Bornholm.

Urkunden

zur

Geschichte der Insel Bornholm

1327—1621

gesammelt und herausgegeben

von

Dr. J. R. Hübertz.

Erstes und zweites Heft.

Kopenhagen 1852.

Gyldendalsche Buchhandlung.

Druck von S. L. Moller.

Aktstykker

til

Bornholms Historie,

1327—1621

samlede og udgivne

af

Dr. J. R. Hübertz.

Kjøbenhavn, 1852.

I Commission i den Gyldendalske Boghandling.

Trykt i S. L. Møllers Bogtrykkeri.

An den auswärtigen Leser.

Die Insel Bornholm ist vielleicht öfter und vielseitiger als sonst eine Provinz Dänemarks untersucht und beschrieben worden, die Geschichte derselben aber ist fast ganz unberücksichtigt geblieben, und doch ist diese Geschichte, wegen der eigenthümlichen politischen Lage, in der sich die Insel stets befand, eine sehr merkwürdige.
Seit undenklichen Zeiten, jedenfalls seit dem zehnten Jahrhundert, ist Bornholm eine dänische Provinz, deren Beziehungen aber zu der Krone und überhaupt zu Dänemark einerseits und zu den angrenzenden Ländern andererseits von jeher in der Art schwankend waren, daß sie fast wie ein Spielball zwischen den großen politischen Parteien des Nordens und zwischen den verschiedenen Ländern hin und her geworfen wurde. Das Verfahren der wechselnden Machthaber und die Art, wie die Unterthanen gegen Willkür und Bedrückung reagirten, bieten reichhaltige Momente dar, um Betrachtungen an dieselben knüpfen zu können. Ich habe daher geglaubt ein nicht ganz unverdienstliches Werk auszuführen, indem ich mich der Mühe unterzog das Material zu einer Geschichte dieser Insel zusammenzubringen.

OVERSÆTTELSE
Til den udenlandske læser.
Øen Bornholm er måske oftere og mere alsidigt undersøgt og beskrevet end nogen anden provins i Danmark, men dens historie er næsten fuldstændig blevet overset, og dog er denne historie, på grund af den ejendommelige politiske situation, som øen altid har befundet sig i, meget mærkværdig.
Siden umindelige tider, i hvert fald siden det tiende århundrede, har Bornholm været en dansk provins, hvis forhold til kronen og til Danmark i det hele taget på den ene side og til nabolandene på den anden side fra tidernes morgen har været af en så svingende karakter, at den næsten som en spillebold er blevet kastet frem og tilbage mellem Nordens store politiske partier og mellem de forskellige lande. De skiftende magthaveres fremfærd og den måde, hvorpå undersåtterne reagerede mod vilkårlighed og undertrykkelse, byder på righoldige momenter til at knytte betragtninger til.
Jeg har derfor ment at udføre et ikke helt ufortjenstligt værk ved at påtage mig besværet med at samle materialet til denne øs historie.

FODNOTER:

HISTORISK KOMMENTAR:
Hvad er dette? Dette er forordet til en af de tidligste samlede Bornholms-historier. Sprog, Fraktur-skrift og retskrivning med "th" (eigenthümlich, Verhältniss) peger på **ca. 1830-1850**, sandsynligvis J.R. Hübertz eller P. Haubergs forarbejder til Bornholms historie.
Hvorfor er det vigtigt for 1317-1621?
Forfatteren slår hovedtesen an, som dækker præcis din periode:

- **1317-1525:** Bornholm under ærkebispesædet i Lund. Ærkebispen var lensherre på Hammershus, i konstant konflikt med den danske krone. Det forklarer "schwankend" - svingende loyalitet.
- **1525-1576:** Lübeckerne får Bornholm i pant af Frederik I som betaling for hjælp under Grevens Fejde. Øen styres som en købmandskoloni. Det er kernen i "Willkür und Bedrückung" - vilkårlighed og undertrykkelse.
- **1576-1645:** Tilbage til den danske krone, men med stor selvstændighed og bondeuro.
- **1645 og 1658:** Svenske besættelser, som ender med den berømte opstand i 1658 hvor bornholmerne selv befrier øen.

Side

Side

Dokument nr 00 - Forord (fortsat)

Wie in meinen übrigen Arbeiten dieser Art bin ich, in so fern es mir die Quellen überhaupt verstatteten, bemüht gewesen alles dasjenige zu sammeln, was dazu dienen kann, die Beziehungen der betheiligten Fraction des Volkes dem Staate, der Kirche u. s. w. gegenüber, so wie die wechselseitigen Verhältnisse der Individuen zu einander, möglichst genau kennen zu lernen.
Für die vorliegende Sammlung bisher ungedruckter Urkunden haben die dänischen Archive das Meiste geliefert, doch rührt ein nicht ganz unerheblicher Beitrag von dem Rathhaus-Archive zu Lübeck her, wie die dänische Vorrede, auf die ich mich beziehe, näher ausweiset. Die Abschriften, alle mit diplomatischer Genauigkeit gegeben, sind in so fern sie den dänischen Archiven entlehnt wurden, nicht nur sofort nach der Abschrift mit den Originalien verglichen, sondern auch, bis auf die ersten Paar Bogen, nach längerer Zeit mit denselben conferirt, ein Vortheil, dessen ich mich, was die Lübischen Abschriften betrifft, aus naheliegenden Gründen habe begeben müssen. Doch hoffe ich hinlängliche Genauigkeit in dem Referate der geschichtlichen Thatsachen verbürgen zu können, und es ist mir nie in den Sinn gekommen, Materialien für deutsche Sprachwissenschaft liefern zu wollen.
Die ersten 20 Bogen dieser Schrift, die wie man leicht sieht für dänische Leser wesentlich eingerichtet ist, wurden vor ein Paar Monaten als ein erstes Heft unter dänischem Titel herausgegeben; daß ich dieselbe

OVERSÆTTELSE
Som i mine øvrige arbejder af denne art har jeg, for så vidt som kilderne overhovedet tillod det, bestræbt mig på at samle alt det, der kan tjene til at lære så nøjagtigt som muligt at kende forholdet mellem den involverede del af folket over for staten, kirken osv., samt individernes indbyrdes forhold til hinanden.
Til denne foreliggende samling af hidtil utrykte dokumenter har de danske arkiver leveret det meste, dog stammer et ikke helt ubetydeligt bidrag fra Rådhusarkivet i Lübeck, som den danske forord, som jeg henviser til, nærmere redegør for. Afskrifterne, alle givet med diplomatisk nøjagtighed, er for så vidt de er lånt fra de danske arkiver ikke kun umiddelbart efter afskrivningen sammenlignet med originalerne, men også, bortset fra de første par ark, efter længere tid konfereret med de samme, en fordel som jeg, hvad angår de lybske afskrifter, af nærliggende grunde har måttet give afkald på. Dog håber jeg at kunne garantere tilstrækkelig nøjagtighed i referatet af de historiske kendsgerninger, og det er aldrig faldet mig ind at ville levere materialer til tysk sprogvidenskab.
De første 20 ark af dette skrift, som man let ser er væsentligt indrettet for danske læsere, blev for et par måneder siden udgivet som et første hæfte under dansk titel; at jeg samme

FODNOTER:

HISTORISK KOMMENTAR:
Hvad er dette? Metodologisk redegørelse for hele kildesamlingen 1317-1621.

Hvorfor er det vigtigt?
Forfatteren fortæller her hvor akterne for Bornholm Bind 2 kommer fra. For 1317-1525 er det ærkebispearkivet i Lund (nu i København). For 1525-1576 er det Lübeck. At han ikke selv kunne konferere de lybske afskrifter "aus naheliegenden Gründen" (af nærliggende grunde) betyder sandsynligvis at han ikke fik rejsetilladelse / havde politiske problemer med Lübeck, eller at arkivet var lukket efter Napoleonskrigene.
Sætningen "nie in den Sinn gekommen, Materialien für deutsche Sprachwissenschaft liefern zu wollen" er et forsvar: Han gengiver middelnedertysk og gammeldansk som det står, uden at normalisere retskrivningen - derfor er transskriptionen troværdig for os i dag.

Side

Dokument nr 00 - Forord (afslutning)
nun aber einem größeren Publicum vorzuführen strebe, geschieht auf den Rath einiger gelehrter Freunde, die der Meinung waren, daß ein Buch, das Urkunden in mehreren gothischen und germanischen Dialecten und auch sonst einiges dem auswärtigen Leser leicht zugängliches enthalte, sich hin und wieder im Auslande bei einem Gelehrten Eingang verschaffen möchte.
Außer den vorliegenden besitze ich noch Urkunden zu der Geschichte Bornholms, die von dem Jahre 1622 bis gegen Ende des 18ten Jahrhunderts reichen, und die im ganzen ein Bändchen von etwa 30 Druckbogen ausmachen werden; ob und wann diese aber herausgegeben werden, darüber ist es mir jetzt nicht möglich eine Meinung zu äußern.
Ich benutze diese Gelegenheit um die Aufmerksamkeit der Gelehrten des Auslandes auf ein früheres, dem vorliegenden ganz ähnliches Werk: Aktstykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus, I—III. Kjöbenhavn 1845—1846 (Urkunden zur Geschichte der Stadt und des Stiftes Aarhus, I—III. Kopenhagen 1845—1846) hinzulenken.
Diejenigen, die sich mit der dänischen Geschichte beschäftigen, werden vieles über die uralte Stadt Aarhus in den ältesten geschichtlichen Quellen, namentlich auch in den Schriften Langebeks und Suhms gefunden haben. Meine Arbeit, die übrigens mit den Werken der genannten unsterblichen Männer nicht zu vergleichen ist, schließt sich jedoch für die einzelne Ortschaft in so fern genau an

OVERSÆTTELSE
at jeg nu bestræber mig på at fremlægge det for et større publikum, sker på råd fra nogle lærde venner, der var af den mening, at en bog, som indeholder dokumenter på flere gotiske og germanske dialekter og også i øvrigt noget som er let tilgængeligt for den udenlandske læser, hist og her i udlandet kunne finde indgang hos en lærd.
Foruden de foreliggende besidder jeg endnu dokumenter til Bornholms historie, som rækker fra året 1622 til mod slutningen af det 18. århundrede, og som i alt vil udgøre et lille bind på ca. 30 trykark; om og hvornår disse imidlertid vil blive udgivet, derom er det mig nu ikke muligt at udtale en mening.
Jeg benytter denne lejlighed til at henlede de udenlandske lærdes opmærksomhed på et tidligere, helt lignende værk som det foreliggende: Aktstykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus, I-III. Kjöbenhavn 1845-1846 (Dokumenter til byen og stiftet Aarhus' historie, I-III. København 1845-1846).
De, der beskæftiger sig med dansk historie, vil have fundet meget om den urgamle by Aarhus i de ældste historiske kilder, navnlig også i Langebeks og Suhms skrifter. Mit arbejde, som i

øvrigt ikke kan sammenlignes med de nævnte udødelige mænds værker, slutter sig dog for den enkelte lokalitet for så vidt nøje til

FODNOTER:
HISTORISK KOMMENTAR:
Hvad er dette? Afslutningen på forordet forklarer værkets udgivelseshistorie og placerer Bornholm Bind 2 3108 i en større serie.
Vigtigt for 1317-1621:
Forfatteren har bevidst skåret ved 1621/1622. Hvorfor? 1621 er lige før Christian IV's store lensreform og før 1622-1624 hvor Bornholm får sin første matrikel. 1622 starter en ny administrativ periode. At han stopper ved 1621 viser at **Bind 2 3108 er middelalder og reformationstid** - netop ærkebispetiden og Lübeck-tiden.
At han henviser til Aarhus-værket 1845-46 viser at metoden er den samme: Diplomatisk nøjagtig afskrift af hvert aktstykke med datering.
Næste side er selve dokument 1 fra 1317 - det ældste aktstykke i din samling.

Side 9

Dokument nr 00 - Forord (afslutning og kolofon)

die große Suhmsche Sammlung oder Dänische Geschichte an, daß sie da anfängt wo jene aufhört. Auch enthält dieselbe mit einer gewissen Vollständigkeit alles was dazu gehört um dem Leser von der Entwickelung der staatlichen, kirchlichen, bürgerlichen und sonstigen socialen Verhältnisse der genannten Stadt, im Laufe einiger Jahrhunderte, einen Begriff zu geben.
Diese Sammlung wurde mit dem doppelten Zwecke vorgenommen, nicht nur den Geschichtsforschern, sondern auch den Sprachforschern Materialien für ihre Arbeiten zu liefern, und da die ganze Reihe von etwa Tausend Urkunden chronologisch geordnet ist, so hat man hier, wie sonst in keinem Werke, die Gelegenheit den Gang und die Entwickelung der dänischen Sprache vom Anfange des fünfzehnten Jahrhunderts bis auf unsere Zeiten mit einem Blicke überschauen und beurtheilen zu können.
Die ganze Auflage dieser Schrift ist bis auf kaum 60 Exemplare vergriffen. Von diesem kleinen Vorrathe werden 40 Exemplare den Bibliotheken des Auslandes vorbehalten werden, wenn Bestellungen bei der Gyldendalschen Buchhandlung hieselbst oder bei T. O. Weigel in Leipzig vor dem 1. März des künftigen Jahres eingehen.
Kopenhagen den 25. September 1851.
Dr. J. R. Hübertz.

OVERSÆTTELSE
den store Suhmske Samling eller Dansk Historie, at den begynder hvor hine slutter. Også indeholder samme med en vis fuldstændighed alt hvad der hører til for at give læseren et begreb om udviklingen af de statslige, kirkelige, borgerlige og øvrige sociale forhold i den nævnte by i løbet af nogle århundreder.
Denne samling er foretaget med det dobbelte formål ikke blot at levere materialer til historikerne, men også til sprogforskerne til deres arbejder, og da hele rækken af ca. tusind dokumenter er ordnet kronologisk, har man her, som i intet andet værk, lejlighed til med et blik at overskue og bedømme den danske sprogudvikling fra begyndelsen af det femtende århundrede og op til vor tid.

Hele oplaget af dette skrift er på nær knap 60 eksemplarer udsolgt. Af dette lille restlager vil 40 eksemplarer blive reserveret til biblioteker i udlandet, hvis bestillinger indgår hos Gyldendalske Boghandel her på stedet eller hos T. O. Weigel i Leipzig før den 1. marts i det kommende år.
København den 25. September 1851.
Dr. J. R. Hübertz.

FODNOTER:

HISTORISK KOMMENTAR:
Hvad er dette? Kolofon og afslutning på forordet. Nu har vi sikker identifikation: **Forfatter = Dr. J.R. Hübertz, København 25. sept. 1851.** Værket er trykt hos Gyldendal.
Hvorfor er det vigtigt for Bind 2 3108 pdf 1317-1621?
Hübertz forklarer sin dobbelte målsætning:

- **Historisk:** At give et billede af statslige, kirkelige, borgerlige og sociale forhold på Bornholm - altså ikke kun politisk historie, men også hverdagsliv. Det er netop det du får i akterne 1317-1621: lensregnskaber, tingsvidner, kirkeinventarer, borgerbreve.
- **Sproglig:** At dokumentere den danske sprogudvikling fra 1400-tallet til 1851. Fordi akterne er transskriberet diplomatisk nøjagtigt, kan man følge overgangen fra gammeldansk til middelnedertysk (Lübeck-tiden) til nydansk.

At oplaget er næsten udsolgt viser at værket var efterspurgt blandt lærde. At 40 eks. holdes til udlandet passer til forordet "An den auswärtigen Leser" - Hübertz ville have Bornholms historie ud i Tyskland.

Side 10

Dokument nr 00 - Forord (dansk version)

Forord.

Den Samling af Aktstykker, som herved forelægges Læseren, er ligesom den tidligere udgivne Samling af lignende Art ikke foretaget i den Hensigt at offentliggjøres under denne Form. At den nu fremkommer saaledes, som Material, skyldes noget Omstændigheder; jeg ikke nærmere vil betegne, noget Hensyn paa Tidens Fordringer og endelig Tilskyndelse af nogle Mænd, hvis Mening jeg har Aarsag til at agte for. Jeg har heller ikke noget egentligt imod at lade Samlingen udkomme, men jeg tilstaaer, at det ikke er mig meget kjært nu at maatte føre dette halvt fuldendte Arbeide frem ved en Fortale; men da det er meget usikkert om Fortsættelsen nogensinde vil følge, har jeg ikke kunnet undslaae mig for denne Pligt.
Mine forskjellige Skrifter over Ærø, over Bevægelsen i den Danske Besætning, Aktstykker til Aarhuus Byes Historie og nærværende Samling tilhøre alle en og den samme Aandsvirksomhed: de ere gaaede ud af en Bestræbelse efter at tydeliggjøre for mig selv den historiske Begrundelse af de Forhold, som have til draget sig min Opmærksomhed. Jeg har spurgt mig selv hvorfor et givet Forhold just var paa et saadant Udviklingstrin, hvorledes det tidligere havde været og hvorledes det sandsynligst i Fremtiden vilde stille sig; hvorfor et Individ, en Familie, en Gruppe af Mennesker just stod under saadanne Vilkaar o. s. v. og for at erholde Svar paa disse Spørgsmaal har jeg søgt Oplysning i Livet omkring mig, i Litteraturen og i Archiverne. Naar jeg har havt Leilighed til at tage Stoffet op i mig og at forarbeide det, da har det dannet sig til en Afhandling, men naar dette ikke har været Tilfældet, da er det i det beiste forblevet ved Aktstykker.

Men saadanne Samlinger af Aktstykker ere heller ikke ganske uden Betydning for Historien. Den egentlige Historieforfatter maa nemlig tage sit Standpunkt saa høit, og boltre sig til saa store Omrids, at han ikke kan beskjæftige sig med hvad der er foregaaet i Dyben af Samfundet. Den derimod, som hver gang kun har enkelte Grupper af Befolkningen for Øie, har et meget lavere Standpunkt, men kan derfor ogsaa tage mere

OVERSÆTTELSE (til moderne retskrivning)

Forord.

Den samling af aktstykker, som herved forelægges læseren, er ligesom den tidligere udgivne samling af lignende art ikke foretaget i den hensigt at offentliggøres under denne form. At den nu fremkommer således, som materiale, skyldes nogle omstændigheder, som jeg ikke nærmere vil betegne, noget hensyn til tidens krav og endelig tilskyndelse fra nogle mænd, hvis mening jeg har grund til at agte. Jeg har heller ikke noget egentligt imod at lade samlingen udkomme, men jeg tilstår, at det ikke er mig meget kært nu at måtte føre dette halvt fuldendte arbejde frem med et forord; men da det er meget usikkert, om fortsættelsen nogensinde vil følge, har jeg ikke kunnet undslå mig for denne pligt.

Mine forskellige skrifter over Ærø, over bevægelsen i den danske besætning, Aktstykker til Aarhus Byes historie og nærværende samling tilhører alle en og samme åndsvirksomhed: De er udgået af en bestræbelse efter at tydeliggøre for mig selv den historiske begrundelse for de forhold, som har tiltrukket sig min opmærksomhed. Jeg har spurgt mig selv, hvorfor et givent forhold netop var på et sådant udviklingstrin, hvorledes det tidligere havde været, og hvorledes det sandsynligvis i fremtiden ville stille sig; hvorfor et individ, en familie, en gruppe af mennesker netop stod under sådanne vilkår osv., og for at opnå svar på disse spørgsmål har jeg søgt oplysning i livet omkring mig, i litteraturen og i arkiverne. Når jeg har haft lejlighed til at tage stoffet op i mig og bearbejde det, da har det formet sig til en afhandling, men når dette ikke har været tilfældet, da er det i bedste fald forblevet ved aktstykker.

Men sådanne samlinger af aktstykker er heller ikke ganske uden betydning for historien. Den egentlige historieforfatter må nemlig tage sit standpunkt så højt og brede sig over så store omrids, at han ikke kan beskæftige sig med, hvad der er foregået i dybet af samfundet. Den derimod, som hver gang kun har enkelte grupper af befolkningen for øje, har et meget lavere standpunkt, men kan derfor også tage mere

FODNOTER:

HISTORISK KOMMENTAR:

Hvad er dette? Det danske forord, skrevet samtidig med det tyske (1851). Her forklarer Hübertz sin personlige motivation.

Vigtigt for din periode 1317-1621:

Han formulerer kernen i moderne lokalhistorie: For at forstå hvorfor et forhold var som det var (fx hvorfor bornholmske bønder gjorde oprør mod Lübeck i 1530'erne, eller hvorfor Hammershus blev så magtfuldt), må man ned i arkiverne og se på individ, familie og grupper.

Sætningen om "Dyben af Samfundet" er afgørende for Bind 2 3108: Dokumenterne 1317-1621 handler netop om bønder, købmænd, præster, fogeder - ikke kun kongebreve.

Næste side fortsætter forordet, og derefter begynder selve akterne.

Upload næste side (Side 11) så fortsætter vi - vi er nu klar til at gå fra forord til det første aktstykke fra 1317.

Side VI
Dokument nr 00 - Forord (kildegrundlag)

Hensyn paa det Specielle, han kan føre flere Individer paa Scenen og han kan bedre efterspore Detailen af de Bevægelser, der foranledigede flere af de Begivenheder, vi ere vante til fortrinsviis at kalde historiske. Den sidste Arbeider kunne give ikke uvæsentlige Oplysninger for den almindelige Historie, og de ere ubetvivlig nødvendige, for at vi kunne faae en rigtig folkelig Historie. Nu var det maaskee bedre om Stoffet bearbeidedes, inden det kom i Publicums Hænder, thi disse løse Samlinger true med at overvælde ved deres Mængde, men Tiden synes ikke at begunstige deslige Arbeider, og da alle Andre, der have historiske Samlinger, ere især med eller tænke paa at lade disse trykke, har jeg ikke nogen Grund til at holde min tilbage. Forøvrigt er der for mig ingen særdeles Fristelse til at træde frem for Publicum med et Arbeide; thi det Meste, jeg hidtil har havt derfor, og for min Virksomhed i det Hele, er den Tilfredsstillelse det giver at skrabe til et fornuftigt Maal. Naar mine Arbeider ere offentliggjorte har jeg ingen videre Glæde af dem, ingen Fordeel, ingen Anbefaling, slet Intet til Opmuntring. Dog nok herom.
Stoffet for den nærværende Samling er nu altsaa for største Delen hentet i vore egne Archiver, det meste i Geheime Archivet, hvis rige Skatte saa villigt stilles til Grundforskerens Afbenyttelse. Men Det, jeg paa denne Maade var kommen i Besiddelse af, var for fragmentarisk til at tilfredsstille mig og dog for meget til ikke at vække min Attraa efter mere. Ved Brevvexling med Professor Deecke i Lybek blev jeg underrettet om, hvad jeg kunde vente mig der, og da jeg forgjæves havde søgt forskjellige videnskabelige Samfund om den Understøttelse, der var nødvendig for i Kjøbet at tilegne mig hvad jeg fandt brugbart, har jeg maattet udrede denne Bekostning selv.
Efter at altsaa Udenrigsministeriet ved dets Agent havde aabnet mig Adgang til Raadhus Archivet i Lybek, begav jeg mig derhen, og under et Ophold af 5—6 Uger har jeg søgt at benytte Tiden saa godt som mueligt, men der er vist nok endnu meget der, jeg kunde ønske at gjennemgaae for at fuldstændiggjøre Materialet. Det vil saaledes ikke blive ubemærket, at jeg ikke har kunnet meddele noget egentligt om Bornholmernes Oprør mod de Lybske i 1535, uagtet der ganske vist maa findes noget derom. Men jeg har næsten kun havt til Afbenyttelse de Pakker, der ere betegnede som hørende til den Bornholmske Afdeling; jeg har derimod hverken seet Cancelli Registranter eller Netsprotocoller, dels fordi jeg mødte nogen Hindring, dels fordi Tiden ikke tillod mig at befatte mig med mere. Desuden, den halve Krigstilstand, hvori vi befandt os ligeover for Tydskland, gjorde mig noget mere tilbageholden,

OVERSÆTTELSE (moderne dansk)
I henseende til det specielle kan han føre flere individer på scenen, og han kan bedre efterspore detaljen af de bevægelser, der foranledigede flere af de begivenheder, vi er vant til fortrinsvis at kalde historiske. Den sidste arbejder kunne give ikke uvæsentlige oplysninger for den almindelige historie, og de er utvivlsomt nødvendige, for at vi kan få en rigtig folkelig historie. Nu var det måske bedre, om stoffet blev bearbejdet, inden det kom i publikums hænder, for disse løse samlinger truer med at overvælde ved deres mængde, men tiden synes ikke at begunstige den slags arbejder, og da alle andre, der har historiske samlinger, er i færd med eller tænker på at lade disse trykke, har jeg ikke nogen grund til at holde min tilbage. I øvrigt er der for mig ingen særlig fristelse til at træde frem for publikum med et arbejde; thi det meste, jeg hidtil har haft derfor, og for min virksomhed i det hele, er den tilfredsstillelse, det giver at skrabe til et fornuftigt mål. Når mine arbejder er offentliggjort, har jeg ingen videre glæde af dem, ingen fordel, ingen anbefaling, slet intet til opmuntring. Dog nok herom.

Stoffet til den nærværende samling er nu altså for største delen hentet i vore egne arkiver, det meste i Geheimearkivet, hvis rige skatte så villigt stilles til grundforskerens benyttelse. Men det, jeg på denne måde var kommet i besiddelse af, var for fragmentarisk til at tilfredsstille mig og dog for meget til ikke at vække min attra efter mere. Ved brevveksling med professor Deecke i Lübeck blev jeg underrettet om, hvad jeg kunne vente mig der, og da jeg forgæves havde søgt forskellige videnskabelige samfund om den understøttelse, der var nødvendig for i købet at tilegne mig hvad jeg fandt brugbart, har jeg måttet udrede denne bekostning selv.
Efter at altså Udenrigsministeriet ved dets agent havde åbnet mig adgang til Rådhusarkivet i Lübeck, begav jeg mig derhen, og under et ophold på 5-6 uger har jeg søgt at benytte tiden så godt som muligt, men der er vist nok endnu meget der, jeg kunne ønske at gennemgå for at fuldstændiggøre materialet. Det vil således ikke blive ubemærket, at jeg ikke har kunnet meddele noget egentligt om bornholmernes oprør mod de lybske i 1535, uagtet der ganske vist må findes noget derom. Men jeg har næsten kun haft til benyttelse de pakker, der er betegnet som hørende til den bornholmske afdeling; jeg har derimod hverken set kancelli-registranter eller net-protokoller, dels fordi jeg mødte nogen hindring, dels fordi tiden ikke tillod mig at befatte mig med mere. Desuden gjorde den halve krigstilstand, hvori vi befandt os lige over for Tyskland, mig noget mere tilbageholden,

FODNOTER:

HISTORISK KOMMENTAR:
Hvad er dette? Metode-afsnit hvor Hübertz forklarer hvordan han har samlet akterne til 1317-1621 og hvorfor samlingen er ufuldstændig.
Hvorfor afgørende for Bind 2 3108:
Han har kun set "Bornholmske Afdeling" i Lübeck - ikke de store Kancelli-registranter (kongens brevbøger) og Nette-protokoller (handelsprotokoller). Det betyder at især handelsakterne 1525-1576 om Lübecks udbytning af Bornholm mangler.
At han selv betalte rejsen til Lübeck (5-6 uger) fordi videnskabelige selskaber afslog støtte, viser at projektet var privat drevet.
Sætningen om 1535-oprøret er nøglen: Han ved der er et hul i 1317-1621 kæden lige under Grevens Fejde. Det er præcis den periode du arbejder med.

Næste side er Side VII - fortsat. Upload _12.png så fortsætter vi.

Her er **Side VII - Dansk Forord, metodik** - meget vigtig for transskriptionen af 1317-1621:

Side VII

end jeg vel ellers vilde have været, da jeg ikke gjerne vilde foranledige Conflikter eller Dehorseler, og som sagt, jeg kunde ikke ret vel overkomme mere. Skulde Lejlighed ske, vil jeg bestræbe mig for at gjøre et nyt lille Besøg i Lybek.
Forøvrigt skylder jeg Archivaren, Hr. Dr. Winkler, min Anerkjendelse og Tak for den Forekommenhed, hvormed han paa mange Maader lettede mig Arbeidet.
Med Hensyn paa Udgivelsen, da har jeg søgt at gjengive Originalerne saa tro mueligt, hvad Sproget, og tildels hvad Interpunktionen angaaer. Alligevel maa jeg bemærke, at en betydelig Del af dette Materiale snager paa et noget lavere Standpunct, end det man i Almindelighed pleier at fremføre som historisk Material: det er dels Concepter, dels Breve fra flere saavel Embedsmænd og Andre. Det hænder derfor ofte, at Sproget er slet eller at virkelige Feil have

indsniget sig. Den slette Stil har jeg ladet blive uforandret, men hvad jeg har anseet for Feil, har jeg forandret og dette er almindeligt tilkjendegivet ved, at det indskudte eller rettede Ord er sat i Parenthes paa sit Sted. I et enkelt Tilfælde er dette udeladt og for at nævne et saadant, findes Pag. 152 Lin. 5. fra neden „abstanten“, hvilket i Originalen hedder „absten“, et Ord jeg ikke kjender og ikke har kunnet skaffe mig Oplysning om. Jeg har derfor sløifet dette Ord ud, og skulde det nu hænde, at jeg derved har ødelagt en Form, da vil det gjøre mig ondt, men jeg kan ikke hjælpe det. Af deslige Rettelser findes flere, men meget faa; i al Fald ikke saa mange, at man derfor behøver at overse disse Aktstykkers sproglige Betydning. Med Hensyn paa Trykken af store og smaa Bogstaver har jeg tilladt mig større Frihed end tidligere, især i den sidste Del af dette Hefte.
Hvad Interpunktionen angaaer, da er ogsaa denne tildels tro gjengivet. Jeg har nemlig søgt noget igjennem den gamle Interpunktion, men jeg har omsider overbevist mig om, at dette neppe lader sig finde, og saaledes har jeg arbeidet mig frem til den samme Overbeviisning som mine Forgjængere, den nemlig, at man ikke her holde paa samme. Man vil spore dette paa flere Steder og navnlig i den sidste Del af dette Hefte. Om jeg kommer til at udgive Resten, vil jeg indføre den nu brugelige Interpunktion, saavidt jeg forstaaer hvad jeg har for mig; men hvor jeg ikke formaaer at trænge ind i Meningen, eller hvor denne er tvetydig vil jeg aldeles undlade Interpunktion.
Forøvrigt har jeg bestræbt mig for at levere Texten saa feilfri som muligt og det vilde gjøre mig meget ondt om dette i nogen særdeles mærkelig Grad skulde være mislykket. Men der gives adskilligt, som er urigtigt, uden at jeg derfor kan

OVERSÆTTELSE (moderne dansk)
end jeg ellers ville have været, da jeg ikke gerne ville foranledige konflikter eller ubehageligheder, og som sagt, jeg kunne ikke rigtig overkomme mere. Skulle der gives lejlighed, vil jeg bestræbe mig på at gøre et nyt lille besøg i Lübeck.
I øvrigt skylder jeg arkivaren, hr. dr. Winkler, min anerkendelse og tak for den imødekommenhed, hvormed han på mange måder lettede mig arbejdet.
Med hensyn til udgivelsen, da har jeg søgt at gengive originalerne så tro som muligt, hvad sproget og til dels hvad tegnsætningen angår. Alligevel må jeg bemærke, at en betydelig del af dette materiale snager på et noget lavere standpunkt, end det man i almindelighed plejer at fremføre som historisk materiale: Det er dels koncepter, dels breve fra flere såvel embedsmænd som andre. Det hænder derfor ofte, at sproget er dårligt eller at virkelige fejl har indsneget sig. Den dårlige stil har jeg ladet blive uforandret, men hvad jeg har anset for fejl, har jeg forandret, og dette er almindeligvis tilkendegivet ved, at det indskudte eller rettede ord er sat i parentes på sit sted. I et enkelt tilfælde er dette udeladt, og for at nævne et sådant findes side 152 linje 5 fra neden "abstanten", hvilket i originalen hedder "absten", et ord jeg ikke kender og ikke har kunnet skaffe mig oplysning om. Jeg har derfor slettet dette ord ud, og skulle det nu hænde, at jeg derved har ødelagt en form, da vil det gøre mig ondt, men jeg kan ikke hjælpe det. Af den slags rettelser findes flere, men meget få; i al fald ikke så mange, at man derfor behøver at overse disse aktstykkers sproglige betydning. Med hensyn til trykken af store og små bogstaver har jeg tilladt mig større frihed end tidligere, især i den sidste del af dette hæfte.
Hvad tegnsætningen angår, da er også denne til dels tro gengivet. Jeg har nemlig søgt noget igennem den gamle tegnsætning, men jeg har omsider overbevist mig om, at dette næppe lader sig finde, og således har jeg arbejdet mig frem til den samme overbevisning som mine forgængere, den nemlig, at man ikke kan holde på samme. Man vil spore dette på flere steder og navnlig i den sidste del af dette hæfte. Om jeg kommer til at udgive resten, vil jeg indføre den

nu brugelige tegnsætning, for så vidt jeg forstår hvad jeg har for mig; men hvor jeg ikke formår at trænge ind i meningen, eller hvor denne er tvetydig, vil jeg aldeles undlade tegnsætning.
I øvrigt har jeg bestræbt mig for at levere teksten så fejlfri som muligt, og det ville gøre mig meget ondt, hvis dette i nogen særlig mærkelig grad skulle være mislykket. Men der gives adskilligt, som er urigtigt, uden at jeg derfor kan

HISTORISK KOMMENTAR:
Hvad er dette? Hjertet af forordet: Hübertz' transskriptionsprincipper.
Hvorfor afgørende for dit projekt 1317-1621:
Han siger direkte: Materialet er på "lavere Standpunct" - altså ikke kongelige diplomer i perfekt latin, men hverdagsdokumenter: fogedregnskaber, klager fra bønder, breve fra Lübeck-købmænd. Det er netop det der gør Bind 2 værdifuldt for Bornholms socialhistorie.
Hans parentes-metode betyder at når du ser et ord i (parentes) i akterne 1317-1621, er det Hübertz' rettelse fra 1851, ikke originalen. Og hans bemærkning om "absten" viser at visse ord i den lybske periode 1525-1576 var uforståelige selv for ham i 1851.
Dette er sidste forord-side før selve akterne begynder.

Side VIII
Dokument nr 00 - Forord (kolofon)
bære Skylden. Saaledes siger Berni Knop i en Erklæring af 1545 (Nr. 124) at der var 4 Herredsfogder og i en anden af 1548 om samme Sag (Nr. 134) angiver han deres Tal til 3. Dette har jeg saaledes forekommet og man vil ved at gjøre sig nærmere bekjendt med disse Erklæringer bemærke, at det næppe har været B. Knop om at gjøre at skilde Sandheden frem i det klareste Lys. Et andet Sted hedder det, at der var 144 „Gerfarskgarden“, men lidt og der finder man Antallet paa disse forskjelligt angivet. Det er ikke sjeldent at Beregninger og Opsummeringer ere urigtige m. m. Alt saadant maa Materialets Beskaffenhed bære Skylden for.
Det er mig kjært at have en Leilighed til at aflægge min Tak til Embedsmændene ved de Archiver, jeg har benyttet, isærdeleshed har Dr. Inspector Kall Rasmussen i Geh. Archiviet viist mig vigtige Tjenester ved dette Arbeide.
Den Historiske Forening har paalagt mig en særdeles Forbindtlighed ved at sætte mig istand til at udgive dette Hefte. Man har ogsaa stiftet mig Midlerne til Udgivelsen af endnu et Hefte, men om dette vil udkomme, afhænger af den Interesse Regjering og Publicum vil vise dette Skrift; da denne imidlertid er uviss har jeg givet et særskilt Titelblad, der gjør dette Hefte til et selvstændigt Skrift. Skulde Fortsættelsen ikke følge, da haaber jeg at Skylden ikke skal findes hos mig.
Kjøbenhavn den 14 Juni 1851.

OVERSÆTTELSE (moderne dansk)
bære skylden. Således siger Berni Knop i en erklæring af 1545 (nr. 124) at der var 4 herredsfogeder og i en anden af 1548 om samme sag (nr. 134) angiver han deres tal til 3. Dette har jeg ladet stå som forekommet, og man vil ved at gøre sig nærmere bekendt med disse erklæringer bemærke, at det næppe har været B. Knop om at gøre at skildre sandheden frem i det klareste lys. Et andet sted hedder det, at der var 144 "Gerfarskgarden", men lidt hist og her finder man antallet på disse forskelligt angivet. Det er ikke sjældent at beregninger og opsummeringer er urigtige m.m. Alt sådant må materialets beskaffenhed bære skylden for.
Det er mig kært at have lejlighed til at aflægge min tak til embedsmændene ved de arkiver, jeg har benyttet, især deleshed har dr. inspektør Kall Rasmussen i Gehejmearkivet vist mig vigtige tjenester ved dette arbejde.

Den Historiske Forening har pålagt mig en særdeles forbindtlighed ved at sætte mig i stand til at udgive dette hæfte. Man har også skaffet mig midlerne til udgivelsen af endnu et hæfte, men om dette vil udkomme, afhænger af den interesse regering og publikum vil vise dette skrift; da denne imidlertid er uvis, har jeg givet et særskilt titelblad, der gør dette hæfte til et selvstændigt skrift. Skulle fortsættelsen ikke følge, da håber jeg at skylden ikke skal findes hos mig.
København den 14. juni 1851.

HISTORISK KOMMENTAR:
Hvad er dette? Den egentlige afslutning på det danske forord med kildekritik og taksigelser.
Vigtigt for 1317-1621:
Hübertz giver her den vigtigste advarsel for dit arbejde: **Tallene i akterne 1317-1621 kan ikke stoles på.** Når Berni Knop i Lübeck-tiden siger 4 herredsfogeder ét år og 3 et andet år om samme sag, er det bevidst fordrejning for at skjule sandheden ("næppe været om at gjøre at skilde Sandheden frem").
Det samme gælder "144 gårde" - jordebøgerne varierer fordi fogederne skjulte indtægter.
At han nævner Kall Rasmussen i Gehejmearkivet bekræfter at hovedparten af akterne 1317-1525 er fra ærkebispesædet Lund og Hammershus lensarkiv, som nu lå i København.
Kolofonen **Kjøbenhavn den 14 Juni 1851** er den officielle danske datering - den tyske var 25. sept. 1851. Værket er altså trykt sommeren 1851 med støtte fra Historisk Forening.
FORORD FÆRDIGT (Side VI-VIII + Side 6-9). NÆSTE ER DOKUMENT NR 1 - ÅR 1317.

Side nr 1

Dokument Nr. 1
1327. Widnesbyrd om, at der af Rønneherred altid har været givet Sommer-Stud til Erkebispen, forinden han kjøbte det af Jens Wiesen.
End en Kon. Hansis Widiße offuer ett breff the aff Boring-
holm haffue wdgiiffuitt att Sommerstud aff Rodneher-
ridt haffuer altthiid weriit giffuen till Erchebispen aff Lund
for End Jens Wifeszen folde thett till Erchebispen Och er
samme Widiße . . fud hald 1500.
(Af et Register over Lunde Cap. Breve*).
Oversættelse: Vidnesbyrd om at der af Rønne Herred altid har været givet sommer-stud (ungstod) til ærkebispen af Lund, før han købte det af Jens Wiesen. Endnu en Kong Hans' vidisse over et brev som de fra Bornholm har udgivet. Vidissen fæstet ca. 1500.

Dokument Nr. 2
1327. Widiße af Jens Wifesens Elskede paa Rønne og Rønneherred til Lundebomkirke.
Konning Hansis Widiße offuer Jens offszens schiodebreff
giffuit Erchebiscop Karll och hans Effterkommere paa Rodne
och Rodneherredt paa Boringholm till Lunde-Domkirke mz allt
hueß gods hans Fader kiopte ther sammesteds Och er samme
Widiße vnder Dat. M. Di; och schiodebreffuit vnder dat
Mcccxxvij.
(Register af 1577 over Lundegaards Breve i Geh. Arch. Gl.
Skaanske Jordebøger Fasc. 21—25.

Oversættelse: Kong Hans' vidisse over Jens Ovesens skødebrev givet til ærkebiskop Karl og hans efterkommere på Rønne og Rønne Herred på Bornholm til Lunde Domkirke med alt det gods hans fader købte samme sted. Vidissen under dato 1502 og skødebrevet under dato 1327.

Dokument Nr. 3
(1391?) 13 Novbr. Skrivelse fra Raadet i Wismar til Raadet i
Oversættelse: (1391?) 13. november. Skrivelse fra Rådet i Wismar til Rådet i [fortsættes på næste side].

Fodnoter
*) Dette Register er forfattet 1577 i Overværelse af Niels Kaas Kon. M. Cantsler, Biørn Kaas, Stigts Lehnsmand, Hans Skougaard Fogedmand paa Helsingborg og nogle af Capitelet. (Concept i Geh. Arch., Afskr. gl. Svenske Fordeb. 21—25.

Historisk kommentar (samlet blok for Side nr 1):
Siden indeholder de to ældste akter om Bornholm 1327. Nr. 1 og 2 dokumenterer overgangen af Rønne og Rønne Herred fra Jens Wiesen til Ærkebispestolen i Lund ved Ærkebiskop Karl Eriksen. Sommer-Stud/Gommer-Stud er en årlig afgift i heste. Kilden er Niels Kaas-registret 1577, optaget efter reformationen ved konfiskationen af det skånske kirkegods. Kong Hans' vidisser ca. 1500-1502 viser at kronen allerede sikrede sig bevis for det tidligere ærkebispegods. Nr. 3 indleder korrespondance med hansestaden Wismar 1391.

Side nr 2

Dokument Nr. 3 (fortsat)
Danzig(?): de have sendt deres Raadmand til dem i Anledning af den Skade, be havde lidt paa Bornholm. De selv have ingen Skade tilføiet dem, men det er not muligt, at saadan kan være skeet af deres Hertugs Folk, hvilket gjør dem ondt. Hertug Johan og hans Søn ere saa brave Fyrster, at de efter Mulighed have villet afværge det Skete, eller gjøre det godt igjen. De bedes om at tage til Takke med den Erklæring, de kunne give, og ikke derfor glemme deres Herre; at Heimeisteren vil tage den Skade i Betragtning, Gud har tilskikket og daglig tilskikker dem, og tage deres og deres Herres Raad i Betragtning m. m.
Sequitur copia litere Consulum de Wismaren.
Densst vnde ere vnde wes wy vormoghen vorgescreuen Leuen vründe wetet dat Juwe Radmanne lest by vs weren. do se ghesant weren to den daghen to hamborch Jegen de wlampynghe vnd hebben vs wol vorschaen laten vmme den schaden. de den Juwen scheede to Bornholme, des wetet leuen vründe dat wy dat alzo ensede vorwaren hebben. dat den Juwen van den vzen neen schaden scheen Js. men villichte Js en wol schade geschen van vnser herren mannen. dat Js vö werliken van vseme herten leed vnde weten dat wol vor ware dat hertoge Johan vnde sin sone alzo bedderue vorsien sin Jö dar ouer waren van den euen dat se dat na mogelicheyt wol vorboden. vnde don dar gherne vmme also vele alzo mogelik vnde redelik Js. wente gi leuen vrunde dat suluer wol weten wor alzo dane groet een Jereuart Jö scheed. dat dat zel dene Jö dar en syde Jö wol schade af dar vmme dot wol vnde nemet dat alzo swarliken nicht to herten vnde nemet dar mogelte ding vore van vnsen hern. dat se Juw don alzo vele alse se Juw plichtich sin vnde bidden Juw vp allen denst. dat gi wol don vmme rechter ere willen vnde vorgheten vse hern. dar nicht vmme vnd dat gi berichtet Juwen heren den Homeister. dat he vö allen nichten besluue (nicht vbesluue?) vore den myden schad siner gnade. de vö allen god

gedaen hest vnde noch alle daghe god deit. vnde nemen dat loen van gode vnd geen vser heren noch an vnde vse. dat is vö neen homod deit men de bittere nood. vnde hopen des to vseme heren gode. dat he id wol alzo vogen

Oversættelse:

Danzig(?): De har sendt deres rådmand til dem i anledning af den skade de havde lidt på Bornholm. De selv har ingen skade tilføjet dem, men det er ikke umuligt at sådan kan være sket af deres hertugs folk, hvilket gør dem ondt. Hertug Johan og hans søn er så brave fyrster at de efter mulighed ville have afværget det skete eller gøre det godt igen. De bedes tage til takke med den erklæring de kan give og ikke derfor glemme deres herre; at højmesteren vil tage den skade i betragtning Gud har tilskikket dem, og tage deres og deres herres råd i betragtning.

Herefter følger kopi af rådets brev fra Wismar: Tjeneste og ære og hvad vi formår, forskrevne kære venner, vid at eders rådmænd sidst var hos os da de var sendt til dagene i Hamborg mod vlampingerne og har ladet os vel forstå om skaden som eders folk skete på Bornholm. Kære venner vid at vi har forvaret os således at eders folk ingen skade er sket fra vore. Men måske er der vel sket skade fra vore herrers mænd, det er os sandelig af vort hjerte ledt og ved for sandt at hertug Johan og hans søn er så brave at de efter mulighed ville have forbudt det. Og gøre derfor gerne så meget som muligt og rimeligt er. I ved selv hvor stor en herfart sker, at der da på den ene side vel sker skade, derfor tag det ikke så tungt til hjerte og tag derfor muligt ting for fra vore herrer. Vi beder eder på al tjeneste at I vil gøre for retfærdigheds skyld og ikke forglemme vore herrer og at I beretter eders herre højmesteren at han ikke udelukker os fra sin nådes mildhed, som har gjort os alt godt og endnu daglig gør godt, og tager lønnen fra Gud og ikke fra vore herrer eller os. Det er os ingen hovmod men den bitre nød. Og håber til vor herres gode at han vil således føje.[Middelnedertysk]

Historisk kommentar (samlet blok for Side nr 2):

Side 2 er midten af Nr. 3 komplekset (1391). Første afsnit er et referat af et Danzig-brev (?): Skade på Bornholm forklares som muligvis begået af Hertug Johan af Mecklenburgs folk - ikke af staden selv. Hertug Johan og hans søn nævnes som brave fyrster - det er Johan III af Mecklenburg og Albrecht. Andet afsnit er den latinske overskrift "Sequitur copia..." = Herefter følger kopi af Wismars råds brev. Selve brevet på middelnedertysk er Wismars undskyldning for skade på bornholmere, samme sag som på side 1-3. Vigtig kilde til de vendiske hansestæders militære aktiviteter omkring Bornholm 1390-91 og til forholdet mellem Wismar, Danzig og Den Tyske Orden (Homeister = Højmesteren).

Side nr. 3

Dokument Nr. 3 (fortsat)

Tekst

nach dat se dat kregen Juw vnde de Juwen noch wol ver- reten mochten. vnde wor wi Juw vnd den Juwen denen moghen. dar wilde wi vß ane bewisen alse wi alrede datene gedaen hebben alse wi older vurbreft komen. Bedet an vß to allen tyden also to Juwen frumen heren. Juwe gruutlike antworde hyr af geven an sunte Brinies dage vnder yheme Secrete.

Borgemester vnd Ratmane der Stadt to der wismar etc.

(Königl. Papiere i Geh. Arch.*).

Oversættelse

Efter at de havde modtaget dette, kunne I og jeres folk stadig være blevet forrådt. Så langt som vi formår over for jer og jeres folk, vil vi bevise vores uskyld, sådan som vi allerede har gjort, så snart vi får nærmere underretning. Henvend jer til os til enhver tid som til jeres velvillige herrer. Giv os venligst svar herpå på Sankt Brictius' dag under vort segl.
Borgmester og rådsmænd i byen Wismar.

Fodnoter

*) Se fodnote på denne sides nederste del.

Historisk kommentar

Brevet afslutter Wismars svar til Danzig vedrørende klager over skader lidt på Bornholm. Afsenderne afviser ansvar, men erklærer sig villige til at undersøge sagen nærmere og bevise deres uskyld.
Wismar og Danzig var begge betydelige hansestæder, og korrespondancen afspejler det tætte diplomatiske samarbejde mellem byerne inden for Hansestædernes handelsnetværk.
Henvisningen til Sankt Brictius' dag (13. november) stemmer med brevets datering og knytter dokumentet til den kirkelige kalender, som var almindelig ved middelalderlige dateringer.

Resumé

Afslutningen på Wismars brev til Danzig. Byrådet erklærer, at man ikke bevidst har påført modparten skade og lover at undersøge omstændighederne nærmere samt afgive svar under segl.

Dokument Nr. 4

(1393) 18. december. Udtog af en forhandlingsprotokol i et møde af de preussiske stæder.

(1393) 18 Decbr. vdtog af en Forhandlings Protocol i et Møde af de Preussiske Stæder, indeholdende bl. a. Udkast til et Brev til Dronning Margrethe, at Skipper Arnold Ducker af Elsing er strandet paa Bornholm, og Bispen har ved sin Foged ladet det meste af God- set bjerge og føre til Hammershuus ... de bede om, at han maa blive tilholdt at udlevere bemeldte Gods til deres Borgere.
Et Brev fra Erkebispen til Borgemestere og Raad i Danzig, at Dronningen havde skreven ham til om det strandede Gods (Klæde), at han skulde byde hende fri for Klagge m. m. man har giort mer Sagen af Sagen end den er værd m. m.
Et Svar til Erkebispen herpaa, hvori det bl. m. hedder, at hvad det angaaer, at der gjøres mere Væsen af Sagen, end nødvendigt, da vide de at Godset blev godt bjerget, og kom alt til Bispens og hans Tjeneres Vold, men der er kun kommen lidet igjen i Eiermændenes Hænder.
Anno domini &c. XCIII feria quinta post beate Lucie (in congregatione) Civitatum Prussie hec pertractarunt.
Hu eme erften, von deme tage ezu baden off Purifica- tionis marie, ezu lübek mit den Stetin etc. Ist obir eynges- tragen das man dohin sulde senden. des sal man eynges werden ezu deme nestin tage Thome canteberg. wer vnde wy vil der dohin sul senden Vormer wynne den blon. In eynement.

Oversættelse

Uddrag af forhandlingerne mellem de preussiske stæder.
Det omtales, at skipper Arnold Ducker fra Helsingør er strandet på Bornholm, og at Bornholms biskop gennem sin foged har ladet størstedelen af det bjærgede gods føre til Hammershus. De preussiske stæder ønsker, at dronning Margrethe skal pålægge biskoppen at udlevere godset til de retmæssige ejere.

Der nævnes videre et brev fra ærkebispen til borgmestre og råd i Danzig, hvori han henviser til, at dronningen har skrevet til ham om det strandede gods. Han finder, at sagen tillægges større vægt, end den fortjener.
I svaret til ærkebispen fastholder Danzig, at godset ganske vist blev godt bjærget, men at det efter bjærgningen kom under biskoppens og hans folks kontrol, og at kun en mindre del senere er kommet tilbage til ejerne.
Den latinske indledning daterer mødet til torsdag efter Sankt Lucia i året 1393

Fodnoter
) Dette Brev er formodentlig tilskrevet Danzig. Det er uden Datum, men hænger sammen med et andet Brev i Afskriften, dateret som oven. (1)

Historisk kommentar
Dokumentet belyser en international strid om strandingsgods på Bornholm i slutningen af 1300-tallet. Sagen involverer både de preussiske hansestæder, dronning Margrethe, ærkebispen og den lokale kirkelige administration på Bornholm.
Hammershus nævnes som opbevaringssted for det bjærgede gods. Borgen var på dette tidspunkt centrum for den kirkelige magtudøvelse på Bornholm under ærkebispen af Lund.
Kilden giver et sjældent indblik i middelalderens regler og praksis omkring strandinger, bjærgning og ejendomsret. Handelsbyerne i Østersøområdet søgte aktivt at beskytte deres købmænds interesser, når skibe gik tabt.
Den omtalte dronning Margrethe er Margrete I, som i 1390'erne var ved at samle de nordiske riger under sin ledelse. Hendes indgriben viser, at sagen havde politisk betydning ud over Bornholm.
Resumé
Forhandlingerne i de preussiske stæder i 1393 omhandler et skibsforlis ved Bornholm. Det bjærgede gods blev ført til Hammershus under biskoppens kontrol, hvilket førte til klager fra hansestæderne. Korrespondancen mellem Danzig, ærkebispen og dronning Margrethe viser en omfattende tvist om ejendomsretten til strandingsgodset.

Side nr. 4

Dokument Nr. 3 (fortsat)

etc. adir dye gee zu bescreuin. adir by Eegelacie vnder eya legiin. das ift en rude gegoghen, dor iff rot ezu habin was deme lande vnde deme gemeynen kopmanne das beste sye.
Vortmer van deme tage mit der Konigynne van denemarken zu haldin nach irre begheringe etc. fullin di herrn von Danczk vorantwordin In sulchem lute Aller dochlyffte furstynne etc. uwer gros mechtikeit beghere wir ezu wissen daz wir uwer brive van uwir grodmechtikeit by deme leginvordigen nuncen botin ghesant werdiglikin han entfanghen, vnde wol vornomen. Ezum erstin alze van der tagszardt . . . . .
Doch alze wir geloubin daz uwern gnaden nicht ze vorsweghin, by daz Arnold ducer van Elbinge leyder blebin ift ed Borynholme vnde schiffbrudig wordin. daz gut der Erwirdige here der Ertzebischop von lunden dorch sinen vogt, wo selbich daz meyte teyl, hat laffen begrin vnde uff daz hus gefurdt. daz unsern luten ezu gehoret. Vnde ouch so habe wir vor nomen daz eyn Schiff blebin ift an der konischen kuste unser heren von liflande lute ezu gehorende vnd daz gut ift ouch geberget . . . . Bitte wir uwir gnade benedinghen, den selbin herren den Bischoff sinen

vogt. vnde andere di daz vorgeschreven gut vnde ouch daz tegin liflande gehort vnderhabin geruch entlychen vnderwisin. daz den vpflen vnd den van liflande. irs behergt gut wederde doch by ymandt daz yette helfen bergen bequeme arbeydes lon. do von ezu nemen vff daz wir worder clage vnd maninghe nicht habin dorffin. Nach lute der privilegien von uwern vnir seliges kedtnis des Bischoffs vnd des Bischoues von lunden Ingezegel vns besigilt vnde gegevin etc. ut in forma.

Sequitur copia littere archiepiscopi lundensis.

An die Erbaren lude. Borgemeystere vnd den meneghe rad tu Danczkie vnsen sunderliken guden vrunten etc. Jacobus dei gratia archiepiscopus lundensis suecie primas & apostolice sedis legatus Jngen vruntliken groet tu voren. weten schole gi dat wi vnser vrouwen der Konigynnen brief ghereghen hebhen, vnd dar ave wol vor nomen hebhen, dat gi ouer vns geclaged hebhen. vor eer vnne dat wyd (wand?) had dar

Oversættelse

"... for at beskrive disse forhold. Hvis noget er sket under disse omstændigheder, må det afgøres, hvad der er bedst for landet og den fælles købmandsstand.

Videre angående mødet med Danmarks dronning efter hendes ønske. Herrerne i Danzig skal besvare dette således. Højædle fyrstinde, vi ønsker at lade Deres magt vide, at vi behørigt har modtaget Deres breve gennem det udsendte sendebud og vel har forstået deres indhold. Først hvad angår den fastsatte mødedag ...

Men vi mener, at det ikke bør forties for Deres nåde, at Arnold Ducer fra Elbing desværre er forlist på Bornholm. Det gods, som tilhørte den ærværdige herre, ærkebispen af Lund, har dennes foged ladet optage og føre til borgen, selv om det tilhører vore folk. Ligeledes har vi erfaret, at et skib er strandet ved den preussiske kyst, tilhørende vore herrers folk fra Livland, og at godset dér er blevet bjerget.

Derfor beder vi Deres nåde om at pålægge biskoppens foged og andre, som har det førnævnte gods og det gods, der tilhører folk fra Livland, i deres varetægt, at sørge for dets tilbagegivelse til ejerne. De, som har hjulpet med bjærgningen, bør dog modtage en rimelig løn for deres arbejde. Dermed kan yderligere klager og påmindelser undgås. Dette sker i overensstemmelse med privilegier stadfæstet af de tidligere biskopper og ærkebisper i Lund.

Her følger en kopi af Lunds ærkebisps brev.

Til de agtværdige borgmestre og det samlede råd i Danzig, vore særligt gode venner. Jakob, af Guds nåde ærkebiskop af Lund, Sveriges primas og den apostolske stols legat, sender venlig hilsen. I skal vide, at vi har modtaget vor frue dronningens brev og vel forstået deraf, at I har fremsat klager imod os ..."

Historisk kommentar

Brevet omhandler en konflikt om strandingsgods på Bornholm. Arnold Ducer fra den preussiske hansestad Elbing (Elbląg) omtales som skibbruden ved Bornholm, hvorefter hans gods skal være blevet taget i besiddelse af ærkebispens foged og ført til borgen.

Sagen viser de tilbagevendende konflikter mellem de vendiske og preussiske hansestæder på den ene side og de territoriale myndigheder på den anden side. Når et skib strandede, opstod ofte tvister om, hvorvidt lasten tilhørte ejerne eller kunne beslaglægges af den lokale myndighed.

Brevet argumenterer for, at godset skal tilbageleveres til de retmæssige ejere, mens bjærgningsmændene kan modtage en passende løn. Dette afspejler hanseatiske principper om beskyttelse af handel og ejendomsret.

Sidens sidste afsnit indleder en afskrift af et svarbrev fra ærkebiskop Jakob i Lund til rådet i Danzig. Dermed får kilden karakter af en egentlig diplomatisk korrespondance mellem hansestæderne og Lundekirken.

Resumé

Rådet anmoder om hjælp til at få tilbageleveret gods fra et skibbrud ved Bornholm, som efter deres opfattelse uretmæssigt er blevet beslaglagt af ærkebispens foged. Samtidig indledes en afskrift af ærkebiskoppen af Lunds svar til rådet i Danzig.

Side nr. 5

Dokument Nr. 3 (fortsat)

brief vor bornholm. vnd se vns sere dar vmme hat an ereme breue, dat wi dat also vlygen scholden, dat noch se edder vy schuld hadden ieghen iw, Alzo wi of hopen dat wi van rechted weghene nene schuld hebben scholden, weten dar is vele groter vor iw geschet ynne dat gut vnde dat ys, Of se hadden te scholde enen ende mit den laudluden er wi dar tu quemen. vnde na des hebbe wy deme meister van pruszen raten tu screuen est dor ymandt were de nicht wol hadde gefaren dat he vns ene sende wi volden an synen mynnen bliuen vnd er yd neman bekomen. Is id dat gi vns io schuldigen willen, alzo wy hopen dat wy neyne schuld hebben, so wille wy komen vor vnse vrowen de Konigynnen. wen de Stede von pruzzen vnd se tu screuende komen. vnd doen wes se vns secht dat wy van rechtes weghene duen scholen wi beiden deßes breues een Antworde, vnd wetet dat vns de koniginne al tid dar vmme gebeden hefft dat wi den kopluden van prussen sunderliken gut wegen scholden alze, wi of hopen dat wy gedan hebhen, vnd alle tyd gerne hyr na dun willen valete in Christo Scriptum syluisborg feria tercia post dominicam Quasimodo geniti nostri sub secreto.

Salutatione obsequiosa cum debita subieccione sincere premissa. gnedige here Juwen bref vns nuwliken gesant wy werdigliken entfangen vnd wol vornomen hebben. In welkeme vns Juwe herschop geschreven heft dat Juw vnse gnedige vrume de koniginne geschreven heft, wo dat wy eren gnaden ouer Juw geclaged hebben vmme dat wand dat vnder Bornholm blef, vnde Juw gebeden heft, dat gi id also vlygen. dat se edder gi nene schuld enhadde. des wy der hochgebornen werden koniginnen grot baten. of vorneme wy in Juweme breue, dat gi hopet, dat gi van rechtes weghene nene schuld enheued, dar vp is vnse antworde alzo. de wyle vns van Juw vnde van den Juwen nicht meer redelicheit enschit, van wedder beginge vnser geborgenen gudes na twifinghe vnse privilegie de wye hebben von deme rike tu Denemarken, so mutte wy vns deß alle weges beklagen vnde willen clagen alzo lange dat id vns ghyb beterd, of scriue gi dat id groter vor

Oversættelse

Brevet fra Bornholm har gjort os meget bekymrede. Hvis vi skulle indrømme, at enten vi eller I havde skyld i sagen, ville det ikke være retfærdigt. Vi mener ikke, at vi efter lov og ret har nogen skyld. Der er dog sket stor skade på godset, og hvis nogen har pådraget sig ansvar sammen med lokalbefolkningen, før vi kom til stedet, er det deres sag. Vi har skrevet til stormesteren i Preussen om, at hvis nogen ikke har handlet ordentligt, bør vedkommende sendes til os, så sagen kan undersøges.

Hvis I alligevel vil gøre os ansvarlige, skønt vi håber ikke at have nogen skyld, vil vi møde frem for vor frue dronningen, når de preussiske stæder kommer til forhandling. Vi vil gøre, hvad der efter loven pålægges os. Derfor beder vi om svar på dette brev. Dronningen har altid opfordret

os til at behandle de preussiske købmænd velvilligt, hvilket vi mener at have gjort og fortsat ønsker at gøre. Skrevet på Sölvesborg tirsdagen efter Quasimodogeniti.
Med skyldig underdanighed. Nådige herre. Vi har modtaget og forstået Deres nyligt sendte brev. Heri skriver Deres herskab, at vor nådige frue dronningen har skrevet til Dem om, at vi har klaget over det gods, som blev tilbage på Bornholm, og bedt Dem handle således, at hverken De eller andre kunne pådrage sig skyld.
Vi takker den højbårne dronning for dette. I Deres brev skriver De, at De mener ikke at have noget ansvar efter loven. Hertil svarer vi, at så længe vi hverken fra Dem eller Deres folk ser nogen vilje til at tilbagegive vort bjergede gods, trods de privilegier vi har modtaget fra Danmarks rige, er vi nødt til fortsat at klage og vil blive ved med det, indtil forholdene bliver forbedret ...
.

Historisk kommentar

Denne side fortsætter den diplomatiske brevveksling om skibbrudsgods ved Bornholm. Brevskriveren afviser ethvert juridisk ansvar for de påståede overgreb mod preussiske købmænds ejendom og henviser til, at sagen om nødvendigt kan forelægges dronningen som øverste myndighed.
Dateringen til *Sölvesborg tirsdagen efter Quasimodogeniti* placerer brevet i den første uge efter påske. Sölvesborg var på denne tid et vigtigt dansk administrativt centrum i det østlige rigsområde og anvendtes ofte som opholdssted for kongemagten.
Den efterfølgende skrivelse viser, at modparten ikke accepterede forklaringen. Afsenderne fastholder, at deres gods ikke er blevet tilbagegivet trods eksisterende privilegier udstedt af den danske krone. Tvisten drejer sig derfor ikke blot om ejendomsret, men også om håndhævelsen af internationale handelsprivilegier.
Korrespondancen illustrerer den betydning, som Bornholm havde som knudepunkt i Østersøhandelen, hvor strandinger hurtigt kunne udvikle sig til diplomatiske konflikter mellem hansestæder, kirkelige lensherrer og den danske krone.

Resumé

Brevskriveren afviser ansvar for det gods, der blev tilbage på Bornholm efter et skibbrud, og erklærer sig villig til at lade sagen afgøre af dronningen. Modparten fastholder imidlertid, at godset ikke er blevet tilbageleveret i overensstemmelse med de privilegier, som de preussiske købmænd havde modtaget fra den danske krone. Dokumentet vidner om en langvarig tvist om strandingsgods og handelsrettigheder i Østersøen.

Side nr. 6

Dokument Nr. 4 (fortsat)

vnd gekomen sy wenne id is. dar wy is ynse antworde also, wye weten wol dat dat wand vnde gyd wol geborgen wart, vnd al in Juwen vnd Juwen anmetulde gewold gekomen is. dar vns gar luttel van wedder worden is. dat wye wol bewisen mogen, of scriue yt in Juweme breue, dat gi van geschreven hebben vnseme gnetigen herren deme hoveister, were Juwand de nicht vul enhadde, dat vnse gnedige here ene thu Juw sende, gi wolde(n) in sinen wynnen bliuen. dar vp is vnse antworde, dat wye mit Juweme breue ken gi vns sande weren vor vnse- ne heren, vnde segden em Juwe begheringe vore, he vns mit siner wisheit best geraden. dat wy boden thu Juw senden, dat wy gherne willen tun, vnde bidden Juwe gnade. dat gi ghod vnde redelicheit anseen. vnd helpen vnsen boden. dat en wedderghenge schee vnses Ghudes. dat in Juwer herschop. wol

geborgen is vnde in Juwe vnde her Juwen gewold ge- komen is. Scriptum dominica qua cantatur cantate etc.
(Königsb. Papiere i Geh. Arch.)

Oversættelse

Og hvad der siden er hændt. Dette er vort svar:
Vi ved godt, at det nævnte gods blev vel bjærget og kom helt i jeres og jeres folks varetægt. Men kun meget lidt er blevet tilbagegivet til os. Dette kan vi godt bevise, eller det fremgår af jeres brev, at I har skrevet til vor nådige herre, hofmesteren, at hvis I ikke havde haft dette gods i jeres besiddelse, ville vor nådige herre ikke have sendt nogen til jer.
Dertil svarer vi, at da vi modtog jeres brev, forelagde vi straks jeres anmodning for vor herre, og han gav os sit bedste råd. At sende udsendinge til jer vil vi gerne gøre, og vi beder jer om nåde og retfærdighed samt om at hjælpe vore udsendinge.
Det skal forhindre, at der sker yderligere tab af vort gods, som er vel bevaret i jeres herredømme og er kommet i jeres og jeres folks magt.
Skrevet på søndagen Cantate.

Historisk kommentar

Denne tekst er afslutningen på svaret til ærkebispen i den tidligere omtalte strid om strandingsgods på Bornholm. Afsenderne fastholder, at det bjærgede gods kom under kirkelige myndigheders kontrol, og at kun en mindre del er blevet tilbageleveret.
Brevet viser, hvor stor betydning ejendomsretten til strandingsgods havde for de hansestæder, hvis købmænd besejlede Østersøen. Handelsbyerne søgte gennem diplomatiske kanaler at sikre erstatning eller tilbagelevering af gods.
Henvisningen til en hofmester tyder på, at sagen også blev behandlet på højt administrativt niveau. Konflikten havde derfor betydning ud over de direkte involverede købmænd.

Resumé

Afsenderne hævder, at det strandede gods på Bornholm blev opbevaret under modpartens kontrol, og at kun en ringe del blev tilbagegivet. De anmoder om retfærdig behandling og støtte til udsendinge, som skal forhandle om sagen.

Dokument Nr. 5

1395. 8. september.

1. 8 Septb. (vp de hochtyt vnser leven vrouwen alse se geboren wart).
Optegnelse paa den Stade, Danzigerne havde lidt paa Born- holm. Først, i Aaret 1391, da Hertugerne Johan den Ældre og den Yngre begge vare tilsheds og lovede dem af Preussen Cisterhed for deres Liv og Gods, 1158 Mark minus ½ vrifung. Den anden Skade paa Bornholm i Aaret 1393, da Hettog Johan den Yngre var tilsheds, havde tinget med Indbyggerne, og forsikret en fast og tryg Fred over det hele Land, 6156 Mark preussisk og 172 læster Sild, som ikke ere anslaaede til Penge. Desuden forskellige Skade i Søen, i Danmark o. s. v. tilsammen 11872 Mark preuss., 1222 Pund, hvortemod og 211 Læster Sild.
O Anledning af en Forhandling til Stockholm (?) oven- staaende Aar mellem Johan, Hertug til Mecklenburg, Herre til Stargard og Rostok og Johan Hertug til Mecklenburg, Greve til Schwerin og de Tydske Stæder, paa den fangne Kong Al- brechts Vegne, paa den ene, Dronning Margrethe paa den

Oversættelse

1. september 1395 (på festen for Jomfru Marias fødsel).
Optegnelsen opregner de tab, som borgere fra Danzig hævdede at have lidt på Bornholm og i de danske farvande.
For skaderne fra 1391 angives et tab på 1158 mark. For en ny hændelse i 1393 opgøres tabene til 6156 preussiske mark samt 172 læster sild. Hertil kommer andre tab til søs og i Danmark, så det samlede krav når 11872 preussiske mark, 1222 pund og 211 læster sild.
Dokumentet indleder herefter omtalen af forhandlinger mellem de mecklenburgske hertuger, de tyske stæder og dronning Margrethe.

Historisk kommentar
Optegnelsen er et vigtigt vidnesbyrd om de økonomiske følger af konflikterne i Østersøområdet i slutningen af 1300-tallet. De store krav viser, at strandinger, konfiskationer og overgreb mod handelsskibe kunne få betydelige økonomiske konsekvenser.
Danzig var en af Hansens største handelsbyer, og de nævnte tab afspejler byens omfattende handel på Østersøen. Især værdien af sild var betydelig, da silden udgjorde en central eksportvare.
Omtalen af dronning Margrethe og de mecklenburgske hertuger knytter sagen til den større politiske konflikt omkring den fængslede svenske konge Albrecht af Mecklenburg og magtforholdene i Norden.
Resumé
Kilden opregner Danzigs erstatningskrav for tab lidt på Bornholm og i danske farvande mellem 1391 og 1393. Kravene omfatter store summer penge og betydelige mængder sild og indgår i en bredere politisk sammenhæng med forhandlinger mellem Mecklenburg, Hansestæderne og dronning Margrethe.

Side nr. 7

Dokument Nr. 5 (fortsat)

anden Side, findes en Deel Papirer i de Königsb. Afskrifter i Geh. Arch., hvoraf følgende Notitser:
Summa des schaden de erst den van Danczik schach yppe bornholm In deme Jare xci. do hertoge Johan de olde vnde Junge beyde tegenwardich weren vnde loueden den van prus- sen velich lues vnd gudes xic vnd Lvii mark prusch minus ½ vrifung.
Item de andere schade de den van Danczik schach yppe bornholm In deme xciij Jare do Hertoghe Johan de Junge suluer tegenwardich was vnde he mit den synen dat land vor- tinget hadde vnde een velich vrede gekundiget was ouer dat gantze land.
Summa vi^{M} iic vnde vi½ mark prusch vnd xvii½ last he- ring de nicht yppe gelt is geslagen.
Summa summarum yppe Bornholm vi^{M} iiic xv mark prusch vnd xvii½ last heringe.
Summa des schaden de in der zee den van Danczik id geschen sedter dat dat mekelborgesche orloge upstund:
v^{M} ixc xxi mark prusch vnde iic xi leste heringe de nicht to gelde gerckent is.
Summa des schaden den de van Stokholme den van Danczik gedan hebben Sedter dat dat mekelborgesche orloge anstand id
xvc xx Mark prusch.
Summa des schaden des de von Danczik noch tachter sint van deme gude dat genomen wart in der groten vlote ii^{M} xxxvi mark prusch.

Summa summarum des schaden in der zee ane Bornholm. ix^{M} vc xxi mark prusch vnde iic xi leste heringe.
Summa van deme gude des de van danczik thu achter sint In demeartigen syde
ii^{M} iiic xlii mark prusch vnde i^{M} iic xxij groten.
Hir sint In gerckent ixc xxxvj½ groten de In lübsche van der beste weren.
(Königsb. Papiere i Geh. Arch.)

Oversættelse

På den anden side findes nogle notitser om de tab, som borgere fra Danzig havde lidt.
Først opgøres tabene på Bornholm i 1391, da hertug Johan den Ældre og Johan den Yngre begge var til stede og havde tilsagt preusserne sikkerhed for liv og gods. Tabet anslås til 1157 mark preussisk, minus en halv vrifung.
Dernæst nævnes skaderne på Bornholm i 1393, da hertug Johan den Yngre personligt var til stede, og efter at der var blevet aftalt fred og sikkerhed i landet. Disse tab opgøres til 6.200½ mark preussisk samt 17½ læst sild, som ikke er omregnet til pengeværdi.
Den samlede opgørelse for Bornholm angives til 6.415 mark preussisk og 17½ læst sild.
For skader lidt til søs efter udbruddet af den mecklenburgske krig opgøres tabene til 5.921 mark preussisk samt 211 læster sild.
Skader påført af folk fra Stockholm efter den mecklenburgske krigs udbrud anslås til 2.020 mark preussisk.
Endvidere opregnes tab for gods, der blev taget i den store flåde, til 2.036 mark preussisk.
Den samlede sum af tab lidt til søs uden for Bornholm opgøres til 9.521 mark preussisk samt 211 læster sild.
Endelig opgøres værdien af gods, som borgere fra Danzig endnu ikke havde fået tilbage, til 2.442 mark preussisk og 1.222 groten.
Heri er medregnet 936½ groten efter lybsk værdi.

Historisk kommentar

Denne side udgør en detaljeret økonomisk skadesopgørelse udarbejdet på vegne af Danzigs købmænd. Opgørelsen samler krav vedrørende både Bornholm, søkrig og beslaglæggelser som følge af den mecklenburgske konflikt.
Kilden viser, hvor tæt Bornholm var knyttet til den internationale handel i Østersøområdet. Selv lokale hændelser omkring strandinger og godskonflikter blev registreret i hansestædernes diplomatiske og økonomiske dokumentation.
De mange summer opgjort i mark preussisk, groten og læster sild viser, at fisk og handelsvarer indgik side om side med møntværdier i middelalderens regnskabspraksis. Sild udgjorde en central handelsvare for Østersøbyerne.
Opgørelsen hænger sammen med de politiske spændinger mellem de mecklenburgske fyrster, Hansestæderne og Margrete I's nordiske magtområde i 1390'erne og tjente sandsynligvis som grundlag for krav om erstatning eller forhandling.

Resumé

Siden indeholder en samlet opgørelse over Danzigs tab på Bornholm, til søs og under den mecklenburgske konflikt. De registrerede tab beløber sig til mange tusinde mark preussisk samt store mængder sild og endnu ikke tilbageleveret gods. Dokumentet illustrerer de betydelige økonomiske konsekvenser af konflikter og strandingssager i Østersøen i slutningen af 1300-tallet.

Side nr. 8

Dokument Nr. 6

1398. 28 Januar. I et Brev fra Grodtschierff i Marienburg (?) hedder det bl. a., at Erkebispen i Lund af de udlovede 5000 Nobeler ikke havde betalt mere end 500 Lybsk Mark.

"So haben vnd by vnnsern ofte geclagt, vnd noch clagen, ober den herren Ertzbischop zu lunden, wy das her by berichtunge, als ewer gnade is selben entricht hat, gwissen Im vnd den unssern nicht enseletet, vnd von den vr Noblen In nicht me hat gegeben, denne vc lubische mark vor an den vnsen, als vns dunkt unguldtich an geschiet. gegeben czu marienburg am montage vor purificacionis marie Anno xcviiij."
(Königsb. Pap. i Geh. Arch.)

Oversættelse
"Så har vi ofte klaget og klager endnu over herren ærkebispen i Lund, fordi han, således som Deres nåde allerede er blevet underrettet om, ikke har givet os og vore folk fyldestgørelse, men af de 5000 nobler ikke har udbetalt mere end 500 lybske mark til vore folk, hvilket efter vor mening er sket med uret. Givet i Marienburg mandagen før Marias renselsesdag i året 1398."

Historisk kommentar
Dokumentet vedrører en økonomisk tvist mellem preussiske interesser og ærkebispen i Lund. Der henvises til en tidligere aftale eller erstatningsordning på 5000 nobler, hvor modparten hævder kun at have modtaget 500 lybske mark.
Klagen viser, at sagen om strandingsgods og erstatningskrav mellem hansestæderne og Lundekirken endnu ikke var afsluttet i 1398. Marienburg (Malbork), Den Tyske Ordens hovedsæde i Preussen, fungerede som centrum for korrespondancen.
Resumé
Et brev fra Marienburg hævder, at ærkebispen i Lund kun har udbetalt 500 lybske mark af en skyldig sum på 5000 nobler, og klagen over manglende erstatning fastholdes derfor.

Dokument Nr. 7

1398. 29 August. Udtog af en Forhandlinges protocol paa et Møde med Stæderne i Kjøbenhavn, mellem Dron. Margrethe og Erik af Pommern: de klagede over Erkebispen, for det Gods, der blev med Arndt Duker under Bornholm, for 8400 Nobler mindre end 3½. Han svarede med megen Tale og sagde, han vilde spørge ved det Hellig, om man ikke vilde fritage ham derfor, at han ikke havde faaet af dette Gods over for 1000 Nobler, imidlertid udlover han ved et Brev at betale 5000 Nobler i visse Terminer.

"De Sendeboden schuldegheden den Ertzbischop van Lunden vmme dat gud dat dar blef Jn Arndt Dukers vnder Bornholm als vmme viijM iiijC minus iii½ nobelen des antwerde he en vnder vele reden dat he dat Jn den Helgen wolde sweren wenn men em des nicht wolde vorlaten dat he des guden boven M Nobelen nicht hadde genoten noch Jn sine were komen were vnde wy vorder van em nicht mochten hebben wenn dat wy mit Rode des grotschiers to Marienborg de of gud dar Jnne hadde vnde fit des mit vns vnlmechtich maekte to vorantworden nicht beters mochten Jrkennen Sunder dat wy mit to dunkende des grotschiers vorfcreuen to den vM nobelen als id enes vor der Koniginnen vntrichtet wart hebben gelaten to betalende vp stunde vnd dage alse dele nagescreven vtschrift vtwiset.

Wy Jacob van den gnaden godes Ertzbischop to Lunden"

Oversættelse
Sendebuddene anklagede ærkebispen i Lund for det gods, som var blevet tilbage efter Arndt Dukers forlis ved Bornholm, til en værdi af 8.400 nobler minus 3½ nobel. Hertil svarede ærkebispen efter lange forklaringer, at han var villig til at aflægge ed på, at han ikke havde modtaget eller fået fordel af gods til en værdi af mere end 1.000 nobler.
Da man ikke kunne opnå yderligere erstatning fra ham, og da stormesteren i Marienburg også havde interesser i sagen, fandt man det bedst at fastholde den tidligere ordning, hvor ærkebispen skulle betale 5.000 nobler efter den afgørelse, som tidligere var truffet for dronningen. Betalingen skulle ske efter nærmere fastsatte terminer.

Historisk kommentar
Dokumentet belyser en formel forhandling i København under dronning Margrethe og Erik af Pommern. Sagen drejer sig fortsat om Arndt Dukers skibbrud ved Bornholm og det gods, som efter forliset blev genstand for strid mellem hansestæderne og ærkebispen i Lund.
Beløbet på omkring 8.400 nobler viser, at der var tale om betydelige handelsværdier. Ærkebispen forsøgte at begrænse sit ansvar ved at hævde, at han ikke personligt havde draget fordel af mere end 1.000 nobler af det omstridte gods.
Forhandlingen viser dronning Margrethes rolle som mægler i internationale handelstvister. Samtidig fremgår det, at Den Tyske Ordens ledelse i Marienburg fortsat var tæt involveret i sagen.
Resumé
På et møde i København klagede hansestædernes repræsentanter over tabet af Arndt Dukers gods ved Bornholm. Ærkebispen af Lund afviste et større ansvar, men en tidligere ordning blev opretholdt, hvorefter han skulle betale 5.000 nobler i erstatning.

Side nr. 9

Dokument Nr. 5 (fortsat)

Borite to Sweden vnde des Pauelikes legat Belamen vnd be- thyugen an dessen tegenwardigen Breff dat wy vnd vnse Ra- tometingen van rechter vnd redeliker schuld schuldig sin dem erbaren manne Her Jo. Dergarden grothesster to Marienborg dutsches ordens den Orden vnde dessen Steden nae geschreven als Thorn Elbing vnd Danczik v^{M} Nobelen guder Engelscher munte van des gudes wegen dat to Lande ghingh vnd slug vp vnser Lande to Bornholm dat geschantet wort vp viii^{M} Nobelen dat doch dor bede vnd leve willen der Allirdurchtichsten Vorstinne vnser gnediger Vrowen vrouwen Margaritta Koninginne to Denemarken Norwegen vnd Sweden de dar an vnd ouer ge- wesen is van den vorgenanten erbarn als der grothesster vnde den steden gelaten wart vp v^{M} Nobelen Desse fulle wy v^{M} No- belen wy Jacob Erchebischop vorscreuen mit vnser Ratometingen In guden truwen vnde louen one allerleye argelist to Danczik to betalen vnde to geuene vp dat Rathus vp stunden vnd Dage als hir na geschreven is To dem ersten so fulle wy vnd willen den ersiten gesellen manne Her Jo. Dergarden dem Orden den steden vorgenant geuen vnd betalen alle Jar M. Nobelen van vns eder vnser ratometenge gantz vnd gar beta- let werden an to beuende nu van dessen negesten sunte martens Dage vor der en Jar to ersten M. Nobelen to betalende vnd an den suulen M. Nobelen de en denne also betalet weren Den vp den ersiten dagh sullen mede In gan de vc mark lu- bisch vnd xxxv mark prusch de wy to voruern an dessen M. Nobelen betalet vnd vntichtet hebben dessë vc mark lub. vnd xxxv mark prusch sullen se vns in der ersiten betalinge der

M. Nobelen affslan Vortmer sullen wy vnd willen In den an- deren Jare darna achter vp sunte martens Dach M. Nobelen betalen In den dorden Jare af M. Nobelen vp den suulen dach In den veerden Jare ouer M. Nobelen In den vunften Jare ouer M. Nobelen Also sullen wy vnd willen de v^{M} No- belen vc mark lub. vnd xxxv mark prusch nynne alreede beret sint gegeuen dem Grothesster dem Orden den steden vorgenant mit Nobelen vnd anderm gelde ghenge vnd geue vor de No- belen edder mit anderm gude dar een Kopman dem anderen

Oversættelse
Biskopperne i Sverige samt pavens legat bevidner ved dette åbne brev, at vi og vort råd af ret og rimelig grund er skyldige den hæderlige mand herr Johan Dergarden, stormester i Marienborg for Den Tyske Orden, ordenen og dens nedenfor nævnte stæder, nemlig Thorn, Elbing og Danzig, 5.000 engelske nobler for det gods, som kom til land og drev op på vort land Bornholm, og som blev vurderet til 8.000 nobler.
Dog blev beløbet, efter bøn og af velvilje fra den højædle fyrstinde, vor nådige frue dronning Margrete, dronning af Danmark, Norge og Sverige, som havde grebet ind i sagen mellem den nævnte stormester og stæderne, nedsat til 5.000 nobler.
Disse 5.000 nobler vil vi, Jakob ærkebiskop, sammen med vort råd, i god tro og uden nogen form for svig, betale og udrede i Danzig på rådhuset på de tider og dage, som nedenfor er angivet.
For det første skal vi og vil vi til den nævnte herr Johan Dergarden, ordenen og de nævnte stæder give og betale 1.000 nobler årligt.
Den første betaling på 1.000 nobler skal erlægges fra den førstkommende Sankt Mortens dag om ét år.
Til disse 1.000 nobler skal medregnes 500 lybske mark og 35 preussiske mark, som vi tidligere har betalt og erlagt på denne gæld.
Disse 500 lybske mark og 35 preussiske mark skal fratrækkes den første betaling på de 1.000 nobler.
Dernæst skal vi i det andet år efterfølgende på Sankt Mortens dag betale 1.000 nobler.
I det tredje år skal der på samme dag betales 1.000 nobler.
I det fjerde år ligeledes 1.000 nobler.
I det femte år ligeledes 1.000 nobler.
Således skal vi betale de 5.000 nobler, idet de 500 lybske mark og 35 preussiske mark, som allerede er erlagt til stormesteren, ordenen og de nævnte stæder, skal regnes som betaling i nobler eller anden gængs mønt eller med andet gods, således som én købmand afregner med en anden.

Historisk kommentar
Dette er en del af det store forlig mellem ærkebiskop Jakob Lange af Lund og Den Tyske Orden vedrørende strandingsgods på Bornholm. Kernen i teksten er ikke en moralsk indrømmelse, men en juridisk anerkendelse af et økonomisk krav.
Teksten viser, at det oprindelige krav var på 8.000 engelske nobler, men at dronning Margrete opnåede et forlig, hvor erstatningen blev fastsat til 5.000 nobler.
Særligt vigtigt er den præcise afdragsordning over fem år. Netop sådanne detaljer går let tabt i refererende oversættelser, men de er afgørende for forståelsen af forligets juridiske indhold.
Resumé
Ærkebiskop Jakob af Lund anerkender et erstatningskrav fra Den Tyske Orden og hansestæderne Thorn, Elbing og Danzig for strandingsgods på Bornholm. Et oprindeligt krav på 8.000 engelske nobler nedsættes ved dronning Margretes mægling til 5.000 nobler, som skal betales i fem årlige rater på 1.000 nobler.

Side nr. 10
Dokument Nr. 5 (fortsat)
Tekst
wol vul mede dun mach betalen vnd geuen vp stunde vnd dage alse vorscreuen is vnde dit loue wy vnd vnser ratometinge in guden truwen vnd louen ane argelist vnd hulperedes geistlich edder werltliken rechtes Vnd to merer bewaringe hebbe wy vnse In- segel begen laten an dessen bref Datum Coppenhagen Anno domini MCCCXCV die decollacionis Johannis baptiste.
(Königsb. Papir. i Geh. Arch.)
Oversættelse
som fuldt ud kan medregnes til betaling og ydes på de tider og dage, som ovenfor er foreskrevet. Og dette lover vi og vort råd i god tro og uden svig samt med afkald på enhver indsigelse efter gejstlig eller verdslig ret.
Og til yderligere stadfæstelse har vi ladet vort segl hænge under dette brev.
Givet i København i det Herrens år 1395 på dagen for Johannes Døberens halshugning (29. august).

Historisk kommentar
Denne afslutning fuldender forligsbrevet mellem ærkebiskop Jakob af Lund og Den Tyske Orden. Den juridiske formulering er vigtig, fordi ærkebispen og rådet udtrykkeligt forpligter sig til betaling uden senere at kunne påberåbe sig indsigelser efter kirkelig eller verdslig ret.
Dateringen "die decollacionis Johannis baptiste" henviser til festen for Johannes Døberens halshugning, som fejredes den 29. august. Middelalderlige dokumenter dateres ofte efter kirkeårets helligdage.
Resumé
Brevet afsluttes med ærkebispens og rådets formelle løfte om at overholde betalingsaftalen. Dokumentet besegles og dateres i København den 29. august 1395.

Dokument Nr. 8

1403. 11. marts. Erkebisp Jacobs Tjenester Jacob Andersen for den Gaard i Østermarie, han arvede efter sin Hustrues Fader, Fader Magnussen, med hans Hustru Margrethe, frihed for al kongelig Rente og Rettighed, saasom Indre, Stud, Leding i hans og Hustrues Levetid.

Nos Jacobus dei gratia Archiepiscopus Lundens. Suecie primas & apostolice sedis Legatus Constare volumus vniuersis presentibus & futuris quod nos ex consensu & volun- tate dilecti capituli nostri Honesto viro Jacobo Andree fami- liari nostro latori presentium Quandam curiam Borendholmis in parochia beate virginis orientali sitam quam cum vxore sua Margareta habuit Intuitu seruicii sui nobis facti & amo- do(?) nobis & successoribus nostris faciendi Ab omnibus oneribus legalibus ut Innae, studh & læthingh ad dies suos & prefate vxoris sue Margarete quam nunc habet eciam ad dies suos liberam & totaliter(?) exemptam dimittimus per presentes Ita tamen quod ipse nobis & successoribus nostris inde fideliter seruiatur In cuius rei testimonium Sigillum no- strum vna cum Sigillo prædicti capituli nostri Lundensis nobis dilecti presentibus est appensum Datum Lund. Anno Domini M.CD.o. tertio Dominica Reminiscere &c.*).
(Original paa Pergament i Geh. Arch., Seglene borte.)

Oversættelse
Vi, Jakob, af Guds nåde ærkebiskop af Lund, Sveriges primas og den apostolske stols legat, vil lade alle nærværende og kommende vide,

at vi med samtykke og vilje fra vort elskede domkapitel har fritaget en gård på Bornholm, beliggende i Østermarie sogn, som den hæderlige mand Jakob Andersen, vor tjener og bærer af dette brev, besidder sammen med sin hustru Margrethe.
Denne fritagelse gives under hensyn til den tjeneste, han har ydet os, og fremover skal yde os og vore efterfølgere.
Ved dette brev fritager vi derfor gården for alle lovmæssige ydelser, såsom inne, stud og leding, så længe Jakob Andersen lever, og ligeledes så længe hans nuværende hustru Margrethe lever.
Gården skal således i deres levetid være fri og fuldstændigt undtaget fra disse byrder.
Dog på den betingelse, at Jakob Andersen trofast tjener os og vore efterfølgere.
Til vidnesbyrd herom er vort segl sammen med seglet for vort elskede domkapitel i Lund hængt under dette brev.
Givet i Lund i det Herrens år 1403 på søndagen Reminiscere.

Fodnoter
*) Ved et Document, som ogsaa findes i Geh. Arch., er denne Be- naadning fornyet Ao. M.C.D.XIII die beati Augustini episcop. (28 Aug.) af Erkebisp Petrus, i hvilket Stadfæstelsesbrev det hedder: at Jacob Andersen havde Gjennemkommet efter Fader Magnussen, hans Hustrues Fader.

Historisk kommentar
Dokumentet er et privilegiebrev udstedt af ærkebiskop Jakob Jensen Lange. Det vedrører en gård i Østermarie på Bornholm, som Jakob Andersen besad gennem sin hustru Margrethes arv efter hendes far, Fader Magnussen.
De nævnte ydelser, **inne**, **stud** og **leding**, var en del af de traditionelle afgifter og pligter, som jordejere skyldte den kirkelige eller verdslige øvrighed. Fritagelsen havde derfor betydelig økonomisk værdi.
Kilden viser, hvordan ærkebispen kunne belønne tro tjeneste ved at give skatte- og afgiftsfrihed. Privilegiet var personligt knyttet til Jakob Andersen og hans hustru og gjaldt kun i deres levetid.
Resumé
Ærkebiskop Jakob af Lund fritager den gård i Østermarie, som Jakob Andersen og hans hustru Margrethe besidder, for afgifterne inne, stud og leding. Fritagelsen gives som belønning for tjeneste mod ærkebispen og gælder i begge ægtefællers levetid.

Side nr. 11

Dokument Nr. 9

1404. Skrivelse til Erkebispen i formentlig fra Danzig om det paa Bornholm anholdte Salt. Han har skrevet, at han ikke har indført den Skik, at forbyde udførselen, da det altid har været Brug paa Bornholm, at Kjøbmændene have ladet deres Salt ligge fra det ene Aar til det andet. De bede om at have Tilladelse til at føre deres Gods fra den ligsaa frit som Tilfældet er i Skaane m. m.
Jacob Ertzbischop zu Lunden etc.
Allirerwirdigister vater vnd lieber besonder herre, als euwer herlicheit uns lest geschrieben hat antwertende off unsern briff, als von der enthaldunge des Saltzß off Bornholm, wie das Ir den steken nicht offhadt habet, sunder Iw eyn sete gewest von vil Jaren, das die kouflute allir lande, die bornholm pflegen czu vorsuchen, Ir gut von Jare czu Jare, do selbis lasten etc. Allirerwirdigister herre, wir haben die sache von dem salcze vnd gute der unsern, vnt unsern Steten die czu deser czeit bie uns worn vaste gewesen, vnd dunckt uns lieber herre vaste vmoglich, das die unsern ir Saltz und

gut von dem lande bornholm, nicht furen noch Iren fromen, do mede schassen sullen, wen Ir Jo wol dirstennen moge, das ein semeliches mannis armen manns vorterbnis ist, vnd nemelich der unsern die lichte (Lute?) czu sunder eins teyles nicht ne haben, went das se tho den bringen, sullen se denne das selbe aldo legen lassen, merket selber, was se das fromen nemen. Dorumb besunder herre, sey wir noch begernde, das Ir den unsern sulche fricheit off bornholm gonnen wellet, als sie off dem lande czu Schone haben, mogen wirs an euch nicht gehaben, das die unsern ir gut und Saltz off bornholm abe vnd czu nach irem bequemelich furen, so mussen wirs an unser frauwe dye Konigynne von Dennemarke brengen, vnd Ires rotes vor vbir phlegen, adir wellen mit den neynen Gescheften czu rathe werden ob sie unsern czu sulches mogelich sitten sullen,
Sunderlich lieber herre, als ir yn dem selben briffe schreibt, das ir den unsern weder Ir gut geantwert habt So senden wir euch dese vngeslossene zedel, der glich uns yn der gehuge dese briffes geantwert wart, yn der die unsern clagen von

Oversættelse
Ærværdigste fader og særligt kære herre.
Da Deres Højærværdighed senest skrev til os som svar på vores brev om tilbageholdelsen af salt på Bornholm, og skrev, at De ikke havde indført denne ordning, men at det havde været sædvane i mange år, at købmænd fra alle lande, som besøger Bornholm, lod deres gods ligge der fra år til år, så må vi svare følgende.
Om saltet og vore folks gods har vi drøftet sagen med vore stæder, som har været samlet hos os. Det forekommer os meget urimeligt, at vore folk ikke skal kunne føre deres salt og gods bort fra Bornholm eller drage nytte af det. De ved jo selv, at dette kan betyde ødelæggelse for en fattig mand, særligt for dem, som ikke ejer andet end det, de bringer dertil. Hvis de skal lade det blive liggende dér, kan De selv overveje, hvilken fordel de har af det.
Derfor beder vi Dem endnu engang om at give vore folk den samme frihed på Bornholm, som de har i Skåne, så de frit kan føre deres gods og salt bort, når det passer dem. Hvis vi ikke kan opnå dette hos Dem, må vi forebringe sagen for vor frue, dronningen af Danmark, og hendes råd og lade dem tage stilling til, om vore folk bør have en sådan mulighed.
Endvidere, kære herre, skriver De i samme brev, at De har tilbagegivet vore folk deres gods. Derfor sender vi Dem denne ikke forseglede seddel, som blev os tilsendt som svar på dette brev, og hvori vore folk klager over ...

Fodnoter
[2]) *Lute?* – trykket er uklart; ordet synes at være *Lute* (= folk), men bør kontrolleres mod original eller anden udgave.

Historisk kommentar
Brevet omhandler en handelstvist vedrørende oplagret salt på Bornholm. Afsenderne afviser ikke, at der fandtes en gammel sædvane om, at købmænd kunne lade varer ligge på øen i længere tid, men de protesterer imod, at dette bruges som begrundelse for at hindre udførsel af deres gods.
Salt var en af Østersøhandelens vigtigste varer, både som handelsvare og til konservering af fisk og kød. For købmænd med begrænset kapital kunne langvarig binding af varer betyde betydelige økonomiske tab.
Brevet sammenligner udtrykkeligt forholdene på Bornholm med Skåne og kræver samme handelsfriheder dér. Samtidig trues der med at indbringe sagen for den danske dronning og hendes råd, hvis en løsning ikke kan opnås hos ærkebispen.

Resumé

Afsenderne protesterer mod begrænsninger på udførslen af salt og gods fra Bornholm. De hævder, at ordningen skader købmændene økonomisk, og anmoder om samme handelsfrihed som i Skåne. Hvis dette nægtes, vil sagen blive indbragt for dronningen og rigsrådet.

Side nr. 12

Dokument Nr. 9 (fortsat)

dem Saltze vns In genomen ist, wir bitten euch lieber herre mit flisse das ir nach euwers briffes luthe den Iren uns habt gesant, den unsern das Jre ganczlich weder keret vnd antwert, was Ir des noch habet, do tut Ir uns sunderlich vnd grose fruntschafft, off das sie mit clagen nicht me vor uns komen dorffen.
Det her eftersolgende er formodentlig den „zedel“, som omtales i Brevet.
Genedige here iuwen wirdegen genaden, klage wy othmudelysten unser gebresten, de wy in bornholm, vp dem lande hebben, dat wy al unser gut, dat wy darbrengen, vp dat lant nicht vth mogen syn, also czu schone adir anders wo, vnd wil uns ithe gut nicht volgen laten vor dem lande, vnd wy hebben dar keyne rechticheit men wat sie wellen, vnd se hot unser syntel er salcz genomen, vnd wil vns nicht wedir geuen, wir bitten euwer gnade, dat gy vns helffen, dat uns unser gut wedir werde, vnd daz uns eyne rechticheit werde, also die hoffman hat czu schone, anders wi entkamen uns armen lude andirs dar nicht generen.

Oversættelse

Om det salt, som er taget fra os, beder vi Dem, kære herre, indtrængende om, at De efter indholdet af Deres brev, og således som De har skrevet til os, sørger for, at vore folk får deres ejendele fuldt tilbage og udleveret, hvad De endnu måtte have tilbage. Derved vil De vise os en særlig og stor venskabelighed, så de ikke længere behøver at komme til os med deres klager.
Det følgende er formentlig den seddel, som omtales i brevet:
"Nådige herre, til Deres værdige nåde klager vi allerunderdanigst over de mangler og overgreb, vi lider på Bornholm. Alt det gods, som vi bringer til landet, kan vi ikke frit føre bort igen, sådan som det er muligt i Skåne eller andre steder. Man vil ikke lade os føre vort eget gods bort fra landet, og vi har ingen retssikkerhed dér, men er afhængige af, hvad de vil. De har taget vort salt fra os og vil ikke give det tilbage. Vi beder derfor Deres nåde om at hjælpe os, så vi får vort gods tilbage, og så vi får den samme ret, som købmændene har i Skåne. Ellers har vi fattige folk ingen mulighed for at klare vort udkomme."

Fodnoter

Ingen.

Historisk kommentar

Denne side afslutter brevet til ærkebispen og indeholder derefter den omtalte "zedel" (seddel), som fremsendes som dokumentation for købmændenes klager.
Kernen i klagen er, at købmænd på Bornholm angiveligt ikke frit kunne udføre deres varer, især salt, og at de ikke havde samme rettigheder som købmænd i Skåne. Klagerne hævder desuden, at salt er blevet beslaglagt og ikke tilbageleveret.
Dokumentet giver et sjældent indblik i praktiske handelskonflikter på Bornholm omkring 1404 og viser, hvordan udenlandske købmænd søgte hjælp hos højere myndigheder mod lokale indgreb i handelen.

Resumé

Brevet afsluttes med en anmodning om, at beslaglagt salt og andet gods tilbagegives. Den vedlagte klageseddel beskriver købmændenes påstand om, at de på Bornholm ikke havde samme handelsfrihed som i Skåne, og at deres salt var blevet taget fra dem uden at blive tilbageleveret.

Side nr. 12

Dokument Nr. 9 (fortsat)

dem Saltze vns In genomen ist, wir bitten euch lieber herre mit flisse das ir nach euwers briffes luthe den Jr uns habt gesant, den unsern das Jre ganczlich weder keret vnd antwert, was Jr des noch habet, do tut Jr uns sunderlich vnd grose fruntschafft, off das sie mit clagen nicht me vor vns komen dorffen.
Det her eftersolgende er formodentlig den „zedel“, som omtales i Brevet.
Genedige here iuwen wirdegen genaden, clage wy othmudelysten vnser gebresten, de wy in bornholm, vp dem lande hebben, dat wy al vnser gut, dat wy darbrengen, vp dat lant nicht vth mogen syn, also czu schone adir anders wo, vnd wil vns ithe gut nicht volgen laten vor dem lande, vnd wy hebben dar keyne rechticheit men wat sie wellen, vnd se hot vnser syntel er salcz genomen, vnd wil vns nicht wedir geuen, wir bitten euwer gnade, dat gy vns helffen, dat vns vnser gut wedir werde, vnd daz vns eyne rechticheit werde, also die hoffman hat czu schone, anders wi entkamen vns armen lude andirs dar nicht generen.
(Königsbergsche Papierer i Geh. Arch. uden Underskrift, Aar og Dag, men paaskrevet med Blyant: »f. A. 1404.« Fra den Tydske Ordens Cancelie i Marienburg.)

Oversættelse
Om det salt, som er blevet taget fra os, beder vi Dem indtrængende, kære herre, om, i overensstemmelse med indholdet af Deres brev til os, at lade vore folk få deres ejendom fuldt tilbage og udleveret, hvad De endnu måtte have deraf. Derved vil De vise os særlig stor velvilje, så de ikke længere behøver at komme til os med klager.
Det følgende er formentlig den seddel, som omtales i brevet:
"Nådige herre, til Deres værdige nåde fremfører vi allerunderdanigst vore klager over de forhold, vi lider under på Bornholm. Alt det gods, som vi bringer til landet, kan vi ikke føre bort igen fra landet, sådan som man kan i Skåne eller andre steder. Man vil ikke lade vort eget gods følge med os bort fra landet, og vi har ingen retssikkerhed dér, men må finde os i, hvad de vil. De har taget vort salt fra os og vil ikke give det tilbage. Vi beder derfor Deres nåde om at hjælpe os, så vi får vort gods tilbage, og så vi får en retstilstand som den, købmændene har i Skåne. Ellers kan vi fattige folk ikke ernære os deraf."

Historisk kommentar
Dette er afslutningen på brevet om det tilbageholdte salt på Bornholm. Afsenderne anmoder ærkebispen om at sørge for, at købmændenes salt og øvrige ejendele tilbagegives.
Den vedlagte "zedel" giver et direkte udsagn fra de berørte købmænd. Klagens hovedpunkt er, at varer ikke frit kan udføres fra Bornholm, og at beslaglagt salt ikke tilbageleveres.
Arkivbemærkningen oplyser, at dokumentet findes blandt Königsbergske papirer og stammer fra Den Tyske Ordens kancelli i Marienburg.
Resumé

Brevet afsluttes med en anmodning om tilbagelevering af beslaglagt salt. Den vedlagte klageseddel beskriver, at købmænd på Bornholm ikke kan udføre deres varer frit og ikke får beslaglagt salt tilbage.

Dokument Nr. 10

1404? Skrivelse til Erkebispen fra Hertug Johan af Mecklenburg (?) eller Staden, om Olaf Jensen af Revs, der var bleven fangen paa Reisen til Danzig, og da Dronning Margrethe havde forlangt, at alle Fanger paa begge Sider skulde løsgives, saa indvilligede man gjerne heri. Hvad han skriver om Erstatning for den Skade der er skeet paa hans Kibes Gods med Rov og Brand, da har man ogsaa paa den anden Side meget at klage over, uden at kunne faa Erstatning derfor m. m.

Jacob Ertzbischop czu Lunden etc.
Allerwirdigester vater vnde besunder herre, euwer veterslicheit briff haben wir wol vernomen In dem ir ers beruret von Olaf Jensen burger czu Reue uff bornholm wie der von

Oversættelse
Jakob, ærkebiskop af Lund etc.
Allerærværdigste fader og særlige herre. Deres faderlige brev har vi vel forstået, hvori De først omtaler Olaf Jensen, borger i Reval, på Bornholm, hvordan den ...

Historisk kommentar
Side 12 indeholder kun begyndelsen af Dokument nr. 10. Brevet er rettet til ærkebispen i Lund og indleder en omtale af Olaf Jensen fra Reval (Tallinn).
Den videre sammenhæng kan ikke fastslås ud fra denne side alene, da brevet fortsætter på næste side.
Resumé
Brevet til ærkebispen indledes med en omtale af Olaf Jensen fra Reval. Dokumentets egentlige indhold fortsætter på næste side.

Side nr. 13

Dokument Nr. 10 (fortsat)

unserm Scheffer, dem got gnedig sie, als her czu Danczk czu segeln muste mit andern ewren luthen gefangen wart; vnd begert die selben ledig czu lassen, mit Irem gutte. Gerucht czu wissen erwirdiger herre, das die allerdurchluchtigste frawue Koniginne von Denemarket etc. uff feste czeit ere erbare botschaft bie uns hat gehat, und ist begernde alle die gefangen genczlich ledig czu lassen, die unser luthye In deßem krige gefangen haben, do tegen se euch alle die unsern, die von den eren gefangen woren frey vnd los haben gegeben, und alleyne In den teydinghen des fredes begriffen wart, das die gefangen von beyden syten nicht genczlich sunder bis czu dem nesten tage solten frygelassen sein, ydoch so wellen wir zu wilens dar ynne gerne volgen, vnd nicht alleyne yre luthye sunder alle andere gefangen, beyde euch unde andern, us den landen angehorende, genczlich ledig und los geben wellen, Vortmer als euwer herlichkeit begernde ist, unser Stete czu berichten, euch gluck czu thun, vor die schaden die an euwern kirchen gutter, mit roube und brande sint gescheen, yn deßem krige, Allirerwirdigister herre unser Stete sint ouch uff deße czeit, bie uns gewesen, mit den wir von euwern wegen gesprochen haben, vnd synt also eyne worden, das uns nicht moglich

dunkt, noch pflichtig sien eygentlich schaden uff czu richten, die hynnen uffnem frige synt geschehen, wenn wir deß kriges aneheber nicht sien geweest. Doch ist uns und den unsern kunnen ten krigen groß schade gescheen, do vort uns seyne glichheit gescheit. Sunder lieber herre, ist euwir erwirdicheit adir den euwern buten dem frige eyngerley schade von den unsern entstanden, do wellen wir euwir veterlicheit guthes rechtes obirhelffen, ap euwir herlicheit ymands yn unsire land ein semelichs czu vordern vinden wil, die wir euch gelenten wellen yn unsire land vnd schicken vor den unsern, vnd euch alsoß wo wir kunnen gerne beheglich wellen werden nach unserm vromomen Datum etc.
(Afskrift efter Königsb. Papirer i Geh. Arch. uden Aar og Datum.)

Oversættelse
... vor skibsfører, hvem Gud være nådig, blev taget til fange, da han skulle sejle til Danzig sammen med andre af eders folk; og De begærer, at de samme skal løslades sammen med deres gods.
Det skal De vide, ærværdige herre, at den allerhøjst strålende frue, dronningen af Danmark etc., ved en bestemt lejlighed har sendt sit hæderlige budskab til os og har ønsket, at alle fanger, som vore folk har taget i denne krig, fuldstændigt skal løslades. Til gengæld har de frigivet alle vore folk, som var taget til fange af dem.
Og selv om det i fredsforhandlingerne alene blev bestemt, at fangerne på begge sider ikke straks, men først inden en nærmere fastsat dag skulle frigives, så vil vi dog gerne føje os efter dette og ikke blot frigive deres folk, men også alle andre fanger, både eders og andres undersåtter, og lade dem gå fri og løse.
Videre, som Deres Højærværdighed ønsker, at vore stæder skal underrettes, for at yde Dem retfærdighed for de skader, som ved røveri og brand er sket på Deres kirkegods under denne krig, da har vore stæder på denne tid også været samlet hos os, og vi har drøftet sagen med dem på Deres vegne.
De er nået til den opfattelse, at det ikke forekommer dem muligt eller rimeligt at yde egentlig erstatning for de skader, som er sket under krigen, eftersom de ikke var dem, der indledte krigen. Dog er også vi og vore folk blevet påført stor skade under krigen, og deri er der sket ligelig skade på begge sider.
Men, kære herre, hvis Deres Højærværdighed eller nogen af Deres folk uden for krigen har lidt nogen skade fra vore folk, da vil vi gerne hjælpe Dem til god ret. Hvis Deres Højærværdighed finder nogen, som ønsker at fremføre et sådant krav i vore lande, vil vi lade dem føre sagen frem i vort land og indstævne vedkommende for vore folk, og således vil vi, hvor vi kan, gerne vise Dem velvilje efter vort bedste skøn.
.

Historisk kommentar
Brevet omhandler løsladelse af krigsfanger samt spørgsmålet om erstatning for skader på kirkegods under en krig. Afsenderen henviser til ønsker fremsat af den danske dronning om frigivelse af fanger og erklærer sig villig til at løslade både modpartens og andre fanger.
Samtidig afvises et generelt krav om erstatning for krigsskader med den begrundelse, at afsenderens side ikke var krigens ophavsmænd. Der åbnes dog mulighed for retlig behandling af konkrete skader, som måtte være forvoldt uden for egentlig krigshandling.

Resumé
Brevet meddeler vilje til at løslade krigsfanger på begge sider og afviser generel erstatning for krigsskader på kirkegods. Der gives dog tilsagn om retlig behandling af konkrete krav, hvis personer har lidt skade uden for krigstilstanden.

Side nr. 14

Dokument Nr. 11

1407. 7 Januar. Biskops Vidne, at Marine Claus Datter, Peder Hals's Enke og Othbern Petersen, kaldet Hals, have skødet den Gaard i Østermarie Sogn, i hvilken afdøde Peder Hals boede, med den tilliggende Mølle til Ormar Herlugfsen, som Medgift med hans Trolovede Catharine, Peder Hals's Datter.

... Jacobus ... archiepiscopus Lundensis ... in castro nostro Hamarensi Borendholm ... præsentibus ... Joh. Jacobi Decano nostro Lundensi, et Hartwico Lang canonico nostro Lundensi & decano terre nostre Borendholm, Paulo Diagn & Johanne Lawesson, advocatis curiæ & terre nostre Borendholm, Olauo Jensson, Petro Iwl, Nicolao Petri Neber & Clawes Wilang, armigeris, aliisque quam pluribus fide dignis in præsentia nostra personaliter constitutis, honesta matrona Marina Clawes dotter, relicta Petri Hals & Othbernus Petri dictus Hals ostensori præsentium Ormaro Herlugsson, armigero, familiari nostro dicto, curiam, in qua dictus Petrus Hals bone memorie residebat, vna cum molendino aquatico, in parochia beatæ virginis orientali sitam, cum omnibus & singulis predictarum curie & molendini adiacentibus, nullis penitus exceptis, quibuscunque nominibus censeantur, vna cum literis apertis, dictas curiam & molendinum ex parte predictæ Marine tangentibus, & omni iure hereditario, predicto Othberno Petri dicto Hals in predictis curia & molendino, tam ex parte patrimonii, quam ex parte matrimonii, competenti, ratione dotis Katherine filie predicti Petri Hals, sponsæ Ormari supradicti, alienarunt, scotarunt & ad manus assignarunt, iure perpetuo absque reclamatione possidenda. Quod audivimus et vidimus hoc testamur &c. &c. *(Diplomat. i Geh. Arch.)*

Oversættelse
Jakob, ærkebiskop af Lund, bevidner på vor borg Hammershus på Bornholm, i nærværelse af blandt andre Johannes Jacobi, dekan i Lund, Hartvig Lang, kannik i Lund og dekan på Bornholm, samt flere andre troværdige vidner, at den hæderlige kvinde Marine Clausdatter, enke efter Peder Hals, og Othbern Pedersen kaldet Hals, over for Ormar Herlugsen har erklæret og overdraget den gård, hvori afdøde Peder Hals boede, sammen med den tilhørende vandmølle i Østermarie sogn. Overdragelsen omfatter alle gårdens og møllens tilliggender uden undtagelse, de tilhørende åbne breve samt alle arverettigheder, som Othbern Pedersen Hals havde i gården og møllen både fra fædrene og ægteskabelig side.
Ejendommen overdrages som medgift til Katharine, datter af afdøde Peder Hals og trolovet med Ormar Herlugsen, således at Ormar og hans hustru lovligt og uden senere indsigelse skal besidde ejendommen for bestandigt. Dette bevidner ærkebispen at have hørt og set.

Historisk kommentar
Dokumentet er et formelt vidnebrev udstedt af ærkebiskop Jakob den 7. januar 1407 på Hammershus. Det dokumenterer overdragelsen af en gård og en vandmølle i Østermarie sogn.
De mange navngivne vidner viser, at overdragelsen havde betydelig juridisk vægt. Blandt vidnerne findes både gejstlige embedsmænd fra Lund og repræsentanter for Bornholms lokale administration.
Kilden er vigtig for Bornholms ejendomshistorie, fordi den dokumenterer slægtsforholdene mellem Peder Hals, enken Marine Clausdatter, datteren Katharine og Othbern Pedersen Hals samt viser, hvordan jordegods og møller kunne overdrages som medgift ved trolovelse.
Resumé

Ærkebiskoppen bevidner på Hammershus, at Marine Clausdatter og Othbern Pedersen Hals overdrog Peder Hals' gård og vandmølle i Østermarie til Ormar Herlugsen som medgift til Katharine Pedersdatter. Overdragelsen omfattede både ejendom, tilliggender og arverettigheder.

Dokument Nr. 12

1422. Bestemmelse for, hvor de af Hanseestæderne maa fiske og salte Sild, nemlig paa 6 benævnte Fiskeleier og paa Bornholm.

I en Sammenkomst af Hanseestæderne i Stralsund paa Pintsedag og følgende Dage, blev det vedtaget, at ingen Borgere fra Stæderne maatte fiske Sild og salte paa andre end

Oversættelse
Ved et møde mellem Hanseestæderne i Stralsund på pinsedag og de følgende dage blev det vedtaget, at ingen af stædernes borgere måtte fiske og salte sild andre steder end ...
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Historisk kommentar
Dokument nr. 12 begynder på denne side, men kun indledningen er bevaret her. Emnet er reguleringen af hanseatiske fiskerettigheder og retten til at salte sild på bestemte fiskelejer, herunder Bornholm.
Resumé
Indledningen til et hanseatisk mødevedtagelse fra 1422 om, hvor medlemmer af Hanseestæderne lovligt måtte fiske og salte sild. Dokumentet fortsætter på næste side.

Side nr. 15

Dokument Nr. 12 (fortsat)

de sedvanlige Fiskeleier, nemlig: Falsterbo, Skanør, Dragør, Travleborg, Ystad, "Sommershagen" (Simrishavn) Bornholm . . . hvo som overtraadte, skulde have tabt den Sild, han hjembragte og 10 Mr. til den Stad, hvor han er Borger eller Pleier at have sin Handel. Da maa ingen Kramer, Bager, Skomager, "skrodere" (Skrædder?) eller Fisker fra Hansestæderne, som ligge paa tydsk Grund, salte mere ved deres Boder end ½ Læst Sild.
(Königsb. Papirer i Geh. Arch.)

Oversættelse
De sædvanlige fiskelejer var: Falsterbo, Skanør, Dragør, Travleborg, Ystad, Sommershagen (Simrishavn) og Bornholm. Enhver, som overtrådte bestemmelsen, skulle miste den sild, vedkommende bragte hjem, og betale en bøde på 10 mark til den stad, hvor han var borger eller normalt drev handel.
Desuden måtte ingen kræmmer, bager, skomager, skrædder eller fisker fra hansestæderne på tysk område salte mere end en halv læst sild ved deres boder.

Historisk kommentar

Bestemmelsen er vedtaget af hansestæderne og regulerer, hvor medlemmerne lovligt må fiske og salte sild. Bornholm nævnes på linje med de store skånske sildelejer, hvilket viser øens betydning for Østersøens fiskeri og handel i begyndelsen af 1400-tallet.
Reglerne skulle begrænse uautoriseret fiskeri og handel samt sikre, at de anerkendte fiskelejer beholdt deres privilegier. Bødestraffen bestod både af konfiskation af fangsten og en økonomisk sanktion.
Begrænsningen til højst en halv læst sild for visse håndværkere og mindre handlende viser, at hansestæderne forsøgte at adskille egentlige storkøbmænd fra mindre erhvervsdrivende.
Resumé
Hansestæderne fastsætter, at fiskeri og saltsildproduktion kun må ske på bestemte, godkendte fiskelejer, herunder Bornholm. Overtrædelse medfører konfiskation af silden og bøde, og mindre handlende må kun salte begrænsede mængder.

Dokument Nr. 13

1425. 29 December. Arvid Jensen oplader til Jep Langh, den Gaard i Ibsker, han arvede i Pant efter hans Broder Jes Degn, hvortil denne havde faaet i Pant af en god Mand Trud Laurensen.

For alle thythe bref se alle hyore kunighor oc wetheryensnes iac Arweth Jensfen mz thaatte mith obne breff at iac oplather oc frii i hender antwordher thenne breffsførere Jes Langh en gordh j Borenhedholm ligende i Isep hwerthie soghen huilken som iac æ min brodher erffthe j reth pant effther Jes Diegn min brodher guth hans skal hawe hyoliten wordhøgh han fek i pant aff een goth man som heyther Thrueth Laurensen oc oplather iac førde Jes Langh then forscreffne gordh mz obne breff oc aal ræthyghely som han oc min brodher ha kommen oc er føre thyden vithyrlygh eydh som førde Jes Diegn min brodher hannom skøtøgh bleff tet hwee things vithnebyrd er mith jnsigle hengd ffor thyatte breff Screwet i Lund ffemte Dagh jwl aar æffther gudz byrd M. C. D. xxv.
(Original paa Pergament i Geh. Arch., med et hængende Segl, hvori en Gaul og en Blomst med 5 Blomsterblade.)

Oversættelse
For alle, som ser eller hører dette brev, gør jeg, Arved Jensen, med dette åbne brev vitterligt, at jeg overdrager og i hænde giver denne brevs bærer, Jep Lang, en gård på Bornholm, beliggende i Ibsker sogn.
Denne gård arvede jeg som retmæssigt pant efter min broder Jes Degn. Gården havde min broder fået i pant af en god mand ved navn Trud Laurensen. Jeg overdrager derfor den nævnte gård til Jep Lang med åbent brev og al den retmæssige adkomst, som min broder og jeg har haft til den.
Til bekræftelse af dette er mit segl hængt under brevet. Skrevet i Lund på femtedagen i julen år 1425.

Historisk kommentar
Dokumentet er et ejendomsoverdragelsesbrev vedrørende en gård i Ibsker sogn på Bornholm. Kæden af rettigheder beskrives nøje: Trud Laurensen pantsatte gården til Jes Degn, hvorefter Arved Jensen arvede pantretten efter sin broder og nu overdrager denne til Jep Lang.
Sådanne pantsætninger fungerede ofte som kreditinstrumenter i middelalderens landøkonomi. Brevet dokumenterer derfor både ejerskab og gældsforhold.
Det bevarede segl viser, at der er tale om et originalt diplom og ikke blot en senere afskrift.
Resumé

Arved Jensen overdrager ved åbent brev en gård i Ibsker sogn til Jep Lang. Gården var tidligere pantsat af Trud Laurensen til Jes Degn, og Arved Jensen havde arvet denne pantret efter sin broder.

Dokument Nr. 14

Datering og titel
1429. 5 Juni. Hans Bentsen og Bo Petersen Væbnere skøde Stensgaarden oven Mera til den velbyrdige Mand Aage Nielsen Lehnsfoged paa Bornholm.

Alle men thytte breff . . . . . helfe wy Hans Benthsen i sancti Botulfs kirkesogn Bo Petersen i sancti Peters kirke sogn wapnere pa Bornd . . . . . vor herre

Oversættelse
Alle, som ser dette brev ... Vi, Hans Bentsen i Sankt Bodils kirkesogn og Bo Petersen i Sankt Peders kirkesogn, væbnere på Bornholm ...
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Historisk kommentar
Kun indledningen af dokumentet er bevaret på denne side. Brevet vedrører et skøde på Stensgården til Aage Nielsen, der var lensfoged på Bornholm.
De nævnte sogne er Sankt Bodils og Sankt Peders, hvilket placerer de to væbnere i Bornholms lokale samfund.
Resumé
Et skødebrev indledes af Hans Bentsen og Bo Petersen, begge væbnere på Bornholm. Dokumentets egentlige indhold fortsætter på næste side.

Side nr. 16

Dokument Nr. 14 (fortsat)

fungore wi alle men mz thætte warde vorth opne breff thæt wi methwethennes ok at haphwe ..... man oc welburdig Aghe Nielsfen lanhfoghet pa Borndebolim en wor gard liggendes ynnen sti Jo.... men nera som talles Stengarden ma alle tilliggelße oc egendom vthen gerde oc innen garde enth..... fulnet til wore nægh aff forde Aghe Nielsfen at haphwe vp boret for thæt forde gods och.... Hans Bentsfen oc Bo Petersfen at haphwe skat forde Aghe Nielsfen thæt forde gods fra oc oc wore arffue..... hans arffuinge till evynnelyge eye og til binde wi forde Hans Bentsfen, og Bo Petersfen oc wore arf..... tillsta forde Aghe Nielsfen ok hans arffinge thæt forde gods for hywers mang till tale eller hyndh..... wiisse oc nærwærdigh henge wy forde Hans Bentsfen oc Bo Petersfen wor jnsegle mz witte oc wit.....
..... thætte breff mz flere gode mennis jnsegle som Her Anders Mychelsen konrapæt at sti Jacobs kirke pa Borndholm, Mather Bossen landedomere, Nis Byngh, Nis Petersen Snidhywort, Byngh Albrechtsen, væpnere pa Borendholm, giffuet aar after gudz byrd Mo.C.D. xxix. sti Bonefacii dag biskop oc martyri.
(Mutileret Orig. paa Pergam. i Geh. Arch. med 4 hængende Segl, 3 Segl ere borte.)
Oversættelse

... kundgør vi med dette åbne brev for alle, at vi med vidner og vor viden har overdraget til den velbyrdige mand Aage Nielsen, lensfoged på Bornholm, vor gård kaldet Stensgården med alle tilliggender og ejendomme, både inden og uden gårdens hegn.
Hans Bentsen og Bo Petersen erklærer, at de har skødet og overdraget det nævnte gods til Aage Nielsen og hans arvinger til evig ejendom. De forpligter sig samtidig til at hjemle og forsvare ejendommen mod enhver fremtidig indsigelse eller retstvist.
Til bekræftelse heraf hænger de deres segl under brevet sammen med seglene fra flere gode mænd på Bornholm.
Brevet er udstedt på Sankt Bonifacius' dag år 1429.

Historisk kommentar
Dokumentet er stærkt beskadiget, og flere ord samt hele tekststykker mangler. Det fremgår dog klart, at Hans Bentsen og Bo Petersen overdrager Stensgården til Aage Nielsen, der omtales som lensfoged på Bornholm.
Den bevarede del af teksten viser den sædvanlige middelalderlige hjemmelsformular, hvor sælgerne ikke blot overdrager ejendommen, men også forpligter sig til at forsvare køberens ret mod senere krav.
Blandt medbeseglerne nævnes flere kendte bornholmske personer, herunder landdommeren Mather Bossen og flere væbnere.
Resumé
Det bevarede fragment viser, at Hans Bentsen og Bo Petersen skøder Stensgården til Aage Nielsen, lensfoged på Bornholm, med alle tilliggender og arverettigheder. Dokumentet er beskadiget, men hovedindholdet fremgår tydeligt.

Dokument Nr. 15

Datering og titel
1429. 13de (eller 20de) Juli. Niels Mogensen i Vester Marie skøder til Aage Nielsen, Høvidsmand paa Bornholm, Paradisgaarden, som Anders Andersen nu bruger.

Alle men thætte breff see eller hore læse helser iak Nefs Magensfen i vestre marie kirkesogn pa Borendebolim a wærn evinnelyge mz wor herre funger iak alle men mz thætte warde myt opne breff thæt iak methwethennes myt mz myn frii wille at hame faast en ærlig man oc welburdig Aghe Nielses hovidzman pa Borendebolim thenne warde breffuer ere myn gard liggendes ynnen sti Laurens kirkesogn pa Borendebolim som talles Paradgarden oc And. Anderson nu ynnen bruger mz al syn tilligelse som er ager, eng, wot oc thyrt, skogh

Oversættelse
Alle, som ser eller hører dette brev læse, hilser jeg, Niels Mogensen i Vester Marie sogn på Bornholm.
Jeg kundgør med dette åbne brev, at jeg med min frie vilje har overdraget til den ærlige og velbyrdige Aage Nielsen, høvedsmand på Bornholm, min gård i Sankt Laurentius sogn på Bornholm, kaldet Paradisgården, og som Anders Andersen nu bruger, med alle dens tilliggender såsom agerjord, eng, våd jord og tør jord, skov ...

Historisk kommentar
Dette er begyndelsen på et skøde vedrørende Paradisgården i Sankt Laurentius sogn (Østermarie). Aage Nielsen omtales her som høvedsmand på Bornholm.

Teksten er bevaret bedre end det foregående dokument, men selve ejendomsopregningen fortsætter på næste side.

Resumé

Niels Mogensen i Vester Marie erklærer at have skødet Paradisgården til Aage Nielsen, høvedsmand på Bornholm. Overdragelsen omfatter gården med alle dens tilliggender. Dokumentet fortsætter på næste side.

Side nr. 17

Dokument Nr. 15 (fortsat)

oc fæsteman, so myghen eyghendom som iak hauer i thæt forde gods, ente vndertaget oc fulnet til myne nodye for thæt forde gods at haue oppboredet, myt, oc myne arffuinge hannom oc hans arffuinge at haue skat tel euinnelich eghe, Item tilbine der iak myt oc myne arffuinge tyet forde gods at frii oc tilstande forde Aghe Nielsfen oc hans arffuinge for byrdzemans teltal eller lynder. Tel mere wesse oc vitnesburt henger iak myt ynsegle mz vilie oc vitskap for thætte breff mz flere godhe mænz ynsegle som Her Ostfall Daghyn oc prest at sti Laurens kirke, P. Bosk. landsdomere Nefs Pathersfen Smythhvorst (Smithyvort?), Iorm, Gutmundh, Magens Jensfen væpnere pa Borendebolim. Datum anno Dom. Mo. C. Do. xxix. ipso die Margarete virg. etc.
(Orig. paa Pergament i Geh. Arch., med 7 hængende Segl.)

Oversættelse

... og fæstegods samt den ejendomsret, som jeg har i det nævnte gods, overdrager og skøder jeg til ham som min retmæssige adkomst til det nævnte gods, således at han og hans arvinger skal have og besidde det som evig ejendom.
Ligeledes forpligter jeg mig og mine arvinger til at hjemle og forsvare det nævnte gods for Aage Nielsen og hans arvinger mod byrdemænds krav, tiltale eller andre indsigelser.
Til yderligere bevis og vidnesbyrd hænger jeg mit segl under dette brev med vilje og vidende sammen med seglene fra flere gode mænd, herunder hr. Ostfall Daghyn, præst ved Sankt Laurentii kirke, P. Bosk, landsdommer, Niels Pedersen Smithhvorst (læsning usikker), Jorm, Gutmund og Mogens Jensen, væbnere på Bornholm.
Givet i året 1429 på den hellige Margretes dag.

Historisk kommentar

Denne side afslutter skødet vedrørende Stensgården. Dokumentet fastslår, at Aage Nielsen ikke blot modtager gården, men også alle de ejendomsrettigheder og krav, som sælgerne selv besad. Sædvanlig middelalderlig hjemmelsformel indgår, hvor sælger og arvinger forpligter sig til at forsvare køberens ret mod fremtidige krav. En række bornholmske gejstlige, væbnere og embedsmænd nævnes som medbeseglere eller vidner.

Resumé

Hans Bentsen og Bo Petersen afslutter skødet på Stensgården til Aage Nielsen. Ejendommen overdrages som evigt eje, og sælgerne påtager sig at hjemle og forsvare køberens ret til godset.

Dokument Nr. 16

1434. 9 Marts. Lythæman Laurenssøn skjænker sin Fødernegaard i Klemensker Sogn, i Skarpestad til Tommarps Kloster i Skaane, for en aarlig Aartid for hans Fader og Moder, og for ham selv og Hustru, naar de ved Døden afgaar.

Alle men som thætte breff See ellir hore hilir Lut Lythæman Laurenssøn boændes i Borendebholm Euinneligen mz guth Thy scal allom viterlict ware bathæ nærværende oc thommæ scolandes thæt iac methwethennis mit i thætte mit opne breff thæt iac heel oc heelfhæue mz Berath oc gothin wilæ hauær givit Tommarps closter i min fæthernis gaardh ligiendis i Borendebholm i Klemmízkirto sogn i Skarpestath mz alle then forme gaars tilligelse som er ager och eng wat och thyrt, skogh och fiszwatn alla fyra weyna in til markfæl oc adels eynte vnden tagit Mæl Sua bant wilkor thæt brøthræ i thæt samme closter skole halde hwart aar ena arligh ffor min fader och mine mothyr ffor mit och mine hustrø nar guth wil thæt wi affliuiz. Tilbindendis mit och mine arwinge then samme gaardh friy hindra lissa och føre the samme Tomarps closter Till euinnelich æghæ ffor hwar mang jgensighylle eller noget hielperætte In cuius rei testimonium
([2])

Oversættelse

Alle, som ser eller hører dette brev, hilser jeg, Lut Lythæman Laurenssøn, boende på Bornholm, evindeligt med Gud.
Det skal være vitterligt for alle, både nærværende og kommende, at jeg med min fulde vilje, gode råd og samtykke ved dette åbne brev har givet Tommarps Kloster min fædrene gård på Bornholm i Klemensker sogn i Skarpestad med alle gårdens tilliggender: ager, eng, vådt og tørt, skov og fiskevand på alle fire sider ind til markskel, uden nogen undtagelse.
På den betingelse at brødrene i klostret hvert år skal holde en årtid for min fader og moder og siden for mig og min hustru, når Gud vil, at vi afgår ved døden.
Jeg og mine arvinger forpligter os til at hjemle og forsvare den samme gård og lade Tommarps Kloster besidde den til evig ejendom mod enhver indsigelse eller modkrav.
"In cuius rei testimonium ..." (= Til bekræftelse heraf ...)

Fodnoter

[2]) Dokumentet fortsætter på næste side.

Historisk kommentar

Dokumentet er et gavebrev til Tommarps Kloster i Skåne. Gaven består af en fædrenegård i Skarpestad i Klemensker sogn med alle tilliggender, herunder jord, skov og fiskerettigheder.
Til gengæld forpligter klostret sig til årligt at holde en årtid (sjælemesse) for giverens forældre og senere for giveren selv og dennes hustru. Sådanne donationer til klostre var almindelige i senmiddelalderen og havde til formål at sikre forbøn for giverens og familiens sjæl.

Resumé

Lut Lythæman Laurenssøn skænker sin fædrenegård i Skarpestad til Tommarps Kloster. Til gengæld skal munkene årligt holde årtid for hans forældre og senere for ham selv og hans hustru.
Dokumentet fortsætter på næste side.

Side nr. 18

Sigillum meum vna cum sigillis virorum discretorum vz Johannis Erlandi, Johannis Petri, Johannis Olaui consulum, Johannis Jacobi, Nicolai Telogh & Petri Akonis villanorum In Tumnathorp præsentibus est appensum Datum anno domini M.C.D.xxx quarto feria Tertia Post Dominicam Letare.

(Original paa Pergament i Geh. Arch. med 5 Segl, 2 Segl ere borte.)

Nr. 17

1448. 31 Mai.
Elseve Claus Datter, Tue Galens Efterleverske gjør et fuldkomment Skifte med hendes Broder Jeppe Lang om alt det Gods, de have tilsammen i Skaane og paa Bornholm.

Alle men thætte breff see æller høre læsæ, helser iagh Elseve Clausesdatter Tue Galens efterleverske hyues sel gud hauue euinnelige mæ gudh sunger iagh alle men mæ thætte myt opne breff at iagh hauuer heel och helbrede ny myt fulle myt giorty eth fulkomeligth skifte mæ myn brotyer Jeppe Lang om althet godz som wy til sammen haue bothye ynne Schone og ynne Borendøholm oc all arff oc tiltall som wy til sammen haue som arffæthærnne oc mothærnne oc pa myn brotyers vegne Jeppe Langes hyues siæl gud hauue ynne so danne mode at iagh lader mygh fulkomeligh noghe mæ thet godz som iagh hauuer pa betet(sic) som ær hwo aardbye liggendes ynne Wirke oc en gard liggendes ynne Diye som Olegs synne boer. och althet andre forde godz som wy til sammen haue thet bebreffuer iagh for Jeppe Langi myn brotyer. fra mygh oc myne arffninge till honum oc hans arffninge till euinnelige eye oc lader iagh her forede Jeppe Lang oc hans arffninge ledhict oc løst for alt krawe oc tilltall for mygh oc myne arffninge. Till mere wesse oc bethyre forwaring tha henger iagh forede Elseve Clausesdatter myt ynsegle till witnisbyrth for thætte breff mæ ærlighe mens ynsægle som ær Odzhaff Kalens houesman pa Borendøholm, Yghæ Nelssøn, her Møghæ Nielsønis søne preff at Øhræmærkiærte, Ted Binges, Esbern Inæls, Ted Myres. Screuet effter gudz byrd MCDXLviij aar then fredagh nest for si Bonifacii Dagh.
(Original paa Pergament i Geh. Arch. med 5 hængende Segl, to Segl ere borte.)

Oversættelse
Alle mænd, som ser eller hører dette brev læst, hilser jeg, Elseve Clausdatter, Tue Galens efterleverske. Gud have hans sjæl i evighed.
Jeg kundgør med dette åbne brev for alle, at jeg, ved helbred og med fuld vilje, har gjort et fuldkomment skifte med min broder Jeppe Lang om alt det gods, som vi tilsammen har både i Skåne og på Bornholm, og om al arv og ret, som vi tilsammen har efter vore fædre og mødre og på min broders vegne efter Jeppe Langs hustru, Gud have hendes sjæl.
Dette er sket således, at jeg lader mig fuldt nøje med det gods, som jeg har på Betet [sic], som er i Hov Ardeby liggende i Virke, og en gård liggende i Diye, som Olegs søn bor i, og alt andet førnævnte gods.
Alt det øvrige gods, som vi tilsammen har, det overdrager og bebrever jeg til Jeppe Lang, min broder, fra mig og mine arvinger til ham og hans arvinger til evigt eje, og jeg fritager herved Jeppe Lang og hans arvinger for ethvert krav og enhver tiltale fra mig og mine arvinger.
Til større vished og bedre stadfæstelse hænger jeg, førnævnte Elseve Clausdatter, mit segl til vidnesbyrd under dette brev sammen med ærlige mænds segl, nemlig Odzhaff Kalen, høvedsmand på Bornholm, Yghæ Nelssøn, hr. Møghæ Nielsøns søn, præst ved Øhræmærke, Ted Binges, Esbern Inæls og Ted Myres.
Skrevet efter Guds fødsel i året 1448 på fredagen nærmest før Sankt Bonifacius' dag.

Fodnoter
(Original paa Pergament i Geh. Arch. med 5 hængende Segl, to Segl ere borte.)

Side nr. 19

Nr. 18

1448. 9 eller 16 Juli.
Landdommer Seuidh Nielsenes Gienbrev for forskielligt Gods, han har i Forlehning i hans egen og hans Hustrues Levetid m. m.

Gienbrev udstedt af „Seuidh Nielsen Landdomer pa Borendeholm“ i Anledning af den Forlehning, han har af Capitlet i Lund paa „een gardh i sancti Botulfs sogn oc iiij feter i then samme sogn Item ii feter i sancti Jacobs sogn, en fese i Sancti Clemmis sogn, en fese i wor Frues sogn vestre, een fese i sancte Paulis sogn met alle tilliggelse wot oc thyurt ente vndentaghit for arlicht landgilde fyre lødhemarc sølue penninge oc eene i Lund i Schone for landgilde thyar skaat oc andre reglier oc rettughed hwart aar om helle forsebdagh i høsten betale sculendis redelighen etc.“; han skal holde Godset bygt og ved Hævd, ikke sælge, forlehne eller forpante Alt eller nogen Deel deraf etc., hvillket han lover paa sin egen og sin Hustrue Kirstines Vegne, i hvis begges Livstid Forlehningen skal gjælde.

Giwet 1448 løwdaghen næst for sancte Margrethe jomfru og mart.
(Geh. Arch.)

Nr. 19

1451. 16 Marts.

Aage Nielsen, Væbner, i Østermarie bekjender, at han i flere gode Mænds Nærværelse, har været over Skifte med Jep Lang, hans Børns Svoger, og skiftet Jordegods og Løs Pendinge mellem hans Børn og Jep Langs Hustru, som er hans Søsterdatter; nemlig hans Børns mødrene og Jep Langs Hustrues fædrene og mødrene Arvegods m. m.

Alle men som thette breff see eller hører hilser iagh Aghæ Nielsen *) af wapn i Østermarchæsogn pa Borendholm forskielige mæ wor herre ypperstemest iat si mæ thette nærwærindis opne breff ath ælskwirdist Jep Longh myne børns swoger och iak, wy hafua til sammen warthy i flere ghothe mæns nærwærælse och skifti jordhagodz och løs pæninghe i mellem myn børn och foræ Jep Longh husfru, som er myn søsters
*) Aage Nielsen var en Sparre.

Side nr. 20

Dokument Nr. 19 (fortsat)

dottyr*) som er myn barnis mothyrne och forde Jep Longh hustruaff føtherne och mothyrne Thya ere wy aldelis vduer enst moo ath iak thætte hannem och lather iak och mynne arwinghe forde Jep Longh och hans arwinghe aldeles quyth och friy for al frafue och thilthæl som noghertidh kan reyss pa myn barns mothyrne och pa forde Jep Longh hustruaff føtherne och mothyrne Thil ydermere wøsæ och forwaringh henger iak mith jnsegle for thætte mith opne breff mz flere gøthe mennys jnsegle som er Esbern Jul aff wapn j Østermariakirkesogn, Niff Jonsfen borghemester i Nera.

Gyffuit effther gudz biurd M° CCCC° XL xi° pa then thysdagh nesth effther sancti Gregorii dagh etc.
(Orig. paa pergament i Geh. Arch. med Aage Nielsens Segl hængende, de øvrige Segl borte.)

Oversættelse
... datter, som er moder til mine børn og hustru til den nævnte Jep Longh på fædrene og mødrene side. Derfor er vi fuldstændig enige om, at jeg overdrager dette til ham, og jeg samt mine arvinger fritager Jep Longh og hans arvinger for ethvert krav eller søgsmål, som nogen sinde kan rejses på vegne af mine børns moder og den nævnte Jep Longhs hustru fra fædrene eller mødrene side.
Til yderligere bevis og sikkerhed hænger jeg mit segl under dette åbne brev sammen med seglene fra flere gode mænd, blandt dem Esbern Jul, væbner i Østermarie sogn, og Niels Jonsen, borgmester i Nexø.
Givet tirsdagen efter Sankt Gregorii dag år 1441.

Fodnoter
*) Trykt tekst har **dottyr**. Redaktørens fodnote nederst på siden kommenterer denne læsemåde.

Historisk kommentar
Dokumentet afslutter et arveretligt eller ejendomsretligt brev vedrørende Jep Longh og hans hustru. Kernen i den bevarede del er en erklæring om, at fremtidige krav fra slægtninge på fædrene eller mødrene side ikke skal kunne rejses mod Jep Longh og hans arvinger.
Resumé
Brevet afsluttes med en endelig afkalds- og hjemmelserklæring til fordel for Jep Longh og hans arvinger. Dokumentet er dateret tirsdagen efter Sankt Gregorii dag 1441.

Dokument Nr. 20

1453. 29 Mai. Pantsættelse af en Gaard for et Stykke Klæde og to lodige Mark; dog mod Benyttelse af Gaarden i 10 Aar for Afgift: 1 Td. Smør.

Karene, Aßkill Pederssons Hustruæ, pantsætter Karine Jep Longhs Hustru, for et styk "Alleth af the fineste Ullen", og tve lodige Mark, en sin Gaard under Nybbøbegare (Nybyegaard?) i sancti Pauli Sogn med saadant Vilkaar, at hun selv skal boe i Gaarden, og deraf betale i 10 Aar, hvert Aar til benævnte Karine Jep Longhs Hustru en Fierding Smør og tye. Efter hvilken Tid hende skal falde frit for at indløse bemeldte Gaard.... M.CCC.Liiij. Tirsdagen i helli Legemsdags uge.
(Registr. 51, Pag. 687 i Geh. Arch., Barthol. Afskr.)

Oversættelse
Karene, Åskild Pedersens hustru, pantsætter til Karine Jep Longhs hustru en gård i Sankt Povls sogn for betaling af et stykke fint uldklæde og to lødige mark sølv.
Vilkåret er, at Karene fortsat skal bo på gården og i ti år betale en kvart tønde smør årligt til Karine Jep Longhs hustru. Efter udløbet af de ti år kan gården frit indløses.
Brevet er dateret tirsdagen i Helliglegemsugen 1454 (som gengivet i registerafskriften).

Fodnoter

*) I Gehejme-Samlinger staar „Søsterdatter“, hvilket foregives at være efter Hvitfeldts Afskrift, men i al Fald er feilt, da det klarere meget tydeligt i Originalen, og betyder vel Steddatter. Aage Nielsen har have ægtet Moderen som Enke og moder til denne Datter.

Historisk kommentar
Dokumentet beskriver en mindre pantsætning, hvor en gård fungerer som sikkerhed for et forholdsvis beskedent lån bestående af et stykke fint uldklæde og to lødige mark. Det viser, at naturalier og tekstiler fortsat spillede en væsentlig rolle i kreditforhold på Bornholm i midten af 1400-tallet.
Resumé
Karene Åskild Pedersens hustru pantsætter en gård i Sankt Povls sogn mod et stykke fint uldklæde og to lødige mark. Hun beholder brugsretten i ti år mod en årlig ydelse af smør, hvorefter gården kan indløses.

Side nr. 21

Nr. 21

1457. 19 April.
Hr. Jens Tursen Præst til Østermaria Kirke bekjender af velb. Mand Aage Nielsen at have erholdt en Gaard i Østermaria Sogn, som ligger norden Kirken, for hvilken Gaard han forbinder sig og sine Eftermænd ved Østermaria Kirke hver Løverdag at holde en Messe af Jomfru Maria i St. Margrethe Kapel i samme Sogn m. m.

Alle men thette breff see eller høre helser iak Jens Tursen Præst ath Østermarie kirke pa Borneholm euinnelich mæ gudh kennes iak mæ thette myth opne breff ath iak hauer anamat aff hyderlith man och wel byrder Aage Nielsen en gordh som ligger y forde Østermarie kirke soghny (sic) noordhen for kirken paa hywilen gordh Gøren Stangh paa boor och giffuer hwart aar en fyerdel smør til landgille och thyer myt treya och teinista, for hywilen gordh iagh mit til byndher och alle the Prester ther effther mik kommer ath bygghæ och boe ath Østermarie kirke, ath hyolde eller ladhæ hyolde hwar løwerdagh en messe aff jomfru Marie y sta Margrete kapel y samme soghny, och sker thet saa thet gudh for hyndhre ath thenne messe hagher løwerdagh ey hyoldhen wordher for naghher forsaldh skyldh tha skall hyon hyoldes næste mandagh eller tysdagh hyer næst effther kommer. Item sker thet saa thet gudh for hyndhre ath thenne forse messe ey hyoldhen worde som far er sagth aff met eller mynne efftherkomare, tha byndher iak met sel mæ thette myth opne breff, ath forse Aage Nielsen eller hans næste arwyngge mæghe anamme then gordh y gen hyndher all byndher eller hyelpe ræthæ eller enaghær mannis modhsylæ Til hyndhere for warælse och stadfæstelsæ thy hænger iak Jens Tursen myth jnghygle (sic) neden for thette myth opne breff mæ flere godhæ mens jnghygle som er hr. Hynne Hermansøn Døglen pa Borneholm, hr. Gebord Jepsøn præst ath scte Jeppis kirke, Gebord Iuld awæmend boendes y Østermarie kirke sogh. Screwet och gyoweth aar effther gudh byrdh M.CCCC.LVII then tysdagh næst effther pasca Dagh.
(Orig. paa Pergament i Geh. Arch. med 4 hængende Segl.)

Oversættelse
Alle mænd, som ser eller hører dette brev, hilser jeg, Jens Tursen, præst ved Østermarie kirke på Bornholm, evindeligt med Gud.

Jeg bekendtgør med dette mit åbne brev, at jeg har modtaget af den hæderlige mand og velbyrdige Aage Nielsen en gård, som ligger i Østermarie kirkesogn nord for kirken, og som Gøren Stang bor på. Gården yder årligt en fjerding smør i landgilde samt de dertil hørende ydelser og tjenester.
For denne gård forpligter jeg mig selv og alle de præster, som efter mig kommer til at bygge og bo ved Østermarie kirke, til at holde eller lade holde hver lørdag en messe for Jomfru Maria i Sankt Margrethe kapel i samme sogn.
Skulle det hænde, at denne messe på en lørdag ikke kan holdes på grund af et lovligt forfald, skal den holdes den nærmest følgende mandag eller tirsdag.
Skulle det hænde, at den førnævnte messe ikke bliver holdt, således som ovenfor er sagt, af mig eller mine efterkommere, da forpligter jeg mig med dette åbne brev til, at førnævnte Aage Nielsen eller hans nærmeste arving må tage den nævnte gård tilbage igen uden nogen hindring eller indsigelse fra nogen mand.
Til yderligere stadfæstelse og sikkerhed hænger jeg, Jens Tursen, mit segl under dette åbne brev sammen med flere gode mænds segl, nemlig hr. Hynne Hermansøn, degn på Bornholm, hr. Gebord Jepsøn, præst ved Sankt Jeppes kirke, og Gebord Iuld, boende i Østermarie kirkesogn.
Skrevet og givet i året efter Guds fødsel 1457, tirsdagen næst efter påskedag.

Fodnoter
(Orig. paa Pergament i Geh. Arch. med 4 hængende Segl.)

Side nr. 22

Nr. 22

1457. 3 Mai.
Aage Nielsen overdrager Karine Pedersdatter, Jep Lauritsens Efterleverske Ragelundsgaarden i St. Laurits Sogn, undtagen Møllen, for en Gaard i Skaane, Arvve ved Landborene.

Alle men thette breff see eller høre læse hilser iacgh Age Nielsen a wapn euinnelich mæ vor herre Thy stall alle men wethyrligh ware nærsuarende som komande thet iagh hauer skilth och vntlydh mæ hyderligh qwinnæ och welboren Karine Pæthers Dothter Jep Lauritsøns eftherleuere hyues siæl gudh haue en mit gord som kaldis Ragælundæ gordh liggendis i Borendholm i sancte Laurentii soghn fraa migh och mine arwingæ till forde Karine Pæthersdotthyr och hennes arwinga till euinneligh eye mæ all sin tilligghylse som ær ager och eng skoff och fiskeuath woth och thiurth vtan gierdis och innan hwar som thet helst liggæ kan vtan møllen mæ sin tilligghylse foor en gord liggendis i Skanæ i Irwæ hyues Landborene mæ all sin tilligghylse hwilken gordh som nu boo bor Symon, mæ swa danth wilkor om forde gordh midh eller mine arwingæ I nogræ mothe affwinnes mæ nogen rett Thy stall forde Karine Pæthersdotthyr eller hennes arwingæ midh fry och hyemsligh swagodh gordh till rente the som ther fore gordh ær till landgille innan etth halffth aar vthan hinder eller hielperæthæ eller igensøgilse aff hwer man Item wordher forde Ragælundægordh forde Karine Pæthersdotthyr aff wonnen i nogen rett thy bindher iagh migh till och mine arwingæ ath fri och hemle forde Karine Pæthersd. hwa godth godz som then forde Ragælunds gordh ær vthan hinder eller hielperæthæ eller nogher mans igensøgelse forde godz fri och hemle innan en halff gords dato ther næst efftherkomendæs Till yermere wisse och bedre forwaringh tha hænger iagh mith insægle nethen for thette mith opne breff mæ flere godhe mens insægla Sum ær her effther skreffne stor som

ær hr. Jens Thyrsøn præst ath Østremaria kirke, hr. Swendøn a wapn i ste Jeps soghn, Esbern Iuul, N. Hald, Awons Esbernsøn. Anno dom. M.C.D.L.vii Die sti crucis inuencionis.
(Orig. paa Pergament i Geh. Arch. med to hængende Segl.)

Oversættelse
Alle mænd, som ser eller hører dette brev læst, hilser jeg, Aage Nielsen, væbner, evindeligt med vor Herre.
Det skal være vitterligt for alle nærværende og kommende, at jeg har skiftet og ombyttet med den hæderlige og velbårne kvinde Karine Pedersdatter, Jep Lauritsøns efterleverske, Gud have hans sjæl, en gård, som kaldes Ragelundegård, beliggende på Bornholm i Sankt Laurentius sogn.
Jeg overdrager den fra mig og mine arvinger til førnævnte Karine Pedersdatter og hendes arvinger til evigt eje med al dens tilliggende, som er ager og eng, skov og fiskevand, vådt og tørt, uden gærder og inden gærder, hvor det end findes, undtagen møllen med dens tilliggende.
Dette sker i bytte for en gård beliggende i Skåne i Irwæ, som landboerne besidder med alt dens tilliggende, og hvor Symon nu bor.
Med det vilkår, at hvis den nævnte gård siden skulle fravindes mig eller mine arvinger ved nogen retssag eller på nogen måde, da skal Karine Pedersdatter eller hendes arvinger have fri og hjemlet erstatning i den nævnte gård svarende til den landgilde, som gården yder, inden et halvt år, uden hindring, indsigelse eller gensøgelse fra nogen mand.
Ligeledes, hvis Ragelundegård fravindes Karine Pedersdatter ved nogen ret, da forpligter jeg mig selv og mine arvinger til at fri og hjemle for Karine Pedersdatter så meget gods, som Ragelundegård er værd, uden hindring, indsigelse eller nogen mands gensøgelse, og at skaffe dette inden et halvt år derefter.
Til yderligere vished og bedre stadfæstelse hænger jeg mit segl under dette åbne brev sammen med flere gode mænds segl, som er nedenfor nævnt: hr. Jens Thyrsøn, præst ved Østermarie kirke, hr. Swendøn, væbner i Sankt Jeps sogn, Esbern Juul, N. Hald og Awons Esbernsøn.
Skrevet i det Herrens år 1457 på festen for Korsets Opfindelse (3. maj).

Fodnoter
(Orig. paa Pergament i Geh. Arch. med to hængende Segl.)

Side nr. 23

Dokument Nr. 23

1468. 24 Juni. Erkebiskop Tue ophøier Oluf Bagge, hans Tjener, i Adelstanden med Skjold og Hjelm.

Wii Tue med Guds Naade Erkebiscop i Lund Suerriges Første oc Paurens legatus kundgiøre med dette vort obne bref at vii huffue unt oc giffuet thenne neruerende breffuiser Oluf Bagge wor tiener frihed oc alle egte børn med skiold oc hielm Saa som friborne mend pleye at hause med saadan tegn som hyr i stander skreffuit som er en hvid Sild i et blaat feld med iij horn paa hielmen som er et blaat oc ett hvidt. Dog vort bondegods oc kiepstede gods vndertagen paa vort land Borindholm oc skal forne Oluf Bagge were oc oc wore Efterkommere Erkebisper i Lund til tieniste saa lenge hand bliffuer paa vort land Borendholm In cujus rei testimonium & euidentiam firmiorem Secretum nostrum presentibus inferius duximus appendendum. Datum Lundis in die sancti Johannis Baptistæ Anno Dom. millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo *). . . . .

(Afskr. i Klemensv. Saml. i Geh. Arch.)

Oversættelse
Vi, Tue, af Guds nåde ærkebiskop i Lund, Sveriges primas og pavens legat, kundgør med dette åbne brev, at vi har tildelt denne brevfører, vor tjener Oluf Bagge, frihed og adelig status med skjold og hjelm, ligesom andre fribårne mænd.
Hans våben skal være en hvid sild i et blåt skjoldfelt samt tre horn på hjelmen, ét blåt og ét hvidt. Dog undtages vort bondegods og købstadsgods på Bornholm, og den nævnte Oluf Bagge skal forblive i tjeneste hos os og vore efterfølgere som ærkebisper i Lund, så længe han opholder sig på Bornholm.
Til bekræftelse heraf er vort segl hængt under brevet.
Givet i Lund på Sankt Johannes Døberens dag år 1468.

Fodnoter
*) 1480. ipso Die 10000 militum (22 Juni): Kanne har Biskop Tuue skaffet Oluf Bagge de Breve og Friheder, hans Formand Biskop Tuue havde forundt ham. ibid.

Historisk kommentar
Dette adelsbrev er et af de mest interessante personhistoriske dokumenter i samlingen. Ærkebiskop Tue ophøjer sin tjener Oluf Bagge til adelsstanden og tildeler ham et våben bestående af en hvid sild i blåt felt. Silden er et markant symbol med tydelige forbindelser til Østersøens fiskeri og Bornholms økonomi.
Samtidig viser brevet, at ophøjelsen ikke gjorde Oluf Bagge uafhængig af ærkebispestolen. Tværtimod understreges det udtrykkeligt, at han fortsat skulle tjene Lunds ærkebisper, så længe han opholdt sig på Bornholm. Dokumentet belyser derfor forholdet mellem den kirkelige lensherre og de fremvoksende lokale elitefamilier på øen.
Resumé
Ærkebiskop Tue adler sin tjener Oluf Bagge og giver ham ret til våben med en hvid sild i blåt skjold. Samtidig fastsættes det, at Oluf Bagge fortsat skal tjene ærkebispen og hans efterfølgere på Bornholm.

Dokument Nr. 24

1469. 1 Febr.(?) Erkebiskop Tue Befaling til Ditlev Dag, Foged paa Hammershus, Herr Pinge Degn og Gevidh Landsdommer at stevne Peder Laurensøn i St. Ibs Kirkesogn for Tiltale, Peder Langh har til ham.

Wii Tue meth gudz nadhe erchebiscop i Lundh, Swerigis første oc pauenes legath, helse ether Tetlef Daa wor høuidtz pa Hammerhyvs, Her Pinge Degen, Geuidh Landzdomer etc. . . . pa Borendholm euindeligh meth gudh Alther ath wor thienare Peder Langh lodh off vnderstande, ath han hafuer nøgre tiltal til Pader Laurensøn i sancti Iepss kirke sogn om gods. Thii bydhe wii ether, hyde oc endeligen wile,

Oversættelse
Vi, Tue, af Guds nåde ærkebiskop i Lund, Sveriges primas og pavens legat, sender hilsen til Didrik (Ditlev) Dag, vor høvedsmand på Hammershus, hr. Pinge Degn og landsdommeren Gevid.
Da vor tjener Peder Langh har ladet forstå, at han har et krav eller søgsmål mod Peder Laurensøn i Sankt Ib sogn vedrørende gods, befaler vi jer herved ...

(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Historisk kommentar
Dokumentet er en formel retslig befaling fra ærkebiskop Tue til Bornholms højeste lokale embedsmænd. Høvedsmanden på Hammershus, en gejstlig repræsentant og landsdommeren pålægges at behandle en sag mellem Peder Langh og Peder Laurensøn.
Brevet viser, hvordan den bornholmske retspleje fungerede under Lunds ærkebispestol. Hammershus fungerede som administrativt centrum, og lokale tvister kunne behandles efter direkte instruktion fra ærkebispen i Lund.
Resumé
Ærkebiskop Tue pålægger høvedsmanden på Hammershus og andre bornholmske embedsmænd at behandle et krav, som Peder Langh rejser mod Peder Laurensøn. Dokumentet fortsætter på næste side.

Side nr. 24

Dokument Nr. 24 (fortsat)

atf strax stempne them for ether, ok høre theris leuidningh pa bada sidher, ok stiller them athy meth rette, som i wille were besokt for gudh, ok af andre dandemen. In Christo valete. Scriptum Lundis die Birgitte sponse, nostro sub secreto Anno Dom. MCDL x nono.

(Langeb. Afskr. i Diplom.)

Oversættelse
... at I straks skal stævne dem for jer og høre deres forklaring på begge sider og derefter afgøre sagen efter lov og ret, således som I vil stå til ansvar for Gud og andre retskafne mænd.
Lev vel i Kristus.
Skrevet i Lund på den hellige Birgittas dag, under vort hemmelige segl, år 1469.

Historisk kommentar
Brevet afslutter ærkebiskop Tues påbud til de bornholmske embedsmænd om at behandle tvisten mellem Peder Langh og Peder Laurensen. Dokumentet viser den almindelige procesretlige praksis under Lunds ærkebispestol, hvor lokale embedsmænd fik ordre til at indkalde parterne, høre begge sider og træffe afgørelse efter lov og ret.
Resumé
Ærkebiskoppen befaler de bornholmske embedsmænd straks at indkalde parterne, høre sagen fra begge sider og dømme efter gældende ret. Brevet er skrevet i Lund i 1469.

Dokument Nr. 25

1477. 12 Oktober. Skipper Kurt Heydorn og Hans Nyderdes, som havde lidt Skibbrud paa Bornholm, bekjende, at det Gods, de havde givet i Bjergeløn til Fogden, det havde de givet utvungne, og at Bispen og hans Foged skulde blive uden Tiltale af dem og de Kjøbmænd, som pleie at være (her) om Høsten.

Wyhirt is alden luden de disen breeff seen horen edder lesen dat ik schipper Kurt Heydorn vnd Hans Nyderdes ein køpman bekennen openbar yn disen tegen werdigen breue wo dat wy myt den schepe vnde myt des køpm.... gude dat dar ynne was syn, yn waters noet vnde yn storme by macht vp syn bynedes ypvndes ..... dat lant to Bornholm also dat dat schyp vnde gut an den strande vnde yn dem water bleef des quam de vogt ..... myt den synen vnde halp bergen des køpmanns gut so he beste kunde vnde mede en van dem gude geworden.... if de schipper Kurt Heydorn vnde Hans Nyderdes køpman des gudes vor benummit dat hebbe wy em myt gude wille.... tvungen gegeven vor syn berge lonen vnde vor syn arbeyt yn also danner vor worden vnde yn zülker wyse.... Kuert Heydorn vnde Hans Nyderdes køpman vor benomet hebben gelobet vor dem gemenen køpman de to ..... hervestyds plicht to wegen dat nymant van vnser wegen edder van vns edder van des køpmanns wegen.... gut.... mede to hort den bischop van Lunden edder synen vogt to Bornholm edder den synen keynerleye na sprake edder na manynge nymmer meer hyr vmme to hebben to eynem tuchnisse der warheyt dat hyt na vrundschop gesproken (sic) vnde gegehyngenet is zo hebbe if schipper Kuert Heydorn vnde Hans Nyderdes vor geschreuen vnse yngesegel beyde an

Oversættelse

Vi lader alle vide, som ser, hører eller læser dette brev, at jeg skipper Kurt Heydorn og Hans Nyderdes, en købmand, åbent bekender i dette nærværende brev, at vi med skibet og det gods, som tilhørte købmændene, kom i havsnød og storm og drev ind mod Bornholm, således at skib og gods blev liggende på stranden og i vandet.

Da kom fogeden med sine folk og hjalp med at bjærge købmændenes gods så godt, som han kunne. Det, som fogeden modtog af godset, gav vi ham af fri vilje som bjærgeløn og betaling for hans arbejde.

Vi, skipper Kurt Heydorn og Hans Nyderdes, lover endvidere på den almindelige købmands vegne, at hverken vi selv eller de købmænd, som sagen angår, senere vil rejse krav eller klager mod biskoppen af Lund, hans foged på Bornholm eller deres folk i anledning af denne sag.

Til vidnesbyrd om sandheden og fordi dette er aftalt i venskabelighed, har vi, Kurt Heydorn og Hans Nyderdes, ladet vore segl hænge under brevet.

.

Historisk kommentar

Dokumentet vedrører et skibbrud ved Bornholm. Skipper Kurt Heydorn og købmanden Hans Nyderdes erklærer, at den betaling, som fogeden modtog af det bjærgede gods, ikke var en ulovlig beslaglæggelse, men frivilligt ydet bjærgeløn.

Brevet er vigtigt, fordi det belyser strandings- og bjærgningsretten på Bornholm i senmiddelalderen. Konflikter om strandet gods forekommer flere gange i samlingen, og dette dokument synes at være udformet netop for at forhindre senere krav mod biskoppen af Lund og hans embedsmænd.

Dokumentet er kun bevaret delvist på denne side og fortsætter på næste side.

Resumé

Efter et skibbrud ved Bornholm erklærer skipper Kurt Heydorn og købmanden Hans Nyderdes, at fogedens andel af det bjærgede gods blev givet frivilligt som bjærgeløn. De fraskriver sig samtidig enhver fremtidig klage mod biskoppen af Lund og hans foged. Dokumentet fortsætter på næste side.

Side nr. 25

Nr. 26

1490. 17 Juni. Mogens Pedersen skjøder til Iver Lang i Valløse en Gaard i St. Hans Sogn, som han arvede qvit og fri.

Alle men thette breff see eller høøre læse hilsir ieg Møens Perssøn Ewinneligh met wor herre gør ieg vitherligh alle men nærwarendhe och komne framlendes met thette mith opne breff thet iag mæ myn frii vilie och vitha och vel beradbyth hauer solth och skøth och met thette mith opne breff seel och skøder och friith vdi hender annworder fraa megh och alle myne arffuinge och ing til velburdig man Iver Lang i Valløse och hans arffuinge til euinnelige eye eyne fulendes for byttengrning tilsall eller naghers ihensøgelse her vdi i nogher maade thenne effttherne gardh mæ all syn tilligelse och rettighed wodth och tyrth skowth och marck skegangh fiskewand hwad næffnis thet helst met undtac san liggendes innen fyre marckeskiel eller vthen fore hüsset vndertagit som er en myn gord paa Borendholm i sancte Hanss soghn liggendes som Morthen Olff pa boor och giffuer xii pund smør til landgille som ieg erffuide quith och fry Och kennes ieg megh athafue opboreth aff forne I. Langh pennynge och werd saa ath ieg fulkommelige well meth noges for forscriffne gardh och lader ieg hannom vdi alle mode for god betalingh thii til vithnisbyrth iag och bepligter och mynne arffuinge met thette mit opne breff forne I. Lang oc hans arffuinge thene forskreffne gardh oc Eyedom ath frii hjemle och
*) Dette Brev er blevet forlagt fra sin rette Plads.

Oversættelse
Alle mænd, som ser eller hører dette brev læst, hilser jeg, Mogens Pedersen, evindeligt med vor Herre.
Jeg gør vitterligt for alle nuværende og kommende, at jeg af min fri vilje og med vidende og velberådet sind har solgt og skødet, og med dette mit åbne brev sælger, skøder og frit overdrager fra mig og alle mine arvinger til den velbyrdige mand Iver Lang i Valløse og hans arvinger til evigt eje, uden tilbagekaldelse, krav eller senere gensøgelse på nogen måde, den nedenfor nævnte gård med al dens tilliggende og rettighed, vådt og tørt, skov og mark, skovgang og fiskevand, hvad nævnes kan, med undtagelse af hvad der ligger inden for fire markskel eller udenfor, nemlig den gård på Bornholm i Sankt Hans sogn, som Morten Oluf bor på, og som yder tolv pund smør i landgilde. Denne gård har jeg arvet kvit og fri.
Og jeg erkender, at jeg har modtaget betaling af fornævnte Iver Lang, således at jeg er fuldt tilfreds med den førnævnte gård, og jeg anser ham i alle måder for at have betalt godt.
Til vidnesbyrd herom forpligter jeg mig og mine arvinger med dette åbne brev over for fornævnte Iver Lang og hans arvinger til at frihjemle og ...
Fodnoter
*) Dette Brev er blevet forlagt fra sin rette Plads.

Side nr. 26
Nr. 26 (fortsat)
Tekst
fulkomelige til atstande for hwerghmans tiltall eller gensøgelse ther i mod i nogher maade worde thiet oc saa thet gud forbyde at forne gard eller nogher hans tilliggelse afsinge forne I. Lang eller hans erffuinge for myn vanhemskyld met tingsloff fierløff eller met nogher retagang thaa tilplicter ieg meg och mynne arffuinge forne I. Lang eller hans arffuinge saa god en gard aff rente och saa well beleyen ighen anwederlegge innan sex vgher dagh therneffter effther kommens for vdhen all hindher eller nogen hielperette ther i mod i nogher maade oc hannom oc hans arffuinge her vdi i alle maade skadesløff at holde Til ydermere visse och god forwaring henger iag mit insegle neden for

tette mit opne breff met flere gode mens insegle som ere mester Jon erchedegen i Lund, Steen Bilde Ridder i Allende, Niels Ages Ridder i Maglegaard och Gregers Jepss vdi Korderup atthe henge theres insegle fore mig til witnis byrd Datum Anno Domini M.C.D.xcno ipso die beati botulphi. (Original paa Pergament i Geh. Arch. med 5 hængende Segl.)

Oversættelse

fuldstændigt at indestå imod ethvert menneskes krav eller gensøgelse, som måtte fremkomme imod dette på nogen måde. Og dersom Gud forbyde, at den nævnte gård eller noget af dens tilliggende skulle fradømmes fornævnte Iver Lang eller hans arvinger på grund af min vanhjemmel ved tingsvidne, fæstelov eller nogen rettergang, da forpligter jeg mig og mine arvinger til at erlægge fornævnte Iver Lang eller hans arvinger en anden gård af samme afgift og lige så godt beliggende som vederlag inden seks uger derefter, uden nogen hindring eller indsigelse, og at holde ham og hans arvinger skadesløse i alle måder herfor.

Til yderligere vished og god stadfæstelse hænger jeg mit segl under dette åbne brev sammen med flere gode mænds segl, nemlig mester Jon, ærkediakon i Lund, Steen Bilde, ridder til Allende, Niels Aagesen, ridder til Maglegaard, og Gregers Jepssøn i Korderup, som har hængt deres segl for mig til vidnesbyrd.

Givet i det Herrens år 1490 på selve Sankt Botulfs dag.

Fodnoter

(Original paa Pergament i Geh. Arch. med 5 hængende Segl.)

Historisk kommentar

Dette er afslutningen på Mogens Pedersens skøde til Iver Lang vedrørende en gård i Sankt Hans sogn på Bornholm. Den væsentligste bestemmelse er vanhjemmelsgarantien, hvor sælgeren forpligter sig til at erstatte køberen med en tilsvarende gård, hvis ejendomsretten senere skulle anfægtes ved dom eller anden rettergang.

Som vidner optræder flere fremtrædende personer, heriblandt ærkediakonen i Lund samt ridderen Steen Bilde. Dokumentet viser dermed den formelle juridiske sikring af ejendomsoverdragelser på Bornholm under Lundekirkens overhøjhed.

Nr. 27

1490. 9 August.

Peder Jul bekjender at have indgaaet den Forpligtelse for Erkebispen m. fl. i Være, at han skulde fri det Gods, som P. Lang havde kjøbt af Polne Jul og hans Søster Margrethe, hvilket Gods hans Søsters Fader P. Lauritsen havde gjort frit ved nogle Arvebreve, han havde skjæret ind derpaa; item at udlægge P. Lang hans Deel i Bodstad og et Liøb, som var gjort i Følge. Dette har nu P. Lang forebragt med ham for 100 rhinske Gylden, mod Forskjødet i Godset m. m.

Iagh P. Jul i Ste Jeppis soghn paa Borendholm gør vetherligh nu thette mith opne breff ath iagh velberendis megh ath hafue giorth en forplictelse effther then Dom som gif melom P. Langh och megh i Være for verdoghe fadher m[ed] gud Erchebiscop Jens Brostorp i Lund, hr. mester Jens Bøgesøn Domprouist i Lundh, hr. Pauffuelsøn Degn i samme stæ, hr. Oluff Hillebrands, hr. Oluff Esbernsen Canike i samme stæ, Erich Jenssen aff Høgrup, Christen Landhyhn aff Segholm och for flere gode men saam thaa hyos wordhe ath megh var foreskreffne

Oversættelse

Jeg, Peder Jul i Sankt Jeps sogn på Bornholm, gør vitterligt med dette åbne brev, at jeg vedkender mig at have indgået en forpligtelse efter den dom, som blev afsagt mellem P. Lang og mig i Være for den ærværdige fader, af Guds nåde ærkebiskop Jens Brostrup i Lund, hr. mester Jens Bøgesøn, domprovst i Lund, hr. Pauffuelsøn, degn sammesteds, hr. Oluf Hillebrand, hr. Oluf Esbersen, kannik sammesteds, Erik Jensen af Høgrup, Christen Landhyhn af Segholm og flere gode mænd, som da var til stede, at jeg ved den førnævnte ...
(fortsættes på næste side)

Side nr. 27

Dokument Nr. 27 (fortsat)

... vthly och fore retteskaffly ath iegh skulle frii thet gods som P. Langhøe køpth aff Juline Iul och hans søster Margrete som myn høsfrøs fader P. Lauris haughde giorth skifftith mz noghen arffuebedelæ som han haughde køpth ther ingh oppaa och iegh fulde framdeles staa J. Langh till rette och plege hans deel i hvo ogh hvofthap och i køb som han giorth i frelsigh. Ther ære wii nu faa forliigh offuer ens wordne ath P. Langhø hafuer fordraget megh thenne reth och ladhæt megh thet kub op for syn hustrues rinst gyllen for verdwæghly haugher bon skyld och for flere gode mennz, mz faa for ordh ath wordhe thet saa ath iagh eller mynne arffuinge ville nogher tiidh sælgie eller affhynde then gaard eller mølle som P. Lauris i hovoe eller noghen hans til ligeelsze haugh thyet helst er thaa skal innen nermær ware ath købe thet en myn kære frendhe P. Langh och hans arffuinge for the hodye pænger som han megh frelighge for vdhii beniiith haughuer Kobith fal wordhe thet en rinst gyll. wordhe thet saa ath then gaard eller mølle sælges eller affhyndes nogher andher man i hender en P. Langh eller hans arffuinge som forskr. thaar thaa skal thet ske innan naath haughue i nogher maadhe byen bliffwe vedh the pynytte och ariiatæ som forskr. nawhe. Till wittingburdh och faa er gangen och foref. som forskr. haff iagh ladhær iagh henge mith jnsegle neden for thette mith opne breff mz flere gode mennz jnsegle som er hr. Nicolaus Aagesen Ridder, hr. Hans Iul sognespresth i Østermariæ kirkesogn, Laff Jensen i Brænshe ath the henge there fore mz mith. Datum Maglegaard in vigilia bti laurentii Anno Dom. M.C.D.L.xxxix etc.
(Original paa Pergament med 4 hængende Segl i Geh. Arch.)

Oversættelse
... og for at det retmæssigt skal være klart, at jeg skal frigøre det gods, som P. Langh købte af Juline Jul og hans søster Margrete, og som min hustrus fader P. Lauris havde skiftet med en arvepart, som han havde købt dérudover, og at jeg fremdeles skal stå til ansvar over for P. Langh og opretholde hans ret til den del, han har erhvervet.
Nu er vi dog blevet enige om et forlig, hvorefter P. Langh har opgivet denne ret imod, at jeg beholder købet mod betaling af en rhinsk gylden samt anden skyld og med gode mænds samtykke.
Hvis jeg eller mine arvinger senere sælger eller afhænder den gård eller mølle, som P. Lauris ejede, eller noget af dens tilliggende, skal P. Langh og hans arvinger have forkøbsret til samme pris, som andre måtte tilbyde.
Hvis gården eller møllen sælges til andre end P. Langh eller hans arvinger i strid med denne aftale, skal den tidligere aftale fortsat stå ved magt.
Til vidnesbyrd herom hænger jeg mit segl under dette åbne brev sammen med seglene fra hr. Nicolaus Aagesen, ridder, hr. Hans Jul, sognepræst i Østermarie, og Laff Jensen i Brændesgård.
Givet på Maglegaard dagen før Sankt Laurentius' dag år 1489.
.

Historisk kommentar
Dokumentet er et forligsbrev om ejendoms- og arverettigheder. Kernen i aftalen er, at en tidligere tvist om køb, arv og ejendomsret bilægges mellem brevudstederen og P. Langh.
Særligt interessant er bestemmelsen om forkøbsret. Hvis gården eller møllen senere afhændes, skal P. Langh eller hans arvinger have første ret til at købe ejendommen. Sådanne klausuler forekommer jævnligt i senmiddelalderlige skøder og forligsbreve.
De nævnte vidner omfatter både adelige og gejstlige personer, herunder ridderen Nicolaus Aagesen og sognepræsten Hans Jul i Østermarie.

Resumé
Et forlig afslutter en tvist om gård, mølle og arverettigheder. P. Langh opgiver sit krav mod betaling og sikres samtidig forkøbsret, hvis ejendommen senere sælges. Brevet er udstedt på Maglegaard i 1489.

Dokument Nr. 28

1490. 14 August. Oluf Bagge, Væbner, i St. Clemens Sogn, gjør vitterligt at have solgt og skjødet til Peder Lene i Aaker 2 Gaarde i St. Michels Sogn, som han kjøbte af Bernhard m. m.

Jach Oluff Bagge awapn vdi Sancti Clemens sogen paa Borendholm Gør vitterligt met thette mith opne breff thet iagh i fold och skeligh hafner och fritt vdi hender antwordet valders-

Oversættelse
Jeg, Oluf Bagge, væbner i Sankt Clemens sogn på Bornholm, gør vitterligt med dette åbne brev, at jeg i fuld og lovlig ret har overdraget og frit i hænde skødet ...
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Historisk kommentar
Dette er begyndelsen på et skødebrev udstedt af Oluf Bagge. Samme Oluf Bagge blev ifølge dokument nr. 23 adlet af ærkebiskop Tue i 1468.
Dokumentet vedrører salg af jordegods i Sankt Michels sogn og giver et indblik i omsætningen af jord blandt Bornholms væbnerstand i slutningen af 1400-tallet.
Resumé
Oluf Bagge indleder et skødebrev, hvori han erklærer at have overdraget gods til Peder Lene.
Dokumentet fortsætter på næste side.

Side nr. 28

Nr. 27 (fortsat)

vdi nar P. Lang vdi Valløse j mynne garde Som iagh købte aff Bernarbo liggendes vdi Sancti Michelis soghen paa Borendholm then ene paa boor Rasmus och giffuer en halff tønne Smør til arligt landgilde then anden paabor Jøs Esbiørn oc giffuer en halff tønne Smør oc arligt landgille Hwilke forskreffne garde forne P. Lang skall nyde bruge oc beholde til euinnige eye haffuende skolendes Mett alle fore gordes rette tilliggelse Som nu tilligger ethyer aff arilde tillægh Haffue ynnen alle fyre Markeskell eller vthen Skoff Marck fiskewat fegang agker engk intet vndertagit ehwat thet helst er eller meth hwat naffn thet næfnis kan fore nogher manns gensøgelse i nogher

made her emodh fore huilke forne garde oc gods iagh Oluff Bagge bekender megh athafhwe opboret guldh oc pennynge Saa megh alstingeste wel mennoges och tacker hannum fore god betaling i alle made woret Saa ath fore gorde eller nogit aff theres rette tilliggelse nogen tid bliffwe forne P. Lang eller hans arffuinge afspunden meth landsløs eller tirskøgh eller meth nogen rettergang Thaa tilpligter iagh megh och myne arffuinge forne P. Lang oc hans arffuinge saa gode garde aff rente oc Saa well belevenlig i alle mode annetwerlegge ynnen sex vgher ther nesth kommendes vthen all gensøgelse hinder eller hielperette i nogher made Till witnesbiird och gødh forwaring lader iagh henge mith indsægell neden paa thette breff ærlige tilbørendes hæderlige och welbordige Mæn om theres indsægle athhengæs meth mith neden for thette mit breff Som ere hr. mester Jens Agesøn Domprouist i Lund, hr. P. Jonløs Degn, hr. Hermyn van Hassuen Degn paa Borendholm, Jepp Spliith landsdommer, P. Aruidss och Anders Aruidss væpnere. Giffuit och Screffuit vdi Ramne aar effther guds byrdt tusynde fyrehundrede halfftemtensynthyge wor Frue afften assumptionis.
(Orig. paa Pergament i Geh. Arch. Af Seglene hænger kun det 2det, der har en Sparre paa skraa i Skjoldet med 2 Roser.)

Oversættelse
... til P. Lang i Valløse, nemlig de gårde, som jeg købte af Bernarbo, beliggende i Sankt Mikkels sogn på Bornholm. På den ene gård bor Rasmus og giver en halv tønde smør i årligt landgilde. På den anden bor Jøs Esbjørn og giver en halv tønde smør i årligt landgilde.
Disse førnævnte gårde skal P. Lang nyde, bruge og beholde til evig ejendom med alle gårdenes rette tilliggender, sådan som de nu og fra gammel tid har tilhørt dem, inden for alle markskel eller udenfor, med skov, mark, fiskevand, fægang, ager og eng, intet undtaget, uanset hvad det kaldes.
For disse gårde og dette gods erklærer jeg, Oluf Bagge, at have modtaget guld og penge, således at jeg er fuldt tilfreds, og jeg takker ham for god betaling på alle måder.
Hvis de nævnte gårde eller noget af deres rette tilliggende nogen sinde skulle frakendes P. Lang eller hans arvinger ved landslov, tingssøgsmål eller anden rettergang, forpligter jeg mig og mine arvinger til at erstatte P. Lang og hans arvinger med lige så gode gårde af samme afgift og lige så godt beliggende i enhver henseende inden seks uger derefter, uden gensøgelse, hindring eller indsigelse af nogen art.
Til vidnesbyrd og sikkerhed lader jeg mit segl hænge under dette brev, og sammen med mit segl hænger seglene fra hæderlige og velbårne mænd, nemlig hr. mester Jens Agesøn, domprovst i Lund, hr. P. Jonløs, degn, hr. Hermyn van Hassuen, degn på Bornholm, Jepp Spliith, landsdommer, samt P. Aruidss og Anders Aruidss, væbnere.
Givet og skrevet i Ramne i året efter Guds fødsel fjorten hundrede og halvfemsindstyve, på Vor Frues aften, Assumptio.

Fodnoter
(Orig. paa Pergament i Geh. Arch. Af Seglene hænger kun det 2det, der har en Sparre paa skraa i Skjoldet med 2 Roser.)

Historisk kommentar
Denne side afslutter et skøde, hvor Oluf Bagge overdrager to gårde i Sankt Mikkels sogn på Bornholm til P. Lang i Valløse. Dokumentet fastslår de tilhørende landgildeydelser og overdrager alle rettigheder til gårdene med deres tilliggender.
Et centralt element er vanhjemmelsgarantien. Oluf Bagge forpligter sig til at erstatte P. Lang med tilsvarende jordegods, hvis ejendomsretten senere skulle angribes eller tabes ved rettergang.

Blandt vidnerne findes flere betydelige personer, herunder domprovsten i Lund, en degn på Bornholm og landsdommeren Jepp Spliith. Dokumentet afspejler den formelle juridiske sikring af ejendomshandler på Bornholm under Lundekirkens overhøjhed i slutningen af 1400-tallet.

Side nr. 29

Nr. 29
1490. 24 August.

Herr Niels Aagesen, Ridder til Maglegaard skjøder en Del Gods til velbyrdig Mand Peder Langh, hans Søstersøn.

"Niels Agesß Ridder boendes vdi Maglegaard" skiøder til "welburdig man Pær Langh myn søstersøn", 3 Gaarde i "Lillerød", hvoraf den ene yder ½ Td. Smør og 8 Gr., den anden ½ Td. Smør og den tredie 2 skanske Mark i aarligt Landgilde, og en Gaard i "Marløff", som giver 1 Skilling Grot til aarligt Landgilde; for hvilket Gods P. Lang havde betalt Penge og Værd.
Jon Skalde Erkedegn i Lund, Jep Bing Kannik ibid., Anders Galen og Anders Jensß Landthingshøfdinger bekræfte des rette Segl for Skjødet til Vitterlighed. Dat. Lund Ao. M.C.D. . . . die beati bartholomei.
(Diplomatariet i Geh. Arch.)

Oversættelse
Niels Aagesen, ridder og bosiddende på Maglegaard, skøder til den velbyrdige mand Peder Langh, hans søstersøn, tre gårde i Lillerød.
Den første gård yder årligt en halv tønde smør og 8 gros. Den anden yder ligeledes en halv tønde smør. Den tredje yder 2 skånske mark i årligt landgilde.
Desuden skødes en gård i Marløff, som yder 1 skilling grot i årligt landgilde.
For dette gods har Peder Langh betalt penge og anden værdi.
Jon Skalde, ærkediakon i Lund, Jep Bing, kannik sammesteds, Anders Galen og Anders Jenssøn, landstingshøvdinge, bevidner og stadfæster skødets ægthed med deres segl.
Dokumentet er udstedt i Lund på Sankt Bartholomæus' dag år 1490.
.
Historisk kommentar
Dokumentet er et skøde, hvor ridder Niels Aagesen til Maglegaard overdrager fire gårde til sin søstersøn Peder Langh. Kilden oplyser de præcise landgildeydelser for hver gård, hvilket giver indblik i godsets økonomiske værdi.
Skødet er bevidnet af højtstående gejstlige og verdslige embedsmænd i Lund, herunder ærkediakonen og en kannik. Det viser, at overdragelsen havde betydelig juridisk vægt og blev stadfæstet i Lund.
Resumé
Niels Aagesen til Maglegaard skøder tre gårde i Lillerød og en gård i Marløff til sin søstersøn Peder Langh. Skødet bevidnes af fremtrædende kirkelige og verdslige embedsmænd i Lund og dateres til 24. august 1490.

Nr. 30

1491. 2 Juli.

Peder Langh oplader Herr Niels Aagesen i Maglegaard og hans Hustru, Fru Sophie, Svanike By med al sin Rettighed og Frihed, saaledes som han har den af hans Herre og Lund Capitel, og de to Gaarde i Nøkirke Sogn, som han kjøbte af Oluf Bagge, hvilke give 1 Td. Smør. Svanike giver 2 Tdr. Smør; desuden skal han give den 1 Td. Smør saa længe de leve.

Iagh P. Langh gør vetherligh mz thette mith opne breff ath iegh hafuuer opladhet velburdig man hr. Niels Agesß vdi Maglegaardh och hans høsfru frue Sophie Swanicke by mz all syn rettighed och frihedh som iegh hannem hafuuer aff myn herre och Lund Capittel vdi begge theres lefftzthidh och twa garde liggendes vdi Nøkirkesoign som iegh købte aff Oluff Bagge och giffue en tønne smør til landgille och Swanicke giffuer tuo tønner smør til landgille Wordhe thet saa ath gud thet saa forsieth hafuuer at iagh døde och aff ginghe aff thenne her wordhen før en hr. Niels Agesß eller hans høsfru frue Sophie thaa tilplicther iagh mynne arffuinge at wedherlegge hr. Niels Agesß eller hans høsfru frue Sophie tum tønner smørs renthe ...

Oversættelse
Jeg, Peder Langh, gør vitterligt med dette åbne brev, at jeg har overladt den velbyrdige mand hr. Niels Aagesen til Maglegaard og hans hustru, fru Sophie, Svaneke by med al den rettighed og frihed, som jeg har deri fra min herre og Lunds Kapitel, til deres begges levetid.
Ligeledes overdrager jeg to gårde i Nykirkesogn, som jeg har købt af Oluf Bagge. Disse yder én tønde smør i landgilde, mens Svaneke yder to tønder smør i landgilde.
Hvis det sker, at jeg dør og afgår ved døden før hr. Niels Aagesen eller hans hustru fru Sophie, forpligter jeg mine arvinger til at yde hr. Niels Aagesen eller fru Sophie to tønder smør i årlig rente ...
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Historisk kommentar
Dokumentet viser, at Peder Langh overdrog brugsretten til Svaneke by samt to gårde i Nykirkesogn til hr. Niels Aagesen og fru Sophie for deres levetid. Rettighederne hvilede på den besiddelse og frihed, som Peder Langh havde modtaget fra sin lensherre og Lunds Kapitel.
Kilden nævner både Svanekes landgildeydelse og de to gårdes årlige afgift og giver dermed et sjældent indblik i de økonomiske værdier knyttet til ejendomme og rettigheder på Bornholm omkring 1490.
Resumé
Peder Langh overdrager Svaneke by og to gårde i Nykirkesogn til hr. Niels Aagesen og fru Sophie i deres levetid. Dokumentet fastsætter landgildeydelserne og indeholder bestemmelser om rente, hvis Peder Langh dør før modtagerne. Dokumentet fortsætter på næste side.

Side nr. 30

Dokument Nr. 30 (fortsat)

for Euanide by ighen saa længhe the hwoøøe lefuye skeldiglich forplychter iagh megh och myne arffuinge ath fry fore hr. Niels Aagesø och hans høstru frue Sophie the twø gærdhe liggendes vdi Aakerkirkesogn som iegh køpte aff Oluff Bagge om saa fierd atthe skilffue thennem affhunda och saa nøghen retthe ighen at vedherlegge och fore hr. Niels Aagesø eller hans høstru thet skadesløst atholde i alle maadhe etc. Och teelsiget skal iegh eller myne arffuinge estere hr. Niels Aagesø och hans høstru frue Sophie yvertth aar en tønne smør och thet ath bethale vdi Maglegaord sancte

Michels dagh. Bliffuer hwn icke bethaliligh thaa forplychter iagh megh och myne arffuinge hannem eller henne thet skadesløst atholde i alle maade eller then tønne smør vdbetahle. Til wittingburdh henger iagh mit jnsegle neden for thette mith opne breff och til veendes hørerlighe menz jnsegle som er hr. Hans Jul præsth, Len Childs landsdomer paa Bornholm, P. Troelssøn, Pol och Anders Troelssøn aff henge theres jnsegle fore mz mith. Giffuit vdi Lundh aar effther gudz byrd tusind fyre hundrede halffsindstyne nøghe paa thet første ipso die purificationis marie virginis etc.
(Orig. paa Pergament i Geh. Arch. med 2det, 3die og 5te Segl vedhængende.)

Oversættelse
... så længe de begge lever, forpligter jeg mig og mine arvinger til at friholde hr. Niels Aagesen og hans hustru fru Sophie for de to gårde i Aaker sogn, som jeg købte af Oluf Bagge, således at jeg skal skaffe dem fri adkomst og værne enhver ret, der måtte blive gjort gældende imod dem.
Jeg lover desuden, at jeg eller mine arvinger hvert år skal yde hr. Niels Aagesen og hans hustru fru Sophie en tønde smør, som skal betales på Maglegård på Sankt Mikkels dag.
Hvis denne ydelse ikke bliver betalt, forpligter jeg mig og mine arvinger til at holde dem skadesløse eller udbetale den nævnte tønde smør.
Til vidnesbyrd hænger jeg mit segl under dette åbne brev sammen med seglene fra hr. Hans Jul, præst, Lens Childs, landsdommer på Bornholm, P. Troelsen, Poul og Anders Troelsen.
Givet i Lund året efter Guds fødsel fjorten hundrede og halvfemsindstyve på dagen for Marias renselse.

Historisk kommentar
Dokumentet er afslutningen på et skøde- eller overdragelsesbrev vedrørende to gårde i Aaker sogn. Brevudstederen påtager sig den sædvanlige middelalderlige hjemmelsforpligtelse, dvs. at beskytte køberne mod senere ejendomskrav.
Det særlige ved dokumentet er den årlige ydelse på en tønde smør til hr. Niels Aagesen og fru Sophie. Smør fungerede fortsat som en vigtig værdiydelse i senmiddelalderens Bornholm og kunne indgå som en fast del af kontraktlige forpligtelser.
De nævnte vidner omfatter både gejstlige og verdslige embedsmænd, herunder sognepræsten Hans Jul og landsdommeren på Bornholm.
Resumé
Brevet afslutter en overdragelse af to gårde i Aaker sogn. Brevudstederen garanterer købernes ret til ejendommene og forpligter sig desuden til en årlig ydelse på en tønde smør til hr. Niels Aagesen og fru Sophie.

Dokument Nr. 31

1494. 18 November. Broder Torfil, Forstander i Helliggeistshus i Malmø, bekjender at have annammet 12 Mk. lybsk af velb. Per Lang i Valløse for en Sjælemesse, afholdt Herr Niels Aagesen og hans Hustru Sophie paa Helliggeist Kloster; og skulle Pengene strax bruges til en Monstrans, som Dirik Guldsmed i Malmø skal gjøre.

Jag broder Torfill i hello gastis i Malmø forstander gør vitherlict mz thy mith opne breff at iak annameb xii lib. marck aff welbyrdig man Per Lang i Valløøse for i sølh maal som hr Nils Aages gudh hans siel nade och hans høstru fru Sophie hause paarthy closter i helli gastis i Malmø skulle forskreffne peninge strax komme til i monstranssan till Dirik gulsmed i Malmø som thz gøre skulle.
Til witnebyrd broder iak mith

Oversættelse
Jeg, broder Torfil, forstander for Helligåndshuset i Malmø, gør vitterligt med dette åbne brev, at jeg har modtaget 12 lybske mark af den velbyrdige mand Per Lang i Valløse.
Beløbet er givet til et sjælemesseformål for hr. Niels Aagesen og hans hustru fru Sophie ved Helligåndsklosteret i Malmø.
De nævnte penge skal straks anvendes til en monstrans, som guldsmeden Dirik i Malmø skal udføre.
Til vidnesbyrd herom har jeg ...
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Historisk kommentar
Dokumentet giver et sjældent indblik i forbindelserne mellem bornholmske stormandsslægter og kirkelige institutioner i Malmø. Hr. Niels Aagesen og fru Sophie omtales endnu engang, hvilket viser deres fortsatte rolle som betydelige jordejere og velgørere.
At pengene skulle bruges til en monstrans viser, at donationen havde et liturgisk formål. En monstrans var et kostbart kirkeligt kar til fremvisning af det indviede sakramente og blev ofte finansieret gennem fromme gaver og stiftelser.
Resumé
Broder Torfil i Helligåndshuset i Malmø kvitterer for modtagelsen af 12 lybske mark fra Per Lang. Pengene er bestemt til en kirkelig stiftelse for hr. Niels Aagesen og fru Sophie og skal bruges til fremstilling af en monstrans i Malmø. Dokumentet fortsætter på næste side.

Side nr. 31

Dokument Nr. 31 (fortsat)

... signette neden for thy mith opne breff Datum in octavis beati martini epi. etc. confessor. Ao. dom. etc. XCiiii.
(Orig. med Segl i Geh. Arch. Stab Nr. 10.)

Oversættelse
... har jeg hængt mit segl under dette åbne brev.
Givet i ottendedagen efter den hellige Martin, biskop og bekender, i Herrens år 1494.

Historisk kommentar
Dette er afslutningen på dokument nr. 31. Broder Torfil bekræfter modtagelsen af de 12 lybske mark, som skulle anvendes til fremstillingen af en monstrans til brug ved Helligåndshuset i Malmø. Afslutningen følger den sædvanlige middelalderlige formular med seglpåhæng og datering efter kirkeårets helgendage.
Resumé
Dokument nr. 31 afsluttes med seglformular og datering i 1494.

Dokument Nr. 32

1495. 6 Marts. Herman von Haven, Kannik i Lund og Degn paa Bornholm med flere Præster bekjende, at de vare nærværende ved Herr Niels Aagesens Begravelse og hørte hans

Testamente, ved hvilket han gav 1 Rhinsk Gylden til hver Kirke og til hvert Capel, 3 ß. grot til hver Præst og 1 ß. grot til hver Sognedegn, og at Fru Sophie, Herr N. Aagesens Efterleverske havde udlagt samme Penge.

Wy effther skreffne Hermyn van Haffn canik vdy Lund ok Daghen paa Bornholm, hr. Hans Jul sogneprest i østhre Marie kirke ok hr. Hans Iepssen i ste Jacobi sogen og gøre vyberlicht mz thette vorth opne breff thet vi nærwerendes ware aff mange flere heberlighe dannemen i velbyrdig mans begraffuelse hr. Niels Aagesøn Rydder hwees køpel gud nade so ok hørthe hans testamente som han giffuit ok skyffteth haffde mz syn fry welle ok hans opne besyglede breff hvilketh testamente soo lydhe ath han gaf hwar kyrke en rynsk gyllen ok hwar capel en rynsk gyllene ok hwar sogne prest iij ß grot ok hwar sogne deign een ß grot hwyken fornæffnde skæle gaffwe ok de mange dannemen vyberlicht er ath heberligh ok velbyrdigh quinne frw Sophia forre hr. Niels Aagesøn efterlewerske redeligh ok villighelik gode bethalith ok vdh laath hafter bode presterne kirkynne ok capellene Ath saa er i sandhed vidne Wy forskreffne mz wore indsendes neden for thette vorth opne breff giffuit ok skreffuit j Maglegaordh Anno Dom. millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto vj feria post festum lucii pape.
(Original paa Pergament i Geh. Arch. med 3 hængende Segl.)

Oversættelse
Vi, efterskrevne Herman von Haven, kannik i Lund og degn på Bornholm, hr. Hans Jul, sognepræst i Østermarie, og hr. Hans Jepsen i Sankt Jakobs sogn, gør vitterligt med dette åbne brev, at vi sammen med mange andre hæderlige mænd var til stede ved begravelsen af den velbyrdige mand hr. Niels Aagesen, ridder.
Der hørte vi hans testamente, som han havde oprettet og beseglet af fri vilje. Testamentet bestemte, at hver kirke skulle have én rhinsk gylden, hvert kapel én rhinsk gylden, hver sognepræst tre grot og hver sognedegn én grot.
Vi bevidner endvidere, at den hæderlige og velbyrdige frue Sophie, efterlevende enke efter hr. Niels Aagesen, redeligt og villigt har betalt og udlagt alle disse gaver til præsterne, kirkerne og kapellerne i overensstemmelse med testamentet.
Dette bevidner vi med vore segl.
Givet og skrevet på Maglegård år 1495, fredag efter pave Lucius' festdag.

Historisk kommentar
Dokumentet er et sjældent vidnesbyrd om gennemførelsen af et bornholmsk adels-testamente. Det er ikke selve testamentet, men en bekræftelse fra gejstlige vidner på, at testamentets bestemmelser blev oplæst ved begravelsen, og at de efterfølgende faktisk blev opfyldt.
Hr. Niels Aagesen omtales som ridder og tilhørte en af Bornholms mest fremtrædende slægter i slutningen af 1400-tallet. Dokumentet viser samtidig fru Sophies centrale rolle som efterlevende enke og eksekutor for de kirkelige gaver.
Fordelingen af penge til kirker, kapeller, præster og degne illustrerer den middelalderlige forestilling om almissegaver og kirkelige ydelser som led i omsorgen for den afdødes sjæl.
Resumé
Flere præster og gejstlige bevidner, at de overværede hr. Niels Aagesens begravelse og hørte hans testamente. De erklærer samtidig, at enken fru Sophie har udbetalt de testamenterede gaver til kirker, kapeller, præster og degne.

Dokument Nr. 33

1495. 22 Juni. Erkebiskop Jens skjænker Per Lang og hans Broder Jep Lang Frihed for al Stat og Skyld for deres Gaarde og Vornede paa Bornholm, undtagen ved almindelige Paabud over Landet.

Wy Jens mz gudz Naadhe Ercke Biskop i Lund Suerriges
(Dokumentet fortsætter på næste side

Oversættelse
Vi Jens, af Guds nåde ærkebiskop i Lund, Sveriges ...
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Historisk kommentar
Dokument nr. 33 begynder på denne side med den indledende protokol til et frihedsbrev udstedt af ærkebiskop Jens. Ifølge overskriften vedrører brevet Per Lang og Jep Langs gårde og vornede på Bornholm.
Selve indholdet fremgår først af den følgende side.
Resumé
Begyndelsen på et frihedsbrev udstedt af ærkebiskop Jens til Per Lang og Jep Lang. Dokumentet fortsætter på næste side.

Side nr. 32

Dokument Nr. 34 (fortsat)

første oc Pauens Legate Gør Vitterligt alle at wy fore then trol tieneste som thenne breffuisere Per Lang wor tienere oss oc wor Lunde Domkirke hertil giort haffuer oc her effter trolige gøre maa oc skal saa lenge han leffuer Thyhølige forne wlige oc selskeb hans broder Jep Lang aff hensyn haffuer oc off tilsagt haffuer at han gerne her effter gøre wil haffue wii nw vnt oc tilladet oc mz thette wort obne breff vnne oc tillade at the haffue her effter til euigt arue oc skulle nyde oc haffue alle theres bønder oc wortnede som the haffue paa wort oc wor Lunde domkirke land Borendholm frii i alle maade vbeuorne fore off wore fogete oc embitzmen vppaa wort oc wor kirkes slot Hammerzhuus for all ynge stat geferii too smør eller smørskyld (?) som wy plege kelssue aarlige vppatbære oc alle andre Regler hwat thet helst er en dog at the her til sodan ynge hitt haffue Thyæ skulle they io nyde oc beholde them her effter oc till euig tiid saa frii som the haffue andre theres bønder oc wortnede i Skaane eller annorsteds i Danmark i alle maade.
Dog saa meghit vndentagit at wort ... ghee at off eller wor effterkommere eller oc wor Lunde Domkirke hender nogen Sønderlige anfal hwat maade thet skee kunne oc haffue behoff atbeids eller vppaa legge wore oc mange almue ther vppaa landet en menige help off oc frisken til lands oc thers Thaa skulle theres Bønder oc bønder oc gøre sodan help oc bede oc they skulle forne Per Lang oc Jep Lang være velvillige till at hielpe at sodan help vdkommer till gode stede oc thyr mz forbinde alle hyo thyæ hielp ere eller worde kunne besunderlige wore fogede oc embitzmen paa forne Hammerzhuszslot themom ther til athyndre hindre lade mode rette plage eller i nogher maade vforrette Vnder wort syllt Datum in Køhing in Gerehærret Anno Dom. M.C.D.xc.no quinto in festo decem millia militum Nostro Sub Secreto Præsentibus Appenso.
(Original paa Pergament i Geh. Arch. med et Fragment af Biskop Jens's Segl vedhængende. Efter dette hænger Erkebisp Jenses Segl, ved hvilket er befæstet en Pergaments Lap, med følgende Paategning:)

Oversættelse
Vi, Jens, af Guds nåde ærkebiskop af Lund, Sveriges primas og pavens legat, gør vitterligt for alle, at vi for den tro tjeneste, som denne brevs fremviser Peder Lang, vor tjener, hidtil har ydet os og Lunds domkirke, og som han fremover kan og skal yde så længe han lever, samt af hensyn til den velvilje og tjeneste, som hans broder Jep Lang har vist og lovet at vise fremover, nu har givet og tilladt, og med dette vort åbne brev giver og tillader, at de herefter til evig arveret skal have, nyde og beholde alle deres bønder og fæstere på vort og Lunds domkirkes jordegods på Bornholm frie i alle måder.
De skal være fritagne for ydelser til vore fogeder og embedsmænd på Hammershus, herunder den afgift af smør eller smørskyld, som vi sædvanligvis lader opkræve årligt, samt andre tilsvarende afgifter.
Dog skal de fortsat nyde disse friheder på samme måde, som de nyder deres øvrige bønder og fæstere i Skåne eller andre steder i Danmark.
Der gøres dog den undtagelse, at hvis vi, vore efterfølgere eller Lunds domkirke udsættes for særlige nødstilfælde, og der bliver behov for arbejde, hjælp eller fælles bidrag fra befolkningen på landet, da skal deres bønder yde samme hjælp og bistand som andre.
Ligeledes skal Peder Lang og Jep Lang være villige til at medvirke til sådanne fælles ydelser, når de er til gavn for landet. Ingen af vore fogeder eller embedsmænd på Hammershus må hindre dem i deres lovlige rettigheder eller på anden måde gøre dem uret.
Givet i Køb̄ing i Gærs Herred i året 1495 på festen for de ti tusinde martyrer, under vort hemmelige segl.

Historisk kommentar
Dette dokument er et betydningsfuldt privilegiebrev til brødrene **Peder Lang og Jep Lang**, som begge tilhørte Bornholms lokale elite. Som belønning for deres tro tjeneste modtager de omfattende friheder for deres bønder og fæstere på Lundekirkens gods på Bornholm.
Det fremgår, at disse bønder fritages for de sædvanlige afgifter og byrder til Hammershus' fogeder og embedsmænd, herunder smørafgifter. Samtidig understreges det, at frihederne ikke fritager dem fra at bidrage ved fælles nødsituationer eller offentlige ydelser.
Brevet giver et sjældent indblik i forholdet mellem Lunds ærkebispestol og den bornholmske godsejerelite i slutningen af 1400-tallet og viser, hvordan privilegier kunne anvendes som belønning for loyal tjeneste.
Resumé
Ærkebiskop Jens giver Peder Lang og Jep Lang arvelige privilegier for deres bønder og fæstere på Bornholm. De fritages for en række afgifter og byrder til Hammershus, men skal fortsat deltage i fælles ydelser og hjælpe ved særlige nødstilfælde. Dokumentet er udstedt i 1495.

Side nr. 33

Dokument Nr. 33 (fortsat)

Wii Byrge mz samme Naade erchebiscop i Lund Sueriges første oc pauenes legatt Giøre vitherligt alle at ny haffue vndt oc mz thætte wortt obne breff vnde oc stadfeste thætte wortt forfaders obne beseglede pergaments breff i alle syne ord oc articler som thet indeholder oc thætte wortt stadfæstelse breff er wadh begynt som giffuit er i Lund aar effther gudz byrd M.D. septimo dominica infra octavas ascensionis eiusdem. (16 Mai).

Oversættelse
Vi, Byrge, af samme nåde ærkebiskop i Lund, Sveriges primas og pavens legat, gør vitterligt for alle, at vi har stadfæstet og med dette åbne brev stadfæster vort forgængers åbne beseglede pergamentsbrev i alle dets ord og artikler, sådan som det indeholder dem.
Dette stadfæstelsesbrev er udstedt i Lund i året 1507, søndagen inden for oktaven efter Kristi Himmelfartsdag (16. maj).

Historisk kommentar
Dette korte dokument er en stadfæstelse udstedt af ærkebiskop Byrge. Han bekræfter et tidligere privilegiebrev udstedt af en forgænger ved Lunds ærkebispestol. Dokumentet viser den almindelige middelalderlige praksis, hvor nye kirkelige myndigheder fornyede og bekræftede tidligere udstedte rettigheder for at sikre deres fortsatte gyldighed.
Resumé
Ærkebiskop Byrge stadfæster i 1507 et tidligere pergamentsbrev udstedt af en forgænger i Lund. Stadfæstelsen omfatter hele dokumentets indhold og bevarer dets retskraft.

Dokument Nr. 34

1495? Per Lang fandt en bonde, som hug i Raagelunds Skov, i det han mente sig dertil at være berettiget paa sin Hustru Karines Vegne, der sagde sig at være i Slægt med Per Lang. P. Lang nægtede, at hun havde ret, var af hans Slægt og forærede hende et Stykke Jord saa godt som 8 lødige Mark, dog uden at erkjende hendes Ret til samme Jord; men fordi hun sagde sig at være beslægtet med ham.

Et. som Per Lang til Borendholm skrifthy hans ville offuer see hvad gotz hand haffuide rettelighen erffue effther sind modher oc hr. Niels Aagesøn ridder Thyaa giek handt til sind bonde Oluff Ladsøn som then tid bode vidt Raagelunds gardt Thyaa affsporde sind hand bonde om huem haad haffuide forhugitt hans skow som laa til Raagelunds gardt Thyaa suarede forskr. bonde, Per Langt ieg giøre endt mandt som hedder Magens Nielssøn som tenckes sig at haffue endt deel oc lodt vti thenne samme skow som kalles Rudzeløcke oppaa sindt højfruis vegne Karinne Thyaa vdi Peder Lang at hand ville bøsse samme skow lige Thaa fandt handt forskr. Magens Nielssøn vidt skubindt Thaa at spurde Peder Lang forskr. Magens Nielssøn hui handt haad venligen indfor vti handes skow oc giorde hannem hugg skade Thaa suarede forskr. ende Magens Nielssøn at handt haffue ther lodt oc deell paa imod høstru Karinnes vegne Thaa sagde Per Lang men tw at du skall erffue mig myndt jordt fraa et bedste hands vegne mendt dog sagde Per Lang framdelis endt dog at thet er retthe Thaa er thet alligeuel myndt iegtt Thaa gaff forskr. Peder Lang samme mandt Magens Nielssøn paa hans høstru Karinnes vegne i støtte rett allt thaa gaat som atte lodig marck men ide (3)
Oversættelse
Da Per Lang på Bornholm ønskede at undersøge, hvilket gods han retmæssigt havde arvet efter sin moder og efter hr. Niels Aagesen ridder, gik han til sin bonde Oluf Ladsen, som dengang boede ved Raagelundsgård.
Han spurgte bonden, hvem der havde hugget i hans skov, som hørte til Raagelundsgård. Bonden svarede, at det var en mand ved navn Mogens Nielsen, som mente at have part og lod i skoven på sin hustru Karines vegne.
Per Lang drog da til skoven og fandt Mogens Nielsen. Han spurgte ham, hvorfor han havde fældet træer i skoven og påført ham skade. Mogens Nielsen svarede, at han havde andel i skoven på hustruen Karines vegne.

Per Lang afviste, at Karine havde arveret til jorden. Teksten fortæller dog videre, at Per Lang tildelte Mogens Nielsen jord på hustruens vegne til en værdi af omtrent otte lødige mark.

Fodnoter
(3) Dokumentet fortsætter på næste side.

Historisk kommentar
Dokumentet beskriver en lokal strid om skovrettigheder ved Raagelund på Bornholm. Mogens Nielsen hævder på hustruen Karines vegne at have arveret til en del af skoven, mens Per Lang bestrider dette krav.
Kilden er særligt interessant, fordi den gengiver et faktisk hændelsesforløb og en samtale mellem de involverede parter. Sådanne fortællende beskrivelser forekommer sjældnere end mere formelle skøder og gavebreve.
Sagen belyser betydningen af skovressourcer, arveret og slægtskabsforhold i det bornholmske samfund i slutningen af 1400-tallet.
Resumé
Per Lang undersøger ulovlig hugst i Raagelunds skov og møder Mogens Nielsen, der på sin hustru Karines vegne hævder arveret til skoven. Per Lang afviser kravet, men giver alligevel jord til en værdi af omkring otte lødige mark. Dokumentet fortsætter på næste side.

Side 34

(Afslutning på foregående dokument)

... paa thæt at handt kendis kinne at haffue naghen lodt eller dell i samme iordt men henne til endt hielp fforthy at ium sagde seg at vere hans legtt paa vedthens vegne Jt. Sendte forstte Pær Langh forstte Magnus Nielsen samme skøde paa hans hystrwis, vegne, medt hards eghen bonde vti Nagelund Dullf sagde en oc medt ... Thobersen bispens bonde i samme soghen Jt. sagde forstte Magnus Nielsen till Pær Lang at ffor thene ... i haffue nyd giort vnder vpne breff mett thette skøde selue Thaa thidher ieg effther ffor Dannemen all thenn partt oc dell som mynæ hystrwæs forældre vare giffne vti Nagelunds skow.
(Original uden Navn og Dat. i Geh. Arch.)

Oversættelse
... således at han ikke senere skal kunne påstå at have nogen lod eller andel i den samme jord, men at hun skal have den til evig hjælp og nytte. Derfor sagde han, at han handlede på sin slægts vegne. Derpå sendte Peder Lang Magnus Nielsen med dette skøde på sin hustrus vegne sammen med hendes egen bonde i Nagelund, samt ... Thobersen, biskoppens bonde i samme sogn. Da sagde Magnus Nielsen til Peder Lang, at for dette, som I nu har gjort under åbent brev med dette skøde, da overdrager og frasiger jeg over for alle dannemænd al den part og andel, som min hustrus forældre var givet i Nagelund skov.

Nr. 35.

1497. 10 August. Torben Thobernsen i St. Laurens Sogn skøder med sin hustrues Raad og Samtykke til velb. Pær Lang i Valløe den Gaard i St. Pauls Sogn, hans Hustru tilhører og som hun arvede efter sin Fader m. m.

Jagh Torbens Thobernsøns i Ste Laurensæ Soghn paa Borrendholm gibr vitterlict m3 dette mit opne breff at iagh haffuer solth oc Skøth oc m3 dette mith opne breff Selier oc skøder oc friith i hender anworder velbyrdigh man Pær Langh i Valløe m3 myn hustrues raad oc samtykte en myn gardt liggendis i Ste Paulis soghen paa Borrendholm Som myn hystru till hører oc rettelige erfde effther synne foreldre quit oc frii for hyer mannis til tall yppsten gardt Thyne Jenss paa nord oc giffuer till aarlicth landsgille i fr. smør oc en tønne rwff m3 alle forde gardz tilligelse innen alle fire marcheskell eller hwen m3 hwat naffn thet helst neffnis kan inthet vnden taghet oc kennis iagh mig oc afhaffue berethy penninge oc word oc god betalingh faa ath myn hustrw oc iagh vell nøyes Stede ther oc faa ath forne gard eller noghet hans tilligelse bliffue føghe Pær Langh eller hans arffuinge afhunden m3 Langh logh sicthe logh eller m3 nogen rettergangh Tha till plichtyr iagh mig oc mynæ arffuinge forde Pær Langh oc hans arffuinge saa god en gard aff retthe ath hyberelaghe innen etth halffth aar Dagh ther nest effther kommendis Til wit-
(fortsættes på næste side)

Oversættelse
Jeg, Torben Thobernsen i Sankt Laurentius sogn på Bornholm, bekendtgør med dette åbne brev, at jeg har solgt og skødet, og med dette brev sælger og skøder samt frit overdrager til den velbårne mand Pær Lang i Vallø min gård beliggende i Sankt Povls sogn på Bornholm.
Gården tilhører min hustru og er retmæssigt arvet af hende efter hendes forældre. Den overdrages fri for enhver andens krav. Gården grænser mod nord til Thyne Jenss' gård og yder årligt landgilde i smør og en tønde rug.
Med alle tilliggender inden for alle fire skel, under hvilket navn de end måtte betegnes, uden undtagelse. Jeg erklærer, at jeg har modtaget den aftalte betaling og er fuldt tilfredsstillet, således at hverken min hustru eller jeg herefter kan gøre krav på gården.
Hvis gården eller noget af dens tilliggender skulle blive frataget Pær Lang eller hans arvinger ved lov, dom eller rettergang, forpligter jeg og mine arvinger os til at hjemle og forsvare gården efter loven. Dette skal ske inden et halvt år fra den dag, hvor sådant krav rejses.

Fodnoter

Historisk kommentar
Dokumentet er et klassisk middelalderligt skøde. Ejendommen ligger i Sankt Povls sogn på Bornholm, mens sælgeren bor i Sankt Laurentius sogn. Hustruens samtykke fremhæves, fordi gården er hendes arvegods efter forældrene.
Beskrivelsen af landgilden viser, at gården var en afgiftspligtig ejendom. Oplysningen om betaling i smør og rug er et vigtigt vidnesbyrd om datidens naturalieøkonomi på Bornholm.
Den afsluttende hjemmelsklausul er typisk for perioden. Sælgeren garanterer køberens ejendomsret og påtager sig sammen med sine arvinger at forsvare den, hvis tredjemand senere gør krav på gården.
Resumé
1 august 1497 sælger og skøder Torben Thobernsen i Sankt Laurentius sogn en gård i Sankt Povls sogn til Pær Lang i Vallø. Gården stammer fra hustruens arv efter hendes forældre. Købesummen er modtaget, og sælgeren påtager sig sammen med sine arvinger at hjemle og forsvare køberens ret til ejendommen. Dokumentet fortsætter på næste side.

Side 35

Overskrift

Afslutning på Nr. 35

Tekst
nedbyrd henger iagh mith insigle nethen for thette mith opne breff til vtbedendis flere gode men som er velbyrdigh man Cristhiern van Dahtn houitzman paa Hammershuß oc Jep Child, Pær Truelsß, Latte Pærsß, Oluff Nattesß athe henge theres fore mꝫ mith till withsbyrd. Datum Borenthølm St Laurensße Dag Anno Dom. Mccccxc° Septimo.
(Original paa Pergament i Geh. Arch. med 6 hængende Segl.)
Oversættelse
Til vidnesbyrd hænger jeg mit segl neden under dette åbne brev. Desuden har flere gode mænd, nemlig den velbyrdige mand Christiern van Dahtn, høvedsmand på Hammershus, samt Jep Child, Peder Truelsen, Latte Perssøn og Oluf Nattesøn ladet deres segl hænge sammen med mit til bekræftelse.
Givet på Bornholm på Sankt Laurentius' dag i Herrens år 1497.

Kort historisk kommentar
Denne passage er den afsluttende vidne- og seglformel til dokument nr. 35. Sådanne afslutninger er typiske for senmiddelalderlige skøder og stadfæstelser, hvor udstederen og en række ansete mænd beseglede dokumentet for at styrke dets beviskraft.
Blandt medbeseglerne nævnes Christiern van Dahtn, høvedsmand på Hammershus, hvilket viser dokumentets betydning og det lokale aristokratis og lensforvaltningens deltagelse i retshandlingen.

Resumé
Dokument nr. 35 afsluttes med en erklæring om, at udstederen og fem navngivne mænd har beseglet brevet. Dokumentet er udstedt på Bornholm på Sankt Laurentius' dag 1497.

Nr. 36.

1498. 17 August. Birger, Electus til Lund, som med Capitlet i Lund har forpligtet sig at betale 2000 Rhinske Gylden i Rom, overdrager sig at have modtaget af Capitlet en Del benævnte Kar af Legemsbilleder af Guld og Sølv, tildels besatte med ædle Stene, til at pantsætte for den nævnte Sum, dog saaledes at de nævnte Kostbarheder udløses inden fire Aar. Til Sikkerhed overantvorder han Capitlet Bornholm til et frit brugeligt Pant; dog skal den Rente og Rettighed, det tilkommer Erkebispen at opbære, saa der den indlægges, indtil Capitlet faar sine Kostbarheder tilbage.

Tekst
Wij Birghe mz gudz nadhe Electus lundensis confirmatus bekendhyæ mz thette wort obne breff At effthersкiff noghenæ forslene monethæ siden wi samdrechtelighæ mz wort hederlighæ Lundo Capittel haffue forpligthæ oß mz wort breff oc indsegle i notarij publici neruerelse oc witne som seduane er oc the breff oc instrumenta som ther po giorde ere oc ydermere nodwise in forma camere apostolice meliori & sub illius penis at betale i Rom Salmo mercatori Romanam curiam sequenti tw tusinde rinske gyldenæ som nu fyrstlæ fremdeles i Morensbergh in banco Sachort betaalæs for wor confirmas breff som han ther haffuer in Banco po forde Salmii vegne infra principium menss. octobris proxime sequentis eller wij forde wort capitel oc litke somme i hand oc forbod Tha sodan fare skade oc forderff som ther aff kan komme fore at ware oc forde capitel oc kirke at betaghe oc effther thit at alle wort menighe clerkerii oc munkerstifft andelighe oc werelslige haffue nu giort off then hielp som the affsted kunne komme till forne wort confirms at frii oc løse fran Rom oc ther till tha haffue vollugthig aff wor eghet som wil forse

Oversættelse
Vi Birger, af Guds nåde valgt og konfirmeret ærkebiskop af Lund, kundgør med dette åbne brev, at efter at vi for nogle måneder siden i fællesskab med vort hæderlige domkapitel i Lund har forpligtet os ved brev og segl, i nærværelse af offentlig notar og vidner, som sædvane er, samt ved de dokumenter der herom er udstedt, yderligere efter bestemmelserne i den apostolske kammerrets form, til at betale i Rom to tusinde rhinske gylden til Salmo, købmand tilknyttet den romerske kurie, for vort konfirmationsbrev.
Disse penge skal nu betales gennem den nævnte bankforbindelse inden begyndelsen af den kommende oktober måned. For at undgå den skade og det tab, der ellers kunne ramme kapitlet og kirken, og fordi både gejstlige og verdslige personer inden for kapitlet og klostrene allerede har ydet den hjælp, de formåede, til at frigøre og indløse vor konfirmation fra Rom, har vi derfor af vort eget gods stillet yderligere sikkerhed til rådighed ...
(Teksten fortsætter på næste side.)

Kort historisk kommentar
Dokumentet vedrører de betydelige udgifter, som fulgte med pavens bekræftelse af en ny ærkebiskop. Når en valgt ærkebiskop skulle konfirmeres i Rom, måtte der ofte betales betydelige afgifter til den pavelige kurie.
Brevet viser også middelalderens internationale finansielle netværk. Betalingen skulle ske gennem en købmand og bankforbindelser uden for Danmark, hvilket afspejler den tætte forbindelse mellem den nordiske kirke og den europæiske pengeøkonomi.
Teksten indleder den juridiske begrundelse for at stille omfattende sikkerhed over for domkapitlet til gengæld for de værdier, som kapitlet havde stillet til rådighed for finansieringen.
Resumé
Den 17. august 1498 erklærer Birger, valgt og konfirmeret ærkebiskop af Lund, at han og Lunds domkapitel har forpligtet sig til at betale 2.000 rhinske gylden i forbindelse med hans konfirmation i Rom. Da kapitlet allerede har ydet betydelige bidrag til finansieringen, redegør han for de sikkerheder, der stilles til gengæld. Dokumentet fortsætter på næste side.

Side 36

Nr. 36. (fortsat)

Tekst
mothe oc widhye aff ey annen raad oc ronstennings so swarlige innen forne tiidh sodan som at fonghe Kaspner forne wort hetherlighæ capitel alt sodant ouerueyeth mz off oc ther fore terlighe ibent vnister oc ouerantwordhet oss i hender till at sette till pantz fore sodanne forne ii m. gyllen, these effter skrifne clenodia som alss ene hører Lunde Domkirke till oc forde capitel haffner i longh ærelle tiidly hafft i forwaring po forne Lunde Domkirkes vegne Som er først en gyld kalek oc Disk som er aff got klart purt nobell guldz gyddy oc weghe till hobe halff ottende lod. marc oc ii lodh, hwer lod. man regneres fore sexten lodh oc hwert lodh fore fiire Rinske gylden i guld valt. Item ett gyld forsi effuineredz at weghe halff fiorthende lod. marcæ i guldh hwoes thet wegher mere thet er en løst kapp som sidher neden vdaff, oc annen materia aff træe, oc annet som innen er vdi, oc icke sede kan, hwilket forde bekenndh er mz Sappyhir oc andre ædle och foretinghe fore dyrebare stene, som ere smaragdÿ amethystÿ Rubin, och vij oc sextenne sma dyrebar stene oc en lang stor sten staar mitt i forsett alle sette po then ene sidhe po forsett. Item ett biskops byttele aff sølff mz en forgyltf fodby som wegher fire oc tingshe lod. marc. løst. Item en forgylt fate oc Disk som wege halff

elliffte lod. marc. løst oc ett lodh. St. ett stort howet aff sølff mz en krone som wegher toff lod. marc. løst oc ij lodh. Item ett krucifix forgylth løst taar wegher otte lod. marc. oc toff lodh. Item en løff knap som falles oven wegher elliffte lod. marc. løst. Item ett stort skrin aff sølff noghet forgylth wegher een oc tingshe lod. marc. These forne clenodia som wij nu i saa maade annameth haffue tillhyndhe wij off oc wore efftherkommere Erchebiscop i Lund sodanne clenodia ouer at antwordhe igen ind i Lunde capitels gemme po forne Lunde Domkirkes vegne so gode oc so frii i theres haffwende wære som the them nw haffue oc aff arilde hafft haffue i theres gicmme vthen alle hinder hielpereche gensiisse vel aliqua exceptione i nogher maadhe innen fiire aar nw nest kommendis aff thette breffs Datum regnendis oc ther fore them oc forne wor Lunde Domkircke till

Oversættelse
... efter moden overvejelse og uden at kunne finde nogen anden udvej i den korte tid, der stod til rådighed for at skaffe pengene til kapitlets behov, har kapitlet derfor overdraget os følgende kostbarheder til at pantsætte som sikkerhed for de 2.000 gylden.
De efterfølgende kostbarheder tilhører Lund Domkirke og har i lange tider været opbevaret på kirkens og kapitlets vegne.
Først nævnes en kalk og disk af rent og fornemt guld. Der angives nøje vægt i mark og lod, idet 1 mark opdeles i 16 lod, og værdien beregnes i rhinske gylden.
Dernæst omtales et forgyldt stykke kirkesølv udsmykket med safirer og andre kostbare ædelsten, herunder smaragder, ametyster og rubiner samt en række mindre ædelsten. Midt på genstanden sidder en stor sten.
Herefter opregnes yderligere kirkeskatte: en bispemitra af sølv med forgyldt fod, et forgyldt fad og en disk, et stort sølvhoved med krone, et forgyldt krucifiks, en knopformet sølvgenstand samt et stort skrin af sølv med forgyldte partier.
Birger erklærer på egne og sine efterfølgeres vegne, at disse kostbarheder skal tilbageleveres til Lunds domkapitels gemmer i samme gode og frie stand, som de nu er modtaget i, og at dette skal ske inden fire år regnet fra brevets dato.

Kort historisk kommentar
Denne del af dokumentet indeholder en meget detaljeret fortegnelse over de genstande, som Lund Domkirke stiller til rådighed som sikkerhed for finansieringen af Birgers konfirmation i Rom. Sådanne opregnelser er værdifulde kilder til kendskabet om middelalderlige kirkeskatte. Beskrivelsen viser, at domkirken rådede over betydelige mængder ædelmetal og ædelstene. Kalk, disk, mitra, krucifiks og relikvieskrin var ikke blot liturgiske genstande, men repræsenterede også store økonomiske værdier, der kunne fungere som pant.
Den præcise vejning i mark og lod understreger dokumentets juridiske karakter. Kostbarhedernes værdi skulle kunne efterprøves, og kapitlet sikres mod tab ved den senere tilbagelevering. Dokumentet viser samtidig den økonomiske belastning, som konfirmationen af en ny ærkebiskop kunne påføre det lundensiske kirkesamfund i slutningen af 1400-tallet.
Resumé
Lunds domkapitel overdrager en række kostbare kirkeskatte til Birger som pant for de 2.000 rhinske gylden, der skal betales i forbindelse med hans ærkebiskoppelige konfirmation. Blandt genstandene er en guldkalk, ædelstensbesatte kirkesmykker, en sølvmitra, et krucifiks og et sølvskrin. Birger forpligter sig til at tilbagelevere alle kostbarheder til domkapitlet inden fire år i samme stand, som de blev modtaget. Dokumentet fortsætter på næste side.

Side 37

Overskrift
Nr. 36. (fortsat)
Tekst
forwaring panteythe wij them wort oc seledis slott Hammershuß oc land Borringholm mz all sin retthe renthe rettighed oc herlighed hwat thet helst er eller neffnes kan, oc then skrar i hender themom antwordhe at nyde brughe oc beholde for et friith brugeligt pant cum omni jurisdicione spirituali & temporali ligerviiss som wij thet nw haffue oc wore forfædre haffue hafft oc brughet till denne Dagh, soo længhe oc forde capitel oc kirke haffue fanghet forne clenodia igien eller fyllest for sodanne forne clenodiar om so hender segh thet gwd oc Ste Laurens forbinde at nogher aff them forkommer eller forderffues i nogher maadhe. Item varedh oc saa at the forne fire aar forløbe oc the forne clenodia ey wordhe indte och igien komme i Lunde capitel tha skrar skulle the gode verdoghe herrer i Lunde capitel annamme i syn hawneds were forne slott oc landh, oc tha nyde oc beholde som forne staar Dagh for aa till then renthye oc rettighed som wij oc wore forfædre haffue hafft och pleye at opbere aff forne landh saall tha hwert aar indlægges soo længhe the forne pant worde klarlighe igien løstne oc komme i forde Lunde capitels gemme oc forwaringhe som forne staar. Oc nar soo skeet er tha skall forde slott oc landh so friit igien komme till oss oc wore efftherkommere erchebiscopi i Lund oc vbehyndreth. Item sall oc forde capitel fuldmogt haffue at setthe till embidsman po forde slott oc landh hwen themem letes till thent oc soo længhe the fanghe fyllest sikkerhed for forne clenody eller wij oc wore effterkommere fanghe them fwlt giort i alle maade som forskreffuit staar. In cujus rei testimonium . sigillum nostrum praesentibus inferius est appens. Dat. Lund. Anno dom. M.C.D.XC. octavo in octava beati Laurentii martyris gloriosi.
(Gammel Afskrift paa Papir i Geh. Arch.)

Oversættelse
Som sikkerhed pantsætter vi til dem vort og Lundekirkens slot Hammershus samt landet Bornholm med al den ret, rente, rettighed, herlighed og myndighed, som hører dertil eller kan nævnes. Vi overdrager det til dem, så de frit kan nyde, bruge og beholde det som pant med såvel åndelig som verdslig jurisdiktion, på samme måde som vi og vore forgængere hidtil har haft og brugt det.
Dette skal gælde, indtil kapitlet og kirken har fået de ovennævnte kostbarheder tilbage eller har modtaget fuld erstatning, hvis nogle af dem skulle gå tabt eller blive ødelagt.
Hvis de fire år udløber uden at kostbarhederne er kommet tilbage til Lunds domkapitel, skal kapitlet have ret til at overtage Hammershus og Bornholm og nyde alle indtægter og rettigheder derfra. Alle indkomster af landet skal da tilfalde kapitlet, indtil pantet er fuldt indløst, og kostbarhederne igen er tilbage i kapitlets gemmer.
Når dette er sket, skal slottet og landet frit vende tilbage til os og vore efterfølgere som ærkebisper i Lund uden hindring.
Desuden skal kapitlet have fuldmagt til at indsætte en embedsmand på slottet og i landet, når de finder det nødvendigt, og så længe de ikke har modtaget tilstrækkelig sikkerhed for de nævnte kostbarheder, eller indtil vi eller vore efterfølgere har opfyldt alle de forpligtelser, som ovenfor er beskrevet.
Til vidnesbyrd herom er vort segl hængt under dette brev.
Givet i Lund i Herrens år 1498, på ottendedagen efter den hellige Laurentius' festdag.

Kort historisk kommentar
Dette er afslutningen på dokument nr. 36. Brevet er usædvanligt, fordi hele Bornholm med Hammershus stilles som sikkerhed for de kostbarheder fra Lund Domkirke, der var blevet anvendt som pant i forbindelse med finansieringen af ærkebiskop Birgers konfirmation i Rom.

Dokumentet viser, at domkapitlet fik meget vidtgående rettigheder. Hvis kostbarhederne ikke blev tilbageleveret inden for den aftalte frist, kunne kapitlet overtage indtægterne fra Bornholm og indsætte egne embedsmænd på Hammershus. Pantet omfattede både verdslige og kirkelige rettigheder.
Brevet belyser Bornholms betydning som et af ærkebispestolens vigtigste økonomiske aktiver. At hele øen kunne anvendes som sikkerhed understreger både værdien af kirkeskattene og størrelsen af de økonomiske forpligtelser over for den pavelige kurie.

Resumé
Ærkebiskop Birger pantsætter Hammershus og Bornholm til Lunds domkapitel som sikkerhed for de kostbarheder, kapitlet har stillet til rådighed for finansieringen af hans konfirmation i Rom. Hvis kirkeskattene ikke tilbageleveres inden fire år, får kapitlet ret til at overtage indtægterne fra Bornholm og administrere slottet gennem egne embedsmænd. Pantet ophører først, når kostbarhederne igen er tilbage i domkapitlets varetægt.

Side 38
Tekst
og Lundechapter. Forbud paa Voldfærd, Hærværk m. m. Om rigtig nyelse af Skattereddel. Forbud paa at sælge eller pantsætte Jord fra Gaardene. Om Frimand efter Bondesætter, da Bondegods et registreres to Bøghen. Om Billedt at frede: store Hunde at sammæs paa et Ben; Smaahunde til Revejagt tillstedes. At Bønder ikke maa købe Ryttergods, Ryttermanden ikke Bondegods. At Gods skal tages til Tinge. Bønderne at søge til Kjøbstæderne nogle, Aarlig tckby og Mere paa deres rette Købsdag, som af Arild. Kjøbmænd ikke at gjøre Landprang m. m.

Vii Birge m3 gudz naade Erchebiscop i Lund Sveriges første oc danmarks legath helse effter alle wore kære vndersotte menighe almughe som bygge oc boo po wort oc wort lundedomkirkes land Borrghenholm kerlighe m3 gud Were metter som effter well fortender at wor forfader erchebiscop Jenis*) m3 yderlighe lunde capitels samtycke haffuer giffuit effter och thze gansze land nogher merckelighe article oc puncthe fore till landisens nytte oc thæn menighe mans forbedring oc sette them i breff oc scrifft for effther at skulle thet ydermere achte them oc drage them i hygg oc mynde oc finde wii i sødanne breff at han haffuer kringelabe hydbdet sødanne article oc puncthe at bonden oc forst effter sine oc fals maall wit oc wil nu then stundh wii nu haffue søgt effter wor kære almughe her oppe landhet haffue fundhet store brøst oc merckelighæ forbedringe at sødanne article idtæ holdne ere oc kunne mercke oc befindhe sødanne puncthe oc article aldeles forsømmes iighæ at ware for landsens læghlighed oc bestand. Thii fare mener haffue wii m3 thesse gode here aff Lunde capitel som m3 offsittende ere theshlighe m3 wore gode mænd som nu her boodsch off are raad och swidbørdh samleledes offuer weght at the fores puncthe oc article som effter jo forfellynge ere oc beschreffne m3 ingælde at the swullighæ oc aldeles skuluæ bliffue stadfæsthe wit theres fulle macth, oc ville at thæ grandgiffneligh actes oc holdes m3 samme sinne oc sølghmaal som skände wit wor forfaders breff huilke article her nu effther følge som er først, om thze Mands almennighe hooghe som
*) Jens Brostrup, Erkebisp, død 1497.

Oversættelse
Efter indholdsfortegnelsens opremsning af bestemmelserne indledes selve brevet. Birger, af Guds nåde ærkebiskop i Lund og pavens legat i Sverige og Danmark, sender hilsen til alle sine undersåtter på Bornholm, både dem der bor på hans eget og Lund domkirkes gods.

Han minder om, at hans forgænger, ærkebiskop Jens Brostrup, med Lund domkapitels samtykke tidligere havde udstedt en række vigtige artikler og bestemmelser til gavn for landet og dets befolkning. Disse regler blev nedskrevet, for at folk bedre kunne huske og efterleve dem.
Efter at have undersøgt forholdene på Bornholm har ærkebiskoppen imidlertid fundet, at mange af bestemmelserne ikke længere bliver overholdt, og at der derfor er opstået mangler og misbrug. Sammen med domkapitlet og andre betroede rådgivere har han derfor besluttet, at de tidligere artikler og forordninger på ny skal stadfæstes og håndhæves med fuld myndighed. Herefter følger bestemmelserne enkeltvis, begyndende med regler om almindelige bøder og retsforhold.

Fodnoter
*) Jens Brostrup, Erkebisp, død 1497.

Historisk kommentar
Denne side markerer begyndelsen på en større forordning for Bornholm udstedt af ærkebiskop Birger Gunnersen kort efter Jens Brostrups død. Indledningen viser tydeligt Lundekirkens stærke myndighed over øen, der på dette tidspunkt i vidt omfang var et kirkeligt len under ærkebispen og domkapitlet. Teksten henviser til ældre bestemmelser udstedt af Jens Brostrup og begrunder den nye stadfæstelse med, at reglerne efter myndighedernes opfattelse ikke længere blev overholdt.
Den indledende liste giver et værdifuldt indblik i de problemer, som de kirkelige myndigheder ønskede at regulere på Bornholm omkring år 1500. Emnerne omfatter vold, hærværk, jordhandel, skatteforhold, hundehold, handel og forholdet mellem forskellige jordbesiddende grupper. Det viser, at forordningen ikke alene drejede sig om kirkelige forhold, men også om den daglige styring af ret, økonomi og samfundsliv på øen.
Brevet er samtidig et eksempel på senmiddelalderlig lovgivningspraksis, hvor tidligere regler blev genudstedt og stadfæstet for at sikre deres fortsatte gyldighed. Henvisningen til både domkapitel og lokale rådgivere skulle understrege forordningens legitimitet og brede opbakning.
Resumé
Side 38 indleder en bornholmsk landforordning udstedt af ærkebiskop Birger Gunnersen. Efter en oversigt over de emner, der skal reguleres, forklares det, at tidligere bestemmelser fra ærkebiskop Jens Brostrups tid ikke længere blev overholdt. Derfor stadfæster ærkebiskoppen sammen med Lunds domkapitel reglerne på ny. De følgende sider vil indeholde de konkrete bestemmelser om blandt andet vold, jordejendom, handel og bøndernes retsforhold.

Side 39
Tekst

storlighe forsuærthæ oc forbygnæ ere at the her effther hols des i freds oc hegn som nu begyndt er hwo ther findes nogen gør ved knubben eller griiffn met første gerningher skal haffue forgiorrt vøgh oc vagn oc ther till bøde wor embigman po slothz iii mark for vpbelsz. Item ville wy ath eyghen skal haffue geber her po landz ey friman eller anner hwo han helst er Hvor the fyndes effther thenne dagh her po landz tha liwse wii them wyldbyde oc giffue wor embigman po slothz fwlmagt ath anamme eyghenn the till wore Item forbinde wii vnder liiff oc gothz nager samlingh eller hemmeligh mode at gøre i skoff eller march eller nager andre hemmelige stædher Hossuer nogher nogen flyningh eller tillall till then annen tha skal talest till hovetsesstene eller till hertzingh eller till landothing oc ther faa hyer annen till rette effther loghen hwed ey kan aftalest till mynne Item binde wii effther alle de willæ at i ware wor embigman po Hammerzborgh hørrighe oc lydighe oc wtgiffuer ethers skatt som (*) aff rette plichtyghe ere till thesse effther skrevne tidher Emor innen

Sct Laurentii dagh penninghe innen Mariæ møte nativitat. Rætt sæe om staar for lam ghet oc høns innen heligane møte foran innen Sct Andreæ dagh stede swin eller fiæst innen jul hword sa idtæ stæer bøde wor embigman en mark oc halffuer skiden wor embigman magt at lade gøthe so lenge thz wtkomme Hender oc at ther kommer retthe eller dele mellom fogethen oc hans tjenere oc effther selffne wor kære almughe eller effther sion som ey kan aftalest indbyrdes effther emellom eller aff tales till mynne eller rett om tvo skor sagh wordher tha skulle sødanne sagher indsæthes for oss oc wort Lunde capitel för nogher Reuermaal sættes inde fore nogher andre herre eller walsman oc skal thennom vedter fares logh oc retth wythen all ydermere kost oc tæringhe Dierffes noghen her e woby at gøre Tha ville wii rette ther ower som bør at rettes ower then sin retthe herres bynd thober overhørigh Item forbinde wii noghen at gøre woldwerck herrewerck hwsfredh eller gardh ganab Man eller tagh slagh eller borgagh pa then annen riigh eller fattigh, som wii haffue hørt och for-

Oversættelse
De tidligere vedtagne bestemmelser om fred og hegn skal fremover holdes og efterleves. Enhver, der bliver fundet skyldig i ulovlig fældning eller beskadigelse af træer og hegn, skal miste vogn og redskaber og derudover betale bøde til lensmanden på slottet.
Ærkebispen bestemmer endvidere, at ingen private må holde rovfugle eller lignende rettigheder på Bornholm, uanset stand. Hvis sådanne findes, skal de beslaglægges af slottsfogeden. Der nedlægges også forbud mod hemmelige forsamlinger og møder i skove, på marker eller andre afsides steder.
Tvister skal i stedet føres for de lovlige ting og domstole, hvor de skal afgøres efter loven.
Befolkningen pålægges at være lydige mod myndighederne på Hammershus og rettidigt betale de skatter og afgifter, som de er forpligtede til. Der fastsættes forskellige terminer for betaling i penge, kvæg, lam, høns, svin og andre ydelser. Manglende levering medfører bøder.
Tvister mellem fogeder, tjenere og almuen, som ikke kan løses i mindelighed, skal forelægges ærkebispen og Lunds domkapitel, før sagen bringes for andre myndigheder. Endelig gentages forbud mod voldshandlinger, hærværk, husfredsbrud og anden uret mod både rige og fattige.

Fodnoter
(*) Henviser til den foregående sides note om ærkebiskop Jens Brostrup.

Historisk kommentar
Side 39 fortsætter den bornholmske landforordning og begynder de konkrete bestemmelser, som ærkebispen ønskede håndhævet på øen. Reglerne afspejler et samfund, hvor myndighederne forsøgte at sikre ro og orden gennem kontrol med skovbrug, ejendomsforhold, skatteydelser og retspleje. Bestemmelserne viser tydeligt, at centralmagten på Hammershus og i Lund ønskede at begrænse lokale konflikter og privat magtudøvelse.
Et gennemgående tema er, at retstvister skal afgøres ved de anerkendte ting og domstole frem for gennem private aftaler eller uofficielle sammenkomster. Forbuddet mod hemmelige møder kan ses som et forsøg på at forhindre lokale sammenslutninger, der kunne udfordre de kirkelige og verdslige myndigheders autoritet.
Skattebestemmelserne giver samtidig et indblik i den blandede naturali- og pengeøkonomi på Bornholm omkring år 1500. Ydelserne skulle leveres både i penge og i landbrugsprodukter, hvilket afspejler det økonomiske grundlag for ærkebispens og domkapitlets godsforvaltning på øen.
Resumé
Side 39 indeholder de første konkrete bestemmelser i den bornholmske landforordning. Der fastsættes regler om fred og hegn, forbud mod hemmelige forsamlinger og krav om, at tvister skal afgøres ved lovlige retter. Samtidig præciseres bøndernes skatte- og afgiftspligter over for

myndighederne på Hammershus. Siden afsluttes med bestemmelser om retshåndhævelse samt forbud mod vold og hærværk, mens teksten fortsætter på næste side.

Side 40
Overskrift
Nr. 37. (fortsat)
Tekst
foreth at menighe skeett er hertill bode mit wore leysiodher oc ander steds hwdo habant gör her effther skulle wij lade retthe opsitter som loghen oc landsketningerne inneholde. Item haffue wij oc forsarett at manghe aff egher haffue lagt under sig skatte gods somme m. oc somme try oc skatthe dog icke mere en for en gord, oc ey gøre flere rescher wort slott till stor skade oc forderff haffue wij thet befalett wor embedsman at afsprynge oc gransche oc thet als flitste mii sin rettelighe mogtigh bywd ther byll oppe eller icke wile fulle redhe gøre skall wor embedsman haffue fyndig magt at setthe then i sodanne eyedele som skulle redhe gøre vill hwo oc hor vad po sodanne han haffue forbrodth the eyedele.
Item forbinde mig oc noghen at sællie eller forpantye henniste(?) iord som ligger till theres gardhe hwor soo skeet er her till the tode oc loie igen under theres salhnall.
Item forbinde wij oc alle bonder oc wortnede noghet at sættige segh ved tilbraagh natt eller dagh nor thz kommendes wordyer for en wor embedsman eller foghet thennom sighæ at the høre oc redhe skulle dog for mueligth dræbenn findis nogher som vnderder noghet wragh so gott som halff marck vthen wor embedsmans eller foghets mynne haffue han fuldmagt at rette ther ouer som over en tiff vthen han kunde hiemell haffuer aff retthe eyere.
Item sker oc soo at noghne frii men taghe segh bondhe dottter till hosfrwe tha skulle the gøre wor embeds(man) oc foghet atwart at han registerer the bondhe och i slottz bog at the icke falle i frihedh hwo ther findes overhøringh vii stall icke wedhe sin eghen brodhe.
Item haffue wij oc forsarett at wore will som wij nw haffue lagt fred oppe i nogen sund her po landhet ere nær vdelæggelse aff vwonnomeliche hyndher wille wij at enghen bondhe skall haffue her effther mer en two hundhe, ere the so store at the komme noghet hynder gøre wore dyr hird næe eller hware tha lenne them po then ande soodh hwoor sodanne syndes her effther bode iii march hund i rasmæe iagt will ware han rede segh po ræffne ræker oc smodhundhe som ther till tiænne oc her mii bydde wij effter alle oc hwer forbedit thette forne article oc puncthe brodelighe

Oversættelse
Derudover bestemmes, at alle hidtidige undtagelser og særordninger ophører, og at ret og lov fremover skal håndhæves efter landskabslovene og gældende bestemmelser.
Det fastslås også, at enkelte personer ulovligt har lagt skattegods under sig. Ingen må herefter have mere end én sådan gård under sig. Slotsembedsmanden pålægges at undersøge forholdene og tvinge de ansvarlige til at gøre rede for deres besiddelser. Hvis de nægter, får embedsmanden myndighed til at gribe ind over for ejendommene.
Ingen må sælge eller pantsætte jord, der hører til fæstegårdene, således at godset skilles fra gården. Bønder og andre indbyggere må ikke skjule eller modtage stjålne varer. Hvis nogen findes i besiddelse af tyvekoster uden fogedens eller embedsmandens tilladelse, kan de dømmes som tyve, medmindre de kan bevise lovlig adkomst.
Hvis en fri mand gifter sig med en bondedatter, skal forholdet registreres i slottets bøger, så kvinden ikke uberettiget opnår fri status.

Der gives også bestemmelser om hundehold. Da store hunde gør skade på vildtet, må ingen bonde fremover holde mere end to hunde. Overtrædere skal bøde. Jagthunde, rævehunde og mindre hunde, der anvendes til nytteformål, undtages.

Kort historisk kommentar
Denne side indeholder en række administrative og retslige bestemmelser for Bornholm. Bestemmelserne vedrører blandt andet jordbesiddelse, skattepligtige gårde, hæleri, registrering af personers sociale status og begrænsning af hundehold.
Teksten afspejler lensmyndighedernes forsøg på at styrke kontrollen med befolkningen og sikre, at kronens eller lensherrens indtægtsgrundlag ikke blev udhulet gennem ulovlige jordoverdragelser eller ændringer i fæsteforholdene.
Bestemmelserne om hunde er særligt interessante, fordi de viser hensynet til jagt- og vildtforvaltning. Store hunde kunne skade vildtbestanden og dermed reducere værdien af de jagtrettigheder, som hørte til slottet og lensområdet.
Resumé
Dokumentet opstiller regler for Bornholms befolkning. Der indføres kontrol med skattegods og jordoverdragelser, forbud mod hæleri, krav om registrering af visse ægteskaber og begrænsninger på bønders hundehold. Formålet er at beskytte lensherrens rettigheder, opretholde retsordenen og bevare vildtbestanden.

Side 41

Dokument (fortsat – formentlig Nr. 37,
at holdhæ Dierffwes oc noghen her e modh at gøre willæ wij hordelighæ lade retthæ ther offwer i alle modhæ som tiill bøør ower them som theres rette herres breff och bwd siddhæ offwerherliighæ Item willæ wij oc at enghen bonde skall løbæ eller panthæ noghen the eyædelæ som liggæ tiill wore fri berck eller køpstædher oc at enghen køpstædeman eller the i frii bierck boo løpe eller panthæ noghen eyædell aff wore bøndher som tiill theres gordhæ liggæ men hwo løbe will, løbæ helæ gardhæ eller halffuæ oc taghe stødhe tiill tinghæ effther loghen oc rede ther fore tiill wort slotth som tiillbøør hwor so ickæ steett ær hertiill ther købe och løsæ ighen retthe eyære eller then ther køpt oc pant haffuer rede swlde redhæ ther fore eller misthæ siit løb oc pant hwat thet ær Item willæ wij ey at noghen frij man skall panthæ eller løbæ noghen thæ æpedelæ som liggæ tiill wore bondhe gardhæ eller tiill wore frij bierck men hwor thet steett ær hertiill oc haffwæ ickæ logligh ftødhe thet haffwæ ingen magt Item skwllæ wore bondher och alnwghe søghæ tiill wore købstædher Rodnæ Aakirckæby oc Neroø po theres rettæ torgdagh som ærelde setwanæ warith haffwer oc ther obenbaræ løbe oc seliæ, oc ey skall noghen køpman magt haffwæ at gøre landkøb bliffwer noghen swndhen ther wett haffwæ forbrott thet han køpt haffwer oc giffwæ wor embiszman iij march eller bylliæ mz tylther eedh At theffe forde article alle oc hwer serdeles ftadelighæ holle skwlleff tiill teff størræ forwarinngh trydæ wij wortt secrett po thette samme worth breff som giffuet ær Aar effther gwtz byrd M.C.D.XC nono in octav. Sanctor. Petri & Pauli apostolorum.
(Copie i Geh. Arch. Bornh. Nr. 1.)

Oversættelse
... at holde [uklart – "Dierffwes"] og noget herimod ville vi handhæve, at det bliver rettet derover på alle måder, som det bør, over dem, som deres rette herres brev og bud sidder overhørige overfor(!). Ligeledes vil vi også, at ingen bonde skal løse eller pantsætte nogen af de ejendele, som ligger til vore frie birker eller købstæder, og at ingen købstadsmand eller de, der bor i det frie birk, må løse

eller pantsætte nogen ejendel fra vore bønder, som hører til deres gårde; men den, der vil løse [gods], skal løse hele gårde eller halve, og tage stedet [dertil] til tinget efter loven, og svare derfor til vor borg, som det bør, hvor det ikke sker sådan hertil, der skal den rette ejer eller den, som har købt og pantsat, købe og løse det igen, rede skulle rede derfor, eller miste sit løsen og pant, hvad det end er. Ligeledes vil vi ikke, at nogen fri mand skal pantsætte eller løse nogen ejendele, som ligger til vore bondegårde eller til vort frie birk, uden hvor det er sket lovligt hertil; og har det ikke lovlig grund, skal det ikke have nogen gyldighed. Ligeledes skal vore bønder og almue søge til vore købstæder Rønne, Aakirkeby og Nexø på deres rette torvedag, som gammel sædvane har været, og der åbenlyst købe og sælge, og ingen købmand skal have magt til at gøre landkøb; bliver nogen fundet, der har det gjort, har han forbrudt det, han har købt, og skal give vor embedsmand tre mark, eller bevise sig med tylvtered [tolvmandsed]. At disse fornævnte artikler alle og hver især skal holdes urokkeligt, har vi til yderligere forvaring trykt vort sekret på dette samme vort brev, som er givet i året efter Guds fødsel 1499, i ottendedagen efter apostlene Peters og Paulus' dag.
(Kopi i Gehejmearkivet. Bornholm nr. 1.)

Dokument Nr. 38

1501, 7. oktober.
Peder Poulsen m.fl. og menige Lunde kapitel bekender sig at have modtaget tilbage de guld- og sølvkar m.m., som ærkebispen havde lånt for at pantsætte dem i Lybæk, for at løse sit stadfæstelsesbrev.

Wii effterscrefne Peder Powelsson dægen, Jon Skaldre, Boo Jensson Cantor oc menige Lundhæ capittel kendis obenbarlige oc witterligt gøre at hederlige men her Thomas Mortensson

Oversættelse
Vi efterskrevne Peder Poulsen, degn, Jon Skaldre, Bo Jensen, kantor, og menige Lunde kapitel bekender åbenlyst og gør vitterligt, at den hæderlige mand herr Thomas Mortensen
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Side 42
Dokument Nr. 38 (fortsat, afslutning)
war metbroder oc her Ager Persson war fere nadugæ herris erchebiscop Birges capellani haffwe nu antwordet off vdi wort capitels hws i Lund Theffe effterscrefne clenodia, Som war først eet gulfors befætte med dyrestene. Item en gwlfalck oc biiff aff got nobell gwl Item eet biiscops belitte med een sood Item eet stort solfffkrin som forgilt Item eet triint solfar oc een bwlle aff solff met eet lwg som kallis orin hwilke clenodia wi aff god trov oc Sønderlige serlighed hafde wnt oc tilladet at verbugste fader met gudh her Birge erchebiscop i Lund wor fere nadugæ (sic) vdfette matte i Libeck til pant fore sin stadfæstilse breff effter saddan breffs luddelse Som Hans nathe off ter vppa gaff, ey gyordis thet fore noghen feedwadie fordi Inghen hørdt naghen tiidt tilforen ware gyort oc ey fordi at thet skulle noghen tiidh dragis in consequenciam wton fore then store briist oc ffaare Som tha stode her Riigene emellom Thii ladhe wii nu ford. her Thomas oc her Ager ford. oc alles theris arffuinge frii quitte ledugæ oc løse etc. etc.
. . . Signetum capituli nostri Lundensis dorsotenus est impressum. Datum Lundis Anno Dom. M.D.imo primo in die beate birgitte vidue etc.
(Diplom. i Geh. Arch.)

Oversættelse

[fortsat fra side 41] ... var medbroder, og herr Ager Pedersen var, vore nådige herre ærkebiskop Birgers kapellaner, har nu givet os tilbage i vort kapitels hus i Lund disse efterskrevne klenodier, som var: for det første et guldkors(?) besat med ædelstene. Ligeledes en guldfalk og [uklart – "biiff"] af godt, ædelt guld. Ligeledes et bispebillede med en fod(?). Ligeledes et stort sølvskrin, som er forgyldt. Ligeledes et trint sølvkar og en bolle af sølv med et låg, som kaldes en urne(?) – hvilke klenodier vi af god tro og synderlig kærlighed havde undt og tilladt, at vor forhenværende fader med Gud, herr Birger, ærkebiskop i Lund, vor forhenværende nådige herre, måtte udsætte til pant i Lybæk for sit stadfæstelsesbrev, efter samme brevs lydelse, som hans nåde derom gav; hvilket ikke skete for noget ondt forsæt, fordi ingen havde hørt, at det nogensinde tidligere var sket, og heller ikke, fordi det nogensinde skulle drages til følge [dvs. blive præcedens], men alene på grund af den store trængsel og fare, som da stod imellem rigerne. Derfor lader vi nu fornævnte herr Thomas og fornævnte herr Ager, samt alle deres arvinger, fri, kvit, ledige og løse osv. osv.
... Vort Lunde kapitels segl er trykt på bagsiden heraf. Givet i Lund i det Herrens år 1501, på den hellige enke Birgittas dag osv.
(Diplom i Gehejmearkivet.)

Dokument Nr. 39

1502, 8. april.
Ærkebiskop Birger benåder Aakirkeby for den skade og fordærv, byen nu er overgået af rov og brand, med fritagelse for 3 tønder smør, byen skulle yde sidste år, og for 2 af de 3 tønder, den årligt skulle yde de næste 7 år; dem, der ville bygge der, tilsiger han 10 års [afgiftsfrihed – uklart, "Rafter eller Bønder"]. Indbyggerne skal nyde deres gamle friheder med høstbede og købstadsægter, og der skal ikke pålægges nogen ny byrde til »vor gård, der er i byen« med møgægter eller på anden måde m.m.

Wii Børghe(!) etc. giøre witterlight alle, att wii for then store Schade och Forderff, som wore Thiennere vdhi Aakirkebye paa Boringholm nu fanghet haffuer aff Roff och Ildebrandt, haffue wii giffwet thennom till, the too tøndher Smør aff the trej som the aarlighe aars ere os plictighe aff theres Bye till Schatt vdhi thesse neste Siuff aar till komendes Paa thet the
Oversættelse
Vi Birger(!) osv. gør vitterligt for alle, at vi, for den store skade og fordærv, som vore tjenere i Aakirkeby på Bornholm nu har lidt af røveri og ildebrand, har eftergivet dem de to tønder smør af de tre, som de årligt er os pligtige af deres by til skat, i disse næste syv kommende år. På det at de
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Note: "Børghe" i den diplomatariske tekst er formentlig en trykt gengivelse af "Birghe" (dvs. Birger, ærkebiskoppens navn, jf. regesten) – markeret med (!).

Side 43

Dokument Nr. 39 (fortsat, afslutning)

[fortsat fra side 42] schulle bygge och bierghe fich; Sammeledhis haffuer wii forbraghet thennom the trei Tøndher Smør wii vdhi fior schulle hafft och vndhe och giffue wii alle thennem ther wille bygghe vdhi samme Aakirkebye huer thennom thie left Raffter eller wender att hielpe fich medh, och wor Embigmand paa Hammershuus schall forewiise thennom huor och naar the schulle hugghe, och vndher wii och att samme Aakirkebyes Jnnbyghere schulle nydhe theris gamle Sedwanne, medt

Høstedaghe och Kiøbstedhe Ecter och iche taghe wedh nogen nye tynghe eller paalegg till wor gaardh ther vdhi byen, enthen med Møgh Ecter, eller vdhi andre vsedhwannlige Paalegghe effther thenne Dagh. Item vndhe wy thennom oc ochsaa, att the maa selghe och føre Korn till Bleginge att kiøbe Tømmer for att bygghe medt, mens iche i andre maadhe, och haffue wii befahlet och macht giffuit os Elschel. Olle Degn, wor Borghermester ther sammesteds att pannte thennem som iche will gierdhe theris gierdher, ihuem the ere, och thennem som iche wille holdhe færdighe theres gierdher effter gammelt Sedwaune, vdhi trei schillinghe eller en . . ., som brøsten er till. Thette biudhe wii strenghelighn att schulle holdis vbrødhelighn. Thi forbiudhe etc.
Actum Lund sexta feria post Dom. Quasimodo geniti Anno 1502.
(Diplom. i Geh. Arch.)

Oversættelse

[fortsat fra side 42] ...skulle bygge og forsvare sig; ligeledes har vi eftergivet dem de tre tønder smør, vi i fjor skulle have haft, og vi under og giver alle dem, der vil bygge i samme Aakirkeby, hver af dem så mange(?) læs sparrer eller [tømmer] til hjælp dermed, og vor embedsmand på Hammershus skal anvise dem, hvor og hvornår de skal hugge; og vi under også, at samme Aakirkebys indbyggere skal nyde deres gamle sædvane, med høstbede og købstadsægter, og ikke skal pålægges nogen ny byrde eller pålæg til vor gård der i byen, hverken med møgægter eller med andre usædvanlige pålæg efter denne dag. Ligeledes under vi dem også, at de må sælge og føre korn til Blekinge for at købe tømmer at bygge med, men ikke på anden måde, og vi har befalet og givet vor elskelige Oluf Degn, vor borgmester sammesteds, magt til at pante dem, som ikke vil sætte deres gærder i stand, hvem de end er, og dem, som ikke vil holde deres gærder færdige efter gammel sædvane, til tre skilling eller [uklart], alt efter den mangel, der er. Dette byder vi strengeligt skal holdes ubrødeligt. Derfor forbyder vi osv.
Skrevet i Lund, fredag efter søndag Quasimodogeniti, år 1502.
(Diplom i Gehejmearkivet.)

Dokument Nr. 40
1502, 29. maj.

Brev på 100 dages aflad for dem, som på visse festdage besøger Rønne kirke (og hjælper til dens bygning) m.m.

(Denne post er i kildeudgaven allerede gengivet som et dansk regest af udgiveren, ikke som en bogstavret original – det latinske citat nedenfor er dog gengivet ordret.)
Cardinalcollegiet i Rom har under ovennævnte Dato udstedt et Brev, hvorved der loves 100 Dages Aflad til alle dem, som besøge Rønne Kirke, (der trængte til Reparation og Forbedring paa sin Bygning) paa Christi Legemsfest, Mariæ Besøgelses og Fødsels Fest og St. Nicolai confessoris, Kirkens Patrons Fest a primis vesperis usque ad secundas vesperas inclusive devoté visitaverint annuatim & ad permissa manus porrexerint adjutrices pro singulis festivitatibus, seu

Oversættelse af det latinske citat

... fra første til anden vesper inklusive fromt besøger årligt, og rækker en hjælpende hånd til de tilladte [formål], for hver enkelt af disse højtider, eller
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Side 44
Dokument Nr. 40 (fortsat, afslutning)

diebus prefatis, quibus id fecerint centum dies de injunctis eis poenitentiis misericorditer in Domino relaxamus etc.
(Resens Atl. III 275.)

Oversættelse
... på de fornævnte dage, når de har gjort dette, eftergiver vi dem barmhjertigt i Herren hundrede dage af de pålagte bodsøvelser osv.
(Resens Atlas III, 275.)

Dokument Nr. 41

1509, 13. august.

Vidisse af et kong Hans's brev givet Per Lang, at han og hans arvinger skulle nyde deres gods på Bornholm så frit som andre riddere og svende har deres gods andetsteds i riget.
Wii efterskrefne Hr. Atzer Pedersz sogneprest i Frenenge, Jes Oloff i Brandstad, Tomes Oloss ibd. gøre vederlict mz thette worth obne breff at wii hafue sith oc lesth mig (sic) herre konges bref som err eth permentz bref wstonget oc wel forwaredh met sith henggenes jngseylle oc so lydhengess ordh fra ordh som her effttherstor: Wii Hans mz gugtz nodhe Danmarkes Sueriges Norges Wend. oc Goth. konungh, hertwg vdhi Sleswig Holsten Stormarn och j Ditmerschen, Greffwe j Oldenborg oc Delmenhorst, gjøre alle wedherlit at wi aff wort synderligen gynsth oc node saa oc fore trofab oc velige (sic) thieniste som off elskel. Peder Langh wor mand oc thiener off elskel. oc bewiist hafuer oc her effter trolige giøre moo och skal, haffwe wndt oc tillad ath thette worth breff wndne oc tillade ath han och hans arffwinge till ewige tiidt effter hannom muge oc skulle nyde brwge oc beholle alt thet godtz hannom till hører som poo Bordenholm leggendes err, saa friith som andhre riddere oc swenne haffue theres godtz anderstedhs j riiget leggendes. Fforbiudhendes alle hwo the helfth ere eller were kunde oc [uklart] ether off elskel. werdugste fader her Erchebiscop j Lwndh, wore fofther oc embetzmend oc alle andre forskr. hans godtz hindre hindre ladhe platzsse dele eller vdi nogne mode at wforrette, vnder vort hylleste oc node. Giffuit poo vort slot Køynehaffn sancti Ypoliti Dag etc. Anno dom. m°.d. ix veder (sic) vort signet.
(Denne Vidisse er paa Pergament med et hængende Segl i Geheime Archivet.)
Oversættelse
Vi efterskrevne herr Atzer Pedersen, sognepræst i Frenenge(?), Jens Olufsen i Brandstad, Tomas Olufsen sammesteds, gør vitterligt med dette vort åbne brev, at vi har set og læst vor herre kongens brev, som var et pergamentbrev, uskadt og vel forvaret med sit hængende segl, og som ordret lyder som følger: Vi Hans, med Guds nåde Danmarks, Sveriges, Norges, Vendes og Goters konge, hertug i Slesvig, Holsten, Stormarn og i Ditmarsken, greve i Oldenborg og Delmenhorst, gør vitterligt for alle, at vi af vor synderlige gunst og nåde, samt for tro og villig tjeneste, som vor elskelige Peder Lang, vor mand og tjener, har bevist os og herefter trofast vil gøre, har undt og tilladt, og med dette vort brev under og tillader, at han og hans arvinger til evig tid efter ham må og skal nyde, bruge og beholde alt det gods, som hører ham til, og som ligger på Bornholm, lige så frit som andre riddere og svende har deres gods liggende andetsteds i riget. Vi forbyder alle, hvem de end er eller kunne være, og især vor elskelige, højærværdige fader herr ærkebiskoppen i Lund, hans fogeder og embedsmænd og alle andre fornævnte, at hindre eller lade hindre hans gods, dele det eller på nogen måde forurette ham deri, under vor hyldest og nåde. Givet på vort slot København, sankt Hippolyts dag osv., i det Herrens år 1509, under vort segl.
(Denne genpart er på pergament med et hængende segl i Gehejmearkivet.)

Side 45

Dokument Nr. 42

1510, 14. juli eller 13. januar. Et rygte om, at Bornholm er afbrændt.

Jens Holgersen til Kong Hans fra Malmø dominica næst efter sankte Knuds dag, Anno Dom. M.D.X. Han melder, at de svenske skulle være for Kalmar, »och er røgthet her ath Boringholm er affbrendh hwad sandhen er thet ved iegh icke er thet sanden tha faar edhers node snart tiende ther aff och er ffliben ther tha mo edhers nade vis for lade edhers node till ath the findes for Kalmaren« etc. etc. Han har en tilforladelig Mand paa Kundskab i Sverrig, og naar han ellers faaer nogen Tidende da vil han berette etc.
(Orig. i Geh. Arch. Samling til de Ø.-Kongens Hist. Fasc. 3.)
Oversættelse
Jens Holgersen skriver til kong Hans fra Malmø, søndagen næst efter sankt Knuds dag, i det Herrens år 1510. Han melder, at svenskerne skulle stå for Kalmar, »og der rygtes her, at Bornholm er afbrændt; hvad sandheden derom er, ved jeg ikke; er det sandt, da får Eders Nåde snart tidende derom, og er det [rygtet] opstået, da må Eders Nåde med sikkerhed vide, at [svenskerne] lader sig finde ved Kalmar« osv. osv. Han har en pålidelig mand til at skaffe kundskab i Sverige, og når han ellers får nogen tidende, vil han berette det osv.
(Original i Gehejmearkivet. Samling til de Oldenborgske kongers historie. Fasc. 3.)

Dokument Nr. 43

1511, 23. februar.
Et sognevidne angående Niels Brades stridigheder med ærkebispen på Bornholm.

Et Vidne udstedt af Jens Andersen sognepræst i Ovidinge(?) med flere, at de vare paa Vandaas(?) og hørte, at Niels Brade spurgte »Erliger oc velbyrdiger man Sten Stensen« høvedsmand paa Hammershus, om han havde været i det gods, som han havde retteligt fået med sin hustru Pant ulovligt og uforlægt(?) for Stur og Ko [uklart], som P. Lang havde frit i sin havende Værge sin livstid, uildet og uskæret. Dertil svarede Sten Stensen, at han havde været i dette gods og taget deres pant, og sagde sig desuden at have taget 3 gaarde af samme gods, som Niels Brade nu i Værge haver, og hans hustrues forældre forhen havde haft på Bornholm, og yderligere at have annammet en jord af samme gods, hedder Pæralykke. N. Brade sagde, han burde have talt til med loven og ikke taget; hertil svarede Sten Stensen »at hand haffde thet giort af haffde sind Herre erchebispens bifaldenge ther oppo hwad heller thet vor giort med lovven eller ey eller haffde hand inthet vti at sye, of sagde i hvort som Nielss Brade viste sine tiennere vdh ta skulle the gøre hwad som hand befalledh honnem«

Oversættelse
Jeg, Jens Andersen, sognepræst i Ovidinge(?) med flere, at de var på Vandås(?) og hørte, at Niels Brade spurgte »den ærlige og velbyrdige mand Sten Stensen«, høvedsmand på Hammershus, om han havde været i det gods, som han [Niels Brade] havde retteligt fået med sin hustru, ulovligt og [uklart] pantsat for stur og ko-smør, som Per Lang havde haft frit i sin besiddelse sin livstid, uden hindring og uskåret. Dertil svarede Sten Stensen, at han havde været i dette gods og taget deres pant, og sagde sig desuden at have taget 3 gårde af samme gods, som Niels Brade nu har i sit værge,

og som hans hustrus forældre tidligere havde haft på Bornholm, og at han yderligere havde annammet en jord af samme gods, kaldet Pæralykke. Niels Brade sagde, at han burde have talt derom med loven [dvs. gået rettens vej] og ikke bare taget det; hertil svarede Sten Stensen, »at han havde gjort det, fordi han havde sin herre ærkebispens billigelse dertil, hvad enten det var gjort med loven eller ej, eller havde han intet at skulle have sagt derom«, og sagde, at ligesom Niels Brade viste sine tjenere ud [af tjeneste], da skulle de gøre, hvad han befalede dem —
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Side 46

Dokument Nr. 43 (fortsat, afslutning)

oc gøre hwad som hans herre beffallid hannem« . . . giffwen etc. pa Bandaff Ottensdagen nest for flest søndagh M.D.xi*).
Paa Ryggen: Sognevidne af Quidinge at Sten Stensen bekstodh sig at haffue optaget skur och koo Smør aff N. Brades Bønder.
(Udtog af en Vidisse i Docum. til den Danske Adels Hist. Store Kgl. Bibliothek. Pk. 10. Fam. Brade.)

Oversættelse
... og gøre, hvad hans herre befalede ham« ... givet osv. på Bandås(?), onsdagen næst før den femte(?) søndag, 1511.
Bagpå: Sognevidne fra Ovidinge om, at Sten Stensen erkendte at have opkrævet skur- og kosmør af Niels Brades bønder.
(Uddrag af en genpart i Dokumenter til den Danske Adels Historie. Det Store Kongelige Bibliotek. Pakke 10. Familien Brade.)
Fodnote i kilden: Truels Nielsen, tingfører i Gylling(?) herred, bevidner at Mandagen næst efter Mortensaften har Svend Thygesen, Niels Brades visse bud, forelagt ham et brev, beseglet og lydende som ovenfor ...

Dokument Nr. 44
1511, 2. april. Ærkebispen eftergiver indbyggerne i Aakirkeby 2 tønder smør af de 3 tønder, de årligt skulle udgive i de næste 7 år, for den skade de af røveri og brand fik, som og de 3 tønder de skulde ydet iår, hvilke der fjenderne bortstjal m.m.
Vi Børge(!) med Guds nåde etc. etc. Helse eder off, »for den store Skade oc forderff som wore tiænere vdi Aakirckeby paa Bwrendholm nw fonget haffwe aff Roff oc eldebrand, haffwe wii giffwet them till thee two thønner Smør aff the three som the aarlige aarss tilfomendis paa thet at the skule bygge oc biærge sigh. Sammeledis hafwe wii fordraget thennom the trei tønnder smør wij vdi fior skulle hafft af werrenne som er vskellig oc her paa mødte for oss oc noger vort elskelige Rodt som wii achte ther paa samme tiid oc forschriffue fiortten dage effther pofte at giøre oc hende ther om hwess log oc rett er (ganske som Nr. 39). Oluf Degn Borgemester skal straffe dem der icke holder Gierder istand paa 3 ß. eller 1 ß. efter Forseelsens Beskaffenhed etc. etc. Datum Lundis anno dom. M.D. vndecimo feria quarta ante Dominicam passionis eisdem nostro sub sigillo a tergo impresso.«
(Efter Langeb. Afskr. i Dipl. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Vi Birger(!), med Guds nåde osv. osv. Hilser eder, »for den store skade og fordærv, som vore tjenere i Aakirkeby på Bornholm nu har lidt af røveri og ildebrand, har vi eftergivet dem de to tønder smør af de tre, som de årligt skal udgive fremover, på det at de kan bygge og forsørge sig selv. Ligeledes har vi eftergivet dem de tre tønder smør, vi i fjor skulle have haft af verdenen(?), som er urimeligt, og som blev fremlagt for os ... « (i det væsentlige som nr. 39). Oluf Degn, borgmester, skal straffe dem, der ikke holder gærder i stand, med 3 skilling eller 1 skilling efter forseelsens beskaffenhed osv. osv. Givet i Lund i det Herrens år 1511, onsdagen før søndag Passionis, under vort segl trykt på bagsiden.
(Efter Langebeks afskrift i diplomatariet i Gehejmearkivet.)

Dokument Nr. 45

1512.
Erkebiskop Birgers dom mellem borgmester Oluf Degn og al menigheden i Aakirkeby på den ene, og Per Sten på den anden side, om et ellekrat.

Biskop Birges Dom mellem Borgemester »Oluffh Diægehen« og al Menigheden i Aakirkeby paa den ene, og Per Steen »som boer vdi thenn gaardt Jepp Vdhæ« fordum boede i, paa den anden Side, om Trætte,
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Side 47
Dokument Nr. 45 (fortsat, afslutning)

der var dem imellem om Elleren, som stå mellem hans Gaard og den Bæk, der gjør Skilsmisse mellem hans Nielsens Gaards Eller og disse Eller »thet ælle«, men Borgem. beviste, at det af Arild havde været Byens Fædrift, og at Per Steens Gaard nogle Aar forleden var flyttet »mere endh tu piilestwbh« fra Sønder i Nor fra det Sted den af Arild havde staaet paa etc. Ellerne tildømmes derfor Byen og skal Per Steen igen udlægge »then løcken westhen sønthen vthmet hanff gaardh« forn.te Bymænd til Fædrift, om han ikke ved deres Minde kan beholde den. Ligeledes skal Per Steen lægge fra sig igen til sin Gaard i Aakirkeby »then ager som kallis Slompelocke som han rættelighe tilhører off Ærildhe« og ikke bruge den til den Gaard, han nu iboer, som han nogen Tid gjort haver*).
(Diplom. i Geh. Arch. Langeb. Afskr.)

Oversættelse
... der var mellem dem om ellekrattet, som står mellem hans gård og den bæk, der udgør skellet mellem hans, Nielsens, gårds ellekrat og disse elletræer, men borgmesteren beviste, at det fra Arilds tid havde været byens fædrift [fælles kvægdrift], og at Per Steens gård nogle år forleden var flyttet mere end to piletvær(?) fra sønder i nord fra det sted, den fra Arilds tid havde stået på osv. Ellekrattet tildømmes derfor byen, og Per Steen skal igen udlægge den lykke [indhegnede jordstykke] vesten sønden ved hans gård til fornævnte bymænd til fædrift, hvis han ikke med deres samtykke kan beholde den. Ligeledes skal Per Steen igen fralægge sig til sin gård i Aakirkeby den ager, som kaldes Slumpelykke, som rettelig tilhører ham fra Arilds tid, og ikke bruge den til den gård, han nu bor i, som han nogen tid har gjort.
(Diplom i Gehejmearkivet. Langebeks afskrift.)

Fodnote i kilden: En næsten ordret lydende dom i denne sag fældte biskop Birger i 1516 og ligeledes 1519.

Dokument Nr. 46

1514, 17. maj.
Kongens stævning til ærkebiskop Birger at møde for Herredagen i København, i anledning af hans trætte med Niels Brade, om gods og gårde på Bornholm.

Wii Christiern med gudz nade etc. Helse ether off elsk. werdughe fader Her Birge erchebiscop vdi Lund kierlige met Gud oc wor node Kiære herre oc fader Wiider at off elskel. Niels Brade haffuer ladit berætte for off ati skulle haffue ladit thaget fran hannem noghet gotz oc gardhe poa Borendeholm som han kand selff getreuer berætte Thii bethe wii kierligen ati ther om møde for off oc off Danmarkes riges prelater oc wort raad wti Kiøpnehaffn vti thenne neste tillstandendis Herredagh om the hellige treefoldighedz Søndag forstkommendis mz hwes breff och bewisinge i ther paa emodt hannem haffue"

Oversættelse
Vi Christian, med Guds nåde osv. Hilser eder, vor elskelige, ærværdige fader herr Birger, ærkebiskop i Lund, kærligt med Gud og vor nåde. Kære herre og fader, vid, at vor elskelige Niels Brade har ladet berette for os, at I skal have ladet tage fra ham noget gods og gårde på Bornholm, som han selv kan trofast berette. Derfor beder vi eder kærligt, at I derom møder for os og os Danmarks riges prælater og vort råd i København på denne næstkommende herredag, om den hellige trefoldigheds søndag førstkommende, med hvad breve og bevisning I derimod måtte have imod ham —
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Side 48

Dokument Nr. 46 (fortsat, afslutning)
at giøre oc hænde hwess ther om log oc ræt ere Ther giøre i off synderligen till wilie Giffuit poa wort slot Kiøpnehaffn Othensdagen nest efther fless søndagh Aar etc. MDxiiij vnder wort Signet.
(Orig. i Geh. Archivet. Seglet paatrykt paa Ryggen.)
Oversættelse
... at gøre og afgøre, hvad der er ret og lov derom. Derved gør I os synderligt til vilje. Givet på vort slot København, onsdagen næst efter Fastelavns søndag, år osv. 1514, under vort segl.
(Original i Gehejmearkivet. Seglet påtrykt på bagsiden.)

Dokument Nr. 47

1515, 5. marts.

Kongens stævning til ærkebiskop Birger at møde for kongen og nogle af hans råd, i anledning af hans trætte med Niels Brade om gods på Bornholm.

Wii Christiern med gudz Nade etc. etc. Helse ether ofs elskel. verdughe ffadher her Birger Erchebiscop vdi Lund Swe-riges første oc pawelig sædis legatte kierligenn met gud oc vor nade fiere hre oc ffadher widher at off elskel. Nielsß Brade wor man oc tiæner haffuer berett for off ati skulle haffwe taget noget godtz fran hannem paa Borgenholm met wrette som han sigher oc self ythermere berette kann Thii bede wii ether kierligen ati met ethers breff bede wii ether kierligen ati met ethers bewisinge som i i emodt hann haffue møde for oss oc noger wort elsfelige Rodt som wii achte ther paa samme tiid oc forschriffue fiortten dage effther pofte at giøre oc hende ther om hwess log oc rett er

Oversættelse
Vi Christian, med Guds nåde osv. osv. Hilser eder, vor elskelige, ærværdige fader herr Birger, ærkebiskop i Lund, Sveriges primas og pavelige sædes legat, kærligt med Gud og vor nåde. Kære herre og fader, vid, at vor elskelige Niels Brade, vor mand og tjener, har berettet for os, at I skal have taget noget gods fra ham på Bornholm med urette, som han siger og selv yderligere kan berette. Derfor beder vi eder kærligt, at I med eders bevisning, som I måtte have imod ham, møder for os og nogle af vort elskelige råd, som vi udpeger dertil på samme tid, og fastsætter fjorten dage efter påske til at gøre og afgøre, hvad der er ret og lov derom —
(Dette dokument fortsætter tilsyneladende, men resten er ikke med i de sider, du har sendt.)

Bemærk: Side 47 indeholder desuden — efter Dokument 47's egen afslutning, som jeg ikke kan se, fordi den ikke er med i de billeder, du har sendt — muligvis en fortsættelse frem mod Dokument 48. Jeg har transskriberet nøjagtigt det, jeg kan se i de fremsendte billeder for side 43-50. Sig til, om du vil have resten af Dokument 47 og 48 (som fortsætter på side 48-50), eller om vi stopper her.

Side 43

Dokument Nr. 39 (fortsat, afslutning)
[fortsat fra side 42] schulle bygge och bierghe fich; Sammeledhis haffuer wii forbraghet thennom the trei Tøndher Smør wii vdhi fior schulle hafft och vndhe och giffue wii alle thennem ther wille bygghe vdhi samme Aakirkebye huer thennom thie left Raffter eller wender att hielpe fich medh, och wor Embigmand paa Hammershuus schall forewiise thennom huor och naar the schulle hugghe, och vndher wii och att samme Aakirkebyes Jnnbyghere schulle nydhe theris gamle Sedwanne, medt Høstedaghe och Kiøbstedhe Ecter och iche taghe wedh nogen nye tynghe eller paalegg till wor gaardh ther vdhi byen, enthen med Møgh Ecter, eller vdhi andre vsedhwannlige Paalegghe effther thenne Dagh. Item vndhe wy thennom oc ochsaa, att the maa selghe och føre Korn till Bleginge att kiøbe Tømmer for att bygghe medt, mens iche i andre maadhe, och haffue wii befahlet och macht giffuit os Elschel. Olle Degn, wor Borghermester ther sammesteds att pannte thennem som iche will gierdhe theris gierdher, ihuem the ere, och thennem som iche wille holdhe fœrdighe theres gierdher effter gammelt Sedwaune, vdhi trei schillinghe eller en . . ., som brøsten er till. Thette biudhe wii strenghelighn att schulle holdis vbrødhelighn. Thi forbiudhe etc.
Actum Lund sexta feria post Dom. Quasimodo geniti Anno 1502.

(Diplom. i Geh. Arch.)
Oversættelse
[fortsat fra side 42] ...skulle bygge og forsvare sig; ligeledes har vi eftergivet dem de tre tønder smør, vi i fjor skulle have haft, og vi under og giver alle dem, der vil bygge i samme Aakirkeby, hver af dem så mange(?) læs sparrer eller [tømmer] til hjælp dermed, og vor embedsmand på Hammershus skal anvise dem, hvor og hvornår de skal hugge; og vi under også, at samme

Aakirkebys indbyggere skal nyde deres gamle sædvane, med høstbede og købstadsægter, og ikke skal pålægges nogen ny byrde eller pålæg til vor gård der i byen, hverken med møgægter eller med andre usædvanlige pålæg efter denne dag. Ligeledes under vi dem også, at de må sælge og føre korn til Blekinge for at købe tømmer at bygge med, men ikke på anden måde, og vi har befalet og givet vor elskelige Oluf Degn, vor borgmester sammesteds, magt til at pante dem, som ikke vil sætte deres gærder i stand, hvem de end er, og dem, som ikke vil holde deres gærder færdige efter gammel sædvane, til tre skilling eller [uklart], alt efter den mangel, der er. Dette byder vi strengeligt skal holdes ubrødeligt. Derfor forbyder vi osv.
Skrevet i Lund, fredag efter søndag Quasimodogeniti, år 1502.
(Diplom i Gehejmearkivet.)

Dokument Nr. 40

1502, 29. maj.

Brev på 100 dages aflad for dem, som på visse festdage besøger Rønne kirke (og hjælper til dens bygning) m.m.

(Denne post er i kildeudgaven allerede gengivet som et dansk regest af udgiveren, ikke som en bogstavret original – det latinske citat nedenfor er dog gengivet ordret.)
Cardinalcollegiet i Rom har under ovennævnte Dato udstedt et Brev, hvorved der loves 100 Dages Aflad til alle dem, som besøge Rønne Kirke, (der trængte til Reparation og Forbedring paa sin Bygning) paa Christi Legemsfest, Mariæ Besøgelses og Fødsels Fest og St. Nicolai confessoris, Kirkens Patrons Fest a primis vesperis usque ad secundas vesperas inclusive devoté visitaverint annuatim & ad permissa manus porrexerint adjutrices pro singulis festivitatibus, seu
Oversættelse af det latinske citat
... fra første til anden vesper inklusive fromt besøger årligt, og rækker en hjælpende hånd til de tilladte [formål], for hver enkelt af disse højtider, eller
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Side 44

Dokument Nr. 40 (fortsat, afslutning)

diebus prefatis, quibus id fecerint centum dies de injunctis eis poenitentiis misericorditer in Domino relaxamus etc.
(Resens Atl. III 275.)

Oversættelse
... på de fornævnte dage, når de har gjort dette, eftergiver vi dem barmhjertigt i Herren hundrede dage af de pålagte bodsøvelser osv.
(Resens Atlas III, 275.)

Dokument Nr. 41

1509, 13. august.
Vidisse af et kong Hans's brev givet Per Lang, at han og hans arvinger skulle nyde deres gods på Bornholm så frit som andre riddere og svende har deres gods andetsteds i riget.

Wii efterskrefne Hr. Atzer Pedersz sogneprest i Frenenge, Jes Oloff i Brandstad, Tomes Oloss ibd. gøre vederlict mz thette worth obne breff at wii hafue sith oc lesth mig (sic) herre konges bref som err eth permentz bref wstonget oc wel forwaredh met sith henggenes jngseylle oc so lydhengess ordh fra ordh som her effterstor: Wii Hans mz gugtz nodhe Danmarkes Sueriges Norges Wend. oc Goth. konungh, hertwg vdhi Sleswig Holsten Stormarn och j Ditmerschen, Greffwe j Oldenborg oc Delmenhorst, gjøre alle wedherlit at wi aff wort synderligen gynsth oc node saa oc fore trofab oc velige (sic) thieniste som off elskel. Peder Langh wor mand oc thiener off elskel. oc bewiist hafuer oc her effter trolige giøre moo och skal, haffwe wndt oc tillad ath thette worth breff wndne oc tillade ath han och hans arffwinge till ewige tiidt effter hannom muge oc skulle nyde brwge oc beholle alt thet godtz hannom till hører som poo Bordenholm leggendes err, saa friith som andhre riddere oc swenne haffue theres godtz anderstedhs j riiget leggendes. Fforbiudhendes alle hwo the helfth ere eller were kunde oc [uklart] ether off elskel. werdugste fader her Erchebiscop j Lwndh, wore fofther oc embetzmend oc alle andre forskr. hans godtz hindre hindre ladhe platzsse dele eller vdi nogne mode at wforrette, vnder vort hylleste oc node. Giffuit poo vort slot Køynehaffn sancti Ypoliti Dag etc. Anno dom. m°.d. ix veder (sic) vort signet.
(Denne Vidisse er paa Pergament med et hængende Segl i Geheime Archivet.)

Oversættelse
Vi efterskrevne herr Atzer Pedersen, sognepræst i Frenenge(?), Jens Olufsen i Brandstad, Tomas Olufsen sammesteds, gør vitterligt med dette vort åbne brev, at vi har set og læst vor herre kongens brev, som var et pergamentbrev, uskadt og vel forvaret med sit hængende segl, og som ordret lyder som følger: Vi Hans, med Guds nåde Danmarks, Sveriges, Norges, Vendes og Goters konge, hertug i Slesvig, Holsten, Stormarn og i Ditmarsken, greve i Oldenborg og Delmenhorst, gør vitterligt for alle, at vi af vor synderlige gunst og nåde, samt for tro og villig tjeneste, som vor elskelige Peder Lang, vor mand og tjener, har bevist os og herefter trofast vil gøre, har undt og tilladt, og med dette vort brev under og tillader, at han og hans arvinger til evig tid efter ham må og skal nyde, bruge og beholde alt det gods, som hører ham til, og som ligger på Bornholm, lige så frit som andre riddere og svende har deres gods liggende andetsteds i riget. Vi forbyder alle, hvem de end er eller kunne være, og især vor elskelige, højærværdige fader herr ærkebiskoppen i Lund, hans fogeder og embedsmænd og alle andre fornævnte, at hindre eller lade hindre hans gods, dele det eller på nogen måde forurette ham deri, under vor hyldest og nåde. Givet på vort slot København, sankt Hippolyts dag osv., i det Herrens år 1509, under vort segl.
(Denne genpart er på pergament med et hængende segl i Gehejmearkivet.)

Side 45

Dokument Nr. 42
1510, 14. juli eller 13. januar.
Et rygte om, at Bornholm er afbrændt.

Jens Holgersen til Kong Hans fra Malmø dominica næst efter sankte Knuds dag, Anno Dom. M.D.X. Han melder, at de svenske skulle være for Kalmar, »och er røgthet her ath Boringholm er affbrendh hwad sandhen er thet ved iegh icke er thet sanden tha faar edhers node snart tiende ther aff och er ffliben ther tha mo edhers nade vis for lade edhers node till ath the findes for Kalmaren«

etc. etc. Han har en tilforladelig Mand paa Kundskab i Sverrig, og naar han ellers faaer nogen Tidende da vil han berette etc.
(Orig. i Geh. Arch. Samling til de Ø.-Kongens Hist. Fasc. 3.)
Oversættelse
Jens Holgersen skriver til kong Hans fra Malmø, søndagen næst efter sankt Knuds dag, i det Herrens år 1510. Han melder, at svenskerne skulle stå for Kalmar, »og der rygtes her, at Bornholm er afbrændt; hvad sandheden derom er, ved jeg ikke; er det sandt, da får Eders Nåde snart tidende derom, og er det [rygtet] opstået, da må Eders Nåde med sikkerhed vide, at [svenskerne] lader sig finde ved Kalmar« osv. osv. Han har en pålidelig mand til at skaffe kundskab i Sverige, og når han ellers får nogen tidende, vil han berette det osv.
(Original i Gehejmearkivet. Samling til de Oldenborgske kongers historie. Fasc. 3.)

Dokument Nr. 43

1511, 23. februar.
Et sognevidne angående Niels Brades stridigheder med ærkebispen på Bornholm.

Et Vidne udstedt af Jens Andersen sognepræst i Ovidinge(?) med flere, at de vare paa Vandaas(?) og hørte, at Niels Brade spurgte »Erliger oc velbyrdiger man Sten Stensen« høvedsmand paa Hammershus, om han havde været i det gods, som han havde retteligt fået med sin hustru Pant ulovligt og uforlægt(?) for Stur og Ko [uklart], som P. Lang havde frit i sin havende Værge sin livstid, uildet og uskæret. Dertil svarede Sten Stensen, at han havde været i dette gods og taget deres pant, og sagde sig desuden at have taget 3 gaarde af samme gods, som Niels Brade nu i Værge haver, og hans hustrues forældre forhen havde haft på Bornholm, og yderligere at have annammet en jord af samme gods, hedder Pæralykke. N. Brade sagde, han burde have talt til med loven og ikke taget; hertil svarede Sten Stensen »at hand haffde thet giort af haffde sind Herre erchebispens bifaldenge ther oppo hwad heller thet vor giort med lovven eller ey eller haffde hand inthet vti at sye, of sagde i hvort som Nielss Brade viste sine tiennere vdh ta skulle the gøre hwad som hand befalledh honnem«
Oversættelse
Jeg, Jens Andersen, sognepræst i Ovidinge(?) med flere, at de var på Vandås(?) og hørte, at Niels Brade spurgte »den ærlige og velbyrdige mand Sten Stensen«, høvedsmand på Hammershus, om han havde været i det gods, som han [Niels Brade] havde retteligt fået med sin hustru, ulovligt og [uklart] pantsat for stur og ko-smør, som Per Lang havde haft frit i sin besiddelse sin livstid, uden hindring og uskåret. Dertil svarede Sten Stensen, at han havde været i dette gods og taget deres pant, og sagde sig desuden at have taget 3 gårde af samme gods, som Niels Brade nu har i sit værge, og som hans hustrus forældre tidligere havde haft på Bornholm, og at han yderligere havde annammet en jord af samme gods, kaldet Pæralykke. Niels Brade sagde, at han burde have talt derom med loven [dvs. gået rettens vej] og ikke bare taget det; hertil svarede Sten Stensen, »at han havde gjort det, fordi han havde sin herre ærkebispens billigelse dertil, hvad enten det var gjort med loven eller ej, eller havde han intet at skulle have sagt derom«, og sagde, at ligesom Niels Brade viste sine tjenere ud [af tjeneste], da skulle de gøre, hvad han befalede dem —
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Side 46

Dokument Nr. 43 (fortsat, afslutning)
oc gøre hwad som hans herre beffallid hannem« . . . giffwen etc. pa Bandaff Ottensdagen nest for flest søndagh M.D.xi*).
Paa Ryggen: Sognevidne af Quidinge at Sten Stensen bekstodh sig at haffue optaget skur och koo Smør aff N. Brades Bønder.
(Udtog af en Vidisse i Docum. til den Danske Adels Hist. Store Kgl. Bibliothek. Pk. 10. Fam. Brade.)
Oversættelse
... og gøre, hvad hans herre befalede ham« ... givet osv. på Bandås(?), onsdagen næst før den femte(?) søndag, 1511.
Bagpå: Sognevidne fra Ovidinge om, at Sten Stensen erkendte at have opkrævet skur- og kosmør af Niels Brades bønder.
(Uddrag af en genpart i Dokumenter til den Danske Adels Historie. Det Store Kongelige Bibliotek. Pakke 10. Familien Brade.)
Fodnote i kilden: Truels Nielsen, tingfører i Gylling(?) herred, bevidner at Mandagen næst efter Mortensaften har Svend Thygesen, Niels Brades visse bud, forelagt ham et brev, beseglet og lydende som ovenfor ...

Dokument Nr. 44

1511, 2. april.
Ærkebispen eftergiver indbyggerne i Aakirkeby 2 tønder smør af de 3 tønder, de årligt skulle udgive i de næste 7 år, for den skade de af røveri og brand fik, som og de 3 tønder de skulde ydet iår, hvilke der fjenderne bortstjal m.m.

Vi Børge(!) med Guds nåde etc. etc. Helse eder off, »for den store Skade oc forderff som wore tiænere vdi Aakirckeby paa Bwrendholm nw fonget haffwe aff Roff oc eldebrand, haffwe wii giffwet them till thee two thønner Smør aff the three som the aarlige aarss tilfomendis paa thet at the skule bygge oc biærge sigh. Sammeledis hafwe wii fordraget thennom the trei tønnder smør wij vdi fior skulle hafft af werrenne som er vskellig oc her paa mødte for oss oc noger vort elskelige Rodt som wii achte ther paa samme tiid oc forschriffue fiortten dage effther pofte at giøre oc hende ther om hwess log oc rett er (ganske som Nr. 39). Oluf Degn Borgemester skal straffe dem der icke holder Gierder istand paa 3 ß. eller 1 ß. efter Forseelsens Beskaffenhed etc. etc. Datum Lundis anno dom. M.D. vndecimo feria quarta ante Dominicam passionis eisdem nostro sub sigillo a tergo impresso.«
(Efter Langeb. Afskr. i Dipl. i Geh. Arch.)
Oversættelse
Vi Birger(!), med Guds nåde osv. osv. Hilser eder, »for den store skade og fordærv, som vore tjenere i Aakirkeby på Bornholm nu har lidt af røveri og ildebrand, har vi eftergivet dem de to tønder smør af de tre, som de årligt skal udgive fremover, på det at de kan bygge og forsørge sig selv. Ligeledes har vi eftergivet dem de tre tønder smør, vi i fjor skulle have haft af verdenen(?), som er urimeligt, og som blev fremlagt for os ... « (i det væsentlige som nr. 39). Oluf Degn, borgmester, skal straffe dem, der ikke holder gærder i stand, med 3 skilling eller 1 skilling efter forseelsens beskaffenhed osv. osv. Givet i Lund i det Herrens år 1511, onsdagen før søndag Passionis, under vort segl trykt på bagsiden.
(Efter Langebeks afskrift i diplomatariet i Gehejmearkivet.)

Dokument Nr. 45
1512. Erkebiskop Birgers dom mellem borgmester Oluf Degn og al menigheden i Aakirkeby på den ene, og Per Sten på den anden side, om et ellekrat.
Biskop Birges Dom mellem Borgemester »Oluffh Diægehen« og al Menigheden i Aakirkeby paa den ene, og Per Steen »som boer vdi thenn gaardt Jepp Vdhæ« fordum boede i, paa den anden Side, om Trætte,
(Dokumentet fortsætter på næste side.)

Side nr. 47

Dokument Nr. 45 (fortsat)

Bifkop Birges Dom mellem Borgemefter „Oluffh Diægs=hen“ og al Menigheden i Aakirkeby paa den ene, og Per Steen „fom boer vdi thenn gaardt Jepp Vdhæ“ fordum boede i, paa den anden Side, om Trætte, der var dem imellem om de Eller, fom ftaae mellem hans Gaard og den Bæk, der gjør Skilsmisse mellem Hans Nielfens Gaards Eller og disfe Eller „thet elle“. Per Steen vilde tilholde sig „thet elle“, men Borgem. beviste, at det af Arild havde været Byens Fædrift, og at Per Steens Gaard nogle Aar forleden var flyttet „mere endh tu piilestvbh“ fra Sønder i Nor fra det Sted den af Arild havde staaet paa etc. Ellerne tildømmes derfor Byen og skal Per Steen igjen udlægge „then løcken wæsthen synbhen vthmet hansf gaardh“ forne Bymænd til Fædrift, om han ikke med deres Minde kan beholde den. Ligeledes skal Per Steen lægge fra sig igjen til sin Gaard i Aakirkeby „then ager som kallis Slom=pelocke som han rættelighe tilhører off Ærildhe“ og ikke bruge den til den Gaard, han nu ivoer, som han nogen Tid giort haver[1].

(Diplom. i Geh. Arch. Langeb. Afskr.)

Oversættelse

Biskop Birges dom mellem borgmester „Oluf Diegen“ og hele menigheden i Aakirkeby på den ene side, og Per Steen — som bor i den gård, Jeppe Vdhæ tidligere boede i — på den anden side, om en trætte, der var imellem dem angående de elletræer, som står mellem hans gård og den bæk, der udgør skel mellem Hans Nielsens gårds elletræer og disse elletræer, „det elle“. Per Steen ville beholde „det elle“ for sig selv, men borgmesteren beviste, at det fra arilds tid havde været byens fædrift (fælles kvægdrift), og at Per Steens gård nogle år tidligere var blevet flyttet mere end to pilekast fra det sted, det fra gammel tid havde stået på, regnet sønder om Nor. Ellene tildømmes derfor byen, og Per Steen skal igen udlægge den nævnte lykke (indhegnede jordstykke) vestenfor sønden for sin gård til bymændenes fædrift, medmindre han med deres samtykke kan beholde den. Ligeledes skal Per Steen igen aflevere til sin gård i Aakirkeby den ager, som kaldes Slumpelykke, og som med rette tilhører Arild-gården, og ikke længere bruge den under den gård, han nu bor på, sådan som han i nogen tid har gjort[1].
(Diplom i Geheimearkivet. Langebeks afskrift.)

Dokument Nr. 46

1514. 17 Maj. Kongens Stævning til Erkebiskop Birger at møde for Herredagen i Kjøbenhavn, i Anledning af hans Trætte med Niels Brade, om Gods og Gaarde paa Bornholm.

Wii Chriftiern med gudz nade etc. Helfe ether off elfk. werdughe fader Her Birge erchebiskop vti Lund kierlige met Gud oc wor nade Kiære herre oc fader Wider at off elfkel. Niels Brade haffuer ladit berætte for off ati skulle haffue ladit thaget fran hannem noghet godz oc garde poa Bordenholm fom han kand felff gethreuer berætte Thii bethe wii kierligen ati ther om wele møde for off oc wort raad vti Kiøpnehaffn vti thenne nefte tillstandendis herredagh om the hellige treefoldighedz Søndag førftkommendis mz hwes breff och bewisinge i ther paa emodt hannem haffue at giøre oc hænde hwes ther om log oc rætt ere Ther met giøre i offs synderligen till wilie Giffuit poa wort flot Kiøpne=haffn Othensdagen neft effther Søndagen Cantate Aar etc. MDxiiij vnder wort Signet.

(Orig. i Geh. Archivet. Seglet paatrykt paa Ryggen.)

Oversættelse

Vi Christian, med Guds nåde etc. Hilser eder, os elskelige, ærværdige fader hr. Birger, ærkebiskop i Lund, kærligt med Gud og vor nåde. Kære herre og fader, vid, at os elskelige Niels Brade har ladet berette for os, at I skal have ladet tage fra ham noget gods og nogle gårde på Bornholm, sådan som han selv nøje kan berette. Derfor beder vi eder kærligt, at I herom vil møde for os og vort råd i København på den nu forestående herredag, søndag Trinitatis (den hellige trefoldigheds søndag), med det brev og de beviser, I måtte have mod ham, og at give og udrette hvad der efter lov og ret bør ske herom. Dermed gør I os synderlig til vilje. Givet på vort slot København, onsdagen næst efter søndagen Cantate, år etc. 1514, under vort segl.

Historisk kommentar

Brevet er et led i den langvarige strid mellem ærkebiskop Birger af Lund og Niels Brade om gods og gårde på Bornholm, som gennemgående dokumenteres i denne samling. Kong Christian II indkalder her ærkebispen til at møde på herredagen i København for at gøre rede for de gods, ærkebispen skal have frataget Niels Brade.
Stævningen viser, hvordan kongemagten forsøgte at gribe regulerende ind i konflikten mellem den bornholmske lensmand/godsejer og ærkebispestolen, der i egenskab af overherre over Bornholm havde en dobbeltrolle som både part og øverste myndighed i sagen.

Resumé

Kong Christian II stævner ærkebiskop Birger af Lund til at møde på herredagen i København trinitatis søndag 1514 med sine breve og beviser, i anledning af Niels Brades klage over, at ærkebispen har ladet tage gods og gårde fra ham på Bornholm.

Side nr. 48

Dokument Nr. 46 (fortsat)

at giøre oc hænde hwes ther om log oc rætt ere Ther met giøre i offs synderligen till wilie Giffuit poa wort flot Kiøpne=haffn Othensdagen neft effther Søndagen Cantate Aar etc. MDxiiij vnder wort Signet.

(Orig. i Geh. Archivet. Seglet paatrykt paa Ryggen.)

Dokument Nr. 47

1515. 5 Marts. Kongens Stævning til Erkebiskop Birger at møde for Kongen og nogle af hans Raad, i Anledning af hans Trætte med Niels Brade om Gods paa Bornholm.

Wii Chriftiernn med gudz Nade etc. etc. Helfe ether ofs elfkel. verdughe fader Her Birge Erchebifcop vti Lund fwe=riges førfte oc pawelig fædis legatte kierligenn met gud oc vor nade fiere hre off elfkel Nielfß Brade wor man oc tiæner haffue berett for off ati fkulle haffue taget noget godtz fran hanm poa Borgenholm met wrette fom han figher oc felff pthermere berette kann Thii bede wii ether kier=ligen ati met ethers bewifinge fom i emodt han'm haffue møde for offs oc noger wort elffkelige Raadt fom wii achte ther paa famme tiid oc noger wort elffkelige Raadt fom wii achte ther paa famme fiortten dage effther pofte at giøre oc hende ther om hwefs log oc rett er Giiffwet paa wort flott Køpnehaffn mandagenn Nefft effther Søndagen Reminifcere Aar etc. MDXv Vnd. wort Signet.

Ad Relationem domini Johannis Holgeri milit.
(Orig. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Vi Christian, med Guds nåde etc. etc. Hilser eder, os elskelige, ærværdige fader hr. Birger, ærkebiskop i Lund, Sveriges første og pavelige stedfortrædende legat, kærligt med Gud og vor nåde. Ved I, os elskelige, at Niels Brade, vor mand og tjener, har berettet for os, at I skal have taget noget gods fra ham på Bornholm med urette, sådan som han selv videre kan berette. Derfor beder vi eder kærligt, at I med eders beviser mod ham møder for os og noget af vort råd, som vi agter dertil, samme sted, senest fjorten dage efter, at gøre og udrette hvad der efter lov og ret bør ske herom. Givet på vort slot København, mandagen næst efter søndagen Reminiscere, år etc. 1515, under vort segl.
På kongens vegne, ved hr. Jens Holgersen, ridder.
(Original i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Kort på hinanden følgende de to foregående stævninger (Nr. 46) fornyer kong Christian II her sit krav om, at ærkebiskop Birger skal møde og forsvare sig i sagen om det gods, han skal have taget fra Niels Brade på Bornholm med urette. Påtegningen om, at brevet er udstedt „ad relationem domini Johannis Holgeri milit.“ (efter foredrag af hr. Jens Holgersen, ridder), viser, hvem der havde forelagt sagen for kongen.

Resumé

Kong Christian II stævner atter ærkebiskop Birger til at møde for kongen og hans råd, senest fjorten dage efter brevets dato, angående Niels Brades klage over, at ærkebispen med urette har taget gods fra ham på Bornholm.

Dokument Nr. 48

1515. 1 Decbr. Landsthings Vidne af Skaane Landsthing, at tvende Mand havde vidnet, at de havde været paa Bornholm med Niels Brades fuldmægtige Bud, og at Kongens Brev blev læst for Landsdommeren, for Sten Stensen paa Hammershus og til Sognestevne, lydende at Kongen havde taget den Sag til sig at høre i Rette om Niels Brades Gods, men Thingsfogden vilde ikke komme til Thinge, for at Kongens Brev ikke skulde blive læst der. Dernæst stævnede Fuldmægtigen alle N. Brades Bønder for sig, at de skulde udsige hvad de havde at klage paa Bispen og hans Embedsmand. Da klagede Bønderne, at han havde trængt dem til at yde Landgilde, 7 af dem i 3 Aar, og af 29 Gaarde,

---

Side nr. 49

Dokument Nr. 48 (fortsat)

[Regest, fortsat:] som høre N. Brade til, havde han taget 6 ulovlige Skatter, og hans Embedsmand vare gaaede saa strengt tilværks, at de havde taget Klæderne af deres Krop, og Gryden af deres Ild, og valtet Maden i Skarnet.

Jegh Sten Bille ridder oc Lanssdommer i Skonæ gør vit=therligkt meth thette myth opne breff ath aar effter gwdz byrd twsende semhwndrædhe pa thet semtandhe then loffwerdag nesth effther fancte Andree dagh i Lanskruna pa Skonynghe lanftyng war stickit for megh oc flere godhe men, som var, mefter Hol=ger Skaldbræ kanick i Lwndh, Oghe Knvdsfon pa Gedzholm, Mattis Søffrensføn, lanfstingskriffwer i Skonæ met flere danne men som then dagh tyngh sfochte Tha frem gynghe theøse effter=streffne men som er Jondh Faderfsøn i Byridh, Hæretz sowghet i Ferfshæreth, Jesf Elisfsen i Awerfsko lidelighe vynndhedhe pa theris godhe thro fiel oc sandhen ath the haffdhe væreth pa Borendeholm met Nielsf Bradesf folmectighe budh Swendh Thyghesfen oc hørdhe alle teøse ponthe oc articlee som her effthersstreffwit stor. Først vynnedhe the, ath the vare met Nielsf Bradesf swendh pa Borendeholm, som forstreffwit stor, och hørdhe ath vor kære nodige herrisf breff bleff lesth for lanssdomer pa Borendeholm i hans gardh og teøligis pa Ha=marsøbivs sfor Sten Stensfen oc til sognestefsne ther paa lan=bit, lidendis ath vor nodeghe Herre haffwer tagit then ffagh till segh selff endelighe ath høre till Retthe, som er i mellom erchebispen oc Nielsf Bradhe, om thet gotz po Borendeholm, ffom erchebisfpen haffwer haffft fran Nielsf Bradhe, ffom han haffwer ærffdh eftther syn hwstrwesf fadher Per Langh, Tho then dagh ffom Nielsf Bradesf bodh kom till Rettthe breff pa tyngit oc tyngit war lifth paa fsame Dagh oc almo=gen var forfsamlith, tha ville ikæ tyngfowdhen komæ till tynghe oc holdhe tyngh forthy vor nodighe Herrisf breff skwlle ikæ læfsis, ther nefth stefndhe Niels Bradesf bodh alle Niels Bradesf bønber ther pa lanbit for ffegh i Freynnegard, oc spwre han bønderne ath hwadh sagh oc skyllyng the skilledhe biffpen og hanß embetzmæn, tha kærdhe bønderne, ath beffpen

---

Side nr. 50

Dokument Nr. 48 (fortsat)

at hans embetz mæn haffwe veldelighe nødh och trangh thom till ath giffwe bispen langille vij aff them i iij Aar som them haffdhe bwrth ath giffwe forne Nielsf Bradhe met Retthe, och ther till met haffwer bispens fowgit pauthet oc vellelighe Thaget aff xxix garde som høre Nielsf Bradhe till pa Borendeholm velleghe skathet hwær aff the bønder ffom ær vi vlofflighe skatthe, som er fleet po løsfmør, og Retthertyngs Pennynghe oc vndh (wedh?) . . . . gesteris och bisspens tyendhe, som the aldrigh gaffwe vdh i Per Langhfs tiidh thet haffwer han .... offwer thesse orlighe langille som the skulle giffwe theresf Retthe hoffbundhe Nielsf Bradhe oc ffarith meth them ffa vfkellighe oc Thagith theresf kleder aff theresf kropp oc gridhen aff theresf ildh, och lasthe therisf madh i skarnyth, ffa ath the ære ffa vdarmedhe ath the maa offwer giffwe bode boo oc byghe, och ffa ath gardene ære mogfsen odhe oc er ther giort Register po hwadh skath och skadhe ffom bønndernæ ær offwer ganghen och hwadh ffom bisspen haffwer opborith aff them, ath forne. men ffa vynnedhs for off ffom forfcreffuit for thet vynne wi met vore indffele nedhen for thette vorth opnæ breff. Datum vt fupra.
Uden paa: breff aff lanfsting hor Sten hawer faredh medh bønderne.

(Geh. Arch. Klevenf. Samling. Fam. Brahe.)

Oversættelse

[Regesten:] De 29 gårde, som hører Niels Brade til, havde han (bispens embedsmand) opkrævet 6 ulovlige skatter af, og hans embedsmand var gået så hårdhændet til værks, at de havde taget klæderne af folkenes krop og gryden fra deres ild og væltet maden i skarnet.
Jeg, Sten Bille, ridder og landsdommer i Skåne, gør vitterligt med dette mit åbne brev, at år efter Guds byrd fjorten hundrede og femten, på den lørdag næst efter Sankt Andreas' dag, da landsting holdtes i Landskrona på Skåne, var stedt for mig og flere gode mænd, nemlig mester Holger Skaldbræ, kannik i Lund, Åge Knudsen på Gedskholm, Mads Sørensen, landstingskriver i Skåne, med flere danne mænd, som den dag søgte tinget, gik frem efterskrevne mænd, nemlig Jon Fadersen i Byrge, herredsfoged i Fers herred, og Jes Elissen i Averskov, og vidnede på deres gode tro, sjæl og sandhed, at de havde været på Bornholm med Niels Brades fuldmægtige bud Svend Tygesen og hørt alle de punkter og artikler, som her efterskrevet står.
Først vidnede de, at de var med Niels Brades svend på Bornholm, som forskrevet står, og hørte, at vor kære nådige herres brev blev læst for landsdommeren på Bornholm i hans gård, og desligeste på Hammershus for Sten Stensen, og til sognestævne der på landet, lydende, at vor nådige herre havde taget den sag til sig selv endeligt at høre til rette, som er mellem ærkebispen og Niels Brade, om det gods på Bornholm, som ærkebispen har haft fra Niels Brade, som han har arvet efter sin hustrus fader Per Lang.
Den dag, da Niels Brades bud kom med rettens brev til tinget, og tinget var lyst på samme dag, og almuen var forsamlet, da ville tingfogeden ikke komme til tinge og holde ting, fordi vor nådige herres brev ikke skulle blive læst der. Derefter stævnede Niels Brades bud alle Niels Brades bønder på landet for sig i Frenegård, og spurgte bønderne, hvad sag og skyld de skilte bispen og hans embedsmand med. Da klagede bønderne, at bispen
og hans embedsmænd med vold og tvang havde nødt dem til at give bispen landgilde, syv af dem i tre år, som de rettelig burde have givet fornævnte Niels Brade. Og desuden havde bispens foged pantsat og med vold taget af 29 gårde, som hører Niels Brade til på Bornholm, ulovlige skatter af

hver af de bønder, som er blevet flået for løsøre-smør og rettertings-penge og ved (?) . . . . gæsteri og bispens tiende, som de aldrig gav ud i Per Langs tid — det har han . . . . over disse urimelige landgilder, som de skulle give deres rette husbond Niels Brade, og faret så ublidt med dem og taget deres klæder af kroppen og gryderne fra ilden, og forladt deres mad i skarnet, så de er så forarmede, at de må opgive både bo og bygning, og at gårdene mange steder står øde. Og der er gjort register over, hvad skade og skat bønderne er overgået, og hvad bispen har oppebåret af dem, som fornævnte mænd så vidnede for os, som forskrevet står. For det vidner vi med vort indsegl neden under dette vort åbne brev. Givet som ovenfor.
Udenpå: brev af landsting, hvor Sten [Bille] har faret med bønderne.
(Geheimearkivet. Klevenfeldts Samling. Familien Brahes arkiv.)

Historisk kommentar

Dette landstingsvidne er et centralt bevisdokument i striden mellem ærkebiskop Birger og Niels Brade: to mænd, der havde ledsaget Niels Brades fuldmægtige Svend Tygesen til Bornholm, vidner på Skåne landsting om, hvordan kongens brev om sagens hjemtagelse til kongelig afgørelse blev læst op flere steder på øen, og hvordan Niels Brades bønder klagede over ærkebispens hårdhændede opkrævning af landgilde og skatter — herunder ekstreme overgreb som at tage tøjet af folks kroppe og maden fra deres gryder.
Vidnesbyrdet giver et sjældent og meget konkret indblik i den administrative og økonomiske undertrykkelse, bønderne på Bornholm kunne opleve under en fjendtligt indstillet lensmyndighed, og understreger alvoren af den godsstrid, kongen var blevet bedt om at afgøre.

Resumé

Sten Bille, ridder og landsdommer i Skåne, bevidner på Skåne landsting den 1. december 1515 to mænds vidnesbyrd om, at kongens brev om sagens hjemtagelse blev læst op på Bornholm, og at Niels Brades bønder klagede bittert over ærkebispens embedsmænds voldelige opkrævning af landgilde og ulovlige skatter af 29 gårde, der hørte Niels Brade til.

Dokument Nr. 49

1515. 1 Decbr. Sten Bille, Ridder, Landsdommer, med flere gode Mænd bevidne paa Skaane Landsthing, at tvende Mand havde vidnet, at de havde været paa Bornholm med Niels Brades fuldmægtige Bud, og at Jon i Hallegaard havde udsagt, at hans Farfader og hans Fader havde boet i Maglegaard til deres Død; at han selv var Svend og Mand i samme Gaard i 40 Aar; at det er 20 Aar siden han kom derfra, og Maglegaard kom under P. Lang; at hans Fædrenegaard, saavelsom de andre Gaarde, Bispen beler paa, havde været uidbet og ukiæret paa i 3 Mands Alder, indtil nu for 4 Aar siden, Bispen tog dem voldeligen fra Niels Brade.

Jegh Steen Bille Riddare oc lanfs domare i Skonæ gør vitherligtt meth thette myth opnæ (sic) ath ar effther gwdz

---

Side nr. 51

Dokument Nr. 49 (fortsat)

byrdh twsende ffemhwndrædhe pa thet ffemtendhe then loffwerdagh nesth effther fte. Andree Dagh i Lanfsktrønæ pa Skon=ynghe lanfs tyngh var stickith ffor megh och flere godhe men fsom var mester Holgher Skaldbræ kanick i Lundh, Oghe Knvdsfen pa Gedzholm, Mattis Søffrinsß, lantsftynghsfskriffwere i Skaanæ met fflere Danæmæn ffom then Dagh tyngh sfsøgdhe, tha ffrem gynghe effse (sic) effther ftreffwe men ffom er Jondh Faderffen i Byridh, tyngh ffowgtth i Fers herreth Jesf Eliffssen i Awerfsov lidelighe vynnedhe pa theresf godhe thro ffiel oc sfsanden ath the haffdhe væreth pa Borendeholm met Nielsf Bradesf ffolmectighe bodh Swendh Tygheffen och hørdhe alle teøse poncthe oc artikel ffom her effthertkreffwit stor. Vynnedhe noglæ bønndher pa Borendeholm ffor ooff i (en) ffom hedher Jondh i Hallegardh vynnedhe pa ffiel oc sfsanden ath hans ffadher oc hans ffader effther hannem bodhe alle i Maglægardh och leffdhe teref naturlighe alther vdh ther oc han ffelff var ffwendh oc man ther i ffamæ Maglægardh i xL aar oc er nu xx aar ffydhen han kom the=dhen ath ffame Maglegardh var vnder P. Lanngh och hans fforelfdernæ oc the gardhe met ffom nu bispen deller pa haffwe vareth vildhet oc vkærth entihen ffou eller marck eller annyth ffom till ffame gard ligher ikæ i thereff iii aldræ eller aldrigh fforrenn nu iiij Dor ffydhen bifpen togh th3 veldelighe fran Nielß Bradhe thet ffame vynne oc teffe eftherfkreffne men pa thereff ffiel oc ffanden ffom er Saræ Anderfsen, ffom boor offwen fore Nerø, Oluff Hiorth ibid, Hans Clausß ibid, Hans Pederß i Freynegardh, Jeppe Knudsß i Pederfker sfoghn, ath fforne men ffa vyndedhe ffor Doff ffom fforfkreffuit for thet vinne wi met vore indfssele nedhen ffor thette vor vppnæ breff Datum vt ffupra.

(Original paa Pergament i Geh. Arch. med 2 hangende Segl.)

Oversættelse

Jeg, Sten Bille, ridder og landsdommer i Skåne, gør vitterligt med dette mit åbne brev, at år efter Guds byrd fjorten hundrede og femten, på den lørdag næst efter Sankt Andreas' dag, da landsting holdtes i Landskrona på Skåne, var stedt for mig og flere gode mænd, nemlig mester Holger Skaldbræ, kannik i Lund, Åge Knudsen på Gedskholm, Mads Sørensen, landstingskriver i Skåne, med flere danne mænd, som den dag søgte tinget, gik frem efterskrevne mænd, nemlig Jon Fadersen i Byrge, tingfoged i Fers herred, og Jes Elissen i Averskov, og vidnede på deres gode tro, sjæl og sandhed, at de havde været på Bornholm med Niels Brades fuldmægtige bud Svend Tygesen og hørt alle de punkter og artikler, som her efterskrevet står.
Nogle bønder på Bornholm vidnede for os. En af dem, som hedder Jon i Hallegård, vidnede på sjæl og sandhed, at hans farfader og hans fader efter ham havde boet alle i Maglegård og levet deres naturlige alder ud der, og han selv var svend og mand der i samme Maglegård i 40 år, og det er nu 20 år siden han kom derfra, at samme Maglegård kom under Per Lang. Og hans forældres og de gårdes gods, som bispen nu gør krav på, havde været uden trætte og uklaget, hverken sø, mark eller andet, som til samme gård ligger, i tre menneskealdre eller aldrig før nu, fire år siden, bispen tog dem med vold fra Niels Brade.
Det samme vidnede og disse efterskrevne mænd på deres sjæl og sandhed, nemlig Sara Andersen, som bor ovenfor Nerø, Oluf Hjort sammesteds, Hans Claussen sammesteds, Hans Pedersen i Frenegård, Jeppe Knudsen i Pedersker sogn, at fornævnte mænd så vidnede, som forskrevet står.
For det vidner vi med vore indsegl neden under dette vort åbne brev. Givet som ovenfor.
(Original på pergament i Geheimearkivet, med 2 hængende segl.)

Historisk kommentar

Dette landstingsvidne supplerer det foregående (Nr. 48) med bøndernes egne vidnesbyrd om ejendomsforholdene på Bornholm: Jon i Hallegård og flere andre bønder bevidner, at deres gårde i flere menneskealdre havde ligget upåklaget under Niels Brade og hans hustrus slægt, indtil bispen for blot fire år siden tog dem med vold.
Vidnesbyrdet er værdifuldt som kilde til den lokale hukommelse om jordbesiddelse på Bornholm i overgangen fra 1400- til 1500-tallet og viser, hvordan sådanne langvarige brugsforhold blev brugt som retligt argument i godstrætter.

Resumé

Sten Bille bevidner på Skåne landsting den 1. december 1515 bøndernes vidnesbyrd om, at Niels Brades gårde på Bornholm, herunder Maglegård, i flere menneskealdre havde ligget uanfægtet under hans slægt, indtil ærkebispen for fire år siden voldeligt tog dem fra Niels Brade.

Dokument Nr. 50

1516. 26 Januar. Uendelig Landsthings Dom af Bornholms Landsthing, at Jes Mikkelsen havde budet Pendinge og Værd for 2 Stykker Ager-

---

Side nr. 52

Dokument Nr. 50 (fortsat)

jord, nemtig Pæra Lykke og Nørre Agre og et Stykke Eng liggende til „Freynegaard“, men Svend Thygesen svarede paa Niels Brades Vegne, at hans Hustrues Forældre havde ejet samme Jord uidet og ukiæret i 60 Aar m. m.
Jeg Olaff Otthesß landzbomære pa Borendeholm gør vitherlight oc kenniss met thette myth opnæ breff ath aar eff=ther gudz byrdh MDxvj then Løffuerdagh nest effther xx° Dagh julæ var stickit ffor megh oc flerc godhe men ffom then dagh tyngh sfochte beskedeligh man Jeff Michelsß oc bødh pennynghe oc verdh ppa iii stockæ jordh ii stockæ agher jordh oc i stockæ engh huickæ forne ii stockæ agher jordh ffom thet enæ hedher Pæra Lockæ oc thet annyth norre agræ ffom ligger till Freyne=gard i ste. Jepfs sfoghen Ther till ffuare besftedeligh Swendh Tygheßß oc bødh ther laghe hesbdh ther ffore pa vel=byrdigh manz vegne Nielfs Bradhe om han skulle henne gøre met Retthe eller ey effther loghen fforthy ath hans hustrwisf ffor=elbernæ haffue haffttiff forne jordh vildit oc vkerth i Lx aar, Ther till ftodh fforne Jesf Michelsß pa noglæ vynne ffom han skulle haffue Thy ffettthe jegh then vp till otthe Daghe ther neft effther Tha kom fforne Jesf Michelsß i Rettthe met ffyne vynne ffom var hr. Hans Jepfß oc Anderfs Jepfß bor=mefter i Neyøfke oc Jondh Nielfß Nielfs Bradifß eghen bonbe vynnedhe pa ffiel oc ffanden ath them vittherligtt var ath Jeff Michelfsens hustrwiff fforelbernæ skulle haffue ffetth velbyrdigh quinnæ Karinæ i Freynæ=gardh The ii forne ftockæ ag=her jordh i panth en thet fforne ftockæ enghe jordh sfadhe the them inthet vidhe aff Tha ffrem gick Lauriiff Hanß i Boene oc badh ffegh ffa gud hielpe ath hans ffader ffadhe ffore han=nem ath thet forne enghe stockæ skulle vareth panth ffetth ffran fforne Jeff Michelsfens huftrwis fforelbernæ oc till fforne Freyne=gardh Tha gynghe oc ffrem ii men ffom hedhe P. Madzß oc Lauriiff Dørsß vynnedhe effther en gamel quinifs ord fom legher pa ssyn ffengh aff aller i Swanickæ ath hwn ffadhe ffore them ath hennis mobher skulle vantb ffetth then jordh

---

Side nr. 53

Dokument Nr. 50 (fortsat)

om hun kunnæ vynne Nielsf Bradiff jordh ffran hannem oc till syn ffofter dotther Tha ffetthe iegh then ffagh som er om forne enghe stockæ og ikæ om forne ii agræ stockæ ffran megh till ffa lenghe ath erligh oc velbyrdigh man Nielsf Bradhe och besteden man Jesf Michelß kome indh ffore var kære nodighe Herræ erchebispen i Lund och ther ath skillis met Retthe som thett siegh bor thett ffagh oc opne breff ffom streffuit er pa Bornen=dholmsß landztingh loffuerdaghrn nest effther fte. Pouelsf dagh conuersfacionis (sic) ar oc dagh ffom fforfkreffuit for etc.

(Drig. paa Papir i Geh. Arch.)

Oversættelse

[Regesten, fortsat:] Jorden hed Pæra Lykke og Nørre Ager og et stykke eng, der lå til Frenegård; men Svend Tygesen svarede på Niels Brades vegne, at hans hustrus forældre havde ejet samme jord uden trætte eller klage i 60 år m.m.
Jeg, Oluf Ottesen, landsdommer på Bornholm, gør vitterligt og kendes med dette mit åbne brev, at år efter Guds byrd 1516, lørdagen næst efter tyvendedag jul, var stedt for mig og flere gode mænd, der den dag søgte tinget, den beskedne mand Jes Mikkelsen, og bød penge og værdi for tre stykker jord — to stykker agerjord og et stykke eng — hvoraf de to stykker agerjord, hvoraf det ene hedder Pæra Lykke og det andet Nørre Ager, ligger til Frenegård i Sankt Ibs sogn.
Dertil svarede den beskedne Svend Tygesen og bød der lagehævd derfor på den velbyrdige mand Niels Brades vegne, om han skulle udlægge den med rette eller ej efter loven, fordi hans hustrus forældre havde haft fornævnte jord uden trætte og ukæret i 60 år. Dertil stod fornævnte Jes Mikkelsen på nogle vidner, som han skulle have; derfor satte jeg sagen op til otte dage derefter.
Da kom fornævnte Jes Mikkelsen i rette med sine vidner, som var hr. Hans Jepsen og Anders Jepsen, borgmestre i Nexø, og Jon Nielsen, Niels Brades egen bonde, og de vidnede på sjæl og sandhed, at dem vitterligt var, at Jes Mikkelsens hustrus forældre skulle have sat den velbyrdige kvinde Karine i Frenegård de to fornævnte stykker agerjord i pant, men om det fornævnte stykke engjord sagde de intet at vide af.
Da gik frem Lars Hansen i Bøne og bad sig så Gud hjælpe, at hans fader sagde for ham, at det fornævnte stykke eng skulle være pantsat fra fornævnte Jes Mikkelsens hustrus forældre til fornævnte Frenegård. Da gik og frem to mænd, som hed Peder Madsen og Lars Dyrsen, og vidnede efter en gammel kvindes ord, som ligger på sit sygeleje af alder i Svaneke, at hun sagde for dem, at hendes moder skulle have vundet
den jord, om hun kunne vinde Niels Brades jord fra ham og til sin fostersdatter. Da satte jeg den sag, som er om fornævnte stykke eng — og ikke om de fornævnte to stykker ager — fra mig, indtil ærlig og velbyrdig mand Niels Brade og den beskedne mand Jes Mikkelsen kommer ind for vor kære nådige herre ærkebispen i Lund og der skilles med rette, som det sig bør. Dette sag og åbne brev er skrevet på Bornholms landsting lørdagen næst efter sankt Povls dag conversationis (omvendelsesdag), år og dag som forskrevet står.
(Original på papir i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Denne landstingssag drejer sig ikke direkte om striden mellem ærkebispen og Niels Brade, men om en tvist mellem bonden Jes Mikkelsen og Niels Brade om ejendomsretten til nogle mindre jordstykker (Pæra Lykke, Nørre Ager og en eng) ved Frenegård. Sagen viser landsdommerens fremgangsmåde: vidneførsel om hævd og pant, og — hvor sagen ikke kunne afgøres endeligt på stedet — henvisning til afgørelse hos ærkebispen som øverste retsinstans på Bornholm.
At sagen om agerjorden afgøres til Niels Brades fordel på grund af 60 års uklaget besiddelse, mens spørgsmålet om engen udskydes, illustrerer hævdens centrale rolle i datidens ejendomsretlige tvister.

Resumé

Landsdommer Oluf Ottesen afsiger den 26. januar 1516 dom i en sag mellem Jes Mikkelsen og Niels Brade om jord ved Frenegård: agerjorden tilkendes Niels Brade på grund af 60 års uanfægtet besiddelse, mens spørgsmålet om et stykke eng udsættes til afgørelse hos ærkebispen i Lund.

Dokument Nr. 51

1516. 26 Januar. Landsthings Vidne af Bornholms Landsthing, at Jørgen Davidsen bød Penge og Værd for en Jord, som ligger ved Maglegaard, hvilken skulde være pantsat fra den Gaard, Jørgen Davidsen nu iboer; men N. Brades Fuldmægtig svarede, at den havde ligget til Maglegaard i 60 Aar uidbet og ukiæret.

Jegh Olaff Ottesß landz Domare pa Borendeholm gør vitherligt oc kenniss met thette myth opnæ breff ath ar effther gudz byrdh MDXVj then Løffuerdagh nest effther xx° Dagh julæ var stickit ffor megh oc flere godhe men ffom then dagh tyngh søchte beskedeligh man Jøren Doffuidsß oc bødh pennynge oc verdh po jordh ffom ligher vidh Maglæ=gardh i Øftrærmarckæ ffoghen Tha gaff bestedeligh Swendh Tygheßß fsegh ther i alæ Rettthe ath her Nielsf Bradiff huftruiss fforelbernæ haffuer hafft then forne jordh vildit oc vfkerth i Lx ar Tha ftodh forne Jøren Doffuidsß pa noghen beuisfnyngh ath her Nielff Ogeßß skullæ kenniss ath haffue then forne jordh ffor panthe jordh Thy ffetthe iegh then sfagh vp tiil otthe daghe ther neft effther Tha kom forne Jøren Doffuidsß pa noghen beuifsnyngh ath her Nielff Ogeßß fkullæ kenniss ath haffue thennt forne jordh vahr panth ffetth ffran then gardh

---

Side nr. 54

Dokument Nr. 51 (fortsat)

ffom forne Jøren Doffuidsß nu i boor oc til forne Maglægardh Tha gaff forne Suendh Tyghesß ffegh ther i allæ Rettthe Thy ffetthe iegh then sfagh vp op til beggeff theres Retth vfforfsomyt Till ydermere vynnisbyrdh Thrøcker iegh myt indsfelæ nedhen ffor thette myt opne breff sfom skreffuit er pa Borendeholmsß landztingh loffs=verdaghen nesth effther ste. Pouelsß Dagh conuersfacionis (sic) ar oc dagh sfom fforskreffuit for etc.

(Drig. paa Papir i Geh. Arch. Seglet ubeskadiget.)

Oversættelse

[Regesten:] Jørgen Davidsen bød penge og værdi for en jord, som ligger ved Maglegård, som skulle være pantsat fra den gård, Jørgen Davidsen nu bor i; men Niels Brades fuldmægtig svarede, at den havde ligget til Maglegård i 60 år uden trætte eller klage.
Jeg, Oluf Ottesen, landsdommer på Bornholm, gør vitterligt og kendes med dette mit åbne brev, at år efter Guds byrd 1516, lørdagen næst efter tyvendedag jul, var stedt for mig og flere gode mænd, som den dag søgte tinget, den beskedne mand Jørgen Davidsen, og bød penge og værdi for jord, som ligger ved Maglegård i Østermarie sogn. Dertil gav den beskedne Svend Tygesen sig der i al rette til kende, at Niels Brades hustrus forældre havde haft fornævnte jord uden trætte og ukæret i 60 år.
Dertil stod fornævnte Jørgen Davidsen på nogen bevisning, at hr. Niels Ogesen skulle kendes ved at have fornævnte jord som pantejord. Derfor satte jeg den sag op til otte dage derefter. Da kom fornævnte Jørgen Davidsen med nogen bevisning, at hr. Niels Ogesen skulle kendes ved, at fornævnte jord var pantsat fra den gård, som fornævnte Jørgen Davidsen nu bor i, og til fornævnte Maglegård.
Da gav fornævnte Svend Tygesen sig der i al rette til kende; derfor satte jeg den sag hen, uden præjudice for nogen af parternes ret. Til yderligere vidnesbyrd trykker jeg mit indsegl under dette mit åbne brev, som er skrevet på Bornholms landsting lørdagen næst efter sankt Povls dag conversationis, år og dag som forskrevet står.
(Original på papir i Geheimearkivet. Seglet ubeskadiget.)

Historisk kommentar

Ligesom det foregående vidne drejer denne sag sig om en mindre jordtvist ved Maglegård — her mellem Jørgen Davidsen og Niels Brade — hvor landsdommeren, efter at have hørt begge parters bevisførelse om en påstået pantsættelse, ender med at udsætte sagen uden at foregribe nogen af parternes ret.
Sagerne Nr. 50 og Nr. 51 viser tilsammen, hvor indviklede de lokale ejendoms- og pantsætningsforhold omkring Niels Brades bornholmske gårde var, og hvordan landstinget måtte bruge gentagne udsættelser og vidneførsler for at komme til bunds i sagerne.

Resumé

Landsdommer Oluf Ottesen behandler den 26. januar 1516 en sag om jord ved Maglegård, som Jørgen Davidsen gør krav på som pantsat fra hans gård, mens Niels Brades fuldmægtig hævder 60 års uanfægtet besiddelse; sagen udsættes uden at foregribe nogen af parternes ret.

Dokument Nr. 52

1516. 1 Marts. Kongens Stævning mod Landsdommeren Olaf Ottesen, der har stedet Thing over N. Brade mod Kongens Brev, at møde i Malmø.

Wii Chriftiern etc. helfe tegh ofs elfkel. Olaff Otsßen land=bommer paa Bordingholm kierligen met gud oc vor nade at off elfkel. Niels Brade vor mand haffuer berett for off ath han haffuer tiltalt ath tegh fore attw skall haffue stedt tingh offuer hannom emodt wort breff vbi en sagh som wii haffde taget til off felff at høre oc ther om møder fore off oc wort elskel. radt i Mallmø nw paa mandagh

neft kommendes at gøre oc hende ther om log oc rett Dc ladt thet ingelunde Giffuit i wor stadt Lund torsdagen neft effther Søndagen Oculi Aar etc. MDXvj. Vnder wort Signet.
Paategning: „Skaffning ower Oloff Otesß.“

(Drig. i Geh. Arch. med Spor af Seglet paatrykt paa Ryggen.)

Oversættelse

Vi Christian, etc. hilser dig, os elskelige Oluf Ottesen, landsdommer på Bornholm, kærligt med Gud og vor nåde. Vid, at os elskelige Niels Brade, vor mand, har berettet for os, at han har tiltalt (dig) for, at du skal have stedt ting over ham imod vort brev, i en sag, som vi havde taget til os selv at høre. Og derom møder for os og vort elskelige råd i Malmø nu på mandag næstkommende, for at gøre og udrette hvad der efter lov og ret bør ske. Det lad ingenlunde. Givet i vor stad Lund, torsdagen næst efter søndagen Oculi, år etc. 1516. Under vort segl.
Påtegning: „Stævning over Oluf Ottesen.“
(Original i Geheimearkivet, med spor af seglet påtrykt på ryggen.)

Historisk kommentar

Kongen retter her sin utilfredshed direkte mod landsdommeren Oluf Ottesen — den samme, der netop har afsagt kendelserne i sagerne Nr. 50 og 51 — fordi han skal have holdt ting over Niels Brade i strid med kongens eget brev, i en sag kongen havde taget til sig at afgøre selv. Landsdommeren stævnes til at møde i Malmø sammen med kongens råd.
Brevet viser, hvor tæt kongemagten fulgte med i sagens enkelte processuelle skridt på Bornholm, og at også lokale embedsmænd som landsdommeren kunne blive holdt personligt ansvarlige, hvis de handlede på tværs af en kongelig sagsbehandling, der allerede var trukket op til centralt niveau.

Resumé

Kong Christian II stævner den 1. marts 1516 landsdommer Oluf Ottesen til at møde i Malmø, fordi han skal have holdt ting over Niels Brade i strid med kongens brev, i en sag kongen selv havde taget til afgørelse.

Dokument Nr. 53

1516(?). Et Brev (udentvivl fra Erkebiskop Birger) til Christian II., at han ikke i Malmø paa den Maade, (som Kongen har skrevet ham), havde skudt sig ind for Danmarks Prælater og Raad, om denne Sag, (Striden med N. Brade); men han sagde, at han vilde give

---

Side nr. 55

Dokument Nr. 53 (fortsat)

[Regest, fortsat:] Danmarks Prælater og Raad sin Ret tilkjende paa første Herremøde. Item om de 6 Gaarde han havde frataget N. Brade, fordi de havde været forlehnede P. Lang; disse havde han opladt ham igen, for Kongens og gode Mænds Forbøns Skyld. Item det Pant Sten Stensen har

frataget N. Brades Bønder for Smaaredsle til Hammershus, kan han ikke igjengive, da det tilhører Bispestolen m.m.

Som ethers nade skriffwer At swo war talit for rette nethe i Malmø mellom migh oc Niels Braghbe, oc ethers nadhe lod fighe migh at jeg wille være vbewarit mz N. B. godz paa Bornholm swolenge at saghen haffwer i rette oc atstild eer, etc. Kiær nadige herre, stoet jeck migh ike i swo made for Danmarckis prelater oc radh min rett tilkenne, som mine forfædhre haffwe hafft oc jeck en nw haffwer ower godhe mens thienere paa Bornholm swo well som ower N. Braghbde. Item lod ethers nadhe ikæ annet bywdhe migh til mz Hr. Arel Braghbde oc Jes Torbernß· en at jack ike skwlde gøre ybermere Dele omodh N. B. paa ser gardhe paa Bornholm som jeck vplod hannom for ethers nades oc flere godhe mentz bøn skyld hwilke jeck lod aname efter posse eet aar sidhen for ethers nade i Kobnehaffn at jeck skwlde dele migh forne de gardhe oc fore ethers nabes sligh tilsigelfe ladit her til opstande min rettergang. Item the pant som min foghet Sten Stensß hawer annamet aff N. B. thiener paa Bornholm eere annamedhe for sma rifsler som alle godhe mentz thienere ther paa landit plyctighe eere oc aarlighe gøre til Hamershwff hwicket migh ike tilstaar att giffwe eller igengiffwe thij thet eer icky mit men erchebisco=pens stool, som eer først, erchebispens tiende, sfwr, kofsmor, retteretinghs penninge oc widh.

(Drig. paa Papir i Geh. Arch. uden Navn, Segl eller Datum.)

Oversættelse

[Regesten, fortsat:] ... at give Danmarks prælater og råd sin ret til kende på det første herremøde. Ligeledes om de 6 gårde, han havde frataget Niels Brade, fordi de havde været forlenet Per Lang; disse havde han givet ham tilbage igen, for kongens og gode mænds forbøns skyld. Ligeledes kan han ikke give tilbage det pant, Sten Stensen har frataget Niels Brades bønder for smårejsler til Hammershus, da det tilhører bispestolen m.m.
Som Eders nåde skriver: at det så var talt for rette mellem mig og Niels Brade i Malmø, og Eders nåde lod sige mig, at jeg ville være ubevaret med Niels Brades gods på Bornholm, så længe sagen er i rette og ikke afsluttet — [dertil svarer jeg:] Kære nådige herre, jeg har ikke på den måde forholdt mig min ret over for Danmarks prælater og råd, som mine forfædre har haft, og som jeg endnu nu har over gode mænds tjenere på Bornholm, såvel som over Niels Brade.
Ligeledes lod Eders nåde mig ikke byde andet med hr. Arild Brade og Jes Torbernsen, end at jeg ikke skulle gøre yderligere trætte mod Niels Brade om seks gårde på Bornholm, som jeg oplod ham for Eders nådes og flere gode mænds bøns skyld, hvilket jeg lod modtage efter besked et år siden for Eders nåde i København, at jeg skulle undlade at trætte mig om de gårde, og efter Eders nådes tilsigelse ladet min rettergang bero indtil nu.
Ligeledes er det pant, som min foged Sten Stensen har annammet af Niels Brades tjenere på Bornholm, annammet for smårejsler, som alle gode mænds tjenere der på landet er pligtige og årligt skal yde til Hammershus, hvilket jeg ikke kan give eller give tilbage igen, thi det er ikke mit, men ærkebispestolens — det vil sige først ærkebispens tiende, smør, løsøremor og rettertingspenge og andet.
(Original på papir i Geheimearkivet, uden navn, segl eller datum.)

Historisk kommentar

Dette brev — der ikke bærer afsendernavn, segl eller dato, men efter indholdet næppe kan være fra andre end ærkebiskop Birger selv — er hans egen forsvarsskrivelse til kong Christian II i sagen

mod Niels Brade. Ærkebispen fastholder her sin sædvanlige jurisdiktionsret over Bornholms indbyggere, forklarer, at han allerede har givet seks omtvistede gårde tilbage til Niels Brade for kongens skyld, og afviser at kunne give det pant tilbage, som hans foged Sten Stensen har taget, fordi de ydelser, pantet dækker, ikke er ærkebispens personlige ejendom, men hører til ærkebispestolen som institution.
Brevet giver et sjældent indblik i ærkebispens egen version af sagen, som ellers overvejende kendes gennem kongens stævninger og Niels Brades klager, og viser, hvordan striden i virkeligheden også handlede om grænserne mellem ærkebispens personlige rådighed og hans embedes faste indtægter.

Resumé

Ærkebiskop Birger forsvarer sig over for Christian II: han har allerede opladt Niels Brade seks omtvistede gårde for kongens skyld, men kan ikke tilbagegive det pant, hans foged Sten Stensen har taget af Niels Brades bønder, da ydelserne hører ærkebispestolen til og ikke er hans egne.

Side nr. 56

Dokument Nr. 54

1517. 5 April(?). Udkast til en Forpligt, N. Brade skulde udstede til Erkebispen, at han havde den aartige Rente af sit og sin Hustrues Gods paa Bornholm i Forlehning af Bispestolen i begge deres Levetid.

Jeg Niels Brade thill Vandaafs ther aw waben Gier vi=therligt oc befiender met thette mit obne breff megh oc kiære huftru Anne P. Longs Dotter at haffue anammet i laan oc forlæning aff verdigsthe fadher met gud her Birger ærchebescop i Lund Sueriges første oc pauens legat hans nades oc hans nades ærchebescops sædis aarlig renthe Som ær Skwrfmør løsfmør Rettertings penninge och vedepenninge eller ii læs ved aff huer aff alle mine thiænere och vordtnede Som iag haffuer paa Lunde ærchebiscops sædis land Borendholm oc atnybe bruge oc beholde Swodan affgifft oc renthe i beggeff wores liiffs tiid vben nogen affgifft therforæ met swo skiel oc wilkaar at wii baade ellir een aff off samme godz behollendes worder i wore egen wære oc brugelfe foræ ædiom De woret sage at wii eller annen wore swodant godbß eller nogen part ther aff affhendhe i huathelst made thet wære kunde Tha schall thet forleningsbreff wii haffue paa samme forschreffne rænthe oc affgifft wære bødt oc magtløst och samme rænthe oc reedzler skulle strar igienkomme till fforne verbugste fader hans nades effterthkommere Ærchebiscoper till Lunde Domkirke oc ærchebiscops sæde Swo oc theslygeste nar wii baade dø oc affledne ære thenne werden vthen alt hinder hielperæde forsøffring eller herre=bønn ther imod i nogre made Till ydermere visse forwaring henger ieg mit indzægle neden foræ thette mit obne breff tilbeevendes hederlige oc velbyrdige mænd her N. N. at the och wele besegle thette breff till vidnesbyrd Dat.

(Udkast i Geh. Archivet[2])

Oversættelse

Jeg, Niels Brade til Vandås, der af våben Gier(?), gør vitterligt og bekender med dette mit åbne brev — jeg og min kære hustru Anne, Per Langs datter — at have modtaget i lån og forlening af den værdigste fader med Gud, hr. Birger, ærkebiskop i Lund, Sveriges første og pavens legat, hans nådes og hans nådes ærkebispesædes årlige rente, som er skovsmør(?), løsøresmør, rettertingspenge og vedpenge, eller to læs ved af hver af alle mine tjenere og undergivne, som jeg har på Lunde ærkebispesædes land Bornholm — at nyde, bruge og beholde sådan afgift og rente i begge vore livstid, uden nogen anden afgift derfor, med det skel og vilkår, at vi begge, eller en af os, bliver ved at beholde samme gods i vor egen værge og brugelse, for evigt.
Skulle det ske, at vi eller nogen anden på vore vegne afhænder sådant gods, eller nogen del deraf, på hvad måde det end kunne være, da skal det forleningsbrev, vi har på samme forskrevne rente og afgift, være dødt og magtesløst, og samme rente og redsler skal straks komme tilbage til fornævnte værdige fader, hans nådes efterkommere, ærkebisper til Lunde domkirke og ærkebispesæde.
Ligeledes også, når vi begge dør og er afgået fra denne verden, uden nogen hindring, hjælperede, forsinkelse eller herrebøn derimod i nogen måde.
Til yderligere sikker forvaring hænger jeg mit segl under dette mit åbne brev, og beder hæderlige og velbyrdige mænd, hr. N. N., at de også vil besegle dette brev til vidnesbyrd. Dateret.
(Udkast i Geheimearkivet.[1])

Historisk kommentar

Dette dokument er ikke selve det udstedte brev, men et udkast — sandsynligvis udarbejdet i ærkebispens egen kancelli — til den forpligtelseserklæring, ærkebispen ønskede, at Niels Brade og hans hustru Anne Persdatter Lang skulle underskrive: en anerkendelse af, at deres livsvarige brug af visse indtægter (smør, rettertingspenge, vedpenge m.m.) af Bornholms bønder beroede på en forlening fra ærkebispestolen, og at retten til indtægterne skulle falde tilbage til ærkebispestolen, hvis godset blev afhændet, eller når begge ægtefæller var døde.
Dokumentet belyser dermed selve kernen i konflikten fra ærkebispens synsvinkel: han opfattede ikke Niels Brades indtægter på Bornholm som en arvet eller købt ejendomsret, men som en tidsbegrænset forlening under ærkebispestolens overherredømme — en opfattelse, Niels Brade tydeligvis bestred, siden sagen måtte føres for kongen gennem flere år.

Resumé

Et udkast, formentlig fra ærkebispens kancelli, til en erklæring, hvori Niels Brade og hans hustru Anne Persdatter Lang skulle anerkende, at deres livsvarige nydelse af visse afgifter fra ærkebispestolens gods på Bornholm beroede på forlening fra Lunde ærkebispestol, og at retten dertil skulle falde tilbage til ærkebispestolen ved afhændelse af godset eller ved begge ægtefællers død.

Side nr. 57

Dokument Nr. 55

1517. 5 April. Udkast til Gjenbrev, Erkebispen vil give N. Brade, naar han har udstædt den Forpligtelse, (see det foranstaaende Nr. 54), der er ham affordret.

Wii Birger met gudz nade etc. Giøre vitherligt alle At foræ wor kære nodige herris høgborenne førstes koning Chri=stierns etc. oc mange aff Danmarckis riiges raadz bøn skyld haffue wii wnt oc tilstædt at welbyrdig mand Niels Brade i Wandaafs oc hans hustru fru Anne P. Langs Dotter maa haffue nybe oc vpbære vbi theris liiffs tiid wor ærchebiscops stoels renthe paa Bo=rendholm Som ær Skwrfmør, løsfmør, Rettertings penninge oc vedepenninge Som the nw haffue paa Lunde Ærchebiscops sædis Borendholm Dog met swo skiæll oc vilkaar at the selffue elskel. eller theris effterkommere gvedz oc bruge Oc waret sage at the eller annen wore swodant gvedz oc anden part ther aff affhende i huatsomhelft made thet wære kunde Tha skall thette wort breff wæret dødt oc magtløft oc reedzler igenfomme till forne renthe oc erchebiscops sædit Swo oc theslygeste nar wii eller foreslige effther the baade dobe oc affledne ære thenne werden In cujus graciosissime nostre permissionis testimonium Sigillum nostrum presentibus inferius est appen=sum Datum Kalundeburg Anno Domini M.D. decimo septimo Dominica palmarum.

(Udkast paa Papir i Geh. Arch.)

Oversættelse

Vi Birger, med Guds nåde etc. Gør vitterligt for alle, at efter vor kære nådige herres, den højbårne fyrste kong Christierns, og manges af Danmarks riges råds bøns skyld, har vi undt og tilstået, at den velbyrdige mand Niels Brade i Vandås og hans hustru fru Anne, Per Langs datter, må have, nyde og oppebære i deres livstid vort ærkebispestols rente på Bornholm, som er skovsmør, løsøresmør, rettertingspenge og vedpenge, som de nu har på Lunde ærkebispesædes gods Bornholm — dog med det skel og vilkår, at de selv, elskelige, eller deres efterkommere, [ikke må] give det bort eller bruge det [til andre].
Og hvis det skulle ske, at de eller nogen anden på deres vegne afhænder sådant gods, eller nogen anden del deraf, på hvad måde det end kunne være, da skal dette vort brev være dødt og magtesløst, og rente og redsler igen tilfalde fornævnte ærkebispesæde. Ligeledes også, når de begge er døde og afgået fra denne verden. Til vidnesbyrd om denne vor nådigste tilladelse er vort segl hængt herunder. Givet i Kalundborg, i Herrens år 1517, palmesøndag.
(Udkast på papir i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Dette er ærkebispens modstykke til udkastet i Nr. 54: mens Nr. 54 var Niels Brades forpligtelseserklæring til ærkebispen, er dette det tilsvarende genbrev, hvori ærkebispen selv formelt tilstår Niels Brade og hans hustru brugsretten til de samme indtægter på livstid. De to udkast hører sammen som et forligs to halvdele — en gensidig, betinget anerkendelse af en forlening, der bortfalder ved afhændelse eller død.
At begge udkast er bevaret sammen antyder, at man i ærkebispens kancelli har forberedt hele forliget på én gang, parat til underskrift af begge parter, som led i et forsøg på at bilægge den langvarige strid.

Resumé

Ærkebispens udkast til genbrev af 5. april 1517, hvori han — betinget af Niels Brades forudgående forpligtelse (Nr. 54) — tilstår Niels Brade og hans hustru brugsretten til ærkebispestolens rente på Bornholm på livstid, med tilbagefald til ærkebispestolen ved afhændelse eller død.

Dokument Nr. 56

1517. 7 April. Kongens Beskjermelses Brev for alle Niels Brades Bønder og Tjenere, som bo paa Bornholm.

Wii Chriftiern met gudz nade Danmarcks Norges Ven=des oc Gottis konning Vdwald konning til Suerige etc. etc. Giøre alle vitterlicht at wii aff wor sønderlig gunst oc nade haffue taghet annamet oc vndfanghet oc met thette wort obne

---

Side nr. 58

Dokument Nr. 56 (fortsat)

breff tage anname oc vndfanghe effterschreffne Nielsß Brades bønder oc thyenere som byghe oc boo paa Bornholm theres hostrwes (sic) børn, thyenere oc alt theres godz rørendes oc vrørendes i vor konnynglighe hegn, vren (sic), fred oc be=stermelse besynderlighen at forsware oc fordettinge till rettthe Thy forbiwde wy alle ehwo the helft ære eller were konde serbelis wore fogeder oc embetzmend forde ofs elskel. Nielsß Bra=des bønder oc thyene (sic) Som hand paa Vordingholm haff=uer paa persone hostrw børn thyenere eller godz at hindre hindre lade delle plaze eller enogre made at vforrethe vnder wor konninglige hefsn oc vrede Giffuit paa wort slot Kalun=borg tysdaghen effther palmesøndag Aar etc. MDXvij Vnder wort Signet.
Dominus Rex per se.

(Orig. paa Pap. i Geh. Arch. Seglet paatrykt paa Ryggen.)

Oversættelse

Vi Christian, med Guds nåde Danmarks, Norges, Vendes og Goters konning, udvalgt konning til Sverige etc. etc. Gør alle vitterligt, at vi af vor synderlige gunst og nåde har taget, annammet og undfanget, og med dette vort åbne brev tager, annammer og undfanger, efterskrevne Niels Brades bønder og tjenere, som bygger og bor på Bornholm, deres hustruer, børn, tjenere og alt deres gods, rørende og urørende, i vor kongelige hegn, fred og beskærmelse, for i særdeleshed at forsvare og fortædige til rette.
Derfor forbyder vi alle, hvem det end være eller være kan, i særdeleshed vore fogeder og embedsmænd, fornævnte os elskelige Niels Brades bønder og tjenere, som han har på Bornholm, på person, hustru, børn, tjenere eller gods at hindre, lade hindre, delle, plage, eller på nogen måde forurette, under vor kongelige hyldest og vrede. Givet på vort slot Kalundborg, tirsdagen efter palmesøndag, år etc. 1517. Under vort segl.
Kongen selv (underskrevet egenhændigt).
(Original på papir i Geheimearkivet. Seglet påtrykt på ryggen.)

Historisk kommentar

Med dette brev tager kongen aktivt parti for Niels Brade i konflikten: alle hans bønder og tjenere på Bornholm — med hustruer, børn og gods — stilles under kongens personlige beskyttelse, og enhver

embedsmand, herunder implicit ærkebispens folk, forbydes udtrykkeligt at forurette eller genere dem.
At brevet er dateret kort efter de to foregående udkast til gensidig forpligtelse (Nr. 54-55) tyder på, at kongen samtidig med forsøget på et mindeligt forlig også sikrede Niels Brades folk beskyttelse, formentlig fordi det forudgående forlig endnu ikke var effektueret, eller fordi kongen ønskede at lægge yderligere pres på ærkebispesiden.

Resumé

Kong Christian II udsteder den 7. april 1517 et beskærmelsesbrev, der stiller alle Niels Brades bønder og tjenere på Bornholm, med hustruer, børn og gods, under kongens personlige fred og forbyder enhver at forurette dem.

Dokument Nr. 57

1517. 23 August. Tønne Parsberg og Claus Bille vidne, at de har været hos Erkebiskop Birger, og bedet ham, at udstæde et saadant Brev, som han havde lovet Kongen. Bispen svarede, at naar N. Brade udstædte et Brev efter det Udkast han havde faaet (foran Nr. 54?), vilde han udstæde et Brev efter et andet Udkast; han vilde ikke give Niels Brade, og dersom denne ikke bekvemmede sig dertil, vilde han tage Godset. Om det Møde at holde med N. Brade, sagde Biespen, at han ingen flere Møder vilde holde med N. Brade.

Wy effterschreffne Thonnæ Passbergher Ridbher po Ørtoffte, Claws Bille, Vebnere, ath ar effther Gwdzbyrd 1517 sancti Bartholomei Afsthen wore wii erlig oc welburdigh manß Bwd Niels Braiss po Vandoss thill verdige Fadher oc Herræ Her Birghe meth Gud Erche=Bisfob i Lwnd oc begerde eth Breff lyendbe som han loffwedhe wor kæreste nodige Herræ Koningh Christiern oc noghre aff Danmarcks Raad po forne Niels Brais vegne i Kallenborg i then Herræ dag, ther til swaredhe verdighe fadher Erchebiskop, ath nar som forne Niels Braiss ville komme till hannom effter theß copiers lyelße thi ville han giffwe eth Breff igen effther en anden Copies lyelße, ath nar som forne Niels Brae ville giffwe hannom sit Breff effther thend copiers lyelße som han sendhe hannom forne Niels met hansß Hustrw tha wille hans Nadhe giffwe hannom sit Breff

---

Side nr. 59

Dokument Nr. 57 (fortsat)

effther en annen copies Lyelsße som han oc sende hannom samme tiid ther po swarede vii effther forne Niels Brais Befaling ath han ikke kwnne giffwe noget Breff wth effther the Copiers Lyelsße thi ath the vare hannom for neer Ydher mere wii ware begerendis ath hans Nadhe wille giffwe forne Niels Brae thet Breff lyendis wist som wor kæriste nodighe Herre hade thaledhet, ther po wille forne Niels Brae være owerbødigh ath holle alle the ord oc arthicle vor nodighe Herræ hadhe sagt po hans vegne Therimod swarebhe verdighe Fadher ath han icke ville giffwe Nielsß Brae andhen Breff en Copierne ingeholle, oc hwar Niels Brae icke ville giffwe Breff effther the Copier tha ville han annamme godzet Item vare vii begerendes om hans Nade ville holle thet mothe som bægge thæris fælis vener som Her Hanß Bille oc Her Mats Erics=fon . . . . haffwer . . . . første almenninge

Herræ Dag nw nestkommendis ther til svarebhe verdighe Fadher ath hand icke ville were thiill noger ydermere møthe meth hannom Thiil vit=ningsßhyrd trøcke wii sfforne wore ingsegle nedhen for thette vorth obne breff Datum Ørtoffte Aar oc Dag som for[ult] stor.

(Geh. Arch.)

Oversættelse

Vi, efterskrevne Tønne Parsberg, ridder på Ørtofte, og Claus Bille, væbner, at år efter Guds byrd 1517, sankt Bartholomæi aften, var vi, på ærlig og velbyrdig mand Niels Brades bud på Vandås, hos den værdige fader og herre hr. Birger, med Guds nåde ærkebiskop i Lund, og begærede et brev, lydende som han havde lovet vor kæreste nådige herre kong Christian og nogle af Danmarks råd på fornævnte Niels Brades vegne i Kalundborg på den herredag. Dertil svarede den værdige fader ærkebiskoppen, at når fornævnte Niels Brade ville komme til ham efter den kopis lydelse, han havde fået, da ville han give ham et brev igen efter en anden kopis lydelse; at når fornævnte Niels Brade ville give ham sit brev efter den kopis lydelse, som han sendte ham med fornævnte Niels' hustru, da ville hans nåde give ham sit brev.
[Fortsat på næste side:] ...efter endnu en anden kopis lydelse, som han også sendte ham samme tid. Dertil svarede vi, efter fornævnte Niels Brades befaling, at han ikke kunne give noget brev ud efter de kopiers lydelse, thi de var ham for nær. Yderligere begærede vi, at hans nåde ville give fornævnte Niels Brade det brev, lydende visselig, som vor kæreste nådige herre havde tilsagt; derpå ville fornævnte Niels Brade være overbødig til at holde alle de ord og artikler, vor nådige herre havde sagt på hans vegne.
Derimod svarede den værdige fader, at han ikke ville give Niels Brade andet brev, end kopierne indeholder, og hvis Niels Brade ikke ville give brev efter de kopier, da ville han annamme (inddrage) godset. Ligeledes begærede vi, om hans nåde ville holde det møde, som begge deres fælles venner, hr. Hans Bille og hr. Mads Eriksen . . . . har . . . . på den første almindelige herredag nu næstkommende. Dertil svarede den værdige fader, at han ikke ville være med til noget yderligere møde med ham.
Til vidnesbyrd trykker vi fornævnte vore segl neden under dette vort åbne brev. Givet i Ørtofte, år og dag som forskrevet står.
(Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Dette vidnebrev fra Niels Brades sendebud Tønne Parsberg og Claus Bille giver et sjældent direkte referat af selve forhandlingerne mellem parterne: de gengiver ærkebispens skiftende svar om, hvilket brev han ville udstede, og hans udtrykkelige trussel om at annammere (inddrage) godset, hvis Niels Brade ikke ville underskrive efter de fremsendte kopier — samt hans afvisning af at holde flere møder med Niels Brade.
Vidnesbyrdet viser, at forhandlingerne om de gensidige forpligtelsesbreve (jf. Nr. 54-55) i praksis var kørt fast på uenighed om den præcise ordlyd, og at ærkebispen nu indtog en hårdere linje end i udkastene.

Resumé

Tønne Parsberg og Claus Bille bevidner den 23. august 1517, at de forgæves har forhandlet med ærkebiskop Birger på Niels Brades vegne om ordlyden af det lovede brev; ærkebispen truede med

at inddrage godset, hvis Niels Brade ikke underskrev efter hans kopier, og afviste at holde flere møder med ham.

Dokument Nr. 58

1519. 9 Juni. Christian II. til Erkebispen om at restituere, hvad der var gjaftet og pantet fra Niels Brades Bønder, efter at Kongen havde taget denne Sag til sig at ville høre for Kongen og Danmarks Riges Raad.

Wii Christiernn etc. Giøre alle witherligt at ofs elskel. Nielsß Brade wor mand oc tiænere haffuer berett fore off then trette som er emellom ofs elskel. werdigøste fader Her erche=biscop i Lund paa then ene oc hannem paa then anden side om noget godts oc gaarde liggendes paa Bornholm oc ath forne werdugiste faders embigsmann haffuer thaget nogre Jorde frann samme gaarde oc ladit panttit oc geshet bønderne ther paa boer oc thaget aff thennom skor oc soosmør Thaa eff=ther thy at we tilfornn haffue thagit oc anammet samme sag till ofs sielff høre fore off oc wort elskel. Danmarcks riiges raad endeligen wrj rette Thij bethe wy ether

---

Side nr. 60

Dokument Nr. 58 (fortsat)

elskel. werdugiste fader her erchebiscop i Lund kierligen atj lade ighen fornøige forne bønder som paa samme gaarde boo hues ethers embigsmann thennom swo her forinndenn aff bestattet haffuer Forbeles ether atj were ehwo the helft ære eller were konde serdeles ether forschreffne off elsk. werdugiste fader her erchebiscop i Lwnd kierligen atj lade ighen fornøige forne bønder oc embigmenn seg her effther met forne godtz Iorde oc bønder met at befattbe forrer end samme sag haffwer wæret indhe fore off oc forne off elsk. Danmarckis Riigis raad oc worder ther afskildt met rette Sondaghen kraudi aar etc. MDXix vnder wort Signet.
Paa Ryggen: dominus rex per se. breff deth han skal igen fornøwe myne bo(n)der.

(Orig. i Geh. Arch. Med Segl paa Ryggen.)

Oversættelse

Vi Christian, etc. Gør alle vitterligt, at os elskelige Niels Brade, vor mand og tjener, har berettet for os den trætte, som er imellem os elskelige, den værdigste fader hr. ærkebiskop i Lund, på den ene side, og ham på den anden side, om noget gods og gårde liggende på Bornholm, og at fornævnte værdigste faders embedsmand har taget nogle jorder fra samme gårde, og ladet pantsætte og gæste bønderne, der på bor, og taget af dem skår og søsmør. Da vi tidligere har taget og annammet samme sag til os selv at høre, for os og vort elskelige Danmarks riges råd, endeligt i rette, derfor beder vi eder,
elskelige, værdigste fader, hr. ærkebiskop i Lund, kærligt, at I lader fornævnte bønder igen få fyldest for, hvad eders embedsmand hidindtil har fratage dem. Forbyde vi eder, at I være, hvem det end måtte være eller kunne være, i særdeleshed eder forskrevne, os elskelige, værdigste fader hr. ærkebiskop i Lund, kærligt, at I lader fornævnte bønder og embedsmænd sig herefter med fornævnte gods, jorder og bønder befatte, førend samme sag har været indhentet for os og

fornævnte os elskelige Danmarks riges råd og bliver deraf skilt med rette. Givet søndagen Kravdi (Kantate), år etc. 1519, under vort segl.
På ryggen: kongen selv. Brev, at han skal igen fyldestgøre mine bønder.
(Original i Geheimearkivet. Med segl på ryggen.)

Historisk kommentar

To år efter forliget lader kong Christian II — nu direkte, uden at afvente et nyt herremøde — ærkebispen forbyde sine embedsmænd at befatte sig med Niels Brades gods og bønder, og pålægger ham at give bønderne oprejsning for det, der er taget fra dem. Brevets skarpe tone og den udtrykkelige bemærkning på bagsiden om, at bispen 'skal igen fornøje mine bønder', viser, at kongen nu tog utvetydigt parti for Niels Brade og betragtede sagen som endelig henlagt til kongelig afgørelse.
Dokumentet illustrerer, hvordan striden — trods de tidligere forsøg på mindeligt forlig (Nr. 54-57) — fortsat ikke var bilagt to år senere, og at kongemagten måtte gribe stadig mere direkte ind over for ærkebispestolen.

Resumé

Kong Christian II pålægger den 9. juni 1519 ærkebiskop Birger at lade sine embedsmænd standse deres indblanding i Niels Brades gods og bønder på Bornholm og at give bønderne oprejsning for det, der uretmæssigt er taget fra dem, indtil sagen er endeligt afgjort af kongen og rigsrådet.

Dokument Nr. 59

1520. 21 Marts. Tønne Parsberg vidner at have været i Dalby, hos Herr Electus med Niels Brade, der begjærede, at han skulde give hans Bønder igjen, hvad han havde ladet fratage. Electus svarede, at han ikke havde modtaget nogen Slotslov og ikke heller vilde modtage nogen, før han havde sin Confirmats: det Hele afhængte af Capitlet. Fremdeles sagde han, at han vilde have en Mark af hver af N. Brades Bønder til sin Confirmats m.m.

Jack Tone Barsbergh ridher til Ørtoffte gør wederlif medh detæ meth obenne breff abt aar æfter gwdsbyrdh MD. paa deth xx den onssdagh nesst effter medhbyfsaste søndagh dan var isæt i Dalby medh welbyrdigh mandh Neilsf Brade och paahørde deth h(er) Electwss skwlde giwe ham gode swar paa wor nadege hrei skri=welsse om deth som Sten Stensß hawer oopboredh oc tagethf fran forne Neilsß Brades bønder paa Borendeholm der til sware hr. Electwss detth handh wilde eke bewate seg selff meth Bo=renholm da handh hade eke anamedh ingen sflotslof der paa landeth oc handh eke wilde aname nogen sflaathsloff for han hade sin konnfermafs oc sagde det handh wilde hawe en mark aff hwer Neilfs Bradesß bonde der

Oversættelse

Jeg, Tønne Parsberg, ridder til Ørtofte, gør vitterligt med dette mit åbne brev, at år efter Guds byrd 1520, den 21. marts (onsdagen næst efter midfaste søndag), var jeg til stede i Dalby med den velbyrdige mand Niels Brade, og påhørte, at hr. Electus (den udvalgte ærkebiskop) skulle give ham

et godt svar på vor nådige herres skrivelse angående det, som Sten Stensen har oppebåret og taget fra fornævnte Niels Brades bønder på Bornholm.
Dertil svarede hr. Electus, at han ikke ville forpligte sig selv med Bornholm, da han endnu ikke havde modtaget nogen slotslov derpå i landet, og at han heller ikke ville modtage nogen slotslov, før han havde sin konfirmats (stadfæstelse). Og han sagde, at han ville have en mark af hver af Niels Brades bønder dertil ...
[Dokumentet fortsætter på næste side, ud over nærværende udsnit (side 47-60).]

Fodnoter

[1] En næsten ordret lydende Dom i denne Sag fældte Biskop Birger i denne Sag i 1516 og ligeledes 1519.
[2] Samme Hånd, som har skrevet udkastet til erkebispens forpligt, se næste Nr. Et sådant brev har erkebispen formodentlig villet have af Niels Brade.

Side nr. 61

Dokument Nr. 59 (fortsat)

paa landeth til ffin konffermafs baa badh forne Neilfs Brade beth han mote nybe wor nodige herres breff och sfkriwelsse goth adh baa ssade han deth han kwnde inithedh andeth gøre der til och ssade deth be pleiedh ssaa adh gøre medh hanff fforsfædre hwelken der sfkwlbe hente deress konffermafs adh ssaa i sfanhedh ær ssom fforsfkreweth sfior tryfer sfæk meth insfele neden ffor bæte meth obenne breff sfom giwedh ær i Lwndh aar och bagh sfom fforsfkreweth sfaar.

(L. S.)
Udenpaa med en gammel Haand:
„breff hwadh ffom jak sfek aff Electwss paa min herrass sfkriwelsse.“

(Original paa Papir i Geh. Arch. med Spor af Seglet.)

Oversættelse

... på landet til sin konfirmats. Bad fornævnte Niels Brade, at han måtte nyde vor nådige herres brev og skrivelse godt, [og hvis] han sagde, at han intet andet kunne gøre dertil, sagde han, at det plejer så at gå med hans forfædre, hvilken der skulle hente deres konfirmats. Så i sandhed er, som forskrevet står, trykker jeg mit indsegl neden for, bekræfter med dette åbne brev, som er givet i Lund, år og dag som forskrevet står.
(L. S. — locus sigilli, seglets sted.)
Udenpå, med en gammel hånd:
„Brev, hvad jeg fik af Electus på min herres skrivelse.“
(Original på papir i Geheimearkivet, med spor af seglet.)

Historisk kommentar

Dette dokument — Jørgen Skodborgs (den valgte, endnu ikke stadfæstede ærkebiskops) skrivelse til fogeden på Hammershus — afslutter den lange række af breve om striden mellem ærkebispestolen

og Niels Brade, som denne samling har fulgt fra 1514 og frem: fogeden pålægges at give Niels Brades bønder tilbage, hvad han uretmæssigt har taget fra dem, indtil electus selv har opnået sin fulde stadfæstelse (konfirmats) i embedet.
At sagen afsluttes med et pålæg fra den nye, endnu ikke fuldt indsatte ærkebiskop, snarere end med en endelig kongelig dom, antyder, at et egentligt forlig i den årelange trætte aldrig blev formelt nedfældet, men i praksis gled over i en ny administrativ virkelighed omkring ærkebispeskiftet.

Resumé

Electus Jørgen Skodborg pålægger fogeden på Hammershus at give Niels Brades bønder tilbage, hvad der uretmæssigt er taget fra dem, indtil electus selv har fået sin fulde stadfæstelse i ærkebispeembedet.

Dokument Nr. 60

1521. 12 Mai. Kongens Stævning mod Sten Stensens Arvinger for nogen Vold, denne skal have gjort N. Brades Bønder paa Bornholm.

Wii Christiernn etc. Helse ether alle off elffkel. Sten Stenfß arffuinge kierligenn met gud och wor nade Bider at off elffkel. Niels Brade wor mand och thiennere haffue beret for off at hand haffuer tiltall til ether for nogen wold forne Sten Stenfß skulle haffue giordt hans bønder och thienere paa Bo=ringholm emod wort breff som hand siiger och sielffue ytther mere berette kand. Thij bethe wii ether och biude atj rette her i Kiopnehaffn ser vger nest epther thette breff for ether leest oc forkendt ær, met hues breffue oc beuisinge i ther emod haffue at hende oc giore hues ther om log oc ret er oc lader thet ingelunde Giffuet paa wort Slott Kiopnehaffn mandagenn nest epther Sondagenn ex=audi Aar etc. m.d.xxj vnder wortt Signeth.

(Orig. i Geh. Arch. med Seglet paa Ryggen.)

Oversættelse

Vi Christian, etc. Hilser eder alle, os elskelige Sten Stensens arvinger, kærligt med Gud og vor nåde. Vid, at os elskelige Niels Brade, vor mand og tjener, har berettet for os, at han har tiltale til eder for nogen vold, fornævnte Sten Stensen skal have gjort hans bønder og tjenere på Bornholm, imod vort brev, sådan som han siger og selv videre kan berette.
Derfor beder vi eder og byder, at I møder her i København senest seks uger efter, at dette brev for eder læst og forkyndt er, med det brev og de beviser, I derimod måtte have, for at udrette og gøre, hvad der efter lov og ret bør ske herom. Og lad det ingenlunde. Givet på vort slot København, mandagen næst efter søndagen Exaudi, år etc. 1521, under vort segl.
(Original i Geheimearkivet, med seglet på ryggen.)

Historisk kommentar

Fire år efter Sten Stensens seneste optræden i sagen (jf. Nr. 53, hvor hans pantsættelser hos Niels Brades bønder blev omtalt) stævnes nu hans arvinger for vold, han skal have øvet mod de samme bønder på Bornholm. Sagen viser, at konflikten om Niels Brades gods og bønder rakte ud over selve

tvisten med ærkebispestolen, og fortsatte som selvstændige retssager efter de involverede personers død.

Resumé

Kong Christian II stævner den 12. maj 1521 Sten Stensens arvinger til at møde i København inden seks uger, angående en vold, Sten Stensen skal have øvet mod Niels Brades bønder og tjenere på Bornholm.

Dokument Nr. 61

1521(?) 9 October. Skrivelse fra Jørgen Skodborg, Electus af Lund, til Fogden paa Hammershus, der ulovligen skal have beskattet N. Brades Bønder, at han giver dem igjen hvad han uretteligen har frataget dem.

Side nr. 62

Dokument Nr. 61 (fortsat)

Wii Jørgen Schodborg medt gudz nade Electus til Lwnde Domkircke, helße tegh Niels Jepß wor embetzmann paa Ham=mershwß kierligen medt gudt Wiid att off elskel. Niels Bragde haffuer beret for off hworledes thw schalt haffue beskattet hans thienere ther paa landet nogen smør oc andenn deel aff medt wreth Som han siger oc thee tig sielffuer idhermere beretthe kwne Thi betthe wij tig oc wille attw ingen wluff eller wskiell gier thennem wdi nogle maade oc giff thennem igen hwes tw wdi swodanne maade wrettheligen fran thennem fanget wben hwes tw sand forfare aff landzbommeren oc andre godemen oc acther bøndræ ther paa landet att thennem bør wdatgiffue medt retthe oc lade thet ingenlwnde Giffuit paa wort slott Nesbyholm sti. Dionisii dag Anno MDXXI. Vnbher wort signet.

(L. S.)
(Orig. i Geh. Arch. Paa Papir og med Segl.)

Oversættelse

Vi Jørgen Skodborg, med Guds nåde electus (den valgte) til Lunde domkirke, hilser dig, Niels Jepsen, vor embedsmand på Hammershus, kærligt med Gud. Vid, at os elskelige Niels Brade har berettet for os, hvorledes du skal have beskattet hans tjenere der på landet af noget smør og anden del med urette, sådan som han siger og du selv videre kan berette.
Derfor beder vi dig og vil, at du ingen vold eller urimelighed gør dem på nogen måde, og giver dem igen, hvad du på sådan måde uretmæssigt har taget fra dem — dog undtaget det, du med sandhed kan bevise ved landsdommeren og andre gode mænd og agterbønder der på landet, at det med rette bør udgives. Og lad det ingenlunde. Givet på vort slot Næsbyholm, sankt Dionysius' dag, år 1521.
Under vort segl.
(L. S. — locus sigilli.) (Original i Geheimearkivet. På papir og med segl.)

Historisk kommentar

Electus Jørgen Skodborg pålægger her sin embedsmand på Hammershus, Niels Jepsen, at ophøre med at gøre Niels Brades bønder uret ved skatteopkrævning af smør m.m., og at give tilbage, hvad der uretmæssigt er taget — dog med det forbehold, at landsdommeren og andre gode mænd kan godtgøre en opkrævning som retmæssig. Brevet er dateret på Næsbyholm i Skåne, hvor ærkebispestolen også havde gods, og viser, at den samme type klager over embedsmændenes opkrævning hos Niels Brades folk fortsatte uændret efter ærkebiskop Birgers tid.

Resumé

Electus Jørgen Skodborg pålægger den 9. oktober 1521 sin embedsmand på Hammershus, Niels Jepsen, at ophøre med uretmæssig beskatning af Niels Brades bønder og give tilbage, hvad der urimeligt er taget, medmindre landsdommeren og gode mænd kan godtgøre opkrævningens lovlighed.

Dokument Nr. 62

1522. Vidne at Jørgen Hals er afdøde Anders Galens Søstersøn.

Jag Nielsf Jebß*) Hoffwitzmand paa Hammerhwß gør widerlictt ffor alle mz thze mitt opne breff att thenne breffwifere Jørgen Halfß er Anderfß Gallenfs som døde vdi Lund hwesf sfiell gwd naade Rette ecthe søsterfson mz twenne søsftre som fforne Jørg. Halfß haffwer paa Borindholm och haffwer jagh spwrt i sfanningen att forne Anderfs Gallenn Jngen nermer rett arffwinge haffwer en theøse forne Att ssaa vdj sfandningen er sfom fforsfcreffwit sftaar wittner jagh mz mitt Jngsfegle trykt netten theøze mitt opne breff giffwitt paa Hammerfsßhus Anno salutis M.D.xxij.

**) Sparre.*

(Orig. paa Papir med Seglet paatrykt, i Docum. til den Danske Adels Historie Kgl. Biblioth. fasc. 34. Fam. Jepsen.)

Oversættelse

Jeg, Niels Jepsen, høvedsmand på Hammershus, gør vitterligt for alle med dette mit åbne brev, at denne brevviser Jørgen Hals er afdøde Anders Galens, hvis sjæl Gud nåde, rette ægte søstersøn, med to søstre, som fornævnte Jørgen Hals har på Bornholm, og jeg har erfaret i sandhed, at fornævnte Anders Galen ingen nærmere retmæssig arving har end disse fornævnte.
At så i sandhed er, som forskrevet står, vidner jeg med mit indsegl, trykt under dette mit åbne brev.
Givet på Hammershus, år 1522.
(Original på papir med seglet påtrykt, i Dokumenter til Den Danske Adels Historie, Kgl. Bibliotek, fasc. 34, Familien Jepsens arkiv.)

Historisk kommentar

Med dette vidnesbrev bekræfter høvedsmanden på Hammershus, Niels Jepsen, at Jørgen Hals er nærmeste arving efter sin morbror Anders Galen. Dokumentet indleder en ny sagsstrand i

samlingen, der ikke længere handler om Niels Brade, men om arven efter Anders Galen, som Jørgen Hals og hans søstre gør krav på — en tvist, der uddybes i de følgende numre (63-66).

Resumé

Niels Jepsen, høvedsmand på Hammershus, bevidner i 1522, at Jørgen Hals er afdøde Anders Galens rette søstersøn og nærmeste arving, sammen med sine to søstre.

Dokument Nr. 63

1522. 17 Februar. Niels Jepsens Brev, at han vil holde Hammershus i en tryg Slotslov, paa Kongens, hans Søns, Hertug Hans's, Dronning Elisabeths eller i al Fald Danmarks Riges Raads Vegne.

Jeg Niels Jepsen webner Giøre alle witherligt oc kien=

Side nr. 63

Dokument Nr. 63 (fortsat)

des met thette mit obne breff at ieg nu haffuer annammet aff høgborne oc stormegthiiste Forste Her Christiern met guds nade Danmarckes, Sueriges, Norgis etc. Konning myn allern adigste Herre Hammerhufs slot vtj enn frij reen vbesmyttet slotz logh oc ther till met alt Burneholms lannd at holde tiill troer hand tiill hans nades Hogmegthughveed oc thet gud forbiude hans kongelig maiestadt forstackliit worde tiill høgborne Forstes Her Hansses hans nades kiære søns hand oc ther som hannem forstackit worde thet gud affwende tiill høgborne oc stormegtiiste Forstynnes Frue Elizabet miffnn kiere Frue Dronnings hand oc om hyndes nade forstacket worde tha beplycther ieg meg forne slot slog oc Land at holde tiill Danmarcks Riiges Raadts hand oc engen anden De beplichter ieg meg vedt myn ære sæligheb oc christelige troo at være forne myn nadigste Herre Konning oc Frue Dronningh oc theris børn oc arffuinge hulb oc troo aff liiff oc magt oc effther myn ytherste formue saa lenge jeg leffuer effther then eebt som jeg forne kongelige maiestadt sworet oc tiillsagt haffuer Till windesbyrd henger ieg mytt indsegle het neden fore thette mytt obne breff som Giffuet oc schreffuit er vtj Kopenhauffn maandagen nest effther sti. Valentini martiris Dag Aar etc. M.D.xxij.

(Geh. Arch.)

Oversættelse

... des med dette mit åbne brev, at jeg nu har annammet af den højbårne og stormægtigste fyrste hr. Christian, med Guds nåde Danmarks, Sveriges, Norges etc. konge, min allernådigste herre, Hammershus slot, i en fri, ren, ubesmittet slotslov, og dertil med hele Bornholms land at holde, tro hans nådes højmægtighed — og det Gud forbyde, [men om] hans kongelige majestæt forestaklig(?) blev — til den højbårne fyrste hr. Hans, hans nådes kære søns, hånd. Og skulle det ham også forestaklig blive, det Gud afvende, [da vil jeg holde det] til den højbårne og stormægtigste fyrstinde fru Elisabeth, min kære frue dronnings, hånd. Og om hendes nåde forestaklig blev, da forpligter jeg mig til at holde fornævnte slot og land til Danmarks riges råds hånd, og ingen anden.

Jeg forpligter mig ved min ære, sjæls salighed og kristelige tro at være fornævnte min nådigste herre konge og frue dronning og deres børn og arvinger huld og tro af liv og magt, og efter min yderste formue, så længe jeg lever, efter den ed, som jeg fornævnte kongelige majestæt svoret og tilsagt har.
Til vidnesbyrd hænger jeg mit indsegl her neden for dette mit åbne brev, som givet og skrevet er i København, mandagen næst efter sankt Valentins martyrdag, år etc. 1522.
(Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Niels Jepsens edsbrev er en klassisk slotslovsforpligtelse: han lover at holde Hammershus og Bornholm tro under kong Christian II, med en fastlagt arvefølge for, hvem han i givet fald i stedet skylder troskab — først tronfølgeren hertug Hans, dernæst dronning Elisabeth, og i sidste instans Danmarks riges råd. Denne type betingede troskabserklæring var standard for slotslove på vigtige grænsefæstninger og sikrede, at slottet ikke faldt i utro hænder ved et pludseligt tronskifte.
At Niels Jepsen — samme mand, der i Nr. 62 bevidnede Jørgen Hals' arveret — her aflægger denne ed kun fem dage efter (17. februar mod vidnesbyrdet i 1522 udateret), viser ham som en fast etableret og betroet høvedsmand på Hammershus i denne periode.

Resumé

Niels Jepsen, høvedsmand på Hammershus, aflægger den 17. februar 1522 slotslovsed til kong Christian II om at holde Hammershus og Bornholm i tro slotslov, med fastlagt arvefølge for troskaben til hertug Hans, dronning Elisabeth eller Danmarks riges råd.

Dokument Nr. 64

1522. 22 Mai. Landsthings Vidne af Bornholms Landsthing, at mange Almue havde vidnet, at Jørgen Hals og hans Søskende ere ægte fødte og bør at arve efter Anders Galen.

Wii effther̃e Niels Jebffen aff wapen hoffuitzman paa Hammershwß, Olaff Ottesß landbommer paa Bordenholm, Jør=ghen Gagge vbi Lensgard friman, Hans Borgeby vbi Borge=gard och Andhers Kos vbi ste. Jebs Soghn, P. Kofod och Mortthen Laßen burgemesthere vbi Kobne, Laur. Zull sande=mandh, Hans Pedersfen vbi Østre Marie soghn och P. Mwnnck sandemand i ste. Hanß soghen gøre vitherlight for alle met thette wort obne breff Att Aar efther gwdz byr MD. xxiio torsdaghen nest effter cantate wor sfickett for os oc for menlighe almwe paa Bordhenholms lanktinngh som thend

---

Side nr. 64

Dokument Nr. 64 (fortsat)

Dagh tingh søgthe bestedhen mand Jørghen Hals hwillen ther fram gigh for menwge almwe och besppurde segh om thennem vitherlicht war att forne Jørghen Hals och hans sysstende ære egthe oc reth borett och sødde bodhe aff fadher och modher och om thennem vitherligt er att thi hørde Andhers Gallen til ther døde i Lwnd hwes sjell gud nadhe eller thennem bør att stande ij arff effther

samme Andhers Gallen for eghehet skull som thennem bør at arffue effther theres dobe frende och slegt=ningh som loghen vtwiser som eghte och rethe er bode aff Fadher oc Modher ther till swaret alle mennd menlige som ther aff wiste oc badhe thennem saa gud til helpe at the icke andhet vidhe met forne Jørghen Hals oc hans syssenne end thi ære egthe oc egthefødde och børe saa well theres Dell att arffue effther forne Andhers Gallen met lige och retthe saa mog=het som thennem rettelige kand till falle effther loghen Att thette saa i sandhen er som forsfcreffuit stor vitne wj met thette wort obne breff de Jndsægheell Datum ipso die quibus (sic) vt supra.

(Original i Geh. Arch.)

Oversættelse

Vi, efterskrevne Niels Jepsen af våben, høvedsmand på Hammershus, Oluf Ottesen, landsdommer på Bornholm, Jørgen Gagge i Lensgård, friman, Hans Borgeby i Borgegård og Anders Koss i Sankt Ibs sogn, Peder Kofoed og Morten Lassen, borgmestre i København(?), Lars Sjul, sandemand, Hans Pedersen i Østermarie sogn, og Peder Munch, sandemand i Sankt Hans sogn, gør vitterligt for alle med dette vort åbne brev, at år efter Guds byrd 1522, torsdagen næst efter Cantate, var stedt for os og for menige almue på Bornholms landsting, som den
dag søgte tinget, den beskedne mand Jørgen Hals, hvilken der gik frem for menige almue og adspurgte, om dem vitterligt var, at fornævnte Jørgen Hals og hans søskende er ægte og retteligt avlet og født, både af fader og moder, og om dem vitterligt er, at de hørte Anders Galen til, som døde i Lund, hvis sjæl Gud nåde, og om de bør stå til arv efter samme Anders Galen af egenhed(?) skyld, som det bør dem at arve efter deres døde frænde og slægtning, som loven udviser, som ægte og rette er, både af fader og moder.
Dertil svarede alle mænd samstemmigt, som der om vidste, og bad sig så Gud til hjælp, at de intet andet ved med fornævnte Jørgen Hals og hans søskende, end at de er ægte og ægtefødte, og bør så vel deres del at arve efter fornævnte Anders Galen med lige og rette, så meget som dem retteligt kan tilfalde efter loven.
At dette så i sandhed er, som forskrevet står, vidner vi med dette vort åbne brev og vore indsegl.
Givet samme dag og år som forskrevet står.
(Original i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Dette landstingsvidne fastslår formelt, hvad Niels Jepsens brev (Nr. 62) allerede havde bekræftet: Jørgen Hals og hans søskende er ægtefødte og dermed retmæssige arvinger efter deres morbror Anders Galen. At vidnesbyrdet aflægges af en usædvanlig bred kreds — høvedsmanden på Hammershus, landsdommeren, flere lokale honoratiores og borgmestre — viser, hvor stor vægt man lagde på at få arveretten udelukkende dokumenteret, formentlig fordi arven omfattede gods i både Skåne og andetsteds og derfor krævede uomtvistelig hjemmel.

Resumé

Bornholms landsting bevidner den 22. maj 1522, ved en bred kreds af høvedsmand, landsdommer og andre gode mænd, at Jørgen Hals og hans søskende er ægtefødte og retmæssige arvinger efter deres morbror Anders Galen.

Dokument Nr. 65

1523. 2 Juli. Jørgen Hals med Flere skjøde til Mourids Jepsen til Skurup det Gods, som tilfaldt dem i Skaane, efter deres Frænde Anders Galen.

Jørgen Hals, Arel Povlsen og Oluf Due, boende i Øster Marie Kirke Sogn paa Bornholm, skjøde det velb. Mourids Jepsen*) til Skurup**) alt det Gods, som tilfaldt dem efter deres Frænde Anders Galen, død i Lund, nemlig i Skaane i Bemmendshøi Herred, Skurup Sogn, Holtebjerg, 2 Gaarde, som hver yde 2 Pund Byg til Landgilde, 18 grot Skat og 1 Teie i Landgilde; en Gaard svarer 1½ Pund Byg, 18 grot Skat og en Teie; en Gaard, der svarer ligesaa meget. Et Fæste i samme By giver 1 ß grot i Skat og 1 Teie i Landgilde, hvilken 1 ß grot hvert aar skal ydes til Præstebolet i Skurup for deres Forældres Sjæle, men Teien, Giesteri, Dagsværk og Forsvar skal altid være hos Mourids

---

Side nr. 65

Dokument Nr. 65 (fortsat)

Jepsen og hans Arvinger; endvidere en Eng ved gamle Aagaarde Dam kaldet. Vidner: Hr. Albert Jepsen, Høvedsmand paa Lindholm, Hr. Arel Brade til Krogholm og Hr. Holger Gregersen til Hiffebierg, Ridder. Dat. Skurupgaard, vor Frue Dag Visitationis 1523.

**) Sparre. **) Nu Svanholm i Skaane.*

(Udtog af Orig. i Canc. Arch.)

Oversættelse

[Regesten:] Jørgen Hals, Arild Povlsen og Oluf Due, boende i Østermarie kirkesogn på Bornholm, skøder til den velbyrdige Mourits Jepsen til Skurup alt det gods, som tilfaldt dem efter deres frænde Anders Galen, død i Lund — nemlig i Skåne, i Bjäre(?) herred, Skurup sogn, Holtebjerg, to gårde, som hver yder to pund byg i landgilde, 18 grot skat og en teje i landgilde; en gård svarer 1½ pund byg, 18 grot skat og en teje; en gård, der svarer ligeså meget. Et fæste i samme by giver én skilling grot i skat og en teje i landgilde, hvilken skilling grot hvert år skal ydes til præsteboligen i Skurup for deres forældres sjæle, men tejen, gæsteri, dagsværk og forsvar skal altid høre under Mourits Jepsen og hans arvinger; desuden en eng ved det gamle Ågårde-dam. Vidner: hr. Albert Jepsen, høvedsmand på Lindholm, hr. Arild Brade til Krageholm og hr. Holger Gregersen til Hyby(?), ridder. Dateret Skurupgård, Marias besøgelsesdag (Visitatio Mariæ), 1523.
(Uddrag af original i Kancelliarkivet.)

Historisk kommentar

Skødet afslutter arvesagen: Jørgen Hals og hans medarvinger overdrager det skånske gods, de arvede efter Anders Galen, til den velbyrdige Mourits Jepsen til Skurup. De to fodnotemærker knytter sig til navnene Jepsen (våbenet Sparre) og Skurup (senere kendt som Svanholm) og viser, hvordan en senere udgiver har suppleret teksten med genealogiske og topografiske oplysninger.

Resumé

Jørgen Hals, Arild Povlsen og Oluf Due skøder den 2. juli 1523 det gods i Skurup sogn i Skåne, de arvede efter Anders Galen, til Mourits Jepsen til Skurup.

Dokument Nr. 66

1525. 12 Juni. Mourits Jepsen til Kongen: at Niels Brade havde lovet at bistaa Otte Stigsen med 24 rustede Heste og at Niels Brade selv var seet i Lund hos Søren Norby. Da saaledes hans Gods var forbrudt til Kongen, udbeder han sig en lille Gaard i Kjøbenhavn, der tilhører N. Brade.

Moritz Jepsen, Ridder til Kong Frederik . . . . . Han har ladet forhøre Otte Stigsen, siden han kom hid til Slottet, at han skulde bekjende, hvo de vare, der begave sig til ham det første han kom til Skaane og fra „eders Naade," og gjorde ham nogen Bistand. Da sagde han, at Niels Brade skrev ham til, strax han kom fra Aausk, og spurgte hvor han skulde komme til ham, da vilde han komme ham til Hjelp med en 24 rustede Heste, og vilde dermed gjøre hvad Bistand han kunde. Ogsaa begjærede han Lejdebrev af Otto Stigsen til sig og til Hans Skovgaard, men dog sagde han, at Hans Skov=gaard som ikke selv til ham. Det sidste han saae Niels Brade derefter var i Lund hos Hr. Søren Norby. Han formoder derfor, at Alt hvad bemeldte Niels Brade ejer, er forbrudt til „eders Naade" og Kronen ... Her er en liden Gaard i Kjøben=havn, som hører ham til ... om „eders Naades Højmægtighed vilde værdiges at unde mig samme Gaard" ... .
Paa Kjøbenhavns Slot Mandagen næst efter Hellige Tre=foldigheds Søndag MDXXV.

(Udtog af Orig. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Mourits Jepsen, ridder, til kong Frederik ..... Han har ladet forhøre Otte Stigsen, siden han kom hid til slottet, om at han skulle bekende, hvem de var, der begav sig til ham, det første han kom til Skåne og fra „Eders Nåde", og gjorde ham nogen bistand. Da sagde han, at Niels Brade skrev ham til, straks han kom fra Halland(?), og spurgte, hvor han skulle komme til ham; da ville han komme ham til hjælp med 24 rustede heste, og ville dermed gøre, hvad bistand han kunne. Også begærede han lejdebrev af Otte Stigsen til sig selv og til Hans Skovgaard, men dog sagde han, at Hans Skovgaard ikke selv skrev til ham.
Det sidste, han så Niels Brade, derefter var han i Lund hos hr. Søren Norby. Han formoder derfor, at alt, hvad bemeldte Niels Brade ejer, er forbrudt til „Eders Nåde" og kronen ... Her er en lille gård i København, som hører ham til ... om „Eders Nådes Højmægtighed" ville værdiges at unde mig samme gård ... .
På Københavns Slot, mandagen næst efter Hellig Trefoldigheds søndag, 1525.
(Uddrag af original i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Dette brev bringer Niels Brade tilbage i samlingen, nu i en helt ny og alvorlig sammenhæng: under Grevens Fejde-lignende uro omkring 1525 forhører Mourits Jepsen den fangne Otte Stigsen, der afslører, at Niels Brade havde lovet militær bistand (24 rustede heste) og siden er set hos den notorisk kongefjendtlige Søren Norby. Mourits Jepsen konkluderer, at Niels Brades gods derved er forbrudt til kongen, og benytter lejligheden til selv at bede om en af Niels Brades gårde i København.

Brevet markerer et vendepunkt i Niels Brades skæbne: fra at være den forurettede part i den mangeårige strid med ærkebispestolen fremstår han nu som mistænkt for direkte politisk/militær understøttelse af kongens modstandere, hvilket kunne koste ham alt hans gods.

Resumé

Mourits Jepsen beretter den 12. juni 1525 til kongen, at Niels Brade efter forhør af Otte Stigsen skal have lovet militær bistand med 24 rustede heste og siden er set hos Søren Norby, hvorfor hans gods anses forbrudt til kronen; Mourits Jepsen beder samtidig om en af Niels Brades gårde i København.

Dokument Nr. 67

1525. 23 August. Kongens Brev, at han har været nødt til at indpantsætte de Lybske Bornholm paa nogle Aar, og at han til Vederlag afstaaer Lunde Domkirke Warberg Slot og alle de Herreder, som underligge.

Wij Frederick mett gudtz Naade &c. Giøre alle witterligt att epterthy leiglighedenn segh saa bezijffuer att the Lubsche haffue weldiglig indtagett wortt oc kronens Land Gudlandt oc Wißborgby oc fremdelis bestollett Wißborg Slott befryg=tendes att huare ther schede icke merckelige vndtsettninge mett thz første, schulle och ther mett schaffe theris willie oc øffre same Slott ofs oc riiget till stoer langsam schade oc forderff Saa haffue wij therfor nogen tijdt siden forleden schicket wortt merckelige raadt oc sendebudt tijll Lubke mett thennem at forhandle saa same bestolling motte mett willie oc mindelighedt vpgiffues og theres krigsfolck motte mett willie oc mindelighedt

---

Side nr. 66

Dokument Nr. 67 (fortsat)

ther aff landet igen affallis Huilckett same the Lubsche ingenle=des indtgaa eller sambtycke wille, eller giffue thennom tijll no=gen endelige besluten eller mindelige fordrag mett thennom mett myndre the funde och motte fange Lunde Domkirckes och Sancti Laurentzes Slott och Leenn Borgenholm och Hammershuß vbi nogen tijdt att beholde for theris ledene schade som the be=fiere thennom vbi nogre aar ij then feyde schulle haffue fangett och ledett epter schiellig worderen Tha paa thz wij oc wortt elsk^{t} Danmarckes Riiges raadt riget oc menige Riigens Jnd=byggere matte her epter stande y frijdt oc endrechtighedt mett the Lubsche och Wendische Steder oc theres forwante Och att seygdbe schade oc forderff som seg mangefoldelige ther vbi kunde effkes oc begyndes matte affstilles och nederleggis haffue same wore Raadt oc sendebudt icke vdhen stoer besueríngе motte Jndtgange oc sambtygcke Saa the Lubsche schulle vbi nogle aar haffue Boringholm Slott oc Leenn y besiddinge Som forne wortt Raadt haffue nu schicket oc sendt oß och wortt elsk^{t}. Danmarckis riigis Radt en Contract och reces aff thennem beseglett paa bode sijder paa same handling som thennem paa bode side giordt oc gangen er Huilcken same Contract oc reces wy och wortt elsk^{t}. Damn. Riig. Raadt icke kunde vdtsflaa eller affstille mett myndre wy och riigett vdi gett wilde giffuett off vbi en allmyndelige kriig og

Side nr. 67

Dokument Nr. 67 (fortsat)

feygdbe Tha paa thz att saadanne kriig schade oc forderff motte affstillis och borte bliffue haffue wij oc wortt Elsche. Danm. riiges raadt fuldtbordt sambtygt oc stadtfest same reces vdi syn fuldtmagt att bliffue oc paa thz att schade oc forderff schulle icke formøgett henge oc bliffue hoss Lunde Domkircke haffue wij aff wor Sønnerlige gunst oc naade befalleth samb=tygt oc fuldtmagt giffuett oc mett thz vort obne breff befalle Samb(tycke) oc fuldtmagt giffue wore elsk. Danm. riig. raadt Saa the mue paa wore oc fronens wegne tijll wederlag igen antt=verbe oc vdlegge tijll Lunde Domkircke oc sede wortt oc fro=nens Slott Wordtbierg mett alle the leen oc herreder som ther ere nu tijlliggendes Saa att forne Lunde Domkircke oc sede maa oc schall haffue nyde bruge oc beholde Same Slott och leen mett all syn konnyglige rentte rett oc rettighedt ing=tett vndertaget end tijll saa lenge forne Domkircke fanger same siit forne Slott oc land igen Boringholm vbi syn rolige heffdt oc besiddinge Dog saa at ofs elskel. her Trudt Gregersfen wor mandt oc raadt nyder oc beholder same Slott och Lenn paa Saadanne tieneste och affgifft epter wortt forlenings breffs liudelße oc Jndholdelße Och schall dog holle Slotz lougen tijll Lunde Domkircke oc Sedens tro handt, Och haffue wij nu anttuordett wortt elsk. Dan. Rii. Raadt Slotslougen tijll Wordtbierg Slott Saa the mue igen then andtuorde tuende aff Lundesedes prelater Och schal the tuende prelater schulle igen anttuorde same slozloug Ofs elskel. her Trudt Gregersfen att handt then sfjden holle schall tijll Lunde domkircke oc sedens tro handt Och ther som (gudt forbiude) thett saa scheede att forne Sloit Wordtbierg bliffuer her epter bestollett aff riigens fiender Tha wille wy mett Riigens Jndbyggeris hielp oc trøst komme ther tijll vndtsettning oc hielpe att frii thz aff same bestolling, Och wille wij giøre allt wor muelige flijtt tijll hoss the Lubsche At forne Boringholms Slott oc landt maa mett thz snareste komme igen tijll Lunde Domkircke oc sede, her mett bliffue paa syn geistlige Jurisdir paa Borgingholm aldeles vforkren=cket Giffuet paa wortt Slot Kiøbnehaffn Aar etc. MDXXV paa Sctj. Bartholomei aptli. afften Vnder wortt Signett.

Oversættelse

Vi Frederik, med Guds nåde etc. Gør alle vitterligt, at eftersom lejligheden sig så tilspidser, at de lybske voldeligt har indtaget vort og kronens land Gotland og Visby by, og fremdeles har besat Visborg slot, frygtende, at hvis der ikke skete en betydelig undsætning med det første, skulle de dermed skaffe deres vilje og overgive samme slot til os og riget til stor langsommelig skade og fordærv, så har vi derfor nogen tid siden forleden sendt vort betydelige råd og sendebud til Lübeck, for at forhandle med dem om, at samme besætning måtte med vilje og mindelighed opgives, og deres krigsfolk måtte med mindelighed
igen drage bort af landet — hvilket samme de lybske ingenlunde ville indgå på eller samtykke, eller give sig til nogen endelig beslutning eller mindelig aftale med, medmindre de kunne og måtte få Lunde domkirkes og sankt Laurentius' slot og len, Bornholm og Hammershus, i nogen tid at beholde, for deres lidte skade, som de beklager sig over at have lidt og haft i nogle år under den fejde, efter skellig vurdering.
For at vi og vort elskelige Danmarks riges råd, riget og menige rigets indbyggere måtte herefter stå i fred og endrægtighed med de lybske og vendiske stæder og deres forbundsfæller, og for at sådan skade og fordærv, som mangfoldigt kunne opstå og begyndes deraf, skulle afstilles og nedlægges, har samme vore råd og sendebud ikke uden stor besvær kunnet indgå og samtykke, at de lybske skulle i nogle år have Bornholms slot og len i besiddelse. Fornævnte vort råd har nu sendt os og vort elskelige Danmarks riges råd en kontrakt og recess, af dem beseglet på begge sider, om samme handel, som er gjort og indgået mellem dem på begge sider — hvilken samme kontrakt og recess vi

og vort elskelige Danmarks riges råd ikke kunne afslå eller afvise, medmindre vi og riget ville udsætte os for en almindelig krig og
fejde. For at sådan krigsskade og fordærv måtte afstilles og blive borte, har vi og vort elskelige Danmarks riges råd fuldbyrdet, samtykket og stadfæstet samme recess, at den skal blive ved fuld magt. Og for at skade og fordærv ikke skulle blive hængende alt for meget ved Lunde domkirke, har vi af vor synderlige gunst og nåde befalet, samtykket og givet fuldmagt, og med dette vort åbne brev befaler, samtykker og giver vort elskelige Danmarks riges råd fuldmagt, at de på vore og kronens vegne må til vederlag igen overdrage og udlægge til Lunde domkirke og sæde vort og kronens slot Varberg, med alle de len og herreder, som nu ligger dertil.
Således at fornævnte Lunde domkirke og sæde må og skal have, nyde, bruge og beholde samme slot og len med al sin kongelige rente, ret og rettighed, intet undtaget, indtil så længe fornævnte domkirke igen får sit fornævnte slot og land Bornholm tilbage i sin rolige hævd og besiddelse. Dog således, at os elskelige hr. Truid Gregersen, vor mand og råd, nyder og beholder samme slot og len på sådanne vilkår og afgift, som vort forleningsbrevs lydelse og indhold angiver, og skal dog holde slotsloven til Lunde domkirke og sædes tro hånd.
Og vi har nu overantvordet vort elskelige Danmarks riges råd slotsloven til Varberg slot, så de igen må overantvorde den til to af Lunde sædes prælater; og de to prælater skal igen overantvorde samme slotslov til os elskelige hr. Truid Gregersen, at han derefter skal holde den til Lunde domkirke og sædes tro hånd. Og skulle det (Gud forbyde) ske, at fornævnte slot Varberg herefter bliver besat af rigets fjender, da ville vi med rigets indbyggeres hjælp og trøst komme til undsætning og hjælpe med at befri det fra samme besættelse.
Og vi vil gøre al vor mulige flid hos de lybske, at fornævnte Bornholms slot og land må med det snareste komme tilbage til Lunde domkirke og sæde, dog med den geistlige jurisdiktion på Bornholm aldeles ukrænket. Givet på vort slot København, år etc. 1525, sankt Bartholomæi apostels aften. Under vort segl.

Historisk kommentar

Dette er et af de historisk vigtigste dokumenter i samlingen: kong Frederik I's egen redegørelse for baggrunden for at pantsætte Bornholm og Hammershus til Lübeck i 1525 — som led i et forlig efter lybækkernes besættelse af Gotland og Visborg, hvor lybækkerne krævede Bornholm som sikkerhed for deres krigsomkostninger. Som vederlag til Lunde ærkebispestol, der derved mistede Bornholm, overdrager kongen i stedet Varberg slot og len til ærkebispesædet, med Truid Gregersen som lensmand under en fastlagt slotslovsordning.
Brevet viser den store politiske sammenhæng, som den mangeårige lokale strid om Niels Brades gods (Nr. 45-66) nu opsluges af: Bornholm forlader dansk direkte styre i næsten et århundrede fremover (frem til 1576), og selve øens forfatningsmæssige stilling ændres fundamentalt. Ærkebispestolens geistlige jurisdiktion over Bornholm bevares dog udtrykkeligt uændret.

Resumé

Kong Frederik I forklarer den 23. august 1525, hvorfor han har måttet overlade Bornholm og Hammershus til Lübeck i en årrække som led i et forlig efter den lybske besættelse af Gotland, og tilkender til vederlag Lunde ærkebispestol Varberg slot og len, med Truid Gregersen som lensmand, mens den geistlige jurisdiktion over Bornholm forbliver ærkebispens.

Side nr. 68

Ad mandatum Domini regis
proprium de scitu consiliariorum
Receperunt conciliarii vnas & capitulum Lunden. vnas ejus=dem tenoris literas in pergameno & habet Trudt Gregerssen copiam sigillatam in papyro.

(Registrant med forskj. Akter fra 1536-1550, Nr. 31 i Saml. til de Danske Kong. Hist. fol. 45 i Geh. Arch.)

Dokument Nr. 68

1525. 18 Septb. Det Lybeckske Raads Reversal ved Overtagelsen af Bornholm. Man har modtaget Slot og Land med Undtagelse af den geistlige Jurisdiction. Man forpligter sig til deraf at svare Mandfølge, Landeværn, almindelige Paabud, Bede og hvad Riget i Almindelighed tilkommer. Naar den Tid er omme, i hvilken de skulle have Den, og som skal bestemmes af deres Venner, to Holstenske og to Hamborgske Raad, ville de tilbagelevere Slottet og Len til Kongen eller Riget eller Rigens Raad, og imidlertid holde det i en tro og tryg Slotslov. De skulle ikke forringe eller forkorte Slot, Land, Lehn, Bygninger m.m., men holde alt efter gammel Ret, Sædvane og Skik. De skulle intet bygge eller afbryde paa Fæstning, Dyb, Havne m.m. uden Kongens og Rigens Raads Villie og Samtykke. Skulde Slot og Land fravindes dem ved en fjendes Vold, da skulle de hjælpe til at vinde det igjen. Bliver der af de 6 i den Segeberger Reces benævnte Slotte overgivet dem i rette Tid, skal dette dog ikke ophæve de her indgaaede Forpligtelser.

Wij Burgermeister vnnd Radtmanne der Stadt Lubeck, Bekennen hiermitt apenbare, vor vnnß, vnnße Nakamen Vnnd Jedermenniglicken, Nach deme de Durchleuchtigeste, Groth=mechtigeste, Hochgeborne Furste her Friderick konnigk etc. vnn=ser gnedigister Here etc. vth milder vnnd gnediger thonegunge so sine ko. W. tho vnnß, vnnd deme gemeinen Manne vnnser Statt dragenn, vnnß nach vermoge des Segebergeschenn Receß, vp negest vorgangen Frigdages nach Reminiscere dußses Jegenwardigen viß=vnnd thwintigesten Jars, vpgericht, deß Stiffts tho Lunden

---

Side nr. 69

Dokument Nr. 68 (fortsat)

Schloth Hamerßhusen, vnnd Lanndt Bornholme, mitt allen vnnd Jeglikenn desfuluen Lanndes vnnd Schlates thobehorungen, vp ethlicke tide vnnd Jare, gnedigclickenn verlehnet, Jngedaenn vnnd beuahlen hefft, mit rade Wethenn vnnd willen der hoch=werdigenn, Werdigen, Gestrengenn vnnd Erbarenn Heren Bi=schopenn, Prelatenn, Rittere, vnnd annderen gemeinen Reden deß Rickes Dennemarcken, Doch nicht destoweniger Geistlicke Auericheit vnnd Jurisdiction darann vth bescheiden etc. Darup vorplichtenn wij vnnß, vnnse Nakomenn, vnnse burger, Cop=lude vnnd gemeine Jnwahnere der Stadt Lubeck wedderumb tho syner Ko. W. denn gemeltenn Rickes Rethenn vnnd aller oh=rer Durchleucht. gned. vnnd gunst. Nachkamen Jn nahfolgenden mathen vnnd wisen Dath Jnn sollicher belenunge siner Ko. W. vnnd der Chronen tho Dennemarcken vth demesuluigenn Schlathe vnnd Lannde Hamerßhusenn vnnd Bornholme, de Manfolge, Lanndthwere,

gemeine Lanndtschafft, vnnd Bede, vnnd sunst wath dath gemeine Ricke deith frig vnnd vngehin=dert ohne alle Jnsage, guttwilligenn beredet werden vnnd fol=gen schole, wo vann olderß gewontlicken, weß vnnse freunde twe Holsteinische Rede, vnnd thwe des Erbaren Rades der Statt Hamborch affseggen werdenn, vp de tidt vnnd Jarthal wolannge wy Bornholme Jnhebbenn scholenn, na vermoge deß vorgenomeden Segebergeschen Receß, Darby willenn wy bliuenn lathen, Vnnd deme vthspreke getruwlick genoch doen, vnnd volgenn, vnnd nach verlope der tidt, so se affseggenn werdenn, Sollenn, vnnd willenn wy sollich Schlotth Hamerß=husenn, vnnd Lanndt Borneholme, Jn aller mathen wo wy dath mith deme Jnuentario entphangen verlathen, vnnd wed=derumb tho Ko. W. handenn, Aber offte sine Ko. W. midt=lertidt nah deme willenn Godes verstueruenn wurdenn (Dath gott lannge fristenn wille.) Denne tho deß Rickeß Rederen hannden ouerantworthenn, Dargegenn ok keine argelist hulpe=rede oder Jnsage thogebruckenn. Wy willenn ock gemelter Ko. W. vnnd den Rickeß Reden, Jn demesuluigen Schlothe vnnd Lande de tidt, holange wy dath Jnne hebben getruwen Schlotsgelouen vnnd de truwe hanndt darinne holdenn vnd warndenn,

Oversættelse

[Registranten:] Efter Kongens egen befaling, med rådets viden. Rådsherrerne og domkapitlet i Lund har modtaget et brev af samme ordlyd på pergament, og Truid Gregersen har en beseglet kopi på papir.
[Regesten:] Det lybske råds reversal (modtagelsesbekræftelse og forpligtelseserklæring) ved overtagelsen af Bornholm. Man har modtaget slot og land, med undtagelse af den gejstlige jurisdiktion. Man forpligter sig til deraf at yde mandfølge, landeværn, almindelige pålæg, bede og hvad riget i almindelighed tilkommer. Når den tid er omme, i hvilken de skal have det — som skal fastsættes af deres venner, to holstenske og to hamborgske råder — vil de tilbagelevere slottet og landet til kongen eller riget eller rigens råd, og imidlertid holde det i en tro og tryg slotslov. De skal ikke forringe eller forkorte slot, land, len, bygninger m.m., men holde alt efter gammel ret, sædvane og skik. De skal intet bygge eller nedbryde på fæstning, dyb, havne m.m. uden kongens og rigens råds vilje og samtykke. Skulle slot og land fravindes dem ved en fjendes vold, da skal de hjælpe til at vinde det igen. Bliver et af de 6 i Segeberg-recessen nævnte slotte overgivet dem i rette tid, skal dette dog ikke ophæve de her indgåede forpligtelser.
Vi, borgmester og rådmænd i staden Lübeck, bekender hermed åbenbart, for os, vore efterkommere og enhver, at efter at den durchlauchtigste, stormægtigste, højbårne fyrste hr. Frederik, konge etc., vor nådigste herre etc., af mild og nådig tilbøjelighed, som hans kongelige majestæt bærer til os og til vor stads menige mand, efter Segeberg-recessens indhold — oprettet nærmest forgangne fredag efter Reminiscere i dette nærværende femogtyvende år — nådigst har forlenet, overgivet og befalet os stiftet Lundes
slot Hammershus og landet Bornholm, med alt og hvert af samme lands og slots tilliggender, for nogen tid og år, med råd, viden og vilje fra de højværdige, værdige, strenge og ærbare herrer bisper, prælater, riddere og andre menige råder af riget Danmark — dog ikke desto mindre med den gejstlige øvrighed og jurisdiktion derfra undtaget etc. Derpå forpligter vi os, vore efterkommere, vore borgere, købmænd og menige indbyggere af staden Lübeck, over for hans kongelige majestæt, de nævnte rigets råder og alle deres durchlauchtighed, nådes og gunsts efterkommere, på følgende måde og vis:
At vi i sådan forlening af hans kongelige majestæts og Danmarks krones slot og land Hammershus og Bornholm vil lade mandfølgen, landeværnet, den menige landskab og bede, og ellers hvad det menige rige tilkommer, frit og uhindret, uden nogen indsigelse, godvilligt berede og følge, sådan som det fra gammel tid har været sædvane — hvad vore venner, to holstenske råder og to af det

ærbare råd i staden Hamborg, vil afsige om den tid og det årstal, hvor længe vi skal have Bornholm i besiddelse, efter fornævnte Segeberg-recessens indhold. Dermed vil vi lade det blive, og den afsigelse trofast nok efterkomme og følge.
Og efter forløbet af den tid, som de vil afsige, skal og vil vi samme slot Hammershus og land Bornholm, i alle måder, som vi det med inventariet modtog, forlade og igen overgive til hans kongelige majestæts hænder. Men skulle hans kongelige majestæt imidlertid, efter Guds vilje, afgå ved døden (det Gud længe forhale ville), da til rigets råders hænder overantvorde det, og derimod heller ikke bruge nogen argelist, hjælperåd eller indsigelse. Vi vil også overfor nævnte kongelige majestæt og rigets råder, i samme slot og land, den tid vi har det i besiddelse, holde tro slotstro og den tro hånd derudi holde og bevare,

Historisk kommentar

Med dette dokument — det lybske råds formelle reversal (kvitterings- og forpligtelseserklæring) — bekræftes selve overdragelsen af Hammershus og Bornholm til Lübeck, som kong Frederik I havde forklaret i det foregående brev (Nr. 67). Rådet i Lübeck forpligter sig i detaljeret form til at forvalte Bornholm som et almindeligt len under den danske krone i den aftalte periode, med respekt for lokale skikke, rettigheder og — udtrykkeligt undtaget fra lybækkernes myndighed — den gejstlige jurisdiktion, som forblev hos ærkebispestolen.
Fastsættelsen af pantetidens længde overlades bevidst til en uafhængig instans (to holstenske og to hamborgske rådmænd) frem for at blive låst fast i selve traktaten - en typisk konfliktdæmpende konstruktion i datidens store mellemstatslige aftaler.

Side nr. 70

Dokument Nr. 68 (fortsat)

nah deß Rickes gebrucke, wo men dath mit dem Schlothsge=louen vnnd truwer hanndt, jm Ricke holdenn plege, vnnd wen=ner de tidt vnnser verlenunge vorlopenn, Denne den Schlotts=gelouen vnnd truwe hanndt mit deme Schlathe Hamerßhusen vnnd Lannde Bornholme samptlich siner Ko. W. edder nah siner Ko. W. dodes affgange denn Ricken redenn wederomb thoueranthworden, aber deme Jennen Deme Ko. W. offte deß Rikes Rede deß Schinbarlicken beuel geuenn werden wedder=vmb thoeschennen. Wy schollenn edder willen ok dath bauen=geschreuen Schloth vnnd Lonndt Jn ohren Buwethen vnnd thobehoringen, Jn wonenden Luden, Lanstennn, Bunden, holteren, watheren, Bischerien, Molen, Dickenn, Wischen, Weiden, Acke=ren, herlicheiden, gerichtideiden vnnd gerichtenn, oder annbern nuttcheiden nicht veraggeren, vorforthen ebber vorsleinen, sun=der allenthaluen by older Gewonheit, Rechten, Richten, vnnd gerechtigkeiten blyuen lathen, vnnd darbauen mit nichtes beschwe=ren, ok nicht beschweren lathenn.
Ok wollen wy ann gedachten Schlathe, huße vnnd lannde, ohren Bestingenn, Strohmen, Depen vnnd hauen, nichts bu=wen ebber afbreken, ahne sunderlick medewethenn Ko. W. vnnd deß Rikeß Reden etc. Wurde vnnß ock deß so gott nichten wille sollich Schlott vnnd Lanndt, durch vnnser allenthal=uen Viande affgewunnen, affgeschlechen, ebber genahmen, So willen wy mit Gotts hulpe Ko. W. vnnd den Rikeß Reden der Chronen thom besten sollich wedderumb wynnen helpen, Doch nichteweniger vnnße Jare darinne vorbeholdenn Vnnd offte Ko. W., denn Rikeß Reden, denn Chronen Dennemarcken, vnnd Norwegen Jn den Riken Jennich Schloth, Statt, Lanndt, edder Vestinge affgewunnen wurde, So scholen vnnd willen wy nach vermoge deß Schlothes vnnd Lanndtes dath wy Jnne hebbenn, vnnd alse wy des Rikes besten thowethen, Dartho denen vnnd

wedderomb wynnen helpen. Vnnd dath vnnz nach vermoge des bauengeschreuen Receß ein vonn denn Seß Schlothen Dar inne benohmet, tuischenn vorgangen Pinrstenn vnnd Johannis Bap=tisten dage nicht Jngeboen werden, schal deßer hanndlunge ner=

Oversættelse

... efter rigets skik, som man plejer at holde med slotstroskaben og den tro hånd i riget. Og når vor forlenings tid er forløben, da skal slotstroskaben og den tro hånd, med slottet Hammershus og landet Bornholm samlet, overantvordes til hans kongelige majestæt, eller — efter hans kongelige majestæts dødelige afgang — til rigets råder; men til den, som kongelige majestæt eller rigets råd giver åbenbar befaling, skal det tilsvarende overantvordes.
Vi skal og vil heller ikke forringe, forkorte eller nedslide det ovenskrevne slot og land, i deres bygninger og tilhørende, i deres iboende folk, landsbyer, bønder, skove, vande, fiskerier, møller, diger, enge, græsgange, agre, herligheder, jurisdiktioner og retter, eller andre nyttigheder, men lade dem i alle måder blive ved gammel sædvane, rettigheder, retter og rettigheder, og ikke besvære dem derudover, ej heller lade dem besvære.
Og vi vil ikke bygge eller nedbryde noget på det omtalte slot, hus og land, deres fæstningsværker, strømme, dybder og havne, uden kongelig majestæts og rigets råds særlige medviden etc. Skulle det os også — det Gud forbyde — ske, at samme slot og land ved fjenders overmagt blev afvundet, afslået eller taget fra os, da vil vi med Guds hjælp hjælpe kongelig majestæt og rigets råder, til kronens bedste, med at vinde det tilbage igen — dog uden præjudice for vore [pante-]år deri.
Og hvis kongelig majestæt, rigets råder, Danmarks og Norges kroner, i rigerne skulle miste noget slot, stad, land eller fæstning, da skal og vil vi, i forhold til det slot og land, vi har i besiddelse, og som vi anser for rigets bedste, medvirke dertil og hjælpe med at vinde det tilbage igen. Og at der, i overensstemmelse med ovenskrevne recess, ikke inden pinse og sankt Hans dag (Johannes Døberens dag) bliver indløst et af de seks deri nævnte slotte, skal ikke

Historisk kommentar

Denne del af reversalen fastlægger de konkrete driftsbetingelser for det lybske styre på Bornholm: ingen forringelse af slottets eller landets ressourcer og rettigheder, intet nybyggeri eller nedrivning af forsvarsværker uden kongens samtykke, samt en gensidig forsvarsforpligtelse — lybækkerne skal hjælpe med at genvinde Bornholm, hvis det tabes til en fjende, og omvendt bidrage til at genvinde andre danske/norske besiddelser, hvis lejlighed byder sig. Bestemmelsen om, at udeblivelse af indløsning af et af de seks Segeberg-slotte inden pinse/sankthans ikke skal ophæve aftalen, viser, at parterne har forudset forsinkelser i den komplicerede indløsningsordning og søgt at gøre selve hovedaftalen robust over for dem.

Side nr. 71

Dokument Nr. 68 (fortsat)

gents jnne entiegenn fin, willen vnnß ok darup nichts thobe=ropenn, edder darmede thoentschuldigende offte behelpende heb=benn, sunder deß by dem Receß durch her Wulff Po=gerwisch Ritter vnnd Hinrick Rannzowuen, Mittweken Diuisio=nis Apostolorum binnen Lubeck gemaket blyuen.

Alle vnnd itzlicke vorgeschreuen stucke, puncte vnnd Arti=kule diesses breues Reden vnnd gelouen wy Burgermeistere vnnd Radthmanne vorbenometh, vor vnnß vnnße nachkamen, Ock mede vor vnnse Burgere, Coplude, vnnd gemeine Jnwah=nere vnnser Statt Lubeck, stede, vast, getruw, by gudenn ehrenn, truwenn vnnd gelouen, vnuerbrakenn ganz wel thoholdende, keiner Jnsage vthflucht, Argelist geistlickes aber wertlickes gerichtes edder rechtes, aber jeniger annder behelpinge, Darjegen nicht brucken de vnnß mochte bathen, vnnd hochgemelter Ko. W. vnnd denn Ricken Reden, vnnd den Rickenn mochte schadenn, jhenniger mathen. Deß tho Orkunde hebbenn wy vnnßer Stat Jngesegel etc.*) . . . .

**) Originalen hertil findes paa Pergament under „Varia 1-16“, og er dateret 1525, Mandagen na Lamberti Episcopi, med Lybecks store Segl vedhængende.*

(Uffskrift i Raadh. Arch. i Lybek.)

Oversættelse

... indeholdt heri, vil vi heller ikke påberåbe os noget derimod, eller dermed undskylde eller behjælpe os, medmindre det bliver gjort ved den recess, der er oprettet gennem hr. Wulf Pogwisch, ridder, og Henrik Rantzau, onsdagen Divisio Apostolorum (apostlenes deling) i Lübeck.
Alle og enhver af de ovenskrevne stykker, punkter og artikler i dette brev taler og lover vi, fornævnte borgmester og rådmænd, for os og vore efterkommere, også for vore borgere, købmænd og menige indbyggere af vor stad Lübeck, stadigt, fast, tro, ved god ære, troskab og løfte, ubrudt vel at holde, uden nogen indsigelse, udflugt, argelist af gejstlig eller verdslig ret eller domstol, eller nogen anden hjælperåd, som imod dette kunne komme os til gode, men hans kongelige majestæt og rigets råder til skade, på nogen måde. Til vidnesbyrd herom har vi hængt vor stads segl herunder etc.[1] . . . .
(Afskrift i Rådhusarkivet i Lübeck.)

Historisk kommentar

Reversalens afsluttende afsnit indeholder den sædvanlige, formelretlige troskabsklausul, hvormed Lübecks råd binder sig selv, sine efterkommere og hele stadens borgerskab til aftalen, med udtrykkeligt afkald på enhver retlig eller uretlig undtagelse, samt henvisning til den detaljerede recess forhandlet af de kongelige og lybske forhandlere Wulf Pogwisch og Henrik Rantzau. Med dette er selve overdragelsesaftalen mellem den danske krone og staden Lübeck om Bornholm og Hammershus juridisk fuldbyrdet fra begge parters side.

Resumé

Det lybske råds reversal af 18. september 1525 (Nr. 68) afsluttes med rådets højtidelige troskabsforpligtelse på egne, efterkommernes og hele borgerskabets vegne til at overholde alle vilkårene for forvaltningen af Hammershus og Bornholm, som fastlagt i Segeberg-recessen.

Dokument Nr. 69

1525. 11 Novbr. Af Bernt Knops Optegnelser om Overtagelsen af Bornholm m.m.

Anno 1525 deß dinstedaghs na Martini (14 Novbr.) auer=antwerde de gestrenger Erbar vnd Ernuester Her Otto Krum=pen ritter nah hett vnd befelich Kon. Mats. van Dennemarcke=den vnd rifeß rederen etc. dem Ernuesten vnnd vornemmen hern Cordt Wibbekinck alse ein anwaldt vnd ledemate eineß Erbaren radeß van Lubeck etc. dat landt Bornholm vnd flot Hamerßhufen mith der infumpst, genet, gebrauch, vnd gerech=ticfeit alfe idt touoren biscop Bregitte (sic) van Lunden, vnd Stein Stenß alfe fin regerender vaget gehatt vnd regeret hab=ben, mith vorlanginge eineß landtfen bofeß, in den werden vnd fresten scholde idt henforder Ein Erbar radt von Lubeck

---

Side nr. 72

Dokument Nr. 69 (fortsat)

vnd er befelichhebber holden, vnd regeren, vnd ock den scatte=bock nicht verhogen, vornedbtren, noch voranderen Ein Erbar Radt vnd ehr befelichhebber scholden ock dat landt Bornholm vnd flot Hamerßhufen nemendeß vpgeuen, vorlaten noch aueranthworden, wen de Jar vmgekamen sint na vormoge Eineß vpge=richteben vnd vorsegelden receß, sonder Kon. Matt. vnd den rikßstenderen van Dennemarcke etc. Vp solcke inruminge, vorla=tinge, vnd befelinge heft de vorgemelter her Cordt Wibbelinck, in namen vnd van wegen Eineß Erbaren radeß van Lubeck, my Berent Knop (dat flot) wedderumb auerantwordet vnd befelet got geue to myth genaden vnd gelucke, tor Selen vnd liueß felicheit Amen.
Vnde vp de sulue tidt waß dat flot Hamerßhufen gar wøste, vnd neddergebraken, kein gesparre noch bedackinge vp dem flote gewesen, vnd weß ick nu henforder don kan vnd moth geschut vnd wert angeferet Einem Erb. rode vnd ganzer gemente der stade Lubeck minen heren tom besten. Godt der almechtige vor=lene vnß allen sine genade van nu an beth in Ewicheit amen.
Jt. Dit nageschreuen iß dat Jnuentarium dat vp de suluige tidt wor mi Berent Knop dorch Mikel (Hals) auerantwordet werdt, in tween gemaket vnd dorchgesneden dorch her Otte Krumpen ritter, vnd hern Cort Wibbekinck minen heren ieberen Ein auerantwordet Entfangen, vnd an Ein beholden Ock waß vp dat mal Mickel Half Ein houetman vp den flot Hamers=hufen vth het vnd befelich Ern Age Gipsen*) Erßbiscop to Lunden,

*) *Aage Jepsen Sparre.*
Jnt Erste 70 ton. molt, Jt. 10 ton. Ber, Jt. 1 Drompt hoppen, Noch 1 Bedde, 1 poel, 1 becken vnd 1 par bedde laken, Noch 1½ ton. herinck, de ½ ton. waß gut, de hele dochte nicht vele. Noch 1 funtor. Jt if hebbe in der Kofen Entfan=gen 1 ketel van 2 ton. noch 1 ketel van 1 ton. grot, Noch 1 Ketel von Einem span waterß grot, Noch 6 grapen klen vnd grot, den grotesten van Einem span grot. Jt. noch 1 olden ketel, docht gar nichteß mehr to gebrukende. Jt. noch 4 ton.

Oversættelse

[Fortsat, om selve overdragelsesceremonien:] ... og deres befalingsmand skal holde og regere, og heller ikke forøge, formindske eller forandre skattebogen. Et ærbart råd og deres befalingsmand skal heller ikke på nogen måde opgive, forlade eller overantvorde landet Bornholm og slottet Hammershus, når årene er omme, i overensstemmelse med en oprettet og forseglet recess, uden til kongelig majestæt og rigets stænder af Danmark etc.
Ved denne overgivelse, overladelse og befaling har fornævnte hr. Cordt Wibbeking, i navn og på vegne af et ærbart råd af Lübeck, atter overantvordet og overladt mig, Bernt Knop, [slottet]; Gud give det til sin nåde og lykke, til sjælens og livets salighed. Amen.

Og på samme tid var slottet Hammershus ganske øde og forfaldent, ingen sparren eller tag var på slottet, og hvad jeg nu herefter kan og skal gøre, skal ske og rettes efter et ærbart råd og hele stadens menighed i Lübecks, mine herrers, bedste. Gud den almægtige forlene os alle sin nåde fra nu og til evighed. Amen.
Ligeledes er dette efterskrevne det inventarium, som på samme tid blev overantvordet mig, Bernt Knop, af Mikkel (Hals), udfærdiget i to eksemplarer og gennemskåret [delt], af hr. Otte Krumpen, ridder, og hr. Cordt Wibbeking, mine herrer, hver især modtaget ét og beholdt ét. Også var på den tid Mikkel Hals høvedsmand på slottet Hammershus, udnævnt efter befaling af hr. Åge Jepsen, ærkebiskop af Lund,
[Inventarlisten, uddrag:] For det første 70 tønder malt. Ligeledes 10 tønder øl. Ligeledes 1 drøm(t) humle. Endnu 1 seng, 1 pude, 1 bækken og et par sengelagner. Endnu 1½ tønde sild, den halve tønde var god, den hele duede ikke meget. Endnu 1 fjerding. Ligeledes har jeg i køkkenet modtaget 1 kedel på 2 tønder, endnu 1 kedel på 1 tønde, stor. Endnu 1 kedel på et spand vand, stor. Endnu 6 gryder, små og store, den største på et spand, stor. Endnu 1 gammel kedel, som ikke duede til meget mere brug. Endnu 4 tønder

Historisk kommentar

Bernt Knops optegnelser giver et enestående, håndgribeligt øjenvidneskildring af selve den fysiske overdragelse af Hammershus til den nye lybske forvaltning i november 1525: slottet beskrives som helt forfaldent og uden tag, og optegnelsen fortsætter med en minutiøs inventarliste over forråd, køkkenudstyr og andet løsøre, overtaget fra den tidligere høvedsmand Mikkel Hals (indsat af ærkebiskop Åge Jepsen Sparre).
Denne type detaljerede overdragelsesinventar er en uvurderlig kilde til den materielle hverdag på en dansk borg i 1500-tallet, og adskiller sig markant fra de foregående dokumenters overvejende juridisk-diplomatiske indhold.

Side nr. 73

Dokument Nr. 69 (fortsat)

Mel, 4 ton. roggen, 6 kufen mith ossenflesk geachtet vp 2 Øs=sen; 9 side speck, 2 ton. skap oder lam flesk. Noch 2 klene kufen mith vordoruen roggen gaf ick den swinen. Noch 1 smael ton. solteß; 2 klene brunnenkufen. Noch entfinck ick vp den muren: 2 scarpentiner mith 2 kamern vnd 3 olde haken. Dith vorgeschreuen yß idt nu sammende allet weß ick van Michel Haelß Entfangen hebbe.*)

**) Med en nyere Hånd er der tegnet på dette papir, at det er en udskrift af Bernt Knops bog, med angivelse af sidetal (fol. 56.) m.m., og den bemærkning, at der i året 1527 var anvendt på slottets forbedring 275 mark 6 skilling danske.*

(Uffskrift i Raadh. Arch. i Lybek, Fasc. 1.)

Oversættelse

Mel, 4 tønder rug, 6 kufer med oksekød, anslået til 2 okser; 9 sider flæsk, 2 tønder får- eller lammekød. Endnu 2 små kufer med fordærvet rug, gav jeg svinene. Endnu 1 smal tønde salt; 2 små

brøndkufer. Endnu modtog jeg på murene: 2 skarpentiner (let skyts) med 2 kamre, og 3 gamle hager (hagebøsser). Dette forskrevne er nu sammenlagt alt det, jeg har modtaget af Mikkel Hals.[2] (Afskrift i Rådhusarkivet i Lübeck, Fasc. 1.)

Historisk kommentar

Optegnelsens sidste del — de sidste madvarer, saltet, og ikke mindst det beskedne artilleri (to lette skarpentinerkanoner og tre gamle hagebøsser) — fuldender billedet af et forsømt og forsvarsmæssigt svagt Hammershus ved overdragelsen. Den senere note om, at der i 1527 blev brugt 275 mark 6 skilling dansk på slottets forbedring, viser, at de nye lybske forvaltere hurtigt tog fat på at udbedre forfaldet.

Resumé

Bernt Knops overdragelsesinventar fra 14. november 1525 opregner slottets beholdning af korn, øl, humle, sengetøj, køkkenkar og våben ved den lybske overtagelse af Hammershus, med en senere tilføjet note om udgifter til slottets istandsættelse i 1527.

Dokument Nr. 70

1526. 5 August. Segeberger Reces. For den Bistand Lybek har ydet Frederik I. i Krigen mod Christian II. med Ryttere, Knægte, Skibe m.m. og for den Skade Staden og dens Borgere har lidt af Søren Norby, hvilket alt beløber sig til 75158 Mk., saa og for Bekostning paa at erobre Gulland m.m. 82861 Mk., skal Staden have Hammershus og Bornholm til Nytte og Brug i 50 Aar.

Witlick sy nach deme de burchluchtigeste Grothmechtigeste Hochgebornn furste vnde here here Frederick to Dennemarcken etc. dem Erbarn Rade der keyßerlyken Stadt Lubek, vth hunderlyker gnediger thonegunge, vor mennichfeldüge dennste de eyn Erbar Raedt synen ko. W. myth ruthern knechten schepen geschutte, vnde fusts synt der anghefangen veyde myt hern Cristiern et=wan konyngk to Dennemarken, de ok noch itzundt keyne ende genhomen, synen ko. W. ertoget vnde bewyßet, ock vor de schebene, ho onhe orer stadt vnde oren borgern van Seueryn Norbwi, bauen togesechten ghelouen, de sulue veyde auer ge=scheen, sick vp yff ende Souentich Dusent eyn hundert vnnde achtevndevofftich marck lub. vnghesferlich strekkende, ock vor de befostinge ho eyn Erbar Radt In eroueringe des landes Gotlandt der Stadt Wysßbw vnde bestallinge des Slotes

---

Side nr. 74

Dokument Nr. 70 (fortsat)

Wyßborch tho twe vnde achtentich duszent achte hundert vnde eyn vnde Soestich marck lub., anhe dem wes de van Rostock dar tho gedaen, belopende, gehat vnde gedragen, Dat landt Bornholm vnde Slot Hamershußen myt allen desfuluen Slotes vnde ganzen landes vpkumpsten vnde tobehoringe, vormoge eynes Recesses twuschen syner ko. W. Rheden vnde dem Er=barn Rade to Lubeck, bynnen ohrer Stadt myydtwekes nha deui=sionis apostolor. Im vorgangen vyff ende twentigesten Jare vpge=richtet, gnedichlyken laten Indoen, vnde de Jar tale wo lange se sulk landt vnde Slot Inne to beholdende vp erkantenysse vnde afsprofse twyer syner ko. W. holsteniöschen Rhede, vnde

twyer personen des Erbarn Rades to Hamb., na vormoge eynes an=deren Recesses ebber vorscrpuinge twwschen der hochbemelten syner ko. W. vnde dero velgedachten Erbarn Rade to Lubeck vpgerichtet, vnnd am frigdage na Reminiscere vth syner ko. W. Slote Szegebarge, Jm suluigen vyff ende twintigesten Jare ge=geuen vnde vorlaten, vnde syne ko. W. to der behoff, be werdugen hochgelerten duchtigen vnnd Erbarn, ohrer ko. W. Rhede, hern Detleff Reuentlow doctor proueste thom Reynebeck, Henricke Rantzouwe amptman to Rendesborch, vnde eyn Erbar Radt tho Lubeck de Erbarn Ghestrengen vnnd wyßen hern Gerdt vam Holte Hern Hinrick Saelßborch Ritter Vorgerme=stere to Hamborch vorordent ernennet vnde erwelet, Dat der=wegen vpp vnderbescreuem tydt vnde Stede be bauengenomp=ten her Detloff Reuentlowe Henrick Rantzowe Her Gerdt vam Holte Her Hinrick Saelßborch vorgadert, In Jegenwardicheyt der Erbarn wyßen hern Nicolaus Bremße hern Hermen Balcke Vorgermestere vnd Sendebaden des Erbarn Rades to Lubeck, vnde der hir vndergeteFeben Ko.W. tho Dennemarken vnde der Erbarn Rhede van Lubeck vnde Hamborch Secretarien, erkant vnde affgesprafen, Dat eyn Erbar Raedt vnde ganze ghemein=heit der Stadt Lubeck dat genante landt Bornholm, vnde dat Slot Hamerßhußen, myt allen desfuluen landes vnde Slotes fruchten vpkomynghen vnde nuttcheyden, vnnde flichtes myt aller tobehoringe nichtes butenbedinget, deße negeftfolgende vofftich Jare langk na Datum vndergescreuen, bauengeworter

---

Side nr. 75

Dokument Nr. 70 (fortsat)

orsaken vnde vormoge der bauengedachten Recesse, ock Neuer=hale, van dem Erbarn Rade Ko. W. wedberumbe gegeuen, row=hamelich vnde anhe hinder quydt vndt frig Jnne hebben, besitten vnde gebrufenn, vnde sick wyder Jegen Ko. W. Reces=sen vordregen vnde Neuersalen allenthaluen ergangen nha=schicken vnde holden scholen, Jedoch dat hir mede alle andere thosprofe be eyn Erbar Radt tho Ko. W. van wegen Brant=schattes Dingtals gewynß vnde gewarnes Jn dußsen suluen krigeßloffsten erouert, mochten hebben, geslichtet gedempet, gedobet vnde gentzlick affgerichtet vnnd bygelecht syn scholen, ane alle geferde, Welche also Jn bauen angetekeben mathen erfennet, affgesproken vnde geschein Jm kloster to Segebarge am Son=dage nha Petri ad vincula Jm jare vofftheinhundert vnnd Soeß=vndetwintich Vnde to orkunde vth vnd heten vulborde vnde beuele der bauengnanten Rhede Ko. W., vnde der geschiffeben van Hamborch, durch der sulnigen Ko. W., der van Lubeck vnd Ham=borch Secretarien, dußer scriffte dre ghelykes ludes, darvan eyne by den konynchlyfen Rheden, de anderen by den Lu=beschen vnd Hamborgeschen Sendebaden gebleuen, myt ohren egen handen vndergetefendt vnd vndergescreuen.

Oversættelse

Vitterligt være det, at efter at den durchlauchtigste, stormægtigste, højbårne fyrste og herre, herre Frederik af Danmark etc., over for det ærbare råd i den kejserlige stad Lübeck, af synderlig nådig tilbøjelighed, for de mangfoldige tjenester, som et ærbart råd har ydet hans kongelige majestæt med ryttere, knægte, skibe, skyts og fodfolk under den påbegyndte fejde med hr. Christian, forhen konge af Danmark — hvilken endnu ikke har fundet nogen ende — har vist og bevist hans kongelige majestæt; ligeledes for den skade, som deres stad og deres borgere har lidt af Søren Norby, foruden de tilsagte løfter, hvilken samme fejde alt sammen strækker sig til omtrent 75.158 lybske mark; ligeledes for de omkostninger, et ærbart råd har haft ved erobringen af landet Gotland, staden Visby, og besættelsen af slottet

Visborg, til 82.861 lybske mark, foruden hvad de af Rostock dertil har bidraget: da har [kongen] nådigt ladet landet Bornholm og slottet Hammershus, med alle samme slots og hele landets indtægter og tilliggender, i overensstemmelse med en recess mellem hans kongelige majestæts råder og det ærbare råd i Lübeck — oprettet i deres stad onsdagen efter Divisio Apostolorum i det forgangne femogtyvende år — nådigt overgive til dem; og hvor lang tid de skal beholde samme land og slot, [skal fastsættes] efter erkendelse og afsigelse af to af hans kongelige majestæts holstenske råder og to personer af det ærbare råd i Hamburg, i overensstemmelse med en anden recess eller overenskomst mellem højbemeldte hans kongelige majestæt og det velbetænkte ærbare råd i Lübeck, oprettet og givet fredagen efter Reminiscere i samme femogtyvende år fra hans kongelige majestæts slot Segeberg.
Og hans kongelige majestæt har til den ende udpeget, udnævnt og udvalgt af sine værdige, højlærde, duelige og ærbare råder: hr. Detlev Reventlow, doktor, provst til Reinbek, Henrik Rantzau, amtmand til Rendsborg; og et ærbart råd i Lübeck [har udvalgt]: de ærbare, strenge og vise herrer Gerdt van dem Holte og hr. Hinrick Sälsborch, ridder, borgmestre i Hamburg. Derfor er på undertegnede tid og sted fornævnte hr. Detlev Reventlow, Henrik Rantzau, hr. Gerdt van dem Holte og hr. Hinrick Sälsborch forsamlet, i nærværelse af de ærbare og vise hr. Nicolaus Bremse og hr. Hermann Balcke, borgmestre og sendebud for det ærbare råd i Lübeck, samt de her nedenunder skrevne sekretærer for hans kongelige majestæt af Danmark og for de ærbare råd i Lübeck og Hamburg — erkendt og afsagt, at et ærbart råd og hele menigheden i staden Lübeck skal have det nævnte land Bornholm og slottet Hammershus, med alle samme lands og slots frugter, indtægter og nyttigheder, og slet med alt tilliggende, intet undtaget, disse næstfølgende halvtreds år, regnet fra nedenunder angivne dato,
af ovennævnte årsager og i overensstemmelse med ovennævnte recesser, samt reverser, af det ærbare råd atter givet til hans kongelige majestæt, roligt og uden hindring, kvit og frit have, besidde og bruge, og sig i øvrigt rette efter og overholde, hvad der i alle måder er indgået og aftalt i kongelige majestæts recesser og reverser. Dog skal hermed alle andre krav, som et ærbart råd måtte have mod hans kongelige majestæt angående brandskat, tingtold, gevinst og forsvarsudgifter, erhvervet under disse samme krigsløb, være bilagt, dæmpet, afgjort og fuldstændig udlignet og bilagt, uden nogen svig.
Hvilket således på ovenanførte måde er erkendt, afsagt og sket i klosteret i Segeberg, søndagen efter Petri ad vincula (Peters lænker), i året femten hundrede og seks og tyve. Og til vidnesbyrd herom er dette, efter fuldmagt og befaling fra ovennævnte råder for hans kongelige majestæt og for staden Hamburg, ved samme kongelige majestæts og staden Lübecks og Hamburgs sekretærer, udfærdiget i tre enslydende eksemplarer, hvoraf ét er blevet hos de kongelige råder, de andre hos de lybske og hamborgske sendebud, underskrevet og undertegnet med deres egne hænder.
[Dokumentet fortsætter på næste side, ud over nærværende udsnit (side 61-75).]

Side nr. 76

Dokument Nr. 71

1526. 2 Septb. Skrivelse fra Raadet i Lybek til Ditl. v. Reventlow, om den Segeberger Reces, der endnu ikke skal være forelagt Kongen til Ratification.

Vnnsern fruntlisen grut touornn Werdige Hochgelerte vnd Achtbare gunstiger Her vnd frunt, Vnse geschickeden Radeß=borgermeisteren, hebben vnß Zeit bedarfflichste Jngebracht vnd bericht gedahn, wes se vp Jungest geholden to Szegebarge dage mit Juwer W. vnd Henricken Rantzouwen,

vnd den vorordenten Borgermeisteren der Stadt Hamborch allenthaluen vnd sunderlich der taration der Jar vp Bornholme &c. verhandelt, welck J. W. vnuergeten, vnd dem nha itz nha der lenge touertellen ahne noth is, Vnd als wy vns dem vorlate nha mit Juwen W. den geschieden van Hamborch vnd den vnsen genhamen, nicht allene vorsehn, dan dar tho ock genßlifenn vorlaten be hande=lunge vorlanges an Ko. Mt. tho Dennemarckenn gelanget syn geworden, Darmit wy desto forderlicher tor vorhapender vor=schriuinge hebben kamen mogen Derhaluen wy ock susts ohrer Ko. Mt. durch vnsen Secreter, to keiner kleinen vnkost vnd gelt=spildinge boschicket, der verhapeninge eines gnedigen antwordes to erlangen Szo vormercken wy doch itz durch schriffte vnses Secreteren dat de Handelinge ahn ohrer Ko. Mt. noch nicht gelanget syn schole, Dan in gunßlicker antworde van ohrer Mt. erholdenn, wes also durch J. W. sampt dem duchtigen vnd Erbaren Henricken Rantzouwen neffenst den geschieden van Hamb. gehandelt wen de an ohr Ko. Mt. gelanget, gnedich=licken to achterfolgen gement sy Vnd is darumme vnse frunt=lick beger J. W. willen dat senne ßo vp deme vorschreuen dage to Szegebarge mit vnsen geschieden verhandelt vpt aller erste vnuertegert vnd vnuorsumet Kon. Mt. gewißlick to=schickenn, dar mit men to verhapender vorschriuinge kamen vnd gereten moge. Deß vnd alles gudenn, wy vns to J. W. nicht allene vorsehn, dan ock genßlicken verlaten willen, vnd synt sodans mit aller fruntlicker wilferinge vmme J. W. touer=schuldenn geneiget, mit hulpe des almechtigen den wy J. W. dohn beuelen Iiende vnder vnserm Signet Sondages nha Egidij Abbatis Anno etc. xxvj.
Borgermeistere vndt Radtmanne der Stadt Lubeck.

Side nr. 77

Dokument Nr. 71 (fortsat)

Udskrift:
Dem Werdigenn Hochgelerten vnd Achtbaren Heren Detleff Reuentlow prawefte thom Reynebeke vnserm gunstigen freundt.

(Original i Geheime Arch. Lyb. og Hansestæderne Nr. 76. E.)

Oversættelse

Vor venlige hilsen tilforn, værdige, højlærde, agtværdige, gunstige herre og ven. Vore udsendte rådsborgmestre har med det første indbragt og berettet for os, hvad de nylig på Segeberg-dagen har forhandlet med Eders Værdighed og Henrik Rantzau, og de udpegede borgmestre fra staden Hamborg, om alt, og især om takseringen af årene på Bornholm etc., hvilket Eders Værdighed ikke har glemt, og som det ikke er nødvendigt nu at fortælle udførligt igen.
Og som vi os ifølge overladelsen ikke alene med Eders Værdighed og de udsendte fra Hamborg har forstået, men også ganske har overladt til, at forhandlingen for længst skulle være nået den kongelige majestæt af Danmark i hænde, hvormed vi des snarere kunne komme til den forhåbede stadfæstelse — har vi derfor også ellers, hans kongelige majestæt gennem vor sekretær, ikke uden nogen ringe omkostning og pengespild, ladet forespørge, for at opnå håb om et nådigt svar. Så bemærker vi dog nu, gennem vor sekretærs skrivelse, at forhandlingen endnu ikke skal være nået frem til hans kongelige majestæt, men [vi] har fået i nådigt svar fra hans majestæt, at hvad der således er forhandlet af Eders Værdighed sammen med den dygtige og ærbare Henrik Rantzau tillige med de udsendte fra Hamborg, når det når hans kongelige majestæt, nådigt skal blive efterfulgt.

Og det er derfor vor venlige begæring, at Eders Værdighed vil sørge for, at det, som på fornævnte dag i Segeberg er forhandlet med vore udsendte, med det allerførste, ufortøvet og uden forsømmelse, bliver sendt sikkert til den kongelige majestæt, så man kan komme til og nå den forhåbede stadfæstelse. Dette og alt godt: vi forlader os ikke alene på Eders Værdighed, men stoler også helt på det, og er dermed tilbøjelige til al venlig føjelighed for at gøre os fortjent over for Eders Værdighed, med den almægtiges hjælp, hvem vi Eder befaler. Skrevet under vort segl, søndagen efter Egidius abbeds dag, år etc. [15]26.
Borgmestre og rådmænd i staden Lübeck.
Udskrift (udenpå-adresse): Til den værdige, højlærde og agtværdige herre Detlev Reventlow, provst til Reinbek, vor gunstige ven.
(Original i Geheimearkivet, Lybske og Hansestædernes arkiv, Nr. 76. E.)

Historisk kommentar

Dette brev fra Lübecks råd til Detlev Reventlow (jf. dets adressenote og kilde på næste side) rykker for fremdrift i sagen: rådet i Lübeck beder om, at forhandlingsresultatet fra det seneste møde i Segeberg omgående videresendes til kong Frederik I, så den endelige kongelige stadfæstelse (ratifikation) af Segeberg-recessen — som følger som Nr. 72 — kan opnås. Brevet viser, at der gik over et år fra selve recessen (5. august 1526, Nr. 70) til kongens formelle ratifikation (29. november 1526, Nr. 72), og at Lübeck aktivt måtte rykke for sagen undervejs.

Resumé

Lübecks råd beder den 2. september 1526 Detlev Reventlow om at sikre, at Segeberg-recessens forhandlingsresultat hurtigst muligt når frem til kong Frederik I, så den forhåbede kongelige stadfæstelse kan opnås.

Dokument Nr. 72

1526. 29 November. Kongens og Rigens Raads Ratification paa den Segeberger Reces.

Wy Frederick von gottes gnaden Tho Dennemarken etc. Dohoen hiemit kunt vor Vnns vnnse nhakamenn vnnd Jder=meniglich bekennende nach dem wy den Gestrengen vnnd Ersa=men Vnnsen leuen Befundern Burgermeisteren vnnd Rattman=nen der Stat Lubeck vorbreeuet vnd vorßegelt datt wy den sulluen vt sunderlichen gunsten vnnd gnaden, ock vure vele angenehamer getruwwer dienste willen, ßo sie vnns vnnd dem Ryke ertoget vnnd gedaen, ock hernhamalig ertogen vnnd dohen mogen, ein Schloth mith siner thobehoringe, hir Jm Rike tho Dennemarken bolegen vor ohren geleden schaden, Szo he von Szeueryn Norbwi den synen vnnd von andern vnkosten wegen entpfangen vorrefen vnnd Jngeuen wolden vnd so wy danne ohnen datt Schlott Hamerßhußen vnnd landtt Bornholm mit bewilligunge vnnser Ricks Rede vorrefet vnd Jngedaen hebben Jdoch datt solichs vp erkantnus Twee vnnser Holsteinischen Rede vnnd Twee Radespersonen vnnser Stat Hamborch, vure de Jaretall, wo lange ße sulck Schlott vnnd landtt Jnne heb=ben ßolden, Wodanne der halluen Reces vnnd vortrege thwyschen vnns vnnd ohnen vpgerichtet syn solichs Ferner dohen melden vnnd ßo wy nhu danne der halluen Vnnser holsteinischen Rede, alße nemlich die hochgelartenn vnnd Erbaren, Herrn Dettloff Reuentlow Prawft thom Reinebeke vnnd Hinrick Rantzow Amptman tho Rendeßborch vnnd Twee Radespersonen von Hamborch die Gestrengen vnnd Ersamen, Gerdtt vom Holte vnnd Hinrick Szalßborgh Ritter vnnd Vor=germester dar tho vorordent, Welche am negestuorschenen Szon=

Side nr. 78

Dokument Nr. 72 (fortsat)

dage nha Petri ad vincula tho Szegeberge vorßamlet ge=wesen vnnd erkant hebben Datt de von Lubek sulck Schlott vnnd landtt Bornheholm mit allen siner Jnn vnnd thobeho=ringen vor ohren geleden schaden, vnnd ander ohre gedaene vn=kosten, vofftig Jar ynnehebben, vnd mith aller nuttinge vnd thobehoringen gebruken scholden Anhe Jdermenniglichs thospraf aber vorhinderunge vnd wy ße derhalluen mit vorschriuunge vorßehn vnnd vorßorgen schollen. Demnach ßo Ratificern vnnd bewilligen Wy mit thodaet vnnser Rickes Rede ßo alhie tho einem Rickßdage vorsamlet syn, alle vnnd yßlige Handelunge Reces vnnd Breue, ßo der halluen ergangen, Alßo dat de von Lubeck sulck Schlott Hamerßhußen vnnd landtt Bornheholm mit aller thobehoringe, vnnd Nuttungen nichts vthgenhomen, sulke Vofftig Jar lanck Jnne hebben, geneten vnnd vppe dat aller=frieste gebruken sollen, Szunder mennigliches Jnrede vorhinde=runge aber sperrunge Gereden vnnd lauen vor vnns vnn=ser nhakamen, solich stede vheste Jn allen stucken vnnd Artikeln getruwlich thoholdende Jnn krafft vnd machdt dißes vnnses breues Jdoch mit dem Boscheite, datt vnns de von Lubeck wes ße sick Jnn solichen Recessen vnnd ohren Neuersaln, vnd hun=terlich de trwwe Hant vnd Schlotsgelouen, ock mit der nicht=buwinge vnd andern Artikeln wo danne allenthallnen, selcke Reces vnnd Neuersale mitbringen gegen vnns vnnsere nhakamen, vnd Rickß Reden verplichtet wedderum getruwlich holden vnnde vnude schicken sollen Vnnd hebben deß tho Orfundtt vnnd mehrer tuchnis der warheit vnnse Jngesegel, ann diessen Brieff heten hangen, Vnnd Wy von gotts gnaden Zwer Munck tho Ripen, Johannes tho Odenße, Stige Krumpe tho Burlum, Auo Bilden tho Aarhußen, Bischuppe, Hinrick Abtt tho Szoer, Eschillus Prior tho Andersho, Magnus Goye, Hoffmester, Tuge Krabbe, Marschalk, Prebern Podebusch, Otte Krumpen, Due Vincenz, Oleff Nielßen, Johan Bornßen, alle Ritter, Magnus Munck vnd Erick Ericfsen des Rikes tho Dennemarken Rede hebben tho einer bewilligunge, vnd Ratification desfulluen Vnnse Jngeßegel vor vnns vnnd andere Vnnse mitbrodere witlifen

---

Side nr. 79

Dokument Nr. 72 (fortsat)

neffenst Vnnses gnedigsten Herrn Jngesegel hier ann heten han=gen Datum vt vnnser Stat Odenße Donnerdages am Auende An=tree apli. nha Cristi vnnsers Herrn gebort Dußent Fiffhundert darnach Im Szoßvndthwintichsten Jare.

(Gjennemst. Orig. i Geh. Arch. paa Pergam. med 16 hangende Segl. Stab. 27. Nr. 95. b.)

Oversættelse

Vi Frederik, af Guds nåde, konge til Danmark etc. Gør hermed vitterligt for os, vore efterkommere og enhver, at eftersom vi den strenge og ærlige, os elskelige, kære, udmærkede borgmestre og rådmænd i staden Lübeck har bevidnet og beseglet, at vi samme, af synderlig gunst og nåde, samt for de mange behagelige og tro tjenester, de har vist os og riget, og herefter kan vise og gøre, har [overladt] et slot med tilbehør, her i riget Danmark beliggende, for deres lidte skade, som de har

modtaget og lidt af Søren Norby og fra andre, samt for udgifter, de har haft og villet angive: og som vi da har overladt og indgivet dem slottet Hammershus og landet Bornholm, med bevilling fra vore rigets råder — dog med det forbehold, at dette, ifølge to af vore holstenske råders og to rådspersoner fra vor stad Hamborgs erkendelse, skal fastsætte det årstal, hvor længe de skal have samme slot og land, hvorom en recess og overenskomst mellem os og dem er oprettet, som yderligere skal berette derom.
Og som vi nu derfor har [udpeget] vore holstenske råder, nemlig de højlærde og ærbare hr. Detlev Reventlow, provst til Reinbek, og Henrik Rantzau, amtmand til Rendsborg, samt to rådspersoner fra Hamborg, de strenge og ærbare Gerdt van dem Holte og Henrik Sälsborg, ridder og borgmester, dertil forordnet, hvilke på den nærmest forgangne søndag
efter Petri ad vincula (Peters lænker) i Segeberg var forsamlet og har erkendt, at de fra Lübeck skal have samme slot og land Bornholm, med al dets tilliggende, for deres lidte skade og andre udgifter, i halvtreds år, og med al nyttiggørelse og tilbehør bruge det, uden nogens tiltale eller hindring, og at vi derfor skal forsyne og drage omsorg med skriftlig bekræftelse. Derfor ratificerer og bevilger vi, med tilslutning fra vore rigets råder, som her er forsamlet til rigsdag, al og enhver handling, recess og brev, som derom er udgået, således at de fra Lübeck skal have, nyde og på det friest mulige måde bruge samme slot Hammershus og land Bornholm, med al tilbehør og nyttiggørelse, intet undtaget, i halvtreds år, uden nogens indsigelse, hindring eller forhindring.
Vi lover og tilsiger for os og vore efterkommere trofast at holde dette fast og urokkeligt i alle stykker og artikler, i kraft og magt af dette vort brev — dog med det forbehold, at de fra Lübeck skal holde, hvad de i samme recesser og deres reversaler, og især den tro hånd og slotstroskab, samt om ikke-bebyggelse og andre artikler, hvordan det end i alle måder i disse recesser og reversaler er indgået, forpligtet over for os, vore efterkommere og rigets råder, ligeledes trofast holde og efterkomme. Og til stadfæstelse og yderligere sandhedsvidnesbyrd har vi ladet hænge vort segl under dette brev.
Og vi, af Guds nåde: Sven Munk til Ribe, Johannes til Odense, Stygge Krumpen til Børglum, Åge Bilde til Århus, bisper; Henrik, abbed til Sorø; Eskil, prior til Antvorskov; Mogens Gøye, hofmester; Tyge Krabbe, marsk; Predbjørn Podebusk, Otte Krumpen, Ove Vincentsen, Oluf Nielsen, Johan Bornsen, alle riddere; Mogens Munk og Erik Eriksen, Danmarks riges råder, har til en bevilling og ratifikation af samme ladet vore segl, for os og vore andre medbrødre, blive hængt herved, sammen med vor nådigste herres segl. Givet ud af vor stad Odense, torsdagen på aftenen for sankt Andreas' dag, efter Kristi, vor Herres, fødsel, tusind fem hundrede derefter i det seksogtyvende år.
(Gennemstukken original i Geheimearkivet, på pergament, med 16 hængende segl. Skab 27, Nr. 95 b.)

Historisk kommentar

Med denne omfattende ratifikation, beseglet af kongen selv og en lang række af rigets bisper, riddere og råder, stadfæstes endeligt Segeberg-recessens aftale om pantsætningen af Bornholm og Hammershus til Lübeck i 50 år. Den store kreds af segl-hængende råder — hele det danske rigsråd samlet til rigsdag — understreger, hvor central og bindende denne aftale var for riget: Bornholms overgang til lybsk forvaltning var ikke en enkeltmands beslutning, men en fuldt sanktioneret statshandling.
Bemærk uoverensstemmelsen mellem denne rigsrådsratifikations 50-års periode og det tidligere kongebrev (Nr. 67), der talte om '50 Aar'; begge kilder stemmer her overens, hvilket bekræfter, at 50 år (ikke det oprindelige, mere usikre 'nogle aar') var den endelige, aftalte pantetid.

Resumé

Kong Frederik I og hele Danmarks rigsråd ratificerer den 29. november 1526 i Odense Segeberg-recessens aftale om, at Lübeck skal have Hammershus og Bornholm i pant i halvtreds år som vederlag for krigsudgifter og lidt skade, beseglet af kongen og et stort antal af rigets bisper, riddere og råder.

Dokument Nr. 73

1528. Fortegnelse paa Landgilde af (Fru Anne, Niels Brades) Gods paa Bornholm.

Primo Hans Jwde i Magllegorden i tne smør, iiij ß skiibs=pennynge; Jt. Sare Anderts i ste. Jepsfogenn i fr smør, xv ß gorspennynge, i ß skiibspennynge; Jt. Oluff Hiortt ibid. i fr smør, iii ß gorspennynge, i ß skiibspennynge; Jt. Magens Olß i ste. Boilds fogenn i fr smør, ix ß gorspennynge, i ß skiibs=pennynge; Jt. Nielß wdj Paradissegarden i fr smør; Jt. Ma=gens Skonnynge i ste. Michels fogen ½ tne smør, ii ß skiibspen=nynge; Jt. Jffuer Skonnyngh ibid. ½ tne smør; Jt. Anders Knwd=sen i ste. Pouels fogenn ½ tne smør, ij ß skiibspennynge; Jt. Mortenn Olß ibid. ½ tne smør, ix ß gordspennynge, ij ß skiibs=pennynge; Jt. Truels Perß ibid. ½ tne smør, ij ß skiibspen=nynge; Jt. P. Skonnyngh ibid. i fr smør, i ß skiibspenninge; Jt. Jens Nielß i ste. Peders fogen ½ t. smør, ii ß skiibspenninge; Jt. P. Jens i Skarppeftaa i fr smør och i pd, ix ß gordøpen=nynge, i ß skiibspennynge; Jt. Asmwnd ibid. i fr smør, ix ß gords=pennynge, i ß skiibspennynge; Jt. Jens Anderß ibid.if smør, ix ß gordøpennynge, i ß skiibspennynge; Jt. Mikell Ødberß i Rogelwnds Molle ½ tne smør, ii ß skiibspennynge; Jt. Laurs Swendfen i ste. Hanffe fogenn i tne smør; Jt. Hans Nielß i ste. Peders fogenn, i ß skiibspennynge; Jt. Niels Mortensen i wester Marckircke fogenn och Hans Lawensfar i Nyckerføgenn i fr smør; Jt. Jens Jepß i Kragegortenn i fr smør, ix ß gordspennynge, i ß skiibspennynge; Jt. Hans Laß i Fregnnegortenn i tne smør, iiij ß skiibspennynge; Jt. Mikell Ødborß i Rogelwndsgorden ½ tne smør, ij ß skiibspennynge; Jt. Hanß och P. Mikellß i ste. Laurißе fogenn i tne smør och solde the sfelffuer offuer med land=

Side nr. 80

Dokument Nr. 73 (fortsat)

gilledth fraa Borinngholm och tiill Skonne, ther fore gaffue the icke skibøpennynge etc. Summa Sumarum aff smoredtih x tønner iii fr. och i pd., Summarum aff Landgillspennynge v Mk. iiij ß, Skiibspennynge xxx ß.
Udskrift:
Anno Dom. M.D.xxviij. Landgille aff Boringholm.

(Orig. paa Papir i Danske Saml. i Geh. Arch.)

Oversættelse

[Landgilderegister, gengivet i uddrag — navn, sogn og ydelse]: For det første Hans Jyde i Maglegård, 1 tønde smør, 4 skilling skibspenge. Ligeledes Sara Andersen i Sankt Ibs sogn, ¼ smør, 15 skilling gårdspenge, 1 skilling skibspenge. Ligeledes Oluf Hjort sammesteds, ¼ smør, 3 skilling gårdspenge, 1 skilling skibspenge. Ligeledes Mogens Olsen i Sankt Bodils sogn, ¼ smør, 9 skilling

gårdspenge, 1 skilling skibspenge. Ligeledes Niels i Paradisgården, ¼ smør. Ligeledes Mogens Skonning i Sankt Michels sogn, ½ tønde smør, 2 skilling skibspenge. Ligeledes Iver Skonning sammesteds, ½ tønde smør. Ligeledes Anders Knudsen i Sankt Povls sogn, ½ tønde smør, 2 skilling skibspenge. Ligeledes Morten Olsen sammesteds, ½ tønde smør, 9 skilling gårdspenge, 2 skilling skibspenge. Ligeledes Truels Persen sammesteds, ½ tønde smør, 2 skilling skibspenge. Ligeledes Peder Skonning sammesteds, ¼ smør, 1 skilling skibspenge.
Ligeledes Jens Nielsen i Sankt Peders sogn, ½ tønde smør, 2 skilling skibspenge. Ligeledes Peder Jensen i Skarpeskade, ¼ smør og 1 pund, 9 skilling gårdspenge, 1 skilling skibspenge. Ligeledes Åsmund sammesteds, ¼ smør, 9 skilling gårdspenge, 1 skilling skibspenge. Ligeledes Jens Andersen sammesteds, ¼ smør, 9 skilling gårdspenge, 1 skilling skibspenge. Ligeledes Mikkel Ødbersen i Ragelunds mølle, ½ tønde smør, 2 skilling skibspenge. Ligeledes Lars Svendsen i Sankt Hans sogn, 1 tønde smør. Ligeledes Hans Nielsen i Sankt Peders sogn, 1 skilling skibspenge. Ligeledes Niels Mortensen i Vestermarie sogn og Hans Lavensen(?) i Nyker sogn, ¼ smør. Ligeledes Jens Jepsen i Kragegård, ¼ smør, 9 skilling gårdspenge, 1 skilling skibspenge. Ligeledes Hans Lassen i Frenegård, 1 tønde smør, 4 skilling skibspenge. Ligeledes Mikkel Ødbersen i Ragelundsgård, ½ tønde smør, 2 skilling skibspenge. Ligeledes Hans og Peder Mikkelsen i Sankt Laurentius sogn, 1 tønde smør, og de solgte den selv over med land-
gilde fra Bornholm til Skåne, hvorfor de ikke gav skibspenge etc. I alt af smør: 10 tønder, 3 fjerdinger og 1 pund; i alt af landgildepenge: 5 mark 4 skilling; skibspenge: 30 skilling.
Udskrift (overskrift på arket): År 1528. Landgilde af Bornholm.
(Original på papir i Danske Samlinger i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Dette er et rent regnskabsdokument: en fortegnelse over den smør- og pengelandgilde, som fæstebønderne i en række bornholmske sogne (Sankt Ib, Sankt Bodil, Sankt Michel, Sankt Povl, Sankt Peder, Sankt Hans, Vestermarie, Nyker, Sankt Laurentius) skulle svare til Fru Anne, Niels Brades enke, i 1528 — samme type indtægter, som hele den langvarige strid med ærkebispestolen (Nr. 45 ff.) oprindeligt drejede sig om.
Fortegnelsen viser landgildesystemets konkrete mekanik: hver gård svarede en fast mængde smør (i tønder, fjerdinger og pund) samt supplerende penge- og skibsafgifter, og dokumentet giver en sjælden, navngiven oversigt over fæsterne på Fru Annes gods på dette tidspunkt.

Resumé

En fortegnelse fra 1528 over den smør- og pengelandgilde, cirka 25 navngivne bornholmske fæstebønder skulle svare til Fru Anne, Niels Brades enke, med en samlet opgørelse på omkring 10 tønder 3 fjerdinger 1 pund smør, 5 mark 4 skilling landgildepenge og 30 skilling skibspenge.

Dokument Nr. 74

1529. 4 Mai. Kongelig Stadfæstelse paa et Kong Hans's Brev, at Peder Lang og hans Arvinge skulde have deres Gods paa Bornholm saa frit som andre Riddere og Svende, hvilken Stadfæstelse nu udstædes til Fordel for Fru Anne Langs Datter, Niels Brades.

Wii Frederich met gudtz nade Danmarckes Wendes oc Gottis Konning vdvald konning tiill Norge Hertug i Slesfuig Holstenn Stormarnn .. Ditmerssken greffue vbi Oldenborgh oc Delmenhorst Gøre alle wittherligt ath os . . . . Frue Anne Langs Dotter haffuer nu hafbt her fore os it hogborne

før=sthes . . . ninghd Hansfes wor kere Broders (hues sfiel gud nade) obne besfeiglde breff lydendes ath hand aff sønnerlige gunft oc nade oc fore troschap oc willige tieneste som hendes fader Peder Lang, hans nade oc Riiget giordt oc beuisdt haffde ..... oc tillladet at hand och giøre skulde haffde .... oc bruge skulde .... nyde oc beholde alt thet godts hannum tillhører som paa Bo=..... er swaa frit som andre Ridbere oc svenne haffue theres . . . . er svaa frit som andre Riigets liggendes met flere ordt artikler oc pung=ter . . . holder oc vdviser huilcket breff wij aff vor nadighe voxste . . . . fuldburdt samtyckt oc stadfæstet oc met thette . . . mbtycke oc stadfeste wiidt fuldemagt at bliffue . . . lige uist som thet Jndeholder och vdviser vid fuldemagt . . . forbiwde wij alle ehuo the helft ere eller were kunde ferdelis wore fogether embigmenn paa Hammershus Slott for[e] Frue Anne Langs Dotter oc hennes arffuinge her emodt paa for[e] hennes godts at hindre hindre lade møde plage dele eller vbj noger maade at vforrettic vnder wort hylleste og nade Giffuit paa wort

---

Side nr. 81

Dokument Nr. 74 (fortsat)

Slott Nyborge tisdagen nest efftfer inuentionis Sancte Crucis Aar etc. M.D.xxix Vnder wortt Signett.
Relator: Knud Guldenstierne.

(Mutileret Orig. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Vi Frederik, med Guds nåde Danmarks, Vendes og Goters konning, udvalgt konning til Norge, hertug i Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, greve i Oldenborg og Delmenhorst. Gør alle vitterligt, at os [elskelige] fru Anne, Per Langs datter, nu har haft for os den højbårne fyrste [kong] Hans's, vor kære broder, hvis sjæl Gud nåde, åbne, beseglede brev, lydende at han af synderlig gunst og nåde, og for troskab og villig tjeneste, som hendes fader Per Lang havde gjort og bevist hans nåde og riget, havde tilladt, at han skulle have og bruge og nyde og beholde alt det gods, ham tilhører, som ligger på Bornholm, så frit som andre riddere og svende har deres [gods] liggende, med flere ord, artikler og punkter, som brevet holder og udviser.
Hvilket brev vi af vor nådige vilje har fuldbyrdet, samtykket og stadfæstet, og med dette [vort brev] samtykker og stadfæster, at det skal blive ved fuld magt, ligeså vist som det indeholder og udviser, ved fuld magt. Derfor forbyder vi alle, hvem det end være eller være kan, i særdeleshed vore fogeder og embedsmænd på Hammershus slot, fornævnte fru Anne, Langs datter, og hendes arvinger herimod, på fornævnte hendes gods, at hindre, lade hindre, mødes, plage, delle eller på nogen måde forurette, under vor hyldest og nåde.
Givet på vort slot Nyborg, tirsdagen næst efter Inventio Sanctæ Crucis (korsets genfindelses dag), år etc. 1529, under vort segl.
Referent: Knud Gyldenstjerne.
(Beskadiget original i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Kong Frederik I stadfæster her et ældre brev af kong Hans (Niels Brades hustru Annes farfar i embedsmæssig forstand — brevet gjaldt oprindeligt hendes fader Per Lang) om, at Per Langs gods

på Bornholm skulle nydes lige så frit som andre danske adelsmænds gods. Stadfæstelsen udstedes nu udtrykkeligt til fordel for Fru Anne, Per Langs datter og Niels Brades enke, og forbyder eksplicit Hammershus' nye fogeder — nu under lybsk forvaltning — at forulempe hende eller hendes gods. Dette er det første dokument i samlingen, der udtrykkeligt navngiver Niels Brades enke Anne som den handlende part, og markerer overgangen fra Niels Brade selv (der som det fremgik af Nr. 66 var kommet i unåde og mistænkt for landsforræderi) til hans enkes fortsatte kamp for slægtens gods på Bornholm — nu over for den nye lybske øvrighed.

Resumé

Kong Frederik I stadfæster den 4. maj 1529 kong Hans's ældre brev om, at Per Langs gods på Bornholm skulle nydes lige så frit som andre adelsmænds gods, nu til fordel for Fru Anne, Per Langs datter og Niels Brades enke, og forbyder Hammershus' fogeder at forulempe hende.

Dokument Nr. 75

1530(?) Fortegnelse paa de Jorde og Enge, Biskop Birger lod tage fra Fru Anne N. Brades Bønder paa Bornholm.

Thisse effther screffne iorde oc enghe tug Biskup Børge fraa mynne bønner paa Vorindholm:
Item først en eng som ligger tiill Brenæ mølle. Item end Holbedam som ligger tiill Ragelundz mølle. Jt. end eng som ligger tiill Magllegardt. Jt. en tofft som hedder perelyckenn ligger till Fregnegardt. Jt. en tofft som liger tiill en aff mynne garde i sti. Peders sogenn. Jt. en agger som ligger i Allehelgenne sogenn tiil en feste. Thette skulle i gode wiide i sagningenn att ieg haffuer Kongl. Matt. oc breff som skulle sfaa domarckis riges radz Dom oc breff som skulle well staa att see om i toffue ther nogett ya kiøre for gudz skyld oc stæffner them ing for Kong. Matt. oc Danm. riiges radb doc breff wille ieg forsøgtt thet tiill fforenn att megh stede hwerkenn lauff eller rett ther paa landit huerfenn tiill herit ting eller landz=ting Men haude ieg vist i vilde farit ther offuer Tha skulde ieg fuldt edder oc suarid tiill alle sager hues megh angelindes er om at talle.

(Udkast med en gl. Haand:)
Jth Register paa the Jorde och godtz som biscop Byrge togh ffraa Anna Niels Bradis. (Udkast i Geh. Arch. uden Navn og Dat.)

Oversættelse

Disse efterskrevne jorder og enge tog biskop Birger fra mine bønder på Bornholm:
Ligeledes for det første en eng, som ligger til Brenne mølle. Ligeledes endnu Holdedam, som ligger til Ragelunds mølle. Ligeledes endnu en eng, som ligger til Maglegård. Ligeledes en toft, som hedder Perelykken, [og] ligger til Frenegård. Ligeledes en toft, som ligger til en af mine gårde i Sankt Peders sogn. Ligeledes en ager, som ligger i Allehelgens sogn til et fæste.
Dette skal I, gode [mænd], vide i sandhed, at jeg har kongelig majestæts brev og Danmarks riges råds dom og brev, som vel skal stå at se, om I turde gøre nogen indsigelse derimod for Guds skyld, og stævner dem ind for kongelig majestæt og Danmarks riges råd. Og jeg vil forsøge det først, at der hverken bliver mig gjort lov eller ret derpå på landet, hverken ved herredsting eller landsting. Men havde jeg vidst, I ville fare derover [med uret], da skulle jeg fulgt efter og svaret til alle sager, som mig angår at tale om.

(Udkast med en gammel hånd:) Register over de jorder og det gods, som biskop Birger tog fra Anne Niels Brades. (Udkast i Geheimearkivet, uden navn og dato.)

Historisk kommentar

Dette udkast — tilsyneladende forfattet af Fru Anne selv eller på hendes vegne — vender tilbage til den gamle strid med ærkebispestolen (jf. Nr. 45 ff.): en kort liste over enge, tofter og en ager, som ærkebiskop Birger skal have taget fra hendes bønder, efterfulgt af en beslutsom trussel om at stævne modparten for kongen og rigsrådet, hvis nogen skulle forsøge at anfægte hendes ret til jorderne. Tonen er påfaldende selvsikker og personlig, hvilket tyder på, at det er Fru Anne selv, der taler direkte i teksten.

Resumé

Et udkast, formentlig fra Fru Anne selv, opregner de enge, tofter og agre, ærkebiskop Birger tog fra hendes bønder på Bornholm, og advarer om, at hun har kongens og rigsrådets brev og dom til at forsvare sin ret, hvis nogen skulle anfægte den.

Dokument Nr. 76

1530(?) Fortegnelse paa Det, Bernt Knop har afskattet Fru Anne, Niels Brades Bønder.

Thette er thet skur oc koo smør som Bernet Knop haffuer

Side nr. 82

Dokument Nr. 76 (fortsat)

taget fraa velburdig quinne ffru Anne Bradis Bønder huer Aar siden hand annammede Hamershus første Aar M.D.xxvij.
M.D.xxvij, Ypster soughen: Jt. Moghens Olsß xi mark koo smør, skur smør i pd oc vj mark, ½ pd smør vede penninge, xv pend. rettertings penninge. M.D.xxviii: ix mark koosmør, i pd oc viij mark skursmør, ½ pd smør vede penninge, xv pend. retter=tings penninge. M.D.xxix: xi mark koo smør, i½ pd. skur smør, ½ pd. smør ffor vedt oc xv pend. rettertings penninge. Jt. Tor=kel Smedt vi mark koosmør, ii pd. skur smør, ½ pd smør ffor vedt, xv pend. rettertings penninge.
M.D.xxviij, i Polfster sogn: Jt. Truit Persß iiij mark koo=smør, ½ pd skur smør, ½ pd smør ffor vedt oc xv pend. rettert. penninge. M.D.xxix: ½ pd. koo smør, i pd. skur smør, ½ pd ffor ved oc xv pend. rettertings penninge.
M.D.xxvij, Polster sogn: Jt. Anders Knwdsß xi mark koosmør, xx mark skur smør, ½ pd smør ffor vedt, xv pend. retter=tings penning. M.D.xxviij: ix mark koosmør, xviij mark skur smør, ½ pd smør ffor ved oc xv pend. M.D.xxix: x mark koo=smør, i pd. skur smør, ½ pd. ffor ved og xv pend.
M.D.xxviij, Polster sougn: Jt. P. Schonning vij mark koo smør, i pwnd skur smør, ½ pd smør ffor ved oc xv peninge.
M.D.xxix: vi mark koosmør, i pd skur smør, ½ pd ffor vedt och xv pend.
M.D.xxvij, i Vestermark sogn: Jt. Nielß Mortensß xvj mark skur smør, ½ pd. ffor vedt oc xv penninge; saa giffuer hand huert aar.

M.D.xxvij, Nillauriste sogn: Jt. Hans Nielß i pd oc vj mark skur smør, ½ pd. koosmør, ½ pd ffor ved oc xv pend. huert aar.
M.D.xxvij, sancte Hanfs sogn: Jt. Laurit3 Swensß vi ß Vede penninge huert aar oc xv penninge rettertings.
M.D.xxvij, Clemitßer sougn: Jt. Jens Anderß i Skarpe=skade xvj mark koo smør, i pd skur smør, ½ pd ffor vedt, xv pend. rettertings penning. M.D.xxviii: ½ pd koo smør, xviij mark skur,

---

Side nr. 83

Dokument Nr. 76 (fortsat)

koo smør, i pd skur smør, ½ pund ffor vedt, xv pend. retter=tings.
M.D.xxvij, Clæmisster soughn: Åsmowndt i Skarpeskade xviij mark koo smør, i pd skur smør, ½ pd ffor vedt, xv pend. rettertings. M.D.xxviij: xx mark koo smør, i pd oc viij mark skur smør, ½ pd ffor ved, xv pend. rettertings. M.D.xxix, i pd koo smør, i½ pd skur smør, ½ pd for ved, xv pend. rettertings.
Polster sougn, xxx: Laurit3 Knudsßen x mark ffor vij før.

(Orig. eller Udkast i Geh. Arch.)

Oversættelse

Dette er den skæreskat-smør og køsmør, som Bernt Knop har taget fra den velbyrdige kvinde Fru Anne Brades bønder hvert år, siden han overtog Hammershus, det første år 1527.
[Forklaring af de gennemgående termer: „koosmør"/„køsmør" er den almindelige smørlandgilde regnet efter antal køer; „skursmør" er en ekstra smørafgift ved fåreklipning (skæring); „vedepenge" er afgift til brænde; „rettertings-penge" er en afgift til retterting. Beløb angives i mark, pund (pd.) og penning/skilling (ß), efter datidens vægt- og møntenheder.]
1527, Ypnaste sogn: Ligeledes Mogens Olsen, 11 mark køsmør, 1 pund og 6 mark skursmør, ½ pund smør i vedepenge, 15 penning rettertingspenge. 1528: 9 mark køsmør, 1 pund og 8 mark skursmør, ½ pund smør i vedepenge, 15 penning rettertingspenge. 1529: 11 mark køsmør, 1½ pund skursmør, ½ pund smør for ved og 15 penning rettertingspenge. Ligeledes Torkel Smed, 6 mark køsmør, 2 pund skursmør, ½ pund smør for ved, 15 penning rettertingspenge.
1528, i Poulsker sogn: Ligeledes Truid Persen, 4 mark køsmør, ½ pund skursmør, ½ pund smør for ved og 15 penning rettertingspenge. 1529: ½ pund køsmør, 1 pund skursmør, ½ pund for ved og 15 penning rettertingspenge.
1527, Poulsker sogn: Ligeledes Anders Knudsen, 11 mark køsmør, 20 mark skursmør, ½ pund smør for ved, 15 penning rettertingspenge. 1528: 9 mark køsmør, 18 mark skursmør, ½ pund smør for ved og 15 penning. 1529: 10 mark køsmør, 1 pund skursmør, ½ pund for ved og 15 penning.
1528, Poulsker sogn: Ligeledes Peder Skonning, 7 mark køsmør, 1 pund skursmør, ½ pund smør for ved og 15 penninge. 1529: 6 mark køsmør, 1 pund skursmør, ½ pund for ved og 15 penning.
1527, i Vestermarie sogn: Ligeledes Niels Mortensen, 16 mark skursmør, ½ pund for ved og 15 penninge; sådan giver han hvert år.
1527, Nylars sogn: Ligeledes Hans Nielsen, 1 pund og 6 mark skursmør, ½ pund køsmør, ½ pund for ved og 15 penning, hvert år.
1527, Sankt Hans sogn: Ligeledes Lars Svendsen, 6 skilling vedepenge hvert år og 15 penning rettertingspenge.

1527, Klemensker sogn: Ligeledes Jens Andersen i Skarpeskade, 16 mark køsmør, 1 pund skursmør, ½ pund for ved, 15 penning rettertingspenge. 1528: ½ pund køsmør, 18 mark skursmør, [1529 mangler i afskriften].
1527, Klemensker sogn: Åsmund i Skarpeskade, 18 mark køsmør, 1 pund skursmør, ½ pund for ved, 15 penning rettertingspenge. 1528: 20 mark køsmør, 1 pund og 8 mark skursmør, ½ pund for ved, 15 penning rettertingspenge. 1529: 1 pund køsmør, 1½ pund skursmør, ½ pund for ved, 15 penning rettertingspenge.
Poulsker sogn, [gård nr.] 30: Lars Knudsen, 10 mark for 7 får.
(Original eller udkast i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Denne detaljerede skatteopgørelse dokumenterer, hvad den nye lybske høvedsmand på Hammershus, Bernt Knop, år for år (1527-1529) opkrævede af navngivne bønder under Fru Annes gods i en række bornholmske sogne — fremstillet, synes det, som et anklagepunkt eller bevismateriale for, at Bernt Knop tog afgifter fra bønder, der egentlig hørte under Fru Annes egen jurisdiktion, ikke Hammershus'.
Fortegnelsen er dermed indirekte endnu et vidnesbyrd om den vedvarende gnidning mellem den lybske forvaltning af Hammershus og de bornholmske adelige godsejere, en fortsættelse af det mønster, som prægede forholdet til ærkebispestolen tidligere i samlingen.

Resumé

En fortegnelse (ca. 1530) opregner år for år (1527-1529), hvor meget køsmør, skursmør og andre afgifter den lybske høvedsmand Bernt Knop opkrævede af navngivne bønder under Fru Anne Niels Brades gods i flere bornholmske sogne.

Dokument Nr. 77

1530(?). Fortegnelse paa det Gods, Fru Anne, Niels Brades, havde paa Bornholm.

Thenne effterscreffne scrifft lydder paa thet godtz som ieg haffuer paa Vorindholm etc.
Primum i oftreherrit vdi øftre Marie kierke sogenn en gardt som kallis Magllegardt; Item endt gardt vbi ffame stedt. Jt. i Noreheritt vdi fancti Clemitz kierke sogenn iii garde som kallis Skarppeftaffue. Item vbi ffame Herritt v fancte Micaelis sogenn tuene garde som kallis Kiergarde. Item vbi fancti Laurit3 kirke sogenn en gard kallis Naggelundz gardtt. Item vbi forneffuende herritt oc fogenn tre garde. Item vdi forn^{e} herit oc fogenn en mølle som kallis Naggelundz mølle. Jt. end gardt vbi Øftreherrit vdi fancti Jepß Sogenn som kallis Fregnnegardtt. Tiøfe effterfcreffne fem garde ligge vdj for^{e} herritt oc fogenn: thenn førfte poa boer Torfild Smidt, thenn anden kallis Paradiff3, thenn tredie gardt er y Kiuffeby, thenn fierde kallis Kraggegardtt, thenn femthe kallis Ledigardtt. Jt. vdj ffordr herit i fancti Andreis fogenn en mølle kalis Brenne mølle. Jt. en gard vdi Nerø oc ther tiil ligendes en øbde iordtt. Jtem i Weftre herrit vbi fancti Hannß fogenn end gardt som kallis Halægardtt. Item iiij garde vbi for^{e} her=ritt vdi sancti Pouilß fogenn, (paa) thenn førfte boer Anders Knud=

Side nr. 84

Dokument Nr. 77 (fortsat)

sen, paa thenn andenn boer Nielß Hannsßenn, paa thenn tredie boer Truidt Perssenn, paa thenn fierde boer Christiernn Nielßenn. Item i for^e^ Wefstre herritt i sti. Pedersfogenn en gardtt. Jt. vdj for^de^ herrit i sancti Nicolaj fogenn en gardt. Jt. i for^e^ herrit i Westre Marie kierke sogen en gardt. Jt. en gardt i Allehelgenniß sogenn. Jt. vdj Øftre herit i sancti Bo=dels sogenn end gardt kallis Egißgardtt.*)

**) De foranstaaende 3 dokumenter Nr. 75, 76 og 77 er alle uden datum og kun formedelst en gætning henstillet på dette sted. Nr. 75, der omhandler ærkebispens forhold til vedkommende gods, synes vel at burde henføres til en tidligere periode, og er også påtegnet med en ny hånd: 1520; men da talen ikke er om Niels Brade, men om hans frue, Fru Anne, Peder Langs datter, som besidderinde, hører det utvivlsomt sammen med de to næstfølgende, 76 og 77. Niels Brade var Christian II meget hengiven, og havde, som man også foran har set spor af, tilbragt sig opmærksomhed beformedelst. 1525 blev han dømt fra livet, og hans gods at være kronen hjemfaldet. 1529 blev han imidlertid først taget til fange og henrettet. Disse dokumenter antages nu at være fremkomne, da Fru Anne, som enke, måtte skille sit gods fra mandens, og da registret Nr. 76 går til 1530, er de henført under dette år.*
Udskrift med en gammel hånd: Register paa the gordhe och godtz som ffru Anne Niels Bradis haffde paa Borringholm.

(Udkast i Geh. Arch. uden Navn og Dat.)

Oversættelse

Dette efterskrevne skrift lyder på det gods, jeg har på Bornholm etc.
For det første i Østre herred, i Østermarie kirkesogn, en gård som kaldes Maglegård; ligeledes endnu en gård samme sted. Ligeledes i Norre herred, i Sankt Klemens kirkesogn, tre gårde som kaldes Skarpeskade. Ligeledes i samme herred, i Sankt Michels sogn, to gårde som kaldes Kirkegårde. Ligeledes i Sankt Laurentius kirkesogn en gård kaldet Ragelundsgård. Ligeledes i fornævnte herred og sogn tre gårde. Ligeledes i fornævnte herred og sogn en mølle som kaldes Ragelunds mølle. Ligeledes endnu en gård i Østre herred, i Sankt Ibs sogn, som kaldes Frenegård. Disse efterskrevne fem gårde ligger i fornævnte herred og sogn: den første, hvorpå bor Torkild Smed; den anden, kaldet Paradis; den tredje gård er i Kuvsby(?); den fjerde kaldet Kragegård; den femte kaldet Ledegård.
Ligeledes i fornævnte herred, i Sankt Andreas sogn, en mølle kaldet Brenne mølle. Ligeledes en gård i Nerø, og dertil liggende en øde jord. Ligeledes i Vestre herred, i Sankt Hans sogn, endnu en gård som kaldes Halegård. Ligeledes fire gårde i fornævnte herred, i Sankt Povls sogn — på den første bor Anders Knud-
sen, på den anden bor Niels Hansen, på den tredje bor Truid Persen, på den fjerde bor Christian Nielsen. Ligeledes i fornævnte Vestre herred, i Sankt Peders sogn, en gård. Ligeledes i fornævnte herred, i Sankt Nikolaj sogn, en gård. Ligeledes i fornævnte herred, i Vestermarie kirkesogn, en gård. Ligeledes en gård i Allehelgens sogn. Ligeledes i Østre herred, i Sankt Bodils sogn, endnu en gård kaldet Egesgård.[1]
Udskrift med en gammel hånd: Register over de gårde og det gods, Fru Anne, Niels Brades, havde på Bornholm.
(Udkast i Geheimearkivet, uden navn og dato.)

Historisk kommentar

Dette register giver et samlet overblik over hele Fru Annes bornholmske godskompleks omkring 1530: mindst 20 gårde, to møller og en ødejord, spredt over Øster, Norre og Vestre herred og en lang række sogne (Østermarie, Klemensker, Sankt Michel, Sankt Laurentius, Sankt Ib, Sankt Andreas, Sankt Hans, Sankt Povl, Sankt Peder, Sankt Nikolaj, Vestermarie, Allehelgen og Sankt Bodil).
Udgiverens fodnote til dette dokument redegør for den usikre datering af de tre foregående registre (Nr. 75-77): de er alle udaterede, men henføres til perioden omkring 1530, da Niels Brade — der efter at have været Christian II hengiven var blevet dømt fra livet og gods i 1525, og først henrettet i 1529 — var død, og Fru Anne som enke måtte udskille sit eget gods fra sin afdøde mands.

Resumé

Et samlet register (ca. 1530) over Fru Anne Niels Brades gods på Bornholm: omkring 20 gårde, to møller og en ødejord, fordelt over Øster, Norre og Vestre herred, opsat efter Niels Brades henrettelse i 1529, da Fru Anne som enke måtte udskille sit eget gods.

Dokument Nr. 78

1530(?). Sognevidne, at Jørgen Hals, Ane Poulsdatter Ols og Else Ødtbergs vare Anders Galens rette Arvinger, og at han var deres Morbroder; at be ikke havde faaet mere til Arv end Hyltebjerg i Skaane, hvoraf de 2 Parter vare solgte til Herr Mourits Jepsen; at Ane Pouls og Else Ødtbergs vare Jørgen Hals's ægte Søstre; at Herr Skjelm var Degn (Provst) paa Bornholm og boede i Spedelegaard m.m.

Thette effterscreffne ær hues som Her Hanfs y øftre Marie Kircke paa Borinholm Och Her Hanfs wti lille Mari Kircke Sogn haffuer giffuett tyll kiende oc flere Dannemendtt medt them paa Therisz siels salighett Som er Jørren Hallsß:

Side nr. 85

Dokument Nr. 78 (fortsat)

Anne Pavilldtt Olsz : Elsfu Ødtberns fom wore Anders Gallens Rette Arffwinger : Och hannd war theresz moder broder : bode tyll æchte och Rette : Och haffue fforscreffne Dannemendtt bedit them faa gwdt tyllhielpe: att thisse fforscreffnr haffue yfke ffaaytt mere godtz huercken paa Borinhollm eller ij Skaane wten hues fom the haffue ffaaytt wti Hylltebyergh effter fforne Anders Gallijn.*)

**) Anders Galen giorde Testamente i Novbr. 1511 og legerede til „Mester Peder W Cannik i Lund, mijn kære Frende ... Item myn kære Frende Anders W .... Item Jørgen Hals 1 Mark, 1 vpret Sæng, 1 Gryde, meth saadan Skell, ath the sfwlle en ydherre begære ath arffwe mig" ...*
Diſse effterſchreffne Jørren Hallsß: Arell Powillſhn fforſcreffne Anne Powilld Dlß søn: Dlaff Dwe som hagde fforſcreffne Anna Powilld Dlß Dotter, De hollde Her Mouritz Jepſſen dett godtz der ligger ij Hylltebiergh de two partene: Den tredye parten fom Ellſe Ødberns tyll.

Jt. Anna Powilld Olß och Wllfu Ødtber: wore Jørren Hallfße Rette och ægte foſtre: Och Jngen anden wedtt huercken flechtinge eller gammyll Oldbinger ij lanndett: endtt adtt de ære ægte oc Rette.
Jt. Her Skellm war Degen her paa Landbytt: Och handtt bode ij Lundtt, Handtt had i Spedelegaarin: her paa landbytt och war ffødtt y Bleginge.
Paa Ryggen: om Jørgen Hals wpa Borneholm.

(Concept mellem uregistrerte Papirer i Geh. Arch.)

Oversættelse

Dette efterskrevne er, hvad Herr Hans i Østre Marie Kirke på Bornholm og Herr Hans i Lille Marie kirkesogn har tilkendegivet, tillige med flere gode mænd, på deres sjæls salighed, som er: Jørgen Hals,
Anne Povelsdatter Ols og Else Ødtbergs, som var Anders Galens rette arvinger, og han var deres morbroder — både til ægte og rette. Og forskrevne gode mænd har bedt dem, så Gud til hjælp, at disse forskrevne ikke har fået mere gods, hverken på Bornholm eller i Skåne, end det som de har fået i Hyltebjerg efter forne Anders Galen.[1]
Disse efterskrevne, Jørgen Hals, Aksel Povelsen (forskrevne Anne Povelsdatter Ols's søn), Olaf Ove (som havde forskrevne Anna Povelsdatter Ols's datter) — de holder, Herr Mourits Jepsen, det gods der ligger i Hyltebjerg, de to parter; den tredje part tilhører Else Ødtbergs.
Ligeledes: Anna Povelsdatter Ols og Else Ødtbergs var Jørgen Hals's rette og ægte søstre, og ingen anden ved hverken slægtning eller gammel oldemands-arving i landet — men at de er ægte og rette.
Ligeledes: Herr Skjelm var degn her på landet, og han boede i Lund; han havde i Spedelegaarden(?) her på landet, og var født i Blekinge.
På ryggen: om Jørgen Hals på Bornholm.
(Koncept mellem uregistrerede papirer i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Dette sognevidne fastslår formelt Jørgen Hals's og hans to søstres (Anne Povelsdatter Ols og Else Ødtbergs) slægtskab som Anders Galens søstersøn og søsterdøtre og dermed deres arveret — det er det sidste led i den lange arvestrid om Anders Galens gods, der har løbet gennem samlingen siden Dokument 62-65. Dokumentet knytter an til det tidligere fastslåede forhold, at Mourits Jepsen sad med to af de tre parter i Hyltebjerg-godset, mens den tredje tilfaldt Else Ødtbergs.

Resumé

Sognevidne (o. 1530) om, at Jørgen Hals, Anne Povelsdatter Ols og Else Ødtbergs var Anders Galens rette søskendebørn og arvinger, og at de ikke havde fået mere af hans gods end det, de sad med i Hyltebjerg.

Dokument Nr. 79

1532. Fire Kongebreve, betræffende Bent Bille, der efter en Beslutning af Rigens Raad skal modtage Sølvet af Kirkerne paa Bornholm.

Jt. ett obett breff till kirckewerger att the antworde Bentt Bille følffuett aff kirckerne ther paa lanbett efftber som er aff Danmarcks riiges raadt, och wnderfotthe her i Danmarck giord haffue.
Jt. ett luct breff till borgemester og byfogett i Ysted attb

Side nr. 86

Dokument Nr. 79 (fortsat)

the ficke Beentt Bille och mig (Jost Andersen Ulfeldt, K. M. Sekreterer?) ett gott ferge mett gode bodzmend till Bordingholm.
Jt. ett flict ett breff till borgemefter oc byfogett i Semmershaffn.
Jt. ett obett bafbordt om wogne oc hefte till Bentt Bille och meg fram och tilbaghe.

(Canc. Regiſtrant i Geh. Arch. fol. 34.)

Oversættelse

Ligeledes et åbent brev til kirkeværgerne, at de skal overlade Bent Bille det sølv fra kirkerne der på landet, efter hvad der er besluttet af Danmarks Riges Råd, og undersåtterne her i Danmark har gjort.
Ligeledes et lukket brev til borgmester og byfoged i Ystad, at de skaffer Bent Bille og mig (Jost Andersen Ulfeldt, kongens sekretær?) en god færge med gode bådsmænd til Bornholm.
Ligeledes et lukket brev til borgmester og byfoged i Simrishamn.
Ligeledes et åbent brev om vogne og heste til Bent Bille og mig, at føre frem og tilbage.
(Kancelliets Registrant i Geheimearkivet, fol. 34.)

Historisk kommentar

De fire kongebreve angår den praktiske gennemførelse af en beslutning i Rigens Råd om, at Bent Bille (formentlig som Rigsrådets udsending) skulle overtage kirkesølvet fra Bornholms kirker — sandsynligvis i forbindelse med reformationstidens indgreb i kirkegodset omkring 1532 — og regulerer hans rejse til og fra øen.

Resumé

Fire kongebreve (1532) om, at Bent Bille efter Rigens Råds beslutning skal modtage sølvet fra kirkerne på Bornholm, samt om hans transport til og fra øen.

Dokument Nr. 80

1532. 6 Breve om Landehjælp, Tiende, Kirkekorn m.m.

Jt. ett breff till allmwgen att the vdgiffue effterftaande lanbehielp eller the bliffue pantett.
Jt. ett breff till alle kircheverger att the giøre mig regenskaff fore halffbelenn aff altt kirckefornett, thii konnelig maieftett bud fick ther liibett aff ifior.
Jt. ett breff till alnmwgen ther paa lanbett attb the tyende gammell fedwane.
Jt. ett breff till kø(b)ftedb mendb om the og fkulle giiffue landehielp.

Jt. eet breff till Bernett Knop Hoffzmandt att handb lader panthe fore efftberftandende lanbehielp och tilhielper att then mothe wbfomme, oc teszligeft att kirckewerger gør mig gott regenffkaff fore halff kirckefornett.
Jt. och att Bentt Bille faar thet fylff aff kirckerne.

(Canc. Registrant i Geh. Arch. fol. 34.)

Oversættelse

Ligeledes et brev til almuen, at de skal udgive efterstående landehjælp, ellers bliver de pantet.
Ligeledes et brev til alle kirkeværger, at de gør mig regnskab for halvdelen af alt kirkekornet, siden kongelig majestæts bud fik det tabt(?) af dem i fjor.
Ligeledes et brev til almuen der på landet, at de yder tiende efter gammel sædvane.
Ligeledes et brev til købstadmændene, om at også de skal give landehjælp.
Ligeledes et brev til Bernt Knop, høvedsmand, at han lader pante for efterstående landehjælp og hjælper til, at den bliver udbetalt(?), og ligeledes at kirkeværgerne gør mig godt regnskab for halvdelen af kirkekornet.
Ligeledes at Bent Bille får det sølv fra kirkerne.
(Kancelliets Registrant i Geheimearkivet, fol. 34.)

Historisk kommentar

Disse seks breve (1532) hænger sammen med Dokument 79 og viser den administrative opfølgning på Bent Billes ærinde: opkrævning af restancer i landehjælp og tiende, regnskab for kirkekorn og kirkesølv — et typisk billede af den fiskale kontrol, kongemagten (og i praksis den lybske høvedsmand Bernt Knop) udøvede over Bornholms kirker og bønder i disse år.

Resumé

Seks breve (1532) om opkrævning af landehjælp, tiende og kirkekorns-regnskab på Bornholm, samt om Bent Billes overtagelse af kirkesølvet.

Dokument Nr. 81

1532. 3 Marts. Vedtægt paa Kirkestævne i Rønne om øde Bygninger.

Den 3die Søndag i Faste, paa Rønne Kirkestævne, vare forfamlebe Borgemefter og Byfogeb og menige Mand, fattige og rige, og bleve enige om, att be Hufe og Boder, aff hwilke ber ikke i 3 Aar fvarebes Affgifter, vare forfaldne til Byen, i hvem be tilhøre. Dette var en gammel Vedtægt, ber fornyebes, ber »mebh erlig og velforftandig Manbs Berent Knops, Høfvibzmanb paa Borringholm willie og Sambtøcke.«

(Diplom. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Den tredje søndag i faste, på Rønne kirkestævne, var forsamlet borgmester og byfoged og menige mand, fattige og rige, og blev enige om, at de huse og boder, hvoraf der ikke i 3 år svaredes afgifter, var forfaldne til byen, i hvem de end tilhørte. Dette var en gammel vedtægt, der fornyedes, „med ærlig og velforstandig mands, Bernt Knops, høvedsmand på Bornholm, vilje og samtykke.“ (Diplom i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

En lokal kirkestævne-vedtægt fra Rønne (1532), der fornyer en ældre bystyrelsesregel om, at forfaldne, ubeboede huse og boder tilfalder byen, hvis der ikke er svaret afgift af dem i tre år — bekræftet med høvedsmanden Bernt Knops samtykke, hvilket viser den lybske forvaltnings inddragelse selv i rent lokale, byretslige anliggender.

Resumé

Vedtægt fra Rønne kirkestævne (3. marts 1532): forfaldne huse og boder uden afgiftsbetaling i 3 år tilfalder byen; fornyet med høvedsmand Bernt Knops samtykke.

Side nr. 87

Dokument Nr. 82

1532. 2 August. Skrivelse fra de Lybske Gesandter i Kjøbenhavn, til Fogden paa Bornholm, at Rigens Raad besværer sig over, at Carsten Lyneborg har Spidlegaard i Besiddelse, hvilken Michel Hals har Brev paa, og at han skal søge at forene Parterne og tilfredsstille Michel Hals, eller godtgjøre Carsten Lyneborg efter hans Ønske, paa det Raadet i Lybek maa være uden Klage.

An Bernt Knop vogt vp Bornholm.
Beßunder gude frunt, wy geuen Jw guthlich to kennen, wo alhie vor vns van etzlichen der R. R. sware clachte gefamen, van wegen des Hospitals, aldar vpm lande, so dar mit eyner Michel Hals genomet, vormoge Breue vnd sigel schal syn vorlent worden Nachdem van Carsten Luneburg etsulnige Hospital, eyne titlank in besittinge gehat, wo of noch, vnd wy vormercken de gedachte Michel seynes weges geneget, sik daruan brengen tolaten, of twesken Rd. Gt. vnd dem Erb. Rade to Lübek In entfenginge des landes also vorsigelt vnd vorbreuet, dat eyn Jder, by den spnen, wes mit breuen vnd sigillen bewislik bliven schall, vnd darume sik jennes(?) nicht anders wil geboren noch getomen, dan dat vpgerechtevde vordrachte of segil vnd breue geholden werden, So seen wy nicht vor vnradtsam an eth is och vnße thouerlatige meninge vnd beger gy mit den besten flite daran spen, dat de vpgemelte Michell Hals, de sik an Jw wert vorfugen, vnd Carsten Luneburg sik derwegen dann eth sy durch den eyn edder andern weren boschedenlik, dat Carsten Luneb. ome den genanten Michel eyns vor alle, edder Zarlich fredlik stelle, vnd by dem huse blyve, edder dat Michell dath hus an sik neme, vnd Carsten Luneb. dar vor sin willen hebbe, vorliken vnd verdragen mugen, darmit Eyn Erb. Radt derhaluen, wider clage nicht horen dorft. Darin werdet gy des besten ramen, vnd aller gebor to holden weten Dat syn wy thouordenen gewilligt Sub. vnf. piger fridage na Petri ad vinc. 1532

Jochim Guerken. Paßlich Lunte. Godfte Engelftede, fampt vnd funders Eynes E. R. to Lub. Geschickteu jß hynnen Copenhagen.

Side nr. 88

Dokument Nr. 82 (fortsat)

flotte Hamerßhufenn denn sonauent (vor) Marygæ Mabdelenenn dach Anno xxxvii geschreuen mpt haft etc.

(Udtog efter Orig. i Raadh. Arch. i Lybek.)

Oversættelse

Til Bernt Knop, foged på Bornholm.
Særdeles gode ven, vi giver Jer hermed venligt til kende, at der her er kommet os for øre adskillige alvorlige klager fra rigsrådet angående hospitalet der på landet, som en vis Michel Hals ifølge breve og segl skal være blevet tillagt, efter at Carsten Lüneborg en tid havde haft dette hospital i besiddelse, hvad enten det nu forholder sig sådan eller ej. Og som vi forstår, er nævnte Michel af den mening, at han vil lade sagen afgøre, enten mellem kongelig majestæt og det ærværdige råd i Lübeck, ved at landet modtages og forsegles og forbrevet således, at enhver skal blive stående ved det, der bevisligt er stadfæstet med breve og segl, og at man derfor ikke ønsker det anderledes, end at den fremsatte overenskomst med segl og breve holdes. Så anser vi det ikke for uklogt, og det er vor pålidelige mening og begæring, at I med al flid retter jer efter, at fornævnte Michel Hals, som vil henvende sig til jer, og Carsten Lüneborg desangående — hvad enten det sker gennem den ene eller den anden vej — bringes overens på skellig vis: at Carsten Lüneborg enten stiller den nævnte Michel tilfreds én gang for alle, eller mindeligt og fredeligt afgør sagen, og at han forbliver ved huset, eller at Michel selv overtager huset, og at Carsten Lüneborg derimod får sin vilje, forliges og forenes derom, så at et ærværdigt råd fremover ikke behøver at høre yderligere klage herom. I skal gøre det bedste, I kan, og lade os vide, hvad der sker. Det er, hvad vi ønsker af jer. Fredag efter Peters lænkefest [1. august] 1532.
Jochim [Wullenwever?], Paslich Lunte, Godske Engelstede, samt og især fra Eders Ærværdigheds udsendte til Lübeck, som nu er her i København.
[Skrevet på] slottet Hammershus, lørdagen før Marie Magdalene dag, år [15]37, skrevet i hast, etc.
(Uddrag efter original i Rådhusarkivet i Lübeck.)

Historisk kommentar

Brevet dokumenterer en strid om Bornholms hospital mellem Michel Hals, der ifølge brev og segl skulle have fået det tillagt, og Carsten Lüneborg, der tidligere havde haft det i besiddelse — endnu et eksempel på den slags jurisdiktions- og ejendomskonflikter, som prægede den lybske forvaltning af Bornholm i denne periode. Brevet er underskrevet af de lybske gesandter i København (bl.a. Paslich Lunte og Godske Engelstede) og rettet til Bernt Knop som foged på Bornholm; den afsluttende dateringsnote ("Anno xxxvii", dvs. 1537) i uddraget stammer formentlig fra selve arkivkopien/-udskriften og ikke fra det oprindelige brev af 1532.

Resumé

De lybske gesandter i København pålægger (1532) Bernt Knop at mægle i en strid mellem Michel Hals og Carsten Lüneborg om Bornholms hospital, så begge parter stilles tilfreds og roligt kan forliges.

Dokument Nr. 83

1533. 6 Juli. Mogens W. bekjender, at Herr Electus til Lund har givet ham Ragelundsgaard i St. Jeps Sogn og en anden lille Gaard derhos, quit og fri for Skat, hvilke Gaarde Biskop Birger havde henført under Skattegods.

Jegh Maghens W* aff wobn paa Bornholm Giør witterligh meth thette mytt obne breff, 'att effterthijf werdugifte fader her mefter Torbern Bijlde Electus thijll Lunde Domkircke haffuer nu wntt oc thijllabhett att jeg her effther maa nydhæ och beholle the thwo gorbe paa Bornholm then æne kallis Nogelundsgorb wthy fancti Jeps saagen og enn andhen liidhen gordt ther hoes liggendis wthij famme fogen frij och qwitte fore skatt fom andhet frypt gobts ther paa lanbhett, som bifcop Byrghæ tha handh siifh thier paa lanbhett war effther nogre skalthe benders witne, tha mijn fabher war bøbh, oc jegh wor wmyndigh oc intbet fornwar haffbe, dømbhæ wthijf skatt, Tha haffuer jegh loffuedt og thijllfagtt oc met thette mytt obne breff loffwer thijllfiiger oc beplightber, att naar gubt wiill att Borenholmz land kommer friit och qwitt thijll Lunde Domkircke og fæbe ighenn, tha fkall jegh oc myne arffwinghæ bewiffe att forne thwo gorde ære friit gobt3 oc icke fkattegobt3, oc tha liidhe oc wnbgielbe bom oc rett aff Her Electus oc hans naabes efftherkommere effther famme bewiffning wtby alle

---

Side nr. 89

Dokument Nr. 83 (fortsat)

maabe. Tijll ytermere fforwaringh laber jegh henghe mytt inbcegle nebhenn for thette mytt obne breff, Huilcket giffuet er wbi Lund Sønbaghen nefth effther wor frwe bagh visitacionis, Aar etc. M.D.xxxiii.

(Diplom. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Jeg Mogens W. af våben på Bornholm gør vitterligt med dette mit åbne brev, at ærværdige fader Herr mester Torbern Bille, electus til Lunde domkirke, nu har undt og tilladt, at jeg herefter må nyde og beholde de to gårde på Bornholm, hvoraf den ene kaldes Ragelundsgård i Sankt Ibs sogn, og en anden lille gård derhos liggende i samme sogn, fri og kvit for skat som andet frit gods der på landet — hvilke gårde, da biskop Birger, dengang han selv var der på landet, efter nogle skalke bønders vidnesbyrd, dømte under skat, da min fader var død, og jeg var umyndig og intet forsvar havde. Da har jeg lovet og tilsagt, og med dette mit åbne brev lover, tilsiger og bepligter jeg, at når Gud vil, at Bornholms land kommer frit og kvit til Lunde domkirke og sæde igen, da skal jeg og mine arvinger bevise, at forne to gårde er frit gods og ikke skattegods, og da lide og undgælde dom og ret af Herr electus og hans nådes efterkommere efter samme bevisning i alle måder.

Til yderligere forvaring lader jeg hænge mit indsegl nedenfor dette mit åbne brev. Hvilket givet er i Lund søndagen næst efter vor frue dag visitationis, år etc. 1533.
(Diplom i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Mogens W. (formentlig en bornholmsk adelsmand af våben) bekræfter her, at electus Torbern Bille til Lund har frigjort to gårde (bl.a. Ragelundsgård) for skat, som biskop Birger tidligere — mens Mogens selv var umyndig efter faderens død — fejlagtigt havde ladet henføre under skattegods på grundlag af "skalke bønders" vidnesbyrd. Mogens forpligter sig til, når Bornholm engang kommer tilbage under Lunde domkirke, da at lade sagen prøve på ny. Dokumentet er endnu et eksempel på de langvarige tvister om skel mellem "frit gods" og "skattegods" på Bornholm, som løber gennem hele samlingen.

Resumé

Mogens W. erklærer (6. juli 1533), at electus Torbern Bille har fritaget hans to gårde (bl.a. Ragelundsgård) for skat, som biskop Birger uretmæssigt havde henført under skattegods, og forpligter sig til at lade forholdet prøve igen, når Bornholm atter kommer under Lunde domkirke.

Dokument Nr. 84

1533. 21 Decbr. Fru Anne, Niels Brades, pantsætter til Herr Hans Skovgaard for 30 Rhinske Gylden og 780 Mk. danske Hvider, Ragelundsgaarden og Ragelunds Mølle, i St. Laurits Sogn samt 3 andre Gaarde i samme Sogn.

Jagh Anne Niels Brades til Ballesse Giør veberlicth af kennis mz thette mith obne breff Ath jeagh aff eth kerlicth loen Rettelicth gelb skyllich loen Retteligh er Erligh of velbyrdigh man of strenge Nyddher Her Hans Skogorb til Gunnistorp of hans arffuinghæ trætyge renst gylden godæ aff gwlb of mz theres fulla vecth Of siw hundrith of syrøsenstivgæ mark Danske hwidhæ Som han mik nw retteligæ lonth haffwer for hwilka forde xxx renst gylden of vijC lxxx mark danske hwidæ Jagh hannem nw i eth frith brugelicth panth setther Tiſse effthersckreffna mynæ gorde ok liggendes po Borenholm wby oſtræ herith i ste. Laurens kyrke sogn Forst en gordh kallis Nogelunnsgordh som P. Hansfen nw i boer of giffwer til aarlicth Langille en tynnæ smor; Item i forbe herrit of sogn tre gordæ Po then forſte boer Knuth Jwde of giffwer ſer punb ſmor til arlicth Langille Po then annen boer Hans Bentsſen of giffwer fyre punb smor of ix ß orlicht Langille Po then trebie boer Laurens Michelsfen of giffuer til aarlicth Langille ſer pund fmor Of ſkolo forde tre men fyllæ en tynnæ ſmor til hobæ: Jtem vby forbæ herrit of sogn en møllæ ſom kallis Rogælunns møllæ ſom Mikil Odberſen nw ibor of giffwer aarlicth Langille en halff tynnæ ſmor. Tyſſe fornæ mynæ gordæ gots of grundh mz ſkoff of mark mz all thæris rentthæ of rettæ tilliggilſſæ ſom nw til liggher of aff ærildæ tidh tillicth haffwer skal for

---

Side nr. 90

Dokument Nr. 84 (fortsat)

forbe gordæ eller hans arffwingæ lofflighæ affløsdh for soban swm gulbh of penninge fom fforfcreffuith ftor Of som bogh i Danmark geffwæ of gengæ æræ aff mit eller mynæ arffwinghæ: Item ſlede thet fo thet gwbh forbiubæ ath tiſſe forbe mynæ gordæ gotz eller grundh eller noghen aff theris rentthæ bliffwæ forbe Her Hans Skogorbh eller hans arffwinghæ aff wnnet mz nogen rethergonghy kyrke low eller lanbz low. Tho beplichter jagh mik eller myne arffwinghæ igen ath wæberleggæ fordæ Her Hans Skogorbh eller hans arffwingæ ſo goth gotz aff renttæ oc læpelighet Jnnen fer vghers bagh ther nefth effther kommendes Of holla forde Her Hans Skogorbh eller hans arffwinghæ thet aldelis wban ſkabe fom forſcreffuidt ſtor Til ybermære vidnisbyrdh oc bæbre forwaringh Ath thettæ forbæ panth ſkal være ſtabicth of faſth tho hengher jagh mith infegle her nebhen for thettæ mith obnæ breff Of tersliigæ til erligæ oc velbyrdigæ gobæ men Som er Her Niels Jefperfsen, Abith i Herritzwabz Klofther, Knuth Gebbæ til Tommarp, Arel Anberfssen til synder Wram, Jørghen Vrne til Voſerup, Vebnæ, Ath the hengæ theres infegle her hos mith obnæ breff Som er giffwet po Gunnistorp søndaghen nesth fore Jwlæ Dagh Aar effther gwbz byrbh M.D.xxxiii.

(Original paa Pergament i Geh. Arch. med 5 ubeſkadigebe Segl vebhængenbe.)

Oversættelse

Jeg Anne Niels Brades til Ballesse gør vitterligt og bekender med dette mit åbne brev, at jeg af et kært og retteligt gældsforhold, retteligt skyldig lån, er hos den ærlige og velbyrdige mand, strenge ridder Herr Hans Skovgaard til Gunnarstorp og hans arvinger, [skyldig] tredive rhinske gylden, gode af guld, med deres fulde vægt, og syv hundrede firsindstyve mark danske hvide, som han nu retteligen har lånt mig, for hvilke forskrevne 30 rhinske gylden og 780 mark danske hvide jeg nu sætter ham et frit, brugeligt pant i disse efterskrevne mine gårde, liggende på Bornholm, i Østre herred, i Sankt Laurits kirkesogn:
For det første en gård kaldet Ragelundsgård, som Peder Hansen nu bor på og giver til årlig landgilde en tønde smør. Ligeledes i forskrevne herred og sogn tre gårde: på den første bor Knud Jyde og giver seks pund smør til årlig landgilde; på den anden bor Hans Bentsen og giver fire pund smør og ni skilling ørtig landgilde; på den tredje bor Laurens Michelsen og giver til årlig landgilde seks pund smør — og skal forskrevne tre mænd fylde en tønde smør tilhobe. Ligeledes i forskrevne herred og sogn en mølle, som kaldes Ragelunds mølle, som Mikkel Ødbersen nu bor i og giver årlig landgilde en halv tønde smør.
Disse forskrevne mine gårde, gods og grund, med skov og mark, med al deres rente og rette tilliggende, som nu ligger til og fra arilds tid har tilligget, skal forskrevne Herr Hans Skovgaard eller hans arvinger have, indtil de lovligt bliver afløst for sådan sum guld og penge som forskrevet står, og som duer i Danmark givne og gængse er, af mig eller mine arvinger.
Ligeledes: skulle det ske, at Gud forbyde, at disse forskrevne mine gårde, gods eller grund, eller nogen af deres rente, blev forskrevne Herr Hans Skovgaard eller hans arvinger afvundet ved nogen rettergang, kirkelov eller landslov, da forpligter jeg mig og mine arvinger til igen at vederlægge forskrevne Herr Hans Skovgaard eller hans arvinger så godt gods af rente og lejlighed inden seks ugers dag derefter følgende, og holde forskrevne Herr Hans Skovgaard eller hans arvinger det aldeles uden skade, som forskrevet står.
Til yderligere vidnesbyrd og bedre forvaring, at dette forskrevne pant skal være stadigt og fast, da hænger jeg mit indsegl her nedenfor dette mit åbne brev, og ligeledes beder jeg ærlige og velbyrdige gode mænd, som er Herr Niels Jespersen, abbed i Herrisvad Kloster, Knud Gyldenstierne(?) til Tomarp, Aksel Andersen til Sønder Vram, Jørgen Urne til Vosemose(?), at de hænger deres indsegl her hos mit åbne brev. Som er givet på Gunnarstorp søndagen næst før julsdag, år efter Guds byrd 1533.

(Original på pergament i Geheimearkivet med 5 ubeskadigede segl vedhængende.)

Historisk kommentar

Fru Anne, Niels Brades enke, pantsætter her fire gårde og en mølle i Sankt Laurits sogn på Bornholm — deriblandt Ragelundsgård, som netop er den gård, electus Torbern Bille i forrige dokument (Nr. 83) havde fritaget Mogens W. for skat af — til den danske ridder Hans Skovgaard til Gunnarstorp for et lån på 30 rhinske gylden og 780 mark danske hvide. Dokumentet, udstedt på Gunnarstorp i Skåne og beseglet af fem navngivne adelsmænd, viser, hvordan Fru Anne som enke aktivt forvaltede og belånte sit bornholmske gods fra det skånske gods Ballesse — et vidnesbyrd om den tætte godsmæssige forbindelse mellem den bornholmske adel og det skånske/danske rigsråds-aristokrati.

Resumé

Fru Anne, Niels Brades enke, pantsætter (21. dec. 1533) fire gårde og en mølle i Sankt Laurits sogn på Bornholm til ridder Hans Skovgaard for 30 rhinske gylden og 780 mark danske hvide.

Dokument Nr. 85

1534. 10 Octbr. Uddrag af et Brev fra Gustaf I om Bernt Knop, som gjør Kaperkrig i Farvandet mellem Bornholm og Gulland.

Guſtaff, Sverrigs of Gottes Konge til Hr. Henr. Rofenkrantz, Høvidsmand paa Wisby "vor gode Ven gunſteligen." Han feer af hans Skrivelfe, at han vil holde med Hertug Chriſten (fic) .... En af Lybekfernes Parti, Berent Knop, løber i Farvandet, hvorfor Kong Guſtav vil ffikke nogle Skibe ub efter ham, og har befalet ii eller iiij Jagter, ber ligge i Kalmarfund, at løbe til Veſtergarn under Gotland, for at oppebie be andre.
Stockholm 10 Oct. 1534.

(Uddfkr. i Saml. til D. Kong. Hift. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Gustav, Sveriges og Götes konge, til hr. Henrik Rosenkrantz, høvedsmand på Visby, "vor gode ven, gunstigt." Han ser af hans skrivelse, at han vil holde med hertug Christian(?) .... En af det lybske parti, Bernt Knop, sejler i farvandet, hvorfor kong Gustav vil skikke nogle skibe ud efter ham, og har befalet 2 eller 4 jagter, der ligger i Kalmarsund, at løbe til Vestergarn under Gotland, for at afvente de andre.
Stockholm 10. okt. 1534.
(Udskrift i Samling til Dansk Kongehistorie i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Et kort svensk kongebrev, der viser, at Bernt Knop — den lybske høvedsmand på Hammershus, hvis navn går igen gennem hele den senere del af samlingen — også drev egentlig kaperkrig i farvandet mellem Bornholm og Gotland i 1534, midt under Grevens Fejde. Kong Gustav I af

Sverige søger her at opspore ham med en flådeafdeling udsendt fra Kalmarsund. Dokumentet giver et sjældent glimt af den bredere nordiske krigssituation, som Bornholms lybske forvaltning var indfældet i.

Resumé

Kong Gustav I af Sverige beretter (10. okt. 1534) til Henrik Rosenkrantz på Visby, at han sender skibe ud for at opspore Bernt Knop, der driver kaperkrig for det lybske parti i farvandet mellem Bornholm og Gotland.

Side nr. 91

Dokument Nr. 86

1535. 17 Juni. Brev til menige Indbyggere paa Bornholm, at de med det første komme og hylde Kongens Naade og skulle have Leide til og fra.

Jtem et obene breff til lanbtsbommer of menige Jndbugger paa Bordingholm att the mett thet forfte giffue thennom hib till myn herres naabe of hylbe hannem oc skulle the haffue leigde till oc fraa.

(Tegn. over alle Land. No. 1 Fol. 29. b.)

Oversættelse

Ligeledes et åbent brev til landsdommer og menige indbyggere på Bornholm, at de med det første begiver sig hid til min herres nåde og hylder ham, og skal de have lejde til og fra.
(Tegnelse over alle lande, No. 1, fol. 29b.)

Historisk kommentar

Et rutinemæssigt indkaldelsesbrev til Bornholms indbyggere om at møde og aflægge hyldest til kongen (Christian III, efter Grevens Fejdes afslutning) — med tilsagt lejde til og fra.

Resumé

Brev (17. juni 1535) til Bornholms indbyggere om at komme og hylde kongen, med tilsagt lejde til og fra.

Dokument Nr. 87

1535. 20 August. 2 Breve til Mogens W., det ene at han skal være Landsdommer paa Bornholm, det andet, at han skal have sit Gods quit og frit, ligervis som andre gode Mænds Gods i Skaane.

Anno Dom. M.D.xxxv fredagen nest epter vor frue dagh assumpt. udi Lundh ....
Jtem Mogens W ith breff att hand skal were landbomere paa Bordingholm og stille ther huer mand logh og retth.
Jtem Mogens W ith breff paa hans goibhts paa Bordingholm att hand maa thz haffue quit og friit vthen aldh afgifft liggeruise som andre gobhe mendz theris vtj Skaane.

(Tegn. over alle Land. No. 1. Fol. 52.)

Oversættelse

Anno domini 1535, fredagen næst efter vor frue dag assumptionis [Marie himmelfart], i Lund ....
Ligeledes Mogens W. et brev, at han skal være landsdommer på Bornholm og skifte der hver mand lov og ret.
Ligeledes Mogens W. et brev på hans gods på Bornholm, at han må have det kvit og frit uden al afgift, ligervis som andre gode mænds gods i Skåne.
(Tegnelse over alle lande, No. 1, fol. 52.)

Historisk kommentar

To breve, der udnævner Mogens W. (formentlig samme Mogens W. som i Dokument 83) til landsdommer på Bornholm og samtidig fritager hans eget gods for afgift på lige fod med skånsk adelsgods — en markering af, at den lokale bornholmske lavadel nu igen inddrages i øens retslige forvaltning efter Grevens Fejde.

Resumé

To breve (20. aug. 1535): Mogens W. udnævnes til landsdommer på Bornholm, og hans eget gods fritages for afgift som andet adelsgods i Skåne.

Dokument Nr. 88

1535. 20 August. Et Brev til Bønder og Almue paa Bornholm, at Kongen vil komme dem til Hjelp og Undsætning, og fri dem fra de Lybske, og indkræve Slottet igjen fra de Lybske til Danmarks Krone.

Jtem breffue tijll Bønder paa Bordingholm att Kongl. Mtt. vil komme thennem til hielp og vndfætningh og fri thennem fran the Lubfker theris magt fom the noghen tiib vnber weritt haffue, og teszligefte till att indkreffthe Slottet ighen fran the Lybsker til Danmarcks krone fom thz til forn veret haffr.

(Tegn. over alle Land. Nr. 1, Fol. 52.)

Oversættelse

Ligeledes brev til bønderne på Bornholm, at kongelig majestæt vil komme dem til hjælp og undsætning og fri dem fra de lybskes magt, som de nogen tid under været har, og ligeledes indkræve slottet igen fra de lybske til Danmarks krone, som det tilforn har været.

(Tegnelse over alle lande, No. 1, fol. 52.)

Historisk kommentar

Et brev, der signalerer kongemagtens (Christian III's) hensigt om at generhverve Bornholm og Hammershus fra Lübeck — en ambition, der dog først skulle realiseres langt senere (Bornholm forblev pantsat til Lübeck til 1576). Brevet viser den spænding, der lå i, at øens bønder formelt hørte under den danske krone, mens den faktiske administration lå hos den lybske høvedsmand.

Resumé

Brev (20. aug. 1535) til Bornholms bønder om, at kongen vil undsætte dem fra lybsk overherredømme og kræve slottet tilbage til den danske krone.

Dokument Nr. 89

1535. 6 Septbr. To Breve til Bornholm, at Kongen sender Skibe, Folk og Heste til deres Undsætning, at Indbyggerne forsyne Folkene med Underholdning og Foder til Hestene m.m.

Jtem itt breff till Bornholm, att Kongen fenber Skibe, Folck og Hefte till beres vnbfætning, att Jnbbyggerne forfyne Folckene meb Vnberholbning og Foder till Heftene etc.

Side nr. 92

Dokument Nr. 89 (fortsat)

Jtem itt breff till Bordingholm att K. Mtt. fenber tid ffib folch hefte att the fchicker thennom vnberholbing mett proviantte till thennom theres hefte etc.

(Tegn. over alle Landene No. 1, Fol. 57.)

Oversættelse

Ligeledes et brev til Bornholm, at kongen sender skibe, folk og heste til deres undsætning, at indbyggerne forsyner folkene med underholdning og foder til hestene etc.
Ligeledes et brev til Bornholm, at kongelig majestæt sender did skib, folk og heste, at de skaffer dem underholdning med proviant til dem og deres heste etc.
(Tegnelse over alle lande, No. 1, fol. 57.)

Historisk kommentar

Konkrete militære forholdsregler i forlængelse af Dokument 88: kongen sender skibe, mandskab og heste til Bornholm og pålægger indbyggerne at forsyne dem — endnu et led i forsøget på at styrke den danske krones greb om øen, midt i Grevens Fejdes efterspil.

Resumé

Kongen sender (6. sept. 1535) skibe, folk og heste til Bornholms undsætning, og pålægger indbyggerne at forsyne dem med underhold og foder.

Dokument Nr. 90

1535. Kongebrev til Bornholm. Kongen har erfaret, at Bønderne ofte klage over Vold og Uret af Fjender; formaner dem til fortsat Troskab og Modstand, og lover Bistand, naar Nøden kræver det.

Jt. Bgh (Mogens W) et breff till bønder og menige almuge paa Boringholm att Ko. Mt. er til vibendes worbet huorlebes att the haffuer fett thenm vp emodh riigens fiender att tillhielpe att afferge theris fabernesriiges og theris egit ftabe og forberff for huilfket H. N. thennem enn nadige og gunftige herre og fkoning ighen wp emodh riigens fiender og theres eigett fkabe og forberff (offuer) haffuer vptredt og vbtfliflet iiij orloges fkibe fom stulle haffue thennem alle till troft hielp og vndfettning saa haffuer hans nade forfarit att samme flib fore ftorm og twebber ftplb fom thennem franu huer andre i Søven affkyld haffuer faa the ide ere kommet tiilftebe. Thi beber Ko. Mt. thennem att the her epther ville liille beere vilge fom tilforne og tillhielpe att afsverge riigens fienbe og theres eigett moftandt og forberff og aeftberneriiges skabe og forbeff og tillhielpe att giøre riigens fienbe modstandt og afbrech epther fom Vg (W) thennem paa hans nabis vegne vnbervifenbes og befalendes vorber, thet vill han att the her epther og gunft mz thennem alle og huer serbeles befiende. Dat. etc.*).

**) Dette Brev er udateret, men staaer imellem Brevene af 15 Sept. og 13 October.*

(Tegn. over alle Landene No. 1, Fol. 71 a.)

Oversættelse

Ligeledes ved (Mogens W) et brev til bønderne og menige almue på Bornholm, at kongelig majestæt er blevet vidende om, hvorledes de har sat sig op imod rigens fjender for at hjælpe med at afværge deres fædrenerigers og deres eget lands skade og fordærv, for hvilket hans nåde vil være dem en nådig og gunstig herre. Og skønt kongen for at bekæmpe rigens fjender og afværge landets skade og fordærv har udrustet fire orlogsskibe, som skulle have været dem alle til trøst, hjælp og undsætning, så har hans nåde erfaret, at samme skibe på grund af storm og uvejr, som har skilt dem fra hinanden på søen, ikke er nået frem. Derfor beder kongelig majestæt dem om, at de herefter fortsat vil være af samme gode vilje som tilforn, og hjælpe med at afværge rigens fjenders og deres eget lands modstand og fordærv og fædrenerigets skade og fordærv, og hjælpe til at gøre rigens fjender modstand og afbræk, efter som Mogens W. på hans nådes vegne skal undervise og befale dem; det vil han gengælde dem alle og hver især med gunst herefter. Givet etc.[1]
(Tegnelse over alle lande, No. 1, fol. 71a.)

Historisk kommentar

Brevet — udateret, men placeret mellem brevene af 15. september og 13. oktober 1535 — viser kongens (Christian III's) forsøg på at holde modet oppe blandt Bornholms bønder midt i Grevens Fejdes efterdønninger: en udsendt undsætningsflåde på fire orlogsskibe var blevet spredt af storm og nåede aldrig frem, og kongen må derfor appellere direkte til befolkningens egen modstandsvilje, formidlet gennem Mogens W.

Resumé

Udateret kongebrev (efterår 1535) til Bornholms bønder: takker for deres modstand mod rigets fjender, beklager at en undsætningsflåde på 4 skibe blev spredt af storm, og opfordrer til fortsat troskab og modstand.

Dokument Nr. 91

1535. 15 Septb. — 13 Octbr. Brev til Bispen og Capitlet i Lund, at de for Kongens Bøn Skyld ville unde Mogens W. det Gods, han tidligere har haft i Forlening af Bispen og Capitlet, paa samme Vilkaar som tilforn.

Jt. Bgh en forfchriftt tiill Vifpen og menige Capitell i Lunb om thet gob3 paa Boringholm fom hanb tijlforn haffuer haffbt i forlening aff Vifpen og Capittell att the ville for K. M. bøns fkylb vnbe hannem famme gob3 epter fom hanb thet tiilforn hafft haffuer.

Side nr. 93

Dokument Nr. 91 (fortsat)

att be for Kongens Bøn Skyld ville vnbe Mogens W bet Gob3, han tibligere har havt i Forlening af Bifpen og Capitlet, paa famme Vilfaar fom tilforn.

(Tegn. over alle Land. No. 1, Fol. 71 b.)

Oversættelse

Ligeledes ved en forskrivelse til bispen og menige kapitel i Lund om det gods på Bornholm, som han [Mogens W.] tilforn har haft i forlening af bispen og kapitlet, at de for kongelig majestæts bøns skyld ville unde ham samme gods, efter som han det tilforn har haft.
At de for kongens bøn skyld ville unde Mogens W. det gods, han tidligere har haft i forlening af bispen og kapitlet, på samme vilkår som tilforn.
(Tegnelse over alle lande, No. 1, fol. 71b.)

Historisk kommentar

Endnu et brev til fordel for Mogens W. (jf. Dokument 87), hvor kongen lægger sin vægt bag hans fortsatte besiddelse af forleningsgods fra bispestolen i Lund på Bornholm — et tegn på, at Mogens W. i disse år etablerede sig som en central lokal skikkelse i øens forvaltning, understøttet direkte af kronen.

Resumé

Kongen beder (efterår 1535) bispen og kapitlet i Lund om at lade Mogens W. beholde det bornholmske gods, han tidligere har haft i forlening af dem.

Dokument Nr. 92

1536. 14 Februar. Uddrag af det Hamborger Forlig, at Lybek skal beholde Bornholm paa 50 Aar, foruden de allerede tilstaaede 50 Aar, mod at rømme de erobrede danske Stæder og Slotte.

Vnnd fo bann bie vonn Lubeck, vnnb Jhre verwantenn gemelten Hertzogen zu Mecklenburch, benn Grauenn vann Altenburgh vnnb bie beiben Stette Coppenhagenn vnnb Ellenbogen Jnnerhalb Sechs Wochenn nha bato biefz vortrags bewogenn vnb vormogen werbenn ba3 fie benn treyf verlaffenn vnb vormogen werben ba3 fie benn Khoningreich raumen vnnb Ko. W. bie benante Stette Copenhagen vnnb Ellenbogen fampt ben Schloffernn, fo feyner Ko. W. noch Jm Reich Dennemarck außftehen Jngeraumet vnnb vber anthwordet werbenn, fo foll ba3 Compromifz fo vorben aufgerichtet fouill baß bie kreigfz fchebenn, vnnd coften ber Holfteinfchen Beybe belangenn boet zu beiben teplen gefallen tobt vnnb abfein Jn krafft biefez vortrags barzu auch zu mehrer gnedigen erzeigung foll vnb wyll Ko. W. benenn vonn Lubeck baß landt Vornholm mith feiner Zubehorung immaffen bafgelbig Jhnen zuvor ethliche zeitt vorfchriebenn Jft vber bie benente vnnb vorfchriebenen Zeitt noch funffzigh Jar vorfchreybenn, vnnb Jn Jhren henben vnnd gewalt boch mit bem vorbehalt wie Jn voriger befzhalb gegeben vorfchriebung vorleipt aufbefcheibenlicth bie Zeitt laffenn vnnb verftatten. So fie aber ben Herthogenn, Graffenn vnnb bie Stette nit fonben abhanblenn

---

Side nr. 94

Dokument Nr. 92 (fortsat)

vnnb Jnn biefen fried vermogen Alßbann follen bie von Lubeck Jhr kreigfzvolk ba3 fie zu Copenhagen, Ellenbogen, Warburgh, Kallenburgh vnnb funft Jm Reiche Dennemarcken habenn vnb widber abe vnb auf bem Reiche bey Jhren eiben vnb pflichtenn forbern vnb Jn krafft biefz vortragfz verpflichtet feyenn bey ber wharheit her Jnne keynen fleiß zu fparen noch einich geferbe zu gebrauchenn Vnnb fo baß Kreigfzvolk nit abziehen würbe fo follenn fie Jhme mit befolbung nicht ferner gewertig feinn vnb foll bamit baß Compromifz fo vor Lubeck aufgerichtet auch fallenn, vnb benen vonn Lubeck Bornholm bie Funffzigh Jar wie obengemelt gelaffen werben vnb bie vonn Lubeck vnb Jhre vorwanbtten benenten Hertzog Graffenn vnb Stetenn keyne Hilffe rath forberung obere fürfchufz Jn einiche weyfz thun noch burch bie Jhrenn zugeftehenn geftattenn fonber Jnn maffenn wie obenn angezeigt fich beß alles enthaltenn .....

(Affkrift i Raadh. Arch. i Lybeck. Fafc. 2.)

Oversættelse

Og skulle da de af Lübeck og deres forbundsfæller, nævnte hertugen af Mecklenburg, greven af Oldenburg(?) og de to stæder København og Ellenbogen(?) [usikker lokalitet], inden seks uger efter dato på denne overenskomst bevæges og formås til at forlade fejden og formås til, at de rømmer riget, og kongelig majestæt de nævnte stæder København og Ellenbogen tillige med de slotte, som endnu udestår kongelig majestæt eller riget Danmark, bliver overgivet og overantvortet, så skal det forlig, som forinden er oprettet, i den grad, at krigsskaderne og omkostningerne, hvad angår den holstenske fejde, falder bort og ophører for begge parter, i kraft af denne overenskomst — dertil

skal, som yderligere nådig tilkendegivelse, kongelig majestæt lade dem af Lübeck landet Bornholm med dets tilliggende, ligesom det for nogen tid siden var dem forskrevet, ud over den nævnte og forskrevne tid endnu i halvtreds år forskrive, og i deres hænder og magt lade forblive, dog med det forbehold, som i den forrige udstedte forskrivning derom er indeholdt, på skellig vis lade og tilstå tiden. Men skulle de ikke kunne blive enige med hertugen, greven og stæderne
og opnå denne fred, da skal de af Lübeck deres krigsfolk, som de har liggende i København, Ellenbogen, Warberg, Kalundborg(?) og ellers i riget Danmark, igen afhente af riget, ved deres ed og pligt, og er i kraft af denne overenskomst forpligtet til i sandhed hverken at spare nogen flid eller bruge nogen svig herved. Og skulle krigsfolket ikke drage bort, da skal de af Lübeck ikke længere holde sig forpligtet til at betale dem sold, og dermed skal også det forlig, som var oprettet for Lübeck, bortfalde, og de af Lübeck skal ikke få Bornholm de halvtreds år, som ovenfor nævnt, overladt, og de af Lübeck og deres forbundsfæller må da ikke yde nævnte hertug, greve og stæderne nogen hjælp, råd, fremme eller forskud på nogen måde, ej heller tilstede, at deres folk gør det, men skal i alle måder, som ovenfor angivet, afholde sig derfra .....
(Afskrift i Rådhusarkivet i Lübeck, fasc. 2.)

Historisk kommentar

Uddraget af Hamborgerforliget (14. februar 1536) er et af samlingens vigtigste dokumenter: det fastslår formelt, at Lübeck — til gengæld for sin militære og økonomiske støtte til Christian III under Grevens Fejde — skal beholde Bornholm og Hammershus i yderligere 50 år, oveni den periode staden allerede havde fået tilsagt siden Segeberg-recessen af 1526 (Dokument 70). Forliget knytter denne forlængede pantsættelse sammen med en bredere fredsordning, hvor Lübeck skulle rømme de erobrede danske byer og slotte mod at Bornholm-pantet forlænges, og indeholder samtidig en betinget klausul om, at aftalen kun gælder, hvis Lübeck også kan opnå forlig med hertugen af Mecklenburg og de øvrige allierede om krigsskadeserstatning. Det er denne aftale, der reelt kom til at holde Bornholm under lybsk overhøjhed helt frem til 1576.

Resumé

Uddrag af Hamborgerforliget (14. feb. 1536): Lübeck skal, til gengæld for at rømme de erobrede danske stæder efter Grevens Fejde, beholde Bornholm og Hammershus i yderligere 50 år oven i den periode, staden allerede havde fået tilsagt siden 1526.

Dokument Nr. 93

1536. 13 Aug. Kongebrev til de Bønder paa Bornholm, som tidligere have svaret Herr Electus til Lund, at de herefter skulle svare Mogens W.

Mogens W et breff tiill bynberne och tienere paa Boringholm fom Bifp Torbern Bilbe Electus aff Fyn (af Lunb) tilforn hagbe att the fuare hannem paa Konningens vegne. Frebagen effter vor Frue Dag affsumpt.

(Tegn. over alle Land. No. 1. Fol. 194, b.)

Oversættelse

[Brev til] Mogens W., et brev til bønderne og tjenerne på Bornholm, som biskop Torbern Bille, electus af Fyn (af Lund), tilforn havde, at de skal svare ham [Mogens W.] på kongens vegne. Fredagen efter Vor Frue dag assumptionis.
(Tegnelse over alle lande, No. 1, fol. 194b.)

Historisk kommentar

En kort, rutinemæssig anvisning: de bønder på Bornholm, der hidtil har svaret afgift til bispe-electus Torbern Bille (jf. Dokument 83 og 91), skal fremover svare til Mogens W. på kongens vegne — endnu et tegn på Mogens W.'s voksende stilling som kongens mand på øen efter Grevens Fejde.

Resumé

Kongebrev (13. aug. 1536): de bornholmske bønder, der tidligere svarede til electus Torbern Bille, skal herefter svare til Mogens W. på kongens vegne.

Dokument Nr. 94

1536(?). Udkast til en Forpligt, at udstede af to Indvaanere af Bornholm, der havde været udsendte med Breve fra Bernt Knop til Kongen, og som ved deres Tilbagekomst havde anstiftet Oprør mod Fogden m.v.; Raadet har tilgivet dem deres Skyld, imod at den ene skal levere 3, den anden 2 Øxer i Lybek, paa deres egen Risico.

Sy witlyk alsdan N. und N. Jnghesetten des Landes Bornholm In negestuorschener denischer veide van vnfern Bogede Bernbe Knopp mith ethlichen Breuen an K. Gt. to Denmark. affgefertighet vnb befuluigen alfz fe wedder vpt lant

---

Side nr. 95

Dokument Nr. 94 (fortsat)

ghekamen de gemene Jngefeten to famde fcriuen laten fulve vorgeholben fifk an be vinbe to begeuen Eynem Erb. Rabe vnb bem gebachten vogebe keynen horfam to leyſten och bemfuluen vogebe nichtes to toforen noch pacht ebber fchult to geuen vnb alfo vpm lanbe vpror gemaket vnb mothwillichlich gehanbelt, wor burch he volgendes von beme vogebe gefenklich genomen, vnb beth to Lubeck iß gefort worben etc. So iß nu be face van wegen berfuluigen N. vnb N. mit ben Erb. vnb wifen hern Joch. Gercken Vorgemeftern vnb N. bermaten vnb alfo verhandelt bat folche ore mothwillige vnb oprörige .... (wowol be fware ftraffe geeignet) men to gnaben gefert yebod alfo bat be genante N. vnb N. fcholt vnb willt Bfchebentlich N bre vnb N iwe gube vette ofsen, fo guth vnb veth alls men be van bem lanbe Bornholm brynghen moch, eym Erbaren Rabe vp negestkunft. heruest geuen, vnb vp eren egen koft vnb euentüre, fulcks alhir to Lubeck bringen, welches fe of alfo to boende willichlich angenomen, Unb bar mit be leueringe follcher offen gewißlich gefchehen moghe fo hebben Mattias Schulte, Matz(?) Laffen vnb Henninck Clawefohn bar vor guth gefecht vnb gelouet wo fe of bon fegenwerbiglik Jn crafft besfer scriff ane geferbe vnb bar mebe fchal be sache genßlich hengelecht vnb gebobet wesen

(Ubkast uben Dato etc. Raad. Arch. i Lyb. Bornh. II. 3.)

Oversættelse

Vær det da vitterligt, at N. og N., indbyggere af landet Bornholm, i den nyligt overståede danske fejde blev afsendt af vor foged Bernt Knop med nogle breve til kongelig majestæt til Danmark, og da de siden kom tilbage til landet, lod de menige indbyggere sammenkalde og fik dem selv til at beslutte at nægte et ærbart råd og nævnte foged al lydighed, og hverken at yde samme foged told eller skyld [afgift], og således anstiftede oprør på landet og handlede egenrådigt, hvorfor han [fogeden] siden lod dem pågribe og føre til Lübeck etc. Så er nu sagen på nævnte N.s og N.s vegne blevet forhandlet med de ærbare og vise herrer Joachim Gercken, borgmester, og N., på den måde, at deres egenrådige og oprørske [handling] — skønt den fortjente streng straf — dog nu af nåde eftergives, dog således, at de nævnte N. og N. hver især (den ene tre, den anden to gode, fede okser, så gode og fede som nogen på landet Bornholm kan opdrives) skal give et ærbart råd til næstkommende høst, og på egen bekostning og risiko selv bringe dem hertil Lübeck — hvilket de også villigt har påtaget sig at gøre. Og for at leveringen af sådanne okser vist kan ske, har Mattias Schulte, Matz(?) Lassen og Henning Klavesen lovet og gået i borgen derfor, som de også hermed på tro og love bekræfter ved dette skrift uden svig, og dermed skal sagen anses for fuldt afgjort og bilagt.
(Udkast uden dato etc. Rådhusarkivet i Lübeck, Bornholm II. 3.)

Historisk kommentar

Et udkast til en forligsakt, hvor to navngivne (i selve dokumentteksten kun angivet som "N. og N.") bornholmske bønder, der som fogeden Bernt Knops sendebud havde bragt breve til den danske konge og ved hjemkomsten anstiftede oprør mod fogeden og rådet — formentlig i forbindelse med uroen under eller lige efter Grevens Fejde — får deres skyld eftergivet mod at levere okser til Lübecks råd som bod, mod kaution af tre navngivne borgere. Dokumentet illustrerer, hvor tæt kontrol den lybske administration udøvede over selv enkeltpersoners politiske loyalitet på Bornholm, og hvor pragmatisk (bøde i naturalier) selv en oprørssag kunne afgøres.

Resumé

Udkast (1536?) til forlig, hvorved to bornholmske bønder, der havde anstiftet oprør mod fogeden efter et sendebud til kongen, fritages for straf mod at levere hhv. 3 og 2 okser til Lübecks råd, kautioneret af tre borgere.

Dokument Nr. 95

1537. 7 April. Udtog af Bernt Knops Bestalling som Foged paa Bornholm og Hammershus for 6 Aar, med Vilkaar om Deling af Slottets Naturalieindtægter og om hans Stilling efter Aarenes Udløb.

Bernt Knop fik en ny Beftalling paa 6 famfælbige Aar, at være Fogeb paa Bornholm og Hamerfhus, paa følgenbe Vilkaar: Det Dvæg og Fæ, fom behøves til Slottets Nødtørft, ffal anfkaffes og betales halvt af Raabet, halvt af Knop, og Probuktet af famme: Smør, Ulb, Ungqvæg etc. ffal beles halvt mellem begge Parter, dog kan Fogben forlods tage faameget nyffjernet ("verfher") Smør, fom han

behøver til fit Bord. Hvab ber avles paa Slotsmarken, ffal, Sæben forub fratagen, beles paa famme Maabe. Knop ffal paa egen Regning holbe Hefte til Rytterne paa Slottet, og felv ftaae Ffaben

---

Side nr. 96

Dokument Nr. 95 (fortsat)

paa Heftene, bog om benne foraarfages af Branb anftiftet af Skalke, Fjenber, Misundere, ba skal Raabet komme ham til Hjelp.
Raabet vil have et Stutterie paa Øen og vil bertil senbe Hefte, og af bette beholde Opbrækt og hele Forbelen. Alle andre "gefelle, brofe, pechte" og al anden Herfkabs Jnbtægt beholder Raabet ubelt, men Fogben skal famle ben og aarligt gjøre Regnfkab berfor, og om behoves komme til Lybeck at gjøre Klaring. For at han skal være befto flittigere, skal han have 70 Mk. og et Stykke Leyft over hans ovennævnte Jnbtægt. Berfom han efter be 6 Aar ikke vil blive, eller Raabet ikke vil beholde ham, hvilket skal være frit paa begge Sider, ba skal Bernt Knop meb 3 hans egne Hefte blive antaget i Raabets ribenbe Tjenefte og aarligt nybe 50 Mk. paa hver Heft, bog skal han felv ftaae Skabe og Beflag. Mifter han fin Forligheb i Tjeneften, faa han ikke kan gjøre Tjeneste til Heft, ba skal han forforges meb et andet beqvemt Lehn inden Lybeck "alles funder lift vnnb geferbe."

(Efter Orig. paa Pergam. uben Segl i Raabh. Arch. i Lybeck Fasc. Varia 1–16.)

Oversættelse

Bernt Knop fik en ny bestalling på 6 sammenfaldende år til at være foged på Bornholm og Hammershus, på følgende vilkår: Det kvæg og fæ, som behøves til slottets fornødenheder, skal anskaffes og betales halvt af rådet, halvt af Knop, og produktet af samme — smør, uld, ungkvæg etc. — skal deles halvt mellem begge parter, dog kan fogeden forlods tage så meget nykærnet smør, som han behøver til sit bord. Hvad der avles på slotsmarken, skal, sæden fraregnet, deles på samme måde. Knop skal for egen regning holde heste til rytterne på slottet og selv stå skaden på hestene, dog hvis denne skade forårsages af brand anstiftet af skalke, fjender eller misundere, skal rådet komme ham til hjælp.
Rådet vil have et stutteri på øen og vil dertil sende heste, og af dette beholde afkastet og hele fordelen. Al anden gæsteri- og sagefaldsindtægt og al anden herskabs indtægt beholder rådet ubeskåret, men fogeden skal opkræve det og årligt aflægge regnskab derfor, og om nødvendigt tage til Lübeck for at gøre klaring. For at han skal være des flittigere, skal han have 70 mark og et stykke løn over hans ovennævnte indtægt. Dersom han efter de 6 år ikke vil blive, eller rådet ikke vil beholde ham — hvilket skal stå frit for begge sider — da skal Bernt Knop med 3 af hans egne heste blive antaget i rådets ridende tjeneste og årligt nyde 50 mark for hver hest, dog skal han selv stå for skade og beslag. Mister han sin duelighed i tjenesten, så han ikke kan gøre tjeneste til hest, da skal han forsørges med et andet belejligt len inden for Lübeck, "alt uden list og svig."
(Efter original på pergament uden segl i Rådhusarkivet i Lübeck, fasc. Varia 1–16.)

Historisk kommentar

En detaljeret ansættelseskontrakt for Bernt Knop som foged på Bornholm og Hammershus for yderligere 6 år (fra 1537) — den samme Bernt Knop, hvis embedsførelse og konflikter med den lokale adel (Fru Anne, Michel Hals, Carsten Lüneborg m.fl.) har præget store dele af samlingens

seneste dokumenter. Kontrakten regulerer detaljeret deling af naturalieindtægter mellem Lübecks råd og fogeden, hans ansvar for hestehold, og hans fremtidsudsigter efter embedsperiodens udløb — herunder retten til en fortsat stilling i rådets tjeneste eller et andet len, hvis han ikke fortsætter som foged. Det illustrerer den systematiske, kontraktbaserede administration, hvormed Lübeck styrede sit bornholmske pant.

Resumé

Bernt Knops bestalling (7. april 1537) som foged på Bornholm og Hammershus for 6 år, med detaljerede vilkår om deling af slottets naturalieindtægter og hans fremtidige stilling efter embedsperiodens udløb.

Dokument Nr. 96

1537(?). Peder Andersen i Myregaard udtog Stævning til Herredagen.

Peber Anberfs i Myregaarbt Citat Hans Perfs i Bierregaarbt og hans huftrues moder fore nogre Jorbegols fom the om trette att møbe tiill førfte almynbelig here (bag) fom ftanbe fchal her i riiget.

(Tegn. over alle Land. No. 1, Fol. 235 b.)

Oversættelse

Peder Andersen i Myregaard [stævner], citat Hans Persen i Bjerregaard og hans hustrus moder, for nogle jordegods, som de trættes om, at møde til første almindelige herredag, som skal stå her i riget. (Tegnelse over alle lande, No. 1, fol. 235b.)

Historisk kommentar

En kort stævning i en privat jordtvist mellem to bornholmske gårdejere, Peder Andersen i Myregaard og Hans Persen i Bjerregaard, til afgørelse ved rigets herredag — et eksempel på, at almindelige tvister om jordegods fortsat blev henvist til det danske retssystems øverste instans, selv mens Bornholm reelt var under lybsk forvaltning.

Resumé

Stævning (1537?) af Peder Andersen i Myregaard mod Hans Persen i Bjerregaard om en jordtvist, til afgørelse på førstkommende herredag.

Dokument Nr. 97

1537. 21 Juli. Skrivelse fra Bernt Knop til de Lybske Afsendinge i Kjøbenhavn: sender Proviant efter deres Begæring, og forsvarer sig mod Beskyldninger fra landflygtige Bornholmere, bl.a. Mogens W. og Per Andersen.

Han har mobtaget beres Brev veb Landsbommeren Lars Pebersen, og ba be beri havbe forlangt, at han skulbe senbe en gob Ore, en Tønbe Smør, 14 Lam, 100 Høns, en Tønbe

Side nr. 97

Dokument Nr. 97 (fortsat)

Vilbbrab, og en Tønbe Æg, har han afferbiget en Baab meb hans "ftallbrober" Hanß vonn Sternebargenn og følgenbe
Proviant: 2 Øxer "be eynn hefft nu ehun Jar vp bem ftalle geftann vnb yfz gemeftebt be anber hefft vp bem Grepfe gann", frembeles 20 Lam, 120 unge Høns, en Tønbe Torft, en Tønbe Smør, 1½ Tønbe Hjorte Vilbbrab, "be eynn halbe Tun. van bage erft gefolteun, wort geftern gefchetenn", og en Tønbe Æg "bar Jnn fynt L.x.iiiij ftyge Eyger", famt 2 fmaa Bornholmfke Ofte. Han vilbe gjerne fenbt mere, om han havbe troet, be ønftebe bette; faafnart be vilbe tilfjenbegive beres Villie, vil han fenbe fin Vaab eller anben Stube og være til Tjenefte af yberfte Formue.
Mogens Wff, Per Anberfen og nogle Flere, fom formebelft beres opfætfige og forræberifke Forholb unber Opröret ere landflygtige fra Bornholm, ville nu bruge beres løgnagtige Praktifer i Kjøbenhavn, ville nu vibe, at han ikke kan forfvare fig ber. Til ben Enbe er bet, at han har fenbt Hans von Sternebergk, ber en Tib lang har været hos ham, kjenber al Leilighebem, og fom befuben har mebgivet beres Skrift til Forfvar i be vigtigfte Punkter. Vil man nu imiblertib ikke tro bette, "fo fege ik gantz gerne bat eynn Erbar Rabt ber feyferlygenn ftabt Lübeck mynne herrenn eynn offt twe vp bat gube lant fchycfenn Jnn Jegennwarbighebt ber gemennenn Jnuoner beß ganzenn Lanbeß, beybe bauer vnbe borger, y3 benn femenn3 be my wet tho befchulbygenn myt warheyt benn ik vp eynnenn fchyllynk thona offt vnrecht gebonn hebbe, ik wyl em vp twe febe webber geuenn; benn ik vorhope my bat ik my wente hertho gefchycfet vnb geholbenn hebbe vnte vortan gebencke tho bonbe, wo ik vor K. M. mynenn alber genebigeften Herrn vnbe mynnenn Naturlygenn vnbe rechtenn herrnn, alfe bem Erb. rabt ber hochberomtenn keyferlygenn ftabt Lubecf vnbe Jebbermennychlyf wol wyl befant fpnn, vnbe hybbe gar benftlpf J. E. W. alfe mynne herrnn offt benn fun myuenn affwefenbe web up my angebragenn worbe J. E. W. my bar jun thouorantwerbenn ftebenn, warbe ik benn von femenz fchult beupnbenn, ib byllik bat ik ftraue nach geleggenheybt barvor brage, wo ik my (bocth) bar vnb junn allenn fafenn wol wet junn tho orfafenn myt gotlyger hulp" ... "vp J. C. W."

Side nr. 98

Dokument Nr. 97 (fortsat)

flotte Hamerßhufenn benn fonauent (vor) Marygæ Mabbelenenn bach Anno xxxvii gefcreuen mpt haft etc.

(Ubtog efter Orig. i Raabh. Arch. i Lybek.)

Oversættelse

Han har modtaget deres brev ved landsdommeren Lars Pedersen, og da de deri havde forlangt, at han skulle sende en god okse, en tønde smør, 14 lam, 100 høns, en tønde vildtbrad og en tønde æg, har han afsendt en båd med hans "stalbroder" Hans von Sternberg og følgende proviant: 2 okser,

hvoraf den ene nu har stået et helt år på stalden og er blevet fedet, den anden har stået på græsgangen; desuden 20 lam, 120 unge høns, en tønde torsk, en tønde smør, halvanden tønde hjortevildtbrad, hvoraf den ene tønde blev saltet for nylig, slagtet i går, og en tønde æg, hvori der er lagt godt 1264(?) stykker æg, samt 2 små bornholmske oste. Han ville gerne have sendt mere, hvis han havde troet, de ønskede det; så snart de vil tilkendegive deres vilje, vil han sende sin båd eller anden ladning og stå til tjeneste af yderste formue.
Mogens W., Per Andersen og nogle flere, som på grund af deres opsætsige og forræderiske forhold under oprøret er landflygtige fra Bornholm, vil nu bruge deres løgnagtige rænker i København, i den tro, at han ikke kan forsvare sig der. Til det formål har han sendt Hans von Sternberg, der længe har været hos ham og kender alle forhold, og som desuden har fået deres skrift med til forsvar på de vigtigste punkter. Vil man nu alligevel ikke tro dette, "så beder jeg ganske gerne, at et ærbart råd i den kejserlige stad Lübeck, mine herrer, endnu engang sender folk til det gode land, for i alle de menige indbyggeres nærvær i hele landet, både bønder og borgere, at [lade] dem, som ved mig noget med sandhed at beskylde, hvad jeg mod nogen skilling eller anden uret har gjort, det vil jeg give tilbage to gange; thi jeg håber, jeg har indrettet og forholdt mig sådan hertil og agter fremdeles at gøre, som jeg over for kongelig majestæt, min allernådigste herre, og min naturlige og rette herre, såvel som over for det ærbare råd i den højtberømte kejserlige stad Lübeck og enhver, vel er bekendt, og beder jeg gerne Eders Ærværdighed, som mine herrer, at hvis noget i min fraværelse skulle blive bragt frem imod mig, at Eders Ærværdighed da lader mig komme til at svare derfor, og hvis jeg da findes skyldig i noget, er det billigt, at jeg lider straf derefter, som jeg dertil og i alle sager vel ved at forholde mig, med Guds hjælp" ... "på Eders Ærværdigheds nåde."
[Skrevet på] slottet Hammershus, lørdagen før Marie Magdalene dag, år [15]37, skrevet i hast, etc.
(Uddrag efter original i Rådhusarkivet i Lübeck.)

Historisk kommentar

Et personligt forsvarsbrev fra Bernt Knop til de lybske udsendinge i København: dels en overdådig gaveforsendelse af levnedsmidler (okser, lam, høns, vildtbrad, æg, ost) til de lybske gesandter — et tydeligt eksempel på datidens gaveøkonomi og loyalitetsdemonstration — dels en direkte, følelsesladet forsvarstale mod anklager fra landflygtige bornholmske modstandere, heriblandt Mogens W. og Per Andersen (samme mænd, der ellers optræder positivt andetsteds i samlingen som landsdommer og lokal aktør, jf. Dokument 87 og 96), som Knop her anklager for at sprede løgnagtige rænker mod ham i København. Brevet giver et sjældent, personligt indblik i den politiske uro og de interne stridigheder på Bornholm i kølvandet på Grevens Fejde, og i Bernt Knops egen stilling som en omstridt, men magtfuld skikkelse.

Resumé

Bernt Knop sender (21. juli 1537) proviant til de lybske gesandter i København og forsvarer sig samtidig mod anklager fra landflygtige bornholmske modstandere (bl.a. Mogens W.), idet han beder rådet i Lübeck om at få lejlighed til at svare for sig, hvis noget bringes frem mod ham.

Dokument Nr. 98

1538. 16 Juni. Kongen til Kansleren Johan Friis: de fattige Undersaatter paa Bornholm klage over Vold og Overlast af Bernt Knop; Kongen vil sende Delegerede sammen med Lybeks, saa Sagerne ikke afgjøres af partiske Dommere.

Chriftian mett gubs Naabe etc. Vor fønnerlige gunft. Vor fattige vnberfotte aff wortt lanb Boringholm tijt haffue thennem mangefolbige klagemaall haffue tiit og ofte for oß haffue thennem beclaget (offuer) att the ftore offuerlaft og vrett fom Bernt Knoep foget og lenbsmanb ther fammefteb3 thennem fchall giortt hafwe wbi thenne neft forleben feygbe beteb haffue Dch wi ther fore epther theres mangefolbige klagemaall haffue tiit og offte forfchreffuit til Borgemefter og raab aff Lübeck att the wille for faaban leiglighebz fkylb tilholle theres foget faabant att haffue wbi fordragh Dch hueß the aff Lübeck epther faaban laablighebz haffue wbj fortragh ffreffuit os til och wi ether nu tijlfticfe wibere att forfare, og hueß wi nu haffue paa famme theres fchriffuelfe giffuit thennem for fwar haffue wij ath forfare aff thenne inblugte wbfchriftt fom vii etthr her hoß tiilfticfe Dch epther thiß wij ether tijlffcreffuit oß att wille faa gott fom inben fiorten bage forftide theres fultmegtige tiibt fom fkulle forhøre then fag imellom fame vore vnberfotte att hueß the haffue tijlfliifke bome loug og rett att befkylbe tha ffall thennem mett rette

---

Side nr. 99

Dokument Nr. 98 (fortsat)

vrett thet wille the fette till os fielff Tha paa thet att vij gierne foge att wore fattige vnberfotte fom fore wor ffylb faa forfulb (ere) och thennem fom vrett aff fame Bernt Knop ftebt vore mothe fle rett och icfe aff parttiffe bomere fo. vrett Haffue vij tijlfcreffuit thennem aff Lübecf att the fchulle labe thereß fulbmegtige forteffue ther faa lenge paa Boringholm att vij funbe og vbj lige maabe fororbinere och forfticfe tpb fame tid nogle vore fulbmegtige fom were ther hoß och paa vore vegne tijlhielpe then bell fom ret haffuer, att beholle rett och fom vrett haffuer att beholle vrett Teßligefte att giffue alle the vore vnberfotte fom thennem offuer fame Bernt Knop beclage att vrett ftebt er at mobe ther fame tiibt och ther tijltale hannem for hueß the hannem mett rette haffue att beftylbe Thy bebe vij etther och begiere paa thet att vij icfe ibe witbere aff fame vore vnberfotte fore faaban klagemaal fulle offuerløbis och thennem maa weberfaris loug og rett atj ftrag3 vnber vortt naffn och Signette labe vort breff vbtgaa til alle the vore vnberfotte paa Boringholm fom fame Bernt Knoep haffue att befcpjlbe enthen the ere vbj Stone eller paa Boringholm att the nu møbe ther fore famme tijlfticfebe bomere fom ther paa fkulle bode fiber tijlflicfet och forordineret ere att høre famme fager i rette och at3 teßligefte paa vore vegne wille forfcriffue nogle fom i funde tende att tiill fame fag tienne och bequeme ere fom hannem offuer till Boringholm og ther were famme vore fattige vnberfotte behielpelig att thennem maa weberfares thenn bell fom the haffuer rett vbj og at3 thennem tijlfiwn att thennem Jngen vrett fkeer om att ftaa J wibe fielff huilcfe i paa vore wegne beft ther tijll bruge funbe J wille bobe vbj thesfe og andre maabe vibe og ramme wort gagn og befte fom vij eber fro tijll tro og j vibe ofz magt paa liggenbeß er Ther met giøre i ofz fønnerlige till vilge Befalenbes ether gub Screffuit paa vort Slot Gottorpp bellig trefolbigheb3 Sønbag Aar etc. mbxxxviij vnb. vort Sigl'.
Udskrift: Tijll Johan Friis.

(Ubkaft i Geh. Arch.)

Oversættelse

Christian, med Guds nåde etc. Vor synderlige gunst. Vore fattige undersåtter fra vort land Bornholm har tit og ofte hos os beklaget sig over den store overlast og uret, som Bernt Knop, foged

og lensmand der sammesteds, skal have gjort dem under den nu nyligt overståede fejde. Og vi har derfor efter deres mangfoldige klagemål tit og ofte skrevet til borgmester og råd i Lübeck, at de for sådan lejligheds skyld ville tilholde deres foged at ophøre med sådant. Og hvad de fra Lübeck efter sådan tilhold har skrevet os til om forlig, og hvad vi har tilstillet jer at videre erfare, og hvad vi nu har givet dem til svar på samme deres skrivelse, kan I erfare af den heri indlagte udskrift, som vi tilstiller jer her hos. Og efter det, vi har tilskrevet jer, at vi vil, at inden fjorten dage skal deres fuldmægtige indfinde sig, som skal forhøre den sag mellem samme vore undersåtter, [så] hvad de kan bevise med lov og ret at beskylde, det skal med rette
komme dem til skade; [men] hvad der er uret, det ville de sætte til os selv. Da vi derfor gerne søger, at vore fattige undersåtter, som for vor skyld er så forfulgt, og dem, der er sket uret af samme Bernt Knop, må ske ret og ikke af partiske dommere uret, har vi skrevet til dem i Lübeck, at de skal lade deres fuldmægtige forblive der på Bornholm så længe, at vi ligeledes kunne forordne og sende did nogle af vore fuldmægtige, som skulle være der og på vore vegne hjælpe til, at den, der har ret, må beholde ret, og den, der har uret, må beholde uret. Ligeledes, at give alle vore undersåtter, som klager over, at der er sket dem uret af samme Bernt Knop, besked om at møde der samme tid og der anklage ham for, hvad de med rette har at beskylde ham for. Derfor beder og begærer vi jer, på det at vi ikke ydermere skal overløbes af vore undersåtters klagemål, og at de kan blive dem lov og ret til del, at I straks under vort navn og segl lader vort brev udgå til alle vore undersåtter på Bornholm, som har noget at beskylde samme Bernt Knop for — hvad enten de nu er i Skåne eller på Bornholm — at de nu møder der for de tilskikkede dommere, som dertil både fra vor og deres side er tilskikket og forordnet til at høre samme sager i rette, og ligeledes på vore vegne vil forskrive nogle, som I kender kan tjene og være egnede til samme sag, som kan tage med over til Bornholm og der være vore fattige undersåtter behjælpelige med, at de kan få den del, de har ret i, og ligeledes tilsyn med, at dem ingen uret sker. Om det står jer selv frit for, hvilke I på vore vegne bedst dertil kan bruge. I ville både i dette og andre måder vide og ramme vort gavn og bedste, som vi jer trolig tiltror, og I ved, hvad os magtpåliggende er. Dermed gør I os synderlig til vilje. Befalendes eder Gud. Skrevet på vort slot Gottorp, hellig trefoldigheds søndag, år etc. 1538, under vort segl.
Udskrift: Til Johan Friis.
(Udkast i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Et centralt kongebrev, der viser, at klagerne over Bernt Knops embedsførelse (jf. Dokument 97, hvor Knop selv forsvarer sig mod anklager) nu er nået helt til kongen: Christian III instruerer sin kansler Johan Friis om at arrangere en fælles dansk-lybsk domstol, der på Bornholm skal høre bøndernes klager over Bernt Knop og sikre en upartisk afgørelse — "at den, der har ret, må beholde ret, og den, der har uret, må beholde uret." Brevet demonstrerer den vedvarende spænding mellem den lybske lokalforvaltning og den danske krones formelle overhøjhed over øens undersåtter, og kongens forsøg på at balancere hensynet til Lübeck med hensynet til egne undersåtters retssikkerhed.

Resumé

Kong Christian III pålægger (16. juni 1538) kansler Johan Friis at arrangere en fælles dansk-lybsk domstol på Bornholm til at høre bøndernes talrige klager over foged Bernt Knops overlast og uret, og at udpege upartiske kongelige udsendinge dertil.

Side nr. 100

Dokument Nr. 99

1539. 31 August. Fire Breve om en almindelig Landskat, som Herr Hans Skovgaard skal opkræve paa Bornholm.

Thesse epitherftreffne breffue fich her Hans Skoffgorbt i Engelholm Søndagen epthr Bertolomei.
Skattebreff tiill Bynder oc menige almoe paa Baaringholm ehuo fom helft the tienne eller tiilhøre fambtt kiøpftadmenbt ther famefthez att huer fkall giiffue enn Rinß Gl. i gulbt eller 1 Jochim Daller eller ij lobt ftemplett følff.
Ett tyft breff tiill Bernt Knoff eller huo befalling haffuer i hanß frauereize att hanb er her Skoffgorbt behielppeliige att motte rebeligen wbfaa fame ftatt.
Jt breff tiill Lunde capitell att the fki hannom en gobt fkriffuer fom fkall følle hannem att fkriffue fame ftatt paa Boringholm fom oc fanb ftaa faare regenffkaffett mett her Hanß Skoffgorbt.
Ett breff tiill Borgemefther oc Raabmenb wbj Yfteb att the fkicfe her Hanß wnberholling oc en ftube offuer tiill Boringholm oc fkall her Holgher*) fkicfe theffe breffue tiill her Hanß Skoffgorbt.

*) Herr Holger Gregersen Ulfstand.

(Tegn. over alle Land. fasc. Nr. 30 i Saml. til danske Kong. Hift. i Geh. Arch. Fol. 91, b.)

Oversættelse

Disse efterskrevne breve fik Herr Hans Skovgaard i Engelholm søndagen efter Bartholomæus dag.
Skattebrev til bønderne og menige almue på Bornholm, hvem de end tjener eller hører til, samt købstadmændene sammesteds, at hver skal give én rinsk gylden i guld eller 1 joachimsdaler eller 2 lod stemplet sølv.
Et lukket brev til Bernt Knop eller hvo der har befaling i hans fravær, at han skal være Herr Skovgaard behjælpelig med, at skatten retteligt kan opkræves samme sted.
Ligeledes et brev til Lunde kapitel, at de skikker ham en god skriver, som skal følge ham for at skrive [op] samme skat på Bornholm, som også skal stå til regnskab med Herr Hans Skovgaard.
Et brev til borgmester og rådmænd i Ystad, at de skaffer Herr Hans underholdning og en skude over til Bornholm, og skal Herr Holger[1] skikke disse breve til Herr Hans Skovgaard.
(Tegnelse over alle lande, fasc. Nr. 30 i Samling til Dansk Kongehistorie i Geheimearkivet, fol. 91b.)

Historisk kommentar

Fire administrative breve, der sætter rammen for en almindelig landeskat på Bornholm i 1539, opkrævet af den danske adelsmand Hans Skovgaard (samme mand, som Fru Anne pantsatte gods til i Dokument 84) i samarbejde med — og med bistand fra — Bernt Knop. Skatten skulle betales i klingende mønt (rinske gylden, joachimsdaler eller sølv), og en skriver fra Lunde kapitel skulle føre regnskabet. Brevene viser den fortsatte sammenfiltring af dansk kongelig skatteopkrævning og lybsk lokaladministration på øen i slutningen af 1530'erne.

Resumé

Fire breve (31. aug. 1539) om en almindelig landeskat på Bornholm, som Hans Skovgaard skal opkræve i samarbejde med Bernt Knop, med bistand fra en skriver fra Lunde kapitel.

Dokument Nr. 100

1539. 6 August. Mandat til Indvaanerne paa Bornholm, om at modtage de nye Møntsorter og ikke appellere til Kongen af Danmark, men søge til Lybek, der har al Højheden over Øen.

Raadet har bragt i Erfaring, at de ikke ville modtage de Myntforter paa 2 ß., 4 Hviber, 14 Penninge, de Danske Hviber og Halvfkillinger og de gamle Firfkillinger fra Kong Frederiks Tib. Frembeles har Raadet havt sine Affsendinge paa Øen, for at høre Klagemaal, og hvad der vedkom Fejden var blevet beftemt, at om Nogen troede sig foruretftet, ffulde han søge til Lybek, der har al Høiheden over Øen. Alligevel havde man erfaret, at Underfaaterne havde forebragt deres Klager i Kjøbenhavn, iſær efter at Fogden ved Sygdom var blevet holdt tilbage i Lybek. Det paalægges dem nu at modtage de nævnte Myntsorter, og det forbydes dem at appellere til Kongen i Danmark.

Oversættelse

Rådet har bragt i erfaring, at de [indbyggerne] ikke ville modtage de møntsorter på 2 skilling, 4 hvide, 14 penning, de danske hvide og halvskillinger og de gamle firskillinger fra kong Frederiks tid. Endvidere har rådet haft sine udsendinge på øen for at høre klagemål, og hvad der ved fejdens ophør var blevet bestemt: at om nogen troede sig forurettet, skulle han søge til Lübeck, der har al højhed over øen. Alligevel havde man erfaret, at undersåtterne havde forebragt deres klager i København, især efter at fogeden på grund af sygdom var blevet holdt tilbage i Lübeck. Det pålægges dem nu at modtage de nævnte møntsorter, og det forbydes dem at appellere til kongen i Danmark.

Historisk kommentar

Dette mandat markerer et klart højdepunkt i Lübecks insisteren på sin fulde jurisdiktion over Bornholm: øens indbyggere pålægges dels at acceptere de fastsatte møntsorter til deres pålydende værdi, dels — og mere principielt — udtrykkeligt forbydes det dem at klage til den danske konge; alle klager skal i stedet rettes til Lübeck, "der har al Højheden over Øen." Dette står i skarp kontrast til Dokument 98, hvor selve kong Christian III kort forinden (1538) aktivt greb ind for at sikre sine bornholmske undersåtter retfærdighed over for netop denne lybske forvaltning — og illustrerer den grundlæggende, uafklarede spænding mellem dansk kongelig overhøjhed og lybsk faktisk pantebesiddelse, som prægede Bornholms status gennem hele denne periode af samlingen. Bemærk, at nærværende udsnit (side 76-100) slutter her, ved slutningen af trykt side 100; da hverken Dokument 99 eller 100 bærer synlige tegn på at fortsætte ud over siden (begge slutter med afrundede, fuldstændige sætninger uden fortsættelsesmarkør), er de her behandlet som færdigtranskriberede. Dette bør dog dobbelttjekkes mod side 101, når/hvis næste udsnit transskriberes.

Resumé

Mandat (6. aug. 1539) til Bornholms indbyggere om at acceptere de fastsatte møntsorter og om, at alle klager skal rettes til Lübeck som øens rette overherre, ikke til den danske konge.

Side nr. 101

Dokument Nr. 100 (fortsat)

Denn Ersamen Burgermesteren Vpsogeden vnd Radt der Koep Stede vppen lande Bornholm, unseren goden Freunden Unseren gunstigen Willen thoforne. Ersame goden Fründe, wowoll wy hyerbevorne Jw allen samplich vnd sunderlich dorch vnsern voget Berndt Knop antseggen vnd gebeden lathen, dath sollich Münthe so vorhenn vppen lande Bornholm gangkbar geweßen, als de Stücken tho thwee Schyllingen tho veer wytten, tho veertepn Penningh, de Dänischen Wytten vnd Seßlynge, item de olden Stüke tho veer Schyllyngen, so Hochseeliger gedechtniße Konyngk Frederick hefft münthen lathen, gangkbar synn, vnd von einem jeden vngeweigert vthgegewen vnd entfangen werden scholden; So kümpt vns doch klagewiis by, wie gy tegenn Sollich vnse gedane both vnd befehl yuwe waer vnd goeder vor de berorte Münthe nicht wyllen vorkoepen, ock darentgegen juw in vorachtynge stellen, vnd wegern nicht tho entfangen, welches nicht allene vnß, sundern ock Königl. M^{tt} tho Dennemargken, vnserenn gnedygsten Hernn, reichet tho verfleynynge. Neffens dem ist Juw ock bewuft, dath wij vorschener tijdt vnßere Rades gesanndten, vpmk Landt affgefertygt, dar thor sulveren tydt hoch gemelter Konigl. May^{tt} Rede thor Stede geweßen, vnd do sulwest alle gebrecke, so yn na der vepde sick thogedragen, syn affgehandelt vnd hengelecht, ock waß an demjenigen, weß kegenn vnß vnd vnserm vaget vpgemelt gehandelt vnd verbracken seyn mothte, gunftiglich nahgegewen, dasulwest vorawschedet worden, dath eyn jeder van Juw, de sy vermende aldar vppen Lande wedder recht beswert tho werden, syck des for vnd eher wy uth sulwige landt gingen myt denn hogesten vnd sydesten gerichte, vnd sunfts aller Fryheydt vnd Herlicheyt yner hebben, beklagen vnd geborlichen Schyn vnd bewyfs van dem Herrst vnd Landes Dynge vorbrynghen schulde, als denne schulde gerne yderen alhyer van vnß geborliche rechten gestadet vnd vorhulpen werden, wowoll wy vnß nu genßlich vorseene hadden, gy scholden yuw deme wo byllich gemeten geholden, vnd dargegen nicht gehandelt hebben, so erfahren wy dennoch nyentlich dath ethlike von juw sedder der tydt, undt sunderlich na dat vnße va-

Side nr. 102

Dokument Nr. 100 (fortsat)

get vorgemelt syck Schwacheyt halwen alhie in vnßer Stadt entholden, vom Lande by denn Nyckes Räden in Dennemarcken geweßen, vnd darsulvest geklaget, welches vns vorwahr nicht weynich befremdet, derwyle vnß dann mit dem also nicht tho gedulden, so willen wy yuw nochmahls darvann ermahnt, yuw ock hier medt ernstlich befahlen hebben, dath sy yuw alß de gehorßamen schicken, vnd de vorgemelte Münthe, so vorhen vppen lande gangkbar geweßen, vngewegert vor swue waere vnd gudere vpbaren vthgeven vnd entfangen, wo des nicht thoende gesynnet, konnen wy woll lydenn, dath de andere Hawen vnd ordt besocken, dar Münthe tho bekommen, ock so yemandt aldar vppen lande weder recht beßweret würde, allhier vor vnß myt gebohrlichen schyne vnd bewyß erschyne, dann wy syn genegt eynem jeden vpgebohrlich des Rechten tho gestaden, also dat man sick des myt fugen nicht schole tho beklagen hebben, weret averst, dath yemande darenntegen kommen würde, befülve schall durch gedachten vnßern vaget yn gebohrlichen Straffe genommen werden, gelyck wy och one dat bem vagede darvan sunderlich hebben befahlen, darna

mögen gy juw wethenn tho rychten. Schreffuen vnder vnßerem Secret am Dage Cyriaci Martyris Anno 1539.

(Diplom. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Til de ærbare borgmestre, byfogeder og råd i købstæderne på landet Bornholm, vore gode venner. Vor gunstige vilje tilforn. Ærbare gode venner, skønt vi tidligere har ladet Jer alle tilsammen og hver især, gennem vor foged Bernt Knop, tilsige og bede om, at den mønt, som tidligere var gængs på landet Bornholm — som stykkerne på to skilling, à fire hvide, à fjorten penning, de danske hvide og sekslinger, ligeledes de gamle stykker à fire skilling, som højsalig ihukommelse kong Frederik lod mønte — skulle være gængs, og af enhver uvægret gives ud og modtages; så kommer det os dog for øre ved klage, hvorledes I imod sådant vort givne bud og befaling ikke vil sælge jeres varer og gods for den omtalte mønt, men tværtimod ringeagter den og vægrer jer ved at modtage den, hvilket ikke alene os, men også kongelig majestæt til Danmark, vor nådigste herre, tjener til forsmædelse. Desuden er det Jer også bekendt, at vi for nogen tid siden afsendte vore rådsudsendinge til landet, da også højbemeldte kongelige majestæts råder på samme tid var til stede der, og der sammesteds blev alle de gebrekker, som var opstået efter fejden, afhandlet og bilagt; ligeledes blev det, som måtte være forøvet og forbrudt imod os og vor foged forannævnte, nådigt eftergivet og der forafskediget, at enhver af Jer, som mente sig der på landet imod ret besværet, skulle — før og inden vi drog bort fra samme land — med den højeste og laveste ret, og med al anden frihed og herlighed, han ellers havde, klage og fremføre behørigt vidnesbyrd og bevis fra herreds- og landstinget, hvorved enhver da gerne skulle blive forundt og hjulpet til sin rette ret af os. Skønt vi nu ganske havde forudsat, at I ville have forholdt Jer dertil, som billigt var, og ikke handlet derimod, erfarer vi dog nu for nylig, at nogle af Jer siden den tid, og især efter at vor foged fornævnte af skrøbelighed her har opholdt sig i vor stad, har været hos rigets råder i Danmark og der besværet sig, hvilket sandelig ikke lidet forundrer os; efterdi vi nu ikke sådan kan finde os deri, ville vi endnu engang formane Jer derom, og hermed alvorligt befale Jer, at I, som lydige, skikker Jer derefter, og den fornævnte mønt, som tidligere var gængs på landet, uvægret for jeres varer og gods modtager og udgiver. Ønsker nogen ikke at gøre således, kan vi vel tåle, at de søger andre havne og steder, hvor de kan få anden mønt; skulle dog nogen der på landet mene sig besværet imod ret, da fremstille han sig her for os med behørigt vidnesbyrd og bevis, thi vi er tilbøjelige til at forunde enhver skellig ret, så at ingen med føje skal have grund til at klage derover. Men skulle nogen alligevel handle derimod, skal han af vor omtalte foged blive straffet derefter, ligesom vi også uden dette særskilt har befalet fogeden det; derefter kan I vide at rette Jer. Skrevet under vort segl på Cyriacus martyrs dag, år 1539.
(Diplom i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Dette lybske rådsbrev — hvis egentlige indhold nødvendiggjorde den danske regest, der indleder dokumentet på side 100 — er selve den skrivelse, som mandatet omhandler: et pålæg til Bornholms borgmestre, byfogeder og råd om at acceptere de af kong Frederik I møntede pengesorter til pålydende værdi, og en skarp reaktion på, at nogle bornholmere i stedet var draget til København for at klage til det danske rigsråd over sagen. Brevet viser, hvor direkte og øvrighedsmæssigt Lübecks råd optrådte over for Bornholms egne bystyrer, og hvor lidt tålmodighed man havde med forsøg på at søge dansk kongelig indblanding — konsekvent med det forbud mod appel til den

danske konge, som den indledende regest fremhævede. Samtidig lover brevet dog enhver, der mener sig uretfærdigt behandlet, en reel klageadgang direkte til rådet i Lübeck, med behørigt vidnesbyrd fra herreds- eller landsting.

Resumé

Lübecks råd pålægger (6. aug. 1539) Bornholms borgmestre, byfogeder og råd at acceptere de fastsatte møntsorter og advarer skarpt mod at søge det danske rigsråd med klager i stedet for at henvende sig til Lübeck, som har al højhed over øen; lover dog behørig retfærdighed til enhver, der klager efter de rette former.

Dokument Nr. 101

1539. 15 August. Afregning med Bernt Knop over Indkomsten af Bornholm.

Sy wyttlich ydermennyglyfen, Dath vp bato vnbergeschreuenn de Erbarn wyßenn vnnd vorsichtygenn herenn Joachim Guerckenn Burgemeister vnnd Cordt Wibbekyng rahtmann vnd Chamerrher tho Lubek, vth beuel vnnd vann wegenn eynes Erbarn Rades darsuluest, myt bem vorsichtygenn Berndt Knoop, vagede vp Bornholm, vnnd Hamershußen, vann allenn pechten, ynkumpsten, vnnd brofenn, vann den negestvorgangenenn yaren 37 vnub 38 reckenschap geholdenn, also dath desulve Bernt Knoop auenn vann vpgenannteun pechten, ynkumpstenn vnnd brofenn, och susts allen, wes he vann

---

Side nr. 103

Dokument Nr. 101 (fortsat)

wegen syner vagedie plichtig yst, thor rekensschap tho bryngenn, gude rekensschup vnnd beschebt gedaenn hefft, Uthbeschedenn dath der genante Bernt Knoop bemelten Erb. Radt noch schuldich blyfft Sostehalffhundert Marck twe schillynge denisch, viff verendeel botther, vnnd bre lakenn, Negenn elenn Deuenterßk, Worentsegen emhe de vpgemelte herenn, yn namen eynes erbaren Rades, wedderwmme schuldich blyuen ... 44 elenn Engellsk, 2½ lakenn, 7 elenn Leydeßk, twe dofe, 8 elenn parchenn, 2 gele vodertofe ... 277 brede elenn lowands." Foruden de nævnte Varer havde Knop at fordre "61 Drompt 3 schepel" Humle, 3 Traver Tønder (Salt?) m. m., hvilket fremdeles bliver at stille i Regnskab paa begge Sider.

(Udtog efter Orig. paa Pergam. i Raadh. Arch. i Lybek "Varia 1-16.")

Oversættelse

Vær det vitterligt for enhver, at på undertegnede dato har de ærbare, vise og forsigtige herrer Joachim Gercken, borgmester, og Cordt Wibbeking, rådmand og kæmner i Lübeck, på befaling og på vegne af et ærbart råd sammesteds, sammen med den forsigtige Bernt Knop, foged på Bornholm og Hammershus, holdt regnskab over alle forpagtninger, indtægter og afkast fra de sidst forløbne år [15]37 og [15]38, således at samme Bernt Knop har aflagt godt regnskab og besked for oven nævnte forpagtninger, indtægter og afkast og alt, hvad han i kraft af sin fogedstilling er pligtig at

bringe til regnskab — dog med det forbehold, at nævnte Bernt Knop endnu står i gæld til bemeldte ærbare råd for halvtredje hundrede mark, to skilling dansk, fem fjerdedel botter, samt tre lærred, ni alen deventersk. Derimod er de ovennævnte herrer, på et ærbart råds vegne, ham til gengæld skyldige... 44 alen engelsk [klæde], 2½ lærred, 7 alen leydsk [klæde], to duge, 8 alen parkum, 2 gule foderdug... 277 brede alen lærred fra Løvain. Foruden de nævnte varer havde Knop at fordre 61 drøm og 3 skæppe humle, 3 traver tønder (salt?) med mere, hvilket fremdeles bliver at berigtige i regnskabet på begge sider.
(Uddrag efter original på pergament i Rådhusarkivet i Lübeck, "Varia 1-16.")

Historisk kommentar

En detaljeret regnskabsafregning mellem Lübecks råd og Bernt Knop for regnskabsårene 1537-38, ført af to navngivne rådsherrer (Joachim Gercken og Cordt Wibbeking). Dokumentet viser den systematiske, gensidige bogføring, der lå til grund for fogedens forvaltning af Bornholm og Hammershus — begge parter skylder hinanden forskellige naturalier og klædevarer, hvilket bekræfter det billede af en naturalieøkonomisk afregningspraksis, der allerede kendes fra Bernt Knops bestalling (Dokument 95).

Resumé

Regnskabsafregning (15. aug. 1539) mellem Lübecks råd og Bernt Knop for årene 1537-38: Knop skylder rådet en mindre sum og naturalier, mens rådet omvendt skylder ham forskellige klædevarer og humle.

Dokument Nr. 102

1511. 29 April. Forleningsbrev til Carsten Luneborg paa Wallensgaarden.

Borgemeftere og Raadmænd i Lybek beflenbe veb beres aabne Brev, at be have overbraget til Carften Luneborg*) "Wallande gordenn" paa Bornholm, hvilken en tibtlang laa øbe, men fom han har opbygget og anvenbt megen Beloftning paa, fom arveligt Lehn, Arving efter Arving, faalænge Raabet har bet Bornholm i Beftbbelfe, imob at han beraf til Herffkabet fkall giøre bet nuværenbe eller tilkommenbe, erlægger aarligt 1 Tønbe Smør, og ba bette fkeer til Kronens Nytte og Gavn, nærer man bet tillibsfulbe Haab, at ben Kongl. Regjering vil ftabfæfte benne Forlehning ..... Frebag poft bom. Quafimobog.

(Orig. paa Pergam. med Stadens ftore Segl vedhængende, Raadh. Arch. i Lybek, Fasc. Varia 1-16.)

**) Om Carsten Luneborg see Kalkars Aktstykker Pag. 27.*

Oversættelse

Borgmestre og rådmænd i Lübeck bekender ved deres åbne brev, at de har overdraget Carsten Lüneborg[1] "Wallandgården" på Bornholm, hvilken en tidlang lå øde, men som han har opbygget og anvendt megen bekostning på, som arveligt len, arving efter arving, så længe rådet har Bornholm i besiddelse, imod at han derfor til herskabet skal gøre det, nuværende eller tilkommende, erlægger

årligt 1 tønde smør, og da dette sker til kronens nytte og gavn, nærer man det tillidsfulde håb, at den kongelige regering vil stadfæste denne forlening ..... Fredag post dominica Quasimodogeniti. (Original på pergament med stadens store segl vedhængende, Rådhusarkivet i Lübeck, fasc. Varia 1-16.)

Historisk kommentar

Et forleningsbrev, hvor Lübecks råd overdrager Carsten Lüneborg — samme mand, der optrådte i striden om Bornholms hospital i Dokument 82 — den øde "Wallandgård" på Bornholm som arveligt len mod en årlig afgift på en tønde smør, i anerkendelse af hans bekostning på at genopbygge gården. Dokumentet illustrerer, hvordan Lübecks råd i praksis udøvede fuld rådighed over jordfordelingen på Bornholm, herunder retten til at uddele arvelige len — en central del af den lybske panteforvaltnings karakter af reel landsherlighed.

Resumé

Lübecks råd overdrager (29. april 1511) Carsten Lüneborg den øde Wallandgård på Bornholm som arveligt len mod en årlig afgift på 1 tønde smør, i anerkendelse af hans bekostning på gårdens genopbygning.

Dokument Nr. 103

1541(?). 1 Juli. Christian III. til Bernt Knop: Kongen havde tidligere villet sende en Amtmand til Bornholm, hvad dog er bleven forhindret, men nu er sendt Stig Pors til at undersøge og afhjælpe Irringer mellem Adelen og andre Undersaatter, især betræffende Adelen og Kirkegodset; Knop skal være ham behjælpelig.

Chr. III. til Bernt Knopff. Kongen havde tibligere villet fende En til Bornholm, hvab bog er bleven forhinbret, men nu er

---

Side nr. 104

Dokument Nr. 103 (fortsat)

fendt nærværenbe Amtmand Stig Pors, og befalet ham at underføge og afhjelpe be beftaaenbe Irringer mellem Abel og anbre Underføattere, faa og at underføge Kirkegobfet; at have Undfeenbe med, at Abelen bliver ved Magt og Kirkegobfet ikke forkortes m. m. Knop fkal være Amtmanben behjelpelig, han fkal labe Abelen paa Bornholm ukrænket og uhindret, og Rigets og Kirkens Ret uforkortet i alle Maader, ikke inbføre noget Nyt til Kongens Skabe, og mod hvad ber med Brev og Segl er lovet Lybek. Kongen vil forfee fig til, at faabant fkeer og i Naabe erkjenbe bet. Amtmanben fkal heller ikke paa fin Sibe krænke Lybekkernes Ret etc.
Dat. Ellennpogen am erften tage Julij Anno XLI.

(Geh. Arch.)

Oversættelse

Christian III til Bernt Knop. Kongen havde tidligere villet sende en [amtmand] til Bornholm, hvad dog er blevet forhindret, men nu er sendt nærværende amtmand Stig Pors, og befalet ham at undersøge og afhjælpe de bestående uoverensstemmelser mellem adelen og andre undersåtter, samt at undersøge kirkegodset; at have tilsyn med, at adelen forbliver ved magt og kirkegodset ikke forkortes med mere. Knop skal være amtmanden behjælpelig, han skal lade adelen på Bornholm ukrænket og uhindret, og rigets og kirkens ret uforkortet i alle måder, ikke indføre noget nyt til kongens skade, og ikke handle imod hvad der med brev og segl er lovet Lübeck. Kongen vil have tillid til, at sådant sker, og erkende det i nåde. Amtmanden skal heller ikke på sin side krænke lybækkernes ret etc.
Givet Ellenbogen(?) den 1. juli år [15]41.
(Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Dette brev — trykt med årstallet "1511", som imidlertid ikke stemmer med indholdet, der udtrykkeligt nævner "Chr. III." (konge 1534-1559) og er dateret "Anno XLI", dvs. år [15]41 — er formentlig fejltrykt eller fejllæst; den korrekte datering er efter alt at dømme 1541, ikke 1511, og er her lagt til grund. Brevet udnævner Stig Pors til kongelig amtmand med opgave at undersøge og udjævne stridigheder mellem den bornholmske adel og andre undersåtter samt tilse kirkegodsets forhold — det er indledningen til den udredning, som Stig Pors's senere rapporter (Dokument 106 og den righoldige Instruktion, Dokument 107) bygger videre på. Bernt Knop pålægges udtrykkeligt at bistå den nye amtmand og samtidig respektere både adelens og Lübecks aftalte rettigheder — et forsøg på at balancere de tre parters (den danske krone, den bornholmske adel og Lübecks pantestyre) modstridende interesser.

Resumé

Christian III udnævner (1. juli 1541[?]) Stig Pors til amtmand med opgave at undersøge og afhjælpe stridigheder mellem adelen og andre undersåtter på Bornholm samt kirkegodsets forhold, og pålægger Bernt Knop at bistå ham og respektere adelens og Lübecks rettigheder.

Dokument Nr. 104

1541. 15 August. Dom i Sagen Thønnes Wiltfang, paa sin Kones Vegne, mod Arvist Hansen om en Toft.

Chrift. III. Thønnes Wiltfang havbe anbraget, at han paa fin Konej, Johanne, Mortben Juerfenj, Vegne, havbe havt Sag med hanj Nabo Arvift Hanfen, om en Toft paa Bornholm. Hverken ben ene eller ben anben Part havbe Breve berpaa, og 15 Mænb havbe kjendt, at Toften fkulbe ligge til Arvift Hanfenj Gaarb, fkjønbt bet beviftes, at Johanne M. J. fibbft havbe brugt ben til fin Gaarb. Omfiber kom Johanne til Malmø, og fanbt ber to Breve af LXXXXiiij med hængenbe Segl, hvorved Ejenbomjretten bevifteg for henbe. Kongen havbe henviftt Sagenj Afgjørelfe veb en Skrivelfe "till Vernt Knop, fom nu er Høffvitzmanb paa Hamerjhuj", ber havbe tilbømt Johanne bemelbte Toft og benne Dom ftabfæfteg nu. Dat. Aauj Vor Frue Himmelfartj Dag.

(Udtog af Regift. over alle Land.)

Oversættelse

Christian III. Thønnes Wiltfang havde anbragt, at han på sin kone, Johanne, Morten Iversens, vegne, havde haft sag med sin nabo Arvist Hansen om en toft på Bornholm. Hverken den ene eller den anden part havde breve derpå, og 15 mænd havde kendt, at toften skulle ligge til Arvist Hansens gård, skønt det bevistes, at Johanne M.J. sidst havde brugt den til sin gård. Omsider kom Johanne til Malmø, og fandt der to breve af [14]94 med hængende segl, hvorved ejendomsretten bevistes for hende. Kongen havde henvist sagens afgørelse ved en skrivelse "til Bernt Knop, som nu er høvedsmand på Hammershus," der havde tildømt Johanne bemeldte toft, og denne dom stadfæstes nu. Givet Åhus, Vor Frue himmelfartsdag.
(Uddrag af Registranten over alle lande.)

Historisk kommentar

En kongelig stadfæstelse af Bernt Knops egen dom i en lokal jordtvist mellem to bornholmske familier om en toft, afgjort på grundlag af to gamle skødebreve fra 1494, som Johanne Mortensdatter fandt frem i Malmø. Sagen viser dels den langsommelige og lokale karakter af bornholmske ejendomstvister, dels at Bernt Knop — trods de gentagne klager over hans embedsførelse i de foregående dokumenter — fortsat fungerede som dømmende myndighed på øen med kongelig opbakning.

Resumé

Kongen stadfæster (15. aug. 1541) Bernt Knops dom i en tofttvist mellem Thønnes Wiltfangs kone Johanne og naboen Arvist Hansen, afgjort til Johannes fordel på grundlag af to skødebreve fra 1494.

Dokument Nr. 105

1542(?). 7 Januar eller 10 Juli. Forlehnings Brev til Michel Hals paa Gods under Nesbyholm i Skaane.

Michel Halj fik Kgl. Forlehning paa vij Gaarbfeber og vj Fefter i Nejby (unber Nejbyholm i Skaane), hvilke tilfammen fkylbe alle tilfammen xv punb korn. Item xv Gaarbfeber og iv Fefter i Gjerloff, fkylbe alle tilfammen xxi¼ punb Korn. Item Egelfe Gaarb giver i frb. Smør. Jt. en liben Gaarb kalbet Hjortholm giver i frb. Smør. Jt. Terne Mølle fkylber i¼ punb Mel. Jt. Nesbyholmj Gjebegang, kalbeg Wgerup, quit og fri uben al Afgift fin Livjtid, bog at han fkal tjene perfonlig beraf til Lanbj og Vanbg. Alt, for han igjen har oplabet Sanct Jørgeng Hoipitalj Gobj paa Bornholm, han havbe Livjbrev paa. Dat. Halln. ipso die Sancti Kanuti. Aar M.D.XLij.
Relator Sti Porj.

(Efter en Uffkr. af Klevenf. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Michel Hals fik kongelig forlening på 7 gårdsæder og 6 fæster i Näsby (under Näsbyholm i Skåne), hvilke tilsammen skylder 15 pund korn. Ligeledes 15 gårdsæder og 4 fæster i Gärlöv, skylder tilsammen 21¼ pund korn. Ligeledes Egelse Gård giver 1 fjerdedel smør. Ligeledes en lille gård kaldet Hjortholm giver 1 fjerdedel smør. Ligeledes Terne Mølle skylder 1¼ pund mel. Ligeledes Näsbyholms fædrift, kaldet Ugerup, kvit og fri uden al afgift hans livstid, dog at han skal gøre personlig tjeneste deraf til lands og vands. Alt dette, fordi han til gengæld har opladt Sankt Jørgens Hospitals gods på Bornholm, som han havde livsbrev på. Givet Halland, på Sankt Knuds dag [selve dagen], år 1542.
Relator [indstiller]: Stig Pors.
(Efter en udskrift af Klevenfeldt i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Endnu et vidnesbyrd om den samme Michel Hals, hvis strid om Bornholms hospital med Carsten Lüneborg fyldte Dokument 82: her modtager han til gengæld for at have afstået sit livsbrev på Sankt Jørgens Hospitals gods på Bornholm en betydelig skånsk forlening (gårdsæder og fæster i Näsby og Gärlöv, samt møllerettigheder). Dette antyder, at hospitalsstriden fra 1532 til sidst blev løst ved, at Michel Hals fik kompensation i skånsk jordegods i stedet for at fastholde sin ret til det bornholmske hospitalsgods — endnu et eksempel på, hvordan den bornholmske adels rettigheder i praksis blev afviklet eller ombyttet under den fortsatte lybske/kongelige administration af øen. Bemærk, at også dette dokuments trykte årstal ("1512") ikke stemmer med den udtrykkeligt angivne dato "Aar M.D.XLij" (1542) og med Stig Pors som indstiller (samme mand som i Dokument 103, 106 og 107) — det korrekte år er efter alt at dømme 1542.

Resumé

Michel Hals får (1542[?]) kongelig forlening på gods i Näsby og Gärlöv i Skåne samt Näsbyholms fædrift, mod til gengæld at have afstået sit livsbrev på Sankt Jørgens Hospitals gods på Bornholm.

Side nr. 105

Dokument Nr. 106

1542. 3 Juli. Stig Pors til Kansleren Johan Friis. Der er en Jord, som Thønnes Wiltfang beler paa, hvilken 15 Mænd have tilkjendt hans Vederpart, hvad atter 15 Mænd paa ny ved Ed have bekræftet, efter at de forgjæves havde opladt Vidnesbyrd; men Bernt Knop holder alligevel Wiltfang til Tings, imod hvad han lovede ham. Beder Kansleren søge, at Sagen faar Ende.

Venlig oc kierlig hillßhen altiib forfendt meb wor herre Kiere her Cantzeler, giffuer ieg ether tillkiennde att thiisße breff=uißhere, aff Boringholm, ere ftorligen kommen wbi falb oc fkabhe, emob en frij mannb paa Boringholm, weeb nauffn Thomiß Wilbfang fore en bom hanb finnge aff Kon. Mtt., meb wrang wnberuißning Thij att the fom woore hanß weberpartt, icke kunbe poo famme tiib møbe mebt hannom y rette, fom the ether felff pbermere berette funbe. Kiere her Cantceller the haffue guoeb beuißning poo therej fag, ther fom p wille lejße therej breff iiij eller v fom the haffue, kunbe p well thaa

Side nr. 106

Dokument Nr. 106 (fortsat)

formercke, att ther er førft gangen en neuffn meb xv menb poo nogen jorb oc eyenbom oc famme jorb er tilbømpt en manb weeb nauffn Erwift Hanßß aff famme xv menb Ther effther er kommen trette poo famme fagh igen, oc then anben tiib tilfallibt xv menb the famme fagh till herrebtz ting oc lanbtjting, efftebe poo om ther waar nogre breffue eller bewißning poo famme fagh, att the breffue motthe komme tillftebe. Then fom thalib poo famme fagh, fagbe att hanb haffbe ingen anben breff eller beuißning ther poo, anbett enb fetthe fiin fag inb poo xv menb, oc tha folbe theßfe xv menb oc Bern Knop tillfforn haffbe fagbt poo famme fagh, oc fwore forne Erwift Hanßß famme jorb till, effther the xv menbtj Dom fom tillfforn gangett waar poo famme jorb, meb Bern Knopj famb=tycke etc. Emeben thette ftiar haffuer Bern Knop gamle breff poo famme iorb oc bolger thennom huofj feg jnbtill faa lenge att alt thette ftiebbt er, Siben har hanb famme breffue frem, oc antworbe thennom forne Thomij Wilbfang, fom altiib waar Dult tillfforn, oc mebt thiiße breff fom forne Thomij Wilbfang till Kon. Mtt. oc finnge hanß naabej Dom, att fchulle haffue then iorb tilbage igen, fom ij neuffnber haffbe tilfworibt forne Ervift Hanßß, oc nu haffuer fame Thomiß Wilbfang twingtt forne xv menb wbaff i¾C. ghyll. fore kaaft oc thering, oc nu will Bern Knop, att forne xv menb wbaff for lofße oc offre, oc offe theref fingre fraa hanom. Kiere her Cantceller faa er thiiße fattige mendtj begiering fore gubtj fkylb, att the mothe fange Kon. Mtt. breff till Bern Knop, att then fagh mothe wpftaa jnbtill faa lenge att houffuibfagen poo baabe parther, mothe jnbkomme for Kon. Mtt. Jtem haffuer thenne breffuißere fom er theft fibfte barn, breff poo en gorb, att hanb fchall giffue ther aff vj pb. fmør aarligt lanbgille, oc the fchulbe prouefteen wpbere poo Bifcopenß wegne, thett haffuer prouefteen wilbeligen giefttib thennom aff embob Bifcop Byrgiß fegell oc breff, oc er thett bifcopß gobtj oc jnthett kommer the Lybfke till effther therej breffulj lyelfße. Kiere her Cantceler atfi wille giøre fore gubtj fkylb oc hielpe thiisße fattige menb till thett befbfte. Ther fange p len aff gub faare.

Oversættelse

Venlig og kærlig hilsen altid forsendt med vor Herre. Kære herr kansler, jeg giver Eder hermed tilkende, at disse brevviser af Bornholm er storligen kommet i fald og skade, imod en fri mand på Bornholm ved navn Thomas Wildfang, for en dom, han fik af kongelig majestæt, ved urigtig undervisning, fordi de, som var hans modparter, ikke kunne møde på samme tid med ham i rette, hvilket de selv nærmere kan berette Eder. Kære herr kansler, de har god beviselse på deres sag; hvis I ville læse deres breve — fire eller fem, som de har — kunne I vel deraf
mærke, at der er først gangen en nævn med 15 mænd om nogen jord og ejendom, og samme jord er tildømt en mand ved navn Arvist Hansen af samme 15 mænd. Derefter er kommet trætte igen om samme sag, og den anden tid tilfaldt 15 mænd samme sag til herredsting og landsting, [og de] adspurgte om der var nogen breve eller bevisning på samme sag, at de breve måtte komme til stede. Den som talte på samme sag, sagde at han havde ingen anden breve eller bevisning derpå, andet end satte sin sag ind på 15 mænd, og da fulgte disse 15 mænd og Bernt Knop, som tilforn havde sagt på samme sag, og svor fornævnte Arvist Hansen samme jord til, efter de 15 mænds dom som tilforn var gangen på samme jord, med Bernt Knops samtykke etc. Imidlertid var det sådan, at Bernt Knop havde gamle breve på samme jord og fordulgte dem, hvos [hos] sig indtil så længe at alt dette skete. Siden har han samme breve frem, og overantvordede dem fornævnte Thomas Wildfang, som altid var forbigået tilforn, og med disse breve søgte fornævnte Thomas Wildfang til kongelig majestæt, og fik hans nådes dom, at han skulle have den jord tilbage igen, som de 15 [15] nævninge havde

tilsvoret fornævnte Arvist Hansen. Og nu har samme Thomas Wildfang tvunget fornævnte 15 mænd for 175 gylden for kost og tæring, og nu vil Bernt Knop, at fornævnte 15 mænd skal udløses og ofre, og øser deres finger fra ham. Kære herr kansler, så er disse fattige mænds begæring, for Guds skyld, at de må få kongelig majestæts brev til Bernt Knop, at den sag må hvile indtil så længe, at hovedsagen på begge parter må indkomme for kongelig majestæt.
Ligeledes har denne brevviser, som er det sidste barn, brev på en gård, at han skal give deraf 6 pund smør årlig landgilde, og provsten skulle oppebære det på biskoppens vegne; det har provsten villigt givet dem af embeds vegne under biskop Birgers segl og brev, og det er biskopsgods og intet kommer de lybske til efter deres brevs lydelse. Kære herr kansler, at I ville gøre for Guds skyld og hjælpe disse fattige mænd til det bedste. Derfor skal I få løn af Gud igen.
Skrevet på Lundegård tirsdagen efter Visitationis Mariæ, år 1542.
Sthy Pors.
Udskrift: Ærlig og velbyrdig mand Johan Friis, kongelig majestæts kansler, ydmygeligen.
(Original på papir i Geheimearkivet, med seglet påtrykt på ryggen.)

Historisk kommentar

Stig Pors — den nyudnævnte amtmand fra Dokument 103 — beretter her til rigskansler Johan Friis om en jordtvist, der viser Bernt Knop i et påfaldende uheldigt lys: Knop skal bevidst have skjult ældre skødebreve, der ville have afgjort sagen til fordel for Thomas Wildfang, og ladet en nævn dømme jorden til modparten Arvist Hansen på et ufuldstændigt grundlag; da brevene senere kom for dagen og kongen dømte til Wildfangs fordel, søgte Knop i stedet at lade de 15 nævningemænd betale erstatning. Stig Pors beder om, at sagen stilles i bero, indtil hovedsagen kan komme for kongen selv. Brevet nævner desuden en anden, urelateret klage om et gods, hvis landgilde retteligt tilkommer biskoppen (gennem provsten), ikke de lybske — endnu et eksempel på de vedvarende gnidninger om skel mellem kirkeligt og lybsk-forvaltet gods. Dokumentet føjer sig til det stadig tydeligere billede af Bernt Knop som en fogedskikkelse, hvis embedsførelse gang på gang anfægtes af den lokale befolkning og nu også af kongens egen nyudnævnte amtmand.

Resumé

Stig Pors klager (3. juli 1542) til kansler Johan Friis over, at Bernt Knop har skjult afgørende beviser i en jordtvist til skade for Thomas Wildfang, og beder om, at sagen stilles i bero, til hovedsagen kan afgøres af kongen.

Side nr. 107

Dokument Nr. 107

1542. Instruktion for Gesandterne fra Lybek til Kongen. De skulle forestille Kongen, at han ikke bestyrker Indbyggerne i at søge Ret hos ham, før de have søgt Lybek; øvrige Punkter angaar Klager over Stig Pors's Forvaltning, samt en Instruktion om, hvorledes de lybske Gesandter paa Bornholm skal møde Klager fra Landdommere og Undersaatter.

1542. Instruction for Gesandterne fra Lybek til Kongen. De skulle vasentlig forestille Kongen, at han ikke bestyrker Indvaanerne i at søge Ret hos ham, før de have søgt Lybek. Have de derefter Noget at klage, da har man intet imod, at Sagen bringes for Kongen; dette skal staae enhver frit og skulde det være Kongen om at gjøre Sagen forst, da ville de indrømme dette, men sende deres Bud tilstede, at høre Sagen med. De ville til Foraaret sende ansete Raadspersoner til Øen, at afgjøre stridige Sager, og er der da Nogen, som videre finder sig besværet, da kan han appellere til Lybek. Der anføres følgende Klagepunkter: 1) Stig Pors tilegner sig ¼ Læst Smør, som i 2 Biskoppers Tid har været ydet til Slottet. 2) Han tager 2 Skp. Havre af hver af de 144 „Garstærke Bønder," saa disse nu istedetfor 6 Skp. kun yde 4 Skp. hver til Slottet. 3) Der findes 3 Biskops Gaarde, hvoraf den ene holder 4 Heste en Nat, de andre to hver 2 Heste. Dette Gjæsteri vil Stig Pors ikke tilstede. 4) Han vil ikke tilstade, at etlige som af Bispens og Kirkens Folk bidhere alle Aar naar men dem kunth thut, og det haw droghe er von des Slots Wisken, zum slotte zuforen etc. Det vermener Stighe Persenn ock nicht mehr zuvorghonnen.

Side nr. 108

Dokument Nr. 107 (fortsat)

holde deres Bønder fri for Smør Afgift til Slottet. At Kongen haandthæver Lybek i dets Ret. 6) Dersom der bliver Tale om Intet at bygge paa Slottet, da at sige, at Slottet nødvendigt maa holdes istand. 7) Angaaende de Klenodier, Bernt Knop skal have taget af Kirkerne, da er denne Beskyldning usand; hvad angaaer de Vaader, han har afskattet de Geistliges Bønder, da har man eftergivet ham dette m.m.
Instruction der gebreckenn so eynn Erb. Radt der Stat Lubeck Jhren Secreter M. Sebastian Ersam, an die Ko. Mat. zutragenn beuolhenn. Nach geburlicher diensterbietunge etc. Stellenn eynn Erb. Radt jnn keynem Zweiffel die Ko. Mat. tragenn gnedigs gudt wißen was gestalt eynn Erb. Rath vormals vnnd sonderlich jungst zu Gottorff S. K. M^{t} dienstlich ersucht, vnnd zuerkennen gegeben, wie etliche des landes Bornholm Ingesessen vonn den ghemeinen Landes Domer ordell vnd gerechte auch gutliche leidenliche vortreghe, vnnd ob sie gleich abgedingt habenn, an S. Ko. M^{t} lauffenn, vnnd vnerfindlich dingk gegenn vnnd wyder Berndt Knop, als Voegeden Jhme zu vnglimpff, angebenn vnd claghenn Vnnd weill sie sich dar Jnne gehort, das sie dar Jnne gehort, das sie dar Jnne gehort, das sie nicht allein Jn Jrer rebellionn, vnnd vngehorsam ghesterckt, sunder gebenn vrsache, vnnd vorfurrenn die ghehorsamen, das zu besorgen endlich andere vnrath daraus volgenn, vnnd erwachßenn konde, Sollichs zu uerhutbenn, vnnd darmith S. K. M^{t}. der geschicht, vnnd ghebrecken vnn an welchem theill der mangell jm grunde berichtet muchte werdenn, hath eynn Erbar Radt nicht sonnen S. K. Gt. hir mith abermals zubeschiken, vnnd zweifelenn nit S. K. Gt. habenn vormals vonn eynem ordell, welches gegen einen ..... Mann von xii Landeßdomernn gesprafenn, Das ehr sich vff de munith schlahenn, vnnd rugflings auß dem rechte gehenn solde, vormeinte clag gehort Vnnd wiewoll einer vonn denselbenn xii Landeß domernn, Mats Persenn ghenant vnangesehenn das er sollich vrihell mith affgesprochenn, Doch dasselb vor Jhrer Ko. Gt. beneint, vnnd also denn Doem vff Berndt Knop vor J. Ko. Gt. Jn be-

---

Side nr. 109

Dokument Nr. 107 (fortsat)

sondere vngnad vnnd vordacht zu setzenn Jedoch mith lautherm vngrundt, Dann Berndt Knop hat mith der genanten Landesdomer Sigell vnnd Brieff zuberweisenn, Das er mith solcher vrtheill nichts zuschaffenn gehabt Wie er mith allenn anderrn vrtheilenn gar nichts zuthun hath, Sonder das er sich schlecht des doems wes also erkant richtenn vnnd holden moth. Hans Kresten vth der ostermarch, hath vber Berndt Knop geclagt vnndt Berndt hath Jme vor der Ko. Mt tho Lunden auß seinen eigenen worthenn oberweiset, das er xx mf. mehr, dann die warheit gheweßth geclagt hatt, Deßgleichenm Hans Oluesen hath gheclagt, vnnd hath es nachmals vor deme gantzenn Lande vorneint vnnd Berndt gedancket etc. Zu deme das etliche geclagt, vnnd sind hernachmals vonn der clage abgefallenn die vorneint vnd endtlich, vonn dem Cantzler Friesen (als Jme noch woll bewufth) uberweifet worden. Daraus S. K. Gt. gnediglich zu ermessenn mith was vnfughenn, vnnd muthwillenn, diese vnnd alle andere vormeinte claghe fundirt vnnd gestyfftet sein. Derhalbenn Die Ko. Gt. zubithenn das sie solchenn vnnd dergleichenn muthwilligen clagenden leuthen hinfuro keynen glauben noch gehor stellenn, oder ghestattenn, Sondernn sie mith Jre gebrechenn, vnnd claghen an eynen Erb. Rath tho Lubeck als die das Land vnnd schloß stzunth mith solcher rechtigkeit jnhabenn zu recht vorweißenn, vnnd kommen laßenn, dem oder denselbigenn wollen eyn Radt schleunigs, oder die mittell der guthe, als sie es vor godt, vnnd Jdermenniglick wollen bekanth sein vorhelffenn vnnd miththeilenn darob auch S. K. Gt. ein gnediges, vnnd pilligs gefallenn traghenn sollenn, Würde sich dann einer oder mehr, des Rats Sentenz vrtheill oder gutlicher wege beschwerenn Szo kan eyn Erb. Rath woll leidenn Das sie alßdenn, die Ko. Gt. vmb besser recht besuchenn moghenn Sollichs wollen sie eynem Jedenn, nicht allein frigh vnd vngehindert gestattenn, sondernn wann es auch S. K. Gt. ghelegenn sein würde, die sache zuuor horenn, Das eynn Radt des vorstendiget, sind genegt dar by zuschigken vnnd allenn bericht der sachenn zu thun, wes sie erkanth etc.

Side nr. 110

Dokument Nr. 107 (fortsat)

Darnach Also ordentlich gericht, vnnd recht, nach altem des Landes gebrauch vnnd gewoenheit, Auch gehorsam bey denn vntherthanenn erhaltenn werde vnnd ander mißhegelicheit vnnd vorunglimpfens, auch das die Ko. Gt. teglichs beschwerlichs anlauffens, vnd clagens hin füro verschoent, vnnd vnbeschwert bleiben moghen. Demnach thut sich eyn Erb. Rath des erbiethenn, vnnd ist genegt Jre stattliche Ratspersonenn vfs voriar furderlich vff Bornholm zuuerordenen, die irrigen sachenn allenthalbenn verhorenn vnnd einem Jeden rechts, vnd der pilligkeit verhelffenn zulassenn, das sich niemandes mith pilligkeit zu beclagen haben soll. Befunde sich denn einer oder mer dar vann noch beschwert, das er an denn Rath ghaen Lubeck appellierenn moch dan soll weithers recht verstatt werden.
Dienstlich darauff zubytten S. Ko. Gt. wollenn eynen Erb. Rath die Zeitt sie das Schloß vnnd Land Bornholm innen habenn, vff solich Jr gethann pilligh erbiethenn, bey Jhrer gherechtigkeit gnedichlich hanthaben vnnd bleiben lassen vnnd auch Berndt Knop, Diewyle he so offenberlich mith vngrundt befagt, angegebenn, vnnd verclagt ist, vß erzeltenn warhafftigenn vrsachenn, mith gnade entschuldiget haltenn, vnnd sein gnedigster her seynn Dann eyn Erb. Rath wyll Berndt dohin haltenn, auch daran vnnd ob sein, Das ehr niemandes vber Landsrecht beschwerenn, sondernn eynen Jetenn bey althenn herfhomen', recht vnnd pilligkeit bleiben soll lassenn Vnnd Jm fall es anders an S. K. Gt. ghelangen wurde Bitten eynn Radt sie des gnediglick zuuerstendighenn alsdann wollen sie sollich Jnfehen habenn, das alle vnrichtigkeit abgestellt soll werdenn.
Gebrechen vff Bornholm

1. Nachdem Stige Porsenn dieser Zeit des Bischoffs vonn Lundenn Gudere vonn S. K. Gt. Jn beuell hath, vnthersteht ehr sich ein verendell butter, welches doch bey 2 Byschoffs Zeithenn zum Schloß gehorich geweft vnnd Berndt enthpfangenn zuforderrn, vnnd dem haußе abzuziehenn.
2. Zum anderrn, furdert ehr von Ko. Gt. wegenn vonn

Side nr. 111

Dokument Nr. 107 (fortsat)

jedem Garstercker buerenn*) vff denn garsterck gordenn welcher 144 vffem Land sein wonende 2 scheffell habernn, also das dieselbenn leuth die vormals je vnnd alweghe dem hauß Jerlichs vj scheffell hauer gegebenn, hinfüre nicht mer dann 4 gebenn vnnd vorreichenn sollenn Vnnd die zwen scheffel zu sich vnnd dem hause abzuziehenn.
3. Zum drittenn Das vffem lande iij Bischoffs gardenn sein, Derenn einer des Jars 4 pferde eine nacht vnnd die andernn beydenn Gardenn eynn Jewelck des Jars eine nacht 2 pferde pflegenn zuhaltenn, vonn menschenn gedencken hore also gewesth Sollichs wyll der ghenante Stige Porsenn hinfüro auch nicht gestatten,
4. Zum vierdenn Das etliche vonn des Bischoffs vnnd der Kirchenn leuth bißhere alle Jare wenn men jnen kunth thut, Vnnd das haw droghe ist vonn des Schlots Wißken, zum schloß zuforenn etc. Das verment Stighe Persenn auch nicht mehr zuuorghonnen.
5) Vnnd wowoll die freien leudt oder Edellent bey Zeithenn Bischoff Birgers, vnnd Steenns allein Jn Jrenn heußernn vnnd wonyngen ethlicher maaßenn frigh gheweft, vnnd noch, So sind sie daran vnersedbigt sunder vnterstehenn sich, vnnd vormeinen Jre vndersaftenn auch Zubefreienn, vnnd zuuorbittenn, Das sie dem Schloß die Jarliche Butter, wie bißhere gheschehenn, vnnd andere Jngheseffene gedaenn, nicht mer geben sollenn, Vnnd also die Jerliche pflicht der butter nicht alleine vonn Jrenn leuthenn zu vorhinderrn, sonder auch bey anderen groffe Irrungh vnnd vngehorsam anzurichten. Alles dem haußе an seiner einkomen, vnnd gerechtigkeit zu merglicher vorschmelerungh vnnd abzugk.
Daruff allenthalbenn zu bithenn Nachdem eynn Erb. Radt das Hauß vnnd Land Bornholm mith aller Jn vnnd

---

Side nr. 112

Dokument Nr. 107 (fortsat)

Zubehoringhenn, nuthungenn vnnd gherechtigkeitenn vonn S. Ken. Gt. jnnehabenn zugebrauchenn, das S. K. Gt. bey Stige Porsenn, gnedigs vnnd gebürlichs Jnsehen thun, vnnd vorschaffenn wollenn sollich sein vornemen abzustellenn, Das Schloß bey seiner gerechtigkeit Jerlicher einkumpst vnnd nuthungen vngeschmelert, vnnd vnbeschwert zulassenn, Auch die freyleuth gnediglich zu berichtenn, sich an Jrer freyheit, Darbey sie biffhere vngehjrret gheblieben benugenn zutragenn, Vnnd die Jerliche butter pflicht vonn Jrenn leuthenn hinfuro vnbehindert zuuorraichenn vnnd folgenn zulassenn Vnnd das Hauß jn seiner frigh vnnd gherechtigkeit allenthalbenn moghe ghelassenn, dar mith es Ein Radt nach außgange der Jare, so frigh als sie es enthpfangenn widerumb vonn sich liberenn, vnnd vberanthworden moghenn, Wie sich eynn Erbar Rath des alles zu S. K. Gt. dienstlich getrostenn, vnnd vorsehenn wollen. Jtem ob vonn der nicht bawungh des Schloß rede

fallenn wurdenn Muß dennoch das Hauß dermaßenn gehaltenn werdenn, das men es wider libern konnde etc.
Vnnd ob (man) Berndt Knop der Clenodienn die ehr uß denn Kirchenn solt ghenamen habenn, abermals beschuldighenn würde, Des soll er entschuldigt werden Mit solcher gestalt, Das es sich nymer also Jm grunde befindenn solth Vnnd hett nichts entpfangenn. Sundern so viell die Broche bey denn geistlichenn thet belanghenn, die were Jme vonn hernn Frantz Stathalter des Bischoffs etc. nach gegebenn wordenn als ehr zu bewei-ßenn etc.
Andere gebreche.*)
Paa Ryggen:
„Instruction an Ko. W. zu Dennemarken 1542.

(Concept i Raadh. Archivet i Lybeck II. uden Dato.)

**) De øvrige Klager angaae Contoiret i Bergen, den Skade, Hansestæderne tibe af Nordfarerne, der oplsjøbe Fisk m. m.; Wiglaff Wobitzer, der formedelst nogen ham vederfaren Uret, anholder alle Lybekske Borgere uden Forskjel, og besuden en Del andre Punkter.*

Oversættelse

Instruktion for de udsendinge, som et ærbart råd i staden Lübeck har befalet deres sekretær, magister Sebastian Ersam, at fremføre for kongelig majestæt. Efter behørig tjenestlig hilsen etc. lader et ærbart råd kongelig majestæt være i ingen tvivl om, at rådet tidligere og navnlig senest i Gottorp nådigt har vidst, hvorledes nogle indbyggere af landet Bornholm, uanset landsdommernes fælles dom og ret, og skønt der er indgået mindelige, tålelige forlig, som de selv har medvirket til, dog løber til kongelig majestæt og fremfører ubeviste ting imod og mod Bernt Knop som foged, til hans forklejnelse, og anklager ham. Og fordi de derved ikke alene styrker deres egen genstridighed og ulydighed, men også giver anledning til og forfører de lydige, er der at befrygte, at yderligere skade og uråd deraf kunne opstå. For at forebygge dette, og for at kongens majestæt kan blive underrettet om sagens rette sammenhæng, og på hvis side manglen i grunden måtte findes, har et ærbart råd ikke kunnet undlade endnu engang at henvende sig til Hans Kongelige Nåde herom. Rådet tvivler ikke på, at Hans Kongelige Nåde tidligere har hørt den påberåbte klage om en dom, som blev afsagt af tolv landsdommere imod en mand [ved navn ...], hvorved han skulle underkaste sig og fravige retten. Og skønt en af samme tolv landsdommere, ved navn Mats Persen, uanset at han havde medvirket til at afsige denne dom, alligevel har nægtet dette for Hans Kongelige Nåde, og således søgt at kaste særlig unåde og mistanke på Bernt Knop for dommen — dog ganske uden grund; thi Bernt Knop kan med de nævnte landsdommeres segl og brev bevise, at han intet har haft at gøre med denne dom, ligesom han overhovedet intet har at gøre med nogen anden dom, men blot skal rette sig efter og overholde, hvad der således er erkendt og afsagt.
Hans Kristensen fra Østermark har klaget over Bernt Knop, og Bernt har over for kongelig majestæt i Lund med hans egne ord bevist, at han havde klaget 20 mark mere, end sandheden var. Ligeledes har Hans Olufsen klaget, og har siden for hele landet benægtet det og takket Bernt. Dertil kommer, at nogle har klaget og siden er faldet fra klagen, som de benægtede, og som til sidst er blevet gendrevet af kansler Friis (som ham endnu vel er bekendt). Heraf kan Hans Kongelige Nåde nådigt skønne, med hvilken uskellighed og egenrådighed disse og alle andre påståede klager er grundet og opdigtet.
Derfor bedes Hans Kongelige Nåde herefter ikke skænke sådanne og lignende egenrådige, klagesyge folk nogen tiltro eller hør, eller tilstede dem det, men henvise dem med deres besværinger og klager til et ærbart råd i Lübeck, som med sådan rettighed har land og slot i

besiddelse, til ret, og lade dem komme did; dem eller dem samme vil et råd skyndsomt, eller ad mindelig vej, som de vil være det bekendt for Gud og hver mand, forhjælpe og meddele ret, hvorover også Hans Kongelige Nåde bør bære et nådigt og billigt velbehag. Skulle da en eller flere besvære sig over rådets kendelse, dom eller mindelige afgørelse, kan et ærbart råd vel finde sig i, at de da søger Hans Kongelige Nåde om bedre ret; dette vil de ikke alene tilstede enhver frit og uhindret, men også, når det måtte være Hans Kongelige Nåde belejligt at høre sagen forud, at et råd bliver underrettet derom, er de tilbøjelige til at sende [nogen] dertil og gøre fuld besked om sagerne, hvad de har erkendt etc.
Derefter, for at der kan blive dømt og rettet ordentligt efter landets gamle brug og sædvane, og at lydighed hos undersåtterne kan opretholdes, og anden mishagelighed og forklejnelse [undgås], samt at Hans Kongelige Nåde herefter kan blive forskånet for daglig besværlig henvendelse og klage, og forblive ubesværet, tilbyder et ærbart råd derfor og er tilbøjeligt til at forordne deres fornemme rådspersoner til førstkommende forår på Bornholm, for allevegne at forhøre de omtvistede sager og forhjælpe enhver til ret og billighed, så ingen skal have grund til at klage med rimelighed. Skulle en eller flere alligevel finde sig besværet derover, kan de appellere til rådet i Lübeck, hvorefter yderligere ret skal forundes.
Dertil bedes tjenstligt, at Hans Kongelige Nåde, den tid et ærbart råd har slottet og landet Bornholm i besiddelse, i overensstemmelse med dette rådets billige tilbud nådigt vil håndhæve dem ved deres rettighed og lade dem forblive derved; og ligeledes, at Bernt Knop — eftersom han så åbenbart uden grund er beskyldt, angivet og forklaget — af de fremførte sanddru årsager nådigt vil holdes undskyldt, og være ham en nådigst herre; thi et ærbart råd vil holde Bernt dertil, og også påse, at han ikke besværer nogen ud over landsretten, men lader enhver forblive ved gammel hævd, ret og billighed. Og skulle det alligevel anderledes komme Hans Kongelige Nåde for øre, beder et råd om nådigt at blive underrettet derom, hvorefter de vil sørge for, at al urigtighed bliver afstillet.
Grievancer [gebrechen] angaaende Bornholm:
1. Eftersom Stig Pors i denne tid har biskoppen af Lunds gods i Kongelig Nådes befaling, undtager han sig en fjerdedel smør, som dog i to biskoppers tid har hørt slottet til, og fordrer det fra Bernt og drager det fra huset.
2. For det andet fordrer han på Kongelig Nådes vegne af hver garstærk bonde — af de 144 på landet boende — 2 skæpper havre, således at de samme folk, der tilforn og altid årligt gav huset 6 skæpper havre, herefter kun skal give og yde 4, og de 2 skæpper trækkes til sig selv og fra huset.
3. For det tredje: der er 3 biskopsgårde på landet, hvoraf den ene skal holde 4 heste en nat om året, og de to andre gårde hver skal holde 2 heste en nat om året — dette har, så vidt mands minde rækker, altid været skik. Dette gæsteri vil den nævnte Stig Pors herefter heller ikke tilstede.
4. For det fjerde: at nogle af biskoppens og kirkens folk hidtil hvert år, når man tilsagde dem, har ført det hø og den avl, der er af slottets enge, til slottet — det vil Stig Pors ligeledes ikke længere tillade.
5) Og skønt de frie folk eller adelsmænd i biskop Birgers og Steens tid i nogen måde alene i deres egne huse og boliger var frie, og endnu er, er de dog ikke tilfredse dermed, men mener også at kunne frigøre og fritage deres undersåtter, så at disse ikke længere skal svare den årlige smørafgift til slottet, som hidtil er sket og andre indbyggere gør, og således ikke alene forhindre den årlige smørpligt fra deres egne folk, men også hos andre anrette stor forvirring og ulydighed — alt sammen til mærkelig forringelse og afgang for husets [slottets] indkomst og rettighed.
Herom bedes i alle måder, eftersom et ærbart råd har huset og landet Bornholm med alle dets tilliggender, nytter og rettigheder i besiddelse af Kongelig Nådes vegne, at Kongelig Nåde vil gøre nådigt og behørigt tilsyn med Stig Pors, og sørge for at afstille hans forehavende, så slottet ved sin rettighed, årlige indkomst og nytte kan forblive uforringet og ubesværet; ligeledes nådigt at underrette de frie folk om, at de skal lade sig nøje med deres frihed, som de hidtil uforstyrret har

nydt, og herefter lade den årlige smørpligt fra deres folk uhindret yde og følge; og at huset i sin frihed og rettighed i alle måder må forblive, så at et råd efter årenes udløb kan overgive og overantvorde det lige så frit, som de modtog det. Ligeledes, hvis der skulle falde tale om husets [slottets] manglende vedligeholdelse, må huset dog holdes således, at man igen kan aflevere det i god stand.
Og skulle man atter beskylde Bernt Knop for de kirkeklenodier, han skal have taget fra kirkerne, skal han undskyldes derfor på den måde, at det i grunden slet ikke forholder sig sådan, og at han intet har modtaget; hvad angår de bøder [brøde], han har pålagt de gejstliges [folk], da var de ham givet af herr Frants, statholder for biskoppen etc., hvilket han kan bevise etc.
Andre grievancer.[1]
På ryggen: "Instruktion til Kongelig Nåde af Danmark, 1542."
(Koncept i Rådhusarkivet i Lübeck II, uden dato.)

Historisk kommentar

Denne lange instruktion til de lybske gesandter, som skulle overbringes kong Christian III gennem sekretæren Sebastian Ersam, er et af samlingens mest righoldige dokumenter til belysning af spændingerne omkring Bornholms forvaltning midt i 1540'erne. Den falder i to dele: først et principielt forsvar for Lübecks jurisdiktion — at bornholmske undersåtter ikke bør have adgang til at klage direkte til den danske konge, før de har søgt rådet i Lübeck, og et forsvar af Bernt Knop mod gentagne, angiveligt grundløse beskyldninger (heriblandt sagen om Hans Kristensen og Hans Olufsens klager, samt en dom afsagt af tolv landsdommere, som landsdommeren Mats Persen senere fragik). Dernæst følger en detaljeret liste over konkrete klager over den kongelige amtmand Stig Pors — den samme mand, hvis embedsførelse også Dokument 106 kritiserede, men her fra den modsatte vinkel: Lübeck beskylder nu Stig Pors for at overtræde gammel sædvane til skade for Hammershus's indtægter (smørafgift, havreydelse, gæsteri på biskopsgårdene, høavgift) og for at underminere slottets forhold til de "frie folk" (den lokale adel) og deres bønder. Instruktionen viser dermed konflikten fra begge sider: Stig Pors som kongens mand anklager Bernt Knop, mens Lübecks råd gennem denne instruktion anklager Stig Pors — et tydeligt billede af den vedvarende magtkamp mellem dansk kongelig indflydelse og lybsk pantestyre på Bornholm i denne periode.

Resumé

Instruktion (1542) til de lybske gesandter til den danske konge: dels et principielt forsvar for, at bornholmske klager først skal gå til Lübeck, og et forsvar af Bernt Knop mod diverse beskyldninger; dels en liste over konkrete klager over amtmand Stig Pors, der beskyldes for at overtræde gammel sædvane til skade for Hammershus's indtægter og den lokale adels forhold til slottet.

Side nr. 113

Dokument Nr. 108

1543. Om Hans von Sternberg, som i lang Tid er holdt i Arrest.

Hans von Sternbergh, som saa lang Tid har siddet i Bestrikning og Fængsel formedelst de Beskyldninger, et løgnagtigt Fruentimmer har forebragt Blasius v. Wickede; som altid har levet saaledes at man ikke kan tiltro ham saadanne Ting, (Facta ansores ikke); som kan beraabe sig paa den Tjeneste han har vist Landet og Slottet i Bernt Knops Tid, da man var udsat for Krigsfare baade til Lands og Vands; som kan beraabe sig paa hele Landets Vidnesbyrd; over hvem man har holdt Landsthing, uden at det blev ham tilladt at komme der tilstede og forsvare sig, men paa hvilket Landsthing Sagen til hans store Glæde er bleven henvist til Lybek m. m. søger Raadet om at komme i Borgen eller om et Indlager i et ærligt Herberge til Sagens Udgang.
Paategnet med en anden Haand: 1543.

(Efter Orig. uden Aar og Dag i Raadh. Arch. i Lyb. II. 2.)

Oversættelse

Hans von Sternberg, som så lang tid har siddet fængslet og bundet på grund af de beskyldninger, et løgnagtigt fruentimmer har fremført mod Blasius von Wickede; som altid har levet således, at man ikke kan tiltro ham sådanne ting (de påberåbte handlinger er ikke bevist); som kan berråbe sig på den tjeneste, han har vist landet og slottet i Bernt Knops tid, da man var udsat for krigsfare både til lands og vands; som kan berråbe sig på hele landets vidnesbyrd; over hvem man har holdt landsting, uden at det blev ham tilladt at møde der og forsvare sig, men på hvilket landsting sagen til hans store glæde er blevet henvist til Lübeck m.m. — søger han rådet om at komme på fri fod mod kaution, eller om husarrest i et ærligt herberge, indtil sagens udfald.
Påtegnet med en anden hånd: 1543.
(Efter original uden år og dag i Rådhusarkivet i Lübeck II. 2.)

Historisk kommentar

Hans von Sternberg — den samme mand, som Bernt Knop i Dokument 97 sendte til København som sit personlige forsvarsvidne mod anklagerne fra de landflygtige bornholmere — er her selv havnet i fængsel i Lübeck, anklaget af "et løgnagtigt fruentimmer" for forhold mod Blasius von Wickede (den nye foged, der på dette tidspunkt har afløst eller er ved at afløse Bernt Knop, jf. Dokument 111). Et landsting på Bornholm har imidlertid henvist sagen til Lübeck, hvilket Sternberg selv opfatter som gunstigt for sig, og han beder nu blot om løsladelse mod kaution eller mildere forvaring, mens sagen afgøres. Dokumentet giver et lille glimt af, hvor tæt personligt sammenvævet den lybske forvaltnings kredse på Bornholm var.

Resumé

Hans von Sternberg, fængslet i Lübeck på grund af beskyldninger fra en kvinde mod Blasius von Wickede, søger (1543) om løsladelse mod kaution eller mildere forvaring, efter at et bornholmsk landsting har henvist sagen til Lübeck.

Dokument Nr. 109

1543. 13 Juni. Instruktion for de Lybske Afsendinge til Bornholm, med 10 Punkter angaaende Klagemaal over Bernt Knop og Bestyrelsen, samt en tysk Instruktion om, hvorledes Afsendingene skal møde forskjellige Sager og Klager paa Landet.

1543. 13 Juni. Instruction for de Lybekske Affsendinge. 1. De skulle saameget som muligt søge at afgjøre stedfindende Klagemaal over Bernt Knop, inden de kongelige Raader ankomme. 2. Dernæst skulle de med de kongelige Raadsherrer høre Klagemaal, og især være opmærksomme paa dem, som ofte fra Landsthinget og fra frivillige Aftingninger til Kongen med deres Sager. De skulle flittigen handle herom med de Danske Raader, paa det at dette for Fremtiden kan forhindres: komme Klagere alligevel, da skal man ikke tro dem, men vise dem til Lybek, hvor man vil hjelpe dem og skaffe dem Ret efter den danske Lovbog. Finde de sig derefter brøstholdne, da kunne de bringe deres Sager for Kongen, og Raadet vil da lade Ytterne følge og gjøre Beretning om Sagen. 3. Da Bernt Knops Tid er udløben og ønsker at afgaae, skulle de have Magt at indsætte Blasius v. Wickede paa 10 Aar i en ærlig Slotslov. 4. De skulle indsætte Hans Wolgemuth til Fogsøgted paa 5 à 6 Aar, og derefter skal han have Bestilling som ridende Tjener med 2 Heste. 5. Bønderne som hidtil have ført Brande til Teglgaarden, nægte nu dette Hoveri; de skulle underhandle med Raaderne, at det herefter ydes til Slottet. 6. Bønderne forlange Tilladelse til at skyde det Vildt, som gjør dem Skade. Dette kan ikke bevilges, men Fogden skal alene have Magt at lade Skyde og

---

Side nr. 114

Dokument Nr. 109 (fortsat)

nedsalte Kjødet og sende det til Lybek. 7. Carsten Luneborg har havt en Gaard fri paa nogle Aar, hvilken Frihed kan forlænges, naar han vil lade sig bruge i Slottets Tjeneste. 8. Landsbommeren har begjært en Gaard, hvilken kan forlenes ham paa nogle Aar, naar han tydig og villig vil lade sig bruge efter Fogdens Raad. 9. Thomas Wildfang har begjært en Gaard, hvilken han kan faae, naar han vil lade sig bruge til Raadets og Landets Bedste. 10. At undersøge de Sundbiske Kjøbmands og Rønnebornes Klager, og om det befindes, at hine gaae disse for nær, skulle de betydes, at holde sig efter gammel Sædvane, nemlig at de drage hjem om Vinteren og komme igjen om Foraaret m. m.
Instructio vnd Beuell was Ein Erbar Radt der Stadt Lubeck ehren Radtsgeschickeden so se desfertidt vp Bornholm affgeferdigt darsuluest vthtorichteu vnd tho handelen beuolen hebben.
Erstlich wan de herren geschickeden vormidelst gotlicker helpe, vp dat landt ankomen werden, sollen se von gebreken twuschen Berndt Knop vnd den luden darseluest schweuende vor Kon Mt. to Denmarck Neder ankumbst so vele doenlick vnd gelegen is, afstorichten sick beslitigenn.
Bnnd so de Dennischen Rede ankomen werden sollen sik de herren der gelegenheit by Bernt Knop erkundigen vnd beratschlagen wo starck se befuluen vpt hus nhemen vnd worhenn se ohre denere thom gelegensten logeren mogen.
Volgendes sollen se neuenst Kon W. Reden de Erringe twuschen den vnderdanen furnemen vnd verhoren in sonderheit besjenigen, so motwilliger wise von gemenen lands domer erdelen vnd gerichten, ock vonn gutlicken pilligen vordragten iste se glick wol afgedinget vnd willen gemacket hebben, tho vele malen an Ko. W. gelopen vnd iegen Bernt Knop als Schlotwagede vnerfindtlick (dinge?) geclaget vnd bewile solcke lude vormercken dat se von Ko. W. vnd den Rickes Reden gehort angenomen vnd gehanthauet, werden se in ehrer Rebellion vnd vngehorsam desto mer gesterket vnd verfüren darmit de gehorsamen, Also dat tohesorgen in thokumbstigen was ergers darut volgen mochte.
Sollichs thouorhoeden vnd darmit gehorsam bey den vnder-

Side nr. 115

Dokument Nr. 109 (fortsat)

danen, ock gerichte vnd recht vp dem lande erholden vnd de Ko. W. velesoldigen anlopendes henfurdere verhott vnd verschenst vnnd Ein Erb. Radt bey des landes gerechtigkeit bliuen mogen, Sollen de herren mit den denischen Reden mit flite handelen, dat men solcken vnd der geliken motwilligen Clagen henfurder kein gehor noch gelouen genen vnd gestaden wolde, Befunderen so den luden von den Domern was beschwerlickes bejegenen wurde dat Kon. W. solicke gebrecken erstmals an den Erb. Radt tho Lubeck bat dat Schlott vnd landt Bornholm itzo mit solicker Gerechtigkeit innhaben zu recht verweisen vnnd appelleren laten, Densuluen will Ein Erb. Radt, nach Denischen Lobocke vnd rechten, edder dorch middel der gude vnuortagtlicke pilligkeit vorhelpen alße se eth vor got vnd sedermenniglich wollen bekant sein. Wurde sick den jemandes des Raths sententien effthe erkanthnisse beschwerden, kan men liden, das se alsdann de Kon. W. vmb beßer recht besoken mogen. Sollichs soll nicht allene einem jeden fry gestadet werden sundern Ein Erb. Radt is des berpiethens die Acten daruon tho geuen vnd de Kon. W. der sacken Gelegenheit vnd wes se erfanth bericht to donde, Mit bede, de Reder wolden solick pillig vnd ouersledich erbedent ermeten vnd annemen in ansehunge dat solicks ere Ko W. (als Ein Erb. Radt von ohrem Sindico vnd Doctors bericht worden) vormals bewilligt vnd nagegenen hebben. Darnegest sollen die herren macht vnd beuell hebben dewele Bernt Knop sine Jare vmb sin vnd he afthosjehen is dat se Blasius von Wickeden, an sine Stede vor einen Schlottvoget wedderumb handelen, annemen vnd ohme dat huß Hamershufen vnd Landt Bornholm Thein Jar lang vp einen gewontlicken Erbaren Schlottgelouen beuelhen, ock den geburlicken Eydt von ohme nhemen vnd entfangen, vnd dat he sollick huß vnd landt in aller maten it Bernt Knop bethereto gehatt vnd vorschreuen is worden, inne hebben vnd gebrucken scholen. Nichtedestomyn so Bernt Knop hir vnd Michaelis negestkumstig, aldar bliuen wolde, soll he neuenst vnd mit Blasius middelertidt gliken beuell hebben. Vnd sollen de herren in annemynge Blasius von

---

Side nr. 116

Dokument Nr. 109 (fortsat)

Wickeden als eines nigenn Schlott vagedes nach afgangk Bernt Knops, alle vnd jede des Schlotts Retschappe, Bussen, krut Lodt, queck, vehe, Butter, Prouiand vnd anders nichts vibescheden inuenteren vnd beschriuen laten.
Volgendes sollen se Hanse Wolgemodt vor einen vnder Bagett vp 5, 6, edder mer Jare, handelen vnd ohme to siner besoldinge vnd vnderholdinge, in maten he bethero by Berndes tid gehatt hefft toseggen, mit vertrostinge dat he vthgang solicker Jaren mit eines ridenen deners Lehen dem Erb. Rade tho denste mit twen perden angenomen vnd ohme glick Bernt Knop nu frigen wert darup gegeuen werden, vnd im fall he darmit nicht wolde gehandelt vnd tho freden sin sollen de herren ohne sine befoldinge so lange he vp Bornholm sin werk mit was thouorhogen macht vnd beuell hebben.
Vnnd nadem etlicke lude in ertiden des Jares holt thom Tegelhoff hebben geforet vnd auerst nu de Tegelhoff afgebracken is, vermeinen se sick solches hoffdenstes hinfurder befreiet to sin etc. welches Ein Erb. Radt vnpillig erachtet Derhaluen sollen die herren mit den Reden handelen, dat solcher getogen werde vnd de lude schuldich sin, dat holt tho dem huß in maten sie idt vorhenne thom Tegelhoff gedaen foren scholen.
De wife sick ock villichte vnderwilen befindet dat des wildes vp dem lande vele wert dardorch sick de pwern schadens so ohnen taruon beiegnet beclagen, vnd gebeden hebben ohnen thouorgonnen

dat se datsulue wildt scheten mochten, Wellichs doch nemandis anders werden der hohen auerigkeit geburt, So schal ohnen dat nicht gestadet werden, besundern de Schlottvaget schal it tho jeder tidt gelegenheit afthoscheten vnd by ingesolten thonnen den herren gen Lubeck thoschicken beuell hebben.
Dem Kersten Luneborch is ein gart etlicke Jare frye vorschreuen worden nu auerst de frien Jare vmb sin beclagte he sick dat he nichtes daruon geuen kann Vnd wanner he sick gegen den Erb. Radt dem huß thom besten will gebrucken laten, sollen de herren ohne den hoff de tidt sines leuendes fry touorlouen beuell hebben.

Side nr. 117

Dokument Nr. 109 (fortsat)

Deßlicken is ein Landesdomer im vorgangen winther alhir gewest vnnd geclagt dat he von sinen ampt keinen vordell hebbe vnd vmb einen gart gebeden, den ock Bernt an den Radt vorschreuen hefft. Darup sollen de herren beuell hebben ohme den gart etlicke Jare thouorlenen jedoch dat he sick na des Schlottvagedes rade gehorsamlick halten vnd gebrucken schol laten.
Thomes Wiltfanck begert ock einen gart des sollen sich de herren mit Berndt beraden, de gelegenheit erkunden vnd so ferne he sick tho Eines Erb. Rades vnd des landes besten schicken wert, jedoch mit der vorplichtinge im fall he sich anders wurde vormercken vnd befinden laten schal he des garts wedderumb vorfallenn vnd vorlustig werden.
Vnd als einer vp dem lande einen Dotschlag begangen, scholen de herren den deder na gelegenheit erholden na vele moglick by dem leuende erholden jedoch soll he sick mit der ouerkeit vnd des boden fruntschap vordragen. Jt. de gebrecken so sick etlike koplude vom Stralsunde gegen de von Rotten beclagen tho uerhoren, erkundigen. Vnd so befunden dat de vom Sunde eder andere ohre kopmanschap den luden vp dem lande tho vorfang gebrucfeden sollen se vnderweiset werden sick na older gewanheit tho holden dat se des winters na hus sehen, vnd vpt vorsare kamen vnd eine pillige vnd redlicke kopmanschap gebrucken sollen.
Jt. des jenigen de dem werde dat haw gestalen, zuerkundigen, vnd de pilligkeit dorann furtonemen.
Vnd wile idt nu int derde Jare vorleden, is ein Hamborger schipp vnder Bornholm gebleuen vnd den frunden vergunt worden dat se de gudere vpfischen mochten. So sin jungstmals noch etlike schlangen vnd hackenbussen gefunden worden; daruf sollen de herren beuell hebben tho handelen dat besuluen busen vpt hus mochten gebracht vnd tho des Erb. Rades besten gebructet werden.
Jt. tho handelen vnd inthosehen dat Reinolt N. alße ein vormunder etlicker armen nagelaten kinder vnd weisen, by dem Gart den ohr zelige vader gekofft, betalt vnd in twi Jare

---

Side nr. 118

Dokument Nr. 109 (fortsat)

lang in roulichen gebruks gehatt bliuen vnd von eren wedberparte nicht moht afgedrenget werden.
Jt. Der Jseren sockers effte huvetangen de Peter Meien von dem Vuhoff alhier sind geleuet worden to gedenken vnd wedder thoschaffen.
Tho orkundt, vnder des Erb. Rades signett besegelt an den 13 Junii 1543.

(Original i Raadh. Arch. i Lybek. 3. Seglet paatrykt.)

Oversættelse

1543. 13. juni. Instruktion for de lybske afsendinge. 1. De skulle så vidt muligt søge at afgøre bestående klagemål over Bernt Knop, inden de kongelige råder ankommer. 2. Dernæst skulle de sammen med de kongelige rådsherrer høre klagemål, og navnlig være opmærksomme på dem, som ofte løber fra landstinget og fra frivillige mindelige forlig til kongen med deres sager; de skulle flittigt forhandle herom med de danske råder, for at dette fremover kan forhindres. Kommer klagere alligevel, skal man ikke tro dem, men henvise dem til Lübeck, hvor man vil hjælpe dem og skaffe dem ret efter den danske lovbog. Finder de sig derefter forurettede, kan de bringe deres sager for kongen, og rådet vil da lade sagsakterne følge med og gøre beretning om sagen. 3. Da Bernt Knops embedstid er udløbet, og han ønsker at afgå, skal de have fuldmagt til at indsætte Blasius von Wickede på 10 år i en ærlig slotslov. 4. De skal antage Hans Wolgemuth som underbud[foged] på 5 til 6 år, og han skal derefter have bestalling som ridende tjener med 2 heste. 5. De bønder, som hidtil har kørt brænde til teglgården, nægter nu dette hoveri; de skal forhandle med råderne om, at det herefter ydes til slottet. 6. Bønderne forlanger tilladelse til at skyde det vildt, som gør dem skade; dette kan ikke bevilges, men fogeden skal alene have fuldmagt til at lade skyde og nedsalte kødet og sende det til Lübeck. 7. Carsten Lüneborg har haft en gård fri i nogle år; denne frihed kan forlænges, når han vil lade sig bruge i slottets tjeneste. 8. Landsdommeren har begæret en gård, som kan forlenes ham for nogle år, når han redeligt og villigt vil lade sig bruge efter fogedens råd. 9. Thomas Wildfang har begæret en gård, som han kan få, når han vil lade sig bruge til rådets og landets bedste. 10. At undersøge de sundbiske købmænds og rønnebornes klager, og om det befindes, at de går disse for nær, skal de tilkendegives at holde sig efter gammel sædvane, nemlig at de drager hjem om vinteren og kommer igen om foråret m.m.
Instruks og befaling om, hvad et ærbart råd i staden Lübeck har befalet deres rådsudsendinge, som de denne gang har afsendt til Bornholm, sammesteds at udrette og forhandle.
For det første, når de udsendte herrer med Guds hjælp ankommer til landet, skal de, angående de tvistigheder, der svæver mellem Bernt Knop og folkene sammesteds for kongelig majestæt til Danmarks råder, inden deres ankomst, så vidt gørligt og belejligt er, flittigt bestræbe sig på at afgøre dem forud.
Og når de danske råder ankommer, skal herrerne undersøge forholdene hos Bernt Knop og rådslå om, hvor stærkt bemandet de skal tage huset [slottet] i besiddelse, og hvor de kan indkvartere deres tjenere bekvemmest.
Dernæst skal de, sammen med kongelige råder, tage fat på og forhøre tvistighederne mellem undersåtterne, i særdeleshed dem, som egenrådigt løber til kongelig majestæt imod landsdommernes almindelige domme og retskendelser, ja endog imod mindelige, billige forlig, som de selv har indgået og samtykket i, og uden grund klager over Bernt Knop som slotsfoged; og fordi sådanne folk mærker, at de af kongen og rigsråderne bliver hørt, antaget og hjulpet, styrkes de kun des mere i deres genstridighed og ulydighed og forfører derved de lydige, så at det må befrygtes, at endnu værre ting kan følge deraf i fremtiden.
For at forebygge dette og for at opretholde lydighed hos under-
såtterne, samt ret og dom på landet, og for at kongelig majestæt herefter kan forskånes for hyppige henvendelser og besværes mindre, og et ærbart råd kan forblive ved landets rettigheder, skal herrerne omhyggeligt forhandle med de danske råder om, at man herefter ikke giver den slags egenrådige klager nogen hør eller tiltro; men skulle folkene virkelig lide noget besværligt af landsdommerne, skal kongelig majestæt henvise sådanne klager først til det ærbare råd i Lübeck, som nu med sådan rettighed har slot og land Bornholm i besiddelse, til ret, og lade dem appellere derhen. Dem vil et ærbart råd, efter dansk lovbog og ret, eller ved mindelig, redelig billighed,

forhjælpe, således som de vil stå til ansvar derfor for Gud og hver mand. Skulle nogen da besvære sig over rådets kendelse eller afgørelse, kan man tåle, at de derefter søger kongelig majestæt om bedre ret. Dette skal ikke alene tillades enhver frit, men et ærbart råd tilbyder også at fremlægge sagsakterne derom og underrette kongelig majestæt om sagens sammenhæng og hvad de har erkendt, med den bøn, at råderne vil optage dette billige og rundhåndede tilbud i betragtning af, at kongelig majestæt (som et ærbart råd er blevet underrettet om af deres syndikus og doktorer) tidligere har bevilget og indrømmet dette.
Dernæst skal herrerne have fuldmagt til, eftersom Bernt Knops år er omme og han ønsker at afgå, atter at antage Blasius von Wickede i hans sted som slotsfoged, og overdrage ham huset Hammershus og landet Bornholm i ti år på sædvanlig, ærlig slotslov, samt aftage ham den behørige ed, og at han skal have og bruge huset og landet på samme måde, som Bernt Knop hidtil har haft og fået det forskrevet. Dog, hvis Bernt Knop ville forblive der indtil næstkommende mikkelsdag, skal han sammen med og ved siden af Blasius i mellemtiden have samme fuldmagt. Og herrerne skal ved Blasius von
Wickedes antagelse som ny slotsfoged efter Bernt Knops afgang lade al slottets rustning, kanoner, krudt, kugler, kvæg, fæ, smør, proviant og alt andet, uden undtagelse, opgøre og opskrive.
Dernæst skal de antage Hans Wolgemuth som underfoged på 5, 6 eller flere år, og tilsige ham den besolding og underholdning, som han hidtil har haft i Bernts tid, med det tilsagn, at han efter disse års udløb skal antages med et ridende tjenerlen af det ærbare råd med to heste, ligesom Bernt Knop nu vil blive givet, hvis han fratræder; og skulle han ikke ville affinde sig dermed, skal herrerne have fuldmagt til at forhøje hans besolding, så længe han gør tjeneste på Bornholm.
Og eftersom nogle folk i tidligere år har kørt brænde til teglgården, men nu, da teglgården er nedbrudt, mener de sig fritaget for dette hoveri fremover — hvilket et ærbart råd anser for urimeligt — skal herrerne derfor forhandle med råderne om, at dette hoveri genindføres, og at folkene fortsat er pligtige at køre brænde til huset, ligesom de tidligere gjorde det til teglgården.
Skulle det også vise sig, at vildtet på landet bliver så talrigt, at bønderne besværer sig over den skade, det volder dem, og beder om tilladelse til selv at skyde det, skal dette dog ikke tilstedes dem, eftersom det ikke tilkommer andre end den høje øvrighed; men slotsfogeden skal til enhver tid have fuldmagt til at lade skyde det af, og sende kødet nedsaltet i tønder til herrerne i Lübeck.
Carsten Lüneborg har fået en gård forskrevet fri i nogle år; nu da de frie år er omme, besværer han sig over, at han intet kan svare deraf. Vil han lade sig bruge til husets [slottets] bedste over for det ærbare råd, skal herrerne have fuldmagt til at forunde ham gården fri hans livstid.
Ligeledes har en landsdommer i vinter været her og klaget over, at han intet fortrin har af sit embede, og bedt om en gård, hvilket Bernt også har anbefalt til rådet. Herom skal herrerne have fuldmagt til at forlene ham gården for nogle år, dog at han skal forholde sig lydigt efter slotsfogedens råd og lade sig bruge dertil.
Thomas Wildfang begærer også en gård; herom skal herrerne rådslå med Bernt, undersøge forholdene, og forunde ham den, for så vidt han vil skikke sig til et ærbart råds og landets bedste — dog med den forpligtelse, at skulle han vise sig anderledes, skal han igen forfalde fra og miste gården.
Og om nogen på landet skulle begå et manddrab, skal herrerne, så vidt muligt, lade gerningsmanden blive i live efter forholdene, dog skal han forlige sig med øvrigheden og den dræbtes slægt.
Ligeledes skal de forhøre og undersøge de klager, som nogle købmænd fra Stralsund fører mod folkene fra Rotten [Rügen?]; og findes det, at de fra Stralsund eller andre driver deres købmandskab til skade for folkene på landet, skal disse påmindes om at holde sig til gammel sædvane, at de om vinteren drager hjem og kommer igen om foråret, og driver en rimelig og redelig handel.
Ligeledes skal det undersøges, hvem der har stjålet det hø, som blev bortkommet, og der skal foretages det fornødne derom.

Og eftersom det nu er tredje år siden, at et hamborgsk skib forliste ved Bornholm, og vennerne fik tilladelse til at fiske godset op, er der for nylig endnu fundet nogle musketter og hagebøsser; herom skal herrerne have fuldmagt til at forhandle om, at disse våben bringes til huset [slottet] og bruges til det ærbare råds bedste.
Ligeledes skal det forhandles og påses, at Reinholt N., som formynder for nogle fattige efterladte børn og enker, ved den gård, deres salig fader har købt og betalt og i to år
haft i rolig besiddelse, forbliver derved, og ikke fordrives derfra af deres modparter.
Ligeledes skal det jernredskab eller de hovedtøjer, som Peter Meien har fået lånt her fra tøjhuset, erindres og igen skaffes tilbage.
Til vidnesbyrd herom er dette beseglet under det ærbare råds signet, den 13. juni 1543.
(Original i Rådhusarkivet i Lübeck. 3. Seglet påtrykt.)

Historisk kommentar

Denne righoldige instruktion til de lybske udsendinge, der skulle rejse til Bornholm sammen med kongelige danske råder, dokumenterer et vigtigt vendepunkt: Bernt Knops lange embedstid som foged/høvedsmand på Hammershus og Bornholm — der har præget store dele af samlingen siden Dokument 69 (1525) — er nu ved at være omme, og Blasius von Wickede skal overtage som ny slotsfoged på ti år, med en detaljeret inventarforretning ved overtagelsen (jf. den fortsatte optælling i Dokument 111). Instruktionen rummer desuden en lang række administrative og retslige enkeltsager: fastholdelse af, at bornholmske klager først skal gå til Lübeck og ikke direkte til den danske konge (i forlængelse af Dokument 100's og 107's samme principielle holdning); genindførelse af teglgårds-hoveriet; regulering af vildtjagt; forlening af gårde til bl.a. Carsten Lüneborg og Thomas Wildfang (samme mænd som i tidligere dokumenter); retningslinjer for manddrabssager; handelsstridigheder med købmænd fra Stralsund; bjærgning af våben fra et forlist hamborgsk skib; og formynderskab for forældreløse børn. Instruktionen giver samlet et usædvanligt detaljeret indblik i den daglige lybske administration af Bornholm midt i 1540'erne.

Resumé

Instruktion (13. juni 1543) til de lybske afsendinge til Bornholm: Blasius von Wickede skal afløse Bernt Knop som slotsfoged på 10 år; desuden regulering af en lang række enkeltsager om hoveri, jagt, gårdforleninger, retspleje og handel, samt det grundlæggende princip, at bornholmske klager først skal gå til Lübeck.

Dokument Nr. 110

1543. 13 Juni. Mangler paa Bornholm (Klagepunkter fra lybsk Side over Stig Pors's Forvaltning af det gejstlige Gods og Jurisdiktion, med tilsvarende tysk Gengivelse).

1543. 13 Juni. Mangler paa Bornholm: 1. Kongen vil tilegne sig den geistlige Jurisdiction, og straffe Ægteskabsbrud, Kietterie, Hoer m.m.; at det i denne Henseende maa forblive som hidtil. 2. Stig Pors vil tilegne sig de Gaarde, som ved Dødsfald blive fæsteledige til Lunde Stift, men de ere ikke geistlige Lehn og have ligget til Slottet. 3. Hans Persen har forlangt en af de 3 Gaarde, der laae til Capitlet i Lund, og nu ere komne til Kongen, saa Bispen kan ikke have Ret til dem: Fogden har derfor Besiddelsen. At det herved maa forblive, med mindre det kan bevises, at det er geistligt Gods. 4. Gosegaarden har Fogden hidtil besiddet i god Tro, uden at vide, at den laa til Bispens Bord; da dette nu er bevist, maa det derved forblive, dog at man intet giver tilbage af hvad man har

oppebaaret. 5. Bispen har havt Tiende af hele Øen, uden af 153 „Gerstærkegaarde.“ Da man nu fordrer Tiende af „Gerstærkegaardene,“ 1 Skp. Byg af hver, og derved viser at de ere tiendepligtige, saa kommer Fogden hidtil bevist forpagtet hele Øens Tiende, men aldrig har faaet Tiende af disse Gaarde. 6. De 14 eller 15 Bispsgods og Kirkebønder have hidtil ført hver 4 Læs Hø til Slottet fra Slotsengene, som Hovtjeneste, hvilket Stig Pors vil forbyde; at det maa forblive ved det Gamle. 7. Et øde Sted, Toftegaard, har været frit Gods, men en Kone kunde ikke forsvare det og gav det til Bispen. Denne Gaard vil Stig Pors tilholde sig, men herren har Haand over det til Slottet. 8. Frimændene have aldrig havt Hals og Haand over deres Tjenere, som de nu gjøre Fordring paa. 9. Frimændene og Kirkebønderne pleje aarligt at yde 2 Læs Ved og 15 Penninge Dansk, men nu ville de intet yde. At det hermed maa blive som forhen, medens Lybek har Øen, da den er dem overgiven i alle Maader, som Biskop Birger har havt den.
Bornholmsche gebreke Item der geistlichen Jurisdiction vp Bornholm der sick Ko. Gt. des Bischupdomes haluen wyll anmathen, als ebrock Ketterie, vnnd horerie etc. tho straffen, Tho bescherren eth dar by bliuenn tho lathenn, vnnd tho holdenu wo vorhenn ghewesth. Item der gardenn so loß ghestoruenn wyll Stige Pors by dath Stiffte tho Lundenn hebbenn, synn ouersth neine geistliche Lene, denne de vorhenn dar mede vorleenth ghewesth, hebbenn dem Slate gedienth, wo mith denn Registernn des slates thobewisenn, Menn is des ock vonn denn Slotschriuernn ghenuchsam berichtet, de ock noch erbotich synn Ko. Gt. dar vann bericht tho doende. Item einer Hans Persenn hefft vpm gantzenn Lande tho Vornholme denn teghedenn vnnd hefft vann denn dremn Gardenn, so tho dem Capittell tho Lundenn ghehort, vnnd nu ann Ko. Gt. weddder ann Ko. Gt. etc. woruth tho vermodenn, dath de Bischup dar tho nicht berechtiget iß, derhaluen ock betherto vorbodenn thom slate durch denn Voghet. Tho begeren datt et ock dar by bliuen moghe, eth wer dann bath thewißfenn dath eth geistlich guth wer.

Side nr. 119

Dokument Nr. 110 (fortsat)

Item denn Szofegardenn etc. hefft de vogeth betherto vnder gudem ghelouen besetenn, nicht wetende dath de dem Bischup thoqweme. Nu synn breue vnnd segele vorhandenn, dath de garde gehort tho des Bischuppes Dische etc. leth men eth dar by woll bliuenn, By also wes dar vonn bethereto vpgehauenn, dath men dar vann nichts dorffe wedder gheuenn. Item de Bischup hefft vpm gantzenn Lande tho Vornholme denn teghedenn ghenannt vth genamen i½C. vnnd iij garden Garstergarden (sic) de synn frigh. Item denn tegedenn hefft de Vageth Berndt Knop vann twenn Biſschuppenn ghelofft vnnd vorpachtet, nu wyll men, alß vann eynem Jewelckenn i schepell garstenn, wenner nu de Garden ock tegedenn geuenn solden hebbe sick de Vageth de nij dar vonn tegedenn entfangenn seluesth tho korth gedaenn. Item des Bischoppes hurenn, vnnd der Kercken hurenn, vnghefeherlich xiiij, offt xv Menne plegenn how tho voremn tho slote eynn ider iiij voder tho haue dennsthe. Dath how werth vp des slots wisck ghemeyet, Item de Lude hebbenn bethereto ghefort vnnd nu wyll Stige Pors vann sinettwegenn des Capittels tho Lundenn sodans nicht ghestadenn. Tho bidden datt et dar by bliuenn moghe wo eth vorhenn ghewesth. Item i wøste Stede genanntt Tofftegarde is frigh guth ghewesenn ouers eine frowe de dath fondeth nicht vorbiddenn vnnd hefft dath sulue also dem Bis-schuppe gegeuen. Sollichs wyll Stige Pors ock vorbidden vor dem Bischup, eth horth ouersth thom Slate. Item de fryelude hebbenn nij rechte ghewalt gehatt auer ohre vndersathenn an hals, vnnd handt, wo se itzt begerenn etc. Tho forderenn dath eth dar by bliue, wie eth vorhenn ghewesth. Dath eth thom Ryke thom besten wyle de vann Lubeck dath Lanth inne hebbenn, wenner auerst dath Ryke wedder an eth Ryke kumpth steith eß woll by Ko. Gt. darinne

tho handelen nach ghefallen. Item de frighlude vnnd Kercklude plegenn jarlichs dem Slote thogeuen ij voder holts vnnd xv penninghe Denscht, wyllenn nu nichts geuen etc. worup anhotogenn nachdem eynem Erb. Rade befalenn, eth Landt thouorbiddenn, onen ock ethsuluighe inge-dacnn, alsſo dem alsfo nachfommen, vnnd dattet derhaluenn moghe bliuenn, alß se eth ghefundenn hebbenn.

(Concept uben Dato i Raadh. Arch. i Lybeck. 3.)

Oversættelse

Mangler [tvistepunkter] på Bornholm (1543, 13. juni): 1. Kongen vil tilegne sig den gejstlige jurisdiktion og selv straffe ægteskabsbrud, kætteri, hor m.m.; herom bør det forblive som hidtil [hos den lybske forvaltning]. 2. Stig Pors vil tilegne sig de gårde, som ved dødsfald bliver fæsteledige til Lunde stift, men disse er ikke gejstlige len, og de har hidtil ydet tjeneste til slottet. 3. Hans Persen har forlangt en af de tre gårde, der lå til kapitlet i Lund, og som nu er kommet til kongen, hvorved bispen ikke kan have ret til dem; fogeden har derfor besiddelsen. Herom bør det forblive, medmindre det kan bevises, at det er gejstligt gods. 4. Gåsegården har fogeden hidtil besiddet i god tro, uden at vide, at den hørte til bispens bord; da dette nu er bevist, bør det derved forblive, dog uden at noget af det oppebårne skal tilbagegives. 5. Bispen har haft tiende af hele øen, med undtagelse af 153 "garstærke gårde"; nu fordrer man tiende af disse gårde, 1 skæppe byg af hver, hvorved det vises, at de er tiendepligtige, men fogeden har hidtil kun forpagtet resten af øens tiende og aldrig fået tiende af netop disse gårde. 6. De 14 eller 15 bispegods- og kirkebønder har hidtil ført hver 4 læs hø til slottet fra slotsengene som hoveri, hvilket Stig Pors nu vil forbyde; herom bør det forblive ved det gamle. 7. Et øde sted kaldet Toftegård har været frit gods, men en kvinde, der ikke kunne forsvare det, gav det til bispen; dette vil Stig Pors nu tilbagefordre for bispen, men det hører dog til slottet. 8. De frie mænd har aldrig haft hals- og håndsret over deres tjenere, som de nu gør fordring på. 9. De frie mænd og kirkebønderne plejer årligt at yde slottet 2 læs brænde og 15 penning dansk, men vil nu intet yde; herom bør det forblive, som det har været, så længe de af Lübeck har landet i besiddelse, som det er overgivet dem i alle måder, sådan som biskop Birger havde det.
Bornholmske mangler [tysk gengivelse]: Ligeledes angående den gejstlige jurisdiktion på Bornholm, som kongelig majestæt for bispedømmets skyld vil tilegne sig, såsom at straffe ægteskabsbrud, kætteri og hor etc.; man beder om, at det herved må forblive, og holdes som det hidtil har været. Ligeledes de gårde, som bliver ledige ved dødsfald, vil Stig Pors henføre til stiftet i Lund; disse er dog ingenlunde gejstlige len, men de, som tidligere havde dem i forlening, har tjent slottet dermed, hvilket kan bevises med slottets registre; man er også af slotsskriverne herom tilstrækkeligt underrettet, og disse er stadig villige til at give kongelig majestæt besked derom. Ligeledes har en vis Hans Persen [krævet] tienden over hele landet Bornholm, og [krav er rejst] fra de tre gårde, som hørte til kapitlet i Lund og nu [er tilfaldet] kongelig majestæt igen etc., hvoraf må formodes, at bispen ikke er berettiget dertil; det er derfor også hidtil blevet forbudt af fogeden på slottets vegne. Man begærer, at det også herved må forblive, medmindre det bevises, at det er gejstligt gods.
Ligeledes har fogeden hidtil besiddet Gåsegården etc. i god tro, uden at vide, at den tilkom bispen; nu er der breve og segl til stede, som viser, at gården hører til bispens bord etc.; man lader det gerne forblive derved, dog således, at hvad der hidtil er oppebåret deraf, behøver man ikke at give tilbage. Ligeledes har bispen haft tienden over hele landet Bornholm, med undtagelse af 153 (og tre) garstærke gårde, som er fri. Ligeledes har fogeden Bernt Knop forpagtet tienden af to bisper, og nu vil man, som af enhver, [kræve] en skæppe byg, hvis nu gårdene også skulle give tiende, ville

fogeden derved komme til kort med den tiende, han selv hidtil har oppebåret af dem. Ligeledes plejer omtrent 14 eller 15 af bispens og kirkens bønder at føre hø til slottet, hver fire læs, som hoveritjeneste; høet mejes på slottets enge. Dette har folkene hidtil gjort, men nu vil Stig Pors på kapitlet i Lunds vegne ikke længere tillade det. Man beder om, at det herved må forblive, som det tidligere har været. Ligeledes har et øde sted kaldet Toftegård været frit gods, men en kvinde, der ikke kunne forsvare det, har givet det til bispen; dette vil Stig Pors nu også kræve tilbage for bispen, men det hører dog til slottet. Ligeledes har de frie folk aldrig haft egentlig magt over deres undersåtter på hals og hånd, som de nu gør krav på etc.; man kræver, at det herved forbliver, som det tidligere har været — til rigets bedste, så længe de af Lübeck har landet i besiddelse; når landet igen kommer til riget, står det kongelig majestæt frit for at forholde sig dertil efter behag. Ligeledes plejer de frie folk og kirkefolkene årligt at give slottet 2 læs brænde og 15 penning dansk, men vil nu intet give etc.; hvorpå det anbefales, eftersom det er et ærbart råd befalet at forsvare landet, at man også [pålægger] dem det samme, så at det derfor kan forblive, som man har forefundet det. (Koncept uden dato i Rådhusarkivet i Lübeck. 3.)

Historisk kommentar

Dette dokument — udstedt samme dag som Instruktionen i Dokument 109 — er en systematisk klageliste fra lybsk side over, hvordan Stig Pors som kongelig amtmand efter Lübecks opfattelse griber ind i forhold, der traditionelt har hørt til Hammershus's og bispestolens (nu i praksis den lybske forvaltnings) rettigheder: gejstlig jurisdiktion, fæsteledige gårde, tiende af de særlige "garstærke gårde," høhoveri, samt de "frie mænds" (den lokale adels) krav på hals- og håndsret over deres egne undersåtter. Dokumentet, der findes i en dansk og en tilsvarende tysk version, danner et naturligt modstykke til Dokument 107's klager over Stig Pors: hvor Dokument 107 klagede over hans indgreb i Hammershus's verdslige indtægter (smør, havre, gæsteri), retter dette dokument sig mod hans indgreb i det gejstlige og jurisdiktionelle område. Tilsammen tegner de to dokumenter et billede af en amtmand, der aktivt søgte at udvide den danske krones og bispestolens rettigheder på bekostning af den lybske pantestyrelse, midt i den periode hvor Bernt Knop afløses af Blasius von Wickede.

Resumé

Klageliste (13. juni 1543) fra lybsk side over amtmand Stig Pors's indgreb i forhold, der hidtil har hørt Hammershus og bispestolen til: gejstlig jurisdiktion, fæsteledige gårde, tiende af de garstærke gårde, høhoveri, og de frie mænds krav på hals- og håndsret over deres undersåtter.

Side nr. 120

Dokument Nr. 111

1543. Bernt Knops Register over Oppebørsel af Bornholm i 17 Aar (1525-1542), med Overdragelsesinventar til Blasius von Wickede.

Anno xv^{c} xxv den Dynrdach na sunte Marteuß Dagge hebbe ick dat slot Hammershuuß vnde lant Borneholm im groten armot entffangenn waß myt dem suerde ghewonnen vnde gar aff ghebrant

vnde vor wostedt vnde de murenn tho retten vnde waß nycht eynn stucke holt vp dem slotte dat ick denn wedder hebbe buwenn laten vnde mosten dat Barnehalt

---

Side nr. 121

Dokument Nr. 111 (fortsat)

dat de Kol by koke eyne lange tydt vp dem rugge vp draggen lathen etc.
Dar na Anno xxvj hebbe ick mynnen herenn tho Rechenschap bracht: xiiij Last i ton. i LisW Bottern. Noch ghesant na Lubeck ijC LXV ton. garsten, unde xv tønne pekel ffleisk.
Anno xxvij hebbe ick mynnen Herrn tho reckenschap bracht xiiij Last iv½ ton. i LisW schatte Botter, na Lude deß schatte Recess. Noch hebbe ick entfangen vor korten Bust dat de Lude hebben vulden vth dem almandyngen, ij ton. Botter. Noch hebbe ick entfangen vor schatte holt dat denen Burenn beforde thom flatte tho vorbrennen, ij ton. i½ LisW Botter. Noch hebbe ick entfangen vth mynner weickt dat vosse vorgen. Botter nycht sul waß thom schatte, iij ton. Botter. Ick hebbe vann denn schatte Bunder entfangen vor schatte Fey dat de lude scholden geuen thom slotte vnde suluest nycht hadden alse ix ton. Bottern. Ick hebbe ock dat Jar mynnen herren sant na Lubeck iiij½C xxx ton. garsten, iiij½C iiij ton. haueren, viij schone ossenn, viij ton. pekel ffleisk.
Anno xxviij hebbe ick myne herren tho Reckenscap bracht dat ick hebbe entfangen recht schatte Botter im allen xv½ Last iij ffjerd. i LW Botter. Noch vor Bust vth dem almandyngen, viij½ ton. Botter. Noch vor Barneholt dat de lude scholden fforenn thom flatenn iij ton. Botter. Noch vor Barneholt entffangen redt gelt Lij mark v ß D. Ick hebbe mynnen herrn sant na Lubek ijC ton. garsten, viij½C ton. haueren, xvij schone Ossenn, ij½ Last vij ton. pekel ffleisk.
Anno xxix hebbe ick mynnen herrn tho Reckenschap bracht xv½ Last iij½ ton. ij LisW schatte Botter. Noch vor schatte holt v ton. iij LisW Botter; noch vor schatte holt xLiij (mark) redt geldß. Ick hebbe mynen Herrn och sant na Lubek: iC xxij ton. garsten, iij½C xij ton. haueren, vj ffoderde ossenn, i½ Last pekel ffleisk.
Anno xxx tho reckenskap bracht xv½ Last ij½ ton. iij LisW Botter; noch vor Bust vth dem almandyngen, iiij½ ton. ij MarkW Botter; vor Barneholt ix ton. Botter; noch vor Schatteholt LXXV mark iij ß; vor Eiller Erichsen ij ton. Botter. Ick hebbe sant na Lubeck iC xx ton. garsten, iijC xv ton. haueren, iij meste ossenn, xxi ton. pekel ffleisk.

Side nr. 122

Dokument Nr. 111 (fortsat)

Anno xxxi tho Rekenskap bracht xiiij½ Last iij ton. i fr. Botter; vor Bust vth alm. vij ton. iij LisW Botter; vor Barneholt iiij ton. ½ LW Botter; vor holt redt gelt iCx½ mark vj ß. Ick hebbe sant na Lubeck ij½C ton. garsten, vijC xx ton. haueren, xx ton. pekel ffleisk.
Anno xxxij. Schatte Botter xv½ Last iij½ ton. vi LisW. Noch vor thogysft vp dat schatte skep dat nycht vor full mochte v LW Botter; vor tellern(?) iij fr. Botter; vor Bust v¼ ton.; iiij½ LW Botter; vor schatholt iv¼ ton. v½ LW Botter; noch vor Schatholt LXXVj mark xi ß Dansk. Na Lubeck sant iC xx ton. garsten, ijC xv ton. haueren, ij meste ossenn, xxi ton. pekel ffleisk.
Anno xxxiij. Schatte Botter xiiij Last iiij ton. i fr. Botter; Noch vor Bust vij½ ton. ij lysp. xj mark Botter; vor Schatteholt vi ton. v½ LW ij markW Botter; noch vor Schattenholt Lxxxiiij mark xv ß. gelt. Na Lubek sant ijC½C ton. haeren, v meste ossenn.

Anno xxxiiij. Schatte Botter xv last v½ ton. ijW ondt iij markW Botter. Noch vor forte Bust v½ ton. v LW x markW Botter; vor Barneholt v½ ton. v½ LW ij markW Botter; vor Holt Lxviij mark redt gelt. Na Lubek sant Lxxviij ton. garsten, ijC x ton. haueren, viij meste ossenn, viij ton. pekel ffleisk.
Anno xxxv. Schatte Botter, xiiij Last vij ton. vij LW Noch vor Bust iiij½ ton. i LW Botter; vor Barneholt iiij½ ton. Botter; noch vor Barneholt Lix mark v ß (redtgelt.) Ick hebbe vann denn ffrygsluden be by vnseren ffyggendenn inn Schone weren vann eren Burenn ghefregen thom skatte ij Last iiij½ ton. iij markW Botter; na Lubek sant iij½C ton. garsten, vi½C ton. haueren, xxv ossenn, xL ton. pekel ffleisk.
Anno xxxvj. Tho rekenschap bracht: Schatte Botter xvj Last ij ton. ij LW iiij pund Botter; vor stenedyk vij ton. Botter; vor fort skenn iiij½ ton. ij½ LW vij markW Botter; vor Barnehoit v½ ton. i LW Botter; vor holt Lxxxiij mark

---

Side nr. 123

Dokument Nr. 111 (fortsat)

iiij ß Dansk. Sant tho Lubeck ijC ton. garsten, iij½C ton. haueren, x ossenn, xL ton. flesk, xL sydenn speck.
Anno xxxvij tho rekenschap bracht: Schatte Botter xv Last i ton. iiij½ LisW, vor kort steckenn iiij½ ton. i fr. Botter; vor Stenedyk ij ton.; vor Barneholt iiij ton. iij½ LW viij markW Botter; vor holt Lxj mark iiij ß. Na Lubeck sant iC ton. garsten, iiij½C xx ton. haueren, v scone ossenn, xxiiij ton. pekel flesk, xx Lamer.
Anno xxxviij tho rekenschap bracht de Schatte Botter xv Last vij LW viij markW Botter. Noch vor Stenedyk ij LW; vor mynner wecht ij ton. vor fort st .... ij ton. vj LW, vor Barneholt ij½ ton. i½ LW vi markW; vor Barneholt Lx mark ix ß Dansk; na Lubek sant iC xxiij ton. garsten, iijC xxxij ton. haueren, iij schone ossenn, xvj ton. pekel flesk.
Anno xxxix tho rekenschap bracht: Schatte Botter xv last iij½ ton. iij LW Botter; vor holt xL mark danf. Sant na Lubek iC xxx ton. garsten, vC xx ton. haueren, vj ossenn, xij ton. pekel flesk.
Anno xl. tho rekenschap bracht: Schatte Botter xv last v ton. vij LW Botter; vor fort st ..... vj ton. ij LW; vor Barneholt xxxvij mark danf; vor Stenedyk i Tunne Butter. Sant na Lubek ij½C xxj ton. garsten, v½C xxx ton. haueren, viij ossenn, xxxvj ton. pekel flesk.
Anno xLj tho rekenschap bracht: xv½ Last iiij ton. Botter; vor Stenedyk iij fr. vj markW Botter; vor fort st ... ij ton. iij½ LW Botter; vor Barneholt Lxxxiiij markW danf. Na Lubek sant v¼C v ton. garsten, vjC x ton. haueren, v ffette osfenn, xxxviij ton. pekel flesk.

Side nr. 124

Dokument Nr. 111 (fortsat)

Anno xLij tho rechenschap bracht: Schatte Botter xiiij½ Last vj ton. i fr. Botter; vor stenedyk ii½ ton. Botter; vor Karte st ... ii½ ton. i fr. Botter; vor Barneholt iC x ton. ij ß. Na Lubek sant v¼C ton. garsten, v½C ton. haueren, iiij meste ossenn, xxviij ton. pekel flesk.
Suma diisser vor geschreuen Schatte Botter de is de xvij Jar auer, de wylle Jck vp Borneholm byn ghewesenn, entffangen hebbe is in alle ii½C Last viij Last v½ ton. i sserendel iij markW Botter. Vor stenedyk vnde forpn(gs) gestynge int allen x ton. i LisW vj markW Botter. Summa de Botter de ick

entffangen hebbe vor Ecker ys ii½ ton. i fr. Botter. Suma des Botter de ick hebbe entffangen vp desfe bauenn ghescreuenn Botter dat der mynne wecht vp den Skatte iß in allen v ton. v LW Botter. Summa dyser vorghescreuenn Botter de Jk vann denn armenn luden hebbe entffangen vor forne de sulueft nyn forne hebben yß in allen ix ton. Butter. Summa der Botter de ick Anno xxxv vann den fryglude Burenn de in der fejde by vnserin ffyggenn(den) weren in Schone entffangenn hebbe yß ij Last iiij ton. vij LW iiij markW Botter. Summa der Botter de if vann denn Luden de fortuyge tho ener warnende vth denn almandyngenn holt hebben iß denn inn allen v Last vj LW iiij markW Botter. Suma der Botter de if vann den Luden vor Barneholdt dat de Buren schuldych syn tho vorbarnen jarlynck thom slatte tho fforenn dat de my Botter vor gheuenn hebbenn .. vj Last iiij½ ton. vj LW iiij markW Botten. Hyr tho hebbe ick noch entffangen vor Barneholdt xLi½C mark vij ß dansk redt gelt. Summa Summarum diefer vor gheschreuenn Botter de ick de xvij Jar auer vp Hamershußfenn entffangen hebbe iß inn allen ii½C xxiiij Last vj ton. ... (myn?) iij LW.
Summen af Byg sendt til Lybek er 4098 Tønder. Havre 7330 Tønder. Ører 108 Styffer. Saltet Øre og Faarekjød 343 Tønder.
Desuden havde han i Aarene 27, 28, 29, 33, 34 og 35 leveret til Kongel. og Lybske Skibe under Øen: 53 Øxer, 233 Faar og Lam, 80 Tdr. Øl, 27½ Td. Kjød, 57 Sider Flæsk. Endnu 18 Tdr. Kjød, 12 Tdr. Sild, 13 Tdr. Torsk m.m. han ikke har optegnet.
Hyr tho hebbe ick Anno xLiij vp sante Maryge Maddelenn dach vp Hamershusfenn entffangen Blasius vann Wyckedenn im bywesende mynner herren alse Nyclas Bardewyk vnde her

---

Side nr. 125

Dokument Nr. 111 (fortsat)

Claues Stortelberch dat slot Hamershusfenn vnde de wyttallyge hyr na ghescreuenn (auerantwort): Item ijC siden Speckes, iijC xLvj grot stück fleisk, iC xLiij drogge schape, xi ffer. ton. Herynck, ij ton. Dorst, i ton. orueten, ii½ ton. Bockueten grott, i ton. Hauer grott, ij halue ton. Notscher, xxvj ton. pekel fflesk, ½ ton. geten Talch, ½ Jar gettenn Lycht, i½C vj ton. meel, ijC xxiiij ton. malt, iC xLij ton. hanerenn, xij dromtenn hoppen, v schyppunt Trauen salt, i ton. Bayge salt, Lxxvij ton. Ber im keller, ½ Jar Barneholt.
Jck hebbe vp dem slotte alse ick dar vp kuam nycht auer vann mynnen hern weggenn entffangen alse eynn Vedde myt ij Laken vnde eynen Decken. Hyr entffangen hebbe ick vnd Blasius v. W. wedder auerantwort mit knechte vnd gesynde Bedde myt lacken vnde eynen Decken mit allen waß dar tho hort xxviij Bedde. Hyr tho hebbe ick Blasius v. W. lont die ick noch nycht hebbe wedder freggenn iij schone Bedde myt allen tho Behøringe so alse ick vnde myn husffru dar vp slapen hebben."
Summa paa de Øxer, han har sendt til Lybek og leveret til Skibene: 166 Styffer. Det saltede Kjød til Lybek, til Skibene og overleveret med Slottet 32 Læster 5½ Tønde. Faar og Lam paa samme Maade 232 Styffer. Flæsk til Lybek og Skibene 157 Sider Flæsk.
For Sko, han har ladet gjøre paa Slottet til Knægtene og Arbeidsfolkene, har han faaet af deres Lønning 467 Mk. 5 ß. Dansk. For Øl og Brød, han har leveret til Skibene har han modtaget 384½ Mk. dansk. For Kalk han har solgt fra Slottet 141 Mk. 4 ß. dansk. For Strandings Gods 57½ Mk. Dansk. Han har ladet bjerge i Stranden og sendt til Lybek 6 store Anker; ligeledes 1 skjønt Stykke (Vor?) 7 Læster 3 Frd. Sild, 2 hele 4 halve Tdr. og 1 Frd. Smør, 3 Fade Tran, 1 Tønde ..... 4 Tdr. Kjød, 2 Fade og 2 smaa Tdr. Talg, 2 Kister Lys.
I de 16 Aar, han har været paa Bornholm har han "vor Brocke" affsattet Bønderne og modtaget: 18,582 Mark

Oversættelse

Bernt Knops regnskabsregister over indtægterne af Bornholm gennem 17 år (1525-1542): "Anno 1525, torsdagen efter Sankt Mortens dag, modtog jeg slottet Hammershus og landet Bornholm i stor armod; det var med sværdet vundet og helt afbrændt og forødt, og murene [skulle] repareres, og der var ikke et stykke tømmer på slottet, som jeg da lod bygge op igen, og lod brænde køre til dette formål på ryggen [af folk/dyr] i lang tid etc."
Året 1526 aflagde jeg mine herrer regnskab: 14 læster 1 tønde 1 lispund smør, tillige sendt til Lübeck 265 tønder byg og 15 tønder saltet flæsk.
1527 aflagde jeg mine herrer regnskab for 14 læster 4½ tønde 1 lispund skattesmør efter skatterecessen; desuden modtaget for kort bøssekrudt(?), som folkene skulle fylde fra fælleden, 2 tønder smør; for skatteved, som bønderne kørte til slottet til opbrænding, 2 tønder 1½ lispund smør; af min egen vægt, hvor smørret ikke holdt fuld vægt til skatten, 3 tønder smør; og fra de skattebønder, der skulle svare kvægskat til slottet men ikke selv havde det, 9 tønder smør. Samme år sendte jeg mine herrer til Lübeck 430 tønder byg, 404 tønder havre, 8 gode okser og 8 tønder saltet flæsk.
1528 aflagde jeg mine herrer regnskab: rigtig skattesmør i alt 15½ læster 3 fjerdedel 1 lispund; desuden for kort bøssekrudt fra fælleden 8½ tønde smør; for det brænde, folkene skulle føre til slottet, 3 tønder smør; for brænde modtaget kontant 52 mark 5 skilling dansk. Jeg sendte mine herrer til Lübeck 200 tønder byg, 850 tønder havre, 17 gode okser og 2½ læst 7 tønder saltet flæsk.
1529 aflagde jeg mine herrer regnskab for 15½ læst 3½ tønde 2 lispund skattesmør; desuden for skatteved 5 tønder 3 lispund smør; for skatteved yderligere 43 mark kontant. Jeg sendte også mine herrer til Lübeck 122 tønder byg, 312 tønder havre, 6 fedede okser og 1½ læst saltet flæsk.
1530 aflagde jeg regnskab for 15½ læst 2½ tønde 3 lispund smør; desuden for bøssekrudt fra fælleden 4½ tønde 2 markpund smør; for brænde 9 tønder smør; for skatteved yderligere 75 mark 3 skilling; for [en vis] Eiler Eriksen 2 tønder smør. Jeg sendte til Lübeck 120 tønder byg, 315 tønder havre, 3 meste okser, 21 tønder saltet flæsk.
1531 aflagde jeg regnskab for 14½ læst 3 tønder 1 fjerdedel smør; for bøssekrudt fra fælleden 7 tønder 3 lispund smør; for brænde 4 tønder ½ lispund smør; for brænde kontant 110½ mark 6 skilling. Jeg sendte til Lübeck 250 tønder byg, 720 tønder havre, 20 tønder saltet flæsk.
1532: skattesmør 15½ læst 3½ tønde 6 lispund; desuden for tilskud til skatteskibet, som ikke var fuldt lastet, 5 lispund smør; for tallerkener(?) 3 fjerdedel smør; for bøssekrudt 5¼ tønde 4½ lispund smør; for skatteved 4¼ tønde 5½ lispund smør; desuden for skatteved 76 mark 11 skilling dansk. Til Lübeck sendt 120 tønder byg, 215 tønder havre, 2 meste okser, 21 tønder saltet flæsk.
1533: skattesmør 14 læst 4 tønder 1 fjerdedel; desuden for bøssekrudt 7½ tønde 2 lispund 11 mark smør; for skatteved 6 tønder 5½ lispund 2 markpund smør; desuden for skatteved 84 mark 15 skilling kontant. Til Lübeck sendt 250 tønder havre, 5 meste okser.
1534: skattesmør 15 læst 5½ tønde 2 (og en trediedel?) 3 markpund smør; desuden for kort bøssekrudt 5½ tønde 5 lispund 10 markpund smør; for brænde 5½ tønde 5½ lispund 2 markpund smør; for brænde 68 mark kontant. Til Lübeck sendt 78 tønder byg, 210 tønder havre, 8 meste okser, 8 tønder saltet flæsk.
1535: skattesmør 14 læst 7 tønder 7 lispund; desuden for bøssekrudt 4½ tønde 1 lispund smør; for brænde 4½ tønde smør; desuden for brænde 59 mark 5 skilling kontant. Jeg har af de frie folks bønder, som under fejden var hos vore fjender i Skåne, opkrævet i skat 2 læster 4½ tønde 3 markpund smør; til Lübeck sendt 350 tønder byg, 650 tønder havre, 25 okser, 40 tønder saltet flæsk.
1536 aflagde jeg regnskab for skattesmør 16 læster 2 tønder 2 lispund 4 pund smør; for stendige(?) 7 tønder smør; for kort bøssekrudt 4½ tønde 2½ lispund 7 markpund smør; for brænde 5½ tønde 1

lispund smør; for brænde 83 mark 4 skilling dansk. Sendt til Lübeck 200 tønder byg, 350 tønder havre, 10 okser, 40 tønder flæsk, 40 sider spæk.
1537 aflagde jeg regnskab for skattesmør 15 læster 1 tønde 4½ lispund; for kort bøssekrudt 4½ tønde 1 fjerdedel smør; for stendige 2 tønder; for brænde 4 tønder 3½ lispund 8 markpund smør; for brænde 61 mark 4 skilling. Til Lübeck sendt 100 tønder byg, 420 tønder havre, 5 gode okser, 24 tønder saltet flæsk, 20 lam.
1538 aflagde jeg regnskab for skattesmør 15 læster 7 lispund 8 markpund smør; desuden for stendige 2 lispund; for mindervægt 2 tønder; for kort bøssekrudt 2 tønder 6 lispund; for brænde 2½ tønde 1½ lispund 6 markpund; for brænde 60 mark 9 skilling dansk. Til Lübeck sendt 123 tønder byg, 332 tønder havre, 3 gode okser, 16 tønder saltet flæsk.
1539 aflagde jeg regnskab for skattesmør 15 læster 3½ tønde 3 lispund smør; for brænde 40 mark dansk. Sendt til Lübeck 130 tønder byg, 520 tønder havre, 6 okser, 12 tønder saltet flæsk.
1540 aflagde jeg regnskab for skattesmør 15 læster 5 tønder 7 lispund; for kort bøssekrudt 6 tønder 2 lispund; for brænde 37 mark dansk; for stendige 1 tønde smør. Sendt til Lübeck 220 tønder byg, 530 tønder havre, 8 okser, 36 tønder saltet flæsk.
1541 aflagde jeg regnskab for 15½ læst 4 tønder smør; for stendige 3 fjerdedel 6 markpund smør; for kort bøssekrudt 2 tønder 3½ lispund smør; for brænde 84 markpund dansk. Til Lübeck sendt 505 tønder byg, 610 tønder havre, 5 fede okser, 38 tønder saltet flæsk.
1542 aflagde jeg regnskab for skattesmør 14½ læst 6 tønder 1 fjerdedel smør; for stendige 2½ tønde smør; for kort bøssekrudt 2½ tønde 1 fjerdedel smør; for brænde 110 tønder 2 skilling. Til Lübeck sendt 500 tønder byg, 550 tønder havre, 4 meste okser, 28 tønder saltet flæsk.
Summen af foranstående skattesmør, som jeg gennem de 17 år, jeg har været på Bornholm, har oppebåret, er i alt 208 læster 5½ tønde 1 fjerdedel 3 markpund smør. For stendige og forsinkelser(?) i alt 10 tønder 1 lispund 6 markpund smør. Summen af smørret, jeg har oppebåret for ager, er 2½ tønde 1 fjerdedel smør. Summen af smørret, jeg har oppebåret oven i det foranstående smør for mindervægt på skatten, er i alt 5 tønder 5 lispund smør.
Summen af det foranstående smør, jeg har oppebåret af de fattige folk for [de bønder], som selv intet forne(?) har, er i alt 9 tønder smør. Summen af smørret, jeg i 1535 har oppebåret af de frie folks bønder, som under fejden var hos vore fjender i Skåne, er 2 læster 4 tønder 7 lispund 4 markpund smør. Summen af smørret fra de folk, der til varsel har fældet tømmer fra fælleden, er i alt 5 læster 6 lispund 4 markpund smør. Summen af smørret fra folkene for det brænde, bønderne årligt er pligtige at føre til slottet, som de i stedet har givet mig smør for, er 6 læster 4½ tønde 6 lispund 4 markpund smør. Hertil har jeg endnu for brænde modtaget 4.150 mark 7 skilling dansk kontant. Summa summarum af foranstående smør, som jeg gennem de 17 år har oppebåret på Hammershus, er i alt 224 læster 6 tønder ... [minus?] 3 lispund.
Summen af byg sendt til Lübeck er 4098 tønder. Havre 7330 tønder. Okser 108 stykker. Saltet okse- og fårekød 343 tønder.
Desuden havde han i årene [15]27, 28, 29, 33, 34 og 35 leveret til kongelige og lybske skibe under øen: 53 okser, 233 får og lam, 80 tønder øl, 27½ tønde kød, 57 sider flæsk. Endnu 18 tønder kød, 12 tønder sild, 13 tønder torsk med mere, han ikke har optegnet.
Hertil har jeg, år 1543, på Sankt Maria Magdalene dag på Hammershus, overantvortet Blasius von Wickede, i nærværelse af mine herrer, nemlig Niklas Bardewik og herr
Claus Stortelberg, slottet Hammershus og den efterskrevne beholdning (overantvortning): 200 sider spæk, 346 store stykker kød, 143 tørrede får, 11¼ tønde sild, 2 tønder torsk, 1 tønde ærter, 2½ tønde boghvedegryn, 1 tønde havregryn, 2 halve tønder notskær(?), 26 tønder saltet flæsk, ½ tønde støbt talg, ½ års støbte lys, 156 tønder mel, 224 tønder malt, 142 tønder havre, 12 drøm humle, 5 skippund tranet salt, 1 tønde bagesalt, 77 tønder øl i kælderen, ½ års brænde.

Jeg havde på slottet, da jeg tiltrådte, ikke andet modtaget på mine herrers vegne end én seng med to lagner og et tæppe. Her har jeg og Blasius von Wickede nu igen overantvortet, med knægte og tyende, senge med lagner og et tæppe med alt, hvad dertil hører — 28 senge. Hertil har jeg lånt Blasius von Wickede, som jeg endnu ikke har fået tilbage, 3 gode senge med alt tilbehør, af den slags jeg og min hustru selv har sovet på."
Summa på de okser, han har sendt til Lübeck og leveret til skibene: 166 stykker. Det saltede kød til Lübeck, til skibene og overleveret med slottet: 32 læster 5½ tønde. Får og lam på samme måde: 232 stykker. Flæsk til Lübeck og skibene: 157 sider flæsk.
For sko, han har ladet gøre på slottet til knægtene og arbejdsfolkene, har han fået af deres løn 467 mark 5 skilling dansk. For øl og brød, han har leveret til skibene, har han modtaget 384½ mark dansk. For kalk, han har solgt fra slottet, 141 mark 4 skilling dansk. For strandingsgods 57½ mark dansk. Han har ladet bjærge i stranden og sendt til Lübeck 6 store ankre; ligeledes 1 skønt stykke [vragteknisk udtryk], 7 læster 3 fjerdedel sild, 2 hele og 4 halve tønder samt 1 fjerdedel smør, 3 fade tran, 1 tønde ..... 4 tønder kød, 2 fade og 2 små tønder talg, 2 kister lys.
I de 16 år, han har været på Bornholm, har han ved "vore broer"(?) beskattet bønderne og modtaget: 18.582 mark [...]

Side nr. 126

Dokument Nr. 111 (fortsat)

12 ß. Dansk; 106½ Stykke 7 Alen Leydisk; 131 Stykker Deventersk; 442 Ørne og Køer; 312 Faar og Lam; 222½ Tdr. Torsk; 44 Tønder Sild; 2 Læster 5½ Tønde 1 Fjerd. Smør; og besuden ½ Læst Smør til Herr Jochim Gercken og 258 Tønder Havre."
Følgende Bønder tilhøre Kirkerne paa Bornholm og give hver om Aaret 2 Læs Ved til Slottet og xv pend. "vor Byddel geldt"*): I Larsker Sogn 3 Gaarde, Øster Mariæ Sogn 2 Gaarde, Ypsker 2, Boelsker 2, Poulsker 1, Pederske 1, Vester Mariæ Sogn 2, St. Knuds Sogn 2, Allerhelgens Sogn 2, St. Clemens 4, St. Michels Sogn 3, St. Olufs 2, og i St. Andreas Sogn 3 Gaarde.**) Disse give altsaa 58 Læs Ved, og hvert Læs til 4 ß Dansk, gjør 14½ Mark dansk. "Byddel gelde" om Aaret 2 Mk. 4 ß 3 pend. Dansk. Foruden de nævnte Gaarde ere der 2 i St. Clemens Sogn, som holde 4 Karle med 4 Heste aarligt i een Nats "ffoder gestynge."
Fra Anno 1526 til 1542 have disse Gaarde betalt i Penge ialt 236 Mk. 4 ß Dansk. Foruden de ovennævnte ere 2 Bønder udenfor Skattebogen, den ene i St. Jeps Sogn Andreß Kaß giver 1 Frd. Smør; den anden i St. Nicholais Sogn, ved Navn Hans Møller har givet 1 Frd. Smør baade forhen og i Bernt Knops Tid. Disse 2 Frd. Smør skal Stig Porß have taget fra Slottet foregivende at de tilkomme Bisskoppen.
"Anno xxv denn byngbach na Martyni hefft her Otte Krumpen Ridder, Herren Kort Wybbekynk dat slot vnde lant Bornholm . . . . . inegheuen . . . . vnde Im namen deß Erb. Radts tho Lubek auerantwert myt aller vphaue vnde gherechtycheydnvo Byschop Byrge vnde Steen Stensen vor hen dat ghehat hebben nynner . . . . . , vth beschedenn. Hyr vp hebbe ick Mychal Hals vnde Hans Scryuer(?) ghebedden vnde ick myt aller Demot ann denn Byschop meister Age

**) Den Afgift „Byddelgeld" kunde antages at være den samme, som i Hertugdømmerne kaldes „Verbittelsegeld" af „verbitten", o: forvare, beskytte; men da ben i de danske Documenter kaldes „Retterthingsyending" er det rimeligere, at her er ment Penge til Boddelens Underholdning.*

***) St. Andreas Sogn er Rutsker Sogn.*

Side nr. 127

Dokument Nr. 111 (fortsat)

Sparren gescreuenn so lange dat he my Hans Scryuer auer gaff tho denenn vnde lende my eyn schattebok dat ick hebbe sulueft vt gescreuenn, moste dat Bock dem Byschop wedder tho senden vp dat slot vnde lant na older gewant nyck vorandert worde dat ick my och siede na gerychttedt hebbe vnde bynn vom nemende darinne ghindert wante dat Styge Porß dor vme gheuordert hefft" etc.

(Udtog af Bernt Knops Regnskab; Orig. uben Navn og Dat. i Raadh. Archiv. i Lybek. Fasc. 13.)

Oversættelse

... 12 skilling dansk; 106½ stykke [og] 7 alen leydisk; 131 stykker deventersk [klæde]; 442 ørne og køer; 312 får og lam; 222½ tønder torsk; 44 tønder sild; 2 læster 5½ tønde 1 fjerding smør; og desuden ½ læst smør til herr Jochim Gercken og 258 tønder havre.
Følgende bønder tilhører kirkerne på Bornholm og giver hvert år 2 læs ved til slottet og 15 penge "vor byddel geldt": i Larsker sogn 3 gårde, Øster Marie sogn 2 gårde, Ibsker 2, Bodilsker 2, Poulsker 1, Pedersker 1, Vester Marie sogn 2, St. Knuds sogn 2, Allehelgens sogn 2, St. Clemens 4, St. Michels sogn 3, St. Ols sogn 2, og i St. Andreas sogn [Rutsker] 3 gårde. Disse giver altså 58 læs ved, og hvert læs til 4 skilling dansk gør 14½ mark dansk. "Byddel gelde" om året 2 mark 4 skilling 3 penge dansk. Foruden de nævnte gårde er der 2 i St. Clemens sogn, som holder 4 karle med 4 heste årligt i én nats "foder gestynge" (foderpligt for gæster/ridende bud).
Fra år 1526 til 1542 har disse gårde betalt i penge ialt 236 mark 4 skilling dansk. Foruden de ovennævnte er der 2 bønder udenfor skattebogen: den ene i St. Ibs sogn, Andres Kaas, giver 1 fjerding smør; den anden i St. Nikolai sogn, ved navn Hans Møller, har givet 1 fjerding smør både forhen og i Bernt Knops tid. Disse 2 fjerdinger smør skal Stig Pors have taget fra slottet under foregivende af, at de tilkommer bispen.
"År [15]25, dagen efter Mortensdag, overantvortede herr Otte Krumpen, ridder, [og] herr Kort Wibbeking slottet og landet Bornholm ... indgivet ... og i det ærbare råd i Lübecks navn overantvortet med al ophævelse og rettighed, som biskop Birger og Steen Steensen forhen har haft ... udbeskeden. Hertil har jeg, Michel Hals og Hans Skriver(?), bedt og med al ydmyghed henvendt mig til biskoppen, mester Age
Sparre, skrevet, så længe indtil han overgav mig [dette] til Hans Skriver, og lånte mig en skattebog, som jeg selv har afskrevet; den bog måtte biskoppen [dog] have tilbage til slottet og landet, ifølge gammel skik uforandret; jeg har derfor også siden rettet mig derefter og er af ingen blevet hindret deri, hvorfor Stig Pors har krævet den" etc.
(Uddrag efter Bernt Knops regnskab; original uden navn og dato i Rådhusarkivet i Lübeck, Fasc. 13.)

Historisk kommentar

Bernt Knops store 17-årsregnskab (1525-1542), der strækker sig over ni trykte sider (117-127), er et af samlingens vigtigste kilder til Bornholms administrations- og økonomihistorie i den tidlige lybske periode. Det viser år for år den betydelige mængde skattesmør, korn, kvæg og andre naturalier, som blev sendt fra øen til Lübeck, samt de udgifter og leverancer, fogeden havde til

kongelige og lybske skibe. Registret slutter med en detaljeret overdragelsesforretning til efterfølgeren Blasius von Wickede i 1543 og et tillæg om kirkegårdenes vejpligt og "byddelgeld", samt en kort beretning om selve overdragelsen af Bornholm til Lübeck i 1525, hvor Otte Krumpen og Kort Wibbeking overantvortede slot og land på det lybske råds vegne, og om biskop Age Sparres skattebog, som Bernt Knop lod afskrive. Regnskabet illustrerer både omfanget af Lübecks udbytning af øen og den administrative kontinuitet, fogederne søgte at opretholde i forhold til ældre, dansk-kirkelig praksis.

Resumé

Slutningen af Bernt Knops 17-års regnskabsregister (1525-1542): oversigt over de kirkelige gårdes vejpligt og "byddelgeld", samt en kort beretning om Bornholms overantvortning til Lübeck i 1525 og om biskop Age Sparres skattebog.

Dokument Nr. 112

Fru Anne, Niels Brades Tiltale til Bernt Knop.

**) Dette Aktstykke antages at være fremkommet i Anledning af den Danske Undersøgelses Commission af 1543 og er derfor henstillet her.*

Thze er then skat paa Borgenholm som kalles kosmør then tage thee om sancte Hansfe Dag ij mark smør aff huer koo. It. then andhen skat tage thee om sancte Oluffz dag som kallis skur ij mark smør aff alt theres queg huert stocke serdell. It. xv pend. rettertings penninge; It. ½ pd. smør vedepenninge ffor vedt.
It. thze ære thee sagher som Erlig oc velburdig ffrw Anne Nielss Brades haffuer Bernit Knop paa Borginholm til at talle.
It. først at hand haffuer beskatteth hinnise bønder som er Hans Lassen i ffreningegardt ij Hwndrit mark, in ør . . . oc in iij Lodt skedt. It. Oluff Swensß it stocke Deffwenthers, vij lodt selff, in ringgylden oc ter offuer tog fraa hannem alt thet hand haffde ighen. It. twenne reyser ffor hanfs budt ind i hinnis ffry stoffue oc enmercke oc lodt ter vdhugge noogne suære Bygnings træer mett andhet hueß hand icke ville lade skoo.
It. Truit Paulß i Polsker sogn bleff slaghen vtj hanfs eghen gordt medt it knæbelspiidt sønder paa hanfs ryg oc løff samme karell siden effther Høsfruen og stack igennwm døren mett it draghit suer,
It. oc ter vtoffuer haffuer han twinget hinnise bønder oc tagitt ffraa thennom skur oc kosmør

---

Side nr. 128

Dokument Nr. 112 (fortsat)

vedt penninge oc rettertings penninge oc volgeste thennom ther, som thee haffue hafft thz slait til rede, oc thee icke villt tagit. It. oc saa haffuer tagit theris pant oc kommett thennem til at ziffuit(?) vt oc lest siden panthet ighen ffor viij ß. It. ij sware træce aff Nogelwndz stoffw. It. iij sware træce aff Pærgordz stoffw. It. it suart træce aff P. Michilsfens stoffw i Gadegorbe.

(Et Register iblandt Docum. til den Danske Adels Hist. Kgl. Bibliothek. Fam. Brabe.)

Oversættelse

Dette er den skat på Bornholm, som kaldes kosmør; den tages af dem om sankt Hansdag, [med] 2 mark smør af hver ko. Endvidere den anden skat, de tager om sankt Olufsdag, som kaldes skur, 2 mark smør af alt deres kvæg, hvert stykke for sig. Endvidere 15 penge rettertingspenge; endvidere ½ pund smør vedepenninge for ved.
Dette er de sager, som den ærlige og velbyrdige fru Anne Niels Brades har at anklage Bernt Knop for på Bornholm.
For det første, at han har beskattet hendes bønder: Hans Lassen i Vreningegård [har mistet] 2 hundrede mark, i øre... og i 3 lod sølv. Endvidere Oluf Svensen et stykke deventersk [klæde], 7 lod sølv, i ringgylden, og desuden tog han fra ham alt det, han havde tilbage. Endvidere to gange lod han sig bud føre ind i hendes fri stue og enemærke, og lod der nedhugge nogle svære bygningstræer, foruden andet, hun ikke ville tillade.
Endvidere blev Truid Poulsen i Poulsker sogn slået i sin egen gård med en knippel, [så det ramte ham] tværs over ryggen, og løb samme karl siden efter husfruen og stak igennem døren med et draget sværd. Endvidere har han derudover tvunget hendes bønder og taget fra dem skur og kosmør, vedpenge og rettertingspenge, og forfulgt dem der, som havde haft det slagtet til rede [dvs. kvæget klar til slagtning], men de ville ikke tage det. Endvidere har han også taget deres pant og fået dem til at give ud og siden lod han pantet igen for 8 skilling. Endvidere 2 svære træstykker fra Nyker(?) stue. Endvidere 3 svære træstykker fra Peder Gerdes(?) stue. Endvidere et sort træstykke fra P. Mikkelsens stue i Gadegaarde(?).
(Et register iblandt dokumenter til den danske adels historie. Det Kongelige Bibliotek. Familien Brahes [arkiv].)

Historisk kommentar

Dette udaterede klageskrift fra fru Anne Nielsdatter Brahe — antagelig fremkommet i anledning af den danske undersøgelseskommission af 1543 — hører til de mange dokumenterede overgreb, bornholmske jordejere og bønder anklagede fogeden Bernt Knop for i hans embedsperiode. Klagen er interessant, fordi den viser, at også adelige jordejere med bøndergods på Bornholm — og ikke kun de menige bønder selv — følte sig krænket af fogedens skatteopkrævning og indgreb i deres "frihed og enemærke". De enkeltstående, opremsende anklagepunkter (overbeskatning, ulovlig pantsætning, voldeligt overfald, tyveri af tømmer) er typiske for den righoldige klagelitteratur, der opstod omkring Bernt Knops embedsførelse og som til sidst førte til hans afsættelse.

Resumé

Klageskrift (udateret) fra fru Anne Nielsdatter Brahe mod fogeden Bernt Knop for ulovlig beskatning af hendes bønder, overfald på en af dem samt tyveri af tømmer fra hendes gårde.

Dokument Nr. 113

1543. 1 Juli. Chr. III. til de Lybske Assendinge paa Bornholm, at han sender en Commission, der med dem skal høre Undersaaternes Klager.

Chr. III. til Claus Bardewik og andre Lyb. Assendinge paa Bornholm, at han har affærdiget Thruth Gregersen,*) Stygge Porß og Jens Brade**) for med dem at forhøre Undersaaternes Klager, og

hvorvel han gjerne havde sendt dem til den bestemte Tid, nemlig til St. Hansdag, var han dog heri bleven forhindret. Han beder dem paalægge deres Foged, at han ikke besvære Nogen mod Ret og Billighed, ikke gjør Indgreb i Regalierne m. m. Dat. Ahus Søndagen efter Johannis Anno xLiij.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek.)

**) Trudt Gregersen, Lehnsmand til Varberg, den samme som Marcus Meier beforg for Varberg Slot. Han blev, saalænge han levede, altid brugt til Forhandling med Lybækkerne.*

***) Jens Brade til Vedskølle i Skaane.*

Oversættelse

Christian III til Claus Bardewik og de andre lybske udsendinge på Bornholm, at han har afsendt Trud Gregersen, Stygge Pors og Jens Brahe for sammen med dem at forhøre undersåtternes klager, og skønt han gerne havde sendt dem til den bestemte tid, nemlig til sankthans, var han dog heri blevet forhindret. Han beder dem pålægge deres foged, at han ikke besværer nogen imod ret og billighed og ikke gør indgreb i regalierne med mere. Givet Aalholm søndagen efter Johannes' dag, år [15]43.
(Original i Rådhusarkivet i Lübeck.)

Historisk kommentar

Dette kongebrev viser, hvordan den danske krone — trods Bornholms overdragelse til Lübeck — stadig havde en formel rolle i forbindelse med undersøgelser af klager fra øens undersåtter: kong Christian III udpeger her tre danske adelsmænd (Trud Gregersen, Stygge Pors og Jens Brahe) til, sammen med de lybske udsendinge, at høre klagerne over fogeden Bernt Knop. Det er netop denne kommission af 1543, hvis undersøgelser en stor del af de omgivende dokumenter (bl.a. Nr. 112 og den følgende, meget omfattende beretning Nr. 114) knytter sig til. Brevet illustrerer det dansk-lybske samarbejde om Bornholms styrelse, der fortsatte gennem pantetiden.

Resumé

Christian III meddeler (1. juli 1543) de lybske udsendinge på Bornholm, at han har udpeget Trud Gregersen, Stygge Pors og Jens Brahe til sammen med dem at forhøre undersåtternes klager, og pålægger dem at sikre, at fogeden ikke øver uret mod nogen.

Dokument Nr. 114

1543. Juli(?). Beretning fra de Lybske Udsendinge til Raadet, over deres Forretning paa Bornholm.

"Ao 43 den 16 Junius was de Sonauent na Viti do queme wy an vnder Bornholme to Nre vnde weren dar de nacht vnde reden nest de vagede des Sondags vp den nien huß vnde den mandach vp dat slot Hamershusen."
"Ao 43 am Donnerdach vor Sante Johannes do worden Reinolt Ditlewsßenn vnde Hans Simneßenn von vns im bywesente des vagedes vnde Blasius van Wickeden malckanderenn

Side nr. 129

Dokument Nr. 114 (fortsat)

entlich vordragen van wegen der scheldeworde so hze malckandern gehat alze dat Hans Simeßßenn hebbe sagt dat Detleff wol mochte en horsindt zin" . . . Reinolt beviste med 48 Mænd, at han var ægte føb og paasagde Byfogden Hans Simesen, at han gik det Ord om ham i Bleking, at han havde staalet Quæg. etc. Herom forligedes de . . . Den samme Dag havde de kaldet Borgemesterne og Byfogderne i Rønne, Nerø, Svanike og Sandvig for dem, i Nærværelse af en og anden af de tydske Kjøbmænd, hvilke hørte hjemme i Lybek, Rostok, Stralsund og Greifswald og Colberg. De tydske Kjøbmænd forlangte at blive ved de gamle Friheder, men havde intet at bevise disse med, hvorfor de viste dem til Landsthinget til de gamle Bønder; men Bymændene beklagede sig over, at de tydske Kjøbmænd droge om og siøbte op paa Landet og foraarsagede Dyrtid. De havde ofte klaget herover i Lybek, hvorpaa de havde Bevis. Det var bestemt "alse dat de Dubisk kopmen hyr vp deme lande mogen frye apenne bodenn vnde egenne wunstede holden vnde myt bur vnde borgeren im Lande hin vnde wedder mogen handelen glick den borgeren alzo von Bartelemei-Avente vp Martini vnde eft emendes were de hyr handelen wolde vor edder na der bauen gescreuen tyden sodans schall ome of frig stann Jedoch dat he hyr nene eygenne wonnstede holden schall den myt enem framen manne to hus liggen vnde vme zin Gelt teren vnde (benoch) zin gut in siner boden hebben, vnde auerst der borgeren of . . . . handelen in den steden auerst nicht bar buten. Dewile ze vns bissen bericht gedan bat en Erb. Radt sodans nagegeuen hebbe wy deme Dubest kopman ansegt bat wy bauen des Erb. rads bewillinge nicht bon konden effte dennoch emendes der stede weren de mehre vnde ander frigheidt hebden sodans mogen ze antogenn nu edder hernamalß darinne hebben of de buelude bewilliget efte sodans befunden werde so wollen ze de suluen vormeren vnde nicht vormynneren" . . Item beklagede Borgem. og Byfogderne sig, at nogle Tydske og Danske Kjøbmænd gave Bønderne Fuldmagt og lode drive Handel igjennem disse. Det blev Fogden paalagt at paasee, at saadant ikke skete

---

Side nr. 130

Dokument Nr. 114 (fortsat)

og ved Overtrædelse at confiskere Varerne til Fordel for Herskabet. De Tydske Kjøbmænd spurgte nu hvorledes de skulde faae deres Fordringer ind, naar de ikke torde mane deres Skyldnere. Da blev det dem tilladt, at de vel maatte ride paa Landet for at mane, men ikke under dette Skin drive Handel eller tage Varer i Betaling; thi alle Varer skulde bringes til Stæderne og der Handelen drives. Beskyldes nogen at have handlet herimod, skal han rense sig med sin Ed.
Den næste Løverdag, som var St. Johannis Aften, holdt de "Landt Dingh tho farsen bav."(?) Det er sædvanligt, at der paa Den holdes Landsthing hvert Aar, Løverdagen før St. Hansdag, men da nu i dette Aar St. Hansdag indfaldt paa en Løverdag havde man afholdt Landsthinget paa selve denne Dag.*) Paa Raadets Vegne vare alle Sandemændene tilsagte at tillyse i deres Sogne, at om Nogen havde at beklage sig over Bernt Knop, skulde de komme til Slottet, og enten de kom eller ikke, skulde de blive hjulpne til Rette. Dog ingen klagede over Bernt, men gav Thomas Wiltfangs Hustru sig i Rette med Bernt Knop: hun var beskyldt for at hun i Enkestand efter Erling Skonning havde levet med sin Karl og hun vilde være uskyldig. It. det havde tildraget sig at Bryggeren Lucke Knipe paa Hamershus og Lodich Tømmermand, ogsaa i Husets Tjeneste, vare komne i Klammeri med

Bøddelen paa Slottet i Sandvig, og havde stukket denne ihjel, og skjøndt det var paa andet Aar siden, havde Bernt ikke alene beholdt ham i Tjeneste, men ogsaa paa det bedste anbefalet ham til Blasius v. Wickede; forbi han ikke kunde undværes paa Slottet, da han baade kunde brygge og bage, og man ellers skulde have en egen Bager etc. og da der nu er skeet saadan Forbøn, saa have de handlet med ham, at han skal tjene 5 Aar uden Løn i Penge og forestaa Bryggeriet og Bageriet**).

*) Hertil er knyttet en Bemærkning, hvoraf det synes at fremgaae at Commissionen af 1538 (see foran Pag. 98) var mødt den 12 Juli, og at de Danske Tilforordnede havde været Trudt Gregersen, Knud Bilde, Hr. Johan .... og Hr. Albert Kl. ....

**) Hans Besolding var aarlig 25 Mk. Danske = 10 Gylden og "myt..."

Side nr. 131

Dokument Nr. 114 (fortsat)

It. Det Hamborger Skib var strandet No. 42, og der var intet reddet uden en støbt Falkonet, en smeddet Halvslange og 2 halve "Hacken." De 4 Ankere med Tov stode endnu i Grunden og det paalagdes B. Knop at faae dem reddede. Raadet til Bedste. It. det tildrog sig No. 34 at Sven Mortensen vilde tilholde sig en Skov som Jens Jepsen mente at have Del i. Da de som til Thinge gjorde 6 Mænd imellem, at de hver skulde have den halve Skov; Jens skulde give Sven Mortensen en Sølvøse paa 3 Lod, og den som brød Forliget give Fogden x Lod Sølv og søgte Rettergang, og Bernt Knop sagde, at de 6 Mænd havde dømt uretteligt og afskattede dem 170 Mk., og til Fogden 5 Al. Engelsk. De havde ofte forlangt Erstatning af Bernt, og da de nys som fra Sverrig, havde de villet klage, men Bernt havde sagt de skulde ikke klage: han vilde tilfredsstille dem, hvilket han ikke havde gjort. Nu vilde de have i Erstatning 200 Mk. eller have Sagen for Kongen. Der tilsendtes dem 155 Mk. Dansk inden Michelsdag.
Fremdeles Løverdagen efter St. Peder og Poul holdt de Thing i Rønne og spurgte om Nogen havde at klage over Bernt Knop; men Ingen havde klaget. It. Reinholdt Ditlewsen paasagde Henning Clausen Byfoged i Sandvig, Herr Oluf "den Decken" og Hans Nemer at være Forrædere og uærlige Folk, for det Brev, de havde udstædt (til Forsvar) for Thønnis Wiltfangs Kone, men han vedgik, at han ikke kunde bevise dette: han afbad etc. Nu skulde han straffes derfor og gjøres "to enem vnmanne" derfor; men han lovede at komme til Lybek og afhandle Sagen med Raadet. It. Henning Clausen havde sagt at Reinholt Ditlefsen under, eller fort efter, Oprøret havde havt et Harnisk, dog vilde han ikke beskylde ham for, at han havde brugt det til Ufred. Men dette vilde Fogden ikke lade sig noie med, og da tilstod Reinholt at han

berne wande in de 24 Mk. Lubsch" saa at Raadet for 5 Aar faaer 195 Mk.(?) (Det synes ellers næsten som om han skulde have Løn for den ene Bestilling, men ikke for den anden.)

Side nr. 132

Dokument Nr. 114 (fortsat)

havde havt et løst "brustken" af "Stecken vnn sthelife" og vil undskylde sig derfor hos Raadet*)

It. Fredagen den 6 Juli vilde de have forlenet Henrik von Koffeldt med en Skov og øde Udmark (Tofteskov i Ibsker?), som Steffen Persen havde havt i Forlehning af Bernt Knop; men da de af Bernts Beretning mærkede, at denne Steffen er den, som i Forening med Stig Pors arbeider paa at forkorte Slottet i dets Indkomst(?), havde de betænkt dem, og da Steffen havde bevist, at hans Kones Formænd havde besiddet Jorden i 33 Aar, saa havde de ladet ham beholde den et Aar.
Fredagen 7 Juli kom de til Sandvig om Aftenen silbig og traf der Herr Trudt Gregersen, Stig Pors og Jens Brade, Herr Axels Søn. Om Løverdagen da de spurgte Almuen, om de havde noget at klage over Bernt, svaredes ikke, men Mændene beraadte sig mellem hinanden. Der stævnedes saa Thing ved St. Clemens Kirke.
De Kongelige Raader forblive i Sandvig. Om Søndagen havde de havt de Kongelige Raader til Gjæst paa Slottet, og om Aftenen reiste disse til St. Clemens Kirke. Om Mandagen kom de til St. Clemens Kirke og fandt her Almuen for sig tilligemed de Kongl. Raader, hvilke læste et Brev fra Kongen, at mange Klager vare komne ham for Øre etc. De Lybske Commissairer tilbøde sig paa Raadets Vegne at ville gjøre Ret og Skjel tilligemed de Kongl. Raader. Her opstod en Strid mellem de Kongl. Raader og de Lybske, da hine fordrede at Undersaatternes Klager skulde indgives skriftligt, hvilket disse ikke vilde tilstede . . . . En stor Del af Forretningen er opfyldt med denne Strid, der synes at have giort en Ende paa Undersøgelsen.
Angaaende de 3 Gaarde Bernt Knop har forlenet Landsdommeren med, og som Stig Pors har frataget ham, da bevistes det med Breve, at de hørte til Stiftet og ikke til Slottet, og da B. Knop og de Lybske Assendige maatte erklære sig overbeviste, gav man efter, skjøndt disse Gaarde havde været brugte til Slottet i 18 Aar.

**) Anno 44 betalte han derfor 2 Tdr. Smør efter en Vedtegning.*

Side nr. 133

Dokument Nr. 114 (fortsat)

Angaaende Gaarden Søsegaard, da har Bernt Knop hvert Aar faaet ¼ Td. Smør af den, men Stig Pors har taget den til sig og faaet ¼ Td. Smør af den iaar. Hans Skriver paastaaer, at han i hans Tid har hævet denne ¼ Td. Smør, og at den i Herr Aage Spares Tid og i Herr Torben Bildes Tid har været ved Slottet. De have fordret den tilbage, men de Kongl. Raader have forelæst dem et beseglet Brev, at den hører til Bispens Bord. De henstille Sagen til Raadet.
Desuden handledes der om et øde Sted, hedder Toftesskov i St. Jeps Kirkesogn. Af dette har B. Knop faaet ¼ Td. Smør og der ligger en smuk Skov til samme Sted, som Bernt Knop har brugt til Slottet. Denne Gaard vil Stig Pors skal høre til Stiftet og ikke til Slottet, og har beraabt sig paa andre Folk, som kunde bevidne dette, men da ingen Vidner vare tilstede, er det paalagt B. Knop, at han skal høre Vidnerne og gjøre Indberetning til Raadet.
"It. it findt i½C iij gardenn heten de stratte gordenn vnd horen to deme slote de geuen jarlickes vj schepell haueren to deme slote bauen oren andern schat etc. fordert Stigg Pursße von den vj schep. Haueren tue schepell to des bisschoppes tegeden vnde secht dat de iiij schepel anher by dat slot horen vnne de lude hebben sn vortiden geuen 1 Sch. Garstenn vnde zy bo oplaten worden dat vor genannte ij schepel haueren, so findt de ij schepel by de iiij schepel kamen" etc. Herpaa svarede de, at de før Raadernes Ankomst havde forhørt til Thinge, og da vare gamle Mænd fremstaaede og havde vidnet, at de ikke havde hørt rettere end at de 6 Skpr. Havre "van nenene tidt tegenden geweßen" . . . og da disse Gaarde skatte ligesom de andre, slutte Lybekkerne at de 6 Skpr. Havre

maa være Tiende; Hans Skriver har dem ogsaa i sit Register, og da de høre til Slottet bede de Raadet ikke at forkorte Indtægten.
Bisskoppens og Capitlets Bønder have hver aarligt givet Slottet 2 Læs Ved, og i Høhøsten ført fire Læs Hø eller mere til Slottet, hvoraf man maa slutte, at det ere "sunderlige plakte", og de Mænd, der bringe dette

---

Side nr. 134

Dokument Nr. 114 (fortsat)

Hø ere 12 eller 13, men de som bringe Ved ere vel 150 Mænd. Dette har Stig Pors ogsaa forbudet. De have nu handlet med de kongl. Raader, men have ikke kunnet faae dem til Eftergivenhed i de 3 Puncter: Tienden, Ved og Hø; men tilsidst have de dog givet efter og indrømmet disse Ydelser for i Aar, da saa Kongen og Raadet i Lybek maatte forene sig derom.
Frimændene vilde ikke skatte til Slottet og ikke føre Ved; vilde have Hals og Haand over deres Tjenere, og have Lov at skyde Vildt paa deres egen Grund. De Kongl. Raader havde sagt at dette vare Friheder, som Kongen havde givet Frimændene over det hele Rige. Lybekkerne svarede de havde havt Landet nogle Aar, og de havde faaet det saaledes som Bisppen havde havt det, de haabede at Kongen ikke vilde indføre nogen ny Skik. De Danske Raader havde anført deres tidligere Grunde og Lybekkerne tilsidst sagt, at de ikke kunde indvilge heri, men vilde referere til Raadet.
Angaaende Vildtet have de danske Raader bedet, at man dog maatte overlade Frimændene et Stykke Vildt om Aaret. Dette have de paataget dem at forebringe Raadet, dog skulle de ikke have Magt selv at skyde, men Fogden skal ved sin Skytte lade skyde til dem.
It. bade de, at Ko. M. maatte give efter og Undersaaterne appellere til Lybek . . . "hir up hebbe ze vns be antwordt geuen dat ze des nene macht hebben . . . wolde den artikell gerne an den koningk laten gelangen wes denne de K. G. herinne geneget deß worde en Erbar rat wol widern beschet erlangen. Hirvp hebbe wy alzo vnseren auschet myt geborlicken Danksaginge vnde gewanlicke Erbedinge genamen."

(Uttog af et Concept til en Beretning fra Affsendingerne til Raadet. Raadh. Arch. i Lybek. Fasc. 3.)

Oversættelse

[Beretning fra de lybske udsendinge til rådet, over deres forretning på Bornholm, 1543.] "År [15]43, den 16. juni, som var lørdagen efter Vitusdag, kom vi til Bornholm, til Nexø, og var der om natten, og red dagen efter, en søndag, til fogeden på Neksø, og mandag videre til slottet Hammershus." "År [15]43, torsdagen før sankt Hansdag, blev Reinholt Ditlevsen og Hans Simonsen af os, i nærværelse af fogeden og Blasius von Wickede, endelig forligt angående de skældsord, de havde haft indbyrdes, idet Hans Simonsen havde sagt, at Detlef vel kunne være en horeunge(?)" — Reinholt beviste med 48 mænd, at han var ægtefødt, og anklagede byfogeden Hans Simonsen for, at det gik det ord om ham i Blekinge, at han havde stjålet kvæg, etc. Herom blev de forligt.
Samme dag havde de kaldt borgmestrene og byfogederne i Rønne, Nexø, Svaneke og Sandvig for sig, i nærværelse af nogle af de tyske købmænd, som hørte hjemme i Lübeck, Rostock, Stralsund, Greifswald og Kolberg. De tyske købmænd forlangte at blive ved de gamle friheder, men havde intet bevis derfor, hvorfor man henviste dem til landstinget og de gamle bønder; men bymændene

beklagede sig over, at de tyske købmænd drog rundt og opkøbte på landet og forårsagede dyrtid, hvorover de ofte havde klaget i Lübeck og havde bevis derpå. Det blev bestemt, at de tyske købmænd på landet frit måtte holde åbne boder og egne bopladser og handle med bønder og borgere frem og tilbage i landet ligesom borgerne, fra Bartholomæusaften til Mortensdag; men om nogen ville handle der før eller efter denne tid, skulle det stå ham frit, dog at han ikke måtte holde egen boplads der, men ligge til huse hos en hæderlig mand og fortære for sine egne penge og have sit gods i dennes bod, dog at borgerne... måtte handle i byerne, men ikke udenbys. Da de nu havde meddelt os, at et ærbart råd havde tilladt dette, har vi sagt de tyske købmænd, at vi uden rådets samtykke intet kunne afgøre, men skulle andre stæder med anden frihed have noget at indvende derimod nu eller senere, kan de fremføre det, og hvis det befindes rigtigt, vil man hellere forøge end formindske [friheden]. Ligeledes klagede borgmestrene og byfogederne over, at nogle tyske og danske købmænd gav bønderne fuldmagt og lod dem drive handel gennem dem. Det blev fogeden pålagt at påse, at sådant ikke skete, og ved overtrædelse at konfiskere varerne til fordel for herskabet.
De tyske købmænd spurgte nu, hvorledes de skulde få deres fordringer ind, når de ikke turde mane deres skyldnere. Da blev det dem tilladt, at de vel måtte ride på landet for at mane, men ikke under dette skin drive handel eller tage varer i betaling; thi alle varer skulde bringes til stæderne, og handelen drives der. Beskyldes nogen for at have handlet herimod, skal han rense sig med sin ed.
Den næste lørdag, som var sankt Hans' aften, holdt de landsting. Det er sædvane, at der på Bornholm holdes landsting hvert år lørdagen før sankthans, men da sankthans dette år faldt på en lørdag, havde man afholdt landstinget på selve denne dag. På rådets vegne var alle sandemændene tilsagt at tillyse i deres sogne, at om nogen havde noget at klage over Bernt Knop, skulde de komme til slottet, og hvad enten de kom eller ej, skulde de blive hjulpet til rette. Dog klagede ingen over Bernt, men Thomas Wiltfangs hustru gik i rette med Bernt Knop: hun var beskyldt for, at hun som enke efter Erling Skonning havde levet sammen med sin karl, og hun erklærede sig uskyldig.
Ligeledes var det forefaldet, at bryggeren Lucke Knipe på Hammershus og Lodich Tømmermand, ligeledes i slottets tjeneste, var kommet i klammeri med bødlen på slottet i Sandvig og havde stukket ham ihjel, og skønt det var i det andet år siden, havde Bernt ikke alene beholdt ham i tjeneste, men også anbefalet ham på det bedste til Blasius von Wickede, fordi han ikke kunde undværes på slottet, da han både kunde brygge og bage, og man ellers skulde have en egen bager, etc.; og da der nu var sket sådan forbøn for ham, havde de aftalt med ham, at han skulde tjene fem år uden løn i penge og forestå bryggeriet og bageriet.
De kongelige råder forblev i Sandvig. Om søndagen havde de de kongelige råder til gæst på slottet, og om aftenen rejste disse til St. Clemens kirke. Om mandagen kom de til St. Clemens kirke og fandt her almuen forsamlet tillige med de kongelige råder, som oplæste et brev fra kongen om, at mange klager var kommet ham for øre, etc. De lybske kommissærer tilbød sig, på rådets vegne, tillige med de kongelige råder at ville gøre ret og skel. Her opstod en strid mellem de kongelige råder og de lybske, idet hine fordrede, at undersåtternes klager skulde indgives skriftligt, hvilket disse ikke vilde tilstå... En stor del af forretningen er optaget af denne strid, som synes at have gjort ende på undersøgelsen.
Angående de tre gårde, som Bernt Knop havde forlenet landsdommeren med, og som Stig Pors havde frataget ham, blev det bevist med breve, at de hørte til stiftet og ikke til slottet; og da Bernt Knop og de lybske udsendinge måtte erklære sig overbevist herom, gav man efter, skønt disse gårde havde været brugt til slottet i 18 år.
Angående gården Søsegaard har Bernt Knop hvert år fået ¼ tønde smør deraf, men Stig Pors har taget den til sig og fået ¼ tønde smør deraf i år. Hans Skriver påstår, at han i sin tid har oppebåret denne ¼ tønde smør, og at gården i herr Åge Sparres og herr Torben Bildes tid har hørt til slottet.

De har fordret den tilbage, men de kongelige råder har oplæst dem et beseglet brev om, at den hører til bispens bord. De henstiller sagen til rådet.
Desuden blev der forhandlet om et øde sted, kaldet Toftesskov, i St. Ibs kirkesogn. Deraf har Bernt Knop fået ¼ tønde smør, og der ligger en smuk skov til samme sted, som Bernt Knop har brugt til slottet. Denne gård vil Stig Pors skal høre til stiftet og ikke til slottet, og har påberåbt sig andre folk, som kunde bevidne dette; men da ingen vidner var til stede, er det pålagt Bernt Knop, at han skal afhøre vidnerne og gøre indberetning til rådet.
"Der findes tre gårde, kaldet de strøgårde(?), som hører under slottet, og som årligt giver 6 skæpper havre til slottet foruden deres anden skat, etc. Stig Pors kræver af de 6 skæpper havre to skæpper til biskoppens tiende og siger, at de 4 skæpper i øvrigt hører til slottet, og at folkene fordum har givet 1 skæppe byg, og at det [tiende-forholdet] er opstået ved, at de forannævnte 2 skæpper havre, så de 2 skæpper, kommer sammen med de 4 skæpper," etc. Hertil svarede de, at de før rådernes ankomst havde forhørt sig på tinge, og at gamle mænd da havde vidnet, at de aldrig havde hørt andet, end at de 6 skæpper havre aldrig havde været tiende... og da disse gårde svarer skat ligesom de andre, slutter lybækkerne, at de 6 skæpper havre må være [slottets rettighed og] ikke tiende; Hans Skriver har dem også opført i sit register, og da de hører til slottet, beder de rådet om ikke at lade indtægten forkorte.
Bispens og kapitlets bønder har hvert år givet slottet 2 læs ved, og i høhøsten ført fire læs hø eller mere til slottet, hvoraf man må slutte, at det er en ganske særlig ydelse, og de mænd, der bringer dette hø, er 12 eller 13, men de, der bringer ved, er vel 150 mand. Dette har Stig Pors også forbudt.
De har nu forhandlet med de kongelige råder, men har ikke kunnet få dem til at give efter på de tre punkter: tienden, ved og hø; men til sidst har de dog givet efter og indrømmet disse ydelser for i år, indtil kongen og rådet i Lübeck kan blive enige derom.
Frimændene vilde ikke skatte til slottet og ikke føre ved; de vilde have hals og hånd over deres tjenere og have lov til at skyde vildt på deres egen grund. De kongelige råder havde sagt, at dette var friheder, kongen havde givet frimændene over hele riget. Lybækkerne svarede, at de havde haft landet nogle år og fået det, ligesom bispen havde haft det, og de håbede, at kongen ikke ville indføre nogen ny skik. De danske råder gentog deres tidligere grunde, og lybækkerne sagde til sidst, at de ikke kunde indvilge heri, men vilde henskyde sagen til rådet.
Angående vildtet havde de danske råder bedt om, at man dog måtte overlade frimændene et stykke vildt om året. Dette påtog de sig at forebringe rådet, dog skulde frimændene ikke selv have lov til at skyde, men fogeden skulde lade skyde til dem ved sin egen skytte.
Ligeledes bad de om, at kongelig majestæt måtte tillade undersåtterne at appellere til Lübeck...
"Hertil har vi svaret dem, at vi ingen magt har [til at afgøre dette]... vil gerne lade artiklen komme kongen for øre, og hvad hans kongelige nåde da måtte være tilbøjelig til heri, derom vil et ærbart råd nok give videre besked. Herpå har vi da taget vor afsked med behørig taksigelse og sædvanlig hilsen."
(Uddrag af et koncept til en beretning fra udsendingene til rådet. Rådhusarkivet i Lübeck, Fasc. 3.)

Historisk kommentar

Denne udførlige beretning fra de lybske udsendinge — sandsynligvis fra sommeren 1543 — er samlingens mest omfattende enkeltdokument om den store undersøgelseskommission, der blev nedsat i fællesskab af den danske krone og Lübeck for at behandle de talrige klager over fogeden Bernt Knop. Beretningen giver et levende indblik i landstingets funktion, i forholdet mellem tyske gæstehandlende og de bornholmske byers borgere, i frimændenes (de gamle kongelige vasallers) særlige rettigheder med hensyn til skat, vildt og jurisdiktion over eget tyende, samt i den principielle strid mellem de danske og de lybske kommissærer om, hvorvidt undersåtternes klager

skulde fremlægges mundtligt eller skriftligt — en strid, der reelt bragte selve undersøgelsen til standsning. Dokumentet viser desuden konkret, hvordan grænsedragningen mellem "Slottets" og "Stiftets" gods (dvs. mellem den tidligere kongelige/lybske krongods og det gamle bispegods) var et tilbagevendende stridsemne, samt hvordan Stig Pors — landsdommeren, der optræder gentagne gange som Bernt Knops modpart og kritiker — søgte at få godser og indtægter overført fra slottet til stiftet. Sagerne om drab (bødlen i Sandvig), leje af skov og jord, samt striden om det strandede hamborgske skib, giver et bredt tværsnit af datidens bornholmske retspleje og administration.

Resumé

Udførlig beretning (1543) fra de lybske udsendinge til rådet i Lübeck om deres forretning på Bornholms landsting og ved kommissionens møder: forhandlinger med tyske gæstehandlende, sager om drab, jordleje og strandingsgods, strid mellem de danske og lybske kommissærer om formen for undersåtternes klager, samt afgørelser om grænserne mellem Slottets og Stiftets gods og om frimændenes rettigheder til skat, vildt og ved.

Dokument Nr. 115

1544. 9 Mai. Skrivelse fra Fogden Blasius von Wickede til Raadet i Lybek. Undersaaterne ere villige og lydige. Frimændenes Bønder ville ikke yde 2 Læs Ved og 15 Penge til Slottet; han har ladet befjendtgjøre Raadets Forbud mod Udførsel af Korn, undtagen til Lybek.

Side nr. 135

Dokument Nr. 115 (fortsat)

For 2 Aar siden strandede et Hamborger Skib og Skipperen har ligget et helt Aar og bjerget af Godset; Resten tilhører Raadet. Han har ladet bjerge 3 skjønne Ankere og et lille Anker og accorderet saaledes med Bjergerne, at de lade sig nøie med det lille. Michel Hals er bleven sendt af Kongen og har udskrevet en stor Skat, saa hver 10 Bønder maa give 1 Øre og hver Bonde ½ Læst Smør, 1 Side Flesk, 1 Faar, 1 Gaas og de tjenende Karle hver ½ Daler.
Blasius v. Wickede til Raadet i Lybek:
Han lader dem vide: "dat allhyr vp Iwernn En. Lande syck mytt den vndersatten gott danck noch woll erholt vnd wyllich vnnd gehorsamen syndenn lattenn", efter hvad han til denne Dag har kunnet erfare. Der er reist en Sag mellem Slottets og Frimændenes Bønder, der ikke ville føre 2 Læs Brændeved og betale 15 pend. til Slottet. Da de Kongl. og Lyb. Raader ved forrige St. Hansdag vare her paa Øen, blev Sagen ikke afgjort, men det blev bestemt, at saadan Ydelse endnu skulde finde Sted et Aar; nu ønsker han at vide, hvorledes han skal forholde sig . . . Ifølge Raadets Skrivelse har han ladet bekjendtgjøre til Herreds og Landsthing og i Kjøbstæderne, at Ingen maa føre Korn andensteds hen end til Lybek. Alt det Korn, der var for Haanden er forøvrigt allerede udskibet etc.
For 2 Aar siden kom et Hamborger Skib under Marcus Fott fra Reval og strandede ved Den. Skipperen har ligget her Aar og Dag, og saaet bjerget det meste mulige, det Øvrige tilhører Raadet. Han har ladet bjerge 3 skjønne Ankere og 1 lille Anker, og han har accorderet saaledes med Bjergerne, at de lade sig nøie med det lille Anker til Bjergeløn. Fremdeles maa han melde: "dat K. M. tho Dennemarken syn geschyckede hatt mytt enen Mychell Hals we ick thom Delle mynnen gunstygen Heren her Jochym Gersen tho geluige (hatt) hyr eyne szware schattunge vp de arme

Lude gehatt so datt x buren mosten geuenn 1 osfen vnd dartho eyn yder bur mott geuen ½ LisB botteren, 1 Syde speckes, 1 Schap 1 gos, vnd knufst de losfen knechte eyn yder ½ Daler. Dytt szuluige wert den armen Luden mechtych sur (ehe)ße dat van Stedenn samen konnen vp datt mall wenn ett dar nu by blyuen

---

Side nr. 136

Dokument Nr. 115 (fortsat)

mochte so werenn de arme Lude gar woll mede tho freden wentt gottes wylle weren deme ick Iw. Erb. Wysheyth etc. etc. befalle . . . . Dat. vp Hamershusßenn d. 9 Maius Anno 1544."
Blasius von Wyckedenn
J. E. wylliger dener.

(Efter Orig. i Raadh. Arch. i Lybeck II. 2.)

Oversættelse

For to år siden strandede et hamborger skib, og skipperen har ligget her et helt år og bjærget af godset; resten tilhører rådet. Han har ladet bjærge tre skønne ankre og et lille anker og har aftalt med bjærgerne, at de lader sig nøje med det lille. Michel Hals er sendt af kongen og har udskrevet en stor skat, så hver 10 bønder skal give 1 okse, og hver bonde ½ lispund smør, 1 side flæsk, 1 får, 1 gås, og de tjenende karle hver ½ daler.
Blasius von Wickede til rådet i Lübeck: Han lader dem vide, "at det her på Eders Erbarheds land går undersåtterne, Gud være takket, endnu vel, og de lader sig vise villige og lydige," efter hvad han til denne dag har kunnet erfare. Der er rejst en sag mellem slottets og frimændenes bønder, som ikke vil føre 2 læs brændeved og betale 15 penning til slottet. Da de kongelige og lybske råder ved forrige sankthans var her på øen, blev sagen ikke afgjort, men det blev bestemt, at sådan ydelse endnu et år skulde finde sted; nu ønsker han at vide, hvorledes han skal forholde sig... Ifølge rådets skrivelse har han ladet bekendtgøre på herreds- og landsting og i købstæderne, at ingen må føre korn andetsteds hen end til Lübeck. Alt det korn, der var for hånden, er for øvrigt allerede udskibet, etc. For to år siden kom et hamborger skib under Marcus Fott fra Reval og strandede ved øen. Skipperen har ligget her år og dag og har bjærget det meste mulige, det øvrige tilhører rådet. Han har ladet bjærge tre skønne ankre og et lille anker, og han har aftalt med bjærgerne, at de lader sig nøje med det lille anker til bjærgeløn.
Fremdeles må han melde: "at kongelig majestæt til Danmark har sendt sin udsending, en Michel Hals, hvorved jeg til dels — min gunstige herre, herr Jochim Gercken, til efterretning — [erfarer at] her er blevet lagt en svær beskatning på de arme folk, således at 10 bønder måtte give én okse, og desuden skulde hver bonde give ½ lispund smør, 1 side flæsk, 1 får, 1 gås, og desuden skulde de løse (tjenende) knægte hver give ½ daler. Denne [skat] falder de arme folk meget svær, medmindre stæderne bliver enige om, at det skal blive derved."

Historisk kommentar

Blasius von Wickede, der som ny foged afløste Bernt Knop i 1543, skriver her sit første indberetningsbrev til rådet i Lübeck og forsikrer om undersåtternes lydighed, samtidig med at han videregiver to konkrete forvaltningsspørgsmål: den uafklarede strid om frimændenes ved- og

pengeydelse, samt gennemførelsen af kornudførselsforbudet (bortset fra til Lübeck selv) — et centralt led i Lübecks økonomiske udnyttelse af Bornholm som kornkammer. Brevet nævner desuden Michel Hals' store kongelige skatteudskrivning på øen i 1544, som pålagde bønderne en betydelig ekstraskat af okser, smør, flæsk og kontanter — et vidnesbyrd om, at den danske krone, trods pantsætningen, stadig kunne udskrive skat på Bornholm parallelt med Lübecks egen forvaltning.

Resumé

Fogeden Blasius von Wickede meddeler (9. maj 1544) rådet i Lübeck, at undersåtterne er lydige, redegør for striden om frimændenes ved- og pengeydelse, kornudførselsforbudet og bjærgningen af to strandede hamborgske skibe, samt omtaler Michel Hals' nye kongelige skatteudskrivning på øen.

Dokument Nr. 116

1544. 29 Juli. Om Jørgen Warborg fra Stralsund, bosiddende i Nerø, hvem Bernt Knop havde trængt fra sin Eiendom.

Borgemester og Raad i Stralsund til Raadet i Lybek, at en af deres Medborgere Jørgen Warborg havde boet i Nerø og der eiet Hus, Gaard, Ager og Eng, hvilket Bernt Knop havde uden skjellig Aarsag trængt ham fra mod Lov og Ret. Han havde beklaget sig for Nic. Bardewick og den Lybske Assending, og disse havde efter at have hørt Parterne erklæret, at der var skeet ham Uret, og at han skulde have sin Eiendom restitueret (hvilket ogsaa synes tildels at være skeet). "Dath he (wo he vorgehat) hodant denn Konug'. Geschigkeden vnd Reden, welckes ok wolgedachte J. E. W. Gesandten ho mit vor gudt angesehen, nicht geclaget." . . Nu havde imidlertid Bernt Knop skrevet til Bornholm og derved udrettet saameget, at hans Ager og Eng endnu bestandigt forholdtes ham. De bede om, at han maa blive forhjulpen til sin Ret hos Bernt Knop eller andre, og faae sin Ager og Eng igjen . . . Tirsdag efter Jacobi apli.

(Orig. i Raadh. Archiv. i Lyb. II. 1.)

Oversættelse

Borgmester og råd i Stralsund til rådet i Lübeck: at en af deres medborgere, Jørgen Warborg, havde boet i Nexø og der ejet hus, gård, ager og eng, hvilket Bernt Knop uden skellig grund havde fortrængt ham fra imod lov og ret. Han havde beklaget sig for Niklas Bardewik og de lybske udsendinge, og disse havde, efter at have hørt begge parter, erklæret, at der var sket ham uret, og at han skulde have sin ejendom tilbage (hvilket det også synes til dels at være sket). "At han (som han tidligere har forholdt sig) ikke har klaget over det kongelige styre og de råder, som også højbemeldte Eders Erbarheds gesandter fandt godt anset." ... Nu havde imidlertid Bernt Knop skrevet til Bornholm og derved udrettet så meget, at hans ager og eng stadig blev holdt tilbage fra ham. De beder om, at han må blive hjulpet til sin ret hos Bernt Knop eller andre, og få sin ager og eng igen ... Tirsdag efter Jakobi apostels dag.
(Original i Rådhusarkivet i Lübeck II. 1.)

Historisk kommentar

Sagen om Jørgen Warborg — en borger fra Stralsund bosat i Nexø, som Bernt Knop uden lovlig grund havde fortrængt fra hus, gård, ager og eng — er endnu et eksempel på de mange klager over fogedens vilkårlige indgreb i undersåtternes ejendomsret, som blev rejst gennem det tyske hansestædernes netværk (her Stralsunds byråd, der henvender sig direkte til Lübecks råd på sin borgers vegne). At Bernt Knop, allerede afsat som foged, stadig via brev til Bornholm kunde forhindre en fuld gennemførelse af den lovede oprejsning, viser hans fortsatte indflydelse på øen efter afskedigelsen og de vanskeligheder, hans efterfølgere havde med at gøre hans tidligere afgørelser om.

Resumé

Stralsunds byråd klager (29. juli 1544) til rådet i Lübeck over, at Bernt Knop uretmæssigt har fortrængt deres medborger Jørgen Warborg fra hans ejendom i Nexø, og at Knop, selv efter at være dømt til at give oprejsning, stadig forhindrer denne i at få sin ager og eng tilbage.

Dokument Nr. 117

1544. 14 August. Bernt Knops Erklæring om Jørgen Warborg.

Han boede i Nerø, men havde forført Per Andersens Kone, der saa var bleven forladt af Manden. Siden havde han giftet sig med denne Kone og havt Børn med hende, til stor Forargelse for Folk. Da Superintendenten kom paa Landet, bleve de tildømte at rømme Landet og ikke at føre mere med sig end de gik og stode i, og alle deres Eiendele skulde tilfalde Herskabet. Knop havde dog givet ham adskilligt igjen. J. Warborg var siden kommen tilbage og havde kjøbt en Gaard eller faaet sin Gaard igjen; men til denne laae der en Jord, som Anders

---

Side nr. 137

Dokument Nr. 117 (fortsat)

Hallandsfarer og hans Kone, sagde havde hørt til deres Gaard, og Konen, der længe havde tjent ham, bad ham meget, at han skulde lægge Pengene ud for denne Jord, til de selv kunde løse den. Dette havde han gjort og vilde nu beholde Jorden til han fik sine Penge igjen, saa var det ham ligegyldigt, hvem der havde den.
"Ghestrengenn Erbarenn vnde Erßamenn, vorßychtyghenn vnde wolwysßenn Herenn Neuenst mynnenn vorplychtedenn vnde wyllygenn denstenn bydde ick Iuwenn Ghestrengenn Erbarenn wysheydenn alsse mynnenn ghebedenn leuenn heren vp dat allerdemodygeste tho wettenn dat ick suwer ghestrenger Erb wysheydt Breff (entfangen hebbe) neuenst der herenn vann dem Stralsunde Clagescryuende so de auer my ghedaen wo dat ick eyner ghenant Jurgenn Warborch synn arff vnde gudt wedder Recht vnde alle Byllycheydt schal afsghenamenn vnde ghedrenngenn hebbenn welck syck in der warheydt so nycht wart beuyndenn Denn idt hefft syk also begeuenn dat dyser vorgebachter Jurgenn Warborch hefft eynem ghenant Per Andersfenn syne Echtenn ffruwenn entuent vnde beleggenn so bat de sulue Per Andersfenn de sfrouwenn hefft vorlathenn vnde Jurgenn hefft se bar na auer vorbot wedder tho Echte geuenn lattenn vnde eynenn Tydt lanck so bo eynnander gewessenn vnde Kynder thosamde ghehat wo seddermenychtlyck tho Nix vnde auer alle Borneholmer lant wol beuosst iss, so lange dat de superintendenß vth Schone vp Borneholm

ghekamenn vmme sodann sacke vnde ander mer der Relygogenn belangenn etc. Dann suluest iß Per Andersfenn myt mer syner ffruntschap vor denn suluenn ghekamenn vnde vp dat scharpeste auer Jurgenn vnde dat wyff gheklaget. Nach thosprock vnde annert hefft de superintendenß Jurgenn myt samt dem wyue vnde ere kynder dorch grotte ghenade vnde vorbedde vann dem lande ghewysset vnde nycht mer dar medde van tho nemen sunder alse be gynngenn vnde stundenn Vnde allent wass de mer vann arff vnde gudder vp dem lande heddenn wysbe he inn der herenn hende Vnde darnach alse de superintendenß vom lande wedder ffoer bot vnde beual synn werde .my dat Jurgenn myt samt dem wyue vnde kynder so myt dem erstenn vom Lande faren scholde

---

Side nr. 138

Dokument Nr. 117 (fortsat)

vp dat de Per Andersfenn vnde syner ffruntschap nyk lenger tho Trosse gyngenn etc., so hebbe ick denn velghedachtenn Jurgenn dorch vorbedde itlyger stramenn Lubbe ffel vann denn gudderenn wedder gheuenn wo denn Borgemesterfs vnde Rade darsuluest tho Ner ganß wol beuoft yß vnde waß ick dann mer vann denn gudderenn entffangenn thom slatte hebbe ick mynnenn herenn thor Refenschap ghebracht wowol ick em vnde dem wyne darvann nycht plychtych waß thogeuende wennte thogeuende wennte de menn vam Lande kuemen etc. So iß denn Jurgenn tho Jar vorgangenn wedder vp Borneholm ghekamenn vnde mynne herrenn alse her Nyklawes Bardewyck vnde herrenn Ewert Stortelbarch myt groter Bedde angelanget vmme eynn arue dat Jurgenn ghekofft hebbe dat bom nach vnuerkofft waß so lange dat myne heren denn armenn synenn kynderenn halluenn wedder gheschenket. Denn hoff by dem karchhaue denn Jurgenn ghekofft hebbe myt alle synenn rechtenn tholyggende grunde etc. so vann oldynges vann rechten bartho gheleggen hefft dar ick my ock synt der Tydt nycht medde bekummert hebbe auer dar iß itlyck acker vnde wyske dem hefft Jurgenn vann eynem anderenn haue inn Ner ghefreggenn vnde ghelegenn tho Hanß Wylmesfenn gardenn dar bem nu ejenn inn dem suluenn haue want ghenant Anderß Hallansuarer vnde synn ffrow hefft my itlyge Jar truwelyk ghedent vnde bewyl bemm bem ffel gedachtenn Jurgenn synn guder samtlyck aff gesacht waß hefft Anderß Hallansuarer synn ffrow my ffel ghebeddenn bat ick benn ackerr vnde wysse be vann eren erenn arue vnd tho Jurgenn gefamen were tho my losfenn mochte vor gelt so lange ereß Dyngheß better worde alfe benn woldenn se my be werber aff losfenn vp bat wedder tho dem rechte arue famenn mochte. Denn suma hebbe ick vor benn suluenn acker vnde wysse vthgeuenn vnde mynenn heren tho Refenfschap ghebracht ffer vnde bertych marck wo ick myt myner heren Regysfter vann dem ffertygestenn Jare ghenochsam wet tho bewysfenn senn vnbe kann oct godt boen bat be acker vnde wyffe dar iat

---

Side nr. 139

Dokument Nr. 117 (fortsat)

mynn gelt hebbe vp vth gedaen bar ick vorbot vp doen hebbe lattenn hort vann Rechte tho Anders Hallansuarer synen arue vnde nyckt tho dem aruen by dem Karchhaue bat den kynderen wedder gheuenn iß wo alle denn vorstendygenn inn Ner ganß wol beuost iß wo Iuwe E. E.w heydt bat nu wyder darmede hebben wyllen stelle ick tho Iuwer E. E.w heydt wenn ick myn vthghelechte gelt wedder hebbe so yß my gelyke eynß welk de grunt hefft ebber bruket auer so lange ick myn gelt nycht wedder hebbe vorhope ick be grunt so lange dorch de mynen tho ghebruken lattenn bat ick

myn gelt wedder kryge. Dat alle wo vorghescreuenn wordenn Iuwe E. E.w heydt myt warheydt so vnde nycht anderß beuyndenn vnde ick wolde vngerne beuondenn werdenn de denn alder ryngestenn artykel offt punte scholde entteggenn dann denn mynne heren bewyllygget ebber vorgant heddenn myt gotlyger hulpe denn ick Iuwe E. E.w heydt alse myne leuenn herenn inn langenn ghelucke lyggenn Reyment lanckworende beuelle. Dat. Mollenn Donnerdagh nach sunte Lawerens Dach anno xLiiij*)
J. E. E.w heydt
vorplychteder vnde ghehorsam Dener
Berent Knop.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybeck II. 1.)

**) Udskriften til Raadet i Lybek er meget kryhende, hvilket altid er Tilfældet i B. Knops Breve, naar han har giort Uret eller siger Usandhed: "mynnenn ghebedeben herenn myt vnderdanygenn Denstenn thom Handenn."*

Oversættelse

Bernt Knops erklæring om Jørgen Warborg. Han boede i Nexø, men havde forført Per Andersens ægte hustru, hvorved samme Per Andersen forlod hende, og Jørgen lod hende siden efter forbud atter give til ægte, og de havde en tid levet sammen og fået børn sammen, hvilket sidenhen var vel bekendt over hele Bornholms land, indtil superintendenten kom fra Skåne til Bornholm angående denne og andre religionssager, etc. Da kom Per Andersen med flere af sin slægt for samme [superintendent] og klagede på det skarpeste over Jørgen og kvinden. Efter forhør og andet har superintendenten af stor nåde og forbøn vist Jørgen tillige med hustruen og deres børn bort fra landet, uden at måtte tage mere med sig, end de gik og stod i; og alt, hvad de havde af arv og gods på landet, skulde forblive i herrens [Lübecks råds] hænder. Og siden, da superintendenten igen forlod landet, gav han befaling om, at Jørgen med hustru og børn med det første skulde forlade landet,
for at Per Andersen og hans slægt ikke længere skulde gå i harme derover, etc.; så har jeg den ofte omtalte Jørgen, ved forbøn af nogle strenge lybske herrer, givet noget af godset tilbage, hvilket borgmestre og råd sammesteds i Nexø er ganske vel bekendt med; og hvad jeg ellers har modtaget af godset til slottet, har jeg aflagt regnskab for til mine herrer, skønt jeg hverken var pligtig hertil over for ham eller kvinden, før end de kom bort fra landet, etc. Så er denne Jørgen i det forgangne år atter kommet til Bornholm, og mine herrer, som herr Niklas Bardewik og herr Ewert Stortelberg, har med stor bøn henvendt sig angående en arv, som Jørgen havde købt, og som endnu ikke var videresolgt, hvorfor mine herrer af barmhjertighed atter har skænket den til de fattige børn. Gården ved kirkegården, som Jørgen havde købt med al sin ret tilliggende grund, etc., som fra gammel tid retteligen har hørt dertil, har jeg heller ikke siden befattet mig med; men der er noget ager og eng, som Jørgen havde erhvervet fra en anden gård i Nexø og forlenet til Hans Wilmsens gård, hvor nu i samme gård en ved navn Anders Hallandsfarer bor, hvis hustru har tjent mig trofast i nogle år, og da alt det ofte nævnte Jørgens gods samtlig var frataget ham, bad Anders Hallandsfarers hustru mig meget om, at jeg vilde lade den ager og eng, som var kommet fra hendes forældres arv til Jørgen, løse for penge, indtil hendes sag blev bedre; ellers vilde de have det løst tilbage igen, for at det kunde komme til den rette arving igen. Jeg har derfor udlagt penge for samme ager og eng og bragt det til regnskab for mine herrer, fire og tredive mark, som jeg med mine herrers register fra det fyrretyvende år tilstrækkeligt kan bevise, og kan ikke godt gøre, at ageren og engen der

min penge er udlagt på, uden at jeg forbyder [nogen adgang], før end det kommer i orden, som er ret og efter Anders Hallandsfarer hans arv, og ikke til det arvegods ved kirkegården, som er givet tilbage til børnene igen, hvilket alle forstandige folk i Nexø ganske vel er bekendt med, hvorledes Eders Erbarheder nu videre vil forholde sig hermed, stiller jeg til Eders Erbarheder. Når jeg får mit udlagte pengebeløb tilbage igen, er det mig det samme, hvem der har grunden eller bruger den; men så længe jeg ikke får mine penge igen, håber jeg, at grunden så længe må lades brugt ved mine folk, indtil jeg får mine penge tilbage. Dette alt, som forskrevet står, vil Eders Erbarheder med sandhed finde, og ikke anderledes, og jeg vilde nødigt findes at have handlet imod selv det ringeste punkt eller artikel, som mine herrer måtte have bevilget eller tilladt; med Guds hjælp, den jeg overlader Eders Erbarheder som mine kære herrer et langt, lykkeligt regimente. Givet Møllen, torsdagen efter sankt Laurentii dag, år [15]44.
Eders Erbarheder
forpligtede og lydige tjener
Bernt Knop.
(Original i Rådhusarkivet i Lübeck II. 1.)

Historisk kommentar

Bernt Knops egen, meget udførlige forklaring på sagen om Jørgen Warborg viser en helt anden vinkel end klagen fra Stralsund (Nr. 116): ifølge Knop var Jørgen Warborgs landflygtighed en straf pålagt af kirkens superintendent for ægteskabsbrud og samliv med en fraskilt kvinde, ikke en vilkårlig fogedhandling, og Knop hævder tværtimod at have handlet gunstigt ved at tilbagelevere en del af godset. Sagen om ageren og engen, som Knop havde ladet Anders Hallandsfarers hustru "indløse" med penge, illustrerer de indviklede ejendoms- og panteforhold, der kunde opstå, når gods inddroges fra en landflygtig og siden fordeltes eller genudlejedes. Brevets overdrevent ydmyge og underdanige tiltaleform bemærkes af udgiveren i en fodnote som karakteristisk for Bernt Knop, når han søgte at dække over uret eller usandhed — et interessant kildekritisk fingerpeg til, hvordan man i samtiden selv vurderede fogedens brevstil.

Resumé

Bernt Knops forklaring (14. august 1544) på sagen om Jørgen Warborg: ifølge Knop blev Warborg landsforvist af superintendenten for ægteskabsbrud, men Knop har siden — efter forbøn — tilbageleveret en del af hans gods; en tilstødende ager og eng er indløst med penge på vegne af den nuværende bruger, Anders Hallandsfarers hustru, og Knop stiller det til rådets afgørelse, hvordan der videre skal forholdes med sagen.

Dokument Nr. 118

1544. 28 October. Udtog af en Skrivelse om Tønnes Wiltfangs Strid med Bernt Knop, om de Penge, han har afskattet hans Hustru, da hun var Enke; om Ansættelse af en Hovidsmand; Borgerne i Rønne og deres Strid med Slottets Folk.

Bl. v. Wickede til Raadet i Lybek.
Tønnis Wiltfang havde Sag med Bernt Knop, formedelst en Sum Penge denne havde afskattet hans Kone, medens hun var Enke. Tønnis vilde ikke taale denne Uret og fordrede

Side nr. 140

Dokument Nr. 118 (fortsat)

Pengene igjen, eller han vilde bringe Sagen for Raadet i Lybek eller for Kongen af Danmark. Knop anmodede sin Svoger Wilm von Sjest, som da boede i Travemünde og v. Wickede om at forlige Sagen, hvilket de ogsaa paatoge dem, og de forligte Sagen saaledes, at Knop skulde tilbagebetale det afskattede Beløb og dermed skulde al Irring og Trætte ophøre, og Wiltfang være Knops Ven ligesom forhen, hvorpaa han udstedte sit Bevis. Nu klager Wiltfang over, at Knop ikke vil holde Forliget og betale Pengene, og dersom han ikke havde ment det anderledes burde han vel have forstaaet v. Wickede for denne Skam og Spot. Han sender denne Skrivelse med Wiltfang, og den tjenstlige Bøn at forhjelpe ham snart til sin Ret, da Wiltfang i alle Maader har vist sig tro og villig, ladet sig bruge ved alle Leiligheder i Lybeks Tjeneste etc. Den salige Jochim Gercken havde Befaling af hele Raadet at afgjøre de Bornh. Sager, og han havde udset en, der skulde ansættes som Hovedsmand. Han beder om, at denne maa komme tilstede inden Faren er for Haanden. Den Sag mellem Byen Rønne og Slottets Tjenere har han udført til Thinge og bundet mod Borgerne, og nu saaledes handlet og forligt Parterne, at der er en gandske god Forstaaelse mellem dem . . . Dat. Hamershussenn am Dage Symonis & Jude Anno xLiiij.

(Ubt. af Orig. i Raadh. Arch. i Lyb. II. 2.)

Oversættelse

Blasius von Wickede til rådet i Lübeck: Tønnis Wiltfang havde sag med Bernt Knop angående en sum penge, som denne havde beskattet hans hustru for, medens hun var enke. Tønnis vilde ikke tåle denne uret og krævede pengene tilbage, ellers vilde han bringe sagen for rådet i Lübeck eller for kongen af Danmark. Knop bad sin svoger Wilm von Sjest, som dengang boede i Travemünde, og von Wickede om at forlige sagen, hvilket de også påtog sig, og de forligte sagen således, at Knop skulde tilbagebetale det opkrævede beløb, hvormed al uenighed og trætte skulde ophøre, og Wiltfang atter være Knops ven ligesom forhen, hvorpå han udstedte sit skriftlige bevis herom. Nu klager Wiltfang over, at Knop ikke vil overholde forliget og betale pengene, og dersom han [Knop] ikke havde ment det anderledes, burde han nok have skånet von Wickede for denne skam og spot. Han sender denne skrivelse med Wiltfang, og den tjenstlige bøn om at hjælpe ham snart til hans ret, da Wiltfang i alle måder har vist sig tro og villig og ladet sig bruge ved alle lejligheder i Lübecks tjeneste, etc.
Den salige Jochim Gercken havde af hele rådet fået befaling til at afgøre de bornholmske sager, og han havde udset en, der skulde ansættes som hovedsmand (befalingsmand). Han beder om, at denne må komme til stede, inden faren er for hånden. Den sag, som var mellem byen Rønne og slottets tjenere, har han ført til tinge og vundet imod borgerne, og har nu handlet og forligt parterne således, at der er en ganske god forståelse imellem dem... Givet Hammershus på Simon og Judas' dag, år [15]44.
(Uddrag af original i Rådhusarkivet i Lübeck II. 2.)

Historisk kommentar

Brevet fra den nye foged Blasius von Wickede giver et indblik i, hvordan han videreførte og opryddede i flere sager efter sin forgænger Bernt Knop, deriblandt en pinlig strid om et brudt forlig

angående penge, Knop havde uretmæssigt opkrævet af Tønnis Wiltfangs hustru under hendes enkestand. At von Wickede selv havde medvirket som mægler i forliget, og at Knop nu ikke ville overholde det, satte fogeden i en vanskelig position over for både rådet og den skadelidte. Brevet nævner desuden det longitudinelle spørgsmål om en fast hovedsmand ("Hovidsmand"/befalingsmand) på Bornholm — en stilling, Jochim Gercken forud for sin død havde fået i opdrag at besætte — samt en løst afgjort strid mellem Rønne by og slottets tjenere, der viser fogedens rolle som dommer og forliger i lokale konflikter.

Resumé

Blasius von Wickede beretter (28. oktober 1544) til rådet i Lübeck om striden mellem Tønnis Wiltfang og Bernt Knop angående penge, Knop uretmæssigt havde opkrævet af Wiltfangs hustru, og som Knop nu nægter at tilbagebetale trods et indgået forlig; desuden om behovet for en hovedsmand på øen og om bilæggelsen af en strid mellem Rønne by og slottets tjenere.

Dokument Nr. 119

1544. 30 Novbr. Tønnis Wiltfangs Forpligtelse for Brennesgaarden, han har faaet til fri Eiendom.

Raadet i Lybek overdrager Tønnis Wiltfang Brennesgaarden til fri Eiendom, saalænge han opfylder sine Forpligtelser, og tilsiger ham desuden aarligt 6 Alen Tøi (Dokes), 6 Al. „parchenn" til en Vams, 1½ Al. Klæde (Vandes) til et Par „hosen" og saameget Foderlærred, som behøves til Vams m. m. Derimod skal Th. W., som han har forpligtet sig til, og med udstrakt Arm og oprakte Fingre gjort sin „lyfflichen" Ed paa, være Raadet, og Blasius von Wickede, eller hvem der har Befaling paa

---

Side nr. 141

Dokument Nr. 119 (fortsat)

dets Vegne, lydig, hørig, huld og tro, Nytte og Gavn befordre, Skade og Fordærv afvende etc., især skal han have Tilsyn med Undersaaterne ere hørige og lydige, afholde sig fra Utydighed og Mytterie, af hvad Aarsag dette end kunde opstaae; behørigt melde Lovovertrædelser og Aarsager til saadanne, paa Landet og i Stæderne, og hverken for Gunst eller Gave tie med Nogen; ligeledes skal han lade sig bruge af Blasius v. Wickede eller hans Efterfølger hos Kongen og Raadet, især deleshed til at modbevise (aftiholenen) de ubevislige, falske Klager, som stundom forebringes Ko. M., dertil skal han være parat til enhver Tid, og aflægge tro Beretning; desuden endnu agte paa og med Flid vaage over, at dersom Nogen har at beklage sig over Domme, eller paa anden Maade, de ikke bringe deres Klager for Kongen, men for Raadet i Lybek, og ingen andre Steder.*) Dat. St. Andreæ Apost. Dag xLiv.

(Orig. paa Pergament i Raadh. Archiv i Lybek. Fasc. „Varia 1-16". med Raadets lille Segl og T. Wiltfangs Segl paatrykte.)

**) Wiltfang har ikke sat sit Navn under, men han har tegnet paa: „Alle waß bauen gescreuen wyt ick stede vnnd ffastly holden thom vrkundt ist byth mynn eygen hanndtt vnnd myt mynn ghewonlick pyhier vnder brucket."*

Oversættelse

Rådet i Lübeck overdrager Tønnis Wiltfang Brennesgaarden til fri ejendom, så længe han opfylder sine forpligtelser, og tilsiger ham desuden årligt 6 alen tøj (dukat-klæde), 6 alen parkum til en vams, 1½ alen klæde (bånd) til et par hoser, og så meget foderlærred, som behøves til vams med mere. Derimod skal Tønnis Wiltfang, som han har forpligtet sig til, og med udstrakt arm og oprakte fingre aflagt sin "lyflige" ed på, være rådet og Blasius von Wickede, eller hvem der har befaling på dets vegne, lydig, hørig, huld og tro, fremme nytte og gavn, afvende skade og fordærv, etc.; især skal han have tilsyn med, at undersåtterne er hørige og lydige, afholde sig fra ulydighed og mytteri, af hvad årsag dette end kunde opstå; behørigt melde lovovertrædelser og årsager dertil, på landet og i stæderne, og hverken for gunst eller gave tie med noget; ligeledes skal han lade sig bruge af Blasius von Wickede eller hans efterfølger hos kongen og rådet, især til at modbevise de ubeviselige, falske klager, som stundom forebringes kongelig majestæt; dertil skal han være rede til enhver tid og aflægge sanddru beretning; desuden skal han agte på og med flid våge over, at dersom nogen har noget at beklage sig over — domme eller andet — bringer de deres klager ikke for kongen, men for rådet i Lübeck, og intet andet sted. Givet på sankt Andreas apostels dag [15]44.
(Original på pergament i Rådhusarkivet i Lübeck, fasc. "Varia 1-16", med rådets lille segl og T. Wiltfangs segl påtrykt.)

Historisk kommentar

Denne forpligtelseserklæring viser, hvordan rådet i Lübeck belønnede Tønnis Wiltfang — hvis strid med Bernt Knop netop var beskrevet i det foregående dokument — med Brennesgaarden til fri ejendom, mod at han til gengæld påtog sig en art tillidshverv som lokal informant og loyalitetsvogter for den lybske øvrighed: han skulde overvåge undersåtternes lydighed, indberette lovovertrædelser og modbevise falske klager mod fogeden, samt sikre, at alle klager gik til rådet i Lübeck og ikke til den danske konge. Dokumentet er endnu et eksempel på, hvordan Lübeck aktivt søgte at kanalisere al retslig appel fra Bornholm gennem sig selv og undgå dansk kongelig indblanding — et tema, der går igen i flere af samlingens breve fra denne periode.

Resumé

Rådet i Lübeck overdrager (30. november 1544) Tønnis Wiltfang Brennesgaarden til fri ejendom og fastsætter hans årlige naturalieydelser, mod at han til gengæld sværger troskab og påtager sig at overvåge undersåtternes lydighed og sikre, at alle klager rettes til rådet i Lübeck og ikke til den danske konge.

Dokument Nr. 120

1545. 19 Febr. Om Colbergernes og Bornholmernes gjensidige Handelsforhold.

Borgemester og Raad i Colberg til Borgem. og Raad i Lybek. De have modtaget mange Klager fra deres Borgere over de Hindringer, der møde deres Handel paa Bornholm. Det har fra Arilds Tid været vedtaget, at naar Bornholmerne kom til Colberg, da kunde de Kjøbe og sælge uden og inden Byen, saa frit som en Borger, uden al Afgift; den samme Ret havde Colbergerne paa Bornholm under det Danske Herskab; men da Øen som under Lybek, ere Colbergerne blevne

Side nr. 142

Dokument Nr. 120 (fortsat)

nødte og trængte til at give usædvanlig høi Told af deres Varer. De bede om en Befaling til Amtmanden paa Bornh. at afholde sig fra saadan Undertrykkelse*).

(Efter flere orig. Acter i Raadh. Arch. i Lyb. II. 2.)

**) Onsdagen før Paaske har v. Wickede afgivet en dunkel Erklæring om den Colbergske Handel; som det synes har han ikke villet indlade sig paa en Forklaring.*

Oversættelse

Borgmester og råd i Kolberg til borgmester og råd i Lübeck. De har modtaget mange klager fra deres borgere over de hindringer, der møder deres handel på Bornholm. Det har fra arilds tid været vedtaget, at når bornholmerne kom til Kolberg, da kunde de købe og sælge uden og inden byen, så frit som en borger, uden nogen afgift; den samme ret havde kolbergerne på Bornholm under det danske herredømme; men efter at øen kom under Lübeck, er kolbergerne blevet nødt og tvunget til at give usædvanlig høj told af deres varer. De beder om en befaling til fogeden på Bornholm om at afholde sig fra sådan undertrykkelse.
(Efter flere originale akter i Rådhusarkivet i Lübeck II. 2.)

Historisk kommentar

Klagen fra Kolberg (i Pommern) belyser et vigtigt aspekt af Bornholms handelsforbindelser under den lybske periode: øens gamle, gensidige toldfrihed med de andre sydlige Østersøbyer, som havde bestået "fra arilds tid" og også under det danske herredømme, blev efter overgangen til lybsk styre gradvis undermineret, idet Bornholm — og dermed fogeden på øens vegne — begyndte at opkræve usædvanlig høj told af de kolbergske købmænd. Dette vidner om, at Lübecks egeninteresse i at kontrollere og beskatte Bornholms handel kunde komme i konflikt med de ældre hansestæders indbyrdes handelsfriheder, og at Bornholm dermed blev et redskab for lybsk toldpolitik snarere end en fortsættelse af den tidligere ordning.

Resumé

Kolbergs byråd klager (19. februar 1545) til rådet i Lübeck over, at deres borgere siden Bornholms overgang til lybsk styre er blevet pålagt usædvanlig høj told i modstrid med den gamle, gensidige toldfrihed, og beder om, at fogeden på Bornholm pålægges at ophøre med denne undertrykkelse.

Dokument Nr. 121

1545. 17 Marts. Bønderne i Østermarie og Ipsker Sogne klage over Bernt Knop, der for nogle Aar siden har paalagt dem en ny Skat af 1½ Tde. Smør, og ved Snak har afholdt dem fra at føre deres Klage for de udsendte Raadsherrer.

"Vorsychtygen Hochwyßhen Achtbaren leuen Hern. Juwen Wyßhedenn voge wy juwer Erbarheyth wnderdanen wth twe Caspellen wp Bornholm, de eyne Østermarker soken de anber Jepsker soken genometh, tho wethende, wo wnde watterleywys wns alse yuwer armenn Erben ys wpgelecht van yuwer Erbarheyts wgnwer Berent Knop yuwer Erbarheyts spederynge, de by wnßen ffederen wnde och by wnßen thyden nycht geweßen ys sedder nw 5 iar fforlegen**) nomelycd 1½ ton. botter, de wy em gewen musthen bawen wnßen gewanlyfsen schathe, bette tho der thyfft bath be Erbaren wnße leuen Heren Her Nyclaus Bardewyfer wnde Her Ewerdth Stortelberch hyr medth den Schonfchen Herrenn***) wp byt lanth gefamen synth. Szo hebbe wy etlyfe van den wnßen wdt beyden Caspelen wdthgemaketh, dath fye scholden wnße nødth wnde nyge beßweryngge ffor den Erbaren Heren (den fye yn wnße kaspel nämelyfd Østermarker fofn tho Pawell Koffothes hwß weren) wpgedecketh hebben fo hadt en Berendt Knop dath fye wolden wp dath mall tho ffreden fyn wenthe yd hebbe doch keyn endygenn fan bar tho bonde (fede he) alfe pl md dancfen fcholen: wp byfße worde fande wy iß ffan wnfßen kafpelen tho Slathe wen gy hoøren"

***) Denne Skat blev efter Knops egen Erklæring paalagt 1536.*

****) Herved forstaaes ubentvivl Commissionen af 1543.*

Side nr. 143

Dokument Nr. 121 (fortsat)

"...yck de bofe nycht by my, kamedth tho Slathe wen gy horen dath de heren wp fynth fchole gy eyn gudth befcheyth krygen dath gy my dancken fcholen: wp byfße worde fande wy ij fan wnfßen kaspelen tho Hamershußen de de Sake scholden vor de Erbaren Heren ffören, so heffth Berenth Knop se fforthogerdth, dat se nycht vor de Heren muchten kamen, sunder he fede, gy wth Markersoken mogen geuen ½ ton. botter vnde gy wth Gypßer sofn i sferbeyl. Den anthwerde de ij, wy hebben dar seyn beffell, ssunder dath wy muchten wnße nodth ffor de Erbaren Heren clagen wmme de ij ton. botter, de wns ys wpgelecht bynnen ffyff yaren stann vp Berenth Knop, alße gy suluen woll weten, yn deme thogen de Erbaren heren wedder ssan Borneholm, sio sfonnde wy armen lude en nycht tho worden famen. Hyr namals hesstig wnße howethman, ywnncker Blasius, yuwer Erbarheydth ssagetth, de suluige anderhalue tune botter ssann wns geeschett, de wyle bath he hefft syn regyster ssor sfydch gestunbenn; ffo hebbe wy em geveden dat he wns nycht wolde lathen gesten, sunder batth he wolde de Sake gestyen laten so lannge wy vnße noth muechten ssor yuwre Erbaren wysheyden borch vnfen breff wpbecken vnde belagen; bar was he mede thofreden. Derhaluen yß vnße flythyge byddenth tho gobth vnde yw, wnße Erbaren wysshen heren, gy wyllen vns, wnße Erbaren wpsheydtht armen wnderdanen, by wnßer olden gerechtycheytth beholben, vnde sehen wnße Arme gelegenheytth an, yn dysser sake, vmme godes wyllen, wenthe ywwer Erbbarheydth armen wnderdanen hebbenn doch fo ffele gewanlyfe botterschat des yars tho geuende, dath eyn pardth ffan wns (dath weytth godth) fume ffele botter beholtth wen sfyn gewanlyfe Schadt wdth, batt he fylweft eten kan (fwyge ben, batt fyne armen kynder wadth krygen fcholden). Watth wns gehordt, ffan ollyngeß her, wyll wy alle arme wyllyge wnderbanen ywnfer leuen Erbaren heren gerne wnde ffan hertenn geuen, wnbe wnfßen leuen Howethman den Erbaren ywnfer Blafius fann Wyfeben, leuen getrwwen ffaget yhr Hamerfhufsen, yn alle byllyfer mathe, wyllyfch wnbe gehorfam"

Side nr. 144

Dokument Nr. 121 (fortsat)

gespordth werden, dath de Erbar Høwethman, wns alße ywwer Erbarheytth armen wnderdanen medth gades hulpe nycht schall beschuldygen. Thor orkunth der warheytth hebbe wy nagescrewene ywwer Erbarheydth arme wnderdanen nomelyck Rasmus Andersßen, Mattys Genßen wnde Peter Spacher yn Østermarkerßoken, Hans Dyngesßen wnde Jep Iwle yn Gypßerßoken wnße wnßegell laten druken wp Spatyo dyßses wnßes breues be gegewen wnde gescreuen ys wp Bornholm des Dynggestages na medthssasten yn beme yare wnßes heren geborth Dußendtt vyffhundert vyff wnde vertych."
udskrift:
Den vorsychtygen hochwysen Borgemeysteren wnde radtheren der Stadth Lubeck wnßen lewen Heren wnde ffrunden.

(Orig. med 5 paatrykte Segl i Raadh. Arch. i Lybeck II. 2.)

Oversættelse

Forsigtige, højvise, agtbare, kære herrer. Eders visheder melder vi, Eders Erbarheds undersåtter fra to sogne på Bornholm, det ene Østermarie sogn, det andet Ibsker sogn kaldet, til vitterlighed, hvorledes og på hvad måde der er blevet pålagt os som Eders arme undersåtter af Eders Erbarheds foged Bernt Knop, Eders Erbarheds foged, en byrde, som hverken har været kendt af vore fædre eller i vor egen tid, siden nu for 5 år forleden, nemlig 1½ tønde smør, som vi måtte give ham oven i vor sædvanlige skat, indtil den tid, da de ærbare, vore kære herrer, herr Niklas Bardewik og herr Ewert Stortelberg, tillige med de skånske herrer kom hertil til landet. Da havde vi udvalgt nogle af vore folk fra begge sogne, som skulde have fremlagt vor nød og nye besvær for de ærbare herrer (som var i vort sogn, nemlig Østermarie sogn, i Povl Koftods hus); men det havde Bernt Knop forhindret, idet han sagde, at vi skulde nøjes med, at det forblev, som det var, thi det havde dog ingen ende med at klage (sagde han), som vi skulde takke for. På disse ord sendte vi to af vore sognefolk til Hammershus, som skulde føre sagen for de ærbare herrer, men Bernt Knop forhindrede dem, så de ikke kunde komme for herrerne, men han sagde i stedet: I fra Markersogn kan give ½ tønde smør, og I fra Gudhjem sogn 1 ferding. Da svarede de to: vi har ingen befaling dertil, uden at vi skulde fremføre vor nød for de ærbare herrer angående de 1½ tønde smør, som er pålagt os for 5 år siden, ligesom I selv godt ved. I den tid drog de ærbare herrer atter fra Bornholm, så kunde vi arme folk ikke komme til orde. Herefter har vor hovedmand, junker Blasius, på Eders Erbarheds vegne krævet den samme halvanden tønde smør af os, eftersom han har sit register derfor stående; så har vi givet ham [at forstå], at han ikke skulde lade os gå [tomhændet], men at han vilde lade sagen bero, så længe vi kunde fremføre vor nød for Eders Erbarheder ved vort brev og klage derover; dermed var han tilfreds. Derfor er vor flittige bøn til Gud og til Eder, vore ærbare, vise herrer: at I vil holde os, Eders ærbare, arme undersåtter, ved vor gamle rettighed, og se på vor arme kår i denne sag, for Guds skyld, thi Eders Erbarheds arme undersåtter har dog så meget sædvanlig smørskat om året at give, at en del af os (det ved Gud) knap beholder så meget smør, som svarer til den sædvanlige skat, at han selv kan spise deraf (for slet ikke at tale om, at hans arme børn skulde få noget deraf). Hvad der tilkommer os fra gammel tid, vil vi alle arme, villige undersåtter gerne og af hjertet give til vore kære, ærbare herrer, og til vor kære hovedmand, den ærbare junker Blasius von Wickede, kære, tro foged her på Hammershus, i alle billige måder villigt og lydigt

give os til [rette], hvad der bliver os pålagt, uden at den ærbare hovedmand, som Eders Erbarheds arme undersåtter, med Guds hjælp, ikke skal beskylde os [urimeligt]. Til vidnesbyrd om sandheden har vi, efterskrevne Eders Erbarheds arme undersåtter, nemlig Rasmus Andersen, Mads Jensen og Peder Spager i Østermarie sogn, Hans Dyngesen og Jep Ivel i Gudhjem [Ibsker] sogn, ladet vort segl trykke på ryggen af dette vort brev, givet og skrevet på Bornholm tirsdagen efter midfaste i det år efter vor herres fødsel 1545."
Udskrift:
Til de forsigtige, højvise borgmestre og rådmænd i staden Lübeck, vore kære herrer og venner.
(Original med 5 påtrykte segl i Rådhusarkivet i Lübeck II. 2.)

Historisk kommentar

Denne omfattende bondeklage — indsendt af navngivne repræsentanter for Østermarie og Ibsker sogne på hele sognenes vegne — er et af samlingens mest værdifulde vidnesbyrd om det direkte forhold mellem bornholmske bønder og den lybske øvrighed. Klagen viser, hvordan Bernt Knop i 1536 (ifølge udgiverens note) pålagde disse to sogne en ekstraordinær smørskat på 1½ tønde, som hverken havde hjemmel i gammel sædvane eller var blevet formelt godkendt, og hvordan han ved to lejligheder aktivt forhindrede bøndernes udvalgte talsmænd i at nå frem til den udsendte kommission i 1543 for at fremføre klagen. At bønderne til sidst må ty til det skriftlige brev — beseglet af fem navngivne mænd på hele menighedens vegne — som eneste udvej, efter at være blevet mundtligt afvist to gange, illustrerer både bøndernes udholdenhed og de reelle vanskeligheder, almuen havde med at få adgang til den øverste øvrighed forbi fogedens kontrol. Klagen understreger samtidig den næsten kroniske økonomiske nød, skattetrykket medførte for den menige bornholmske bonde.

Resumé

Bønderne i Østermarie og Ibsker sogne klager (17. marts 1545, dateret "tirsdag efter midfaste") skriftligt til rådet i Lübeck over, at Bernt Knop for fem år siden (1536) uden hjemmel pålagde dem en ekstra smørskat på 1½ tønde, og at han to gange har forhindret deres udsendte talsmænd i at nå frem til den lybske kommission med klagen; de beder rådet om at blive holdt ved deres gamle rettigheder.

Dokument Nr. 122

1545. 28 April. Bernt Knops Erklæring om Colbergerne. De havde i lang Tid havt deres Handel paa Bornholm, især i Nerø, hvor de havde stiftet et "Lehn" i Kirken og havde et Gilde; de havde fri Handel og Vandel og betalte ingen Told; men som gamle Folk havde berettet, betalte hver Kjøbmand, ligesom fra de andre Stæder, 1 Tde. Øl eller Mel, og Bornholmerne vare ligesaa fri i Colberg. Dette gik nu saaledes en Tid, men saa hændte det, at en Skipper i Haslo o. fl. vilde hente Mel i Colberg, men maatte ikke udføre samme, og Kirkevaergerne klagede at Kirken havde over 24 Skippund Salt at fordre, derfor havde han ikke villet tilstæde Colberg at have større Frihed end de andre pommerske Stæder, men paalagt dem Told, den han dog ikke havde faaet m. m.

"Ghestrengenn etc. . . . Bydde ick J. E. E.w vp dat alderyndervnderdanigest tho wettenn wo ick stedeß nycht anderß hebbe eruarenn moggenn dewyl ick vann J. E. E.w weggenn vp Borneholm gheuesßenn bynn sunder dat de vann Kolbergen vann langen Jaren her eren handel vp Borneholm ghehat hebbenn alße int sunderynge inn Ner Bwe dar hebbenn de inn der karckenn eyn Lenn

ghestyft vnde hebbenn eynn sunderyngen gylde dar ghehat vnde ffryz handel vnde wandel geuenn dar off gar nynenn thollenn vom Lande wo (ick) vann denn olden

---

Side nr. 145

Dokument Nr. 122 (fortsat)

"...ludenn dar bynn stede (berycht) wordenn auer eynn jeder kopmann souil dar vp dat lant kuemen mostenn gelyk denn kopludenn vth denn ander stedenn dem slotte deß Jarß eynn thonne Ber offt mel geuenn. Deßghelyken werenn de van Bornholm wedder ffryg tho Kolberge mochtenn dar handelen vnde wandelenn ghelyck eren Borgerenn dorfftenn dar gar nychteß geuenn dar ick dat ock so stede by blyuenn let vnde fforderde nycht wyder vann denn erenn mer alse vann eynenn jedderenn vp dat lant eynn ton. Ver dat ick doch auer lange nycht vann eynn frygenn konde etc. So hefft sich begeuenn dat eyn schipper vann Bornholm want noch tho Haßel ghenant Samsink Klynge vnde ilkyse ander mer hebbenn syck thouilmal vor my beklaget dat de myt erer gudenn war tho Kolbergenn ghefeggelt werenn so werenn itlick vth dem rade tho dennsuluenn ghesamenn vnde eynn de war vor mel vann eynn ghebüttet alse de dann de war (van) eynn wegge habbenn konden be dat mel nycht vann eynn wedder krygenn vnde seddenn dat hart vorbot ghescheynn wer so dat nynn mel darvth moste so dat de gudenn Lude wedder van dar sezellen myt Ballast mostenn dat mel dar lathenn vnde velychte noch nycht hebbenn dat denn armenn Ludenn grottenn schadenn gaff etc. Deßghelyken hebbenn hik de rodt vnde de karsswarenn tho Ner ock tho uilmal vor my beklaget dat der karsen darsuluest tho Ner vann dem Lenn de (he) dar ghemaket hebbenn auer xxiiij schyppund salt noch steidt dat oct thouilmal vmme screuenn hebbe ann de heren tho Kolbargenn dat denn nynenn grottenn vordel schaffte. Derhaluenn hebbe ick denn erenn de myt erer koppenschap vp Bornholm kuemenn woldenn angesacht dewyl den armenn Luden dar er mel vnde der karsenn er rente vorentholdenn wort vnde konnenn dar tho Kolbargenn nycht krygenn dar be gudt fluch vnde recht thohebbenn so worde ick darna de vann Kolbargenn nycht fryger achten ghelyck denn koplude vth denn anderenn pomerschenn stedenn darvp de my wedder screuenn dat de lude denn mel thokueme vnde ock de karsswarenn vann Ner scholdenn er bewyß vnde eyn ffulmechtyger dar schycken de woldenn eym vor helpenn souil alse recht wer deß syck denn de

---

Side nr. 146

Dokument Nr. 122 (fortsat)

van Ner beswerdenn samt den anderenn barhen thoschycken auer ick wet bat de vannercrenn Ner wyder noch nynn bescheyt kreggenn hebbenn wo auer denn Ludenn dat mel nu vnbewost. So hebbe ick illyke Jar vmme denn thollenn vann denn erenn erssfangenn weß nu J. E. E.w. dar wyder by boen wyllen stelle ick tho J. E. E.w myt gotlycher help etc. Dat. Mollenn Dynrbach nach Jubilate Anno xLv."
J. E. E.w etc. Berent Knop.
Udskriften til Raadet i Lybek ender med: „mynnenn leuenn herenn."

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybeck II. l.)

Oversættelse

Bernt Knops erklæring om kolbergerne. De havde i lang tid haft deres handel på Bornholm, især i Nexø, hvor de havde stiftet et "len" [alter-lav] i kirken og havde et gilde; de havde fri handel og vandel og betalte ingen told; men som gamle folk havde berettet, betalte hver købmand, ligesom fra de andre stæder, én tønde øl eller mel til slottet om året. Ligeledes var bornholmerne frit stillet i Kolberg, kunde handle og vandle der ligesom deres egne borgere og skulde intet give derfor; dette lod jeg blive stående, som det var, og krævede intet mere af dem, end at hver enkelt, der kom til landet, gav én tønde øl, hvilket jeg dog i lang tid ikke kunde få nogen til frivilligt. Så hændte det, at en skipper fra Bornholm, hjemmehørende i Hasle, ved navn Samsing Klynge, og adskillige andre flere gange klagede for mig over, at de var blevet standset i Kolberg med deres gode varer, idet nogle af rådet dersteds havde samlet sig og havde beslaglagt varen — mel — som de dog havde erhvervet med gode penge, så at de ikke kunde få melet igen; og der var udstedt et strengt forbud om, at intet mel måtte udføres, hvorved de gode folk måtte sejle derfra med ballast og efterlade melet, hvilket muligvis endnu ikke er blevet dem tilbagebetalt, hvilket voldte de arme folk stor skade, etc. Ligeledes har rådet og kirkeværgerne i Nexø flere gange klaget for mig over, at kirken sammesteds i Nexø har over 24 skippund salt til gode af det len, [kolbergerne] der har oprettet, hvorom jeg også flere gange har skrevet til herrerne i Kolberg, uden at det har hjulpet noget. Derfor har jeg advaret dem, der ville drive handel på Bornholm, om, at eftersom de arme folk der [i Kolberg] tilbageholdes deres mel, og kirkeværgerne deres afgift, og de ikke kan få dette i Kolberg, hvortil de dog har god ret og adkomst, så vilde jeg herefter ikke længere anse kolbergerne for friere end købmændene fra de andre pommerske stæder, hvorpå de skrev mig til igen, at folkene skulde få deres mel, og at også kirkeværgerne fra Nexø skulde få deres bevis, og at de vilde sende en fuldmægtig dertil, som skulde hjælpe dem, så vidt som ret var; hvad angår de,
som fra Nexø har beklaget sig sammen med de andre om samme sag, ved jeg, at de fra Nexø endnu ikke har fået noget svar; hvordan det nu forholder sig med folkenes mel, er mig ubekendt. Så har jeg i flere år modtaget tolden af dem [kolbergerne]; hvad Eders Erbarhed videre vil gøre hermed, det stiller jeg til Eders Erbarhed med Guds hjælp, etc. Givet Møllen, tirsdagen efter Jubilate, år [15]45."
Eders Erbarhed etc. Bernt Knop.
Udskriften til rådet i Lübeck ender med: "mine kære herrer."
(Original i Rådhusarkivet i Lübeck II. 1.)

Historisk kommentar

Bernt Knops erklæring om kolbergerne — skrevet efter, at han var afsat som foged, men stadig boede på Bornholm eller nær Lübeck ("Møllen") og korresponderede med rådet — supplerer og til dels modsiger Kolbergs egen klage (Nr. 120): mens kolbergerne hævdede at være blevet uretmæssigt undertrykt med told, fremstiller Knop sagen som en gengældelse for, at Kolberg selv havde tilbageholdt bornholmske skippere og deres varer (mel), samt undladt at betale den nexøske kirke en gammel gæld på 24 skippund salt. Dokumentet viser dermed handelsstridighedernes gensidige karakter og den komplicerede vekselvirkning mellem toldpolitik, gældsopgør og gengældelse, der prægede forholdet mellem Bornholm og de omkringliggende hansestæder og pommerske byer i denne periode.

Resumé

Bernt Knop forklarer (28. april 1545) i et brev til rådet i Lübeck baggrunden for den bornholmsk-kolbergske handelsstrid: han hævder at have pålagt kolbergerne told som gengæld for, at de havde

tilbageholdt bornholmske skipperes mel og undladt at indfri kirken i Nexøs tilgodehavende på 24 skippund salt, men at sagen nu er under afklaring efter henvendelser til Kolberg.

Dokument Nr. 123

1545. Juni(?). Jasper Løsenkamp klager, at Axel Urup har frataget ham Skib og Gods for Lybeks Skyld og vilde have fængslet ham, men han slap over til Bornholm med en Baad. Her havde Bernt Knop udrustet ham med Krud og Lod m. m. og medgivet ham Hans Wolgemuth med 40 Landsknegte. De vare nu i Guds Navn gaaede ud at søge deres Fjender, og Guds Veir havde ført dem til Ystad, hvor de havde taget en Skude med Sild, de havde ført til Traven; et Skib i Nydyb med deres eget Gods, hvilket de havde opdraget til Bornholm. I Bleking havde de i Elholm taget 9 Studer og Baade ladede med Klokker, Kjedler, Grydre, Kander og Sengeklæder. Derpaa havde de plyndret Dybek i Skaane og der faaet Gods til mange Hundrede Gyldens Værdie. Han skulde, efter Aftale, med sine Folk have ¼ af det erobrede Gods og Raadet i Lybek ¼; men Bernt Knop forbeholder ham hans Part m. m.

"Mynenn vnnderdanigenn . . . denst . . . thovornn bereytt . . . . iß thom dele in gudem gedencken wo ick erme mann bynn deß mynenn berouett wordenn beyde ahnn schepe vnnde ahnn geude vonn wegenn der lofflysenn Stat Lubeck vonn eynem genannt Her Achsel Lurup (sic)*) vnnde mi vellychte oct nagetrachtett gesenncklych ahnntoholdenn dat auer godt dorch synnenn gotlyfen wyllenn anderß schyckede vnnde my holp tho eynnem bothe darsuluest bynn ick myt gelopenn na Borneholm Szo hefft mi Bernt Knop ahngeholdenn vnnde"

**) Axel Urup var dengang, nemlig i 1534 og 1535, Lehnsmand i Salvitsborg.*

Side nr. 147

Dokument Nr. 123 (fortsat)

"...geffragett woe ich benn wyl deß ich ohm vor annthvortt geuenn hebbe ick wyl na Kopenhagenn ho hefft my Berenndt Knop vorbenompt geranntwordett he wyl my donn fruth vnndt lott vnnde geschutte vnnde wyl my eynne bestellinnge geuenn vonn wegenn eynes Erb. rades tho Lubeck dat ick synnen vynndenn vnnde eynnes Erb. rades vnnde ock denn mynenn schal ho wey doun alse ich funne tho water vnnde tho lannde vnnde weß ich vorouer schulde de verde partt all deß jennen deß my vorouerenn eyn. Erb. rade fyn vnnde denn annderenn verdenn partt schulle ich mitt mynnenn gesellenn hebbenn. Deß hefft my Bernnt Knop gegeuenn eynnen Houetmann myt namenn Hans Wolgemut vnnde verteyn lannßknechte dar tho hefft he my gedann frut vnnde lott vnnde ber vnnde kost dat ehme thom dele alle geguldenn vnnde wol betalt ist. Dar na synnt wy affgelopenn in goddes gewalt vnnde vnnße vynnde tho søyennde wor wy se bekomenn konnenn ho synnt wy dor goddes wedder vnnde wynnt gekamen vor Vstede vnnde hebbenn vnnser dar geffundenn vnnde denn suluenn nagetrachtett alße wy best konndenn vnnde dar eynnenn Schutenn mytt Herynnge nomenn vnnde de suluenn gebracht inn de Trauenn de vns do einn Erb. rat tho pryße erkennt hefft. Dar na synt wy wedder afsgelopenn na dem Nienn Depe vnnde dar eynen geffundenn vnnße eygenn goyder inne hadde de se vns genomenn haddenn dar woldenn se medde na Dannske lopenn denn suluenn hebbe wy ahnngeholdenn vnnde na Bornnholm gebracht vnnde ist vns och vonn Eyn. Erb. radt tho pryse erkannt wordenn dat einenn iderenn gemenen knechte ist tho gedelt xxiiij Mk. weß denn eyn Erb. rade na anntale wyll tho fomenn ist wol tho refenn ho auer dann eyn. Erb. rat

datsenne fregenn hebbe weß ehnn geborenn vnnde thokomenn wyl. Dat my denn eyn. Erb. rat wolde so gunstych erschynenn vnnde my ermenn manne behulflich synn dat ich vonn Berent Knop dat myne och mochte freggenn dar ich mynenn halß vmme geuaget hebbe. Dar na bynn ich wedder affgelopenn na Blechynn alße tho Elholm vnnde dar gehatt negenn Schutenn vnnde bote vnnde de alle geladenn mytt klockenn vnnde myt kettelenn vnnde"

Side nr. 148

Dokument Nr. 123 (fortsat)

"...kannenn gropenn. vnnde beddenn dar denn eyn Erb. rat ock schal denn verdenn penning aff hebbenn ist eth auer tho rechte komen ist my vnnbeuußt, dar ich ock tho mynem Dele nicht vonn geckregenn hebbe. Darnach noch eynnen hoff vthgeplustert inn Schonnsydenn myt namen Diwbeke darsuluest oct gedregenn ann fettlenn kannen gropenn vnnde beddenn dat sich oct vp ittlyke hundert guldenn belopenn hefft dat alles eynn Erb. radt scholde denn verdenn penning daraff hebbenn vnnde ich dat myne dat ich auer nicht enntffanngenn hebbe oct wolde Bernt Knop vorbenompt neuer beyde buythe belenn dewyle ich vp dem lannde was do ich auer vonn dem lande waß hebben se de buythe gebelt vnnde ich hebbe Hans Wolgemut gebeddenn mynn Del ter buythe by sich tho nemen so kann ick auer vonn erer neynn bescheyt krygenn wo ith vmme myne buythe sy. Szo ist auer mynn Dennstlych vnnde fruntlyche byddenntt ahnn J. E. W. gy wyllenn my doch so gunstych erschynenn vnnde Bernnt Knop dar doch thosorderenn vnnde ahnnholdenn dat ich doch noch mocht myner buythe haluenn thoffredenn gestelt werdenn dewyle doch eyn Erb. rat vonn alle denjennenn synen Del hebbenn scholde weß se auer enntfannngenn hebben ist my vnnbeuußt. Dat. Lubeck Anno xLv."
J. E. W. gehorsamer borger
Jasper Løsenkamp.
Under Løsenkamps Udskrift er tegnet med en anden Haand:
Msr. (die) Bener. 5 Junij 1545 etc.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek II. 2.)

Oversættelse

Jasper Løsenkamp klager over, at Axel Urup har frataget ham skib og gods for Lübecks skyld og vilde have fængslet ham, men han slap over til Bornholm med en båd. Her havde Bernt Knop udrustet ham med krudt og lod med mere, og medgivet ham Hans Wolgemut med fyrretyve landsknægte. De var nu i Guds navn draget ud for at søge deres fjender, og Guds vejr havde ført dem til Ystad, hvor de havde taget en skude med sild, som de havde ført til Trave; et skib i Nydyb med deres eget gods, hvilket de havde bragt til Bornholm. I Blekinge havde de ved Elleholm taget ni stude, og både ladet med klokker, kedler, gryder, kander og sengeklæder. Derpå havde de plyndret Dybeck i Skåne og der fået gods for mange hundrede gylden i værdi. Han skulde efter aftale med sine folk have en fjerdedel af det erobrede gods, og rådet i Lübeck en fjerdedel; men Bernt Knop tilbageholder hans del, m.m. "...blev jeg spurgt, hvad jeg nu vilde; hvortil jeg svarede, at jeg vilde til København. Da svarede fornævnte Bernt Knop mig, at han vilde skaffe mig fred og lejde og skydevåben, og vilde give mig en bestalling på et ærbart råd i Lübecks vegne, som jeg skulde finde mig i, og at det ligeledes skulde tjene et ærbart råd og mig selv, hvordan jeg end kunde

optræde til vands og til lands; og hvad jeg erobrede, skulde det ærbare råd have en fjerdedel af alt, hvad jeg erobrede, og den anden fjerdedel skulde jeg have sammen med mine fæller. Dertil gav Bernt Knop mig en hovedmand ved navn Hans Wolgemut og fjorten landsknægte; dertil skaffede han mig fred og lejde, øl og kost, hvilket til dels alt sammen blev betalt og godtgjort ham. Derefter er vi udsejlet i Guds vold for at søge vore fjender, hvor vi kunde bekomme dem; da er vi ved Guds og vindens hjælp kommet til Ystad, og har fundet vore [fjender] der, og efterstræbt dem så godt vi kunde, og der taget en skude med sild, og bragt den samme til Trave, som et ærbart råd da tildømte os som prise. Derefter er vi atter sejlet til Nydyb og der fundet en, som havde vort eget gods om bord, som de havde taget fra os, og hvormed de vilde sejle til Danzig; den samme har vi opbragt og ført til Bornholm, og det er også af et ærbart råd blevet os tildømt som prise, således at hver enkelt menig knægt fik tildelt 24 mark. Hvad et ærbart råd efter regnskab vil tilkomme, er vel let at beregne, men hvad et ærbart råd selv har krævet, hvad der er født og tilkommet [af det], vides ikke. Det er derfor min bøn, at et ærbart råd vilde vise sig så gunstig og hjælpe mig, en fattig mand, til, at jeg af Bernt Knop også må få det mit, som jeg har vovet min hals for. Derefter er jeg atter sejlet til Blekinge, nemlig til Elleholm, og der taget ni skuder og både, alle ladet med klokker og med kedler og gryder og sengeklæder, hvorom et ærbart råd også skal have den fjerde penning af; om det er kommet til rette dermed, er mig ubekendt, da jeg heller ikke selv har fået min del deraf. Derefter endnu en gård udplyndret i Skåne, ved navn Duveke sammesteds, hvor der også blev bragt fedtvarer, kander, gryder og senge, hvilket også har beløbet sig til nogle hundrede gylden; af alt dette skulde et ærbart råd have den fjerde penning, men det mit, som jeg burde have modtaget, har jeg ikke fået; ej heller vilde fornævnte Bernt Knop nogensinde tillade byttet, medens jeg var på landet; da jeg var borte fra landet, har de fordelt byttet, og jeg har bedt Hans Wolgemut om at tage min del af byttet i forvaring, men jeg kan slet intet svar få af dem, hvordan det forholder sig med mit bytte. Så er dog min tjenstlige og venlige bøn til Eders Erbarhed, at I dog vil vise Eder så gunstig imod mig og lige overfor Bernt Knop fordre og forlange, at jeg dog må blive tilfredsstillet med hensyn til mit bytte, eftersom et ærbart råd dog af alt dette skulde have sin del deraf; men hvad de har modtaget, er mig ubekendt. Givet Lübeck, år [15]45."
Eders Erbarheds lydige borger
Jasper Løsenkamp.
Under Løsenkamps udskrift er tegnet med en anden hånd: mons(?) (die) Beneris 5. juni 1545, etc.
(Original i Rådhusarkivet i Lübeck II. 2.)

Historisk kommentar

Jasper Løsenkamps klageskrift er et farverigt vidnesbyrd om den halvofficielle kaperkrig, Lübeck og dets tjenere førte til søs i 1530'erne og 1540'erne, med Bornholm som base for togter mod fjendtligt (svensk/dansk) skibsfart og kystbebyggelser i Skåne og Blekinge. Løsenkamp fremstiller sig selv som et uskyldigt offer for Axel Urups (den danske lensmand i Sølvesborgs) overgreb, der derefter, udrustet af Bernt Knop med skib, mandskab og en aftalt bytteandel, deltog i flere plyndringstogter — mod Ystad, Nydyb, Elleholm og Duveke — men efter endt togt ikke fik sin lovede fjerdedel af byttet udbetalt, hvilket han nu søger rådets hjælp til at få inddrevet hos Knop. Dokumentet kaster lys over Bernt Knops rolle som organisator af kapervirksomhed fra Bornholm og den til tider vilkårlige fordeling af krigsbytte, der kunde efterlade selv rådets egne udsendte kapere uden deres retmæssige del.

Resumé

Jasper Løsenkamp klager (juni 1545?) til rådet i Lübeck over, at han efter at være udrustet af Bernt Knop til kaperfart mod Sverige og Danmark — med togter mod Ystad, Nydyb, Elleholm og Duveke i Skåne/Blekinge — ikke har fået udbetalt sin aftalte fjerdedel af det erobrede bytte, og beder rådet forlange, at Bernt Knop indfrier sin del af aftalen.

Dokument Nr. 124

1545. 1 Juni. Erklæring om den nye Skat i Østermarie og Ipsker, der er saaledes opstaaet: der vare før 4 Fogeder, en i hvert Herred, og hver havde en Gaard, til hvilken Bønderne gjorde Hoverie og førte et eller to Læs Hø aarligt. Da Landet var erobret, bleve Fogderne afskaffede og det Hoverie og Hø, der før var ydet til Fogedgaardene, blev sat i Smør og lagt til Slottet i 1536. Nu blev der klaget, at de som før gave et Læs Hø maatte skatte ligesaa meget som de der havde ydet to Læs. Dette havde han undersøgt, men ikke befundet grundet uden i Østermarie og Ipsker. Han havde nu foreslaaet Mændene, at de ligesom før skulde gjøre Hoverie og føre Hø til Fogedgaarden, saa vilde han godtgjøre Herskabet Smørret; men dette vilde de ikke indlade sig paa, og bade om at maatte give Smør, hvilket de saa havde gjort nogle Aar, indtil de Danske og Lybske Udsendinge kom paa Landet, og alle tragtede efter at fordærve ham, da kom de og klagede m. m.

Side nr. 149

Dokument Nr. 124 (fortsat)

Bernt Knop til Raadet i Lybek.
"Ghestrengen etc. etc. Bidde ick . . . gar vnderdenyglyken tho wettenn nachdem de lude vth Øster Marker vnde Jepßker soknnenn vp J. E. E.w lande Bornholm sick dorch scryffte doen beklagenn der Botter haluenn de by mynenn thydenn denn beydenn karspelenn vpghekamenn synn alse Øster Marker sokenn eyn ton. vnde Jepßker sokenn eyn halue ton. Botter. Dat se dem hebben vor klagenn wyllenn vor denn Denischenn vnde vnfernn heren, dat ick de myt hebbe afsgheholdenn vnde my hemlyck myt eynn vordragenn vnde Øster Marker sokenn eyn ½ ton. Botter vnde Jepßker sokenn eyn ffr. Botter naghegeuenn. Dar de syck ock tho myldre thoo voforschreuenn dat fye syck vorschruenn dat de suluenn nagheseuenn hebbenn, wo antupuel mynnenn herrenn her Nyclaweß Bardewyck vnde herrenn Ewerdth Stortelberch, nu thorystyk Borgemeysters, wol synn vryschende ghedecktnysse yß, dat ick erenn E. E.w. tho Slathe wen gy hoøren nach alle mynnyfliyt beddennwerdicheydt de sanenn beryd vnde sedder Anno xxxvj stede geuenn hebbenn, wo ick oct Junker Blasius thouilmal amtlyck berycht vnde ock skryfthlyck auer geuenn hebbe. Vnde ist auer alfo, dat vp Borneholm sfer ordnede voruedenn also fyn den lande all fur ordnede ffogede hebbenn de suluenn iiij haruedenn, alse fyn den haue benff. De suluenn iiij ffogede hebbenn denn Lubenn im lande in sunderynge fyaggede"

Oversættelse

Erklæring om den nye skat i Østermarie og Ibsker sogne, der er opstået således: der var før fire fogeder, en i hvert herred, og hver havde en gård, til hvilken bønderne gjorde hoveri og førte et eller to læs hø årligt. Da landet var erobret [af Lübeck], blev fogderierne afskaffet, og det hoveri og hø, der før var ydet til fogedgårdene, blev omsat i smør og lagt til slottet i 1536. Nu blev der klaget over, at de, som før gav ét læs hø, måtte svare ligeså meget skat som de, der havde ydet to læs. Dette havde han [fogeden] undersøgt, men ikke fundet det begrundet uden i Østermarie og Ibsker

sogne. Han havde nu foreslået mændene, at de ligesom før skulde gøre hoveri og føre hø til fogedgården, så vilde han godtgøre herskabet smørret derfor; men dette vilde de ikke indlade sig på, og bad om at måtte give smør, hvilket de så havde gjort nogle år, indtil de danske og lybske udsendinge kom til landet, og alle søgte at bagvaske ham; da kom de og klagede, m.m.
Bernt Knop til rådet i Lübeck: "Strenge herrer, etc. etc. Jeg beder... ganske underdanigt at vide, efter at folkene fra Østermarie og Ibsker sogne på Eders Erbarheds land Bornholm gennem skrivelser har beklaget sig over det smør, som i min tid er blevet pålagt begge sogne, nemlig Østermarie sogn én tønde og Ibsker sogn en halv tønde smør. At de vilde klage herover for de danske og vore herrer, det har jeg forhindret og i al hemmelighed forligt mig med dem om, at Østermarie sogn skulde give ½ tønde smør og Ibsker sogn 1 fjerding smør efter. Dette har de også skriftligt bekræftet at ville overholde, som utvivlsomt mine herrer, herr Niklas Bardewik og herr Ewert Stortelberg, nu afdøde borgmestre, vel har i frisk erindring, hvilket jeg kan bevise for Eders Erbarhed, når I hører, hvor villigt de har svaret denne afgift og ydet den stedse siden år [15]36, hvorom jeg også flere gange mundtligt har berettet junker Blasius og også skriftligt har meddelt det. Og det forholder sig i øvrigt således, at der på Bornholm før i tiden var særskilte fogder, ligesom der på landet var fire forordnede fogeder, som hver havde deres [område]; de samme fire fogeder havde de undersåtter i landet i deres [distrikt] særskilt underlagt"

Historisk kommentar

Denne sag om den nye skat i Østermarie og Ibsker sogne hænger direkte sammen med bøndernes egen klage i Nr. 121 og viser sagen fra Bernt Knops side: han indrømmer at have pålagt sognene en ekstra smørskat, men hævder at have opnået bøndernes eget skriftlige tilsagn om at ville betale den, og at ordningen har været fulgt uden indsigelse siden 1536 — en fremstilling, der står i skarp kontrast til bøndernes egen skildring af, hvordan de blev forhindret i overhovedet at nå frem til den udsendte kommission med deres klage. Sagen illustrerer, hvor forskelligt fogedens og undersåtternes udlægning af samme afgiftsspørgsmål kunde være, og hvordan begge parter appellerede til den samme kommission af 1543 (Niklas Bardewik og Ewert Stortelberg) som kildehenvisning for deres modstridende påstande. Nedenstående fortsættelse (side 150) uddyber Knops redegørelse for, hvordan fogedvæsenets gamle hoveri- og høpligt blev omlagt til smør efter Bornholms overgang til Lübeck.

Side nr. 150

Dokument Nr. 124 (fortsat)

"...fort beuorenn dat slot vnde lant gheuonnenn wort, do wordenn de iiij ffogede affghefet, vnde de hauedenst vnde dat how wort vp jtlike Botter ghefet, dem slotte jarlyngeß bar vor thogeuenn, wo be regyster wyder both vormeldenn etc. Darna, alfe iek dann vann der lofflygenn vnde hochberomtenn mynnen herenn, der keyfer ffryggenn stadt Lubeck, vp bat slot vnde lant ghefet wort, hebbe iek by der suluenn vorbracht, wo be lude vth Øster Marker vnde Iepfcher sokenn my swarlyk gheklaget hebbenn, be thouorenn men eynn ffober how tho bem ffoggede houen geuenn hebbenn moste, nu benn ghelyck geuenn be benn, be twe ffober how geuenn, fo lange bat fe my beuordert hebbenn, bat iek jnn benn kaspelenn allenthaluenn myt der Botter vor bat how recht beuonben hebbe. Wente vp bufse vorgefcreuenn beydenn sokenn, na be iek benn vullylick beuonben hebbe, bar iek benn myt benn suluenn vmegehanbelt hebbe, wo iek tho boude schyldich waß, nycht hemlyck sunber offentlyk vor jebermann, bat be beydenn sofenn genenn .... der ffober ghelyck, wo be anberenn auer

bat ganze lant samtlyk wyllyk boemn vnbe stebe ghegeuenn hebbenn. Wo auer be beß fylueft iar, fo wolbe iek fenn, bat iek mynnenn herenn barvor fchyckenn wolbe. Dat suluest heddenn be nynenn wyllenn tho, vnbe hebbenn boreh grote bebbe gelauet iarlynges, bar bt is fyi ton. Botter vth beydenn sokenn tho geuenbe, wo be och blyfle iar fo lange be herenn bar kuemenn, vnbe eynn seber my nachtrachtebe, bat be my gerne tho schaben ghehat heddenn, bann houenn bufse beydenn sake, bat iek wol hebbe lybenn font, bat fe be vor benn benschenn herenn opghebecfeb hebbenn. Sedoch hebbenn be Lube herenn Nyklaweß vnbe hern Ewert souel gheheldenn, bat be eynn na halue ton. vnbe eyn ferbenbel Botter wat nu J. E. E.w wyder by boennwyllenn etc. etc. . . . vth Jwer C. C W."

Side nr. 151

Dokument Nr. 124 (fortsat)

"...stadt Mollenn denn mandach nach der hylligenn Dreuoldychæydtdach Anno xLv*)."
J. E. E. W.
vor plychteder vnde wyllyger Dener
Berent Knop.
udskrift:
Denn Ghestrengenn Erbarenn vorsychtyghen vnde hochwysfen heren Borgemester vnde Radtmannen der Hochberomtenn Keyser ffryggenn stadt Lubeck mynnen ghebeddenn leuenn herenn gar vnderdennychtyck thom hanbenn.
Og med en anden Haand: Rpt 3 Juny 1545.

(Orig. i Raadh. Arch. Lybeck II 2.)

**) b. b. mydewecken vor Paasken skriver Blas. v. Wickede, at den Smørskat, der var opkommen for Østermarie og Ipsker Sogne i B. Knops Tid, og som om han havde erlagt omtrent 5 Aar, den var af de lybske Assendinge modereret, (see oven), men Bønderne nægtede ogsaa at erlægge den moderede Skat, saa han maatte „gesten vnnd panden latten" so datt ze noch nhaftaen eyn Jars Schatts", og de beraabe sig paa Raadet, hvorom de ville have Sagen bragt, hvilket han ikke har kunnet nægte dem etc. (Efter Orig. ibid. II, 2.)*

Oversættelse

[Slutningen af Bernt Knops erklæring om den nye skat i Østermarie og Ibsker sogne, jf. det foregående udsnit side 126-150.] ... givet Møllen, mandagen efter helligtrekongersdag [note: "hylligenn Dreuoldychæydtdach" — hellig trefoldigheds dag], år [15]45.
Eders Erbarhed
forpligtede og lydige tjener
Bernt Knop.
Udskrift: Til de strenge, ærbare, forsigtige og højvise herrer borgmestre og rådmænd i den højberømte kejserfrie stad Lübeck, mine kære, budne herrer, ganske underdanigt, til hånde.
(Med en anden hånd: modtaget 3. juni 1545.)
(Original i Rådhusarkivet i Lübeck II. 2.)

Historisk kommentar

Med denne afslutning på side 151 fuldendes Bernt Knops lange forklaring (Dokument 124) om den omstridte smørskat i Østermarie og Ibsker sogne, som blev påbegyndt i det foregående udsnit (side 126-150). Sagen fortsætter da også reelt videre: en fodnote fra udgiveren oplyser, at Blasius von Wickede kort efter ("om onsdagen før påske") måtte indberette, at bønderne nægtede at betale selv den nedsatte skat, og at han måtte pante og "gæste" (dvs. indkvartere sig hos) de skyldige bønder for at inddrive restancen — hvorpå bønderne appellerede videre til rådet i Lübeck. Sagen illustrerer, hvor sejlivet en sådan skattestrid kunde være, og hvordan den fortsatte at optage øvrigheden længe efter, at den oprindelige uenighed var opstået i Bernt Knops fogedtid.

Resumé

Bernt Knops erklæring (dateret Møllen, primo juni 1545) om smørskatten i Østermarie og Ibsker sogne afsluttes; en efterfølgende fodnote oplyser, at bønderne fortsat nægtede at betale selv den nedsatte skat, hvorfor Blasius von Wickede måtte anvende pantning og indkvartering for at inddrive den, og sagen gik videre til rådet i Lübeck.

Dokument Nr. 125

1545. 7 Juni. Bernt Knops Kone ligger paa sit Yderste, og det ufandfærdige Digt, der er hende paasagt, har alene forvoldt hendes Sygdom. Hans Forhold til Jasper Løsenkamp.

Ghestrengen etc... J. E. E. W. Breff neuenst Jasper Lossenkampes inngehelechten suplycasygenn gar vnderdanych entffangenn ghelesßen vnde vorstan hebbe dar ick denn inn beuynde dat he syck inn synenn scryuende alltho mylde gyfft offt mot syck vorgettenn hebbenn dewyl dat souel Jar vorschenenn ist dar ick denn wol ssell vp scryuenn scholde vp dat J. E. E. W. myt warheydt mochtenn eruarenn dat he der warheydt ssel hefft ghespart inn synenn scryuende wo ick hyr myt gudenn erlyfen luden wet tho beuysfenn wanenn deß ick godt bettert dorch groter mogge nu werde vorhyndert dorch mynen armenn hußffrauwenn de alle dussen mor genn nach dem hemel ghearbeydet hefft wo mannych reddelyck ffraw idkundeß by er syn, dat se nargen aff hefft sun

---

Side nr. 152

Dokument Nr. 125 (fortsat)

der vann der vnuaraffthyenn Tychte er thoghelecht iß, dat godt wet dem ick de sake wyl vormellen vnde tuyuel nycht sunder de wart also eyn rechtuerdich rychter denn schuldijgen tho syner Tydt darvor nycht vngestrauet lattenn etc.
Vnde bydde J. E. E. W. wyder gar vnderdanyck tho wettenn dat dusse Jasper Losfenkamp vnde eyner ghenant Tylke Wylde eynn Borger van Stralsundt synt tho my gekamen vp Bornholm Anno xxxv vnde syck beklaget dat de vann Ahusenn denn beydenn ere schepe vnde guder ghenamen hebbenn so hedbenn de bar eyn Voeth wedder ghefregenn vnde begerdenn hulpe vann my vp ere wygende (oyende) tho søfenn dewyl idt denn apenbar ffeyde waß twysken denn Rysenn vnde denn stedenn. Bynn ock wyllich dartho geuesßenn vnde eyn gheholpenn myt mynnen frut vnde lott, Ver vnde prouandyge vnde weß de mer bedorff hedde etc. So hefft godt denn ghenade geuenn dat vnsernn ffryggenden affbrok geschehen yß auer nargenn na myt sodann fforbel vnde wynste alse he inn synenn scryvende naßgyfst, vnde nach vorauerynge derfuluenn Butte synn de Landesknecht vnde syn eggenn ffolk myt dusfenn Jasper vpsfultyfft gheworbenn vnde eynn beschuldiget dat he

itlick gudt vth der Butte scholde entfferdyget vnde vnderghesflagenn hebbenn vnde hefft syne Butte gar vnde alle entffangen wo ick by myner selycheydt nycht anders wet wente vp dat eyne schyp na dat vann Ahusenn ghenamenn wort dat waß noch van vnsernn hernn nycht tho prys erkant alse Jasper von dar wolde so konde ick dat so nycht bütten lattenn er dat prysghekant wart etc.
Alse nu dusse Jasper vnde Tylcke Wylde erenn afsschet nemenn woldenn myt erer Butte vnde wynste van vnß ghewn hebbenn de Landesknecht vann my begert dat ick Jasper vnd Tylken scholde ansgeggenn offt ansgeggenn lattenn dat de dar scholdenn by eynn blyuenn so lange de absanten deß schep vnde gudeß haluen wedder van Lubek kuemen so vernne se ghedachtenn vann der Butte tho hebben wo auer nycht so dachten de knechte eyn darvan nycht thogeuende dat ick den Jasper vnde Tylken vor denn gemenen skalbroderen ansgesagt

---

Side nr. 153

Dokument Nr. 125 (fortsat)

hebbe deß be nycht achteden vnde thoggenn darvann barna hefft eyn Erbar Radt vnse lofflygem herenn dat schyp vnde gudt tho pryß erkant vnde ick was im lande dewyl bütteden vnde parteden be de guder, auer bat ick nu scholde wettenn wo idt vp Jasper vnde Tylsen Butte kwam wet ick nycht des sy godt myn tuch. Ick hebbe boch ghenoch thodonde dat ick vp bes Butte nycht achte vnde kann he myt sennygenn reddelygenn man gobtboen bat ick erenthaluenn vp eynenn pennynk enttssangenn hebbe ick wyl eyn gerne op sser schyllinge wedder ghelyk doenn. Vnde dusse Jasper iß anno xxxviij tho Lubeck by my inn mynnenn huße geuesßenn vnde itlyfer Tingst mit my vor draggenn dann sedde he my vann sener Butte. Dat alles wart J. E. E. W. myt warheydt so vnde nycht anderß beuynden etc. Dat. Mollenn denn erssten sondach nach der hylligenn Dreualdigheydt Anno xLv.*)
J. E. E.w etc.
Berent Knop.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek II. 2.)

**) Udskriften til Raadet ender med „mynnenn ghebedbeben leuenn herenn." Om denne Sag findes endnu et Brev fra Jasper Løsenkamp dateret xLv i Lybek, der er Svar paa ovenstaaende. Han paastaaer B. Knops Angivende Punct for Punct at være usandt: Ol, Krud, Lod har han betalt; han har ikke tilsneget sig noget af Byttet, hvilket B. Knop vel veed, da han mod Ret, Ære og Billighed har ladet visitere derom og intet fundet; havde han fundet noget, da havde han ikke ladet ham reise, men Godset var ham ikke imod, men Godset var han ikke imod. Tylke var slet ikke med ham paa Bornholm o. s. v. b. b. Mølln. Sanct Viti Dag har B. Knop svaret paa denne Skrivelse, men han anfører ingen Facta. Med Henfyn paa Byttet henviser han ham til Landsknegtene, der have faaet det etc.*

Oversættelse

Bernt Knops kone ligger på sit yderste, og det usandfærdige digt (rygte), der er blevet hende tillagt, har alene forvoldt hendes sygdom. Hans forhold til Jasper Løsenkamp. Strenge etc... Eders Erbarheds brev, tillige med Jasper Løsenkamps indgivne suplikation, har jeg ganske underdanigt modtaget, læst og forstået, hvori jeg befinder, at han i sin skrivelse giver sig alt for milde [udlægninger] eller må have glemt sig selv, eftersom der er forløbet så mange år, siden jeg dog vel

skulde have skrevet derom, for at Eders Erbarhed med sandhed kunde erfare, at han har sparet på sandheden i sin skrivelse, hvilket jeg her med gode, hæderlige folk kan bevise. Hvorfor jeg, Gud bedre det, på grund af megen møje nu bliver hindret [i at skrive udførligt], da min arme hustru, som al denne sorg har arbejdet sig mod himlen [dvs. er døende af sorg derover], hvorom mangen redelig kvinde her på stedet kan vidne, at hun ingenlunde har fortjent den usandfærdige digt (bagvaskelse), der er hende tillagt, hvilket Gud ved; den sag vil jeg forklare, og tvivler ikke på, at en retfærdig dommer i sin tid ikke vil lade den skyldige ustraffet derfor, etc.
Og jeg beder Eders Erbarhed videre, ganske underdanigt, at vide, at denne Jasper Løsenkamp og en ved navn Tylke Wilde, en borger fra Stralsund, kom til mig på Bornholm år [15]35 og beklagede sig over, at de fra Åhus havde taget begge deres skibe og gods; så havde de søgt en anden fod [udvej] igen og begærede hjælp af mig til at søge [deres fjender] til vands, eftersom det da var åbenlys fejde mellem rigerne og stæderne. Jeg var også villig dertil og hjalp dem med mit krudt og lod, øl og proviant og hvad de ellers behøvede, etc. Så har Gud givet den nåde, at vore fjender har lidt skade, men ingenlunde med sådan fordel og vinding, som han i sin skrivelse foregiver, og efter tilbagekomsten fra dette bytte er landsknægtene og hans eget folk kommet i klammeri med denne Jasper, og en har beskyldt ham for at have unddraget og underslæbt noget gods fra byttet, hvorpå han hævder at have modtaget hele sit bytte, hvilket jeg for min salighed ikke ved andet [end at det passer], undtagen med hensyn til det ene skib, som blev taget fra åhusingerne, der endnu ikke var blevet tildømt som prise af vore herrer, dengang Jasper vilde afsted derfra, så kunde jeg ikke lade det byttes, før det var tildømt som prise, etc.
Da nu denne Jasper og Tylke Wilde vilde tage deres afsked med deres bytte og fortjeneste fra os, begærede landsknægtene af mig, at jeg skulde tilsige Jasper og Tylke, eller lade dem tilsige, at de skulde forblive der, indtil udsendingene angående skibet og godset kom tilbage fra Lübeck, for så vidt de mente at have krav på noget af byttet; men hvis ikke, så mente knægtene ikke at ville give noget deraf, hvorfor jeg tilsagde Jasper og Tylke for de menige stalbrødre; dette agtede de ikke og drog derfra. Derefter har et ærbart råd, vore kære herrer, tildømt skibet og godset som prise, og jeg var da på landet, mens de byttede og fordelte godset; men hvad jeg nu skulde vide om, hvordan det gik med Jaspers og Tylkes bytte, det ved jeg ikke, det være Gud mit vidne. Jeg har dog nok at gøre med, at jeg ikke agter dette bytte, og kan over for enhver redelig mand godtgøre, at hvis jeg for min del har modtaget en eneste penning derfra, vil jeg gerne godtgøre det tifold igen. Og denne Jasper var i året [15]38 hos mig i Lübeck i mit hus og forligtes med mig om adskillige tvister; dengang sagde han intet til mig om sit bytte. Alt dette vil Eders Erbarhed finde sandfærdigt og ikke anderledes, etc. Givet Møllen, den første søndag efter hellig trefoldighed, år [15]45."
Eders Erbarhed etc.
Bernt Knop.
(Original i Rådhusarkivet i Lübeck II. 2.)

Historisk kommentar

Bernt Knops svarskrivelse til rådet om Jasper Løsenkamps bytteklage (jf. Nr. 123 i forrige udsnit) er samtidig et personligt, næsten rørende dokument: Knop klager over, at sagens langtrukne karakter og de falske rygter, der er sat i omløb om ham, har bidraget til hans hustrus dødssyge. Indholdsmæssigt afviser han punkt for punkt Løsenkamps beskyldning om, at han skulde have unddraget denne hans del af krigsbyttet fra togterne i 1535, og henviser til, at selve fordelingen af byttet skete, mens han selv var fraværende fra landet, samt at Løsenkamp aldrig tidligere — heller ikke ved et personligt møde med Knop i Lübeck i 1538 — havde rejst klagen. Udgiverens fodnote oplyser, at Løsenkamp efterfølgende indgav endnu et modsvar, hvor han fastholdt sin version punkt for punkt, mens Knop til sidst undlod at svare med konkrete fakta og blot henviste til

landsknægtene selv. Brevvekslingen viser således den svært afgørlige karakter, denne slags bytte- og æressager kunde antage, når parternes udsagn stod diametralt imod hinanden uden uafhængige vidner.

Resumé

Bernt Knop besvarer (7. juni 1545) Jasper Løsenkamps klage over det tilbageholdte kaperbytte fra 1535, afviser beskyldningen som usand, og klager samtidig over, at rygterne om sagen har bidraget til hans hustrus dødssygdom; en fodnote oplyser, at Løsenkamp fastholdt sin klage i et modsvar, som Knop dog ikke besvarede med konkrete fakta.

Dokument Nr. 126

1545. 10 Juni. Skrivelse om Anneke Hamborgs, som Hans Wolgemuth og Fru Gillia, Bernt Knops, have villet kjøbe til at forgive Blasius v. Wickede, for at han ikke skulde blive Foged paa Slottet.

H. Boitin til Raadet i Lybek.
Han beretter først, at Junker Blasius siden hans Ankomst

Side nr. 154

Dokument Nr. 126 (fortsat)

paa Den, igjen er kommen til Sundhed og bliver med hver Dag raskere og raskere, saa der nu ikke er nogen Fare for ham mere.
I Nærværelse af Henneke Mestorp og M. Christoffer, har han havt Anneke Hamborgs for, og paa det alleromhyggeligste og nøiagtigste forhørt hende en hel Eftermiddag; men denne Gang havde hun aldeles tilbagekaldt sin forrige Bekjendelse. Hun fragik ikke, at hun jo havde sagt saa og saa; men hun sagde, at hun havde løiet og skammeligt beført ustyldige Folk. Da han havde fundet det betænkeligt at stride til pinligt Forhør den Dag, havde han maattet lade det blive derved. Den næste Dag var Hovedsmanden (Blasius) tilstede, og da blev hun pinligt forhørt, og hvorvel hun længe vedblev med hendes Løgn, bekjendte hun dog tilsidst saaledes som det sees af Bilag A. Denne Bekjendelse har han ladet hende gjøre af sig selv, uden at forelæse hende den første Bekjendelse, og da han foreholdt hende, at der var Forskjel mellem begge, sagde hun at dette maatte komme af nogen Svaghed den første Gang. Den sidste Bekjendelse vilde hun bo paa, dog faldt hun paa Knæ og bad for sit Liv. Derpaa blev hun confronteret med Hans Wolgemuth; men Wolgemuth „hefft sich tho synen vordeell, fast slitich entschuldiget, vnd enthlich begert, dat he bisse sake nha Schonischen lage muchte vthforen." Da Wolgemuth nu ikke vilde tilstaae, kunde han vel være bleven pinligt forhørt; men da han berom talede med Junker Blasius, fandt denne det betænkeligt, og han havde maattet give ham Ret. Nu havde de ment, at Sagerne „aller nuttist funden vorghenamen werden", naar Misdæderssen havde faaet hendes Straf efter den sidste Bekjendelse, som derfor efter deres Forlangende var aflagt for Landsdommeren og 4 troværdige Mænd, og Landsdommeren var af den Mening, at hun ikke kunde komme derfra med Livet, „alsden vnd wen se also darup gestoruen, hedd man desto mher fuge vnd vrsaken, Wolgemut vnd anderen so vele ernster nhatotrachten, vnd wher, wat man derwegen myt rechte hedd vorthonhamen vnuersumet" . . . .

Side nr. 155

Dokument Nr. 126 (fortsat)

At Wolgemuth kommer i Rette her, saaledes som han gjerne ønsker, kunne vi ikke tilstæde ham, han maa stilles for Retten i Lybek, hvor han først er antastet med Retten, dog beroer dette paa Raadets Behag.
Da Junker Blasius en Tid lang maa holde sig i Luften, saa har han (Boitin) ment at maatte lade disse Sager henstaae til videre, især ogsaa fordi man har nogle andre „tøveriscen", af hvilke en er anden Gang pinligt forhørt, af den Grund at alle Køerne til Slottet „am molsen betouert gewesen, vnd so nu sulke vndaet bekant heft"; disse vil man nu forfølge med Retten. Saasnart han faaer Besked igjen (paa de første Sager?) vil han ile alt hvad han kan med at fremme det Fornødne etc. . . . Dat. Hamershußß 10 Juny Anno 1545.
J. E. W.
willige vnd gehorsame Dener
Herman Boitin.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lyb. II. 3.)
Indlagte vare følgende 2 Afskrifter:
Bilag B. (sic) første Bekjendelse:
„Offentlige, frye ledige vnd loßße vngepeinigethe vnd vngedwungene Bekjennysse der Anneke Hamborges" . . .
It. at hun kom til Hamershus for at kjøbe noget Hør af Junker Blasius, af det som var bjerget fra det Hamborger Skib, Marcus Boet førte. Da mødte Hans Wolgemuth hende, talte med hende om Junker Blasius og førte hende derpaa til Fru Cillie Knops „vp denn Torn." Saa havde Fru Cillie budet hende til Bords, og sat en hel Steg for hende at spise af; men Anneke havde sagt, at hendes Hjerte var saa besværet, at hun ikke kunde eller vilde spise. Medens de saaledes sadde ved Bordet spurgte Fru Cillie om Hans Wolgemuth ikke havde sagt hende noget, hvortil hun intet synderligt svarede. Derpaa begjærede Fru Cillie Raad af hende, hvorledes man kunde eftertragte Blasius og ombringe ham, saa at han ikke blev Høvedsmand paa Slottet; hvad for Forgift, man skulde

---

Side nr. 156

Dokument Nr. 126 (fortsat)

bruge dertil, og dersom hun vilde tage mod en Sum Penge og bibringe ham Giften, da hun var meget vel bekjendt med ham, saa vilde hun og Hans Wolgemuth betale hende, saa hun skulde tafse dem. Derpaa havde hun svaret, hvorledes hun kunde komme dertil, da Blasius var hendes gode Ven og gjorde hende ikke andet end godt; men Fru Cillie sagde: „tag Du kun Pengene og lad det gaae med ham som det kan." Saa havde Anneke sagt, hun vilde betænke sig. Da hun kom ned fra Taarnet mødte hun igjen Hans Wolgemuth, der spurgte om Fru Cillie havde talt om ham; men Anneke sagde at de havde hverken talt om ham eller Andre. Derpaa havde han talt ligesom Fru Cillie om Blasius, og dersom hun kunde forgive ham, vilde han give hende 500 Mk. Lybsk. Anneke sagde hun havde aldrig lært noget „touerie" og vidste ikke hvormed hun skulde forgive ham. Wolgemuth mente der voxede Urter nok paa Den, der vare tjenlige til dette Brug, men Rottekrud var det bedste. Da lovede hun at anvende sin største Flid paa at ombringe Blasius, og naar dette var skeet, da tilsagdes det hende, at Pengene skulde ligge parate „wentte he (Wolgemuth) wußte zo vele geldß thobekamende von zinen frunden, wen ze dytt zo konde tho warke bringen." Derpaa havde Anneke

taget den anden fængslede Kone med sig og sammensat den fremlagte Opskrift paa Gift, hvormed Blasius skulde ombringes. Dette Udsagn er attesteret af Asser Henriksen Byfoged, Hans Czabell, Mats Michelsen, Hans Matzen Borgere i Allinge („thor Alandt"), Hans Nielsen, Niels Jensen og Ewert Clausen Borgere i Sandvig, og beseglet af disse paa Hamershus Tirsdagen efter Misericordia (21 April) Anno xLv.
A. (sic) Anden Bekjendelse:
Lars Persen Landsdommer, Hans Reymer Borgemester, Hans Symonsen Byfoged, Hans Henningsen og Henrik Swarthe Borgere i Rønne og Henning Clausen, Byfoged i Sandvig, bekjende, at de under nedenstaaende Dato havde tilstede paa Hamershus, „vff des Houethmanns gemacke, dath men den Torn nennet", og her havde de hørt Anneke Hamborgs aflægge følgende Bekjendelse, „vff freyen voten leddyck vnd los vngenediget, vngepinigt, vnnd vnbedwungen nha

---

Side nr. 157

Dokument Nr. 126 (fortsat)

ernster vnd getreuer vormannynck, zo ehr von den Achtbaren Magister Hermanno Boitin, Secretario, Des Erb. Radts tho Lubegk vnnd vns allen, dath ze erer zelen Zeligkeit bedencken" og ikke skulde sige andet, end den rene Sandhed, som hun kunde forsvare for Gud „vnnd im strengen gerichte", . . . og hverken ansee Gunst eller Venskab m. m. Hun bekjendte altsaa, at hun den næste Høst, efter at Marcus Veit (sic) af Hamborg var strandet, var gaaet paa Slottet til Junker Blasius, og havde kjøbt noget Hør af ham, og da hun igjen vilde gaae bort, havde hun et andet Sted paa Slottet mødt Hans Wolgemuth, der havde spurgt hende om hun vilde fortjene 500 Mk. Paa Spørgsmaalet hvormed hun skulde fortjene disse Penge, svarede han, at hun skulde ombringe og forgive Junker Blasius. Dertil svarede hun, at hun ikke vel kunde komme dertil, da han ikke gjorde hende andet end Ære og Godt; men Wolgemuth havde dog overtalt hende, saa hun var gaaet tilbage igjen til Fru Cillie, Berndt Knops Kone, som skulde handle videre med hende. Fru Cillie mødte hende paa Trappen, da hun vilde stige op i Taarnet, og tog hende med sig, bød hende tilbords og satte en hel Stegt Gaas for hende. Fru C. havde nu spurgt hende, om Hans Wolgemuth havde sagt noget til hende, men imidlertid var Bernt Knop kommen til, og forstyrret dem i deres Samtale, hvorpaa Fruen havde sagt, hun skulde komme en anden Gang at tale med hende, og givet hende et Stykke af Gaasen, som Anneke havde svøbt i sit Forklæde og taget med sig, men hverken før eller siden havde enten Fru Cillie eller Hans Wolgemuth talt med hende derom. Anneke Hamborgs var derpaa bleven ved og paa den næst foregaaende første Søndag i Fasten, havde hun faaet en anden Kone, Engel, Niels Svensß, til sig og med hendes Raad „eine vorgifftige Czedell von poggen, Adderen, Rottekrude, vnnd andern bøsen Dingen vornhamen vnd stellen laten, zulliche vorgyfft Junker Blasiuß in einer solden schalen inthogeuen, vnd ehme darmit vmmethobrinngen, Des allen tho vrkunde" etc. etc. Geschehen vff Hamershußenn

---

Side nr. 158

Dokument Nr. 126 (fortsat)

des Mandags nach den ersthen Szondage Trinitat. (1ste Juni) Anno xLv.
Efterskrift (Czedel)

Da Sagen, formedelst Modvind, ikke er bleven affsendt, kan han endnu melde, at den ovenomtalte „touersche" forrige Løverdag blev ført til Thinge, og hvorvel hun her (paa Slottet?) „frie thogestanden ok it Sacramente darupp entfangen", saa havde hun dog tilbagekaldt det Hele og sagt, at hun havde bekjendt formedelst Pinsel „vnd hest sulchs de buren etwas selsam gemaket", og uagtet „de touersche" ved tre troværdige Mænd blev overbevist om at have aflagt sin Bekjendelse „fri vngepiniged" og Præsten havde bevidnet, at hun havde taget Sacramentet derpaa, have dog de 6 Mænd, som skulde finde Dommen, besværet sig og forlangt 2 Mænd af hver „bw" (By), og derefter er nu Sagen opsat, „vnnd befynde dath (idt den) luden forglich is myth pinlicker frage alhir tho handeln, et werde denn eyne sunderliche constitution darupp gemaket. Dat. 22 Juny.

(Raadh. Arch. i Lybek).

Oversættelse

[Redaktørens danske regest af sagen om Anneke Hamborg og forgiftningsplanen mod Blasius von Wickede, samt de to bekendelser (bilag A og A [sic]), gengives her i sammendrag, idet det er en dansksproget beretning i selve kildeteksten.] Herman Boitin beretter til rådet i Lübeck (10. juni 1545), at hovedmanden (Blasius) er kommet sig efter forgiftningsforsøget og nu er uden fare. Ved et fornyet forhør, hvor Anneke Hamborg først trak sin tidligere tilståelse tilbage, men efter pinligt forhør fastholdt en ny, detaljeret bekendelse (bilag A), fremgår det, at Fru Cillie (Bernt Knops hustru) og Hans Wolgemuth havde forsøgt at formå Anneke til at forgive Blasius von Wickede med rottekrudt og andre giftstoffer, for at han ikke skulde blive fast høvedsmand på slottet, mod betaling af 500 mark. Anneke havde til sidst sammensat en opskrift på gift sammen med en medfange. Wolgemuth nægtede og undslap ved henvisning til, at sagen efter skånsk lov skulde afgøres andetsteds; landsdommeren mente, at hvis kvinden døde under henrettelsen, ville man have desto mere grund til at forfølge Wolgemuth og andre alvorligt. Boitin beder om, at rådet i Lübeck afgør, hvor Wolgemuth skal stilles for retten. Et efterskrift ("Czedel") melder, at den omtalte trolddomskvinde efterfølgende har trukket sin tilståelse tilbage igen, hvilket har kompliceret sagens videre forløb.

Historisk kommentar

Denne sag er et af samlingens mest dramatiske dokumenter og kaster et skarpt lys over den bitre magtkamp, der udspandt sig omkring udnævnelsen af en fast høvedsmand (befalingsmand) på Hammershus efter Bernt Knops afsættelse. Ifølge de aflagte bekendelser skulde Bernt Knops egen hustru, fru Cillie, sammen med landsknægten Hans Wolgemuth, have søgt at forgive den nye foged Blasius von Wickede for at forhindre, at han blev fast udnævnt til høvedsmand — en anklage af yderste alvor, som involverer selve fogedfamilien i et attentatforsøg mod den mand, der reelt havde overtaget Knops embede. Sagen viser samtidig datidens retsprocedurer omkring "pinligt forhør" (tortur) og de dertil knyttede beviskrav, samt den usikkerhed, en tilbagekaldt tilståelse kunde skabe for sagens videre gang. At sagen involverer så mange navngivne vidner og øvrighedspersoner (landsdommer, borgmester, byfogeder fra flere bornholmske byer) vidner om, hvor alvorligt retsvæsenet tog beskyldningen, selv om den i sidste ende forblev uafklaret på grund af den anklagedes skiftende forklaringer.

Resumé

Herman Boitin beretter (10. juni 1545) til rådet i Lübeck om sagen mod Anneke Hamborg, der er anklaget for på opfordring af Fru Cillie (Bernt Knops hustru) og Hans Wolgemuth at have forsøgt at skaffe gift til at ombringe høvedsmanden Blasius von Wickede, for at forhindre hans faste udnævnelse; Anneke har aflagt en detaljeret bekendelse under pinligt forhør, men senere trukket den tilbage igen, hvilket har vanskeliggjort sagens afgørelse.

Dokument Nr. 127

1545. 4 August. Stranding. Fogden paa Bornholm har bemægtiget sig det bedste Anker og Tov af et strandet Skib foregivende at det var en Rettighed. Gods bjerget ved andre end Skibets Folk betragtes som forladt Gods.

Borgerm. og Raad i Danzig til Kong Chr. III.
I forrige Efteraar var det hændet en af deres Skippere Hans Wange at strande paa Bornholm. Han „sampt dem Schreseln" havde bjerget det Meste muligt; men den Lybske Fogden havde bemægtiget sig det bedste Anker og Tov under Foregivende, at det var en gammel Rettighed og Raadet i Lybek havde givet ham Medhold.*)

**) Om denne Stranding har der været ført en lang Correspondens. Tilbst melde Borgem. og Raad i Danzig til Raadet i Lybek under 7 Octb. at deres Borger har, da han ikke har kunnet faae Ret i Lybek, henvendt sig til Kongen af Danmark, som Landets rette Eier, og den erholdte Besked kan erfares af Bilaget (som mangler). De havde ventet, at der*

Side nr. 159

Dokument Nr. 127 (fortsat)

var skeet dem Ret efter deres 2 Skrivelser, men dette Haab er hidtil ikke blevet virkeliggjort; de bede om at dette nu maa skee etc.
(Orig. i Raadh. Arch. i Lyb. Vol. Strandrecht).
Da nu Skipper og „Schrefein" ikke kunde bjerge mere, formedelst Vind og Søgang, havde de overdraget nogle gode Folk paa Landet at bjerge Resten, mod en Bjergeløn; men hvad der paa den Maade var bjerget, havde Fogden bemægtiget sig som forladt Gods, uagtet Bjergningen var foretaget paa deres egen Foranstaltning.
De have søgt Regres i Lybek, men ingen fundet, og da Kongen er den rette Over- og Arveherre til Bornholm bede de ham „sie wollen bey vnsern freundenn vonn Lubeck ein statlich einsehen in genaden zuthuende geruchen vnnd sie in denn billigen christlichenn wegk berichten laßßenn damith sie sich in irer haltung jegen vns als ihre nachbaren vnnd Anße vorwantten, also erzeigen thetten damit wir vnnd die vnserv wider den altenn gebrauch vnnd billigkeit vns nicht hetten zu beschweren" etc. etc.

(Stab. M. Dantzig Nr. 3 i Geh. Arch.)

Oversættelse

Stranding (4. august 1545): fogeden på Bornholm har bemægtiget sig det bedste anker og tov af et strandet skib under foregivende af, at det var en rettighed; gods bjærget af andre end skibets eget mandskab betragtes som forladt gods. Borgmester og råd i Danzig til kong Christian III: i det forrige efterår var det hændt en af deres skippere, Hans Wange, at strande på Bornholm. Han havde sammen med styrmanden bjærget det meste muligt, men den lybske foged havde bemægtiget sig det bedste anker og tov under foregivende af, at det var en gammel rettighed, og rådet i Lübeck havde givet ham medhold. Da skipper og styrmand ikke kunde bjærge mere på grund af vind og søgang, havde de overdraget nogle gode folk på landet at bjærge resten mod en bjærgeløn; men det, der på den måde var bjærget, havde fogeden bemægtiget sig som forladt gods, uagtet bjærgningen var foretaget på deres egen foranstaltning. De har søgt oprejsning i Lübeck, men intet fået, og da kongen er den rette over- og arveherre til Bornholm, beder de ham "nådigt ville tage sig anseeligt af sagen over for vore venner fra Lübeck og lade dem underrette på en billig, kristelig måde, så at de i deres optræden over for os, som deres naboer og hanseforbundne, viser sig således, at vi og vore ikke skal have grund til at besvære os mod den gamle sædvane og billighed" etc. etc.
(Rådsakter M. Danzig Nr. 3 i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Denne strandingssag mellem Danzig og Lübeck om et bornholmsk vrag illustrerer, hvordan Bornholms status som lybsk pantelen skabte gnidninger med andre hansestæder, når lokale strandingsrettigheder — som fogeden hævdede at have arvet fra ældre dansk praksis — kolliderede med andre stæders skippere og deres krav på bjærgeløn. Særlig interessant er Danzigs strategi: efter forgæves at have søgt oprejsning direkte hos rådet i Lübeck, appellerer byen i stedet til den danske konge som Bornholms "rette over- og arveherre" — en formulering, der bevidst minder om, at pantsætningen til Lübeck ikke havde ophævet den danske kronrettighed til øen, og som dermed indirekte satte den danske konge i rollen som appelinstans over Lübecks egen forvaltning.

Resumé

Borgmester og råd i Danzig klager (4. august 1545) til kong Christian III over, at den lybske foged på Bornholm uretmæssigt har bemægtiget sig det bedste bjærgegods fra et strandet danziger skib, og beder kongen som Bornholms rette overherre om at formå Lübeck til at yde oprejsning.

Dokument Nr. 128

1545. 24 August. To Breve om Landehjelp af Kjøbstædmænd og Frimænd paa Bornholm.

Et aabent Brev til alle Kjøbstædmænd paa Bornholm, at komme Ko. Maiest. til Hjelp med nogle Penge, de ere tarverede for, ligesom de andre Kjøbstæder over hele Riget, og at levere samme til Peder Dringelberg.
It. er aabent Brev til alle Frimænd paa Bornholm, at hver af dem kommer Ko. Maiest. til Hjelp med „en swm dater efter theres formue ligesom then menige ridderscaff oc adell offuer alt riget, mz thenn xx pengde aff alt theris godts."

(Tegn. paa alle Land. Nr. 2, fol. 28 a.)

Oversættelse

To breve (24. august 1545) om landehjælp fra købstadmænd og frimænd på Bornholm. Et åbent brev til alle købstadmænd på Bornholm om at komme kongelig majestæt til hjælp med nogle penge, de er blevet ansat for, ligesom de andre købstæder over hele riget, og at levere samme til Peder Dringelberg. Ligeledes et åbent brev til alle frimænd på Bornholm om, at hver af dem skal komme kongelig majestæt til hjælp med en sum penge efter deres formue, ligesom det menige ridderskab og adel over hele riget, med den tyvende penning af alt deres gods.
(Tegnelser over alle lande Nr. 2, fol. 28 a.)

Historisk kommentar

Disse to åbne breve fra den danske kongelige kancelli viser, at den danske krone — trods Bornholms status som lybsk pant — fortsat udskrev ekstraordinære skatter (landehjælp) på øen på lige fod med resten af riget, både over for de bornholmske købstæders borgere og over for øens frimænd (der her sidestilles med rigets ridderskab og adel med hensyn til skatteform, "den tyvende penning"). Dette er endnu et vidnesbyrd om, at den danske kongemagt bevarede en vis direkte beskatningsret til Bornholm parallelt med Lübecks forvaltning, hvilket kunde skabe dobbelte og potentielt konkurrerende krav på øens indbyggere.

Resumé

Kong Christian III udsteder (24. august 1545) to åbne breve, der pålægger dels Bornholms købstadmænd, dels øens frimænd, at yde landehjælp til kronen efter samme principper som resten af rigets købstæder og adel/ridderskab.

Dokument Nr. 129

1545. 30 November. Blasius v. Wickede om Forbud paa Slagteri paa Den især af Stude: der er dette Aar slagtet 1500 Køer. Om

---

Side nr. 160

Dokument Nr. 129 (fortsat)

de 2 Qvinder, der have villet forgive ham. Engel havde sagt Anneke i hendes Øine, at hun kun havde skrevet 3 Slags i den Seddel, hvormed han skulde tages af Dage; Anneke havde skrevet Resten. Magister Per Dringelberg har ligget her paa Slottet og indkrævet en stærk Kongeskat, der har indbragt omtrent 1300 Daler. Han har beværtet ham efter Husets Leilighed, givet ham Befordring og sendt hans Folk og noget Skyts med ham. Den Trætte mellem C. J. og A. K. er nu afgjort, men A. K. er reist til Kongen at klage; naar han kommer tilbage vil han handle saaledes med ham, at andre skulle see sig i Speil paa ham. Han har forbudet at føre Korn andenstebs hen end til Lybek, og da nu de pommerske Stæder ikke kunne faae Korn her, bringe de ikke Mel eller Brød; han har derfor lovet at Bornholm skulde faae 6 Laster Mel fra Lybek.
Blasius von Wickede til Raadet i Lybek. Han har modtaget Raadets Skrivelse med Henrik Tylebolen, og ifølge samme befalet, at enhver saavel paa Landet som i Stæderne, skal afholde sig fra det stærke Slagterie, og ingen Udførsel gjøre, især „wes gilde Øssen weren", under Forbrydelse

af Varerne etc. Dersom man bliver fast herved, da vil det være til Fordel for Landet, „dat hefft dytt jar auer vngeferlich woll de xvC feige gebettet".
Med Hensyn paa de 2 Kvinder, som saaledes mod al Ret og Billighed have søgt at ombringe ham, da har han efter den danske Lov holdt „Buhedingk (Brothing?) vor dem Slate" med dem, og der havde Engel Svendsen offentlig sagt Anneke Hamborgs i hendes Øine, „dat ze nicht mer alze dreyerley hette laten schriuen in den thogerichteden Czeddell, dat andere zo de perßelle thon vormelden dat hatte Anneke Hamborgers laten schriuen." Efter denne Bekjendelse, der var aflagt fri, ledig og løs etc., havde han forlangt en Kjendelse af xv Mænd for hele Landet, og 2 fra hver Kjøbstad, og man havde været af den Mening, at Dommen skulde fældes og Straffen udføres strax, hvad ogsaa Almuen vilde; men der var kommen en Mand ind i „Raadet" (Landsthinget eller Nævningerne?) der øvede en saadan Indflydelse paa de andre, at Sagen blev udsat den Dag: „in deme J. E. W. den man gerne weten willen, ho werden J. E. W. Hennefen Mestory vnd Henrick Tyle-

---

Side nr. 161

Dokument Nr. 129 (fortsat)

bolen, alze J. E. W. geßworen, fragen." Af dette Ophold havde Engel Svendsen benyttet sig, og var rømt fra Den, hvorved hendes Borgensmænd ville faae Fortred. For at nu Anneke Hamborgs ikke skulde gjøre det samme, havde han taget hende til Slottet, hvor hun havde sagt, at en af Raadets egne Betjente havde søgt at formaae hende til løbe bort; han haaber Raadet vil lade dette undersøge, for at man kan tage sig i Agt for saadanne Folk. Han kan ikke tro andet, end at disse Mennesker maa være kjøbte til saaledes at efterstræbe ham, og han som Raadets „arme Dener" beder om at haandthæves i sin Ret. Han sender nu Anneke Hamborgs med Raadets Tjenere Henning og Henrick og dertil hans egen Tjener, paa hans eget Skib.
Fremdeles beretter han, at K. Mat. i Danmark har ladet udskrive en stor Konge-Skat og ladet den indkræve ved Magister Per Dringelberg, der har ligget her paa Slottet i 9 Uger og er bleven bevæertet efter Husets Leilighed. Baade Adel og Kjøbstædmænd have maattet give deres Bidrag dertil, og den har indbragt omtrent 1300 Daler. Han har havt en Del Arbeide i den Anledning, „vp dat he gefordertt wortt, demegelisen zo hebbe ich ein mynes volcks mydtgeban vnnd ethlick geschütte."
Angaaende den Gaard, hvorom der har været Trætte mellem Erik Jensen og Anders Knudsen, da er det bleven afgjort, at Erik Jensen beholder Gaarden efter den Bestemmelse, der var truffen af de Kongl. og Lyb. Raader. A. Knudsen beklagede sig over at være forledet af Tønnes Wiltfang, som for sin Umage havde faaet 16 Lod Sølv, og det efter at Sagen var aldeles afgjort. Nu er And. Knudsen reist til Kongen i Danmark, for at fremføre en usandfærdig Beretning. Naar han kommer tilbage, vil han „ehne midt dem beßten vnderrichten alze dat zigk ein ander dar ahn gedencken schall, wenthe Juwe E. W. de hebben am Junngsten tho Ohdenße in Fune by Kon. Durchl. eine verschreibungt gefregen, den he schall zine sake her tho heruestdinge vnd Landsdinge midt rechte vthforen, dar na schall he zine sake beschreuen nemen in deme dat he zigk beschwert der rechten, zo schall he appelleren vnd zin wedder-

---

Side nr. 162

Dokument Nr. 129 (fortsat)

part nha dem schonschen louen steuen laten. Diißen aueschede willen ze nicht nhakommen vnd vorachten den zulbigen breff, vnd handelln nha eren eygen geschallen."
(Med en anden Haand)
„Wider Gunstige Heren so hebbe ick auer dat ghansse landt vorkundighen latenn, dewile dat hir noch korne voerhanden is, datsulbige nicht afthoschepen den allene nach Lubek, vnde de pomerßten Stede hir nen korne konnen auerkamen. Der haluen so hir idtsundes nen Gudt van dat landt affgheheilt den vp Lubeck ock nene vesachtinge hir mer vorhanden is so kumpt hir ock nen mell ebber broth mer vth den pommerßen Steden. Szo hefft dat ghemene volck voerderinge ann my ghedan nach deme dat anders ghen affvoer is den vp Lubeck dat sie moegen wedbernvme entssettet warden mith melle derhaluen so hebbe ick be thoßaghe ghedan vann J. E. W. wegen ick hape dat my J. E. jnn deme nicht nalaten warden dat hir dat lanth mith vj last mels*) mochte entdsettet warden derhaluen worden J. E. dath beste voortowenden gheneget ßin." **) . . .
J. E E. williger
Blasius von Wickeden.

(Efter Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. II. 2.)

**) En Last Mel er omtrent 40 Tønder.*

***) Blasius v. Wickede fulgte umiddelbart efter Bernt Knop, som afttraadte fra Hovidsmands Bestillingen i 1543, men der findes ingen Bestalling for ham ældre end fra 2 Octob 1546. Den er paa Pergament og lyder paa 10 Aar, i det Hele omtrent som den for Bernt Knop (see foran Pag. 95.), med den Undtagelse, at hans Løn i Penge bestemmes til 125 Mark, dog faaer han intet Klæde.*

1550 in denn hilligenn Ø(sterdagenn, (Paasken faldt bette Aar den 6 April) udfærdigedes en omtrent ligelydende Bestalling for Mester Herman Boitin, at være Foged paa Hamershus i 6 Aar. Hans Løn i Penge bestemmes til 100 Mark og en Klædning til hans Dreng, ("Jungen.") Desuden indeholdt denne Bestalling den Clausul, at Raadet forbeholdt sig Fjærene af de Gjæs, der spiiskes paa Slottet, og at han og hans Kone skulde passe paa disse Fjær og dels anvende dem til Slottets Sengeklæder, dels sende dem til Lybek.

1556 den 15 April udstædtes en lignende Bestalling for Schweder Ketting paa 10 Aar. Hans Løn i Penge bestemtes til 100 Mark og en Klædning til hans Dreng. Fjærene af de Gjæs, der spises paa Slottet maa han selv beholde, imod at han vedligeholder Sengeklæderne paa Slottet. For at han skal have bedstiftigere Tilsyn med Kjøkkenet, at Intet, især af Smørret gaaer tilspilde, har Raadet skjænket ham Kjøkkensiddet, og da han har tilkjøbt sig Wallensgaarden, som Carsten Lüneborg forhen har eiet, eftergives ham 1 Tønde Smør, der aarligt skulde svares i Landgilde af denne Gaard.

Side nr. 163

Dokument Nr. 130

1548(?). 21 Febr. Herman Boitin til Kongen: Mændene i St. Andreas Sogn have givet en usand Beretning til Hs. Majestæt om det paalagte Gjæsterie, hvilket ikke er noget nyt Paalæg, men 80 Aar

gammelt. Bønderne have intet havt at forevende uden deres Uformuenhed, og han har tilbudet sig at skrive for dem, naar de ville aflægge de hyppige Kermesser, Barsler og Bryllupper, hvormed de, mer end andensteds, ruinere dem; naar da Kongen og Raadet i Lybek forenede sig, vilde han efter deres Forlangende kun gjæste dem hvert 3die Aar. Hertil have de ikke laant Øre, men trodsig sat sig op imod Paabudet, hvorfor han har hjemsøgt dem efter Skaanske Lov.

(Trykt som „1518" i originalen, hvilket næppe kan være rigtigt: Herman Boitin var først foged fra 1546, og brevet er selv dateret "Dinstages negst nach dem Sontage Invocavit Anno etc. 1548" nedenfor - formentlig endnu et eksempel paa forveksling af „1" og „4" i den gotiske typesætning, jf. lignende (?)-rettelser i de foregaaende udsnit.)
"Durchleuchtigster großmechtigster konung Hochgeporner Furst gnedigster herr, Meine stets willige Dienste seint E. K. Mst. vnuordrossen zuuor Gnedigster herr, disse einuerwarte antwortschriffte in sachen der gestung der eingesessen dißes landes in Sanct Andreße sofenn das von E. K. M. durch etzliche auß derselben sofen ein vnwarhafftiger bericht geschehn, hab E. K. Mst. ich eine gerawme theit hiebevorn in E. K. Mst. Reiche Denmarck zugeschickt, wie aber E. K. Mst. von dar auffgebrochen vnd sich ihrer gelegenheit nach, in ihre fürstenthumb begeben, sein sie mir vnvorsehenlich widderumb zun handen kamen, vnd darmit E. K. Mst. der sachen rechten grunt erfharen mugen, wie es woll notich, so schick ick diesselben brieffe E. K. M. abermals bey jezenwartigem meinem Diener, den ich derhalben allein abgefertigt zu, gar dienstlich bittendt E. K. Mst. wolten die mit gnaden zu verlesen sich nicht beschweren. Weiter kan E. K. Mst. ich nach gelegenheit der sachen dienstlicher meynung vnangezeigt nicht laßen, nachdem E. K."

Side nr. 164

Dokument Nr. 130 (fortsat)

"...Mst. schriffte so disser wegenn jungst nach todtlichen abgange seligen Blasiußen vann Wickeden an mich gelanget, klerlich mitbringen, in dem die gestung (wie E. K. Mst. durch obbemelte lewte mit vnwarheit berichtet worden) eine Newerunge, die bey E. K. Mst. vorfharen nicht gewesen, vnd man der also vnnbefuget, ho wher E. K. Mst. beger, den armen leutten, keine newerung auffzudringen, sondern sie mit sulcher gesterey, wie den billich zuverschonen, vnd ich aber nun eigentlich befinde, die leute auch selbst nicht widdersprechen kunnen, das diese gesterey in maßen wie sie itzt gehalten wirt, in die 80 Jaer her vnd lenger gewesen, Wie der einuervarter Brieff weiter vermeldet, so hab ich den leuten vorgehalten, das sie E. K. Mst. brief welcher also durch vnwarhafftigen bericht außgebracht worden nicht releueren kunde, mit Erinnerung waßfergestalt meine herrn diß landt enthpfangen, vnd widderumb liefferen mußen etc. entlich begerendt das sie sich zu der gesterey wie gewontlich schicken, vnd mich halten sollenn vnd dieweill sie hierenkegen nichts haben gewost vorzuwenden, den ihre vnuermugenheit, habb ich mich irbotten ihnen nicht mher pferde alß woll drechlich zuzufueren, vnd zu dem, dieweill ich mich ires vnnvermugens zum teil auch irkundet in dem sie den vnmessigen kirchmessen, kindelbier vnd Brawtlechte, darmit sie sich vnder einander mher den irgens in einem ort vber gantze Denmarcken, so jemerlich verdürben vnd außchopften woltenn abthun oder meßigen, so wher ich irbottig ihnen meine dienstliche vorschrifte beide ann E. K. Mst. vnd meine herrn mitzutheilen, vnd sulch ir vnuermugenheit auffs fleissigst anzuzeigen, Wurden sich den E. K. M. vnd meine herrn vorgleichen, vnd myr samptlich also beuhelen sie ihren begeren nach vmß dritte Jaer allein zu begesten, dem wolt ich gehorsamlich wissen nachzuleben, den nach gelegenheit musten sie es durch sulchen weg vornhemen etc. Vber

diß hab ich mich auch irbotten in den sie mich ihe nicht halten kunten vnd vor die gestung dingen woltenn, wie man den woll pflecht, wolt ich mich in dem billich finden laßen, solt auch geschehen sein, diß alles aber hat bey ihnen gar kein stat noch ansehens gewinnen mugen, sundern"

Side nr. 165

Dokument Nr. 130 (fortsat)

"...seint rechtes fursatziges mutwillens, vngehorsam worden, vnd haben sich also der schuldigen gestung, ahne alle weitere handtlung trotziglich geweigert, welchs dem gantzen lande frombde vnd wunder ist, solt auch woll zu mheren abbruch der kronen gerechtigkeit einen beswerlichen eingangk machen. Derhalben bin ich noitdrengende vorursachet worden, dar nach ich erfaren, das es also eine gemeine samtuffunge der gantzen sofen gewesen, sulche vngehorsame vnde mutwillige nach außweisung deß Schanischen loges, in verdiente straffe zu nhemen, der vngezweifelten dienstlichen zuuersicht sulchs werde E. K. Mst. nach gestalt der sachen nicht entshegen sein, vnd wen sie nun E. K. Mst. hierüber abermals mit vnwarheit wie dan ihre art ist klage vürbringen wurden, so werden E. K. Mst. sie auß diesem warhafftigen grunde, das sie sich sulcher vnd dergleichen mutwilligen vnd vnwarhafftigen klage, vnd vngehorsams henfürder enthaltenn mugen, berichten laßen, vnd sich, yn diesem gnedigst erzeigen, vnd mir mit gnaden beim jegenwertigen ihre kunnigliche antwort zu schicken. Das bin ich meins geringen vermugens zuvordienen jheder theit willich vnd vnverdrossen, E. K. Mst. hiemit dem almechtigen in seinen vheterlichen schutz vnd schirm lange zu fristen beuhelendt, Datum auff hamereshausen, Dinstages negst nach dem Sontage Invocavit Anno etc. 1548."
E. K. Mst. gantzwilliger Diener
Herman Boitin
Secret. Lub., beuhelhaber auf Bornholm.
"Auch gnedigster her, so hab ich eben dißen tag jn dat. zu rechter eigentlicher irkundung, der sachen noch etzliche der eltisten auß dem lande bei mir gehabt. Die sagen mir alle glawbwirdich das sie von ihren eltern wol gehort haben, das die gestung sulcher gestalt wie in dißen brieffen vermeldet, von den Lewten selbst sei begert vnd auffgeladen worden, vnd hetten des dem Bischoffe do selbst, darmit ehrs also zugelaßen, 2 tun. butter gegeben, sie aber, dieser alten leute eltern, hets auch nicht gedacht, das es wer auffgekummen, vnd ist auß"

Side nr. 166

Dokument Nr. 130 (fortsat)

"...dem woll zu rechnen, wie es eine newerung ist. Bt in literis."

(Copie i Raadh. Arch. i Lyb. II. 3. Bornh.)

Oversættelse

Herman Boitin til kongen: mændene i St. Andreas sogn har givet en usand beretning til hans majestæt om det pålagte gæsteri, hvilket ikke er noget nyt pålæg, men 80 år gammelt. Bønderne har intet haft at forevende uden deres uformuenhed, og han har tilbudt sig at skrive for dem, når de vil

aflægge de hyppige kirkemesser, barsler og bryllupper, hvormed de, mere end andetsteds, ruinerer sig selv; når da kongen og rådet i Lübeck bliver enige derom, vilde han efter deres forlangende kun gæste dem hvert tredje år. Hertil har de ikke lånt øre, men trodsigt sat sig op imod påbudet, hvorfor han har hjemsøgt dem efter skånsk lov. "Høje, stormægtige, højbårne fyrste, nådigste herre. Mine stedse villige tjenester være Eders Kongelige Majestæt ufordrossent til forn. Nådigste herre, dette vedlagte svarskrift angående gæsteriet hos indbyggerne i dette land i sankt Andreas sogn, som af Eders Kongelige Majestæt gennem nogle af samme sogn er blevet fremstillet i en usandfærdig beretning, har jeg for nogen tid siden tilsendt Eders Kongelige Majestæt i Danmarks rige; men da Eders Kongelige Majestæt derfra var opbrudt og efter lejlighed begivet sig til sit fyrstendømme, er brevene mig uventet igen kommet til hånde, og for at Eders Kongelige Majestæt kan erfare sagens rette grund, hvilket vel er nødvendigt, sender jeg samme brev atter til Eders Kongelige Majestæt med nærværende min tjener, som jeg alene har afsendt i denne anledning, med tjenstlig bøn om, at Eders Kongelige Majestæt ikke vil undse sig ved nådigt at lade det oplæse. Videre kan jeg efter sagens beskaffenhed i tjenstlig mening ikke undlade at meddele Eders Kongelige Majestæt, efter at Eders Kongelige Majestæts skrivelse herom for nylig, efter salig Blasius von Wickedes dødelige afgang, er kommet mig i hænde, som klart medbringer, at gæsteriet (som Eders Kongelige Majestæt ved ovennævnte folks usandfærdige beretning er blevet meddelt) skulde være en nyskabelse, som ikke har været brugt i Eders Kongelige Majestæts forfædres tid, og at man derfor uden hjemmel, hvorledes Eders Kongelige Majestæt end begærer, ikke bør påtvinge de arme folk nogen nyskabelse, men med sådant gæsteri billigt skåne dem — så finder jeg dog nu i virkeligheden, og folkene selv kan heller ikke modsige, at dette gæsteri, i den form det nu holdes, har bestået i henved 80 år og længere, som det vedlagte brev nærmere melder. Så har jeg forholdt folkene, at de ikke kunde fritages fra Eders Kongelige Majestæts brev, som jo var opnået ved en usandfærdig beretning, med henvisning til, på hvad måde mine herrer har modtaget dette land og igen skal aflevere det, etc.; og forlangte til slut, at de skulde rette sig efter gæsteriet som sædvanligt og holde mig [skadesløs]. Og eftersom de intet havde at indvende herimod uden deres uformuenhed, har jeg tilbudt dem ikke at kræve flere heste, end det tåleligt kunde bæres, og desuden, da jeg til dels også har erfaret deres uformuenhed deri, at de ved de umådeholdne kirkemesser, barnedåbsgilder og bryllupsfester, hvormed de indbyrdes, mere end noget andet sted i hele Danmark, så jammerligt ruinerer og udpiner sig selv, vilde jeg tilbyde at afskaffe eller mådeholde dette, så vilde jeg tilbyde dem min tjenstlige forskrift, både til Eders Kongelige Majestæt og mine herrer, at meddele, og deres uformuenhed på det flittigste at påpege. Hvis da Eders Kongelige Majestæt og mine herrer var enige heri, og befalede mig i fællesskab, vilde jeg efter deres begæring lade dem gæste hvert tredje år alene, hvilket jeg lydigt vilde efterleve, thi efter lejlighed måtte de nok tage denne vej. Desuden har jeg også tilbudt, at hvis de slet ikke vilde holde mig og i stedet ville forhandle om gæsteriet, som man plejer, vilde jeg lade mig finde billig deri; dette skulde også være sket, men alt dette har hos dem slet ingen indgang eller anseelse kunnet vinde, men"
de er af rettergerrigt egensindig blevet ulydige, og har således uden videre trodsigt nægtet det skyldige gæsteri, hvilket er hele landet fremmed og forunderligt, og skulde vel også gøre et alvorligt indhug i kronens rettigheder til større skade. Derfor er jeg af nød foranlediget, efter at jeg har erfaret, at det har været en almindelig sammensværgelse for hele sognet, at tage sådan ulydighed og egensind, efter skånsk lovs anvisning, under fortjent straf. Jeg nærer den utvivlsomme, tjenstlige tillid, at Eders Kongelige Majestæt efter sagens beskaffenhed ikke vil modsætte sig dette, og hvis de nu atter over for Eders Kongelige Majestæt, som det er deres art, skulde fremføre usandfærdig klage, da vil Eders Kongelige Majestæt af denne sandfærdige grund lade dem belære om, at de fremover skal afholde sig fra sådan og lignende egensindig og usandfærdig klage og ulydighed, og nådigt vise sig heri, og med det gode sende mig deres kongelige svar med nærværende bud. Dette vil jeg efter min ringe evne stedse villigt og ufordrossent stræbe efter at fortjene, og befaler hermed

Eders Kongelige Majestæt den almægtige Guds faderlige beskyttelse og værn. Givet Hammershus, tirsdagen næst efter søndag Invocavit, år 1548."
Eders Kongelige Majestæts ganske villige tjener
Herman Boitin,
sekretær, foged på Bornholm.
"Ligeledes, nådigste herre, har jeg samme dag, i dette brev, til ret og egentlig oplysning i sagen, haft endnu nogle af de ældste i landet hos mig. De siger mig alle troværdigt, at de har hørt godt af deres forældre, at gæsteriet i den form, som omtales i disse breve, selv er blevet begæret og pålagt af folkene selv, og at de derfor havde givet bispen sammesteds, for at han skulde tillade det, 2 tønder smør; men disse gamle folks forældre havde heller ikke tænkt, at det skulde blive udlagt, som det nu var kommet frem, og det er derfor"
vel at regne som en nyskabelse. Blandt akterne.
(Kopi i Rådhusarkivet i Lübeck II. 3. Bornholm.)

Historisk kommentar

Herman Boitins forsvarsskrivelse til den danske konge (1548, dateret trods den fejlagtige trykte årstalsangivelse "1518" i overskriften) drejer sig om den samme type stridighed, som allerede kendes fra 1530'ernes materiale: øens undersåtter — her mændene i St. Andreas (Rutsker) sogn — søgte at omgå eller nedsætte fogedens gæsteri-krav ved at klage direkte til den danske konge, uden om den lybske øvrighed, med en fremstilling Boitin hårdt afviser som usandfærdig. Interessant er Boitins tilbud om at afskaffe eller begrænse bøndernes overdådige kirkemesser, barnedåbsgilder og bryllupsfester som modydelse for en lempelse af gæsteriet til hvert tredje år — et forslag, der viser fogedens forsøg på et kompromis, som dog blev afvist af sognet, hvorpå han i stedet lod dem straffe efter skånsk lov for trodsig ulydighed. Sagen illustrerer fortsat den grundlæggende spænding mellem bornholmske undersåtters vilje til at appellere til den danske krone og den lybske øvrigheds insisteren på, at alle klager skulde gå gennem den etablerede kanal til Lübeck.

Resumé

Herman Boitin forsvarer sig (1548) over for den danske konge mod en klage fra mændene i St. Andreas (Rutsker) sogn over det pålagte gæsteri, som han hævder er 80 år gammelt og oprindeligt selv begæret af sognet; han tilbød at lempe det til hvert tredje år mod at bønderne indskrænkede deres bekostelige kirkemesser og fester, men da tilbudet blev afvist, lod han sognet straffe for ulydighed efter skånsk lov.

Dokument Nr. 131

1548. 24 Febr. Udtog af en Skrivelse fra Herman Boitin til Raadet i Lybek. 1. De opsætsige Bønder i St. Andreas Sogn gjæster han fra Nabo til Nabo med 8 Heste, indtil de have betalt og bødet for deres Ulydighed. 2. Om Hans Sten, som før at benaades for et Drab havde tjent 5 Aar uden Løn paa Slottet, og nu vil reise. 3. Om Afgift af 2 Læs Ved og 15 Penge af Spidlegaards Bønder, som Stig Pors har gjort Forbud paa. Besidderen af Spidlegaard har, da han forsørgede 10 à 12 Fattige havt Udvisning af Almindingen; denne fordrer han endnu, da han ingen Fattige forsørger. 4. Bønderne i St. Peders Sogn vægre sig ved at yde ½ Td. Smør, der skal være eftergivet, fordi 5 Gaarde, vare ødelagte af Vandflod. 5. Mændene i Øster Marie og Ipsker vægre sig ved at yde 1½ Td. Skovsmør, hvilken Ydelse vare graaedet i Forglemmelse, men af B. Knop taget op igjen; de ville have Sagen

for Raadet og for Kongen. Dersom man kan faae en Erklæring af B. Knop, vil han see at berolige dem. 6. Om at sende en Draabikant.

Beretning fra Herman Boitin til Raadet i Lybek. Man vil erindre den Klage, de af „Nørsoken" (St. Andreas Sogn, Rutsker) have bragt for Kongen af Danmark, i Anledning af „stoveding", som man tidligere havde tilsendt ham m. v., og da nu saaledes hans Brev herom til Kongen igjen var kommet i hans Hænder, og Undersaatterne i bemeldte Sogn imidlertid vare blevne ham ulydige, maatte han sende Kongen af Danmark et nyt Brev paa Grund af de senere Tildragelser, og til den Ende havde han leiet Hans Kneip til med sin Baad „in den Belt tho lopen", og han har medgivet ham 2 Knegte, „des verhapens dat de vnkost woll sall bethaellt werden", og for at han desto før kan erfare Raadets Mening, har han befalet Niggels Wulue, den ene af de 2 Knegte, at han, om han ikke kan faae en Copie af Kongens Svar paa hans Brev i det Kgl. Cancellie, skal bryde Kongens Brev, afskrive det, og bringe Copien til Raadet, og med det første Skib fra Lybek komme igjen. Han beder om, at Raadet efter at have erfa-

---

Side nr. 167

Dokument Nr. 131 (fortsat)

ret Indholdet af Kongens Brev, vil tilsendegive ham dets Mening.
„Ick hebb itzundes in der hoken viij perde vnd late gesten naber by naber, beth ho lange dat eyn ider 30 R..... vor vngehorsam bethale, vnnd hebb des byfal van den andern soken auert gantze landdt, darnha werde ik myt ohnen vm dat stouedingk, schaben vnd erpenß handlen, Vnd my dunckt it iß eyn grepe darmypt se my erst in den Munt gefolet hebben, vnd wen it ohnen to gude kheme, wurden villicht mher gefolget syn, de sik nu nicht merken laten, sonder ohnen entiegen fallen, de Anslach sal ohnen auer myt gots hulpe feilen. Wat den darnha J. E. W. nhageuen willen edder konnen, sulchs steit by J. E. W. Ahne düße sake, deß dancke ick gode, syn my de lude auer all willig vnd gehorsam, düse seyent ok nu gerne beter, vnd ik hebb vele anlopens. Nu ist it auer tho wiet gekhamen."
2. Der er en Hans Sten her, som for nogle Aar siden var kommen for Skade, at begaae et Drab; ved Forbøn havde han undgaaet Rettens Strenghed og var benaadet med at tjene 5 Aar uden Løn. Disse 5 Aar vare først udløbne til næste St. Hans Dag, men salig Blasius havde eftergivet ham et Aar, og han havde tilkjøbt(?) faaet Løn fra forrige Nytaar af. Nu har han bedet om Orlov, naar hans Tid er omme, men da han ikke har forligt sig med den Drævtes Frænder i Reval, og han neppe kan finde Borgen, man kan være tjent med, saa spørger han, om han kan give ham fri mod hans Ed, eller om Raadet vil fordre en saadan af hans Frænder i Dortmundt eller om intet saadant behøves. Herom beder han at underrettes ved Niggels Wulue. 3. Han kan ikke komme til Rette med Stift med Blasius's Arvinger, da han ikke veed hvilke Dele af Inventariet tilhører ham m. m. Ogsaa herom udbeder han sig en Ordre. Nicl. Bardewik og Berndt Knop kunde maaske give Besked. 4. Der har i mange Aar været Strid mellem Fogderne her og de Spitals og geistlige Bønder, der have givet 2 Læs Brænde og xv pend. til Slottet, hvilken Afgift Stig Pors har gjort Forbud paa. De af Raa-

Side nr. 168

Dokument Nr. 131 (fortsat)

dets Medlemmer, der have været her paa Landet, have lovet at skaffe denne Sag paa det Rene hos Kongen, saa man kan faae at vide, om man skal opkræve denne Afgift eller ei. Dette var ønskeligt, da den nuværende Tilstand giver „vele vnlust." Han har truffet en Aftale med disse Bønder, saaledes at han denne Vinter ikke vil kræve Brænde-Afgiften, men lade den henstaae til videre Besked, dog under Protestation, at hermed ikke skal være ment en Renunciation, men xv pend. opkræver han. Han beder om Forholdsordre ved Leilighed. „Et syn by obgedachte Spitalsgardenn wol mher gebrefe de wol gude beteringe eigeben, sunderlichs myt ethlifen holte dat den garden do he 10, 12 edder mher armer lude gehat, vth der almaninge gehowen vnd thogefurt worden, welches nu he gar keinen armen mynschen heft gelikewoll gefordert werdt, vnd dunket my sulchs vnnbillich, so is auer bewile it ho steit mehr tho beteren, J. E. W. werden hir tho myt dem besten gedencken." 5. Gelifer gestallt weigeren sik ok de lude in sunte Peters soken, ½ tun. schursmor jarlichs tho betalen der vrsaken dat Sten Steensens tiden in der suluen soken 5 gantze garden durch it water sollen verdoruen vnd wechgedreuen syn vnd seggen Berndt Knop solle der vrsaken sulke ½ tun. nywerle gemaent noch bekamen hebben, J. E. W. wolden sik doch dißer saken by Berndt irkunden, vnd my des beschet weten laten. 6. De in Østermarker soken vnd Jepscher soken regen ok om vnd wolden gerne 1½ tun. botter schowsmor, so Berndt by synen tiden wedder vpgebracht vnd vnderslagen waß, wedder af hebben, den heb it auer nichts nhageuen, derhaluen se sick laten horen se willen auermals J. E. W. vnd K. Gt. klagen, duchte mi J. E. W. dat Berndt disßer saken haluen eynen schriftlichen bericht gestellet hedd, vnd my desoselue muchte thogeschyffet werden, wold ik fliet vorwenden oft if se stillen kunde, sulchs J. E. W. tho gefallen, den if fynde derwegen weynich bescheides vor my" . . . . Af saadanne og andre Sager forefalde en Del, han dog selv kan afgjøre. Det Smør, Korn m. m., der er forhaanden, vil han snarest muligt oversende.

Side nr. 169

Dokument Nr. 131 (fortsat)

Han beder dem ikke at forglemme Prædicanten, „den it wert pinlich dar na getouet". Capellet er igjen færdigt. „Ok hebb ick der Meigersten der wegen verloff gegewen mpt noch etlichen andern der ik von huse wol entberen kan, Dat. vp hameröhuß Fredages post Invocavit Anno 1548*)
J. E. W. williger Diener
Herman Boitin.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II. 3.)

**) Paa et løst Blad i samme Skrivelse: Han har modtaget Besked fra Benedict Slicker om Hans Helmickes Forhold til Jens Kjøbenhavnsfarer etc. Sagen forholder sig saaledes: bemeldte Jens var død uden Livs-Arvinger og sal. Blasius havde efter Sædvane ladet hans Efterladenskab opskrive til Bedste for Arvinger og Creditorer. Da han (Boitin) havde været 6—8 Uger paa Øen, havde Ribesognet sagt ham, at denne Sag var forhaanden, der var forleven Aar og Dag, uden at enien Arvinger eller Creditorer havde meldt sig, hvorfor han havde taget det halve Bo til Slottet, og Enken havde ganske villigt ubleveret det, uden at nævne Arvinger eller Creditorer. Boet var ikke af stor Betydenhed: „1 Ungersk, 1 Rhinsk Gylden, 1 Daler, 1 Løbel von 3 Lod, funst ethlich olde beringgarn, 1 boit, 1 skap, 1 olt bedde und ethlich beddegewant, 1 verdorven pert" . . . Derpaa var der kommen en Snedkersvend fra Kjøbenhavn, og havde meldt sig som Arving, og, da han havde et godt Lov paa Landet; han beviste at have været „jm ouerlande" og ikke havde vidst af sin Slagtnings Død; man sagde at det ikke pleide at tages meget nøie med saadan Afgift; da han ogsaa*

var „eyn skamele geselle" og der skete megen Forbøn for ham: saa havde han vist ham ind i „de helfte des huses welck teyn Mk. denß werdert worden, und ohme dat olde verdorven pert var tho geskenckt, darmpt he den thofreben gewesen und vertigt gedaan heft" . . . . . Det staaer nu til Raadet hvad der skal gives Hans Helmicke tilbage af det Øvrige etc.

Oversættelse

Han beder dem ikke at glemme prædikanten, „det ville være smerteligt at trække det i langdrag". Kapellet er igen færdigt. „Jeg har givet murmesteren orlov derfor, sammen med nogle andre, som jeg godt kan undvære hjemmefra." Givet på Hammershus, fredag efter Invocavit, år 1548.
Eders Erbarheds villige tjener
Herman Boitin.
(Original i Rådhusarkivet i Lübeck. Bornholm II. 3.)
[Fodnote: På et løst blad i samme skrivelse: Han har modtaget besked fra Benedict Slicker om Hans Helmickes forhold til Jens Københavnsfarer etc. Sagen forholder sig således: nævnte Jens var død uden livsarvinger, og salig Blasius havde efter sædvane ladet hans efterladenskab opskrive til bedste for arvinger og kreditorer. Da han (Boitin) havde været 6-8 uger på øen, havde Ribesognet sagt ham, at denne sag forelå, og at der var forløbet år og dag, uden at nogen arving eller kreditor havde meldt sig, hvorfor han havde taget det halve bo til slottet, og enken havde ganske villigt udleveret det, uden at nævne arvinger eller kreditorer. Boet var ikke af stor betydning: 1 ungersk, 1 rhinsk gylden, 1 daler, 1 løbel af 3 lod, samt et og andet gammelt beringgarn, en bolt, et skab, en gammel seng med noget sengetøj, en forældet hest. Derpå var der kommet en snedkersvend fra København, som havde meldt sig som arving, og da han havde et godt lov på landet, beviste han at have været i udlandet og ikke havde kendt til sin slægtnings død; man sagde, at det ikke plejede at tages så nøje med sådan afgift; da han også var en skikkelig fyr, og der blev lagt et godt ord ind for ham, havde man givet ham halvdelen af huset, der blev vurderet til 10 mark, og desuden den gamle forældede hest, hvormed han var tilfreds og erklærede sig fyldestgjort. Det står nu til rådet, hvad der skal gives Hans Helmicke tilbage af det øvrige, etc.]

Historisk kommentar

Brevets afsluttende bemærkninger giver et lille indblik i fogedens administrative hverdag ud over selve gæsteri-striden: han sørger for at genopføre kapellet på slottet og giver murmesteren og andre håndværkere orlov, når arbejdet er færdigt. Fodnoten om Hans Helmickes arvesag illustrerer desuden, hvordan fogeden i praksis håndterede bo-opgørelser efter afdøde uden livsarvinger på øen — en sag, der viser den udbredte praksis med at tage boet i forvaring for kongen/Lübeck, indtil arvinger eller kreditorer meldte sig, og hvor stor skønsmæssig frihed fogeden havde til at afgøre sagen ud fra boets ringe værdi og de involveredes gode ry.

Resumé

Herman Boitin slutter sin skrivelse (1548) til rådet i Lübeck med at nævne, at kapellet på Hammershus er færdiggjort, og at han derfor har givet murmesteren og andre håndværkere orlov; en vedføjet fodnote beretter om hans afgørelse i en arvesag efter afdøde Jens Københavnsfarer, hvis ringe bo blev delt mellem en fjern arving og slottet.

Dokument Nr. 132

1518. 15 Marts. Om Gjæsteri i St. Andreas Sogn.

Sognemenden paa Boringholm wti Sancti Andree Sogenn skick breff som her epther følger.

Side nr. 170

Dokument Nr. 132 (fortsat)

„Vor gunst tilforn. Wiider att Hermann Boitien the Lübskes befallingsmand paa wortt land Boringhollum haffuer nu tilschreffuit oß oc giffuit alle leilighiedenn tiilkiendne om ethers giestri oc besuering som i for oßs haffue ladit beclage. De sende wy ether hans breffue som hand oßs haffuer tillscreffuit atti ther aff kunde forfare huad suar hand oßs ther paa giffuit haffuer. Thy bede vi oc wiille atti later offuersee oc forfare forne Hermann Boetins beretning om hand om same giestri oc besuering haffuer reteligheenn ladett oßs thenom forstaae oc tiilkiende giffuit haffuer. Atti tha altingest retthe ether ther epther som i aff gamell tiid giffuit haffuer. Dog thersom hand will ydermere besuerie ether mett giestri eller i anden maade end i aff gamell tiid giortt oc giffuit haffuer Tha wiille wy hielpe ether ther wtinndenn saa megiit som rett er som wii wor wnderfotthe pliictige ere. Dat. Kollinghuffs torsdag nest eptther Midfaste Søndag 1518."

(Tegn. paa alle Land. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Vor gunst tilforn. Vid, at Hermann Boitien, de lybskes befalingsmand på vort land Bornholm, nu har tilskrevet os og givet os al lejlighed tilkendegivet om eders gæsteri og besværing, som I for os har ladet beklage. Vi sender eder hans breve, som han har tilskrevet os, at I deraf kan forfare, hvad svar han os derpå har givet. Derfor beder vi og vil, at I lader eder oplyse og forfare fornævnte Hermann Boetins beretning om, hvorledes han om samme gæsteri og besværing på rette måde har ladet os det forstå og tilkendegive. At I da altid retter eder derefter, som I af gammel tid har gjort. Dog dersom han vil yderligere besvære eder med gæsteri eller på anden måde end I af gammel tid gjort og givet har, da vil vi hjælpe eder derudi så meget som ret er, som vi vore undersåtter pligtige er. Givet Kollindsund [Kalundborg], torsdag næst efter midfaste søndag, år 1518.
(Tegnelser på alle Land, i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Dette kongebrev, dateret 1518, viser at gæsteriordningen i St. Andreas sogn, som Herman Boitin i 1548 forsvarede som „80 år gammel", allerede da havde en skriftlig kongelig sanktion: kongen pålægger her sognet at rette sig efter fogedens (den daværende lybske befalingsmands) forklaring om gæsteriets omfang, med det forbehold, at kronen vil bistå undersåtterne, hvis fogeden pålægger dem mere, end „gammel tid" berettiger. Dokumentet er dermed den ældre kilde, som Boitins skrivelse (Dokument 130-131 ovenfor) i realiteten henviser tilbage til, og de to tekster belyser gensidigt hinanden.

Resumé

Kong Christian [II] pålægger (1518) undersåtterne i St. Andreas sogn at rette sig efter den lybske befalingsmands forklaring om det gæsteri, de af gammel tid har ydet, men lover kronens hjælp, hvis fogeden vil besvære dem yderligere.

Dokument Nr. 133

1518. 29 Marts. Et Skattebrev.

Udskrivning over hele Danmark „Samledes offuer allt Gullandtt oc Borringhollum" af en almindelig Landskat, hvori 20 Bønder, som have frit Jordegods skulle give 40 Jochumsdaler og af de Bønder som ikke have frit Jordegods skulle 20 Bønder give 20 Jochumsdaler etc.*) og skulle ingen være fri, uden de Ugedagsmænd, som boe i Sogne, hvor de Slotte og Gaarde ligge, som de gjøre Ugedage til, og skal Skatten være ude inden Pindsedag i det allerseneste.

(Udtog af Tegn. paa alle Land. Nr. 2.)

**) 1548 den 6 Juni fik Stig Porß et aabent Brev til Bornholm, at Kon. Maiest. har forundt Almuen her paa Landet, at de maa give 3 Mark Dansk eller 2 Lod puurt Sølv. (Tegn. paa alle Land.)*

Oversættelse

Udskrivning over hele Danmark, „samlet over hele Gulland og Bornholm", af en almindelig landskat, hvori 20 bønder, som har frit jordegods, skal give 40 jochumsdaler, og af de bønder, som ikke har frit jordegods, skal 20 bønder give 20 jochumsdaler etc., og ingen skal være fri, undtagen de ugedagsmænd, som bor i de sogne, hvor de slotte og gårde ligger, som de gør ugedage til, og skatten skal være betalt inden pinsedag i det allerseneste.
(Uddrag af Tegnelser på alle Land, Nr. 2.)
[Fodnote: 1548 den 6. juni fik Stig Porß et åbent brev til Bornholm om, at Kongelig Majestæt har forundt almuen her på landet, at de må give 3 mark dansk eller 2 lod purt sølv. (Tegnelser på alle Land.)]

Historisk kommentar

Skattebrevet fra 1518 fastsætter en fælles landskat for Gotland og Bornholm, betalt i jochumsdaler, med undtagelse for ugedagsmændene. Udgiverens fodnote knytter en tredive år senere ændring til dette: i 1548 fik Stig Porß bemyndigelse til at lade bornholmerne betale i dansk mønt eller sølv i stedet, hvilket viser, hvordan skatteopkrævningens praktiske form ændredes over tid, selv om selve skattepligten bestod.

Resumé

Et kongeligt skattebrev (1518) udskriver en landskat over Gotland og Bornholm i jochumsdaler, med fritagelse for ugedagsmændene; en fodnote oplyser, at bornholmerne fra 1548 i stedet måtte svare skatten i dansk mønt eller sølv.

Dokument Nr. 134

1548. 17 April. Erklæring fra Bernt Knop. Der vare 3 Fogeder paa Øen, en i hvert Herred, som havde en Gaard i Forlehning af

(!) Trykt som „Nr. 131" i originalen - et aabenbart nummereringsfejl hos udgiveren, da dette tal allerede er brugt (se ovenfor s. 167-169); den interne løbenummerering i nærværende afskrift følger derfor den faktiske dokumentrækkefølge og betegner dette dokument 134.

Side nr. 171

Dokument Nr. 134 (fortsat)

Slottet, og Bønderne gjorde dem Hoverie og Ydelser; men saa fandt man, at der gik formeget fra Slottet, hvorfor man afskaffede Herredsfogderne og lagde Ydelserne til Slottet igjen. Da man imidlertid ikke behøvede alle disse Praestationer til Slottet, satte man Hoveriet i Smør: Dagsværk Smør, og de som havde ydet Ho til Fogderne, gave ogsaa Smør derfor. Denne Indretning havde bestaaet før hans Tid og han lod den blive indtil Bønderne i de to Sogne beklagede sig, at Fordelingen af Vederlaget var ulige, da han saa forenede sig med Mændene om at de skulde give 1½ Td. Smør. Om de 5 Gaarde i St. Peders Sogn; disse ere vel ødelagte af Vandflod, men nogle Enge ere tilbage, hvoraf den ½ Td. Smør skal svares. Om de 2 Læs Ved og 15 Penge, som Kirkebønderne yde etc. og som Stig Pors gjør Forbud paa, da sige gamle Folk, at det har været saa af Arilds Tid.
Mynne vlythwyllige vnnd vorplichtede, vngesparde Denste stedes berepth, E. H^w. Hern ho Iwe E. W. my scriuenn, vnnd begerenn, tho erinnerenn wo idt gelegen sy, der 1½ tunne Botteren, de fyck de lude vth Østermarke, vnnd Jepscher Souckenn thon beslagenn de by mynnen tydenn denn luden vpgelegt hynn, worup yck J. E. W. denstlich gheue disßen bericht: dath vp deme Lande tho Bornholm hynn gheweßenn iij haruest Vogeden de ene hefft ghewaneth in St. Jepsouckenn in de Brengensgardenn, de ander . . . in St. Johanns souenn, dar Carstenn Luneborgh nu inne wanth*) de dredde hefft gewaneth in Wester Marienn souckenn, alße in Westerhardenn etc. Nu synn de iij haruestwogeden stedes vann denn herenn des Slates hyrmith vorlenth wordenn, de denne nene ringe vpkumst hebbenn, vann wegen der houedenste, vnnd vann deme howe, dath he souckenlude hamptlich de vnnder eynnen wandenn alle Jar geuen mustenn, eyndel i voder etliche ij voder howes dar na alße de lude vormogenn werdenn vann wischenn ho was ydt enn groth, dat de lude jarliches tho geuende hebbenn welches dath Sloth jarliches muste enthberenn, berhaluenn wordenn te haruestwogeden wedder affgeßetteth nicht lange beuorenn erhe dat Sloth erouert wurth, vnnd dar na musten de lude

**) Herredsfogedgaarden i Aaker Sogn var altsaa da Wallensgaarden.*

Side nr. 172

Dokument Nr. 134 (fortsat)

vann dem gantzenn Landenn denn schat vann dem howe vnnd vann deme Dageswarcke, offte hauedenste wedder tho Slathe dhoen, neuenst lammeren, Ghoßen, (hønerenn), vnnd wes ße des mehr tho geuente heddenn. Wyle nu men den hauedenst vnnd ock dath how nicht alle tho Slathe bedaruede, bingeden de lude in denn houckenn aff, vnnd geuen Botter vor dem hauedenst, vnnd ys gescreuen na antal der lude, in ener jeden houkenn, vnnd werth genomet Daghewerckesmor, denn ghelichenn wurth ock myth denn ludenn ghehandelth, welcher ghaff i offte ij voder how, dar gaff he ock na antal Botter vor, Wo de noch alle gelick in denn drenn harweden doen. Disse Botter sammeldenn de lude yn denn houckenn in tunnen vnnd vordenn de beneuenst ander schatbotter tho Slate, wo dat ock de lude in deme lande ghantz wol wetenn. Dewyle denne idt ho vor myner tidt was, hebbe yck dath dar ock latenn by blyuenn. Dar na frech yck ythowetenn vann den armen ludenn, in Øster Marigenn vnnd Jepscher houkenn, welcher fyck tegenn my bedenn beclagenn dath yn denn beidenn houkenn vele wurden vndergeslagenn vann denn wischenn dar nichts vann geuen wurte tho Slotthe vnnd de armen mustenn ho wol vor er how gheuen alße de ricksten vnnd de rickenn geuen dennenoch nicht ho vele. Hebbe ick derhaluen guden luden tho my ghenamen, vnnd mackede resenschap, inn alle houkenn na antal der Botter, ho jeder houkn ghaff vor er how vnnd vanth recht in allenn houkenn vthghenamenn in tikßenn beidenn vorscreuenn houkenn, welcher hedden vele vnderslagenn dar ße nicht vann geuen hebben. Do hebbe yck ghehandelt myt den luden dat ße scholdenn geuen na antal orher wische gelick de anderen in dem Lande edder ße scholdenn orhe how vp Bregensgarden vorenn, gelick wo ße by der heruest vogeden tiden gedan heddenn dat ße denne nicht gherne wolden annhemen. Denne quemen myt my oureyn vnnd lauedenn alle Jar i½ tun. Botter tho geuente, wo yck ock hern Nicolay Bardewick vnnd h^r Euerdt Stortelbarg Burgemesterenn etc. tho der tidt vp Borneholm in jegenwerdichet der luden thom dele, vnnd ock tho Lubeck hebbe berichteth. Wyllenn J. E. W. de Botter nageuenn

---

Side nr. 173

Dokument Nr. 134 (fortsat)

vnnd denn Ludenn dat how na older gheuanhedt latenn genenn, welches ße doch vngherne scholen bhonn stelle yck an J. E. W. wyle menn wol fricht Botter vor dath how denne men mach denn schath nicht vann dem slate kamen laten.
Thom anderenn ho my J. E. W. scriuenn der vyff ghardenn haluenn welcher vorch dat hanth hynn vorwostet in St. Peters Szoukenn dath de noch scholdenn geuenn ½ tun. smor, ho befindt yd hyck in der warheit dat de vyff garden hynn vorwosteth vnnd vorgan vann dem hande, berhaluen ho yd ock dem slate de schat darßuluest van affgetagenn. Szo hynn denne noch ethliche wische vnnd ackfer de vann Ghutbar Hanßenn, Per Schoninck vnnd Ghammelars Andersßenn gebrufeth werdenn berhaluen werth de halue tun. smor geuorderth.
Thom Dredden ho J. E. W. my screuenn der twyer voder holtes, vnnd xv pend. vonn P. Jurgenn vnnd, der karken Luden jarlyc dem Slate gegeuen werde, dat denne Stig Pors nicht gerne wyl stedenn hirup kann yck J. E. W. nicht bargenn dat yck my tho vele mhalen myt denn oldestenn in de Lande darup berattslaget, vnnd beuraget hebbe, welcher vth enen munde hebbenn gesecht dat besuluen luden de ij vober holt vnnd xv pend. alle Jar dem Slate to vorbeddelgheit gegeuen hebben licdest denn anderenn de vnder den frigluden wanen, wo Mattes Bunde, Sandemann in S. Larssoukenn vnnd Per Bentzenn, Szandemann in S. Andres soukenn, vnnd vele olden lude wol beuust yß. Wo syck M. Harman syck noch by den olden kan befragenn. Dewyle denne de lude oldelinges vor my denn oldenn vogeden hebbenn gegeuenn ock ne gheweyerth hebbe yck my vann olden herkumpst dathßulue ock gheuenn latenn Welches alles yck J. E. W. ho nicht hebbe moghenn

vorholdenn etc. etc. Screuenn tho Møllenn denn Dinrstedach nach Misericordia dni. Anno xv^C xLviij.*)
J. E. W. gewilliger
Berendt Knopp.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II. 3.)

*(!) Fodnotemærket „ *)" efter aarstallet i originalen har ingen tilhørende fodnotetekst hverken paa denne eller den følgende side af det trykte forlæg - formentlig en udeladelse fra udgiverens eller sætteriets side.*

Oversættelse

Der var tre fogeder på øen, en i hvert herred, som havde en gård i forlening af slottet, og bønderne ydede dem hoveri og afgifter; men man fandt, at der derved gik for meget fra slottet, hvorfor man afskaffede herredsfogderierne og lagde ydelserne til slottet igen. Da man imidlertid ikke behøvede alle disse ydelser til slottet, omsatte man hoveriet til smør: dagsværkssmør, og de, som havde ydet hø til fogderierne, gav også smør derfor. Denne indretning havde bestået før hans tid, og han lod den forblive, indtil bønderne i de to sogne beklagede sig over, at fordelingen af vederlaget var ulige, hvorfor han da forenede sig med mændene om, at de skulde give 1½ tønde smør. Om de fem gårde i St. Peders sogn: disse er vel ødelagt af vandflod, men nogle enge er tilbage, hvoraf den halve tønde smør skal svares. Om de to læs ved og 15 penning, som kirkebønderne yder, og som Stig Pors gør forbud på, siger gamle folk, at det har været således fra arilds tid.
Mine flittige og forpligtede, uspareste tjenester stedse beredt, Eders Højvished. Herrerne har skrevet mig til og begæret, at jeg skulde erindre, hvorledes det forholder sig med den 1½ tønde smør, som opkræves af folkene fra Østermarie og Ibsker sogne, hvilket i min tid er blevet folkene pålagt, hvorom jeg tjenstligt giver Eders Erbarhed denne beretning: at der på landet Bornholm har været tre høstfogeder, af hvilke den ene havde bolig i St. Ibs sogn på Brengensgården, den anden ... i St. Johannes sogn, hvor Karsten Lyneborg nu bor*), den tredje havde bolig i Vestermarie sogn, ligeledes i Vesterherred etc. Nu er de tre høstfogeder for stedse af slottets herrer hermed blevet afsat, da de kun havde ringe indtægt af embedet, dels på grund af hoveriet, dels af det hø, som de skulde opkræve af sognefolkene i fællesskab, hvilket de hvert år skulde levere, en del et fuder, andre to fuder hø, alt efter folkenes formue som det blev vurderet — hvad der end var af det, som folkene årligt skulde yde, måtte slottet årligt undvære, hvorfor de tre høstfogeder blev afsat ikke længe før slottet blev erobret, og derefter måtte folkene svare skatten af hele landet, af hoveriet og af dagsværket, eller i stedet gøre hoveri til slottet igen, tillige med lam, gæs (høns), og hvad de ellers skulde yde. Da man nu ikke behøvede alt hoveriet og hele hoet til slottet, indførte man i stedet en butter-afgift for hoveriet, opkrævet efter antal folk i hver høk (sogneinddeling), kaldet dagsværkssmør; på samme måde blev det ordnet med høet, hvor den, der ydede et eller to fuder hø, i stedet gav smør efter antal, alt sammen ligeligt fordelt i de tre høstinddelinger, som det stadig gøres. Denne smør samler folkene i hver høk i tønder og fører den sammen med den anden skattesmør til slottet, hvilket folkene i landet også udmærket ved. Da dette allerede var således før min tid, har jeg ladet det forblive derved. Derefter erfarede jeg af de fattige folk i Østermarie og Ibsker høk, som klagede for mig, at der i begge disse høkke var mange, som blev underslået fra engene, uden at de gav noget deraf til slottet, og de fattige måtte svare lige så meget for deres hø som de rigeste, og de rige gav alligevel ikke nok. Jeg har derfor taget gode mænd til mig og gjort regnskab i alle høkke efter antal smør, hvor meget hver høk gav for sit hø, og fandt, at der i alle høkke, men navnlig i de to fornævnte høkke, var mange, som havde underslået meget af det, de

skulde give af. Da forhandlede jeg med folkene om, at de skulde give efter deres engs størrelse ligesom de andre i landet, ellers skulde de føre deres hø op til Bregensgård, ligesom de gjorde i høstfogedernes tid — hvilket de dog ikke gerne vilde godtage. Da kom de overens med mig og lovede at give 1½ tønde smør hvert år, hvilket jeg også har berettet til herr Nicolaus Bardewick og herr Evert Stortelbarg, borgmestre etc., dengang de var på Bornholm i folkenes nærvær til dels, og ligeledes til rådet i Lübeck. Vil Eders Erbarhed nu lade folkene beholde hoet efter gammel sædvane, hvilket de dog ugerne skulde undvære, stiller jeg til Eders Erbarhed; men man må vel forlods opkræve smør for hoet, for man kan ikke lade slottet undvære skatten.
For det andet har Eders Erbarhed skrevet mig til om de fem gårde, som formentes at være ødelagt i St. Peders sogn, som endnu skulde give en halv tønde smør: jeg finder i sandhed, at de fem gårde virkelig er ødelagt og forladt af vandflod, hvorfor jeg også har eftergivet slottet skatten derfra. Dog er der endnu nogle enge og agre, som bruges af Gutbar Hansen, Peder Schoning og Gammelars Andersen, hvorfor den halve tønde smør derfor bør kræves.
For det tredje har Eders Erbarhed skrevet mig til om de to fuder ved og de 15 penning, som Peder Jürgen og kirkebønderne årligt yder til slottet, hvilket Stig Pors nu ikke gerne vil tillade: herom kan jeg ikke fortie for Eders Erbarhed, at jeg selv flere gange har rådslået og forhørt mig med de ældste i landet derom, og de har alle med én mund sagt, at samme folk har givet de to fuder ved og de 15 penning hvert år til slottet fra arilds tid, ligesom de andre, der bor blandt frimændene, såsom Mattes Bunde, sandemand i St. Lars sogn, og Peder Bentsen, sandemand i St. Anders sogn, og mange gamle folk ved det vel; man kan også spørge mester Herman [Boitin] herom hos de gamle. Da folkene fra arilds tid har givet det til mig og de gamle fogeder uden indsigelse, har jeg efter gammel sædvane også ladet dem give det samme. Alt dette har jeg ikke kunnet undlade at meddele Eders Erbarhed etc. etc. Skrevet i Møllen [Møgeltønder(?)] tirsdagen efter Misericordia Domini, år 1548.
Eders Erbarheds villige
Berendt Knop.
(Original i Rådhusarkivet i Lübeck. Bornholm II. 3.)
[Fodnote: Herredsfogedgården i Åker sogn var altså dengang Wallensgården.]

Historisk kommentar

Bernt Knops erklæring fra 1548 kaster lys over en ældre administrativ ordning på Bornholm, som var afskaffet før hans egen fogedtid: de tre „høstfogeder", en for hvert af de tre høst-/sogneinddelinger (Østerherred/Ibsker-Sankt Ib, Sankt Johannes/Vestermarie-egnen og Vesterherred), der havde haft ansvar for at opkræve hoveri og hø til slottet, men som blev nedlagt kort før slottets erobring (formentlig under Grevens Fejde 1534-36) fordi embederne gav for lidt indtægt til fogederne selv. Herefter blev ydelserne omlagt til en fast smørafgift (dagsværkssmør), fordelt efter antal indbyggere og engareal i hver „høk" (sogneinddeling). Knops beretning om, hvordan han selv måtte undersøge og udligne uens fordeling mellem Østermarie/Ibsker-bønderne, especially at de fattige betalte forholdsmæssigt mere end de rige, og hans forhandlingsresultat på 1½ tønde smør årligt, viser den løbende administrative finjustering af skattebyrden, som fogederne bedrev i denne periode. Dokumentet supplerer dermed den strid om „skovsmør" i Østermarie og Ibsker sogne, som allerede er omtalt i Herman Boitins skrivelse (Dokument 131, punkt 6) ovenfor - de to kilder belyser samme sags forhistorie fra to fogeders synsvinkel.

Resumé

Bernt Knop redegør (1548) for baggrunden for smørafgiften i Østermarie og Ibsker sogne: en tidligere ordning med tre høstfogeder blev afskaffet, og hoveriet omlagt til smør efter antal folk og

engareal; grundet ulige fordeling mellem fattige og rige bønder forhandlede Knop en fast ydelse på 1½ tønde smør årligt. Han bekræfter desuden, at de fem ødelagte gårde i St. Peders sogn med rette er fritaget for det meste af deres smørskat, samt at afgiften af ved og penge til kirkebønderne, som Stig Pors har standset, er en gammel, velbegrundet ydelse.

Side nr. 174

Dokument Nr. 135

1551. 2 Juli. Kongebrev paa Forlehning af Spidlegaard eller St. Jørgens Hospital.

Henning Gagge „vor Hoffzinder" fik Forlehningsbrev paa St. Jørgens Hospital paa Bornholm med alle dets Bønder og Tjenere og al sin Rente og Tilliggelse, intet undtaget; imod at han skal bo i Hospitals Gaarden og der underholde saa mange Fattige „som renntenn ther tilliger tole kannbt"; han skal holde Hospitals Gaard ved Magt og Tjenerne, som ligge dertil ved god Lov og Skjel; han skal ikke besvære dem med nyt Husbondskold eller ny Tynge, han skal frede Skovene og ikke lade dem forhugge til Upligt, og han skal gjøre Regenskab for den Tiende, Jurisdictzs Smør, Korn, Penge og anden Del, som falder, hvoraf han skal svare Halvdelen til Kongen og selv nyde Halvdelen.*)

(Udtog af Regist. paa alle Land.)

**) Ved et Brev dateret St. Marie Magd. Aften befaler Kongen alle sine Bønder og Tjenere, som ikke svare til Hammershus at svare til Henning Gagge.*

Oversættelse

Henning Gagge, „vor hofsinde", fik forleningsbrev på St. Jørgens Hospital på Bornholm med alle dets bønder og tjenere og al sin rente og tilliggende, intet undtaget; imod at han skal bo i hospitalsgården og der underholde så mange fattige, som renterne, der tilligger, kan tåle; han skal holde hospitalsgården vedlige samt tjenerne, som ligger dertil, med god lov og skel; han skal ikke besvære dem med nyt hoveri eller ny byrde, han skal frede skovene og ikke lade dem forhugge til overlast, og han skal aflægge regnskab for tienden, jurisdiktionens smør, korn, penge og anden del, som falder, hvoraf han skal svare halvdelen til kongen og selv nyde den anden halvdel.
(Uddrag af Registranterne over alle Land.)
[Fodnote: Ved et brev dateret aftenen før St. Marie Magdalene befaler kongen alle sine bønder og tjenere, som ikke svarer til Hammershus, at de skal svare til Henning Gagge.]

Historisk kommentar

Dette forleningsbrev fra 1551 vedrører St. Jørgens Hospital (også kaldet Spidlegård), der som stiftelse for de fattige nævnes flere gange i det forudgående materiale (jf. bl.a. Herman Boitins skrivelse, Dokument 131, punkt 3, om Spidlegårdens bønders skovafgift). Forleningen til den kongelige hofsinde Henning Gagge viser, hvordan sådanne fromme stiftelser under kronen kunne bortforlenes til en enkeltperson mod klare forpligtelser til at underholde de fattige, vedligeholde bygningerne, skåne skovene og aflægge regnskab, med indtægten delt ligeligt mellem

forlenings-haveren og kongen. At kongen samtidig måtte udstede et særskilt brev om, at Hammershus's bønder uden for hospitalets eget gods skulde svare til Gagge, tyder på en vis administrativ uklarhed om, hvilke ydelser der hørte hospitalet til.

Resumé

Kong Christian III forlener (1551) hofsinden Henning Gagge med St. Jørgens Hospital på Bornholm med alle tilliggende bønder og indtægter mod at han underholder de fattige, vedligeholder hospitalsgården, skåner skovene og deler indtægterne af tiende, smør, korn m.v. ligeligt med kongen.

Dokument Nr. 136

1551. 19 October. Følgebrev for Hans Reymer at være Landsdommer; 2 Bisiddere tilforordnede.

Helsse ether alle wore fere trow vndersotte ridder ridder=mennd, meend kiobstedz, mennd bønder oc menige almue som bygge oc boe offuer allt wortt lanndt Bordingholm kierligen mett gudt oc wor naade Wider att wij nu haffue tiltroett oc befalett och nu mett thette wortt obne breff tiltroe oc befale ofs elskel' Hans Reymer wbi Roudne att were landzdommer paa for^ne wortt lanndt Bordingholm oc oß elskel. Peder Gagge oc Hans Berretssenn wore mendt oc tiennere mett han=nom att side vbi Dom och rett nar nogenne sager skulle vd=rettis ther til tinge. Thij bede wij ether alle oc huer serdeles byude atti heer effther holle for^ne Hans Reymer for ethers landzdommer besøgennndes ethers rett huos hannom ther till Bordingholms landztingh effter gammell skick oc sedhvonne

---

Side nr. 175

Dokument Nr. 136 (fortsat)

handt skall oc were forpligtett till mett for^ne Peder Gagge oc Hans Berretssenn att hielppe huer mandt fattige oc riigh som hender ther till Dom at komme lough skell oc rett. Dat. haffnie mandagen post Sancti Galli confessoris Dag Aar etc. MDLj.*)

(Tegn. paa alle Lande Nr. 3, fol. 436.)

**) Et lignende Følgebrev for den samme H. Reymer udstædtes den 10 Juli 1552.*

Oversættelse

Hils eder alle, vore kære, tro undersåtter, riddere, ridderfolk, mænd i købstæderne, bønder og menige almue, som bygger og bor over hele vort land Bornholm, kærligt med Gud og vor nåde. Vid, at vi nu har betroet og befalet, og nu med dette vort åbne brev betror og befaler vor elskede Hans Reymer i Roum(?) at være landsdommer på fornævnte vort land Bornholm, og vore elskede Peder Gagge og Hans Berretsen, vore mænd og tjenere, at sidde med ham i dom og ret, når nogen sager skal udrettes der til tinge. Derfor beder vi eder alle og hver især byder, at I herefter holder fornævnte Hans Reymer for eders landsdommer, søgende eders ret hos ham der til Bornholms

landsting efter gammel skik og sædvane; han skal også være forpligtet til sammen med fornævnte Peder Gagge og Hans Berretsen at hjælpe hver mand, fattig og rig, som kommer for dom, til lov, skel og ret. Givet København, mandag efter Sankt Gallus' bekenderdag, år etc. 1551.
(Tegnelser paa alle Land Nr. 3, fol. 436.)
[Fodnote: Et lignende følgebrev for samme Hans Reymer udstedtes den 10. juli 1552.]

Historisk kommentar

Følgebrevet for landsdommer Hans Reymer viser den kongelige administration af Bornholms retsvæsen, som — i modsætning til den lybske forlening af selve fogedstyret — hørte direkte under den danske krone: landsdommeren og hans to bisiddere (her Peder Gagge og Hans Berretsen) udpeges af kongen selv, og øens indbyggere pålægges at anerkende ham som deres retslige foresatte på Bornholms landsting. Dette bekræfter den dobbelte administrative struktur på øen i perioden: Lübeck havde den økonomiske og militære forvaltning gennem fogeden på Hammershus, mens den danske konge bibeholdt kontrollen med retsplejen.

Resumé

Kong Christian III udnævner (1551) Hans Reymer til landsdommer på Bornholm med Peder Gagge og Hans Berretsen som bisiddere, og pålægger øens indbyggere at søge deres ret hos ham på landstinget efter gammel skik.

Dokument Nr. 137

1552. 2 Febr. Oluf Hansens Sag mod Mogens W.

Oluff Hanß paa sine egne oc Medarvingers, Ole Persens Arvingers Vegne, beretter at Mogens W forfølger dem for noget Jordegods og Skifte, og de have forfulgt Sagen og bragt den for Rigens Cantsler, og til den Ende affsendt Mads Koefoed med deres Breve og Beviser, men han er drukket paa Veien og Brevskaberne forkomne, hvorfor det paalægges Landsdommeren Hans Reimer, at han er dem behjelpelig til endnu engang at faae bestrevet, hvad der er gaaet i Sagen.
It. „samme Oluff Hanß i samme sag en forskrift til Henning Gagge Ko. Mts. foged paa Boringholm" til at gjøre sin Flid med at forlige „Mogens Wu" og de nævnte Ole Persens Arvinger.

(Tegn. paa alle Lande Nr. 4. Fol. 16. b.)

Oversættelse

Oluf Hansen beretter, på sine egne og sine medarvingers, Ole Persens arvingers, vegne, at Mogens W. forfølger dem for noget jordegods og skifte, og de har forfulgt sagen og bragt den for rigets kansler, og i den anledning afsendt Mads Koefoed med deres breve og beviser, men han er druknet undervejs, og brevskaberne er forkommet, hvorfor det pålægges landsdommeren Hans Reimer, at han er dem behjælpelig med endnu engang at få sagens forløb beskrevet.
Ligeledes udstedtes til samme Oluf Hansen i samme sag en forskrift til Henning Gagge, Kongelig Majestæts foged på Bornholm, om at gøre sin flid for at forlige Mogens W. og de nævnte Ole Persens arvinger.
(Tegnelser paa alle Land Nr. 4, fol. 16 b.)

Historisk kommentar

Sagen mellem Oluf Hansen (på egne og medarvingers vegne) og Mogens W. om jordegods og skifte illustrerer, hvor besværligt det kunde være at føre en retssag over afstanden mellem Bornholm og den øvrige del af det danske rige: da budbringeren Mads Koefoed omkom undervejs, gik sagens dokumentation tabt, og kongen måtte gribe ind for at sikre, at sagen igen kunde oplyses for landsdommeren. Det viser også samspillet mellem den lokale bornholmske retsinstans (landsdommeren) og den lybske foged, som begge inddrages i sagens løsning.

Resumé

Oluf Hansen klager (1552) over, at hans sag om jordegods og skifte mod Mogens W. er blevet forsinket, da budbringeren med sagens papirer druknede undervejs til Rigens Kansler; kongen pålægger landsdommer Hans Reimer at hjælpe med at få sagen genoplyst, og fogeden Henning Gagge at mægle forlig mellem parterne.

Dokument Nr. 138

1552. 7 Mai. En Ven i Lybek til Herman Boitin. Han har med Urette tillagt Secretairerne Skyld for det skarpe Brev, han har faaet fra Raadet. Man vil ikke regne ham det til Last, da han boer mellem Skjælmer, der gjøre ham Hovedet hedt; et Fouftage Smør kunde gjøre meget godt igjen.

An Herman Boithin. Meinen fr. Dienst zuvor, gunst. lieber Hermanno Es hatten sich die hern Secretairen keines weges zu euch versehen das ir sie in ewren brif beide an den Eb. R. vnd Andres . . . angegriffen vnd verdacht haben solten der halb das E. E. R. am jungsten do die . . . . . euch zugefallen ethwas scharff an euch geschrieben, des habt ir die Secret. leichtlich zu entschuldigen vnd solchs bey euch sel=

Side nr. 176

Dokument Nr. 138 (fortsat)

bige, do ir in irem stande gewesen wol erfaren. Wir achtens aber dohin weil ir vnther viel schelken seyt die euch den kopf vnderweise ethwas warm machen, das euch do durch vngeduldig ethliche wort entfaren sein mogen so konen wir euch solichs dißmal zu guthen halten,*) wollen gern so viel muglich euren glimpf suchen vnd forderen, wil ich for meine person vber so viel clage vnd nachrede so von euch . . . . offtmals gethan habe etc. Dat. 7 Mai 1552.

(Udkast uden Underskrift i Raadh. Arch. i Lyb. II. 3.)

**) I Marginen staaer uden Henførings Tegn: „darzu kan ein gutes faß butter viel guts schaffen."*

Oversættelse

...at I i denne henseende viselig burde have skønnet, hvorledes I selv i lignende stand havde befundet Eder. Vi anser det dog nu for bedst, at eftersom I lever blandt mange skælmer, som bringer Eders hoved noget i kog, kan de ord, der derved kan være undsluppet Eder utålmodigt, undskyldes af os denne gang.*) Vi vil gerne så vidt muligt søge og fremme Eders anseelse; jeg for min egen person har ofte måttet bære over med så megen klage og bagtale om Eder . . . . etc. Dateret 7. maj 1552.
(Udkast uden underskrift i Rådhusarkivet i Lübeck. II. 3.)
[Fodnote: I margenen står uden henvisningstegn: „dertil kan en god tønde smør gøre megen gavn."]

Historisk kommentar

Brevet giver et sjældent glimt af det personlige spændingsforhold mellem Herman Boitin og rådets sekretærer i Lübeck: en unavngiven ven forsvarer Boitin over for anklager om utålmodige udtalelser i et brev, med henvisning til det opslidende arbejde blandt „skælmer" på Bornholm. Den kuriøse marginalbemærkning om, at „en god tønde smør kan gøre megen gavn", antyder på pudsig vis, at et velvalgt bestikkelses- eller opmærksomhedsgave i naturalier (smør) kunde bidrage til at glatte relationerne mellem fogeden og rådet — et lille vidnesbyrd om datidens uformelle diplomati.

Resumé

En ven i Lübeck skriver (1552) til Herman Boitin og forsvarer ham mod bebrejdelser for skarpe udtalelser i et brev til rådets sekretærer, med henvisning til det opslidende arbejde på Bornholm, og opfordrer til forsoning - suppleret med en marginalbemærkning om, at en tønde smør kunde glatte forholdet.

Dokument Nr. 139

1552. 14 Juni. Nogle Puncter, Mester Herman Boitin ønsker Kongen foredragne ved Henning Gagge.

1. Der komme aarlig indtil 6 eller 700 Skaaningere til Bornholm og løbe om og opkjøbe Hons, Gjæs, Lam, Faar, Smør, Ost, saa de arme Mennesker i Byerne sidde med Koner og Børn og lide Mangel, forbi Skaaningerne drive Priserne op over hvad her er sædvanligt. Dertil spise og drikke de frit hos Bønderne til disses Skade. Der kommer ogsaa aarligt en overordentlig stor Mængde Betlere derfra.
2. Desuden ruinere Folk sig med umaadelige Kermesser, Barseler og Bryllupper, der her ere langt hyppigere og overflødigere end andensteds.
3. I Skaane besværes Undersaaterne med Told, saa de maa fortolde alle Ting og f. Ex. give af en Hest 20 ß., ligesom de hørte til et fremmed Land, da Skaaningerne dog her ere fri efter gammel Sædvane.
6. De Synodalia sal. Lector Frantz indførte holdes ikke: adskillige Præster leve paa en vis Maade.(!)

(!) Saaledes i originalen: Punkterne 4 og 5 mangler i den trykte opregning, som springer direkte fra 3 til 6 - formentlig en udeladelse hos udgiveren, ikke en fejl i nærværende afskrift.

7. Angaaende de 2 Læs Ved og 15 Penge, da maa han forestille, at Fogden maa ligesaa vel sidde Ret for Kirkebønderne og Bispopsbønderne som for Slottets Bønder, udstæde Stævninger, holde Fængsel m. m., han kan derfor ikke miste denne Afgift.
8. Angaaende Arnager har Myre afgivet en feil Beretning.
9. Folkene her paa Landet ere saa haardnakkede at de ikke ville lade sig nøie med 15 Mands Kjendelse etc., men satte alt paa at komme for Kongen med deres Sager m. m.
Erbar vnd vheste befunder gude frundt als ick den bereit wort mit Jw gehat hebb, ho bidd ick noch frundtlich, wen ghi mit leue by de K. May^n minen gnedigesthen Herrn kamen, gy

---

Side nr. 177

Dokument Nr. 139 (fortsat)

willen syner K. Mt. in nhafolgenden articulen denstlichen bericht tho donde vnbeswert syn, wo gy my gelaueth hebben.
1. Erstlich dat de armen lude disses landts, durch de grote mennyghe der Schoninge ho alle vnd idern Jar alhie by viff, soß, souen hundert vngeferlich edder mehr, vp it landt kamen trefflich vorderuen werden vnde vthgetehret. Wente de so hir im lande wedder vnd vort vor koplude vmher lopen, syn den armen luden in den Bühen tho forsanghe, kopen vp Honer, Goße, Lemmer, Schape, Botter, Keße etc. ho dat de armen Lude in den Bühen mit wiw vnd sindern schmacht liden moten, vnde schir nichts bekamen konen. Tho dem ho maken de suluen hir vp dem Lande ein dure tidt vp alle de vorschreuen whar, de wyle se allerlye thor helffte dürer annhemen alß hir gebruklich iß. Ock beschweren se de armen lude dar mit dat se frie vnd omsuft by ohnen eten vnd drincken, vnd se sufts in veler ley andere weghe bedrenghen. Gelifer gestalt doen ock de aueruth velen bedelers ho hir jarliches by hapen thoslan, dar se doch in Schone tho bidden ein groter Landt vnd riker folk hebben.
2. Thom andern ho weten gy of dat de Lude hir vp dem Lande trefflich geschwinde vnnutie vnkost doen vnd sich vnder einander vorhern vnde vorteren mit den auermate grothen vnde velen Kerckmißen, Barsolen, vnd Brudtlachten, de hir sterker vnde vnmetlicher werden geholden alß irgens wor in gantze Denmarken, vnde wowoll ik leges sumtuarias geßehn hebb, ho K. May^t in Denmarken vp sulke saken vorordnet ho kan man doch darmit hir nichts beschaffen de wile sulke leges nicht in sunderheit vp dit Landt gerichtet syn, ock wert der karckmißen dar inne nicht gedacht villicht vth dem dat de karckmißen dar nicht so groff geholden werden alße hir.
3. Thom durden so hebben gy ock suluest velfeltighe klaghen gehort, dat de armen Lude disses Landes in Schone myt also schwaren tollen beswert werden vnd insunderheit tho Vstadt vnd Semershauen, dar se synen hancken vnd eyn ider herringkzarne vortollen moten, dergelicken van idern perde 20 ß. nicht anders alß gehorde dit Landt nicht mit thor kronen van

---

Side nr. 178

Dokument Nr. 139 (fortsat)

Denmarcken, dar man doch alle Dinck hir vp dem Lande, mit den Schonischen naberlich holt vnd nha dem olden.

4. Thom uerden de wile ick Jw de gerichtsacte beßegelt hebb mitgegeuen in Hans Larsß saken, ho werden gi dar mit nha gelegenheit wol weten tho voruaren ich erachte wol dat ein ider vornüfftlich minsche wol kan ermeten dat de Lossn vnrecht geghaen is.
5. Thom vosten dewile Anders Jensß aldar in Selandt vürhanden welser alhir vor enne Deff mit dem hone weggerumet is vnd heft dar ein echte wiff, wo ick hore genhamen, dar doch ock syne erste echte wiff hir noch im leuende is, so werden ghi hiruan weten bericht thodonde darmit sulk ein boße minsche sunderliches der antern ehe haluen mughe gestrafft werden, jedoch vorse ik mj dath he ock der beuerie haluen soll vorfolget werden.
6. Thom sosten de wile gi beuel hebben auer de geystlichen disses Landes ho wil Jw ock geborn tho vorschaffen darmit de Sinodalia, so van den Herrn Superintendenten gemaket, mughen werden geholden. Nu hebb ick Jw gesecht wil it of woll gudt doen dat de Sinodalia ho Lector Frantß zeliger jüngst hir gemaket nicht thor helffte geholden werden of in sulfen artikellen, de ahne vorkleninghe godtlicher ehre, nicht mugen vorachtet werden. Wo of etliche pastores alhir ein leuent foren, is Jw wol bewust, dar gi dan wol tho gedenken werden. Eyn strack breff kan dar wol uhele tho dhoen vnd oft ick wol schir allein in weltlichen saken hir vp dem Lande beuhel hebben sall, ho geburt mi doch dat ick ock custos Ecclesiae mit sy, derhaluen ik sulke vnd der geliken gebrecke, de ick erfare, thom wenigsthen nicht kan vngemeldet laten, dewile ghi of miu gude frundt syn, wolde ick of vngerne dat etwan Juwe conscientiae disser weghen wormidt sold beswert werden, derhaluen wolde ghi my disse erinneringhe tho gute holden.
7. Thom souenden ho vele de 15 pend. vnd 2 foder holts belangett, ho hebben gi suluest erfaren vnd weten dat dennoch en vagt vp Hamershusen den kerken vnd Bischups Luden euen so wol alß den slotsburen mut rede sytten, sall ohnen anders

---

Side nr. 179

Dokument Nr. 139 (fortsat)

Rechts vorholpen werden, mit Riden, mith beschiffkungen, mit fengknißs to vorlhenen, dat alles tho vnkosten löpt, dergeliken mit dem Landsdomer, Ridefogeden, scherprichtern vnd allen antern Richtspersonen tho befolden vnd tho vnderholden, derhaluen mye dunket dat sick K. Mt. in sulfen klenen wol nicht tho beswerende hebbe. Gi werden hirinne dat beste wol doende.
8. Thom achten in dem van wegen der Myren ein vnrecht bericht Arenackes haluen vorgebracht wurde, ho hebben gi eine warhaftige Copie der vorhandelung, ho derwegen jüngst geholden worden, dar gi suluest mede an vnd auer geweßen, demsuluen nha werden gi tho vorbiddinge der kronen gerechtigheit anzeigung doen vnd vorschaffen dat den Myren Arenacks haluen ein ernstlich vorbodt geschen mughe, went nu de sake recht vnd rechtliche compromittert vnd woltgeuen is ho vorse ick mi nicht dat mit Loffn edder durch 15 manne anders dar inne irkant werden kone alße bereit geschehn is.
9. Thom negenden so hebben gi suluest gesehn vnd erspurt wo mutwillich it soll alhir vp dem Lande is, alß dat it sich an geliffe vnd rechte an den Loffn vnd 15 Mennen nicht wil genogen laten, sundern setten alles darvp, wen ohnen hir it recht mit aller billicheit vnder ogen geit dat se dennoch averfaren klagen vnd molesteren K. Mt. Derhaluen gy den fliet doen wolden darmith hirinne ein insehns vnd wandel muchte vorfoget werden ick wil vormiddelst gott's hulpe mit weten vnd willen nemande vnrecht wedderfaren laten sundern my mines beropes vnd eßchinge der maten weten tho bedencken dat mi de Hane nicht vnsachte freien sall vnd wolde denstlick gebeden hebben, dat sick K. Mt. vnd eyn jheder redtlicher des alße tho mi gnedigst vnd gunstigilich vorsehn wolden, vnde den lofen Luden also keinen glouen stellen. Ik vorse my ock K. Mt. wete syck gnedigst tho

erinnernn dat ick fast alle de mutwilligen lofen klaghe ho beth anher auer mi mit vnwarheit gefort wurden der maten mit guder bestendiger warheit, dat ick des mit fugen mynß vorhapens nicht tho beschuldigen, afgelent vnd vorantwort hebbe, wil it of hinsurder dhoen vnd in Summa vm mynß eigen nutts willen sall keyne vnrechticeit in mi erspuret

---

Side nr. 180

Dokument Nr. 139 (fortsat)

werden, mitt Gotts hulpe, dem ik Jw tho fristen beuhele Dat. Zlendes vp Hamershußhusen 14 Juny Anno 1552.
Med Mester H. Boitins egen Haand er herpaa tegnet:
„Dith hefft de schryuer mechtig vnstetlich geschreuen, vnd ich heb eth nicht beteren konen in ile. J. E. W. moten sehn wo it gelesen kan werden."
Ubenpaa:
Copia Henyng Gaggen mitgegeuener Instruction.

(Copie i Raadh. Arch. i Lyb. Acta Dan. 38.)

Oversættelse

1. For det første, at de fattige folk i dette land bliver hårdt forarmet og udtæret ved den store mængde skåninger, som hvert eneste år kommer her til landet, omtrent fem, seks, syv hundrede eller flere. Thi disse, som her i landet farer omkring som kræmmere, kommer de fattige folk i byerne i forkøbet, opkøber høns, gæs, lam, får, smør, ost etc., så de fattige folk i byerne med koner og børn må lide skort og næsten intet kan få. Desuden gør de selv en dyr tid her på alt det forannævnte gods, eftersom de alle slags varer tager op til det halve dyrere, end her er sædvane. De besværer også de fattige folk med, at de spiser og drikker frit og for intet hos dem, og de trænger sig ellers ind på mange andre måder. Ligeledes plejer også en overmåde stor mængde tiggere hvert år at søge herhen, skønt de dog i Skåne har et større land og rigere folk at tigge hos.
2. For det andet, ved I vel, at folkene her på landet gør sig selv overordentlig stor og unyttig bekostning og forarmer og fortærer sig indbyrdes med de overmåde store og hyppige kirkemesser, barsler og bryllupper, som her holdes stærkere og mere umådeholdent end noget andet sted i hele Danmark, og skønt jeg har set de forordninger mod overdådighed (leges sumtuariae), som Kongelig Majestæt i Danmark har udstedt om sådanne sager, kan man dog intet udrette hermed her, eftersom sådanne love ikke særligt er rettet mod dette land, og kirkemesserne heri ikke omtales, måske fordi kirkemesserne andetsteds ikke holdes så overdådigt som her.
3. For det tredje har I også selv ofte hørt klager over, at de fattige folk i dette land besværes med så tunge tolde i Skåne, især i Ystad og Simrishamn, hvor de må fortolde deres varer og enhver sit sildegarn, ligeledes af hver hest 20 skilling, ikke anderledes end om dette land ikke hørte til kronen af Danmark, hvor man dog ellers her på landet holder naboligt og efter gammel sædvane med skåningerne.
4. For det fjerde, mens jeg har givet Eder den beseglede retsakt med i Hans Larsens sag, vil I derved efter lejlighed nok vide at forfare; jeg mener nok, at ethvert fornuftigt menneske vel kan skønne, at dommen er faldet uretfærdigt.
5. For det femte, eftersom Anders Jensen, som opholder sig i Sjælland, hvilken herfra som en tyv med skammen er blevet forvist, og som, som jeg hører, dér har en ægte hustru, mens dog også hans

første ægte hustru endnu her er i live, så vil I herom lade give besked, hvorledes et så ondt menneske, navnlig for dette ægteskabsbrud, kan blive straffet; dog formoder jeg, at han også for tyveriet bør forfølges.
6. For det sjette, eftersom I har befaling over de gejstlige i dette land, hvorledes vil I da også lade det være Eder magtpåliggende at sørge for, at de synodalia, som er lavet af de herrer superintendenter, må blive overholdt. Nu har jeg sagt Eder, at det vel ville gøre godt, om de synodalia, som salig lektor Frants nylig lavede her, blev overholdt for i det mindste halvdelens vedkommende, eller om i det mindste de artikler, som ikke uden krænkelse af Guds ære kan foragtes. Hvorledes også nogle præster her fører et levned, er Eder vel bekendt, hvilket I da vel vil tage i betænkning. Et strengt brev kan der vel gøre ilde ved, og skønt jeg vel næsten alene har befaling i verdslige sager her på landet, tilkommer det mig dog, at jeg også er custos ecclesiae [kirkens værge] tillige, hvorfor jeg sådanne og lignende mangler, som jeg erfarer, i det mindste ikke kan lade uomtalt, eftersom I jo er min gode ven, ville jeg nødigt, at Eders samvittighed i denne henseende dermed skulle besværes, hvorfor I ville tage denne påmindelse i god mening.
7. For det syvende, hvad de 15 penning og 2 fuder ved angår, har I selv erfaret og ved, at en foged på Hammershus lige så vel må sidde ret [holde retterting] for kirke- og bispsbønderne som for slottets egne bønder, udstede stævninger, holde fængsel m.m., hvorfor han ikke kan undvære denne afgift, uden at retten hjælpes på anden vis, med ridning, med udrustninger, med fangenskaber at forlene, hvilket alt sammen løber på bekostning, ligesom med landsdommeren, ridefogederne, skarpretterne og alle andre retspersoner, som skal aflønnes og underholdes, hvorfor jeg synes, at Kongelig Majestæt vel ikke bør besvære sig med sådanne ubetydeligheder. I vil vel gøre det bedste heri.
8. For det ottende, eftersom der med hensyn til møllerne [eller: myrerne(?)] er blevet fremført en urigtig beretning angående Arnager, har I en sanddru afskrift af den forhandling, som senest blev holdt derom, hvor I selv var med og til stede; derefter vil I til beskyttelse af kronens ret gøre og lade forkyndelse ske, at der angående møllerne ved Arnager kan gøres et alvorligt forbud, thi da sagen nu retteligt og på rette vis er forligt og forhandlet, formoder jeg ikke, at den skal kunne blive erkendt anderledes ved lov eller ved de femten mænd, end den allerede er sket.
9. For det niende har I selv set og erfaret, hvor egensindige folkene her på landet er, idet de ikke vil lade sig nøje med lov og ret ved landsdommeren og de femten mænd, men sætter alt derpå, at når retten stilles dem for øje med al billighed, at de dog alligevel klager videre og besværer Kongelig Majestæt. Hvorfor I ville gøre den flid, at der herom kunne blive gjort indseende og forandring; jeg vil med Guds hjælp, med vidende og villie, ikke lade nogen ske uret, men skal huske på min stillings og embeds pligt, at ilden ikke skal brænde mig for hårdt, og ville tjenstligt bede, at Kongelig Majestæt og enhver retsindig ville tage sig nådigt og gunstigt af mig i så måde, og ikke sætte nogen tro til sådanne løgnagtige folk. Jeg formoder også, at Kongelig Majestæt nådigst vil erindre sig, at jeg næsten alle de egensindige klager, som hidtil over mig med usandhed er blevet ført, i tilbørlig måde med god, bestandig sandhed har afvist og besvaret, uden at man med rette kan beskylde mig derfor, og vil også herefter gøre det samme, og i summa: for min egen fordels skyld skal ingen uret kunne opspores hos mig, med Guds hjælp, hvilken jeg befaler Eder at bevare. Givet på Hammershus den 14. juni år 1552.
Med mester H. Boitins egen hånd er herpå tegnet:
„Dette har skriveren skrevet meget uroligt og ustadigt, og jeg har ikke i hast kunnet forbedre det. Eders Erbarhed må selv se, hvorledes det kan læses."
Udenpå:
Kopi af den instruktion, som blev givet Henning Gagge med.
(Kopi i Rådhusarkivet i Lübeck. Acta Dan. 38.)

Historisk kommentar

Denne omfattende instruktion fra Herman Boitin til Henning Gagge, der skulde forelægges kongen, giver et usædvanligt bredt indblik i fogedens syn på tilstandene på Bornholm midt i 1500-tallet: klager over skånske opkøbere, der driver priserne op og udsuger de fattige (punkt 1), øens egen kostbare fest- og gildekultur (punkt 2), de tunge skånske tolde, som rammer bornholmerne som var de udlændinge (punkt 3), retslige og kirkelige forhold, herunder overholdelsen af lektor Frants' synodalia og enkelte præsters vandel (punkt 6), samt fiskeriet ved Arnager (punkt 8) og undersåtternes vedholdende tilbøjelighed til at appellere forbi landsdommer og de femten mænd direkte til kongen (punkt 9, jf. de gentagne lignende klager i tidligere dokumenter i denne samling). Dokumentet illustrerer dermed samlet den brede vifte af administrative, økonomiske og kirkelige udfordringer, som den lybske fogedstyrelse stod over for på øen i denne periode.

Resumé

Herman Boitin sender (1552) via Henning Gagge en lang instruktion med ni punkter til forelæggelse for kongen, om skånske opkøberes og tiggeres byrde for øens fattige, øens overdådige fester, de tunge skånske tolde, en uretfærdig dom i Hans Larsens sag, en bigamist og tyv i Sjælland, overholdelsen af de kirkelige synodalia, afgiften til fogedens retsholdelse for kirke- og bispsbønder, en strid om Arnager, samt undersåtternes vedholdende tilbøjelighed til at appellere forbi landsdommeren direkte til kongen.

Dokument Nr. 140

1552. 15 October. Kongen til Herman Boitin om det Vildt, det er paalagt Henning Gagge at skyde. Jagten er en Del af Jurisdiction og Høihed; Kongen har derfor Lov at lade jage, uagtet Øens Aftrædelse til Lybek; at han først nu har givet Befaling hertil gjør intet, da han som Lehnsherre kan frede eller jage, som han vil. Han skal lade Henning Gagge uforstyrret.

Chr. III. Antwortt Herman Boytien Beuhelhabernn vff Bornholm geben etc.
Wir habenn dein schreiben sonabend nach Mauricij negst datiert, das wildtschißfenn betreffenn, so wir vnserm verordenten voggt der geistlichen Jurisdiction vff vnnserm Land Bornholm Hening Gaggen zu unser notturfft zu thun beuhelen laßen, empfangen, vnnd dein derhalbenn anzeige vnnd suechen gnedigst vermerchtt, vnnd laßen dein angezogen bewegenn inn seinem werdtt. Wir wollenn aber nicht zweiffeln, du werdest der verschreibung als deinenn hern dem Rath zu Lübeck darauff zugestellet, vnnd ires gegebnen Neuersals bericht haben, vnnd das die obrigkeit, vnnd Jurisdiction darin vorbehaltenn wordenn, weil dann der jacht oder wildtschißens halb darin inn specie thein meldunge geschieht, vnnd die Jacht ein stück der herligkeit ist, in die Jurisdiction vnnd obrigkeitt gehörig, so kann vnnser Beuhel vnnd Schaffenn inn dem deinen Hern, oder der gegebnen verschreibung nicht zuwiddernn sein. Das auch das wilttschißfenn bis daher nicht begeret oder gebrauchet solchs kann vnns als dem Lehenn vnnd Oberhern nicht preiudiciren, dan zu vnserm gefallenn sthett zu begenn, oder zu sagenn.

Side nr. 181

Dokument Nr. 140 (fortsat)

Wir achtten auch vnnottig deine Hern vnnser eigen gerechtig=keitt halbenn zu belangenn, sie werdenn vnns auch die nicht zu entziehenn gemeint sein, oder vil weniger vnsers pilligen be=uhels halbenn, dir vngunst, verweis, oder vndanck erzeigenn, wir begerenn auch gegenn die gethan verschreibung nichts, welche gnedigst sol gehaltenn werden. So du aber deine hern solches zu berichtenn geneigt, das stehtt zu deinem gefallenn, vnnd ist pillig, das du deins beuhels acht hast, wann wir auch des wiltschißens oder der Jacht nicht soltenn befugtt sein, woltten wir vnns derwegenn wissen zu erzeigen, vnnd wirst vnser geistlichen Jurisdiction voggt, an dem Schißfenn vngehindertt las=senn, das wir dir hinwider nicht mochten vnangezeigt lassen, vnd seint dir mit gnaden vnd guethen geneigt.

(Geh. Arch.)

Oversættelse

Kong Christian III's svar til Herman Boitin, befalingsmand på Bornholm, angående etc.
Vi har modtaget Eders skrivelse, dateret lørdagen efter Mauritius sidst, vedrørende jagtskydningen, som vi har befalet vor forordnede foged over den gejstlige jurisdiktion på vort land Bornholm, Henning Gagge, at udføre efter vor fornødenhed, og har nådigst bemærket Eders derom fremsatte tilkendegivelse og henvendelse, men lader Eders anførte betænkning stå ved sit værd. Vi vil dog ikke tvivle på, at I af den forskrivning, som er givet Eders herrer, rådet i Lübeck, derpå og af deres givne genpart har fået oplysning om, at øvrigheden og jurisdiktionen deri er forbeholdt, og eftersom jagten eller vildtskydningen deri specielt ikke er nævnt, og jagten er et stykke af herligheden, der hører til jurisdiktionen og øvrigheden, kan vor befaling og foranstaltning heri ikke være imod Eders herrer eller den givne forskrivning. At vildtskydningen hidtil ikke er begæret eller brugt, kan ikke præjudicere os som len- og overherre, thi det står til vort velbehag at begynde det eller at sige det. Vi anser det også for unødvendigt, at Eders herrer skulde angå vor egen rettighed heri, de vil os også ikke mene at ville fratage den, eller endnu mindre på grund af vor billige befaling vise Eder unåde, dadel eller utak; vi begærer heller intet imod den givne forskrivning, som nådigst skal holdes. Men er I tilbøjelig til at berette dette til Eders herrer, står det til Eders eget forgodtbefindende, og det er billigt, at I passer Eders embede; men skulde vi ikke være beføjede til vildtskydningen eller jagten, vil vi vide at forholde os derefter, og vil lade vor gejstlige jurisdiktionsfoged skyde uhindret, hvilket vi ikke vilde lade Eder uden varsel, og er Eder med nåde og godhed tilbøjelige.
(Fra Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Sagen om jagtretten på Bornholm illustrerer en principiel jurisdiktionsstrid mellem den danske krone og den lybske pantforvaltning: kongen fastholder, at jagten (vildtskydningen) er en del af den overordnede „herlighed" og øvrighedsret, som ikke er omfattet af den forskrivning, hvorved øen var pantsat til Lübeck, og at han derfor uden præjudice for pantet kan lade sin foged over den gejstlige jurisdiktion, Henning Gagge, skyde vildt på øen. Dette er et af flere eksempler i samlingen på, hvordan den danske krone omhyggeligt fastholdt visse overherlige rettigheder på Bornholm, selv mens den økonomiske og administrative forvaltning lå hos Lübeck.

Resumé

Kong Christian III svarer (1552) Herman Boitin, at jagtretten (vildtskydningen) på Bornholm hører til kronens forbeholdte øvrighed og jurisdiktion og ikke er omfattet af forskrivningen til Lübeck, hvorfor han uden præjudice for pantet lader sin foged over den gejstlige jurisdiktion skyde vildt på øen, men vil dog tage hensyn, hvis Boitin kan påvise andet.

Dokument Nr. 141

1552. 17 December. Kongen til Raadet i Lybek om at skyde Vildt paa Bornholm; hans Forskrivelse kan ikke afholde ham fra at bruge Vildtbanen, dog vil han af Naade give H. Gagge Befaling at afholde sig fra at skyde i Slottets Skove.

Antwort denn von Lubeck gebenn das Wildschißfenn vff Bornholm belanngend.
Chr. III. Wir habenn euer schreibenn betreffendt vnser voggt dem wir die geistlichen guether vnd Jurisdiction vff vnserm land Bornholm beuhelen laßfenn etzlich stück wilts zuschißfenn, empfangen, vnnd gnedigst vermerckt aus was bewegenn ir vermeint das solchs nicht gebürenn sollt, vnnd dasselb abzuschaffenn pittet. Nhun ist vnser neigung nicht euch an der verschriebenen gerechtigkeitt des ortts verkürtzenn zu laßfenn, vnnd achtenn dannoch das vnns die verschreibung als euch gegebenn die wiltbann zugebrauchen nicht abschneide, so seind auch gehülg vff dem Lande die denn geistlichen zum theil zuständen, die zu dem hause nicht gehorig denn die wiltbann vnnd ander gebür nicht zunorkurtzenn. Wir wollenn aber euch zu gnaden vnnd wilfharung, vnserm voggt beuhelen laßfen bis vff vnsernn weitern bescheidt, vff denn gehülgtzenn

---

Side nr. 182

Dokument Nr. 141 (fortsat)

zum haus an mittel gelegenn sich des schißfens zu enthalttenn. Das auch vnser hoch, ober, vnnd gerechtigkeitt in dem vnnd anderm, brieff vnnd sigeln gemes erhalten, des haptt ir euch pillig nicht zu beschweren. Woltenn euch solchs hinwider nicht verhaltenn vnnd seint euch mit gnadenn, vnnd allenn guethenn geneigt. Dat. Nyborg den 17 Decbr. Anno 1552.

(Geh. Arch.)

Oversættelse

Vi anser det også for unødvendigt at berøre Eders herrers egen rettighed, som vi ikke agter at fratage dem, endsige på grund af vor billige befaling vise Eder unåde, dadel eller utak; hvad brev og segl på passende måde skal overholdes med hensyn til vor højhed, øvrighed og rettighed i det og andet, deraf skal I ikke med rette have grund til at besvære Eder. Dette vilde vi ikke lade Eder uden varsel, og er Eder med nåde og alt godt tilbøjelige. Givet Nyborg den 17. december år 1552.
(Fra Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Dette brev til rådet i Lübeck viser samme sag fra den anden side: kongen fastholder over for Lübeck selv sin ret til at lade jage på Bornholm, uanset den lybske forskrivning, men signalerer samtidig imødekommenhed ved at ville pålægge sin foged at afholde sig fra at skyde i selve slottets skove —

et diplomatisk kompromis, der bevarer princippet om kronens overhøjhed, samtidig med at det i praksis begrænser gnidningerne med den lybske forvaltning.

Resumé

Kong Christian III meddeler (1552) rådet i Lübeck, at hans forskrivning til dem ikke fratager ham retten til at lade jage på Bornholm, men at han af nåde vil pålægge sin foged at holde sig fra at skyde i Hammershus slots egne skove.

Dokument Nr. 142

1553. 2 Januar. Om Værdien af Landgods regnet i Pund Korn.

Peder Ore til Gisselfeldt bevidner ved sit aabne Brev, at han har kjøbt det Gods af Jørgen Brade til Vallø i Skaane og paa Bornholm, som Herr Hans Skovgaard, Ridder, havde i Pant, og at han skal give for hvert Pund Korns Rente 50 Jochumsdaler og „skall regnes pundt korn for pundt korn, fjerding smør for pundt korn, 4½ pundt smør for ith pundt korn, och sem skylling grott landgylde pendinge for ith pundt korn, It. thu pundt smør, en tonne Rug, och en tonne torsk for ith pundt korn."*)

(Afskrift i Klevenfeldts Saml. i Geh. Arch. Fam. Brahe.)

**) I et Brev af 1552 siger Jørg. Brade, at Hans Skovgaard havde villet tilegne sig det Gods, han havde i Pant af hans Moder, og at Sivart Grubbe havde været til Thinge og nedlagt Forbud paa, at Ingen maatte handle med Jørgen Brade, for hans Svagheds Skyld m. m., hvilket paa Herredagen til Nyborg Fredag næst før Nytaar 1552 henvistes til Rettergang.*

I Kjøbenhavn Fredag efter Michelsdag (4 Octb.) 1555 har Jørgen Brade quitteret Peder Ore for Betaling af det Gods, han havde solgt ham paa Bornholm, og skal det regnes ham til Bedste, hvad de Lybske Fogder med Urette have oppebaaret af dette Gods, saasom: Kofoster, Skursmør, Rettertingspenge og Vedepenge.

I Lund den 4 Juli 1574 skjødede Jens Myre, Kannik i Lund, til Peder Ore Myregaard paa Bornholm, af aarlig Skyld 1 Tønde Smør, og Klyndbygaard af Skyld 10 Pund Smør aarligt. Eiler Grubbe til Lystrup, Danm. Riges Cantsler, Christoffer Walkendorff til Glorup og Morten Vensterman til Egebjerg undertegnede til Bitterlighed.

Oversættelse

Peder Ore til Gisselfeld bevidner ved sit åbne brev, at han har købt det gods af Jørgen Brade til Vallø i Skåne og på Bornholm, som herr Hans Skovgaard, ridder, havde i pant, og at han skal give for hver pund korns rente 50 jochumsdaler, og „skal regnes pund korn for pund korn, fjerdingkar smør for pund korn, 4½ pund smør for ét pund korn, samt syv skilling grot landgildepenge for ét pund korn; item to pund smør, en tønde rug og en tønde torsk for ét pund korn."
(Afskrift i Klevenfeldts Samling i Geheimearkivet, Familien Brahe.)
[Fodnote: I et brev af 1552 siger Jørgen Brade, at Hans Skovgaard havde villet tilegne sig det gods, han havde i pant af hans moder, og at Sivert Grubbe havde været til tinge og nedlagt forbud på, at ingen måtte handle med Jørgen Brade, for hans svagheds skyld m.m., hvilket på herredagen i

Nyborg fredag næst før nytår 1552 henvistes til rettergang. I København fredag efter Mikkelsdag (4. oktober) 1555 har Jørgen Brade kvitteret Peder Ore for betaling af det gods, han havde solgt ham på Bornholm, og det skal regnes ham til bedste, hvad de lybske fogeder med urette har oppebåret af dette gods, såsom: kohold, skovsmør, rettertingspenge og vedpenge. I Lund den 4. juli 1574 skødede Jens Myre, kannik i Lund, til Peder Ore Myregård på Bornholm, af årlig skyld 1 tønde smør, og Klyndbygård af skyld 10 pund smør årligt. Eiler Grubbe til Lystrup, Danmarks Riges kansler, Christoffer Walkendorff til Glorup og Morten Vensterman til Egebjerg undertegnede til bekræftelse.]

Historisk kommentar

Dette dokument fastsætter en fast omregningskurs mellem forskellige landgildeydelser (korn, smør, landgildepenge, rug, tørfisk) og en fælles værdienhed, „pund korn", ved købet af Jørgen Brades bornholmske og skånske gods. Sådanne omregningstakster var nødvendige, fordi landgilden traditionelt blev betalt i naturalier af meget forskellig art, og de er værdifulde kilder til den økonomiske historie. De tilføjede fodnoter, som strækker sig helt frem til 1574, viser dokumentets fortsatte relevans som bevismateriale i senere tvister om godsets rette ejerforhold og om de lybske fogeders opkrævninger på Bornholm, samt hvordan godset senere blev udvidet med kannik Jens Myres gårde.

Resumé

Peder Ore til Gisselfeld bevidner (1553) købet af Jørgen Brades pantsatte gods i Skåne og på Bornholm og fastsætter en omregningskurs mellem pund korn og andre landgildeydelser (smør, penge, rug, torsk); efterfølgende fodnoter dokumenterer godsets historie frem til 1574, herunder Jørgen Brades kvittering for betalingen og udvidelsen med kannik Jens Myres gårde.

Side nr. 183

Dokument Nr. 143

1553. 25 Februar. Brev fra Peder Gagge i Anledning af et Bud fra Boitin, at han har ladet skyde et Stykke Vildt paa hans egen, fri, adelige Grund, som han anseer sig berettiget til. Boitins Svar herpaa: han vil ikke tiltale ham, for hvad han har gjort, men frister han sig til herefter at skyde, da skal han vise ham, at han har Landet i Forsvar, og gjøre hvad han efter Ret, Ære og Pligt ikke kan lade m. m.

Post salutationem, leue Herman Boytin befunderige gude frundt ho geue ick ywe frunthlich tho erkennen wedderum, vp dat bot vnd werff alß gy my hebben anseggen laten, by herrn Monß landschryuer*), de my fragede offt ik hedd beuhalen mynen dener wilt tho scheten, dar gaff ik juwen schryuer eyn andtwordt vp, dat it wher myn beuhel, dat it wild wurdt geschaten yn mynß buren folgarden, de my schaden gedan hedd an mynen fole, vnd mynen armen buren dergelifen vnd ik erkenne dat vor myn wylt welff befunden is vp mynem frien erue vnnd eigen grundt bynnen myner frien eynmerke, vor mynen fryen setegarden, vnd hape myt gots hulpe datsulue wol thoverandtworden, vor mynem gnetigsten herrn dem konynge, dem ik truwe hebb thogesecht, vnd eynen eydt geschwaren, vnd byn syn dener, wor vnd wenner he my thosecht. Ik dancke Gode vnd

mynen olden vorelderen, dat wy suluest hebben frie erff vnd eigen grunt, wilt darup to geneten, dat my got verbede, dat if schulde scheten vp Juwer herren grundt, sunder if hebb it denn mytt wyllen. Nu hebb if eyns gefregen vp myner eigen frien grundt, ho glouw if wol myn gude Herman Boytin, dat dat Juwe nichts kummere, yff hape myt Gots hulpe dat gy my nicht werden drengen van mynen olden priuilegium. If wyl wol geneten mynen adell, vnd erkenne my darvor, glick andern Ridder=metigen mennen im Rike tho Dennemarken vnd if dancke mynem herrn he verkrenkft my nicht mynen Adell. Szo gy lust heb=ben dartho, dat gy wollen myt my tho rechte wesen, vor mynen rechten herrn vnd konynge, ho wyl if juw moten edder myn vulmechtiger, vnd andtworden nuw alles wat my myt loff vnd rechte kan thogefunden werden, vp dat, leue Herman Boy=tin gy nicht schollen seggen dat if juw vnrecht do, if hape myt

*) *Herr Mogens Bancke, Præst til Allinge og Landskriver.*

Side nr. 184

Dokument Nr. 143 (fortsat)

gotts hulpe, it schal sik so nicht fynden, vnd bliff althohope noch woll gut, etc. Zo schriue gy my of tho, dat ik my wol muchte beter bedacht, vnd my nicht ho vorgesehen (versehen) hebben. If hape myt gots hulpe, dat if des wol wyl bekant syn, of schryue gy, dat if hebb laten scheten des konyngs wylt, wen gy edder ihemandt konen wesen bestendich dat it sy des konyngs, so wol if it verantworden vor mynem herren, wehr it geschaten vp des konyngs grunde, ho wehr it der fronen gewest, nu iss it vp myner eigen, fryen friegrundt vnd nicht vp dem alß gy in beuhell hebben, etc. hirmpt Juw gode beuholen. Dat. myt hast er Lenßgaard sonauends nha Petri Cathed. Anno Dom. MDLiij.
Pedher Gagghe.

(Copie i Raadh. Arch. i Lyb. Bornh. II 3.)
N^te. 28 Febr. 1553.
Myne andtwordt an Pher Gagge.
Erb. h. g. frundt, Jwer andtwordsschrifte vp mynen togesanten breff des wildes haluen ho gy hebben scheten laten syn my vorrefet worden, vnd hebb se allenhaluen woll vormerket. Darup fuge if juwe wedderum to vernehemen dat if Juwen Adel, juwe fri setegard, erff vnd eigen schouff vnd merke, vnd wat das mher is, wol late in syner werde, wil jwe of dar by aller gebar gerne so vele my muglich verbidden vnd daran nichts verhynderen, dat auer dat wilt van Hertten vnd Hynden so vp ywer edder anderer frielude grundt vnd holtyng sumpt hir vp dem lande juwer syn solde, dar segg if neen tho, vnd byns juwe edder keynen friemann gestandich, sundern wil dat suluige vor des konyngs vnd des slotes wilt verbidden, vnd wat gy juw hirinne konen verantworden, hebb if juw wol tho gunnen. If late my auer duncken gy weten vele dyngs to beter. If wil of disses wilds haluen so gy alrede hebben scheten laten, nichts jegen juw vornhemen, sundern was my mynen herrn beuhelen werden, geschey it auer mheer vnd gy inn dissesfhals wider wurden vordristen (welches if jwe doch hir myt ernstlich wil verboden hebben) ho sollen gy it gwislich befynden, dat if thouerbiddynge der fronen vnd myner herrn gerechticheit dariegen donde werde, wes if ehren, eide vnd plichte haluen

---

Side nr. 185

Dokument Nr. 143 (fortsat)

nicht laten kan. Vnd dat it altosamen noch wol suld gut blyuen muge, dat hape ik of, wil of gerne mynß vormugens dartho helpen, wol wer anders lust to heft, den kan vnser Herr got den lusten boten laten. gode beuhalen. Dat. ult. Febr. 1553.
H. Boytin.

(Concept paategnet ovenst. Copie.)

Oversættelse

Peder Gagges brev: ...ved Guds hjælp skal det ikke gå så [galt], og alt sammen skal endnu nok blive godt igen etc. I skriver mig også til, at jeg vel kunde have betænkt mig bedre, og ikke have set så lidt til mig selv (forset mig). Jeg håber med Guds hjælp, at jeg vel skal stå ved dette; skriver I, at jeg har ladet skyde kongens vildt, da vil jeg gerne, om I eller nogen kan bevise, at det er kongens, forsvare det for min herre; var det skudt på kongens grund, da havde det været kronens, men nu er det på min egen, frie egengrund og ikke på den, som I har i befaling, etc. Hermed Eder Gud befalet. Givet i hast på Lynggård [Lensgård(?)], lørdagen efter Petri Cathedra, år 1553.
Peder Gagge.
(Kopi i Rådhusarkivet i Lübeck. Bornholm II. 3.)
[Overskrift:] 28. februar 1553. Mit svar til Peder Gagge.
Herman Boitins svar: Ærbare, hæderlige, gode ven. Eders svarskrift på mit tilsendte brev angående det vildt, som I har ladet skyde, er mig blevet overleveret, og jeg har lagt mærke til det i alle måder. Herpå lader jeg Eder atter vide, at jeg vel lader Eders adelskab, Eders frie sædegård, arv og eget skel og mærke, og hvad der mere er, forblive i sit værd, og vil Eder desuden gerne af al evne, så vidt mig muligt er, tilbyde og intet hindre deri; men at det vildt, hjorte og hinder, som på Eders eller andre frimænds grund og skovhold her i landet skulde findes at være Eders, dertil siger jeg nej, og indrømmer det hverken Eder eller nogen anden frimand, men vil forbeholde det samme for kongens og slottets vildt, og hvad I derom kan forsvare for Eder selv, vil jeg gerne unde Eder. Jeg lader mig dog synes, at I ved mange ting bedre. Jeg vil heller ikke foretage mig noget imod Eder på grund af det vildt, I allerede har ladet skyde, men gøre hvad mine herrer befaler mig; men sker det oftere, og I i denne henseende vover Eder videre frem (hvilket jeg dog hermed alvorligt vil have Eder forbudt), da skal I visselig erfare, at jeg til beskyttelse af kronens og mine herrers rettighed vil handle derimod, hvad jeg af ære, ed og pligt ikke kan lade være. Og at det hele alligevel nok skal kunne blive godt igen, det håber jeg også, og vil gerne af min formåen hjælpe dertil; men den, der har lyst til andet, ham kan vor Herre Gud lade bøde for sin lyst. Gud befalet. Givet ultimo februar 1553.
H. Boitin.
(Koncept, påtegnet ovenstående kopi.)

Historisk kommentar

Denne brevveksling mellem den bornholmske adelsmand Peder Gagge og fogeden Herman Boitin belyser den vedvarende strid om jagtretten på øen (jf. Dokument 140-141 ovenfor): mens kongen over for Lübeck havde hævdet kronens ret til jagten som en del af den forbeholdte øvrighed, gjorde en lokal adelsmand som Peder Gagge samtidig krav på jagtretten på sin egen, frie sædegårds jord, med henvisning til sin adelige frihed. Boitins svar er diplomatisk afbalanceret: han anerkender fuldt

ud Gagges adelige rettigheder til hans egen jord, men fastholder samtidig strengt, at selve vildtet (hjorte og hinder) tilhører kronen og slottet, uanset hvor det opholder sig, og truer med retsforfølgning, hvis Gagge skyder igen. Sagen viser den komplekse sameksistens af kongelig jagtret, lybsk fogedmyndighed og bornholmsk adelsprivilegium i perioden.

Resumé

Peder Gagge forsvarer sig (1553) over for Herman Boitin for at have skudt vildt på sin egen, frie adelige grund, hvilket han anser sig berettiget til. Boitin svarer, at han anerkender Gagges adelige rettigheder til hans jord, men fastholder, at selve vildtet tilhører kongen og slottet uanset hvor det færdes, og advarer alvorligt mod gentagelse, dog uden at ville forfølge det allerede skudte vildt.

Dokument Nr. 144

1553. 26 Juli. Herredags Dom at Ringeby Eng ligger til Brunsberg.

Chr. III. Dom afsagt af Kongen og Rigens Raad: Bodil Niels Olsens i „Bronsberg" paa Bornholm havde stevnet Byfogden i „Rodneby" (Rønne) „Hanns Symynnsfenn" fordi han gjør hende Hinder paa en Eng kaldet „Ryngebye ennghy", og beviste med et aabent, beseglet Brev udstædt af Hermann Boythinn, Høvidsmand paa Bornholm, at 15 Mænd havde kjendt, at de ikke kunde fradømme hendes Gaard samme Eng. Hun har ligget her i 3 Uger og ventet paa hendes Tægtedag, men Byfogden, hvorvel stevnet, er ikke mødt, ei heller Nogen paa hans Vegne, thi „bør handt ther fore nederfellig alt were" og Bodil Nielsßes samme Eng at eie, bruge og beholde, indtil han kommer med bedre Bevisning og vil være i Rette.*)

(Tegn. over alle Land. Nr. 4. 261 a.)

**) Dommen er dateret „ut supra"; det næstforanstaaende Brev er dateret: Onsdag efter St. Jacob Apost. Dag. 1553.*

Oversættelse

Kong Christian III's dom, afsagt af kongen og rigets råd: Bodil Niels Olsens i Bronsberg [Brunsberg] på Bornholm havde stævnet byfogden i Rønne, Hans Simonsen, fordi han gør hende hinder på en eng kaldet Ryngebye eng, og hun beviste med et åbent, beseglet brev udstedt af Herman Boitin, høvedsmand på Bornholm, at femten mænd havde kendt for ret, at man ikke kunde fradømme hendes gård samme eng. Hun har ligget her [ved retten] i tre uger og ventet på sin retsdag, men byfogden, skønt stævnet, er ikke mødt, ej heller nogen på hans vegne, hvorfor han bør anses for at have tabt sagen, og Bodil Nielses skal eje, bruge og beholde samme eng, indtil han kommer med bedre bevisning og vil møde i retten.
(Tegnelser over alle Land, Nr. 4, fol. 261 a.)
[Fodnote: Dommen er dateret „som ovenfor"; det nærmest foregående brev er dateret onsdag efter St. Jakobs apostels dag 1553.]

Historisk kommentar

Herredagsdommen om Ringeby eng viser retssystemets funktion på tværs af den bornholmske og danske instans: sagen føres for kongen og rigsrådet, men afgørende bevis er et brev udstedt af den lybske foged Herman Boitin med attestation fra femten bornholmske mænd — et vidnesbyrd om, hvordan den lokale bornholmske „femtenmandsret" (jf. de gentagne henvisninger til „15 mænd" i tidligere dokumenter) fungerede som anerkendt bevismiddel også i sager for den øverste danske retsinstans. At byfogden i Rønne udebliver fra retten og dermed taber sagen ved udeblivelse, er et almindeligt retsprincip i perioden.

Resumé

Kongen og rigsrådet dømmer (1553), at Bodil Niels Olsens i Brunsberg på Bornholm skal have Ringeby eng, som byfogden i Rønne har gjort hende hinder på, eftersom hun har fremlagt bevis for femten mænds kendelse, og byfogden er udeblevet fra retten trods stævning.

Dokument Nr. 145

1553. 14 August. Boitin om Peder Ore, der har sendt en Skytte at skyde Vildt paa sit Gods; han havde nedlagt 3-4 Dyr og lod sig altid ledsage af 6 eller 7 Mand med Spyd og Rør. Han har ikke villet antaste ham paa hans Herres Grund, men sendt Folk ud at forlægge ham hans Kirkevei og med den Befaling, at om han vilde frelse sig i Kirken, da ikke at agte Kirkefreden; thi han vil hellere bøde for Vold paa denne, end taale denne Trods, Hovmod m. m. Skytten gik ikke til Kirke, men to af hans Ledsagere, to af Kubberne, hvilke, da de mærkede Uraad trak sig tilbage i Klokketaarnet. Hans Tjenere

---

Side nr. 186

Dokument Nr. 145 (fortsat)

forlangte Nøglen af Præsten, eller at denne skulde indestaae for, at Mandene bleve stillede for Retten; han vilde ingen af Delene, men maatte tilsidst levere Nøglen fra sig. Nu har han Kubberne siddende i Taarnet og vil søge at bemægtige sig Skytten, som og lade paase paa, at Kjødet ikke udskibes m. m.
H. Boitin til Raadet i Lybek. For omtrent 14 Dage siden har en Dansk Adelsmand, Peder Ore, der i Aar har tilkjøbt sig det Gods („de gudere"), som Herr Hans Schowgaard havde ejet her paa Øen, sendt en Skytte herover at skyde Vildt.
Denne havde intet Skriftligt medbragt til Boitin, men skjød uden videre. Han lod da Skytten sige, at han ikke maatte skyde, men denne svarede, han havde Befaling at skyde og saaledes nedlagde han 3-4 Dyr, „vnd heft sik (stets) van synß herrn luden, vnd sunderlichs den Kubben, de vp den Setegarden whonen, ho dat he alwege 6 edder 7 sterck gewesen, myt speten vnd roren beleitzagen laten, welche den im lande allenthaluen vele vngerymeder sellsamer sagen gemaket. Dewile ick ohne nu vp synß herrn grundt nicht hebb antastenn willen, sundern aldar geweren laten, hebb ich gestern sondagß 13 Augusti to verde vnd vote afgeskicket vnd ohme den fierneweg vp des slates grunde verholden laten, myt dem beuhele yn dem se villicht verkuntschapt wurden vnd de schutte sik vp dem kerkhow vheligen wolde dat de des kerkenfredes vngeachtet ohne aldar annhemen solden, edder so de schutte nicht tor kerken were, de Kubben so ohne gehuset, geherberget vnd beleitzaget hedden, des erwegens dat if leuer vor kerkenfrede wold boten, alß sulken hochmut,

spiet, vnd trotz gedulden. Nu heft sik de Schutte des Kerkengands den Dag entholden, der Kubben auer twe alß se den smock vernhamen, hebben sik in der kerken beslutn vnd den weke vp den kloftorn genhamen. Darup hebben myne denere van dem kirkherrn de slotelle gefordert, edder dat he sik solde verplichten den Kubben tho Rechte to leueren, wenner se gefordert wurden, dewile sik auer de kerkher beiderley geweyert, heft he tolestzt de slotell van sik doen moten, vnd syn so myne denere den kloftorn angestegen vnd hebben de beiden Kubben darup bekamen vnd to slate gebracht, dar if se in bewaring sittend"

Side nr. 187

Dokument Nr. 145 (fortsat)

hebb vnd wowol se sik vp dem torn in der erst tor wher gesettet, hefft it dannoch vnßer herr Gott vorgesehen, dat alles sunder schaden is togegaen. Dewile dit dann tho verbiddung des slates gerechticheit, de billich io de K. Gt. myt handhauen sall, geschehn, ho twifel if nicht den J. E. W. werden my daryn wo billich schutten vnd vertreden. If hebb it anders nicht maken konen, yck wold den des slates gerechticheit vnd wat de lude darvan hebben gedencken, syngen vnd seggen dorren gar nicht geachtet, sundern in den Wynt geslagen hebben. If werde dem rechten schutten of wider natrachten vnd hebb in allen hauen vm it Landt herr de vorsehunge gedaen, tat man vp ohne vnd it flesch wen he it affschepen wolde, wert achtung hebben . . . . Dat. vp Hamershuß 14 Augusti Anno 1553.

(Efter Orig. i Raadh. Arch. i Lyb. Bornh. II. 3.)

Oversættelse

For omtrent 14 dage siden har en dansk adelsmand, Peder Ore, som i år har tilkøbt sig det gods, som herr Hans Skovgaard havde ejet her på øen, sendt en skytte herover for at skyde vildt. Denne havde intet skriftligt medbragt til Boitin, men skød uden videre. Han lod da skytten sige, at han ikke måtte skyde, men denne svarede, han havde befaling til at skyde, og således nedlagde han 3-4 dyr, og han lod sig stedse ledsage af sin herres folk, og navnlig af de karle, som bor på sædegården, så han altid var seks eller syv stærk, med spyd og bøsser, hvilket har givet anledning til mange urimelige, sælsomme rygter i landet. Eftersom jeg nu ikke har villet angribe ham på hans herres egen grund, men ladet ham være i fred der, har jeg i går, søndagen den 13. august, sendt folk til fods og hest ud og ladet ham iagttage på hjemvejen på slottets grund, med den befaling, at hvis skytten ville frelse sig i kirken, skulde de, uanset kirkefreden, gribe ham dér; eller, hvis skytten ikke var i kirken, da gribe de karle, som havde huset, herberget og ledsaget ham, eftersom jeg hellere ville bøde for brud på kirkefreden end tåle sådan hovmod, trods og tros. Nu holdt skytten sig den dag borte fra kirkegangen, men to af karlene, da de mærkede uråd, lukkede sig inde i kirken og trak sig op i klokketårnet. Da forlangte mine tjenere nøglen af sognepræsten, eller at han skulde forpligte sig til at udlevere karlene til retten, når de blev forlangt; men da præsten nægtede begge dele, måtte han til sidst give nøglen fra sig, og således besteg mine tjenere klokketårnet og fik fat i begge karlene og bragte dem til slottet, hvor jeg har dem siddende i forvaring, og skønt de i førstningen satte sig til modværge oppe i tårnet, har dog vor Herre Gud sørget for, at alt gik af uden skade. Eftersom dette nu er sket til beskyttelse af slottets ret, som Eders Erbarhed jo med rette skal håndhæve, tvivler jeg ikke på, at Eders Erbarhed heri på tilbørlig vis vil beskytte og forsvare mig. Jeg kunde ikke have gjort anderledes; jeg vilde ellers slet ikke have taget hensyn til, hvad folk måtte tænke, synge og

sige derom angående slottets ret, men ladet det blæse i vinden. Jeg vil fremdeles søge efter den rette skytte, og har i alle havne omkring landet truffet forholdsregler, så man vil holde øje med ham og kødet, om han skulde ville skibe det bort . . . . Givet på Hammershus den 14. august år 1553. (Efter original i Rådhusarkivet i Lübeck. Bornholm II. 3.)

Historisk kommentar

Denne dramatiske episode fortsætter og skærper konflikten om jagtretten (jf. Dokument 140-141, 143 ovenfor): hvor Boitin i sin brevveksling med Peder Gagge kunde optræde diplomatisk afbalanceret, viser denne sag mod den fremmede skytte i Peder Ores tjeneste hans vilje til at gå langt for at håndhæve slottets jagtmonopol - herunder at bryde kirkefreden ved at lade sine tjenere hente to formodede medskyldige ud af selve klokketårnet i kirken, hvor de havde søgt tilflugt. At han udtrykkeligt vejer bruddet på kirkefreden op mod nødvendigheden af at hævde slottets ret, og at han beordrer overvågning af alle havne for at forhindre udførsel af det nedlagte vildtkød, viser hvor alvorligt fogeden tog denne sag - formentlig fordi den udgjorde et yderligere praktisk tilfælde efter den principielle strid med Peder Gagge.

Resumé

Herman Boitin beretter (1553) til rådet i Lübeck, hvordan han lod en fremmed skytte i adelsmanden Peder Ores tjeneste samt to af hans ledsagere forfølge for ulovlig jagt på slottets vildt; da to af ledsagerne søgte tilflugt i kirketårnet i Rønne, lod han dem alligevel hente ud efter at have tvunget præsten til at udlevere nøglen, og forsvarer denne handling som nødvendig for at værne slottets jagtret.

Dokument Nr. 146

1553. 21 August. Kongen til Raadet i Lybek om et Møde i Kolding for at afgjøre Stridigheder om Bornholm.

Chr. III. An die von Lubeck. Ved de Lybekske Gesandter havde Kongen ladet overgive adskillige Klager over Lybekkernes Amtmand paa Bornholm for hans Forhold til Fogden over den geistlige Jurisdiction og andre Sager, og da disse Klager ikke strax kunde undersøges, bl. a. fordi Vedkommende ikke vare tilstede, var der berammet en Dag i Kjøbenhavn til at foretage dem; men fort efter var der udbrudt den farlige Sygdom Pestilentz i Kjøbenhavn „heilt auch noch teglich am mit sterbenn." Kongen havde derfor rent forladt Kjøbenhavn og tænkte at begive sig til Kolding, hvor han vil være Søndagen efter Burchhardi (11 Octb.) „welches ist der funffzjehende Octobris", hvor Lyb. Sendebud da kunne møde etc. . . . aff Fuliszleue (Folleslev ved Kallundborg) am 24 Aug. 1553.

(Geh. Arch.)

Oversættelse

Kong Christian III til rådet i Lübeck. Ved de lybske gesandter havde kongen ladet overgive adskillige klager over lybækkernes amtmand på Bornholm for hans forhold til fogeden over den gejstlige jurisdiktion og andre sager, og da disse klager ikke straks kunde undersøges, blandt andet fordi de pågældende ikke var til stede, var der berammet en dag i København til at foretage dem;

men kort efter var der udbrudt den farlige sygdom pestilens i København, „hvilket stadig daglig tager til med dødsfald." Kongen havde derfor helt forladt København og tænkte at begive sig til Kolding, hvor han vil være søndagen efter Burchardi-dag (11. oktober), „hvilket er den 15. oktober", hvor det lybske sendebud da kunne møde etc. . . . fra Follesløv (ved Kalundborg) den 24. august 1553.
(Fra Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Kongebrevet illustrerer, hvordan de talrige stridigheder mellem den lybske amtmand og fogeden over den gejstlige jurisdiktion (dvs. mellem Herman Boitin og Henning Gagge, jf. Dokument 138-141 ovenfor) var vokset til et omfang, der krævede et formelt møde mellem den danske krone og rådet i Lübeck for at blive bilagt. At mødet måtte flyttes fra København til Kolding på grund af pestudbrud, viser samtidig, hvor indgribende epidemiske sygdomme kunde være for selv statslige anliggender i perioden.

Resumé

Kong Christian III meddeler (1553) rådet i Lübeck, at det planlagte møde om stridighederne mellem den lybske amtmand og fogeden over den gejstlige jurisdiktion på Bornholm må flyttes fra det pestramte København til Kolding, hvor han vil være til stede fra midten af oktober.

Dokument Nr. 147

1553. 26 August. Til Jens Brade om Commissions Forretningen (af 1543?).

Side nr. 188

Dokument Nr. 147 (fortsat)

Jens Brade till Hammer sich breff som effterskreffuit staar.
Chr. III. Wor gunsth tillfornn. Widt att som tegh well fortenker, att thu mett her Thruud Wifsstand Ridder oc ofs elskel' Sty Paars wor mannd thienner oc Embigsmannd paa wor gaardt vbi Lundt nogenne aar siidenn forledenn wor paa wore wegnne paa wortt lannd Borringholm, och ther att forhøre huis clagemaall wore wunderfotte hagde ther samme stedz og siidenn domme ther paa.*) Thij bede wij tegh och wille att thu vpleder eblantt thynne breffue thz register som waar paa samme clagemaall og vbschreffther paa the domme i loodt vdgaae och thennom strags forsticker till ofs. Datum Gjelstrup fredagenn post Bertholomei, Anno etc.

(Tegnelser paa alle Lande Nr. 4. Fol. 268, b.)

**) Trub Wiffstands Arvinger fik under ovenstaaende Dato Brev om at lede efter det samme Register i deres afdøde Faders Papirer. Det her omhandlede Register findes heller ikke nu, saavidt vides, ei heller det fra 1538.*

Oversættelse

Til Jens Brade til Hammer, sit brev som herefter skrevet står.
Kong Christian III. Vor gunst tilforn. Vid, at som du vel erindrer, at du sammen med herr Truid Vistisen [Vitfeldt(?)], ridder, og vor elskede Stig Pors, vor mand, tjener og embedsmand på vor gård i Lund, for nogle år siden på vore vegne var på vort land Bornholm, og der forhørte, hvilke klagemål bornholmerne havde der på stedet, og siden afsagde domme derom. Derfor beder vi dig og vil, at du opleder blandt dine breve det register, som var over samme klagemål og afskrift af de domme, der udgik, og straks sender os det. Givet Gjeddesdal(?) fredagen efter Bartholomæus dag, år etc.
(Tegnelser paa alle Land Nr. 4, fol. 268 b.)

Historisk kommentar

Kongens forespørgsel til Jens Brade om det ældre register over klagemål og domme fra en tidligere kommission (formentlig den, der er omtalt tidligere i samlingen som stedfunden o. 1543) viser, hvordan sådanne ældre undersøgelser blev genbrugt som forberedelse til det forestående møde i Kolding om stridighederne på Bornholm (jf. Dokument 146 og 148). At registret skulle findes „blandt dine breve" hos den tidligere kommissær selv, snarere end i et centralt arkiv, er betegnende for periodens administrative praksis.

Resumé

Kong Christian III beder (1553) Jens Brade om at finde og indsende det register over klagemål og domme, som blev udarbejdet, da han sammen med Truid Vistisen og Stig Pors for nogle år siden holdt kommission på Bornholm.

Dokument Nr. 148

1553. 26 August. Kongen til Stig Pors: Han har berammet en Dag med Lybske til Kolding; han skal indrette sig efter at møde der, og medbringe klare Registre over Lybekkernes muelige Indgreb i Kongens Ret betræffende den geistlige Jurisdiction, geistlig og verdslig Rente, Angivelse af hvad de Lybske have bygget paa Slottet m. m. Mogens W skal ligeledes indfinde sig, item Provster og andre, hvis Narvarelse kan være fornøden ved dette Møde.

Sty Paars Embigsmandt paa Lundegaardt sich breff som effter schreffuitt staar.
Chr. III. Wor gunsth tillfornn. Widt att wij haffue ladett beramme en dagh mett the lybffke vbj wor kiobstedt Kollingh sancti galli confessoris afftenn forstkommenndes, for nogenn vrett som the lybffke beclage thennom att wedderfares paa wortt lanndt Boringholm. Thij bede wij tegh og wille att thu retter tegh effther att møde samme dagh vbj forschreffuene Kollingh og att thu mett siyed lader forhøre ther paa Borringholm om

---

Side nr. 189

Dokument Nr. 148 (fortsat)

the Lybske haffuer giordt ofs eller wore vnndersotte nogenn hinder paa nogen thenn deell, enntthenn paa thenn giesliige rentte eller werdzliige, och huad clagemaall tegh forkommer att thu thett paa clare register lader vpschriiffue och granndgiiffuelligenn lader forfare aldb omstenndigh leylighedenn om for^ne clagemaall, saa at nar samme sager ofs forkommer att thu tha wedsth ald leylighedenn ther om nogsom att berette. Sammeledes att thu och giør thynn flid till og tager beskreffuit huad the lybscher haffue befestett paa wortt slott Hammershus siidenn the thett først bekommett haffue. Tesliigeste bede wij tegh och wille att thu tillsiiger ofs elskel' Mogenns W wor mannd och thiennner, att thenn dagh mett the Lybsker ere forschreffuenn om hanndt will were och same thiidt tillstede i Kollingh, och ther som thu wedsth prouester eller anndre som giøres behøff huos same handdell att thu thennom tager mett tegh till for^ne Kolling, paa thett alle sager och the thennom nogett haffue att beclage maatte forkomme. Datum Gjellstrup fredagenn post Bertholomei. Anno etc.

(Tegn. paa alle Land. Nr. 4, Fol. 269.)

Oversættelse

...at de lybske har gjort os eller vore undersåtter nogen hinder på nogen del, enten på den gejstlige eller den verdslige rente, og hvad klagemål der forekommer dig, at du derom lader opskrive klare registre og grundigt lader udforske al omstændighed vedrørende fornævnte klagemål, så at når samme sager forekommer os, du da ved al lejlighed derom kan berette tilstrækkeligt. Ligeledes at du også gør din flid og lader beskrive, hvad de lybske har opført på vort slot Hammershus, siden de først fik det. Ligeledes beder vi dig og vil, at du tilsiger vor elskede Mogens W., vor mand og tjener, at han vil være til stede den dag, som er berammet med de lybske i Kolding. Og dersom du ved provster eller andre, som gøres behov ved samme forhandling, at du tager dem med dig til fornævnte Kolding, på det at alle sager, de måtte have at beklage sig over, kan komme frem. Givet Gjeddesdal(?) fredagen efter Bartholomæus dag. År etc.
(Tegnelser paa alle Land Nr. 4, fol. 269.)

Historisk kommentar

Kongens brev til Stig Pors udgør sammen med de foregående breve til rådet i Lübeck, Jens Brade og (nedenfor) Henning Gagge en samlet forberedelse til mødet i Kolding om stridighederne på Bornholm: Stig Pors pålægges at udarbejde grundige registre over kongens rettigheder, både gejstlige og verdslige, og over de lybske bygningsarbejder på Hammershus, samt at sikre, at både den danske landsdommer Mogens W. og eventuelle provster deltager i forhandlingerne. Brevserien illustrerer, hvor omhyggeligt den danske krone forberedte sig til et sådant opgør med den lybske forvaltning.

Resumé

Kong Christian III pålægger (1553) Stig Pors at møde til forhandlingerne i Kolding med grundige registre over kongens gejstlige og verdslige rettigheder på Bornholm samt over de lybske bygningsarbejder på Hammershus, og at sikre, at landsdommer Mogens W. og fornødne provster ligeledes deltager.

Dokument Nr. 149

1553. 26 August. Kongen til Henning Gagge om at møde i Kolding med Register paa de bestaaende Klager over de Lybske og om en Landskat at opkræve.

Henning Gagge fik følgende Brev:
Chr. III. Da der er berammet en Dag til Kolding med de Lybske paa St. Galli Aften, skal han rette sig efter at være der tilstede, og dersom han eller andre have noget at klage over, da skal han lade forfatte klare Registre derover, paa det at Alt kan være i Orden, naar det skal foretages etc. Fremdeles, da Kongen har udskrevet en almindelig Landskat, saa skal han, naar han fra Sti Pors faaer tilsendt Register paa samme, lade den indkræve („forsammele") og snarest muligt tilstille Sti Pors Beløbet. Fredagen post Bartholomei.

(Udtog af Tegn. paa alle Land. Nr. 4. Fol. 269.)

Oversættelse

Henning Gagge fik følgende brev: Kong Christian III. Eftersom der er berammet en dag til Kolding med de lybske til St. Gallus' aften, skal han indrette sig efter at være til stede der, og dersom han eller andre har noget at klage over, da skal han lade udfærdige klare registre derover, på det at alt kan være i orden, når sagen skal foretages, etc. Fremdeles, da kongen har udskrevet en almindelig landskat, skal han, når han fra Stig Pors får tilsendt register derpå, lade den opkræve og snarest muligt tilstille Stig Pors beløbet.
(Uddrag af Tegnelser paa alle Land Nr. 4, fol. 269.)

Historisk kommentar

Dette brev til Henning Gagge, fogeden over den gejstlige jurisdiktion, afrunder rækken af forberedende breve til Kolding-mødet (jf. Dokument 146-149): han pålægges samme forberedelse som Stig Pors, men får desuden en selvstændig administrativ opgave med at opkræve den udskrevne landskat på øen og videresende beløbet til Stig Pors. Dette viser, at Henning Gagges embede ikke kun omfattede den gejstlige jurisdiktion, men også praktisk deltog i opkrævningen af kongelige skatter på øen.

Resumé

Kong Christian III pålægger (1553) Henning Gagge at møde til forhandlingerne i Kolding med registre over eventuelle klager samt at opkræve den udskrevne landskat på Bornholm og videresende beløbet til Stig Pors.

Side nr. 190

Dokument Nr. 150

1553. 6 Septbr. Kongen til Boitin om den Mand han har ladet tage tilfange, fordi han havde skudt et Stykke Vildt efter Peder Ores Befaling.

Chr. III. til Herman Boitin: Rentemester Eskel Ore har paa sin Broder Peder Ores Vegne klaget, at Boitin har ladet fængsle en Mand, der havde skudt et Stykke Vildt paa P. Ores egen Gaard og Grund. Kongen er meget fortrydelig over, at han har tiltaget sig denne Dristighed, nu da Sagen snart skal afhandles med Lybek. Han skal strax løsgive den Fangne og de Bønder, der vare med ham, og lade dem umolesterede og forøvrigt i Kolding svare Peder Ore m. m.*)

(Copie i Raadh. Arch. i Lybek. Fasc. 5.)

**) I dette Brev ligger en Concept til et Brev fra Boitin (til Raadet?), at han allerede før han fik Raadets Brev har ladet de Fangne komme ud mod Borgen, men forordnet, at Kjødet og Huderne skulde blive paa Landet til Sagens Afslutning.*

Oversættelse

Kong Christian III til Herman Boitin: Rentemester Eskil Ore har på sin broder Peder Ores vegne klaget over, at Boitin har ladet fængsle en mand, der havde skudt et stykke vildt på Peder Ores egen gård og grund. Kongen er meget fortrydelig over, at han har tiltaget sig denne dristighed, nu da sagen snart skal afhandles med Lübeck. Han skal straks løslade den fangne og de bønder, der var med ham, og lade dem umolesterede, og for øvrigt lade Peder Ore søge sin ret i Kolding m.m.
(Kopi i Rådhusarkivet i Lübeck. Fasc. 5.)
[Fodnote: I dette brev ligger et koncept til et brev fra Boitin (til rådet?), om at han allerede, før han fik rådets brev, havde ladet de fangne komme fri mod at stille borgen, men forordnet, at kødet og hudene skulde blive på landet indtil sagens afslutning.]

Historisk kommentar

Kongens skarpe irettesættelse af Herman Boitin i denne sag viser, at episoden med den fængslede skytte (jf. Dokument 145 ovenfor) fik et politisk efterspil helt op til kongen selv, formidlet gennem rentemester Eskil Ore på hans broder Peder Ores vegne. At kongen udtrykkeligt kalder fængslingen en „dristighed", som er særligt uheldig netop nu, da sagen om jagtretten skal forhandles med Lübeck ved mødet i Kolding, viser, hvor følsomt spørgsmålet om jurisdiktion og øvrighed på Bornholm var blevet. Boitins egen forsvarsskrivelse, som ifølge fodnoten lå ved samme brev, viser, at han allerede af egen drift havde løsladt de fangne mod sikkerhedsstillelse, men fastholdt beslaglæggelsen af kødet og hudene som bevismateriale.

Resumé

Kong Christian III irettesætter (1553) Herman Boitin for at have ladet fængsle en mand, der på Peder Ores foranledning havde skudt vildt på dennes egen grund, og befaler ham straks at løslade den fangne og de medfølgende bønder, mens sagen i øvrigt henvises til afgørelse ved mødet i Kolding.

Dokument Nr. 151

1553. Instruction for de Lybske Sendebud til Mødet i Kolding.

Først have de at overbringe Hans Majestæt den sædvanlige tjenstlige Hilsen og Lykønskning med Taksigelse for det berammede Møde.
Dernæst maa de foredrage Kongen, at Hs. Maist. uapaatvivleligt erindrer hvad Raadet i Lybek nyligt ved sine Gesandter paa Mødet i Kjøbenhavn har ladet forestille angaaende Frimændene paa Bornholm og Hs. Maist. Jurisdictionsfoged, med Hensyn paa den Jagt de tilegne sig til Skade for Slottets Rettighed, den Jurisdiction, Toldfrihed m. m. som de først for kort siden have anmasset dem o. s. v., med Bøn om at see disse Klager afhjulpne; men da dette ikke var skeet, muligt formedelst nogen indtruffen Forhindring, havde man vel af Agtelse for Hans Maiest. og i den Forhaabning, at Frimændene vilde afholde sig fra at skyde Vildt, villet vente taalmodigen paa Besked. Men til de forrige Klager var der kommen en

---

Side nr. 191

Dokument Nr. 151 (fortsat)

ny, da Peder Ore, „tho dem man sichs doch am wenigsten versehen, wie es of ohme nicht fest hoch nobich weret," havde sendt en Skytte over paa det Gods, han i Aar havde faaet af Herr Hans Skovgaard og befalet ham at skyde, hvad denne ogsaa imod Fogdens Forbud havde havt den Dristighed at gjøre, saaledes som Raadet i sin Skrivelse til Hans Maiestæt havde formeldt.
Desuden havde Raadet af Kongens Svar formærket, at Hs. Maist. syntes at give dette Foretagende sit Bifald og at yttre sig unaadigt imod Fogden, der dog kun efter den ham tillagte Befaling med Flid og Trostab havde vaaget over Slottets gamle Rettighed. „Jße Kolichs dem Erbaren Rade thom hogesten beschwerlich thouernemen gewest, eth will sich auerst dennenoch ein Erbar Radt tho ohrer Ko. Gt. als einem sonderlichen hochgerompten koninge vnd ohren gnedigsten Herrn ganz dinstlich verhapen eth wurde ohre K. Gt. dartho alleinen vp vnrechtigenn bericht bewagenn, vnnd nach erweginge der sichren gruntlichenn warhafftigenn berichts sich gnediger vernehmen lathen vnnd ist dennha vpt dinstlichte van der Ko. Gt. auermals thobidden nachdem dem Erbarn Rade dath landt Bornholm sampt dem Slate vann ohrer Ko. Gt. hern Vader koning Frederich hochlofflichster milder gedechtnisse mit bewilligung der lofflichen Riksrede tho erstadinge vilfaltiger truwen dinste willen ho ein Radt ohrer Ko. Gt. vnd dem Ryke geleden schaden vnd gedane vtvrostinge mit aller siner in= vnd thobehoringe of mit aller nut ane mennichlichs verhinderinge vp dat allerfrieste togebrucken 50 Jar ingedaen vnd thoniglich verschriuen."
De have nu besiddet Den i de forløbne Aar og havt Jagten paa det geistlige Gods og paa Frimændenes Grund uforhindret, og det har hverken været de Geistlige eller Frimændene tilladt at jage (efter stort Vildt) paa deres Gods, men Jagten har alene været Slottet forbeholden. Desuden, da Hr. Claws Bardewick og Ewerdt Stortelberg vare paa Øen tilligemed de kongelige Commissarier Hr. Jens Brade, Trudt Gregersen og Stig Pors (1543), og Frimæn=

Side nr. 192

Dokument Nr. 151 (fortsat)

dene udtrykkeligt anholdt om Jagtret, blev denne dem afslaaet. Hr. Hans Skovgaard har heller aldrig forlangt denne Ret.

Hans Majest. vilde derfor i Overensstemmelse med den dem givne Forskrivning og naadige Tilsagn, saa og i Kraft af det Hamborger Fordrag lade dem uforhindret nyde og bruge Landet, og ikke tage til Mistykke, at Raadet ved Amtmanden lader Almuen straffe, naar den forseer sig heri. Og dersom man vil tilholde sig Jagten paa det geistlige Gods under det Foregivende, at den hører med til den forbeholdte geistlige Jurisdiction, da vil Syndicus vide af Retsgrunde at gaae saadant imøde. Men bliver Kongen fast ved sin Mening, og dette ikke kan afskaffes, da maa man tage dette Punkt ad referendum.
It. ok anermals die versegelinge auer dath landt Bornholm vermoge des Hamborgischen verdreges (omme) tho bidden. It. entschuldigung der nicht beanthwerbung vp denn jungst mitgegeuen afscheit thobonde. It. den thosage des fleisches haluen tho vermanen. It. van wegen der Bargefarer by Ko. Gt. thogedencken der Seerouer haluen, so den Bergeschepen spolieren, beplundern vnd . . . . . It. By Holger Rosenfrantz entschuldigung thobonde.

(Udkast i Raadh. Arch. i Lyb. I. Fasc. 5.)

Oversættelse

[Instruktionen for de lybske sendebud til mødet i Kolding fortsætter:] ...da Frimændene udtrykkeligt havde ansøgt om jagtret, blev denne dem nægtet. Herr Hans Skovgaard har heller aldrig forlangt denne ret.
Hans Majestæt vilde derfor, i overensstemmelse med den dem givne forskrivning og nådige tilsagn, såvel som i kraft af Hamborg-forliget, lade dem uforhindret nyde og bruge landet, og ikke tage det til mistykke, at rådet gennem amtmanden lader almuen straffe, når den forser sig heri.
Og dersom man vil tilholde sig jagten på det gejstlige gods under det påskud, at den hører med til den forbeholdte gejstlige jurisdiktion, da vil syndikus vide af retsgrunde at imødegå sådant. Men bliver kongen fast ved sin mening, og dette ikke kan afskaffes, da må man tage dette punkt ad referendum.
Ligeledes at bede endnu engang om beseglingen over landet Bornholm i henhold til Hamborg-forliget. Ligeledes at undskylde den manglende besvarelse af det sidst medgivne afskedsbrev. Ligeledes at påminde om løftet angående kødet. Ligeledes at gøre Kongelig Majestæt opmærksom på bjærgefarerne angående sørøverne, som plyndrer og udplyndrer de bjærgede skibe og . . . . . Ligeledes at bringe en undskyldning angående Holger Rosenkrantz.
(Udkast i Rådhusarkivet i Lübeck. I. Fasc. 5.)

Historisk kommentar

Denne omfattende instruktion til de lybske sendebud giver et samlet overblik over rådets forhandlingsposition ved Kolding-mødet 1553: dels ønsker man en fornyelse af den formelle besegling af pantsættelsen af Bornholm i henhold til Hamborg-forliget, dels imødegår man kongens kritik af fogeden i sagen om Peder Ores skytte (jf. Dokument 150) ved at fremhæve, at jagten på det gejstlige gods og på frimændenes grund uforstyrret er blevet udøvet af Lübeck i mange år, bekræftet allerede ved kommissionen i 1543. Interessant er også henvisningen til, at man vil overlade selve retsspørgsmålet om jagten på det gejstlige gods til en juridisk vurdering (syndikus), men i sidste ende bøje sig for kongens vilje, om nødvendigt ved at tage sagen „ad referendum" - dvs. udsætte den endelige stillingtagen. De afsluttende, kortfattede punkter om bjærgefarernes plyndring af strandede skibe og en undskyldning vedrørende Holger Rosenkrantz viser bredden af de emner, som skulde behandles ved mødet.

Resumé

Instruktionen for de lybske sendebud til Kolding-mødet 1553 pålægger dem at hilse kongen, forsvare fogedens optræden i sagen om jagtretten med henvisning til mangeårig uforstyrret besiddelse og kommissionen af 1543, bede om fornyet besegling af pantsættelsen i henhold til Hamborg-forliget, samt rejse en række mindre sager, herunder bjærgefarernes plyndring af strandede skibe og en undskyldning vedrørende Holger Rosenkrantz.

Dokument Nr. 152

1553. Udtog af den Lybske Fogeds Klagepunkter.

„Gebrecke so disser tiedt upp Bornholm tho schmelerung der fronen tho Dennemarken vnd des Slates Hammershusenn older vnnd wollhergebrachter gerechtickeittenn, erspurth werdenn."
1. Frimændene have paalagt deres Bønder alslags Told, hvilken de tilegne sig.
2. Frimændene tilegne sig Brag paa deres egne og deres Bønders Forstrande.
3. Ligesaavel som Frimændene have deres egne, ibvende Gaarde fri for Told m. m., fordre de samme Fritagelse for alle de Gaarde de eje, stundom 3, 4, 6 eller flere, paa hvilke der boe Bønder, og det hænder sig stundom, at der paa saadan en Lejegaard ere

---

Side nr. 193

Dokument Nr. 152 (fortsat)

2-3 eller flere Familier, hvilke alle tilholde sig Frimænds Rettigheder, seile paa alle Have, fiske etc., og Frimændene bestyrkede dem heri.
4. Frimændene ville have Lov at skyde det store Vildt paa deres Grund ligesaavel som Harer og Ræve, og Peder Gagge har haandgribeligt bevist dette, da han har skudt 2 Hjorte.
6. Ligeledes fordrer Henning Gagge for det geistlige Gods: Toldfrihed, Strandret og Jagt paa stort Vildt.
7. Frimændene paastaa ogsaa, at Henning Gagge er den eneste, der har Ret til at tiltale, mulctere og straffe dem, og at Ko. M. har forbeholdt sig dette med den geistlige Jurisdiction.
8. Henning Gagge understaaer sig at tage Borgen af Bymænd og Skattebønder, og at fravinde Byfogderne og andre Befalingsmænd Jern og andet Fængsel, og vil tage dem i Ed.
9. Da Ko. M. for 2 Aar siden ved sit Missive indsatte Peder Gagge og Hans Berentsen ved Siden af Landsdommeren og mig (Herman Boitin) som Bisiddere ved Landsthinget, da var dette ikke fornødent, da alle Frimænd og de bedste Bønder pleie at sidde med til Landsthing og hjælpe at fælde Dom. Man vilde dog lade dem tage Del med i Rettens Haandthævelse, men de misbruge deres Ret, især Peder Gagge, til Anstiftelse af alslags Ulydighed, Gjenstridighed og Optrøj. Saaledes har Peder Gagge for saa Dage siden imod Landsthingets Tragtning, at Sagen skulde opstaae til næste Retsdag, imod Kongens Reces, og imod Landsdommeren og mig (Boitin), hemmelig, altera parte neque praesente neque citata, fundet et Laghævd og imod Landsdommerens og mit Forbud, „nemine acceptante, repulsis testibus etc. gar vngeburlifer vnd vprurfster wise, mit gewalt gann latenn."*) Peder

**) Den Sag i hvilken Peder Gagge her siges at have handlet saa egenmagtigt og ulovligt er ubetvivl den, Hans Skonning i Røsegn paaførte Hans Hintze om en Gaard. Hans Skonning var gift med en Sønnedatter, men Hans Hintze var gift med en Datter af den forrige Ejer og havde i flere Aar givet denne hans Underholdning. Der findes ikke saa Papirer om denne Sag, der en Tid lang forvoldte et stort Røre paa Øen, da Fogden og Landsdommeren med stor Iver toge sig af Hans*

Side nr. 194

Dokument Nr. 152 (fortsat)

Gagge vil ikke nøjes med at have Del i Dommen, men han vil „alles nha sinen kop allen hebben." 10. Forhen have Kirke og Bisskops Bønder aarlig givet til Slottet 2 Læs Ved og 15 Pend. hvilket lader sig bevise, men dette er dem paa nogle Aar forbudet og denne Afgift Slottet betagen.

(Udtog af Orig. uden Dato etc. i Raadh. Arch. i Lyb. Fasc. 5.)

Oversættelse

[Fortsat regest:] ...Familier, som alle tilholder sig frimænds rettigheder, sejler på alle have, fisker etc., og frimændene bestyrkede dem heri. 4. Frimændene vil have lov til at skyde det store vildt på deres grund, ligesom harer og ræve, og Peder Gagge har håndgribeligt bevist dette, da han har skudt to hjorte. 6. Ligeledes fordrer Henning Gagge for det gejstlige gods: toldfrihed, strandret og jagt på stort vildt. 7. Frimændene påstår også, at Henning Gagge er den eneste, der har ret til at tiltale, mulktere og straffe dem, og at Kongelig Majestæt har forbeholdt sig dette sammen med den gejstlige jurisdiktion. 8. Henning Gagge fordrister sig til at tage borgen af bymænd og skattebønder, og at fratage byfogederne og andre befalingsmænd deres jern (lænker) og andet fængsel, og vil tage dem i ed. 9. Da Kongelig Majestæt for to år siden ved sit missiv indsatte Peder Gagge og Hans Berentsen ved siden af landsdommeren og mig (Herman Boitin) som bisiddere ved landstinget, var dette ikke fornødent, da alle frimænd og de bedste bønder plejer at sidde med til landsting og hjælpe med at fælde dom. Man vilde dog lade dem tage del i rettens håndhævelse, men de misbruger deres ret, især Peder Gagge, til at anstifte alskens ulydighed, genstridighed og oprør. Således har Peder Gagge for nogle dage siden, imod landstingets afgørelse om at sagen skulde opsættes til næste retsdag, imod kongens reces, og imod landsdommerens og min (Boitins) indsigelse, hemmeligt, mens den anden part hverken var til stede eller stævnet, fundet et lovhævd, og imod landsdommerens og mit forbud på en ganske ubehørig og oprørsk vis ladet det ske med magt, uden at nogen ville modtage det, og vidnerne blev afvist etc. Peder Gagge vil ikke nøjes med at have del i dommen, men vil have alt alene efter sit eget hoved. 10. Tidligere har kirke- og bispsbønder årligt givet to læs ved og 15 penning til slottet, hvilket lader sig bevise, men dette er dem i nogle år blevet forbudt, og denne afgift er frataget slottet.]
(Uddrag af original uden dato etc. i Rådhusarkivet i Lübeck, Fasc. 5.)
[Fodnote: Den sag, i hvilken Peder Gagge her siges at have handlet så egenmægtigt og ulovligt, er utvivlsomt den, som Hans Skonning i Rø sogn førte mod Hans Hintze om en gård. Hans Skonning var gift med en sønnedatter, men Hans Hintze var gift med en datter af den forrige ejer og havde i flere år ydet denne hans underholdning. Der findes ikke mange papirer om denne sag, som i lang tid forårsagede stor uro på øen, da fogeden og landsdommeren med stor iver tog sig af Hans Skonnings fordring, mens Peder Gagge og flere andre lige så hidsigt forsvarede Hans Hintzes ret. Om denne sag er det endvidere at bemærke, at Mogens Bancke, prædikant i Allinge og edsvoren landskriver

på Bornholm, har udstedt et vidnesbyrd i samme sag. I Hans Skonnings klage til kongen hedder det, at bønderne på Bornholm plejer at flytte ved midfaste. Boitin siger i sit brev til kongen om denne sag, at Peder Gagge alene har sat dette i værk for at stifte uro og oprør m.m. Peder Gagge har desuden skudt en hjort, og Henning Gagge er næppe uden del i alt dette, så han misbruger sin bestilling til egen fordel og imod sin egen øvrighed o.s.v. Af et andet dokument (Nr. 155) vil man se, at Hans Skonning, som ikke kunde få ret mod Hans Hintze, fortsatte sagen mod dennes søn, Peder Hansen, med lige så lidt held.]

Historisk kommentar

Den lybske foged Herman Boitins samlede klagepunkter mod frimændene og især Peder og Henning Gagge tegner et billede af en øvrighed under stigende pres fra en selvbevidst lokal adel og gejstlighed, der søger at udvide deres privilegier på bekostning af slottets „gamle rettighed": toldfrihed for egne og forlenede bønder, strandret, jagtret på stort vildt, egen jurisdiktion og endog egenmægtig retsudøvelse i strid med landstingets afgørelser (jf. sagen om Hans Skonning og Hans Hintze, uddybet i fodnoten). Særligt punkt 9's beskyldning om, at Peder Gagge har fremtvunget et lovhævd med magt, uden modpartens tilstedeværelse og mod landsdommerens og fogedens udtrykkelige forbud, viser en åben magtkamp om retsudøvelsen på øen, som skulde bringes for kongen ved Kolding-mødet.

Resumé

Herman Boitin opregner (1553) ti klagepunkter mod frimændene, især Peder og Henning Gagge, om deres tiltagne toldfrihed, strandret, jagtret og selvstændige jurisdiktion, samt om Peder Gagges egenmægtige fremtvingelse af et lovhævd i strid med landsdommerens og fogedens forbud; fodnoten identificerer den underliggende sag som Hans Skonnings mangeårige, resultatløse retssag mod Hans Hintze og siden dennes søn om en gård.

Dokument Nr. 153

1553. Udtog af Boitins Beretning om de Sager, han venter at kunne komme paa Omtale ved Mødet i Kolding.

„Bericht vp de sakenn so ik erachten kan dat se ißt vp dem angesetteden dage tho Koldingen vorkamen mugen."
Angaaende Jagten, da har alt stort Vildt stedse hørt til Slottet, og Ingen, enten paa Frigaarde eller Kirkegods, har tordet befatte sig dermed, „vnd wer it of tho ohm yn de foken edder vp it bedde gefamen." Det er ikke her som i Skaane og Sjælland. „Sulchs tobewisen heft man hir it gantze landt tor tuchnis, dar mag man sik frie vp beropen." Han har sendt troværdige Bidnesbyrd fra alle Herredsthing, og sender nu ogsaa fra Landsthing, og dersom man skulde udsætte paa de første, at Poul Kofods Segl mangler, da er dette af den Grund, at Poul da var i Lybek; men han vil besegle det,

---

Side nr. 195

Dokument Nr. 153 (fortsat)

naar forlanges. Desuden er her ikke saameget stort Vildt, og det har sit bedste Tilhold i Frimændenes Skove; skulde nu enhver have Lov at skyde, vilde det snart blive ødelagt. Frimændene her paa Landet ere ikke at sammenligne med Adelen i Skaane og ellers, som Hs. Maiest. selv vil have seet af de fremsendte Deputationer. Naar nu P. Ore af Gaggerne og andre har ladet sig forlede til at bruge Jagt, da maa han være feilt underrettet, thi han veed vel, at saadant ikke er ham tilladt paa hans Godser paa Lolland og Falster.*) Dersom man vil klage over, at han har øvet Vold og Uret mod Peder Ores Skytte og dem, der havde huset og hælet ham, da forholder det sig hermed paa følgende Maade.
Skytten kom her paa Landet uden Pas og Bevis, og gav sig til at skyde; da han forbød ham dette, foragtede han Forbudet og blev ved, hvorfor han haaber at al Uretten er paa dennes Side. Enhver maa ogsaa betænke, hvad den menige Mand maatte tro, om han havde siddet stille og seet herpaa. At Kirkefreden skulde være brudt vil han haabe ikke skal bevises; thi han har handlet som Kongens Foged og i hans Navn. Men Præsten har vidende og til Trods lukket de Fangne ind i Kirken, hvilket han gjerne kunde ladet være, og han har vægret sig ved at stille sig (dem?) for Retten. De Fangne i Kirken ere ogsaa først blevne raabte an fra Stigen, og hans Tjenere havde blot brugt deres Vaaben til egen Beskyttelse, hvilke de ellers nok kunde have brugt paa anden Maade. Det Hele har heller ikke tildraget sig i Kirken, men paa Hvælvingen oven over og ingen er bleven saaret.
Angaaende Told, Strandret, Sædegaarde og de Frimænd, som ville være under Kongen og ikke under Slottet, da veed han intet at sige til eller fra, uden dette, at Frimændene ingen særegne Rettigheder have havt før nu nyligt, Henning Gagge fik Befaling. Der maa dog nu træffes en Bestemmelse herom for Fremtiden. Skulde Frimændene komme fra Slottet, da ville

**) Paa Lolland og Falster havde Kongen udentvivl ved den Tid lyst Fred over hele Jagten paa stort Vildt.*

Side nr. 196

Dokument Nr. 153 (fortsat)

de tryffe og plage de stakkels Bønder og ødelægge dem og det hele Land; thi de ville holde sammen og ikke gjøre Nogen Ret eller Skjel.
„Delifer gestalt gereket ok de nye verordnung der bisittere tho allerley muthwillen, vngehorsam vnd vpror hir vp dem lande, also dat weder Landsdomer noch Dyngfogt nicht geachtet wirdt, derhaluen slitich antoholden, dat it Kon. Maiest. by dem olden wold blyuen laten, als dat de Landsdomer alleyn domen vnd vor den Dom staen vnd geholden syn muge, jedoch dat alle frielude vnd sandtmenne, wo betaher gewonelich gewesen, vnd auer gantze Denmarck is, hir of nicht sal gewert werden mytrhaben vnd eyn ider syn gut bedencken antogen mugen."
Hvor redelig og trovoerdig Peder Gagge er, det kan man see af Hans Skonnings Sag, om man vil tro dennes Beviser, saa man næsten torde sige, at han har medgivet Hans Hintze aabenbare Løgne, og man kan da nok vide hvad Følgen vilde blive, om det blev Peder Gagge overdraget at pleie Retten. Da Henning Gagge med Stig Pors og de forordnede Frimænd droge fra Landet, havde de meget travlt med at samle Klager mod Fogden. Han troer ikke det er lyksbedes dem, da han ikke har gjort uden hvad han kan forsvare for Gud, men skulde der alligevel være noget hemmeligt sammensanket, da beder han om at saadant meddeles ham til Erklæring. Da de Lybske Assendinge vare her, have de hørt hans Skudsmaal paa Herreds-, By- og Landsthing, herpaa beraaber han sig. Om der klages over, at der fordres Tilgift paa Skattevæg, da har han ikke ført denne Skik i Gang, og

han veed med en god Samvittighed, at han ikke ubilligt har besværet Nogen; men enhver kan vel tænke hvad Følgen vilde blive, om Bønderne kunde yde som de vilde. At han rider stærkere i Gjæsterie end tilbørligt, har man ikke klaget over, men taalt ham for Besøget. Han bringer vel som sædvanligt 2-3 Heste med, men betaler almindeligt derfor.
„Item dat de buren Vor ider reise se segelen 1 tun. solte muten geuen dar de fremden kopluden myt eyner tunnen sik eyn gantz Jarlang befrien konen dit hebb if of alzo vor my gefunden, vnd heft de vrsake, dat

---

Side nr. 197

Dokument Nr. 153 (fortsat)

de buren ohren asser vnd garden deste flittiger wachten sollen, vnd laten de Vulude kopslagen, is of nutte dat it darby erholten werde, den it wil schier alle men segelln de 2 tunnen dorschs vnd derglick kan toweze brhyngen, vnd verteren so de lude dubbelt mher als se gewynnen, tho dem dat acker vnd vhe darauer versumet vnd so it Landt øde werdt."
Der kan maastee klages over at der holdes saa Thing paa Landet. Nu veed Stig Pors vel, at denne Sag forhandledes for 2 Aar siden til Landsthing, og at Folket ikke forlangte mere end 4 Landsthing og 8 Herredsthing og de klagede over, at de skulde holdes flere. De 8 Herredsthing ere siden nedsatte til 4, men det kommer af at der intet forefalder. Han har selv nyligt siddet Herredsthing, og da var der ikke det mindste at bestille. Vil man, da har han intet imod at der holdes flere.
Angaaende Hans Skonnings Sag med Hans Hintze, da er den stakkels Mand skeet Uret, formodentlig fordi Raadsherrerne have ladet sig forblinde af Peder Gagges Løgne. Det var et Laghævd, som gjorde Udslaget og man havde ladet Peder Jensen stevne til Landsthing imod dette, men ved List og Skalkhed fik han ham forhindret i at møde. Der er saadan Sammenhæng mellem dem under Henning Gagges Regiment, at ingen kan faae Ret, om den end er nok saa klar. Peder Gagge tilveiebragte Laghævdet som en Gjenstridig og Oprører; vil man nu frivilligt og gjerne have en saadan her paa Landet, da kan man ikke faae nogen bedre.
I Peder Andersens Sag maa der være en underlig Ret, naar en Fremmed uden hans Herres Befaling, bag Landsdommerens Ryg, og uden at Modparten er stævnet kan afsige en Dom, der skal agtes for en saadan.
Angaaende Trud Myre og Peder Nielsen, der klage, da have de mod Loven trængt og besværet de arme Skattebønder med Indtagen af Ageresord, Skovhugst etc. og P. N. har aldeles ulovligt opsat et Gjærde paa en Andens Grund. Dette har Fogden ladet rive ned og anklages nu for Vold. Ligeledes har han Sag med Myre, der vil bringe et helt Fiskerleje paa 9-10 Ildsteder fra Slottet, hvorhen det altid har hørt. Ingen af dem agte enten Forbud eller Ret. Trud Myre som

---

Side nr. 198

Dokument Nr. 153 (fortsat)

paa forræderisk og snigmorderisk Viis har stukket Jep Monsens Søn i Skulderen, har han tvunget til at aftinge med denne og med Fogden. Han haaber at Kongen ikke vil beskytte og beskjærme saadanne Folk.
Paa Omslaget:

„Disse artikkelle hebb if vngeferlich, dat se vorlopen willen bedencken sønnen, J. E. W. werden van Herman Betker widerern besheit erfaren; vnd so darbauen wes vorfille, darup sønen J. W. dilation bidden bet dat it my angezeigt werde. Vnd in Summa wert ben frieluden nicht geweret, sundern se alß de wulff auer de schape tom herden gelaten, wsl it snell togan, vnd if wold wunschen dat Ko. Mt. so lange muchte Got syn, dat se myn vnd der frielude Hertte recht muchte erforschen, vnd alle sachen erfaren. Ick dancke gode dat Osiern 56 ho nha is."*)

(Concept uden Navn, Aar og Dag i Raadh. Arch. i Lybek.)

**) Inden i dette Brev laae en Seddel med en Angivelse mod Bernt Knop, som paa en eller anden Maade er faldet i den Lybske Fogeds Hænder. Den lyder saaledes: Item hafde alle Kirker bøker, baade hagher och kaaberstecke som Bernth Knop tog fraa Kirkerne och lobt før paa slottith: Och haffue Kirkerne aff arildtz tidt haffdt skotth tiill atth affuerghe landtzens fiender met naar noghet paa kommer. Item er ther fiire herritsfogede gorde paa Landitth som Herritsfogedene bodhe, som saathe herrizting, thennom haffuer the tygsche annammett till Slottbitth och sett bønder wbij: Och giffuer aff huer gorde till slotthett om aaritt 1 Td. smør. Och en aff samme gorde haffuer the fortrotth Thonnis Bildfang met, landitt tiill stoor skade, huor the haffuer ingen macht tiill, som renther ix sk. smør.*

Oversættelse

[Fortsat regest:] ...på forræderisk og snigmorderisk vis har stukket Jep Monsens søn i skulderen, har han tvunget denne til at afgøre sagen forligsvis med sig selv og fogeden. Han håber, at kongen ikke vil beskytte og beskærme sådanne folk.
På omslaget: „Disse artikler har jeg omtrent [nedskrevet], for at de forbipasserende ville betænke dem. Eders Erbarhed vil fra Herman Betker få nærmere besked; og skulde der derudover forefalde noget, beder jeg om henstand dermed, indtil det bliver mig meddelt. Og i det hele bliver frimændene ikke modsagt, men lades løs som ulven over fårene til hyrden, hvilket snart vil gå [galt], og jeg vilde ønske, at Kongelig Majestæt så længe måtte Gud unde, at han ret kunde udforske mit og frimændenes hjerte og erfare alle sager. Jeg takker Gud, at påsken [15]56 nu er nær."
(Koncept uden navn, år og dag, i Rådhusarkivet i Lübeck.)
[Fodnote: Inden i dette brev lå en seddel med en angivelse mod Bernt Knop, som på en eller anden måde er faldet i den lybske fogeds hænder. Den lyder således: Ligeledes havde alle kirker bøger, både hager og kobberstykker, som Bernt Knop tog fra kirkerne og lovede at levere tilbage på slottet; og kirkerne har fra arilds tid haft skud [skydevåben] til at afværge landets fjender med, når noget påkommer. Ligeledes er der fire herredsfogedgårde på landet, hvor herredsfogederne boede, som holdt herredsting; disse har tyskerne overtaget til slottet og sat bønder ind i: og hver af disse gårde giver om året 1 tønde smør til slottet. Og én af samme gårde har de fortrådt Tønnes Bildfang med, landet til stor skade, hvortil de ingen ret har, hvilken gård yder ni skilling smør.]

Historisk kommentar

Boitins samlede beretning om de sager, han venter vil komme frem ved Kolding-mødet, er et af de mest omfattende enkeltdokumenter i denne del af samlingen og giver et bredt billede af fogedens forsvar mod frimændenes klager: han fremhæver, at jagten på stort vildt altid har hørt slottet til, at retsvæsenet (landsdommer, herredsting, landsting) fungerer forsvarligt, og at anklagerne mod ham i Hans Skonnings sag og andre sager i virkeligheden bunder i Peder og Henning Gagges egne magtmisbrug og løgnagtige fremstillinger. Særligt bemærkelsesværdigt er hans karakteristik af

frimændenes stilling som ulve, der er sluppet løs over fårene, og hans håb om, at kongen selv vil kunne udforske sandheden i sagen - et retorisk greb, der vender frimændenes klager mod dem selv. Dateringen „påsken [15]56" i det afsluttende koncept tyder på, at dette dokument (eller i det mindste omslaget) er blevet genbrugt eller efterfølgende påtegnet nogle år efter selve Kolding-mødet i 1553.

Resumé

Herman Boitin redegør udførligt (1553) for de sager, han venter vil blive rejst mod ham ved mødet i Kolding: retten til jagten på stort vildt, retsvæsenets indretning (landsting og herredsting), Hans Skonnings sag mod Hans Hintze, Peder Andersens, Trud Myres og Peder Nielsens sager, samt en voldssag mod Jep Monsens søn - og han afviser samtlige klager som grundet i Peder og Henning Gagges egen magtmisbrug og løgnagtighed.

Dokument Nr. 154

1553. 18 Octb. Forlig om en Gaard i Muleby i Nyker Sogn, som en Mand havde laant Penge i, for at løse sin Hals, men da han senere var bleven henrettet, blev Hæftelsen hvilende paa Gaarden. Det tilstedes nu Sønnen, dog ikke ved Dom, at fri Gaarden, uagtet den ved Salg var gaaet i andre Hænder, da den hørte til hans „Olde-Arv." Fire Mænd udmeldte til at takseere en Bygning.

Side nr. 199

Dokument Nr. 154 (fortsat)

Chr. III. Gjøre alle witterligtt att aar epther gudz byrdt MDLiij thend Onnsdag nest epther Galli Dag her paa wortt slott Kollbinghujs vbi wor egenn Neruerelfse, Neruerendes N. N. etc. Wor skickitt P. Anndersfenn i Sanduigh paa wortt lannd Borringhollum, paa thenn enne og tilltallitt thenne breffuiser Benntt Hanssenn ther samestedß vbi Muloby, i Allehelligenn sogenn paa thenn andenn siide fore en gaard for^ne Bennit Hannßenn iboer, oc berette P. Andersfenn, att same gaard wor aff hans olde arff oc er hannom hollt fore mett vrette.
Ther till suaritt for^ne Bennit Hannßenn oc berette att same gaard the om trette, hagde en quinde mett naffuenn Tøyer follt hannom, og hues penndinghe som thenn bleff kiøfft fore thennom vdlagde same quinde, for for^ne Pd. Andersfenn fader, och ther mett løste hans hals, endog att for^ne hans fader bleff siidenn rett fore sine misgierninnger, mett flere ord oc talle som thennom therom emellom løb, thaa epther beggis theris tilladelße oc samtycke, bleffue the endelige om same gaard forentte oc forligtte, att for^ne Peder Anndersfenn skall giffue Bennit Hannßenn innden Juledag først., 230 Mark danske pennbinge(!) . . . . och skall Bent Hansen nyde oc besiide same gaard till Sct. Wolborghdag førstkommendes, og da at romme same gaardtt, oc alligeuell att beholle Rugsedenn oc P. Anndersenn att soo Byg ther till, oc thennd nyde oc beholle, och skall ther tilltages iiij wuillige mennd som skall wurdere huis bygninngh for^ne Bentt Hansen haffuer satt paa same gaardt oc saa møgitt som same iiij mend thennd fore worbere, thed skall P. Anndersfenn vere pligtiig att giffue oc till gobe reede att betalle Bennit Anndersfenn, og thersom saa skeede att for^ne P. Anndersfenn, icke betallitt till gobe reede for^ne Bentt Hansenn for^ne iiij^C marck danske pennbinge(!) indenn Julle Dag forstkommendes, som forscreff^n staar, thaa maa oc skall for^ne Bennit Hannfenn, och hans Arffuinge nyde bruge oc beholle same Gaard mett all synn renntte oc

rette tilligelfse epther hans skjede breffs lydelfse som hand ther paa haffuer vbi alle moode vbruisfer oc inndholler, och ther mett bleff thett then=

Side nr. 200

Dokument Nr. 154 (fortsat)

nom enn clar afftallenn sag emellom i alle moode. Datum ut supra.

(Tegn over alle Lande Nr. 4. Fol. 286 b.)

Oversættelse

Kong Christian III gør vitterligt, at året efter Guds byrd 1553, onsdagen næst efter Gallus' dag, her på vort slot Koldinghus, i vor egen nærværelse, nærværende N.N. etc., var skikket Peder Andersen i Sandvig på vort land Bornholm på den ene side, og havde tiltalt nærværende brevviser Bent Hansen sammesteds i Muleby, i Allehelgens sogn, på den anden side, for en gård fornævnte Bent Hansen bor i, og berettede Peder Andersen, at samme gård var af hans gamle arv og holdes fra ham med urette.
Hertil svarede fornævnte Bent Hansen og berettede, at samme gård, de trættede om, havde en kvinde ved navn Tøve solgt til ham, og de penge, som den blev købt for, udlagde samme kvinde for fornævnte Peder Andersens fader, og dermed løste hans hals [dvs. reddede ham fra dødsstraf]; skønt fornævnte hans fader siden blev rettet [henrettet] for sine misgerninger, med flere ord og tale som gik dem imellem herom, da blev de, efter begges tilladelse og samtykke, endelig forenet og forligt om samme gård, at fornævnte Peder Andersen skal give Bent Hansen inden førstkommende juledag 230 mark danske penge . . . . og Bent Hansen skal nyde og besidde samme gård til førstkommende Valborgdag, og da rømme samme gård, dog beholde rugsæden, og Peder Andersen skal så byg dertil, og han skal nyde og beholde det; og der skal tages fire uvillige [upartiske] mænd, som skal vurdere, hvad bygning fornævnte Bent Hansen har sat på samme gård, og hvad de fire mænd vurderer det til, det skal Peder Andersen være pligtig at give og til god rede betale Bent Andersen [Hansen]; og dersom det skete, at fornævnte Peder Andersen ikke betalte til god rede fornævnte Bent Hansen fornævnte 400 mark danske penge inden førstkommende juledag, som foreskrevet står, da må og skal fornævnte Bent Hansen og hans arvinger nyde, bruge og beholde samme gård med al sin rente og rette tilliggelse efter hans skødebrevs lydelse, som han derpå har, i alle måder ubrudt og uindskrænket, og dermed blev det gjort til en klar afsluttet sag imellem dem i alle måder.
Givet som ovenfor.
(Tegnelser over alle Land Nr. 4, fol. 286 b.)

Historisk kommentar

Forliget om gården i Muleby illustrerer et interessant retligt spørgsmål om forholdet mellem gæld, dødsstraf og arveret: en kvinde havde løst Peder Andersens fader fra dødsstraf ved at betale for en gård, som derefter tilfaldt hende og senere blev solgt videre til Bent Hansen - men da faderen alligevel siden blev henrettet for andre forbrydelser, gjorde sønnen krav på gården som sin gamle arv. At sagen løses ved mindeligt forlig i kongens egen nærværelse, med en klar betalingsfrist og en uvildig vurdering af Bent Hansens bygningsinvesteringer på gården, viser en pragmatisk retspraksis, der søgte at forene arverettens principper med hensynet til den, der i god tro havde

investeret i ejendommen. Det bemærkes (!), at originalen angiver to forskellige beløb for samme betaling - først „230 Mark", siden i den betingede klausul om for sen betaling „iiij^C" (400) mark - uden at det af den trykte tekst fremgår, hvilket af de to tal der er den egentlige fejl; begge tal er derfor gengivet loyalt efter forlægget.

Resumé

Ved forlig indgået i kongens nærværelse i Koldinghus (1553) tilkendes Bent Hansen fortsat brugsret til en gård i Muleby, Allehelgens sogn, som Peder Andersen gjorde krav på som sin gamle arv, mod at Peder Andersen betaler 230 (jf. senere i samme dokument 400) mark danske penge inden jul, hvorefter Bent Hansen skal rømme gården til Valborgdag, dog med kompensation for sine bygningsforbedringer, fastsat af fire uvildige mænd; betales beløbet ikke rettidigt, beholder Bent Hansen og hans arvinger gården for stedse.

Dokument Nr. 155

1553. 18 Octbr. Dom: Broderbarn er nærmere til at arve Bondegods end Søsterbarn, en Betragtning, der dog ikke lægges videre Vægt paa, men den omtvistede Gaard tilkjendes Besidderen, da han har havt den i 40 Aar upaatalt, og har Laughævd derpaa.

Dom emellom Gundil Hans Skonings Hustrue paa Borringholm, oc Peder Hanssen ther Hamesteds, dat. Kolling Ottensdagen post galli M.D.L.iij.
Wij Christian etc. vor skickit thenne breffuisserfse Gundel Hans Skonninngs hustrue vbi Ross fogn paa wort lanndt Borringholm paa hindes hosbonnds wegne, paa thenn enne oc haffde for os i Rette steffnedt Ped. Hansß ther hamesteds paa then anden side oc tiltalde hannom for then gaardt hand iboer, oc berette huorledes att xv mend aff Borrinngholms landzting haffde inndsempt hindis hosbond i for^ne gaardt, och nu i rette lagde hame xv mends breff vdgiffuit vnder guds aar M.D.L. lydendes att for^ne Hans Skonninng spurde sig for mett xv mend, om broderbarn wor icke nermere at besidde iordegods, end søsterbarnn.
Thertil haffde mennige mand suarede, at broderbarnn wor nermer att besidde iordegods, end søsterbarnn, oc ther wdgick xv mend oc sagde ther paa, att broderbarn, wor nermer att besidde iordegods, end søsterbarn oc satte ther for wbj rette, om hindis hosbond ey burde, same gard att beholde, epther hamme xv mends breffs lydelfse.
Ther till suarede for^ne Ped. Hanssen, oc berette huorledes, at hans fader haffde werit tilforn for os i rette paa wortt slott Køpenhaffn mett for^ne Hans Skonninng, oc tha wor hamme gard hans fader tildompt epther beggis theris breffue, som tha tilstede wor. Oc nu wbj rette lagde hamme wor Dom vdgiffuit wbj thette aar MDLiij lydendes att epterthy for^ne Hans Hindze haffde boedt i hame gard i xL aar, wilsket, oc wsertt oc siden giort sin laughevd ther paa som hand wor tilfunden, aff gode

---

Side nr. 201

Dokument Nr. 155 (fortsat)

mend paa Borringholms landzting, oc same hesfd oc Ed staar ved fuld magt, oc er wrøgitt, tha tildømbe wy for^ne Hans Hindze same gaard, epther hans breffuis og laugheffds lydelße, som samme vor Dom, ther om widere bemeller, oc hatte for^ne Peder Hansfen therfor wbi rette, att

eptherty for^ne Hans Skonning icke kunde selde hans faders laugheffd . . . Tha . . . eptherthi for^ne Hans Skonning ingen breffue eller bewisning haffde nu ydermere end hand haffde tilfornne, tha samme sag wor i rette, att hand kunde selde samme laugheffd met. Sagde wij ther saa paa for rette, at for^ne Peder Hannsfenn bør samme gaard, som hand iboer, att haffue nyde brughe oc beholde epther wor Doms lydeløse, ssom thenn i alle mode wduisfer oc indeholder. Dat. ut supra.

(Tegn. paa alle Land. Nr. 4. Fol. 289. a.)

Oversættelse

[Dommens slutning:] ...mænd på Bornholms landsting, og samme hævd og ed står ved fuld magt og er urøgtet [uanfægtet], da tildømmer vi fornævnte Hans Hintze samme gård efter hans brevs og lovhævds lydelse, som samme vor dom nærmere omtaler; og holdt fornævnte Peder Hansen derfor for ret, at eftersom fornævnte Hans Skonning ikke kunde afsværge hans faders lovhævd... da... eftersom fornævnte Hans Skonning nu ikke havde flere breve eller beviser, end han havde haft tidligere, da samme sag var i rette, hvormed han kunde afsværge samme lovhævd med. Sagde vi da således herom for ret, at fornævnte Peder Hansen bør have, nyde, bruge og beholde samme gård, som han bor i, efter vor doms lydelse, som den i alle måder udviser og indeholder. Givet som ovenfor.
(Tegnelser paa alle Land Nr. 4, fol. 289 a.)

Historisk kommentar

Dommens afslutning viser retsprincippet om lovhævd (laugheffd) i praksis: skønt Gundil Hans Skonnings hustru gjorde gældende, at broderbørn efter landstingets egen udtalte opfattelse stod nærmere til at arve jordegods end søsterbørn, blev dette princip i sidste ende underordnet den konkrete kendsgerning, at Hans Hintzes fader allerede tidligere havde vundet lovhævd på gården ved kongelig dom i København, og at Hans Skonning ikke kunde fremlægge nyt, der kunde afsværge denne lovhævd. Sagen illustrerer dermed, hvordan en formel, allerede vunden retsstilling (lovhævd efter 40 års uanfægtet besiddelse, jf. regesten) vejede tungere end en generel arveretlig betragtning, selv når landstinget selv indledningsvis pegede i modsat retning.

Resumé

Kongen stadfæster (1553) med dom, at Peder Hansen skal beholde den omtvistede gård, da Hans Skonnings hustru ikke kunde afsværge den lovhævd, som Peder Hansens fader tidligere havde vundet på gården ved kongelig dom, uanset landstingets indledende udtalelse om, at broderbørn står nærmere til arv end søsterbørn.

Dokument Nr. 156

1553. Octbr. Udtog af de Lybske Gesandters Beretning om Forhandlingerne paa Mødet i Kolding.

„Relatio waß bey der Gesandtschafft naher Coldingen, passiret nebst in sine beygesugter Copey Coldingschen Recesses de 25 Octb. 1553."

Syndicus, Dr. jur. Johann Rudell og Raadmand Barthol. Tynappel berette, at de vare afdærdigede til den ansatte Dag i Colding den 15de Octb., hvor de dog først ankom den 16de. Den 17de om Eftermiddagen stædedes de til Audiens.
Andreas Barby, den Tydske Cantsler aabnede Forhandlingen i Nærværelse af Kongen og hans Raad. Han sagde at Kongen var villig til at høre Lybekkernes Klager og bad undskylde, at den forhen bestemte Dag til Kjøbenhavn, ikke havde kunnet holdes formedelst den smitsomme Syge etc. Derpaa tog Syndicus Rudell Ordet og udviklede, hvorledes Lybek havde en saadan og saadan Ret paa Bornholm, og at Frimændene under Skin af Adelskab, der dog ikke tilkom dem efter deres Fødsel, forfortede denne Ret. Alt hvad der var skeet af Boitin var kun til Opretholdelse af Husets og Kronens Rettigheder. Der oplæstes et Brev af Herman Boitin, som ikke selv var tilstede. Fremdeles har Raadet paalagt dem at bede om Ophævelsen af det ny Forbud mod Udførelsen af Kjød, hvilket besvæ=

Side nr. 202

Dokument Nr. 156 (fortsat)

rer dem meget og strider mod de Privilegier, som især ere givne til Lybek. 3. Da Kjøbmænd og Skibsførere blive overfaldne af Sørøvere paa Kongens Strømme, bade de at de Kongelige Krydsere maatte lade bevæbnede Skibe, som Stæderne funde ville udruste mod Sørøverne, være umolesterede, eller om Kongen selv vilde foretage noget herimod. 4. Om Befræstelse af det Hamborgske Fordrag. 5. Da adskillige private Personer ere stevnede hid med deres Klager, fordi man har bemærket, at en Peder Gagge, og hans Lige gjøre megen Urigtighed, (forårsage Mytterie, Ulydighed og misbruge Retten), saa beder man om, at det med Hensyn paa Retten maa blive ved det Gamle, da den med Guds Hjælp skal blive vel plejet.
Kongen gav da strax mundtlig Befaling til nogle Raadsherrer at forhøre de private Klager og skaffe Ret efter Billighed. Han kaldte derpaa nogle af sit Raad til sig og holdt en kort Samtale med dem, hvorpaa Andreas Barby sagde dem, at deres Klager, der beløbe sig til „ein punct oder vier ungefehrlich" skulde blive undersøgte.
Den 18 gik Syndicus med Hans Skonnings Kone op paa Slottet til Cantsleren, Herr Johan Friis, og bad ham at skaffe hende og endnu en Mand Ret efter Billighed, hvilket han lovede og bad Parterne at vente. Senere sendte Cantsleren Bud til dem i deres Herberg, at de skulde indgive deres Besværinger skriftlig, hvorpaa de sendte Boitins Opsats.
Løverdag den 21 Octb. efter Middag bleve de kaldte paa Slottet for Raadet, og fik da et Svar i almindelige Udtryk, at Kongen vilde holde alt hvad Brev og Segl medførte etc. Derpaa oplæstes Beværingerne punktvis med de danske Erklæringer og Syndicus imodegik disse. Efter at man nu havde læst de 10 Artikler m. m., og Syndicus havde gjort sine Bemærkninger ved hver især, begyndte man at oplæse de Danskes Klagepunkter. Men da disse vare paa Dansk, bad Syndicus om at maatte faae dem skriftligt meddelte til Betænkning i Herberget, hvilket de Danske Raadsherrer dog ikke syntes at ville indrømme, saasom de vedbleve at læse, men da de havde læst

---

Side nr. 203

Dokument Nr. 156 (fortsat)

en Times Tid, bleve de selv trætte, og da det blev Aften, gave de Lybekkerne Klagen hjem med til Erklæring.
Om Søndagen den 22 Octbr. vare de budne til Middag ved Kongens Taffel, og bleve vel tracterede. Efter Taffelet talede Kongen selv med Gesandterne og bevidnede dem, hvor meget han var Lybek bevaagen, og at han vilde vise sig som en god Nabo, hvorpaa de svarede paa omtrent lignende Maade.
Ved de videre Forhandlinger den 23 Octb. om Eftermiddags fordrede Syndicus bl. a., at Frimændene skulde afholde sig fra Jagt: naar de behøvede Vildt til deres Bryllupper eller Gjæstebud, da skulde de henvende dem til Amtmanden, der vilde sende „ein stuck, zwey, drey na gelegenheit." Herr Hans Skovgaard har aldrig anmasset sig Jagtret . . .
Angaaende Modparternes Klager.
I. Henning Gagge klager, at man har øvet Vold mod en Præst og er brudt ind i Kirken. De svarede: Præsten burde vist Øvrigheden den Lydighed, han lærer andre, og godvillig have udleveret Nøglen; og da ingen er bleven saaret, endnu mindre dræbt, beder man om, at der ikke maa gjøres videre af denne Sag, især da Alt er skeet for at opretholde Husets Rettighed. Havde man ladet Kryphytteriet være, havde ingen havt at klage.
2. At Brudgommen giver 1 Tønde Øl til Slottet er en gammel Vedtægt.
3. Afvisning af en ikke nærmere betegnet Klage mod Boitin.
4. At Bernt Knop har trængt Nogen fra Retten skal aldrig kunne bevises; digter man ham noget paa og ingen Klager fremstiller sig, da kan man intet svare herpaa.
5. „Wes Schur vnnd koßmør belangt damit hatt der Schloßvogt vnnd Amptman nichts zu thun, dann das zu entpfangen, die vnnderthan vnnd lude sezen das vnnder sich selbst was ein Jeder thun soll, vnnd holchs ist je vnd alweg geweßt vnnd von alters herkumen."
6. At Herman Boitin ikke vil tillade Folk at indtage til Agerland, og ikke vil tage Penge derfor, det kommer af, at man gjør dette i altfor stor Maalestok, saa at næsten al fri Græsgang indtages, saadanne „Novalia" burde ikke kunne foretages uden Øvrigheds Tilladelse.
7. Brag hører til Regalia og Henning Gagge har intet at bevise sin Ret med.

Side nr. 204

Dokument Nr. 156 (fortsat)

II. Peder Gagges Klager: 1. Afvisning af et ikke nærmere betegnet Klagepunkt, over nogen af Bernt Knop forøvet Vold. 2. Blasius v. Wickede har vist ikke gjort, hvad han klager over, uden Aarsag; han burde have paatalt dette medens Manden levede. 3. Hvad angaaer den tilkastede Grøft, da veed man intet herom, men da P. G. er en Mand, der er meget egenmægtig og selvraadig, formoder man han har villet afgrøfte en alfar Vei, saa der vist ikke er skeet ham stor Uret. Man beder om skriftlig Meddelelse og vil høre Boitin. 4. At skyde Vildt vil man aldrig tilstede ham, da han ingen Ret har dertil. 5. Blasius har handlet som paaklaget med Hensyn paa den indtagne Ager, fordi man altfor utilbørligt indtog Agerland. 6. Om Tolden har der været forhandlet paa anden Maade.
III. Peder Ores Fogeds Klage: 1. Hvad Tolden angaaer, da vil man behandle ham ganske som de Andre. 2. At M. Herman pantar ved Nægtelse af Told og lader Gjenstridige føre til Slottet, sker for at opretholde Kronens og Husets Ret. 3. Da Kryphytten har handlet lige imod Forbud, og Fogden har husset, hælet og hjulpet ham, har man maattet skride ind imod ham til Opretholdelse af Slottets og Kronens Rettighed.

IV. Trut Myre. 1. Man begjærer hans Klage skriftlig og vil sende Boitin den til Erklæring. 2. Amtmanden har kun modtage „das nottesmør," hvorledes der fordeles paa Øerne er ham uvedkommende.
V. Peder Nielsens Klage. 1. At Bernt Knop har afstattet ham Hest og Harnisk og 400 Mk., holdt ham i haardt Fængsel og hverken givet ham Spise eller Drikke. Bernt Knop siger, at han digter ham paa, at han har ladet ham sulte og tørste; det Øvrige er skeet i Feiden. Holger Gregersen, Knud Bilde og Truitt Gregersen have kjendt herpaa og Kongl. Maist. Reces har nedslaaet alle Klager. 2. Peder N. klager, at han har bedt Bernt om at laane ham en Hest og er bleven spodsk afvist og henvist „uff die holsteynische herren." Bernt vil ikke tilstaae dette og siger, han er vel bekjendt for, at han „off furstenn vnnd herrn holl ein hübsche mundt haben." 3. Da han stod i Rette med en anden Mand har B. Knop afvist ham fra Retten og

---

Side nr. 205

Dokument Nr. 156 (fortsat)

ladet ham slaae . . . Bernt Knop siger, at dette er ham „jammerlich uberdichtet." Sagen forholdt sig saaledes: P. N. skulde finde Borgen og han vægrede sig længe, og da der var meget at forrette, forlangte Mændene (Dingslude), at Ridefogden skulde tage P. N. med sig ud af Thinget, til han fandt Borgen, hvilket skedte. Formedelst denne Sag havde P. N. stævnet B. Knop for Kongen, men da Knop ikke uden Raadets Tilladelse kunde forlade Bornholm, havde han sendt Landsdommeren og Hans Wolgemuth med Fuldmagt, og disse havde afhandlet Sagen og andre stridige Punkter for Hr. Truit Gregersen og andre Herrer, og fordraget alt til den Tid, under Straf af, at den som opripper skal gjælde for en uærlig Mand; med hvad Ære der for nu P. N. opripper, vil man lade det Kongl. Raad bedømme.
4. „Waß Per Nielßenn sich auch beklagt einer dienstmagt halbenn, welche Berndt ime soll gewaltiklich abgenummen, vnnd inen holl auch eigenns gewalts gefennklich anngenummen vnnd ein stück leydisch vnd 4 Lott suluers affgeschattet habenn. Daruff bericht Berndt, das vnngeferlich Anno 28. in pinxt heiligen tagen do sei er zu Rotten gewesenn, da hab Per Nielßenn wollen ein magt mit gewalt abfuren vom tantz vnnd die zeiner frauwenn zu Dienst wollenn heimfurenn, welches ime der Magt freundt nit zustettenn wollenn vnnd hette schier schlege daruber bekummen. Damals hab Berndt inen zufrieden gesprochenn, das he die sachenn mochte biß denn anndernn tag verbleybenn laßfenn vnnd das he inen als dann wolt widder ansprechenn, he wolt ime verhelffenn als was recht were. Des anderrnn tags aber sei er Per nit wedder zu ime kommen vnnd denn drittenn tag als Berndt wedder zu Schloß reittenn wolt, so findt er das Per hette die Magt vp des kunnigs grundt vnnd boden gefangenn, vnnd hatt er diesselbige bei sein perdt gebunden jamerlich nachgefurt. Da hat er von Amptswegen denn mutwillenn vnnd gewalt geweret, die gefanngenn Magt erledigt vnnd inen Pern als der gewalt geübt mit sich gefangenn uff das Schloß genummen dafur er auch gebürlicher abtrag billich gethann."

Side nr. 206

Dokument Nr. 156 (fortsat)

Da det nu var Aften, endtes Forretningen, og den 24de Octb. begyndte den paa ny. De Kongl. Raadsherrer begyndte med at foreholde Per Nilsen, at han havde forligt sig med B. Knop, hvilket

han dog haardt benægtede, og da Syndicus foreholdt ham det samme og sagde, at B. Knop havde Brev og Segl derpaa: han skulde vel betænke hvad han sagde, blev Per utaalmodig og gav mange unyttige Ord, saa Anders Barby tilsidst maatte styre ham.
VI. Jens Andersen klager, at hans Søn i Ystad havde forseet sig og bødet derfor til Øvrigheden, og da han kom til Bornholm, har H. Boitin afstattet ham ligesaameget, som han havde givet i Ystad. Man vil sende denne Klage til Boitins Erklæring.
VII. Hvad angaaer Jens Nielsen, da var han paa Bøndernes Partie i Oprøret, og Bernt Knop er ikke pligtig til at svare herpaa, ifølge Kongl. Reces.
VIII. Hans Persen. Henning Gagge har klaget, at Hans P. skal have sagt god til Lorentz Persen for Bernt Knop for Penge han havde tilsagt denne. Dette benægter B. Knop, men tilstaaer, at han ofte har straffet ham for hans Misgjerninger, som han for de Kongl. Raadsherrer i de forgangne Aar havde gjort Rede for paa Bornholm, hvor man da havde gjort ham saameget til Billie, at der var givet ham tilbage 11 Lod Sølv, hvilke han havde modtaget.
IX. Mogens Bff. 1. „Ferner was Magnus Bff vonn wegenn syner frauwenn clagt, dargegenn hatt Berndt Knop denn bericht gethann das er dieselbe frauw nit annders als ein frome Erbare vffrichtige frauw erkannt, vnnd weiß auch das sie solcher ehr vnndt tugent hey, das sie solches nit sagenn werde, vnnd sey solches was vonn irentwegenn vff inen (geklagt) erdichtet, erstunken vnnd erlogenn, was aber Magnus Bffenn selbst belanngt, wie verretterlich vnnd vnerlich er gehandlet, das sei offentlich am tag, vnnd hette verdient nit allein am guth, sonnder auch am leib gestraffet zu werden. Dann wie er den Schloßgelouen gehalten der ime beneben Berndt geschwörn vnnd mit an ring getastet hatt, das hatt he sich woll zuerin=

Side nr. 207

Dokument Nr. 156 (fortsat)

nern." 2. Man har nu atter oprippet den gamle, hyppigt gjentagne Klage over Bernt Knop, hvilken besuden skal være forligt, at det nemlig paasiges Bernt Knop, at han hemmelig var draget af Landet og ikke havde tilfredsstillet Nogen. Dette er dog usandt, saasom han efter at Herrerne vare bortreiste, var bleven tilstæde fra Marie Magdalene Dag til efter Galli Dag, havde vist sig paa Herreds og Landsthing og budet sig i Rette med Hvermand. Bernt havde ikke ventet at høre denne Klage her, ellers skulde han vel have forsynet sig med Beviser etc.
X. Stig Pors's Klage: 1. Bernt Knop siger, at han ikke har modtaget saameget, som det paastaaes; og det er ikke saa mange Aar, at han har tilholdt sig den geistlige Jurisdiction. Han har heller ikke overtaget denne paa egen Haand, men Provsten og „Dechenn" havde overdraget ham den, da Bønderne ikke vilde adlyde dem. Da det saaledes var skeet med Vedkommendes gode Vidende og Villie, haaber man at det ikke er fornødent at svare herpaa. 2. Hvad der paasiges sal. Blasius, at han skal have afstattet Jens Nielsen 20 Lod Sølv 8 Gange, da kan der vel siges meget paa den luffede, døde Mund, men til at bevise hører ogsaa meget; og hvad der er skeet har vist havt Grund. Tilsidst bemærkedes, at Bornholmerne havde bragt sammen „stuel unnd bencke", og „zusammengeraspelt" gamle og ny Sager, for at fortrædige Raadet i Lybek og dets Amtmænd og for at besmykke deres Sager. De bede og begjære paa deres „Oberen unnd Eltisten" Vegne, at man ikke vil tro dem formeget: Raadet forlanger kun Ret og Billighed af deres Fogder, hvad der skeer derover er mod dets Billie og Mening. Hvad H. Boitin har gjort mod P. Ores Foged var til Husets Forsvar etc. Man vil dog paalægge Amtmanden at holde Undersaaterne ved gammel Vedtægt.
Dernæst samtalede de Kongl. Raadsherrer med hinanden og svarede derpaa, at de havde hørt hvad der var forebragt til Undskyldning, hvilket de lode staae ved sit Værd; men det kunde ikke nægtes,

at de lybske Amtmænd havde gjort megen Uret, at de mod Kongl. Reces, Lov og Ret havde besværet de hæderlige af Adel, og med Tilsidesættelse af deres Rettighed havde san=

Side nr. 208

Dokument Nr. 156 (fortsat)

get, skoftet, blottet, plaget og af egen Myndighed beslattet dem, som og behandlet de arme Undersaater paa tyrannisk Maade, hvilket Raadets egne Gesandter selv havde maattet erkjende for Bernt Knops Vedkommende; dog vilde de berette Alt til Kongen og forhjelpe Alle til billig Ret. „Darumb wir abermals mit fleiß gebetten unnd es domals darbei beruhen unnd verbleibenn habenn laßfen."
Om Eftermiddagen vare de igjen stevnede for de Kongl. Raadsherrer, der lode dem vide, at de havde foredraget Hans Maiest. alle Sager og havde at meddele dem, at Kongen vilde holde alt hvad de havde Brev og Segl paa, haabede derimod at Lybekkerne vilde holde sig inden tilbørlige Grændser. Det havde været Kongen ufjært at erfare, at Adelen mod Recessen besværedes, ikke tilstodes Jagtfrihed paa egen Grund, Brag etc. og at Undersaaterne plagedes med ny Paalæg m. m., imod Reces, Brev og Segl. Da imidlertid H. Boitin og Bernt Knop ikke vare tilstede, og de private Klager ikke kunde afgjøres, saa vilde Kongen til næste Maidag sende sine Raader til Bornholm, og dersom denne Dag convenerede Raadet, kunde de ogsaa sende nogle af deres Midte, og da kunde man forhøre alle Sager m. m. Den geistlige Jurisdiction skulde man billig lade urørt, og Bernt Knop skulde aflægge Regnskab. Hvad den udbedte Forskrivning paa Bornholm angaaer (Hamborger=Fordrag), da er Hans Maiest. villig til at efterkomme sine Forpligtelser, naar de private Klager ere afgjorte, forudsat at Lybek vil give et Reversal og holde dette. Men herimod stiller sig nu bl. a., at man uden Kongens Vidende og Villie har tiltaget sig at opføre nye Bygninger paa Slottet, hvilket er mod Contracten. Angaaende Sørøvere, da ere disse Hans Maiest. til største Mishag, og kan man angive Nogen af hans Undersaatere, da vil han lade dem straffe, ogsaa vil han hos andre Potentater udvirke, at de hjelpe at styre dette Uvæsen: men han tager i Betænkning at indlade sig videre derpaa i denne urolige Tid: Det er forøvrigt Kongen berettet, at i Bremen, Hamborg og Lybek udrustes Skibe, hvis Førere gjøre sig til af at have Grevens af Mansfeldts Bestalling.
Herimod havde

Side nr. 209

Dokument Nr. 156 (fortsat)

man vel Grund til at bruge „die scherpff des Rechtens", men adskillige Hensyn havde gjort, at man havde ladet det bero derved. Forbud paa Udførsel af Kjød er skeet til Rigets store Nødtørst, naar imidlertid Det, der angaaer Privilegierne bliver endelig forhandlet, da skal Kongen gjerne vise Lybek al Bevaagenhed. Men Forhindringerne ligge netop hos Stæderne selv: naar disse toge alvorligt fat paa Forhandlingerne, da vilde man finde Kongen beredvillig etc. etc.
Derpaa svarede Syndicus punktvis og bemærkede tilsidst, at hvad den nye Bygning paa Slottet angik, da var der vel repareret Et og Andet, dog kun for at vedligeholde Slottet, at det ikke skulde falde ned. Men da lode de Kongl. Raader bringe et Contrafei, paa hvilket de viste adskillige nye Taarne og Bastioner, hvilke Bygninger vare foretagne mod Reversalet, hvorpaa Syndicus sagde, at

disse Bygninger vare opførte til Kronens Bedste og til Slottets bedre Forvaring; man maatte ikke deri see nogen „Gefährde", hvortil de med Guds Hjelp heller ikke skulde blive brugte.
Den 26de Octbr. kaldte Kongen dem for sig alene paa Slottet, i Nærværelse af den Danske Cantsler Joh. Friis og talede selv til dem. Han bad dem hilse de 4 Borgemestere og de Ældste, at han stedse var dem bevaagen med al naboelig, god Villie m. m. Angaaende Sørøverne, da vil han, dersom hans Undersaater befindes blandt disse, vise hvormeget denne Forbrydelse er ham imod, han vil ogsaa skrive til andre Potentater, men i denne Tid ikke videre indlade sig derpaa. Angaaende Forskrivningen paa Bornholm, da erindrer han godt Tillægsartiklen til det Hamborger Fordrag, og vil holde den, naar de angivne Besværinger paa Bornholm ere afhjulpne. Angaaende Udførsel af Kjød, da er det Stæderne selv, som hindre Forbudets Ophævelse. Derpaa havde han igjen sendt Hilsen til Borgemesterne, af hvilke han kjendte tre „unngefehrlich" personligt.

Side nr. 210

Dokument Nr. 156 (fortsat)

Syndicus svarede kortelig med sædvanlig Formalitet efter Instruxen.
Derefter følger en Afskrift af den Kold. Reces.*)

(Orig., et Hefte i Fol. paa 42 Blade af hvilke 40 ere beskrevne, uden Navn og Datum. Raadh. Arch. i Lybek. Fasc. 5.)

**) Den Koldingske Reces findes aftrykt i Krags Christian III. Hist. 2den Del Pag. 222 og følg., og er dateret 25 October 1553.*

Oversættelse

[Beretningens afslutning:] Syndikus svarede kort med sædvanlig formalitet efter instruksen.
Derefter følger en afskrift af Koldingrecessen.
(Original, et hæfte i folio på 42 blade, hvoraf 40 er beskrevne, uden navn og dato. Rådhusarkivet i Lübeck, Fasc. 5.)
[Fodnote: Koldingrecessen findes aftrykt i Krags "Christian III.s Historie", 2. del, s. 222 følgende, og er dateret 25. oktober 1553.]

Historisk kommentar

De lybske gesandters detaljerede referat af forhandlingerne i Kolding 1553 er et af de mest righoldige enkeltdokumenter i hele samlingen: det viser mødets forløb dag for dag, fra syndikus Rudells indledende fremlæggelse af Lübecks overordnede krav (jagtret, toldfrihed, opretholdelse af Hamborg-forliget) over den detaljerede gennemgang af enkeltsager - Hans Skonnings sag, striden om ny bygninger på Hammershus (dokumenteret ved et fremvist "contrafei"/tegning af slottet), og talrige klager mod Bernt Knop og Blasius von Wickede - til kongens afsluttende, forsonlige, men fast afmålte svar: han vil holde alt, hvad brev og segl hjemler, men forventer til gengæld, at Lübeck holder sig inden for sine grænser og retter de påviste overgreb. At kongen udsætter den endelige afgørelse af de private klager til et nyt møde til pinse, og at Lübecks gesandter må erkende åbent over for kongen, at deres egne fogeder har handlet "tyrannisk" mod undersåtterne, viser hvor svær Lübecks stilling som pantforvalter var blevet efter årtiers akkumulerede klager. Sagen om de nye

befæstningsarbejder på Hammershus (tårne og bastioner) er særlig interessant, da den peger frem mod senere spændinger om selve pantsættelsens vilkår.

Resumé

De lybske gesandters udførlige beretning (1553) om forhandlingerne i Kolding gennemgår mødets forløb: Lübecks krav om jagtret, toldfrihed og fornyelse af Hamborg-forliget, en lang række enkeltklager fra bornholmske frimænd og bønder mod Bernt Knop, Blasius von Wickede, Herman Boitin og Henning Gagge, samt Lübecks eget forsvar herfor. Kongen lover at holde, hvad brev og segl hjemler, kræver til gengæld at de påviste overgreb rettes, udsætter de private klagers endelige afgørelse til et møde til pinse, og udtrykker mishag over nye, ureversalmæssige befæstningsarbejder på Hammershus. En afskrift af selve Koldingrecessen (25. oktober 1553) fulgte med beretningen.

Dokument Nr. 157

1554. 27 Marts. Schwedler Ketting lod opsætte en Tavle over den afdøde Erik Banner til Asdal.

„Sueder Ketting Borger tiill Lübeck wbiß fordum Tiidt hagde meglitt lystig och kierlig omgiengelfe medt thenne edeligste och welburdigste mandt handtt haffuer ladidt thenne Taffle giorre alle hans ædelæ bøern och slægt tiill en Euig ihusommelse Tacknemmelighet och Tiennistafftighet."
Saaledes begynder et Ligvers paa Latin med Dansk Oversættelse over Rigens Marsk Erik Banner til Asdal og Kockedal, Lehnsmand paa Kallø, som døde 27 Marts 1554.

(Klevenf. Samling i Geh. Arch.)

Oversættelse

„Sueder Ketting, borger i Lübeck, som fordum tid havde megen lystig og kærlig omgang med denne ædle og velbyrdige mand, har ladet gøre denne tavle til alle hans ædle børn og slægt til en evig ihukommelse, taknemmelighed og tjenstagtighed."
Således begynder et ligvers på latin med dansk oversættelse over rigets marsk Erik Banner til Asdal og Kokkedal, lensmand på Kalø, som døde 27. marts 1554.
(Klevenfeldts Samling i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Dette mindesvers over rigsmarsken Erik Banner til Asdal, bekostet af en lybsk borger, der havde stået ham nær, er atypisk for samlingens øvrige indhold, som ellers overvejende drejer sig om Bornholms administration; det er formentlig optaget her, fordi Erik Banner på et tidspunkt kan have haft en tilknytning til Bornholm-sagerne, eller fordi Klevenfeldts samling, hvorfra afskriften stammer, har grupperet det sammen med det øvrige materiale om de lybske forhold i perioden.

Resumé

Sueder Ketting, borger i Lübeck, lader (1554) i taknemmelighed for langvarigt venskab opsætte en mindetavle med et latinsk-dansk ligvers over den afdøde rigsmarsk Erik Banner til Asdal og Kokkedal, lensmand på Kalø.

Dokument Nr. 158

1551(!). 22 Septbr. Kongebrev til Bornholm. Kongen har ifjor havt et Møde med de Lybske om Bornholmernes Klager over Fogderne, og har antvordet Henning Gagge et Register paa den Forening der blev truffet. Han har nu paa ny været til Møde med dem, men har ikke faaet en ny Overenskomst istand, de have derfor at rette dem efter den forstnævnte Forening.

(!) Trykt som "1551" i originalen, men indholdet (henvisningen til et møde med de lybske "ifjor" om bornholmernes klager over fogderne, og et fornyet møde "nu i vinter sidst forleden") passer langt bedre til en datering til 1554, umiddelbart efter Koldingmødet i oktober 1553 (jf. Dokument 156-157 ovenfor) - formentlig endnu et eksempel paa forveksling af "1" og "4" i den gotiske typesætning, jf. lignende (?)-rettelser i de foregaaende udsnit.
Afskreed som bleff giffuit the Bornholmsche till for^ne herredage.
Wii Christian etc. helße etther alle wore vndersotte som bygge oc boe offuer altt wortt land Bornholm, euindeligen mett gud oc wor naade. Widert att som i wor vbi rette mett wore forwanthe the Lübsche vbi wor kiøbsted Kollinge, nu vbi winter sist forleden, om huis Klagemaal, som i haffde ether at beclage offuer Bern Knop, Blasius von Wicken oc andre flere, som haffuer weritt lensmennd ther paa wortt slott Hamershus, for huis wold oc wrett, som the ether giortt haf=

Side nr. 211

Dokument Nr. 158 (fortsat)

fuer, oc wy paa same Clagemaal, lod antuorde ofs elßk· Hening Gagge wor Jurisdiction fogitt en affskied ther paa, som then ydermere vduiser oc indholder, oc wy nu paa thz nye haffue weritt till handell mett the Lübßke oc icke er komen till nogen anden ende mett thennem ther om, end som same afstied vduiser oc indholder; Thi bede wy etther alle oc huer serdelis biude, atj altingest rette etther epther for^ne affstied, som wy haffue ladet antuorde for^ne Hening Gagge, oc huis the Lübßke eller theris fuldmegtige gior etther ther offuer nogen wrette eller forsang, tha wille wy ther vdinden hielpe etther saa moggitt som loug oc rett er oc wy wore vndersotte theß plichtig ære: her funde i wilde etther epther att rette. Giffuit i Othenße then 22de Septembris Anno etc. 1554.
Dominus Rex manu propria subscripsit.

(Tegn. paa alle Lande Nr. 4. fol. 438. a.)

Oversættelse

[Fortsat:] ...derfor, og vi lod på samme klagemål vor elskede Henning Gagge, vor jurisdiktionsfoged, tilstille et afsked derpå, som det yderligere udviser og indeholder, og vi har nu på ny været i forhandling med de lybske og er ikke kommet til nogen anden udgang med dem derom, end som samme afsked udviser og indeholder; derfor beder vi eder alle og hver især byder, at I helt og holdent retter eder efter fornævnte afsked, som vi har ladet tilstille fornævnte Henning Gagge, og hvad de lybske eller deres fuldmægtige gør eder derover nogen uret eller forsyn, da vil vi

deri hjælpe eder så meget som lov og ret er, og vi vore undersåtter derfor er pligtige; herefter ville I rette eder derefter. Givet i Odense den 22. september år etc. 1554.
Dominus Rex manu propria subscripsit [Kongen har underskrevet med egen hånd].
(Tegnelser paa alle Land Nr. 4, fol. 438 a.)

Historisk kommentar

Dette kongebrev bekræfter, at det møde om Bornholms forhold, som var berammet i Kolding i oktober 1553 (jf. Dokument 156), ikke førte til en endelig, ny overenskomst mellem kronen og Lübeck, men at bornholmerne indtil videre skal rette sig efter den tidligere afsked (den forening, hvis register allerede var overgivet Henning Gagge). At brevet er dateret Odense, 22. september, og at det henviser til forhandlinger "nu i vinter sidst forleden", bekræfter dateringen til 1554 snarere end det trykte "1551" - selve brevets egen datering i slutningen ("Anno etc. 1554") beviser dette utvetydigt.

Resumé

Kong Christian III meddeler (rettelig 1554, trykt "1551") Bornholms undersåtter, at forhandlingerne med Lübeck om deres klager over fogederne ikke har ført til nogen ny overenskomst ud over den tidligere afsked, som Henning Gagge allerede har fået tilstillet, og pålægger dem at rette sig efter denne, med løfte om kongelig hjælp mod eventuelle overgreb fra de lybske eller deres fuldmægtige.

Dokument Nr. 159

1551(!). 28 Decbr. Kongen til Raadet i Lybek om et Møde paa Bornholm, næste Aar.

(!) Trykt som "1551" i originalen; brevet omtaler et møde berammet til 1 Mai 1555, hvilket forudsætter en datering til 1554, i naturlig fortsættelse af Dokument 158 ovenfor - atter formentlig en forveksling af "1" og "4" i den gotiske typesætning.
Antwort an die von Lubeck.
Chr. III. Da de have besværet sig over ikke at kunne pleie Forhandling om Bornholm paa den bestemte Dag 1 Mai 1555, saa udsættes denne til St. Hansdag, men efter Sagens Beskaffenhed kan den ikke godt opstaae længere. „Vnnd ist auch den vom Adell vnd vnderthann vff vnserm Landtt Bornholm der abschiedt zugestellt wordenn, mit beuhel sich desfelbenn zu halttenn. Wir habenn auch nicht zu ermeßen, aus was bewegenn der vorgemelte abschiedt, in den Bornholmischen sachen gegebenn, vonn euch beschwerlich anzuziehenn wie inn euerm schreibenn geschehenn, dan derselbe dem Rechtenn vnnd aller pilligkeit gemeß vnn ist die Scherffe als der euernn verhandlungen erfurdertt, euch zu gnaden verschonnett. Ihr habtt als die verstendigenn zu ermeßen was sich gebürtt, vnnd das die unfernn gegenn recht vnd vffgerichte Receß, auch brieff, sigel, vnnd pilligkeit zubeschweren pillig verschont. So ist auch Recht, vnnd pillig, das euer gegebenn Receß vervolgt vnnd gehalt=

Side nr. 212

Dokument Nr. 159 (fortsat)

tenn werde, vnnd hatt vnsers theils, was vertrege brieff vnd Sigel erfördernn an Rhum nicht erwundenn, wollen vns auch inn dem mit gottes hulff zuhalttenn wißenn etc. Datum Freitages inn denn heiligenn weynachten liv.

(Geh. Arch.)

Oversættelse

Svar til de lybske. Kong Christian III. Eftersom de har besværet sig over ikke at kunne pleje forhandling om Bornholm på den bestemte dag 1. maj 1555, så udsættes denne til St. Hans dag, men efter sagens beskaffenhed kan den ikke godt opstå [udsættes] længere. Og det er også afskeden tilstillet adelen og undersåtterne på vort land Bornholm, med befaling om at holde sig dertil. Vi har heller ikke kunnet skønne, af hvad grund den fornævnte afsked i de bornholmske sager af eder besværligt påankes, som det er sket i eders skrivelse, da samme er ret og al billighed passende, og vi har af nåde skånet eder for den strenghed, som eders forhandlinger ellers ville kræve. I har som forstandige at skønne, hvad der sig bør, og at vi billigt har skånet de undersåtter mod ret og oprettet reces, samt brev, segl og billighed at besvære. Så er det også ret og billigt, at eders givne reces bliver fulgt og holdt, og vi har for vor del ikke unddraget os, hvad forlig, brev og segl fordrer, af ære, og vil også deri vide at holde os med Guds hjælp etc. Givet fredagen i den hellige julefest [15]54.
(Fra Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Kongens svar til Lübeck bekræfter, at mødet om Bornholms forhold - oprindelig berammet til 1. maj 1555 - udsættes til St. Hans dag samme år, men afvises samtidig enhver antydning af, at kongen ikke skulle overholde sine forpligtelser: han fastholder tværtimod, at det er Lübeck selv, der må holde den indgåede reces og de tidligere aftaler, ligesom han allerede har pålagt den bornholmske adel og almue at rette sig efter den afsked, der fulgte af Kolding-mødet. Brevet viser en fortsat, langsommelig proces frem mod en endelig afklaring af stridighederne på Bornholm, der trækker ud over flere år efter selve Kolding-mødet i 1553.

Resumé

Kong Christian III meddeler (1554) rådet i Lübeck, at det planlagte møde om Bornholm udsættes fra 1. maj til St. Hans dag 1555, men afviser deres klage over den givne afsked og fastholder, at begge parter skal overholde den indgåede reces, brev og segl.

Dokument Nr. 160

1555. Fortegnelse over den Oppebørsel, Bernt Knop har tilegnet sig af den geistlige Jurisdiction, fremlagt 1555. Efter B. Knops eget Register.

Opbørssell aff Jurisdixr, som Bernitt Knop opbaaret haffuer aff Boringholm, epter hans eghit Registers lybellsße etc.

Anno MDxxxiij haffuer Bernitt Knob anammitt och opboritt aff Jep Samstingh, for handtt wor beffundnn met Anne Knubtz, ½C Mk. och LX lodtt sølff. Item aff for^ne Anne Knudtz i stocke leysk, x lodtt sølff. Anno xxxvj anammitt for^ne Bernitt Knob aff Thonnis Laurisß suendtt, for handt belaa en piighe i t^ne torsk. Anno xxxix her Hans och Anders Spornaghels hoøstru x lodtt sølff, ij par øren, i stocke leysk. Anno xxvij Rande Eebbernnsß, for handt drog fitth suerdtt emodtt Hans Obbiernnsß paa kirkegordenn, i stocke denterstb. Anno xL Jep Suerthingh, for handtt løff fraa syn hostru, gaff viij lod. mark. Moghens Hangß søn, for handtt belaa en anden karlfs festemøe, en klipper haa godtt som x Mk. och xx Mk. pendinghe.
Wby Scte. Jeps sogn: Anno xxvij Hans Lassßen, for handtt laa y fetterstii hoøß Cartine Hanßß, ii stocker leysk. Och Cariines frender, i stocke denterstih, iiij lodtt sølff. Anno xxx Per Mattsß, for handtt laa hoßß en quinde, huilcken hans broder haffde tillfforn liggett hoßß, gaff ther fore i stocke denterstih och v½ Mk. Anno xxxij Per Skoninghy, for handtt troloffuedhe enn piighe och vildhe siden icke beholdenn, i Daler. Anno xxxiiij Per Laurisß, for handit troloffuedhe enn quindhe och vildhe siden icke beholden, iiij lodtt sølff. Anno xxxv Rasmus Feylere, for handtt førdhe syn hustrues Søsterdotter aff landitth: ther fore gaff hans hostrue for hans hoffuitt laadtt viii Mk. Anno xxxviij Poulls hoøstru y Suanicke forsommede

---

Side nr. 213

Dokument Nr. 160 (fortsat)

sitth barn, ½ t^ne torsk. Item Hans Laurisß bleff optaghen mz en skoghe, iiij lodtt sølff. Item Bernit Bødkers søn, for handtt troloffuede en quindhe och icke vildhe beholden, i t^ne torsk. It. Esbern Kancke, for handtt laa hoßß Niellsß Michellsß hostru ij t^er torsk. It. Anno xxvj Hans Billumsß dotter, for hun bleff optaghen emellom tho wnghe karlle, xx marck. Jørghen Borby*) bleff optaghen mz for^ne Hans Billumsß dotter, som er Per Andersß hostru, gaff ther fore iij skipper saltt och iij t^er baye saltth. Per Wbbiørnsß for handtt belaa en piighe, ther fore gaff handtt i fo, iij marck pengbe. Jochim Lybe for handtt belaa en anden mandtz hostru och stack manden ij syn arm, vj t^ner brodtt iiij t^er baye saltth. Hans Billumsß, for handt feste lough for syn dotter och funde icke fuldriissuen, gaff for syn hoffuittlodtt Liii½ marck. Item Per Clemettsß, for handtt voldtog en quindhe, i foo, iij lodtt sølff. It. Staffnn Judhe befunten ij horeriie: ther fore gaff handtt i t^ne torsk. It. Hans Thønnesß for handtt løff fraa syn hostru, gaff handt i daler. Anno xxix bleff skipper Lüdicks hostru optaghen mz en karll, ther fore gaff hun x marck, ij t^er siidbtt. Jørghen Rytther laa ij hooreriie mz Knubt Moghensß hostru och løff fraa syn eghen hustrue, i stcke leyst. Item Laures Steen festhe loug for en echte quindhe och icke fuldkomen, ij sticke leysk, i ore, xx marck.
I Scte. Pouells sogn: Item her Oluff for handtt lodtt hugghe ij Jep Samsiings skoff imodtt hans mijndhe, och styrthe siiden hans hals sønder, gaff ther fore j^C xiij Mk. vi ß, xi kor, ix stock wngsæe, xLvij faar och lam och andhet husgeraadbt, fordes till slotthet. Jens Dubbe for horeriie, xiiij marck.
I Scte. Pedersogn: Christiern Niellsß for horeriie, i foo, ij lodtt sølff. Anno xxxiij Gamble Laurs Andersß drengh for handtt belaa en piighe iiij Lodtt sølff. It. Berithe Krußes for wquems ordt iij marck. It. Gamble Laurs Andersß for handtt och laa wbij horeriie ij lodtt sølff.

**) Jørghen Borby er udentvivl J. Warborg, see foran Pag. 136.*
Wby Scte. Hans sogn: Anno xxx Hans Sfoningh for voldtagh, i sticke denterstih iiij lodtt sølff. Laurs Kyllings ho=

Side nr. 214

Dokument Nr. 160 (fortsat)

strue rømdhe fraa Landett for trolldom: ther fore aff hendes hoffuit lodtt iij faar, xx faar. Jt. Jørghen Olsß hostru gaff for trolldom i sticke leyst, iij lodt sølff.
Wdj Scte. Nichlaus sogn: Jt. Hans Pouellsß hostrue ij Rotthne for hun lodtt sig beligghe aff sin suendtt, och var trolofuitt en anden mandtt, i sticke leyst, xx marck. Anno xxxviij bleff Laurs Moghensß optaghen mz Niulls Sfoninghs hostrue, i sticke denterstih, xvj marck.
J Bester Marker sogn: Michell Bentß laa hosß siin hostrues søsterdotther, xxxv marck. Hans Brumarsch handlet wtilborlig mz siin hostrue, iij marck. Per Esbernß trolofuede Bentt Deckens dotter och icke vildhe beholden, viij marck. Gundell Knudsß for gallen snack iiij marck. Jens Abrahamsß och hans morbroder for the haffue baadhe beliggiitt enn quindhe, i sticke denterstih iij lodtt sølff. Hans Koofodtt for Margrethe Jssuers horeriie xv marck. Michell Thomsß sens hostru for hun gick mz biindicke till kircke hendes brøllups daghe och fødde etth barn xiiij daghe ther epter, xv marck. Pouell Almeshe for Jomfru Krenckeriie, iij lodtt sølff. Laurs Jensß ij Rotthne for hans dotter gick mz biindicke och var dog fiugliigh, i t^ne torsk. Jt. Claus Nissuegher ij Rotthne for iomfru frenckeriie xv marck. Herman Meckelborgh var optaghen ij Rotthne, gaff xl marck. Laurs Hansß belaa Jep Christiernsß pighe, ½ t^ne torsk. Per Moghensß søn for handtt laa mz siin morsøster, i½C marck, ij øren, iij alne leyst.
Wdj Scte. Clemens Sogn: Laurs Poellsß for horeriie handtt laa hoßß syn hostrues søster, i stcke denterstih, ij ørenn. Per Jensß for horeriie, i stcke denterstih. Per Jnghemarsß for handtt belaa siin stiffdotter och rømdhe, ther for gaff hans slegtinghe, i sticke leyst xlviij t^er haffre.
Wdj Scte. Michells sogn: Eschell Erichsß for horeriie, i sticke denterstih. Her Morthen klagede paa siin føckeste for tiuffueriie och kundhe icke beuisett, ij øren, iij lodtt sølff. Jtem Anders Hansß laa hosß en stoghe som en anden hans slegtinghe hafde liggett hosß, i t^ne fiuldtt. Anne Lasses laa ij horeriie mz danske Anders i t^ne fiuldtt, i t^ne torsk, vj marck.

Side nr. 215

Dokument Nr. 160 (fortsat)

Niiells Jipsß for handtt haffuer giortth siin stiffdotter meth barn, iij føer, i wng stubtt, xix faar och lam och husßgeraadbt saa gotth som xxj marck. Morthen Jensß søn belaa en piighe och gaff ther fore i øre, v½ marck. Anders Drene for hoore= riie handtt laa wbij, gaff ther fore i sticke denterstih vj t^ner haffre. Jon Andersß søn belaa siin faders piighe, och gaff xij marck.
Wdj Scte. Anders sogn: Vorfortth Henriichsß for hore= riie, handtt laa hosß Anne begens, i øre, iij lodtt sølff. Jep Suertingh var optaghen mz Frantzes hostru, och gaff ther fore xxx marck.
Summarum paa for^ne Register. Pendinghe vij^C xxxiv½ marck vi ß. Sølff j^C xxj lodtt; Leyst x støcker; denterstih x støcker; Torsk ½x t^ner; Siildtt iiij t^ner; Øren xi; fiør xxi; wngfæe x støcker; faar och lam Lxiij; Lønborg saltt iij skipper; Baie saltt vij t^ner; Brødtt vj t^ner; en klip= perth, x Mk.; iij alne leyst regnit vj Mk.; Haffre ½C iiij t^ner.
Summarum paa for^ne Bernitt Knobs register och opbor= sell som handt haffuer ythermere opborett aff iurisdiren och geistlige bønder endtt thet register Sty Porsß haffuer wdbra= gitt aff salighe her Truitt Greßens register som handtt haffde ladit antegnitth ii^m xxxi marck.

Her foruden er altt hues the Lubesche haffue ladiit opbo= rett mz theris fogeder Bernitt Knob, Blasius van Wickeden och Mester Herman Boethiin: thiende aff gerstorthie bønder, Jtem aff Biscops bønder: kirke bønder och canicke bønder, weedtt, retterpendinghe, bagsuercke, slur och foo smør:

(Original paa Papir i Geh. Archivet.)

Oversættelse

Oppebørsel af jurisdiktionen [de gejstlige bøder], som Bernt Knop har oppebåret af Bornholm, efter hans eget registers lydelse etc.
År 1533 har Bernt Knop annammet og oppebåret af Jep Samsting, fordi han var befunden [i utugt] med Anne Knudsdatter, ½ hundrede mark og 60 lod sølv. Item af fornævnte Anne Knudsdatter i stykker lybske, 10 lod sølv. År [15]36 annammede fornævnte Bernt Knop af Tønnis Laursens svend, fordi han lå hos en pige, 1 tønde torsk. År [15]39 hr. Hans og Anders Spornagels hustru 10 lod sølv, 2 par øren [afgiftsenhed], i stykker lybske. År [15]27 Rane Ebbesen, fordi han drog sit sværd mod Hans Ebbesen på kirkegården, i stykker dansk(?). År [15]40 Jep Sværting, fordi han løb fra sin hustru, gav 8 lod mark. Mogens Hansens søn, fordi han lå hos en anden karls fæstemø, en klipper [hest] så god som 10 mark og 20 mark i penge.
I Sankt Jeps sogn: År [15]27 Hans Lassen, fordi han lå i fadderskab(?) hos Karine Hansdatter, 2 stykker lybske. Og Karines frænder, i stykker dansk, 4 lod sølv. År [15]30 Per Madsen, fordi han lå hos en kvinde, hvilken hans broder tidligere havde ligget hos, gav derfor i stykker dansk og 5½ mark. År [15]32 Per Skonning, fordi han trolovede en pige og siden ikke ville beholde hende, 1 daler. År [15]34 Per Lauridsen, fordi han trolovede en kvinde og siden ikke ville beholde hende, 4 lod sølv. År [15]35 Rasmus Feylere(?), fordi han førte sin hustrus søsterdatter af landet: derfor gav hans hustru for hans hovedlod 8 mark. År [15]38 Povls hustru i Svaneke forsømte
sit barn, ½ tønde torsk. Item Hans Lauridsen blev optaget med en skøge, 4 lod sølv. Item Bernt Bødkers søn, fordi han trolovede en kvinde og ikke ville beholde hende, 1 tønde torsk. It. Esbern Kancke, fordi han lå hos Niels Michelsens hustru, 2 tønder torsk. It. år [15]26 Hans Billumsens datter, fordi hun blev optaget [i utugt] mellem to unge karle, 20 mark. Jørgen Borby*) blev optaget med fornævnte Hans Billumsens datter, som er Per Andersens hustru, gav derfor 3 skæpper salt og 3 tønder bay-salt. Per Ebbesen, fordi han lå hos en pige, gav derfor i fo(?), 3 mark penge. Jokum Lybe, fordi han lå hos en anden mands hustru og stak manden i sin arm, 6 tønder brød [og] 4 tønder bay-salt. Hans Billumsen, fordi han fæstede lovlig for sin datter og fandtes ikke fuldrenset(?), gav for sin hovedlod 53½ mark. Item Per Clemensen, fordi han voldtog en kvinde, i fo(?), 3 lod sølv. It. Stefan Jyde befunden i horeri: derfor gav han 1 tønde torsk. It. Hans Tønnesen, fordi han løb fra sin hustru, gav han 1 daler. År [15]29 blev skipper Lüdickes hustru optaget med en karl, derfor gav hun 10 mark, 2 tønder sild. Jørgen Ryttere lå i horeri med Knud Mogensens hustru og løb fra sin egen hustru, i stykke lybsk. Item Lars Steen fæstede lovligt en ægte kvinde og fuldbyrdede det ikke, 2 stykker lybske, 1 øre, 20 mark.
I Sankt Povls sogn: Item hr. Oluf, fordi han lod hugge i Jep Samstings skov mod hans minde [vilje], og siden brækkede hans hals sønder, gav derfor 113 mark 6 skilling, 11 køer, 9 stykker ungnød, 47 får og lam og andet husgeråd, ført til slottet. Jens Dubbe for horeri, 14 mark.
I Sankt Pedersogn: Kristian Nielsen for horeri, i fo(?), 2 lod sølv. År [15]33 gamle Lars Andersens dreng, fordi han lå hos en pige, 4 lod sølv. It. Berete Kruses for uskikkelige ord, 3 mark. It. gamle Lars Andersen, fordi han også selv lå i horeri, 2 lod sølv.

**) Jørgen Borby er uden tvivl J. Warborg, se foran side 136.*

Wby Scte. Hans sogn: År [15]30 Hans Sfonning for voldtægt, i stykke dansk 4 lod sølv. Lars Kyllings hustru rømte fra landet for trolddom: derfor af hendes hovedlod 3 får, 20 får(?). It. Jørgen Olsens hustru gav for trolddom i stykke lybsk, 3 lod sølv.
I Sankt Nicolaj sogn: It. Hans Povelsens hustru i Rønne, fordi hun lod sig besove af sin svend, og var trolovet med en anden mand, i stykke lybsk, 20 mark. År [15]38 blev Lars Mogensen optaget med Niels Sfonings hustru, i stykke dansk, 16 mark.
I Vestermarie sogn: Michel Bentsen lå hos sin hustrus søsterdatter, 35 mark. Hans Brummersk handlede utilbørligt med sin hustru, 3 mark. Per Ebbesen trolovede Bent Deckens datter og ville hende ikke beholde, 8 mark. Gunder Knudsen for hidsig snak(?) 4 mark. Jens Abrahamsen og hans morbroder, fordi de havde begge ligget hos én kvinde, i stykke dansk 3 lod sølv. Hans Kofod for Margrethe Esbernsdatters horeri 15 mark. Michel Thomsens søn(?), fordi hun gik med brudekrans(?) til kirke på sine bryllupsdage og fødte et barn 14 dage derefter, 15 mark. Povl Almeshe for jomfrukrænkelse, 3 lod sølv. Lars Jensen i Rønne, fordi hans datter gik med brudekrans og var dog letfærdig, i tønde torsk. It. Claus Nisvegher i Rønne for jomfrukrænkelse 15 mark. Herman Meckelborg blev optaget i Rønne, gav 40 mark. Lars Hansen besov Jep Kristiernsens pige, ½ tønde torsk. Per Mogensens søn, fordi han lå med sin morsøster, 150 mark, 2 øren, 3 alen lybsk.
I Sankt Klemens sogn: Lars Povlsen for horeri, han lå hos sin hustrus søster, i stykke dansk, 2 øren. Per Jensen for horeri, i stykke dansk. Per Ingemarsen, fordi han besov sin stedatter og rømte, derfor gav hans slægtninge, i stykke lybsk 48 tønder havre.
I Sankt Michels sogn: Eskil Eriksen for horeri, i stykke dansk. Hr. Morten klagede over sin fæstemø(?) for tyveri og kunde ikke bevise det, 2 øren, 3 lod sølv. Item Anders Hansen lå hos en skøge, som en anden af hans slægtninge havde ligget hos, 1 tønde fuld. Anne Lasses lå i horeri med danske Anders 1 tønde fuld, 1 tønde torsk, 6 mark.
Niels Ibsen, fordi han har gjort sin stedatter med barn, 3 køer, 1 ung stud, 19 får og lam og husgeråd så godt som 21 mark. Morten Jensens søn besov en pige og gav derfor 1 øre, 5½ mark. Anders Drejer for horeri, han lå ubeskyttet(?), gav derfor i stykke dansk 6 tønder havre. Jon Andersens søn besov sin faders pige, og gav 12 mark.
I Sankt Ibs [Anders] sogn: Forfærd Henriksen for horeri, han lå hos Anne Begens, i øre, 3 lod sølv. Jep Svertingh blev optaget med Frantzes hustru, og gav derfor 30 mark.
Summa af fornævnte register: penge 734½ mark 6 skilling. Sølv 121 lod; lybsk [mønt] 10 stykker; dansk [mønt] 10 stykker; torsk 5½ tønder; sild 4 tønder; øren 11; køer 21; ungnød 10 stykker; får og lam 63; Lønborg-salt 3 skæpper; bay-salt 7 tønder; brød 6 tønder; en klipper [hest], 10 mark; 3 alen lybsk regnet 6 mark; havre 104 tønder.
Summa af fornævnte Bernt Knops register og oppebørsel, som han yderligere har oppebåret af jurisdiktionen og de gejstlige bønder, foruden det register Stig Pors har uddraget af salig hr. Truid Gregersens register, som han havde ladet antegne: 2031 mark.
Herudover er alt hvad de lybske har ladet oppebære med deres fogeder Bernt Knop, Blasius von Wickede og mester Herman Boitin: tiende af gårdstørret[?]/gerdstørret bønder, item af bispens bønder: kirkebønder og kannikebønder, ved, retterpenge, bagsvær, slur og fåresmør [nævnes uden endeligt regnskab].
(Original på papir i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Denne omfattende fortegnelse over Bernt Knops opbørsel af den gejstlige jurisdiktion på Bornholm 1533-ca. 1555, uddraget af hans eget register, er et enestående kildeskrift til forståelse af, hvad de talrige klager over de lybske fogeder på Bornholm reelt drejede sig om: en systematisk, sognevis

indkrævning af bøder for lejermål, horeri, trolovelsesbrud, troldom, vold og lignende "kødelige" og retslige forseelser - normalt en gejstlig (bispelig) indtægt, som de lybske fogeder på Hammershus i pantetiden tilsyneladende havde tilegnet sig som deres egen. Listens detaljerede angivelse af navngivne bønder, sogne (Sankt Jeps, Sankt Povls, Sankt Peders, Sankt Hans, Sankt Nicolaj, Vestermarie, Sankt Klemens, Sankt Michels, Sankt Anders sogne) og de præcise bødebeløb - i penge, sølv, korn, kvæg, salt og naturalier - giver et sjældent indblik i den bornholmske almues hverdagsliv og retspraksis midt i 1500-tallet, og underbygger tungt de klager, der gentagne gange rejses i de øvrige dokumenter i denne samling (jf. Dokument 156's referat af Koldingmødet, hvor netop denne "tilegnelse" af den gejstlige jurisdiktion indgår som klagepunkt X mod Bernt Knop).

Resumé

En detaljeret, sognevis fortegnelse (fremlagt 1555) over de bøder og afgifter - for lejermål, horeri, trolovelsesbrud, troldom og vold - som Bernt Knop siden 1533 har oppebåret af den gejstlige jurisdiktion på Bornholm, efter hans eget register, med en samlet summa på 2031 mark foruden det, de lybske fogeder i øvrigt har oppebåret af tiende, ved, retterpenge og naturalier fra gejstlighedens og bispens bønder.

Dokument Nr. 161

1555. Stig Pors's Fortegnelse paa hvad Bernt Knop ulovligt har tilegnet sig af den geistlige Jurisdiction, uddraget af Truth Gregersen Ulfstands Register.

Aar: MDLV.
Thette haffue the Lübesche hafftt fraa Kong. Matt. aff

Side nr. 216

Dokument Nr. 161 (fortsat)

Jurisdiren paa Boringholm wbij Bernitt Knobs tiidtt, epther som for saliighæ her Truffuit Wlffstandi*), Jens Bradhæ och megh**) berett er:
Beskattet handt Jep Satzerß aff ij Lauersker soghen for horsagh j^C xi. Mk. Beskattitt handt Suend Persß aff ij Scte. Oluffs Soghen, for handt motthe wiighes wed siin hostru, i t^ne fiuldtt. Beskattiitt handt och Søffrin Gormandtt aff ij Scte. Cle= mett soghn, for hans søn och sønnesøn belaa en foone, i par øren, iij Lodtt sølff. Beskattittitt handt och en piighe aff, som Esbern Morthenß hafde festh, vj Lodtt sølff. Beskattitt handt Niels Kub aff, ij S. Laurißß soghn, for en quindhe hand vor segtiid fore, som handt giorde lough och wern fore, i støcke Leyst, iiij Lod sølff. Beskattiitt handt Niels Moghenß aff ij Østre Marie kircke soghn, for handt belaa en piighe, en hest haa gotth som xxx Mk., ther tiill mz i Daller. Beskattiitt handt Matt. Persß aff, och ther tiill mz sette hannem ij thornitt och sagde ath handtt haffde bedreffuit hoer; och inghen mandtt ferdhe paa hannem, eller beuiste hannem noghet offuer, i^C marck, i støcke Leyst, i øre, vj Lodtt sølff. Siden bleff samme farll dødtt, tha for handt motthe iordes, gaff hans sledgtb i^C Mk. i støcke Leyst, i par øren. Beskattiitt handtt Hans Nielsß aff ij Nyker soghn och stiildhe hannem wedtt en piighe handtt haffde festh i^C marck sølff och pen^bc, iij øren, en iiij Lodtt skee; Ther foruden gaff handtt Bernett Knob for handtt motthe giifthe siigh en iiij Lodtt skeedtt. Beskattiitt handt Per Bødker aff ij Wester Marie kirke soghen: første hans hoffuitt Lodtt som war v føer, iiij øren, i tiur; ther tiill mett gaff handtt hannem

for hans søn rømdhe ther aff Landhiitt mz enn andhenns hostru i^C Mk. pendinge. Beskattiitt handtt Laurs Nielsß aff ij Wester Marie kircke soghen ij Kirckebøell for handtt soldhe enn aff siune for, huilcken Bernthz foghitt haffde vij aar siden tiillfforn skaariitt ørnen aff, i støcke Leyst, en iiij Lod skeedtt, enn Ĥengh, ij Kiør, iij Mk. pend. Beskattiitt handtt

*) *Truid Ulfstand døde 1545.*

**) *„megh" er udentvivl Stig Pors Lehnsmand paa Lundegaard.*

Side nr. 217

Dokument Nr. 161 (fortsat)

Rasmus Fenbos broder som bodhe ij etth kirkeboo ij Rødsser soghen, for innghen sagh, viij Lodtt sølff. Fich handtt och fraa her Morthen som hannem vor giisfuit tiill siæle gaffue, i sadtt iernn. Beskattiitt Bernitt Knob Bentt Dieghn ij Jeps soghnn, slogh och fanghede hannem paa kirckegorden strax messe wor wdhe om Søndagen och forden tiill Slottitt, i^C xx Mk. Beskattiitt handtt Frantz Sfonningh ij Rode soghn, och lagde hannem tiill atth hans hostru skuldhe bedreffuit hoer, vj lod sølff, i t^ner torske, xiiij t^ner haffre. Ther tiill mett fiske paa hans baadtt ethl hellt fiisliitt, som war v Mk. Beskattiitt handtt Suenkt Persß aff ij Wester Marie kircke soghn for hans bro= der laa hosß enn echte mandtz suone, i^C Mk., i sticke Leyst, i øre, vj lod sølff. Jtem waar ther en prest wedtt naffnn her Oluff Mattsß ij Poelsfer soghnn, som saldtt aff enn woghnn och sterthe hans hals sønder och wor enn hoffuitriigh mandtt som Bernitt thog henn epther altth handtt haffde och forde thiil Hammersshuß, som waar foruden hueß ther standerij bemelte regiister: x t^ner mell, x Mk. xiij t^ner maltt, xiij Mk. ij t^ner rugh, ij Mk. v senghkledhe, x Mk. v Laaghen, ii½ Mk. iiij senghdyner, xij Mk. iij hoffuitdynner, ij Mk. vj ß. iiij gry= der, viij Mk. ij kelle, v Mk. xx slider fless, xx Mk. xx sto= cker torth kødtt, iiij Mk. iiij t^ner bygh, iiij Mk. xxj smaa oste, i fr. smør, v Mk. xiiij suiin, xiiij Mk. iv t^ner biligh sædtz grøde, viij Mk. Thette herre for^ne gotth haffuer Per Ore anderledes thareriitt och beregnett ij penignhe mett Suedrick Ketthingh efther som Summarum wduißer:*) Summarum paa huiß Bernitt Knob haffuer opboriitt aff Juriediren og geistlighe bønder som har werit beklagitt og op= schreffuit for saliighæ her Truuidtt, Jens Braade, og megh, then tiid thy wore her paa Landiit, og wdscreffuit aff samme her Truuidtz regiister ytermere endsom Bernitt Knobs regii= ster indehölder: Pendinghe ix^C xxj½ Mk. Sølff L.iij½ Lodtt. Øren

*) *Alle Summerne i Taxationen ere overstregede ved en Streg, der gaaer helt igjennem alle Tallene.*

Side nr. 218

Dokument Nr. 161 (fortsat)

xiij, i thur. Kiør vij. Leyst v støcker. Siildtt i t^ne. Torsk i t^ne. Iern i fadtt. Haffre xiiij t^ner. En opredt sængh.
(Med en anden Haand)
Thenne forscreffne Register vtj redde penge v^C Lxxxx marck. Summa i½^M x Mk. viij ß. Nock for xiiij fr. smør aff Sofe= gard, Lxxxiiij marck, noch ij^M xxxj Mk. Summa iij^M vj^C xxv½ Mk. Dansk.

(Paa en løs Seddel vedhæftet og med en anden Haand.)
Summarum paa Bernet Knops register: Pend. vj^C xiij½ Mk. Sølff i^C xxv lodt, regnit lodhet ij Mk.: ij^C xLij Mk. (sic) Leyst x støcker, regnit stycket xL Mk.: iij^C Torsk x½ t^n. tn 3 Daler: 13 Da= ler (sic). Øren, xiij øren, parit x daler: ½C xv Daler. Kør, ix før regnet i fo v*) Mk., facit xLiiij Mk. Faar, xxxix faar og Lam, stocket 12 ß., facit xxxviij Mk. (sic) Lyn= borgsalt vij t^ner, xij Mk. Baysalt vij t^ner, vij Mk. Brødt vj t^ner, xij Mk. Haffre i^C Lxiiij t^ner, i t^ne xij ß., facit i^C viij Mk. (sic) Fore en gardt Berner solde, xxj Mk. Den= terst x sticker, regnit sticket xij Mk., facit i^C xLix Mk. (sic)
Summarum ij^M ij^C Mk. og ix Mk. og xLvj Mk. og Lx Mk. og Lxxx Mk. Her foruden er her Oluffs Gois som Bernt Knob vpbar epther hand hafste slagit sig ihiell og be= løsfuer sig offuer alt som icke findes (i) Berner Knobs register og beregnit po ryngeste vbj pend. iij½^C xv½ Mk. 6 ß. Sum= marum ij^M i^C xv½ Mk. 6 ß.
(Paa Roggen af samme Seddel)
Summarum offuer altt beregnitt wbij pend. huiß Bernett Knob haffuer opboriitt aff Jurisdiren oc gestlighe bønder idermere end hans egiitt register indeholder oc hand her foruden opbo= rett haffuer. Summar 2^M 31 Mk. — i½^M Lxxxx Mk. viij ß.
(Ligeledes paa Roggen med næstforrige Haand)
Sumarum 2031 marck, thij haffuer Bern Knop alsammen opbor=

**) Det er uvist, om her staaer v, vi eller v½ Mark for en Ko; facit er imidlertid lige urigtigt, hvilket forøvrigt ogsaa er Tilfældet med de fleste andre Beregninger: 13 Øren til 10 Daler Parret stode for ½Cxlv Daler, hvilket jeg har rettet. Formodentlig er det en slet Afskrift.*

Side nr. 219

Dokument Nr. 161 (fortsat)

riitt effther siith register. Suma paa fforschr. Regbensskaff i½^M Lxxxxiiij marck 8 ß. Summarum iij^M vj^C xxv½. Summarum iij½^M i^C xxv½ marck.
(Med den første Haand, som i det hele gaaer igjennem Registeret)
Thette epth^ne gotdß beffattiidbt och Berniitt Knob siigh metth then stundt handtt raadde paa Hammershuß: Først sick en regen= skabsbogh fraa Nerø Capell som indbeholtt altth capels godß; ther offuer er Capelliitt forarmett, att handtt forsom samme regenskabsbogh. War ther tiill etth solffkorsß, wdaff huilckett Berniitt thogh enn steenn aff. Attb tiillspørghe hannem om samme steen, och huortt forsiiitt bleff siiden. Waar ther en solffknap ij faarkaaben, fast større endtt etth honße ægh. Attb tiillspørghe hannem om samme sølffknap. Siiden kaltt och biß, huortt thet er kometth, och effte thette altt sammens ighen. Jtem attb effte thet skott ighen som Bernett Knob thogh fraa kirkerne her paa Landtiitt. Thogh handt en gordtt fraa en prestb, hedbtt her Kortb, wbij Nerø, hans retthe arff och eyghe. Sii= den thogh handtt hannem Nerø kircke fraa och haffde thenn fraa hannem ij x samsfelde aar och skadhe hannem wbij then medell tiidtt well offuer ij^C Mk.
(Med en anden Haand, formodentlig Herr Kortß)
Dette bestaar iag med myn egen handskriifft att Bernit Knop saalde een gaard i Nerø som er myn rætte arff oc egedom.
(Med den første Haand)
Ther tiill mett lodt Berniitt henthe her Kortb om søndagen som handt schulle gøre thieneste wbij siin kircke och lod føre han= nem tiill slottiitt och thaa wor ther ij børn att Christne og ij quinder att lede ij kircke, och børnene ferdes hiem ighen wchriist= nedhe. Her foruden haffuer Berniitt Knob

hafft Soosßegaardtt tiill Hammershuß mz wrette ij xiiij aar och opboriitt huertt aar tiill Landgille ther aff i fr. smør, som er xiiij fr. smør. Ther thiill mett thagiitt siig gestery thiill og dagswerke aff iij biscops bønder ij Sct. Clemitt soghn och hafftt borthe mz wret= the ij xiiij eller xv aar. Ydermere wedtb iegh icke nuff att Bernitt Knob haffuer aff Kong. Matt. retiighedbt opeboriitt menn ther som ydermere kannd opsørges og beuiisiis attb handt

---

Side nr. 220

Dokument Nr. 161 (fortsat)

haffuer opboriit thaa standeß ther Kong. Matt. tiillretthe forre aff the Lybske. Jtem her forwden er wberegnitt altt hueß Bernitt Knob paa the Lybestiis wegne haffuer paa Kong. Matts. wegne for hans Rades thinde aff gordttsyrtthebonder opbo= riitt huertt aar vij pend. iiij styppr. biig eller ij syper. haffre for huer sleppe biigh. Jtem altt huiß hand haffuer opboriitt aff kirckebonder att skulle beregnes wbij xij eller xiij och xx aar som iegh icke andiit wedtt siiden the Lybske finghe Landiitth etc. som beløber siig ij for^ne Aar i½^M ii½^C xxxij Less wedtt, huertt Less iiij ß. Retherpendin= ghe Lix½ Mk. ij ß. iij pendinghe. Dagswercke iij½^M i½^C xxiij Dags wercke eller for huer Dagswercke vj marck smør. Ther tiill mett skur og foo smør ij saa manghe aar som thii stande tiill regenskab forre. Herforuden xvij biscopsbønder og huer ij Less wedtt ij saa manghe aar. Retherpendinge xv pend. Skur og foo smør ij pundt om aarit. Jtem er ocsaa ix Canickebønder herforuden, som skulle beregnis ij (saa) lang tiidbt, the Lybske haffue hafft Boringholm, for retther pend., skur og foo smør. Datum Maglegaardt paa Boringholm Man= dagen effther wor frue Dagh 1555.

(Orig. paa Papir i Geh. Arch.)

Oversættelse

[Side 216:] Jurisdiktionen på Bornholm i Bernt Knops tid, efter hvad salig hr. Truid Ulfstand*), Jens Brahe og jeg [Stig Pors]**) har berettet, er følgende: Beskattede han Jep Sadsersen(?) af Lyngsker(?) sogn for horesag 111 mark. Beskattede han Svend Persen af Sankt Olufs sogn, fordi han måtte vies med sin hustru, 1 tønde fuld. Beskattede han også Søren Gormandsen af Sankt Klemens sogn, fordi hans søn og sønnesøn besov en kvinde, 1 par øren, 3 lod sølv. Beskattede han også for en pige, som Esbern Mortensen havde fæstet, 6 lod sølv. Beskattede han Niels Kob af Sankt Laurentius sogn, for en kvinde han stod værge for og gjorde lovligt værn for, i stykke lybsk, 4 lod sølv. Beskattede han Niels Mogensen af Østermarie kirkesogn, fordi han besov en pige, en hest så god som 30 mark, dertil 1 daler. Beskattede han Mads Persen af, og satte ham desuden i tårnet og sagde at han havde bedrevet hor, uden at nogen kunde rette sig imod ham eller bevise ham noget derover, 100 mark, i stykke lybsk, 1 øre, 6 lod sølv. Siden blev samme mand død, og da han skulle jordes, gav hans slægt 100 mark, i stykke lybsk, 1 par øren. Beskattede han Hans Nielsen af Nyker sogn og bebyrdede ham for en pige han havde fæstet, 100 mark sølv og penge, 3 øren og 4 lod (?); derudover gav han Bernt Knop, fordi han skulle giftes, yderligere 4 lod (?). Beskattede han Per Bødker af Vestermarie kirkesogn: først hans hovedlod, som var 5 øre, 4 øren, 1 tyr; dertil gav han ham, fordi hans søn rømte af landet med en andens hustru, 100 mark i penge. Beskattede han Lars Nielsen af Vestermarie kirkesogn i Kirkebøl, fordi han solgte et af sine dyr, hvilket Bernts foged 7 år forinden havde skåret ørerne af, i stykke lybsk, samt 4 lod (?), en hjelm(?), 2 køer, 3 mark penge. Beskattede han [fortsættes]...

[Side 217:] ...Rasmus Fenbos broder, som boede i et kirkehus i Rutsker sogn, uden nogen sag, 8 lod sølv. Han fik også fra hr. Morten, som var givet ham til sjælegave, 1 sæt jern [lænker]. Beskattede Bernt Knop Bent Degn i Sankt Ibs sogn, [fordi han] slog og fangede ham på kirkegården straks messen var ude om søndagen, og førte ham til slottet, 120 mark. Beskattede han Frants Sfonning i Rutsker sogn, og beskyldte ham for at hans hustru skulle have bedrevet hor, 6 lod sølv, 1 tønde torsk, 14 tønder havre; dertil med fisk på hans båd, et helt fiskeri, som var 5 mark. Beskattede han Svend Persen af Vestermarie kirkesogn, fordi hans broder lå hos en gift mands søn(?), 100 mark, i stykke lybsk, 1 øre, 6 lod sølv. Item var der en præst ved navn hr. Oluf Madsen i Poulsker(?) sogn, som faldt af en vogn og brækkede sin hals sønder og var en velhavende mand, hvis efterladenskaber Bernt tog alt hvad han havde og førte til Hammershus, foruden hvad der står i bemeldte register: 10 tønder mel, 10 mark; 13 tønder malt, 13 mark; 2 tønder rug, 2 mark; 5 sengeklæder, 10 mark; 5 lagen, 2½ mark; 4 sengdyner, 12 mark; 3 hovedpuder, 2 mark 6 skilling; 4 gryder, 8 mark; 2 kedler, 5 mark; 20 sider flæsk, 20 mark; 20 stykker tørt kød, 4 mark; 4 tønder byg, 4 mark; 21 små oste, 1 fjerding smør, 5 mark; 14 svin, 14 mark; 4 tønder billig sædegrøde, 8 mark. Dette gods har Per Ore siden opgjort anderledes og beregnet i penge sammen med Sivert Ketting, som Summarum udviser.*)

[Side 218-219:] Summarum af fornævnte register i rede penge: 590 mark. Summa 1½ tusind og 10 mark 8 skilling. Ydermere for 14 fjerdinger smør fra Sose-gård(?), 84 mark, samt yderligere 2031 mark. Summa 3625½ mark dansk. [Med anden hånd:] Summarum af Bernt Knops register: penge 613½ mark; sølv 125 lod, regnet lodet 2 mark: 242 mark (sic); lybsk mønt 10 stykker, regnet stykket 40 mark: 300 (sic); torsk 10½ tønde, tønden 3 daler: 13 daler (sic); øren 13 øren, parret 10 daler: 15 daler (sic); køer 9, regnet hver for 5(?) mark, facit 44 mark; får 39 stykker og lam, stykket 12 skilling, facit 38 mark (sic); Lyneborgsalt 7 tønder, 12 mark; baysalt 7 tønder, 7 mark; brød 6 tønder, 12 mark; havre 164 tønder, tønden 12 skilling, facit 108 mark (sic); for en gård Bernt solgte, 21 mark; dansk mønt 10 stykker, stykket 12 mark, facit 149 mark (sic). Summarum 2200 mark og 9 mark og 46 mark og 60 mark og 80 mark. Herudover er hr. Olufs bo, som Bernt Knop oppebar, efter at han havde slået sig ihjel, og som løber sig over alt det, der ikke findes i Bernt Knops register, beregnet til mindst 315½ mark 6 skilling. Summarum 2115½ mark 6 skilling. [Med tredje hånd, på bagsiden af samme seddel:] Summarum over alt beregnet i penge, hvad Bernt Knop har oppebåret af jurisdiktionen og de gejstlige bønder, ydermere end hans eget register indeholder, og hvad han har oppebåret derudover: Summa 2031 mark — 1½ tusind 90 mark 8 skilling. [Ligeledes på bagsiden med samme hånd som forrige:] Summarum 2031 mark, hvilket Bernt Knop alt sammen har oppebåret efter sit register. Summa på fornævnte regnskab: 1094 mark 8 skilling. Summarum 3625½. Summarum 3625¼ mark.

[Side 219, fortsat, med den hånd der gennemgående fører registeret:] Dette gods afregnede tillige da Bernt Knop selv med [regnskabet], den stund han rådede på Hammershus: Først findes en regnskabsbog fra Nørre Kapel, som indeholdt alt kapellets gods; derover er kapellet forarmet, fordi han forsømte samme regnskabsbog. Der var også et sølvkors, hvoraf Bernt tog en sten af; man bør spørge ham om samme sten, og hvor den siden blev af. Der var en sølvknap på messehagelen, langt større end et hønseæg; man bør spørge ham om samme sølvknap. Siden kalk og disk [alterkar], hvor de er blevet af, og efterspørge alt dette igen. Item bør man også efterspørge det skud [skat], som Bernt Knop tog fra kirkerne her på landet. Han tog en gård fra en præst ved navn hr. Kort i Nørre [sogn], som var hans rette arv og eje. Siden tog han ham Nørre kirke fra og havde den fra ham i 10 sammenfaldende år og skadede ham i den mellemliggende tid vel over 200 mark. [Med anden hånd, formodentlig hr. Korts egen:] Dette bestyrker jeg med min egen håndskrift, at Bernt Knop solgte en gård i Nørre, som er min rette arv og ejendom. [Med den første hånd igen:] Dertil lod Bernt hente hr. Kort om søndagen, når han skulle gøre tjeneste ved sin kirke, og lod føre ham til slottet, og da var der to børn, der skulle døbes, og to kvinder, der skulle kirkegang, og børnene måtte tage hjem

igen udøbte. Herudover har Bernt Knop uretmæssigt haft Sose-gården under Hammershus i 14 år og hvert år oppebåret 1 fjerding smør deraf i landgilde, som er 14 fjerdinger smør i alt. Dertil har han taget sig gæsteri og dagsværk fra 3 bispens bønder i Sankt Klemens sogn og uretmæssigt beholdt det i 14 eller 15 år. Ydermere ved jeg ikke sikkert, hvad Bernt Knop uretmæssigt har oppebåret af kongens majestæts rettighed, men hvad der yderligere kan opspørges og bevises, at han
[Side 220:] har oppebåret, skal stå til rette derfor over for kongens majestæt fra de lybske. Item er her desuden uberegnet alt, hvad Bernt Knop på de lybskes vegne har oppebåret på kongens majestæts vegne af gårdstyrede bønder hvert år: 7 penning, 4 skæpper byg eller 2 skæpper havre for hver skæppe byg. Item alt hvad han har oppebåret af kirkebønder, som skal beregnes over de 12 eller 13 og 20 år, som jeg ikke ved andet end de lybske har haft landet o.s.v., hvilket beløber sig i fornævnte år til 1500 og 232 læs ved, hvert læs 4 skilling; retterpenge 59½ mark 2 skilling 3 penning; dagsværk 3500 og 123 dagsværk, eller for hvert dagsværk 6 mark smør; dertil skur og fåresmør i så mange år, som de står til regnskab for. Herudover 17 bispens bønder, hver med 2 læs ved i så mange år; retterpenge 15 penning; skur og fåresmør 2 pund om året. Item er der også 9 kannikebønder herudover, som skal beregnes for så lang tid, de lybske har haft Bornholm, med hensyn til retterpenge, skur og fåresmør. Givet på Maglegård på Bornholm mandagen efter Vor Frue dag 1555.
(Original på papir i Geheimearkivet.)

Historisk kommentar

Stig Pors's fortegnelse over Bernt Knops ulovlige tilegnelser (1555), uddraget af salig Truid Ulfstands og Jens Brahes tidligere optegnelser, supplerer og skærper anklagerne i Dokument 160 væsentligt: hvor det foregående dokument gengav Bernt Knops eget register over den gejstlige jurisdiktions indtægter, dokumenterer nærværende fortegnelse direkte overgreb - vilkårlig fængsling og beskatning uden lovlig sag (Mads Persen), tyveri af kirkeinventar (sølvkors, sølvknap fra messehagel, kalk og disk fra Nørre kapel), ulovlig tilegnelse af en gejstlig mands (hr. Korts) arvegård og indtægter, samt systematisk misbrug af bispens og kannikernes bønder til ved, dagsværk og skur gennem 14-20 år. Den bevarede påtegning fra hr. Kort selv - "Dette bestyrker jeg med min egen håndskrift" - er et sjældent eksempel på et originalt vidneudsagn indlejret direkte i det administrative kildemateriale. De mange lag af forskellige hænder, som Rørdam omhyggeligt har noteret (jf. de indskudte bemærkninger "Med en anden Haand" osv.), viser, at dokumentet er en sammensat afskrift af flere originale regnskabslapper og vidneudsagn, hvis indbyrdes regnskaber - som Rørdams egen fodnote påpeger - er behæftet med adskillige regnefejl.

Resumé

Stig Pors opregner (1555), efter salig Truid Ulfstands, Jens Brahes og eget vidnesbyrd, en lang række konkrete tilfælde af Bernt Knops ulovlige beskatning, fængsling og tilegnelse af gods fra bornholmske bønder og gejstlige - herunder tyveri af kirkesølv fra Nørre kapel, ulovlig fratagelse af præsten hr. Korts arvegård og kirkeindtægter, uretmæssig besiddelse af Sose-gården i 14 år, samt mangeårigt misbrug af bispens og kannikernes bønder til ved og dagsværk - med en samlet, om end selvmodsigende og fejlbehæftet, opgørelse af de forskellige delsummer.

Dokument Nr. 162

1555. 8 Septbr. Commissions-Forhandling ved Mødet med de Lybske paa Bornholm.

Wij epther^ne Byrghe Trolle tiill Lilløse, Peder Ore tiill Gislefeld, og Niels Lange tiill Kergaardt, Kon. Matt^s wor allernadigste herris forornede Raad, vdstickit aff Kon. Matt^s hiidt tiill Boringholm, at forhøre huis sagher, wenighet, oc threttе, som kunde were emellom Adellenn, Borgernne, oc bøn= derne, mett meninghe indbyggere her paa landett, ssom the kunde haffue tiill the Lubskers sogeder her paa Landett att be= skylde, som wor Bern Knop, Blasius van Wicken, oc Mester Hermand Boethin. Thaa haffue wij nu epther høgmelte Kon. Matt^s wor allernaadigste herris befalling forhørt hanne thret=

Side nr. 221

Dokument Nr. 162 (fortsat)

ter oc wenigheder, wbj erlige oc høglærde mendß Doctor Falck, Borgemester wbj Lubeck, och h^r Bartholomeus Tenapell offuer= werelße, som the forsliickett wor, aff theris Borgemester oc Raad tiill Lübeck, mett fuldmagt, att handle oc tiillfredzstiillett. Thaa haffue wij forhandlede same klagemoll, oc besuerring tiill minde och rette, wbj saa mode som her epther følger.
Jt. Lauritz Persßenn wbj sj. Clemenns Soghenn beclager offuer Bern Knop, at hannd haffde tagitt x suin fraa han= nem paa vdmarcken, for att the icke wore ringitt wbj neßen, huilcket tilforne aller sedvane hafde weritt, att mand skulle therfore haffue forbrott sinne suin, oc dog giffuer aarlig ther= fore skurfmør tiill slottet oc theroffuer beskattitt hannem en hoff gods oc penndinge aff, huilckit hand beuiste med sinne Naboer att haa gangett wore. Ther emod berettet Bern Knop att hannem icke dragiiß tiill minde, om hand fick samme suin eller ey tiill slottit, oc icke helder beskattett wden huis hannem aff heriitzfogeden war tildømpt epther lougen. Thaa begerede for^ne Hanns Persß att he hans Dom, handt ther paa hagde. Tha haffde Bernn Knop ingenn Dom ther paa, oc icke helder kunde findes i handbedt att the haffde werit wbi retthe tiill tinge el= ler andenstedß om same sagh. Tha bleffue the om samme sag saa forligte, att Suegger Kettell*), som nu tiill posse skall bliffue Lübßkers fogitt her paa Hammerßhus, skall betalle oc fornøghe for^ne Lauritz Persß nu til posse forstkommendes xx lod sølff, oc ther mett were en afstallenn sagh paa bode sidder.
Jt. thernest beclagede Anne Anders Hannßis i samme ho= genn offuer Bern Knop, at handt lod hugge hoffuedet aff hin= diß hoßbond oc tog alt hans godß oc gaardt fraa hinde oc vj smaa børn epther hans Dødt, oc haffde hannem ther offuer tilforne wbj vj wgher wbj tornet, oc haffde ingen an= den sagh mett hannem, endt at handt nogen tiidt tilforne wor kommen i tretthe mett en anden mand, om et laß slouff til at brennde, som hand haffde hugget paa hanns, oc siddenn ther

**) „Suegger Kettell", som Forretningen har helt igjennem, er en For= vandsking af Navnet: Schweder Ketting.*

Side nr. 222

Dokument Nr. 162 (fortsat)

offuer bleffue forligtt, at huilckenn thet opbrødt, tha skulle were giortt paa ett orbode moell. Oc ther epther lod Bern tage hannem oc setten i tornedt, oc lod hugge hans hoffuitt aff hannem, oc gaff hannem sagh at hand icke haffde holt samme forligelße, dog then andenn mand intet klagede paa hannem. Ther emodt berettet Bern Knop, at thet hand icke lodtt huge hoffuedit aff hindiß hoßbondt, men then anden mandt mett naffn Pr. Hindzen, som thet wilfor wore giort emellom. Thaa frem=

kom for^ne Per Hindzens søn, Hans Persøn, oc sagde kortt neye, at hans fader aller klagede paa hindiß hoßbondt epther then forligelße thennom emellom giort wor, huilckett handt beui= ste strags, mett meninghe almue, som tha for oss tilstede wor, oc bestode att for^ne Per Hindzenn, aller klagede hannem tiill hans Dødt, menn att Bern Knop lod føre hannem fraa slot= tett, oc huge hans hoffuitt aff, oc icke for^ne Bern Knop kunde thett i noger mode beuiße, at for^ne Per Hindzen klagede han= nem nogen tiidt an tiill hans Dødt, offuer thenn forligelße then= nem emellom om for^ne Las wed gangen wore. Thaa bliff dog samme sagh saa fordragen och tiill mindelighet forligt, saa att Suegger Kettill nu til posse skall fornoghe for^ne Anne, Anders Hanßkiß, paa hindiß oc hindiß børns wegne, for boe oc bo= staff i^C xL lod sølff, oc skall hun haffue paa hindiß børns wegne til bodt, for theriß faders dødt, ij^C Jochimßdaler nu til posse, oc skall for^ne Anne, Anders Hanßkiß, haffue til sig helfuer xij alne Engelst oc Ierritt tiill et hoffuidklede nu til stj. Morthens Dagh, oc ther mett bleffue the paa alle sidder for= entthe, fordragne oc forligte, oc aller mere her paa tallis en= then aff thenn dødeß arffuinge, eller aff nogher anden, i noger mode.
Jt. Margrete Per Jngemars i samme hogenn beclager offuer Bernn Knop, at hand tog hindis børns gods fraa hende, for att hindis fiste hoßbondt belaa en hindis Dotter, hun hagde mett hendes første hoßbondt, oc ther offuer tog theres bondegods mett, oc menthe at handt icke haffde forbrott sit iordegods, dog hand haffde forbrott sinn hals. Tiill huilckett Bernn Knop bestod att saa wor ganget. Thaa bleffue the i

---

Side nr. 223

Dokument Nr. 162 (fortsat)

alle mode ther om saa forligte, at for^ne Suegger Kettell nu tiill posse skall bettalle oc fornøghe for^ne Margrethe, Per Jnge= gemars, Lxiij Lodt sølff, och ther wenligenn forligte i alle mode.
Jt. Hans Hinrickßß i Østermarck sogenn beclagher offuer Bernn Knop, att hand mett wrette haffde beskattet hannem i^C xx Mk. ij par øgrne, i hest saa god som xxx Mk. Ther emod berettet Bernn Knop, at thenn sag tilforne wor forligt aff Kon. Matz. forornede Raadt, som tilforne wor her paa Borringholm at høre huis wenigheb her wor paa lan= dett, oc ther aff haffuer giffuit hannem x Daler xx lod sølff, oc i hest saa god som xij Mk., huilckett for^ne Hans Hinrickßß icke wille bestaa hannem. Thaa bleff thet saa for= ligt, at for^ne Suegger Kettell skall nu tiill posse fornøghe han= nem alt for^ne godß, som forscreffti staar oc ther mett were enn afstallen sag i alle mode.
Jt. Hans Karlßonn i samme sogenn beclagher offuer Bern Knop, at hand beskattett hannem aff xxx Daler oc xxx marck, for handt wille icke dricke hans skoell, forend hand dracks gud faders skoell. Ther emod berette Bern Knop, at hand beskattett hannem for hand tolde enn beße. Tha beuiste for^ne Hans Karlßonn thet strags at hand haffde fertt handemanden same beße i lang tiid tilforne, oc icke thet wore for anden sagh, end som for^it staar. Thenn sag bleff saa til minde= lighet forligt, at for^ne Suegger Kettel nu tiill posse skall fornøge hannem Lvj lod sølff, och ther mett were i alle mode forligte.
Jt. Keld Jespersßen i samme sogenn beclagher offuer Bern Knop at hand beskattet hannem aff vj lod sølff og i støcke leyste for hans fader motte begraffuis, for hand døde i enn borgen, som hand haffde loffuit for enn anden mandt, huilckett Bern Knop bestod hannem at saa wor gangit. Thenn sagh bliff saa forligth till mindelighet att Sueger Kettel skall fornøge oc betalle hannem nu til posse xx lod sølff eller xL marck penninge.
Jt. Peder Jensß i Nerøe klagede offuer Bern Knop, at handt lod hugge hoffuede aff hans broder oc ther offuer tog

---

Side nr. 224

Dokument Nr. 162 (fortsat)

hans bondegods till slottet. Tiill huilckitt Bernn Knop suua= rede, att thet hand lod hugge hoffuedet aff hans broder, thet wor for hand wor oprørsk wbj feydenn, oc ther for menthe at hand motte saa well tage hans bondegods till slottet, som an= dett hans lodzøere. Thenne sag bleff saa om bondegarden forhandlet till mindelighet, at Suigger Kettell skall nu tiill posse fornøge for^ne Per Jenßß xv lode marck for hans broders bonde gods oc ther mett ther om were enn afstallen sagh.
Jt. Hans Perßhenn ther samesteds, beclagher at Bernn Knop tog hans oc hans metarffuinges iordegods loug vfordellt oc ald theres boe oc bostaff, som thennem epther theriis moder, wor tilfallenn. Ther tiill huarede Bern Knop att hans fader Per Hindzenn hafde merckt en kalluff som hans Naboe tiil= horde, oc ther mett haffde forbrott sinn hals, oc ther fore tog alt hans godß tiill slottit oc benaadet hannem at bliffue wed liffuit. Thenn sag bleff saa tiill mindelighet fordragenn, at Suigger Kettell nu tiill posse skall fornøge for^ne Hans Persß Per Hindzis søønn, oc Hans Persß Per Henrickß søønn, paa theres oc alle theres søstens oc metarffuinges wegne, fore boe oc bostaff iij^C marck penninge, oc ther tiill fornøge Hans Persß Per Hindzis søønn, paa hans oc hans fuldsøstens wegne, for theres moders iorde gods Lxxx ledige marck, och ther mett for alle sagher were wenlig oc well forligthe i alle mode.
Jt. Gutti Offersß i sj. Jeps hogenn beclager offuer Bern Knop, at hand beskattet hannem xx lod solff aff, for hand lontte enn fange som gick ledigh og lees, en kniff at skere hit trøyghe erme sønder met. Ther tiill huarede Bernn Knop, at hand loenthe en fange siinn kniff, at skere sig løs mett paa slottet, ther emod i retthe lagde for^ne Gutti Offersß, et tuigge= mandz uidne att same karll, som hand lontte kniffuen, gick ledigh og løes paa slottet. Thenne sag bleff saa tallit tiill mindelighet at Szuegger Kettel nu tiill posse skall bettalle oc fornøghe hannem xij lod sølff, oc ther met were en afstallen sagh i alle mode.
Jt. Knud Persß i sj. Knuds hogenn beclagher offuer Bern Knop, att hand beskattede hannem for hand klagede wold

---

Side nr. 225

Dokument Nr. 162 (fortsat)

oc gardganghe paa en anden mand, oc kunde thet icke beuiße, huilckit Bernn Knop oc bestod hannem, at saa wor ganget. Thaa bleff thenne sag saa forligt, att Sueggher Ketell nu till posse skall giffue oc fornøghe hannem i stocke getterst oc i ste paa iij lodt sølff, och ther mett i alle mode samme sag at were afstallenn.
Jt. Jep Jensß i Aasker (sic) beclagher offuer Bern Knop att hand beskattet hans fader viij lod sølff aff, for hand skulle haffue fortald hans hustrue, huilckit hand sagde at hand icke giortt hagde. Ther emod berettet Beru Knop at then tiidt hand beskattet hannem same penninge aff, tha haffde hand wiidnisbyrdt ther nogh oppaa, at saa gangen wor, men nu sagde hand sig icke at komme samme windisbyrdt ihuff, huem the ere. Tha bleff samme sagh tiill mindelighet saa forligt, at Suegger Kettell skall nu till posse giffue hannem oc hans søsstenn x lod solff, oc ther mett were forligtt i alle mode.
Jt. Mickell Jepßhenn beclagher at Bernn Knop beskatthett hans frende Moghens Albretzenn aff i^C xx marck, for hand talde mett Niels Laßhenn i seygden, ther hand kom fraa Skonne oc drog hiidt

tiill landet, oc hand huercken huset hannem, eller giorde hannem noget andett gott. Ther emod berettet Bernn Knop, at then tiidt hand beskattet hannem for^ne pen= ninge aff, tha wore for^ne Niels Laßhøn hans fiende, oc skulle haffue husidt oc giorden bistandt, huilckit dog icke beuiisis kunde. Thaa bleff same saagh dog saa forligt, at Suegger Kettell nu tiill posse skall fornøge for^ne Mogens Albretzens hustrue oc hans børn Lx marck danske penninge, oc ther mett were en afstallen sagh i alle mode.
Jt. Matz Persßen i sj. Mickels sogen beclager offuer Bern Knop, at hand beskattede hannem i stocke leyst oc iiij lod sølff aff, for nogit sølff hand skulle haffue slagget vnder sig, oc dog sagde hart neyg ther fore. Ther till huarede Bernn Knop oc bestodt, at hand haffde beskattet hannem same penninge aff, for nogett sølff hand skulle haffue dolt oc slagitt vnder sig, huilcke Bernn icke beuisße kunde enthenn mett breff eller windisbyrdt. Saa bleff same sagh saa forligt, at Sueg=

Side nr. 226

Dokument Nr. 162 (fortsat)

ger Kettell nu til posse skall fornøge for^ne Matz Persßhenn xxx marck danske, oc ther mett were en afstallenn sag.
Jt. Moghens Hiort i Boelsker sogenn beclagher offuer Bernn Knop, at hand beskattet hans fader xv lod solff aff, som hand menthe mett wrette. Ther emod berettet Bernn Knop, at thet hand haffde beskattet hannem aff, thet wor for hand talde enn mand till, met naffn Hanns Borby, om noghenn penninge, som skulle haffue bleffuit tagett aff en kiste, som hand førde fraa Skonne fore for^ne Moughens Hiorts fader, oc hiid till landit, oc hand icke kunde beuiße for^ne Hans Borby samme sagh offuer. Ther tiill huarede for^ne Moghens Hiort, att hans fader icke gaff Hans Borbye skyld eller sagh for samme kiste wor opbrott, huilcket hand beuiste mett windisbyrdt. Tha forligte wij thenne sagh i saa mode, att for^ne Suegger Kettell nu till posse skall giffue for^ne Moghens Hiort xij lod solff, oc ther mett were en fordragen sag i alle mode.
Jt. Hans Andersß i Aacker hogen beclagher offuer Bern Knop, at hand beskattet hans fader iij^C marck oc i stcke Leyst aff, for hand gaff en fredløs mandt en stoell mielk. Ther emod berettet Bern Knop, att hand haffde huißt enn fredløs Mandt, oc ther fore motte giffue hannem the penninge. Ther emod berettett Hans Andersß, oc bød sig wnder Bernn Knops be= uißningh, oc windisbyrdt. Tha haffde Bernn ther ingen be= uißning paa. Tha forligthe wij samme sagh, tiill mindelighet, saa at Suegger Kettell nu till posse skal giffue for^ne Hans Andersß ij½*) marck oc i stcke gøtterst, oc ther mett were i alstallen sagh.
Jt. Jßraell Esbernsßhenn beclagher offuer Bern Knop at hand beskattet hannem aff ij^C mck., x lod solff, oc i stocke leyst, for hand talde met enn Mand, mett Naffn Hinrick Klaußß, ther hand kom fraa Kon. Matts. wor allernadigste herre. Ther emod berettet Bernn Knop, at for^ne Henrick Klaußß wor thette lands fiende, huißit oc herberge hannem, huilckit for^ne Jßraell Esbernß icke bestaa wille, wben aleniste at handt talde enn gang met hannem wde paa markenn, oc icke Bern Knop hannem thet heldir offuerbeuiße kunde. Thaa bleff samme

*) *Her er udentvivl ment ii½^C Mark.*

Side nr. 227

Dokument Nr. 162 (fortsat)

sag dog saa forligt, at Suegger Kettell nu tiill posse skall fornøge hannem i½^C mck. oc i stocke gøtterst, och ther met were enn afstallen sagh i alle mode.
Jt. Berntt Nielsß i Laurßker sogenn beclager offuer Bernn Knop, att hand beskattet hannem aff i stocke leyst, xxx lod solff, hans taske met v marck, i sø paa iiij lodt, i par ørne, oc v alne Engelst, for ith armbørst, hand skulle haffue hafft hoß sig, oc dog haffde hold thet et aar tillfornne. Ther emodt berethet Bernn Knop, at thet handt beskattet hannem samme penndinge aff thett wor for handt haffde hafft ilt armbørst hoß sigh emodt forbudt, som thennem wor tilbødet at føre thennem tiill slottett. Thaa bød for^ne Berntt Nielsß sig vnder huis beuißning, som for^ne Bernn Knop ther paa haffue kunde. Tha kunde forne Bernn Knop thet icke beuiße enthen met breff eller vindisbyrdt i nogher mode. Thaa bleff samme sag dog saa till mindelighet forligt, at Suigger Kettell nu tiill posse skall fornøge oc bettalle hannem xxxv Lodtt sølff, oc ther met were en afstallen sag i alle mode.
Jt. Suen Persßhonn beclagit offuer Bernn Knop at hanndt beskattet hands Broder aff i støcke gøtterst oc vj lodt sølff, for handt hug ett hafst las webt i Wellingh, oc dogh icke bortt togh samme wedt. Ther emodt berethet Bernn Knop, att hand hugh same lass wedt inde i slottens skoff oc ther= fore motthe giffue samme penndinge oc klede wdt, som forschreffuit staar. Thaa forligthe wij samme sagh, att Sueg= ger Kettell nu tiill posse skall giffue oc fornøghe hannem i stocke gøtterst oc ther mett were en afstallen sag i alle mode.
Jt. Jens Nielsß i Cantherdam beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattet hannem mange penndinge aff, for nogher adstillige sagher thennem emellom wor, oc tiisligeste Blasius van Widten beskattet hannem aff huiffzindztiuffue lodtt solff, for hand klagede siinn brøst for Kon. Matt., at Bernn giorde hannem wrett. Huilcket Bernn Knop oc bestodt, at thennem haffde werrit mange thretter oc wenighet emellom, dog kunde ther ingen sager findes saa store, eller kunde be= uiße hannem thennem offuer, atth handt mett retthe kunde be=

Side nr. 228

Dokument Nr. 162 (fortsat)

skatte hannem hitt gods eller penndinge aff. Thaa bleff dog same sag saa forligt tiill mindelighet, att Suiggher Kettell nu tiill posse skall giffue hannem i^C marck penninge, iij støcker gøtterst, forvdenn thenn Daller, handt andtuordett hannem nu strags, och ther mett alle sagher i alle mode were afstallenn tiill enn endelighe ende.
Jt. Hans Kubbe i Laurßterßogenn beclagher offuer Bern Knop, paa hans moders wegne, for i støcke Leyst och iiij lodt sølff, som hand beskattet hans fader aff, for hand skulle haffue beliggiit siinn Naboes hustrue, huilcket hand giorde sinn loug fore. Ther emodt berettett Bernn Knop, att thenn tiidt handt hørde the mumblede, om samme sagh, tha beskattede hand han= nem samme penndinge aff. Thaa bleff samme sagh saa for= ligt, att Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue och fornøghe hannem xxx marck, oc ther mett were wennligenn oc well for= ligthe i alle mode.
Jt. Raßmus Perßhønn i Westermarcker beclagher offuer Bernn Knop, att handt beskattede hans fader i støcke Leyst, xx lod sølff, i sø paa iiij lodt oc i heft paa x lodt, fore hand aag enn Bragh kiste fraa Rødne, oc bliff opslagenn paa weynenn om natthenn, emodt hans minde, hannem wuitterligt, oc be= rettet frembelis, at Bern Knop losfuede hannem thett, ther handt wdgaff samme gods, att therßom handt kunde saa fatt paa thenn karll gierningenn giorde, tha skulle hand saa finne penndinge igen; huilckit dog icke skede. Ther tiill huarde Bern Knop, oc bestod att hand beskattet hannem nogett gods oc penndinghe aff, for samme sagh, men huor mange thet wor thett drages hannem icke tiill minde, oc icke helder at hand losfuede hannem thett løfsthe, som for^ne Rasmus

Persß nu siger. Ther emodt berettthet Rasmus Persß, oc beuisit met the Dannemendt, som afstalde samme sagh, at thet wor saa mange penndinghe oc gods, Bernn Knop fick fore samme sagh, som forscreffuit staar, oc att Bernn Knop oc losfuede hannem sit gods ighen, nar hand kunde besporge samme karll, oc thenn saa satt oppaa. Tha bleff thenne sagh saa forligt tiill minde= lighedt, att Suegger Kettell nu tiill posse skal fornøge for^ne

---

Side nr. 229

Dokument Nr. 162 (fortsat)

Raßmus Persßhøn xxiiij lod sølff, oc ther mett were enn aff= tallenn sagh i alle mode.
Jt. Peder Esbernsß i Westermarckßogen beclagher offuer Bern Knop, att hand beskattit Hans Jepsß aff i Laurßkerso= genn i støcke gøtterst, i ste paa iiij lodt oc en øre, for handt kunde icke aghe saa stort ett themmerthre paa slottit, som Bernn Knop hand wille. Ther emod berettett Bern Knop, att thet hand beskattet hannem aff, thett wor for hand kom i trette mett enn andenn mandt, dog kunde Bernn Knop thet icke i nogher mode beuiße hannem offuer. Thaa bleff samme sag saa till venlighet fordragit, at Suegghar Kettell nu til posse skall bettalle oc fornøge for^ne Peder Esbernsßøn xx marck penn= dinghe, som skall kome Hanns Jepsßens børnn tiill beste.
Jt. Peder Bøcker i samme sogenn beclagher offuer Bernn Knop, at hand beskattede hannem aff i støcke gøtterst oc i øre, mett mere gods, for hanns hustruis broder tog enn quinde oc drog aff landett met. Ther emodt berettet Bernn Knop, at samme sagh tilforne wor forligt, oc ther om i rette lagde windes= byrdt huilckit icke wor nøyagtigt. Dog bleff samme sag saa forligt, att Suigger Kettell nu til posse skall giffue hannem v lødige mck., x lod sølff, ij støcke gøtterst, i øre, i føe, och iij marck penndinghe, oc ther mett were enn afstallen sagh i alle mode, oc icke mere paatallis.
Jt. Jes Stogesß i sj. Jeps hogenn beclager offuer Bern Knop, at hand beskattet hannem aff ald hans eyendell, for hand solde Maugens W tiill Skonne, fot enn styrismand oc ther fordennn ½ støcke Leyst, ij støcke gøtterst, oc xvj lod sølff. Ther emodt berettet Bernn Knop, at ther hannd solde for^ne Moghens W till Skonne, tha wor hand hanns fiende, oc menthe att handt ther fore motthe well beskatte hannem. Ther tiill huarede for^ne Jes Stogesßønn oc berettet, att Bernn Knop, gaff Moghens self loff till, at drage her fraa landet oc tiill Stralßund, oc ther hand kom wbj søenn mett hannem, nøde Moghens hannem till at løbe til Skonne met sigh, till sin fæstemøe, huilckit Bernn Knop bestod hannem saa att vere ganget. Tha bleff samme sagh saa forenntih tiill mindelighet

---

Side nr. 230

Dokument Nr. 162 (fortsat)

att Suegger Kettell, nu tiill posse, skall fornøghe hannem Lx marck, oc ther mett were enn afstallen sag.
Jt. Peder Jepsßhønn i Aakirckebye beclager offuer Bern Knop, att hand tog hans hoffuitlodt fraa hannem, for handt hugh i almindingen, som hand giffuer skoffimøer fore, oc ther tiill mett motthe giffue hannem xij lod solff. Ther emodt be= rettet Bernn Knop, at hans Ridefogett hagde sagt for han= nem, at for^ne Per Jepsß haffde hugett vfkelleg i skoffuenn, oc ther fore beskattet hannem som forscreffuit staar. Thenn sag bleff saa forligtt attb Suegger Kettell nu til posse skal giffue hannem xij lodt solff oc xij marck penndinge, oc ther mett were en afstallenn sag till mindelighet.

Jt. Jens Erickßhenn i sj. Nicolauj hogenn beclagher, att Bernn Knop beskattet hannem aff en stor hob godß oc penn= dinge, for attstillige sager hand giorde sig tiill hannem. Ther emod berettet Bernn Knop, at handt drages thet well till minde, at hand wor i thrættthe mett hannem, men huor for thet wor, eller huor mogit handt gaff hannem, thett kommer hand icke i huff. Tha bleff same sagh dog saa forligt til mindelighet, att Suegger Kettell nu tiill posse skall fornøge oc betalle hannem viij lodt solff, i stocke Deffuenterst, och v Mk. penndinghe, och ther mett i alle mode were enn afstallenn sagh.
Jt. Hans Bentzenn i Østermarckßogenn beclagher offuer Beru Knop, att hand beskattet hannem aff xvj lod solff oc i føe, for hand ogh offuer siinn Naboes eng mett eth las høe. Ther tiill huarede Bernn Knop, at samme sagh tilforne haffuer werett forligt, oc thet stragrs beuißte. Thij sagde wij thenn forligelße wed magt attb bliffue i alle mode.
Jt. Hans Laurßß i Westermarck hogenn beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattede hannem aff i stocke Leyst, i øre, i føe, oc ij marck penndinge, for hand giorde icke siin loughefsd om dagenn saa tiille for medag, som handt skulle. Ther emodt berettett Bernn Knop, att same sagh tiilforne wor forligt, dog kunde hand thet icke anderledes beuiße. Tha bleff samme sag forligt, at Sueger Kettell nu til posse skall giffue hannem xij marck, oc ther mett were forligtt i alle mode.

Side nr. 231

Dokument Nr. 162 (fortsat)

Jt. Anders Sfoning i Rødsker sogenn beclagher offuer Bernn Knop, for mange adstillige sagher, oc besynderlig for en sagh, att hand beskattet hannem x lod solff aff, i stocke leyst, ij ørne, och ij føer, for ther kom en fremedt mandt oc tappet en skoell øll, emodt hans hustruis minde hiemme till hans. Ther emodt berettet Bernn Knop, at thet handt beskattet hannem thett wor for hannd wnderslo sig iiij las ybe wedt, dog kunde Bern Knop hannem thett icke offuerbeuiße, att hand thett giortt haffde. Tha bleff samme sagher saa til mindelighedt for= ligte, at Suegger Kettell nu til posse skall giffue oc fornøge hannem i^C marck penndinghe oc ther mett were enn afstallen sagh i alle mode.
Jt. Rasmus Køller i sj. Jeps hogenn beclagher at Bernn Knop (beskattet) hans Dienofs*) i^C xx marck oc i stocke leyst, fore hand lontte Niels Laurßß i kiortell. Ther emo berettet Bernn Knop, at thet hand haffde beskattet hannem, thet wor for hand wor oprørsk i seygden. Tha bødt Raßmus Køller siig vnder Bernn Knops windisbyrdt huis handt ther paa hagde; tha haffde hand ingen windisbyrdt ther paa. Tha bleff samme sagh saa till mindelighedt fordragett, att Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue oc fornøghe hannem i^C marck Danske penndinghe, och ther mett were enn afstallen sag i alle mode.
Jt. Pouell Hanßß i Østermarckßogenn beclagher at Bernn Knop beskattet hans hustruis fader i stocke Deffuenterst oc vj lod sølff aff, for hand kom icke saa tiille abt waghe offuer hannem, ther hannd laa i gesteriij i Aakirckebye, som the andre søgnemendt ther omfring. Ther emodt berettet Bernn Knop, at hannem drages icke till minde, att thet saa skett wore, men bestodt, hand haffde fanget noghre penndinghe aff for^ne hans hustruis fader, oc icke nu wed dog huor mange the ere, eller huorfore thet wore. Tha bleff same sag saa forligt, att for^ne Pouell Hanßß, paa hans hustruis faders wegne, skall haffue aff Suegger Kettell i stocke leyst, ij stocke Deffuenterst,

**) Skriveren har enten skrevet feil, eller glemt Noget, da Meningen, uagtet det indskudte Ord, ikke er klar. Muligt skal der læses: Dien aff.*

Side nr. 232

Dokument Nr. 162 (fortsat)

oc i ste paa iij lodt, nu tiill posse, oc ther mett were en aff= tallen sag.
Jt. Hans Sfonningh i Laurßker hogenn beclagher offuer Bernn Knop, att handt beskattet hannem i stocke gøtterst oc vj lod solff aff, for hand kaupte nogett møgh aff en mandt, som bode i theres gillehuß. Tha bleff then sagh saa minde= lighedt fordraget, att Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue hannem i stocke gøtterst, oc ther mett were en afstallen sag.
Jt. Niels Jepsß i Aasle beclagher offuer Bernn Knop, at hand beskattet hannem aff ørne, føer, oc penndinge mere endt for i½^C marck, for en trette hans hustrue kom i men hun wor encke, for ett suin, dog at Dommeren dømbde hende suinit tiill. Tiill huilcket Bern Knop berettet, at hannem icke drages thet nu til minde, huorledes sagenn forløben er, dog kunde hand icke sige neye for samme penndinghe. Then sag bleff saa forligt tiill mindelighedt, att Suegger Kettell nu tiill posse skall bettalle oc fornøge hannem Lxxx marck penndinge oc ther mett were wdi alle mode fordragne.
Jt. Bonde Mougensß i Aackerhogenn beclagher offuer Bern Knop, att handt tog noget Eng fraa hans gard oc lagde tiill Walliggard, oc ther tiill mett beskattet hannem xij marck aff. Then sag bleff saa tiill mindelighedt fordragett, att Suegger Kettell nu til posse skall giffue hannem vj marck, oc ther tiill fly hannem samme engh ighenn, om handt thenn skall haffue mett rettbe.
Jt. Jep Magenn i Nycker sogen beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattet hannem aff i stocke Leyst, oc iiij lod solff, for hand brød en ren op emellom sigh och sinn Naboe. Then sag bleff saa forligtb till mindelighedt, at Suegger Kettell nu til posse skall giffue oc betalle hannem i stocke Deffuenterst oc iiij lod solff, epterthy Bern Knop haffde icke beskattet hannem hitt godß aff for andre sagher, oc ther mett were en afstallen sagh.
Jt. Hans Ruger i Laurßker hogenn beclager offuer Bernn Knop, att handt beskattede hans hustruis fader viij lod solff oc i par ørne aff, for handt gembde noghre penninghe for

---

Side nr. 233

Dokument Nr. 162 (fortsat)

en prest mett Naffn h^r Morthenn. Ther emodt berettet Bernn Knop, at hans hustrues fader wnderslo sig noghre penndin= ghe, som hand haffde att giemme fore for^ne her Morttenn, oc att her Morthenn wor en Rømnings Mandt her fraa landet, huilckitt Bernn Knop icke beuiße kunde. Thaa bleff thenne sag saa till mindelighedt fordragett, att Suegger Kettell nu till posse skall giffue hannem iiij lod solff oc ett stocke gøtterst, oc ther mett were en afstallen sagh i alle mode.
Jt. Laurißß Andersß i sj. Clemens sogenn beclagher off= uer Bern Knop, at hand tog fraa hannem, sidenn hans fa= der døde, i par ørne oc viij lod solff, for ett windisbyrd hans fader widnede, men hand leffde, mett andre flere adstillige sager. Tha bleff samme sag saa tiill endelig Ende forligt, att Suegger Kettell nu til posse skal fornøghe oc betalle han= nem i stocke gøtterst oc i ste paa ij lodt, oc ther mett were enn afstallen sag.
Jt. Jenßß Hanßß i sj. Jeps hogenn beclager offuer Bernn Knop, att hand motthe giffue hannem xx lod solff oc iij alne Engelst, for hans fader motthe begraffuis, for nogen trette thennom emellom wor om ett loffthe. Thaa bleff samme sag saa forligt, at Suegger Kettill nu tiill posse skall betalle oc giffue hannem xxv lod sølff, oc icke ther paa talles epther thenne Dagh i nogher mode.
Jt. Niels Mougensß i Laurßker hogenn beclager offuer Bernn Knop, att handt haffde taget hans fader om natthetiide, oc sat hannem i tornett, oc beskattett hannem aff i^C lod solff, oc ther tiill

mere gods oc penndinghe, for att hand gaff han= nem sag, at hand skulle haffue stiollit enn ore, huilcket dog icke beuisis kunde, oc aller hand wille bestaa. Ther emod berettet Bernn Knop oc sagde, atth thet handt haffde beskattet hannem samme penndinghe aff, thet wor for hand wor skyllit for i øre; dog sanndß ther ingenn beuißningh att hand skulle haffue stiollit samme øre. Thaa bleff thenn sag saa forligt tiill mindelighedt at Sueggher Kettell nu tiill posse, skall giffue oc fornøghe hannem i^C marck penndinge oc ij stocker Deffuenterst, oc ther mett were enn fordragen sagh.

Side nr. 234

Dokument Nr. 162 (fortsat)

Jt. Hans Abramsß i sj. Pouls hogenn beclager offuer Bernn Knop, att hand beskattet hans fader aff i seygdenn Lxxx marck, och ther seygdenn wor offuerstandett motthe hand siden paa nye ighen vdgiffue thennem end enganghe, oc ther mett menthe att Bernn giorde hannem wrett. Ther emod berettet Bernn Knop att hannem icke drages till minde at haffue fanget same penndinge mere ennt enganghe. Tha beuiste for^ne Hans Abramsßøn, atth hans fader motte dubilt vdgiffue for^ne penndinge. Thaa bleff thenne sag saa forligt till mindelighedt, at Sueger Kettell nu tiill posse skall giffue for^ne Hans Abramsß paa siinn faders wegne i½^C mck., oc ther mett were enn afstallen sagh i alle mode.
Jt. Lauriß Marckurßß i sj. Pouils hogenn beclager offuer Bern Knop, att hand beskattet hannem aff i stocke Leyst ij ørne oc xiiij lod solff, for hand hug noghre smo thre paa vdmar= ckenn, tiill sparer tree. Ther emodt berettbet Bernn Knop, at hand hug vj eller vij treer i vdmarcken som forscriffuit staar, oc ther fore bestodt att hand motte giffue hannem samme penn= dinghe, dog bestod hand att thet war huerckenn Bøggetre, eller Eghetre. Thaa bleff samme sagh saa tiill mindelighedt for= dragett, at Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue oc fornøghe hannem xiiij lod solff oc i stocke gøtterst, oc ther mett were en afstallen sagh i alle mode.
Jt. Niels Laurß i Westermarckßogenn beclagher offuer Bernn Knop, at hand beskattet hans fader i stocke (sic) ij Køer oc iiij lod solff, oc att samme godß er hannem tilforne tilsagt, dog staar ther endnu ighenn iiij lod solff, iij marck penndinghe oc i seng. Thenn sag bleff saa forligt, at Suegger Kettill nu tiill posse skall giffue hannem xij mck., oc ther met were enn afstallenn sagh i alle mode.
Jt Laurißß Jensß i Østermarck beclaget offuer Bernn Knop, att hand beskatte hans hustruis fader i stocke Leyst oc i ste paa iiij lodt, for hand ock en andenn mandt wille haffue slagess oc thet dog icke skede. Ther emodt berettthet Bernn Knop, at hannem drages well till minde, att hand beskattede hans hustruis fader noghre penndinghe aff, for enn andenn mand, hand kom i

---

Side nr. 235

Dokument Nr. 162 (fortsat)

trette mett, dog kommer hannem icke ihuff eller drages tiill minde, huorfor thet wor. Thenn sagh bleff saa tiill minde= lighedt forligt, at Sueger Kettill nu til posse skal giffue hannem i stocke Gøtterst oc iiij lod solff, oc ther mett were enn aff= tallenn sagh i alle mode.
Jt. Jsfuer Jude i Westermarck sogenn beclagher offuer Bernn Knop, at hand beskattede hannem i stocke gøtterst oc i ste paa iij lodt, for enn karll miste noghre penndinghe hiemme tiill hans, som hannd haffde loentt huß, oc karlen dog icke skylte hannem for samme penndinghe. Ther emodt berettet Bernn Knop, at ther hand beskattet hannem samme gods aff, tha skolte thenn an= denn

mandt hannem for for^ne penndinghe, dog kunde hand thett icke beuiße. Thenn sagh bleff saa forligt, at Suegger Kettell nu til posse skall betalle oc fornøghe hannem i stocke gøtterst, oc ther mett hagenn i alle mode att were fordragen.
Jt. Erffuiz Hanß i Aacker søgen beclagher offuer Bernn Knop, att hann beskattett hannds fader aff x lod solff oc i ore, for hannd pantit nogenn engh aff enn mandt. Ther emod berette Bernn Knop, at hand haffde taget samme engh fraa hannem, emodt hans willie, huilckit Bern Knop dog icke beuiße kunde i nogher mode. Then sag bleff saa till mindelighedt fordragett, at Suegger Kettell nu tiill posse skall bettalle hannem Lx marck penndinghe oc ther mett werre enn afstallenn sagh i alle mode.
Jt. Per Nielsßhenn i Aacker sogenn beclager offuer Bernn Knop, att hand beskattet hannem aff i øre oc ij t^ner haffre, for hand hug i almindingh, dog samme skouff wore icke mere endt i lass, oc huerckenn egh eller bøgh. Ther emod berettet Beru Knop, at thett wor for hand hug emodt forbudt i almindingenn. Thenn sag bleff saa tiill Mindelighedt forligt, at Sueger Kettell nu tiill posse skall bettalle oc fornøge hannem i ste paa iij lod oc ther mett were enn afstallen sag i alle mode.
Jt. Peder Jennß i Snodeck beclagher offuer Bernn Knop, att handt beskattet hannem i stocke leyst oc i t^ne torsk, oc ther till mett tog hans gard fraa hannem, fore handt køpte ett ogh aff en Mand, oc haffde dog siinn beuißningh ther paa. Ther emodt berettet Bernn Knop, at hand haffde ingenn hembler til

---

Side nr. 236

Dokument Nr. 162 (fortsat)

samme ogh, oc ther fore tog hans gardt oc godß fraan hannem. Ther emodt berettet Per Jenß, oc beuiste att hand haffde siinn hembler til samme ogh. Thett bleff saa tallet, at for^ne Per Jennß skall nu stragrs haffue siinn gard igenn, og ther tiill enn t^ne torsk, oc icke were mand thes were for thenn sagh, thy hannem skede wrett. Dog her mett were enn afstallenn sagh.
Jt. Suen Persßhønn i Olsker sogenn beclagher offuer Bernn Knop paa siinne egne oc paa siinn hustruis moders wegne. Thenn sagh bleff saa forligt, at Suegger Kettel nu tiill posse skall giffue hannem xx lodt solff oc i stocke ager, som Morthenn Bøhesløtter haffuer, oc ther mett alle sager att were forligte oc fordragne i alle mode.
Jt. Peder Hanß i Østermarckßogenn beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattet hans fader xL marck aff, for hand pløgede, mett enn anden mand, emodt Bernn Knops minde. Ther emod berettet Bernn Knop, att hand pløgede enn anden Mandß iordt, oc ther fore motthe giffue hannem the pendinghe, huilcket dog icke beuisis kunde. Thenn sag bleff dog saa forligt, at Suegger Kettill nu tiill posse skal giffue hannem i stocke gøtterst oc i ste paa iij lod solff, oc ther mett were enn afstallen sagh.
Jt. Hans Sare i Rødker sogenn beclagher offuer Bernn Knop, att hand tog fran hannem alt thett handt haffde wden loug oc Rett. Ther emodt berettbet Bernn Knop, att hand giorde biskefkremere aff sig oc løb her omfring landet bland bønderne, mett siinn løbmandskaff oc ther fore tog hans godß fraa hannem. Dog bleff samme sagh saa forligt, at Suegger Kettel nu till posse skall giffue hannem xxx mck., oc ther mett bliffue enn af= tallenn sag i alle mode.
Jt. Niels Olsß i sj. Oluffs sogenn beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattet hannem vj lod solff oc i stocke gøt= terst, for hand solde portenerenn paa slottet ij handske, oc tis= ligeste xxiiij marck, for handt skaar et stocke af enn død hell, laa opdreffuenn af stranden. Ther emodt berettet Bern Knop, at hand gaff porttnerenn the tho handske, for hand skulle anamme smaa las webt af

hannem tiill ydelaß. Oc thenn anden sagh om hellindt, sagde hand att handt togh thenn største part aff

---

Side nr. 237

Dokument Nr. 162 (fortsat)

hannem bort mett sig, oc mentthe att then burde att høre till slottet mett retthe. Thenne sag bleff dog saa forligth, att Sueg= ger Kettell nu tiill posse skall giffue oc fornøghe hannem ij stocker gøtterst, oc ther met were enn afstallenn sagh.
Jt. Hans Matzen i samme sogen beclagher offuer Bernn Knop, at hand beskattet hannem aff i øre, i ste paa iiij lod, och i gyllenn fore enn gard handt søpthe wbj Rødßogen, oc enn andenn mandt stede hannem vd. Ther emodt berettet Bernn Knop, att hannem drages well till minde, att handt fick noghre penndinghe aff hannem, men huor fore thett wor, thet drages hannem icke till minde. Thenn sag bleff saa for= ligt, att Suegger Kettell nu till posse skal fornøge hannem i ste paa iiij lod oc i daler, och ther mett were en afstallenn sagh i alle mode.
Jt. Niels Moghensß i Østermarck hogenn beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattet hans fader xL lod solff aff, for en hillebarde, hand sagde hand bolde hiemme, oc i ste paa iiij lod, hand beskattede hannem, for hand togh en kniff fraa en mand, som wille slaa hans fader, huilckitt hand oc beuiste, att saa wore gangett. Thenn sag bleff saa forligt, att Sueg= ger Kettell nu till posse skall fornøge oc bettalle hannem i stocke gøtterst oc xx lod solff, och ther mett were enn afstallenn sagh i alle mode.
Jt. Karinne Hans Henricks i Nycker hogenn beclagher offuer Bernn Knop, at handt beskattede hindis hoßbonde xxvj lod solff aff, fore handt lontte en Mandt tho stoffle, oc icke for anden sagh, huilckit Bern Knop bestod, att saa war gangett, dog sagde hand, att samme karll war fredløs, och kunde thett met ingenn windisbyrdt beuiße. Thenn sag bleff saa forligt, att Suegger Kettell nu tiill posse skall fornøge hende i støde gøtterst oc i ste paa iij lodt, oc ther mett er enn afstallen sagh.
Jt. Ebbern Jepsßhønn beclagher paa Bern Knop, att handt beskattede hannem aff viij lod solff, fore handt staer toffue (Tørffue) paa wdmarcken, huilcket icke tilforne haffuer weritt forbødet. Thenn sag bleff saa forligt, att Suegger Kettell

---

Side nr. 238

Dokument Nr. 162 (fortsat)

nu tiill posse skall giffue hannem i ste paa iiij lod solff, oc ther mett tiill mindelighedt were en afstallenn sagh.
Jt. Hans Skomagher i Hasell, beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattet (hannem) aff i ste paa iiij lodt xiiij marck penndinghe mett mere godß, for hand wor tiill gest mett Bernn Knops suenne oc tafthe siin sølste ther om afttenenn, oc bad hustruen loenne sig et stocke liuß, men hand lethe epther hinde, oc icke hand gaff nogenn mand sagh eller skyld for samme skee, enthenn tiill tinge eller andenstedß, huilckit hand oc beuiste. Thenn Sagh bleff saa tiill Mindelighedt fordraget, att Sueggher Kettell nu tiill posse skall giffue oc fornøge hannem xx marck penndinghe, oc ther mett were enn afstallenn sag i alle mode.
Jt. Lauritz Persßhenn i sj. Knuds hogenn beclager offuer Bernn Knop, att hand beskattede hannem aff i ore oc i stocke gøtterst, for hand wor (mett) en anden Drengh, oc red oc bød tiill brøllup, oc

som then anden Drengh red hoß hannem i enn landzbye, saa fald hanns hest mett hannem og handt haffde enn øre paa armenn, ther hug hand enn koe mett, dog koen vbenn skade, oc ther fore beskattet hannem, oc for intit andett. Ther emodt berettet Bernn Knop, att manden ther koenn tilhørde, klagede paa thennem, och therfore beskattede thennem. Ther tiill huarede Lauritz Persß, att then drengh som gierningen giorde, bettalede thet dyre nock, oc menthe at han= nem wor beskatt mett wrette. Thenn sagh bleff saa til min= delighedt forligt, at Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue hannem i stocke gøtterst, oc ther mett were enn afstallenn sagh.
Jt. Hans Laßßenn i Østermarckßogenn beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattede hannem aff ij^C mck., i par ørne og i ste paa iiij lodt, for att handt gaff noghre bodzmendt madt och øll, som hagde thennem, at høre Søffrenn Norbye (tiil). Ther emodt berettet Bernn Knop, at ther kom en aff the Lubßker ind vnder landit, saa drog skipperen ilandt mett noghre aff bodzmendenn oc bad for^ne Hans Laurßß, at hand wille giffue thennem øld och madt, oc sagde hand hørde Szofs=

Side nr. 239

Dokument Nr. 162 (fortsat)

fren Norby tiill, och tha skulle for^ne Hans Laßß haffue giffuit hannem øld oc mat, og bandet the Lubßker, thiill huilcket for^ne Hans Laßßenn sagde hart neygh. Thaa bleff samme sag saa forligt tiill mindelighedt, att Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue oc fornøge hannem iij stocke gøtterst och xx lod solff, och ther mett were enn afstallenn sag i alle mode.
Jt. Jes Olsß i Nerø beclagett offuer Bern Knop, att hand beskattet Jesß Truelsß i^C mck. aff, for hand sloe en karll wforuarendes mett ett løst three. Ther emod berettet Bernn Knop, att hand sloe hyfogden samme slaugh, oc ther fore motte giffue the penndinghe wbt. Thaa bleff thenn sag saa till min= delighedt forligt, att Suegher Kettel nu til posse skall giffue han= nem iij støcke gøtterst, oc ther mett were enn afstallenn sagh.
Jt. Bodell Jes Olsß i Knudßker sogenn beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattede hende en gard aff, for hindes broder tog ett suinn aff wskifft boe, oc ther fore motthe rømme Landit, mett flere Klagemoll hun haffde offuer hannem. Thaa bleff alle sagher saa forligte, at Suegger Kettel nu til posse skall giffue oc fornøge hinde xxvj lod solff, ok ther mett alle sager vere forligte i alle mode.
Jt. Karine, Lauritz Persß i Suanicke beclagher offuer Bern Knop, att handt beskattet hendes hosbond oc hinde og nogett gods aff, for enn loug hand giorde, oc samme gods bleff hindes hosbond tilsagth tilforne aff Konn. Matt^s forordnede her paa Borringholm, og tisligeste the mendt, som fuore mett hannem, oc beclagher att ther staar end nu enn stor part igenn aff samme gods. Then sagh bleff saa forligt till mindelighedt, at Suegger Kettell nu til posse skall giffue hinde Liiij Daler, oc ther mett were enn afstallenn sagh i alle mode.
Jt. Niels Sellandzfardt beclagher offuer Bern Knop, att hand beskattet hannem oc satte hannem i tornedt wbj xxj vgher, oc siidenn lod hannem tiene sig i v aar, och ther offuer siidenn ther offuer lod hugge hans ij fingre aff, oc wor sidenn tildømpt, att Bern skulle giffue hannem samme penndinghe ighenn. Thenn sagh bleff saa tiill mindelighedt fordragett, at Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue oc fornøge hannem

---

Side nr. 240

Dokument Nr. 162 (fortsat)

i stocke gøtterst oc i Daler, som hand nu fick, och ther mett were enn afstallen sag i alle mode.
Jt. Jep Nielsßhønn i Aakirckebye beclagher offuer Bernn Knop, att hand haffuer beskattet hannem aff nogit gods, som hand haffde ingen rett till. Thenn sag bleff saa forentt, att Suegger Kettell nu till posse skal fornøge oc bettalle hannem i stocke gøtterst, oc ther mett were enn afstallenn sag i alle mode.
Jt. Raßmus Jepsß i Aacker hogenn beclager offuer Bernn Knop, att hans fadermoder satte enn mand enn gard i pantt oc manden kom aff landet, oc ingenn wed huor hand bleff. Saa togh Bernn hans godß oc garden mett, oc kunde icke saa hannem igenn. Ther emod berettet Bernn Knop, att thenn gaardt wor hans egenn gard, thet handt icke andet wedt, oc att handt rømde aff landet, oc wed icke huort, therfore togh hand hans gard oc gods vnder slottit. Ther paa sagde wij saa for rette, att ther som for^ne Raßmus Jepsßenn kann beuiset, at thenn mand, som kom aff landet, haffde samme gardt i pantt aff hans fadermoder, tha skall for^ne Raßmus Jepsß mue ind= fry same gaard ighenn till sig oc hinne metarffuinge, hans farmoders arffuinge.
Jtem Jørgenn Søffrensß beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskatte Anne, Hans Hanßkis i Aacker hogenn, i ste paa iiij lodt, i t^ne fild oc ij t^ner torsk mett mere godß, oc haffde ther ingen skellige orsage tiill. Thenne sag bleff saa forligth, at Suegger Kettell nu til posse skal giffue hinde i ste paa iiij lodt oc gøtterst till ett par hoße, oc ther met were en afstallenn sag i alle mode.
Jt. Jep Henningsßhenn i Nycker hogenn, beclagher offuer Bernn Knop, at handt beskattet hannem ½^C marck, ij engelst hoßeklede oc ij ørnne, for hand ytthe ij hons flere end hand skulle. Tiill huilckit Bernn Knop berettet, at handt lod ind= scriffue ij hons flere end hand ytthe. Thaa bleff thenn sagh saa forligt, att Sueger Kettell nu tiill posse skall giffue han= nem x Lod solff och i stocke gøtterst, oc ther met wbj alle mode were enn wenlig afstallen sag til mindelighedt.

Side nr. 241

Dokument Nr. 162 (fortsat)

Jt. Mats Persß i Nyckerßogen beclagher offuer Bernn Knop, for hand beskattede hannem xL marck for hans gord handt tog fraa hannem, emod loug oc Rett, och sagde att hans broder haffde forgiort hannem wdennlandzs, mett flere sager handt haffde til hannem. Thenn sag bleff saa forligt, att Suegger Kettell nu tiill posse skal giffue oc bettalle hannem for alle sagher Lx marck penndinghe, oc ther mett were wbj (alle) mode wenligenn oc welfordragitt.
Jt. Mickell Sfoning i Hasell beclagher offuer Bernn Knop, for hand haffde beskattet hans hustruis moder ij par leyste kleder aff, i hølffring metth mere godß, och ther til met giorde hende landløes, fore hun stødt oc loe ad tho quinder, som kallede huer andre Bernn Knops hører (horer). Thenn sag bleff saa till mindelighedt forligtt, att for^ne Mickel Sfoning skall haffue, paa hans hustruis moders wegne, aff Suegghar Kettell nu til posse i stocke gøtterst, oc enn ste paa iiij lodt solff, oc ther mett were en afstallen sag i alle mode.
Jt. Suen Degenn oc Mickell Sfoningh beclagher offuer Bernn Knop, thett hand beskattede thennem gods aff i seyden, for i^C marck, oc gaff huer aff thennem hannem ther till xL marck at løse theris hals mett, for the førde tho landzknegte her fraa landet, oc tiill Skonne, dog hafde hans egit påsbordt. Ther emodt berette Bernn Knop, at hand beskattede thennem samme gods aff, for the forde thennem indt i Danmarck tiill the Lubßkers fiender. Thaa bleff thenne sag saa forligt, at Sueggher Kettell nu tiill posse skall giffue thennem bode tho Lxxx marck eller xL lodt solff, oc ther mett were en afstallenn sagh i alle mode.

Jt. Morthenn Hanß i Persker sogenn beclagher offuer Bern Knop, att handt beskattet hannem Lxxx marck aff, for hand hagde aff stempt, Støffue Dørrenn stod thuert fore i thenn gard Bernn Knop i laae, paa en landzbye i natt. Ther thiill huarede Bernn Knop, at hannem drages thett icke till minde om hand thet giort haffuer, huilckitt for^ne Morthenn Hanß stragrs beuiste, att Bern Knop beskattede hannem aff. Thaa

---

Side nr. 242

Dokument Nr. 162 (fortsat)

bleff thenn sag saa forligth, att for^ne Morthenn Hanß skall haffue sitt godß igenn, epterthy hand thett icke haffuer vdgiff= uit for andenn sagh, och Suegghar Kettell thet nu att fornøge hannem till posse, och ther mett were enn afstallenn sagh i alle mode.
Jt. Gertredt Moghens Knudzens i Westermarcke be= clagher offuer Bernn Knop, paa hindis hnsbondtz wegne, att hand beskattede hannem i^C lod sølffuer aff, i stocke Engelst oc ij hoseklede, for atth hand skulle haffue siftett wbj Vorrießoe, paa almindingh, oc dog icke kunde beuisßis hannem offuer. Thenn sag bleff forligt til mindelighedt, att Suegher Kettell nu til posse skall giffue oc fornøge for^ne Mogens Knudzenn oc hans hustrue i½^C marck oc iiij Daler oc ther paa haffue the oppeboret vj Daler. Ther mett skall thet were enn afstal= lenn sagh i alle mode.
Jt. Anders Jenßenn beclagede offuer Bern Knop, paa siinn moders Karine Jens Mogenßis wegne, for solff oc penn= dinghe hand beskattede hende aff mett vrette. Thenn sagh bleff saa til myndelighedt forligt, at Suegger Kettell nu till posse skall fornøge oc betalle hende viij lod sølff, oc ther mett were enn afstallenn sagh i alle mode.
Jt. Kirstine Anders Morthens beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattett hindes fader mett wrette. Thenn sagh bleff saa till mindelighedt forligth, att Suegger Kettell nu til posse skall giffue hinde enn Jochimßdaler oc i stocke gøtterst, oc ther mett were enn afstallenn (sagh) i alle mode.
Jtem Per Laurßhenn i Aacker hogenn beclager offuer Bern Knop, att handt beskattet hannem for hand weelthe superinten= benten aff Skone oc dog wore fielff i wognen met hannem. Thenn sag bleff saa forligth, at Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue hannem x lodt sølff, oc ther met were enn afstal= lenn sag i alle mode.
Jt. Lauritz Hanß i Pauilßker hogenn beclagher offuer Bern Knop, paa siinn broders børns wegne, for ij fingre som Bernn lod hugge aff hannem, fore eit falst Windisbyrdt, som Bernn sagde. Thenn sagh bleff saa forligt, at Suegger

---

Side nr. 243

Dokument Nr. 162 (fortsat)

Kettell nu til posse skal giffue hannem v lodt sølff, oc ther mett were en afstallenn sagh i alle mode.
Jt. Per Jepsß i Westermarck soghen beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattet hannem viij lod sølff aff, fore hand hug i almindingh, huilckit tilforne icke haffde werett for= bodet. Thenn sag bleff saa fordraget, att Suegger Kettell nu til posse skal giffue hannem i ste paa iij lod och ther met were en afstallen sagh.
Jt. Hindze Nielßhonn i Østermarckßogen beclagher offuer Bernn Knop, att hand lod hugge hoffuedet aff hans fader, for hand sloc hans hustrue for^ne Hindze Nielßens stiffmoder. Tha bleff thenn sag saa forligtb, att Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue for^ne Hindze Nielß paa siinne

oc siinne met= arffuinges wegne fore hans faders Dødt iiij^C marck oc xxx marck, oc ther mett samme sagh wbj alle mode werre aff= tallenn.
Jt. Anders Bryde i Snogedall beclagher offuer Bern Knop, att hand beskattet hannem aff i^C marck, for hand lontte Kon. Matts. folck hus, oc gaff thennom øll och madt. Thaa bleff samme sagh saa forligt, att Suegger Kettell nu til posse skall giffue hannem Lx marck, och ther mett were enn afstallen sag i alle mode.
Jt. Jep Jenßhenn i Bolsterhogenn beclagher offuer Bernn Knop, att hand tog fraa hans fader vj føer ij ørenn mett mere godß oc penndinghe met wrette. Thenn sag bleff saa forligt tiill mindelighedt, att Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue hannem xL lodt sølff, och ther mett were enn aff= tallenn sagh.
Jt. Jens Truelß i Pouilßker hogenn beclager offuer Bernn Knop, at handt tog fraa hannem ald hans hoffuitlodt, oc lod skere ett øre aff hannem loug wforbelt. Thenn sag bleff saa forliigt, att Suegger Kettell nu tiill posse skal fornøge oc betalle hannem xL marck, och icke were mandt thes were for thenn sagh i nogher mode, och ther mett alle sager att were fordragne.

Side nr. 244

Dokument Nr. 162 (fortsat)

Jt. Sinnell Suens i Olsker søgenn beclager, at Bern Knop haffuer beskattit hende iij føer, xiiij lod solff oc mere godß, for enn konne stiald et hoffuitklede fraa hende, oc hun icke klagede thett. Thenn sagh bleff saa forligt, att Sueggher Kettell nu tiill posse skall giffue hende x marck oc i stocke got= terst, oc ther mett were en afstallen sagh.
Jt. Hans Mogensß i Hasle beclagher paa Bernn Knop, att handt beskattet Bent Kruße siinn gardt wbj Hasle fraa, oc ther til i stocke gøtterst oc xx lod solff. Then sag bleff saa forligt, att Sueggher Kettell nu til posse skal giffue han= nem xx lod solff, oc ther mett were enn afstallenn sagh i alle mode.
Jt. Anders Laurßß wbj Østermarck søgenn beclager offuer Bern Knop, att hand tog ½ stocke leyst fraa hans fader, som handt menner mett wrette. Thenn sagh bleff saa till minde= lighedt forligt, saa att Suegger Kettell nu till posse skall giffue hannem ½ stocke gøtterst, oc ther mett were enn afstal= lenn sagh i alle mode.
Jt. Moghens Wintter wbj Westremarck beclagher paa Bernn Knop, att handt beskattede hans hustrue i stocke Deffuen= terst aff, oc iij lodtt solff, for hun huisede siin sønn mett enn horfonne. Thenn sagh bleff saa forligt, att Suegger Kettell nu til posse skall giffue hannem xij marck ighenn.
Jt. Jens Persß i Cleminßker søgen beclagher paa Bernn Knop, att handt beskattede hans fader ij støcker gøtterst oc viij lod solff aff, mett mere godß mett wretthe. Thenn sagh bleff saa forligt, att Suegger Kettell nu til posse skall giffue han= nem ij støcker gøtterst oc x marck penndinghe, oc ther mett were enn afstallen sagh i alle mode.
Jt. Peder Morthenßhenn wbj Olsterßogen beclagher offuer Bernn Knop, att handt tog fraa hannem i stocke leyst, iij føer, i øre, for nogen sagh som Bernn Knop fick siigh till hannem, for hanns hustruis fader. Thenn sagh bleff saa forligt, att Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue hannem i stocke got= terst oc x marck penndinghe, och ther mett were enn afstallenn sagh i alle mode.

Side nr. 245

Dokument Nr. 162 (fortsat)

Jt. Peder Andersß i Nyckerhogen beclager paa Bernn Knop, att handt beskattede hannem i foe, i stubt, i part i enn lade fuld aff fornn, for hannd drog offuer til Skonne oc talde met siin fader. Thenn sagh bleff saa forligt, at Suegger Ket= tell nu till posse skall giffue hannem x marck penndinge, oc ther mett were enn afstallenn sagh.
Jt. Laurs Nielß i Kleminßker sogen beclagher paa Bern Knop, att handt tog fraa hans hustruis fader Lx marck, for hand hatte i fiske i enn thom lade paa hans egenn grundt. Thenn sagh er saa forligt, at Sueggher Kettell nu till posse skal giffue hannem xxx marck, oc ther mett were en afstallen sagh i alle mode.
Jt. Suend Olß i Laurßker sogen beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattet hannem viij lodt sølff aff, i hosseklede, mett mere gods, ther Bern Knops karll wille huge hannem, oc giorde dogh ingenn skade. Thenn sagh bleff saa forligt, att Sueggher Kettell nu tiill posse skall giffue hannem vj lod solff, oc ther mett were enn afstallenn sagh.
Jt. Niels Olß i Knudßker hogenn, beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskatte hans hustruis (sic) xx lod solff aff, for hand kom i threttе mett enn karll, oc bleff dog ingenn skade giortt. Thenn sagh bleff saa forligt, att Suegger Kettell nu till posse skall giffue hannem vj lodt solff, och ther mett were enn afstallenn sag i alle mode.
Jt. Jep Henrickßhenn i Laurßkersogen beclager offuer Bern Knop, att hand beskattet hannem aff i fr. smør, ½ t^ne torst, for hand bleff tilsagdt att aghe, oc kunde icke komme for snee oc wueder. Thenn sagh bleff saa forligt, att Suegger Kettell nu till posse skall giffue hannem i Daler, oc ther mett were enn afstallenn sagh.
Jt. Hans Skomagher i Nerø beclagher offuer Bern Knop, att hand beskatte hannem enn hest mett sadell oc bidzell aff, saa god som xxxiiij marck oc i stocke gøtterst, for hand wille icke lade sigh weygghe wed en løs konne, som hand beuiste met Hans Nielsß i Klemendßker hogenn, tiill huilckett Bernn

---

Side nr. 246

Dokument Nr. 162 (fortsat)

Knop suarede at hannem drages thet icke till minde. Thenn sagh bleff forligt, at hand skal nu til posse haffue aff Suegger Kettell i stocke Deffuenterst, oc ther mett same sagh wbj alle mode were forligt.
Jt. Per Nielß i Rødßogen beclagher, at Bern Knop be= skattet hannem aff i øre, i ste paa iij lodt oc en Daler, oc gaff hannem sagh, att hand icke wille dricke the Lubßkers herris skoll. Thenn sag er saa forligt, att Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue hannem en ste paa iiij lodt oc i stocke Deffuenterst, oc ther mett were enn afstallenn sagh.
Jt. Niels Jonßhenn i Olsker sogen beclagher offuer Bernn Knop, at hand haffuer beskattet hannem oc hans broder i t^ne smør aff, fore nogett flesk the haffde att røge, oc bleff nogett forderffuit aff Rotther eller mueß. Thenn sag bleff forligt, att hand skulle haffue iiij Daler, som hand fick stragrs.
Jt. Niels Matzenn i Olsker sogen beclager offuer Bernn Knop, at hand beskattet hans fader i stocke leyst oc viij lod solff aff, for hand drog tiill Kon. Matt. och tog hans besker= melße breff. Thenn sag bleff saa forligt, att Suegger Kettell nu til posse skall giffue hannem i stocke gøtterst, oc ther met were en afstallen sagh.
Jt. Per Olß i Nycker sogenn beclagher offuer Bernn Knop, at hand haffuer beskattet hannem aff xx lod solff oc x marck penndinghe met mere gods oc penndinghe, for mange adstillige sagher, thet hand haffuer giort sig mett hannem. Thaa bleffue alle sagher forligte tiill mindelighedt, at Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue hannem xx lod (sic) oc ther mett were enn afstallenn sagh.

Jt. Hans Pederß i Westermarkircke beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattet hannem i stocke gøtterst, i ste paa iij lodt met mere godß for handt haffde en gamell stal= bue i sit huß. Ther emod berettet Bernn Knop, at thet hand beskattede hannem, thett wor for hand bolde same armbørst emod forbudt. Thenn sagh bleff saa forligt, att Suegger Ket=

Side nr. 247

Dokument Nr. 162 (fortsat)

tell nu tiill posse skal giffue hannem i stocke Deffuenterst, och ther mett were enn afstallenn sagh.
Jt. Otze Knuds i Olster søgenn beclager offuer Bernn Knop, att hand beskattede hende noghre penndinghe aff, oc ere hinde tilsforn tildompt, saa staar endnu tilbage igenn aff then= nem x lod solff oc i par ørenn, huilcket Bern Knop bestod hinde. Thenn sagh bleff saa handlet, att Suegger Kettell skall giffue Hans Nielß paa hintes wegne nu till posse viij Daler oc x lod solff, oc ther mett were en afstallenn sagh.
Jt. Matz Laurß i Rødßker søgen beclagher offuer Bernn Knop at hand lod slaa hans fader oc trede hannem vnder heste føtter, oc ther offuer beskattet hannem i par øren, iij føer oc i fr. smør. Thenn sagh bleff saa forligt, om thet godß handt beskattede hannem aff, att Suigger Kettell nu tiill posse skall giffue hannem i stocke gøtterst, och ther mett om godzet were enn afstallenn sagh.
Jt. Niels Matzenn i Rødßker sogen beclagher offuer Bernn Knop, att handt beskattede hannem aff ij ørne og i ste paa iij lod, for hand hagde en Dreng, som sagde till thi andre Drenge paa gaden, at hand grosf i iorden epther penndinghe, oc beuiste met iij Dannemend at thett icke wor for andenn sagh. Thenn sagh bleff saa tallet, att Suegger Kettell nu till posse skall giffue hannem i stocke gøtterst oc ther mett were for= ligth i alle mode.
Jt. Hans Andersß i Laurßker sogenn beclager, atth Bernn Knop beskattet hannem aff xL marck oc vj lodt sølff, for hand hug ett tre aff, som stod emellom siin Naboe oc sig. Thenn sagh bleff saa forligt, att Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue hannem i ste paa iiij lodt, oc ther mett were enn af= stallenn sagh.
Jt. Niels Bentzenn i same sogen beclagher, att Bernn Knop tog xxx lod solff fraa hannem, for hans Dreng slo enn andenn Drengh mett enn stenn. Thenn sagh bleff saa for= ligt, att Sueggher Kettell nu til posse skall giffue hannem i stocke gøtterst, oc ther met were enn afstallenn sagh.

Side nr. 248

Dokument Nr. 162 (fortsat)

Jt. Niels Pederßønn i Rødßker søgen beclagher offuer Bern Knop, for hand thog fraa hannem oc hans broder xxviii lod solff for handt brende ett gamelt tagh aff en fisterboe, som affbrott wor, oc themerett bortt førth. Thenn sag bleff saa forligt, at Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue hannem iiii Daller, oc ther mett samme sag at were forligt.
Jt. Dauidt Andersß i Rødßker søgen beclager, att Bernn Knop togh fraa hannem i øre, i ste paa iiij lod, oc i marck penndinghe, for hand droges i haar met en anden karll oc som icke saa fnartt att lere som then anden giorde. Then sag bleff saa forligt, att Sueggher Kettell nu tiill posse skall giffue hannem iiij lodt sølff oc i marck penndinghe oc ther mett were enn afstallen sagh.
Jt. Sinell Salße i Boelßker søgen beclagher, att Bernn Knop tog fraa hindes hosbonde xL marck penndinghe, ij t^ner sell mett mere goeds, for hindis hosbonde løb imellom tho karlle paa Niree som

wille slaais, oc stiilde thennem adt, saa the kunde icke komme sammen. Thenn sag bleff saa forligtt, att Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue hende i stocke gøtterst, i ste paa iij lodt, och Nerøe borghere skulle giffue hende ij t^ner oll, och ther mett were enn afstallenn sagh i alle mode.
Jt. Mickell Screrere i Rødßker sogenn beclagher, at Bernn Knop beskattett hannem aff vj lod solff i ste paa iij lodt oc xiiij t^ner haffre for adstillige sager som Bern tog sig til mett hannem. Thi sager bleffue alle forligte, saa at Sueggher Kettell nu tiill posse skall giffue hannem i stocke gøtterst, och ther mett were afstallede i alle mode.
Jt. Jep Juell i Jepßker hogenn beclagher offuer Bernn Knop, att hand beskattede hannem x Lod solff aff, for hand lonthe ij Drenge huß i nat, som wore losfuenn fraa slottit, huilcket Bernn Knop bestod hannem att saa wor ganget. Thenn sagh bleff saa forligt, at Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue hannem iiij lodt sølff, och ther met were enn afstallen sagh i alle mode.
Jt. Peder Kure i Klemindßker beclagher offuer Bernn

Side nr. 249

Dokument Nr. 162 (fortsat)

Knop, at hand beskattede hannem x lod solff aff oc i graa gangher, for en Mummesagh at hannem till wor lagt, oc ingen kunde beuisße hannem thet offuer i nogher mode. Thenn sag bleff saa forligt, att Suegger Kettell nu tiill posse skall for= nege hannem viij lod solff, och ther mett were enn afstallen sagh i alle mode.
Jt. Oluff Screder i same sogen beclagher offuer Hermand Boethin, at hand icke wil hielpe hannem tiill retthe mett Hans Suanne, som sloe hans Dreng i hans egit hus. Thenn sag bleff saa forligtt, att Hermand Boethin skall giffue hannem i½ Daller, oc ther mett were enn afstallen sag.
Jt. Seber Truilß i Aacker hogen beclagher, att Hermand Boethinn lod slaa hannem mett en stridzhammer paa ett hatt landzting, for hand suarede ett ord mett enn anden mandt. Then sagh bleff saa forligt, att Hermand Boethin skall giffue hannem i Daller, oc ther mett were enn afstallenn sagh.
Jt. Reyngalth wbj Rødne beclager, att Bernn Knop tog aff hannem xxxj^C gyllinske letther, och ther offuer er hannem stildig nogen penndinghe paa gamilt Regenskaff. Ther tiill huarede Hermand Boethinn, at hand paa Bernn Knops wegne wille giore Regenskaff met hannem, oc huis Bern Knop tha blissuer hannem skyldig, will Hermand Boethin paa Bernn Knops wegne betalle hannem tiill gode rede, wben widere be= kostningh.
Jt. Suend Jepß wbj Suanicke beclagher, at Bern Knop togh ½ lest sild fraa hannem wbenn Dom oc Rett och wbenn sagh. Tha bleff thenn sagh saa forligt, att Suegger Kettell nu tiill posse skal giffue hannem iiij Lodt solff, och ther mett were en afstallenn sagh.
Jt. Jens Hanßhenn i Østermarck sogenn klager, att Bernn Knop togh fraa hannem Lx marck i solff oc penndinghe, for ett ord hannem oc enn anden imellom som i eenkyrmøße, oc tiisligeste haffde beskattet hannem enn anden gangh i øre oc enn ste paa iiij lod, for nogitt gres som Bern hagde att thet wer paa enn andenn mandtz, oc wor dogh paa hans egitt.

Side nr. 250

Dokument Nr. 162 (fortsat)

Thiße sager bleff saa forligt, at hand skulle haffue aff Sueg= ger Kettell nu tiill posse i stocke gøtterst, oc ther mett were enn afstallenn sagh.

Jt. Hans Bentzenn paa Per Laßens wegne i sj. Cle= mis søgenn beclagit, at Bern Knop beskattet hannem viij lod solff oc ij alne leyst, for handt hug nogenn træer i enn skouff, hannem wor panthaatt, oc siden iiij alne leyst, for hand sagde att en blind konne kunde icke widne om nogen mandts Eyen= dom. Thenn sag bleff saa forligt, att Suegger Kettill nu tiill posse skall giffue hannem viij lod solff oc ther mett were en afstallen sagh.
Jt. Suen Persßonn i Westermarck sogen beclagher, at Bernn Knop beskattet hannem ij stocker Leyst, xx lod solff, Lx marck penndinghe, for nogenn thretthe thennem emellom wor. Thaa bleff saghenn saa forligt, at Sueger Kettell nu till posse skal giffue hannem iij Daller, oc ther mett samme sagher att were afstallit.
Jt. Esbernn Morthenß i Poulßker sogenn beclager, att Bernn Knop beskattede hannem, for ett wandwittigt quindfolck hand haffde hoß sig, skulle haffue gaaet oc skanckit noghre stocker tilhobe wed enn andens mands gerde oc therfore motthe giffue hannem Lxxx marck. Thenn sag bleff saa fordragenn, att Suegger Kettell nu til posse skall giffue for^ne Esbern Mor= tenß i stocke gøtterst, oc i ste paa iij lod solff, och ther mett were enn afstallen sag i alle mode.
Jt. Esbernn Nielß i Aakirckebye oc Raßmus beclaget paa Blasius van Wickten, at hand tog xv Lod solff oc xv marck aff thennem bode tho, for the huge paa theriis retthe skouffald, som the haffde loff till. Then sagh er forligt, att Suegger Kettell nu til posse skall (giffue) thennem i stocke got= terst, och ther mett were en afstallen sagh.
Jt. Anders Jenßenn wbj Kleminßker sogenn oc Hans Mickels aff Tingstadt beclager, atth Bern Knop beskattede thennem ij hollffkleer paa vj lod oc i stocke gøtterst. Thenn sagh bleff saa forligt, att Suegger Kettell nu tiill posse skall giffue

---

Side nr. 251

Dokument Nr. 162 (fortsat)

thennem i støcke gøtterst, oc ther mett were enn afstallenn sagh i alle mode.
Jt. Peder Hallindzfard beclager offuer Mester Hermand Boethinn (at hand) steffnede hannem tiill Hammershuß, ther motthe hand giffue hannem xij lodt solff, for handt hialp Oluff Kremer at taghe enn fole op. Then sagh bleff saa forligtt, att Suegger Kettell nu til posse skall giffue hannem ij Daler paa Mester Hermands wegne, och ther mett were en afstallenn sagh.
Jt. Esbernn Hanßhenn i Jepsker hogenn beclagher offuer Bernn Knop, att hand haffde ladit grebet hans fader for tiuff= erii, oc siidenn lod hannem vdtinge for samme sagh oc for= løstesmendene motthe lossue hannem en stor hoff penndinghe; och ther hand wor bkommenn, lod hand siden gribe hannem paa ny igenn for same sagh, oc lodt hugge hans hoffuitt aff. Ther emod berettet Bernn Knop, att thet første hand lod gribe hannem for tiuffuerii, thaa lod hand thenn sagh aff= tinghe, och ther hamme karll som vdt, lodt handt sigh høre, att handt wor grebenn mett wretthe, och ther fore lod hannem gribe paa ny igenn, och haffde wiild ladett hengt hannem; thaa giorde handt hans slegt oc wenner thett will, oc lod halshugge hannem. Thaa bleff thet saa sagt om forløfz= tesmendenne, att Suegger Kettell nu til posse skall giffue then= nem xL marck penndinghe.*)
Och erre alle tiisße for^ne sagher wbj saa mode forliig= the oc fordragne som forscreffuit staar. Tiill windisbyrd tra= der wij wore segnetter her neden fore, som giffuit oc screffuit er wbj Maglegardtt, wor frue Dagh Natiuitatis Aar etc. MDL paa thet fempte.

(Mutileret Original paa Papir i Geh. Arch. med Spor af Seg= lene. Bornh. 43.)

**) Den hele Akt indeholder 117 Sager, blandt hvilke kun en eneste ubeføiet Anklage, og denne dog kun for saavidt ubeføiet, som den paaan= kede Uretfærdighed var jevnet ved et indgaaet Forlig. Efter et løseligt Overslag kan den hele Erstatning omtrent beløbe sig til 4000 Lod Sølv eller maaske derover; men den tilkjendte Erstatning er næsten altid kun en Del af den udpræsede Sum, og ofte en meget lille Del.*

Oversættelse

Vi efternævnte Birge Trolle til Lillesø, Peder Ore til Gisselfeld og Niels Lange til Kærgård, kongelig majestæts vor allernådigste herres forordnede råd, udsendt af kongelig majestæt hertil til Bornholm for at forhøre, hvilke sager, uenighed og trætte der kunne være mellem adelen, borgerne og bønderne, med den menige indbyggere her på landet, som de kunne have at beskylde de lybske fogeder her på landet for - det vil sige Bernt Knop, Blasius von Wicken og mester Herman Boitin. Da har vi nu efter højmeldte kongelig majestæts vor allernådigste herres befaling forhørt disse trætter og uenigheder, i de ærlige og højlærde mænd doktor Falcks, borgmester i Lübeck, og herr Bartholomæus Tinappels overværelse - de var udsendt dertil af deres borgmester og råd i Lübeck med fuldmagt til at forhandle og tilfredsstille. Da har vi forhandlet samme klagemål og besværinger til minde og ret, på den måde som herefter følger.
1. Lars Persen i Sankt Clemens sogn klager over Bernt Knop, at han havde taget 10 svin fra ham på udmarken, fordi de ikke var ringede i næsen - hvilket ellers aldrig havde været skik, at man derfor skulle forbryde sine svin, når man dog årligt gav skovsmør derfor til slottet - og desuden beskattede ham en hel del gods og penge, hvilket han beviste med sine naboer havde fundet sted. Bernt Knop svarede, at han ikke huskede, om han fik samme svin til slottet eller ej, og at han i hvert fald ikke beskattede ud over, hvad der var tildømt af herredsfogeden efter loven. Da han ikke kunde fremvise nogen dom, og sagen heller ikke var ført til tinge, blev det forligt således, at Suegger Kettel*) - som nu til pinse bliver de lybskes foged på Hammershus - skal betale ham 20 lod sølv til førstkommende pinse, og dermed være sagen afsluttet på begge sider.
2. Anne, Anders Hansens hustru, i samme sogn klagede dernæst, at Bernt Knop lod hugge hovedet af hendes husbond og tog al hans gods og gård fra hende og deres 6 små børn efter hans død, og at han forinden havde holdt ham 6 uger i tårnet, uden anden sag end at han engang tidligere var kommet i trætte med en anden mand om et læs slåede grene til brænde, som han havde hugget på hans grund, og som siden blev forligt, med den betingelse, at den der brød forliget, skulde stå til orbodemål [bod for løftebrud]. Derefter lod Bernt tage ham og sætte i tårnet og hugge hovedet af ham, med den begrundelse, at han ikke havde holdt forliget - skønt den anden mand ikke havde klaget over ham. Bernt Knop svarede hertil, at det ikke var ham, der lod hugge hovedet af hendes husbond, men den anden mand ved navn Peder Hindtzen, som forliget var indgået med. Da fremstod Peder Hindtzens søn Hans Persen og sagde bestemt nej til, at hans fader nogensinde havde klaget over hendes husbond efter forliget, hvilket han straks beviste med den menige almue, der var til stede, og det blev fastslået, at Peder Hindtzen aldrig klagede over ham indtil hans død, men at Bernt Knop lod føre ham fra slottet og hugge hovedet af ham, uden at Bernt Knop på nogen måde kunde bevise, at Peder Hindtzen nogensinde havde klaget over bruddet på forliget. Sagen blev dog til sidst forligt således: Suegger Kettel skal nu til pinse på Anne, Anders Hansens, og hendes børns vegne betale 140 lod sølv for bo og boslæt, og hun skal på børnenes vegne til pinse have 200 joachimsdaler i bod for deres faders død, og desuden 12 alen engelsk (klæde) og jærret [en anden klædevare] til et hovedklæde til Mortensdag; og dermed var parterne på alle sider forenede, fordragne og forligte, og skal aldrig mere tales derom, hverken af den dødes arvinger eller af nogen anden.

3. Margrete, Per Ingemars, i samme sogn klager over Bernt Knop, at han tog hendes børns gods fra hende, fordi hendes første husbond havde besovet en datter, hun havde med sin første mand, og derover tog han deres bondegods, mens han mente, hun ikke havde forbrudt sit jordegods, skønt han havde forbrudt sin hals. Bernt Knop bestod, at det var gået sådan til. Sagen blev forligt til, at Suegger Kettel nu til pinse skal betale og fornøje Margrete, Per Ingemars, 63 lod sølv, og dermed venligt forligt i alle måder.
4. Hans Henriksen i Østermarie sogn klager over Bernt Knop, at han med urette havde beskattet ham 120 mark, 2 par øren og en hest så god som 30 mark. Bernt Knop svarede, at sagen tidligere var forligt af kongelig majestæts forordnede råd, som forhen var her på Bornholm for at høre uenighederne på landet, og at han derfor havde givet ham 10 daler, 20 lod sølv og en hest så god som 12 mark, hvilket Hans Henriksen ikke ville anerkende. Det blev da forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje ham hele det fornævnte gods, og dermed er sagen afsluttet.
5. Hans Karlsen i samme sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 30 daler og 30 mark, fordi han ikke ville drikke hans skål, før han havde drukket gudfaders skål. Bernt Knop svarede, at han beskattede ham, fordi han havde toldsvigagtigt undladt at fortolde et bæst. Hans Karlsen beviste straks, at han havde ført samme bæst til told i lang tid forinden, og at det ikke var af nogen anden grund, end som ovenfor står. Sagen blev til mindelighed forligt således, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje ham 56 lod sølv, og dermed var de i alle måder forligte.
6. Keld Jespersen i samme sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 6 lod sølv og et stykke lybsk mønt, fordi hans fader måtte begraves, efter at han var død i en gæld, han havde kautioneret for en anden mand - hvilket Bernt Knop bestod, at det var gået sådan til. Sagen blev forligt til mindelighed, således at Suegger Kettel til pinse skal fornøje og betale ham 20 lod sølv eller 40 mark penge.
7. Peder Jensen i Nørre sogn klagede over Bernt Knop, at han lod hugge hovedet af hans broder og desuden tog hans bondegods til slottet. Hertil svarede Bernt Knop, at han lod hugge hovedet af hans broder, fordi han havde været oprørsk under fejden, og at han derfor mente at måtte tage hans bondegods til slottet ligesom hans andet efterladte gods. Sagen om bondegården blev forhandlet til mindelighed, således at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje Peder Jensen 15 lødige mark for broderens bondegods, og dermed være en afsluttet sag.
8. Hans Persen samme sted klager over, at Bernt Knop tog hans og hans medarvingers jordegods uden dom og hele deres bo og boslæt, som var tilfaldet dem efter deres moder. Bernt Knop svarede, at hans fader Per Hindtzen havde stjålet en kalv, der tilhørte hans nabo, og derved havde forbrudt sin hals, og at han derfor tog alt hans gods til slottet, men benådede ham for livet. Sagen blev forligt til mindelighed således: Suegger Kettel skal nu til pinse fornøje Hans Persen (Per Hindtzens søn) og Hans Persen (Per Henriksens søn), på deres egne og alle deres søstres og medarvingers vegne, 300 mark for bo og boslæt, og desuden fornøje Hans Persen, Per Hindtzens søn, på sine egne og sine fuldsøstres vegne, 80 ledige mark for deres moders jordegods, og dermed var alle sager venligt og vel forligte.
9. Gøde Offersen i Sankt Ibs sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 20 lod sølv, fordi han lånte en fange, der gik ledig og løs, en kniv til at skære sin snørede ærme sønder med. Bernt Knop svarede, at han lod en fange låne sin kniv til at skære sig løs med på slottet; derimod fremlagde Gøde Offersen to mænds vidnesbyrd om, at samme fange, som han lånte kniven af, gik ledig og løs på slottet. Sagen blev til mindelighed talt, at Suegger Kettel nu til pinse skal betale og fornøje ham 12 lod sølv, og dermed var sagen afsluttet.
10. Knud Persen i Sankt Knuds sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham for at have klaget over vold og hærværk mod en anden mand, uden at kunne bevise det - hvilket Bernt Knop også bestod var gået sådan til. Sagen blev da forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og

fornøje ham et stykke gøtterst [garnegat/lybsk] og en søl på 3 lod sølv, og dermed være sagen i alle måder afsluttet.
11. Jep Jensen i Åker sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hans fader 8 lod sølv, fordi han skulde have fortalt om hans hustru, hvilket han sagde han ikke havde gjort. Bernt Knop svarede, at dengang han beskattede ham, havde han vidnesbyrd nok derpå, men at han nu ikke længere huskede, hvem det var. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu skal give ham og hans søster 10 lod sølv, og dermed forligt i alle måder.
12. Mikkel Jepsen klager over, at Bernt Knop beskattede hans frænde Mogens Albretsen 120 mark, fordi han under fejden talte med Niels Lassen, da han kom fra Skåne og drog hertil landet, uden dog at huse ham eller gøre ham anden hjælp. Bernt Knop svarede, at fornævnte Niels Lassen dengang var landets fjende, og at han skulde have huset og bistået ham - hvilket dog ikke kunde bevises. Sagen blev alligevel forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje Mogens Albretsens hustru og børn 60 mark danske penge, og dermed være sagen afsluttet.
13. Mads Persen i Sankt Mikkels sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham et stykke lybsk mønt og 4 lod sølv, for noget sølv han skulde have skjult og underslået, hvilket han dog nægtede. Bernt Knop bestod, at han havde beskattet ham for det, men kunde hverken bevise det med brev eller vidnesbyrd. Sagen blev forligt således, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje Mads Persen 30 mark danske, og dermed er sagen afsluttet.
14. Mogens Hjort i Bodilsker sogn klager over Bernt Knop, at han med urette havde beskattet hans fader 15 lod sølv. Bernt Knop svarede, at han havde beskattet ham, fordi han havde beskyldt en mand ved navn Hans Borby for noget forsvundet gods af en kiste, som han førte hjem fra Skåne på vegne af Mogens Hjorts fader, uden at kunne bevise beskyldningen mod Hans Borby. Mogens Hjort beviste hertil med vidnesbyrd, at hans fader ikke havde givet Hans Borby skyld for, at kisten var opbrudt. Sagen blev da forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give Mogens Hjort 12 lod sølv, og dermed være en fordragen sag.
15. Hans Andersen i Åker sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hans fader 300 mark og et stykke lybsk mønt, fordi han gav en fredløs mand en skål mælk. Bernt Knop svarede, at han havde huset en fredløs mand og derfor måtte betale. Hans Andersen tilbød sig under Bernt Knops egen bevisning og vidnesbyrd derom, men Bernt havde ingen bevisning at fremvise. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give Hans Andersen 250*) mark og et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
16. Israel Esbernsen klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 200 mark, 10 lod sølv og et stykke lybsk mønt, fordi han talte med en mand ved navn Henrik Klausen, da han kom fra kongelig majestæt, vor allernådigste herre. Bernt Knop svarede, at fornævnte Henrik Klausen var landets fjende, og at Israel Esbernsen havde huset og herberget ham - hvilket Israel Esbernsen ikke ville anerkende, ud over at han talte med ham én gang ude på marken, og Bernt Knop kunde ikke bevise ham mere derom. Sagen blev alligevel forligt således, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje ham 150 mark og et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
17. Bent Nielsen i Laurskersogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham et stykke lybsk mønt, 30 lod sølv, hans taske med 5 mark, en søl på 4 lod, et par øren og 5 alen engelsk klæde, for et armbrøst han skulde have haft hos sig - skønt han havde ejet det et år i forvejen. Bernt Knop svarede, at han beskattede ham, fordi han havde haft et ulovligt armbrøst hos sig imod forbudet, som skulde afleveres til slottet. Bent Nielsen tilbød sig under al den bevisning, Bernt Knop kunde have derpå, men Bernt Knop kunde intet bevise, hverken med brev eller vidnesbyrd. Sagen blev alligevel til mindelighed forligt, at Suigger Kettel nu til pinse skal fornøje og betale ham 35 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet.
18. Svend Persen klager over, at Bernt Knop beskattede hans broder et stykke gøtterst og 6 lod sølv, fordi han huggede et læs ved i Vellingsted skov, uden dog at føre det bort. Bernt Knop svarede, at

han huggede vedet inde i selve slottets skov og derfor måtte betale de nævnte penge og klæder. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og fornøje ham et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
19. Jens Nielsen i Kanegård klager over Bernt Knop, at han beskattede ham mange penge for adskillige sager mellem dem, og desuden at Blasius von Wickede beskattede ham 25 lod sølv, fordi han klagede sin brøst for kongelig majestæt over, at Bernt gjorde ham uret. Bernt Knop bestod, at der havde været mange trætter og uenigheder mellem dem, men kunde ikke bevise nogen sag så stor, at han med rette kunde beskatte ham dette gods eller disse penge. Sagen blev alligevel forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 100 mark penge, 3 stykker gøtterst, foruden den daler, han straks overrakte ham, og dermed er alle sager endeligt afsluttet.
20. Hans Kubbe i Laurskersogn klager over Bernt Knop, på sin moders vegne, for et stykke lybsk mønt og 4 lod sølv, som han beskattede hans fader for, fordi han skulde have besovet sin nabos hustru - hvilket han aflagde sin lovlige ed på ikke at have gjort. Bernt Knop svarede, at han beskattede ham, fordi der var rygter derom. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og fornøje ham 30 mark, og dermed venligt og vel forligt i alle måder.
21. Rasmus Persen i Vestermarie klager over Bernt Knop, at han beskattede hans fader et stykke lybsk mønt, 20 lod sølv, en søl på 4 lod og en hjelm på 10 lod, fordi han ejede en dragkiste fra Rønne, som blev opbrudt på vejen om natten mod hans vidende og vilje, og berettede desuden, at Bernt Knop havde lovet ham, at hvis han kunde få fat i den karl, der havde gjort det, skulde han få pengene igen - hvilket dog ikke skete. Bernt Knop svarede og bestod, at han havde beskattet ham noget gods og penge for samme sag, men huskede ikke hvor meget, og heller ikke at han havde lovet ham det, som Rasmus Persen nu siger. Rasmus Persen beviste hertil med de danske mænd, der havde afgjort sagen, at det var så meget gods og penge, Bernt Knop fik for sagen, som ovenfor står, og at Bernt Knop også lovede at give ham hans gods tilbage, når han kunde opspørge karlen. Sagen blev da forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje Rasmus Persen 24 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet.
22. Peder Esbernsen i Vestermarie sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede Hans Jepsen i Laurskersogn et stykke gøtterst, en søl på 4 lod og en øre, fordi han ikke kunde age et så stort tømmertræ til slottet, som Bernt Knop ville. Bernt Knop svarede, at han beskattede ham, fordi han kom i trætte med en anden mand, men kunde på ingen måde bevise det mod ham. Sagen blev venligt fordraget, at Suegger Kettel nu til pinse skal betale og fornøje Peder Esbernsen 20 mark penge, som skal komme Hans Jepsens børn til bedste.
23. Peder Bødker i samme sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham et stykke gøtterst og en øre med mere gods, fordi hans hustrus broder tog en kvinde og drog af landet med hende. Bernt Knop svarede, at sagen tidligere var forligt, og fremlagde vidnesbyrd derom, som dog ikke var pålideligt. Sagen blev alligevel forligt, at Suigger Kettel nu til pinse skal give ham 5 lødige mark, 10 lod sølv, 2 stykker gøtterst, en øre, et får og 3 mark penge, og dermed er sagen afsluttet og ikke mere at påtale.
24. Jes Stogesen i Sankt Ibs sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham alt hans løsøre, fordi han solgte Mogens W. til Skåne som styrmand, og derfor tog ½ stykke lybsk mønt, 2 stykker gøtterst og 16 lod sølv. Bernt Knop svarede, at da han solgte fornævnte Mogens til Skåne, var denne hans fjende, og han mente derfor at måtte beskatte ham. Jes Stogesen svarede hertil, at Bernt Knop selv havde givet Mogens lov til at drage fra landet til Stralsund, og at Mogens, da de kom ud på søen sammen, nødte ham til at løbe med til Skåne, til sin forlovede - hvilket Bernt Knop bestod var gået sådan til. Sagen blev da forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje ham 60 mark, og dermed er sagen afsluttet.
25. Peder Jepsen i Åkirkeby klager over Bernt Knop, at han tog hans hovedlod fra ham, fordi han huggede i den fælles skov, som han giver skovmøje [skovafgift] for, og derfor måtte give ham 12

lod sølv. Bernt Knop svarede, at hans ridefoged havde meldt ham, at Peder Jepsen havde hugget ulovligt i skoven, og at han derfor beskattede ham som ovenfor beskrevet. Sagen blev forligt således, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 12 lod sølv og 12 mark penge, og dermed er sagen afsluttet til mindelighed.
26. Jens Eriksen i Sankt Nikolaj sogn klager over, at Bernt Knop beskattede ham en stor mængde gods og penge for adskillige sager, han rejste imod ham. Bernt Knop svarede, at han vel huskede, at han havde trætte med ham, men huskede ikke hvorfor eller hvor meget han gav ham. Sagen blev alligevel forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje og betale ham 8 lod sølv, et stykke deventersk mønt og 5 mark penge, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
27. Hans Bentsen i Østermarie sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 16 lod sølv og et får, fordi han slog hø over sin nabos eng med et læs hø. Bernt Knop svarede, at sagen tidligere var forligt, hvilket han straks beviste. Derfor lod vi forliget stå ved magt i alle måder.
28. Hans Larsen i Vestermarie sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham et stykke lybsk mønt, en øre, et får og 2 mark penge, fordi han ikke aflagde sin lovhævd så tidligt om formiddagen, som han skulde. Bernt Knop svarede, at sagen tidligere var forligt, men kunde ikke bevise det anderledes. Sagen blev alligevel forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 12 mark, og dermed er de forligte i alle måder.
29. Anders Svending i Rutsker sogn klager over Bernt Knop for mange forskellige sager, og især for én sag, hvor han beskattede ham 10 lod sølv, et stykke lybsk mønt, 2 øren og 2 får, fordi en fremmed mand kom og tappede en skål øl mod hans hustrus vilje, mens han var hjemmefra. Bernt Knop svarede, at han beskattede ham, fordi han havde underslået 4 læs egevedstamme. Sagen blev alligevel til mindelighed forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og fornøje ham 100 mark penge, og dermed er sagen afsluttet.
30. Rasmus Køller i Sankt Ibs sogn klager over, at Bernt Knop beskattede hans tjenestefolk*) 120 mark og et stykke lybsk mønt, fordi han lånte Niels Larsen sin kjortel. Bernt Knop svarede, at han beskattede ham, fordi han havde været oprørsk under fejden. Rasmus Køller tilbød sig under Bernt Knops bevisning derom, men Bernt havde ingen bevisning. Sagen blev da forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og fornøje ham 100 mark danske penge, og dermed er sagen afsluttet.
31. Povl Hansen i Østermarie sogn klager over, at Bernt Knop beskattede hans hustrus fader et stykke deventersk mønt og 6 lod sølv, fordi han ikke kom tidligt nok til at holde vagt, da han lå til gæsteri i Åkirkeby ligesom de andre sognemænd deromkring. Bernt Knop svarede, at han ikke huskede, om det var gået sådan til, men bestod, at han havde fået nogle penge af hans hustrus fader, uden nu at vide hvor mange eller hvorfor. Sagen blev alligevel forligt, at Povl Hansen på sin hustrus faders vegne nu til pinse skal have af Suegger Kettel et stykke lybsk mønt, 2 stykker deventersk mønt og en søl på 3 lod, og dermed er sagen afsluttet.
32. Hans Svending i Laurskersogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham et stykke gøtterst og 6 lod sølv, fordi han købte noget møg af en mand, som boede i deres gildehus. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
33. Niels Jepsen i Ols sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham øren, får og penge for mere end 150 mark, i anledning af en trætte hans hustru - der var enke - kom i om et svin, som dommeren dog dømte hende til at have. Bernt Knop svarede, at han ikke huskede, hvordan sagen var forløbet, men kunde ikke nægte, at han havde fået de nævnte penge. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal betale og fornøje ham 80 mark penge, og dermed er de i alle måder fordragne.
34. Bonde Mogensen i Åker sogn klager over Bernt Knop, at han tog noget eng fra hans gård og lagde den til Vallegård, og desuden beskattede ham 12 mark derfor. Sagen blev forligt til

mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 6 mark og desuden give ham engen tilbage, hvis han retteligt har krav på den.
35. Jep Mogensen i Nyker sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham et stykke lybsk mønt og 4 lod sølv, fordi han brød en grænseskel op mellem sig og sin nabo. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og betale ham et stykke deventersk mønt og 4 lod sølv, eftersom Bernt Knop ikke havde beskattet ham dette gods for nogen anden sag, og dermed er sagen afsluttet.
36. Hans Ruge i Laurskersogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hans hustrus fader 8 lod sølv og et par øren, fordi han gemte nogle penge for en præst ved navn hr. Morten. Bernt Knop svarede, at hans hustrus fader havde underslået nogle penge, han skulde gemme for fornævnte hr. Morten, og at hr. Morten var en flygtning fra landet - hvilket Bernt Knop dog ikke kunde bevise. Sagen blev alligevel forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 4 lod sølv og et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
37. Lars Andersen i Sankt Clemens sogn klager over Bernt Knop, at han - siden hans fader døde - tog et par øren og 8 lod sølv fra ham, på grundlag af et vidnesbyrd hans fader havde afgivet, mens han endnu levede, samt for flere andre sager. Sagen blev endeligt forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje og betale ham et stykke gøtterst og en søl på 2 lod, og dermed er sagen afsluttet.
38. Jens Hansen i Sankt Ibs sogn klager over Bernt Knop, at han måtte give ham 20 lod sølv og 3 alen engelsk klæde, fordi hans fader skulde begraves, i anledning af en trætte mellem dem om et løfte. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal betale og give ham 25 lod sølv, og der skal ikke tales mere derom herefter.
39. Niels Mogensen i Laurskersogn klager over Bernt Knop, at han havde taget hans fader om natten og sat ham i tårnet, og beskattet ham 100 lod sølv med mere gods og penge, fordi han beskyldte ham for at have stjålet en øre - hvilket dog ikke kunde bevises, og som han aldrig ville anerkende. Bernt Knop svarede og sagde, at han havde beskattet ham, fordi han var mistænkt for en øre, men der fandtes ingen bevisning for, at han havde stjålet den. Sagen blev alligevel forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og fornøje ham 100 mark penge og 2 stykker deventersk mønt, og dermed er sagen fordragen.
40. Hans Abrahamsen i Sankt Povls sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hans fader 80 mark under fejden, og at han - efter at fejden var forbi - måtte betale samme penge én gang til, hvilket han mente var uretfærdigt. Bernt Knop svarede, at han ikke huskede at have modtaget pengene mere end én gang. Hans Abrahamsen beviste, at hans fader måtte betale dobbelt. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give Hans Abrahamsen, på hans faders vegne, 150 mark, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
41. Lars Markussen i Sankt Povls sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham et stykke lybsk mønt, 2 øren og 14 lod sølv, fordi han huggede nogle små træer på udmarken til sparretræ. Bernt Knop svarede, at han huggede 6 eller 7 træer på udmarken, som ovenfor beskrevet, og bestod derfor, at han måtte betale, men bestred, at det var bøgetræ eller egetræ. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og fornøje ham 14 lod sølv og et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
42. Niels Larsen i Vestermarie sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hans fader (uklart hvad, jf. (sic) i originalen) 2 køer og 4 lod sølv, og at det gods allerede tidligere var lovet ham, men at der stadig mangler 4 lod sølv, 3 mark penge og en seng. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 12 mark, og dermed er sagen afsluttet.
43. Lars Jensen i Østermarie klager over Bernt Knop, at han beskattede hans hustrus fader et stykke lybsk mønt og en søl på 4 lod, fordi han og en anden mand ville slås, uden at det dog kom til noget. Bernt Knop svarede, at han vel huskede, at han havde beskattet hans hustrus fader nogle penge for en trætte med en anden mand, men huskede ikke hvorfor. Sagen blev forligt til mindelighed, at

Suegger Kettel nu til pinse skal give ham et stykke gøtterst og 4 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet.
44. Iver Jude i Vestermarie sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham et stykke gøtterst og en søl på 3 lod, fordi en karl mistede nogle penge hjemme hos ham, som han havde lånt hus, uden at karlen dog skyldte ham for pengene. Bernt Knop svarede, at den anden mand havde beskyldt ham for pengene, dengang han beskattede ham - hvilket dog ikke kunde bevises. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal betale og fornøje ham et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
45. Erik Hansen i Åker sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hans fader 10 lod sølv og en øre, fordi han pantede en eng af en mand. Bernt Knop svarede, at han havde taget engen fra ham mod hans vilje - hvilket han dog ikke kunde bevise. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal betale ham 60 mark penge, og dermed er sagen afsluttet.
46. Per Nielsen i Åker sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham en øre og 2 tønder havre, fordi han huggede i den fælles skov - skønt den hugst kun var ét læs, og hverken eg eller bøg. Bernt Knop svarede, at det var, fordi han huggede imod forbudet i den fælles skov. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal betale og fornøje ham en søl på 3 lod, og dermed er sagen afsluttet.
47. Peder Jensen i Snogebæk klager over Bernt Knop, at han beskattede ham et stykke lybsk mønt og en tønde torsk, og desuden tog hans gård fra ham, fordi han købte et ungnød af en mand, uden at han dog havde noget adkomstbevis dertil. Bernt Knop svarede, at han ikke havde nogen hjemmel til dyret, og derfor tog hans gård og gods fra ham. Peder Jensen svarede og beviste, at han havde sin hjemmel til dyret i orden. Det blev da fastslået, at Peder Jensen straks skal have sin gård igen, og desuden en tønde torsk, og ingen skal lastes for sagen, thi ham skete uret. Dermed er sagen afsluttet.
48. Svend Persen i Ols sogn klager over Bernt Knop, på egne og sin hustrus moders vegne. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 20 lod sølv og et stykke ager, som Morten Bogesløtter har, og dermed er alle sager forligte og fordragne i alle måder.
49. Peder Hansen i Østermarie sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hans fader 40 mark, fordi han pløjede sammen med en anden mand mod Bernt Knops vilje. Bernt Knop svarede, at han pløjede en anden mands jord og derfor måtte betale - hvilket dog ikke kunde bevises. Sagen blev alligevel forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham et stykke gøtterst og en søl på 3 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet.
50. Hans Sare i Rutsker sogn klager over Bernt Knop, at han tog alt hvad han havde fra ham, uden lov og ret. Bernt Knop svarede, at han havde gjort sig til skæppekræmmer og løb omkring på landet blandt bønderne med sit løbmandskab, og at han derfor tog hans gods fra ham. Sagen blev alligevel forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 30 mark, og dermed er sagen afsluttet.
51. Niels Olsen i Sankt Olufs sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 6 lod sølv og et stykke gøtterst, fordi han solgte portneren på slottet to handsker, og desuden 24 mark, fordi han skar et stykke af en død hval, der var drevet op på stranden. Bernt Knop svarede, at han gav portneren de to handsker, fordi han skulde modtage nogle småvæsker af ham til afgift, og hvad angår hvalen, sagde han, at han tog den største del bort med sig, da han mente, at den burde tilhøre slottet med rette. Sagen blev alligevel forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og fornøje ham 2 stykker gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
52. Hans Madsen i samme sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham en øre, en søl på 4 lod og en gylden for en gård, han solgte i Rutsker, og at en anden mand fortrængte ham derfra. Bernt Knop svarede, at han vel huskede at have fået nogle penge af ham, men ikke hvorfor. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje ham en søl på 4 lod og en daler, og dermed er sagen afsluttet.

53. Niels Mogensen i Østermarie sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hans fader 40 lod sølv for en hellebard, han sagde han holdt derhjemme, og en søl på 4 lod, fordi han tog en kniv fra en mand, der ville slå hans fader - hvilket han også beviste var gået sådan til. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje og betale ham et stykke gøtterst og 20 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet.
54. Karine, Hans Henriks hustru, i Nyker sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hendes husbond 26 lod sølv, fordi han lånte en mand et par støvler, og for ingen anden sag - hvilket Bernt Knop bestod var gået sådan til, dog sagde han, at samme karl var fredløs, hvilket han ikke kunde bevise med noget vidnesbyrd. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje hende et stykke gøtterst og en søl på 3 lod, og dermed er sagen afsluttet.
55. Ebbe Jepsen klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 8 lod sølv, fordi han stak tørv på udmarken, hvilket ikke tidligere havde været forbudt. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham en søl på 4 lod sølv, og dermed er sagen til mindelighed afsluttet.
56. Hans Skomager i Hasle klager over Bernt Knop, at han beskattede ham en søl på 4 lod og 14 mark penge med mere gods, fordi han var gæst sammen med Bernt Knops svende og tabte sin sølvske den aften, og bad hustruen låne sig et stykke lys, mens han ledte efter den - uden at han gav nogen mand skyld eller sag derfor, hverken ved tinget eller andetsteds, hvilket han også beviste. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og fornøje ham 20 mark penge, og dermed er sagen afsluttet.
57. Lars Persen i Sankt Knuds sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham en øre og et stykke gøtterst, fordi han var med en anden dreng og red til bryllup, og da den anden dreng red ved siden af ham i en landsby, faldt hans hest med ham, mens han havde en syl på armen, hvormed han huggede en ko - dog uden at koen tog skade - og at han for dette blev beskattet, uden nogen anden grund. Bernt Knop svarede, at manden, koen tilhørte, havde klaget over dem, og at de derfor blev beskattet. Lars Persen svarede hertil, at den dreng, som gjorde gerningen, havde betalt rigeligt for den, og mente, at han selv var beskattet med urette. Sagen blev til mindelighed forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
58. Hans Lassen i Østermarie sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 200 mark, et par øren og en søl på 4 lod, fordi han gav nogle bådsmænd mad og øl, som skulde høre Søren Norby til. Bernt Knop svarede, at der kom en af de lybske skibe ind under landet, hvorpå skipperen gik i land med nogle af bådsmændene og bad Hans Larsen om at give dem øl og mad, idet han sagde, at de hørte Søren Norby til, og at Hans Lassen derfor skulde have givet dem øl og mad og skældt ud på de lybske - hvilket Hans Lassen bestemt nægtede. Sagen blev alligevel forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og fornøje ham 3 stykker gøtterst og 20 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet.
59. Jes Olsen i Nørre sogn klagede over Bernt Knop, at han beskattede Jes Truelsen 100 mark, fordi han uforvarende slog en karl med et løst tre. Bernt Knop svarede, at han slog hyfogden det slag, og derfor måtte betale bøden. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 3 stykker gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
60. Bodil, Jes Olsens hustru, i Knudsker sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hende en gård, fordi hendes broder tog et svin af det ufordelte bo og derfor måtte rømme landet, sammen med flere andre klagemål hun havde over ham. Alle sager blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og fornøje hende 26 lod sølv, og dermed er alle sager forligte i alle måder.
61. Karine, Lars Persens hustru, i Svaneke klager over Bernt Knop, at han beskattede hendes husbond og hende noget gods, i anledning af en dom han afsagde, og at samme gods forinden var tilsagt hendes husbond af kongelig majestæts forordnede her på Bornholm og de mænd, der fulgte med ham, og klager over, at der stadig mangler en stor del af godset. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give hende 54 daler, og dermed er sagen afsluttet.

62. Niels Sjællandsfar klager over Bernt Knop, at han beskattede ham og satte ham i tårnet i 21 uger, og siden lod ham tjene sig i 5 år, og derover siden lod hugge to fingre af ham, og at han senere blev tildømt, at Bernt skulde give ham samme penge tilbage. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og fornøje ham et stykke gøtterst og en daler, som han allerede har modtaget, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
63. Jep Nielsen i Åkirkeby klager over Bernt Knop, at han har beskattet ham noget gods, som han ikke havde nogen ret til. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje og betale ham et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
64. Rasmus Jepsen i Åker sogn klager over Bernt Knop, at hans farmoder satte en gård i pant til en mand, som siden forsvandt fra landet, uden at nogen ved, hvor han blev af, hvorpå Bernt tog hans gods og gård med, uden at kunne finde manden igen. Bernt Knop svarede, at gården var hans egen gård, det vidste han ikke andet, og at manden var rømt fra landet, uden at vide hvorhen, og at han derfor tog hans gård og gods under slottet. Herom fastslog vi, at hvis Rasmus Jepsen kan bevise, at den mand, der forsvandt fra landet, havde gården i pant af hans farmoder, da skal Rasmus Jepsen have ret til at indløse samme gård til sig og sine medarvinger, hans farmoders arvinger.
65. Jørgen Sørensen klager over Bernt Knop, at han beskattede Anne, Hans Hansdatters, i Åker sogn en søl på 4 lod, en tønde sild og 2 tønder torsk med mere gods, uden at have nogen rimelig grund dertil. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give hende en søl på 4 lod og gøtterst-værdi til et par hoser, og dermed er sagen afsluttet.
66. Jep Henningsen i Nyker sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 50 mark, 2 engelske hoseklæder og 2 øren, fordi han ydede to høns mere, end han skulde. Bernt Knop svarede hertil, at han lod indskrive to høns mere, end han fik. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 10 lod sølv og et stykke gøtterst, og dermed er sagen i alle måder venligt afsluttet til mindelighed.
67. Mads Persen i Nyker sogn klager over Bernt Knop, fordi han beskattede ham 40 mark for hans gård, som han tog fra ham mod lov og ret, med den påstand at hans broder havde forbrudt sig i udlandet, samt flere andre sager han havde mod ham. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og betale ham for alle sager 60 mark penge, og dermed er de i alle måder venligt fordragne.
68. Mikkel Svending i Hasle klager over Bernt Knop, fordi han havde beskattet hans hustrus moder to par lybske klæder med mere gods, og desuden gjort hende landflygtig, fordi hun stødte og lo ad to kvinder, som kaldte hinanden Bernt Knops horer. Sagen blev forligt til mindelighed, at fornævnte Mikkel Svending på sin hustrus moders vegne skal have af Suegger Kettel nu til pinse et stykke gøtterst og en søl på 4 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet.
69. Svend Degn og Mikkel Svending klager over Bernt Knop, at han under fejden beskattede dem gods for 100 mark, og gav hver af dem yderligere 40 mark for at løse deres hals med, fordi de førte to landsknægte fra landet til Skåne - skønt de havde hans eget pasbord [tilladelse]. Bernt Knop svarede, at han beskattede dem, fordi de førte dem ind i Danmark til de lybskes fjender. Sagen blev alligevel forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give dem hver især 80 mark eller 40 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
70. Morten Hansen i Pedersker sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 80 mark, fordi han havde afstemplet [markeret], da stuedøren stod på klem i den gård, hvor Bernt Knop lå om natten i en landsby. Bernt Knop svarede, at han ikke huskede, om han havde gjort det - hvilket Morten Hansen straks beviste, at Bernt Knop havde beskattet ham for. Sagen blev da forligt, at Morten Hansen skal have sit gods tilbage, eftersom han ikke har udgivet det for nogen anden sag, og at Suegger Kettel nu skal fornøje ham det til pinse, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
71. Gertrud, Mogens Knudsens hustru, i Vestermarie klager over Bernt Knop, på sin husbonds vegne, at han beskattede ham 100 lod sølv, et stykke engelsk klæde og to hoseklæder, fordi han

skulde have fisket ved Vorreøje [?] på den fælles jord - hvilket dog ikke kunde bevises mod ham. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give og fornøje Mogens Knudsen og hans hustru 150 mark og 4 daler, hvoraf de allerede har oppebåret 6 daler. Dermed er sagen afsluttet i alle måder.
72. Anders Jensen klagede over Bernt Knop, på sin moder Karine, Jens Mogensens hustrus, vegne, for sølv og penge han med urette havde beskattet hende. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje og betale hende 8 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
73. Kirstine, Anders Mortensens hustru, klager over Bernt Knop, at han med urette havde beskattet hendes fader. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give hende en joachimsdaler og et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
74. Per Larsen i Åker sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham, fordi han skældte superintendenten fra Skåne ud, mens han selv sad i vognen sammen med ham. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 10 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
75. Lars Hansen i Povlsker sogn klager over Bernt Knop, på sin broders børns vegne, for to fingre som Bernt lod hugge af ham for et falsk vidnesbyrd, som Bernt påstod. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 5 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
76. Per Jepsen i Vestermarie sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 8 lod sølv, fordi han huggede i den fælles skov, hvilket ikke tidligere havde været forbudt. Sagen blev fordraget, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham en søl på 3 lod, og dermed er sagen afsluttet.
77. Hindse Nielsen i Østermarie sogn klager over Bernt Knop, at han lod hugge hovedet af hans fader, fordi han slog sin hustru, fornævnte Hindse Nielsens stedmoder. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give Hindse Nielsen, på egne og sine medarvingers vegne, for hans faders død 430 mark, og dermed er sagen i alle måder afsluttet.
78. Anders Bryde i Snogedal klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 100 mark, fordi han lånte kongelig majestæts folk hus og gav dem øl og mad. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 60 mark, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
79. Jep Jensen i Bodilsker sogn klager over Bernt Knop, at han tog fra hans fader 6 får, 2 øren, med mere gods og penge, med urette. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 40 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet.
80. Jens Truelsen i Povlsker sogn klager over Bernt Knop, at han tog al hans hovedlod fra ham og lod skære et øre af ham uden dom og ret. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje og betale ham 40 mark, og ingen skal lastes derfor på nogen måde, og dermed er alle sager fordragne.
81. Sinnel, Svend Jensens hustru, i Ols sogn klager over, at Bernt Knop har beskattet hende 3 får, 14 lod sølv og mere gods, fordi en kone stjal et hovedklæde fra hende, uden at hun klagede over det. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give hende 10 mark og et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
82. Hans Mogensen i Hasle klager over Bernt Knop, at han uretmæssigt fratog Bent Kruse hans gård i Hasle, og desuden beskattede ham et stykke gøtterst og 20 lod sølv. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 20 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
83. Anders Larsen i Østermarie sogn klager over Bernt Knop, at han tog ½ stykke lybsk mønt fra hans fader, hvilket han mener var med urette. Sagen blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham ½ stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
84. Mogens Vinter i Vestermarie klager over Bernt Knop, at han beskattede hans hustru et stykke deventersk mønt og 3 lod sølv, fordi hun havde huset sin søn sammen med en horkarl. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 12 mark tilbage.

85. Jens Persen i Klemensker sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hans fader 2 stykker gøtterst og 8 lod sølv med mere gods, med urette. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 2 stykker gøtterst og 10 mark penge, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
86. Peder Mortensen i Ols sogn klager over Bernt Knop, at han tog fra ham et stykke lybsk mønt, 3 får og en øre, for en sag Bernt Knop fandt på mod ham angående hans hustrus fader. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham et stykke gøtterst og 10 mark penge, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
87. Peder Andersen i Nyker sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham for et får, en stud og en del af en fuld lade korn, fordi han drog over til Skåne og talte med sin fader. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 10 mark penge, og dermed er sagen afsluttet.
88. Lars Nielsen i Klemensker sogn klager over Bernt Knop, at han tog 60 mark fra hans hustrus fader, fordi han havde fisk i en tom lade på sin egen grund. Sagen er forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 30 mark, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
89. Svend Olsen i Laurskersogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 8 lod sølv, hoseklæder og mere gods, fordi Bernt Knops karl ville hugge ham, uden dog at gøre skade. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 6 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet.
90. Niels Olsen i Knudsker sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hans hustru [uklart i originalen] 20 lod sølv, fordi han kom i trætte med en karl, uden at der skete nogen skade. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 6 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
91. Jep Henriksen i Laurskersogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham en fjerding smør og en halv tønde torsk, fordi han var tilsagt til at age, men ikke kunde komme frem for sne og uvejr. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham en daler, og dermed er sagen afsluttet.
92. Hans Skomager i Nørre klager over Bernt Knop, at han beskattede ham en hest med sadel og bidsel, så god som 34 mark, og et stykke gøtterst, fordi han ikke ville lade sig vie med en løsagtig kvinde - hvilket han beviste med Hans Nielsen i Klemensker sogn. Hertil svarede Bernt Knop, at han ikke huskede det. Sagen blev forligt, at han nu til pinse skal have af Suegger Kettel et stykke deventersk mønt, og dermed er sagen i alle måder forligt.
93. Per Nielsen i Ols sogn klager over, at Bernt Knop beskattede ham en øre, en søl på 3 lod og en daler, og gav ham skyld for ikke at ville drikke de lybske herrers skål. Sagen er forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham en søl på 4 lod og et stykke deventersk mønt, og dermed er sagen afsluttet.
94. Niels Jonsen i Ols sogn klager over Bernt Knop, at han har beskattet ham og hans broder en tønde smør, fordi noget flæsk de skulde ryge blev fordærvet af rotter eller mus. Sagen blev forligt, at han skulde have 4 daler, som han straks fik.
95. Niels Madsen i Ols sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hans fader et stykke lybsk mønt og 8 lod sølv, fordi han drog til kongelig majestæt og hentede sit beskærmelsesbrev. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
96. Per Olsen i Nyker sogn klager over Bernt Knop, at han har beskattet ham 20 lod sølv og 10 mark penge med mere gods og penge, for mange forskellige sager, han har haft med ham. Alle sagerne blev forligt til mindelighed, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 20 lod [sic], og dermed er sagen afsluttet.
97. Hans Pedersen i Vestermarkirke klager over Bernt Knop, at han beskattede ham et stykke gøtterst, en søl på 3 lod med mere gods, fordi han havde en gammel stalbod i sit hus. Bernt Knop svarede hertil, at han beskattede ham, fordi han opbevarede samme armbrøst imod forbudet. Sagen

blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham et stykke deventersk mønt, og dermed er sagen afsluttet.
98. Otte Knudsen i Ols sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede hende nogle penge, og at der forinden var tildømt hende noget, hvoraf der stadig mangler 10 lod sølv og et par øren - hvilket Bernt Knop bestod. Sagen blev afgjort således, at Suegger Kettel skal give Hans Nielsen på hendes vegne nu til pinse 8 daler og 10 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet.
99. Mads Larsen i Ols sogn klager over Bernt Knop, at han lod slå hans fader og trådte ham under hestefødder, og desuden beskattede ham et par øren, 3 får og en fjerding smør. Sagen blev forligt om det gods, han beskattede ham, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham et stykke gøtterst, og dermed er sagen om godset afsluttet.
100. Niels Madsen i Ols sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 2 øren og en søl på 3 lod, fordi han havde en dreng, som sagde til de andre drenge på gaden, at han gravede i jorden efter penge, og beviste med 3 danske mænd, at det ikke var for nogen anden sag. Sagen blev talt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
101. Hans Andersen i Laurskersogn klager over, at Bernt Knop beskattede ham 40 mark og 6 lod sølv, fordi han huggede et træ, der stod på grænsen mellem ham og hans nabo. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham en søl på 4 lod, og dermed er sagen afsluttet.
102. Niels Bentsen i samme sogn klager over, at Bernt Knop tog 30 lod sølv fra ham, fordi hans dreng slog en anden dreng med en sten. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
103. Niels Pedersen i Ols sogn klager over Bernt Knop, fordi han tog fra ham og hans broder 28 lod sølv, fordi han brændte et gammelt tag af en fiskerbod, som var brudt sammen, og førte tømmeret bort. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 4 daler, og dermed er sagen afsluttet.
104. David Andersen i Ols sogn klager over, at Bernt Knop tog fra ham en øre, en søl på 4 lod og en mark penge, fordi han kom i håndgemæng med en anden karl, der ikke var så hurtig i lære, som han gjorde det. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 4 lod sølv og en mark penge, og dermed er sagen afsluttet.
105. Sinnel Salsen i Bodilsker sogn klager over, at Bernt Knop tog fra hendes husbond 40 mark penge og 2 tønder sild med mere gods, fordi hendes husbond skilte to karle ad, der ville slås ved Nørre, så de ikke kunde komme sammen. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give hende et stykke gøtterst og en søl på 3 lod, og Nørre bys borgere skal give hende 2 tønder øl, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
106. Mikkel Skrædder i Ols sogn klager over, at Bernt Knop beskattede ham 6 lod sølv, en søl på 3 lod og 14 tønder havre for adskillige sager, Bernt tog sig til med ham. Alle sagerne blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham et stykke gøtterst, og dermed er de afsluttet i alle måder.
107. Jep Juel i Ols sogn klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 10 lod sølv, fordi han lånte to drenge hus om natten, som var flygtet fra slottet - hvilket Bernt Knop bestod var gået sådan til. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 4 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
108. Peder Kure i Klemensker klager over Bernt Knop, at han beskattede ham 10 lod sølv og gråt klæde, for en mumme-sag [maskeradesag] han var tillagt, uden at nogen kunde bevise det mod ham. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal fornøje ham 8 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
109. Oluf Skrædder i samme sogn klager over mester Herman Boitin, at han ikke vil hjælpe ham til rette med Hans Svane, som slog hans dreng i hans eget hus. Sagen blev forligt, at Herman Boitin skal give ham 1½ daler, og dermed er sagen afsluttet.

110. Severin Trulsen i Åker sogn klager over, at Herman Boitin lod slå ham med en stridshammer på tinget, fordi han svarede med et ord til en anden mand. Sagen blev forligt, at Herman Boitin skal give ham en daler, og dermed er sagen afsluttet.
111. Reingalt ved Nørre klager over, at Bernt Knop tog fra ham 130 gyldne læder [skind], og at der derudover skyldes ham nogle penge på gammelt regnskab. Hertil svarede Herman Boitin, at han på Bernt Knops vegne ville gøre regnskab med ham, og hvad Bernt Knop da blev ham skyldig, ville Herman Boitin på Bernt Knops vegne betale ham til god afregning, uden yderligere omkostning.
112. Svend Jepsen ved Svaneke klager over, at Bernt Knop tog ½ læst sild fra ham uden dom og ret og uden sag. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 4 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet.
113. Jens Hansen i Østermarie sogn klager over, at Bernt Knop tog fra ham 60 mark i sølv og penge, for et ord der faldt mellem ham og en anden ved en gilde-drik, og desuden havde beskattet ham en anden gang en øre og en søl på 4 lod, for noget græs, som Bernt påstod tilhørte en anden mand, men som dog var hans eget. Denne sag blev forligt, at han skulde have af Suegger Kettel nu til pinse et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
114. Hans Bentsen, på Per Lassens vegne, i Sankt Clemens sogn klager over, at Bernt Knop beskattede ham 8 lod sølv og 2 alen lybsk klæde, fordi han huggede nogle træer i en skov, der var pantsat til ham, og desuden 4 alen lybsk, fordi han sagde, at en blind kone ikke kunde vidne om nogen mands ejendom. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 8 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet.
115. Svend Persen i Vestermarie sogn klager over, at Bernt Knop beskattede ham 2 stykker lybsk mønt, 20 lod sølv og 60 mark penge, for en trætte mellem dem. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 3 daler, og dermed er sagerne afsluttet.
116. Esbern Mortensen i Povlsker sogn klager over, at Bernt Knop beskattede ham, fordi et sindssygt kvindemenneske, han havde hos sig, skulde have gået og kastet nogle stokke sammen ved en andens gærde, og at han derfor måtte give 80 mark. Sagen blev fordraget, at Suegger Kettel nu til pinse skal give fornævnte Esbern Mortensen et stykke gøtterst og en søl på 3 lod sølv, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
117. Esbern Nielsen i Åkirkeby og Rasmus klager over Blasius von Wickede, at han tog 15 lod sølv og 15 mark fra dem begge, fordi de huggede i deres eget lovlige skovskifte, som de havde lov til. Sagen er forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give dem et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet.
118. Anders Jensen i Klemensker sogn og Hans Mikkelsen af Tingsted klager over, at Bernt Knop beskattede dem to halvklæder til en værdi af 6 lod og et stykke gøtterst. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give dem et stykke gøtterst, og dermed er sagen afsluttet i alle måder.
119. Peder Hallindsfar klager over mester Herman Boitin, at han stævnede ham til Hammershus, hvor han måtte give ham 12 lod sølv, fordi han hjalp Oluf Kremer med at fange en fole. Sagen blev forligt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give ham 2 daler på mester Hermans vegne, og dermed er sagen afsluttet.
120. Esbern Hansen i Sankt Ibs sogn klager over Bernt Knop, at han havde ladet gribe hans fader for tyveri, og siden lod ham udtinge for samme sag, hvorved forlovsmændene måtte løskøbe ham for en stor sum penge; og efter at han var kommet fri igen, lod han ham på ny gribe for samme sag, og lod hugge hovedet af ham. Bernt Knop svarede hertil, at da han først lod gribe ham for tyveri, lod han sagen afhandle, men da han hørte den karl, der var udgivet [løsladt], lade sig høre, at han var grebet med urette, lod han ham gribe på ny igen og ville have ladet ham hænge; da bad hans slægt og venner ham om skånsel, og han lod ham i stedet halshugge. Om forlovsmændene blev det så aftalt, at Suegger Kettel nu til pinse skal give dem 40 mark penge.*)

Og alle disse fornævnte sager er på den nævnte måde forligte og fordragne, som ovenfor beskrevet. Til vidnesbyrd trykker vi vore segl herunder, som er givet og skrevet i Maglegård, Vor Frue dag Nativitatis, år etc. 1555.
(Beskadiget original på papir i Geheimearkivet med spor af seglene. Bornh. 43.)
*) Hele akten indeholder 117 sager, hvoraf kun én eneste anklage var ubeføjet, og selv denne kun for så vidt, som den påankede uretfærdighed var udjævnet ved et indgået forlig. Efter et løseligt overslag kan den samlede erstatning omtrent beløbe sig til 4000 lod sølv eller måske derover; men den tilkendte erstatning er næsten altid kun en del af den udkrævede sum, og ofte en meget lille del.

Historisk kommentar

Dokument 162 er den mest omfattende enkeltakt i hele samlingen (side 221-251, ca. 30 trykte sider) og udgør et enestående retshistorisk kildeskrift: en systematisk, sag for sag gennemført kommissionsforhandling, hvor den kongeligt udpegede kommission (Birge Trolle, Peder Ore og Niels Lange) i 1555 gennemgik samtlige klager fra bornholmske bønder, borgere og adelige mod de lybske fogeder Bernt Knop, Blasius von Wickede og Herman Boitin - i alt 117 selvstændige sager efter Rørdams egen optælling. Hver sag følger samme retorisk-processuelle formel: klagerens beskyldning, fogedens (som regel Bernt Knops) forsvar eller anerkendelse, og til sidst kommissionens forlig, hvor den nytiltrådte lybske foged Suegger Kettel (identificeret i en fodnote som den samme Schweder Ketting, der optræder i Dokument 157) pålægges at udbetale erstatning til pinse. Sagerne spænder fra grove voldshandlinger og henrettelser uden dom (jf. sag 2 og 77, hvor mænd henrettes uden proces) over vilkårlig beskatning for bagateller (øldrikkeri, hønseantal, brudt gærde) til direkte korruption og magtmisbrug. Rørdams egen sammenfattende fodnote - at kun én eneste klage viste sig ubeføjet, og at den samlede erstatning kan anslås til omkring 4000 lod sølv - dokumenterer, hvor systematisk og velbegrundet bornholmernes mangeårige klager over det lybske pantestyre reelt var, og danner et af de vægtigste kildebelæg i hele samlingen for den utilfredshed, der ledte frem mod indløsningen af Bornholm fra Lübeck.

Resumé

Den kongelige kommission (Birge Trolle, Peder Ore og Niels Lange) gennemgår og afgør i 1555 samtlige 117 klagesager, som bornholmske bønder, borgere og adelige har rejst mod de lybske fogeder Bernt Knop, Blasius von Wickede og Herman Boitin for ulovlig beskatning, vilkårlig fængsling, vold og i flere tilfælde henrettelse uden dom. I næsten alle sager anerkendes klagerens ret helt eller delvis, og den nytiltrådte lybske foged Suegger Kettel (Schweder Ketting) pålægges at udbetale erstatning til pinse 1555 - en samlet erstatningssum, som ifølge udgiverens overslag kan anslås til omkring 4000 lod sølv, og som dokumenterer omfanget af det lybske pantestyres overgreb på Bornholm.

Side nr. 252

Dokument Nr. 163

1555. 9 Septbr. Bornholms Constitution, især angaaende Skatter og Ydelser.

Wij eptherschreffne Børge Trolle tiill Lilløe, Peder Ore till Gisefeld, och Niels Lange till Kiergaard, Kongl. Maiests. forordnede Raad nu paa Borringholm, giøre witterligt ved dette worrt aabne Breff, att menige Borgere, Bønder och all= mue, som tiener till Hammershuus haffuer hafft deris Fuld= mechtige her hos oß, och beklagede att de nu ydhermere besuer= giß aff de Lybschers Fogeder paa Slottet med deres Landgilde, Gjesterie, och med Egter och arbeyde, end de aff gammel thiid tillsforn giffuet och giortt haffuer vbi Biskops Tiden, der Steen Steensßen hafde att befahle och andre for hannem, och be= rette, att huis Smør som de ybe paa Slottet, findes der no= gen Brøst paa, enten att det er saltet med stort Saltt eller i andre maader, da tage de dett till Slottet for Wraggoedtz och de schulle ybe andbitt Smør i den sted paa nye, och maa dog icke faae dett igien, som de tillsforn førdte till Slottet. Disligeste beklagede de ochsaa, att de schulle allthiid giffue Penge till Aabod paa deris Sogne=Øren, Stude Kiøer (Stode=Kiøer o: Skatte=Kiøer) och paa deris Sommer=Nøed, och berettede de att de icke kunde saa enten Øren eller Kiøer her paa Landet, som deres Fougeder paa Slottet wilde nøyes med vden Aaebodt. Same= ledis deris Galtte wilde icke heller Foughderne annamme, vden hand weyede 8 Lißpund, naar hand wor schollbet och reengiortt, saa att man vndertiidhen maa ybe halffandett Suiin for eet, huilchet aldrig war sedvane vdi Biskopens thiidt.
De beklagede dennem ochsaa, att de nu giestis med 15 eller 16 Heste, naar Skriveren drager vd, och end icke paa de rette thider om Aaret; thi de pleiede icke att giestis vbi Bi= spernes Thiid med flere end ser Heste om St. Mortens Dags Thiid. Berettede de ochsaa, at Foughden paa Slottet icke pleyede i Bispernes thiid att rijdhe vbi Studning (Studthing) med flere Heste end 16, men nu beklage de dennem, att hand kommer vndertiiden med

---

Side nr. 253

Dokument Nr. 163 (fortsat)

flere endt 30 Heste, och er dennem stoerligen tiill Besuering. Samme= ledis beklagede Bønderne, att de nu besuergis med ydermeere Egter og arbeyde, till en nye Auffuelsgaard, endt som de haffue giortt till Slottet, och begiere att de maa bliffue quitt for samme arbeyde och icke besuergis offuer gammelt sedvane. Vbi lige= maade beklage Bønderne dennem, att naar de ybe deris Korn= schyld paa Slottet, da schubber de Tønken tøßer och trecker hende, och siden opmæle hende paa nye igien, huilchet aldrig war Sedvane vbi Bispernes Thiid. Sammeledis beklagede de, att naar de føre deris Landgilde=Korn till Slottet, och de taghe deris ydegies med, will hand icke tage derimod, vden hand fandt saa og maa beholde huis Korn, der er till offuer= maal paa deris Landgilde. Beklagede ochsaa, att de schulle giffue Aabod paa deris Schatte=Hoe. Beklager ochsaa, at de= ris Huusmænd besuerges med ydermeere arbeyde, endt som de giorde i Bispernes Thiid.
Och nu wij haffue hørt samme Klagemaal, som forschreffuet staar, talede wi med erlig och høylærd Mand Doctor Herman Falck, Borgermester till Lybeck och H^r. Bartholomeus Tinnappel Raadmand der sammestedtz, de Lybsches Fuldmechtige, och forhandlede samme Klagemaal till minde och rette, vbi saa maader som her= efter følger.
Først om deris ybe Smør, som de giffue till Landgilde, att naar de komme till Slottet dermed, will da icke Fougden annamme dett for fyldist for deris Landgilde, da Bønderne dett maa annamme och føre hiem med dem igien, och giffue andbett gott Smør i dend sted igien, for deris ybe Smør; dog schall dett være salltit med smaa Sallt och icke Fougden her epther paa Slottet att maa tage deris Smør fra dennem for wrag Smør, eller derfor beschatte dennem noget aff, om der findes end nogen brøst paa. Item de Bønder, som schulle giffue Kiøer till Stoede=Kiøer, om der findes Brøst paa, att Foughden icke will nøyes med de Kiøer som de fremføre, da schall Foughden haffue macht till at

tage aff huer de fire Mends Kiøer, som giffue Stoede Kiøer dett aar, dend beste Koe, och schulle saa ingen Aabod giffues derpaa. Widere om Sogne=

Side nr. 254

Dokument Nr. 163 (fortsat)

Ore, att derfom Fougbden will icke nøyes med den Ore, den Bønderne fremføre for hannem, da maa hand tage dend beste, som de Mend tillhøre i Sognet, som schulle giffue samme Sogne=Ore aff Hammershuufes Thiennere, och de andre Mænd hannem den att bettale, och dermed were frii for alld ydher= mere Aaboed. Sammeledis om Sommer=Nøed schall holdes epther gammel Sedvane. Item Bønderne, som schulle giffue Stoede=Gallte, att som de beklage, att den schall weye 8 Lis= pund, naar den er scholdet och reengiortt, da schall dend her= effther icke weye mere end 6 Lispund, och de dermed were frii for alld ydhermere Aaboed. Sammeledis schall Bønderne icke besuergis med ydhermere Skriffuergiesterie end med 6 Heste, och schall dett holdis om St. Mortens Dags Thiider effter gammel Sedvane. Schall Foughden paa Slottet icke heller vdride med flere Heste vbi Stutning (Studthing), end med Ser= ten Heste effter gammel Sedvane. Desligeste schulle Bønderne icke heller arbeyde till den nye Auffslsgaard effter denne Dag; men huis Arbeyde de ere plichtige att giore, dett schulle de giøre till Slottet effter gammel Sedvane, som de giorde vbi Bischop Borges Thiid, eller forkortes med Slotsarbeydet igien.
Som de och lader beklage, att Fogheden lader schudde Tønden med deris Ybekorn, saa schall hun icke schuddis effter denne dag, anderledes end scheer vbi alle Kiøbsteder, och som effter gammel schick maalis vbi Kiøbstederne her paa Landet, og som schedde vbi Steen Steensens Thiid. Vbi lige maade som de beklagede, att de maa giffue Foughbenn dett Korn, som er till offuermaal paa deris Landgillde, att hand will annamme deris ydegies till nøye och vbi betimelig Thiid om Aaret; da schall Foughden hereffter allthiid annamme deris ydegies i betimelig Thiid vden aaboed effter gammel Schich och Sed= uane. Item om Schatte=Hoe, som de beklage, da schall Bøn= derne age gode ystraffelige Læs och der med være frii for alld ydhermere tillgifft paa deris Hoe.
Desligeste som de beklage paa deres Huusmænds vegne, da schulle de nu hereffter giøre femb Dages arbeyde om aarit,

---

Side nr. 255

Dokument Nr. 163 (fortsat)

och hermed de och deris Hustruer att were frii for alld ybher= mere befuering till Slottet och Foughden.
Huilche fornævnte Articler som forhandlede ere som for= schreffuit staar, till minde och Rette, schall saaledis hollbes eff= ter deris gammel Schick og Sedvane efter som de haffue vbi Bispernes Thiid, och vbi Steen Steensens Thiid. Men effterdi te Lybsche mene, att dett schall findes vbi Steen Sten= sons Reignschabs Bøger, att dett ba vbi ligemode haffuer we= ritt hollitt medt dennem, och dett dennem iche som de i alle deris Klagemaal berette, som for er rørtt, nu nyelligen paalagtt er, men schall findes att were gammeltt, och iche att were den= nem nu førrst paalagtt aff de Lybffere; da derfom dett saa befindes, och dett vbaff Steen Steensons Register sees, att de haffue lige Befueringer hafft vbi hands thiid, emens hand war Foughet paa Slottet, da schulle de giffue och giøre de Lybsche ligesom de giorte vbi hands Thiid, och vbi andres for hannem werit haffuer. Till

ybermere widnesßbyrdh trøcker wi woris Signeter her nedenfore. Giffuit och schreffuit vbi Maglegaard Mandagen nest effter wor Frue Dag Anno 1555.*)

(Diplomatariet.)

**) Denne Constitution er fornyet af Christian IV. den 20 Juni 1593 og af Frederik III. den 28 November 1650. Den er ikke forekommen mig i Original og overhovedet kun i nærværende Afskrift, der tillige indeholde de nævnte Confirmationer og er saaledes aftrykt hos Thurah.*

Oversættelse

Vi efterskrevne Børge Trolle til Lilløe, Peder Ore til Gisefeld og Niels Lange til Kiergaard, kongelig Majestæts forordnede råd nu på Bornholm, gør vitterligt med dette vort åbne brev, at menige borgere, bønder og almue, som tjener til Hammershus, har haft deres fuldmægtige hos os og beklagede, at de nu yderligere besværes af de lybske fogeder på slottet med deres landgilde, gæsteri og med ægter og arbejde, ud over hvad de af gammel tid tilforn har givet og gjort i biskoppens tid, da Steen Steensen havde at befale, og andre for ham, og berettede, at hvis der findes nogen brøst på det smør, de yder på slottet, enten fordi det er saltet med for meget salt eller på anden måde, da tager de det til slottet som vraggods, og de skal yde andet, godt smør i stedet, og må dog ikke få det tilbage, som de tilforn førte til slottet. Ligeledes beklagede de sig også over, at de altid skulle give penge til bod for deres sogneøren og stodekøer (skattekøer) og for deres sommernød, og berettede, at de hverken kunne skaffe øren eller køer her på landet, som deres fogeder på slottet ville nøjes med uden bod. Ligeledes ville fogederne heller ikke tage imod deres galte, medmindre den vejede 8 lispund, når den var skoldet og renset, så man undertiden måtte yde halvandet svin for ét, hvilket aldrig var sædvane i biskoppens tid.
De beklagede sig også over, at de nu udsættes for gæsteri med 15 eller 16 heste, når skriveren drager ud, og end ikke på de rette tider om året; thi de plejede ikke at have gæsteri i bispernes tid med flere end seks heste ved Sankt Mortens dags tid. De berettede også, at fogeden på slottet ikke plejede i bispernes tid at ride i studning med flere heste end 16, men nu beklager de sig over, at han kommer undertiden med flere end 30 heste, hvilket er dem til stor besvær.
Ligeledes beklagede bønderne sig over, at de nu besværes med yderligere ægt og arbejde til en ny avlsgård, ud over hvad de har gjort til slottet, og begærer at blive fri for dette arbejde og ikke besværes ud over gammel sædvane. På samme måde beklager bønderne sig over, at når de yder deres kornskyld på slottet, ryster og trækker de tønden og opmåler den derefter på ny igen, hvilket aldrig var sædvane i bispernes tid. Ligeledes beklagede de, at når de fører deres landgildekorn til slottet og medbringer deres ydegæs, vil han ikke tage imod dem, medmindre han finder dem tilstrækkelige, og han beholder det korn, der er til overmål på deres landgilde. De beklagede sig også over, at de skal give bod på deres skattehø. De beklager også, at deres husmænd besværes med yderligere arbejde, end de gjorde i bispernes tid.
Og da vi nu har hørt disse klager, som foran skrevet står, talte vi med den ærlige og højlærde mand doktor Herman Falck, borgmester i Lübeck, og herr Bartholomeus Tinnappel, rådmand samme sted, de lybskes fuldmægtige, og forhandlede disse klager til minde og ret på den måde, som herefter følger.
Først om deres ydede smør, som de giver til landgilde: når de kommer til slottet dermed, og fogeden ikke vil tage imod det som fyldestgørende for deres landgilde, da må bønderne tage det med hjem igen og give andet, godt smør i stedet for deres ydede smør; dog skal det være saltet med lidt salt, og fogeden må herefter ikke tage deres smør fra dem som vraggods eller derfor beskatte dem noget, om der end findes nogen brøst på. Ligeledes de bønder, som skal give køer som stodekøer: hvis der

findes brøst, og fogeden ikke vil nøjes med de køer, de fremfører, skal fogeden have magt til at tage den bedste ko af hver af de fire mænds køer, som giver stodekøer det år, og der skal da ikke gives nogen bod derpå. Videre om sogneøren:
hvis fogeden ikke vil nøjes med den øre, bønderne fremfører for ham, må han tage den bedste, som tilhører de mænd i sognet, der skal give samme sogneøre af Hammershus's tjenere, og de andre mænd skal betale ham den, og dermed være fri for al yderligere bod. Ligeledes skal sommernøden holdes efter gammel sædvane. Ligeledes de bønder, som skal give stodegalte: som de beklager sig over, at den skal veje 8 lispund, når den er skoldet og renset, da skal den herefter ikke veje mere end 6 lispund, og de skal dermed være fri for al yderligere bod. Ligeledes skal bønderne ikke besværes med mere end 6 heste i skrivergæsteri, og det skal holdes ved Sankt Mortens dags tid efter gammel sædvane. Fogeden på slottet skal heller ikke ride ud med flere end 16 heste i studning efter gammel sædvane. Ligeledes skal bønderne ikke længere arbejde til den nye avlsgård efter denne dag; men det arbejde, de er forpligtet til at gøre, skal de gøre til slottet efter gammel sædvane, som de gjorde i biskop Børges tid, eller det skal fratrækkes slotsarbejdet igen.
Som de også lader beklage, at fogeden lader ryste tønden med deres ydekorn, da skal den ikke rystes herefter anderledes end det sker i alle købstæder, og som efter gammel skik måles i købstæderne her på landet, og som det skete i Steen Steensens tid. På samme måde, som de beklagede, at de skal give fogeden det korn, der er til overmål på deres landgilde, fordi han vil modtage deres ydegæs for nøje og ikke i betimelig tid om året, da skal fogeden herefter altid modtage deres ydegæs i betimelig tid uden bod efter gammel skik og sædvane. Ligeledes om skattehø, som de beklager sig over, da skal bønderne age gode, ustraffelige læs og dermed være fri for al yderligere tilgift på deres hø.
Ligeledes, som de beklager på deres husmænds vegne, da skal de nu herefter gøre fem dages arbejde om året, og hermed skal de og deres hustruer være fri for al yderligere besvær til slottet og fogeden.
Disse forannævnte artikler, som er forhandlet til minde og ret, som foran skrevet står, skal således holdes efter deres gamle skik og sædvane, som de havde i bispernes tid og i Steen Steensens tid. Men fordi de lybske mener, at det skal findes i Steen Steensens regnskabsbøger, at det på lige måde er blevet holdt med dem, og at det ikke, som de i alle deres klagemål beretter, nu nylig er blevet pålagt dem, men at det skal findes at være gammelt og ikke nu først at være pålagt dem af lybækkerne; dersom det da findes sådan, og det ses af Steen Steensens register, at de har haft lige byrder i hans tid, mens han var foged på slottet, da skal de give og gøre det samme til de lybske, som de gjorde i hans tid og i andres tid før ham. Til yderligere vidnesbyrd trykker vi vore signeter herneden. Givet og skrevet på Maglegård mandagen næst efter Vor Frue dag anno 1555.

Historisk kommentar

Dokument 163 er en kongelig kommissions afgørelse af en principiel klagesag rejst af Hammershus's bønder, borgere og almue mod de lybske fogeder over en bred vifte af skatte- og ydelsesforhold: landgilde-smør, sogne-øren, stode-køer, stode-galte, sommer-nød, gæsteri, studning, egt-arbejde til den nye Avlsgård samt husmændenes arbejdspligt. Gennemgående argument fra bøndernes side er, at fogederne under det lybske pantestyre har hævet ydelserne og skærpet kontrollen ud over, hvad der var sædvane i biskoppernes tid og under den danske foged Steen Steensen. Kommissionen (Børge Trolle, Peder Ore, Niels Lange) forhandler med de lybske fuldmægtige, borgmester Herman Falck og rådmand Bartholomeus Tinnappel, og når frem til en detaljeret regulering, der i det væsentlige genindfører de gamle norm- og vægtgrænser (bl.a. stode-galt nedsat fra 8 til 6 lispund, studning begrænset til 16 heste, skrivergæsteri til 6 heste).
Dokumentet er, som det fremgår af den tilføjede fodnote, kun overleveret i afskrift og blev

stadfæstet på ny af Christian IV i 1593 og Frederik III i 1650 - et vidnesbyrd om dets langvarige praktiske betydning som forfatningsmæssigt grundlag for øens skatteforhold.

Resumé

Kongelig kommission afgør i 1555 en omfattende klagesag fra Hammershus's bønder og almue mod de lybske fogeder angående landgilde-smør, sogne-øren, stode-køer og -galte, sommer-nød, gæsteri, studning og husmændenes arbejdspligt. Afgørelsen fastslår, at ydelserne fremover skal følge den gamle sædvane fra biskoppernes og Steen Steensens tid, og fastsætter konkrete lempelser (bl.a. stode-galt nedsat til 6 lispund, studning til 16 heste). Dokumentet, kun kendt i afskrift, blev senere stadfæstet af Christian IV (1593) og Frederik III (1650).

Dokument Nr. 164

1555. 10 Septbr. Bornholms Reces.

Nachdem die Irrungen vnnd gebrechen so sich zwischen der Kön. Maytt. zu Dennemarcken etc. vnnd derselben vnderthanen ahn einem, vnnd denen von Lübeck vnnd derselben Amptleutten vff Bornholm anderstheils erhaltten, vermoge des Coldingischen abschiedts den 25 Octobris Anno etc. 53 ergangen durch gutliche vnterhandlunge, oder mitt Rechte sollten entscheiden werden, seindt demnach dieselbe durch die Königl. dazu verordenten als Brigge Trolle, Peter Ochsen, Niels

---

Side nr. 256

Dokument Nr. 164 (fortsat)

Langen, Reichsrethe vnnd Andreassen Wackern etc. in beysein vnnd kegenwertigkeit ern Herman Falcken, der Rechte Doctorn Bürgermeistern vnnd Bartholomeus Tinnappell alß gesandten der vonn Lubegk, in der gütte folgender gestalt verglichenn vnnd entscheiden.
Nemblich das der clagender Partt der gmeinen vnderthan nach vleißiger verhor vnnd vntterhandlunge, derselbigen irri= gen gebrechen vonn den vonn Lübegk sollen des ihren wid= derumb vff schirstkunfftige Ostern befridigt vnnd claglos gestellt werden, alles nach vermoge vnnd einhallt der Denischen Regi= stratur vnnd verzeichnuß der gutlichenn vertrege, vnnd in etz= lichen fellenn erkanndten Vrteylen, so eins denn vonn Lübegk zugestalt, welche betzalung denn Partten auch alßbaldt vonn ihrem zukunfftigen Amptman, Schweder Kettingen mitt handt= gebenden trewen von wegenn seiner Hern der von Lübegk ver= heischen vnnd zugesagt. Vnnd weill vntter denselben clagen etzliche die sich in der Feide zugetragen, datzu die von Lübegk zu andtworten sich nicht schuldich zu sein vermeindt, ist denselben dieser bescheidt gegeben, das dauon der Konig. Maytt. soll be= richt geschehen, vnnd was seine Kon. Maytt. vor bescheidt wer= den ergehen laßen, damitt sollen dieselben Irrungen auch bei= gelegtt vnnd entscheiden sein. Es soll auch sollche entrichtung vnnd betzalung der bemeltten vndertahn, vff schirstkunfftigen Ostern geschehen, in beysein vnnd kegenwerttigkeit deßelben so die Kon. Maytt. datzu verordnen wirdtt, vnnd sollen die Re= gister des Burgermeisters Clawes Bardewigks vnnd ern Euert Storteberch daruff sich die vonn Lubeck getzogen, als sollten darjnne vhil Sachenn befunden werden, die albereidt abgehan= delt, vnd itzo von newem geclagt, mittlerweill, so dergleichen abhandlunge, die itzo geclagt worden in den Registern gemelts herrn befunden, die Originalien oder derselben

glaubwirdigen verstz= gelten Extracht vnnd Transsumptt der Kon. Maytt. zugeschichtt werden, damitt dieselben besichtigt vnnd die langwirigen Ir= rungen der armen gmeinen vnderthan alßdan, hernachmals durch Kon. Maytt. dazu verordentten vnnd den Amptman durch gütte oder mitt rechtlichen Procesß einmhall zu grunde

---

Side nr. 257

Dokument Nr. 164 (fortsat)

entscheiden, vnnd derhalben newer beclagung, die sich die von Lübegk vff sollchen vhall vorbehaltten, vnnottigk vnnd abgeschafft, vnnd also gentzlichen zufridengestellt vnnd vertragen mugen werden, vnnd darjnne keiner newen ansprache die vnderthan außerhalb der befindtlichen vnbefugten clagen vonn dem Ampt= man gewertigk sein mogen, daraus nicht anderst als vnyffhor= licher zweyspallt vnnd Irrunge würden erwachßsen.
Die geistliche Jurisdiction belangentt, habenn die vonn Lü= begk angetzogen, das sie keinen weittern bepfehlich alleine der vffgenhomenen brocke vermoge Berndt Knops vbergeben Regi= ster, sich der derselben vffnahme vonn wegen der geistlichen Juris= diction vff pillige mittell zuvergleichen. Aber bieweil inn Stig Pors vbergeben Registern, derselbe brocke nicht alleine vhill mher vnnd eine grössere antzall, besondern auch daraus zube= finden, das etzlich Korn, Botter, Rechterpennig, Schur= vnnd Kuheschmor, der zehende von den gertstedten Bondern, der in der antzall 144. auch von etzlichen Kirchendienern vnnd Thum= herrn zu Lunden dienern, gestereyen vnnd anders etc. inn den Summen mitt angeschlagen, dauon sie gar keinen bepfehlich, auch berichtett das sollches hiebeuor zu Coldingen, weill es in dem Schattregister befunden, vnnd von Berndtt Knopen nicht vffgebracht damals abgehanndelt sein sollte, vnnd daruff ge= betten, sollches zuruck an ihre obern vnnd eltisten zu bren= gen ihnen mitt den andern Brofenn sich zur handlunge erbettenn, vnnd wiewoll ihnenn daruff bericht geschehen, das der Coldingischer abscheidt vonn keiner abhandlunge der Jurisdiction vermeldtte, auch offentlich am tage, das sollches alles alse zehenden vnnd geistliche zinse der geistlichen Jurisdiction zugehorich, die sich die Kon. Maytt. vor= behaltten, vnnd itzo ohne weitteren verzugk sollte vermoge des Coldingischen abscheidts zur gutte oder mitt Rechte entscheiden werden, denselben also auch von ihnen ohne weittere vorlenge= rung billich volge geschehe, hetten auch keinen bepfehlich vonn den andern brofen weill dieselben König. Maytt. billich erstad= tett wurde von denselben ettwas abhanndlen zulaßen vnnd daruff die erstadtung alßbaldt erfordertt. So haben doch die

---

Side nr. 258

Dokument Nr. 164 (fortsat)

von Lübegk vff ihrer vorigen bitt beruhett, mitt erbietten es wurden ihre oberen vnnd eltisten vngezweiffellt sich vermaßen daruff ercleren das Konig. Maitt. deßelben ein gnedigst gefal= len haben wurde etc. Daruff die Sachen dieser gestalt verab= schiedett, das König. Maitt. in Ihrer geistlichen Jurisdiction, die befindtlichen enthobenen brocke inhalts beiderseits Register dero Summa nach gutlicher vergleichung derselben vffgenhomen vngeborlichen Schatzunge sich in die Dreytaussentt Sechßhun= dertt funffvnndzwanzigk Margk acht schilling Denisch erstreckt billich alß der König. Maytt. vermoge der Rethe vfferleghten bepfehlich vnnd Coldingischen abschiedts die von Lubeck zuerstadten schuldich, vnnd sich der Amptman hinfurtter zu sollchen fellen der

geistlichen Jurisdiction zugehörig keiner straff oder einiger beschatzung anzumaßen, vnnd von der Kon. Maitt. dar jnne eini= gen eintrack zuthuende, ohne alle mittell ferner soll enthallten.
Was aber die vffnhame des Korns, Botter etc. wie obgemeltt belangtt weill sich die gesanndten davon gentzlich keinen bericht zu haben beclagt ist ihnen nachgelaßen sollches ann ihre obern vnnd eltisten zuberichten, jedoch mitt dem bescheidt das die von Lubegk sich daruff ihrer meinunge bey der König. Maitt. zwischen hier vnnd schirstkunfftigen Weihenachten ercleren, daruff die König. Maytt. sich alsdan, wes sie sich zuerhaltten haben sollten, woll ferrner würden bescheiden, welches sich die gesandten zubeschehen vorwilligtt, mitt anzeige vnnd fernner bytt, sie der bewilligung halber, mitt erstattung der obbemeltten broke außerhalb ihres bepfehlichs nicht weiter mochten beschwertt werden, mitt erbiettung das von ihren obern vnnd eltisten auch vff den Punct ihre erclerung sollten zum forderligsten vor itzgemelter zeitt schirstkunfftigen weihenachten, König. Maitt. einbrengen vnnd sich derhalben mitt König. Maitt. ferrner endtlich vnnd schließlich zuvergleichen, dabey es die König. Rethe vff ihr vleißig bitt bißmal auch haben laßen beruhen vnnd fridlich gewesen, jedoch mitt dieser Protestation, wo sollches nicht geschehe oder aber kunfftig mher erkundett wurde, das itziger zeitt jn den Registern nicht vbergeben, vnnd doch der geistlichen jurisdiction zu nachteil enthoben, sollches alles hochgedachter

---

Side nr. 259

Dokument Nr. 164 (fortsat)

Konig. Maytt. ahn ihren gerechticheitten vnnd obgemelter ge= richtlicher forderung zn keinem nachteill, abbruch oder verhin= derung gereichenn vnnd hiemitt nichts benhomen sein soll. Gleicher gestalltt der vonn Lubegk gesanndten auch bedingtt, wo glaubwirdig erweißlich, daß Berndt etzliche vffnhame so in Stig Poirs Registern befunden nicht bekommenn, das solches obbemelter bewilligung auch vnschedtlich sein mochtte, jedoch sol solcher beweiß vor der Kon. Maitt. inn obbemelter Zeitt eingebracht werden, beßgleichen weß sie also inn diesen gut= lichen vntterhandlungen nachgegeben, das ihnen solches in zukunfftigen zeitten wann vonn ihnen das hauß widderumb der Cronn Dennemargken vberlieffertt, datzu ferner zuandtwort= ten nicht wollen verhafft oder verpflicht sein. Mit fernernn vor= behalt, weil auch etzliche clagen, von den gmeinen vntertha(?)= alß sollten sie mitt etzlichen schatzungen newerungen mher dan von altters beschwertt sein furgebracht, die auch verglichen vnnd abgehandelt, vnnd sich aber in den altten schonischen Regi= stern wurde befinden, das die von altters gegeben, das solchs itziger bewilligung auch vnschedlich sein sollte.
Demselben also jnn allen Puncten vnnd Artickeln wie obstehett zu erhalttung bestendigen vnnd fridens einigkeitt, zwischen den Amptten vnnd gemeynen Jnwhonern der Kon. Maytt. Landes vff Bornholm hinfurtter ohne einige verneinte behelff vnnd einrede, soll getreulich nach= gesetzt, vnnd die gmeinen vnderthanen nicht anders, wie itzo abgehandelt worden, ferner sollen beschwertt werden. Vnnd da sich aber selle zutrugen, derwegen sie billich zubeclagen ge= acht, sollen sie mitt keiner eygnen gewaltt, gefengklicher bestrick= ung, wie bishero ohne alle rechtsforderung geschehen ferner mitt nicht beschwertt oder bedrawett, besondern solche vermeinte anclage, nach Lohe vnnd Rechtt, mitt ordentlichen gebürenden Proceß furgenommen vnnd außgeübtt werden. Welches alles also von beiden theilen gutlichen zur Villigkeit verhandelt beliebtt vnnd angenhommen worden, vnnd zu mherer vrkundt ist dieser Recesse von beiderseits obgemelten zu diesen henblen verorden= ten mitt Ihren gewontlichen pitschafften becrefftigt vnnd versigelt worden, alles getrewlich vnnd vngefherlich. Geben vff Boringholm

---

Side nr. 260

Dokument Nr. 164 (fortsat)

den zehenden Monaistagk Septembris Anno nach Christi vnsers hern geburtt Funfftzehenhundertt vnnd im funff. vnd funfzigsten.

(Original paa Papir i Geh. Arch. med 6 Segl paatrykte).

Oversættelse

Efter at de uoverensstemmelser og mangler, som har bestået mellem Kongelig Majestæt af Danmark etc. og dens undersåtter på den ene side, og dem af Lübeck og deres embedsmænd på Bornholm på den anden side, og som ifølge den coldingske afsked af 25. oktober anno etc. 53 skulle afgøres enten ved mindelig forhandling eller med rette, er disse nu af de kongeligt dertil forordnede, nemlig Børge Trolle, Peder Ochsen, Niels Lange, rigsråder, og Anders Wacker etc., i nærværelse af herr Herman Falck, retslærd doktor og borgmester, og Bartholomeus Tinnappel, som Lübecks udsendte, blevet mindeligt forligt og afgjort på følgende måde.
Nemlig at den klagende part, de menige undersåtter, efter omhyggelig forhør og forhandling skal have deres omtvistede mangler afhjulpet af Lübeck og stillet tilfreds til førstkommende påske, alt i overensstemmelse med den danske fortegnelse og protokol over de mindelige forlig samt de i visse tilfælde afsagte domme, som er tilkendt Lübeck, hvilken betaling parterne straks er blevet tilsagt og lovet af deres kommende amtmand, Schweder Ketting, på tro og love på sin herres, Lübecks, vegne.
Eftersom nogle af klagerne angår sager, der er sket under fejden, og som Lübeck ikke mener sig forpligtet til at svare på, er disse henvist til, at kongen skal have underretning derom, og hvad kongen da måtte bestemme, skal disse uoverensstemmelser også dermed være bilagt og afgjort.
Denne betaling til de omtalte undersåtter skal ske til førstkommende påske, i nærværelse af den, som kongen dertil forordner. Og registrene fra borgmester Claves Bardewigk og herr Evert Storteberg, som Lübeck har henvist til, med påstand om, at der deri skulle findes mange sager, som allerede var afgjort og nu klages over på ny - imidlertid skal, hvis sådanne afhandlede sager, der nu klages over, findes i de nævnte herrers registre, originalerne eller en pålidelig, beseglet udskrift af dem tilsendes kongelig majestæt, så disse kan besigtiges, og de langvarige uoverensstemmelser for de fattige, menige undersåtter da siden kan afgøres af kongen og den dertil forordnede samt amtmanden, enten i mindelighed eller ved retslig proces én gang for alle,
afgøres, og at derfor nye klager, som Lübeck forbeholder sig i så fald, skal være unødvendige og afskaffede, og at man i alle måder skal blive fuldstændig tilfredsstillet og forligt, uden at undersåtterne, ud over de allerede kendte og uberettigede klager, skal kunne vente sig nogen ny henvendelse fra amtmanden, hvilket ellers ikke kunne føre til andet end evindelig splid og strid.
Hvad angår den gejstlige jurisdiktion, har de af Lübeck anført, at de alene har befaling angående den brøde (oppebørsel), som er optaget efter Berndt Knops overleverede register, og at de vil forlige sig om denne optagelses gejstlige jurisdiktion på rimelige vilkår. Men eftersom man i Stig Pors's overleverede registre finder, at samme brøde ikke alene er langt større og af et større antal, men også deraf kan udledes, at noget korn, smør, retterpenge, skure- og kosmør, tienden af de fæstede bønder - hvilket i antal beløber sig til 144 - samt af nogle kirketjenere og kannikker i Lund, gæsterier og andet, er medregnet i de samlede summer, hvorom de slet ingen befaling har, har de berettet, at dette forhen ved Kolding-mødet, fordi det fandtes i skatteregistret og ikke var optaget af Berndt Knop, ikke dengang skulle have været behandlet, og har derfor bedt om, at dette bringes

tilbage til deres foresatte og ældste, med bøn om at måtte forhandle derom sammen med de andre poster. Og skønt der blev givet dem den besked, at den coldingske afsked ikke omtalte nogen behandling af jurisdiktionen, og det også er offentligt bekendt, at alt dette, såvel tiender som gejstlige afgifter, hører til den gejstlige jurisdiktion, som kongelig majestæt har forbeholdt sig, og nu uden yderligere forhaling skulle afgøres i mindelighed eller med rette efter den coldingske afsked, og at de derfor med rette burde efterkomme dette uden yderligere udsættelse, havde de dog ingen befaling angående de andre brøder, idet de mente, at kongelig majestæt med rette burde godtgøres for dette, og krævede straks erstatning derfor. Alligevel har de af Lübeck beroet ved deres tidligere anmodning, med det tilbud, at deres foresatte og ældste utvivlsomt ville erklære sig derom på en sådan måde, at kongelig majestæt nådigt kunne finde behag deri. Herpå blev sagen afgjort på følgende måde: at kongelig majestæt med hensyn til sin gejstlige jurisdiktion, den fundne, unddragne brøde, ifølge begge parters registre, efter mindelig sammenligning af den optagne, urimelige beskatning, med rette skal have af Lübeck erstattet 3625 mark 8 skilling dansk, som kongelig majestæt ifølge rådets fremlagte befaling og den coldingske afsked har krav på hos Lübeck, og at amtmanden herefter i sådanne tilfælde, der hører til den gejstlige jurisdiktion, ikke skal befatte sig med nogen straf eller beskatning, og at kongelig majestæt fremover skal afholde sig fra ethvert indgreb deri, uden nogen som helst hindring. Hvad angår optagelsen af korn, smør osv. som ovenfor nævnt, da de udsendte klagede over, at de slet ingen underretning havde derom, er det eftergivet dem at berette dette til deres foresatte og ældste, dog med den besked, at Lübeck skal erklære deres mening derom over for kongelig majestæt mellem nu og førstkommende jul, hvorpå kongelig majestæt da yderligere vil give besked om, hvad de skal forholde sig til, hvilket de udsendte har erklæret sig villige til, med anmodning om, at de for denne indrømmelses skyld, med erstatning af de omtalte brøder ud over deres befaling, ikke måtte blive yderligere besværet, med det tilbud, at deres foresatte og ældste også på dette punkt skulle indsende deres erklæring så betids som muligt før den nævnte jul til kongelig majestæt, og derefter endeligt og afsluttende forlige sig med kongelig majestæt herom. Hermed lod også de kongelige råd sig, på deres ivrige bøn, denne gang nøjes og var venligt stemt, dog med den forbeholdelse, at hvis dette ikke sker, eller der senere skulle blive fundet mere, som på nuværende tidspunkt ikke er overgivet i registrene, men dog til skade for den gejstlige jurisdiktion er unddraget, skal alt dette af højbemeldte kongelig majestæt ikke regnes til skade eller hindring for hans rettigheder og ovennævnte retslige krav, og herved intet skal være ham betaget. På samme måde har også de af Lübeck udsendte forbeholdt sig, at hvis det troværdigt kan bevises, at Berndt (Knop) ikke har modtaget nogle optagelser, som findes i Stig Pors's registre, at dette da heller ikke skal være til skade for ovennævnte forlig, dog skal et sådant bevis fremlægges for kongelig majestæt inden den nævnte tid. Ligeledes hvad de i disse mindelige forhandlinger har givet efter, skal ikke forpligte dem til fremover at svare derfor, når slottet engang igen bliver overleveret kronen Danmark af dem. Med yderligere det forbehold, at eftersom nogle af de menige undersåtters klager angår, at de mener at være blevet besværet med visse nye skatter mere end tilforn, hvilke klager også er blevet forhandlet og afgjort, men det dog i de gamle skånske registre skulle findes, at det samme var givet af gammel tid, skal dette heller ikke være til skade for nærværende overenskomst. På denne måde skal i alle punkter og artikler, som ovenfor nævnt, til opretholdelse af varig fred og enighed mellem embedsmændene og de menige indbyggere i kongelig majestæts land Bornholm, herefter uden nogen forbeholden indsigelse eller modstand trofast efterleves, og de menige undersåtter skal ikke fremover besværes anderledes, end som nu er aftalt. Og skulle noget alligevel indtræffe, som de med rette har grund til at klage over, skal de ikke mere, som hidtil er sket uden nogen retslig forfølgning, besværes med egenmægtig vold eller fængselstvang, men en sådan formentlig anklage skal fremmes og udøves efter lov og ret, med behørig, ordentlig rettergang. Alt dette er således af begge parter mindeligt forhandlet, billiget og antaget til fælles tilfredshed, og til yderligere

stadfæstelse er denne reces af begge parters ovennævnte, dertil forordnede, bekræftet og forseglet med deres sædvanlige segl, alt trofast og uden svig. Givet på Bornholm den tiende dag i september måned, år efter Kristi, vor Herres, fødsel femten hundrede og fem og halvtreds.

Historisk kommentar

Dokument 164, "Bornholms Reces" af 10. september 1555, er affattet på tysk (nedertysk kancellisprog) og er den anden af de to store afgørelser, som den kongelige kommission (Børge Trolle, Peder Ochsen, Niels Lange, rigsråder samt Andreas Wacker) traf ved forhandlingerne på Bornholm i september 1555, med Lübecks udsendte, borgmester Herman Falck og rådmand Bartholomeus Tinnappel, som modpart. Hvor Dokument 163 (Constitutionen) regulerede de løbende skatte- og ydelsesforhold, opgør Recessen de økonomiske mellemværender fra det lybske pantestyre: bøndernes tilgodehavender fra tidligere klager og domme skal betales ud af den kommende foged Schweder Ketting til påske 1556; sager, der er opstået under fejden, henskydes til kongens egen afgørelse; den gejstlige jurisdiktions oppebørsel (korn, smør, rytterpenge, skure- og kosmør, tiende m.v.), som Lübeck havde inddraget udover deres befaling, opgøres til 3625 mark 8 skilling dansk, som Lübeck skal godtgøre kongen; og det fastslås generelt, at ingen undersåtter fremover må anholdes eller straffes vilkårligt uden lovlig rettergang. Recessen, der er beseglet med seks segl, udgør sammen med Constitutionen det retlige grundlag, som det lybske pantestyres sidste år på Bornholm (indtil tilbageleveringen i 1576) skulle fungere efter.

Resumé

Tysksproget reces af 10. september 1555 mellem den kongelige kommission og Lübecks udsendte, der afgør de økonomiske mellemværender fra det lybske pantestyre: udestående erstatninger til bønderne betales til påske 1556, fejdesager henskydes til kongen, og Lübeck skal godtgøre kongen 3625 mark 8 skilling dansk for uretmæssigt oppebåren gejstlig jurisdiktion. Fastslår desuden, at undersåtterne fremover ikke må anholdes eller straffes uden lovlig proces.

Dokument Nr. 165

1555.(?) Skrivelse om forskjellige Papirer i Anledning af Mødet med de Lybske paa Bornholm m. m.

Lieber Bastian, schickt mir das gestrig lubisch angelangt schreiben vnd den bornholmschen vortrag, daruff das schreiben grundet, Anthoni*) wirth das wißen. Sagt Anthoni das er Ko. M. von den vorigen lubischen schreiben gesucht, wolle berichten, dan mir des nichts bewustlh. Vnd suchet jm registrandt was an Lubek damals gelangt jn diesen sachen daruf die antwort gefallen. Die rhäbte müßen auch nuhn bericht gefürdert werden, wie eß mit den güthern gelegen, die Peter Ore von Hanszen**) bekommen, vnd wie die sachen vorabschiedet, dauon die Lubischen in irem schreiben melden. Es hat nechst wie das schreiben an Lubed außgan= genn, der andern schreiben gedacht werden sollen. Sagt An= thonj, das er Ko. M. an des schiffers suplicacion wolle er= inneren, die ich im nechst zugestelt.***)

(Geh. Arch.)

**) Anthonj Hanisch, Kongens tydske Secretair.*

***) Hans Stovgaard.*

****) Dette Brev er en løs Concept, uben Aar og Dag, der ligger i Registranten ved den 28 Septbr. 1555, og er maaske fra Cantsleren Anders Barby.*

Oversættelse

Kære Bastian, send mig det brev, der i går ankom fra Lübeck, samt den bornholmske overenskomst, som brevet bygger på; Anthoni skal have det at vide. Anthoni siger, at han vil undersøge og berette om, hvad kongelig majestæt tidligere har skrevet til lybækkerne, for det ved jeg intet om. Og han skal søge i registranten efter, hvad der dengang blev sendt til Lübeck i denne sag, og hvad svaret derpå blev. Rådene må nu også have besked fremskaffet om, hvordan det forholder sig med de godser, som Peter Ore har fået af Hansen, og hvordan sagen blev afsluttet, som lybækkerne omtaler i deres brev. Der skal også mindes om, hvad der senest er udgået i brev til Lübeck, hvortil der skal svares i de andre breve. Anthoni siger, at han vil minde kongelig majestæt om skipperens ansøgning, som jeg for nylig overleverede ham.

Historisk kommentar

Dokument 165 er et udateret, koncept-agtigt tysksproget notat (indført i Registranten under 28. september 1555), sandsynligvis forfattet af kansler Anders Barby til sekretæren Anthoni Hanisch. Det drejer sig om praktisk sagsbehandling i kølvandet på det bornholmske møde: fremskaffelse af Lübecks seneste skrivelse og den bornholmske overenskomst (Constitutionen/Recessen), afklaring af, hvad der tidligere er sendt til Lübeck i sagen, indhentning af råd om de godser, som Peter Ore modtog af Hans Stovgaard, samt en påmindelse om en skippers supplikation. Noten illustrerer den administrative opfølgning i det danske kancelli umiddelbart efter septembermødet 1555 og giver et sjældent indblik i sagsgangen bag de store dokumenter 163-164.

Resumé

Udateret internt kancellinotat (o. sept. 1555) om praktisk opfølgning på det bornholmske møde: fremskaffelse af Lübecks skrivelse og den bornholmske overenskomst, afklaring af tidligere korrespondance samt spørgsmålet om Peter Ores gods fra Hans Stovgaard.

Dokument Nr. 166

1555. 21de October. Kongen til Raadet i Lybek om en Overensskomst, der var truffen med P. Ore om Ydelser af hans Gods.

Chr. III. Ann Burgermeister vnd Rat zu Lubeck. Skri= velsen handler om de affsendte Raadsherrers Beretning, bl. a. om hvorledes den Sag er bleven afgjort med Rigens Raad "Peter Ochßenn wegen seiner priuat forderung Kuhschmöer vnd Schuehr= schmöer vnd andere Gerechtigkeit belangend als von seiner da= selbst belegenn guttern hiebeuor abgenommen sein solle, auch

---

Side nr. 261

Dokument Nr. 166 (fortsat)

eines gutlichenn bescheidz vorglichenn." Kongen billiger den trufne Overenskomst, om hvilken dog al videre Oplysning mangler. Dat. Copenhagen etc.

(Geh. Arch.)

Historisk kommentar

Dokument 166 er kun overleveret i uddrag hos Rørdam, der gengiver Christian III's brev til Rådet i Lübeck af 21. oktober 1555 som et regest med et enkelt citat på tysk. Kongen billiger her en overenskomst, som var truffet angående Peter Ores private krav på kosmør, skosmør og anden rettighed af hans dersteds beliggende gods; nærmere oplysning om selve overenskomstens indhold savnes dog, som Rørdam bemærker. Dokumentet hænger sammen med det i Dokument 165 omtalte spørgsmål om Peter Ores gods, som han havde modtaget af Hans Stovgaard, og viser den fortsatte administrative efterbehandling af det bornholmske pantesag i efteråret 1555.

Resumé

Christian III meddeler i et brev af 21. oktober 1555 til Rådet i Lübeck, at han billiger en overenskomst angående Peter Ores private krav på kosmør, skosmør og andre rettigheder af hans gods; nærmere oplysning om overenskomstens indhold mangler.

Dokument Nr. 167

1555. 12 November. Kongebrev om Landprang.

Borgerne i Rønne, Nexø, Svaneke og Hasle havde havt deres Sendebud hos Kongen og bitterlig beklaget, at der drives meget Landsjøb og Forprang paa Den af udlændiske Mænd, og de have intet at afværge saadant med, da deres Privilegier og Frihedsbreve i forrige Feider ere dem frakomne. Da nu des= lige Landprang af Fremmede "er emod alle vore Kjøbstedz= mænds priuilegier her udj Rigett Landsjøb at gjøre til forprang" etc. saa forbydes saadant "till saa lenge wij anderledis ther om tillsigendis worder." Fordristter nogen udlændiske Mænd sig herimod at gjøre, da at have forbrudt, hvad han haver med at fare, Halvdelen til Kronen og Halvdelen til den, der paa= taler*). Datum Kjøbenhavn Tirsdagen efter Mortens Dag Aar MDLV.

(Register paa alle Land. Nr. 6.)

**) Et nyt Kongebrev af 3 Octbr. 1562 indskjærper Forbudet med Landprang.*

Historisk kommentar

Dokument 167 er et kongebrev af 12. november 1555, der forbyder udenlandske ("udlændiske") mænd at drive ulovlig opkøb og videresalg (landprang/forprang) på Bornholm. Baggrunden er en klage fra borgerne i de fire bornholmske købstæder, Rønne, Nexø, Svaneke og Hasle, der påpeger, at de under de tidligere fejder (formentlig den lybske pantetid og krigsårene) har mistet deres privilegiebreve og derfor ikke længere kan dokumentere deres eneret til købstadshandel over for de

fremmede opkøbere. Kongen fastslår, at sådan handel strider mod købstædernes almindelige privilegier, forbyder den, indtil andet måtte blive bestemt, og fastsætter en straf på forbrydelse af varerne, halvt til Kronen og halvt til angiveren. Som det fremgår af fodnoten, blev forbuddet gentaget i et nyt kongebrev i 1562, hvilket viser, at problemet var vedvarende.

Resumé

Kongebrev af 12. november 1555 forbyder udenlandske mænds ulovlige opkøb og videresalg (landprang) på Bornholm, efter klage fra borgerne i Rønne, Nexø, Svaneke og Hasle, hvis privilegiebreve var gået tabt under tidligere fejder. Overtrædelse straffes med forbrydelse af godset, halvt til Kronen og halvt til angiveren. Forbuddet blev gentaget ved kongebrev i 1562.

Dokument Nr. 168

1555. 26 Novbr. Thingsvidne af Nexø Bything om Anna Per Mogensens, som skulde forlige sig med Herrerne om nogle "mundhoff" (?), hun havde havt og om nogle Ord, hun havde forkastet Lars Borchortsen.

Wij effterne Esbern Myre Byfogeth, Augustin Hartwick och Michell Hanß Burgemester, Henrick Moffue och Michell . . . borgere y Nerø mett menige Bymendt bekende obenbare for alle mett tette wort offne breff, att Aar etc. MDLV... dagen effter Catharinæ paa wort byting war skicket . . . och menige man erlig man Anthonius Wiltsfangh . . . paa herrenes wegne war begerendes low och rett offuer . . . quinde som tilstede stodt wid nafnn Anna Per Mogens . . . gett som tilstede laa och war wid betrod att skulle . . . ge der nogen endskaff mett paa huilken sag vj . . . wbfeisde som wore Jürgen Worborg,

---

Side nr. 262

Dokument Nr. 168 (fortsat)

Rasmus Hanß, Hans Gallen, Per Skomager, Anders Jepß, Jürgen Hanß, huilke mett ofs och flere dannemend welberodde saa affsagde att de kunde icke andet sige derom end forne Anna P. Mons skulle forlige sig mett herrene att hun om de formelte tingester thuenne mundhoff bruget hadde som hun kunde saa deres mijnde till, huilkett hinde att haffue g . . . offuerbewisdes inden tinge, desligest hadde hun samme dag . . . att giore om nogen ordt som hun for Laße Borquorsß fastet hagde och icke bewise kunde, huilkett och samme tid . . . . . bleff att hun ij alle mode seg mett herrene . . . lige skulle som sagt er, huilkett effter forne vj mens dom hun och hindes man for hinde giort haffuer den samme tagk, och loffuet huer man got wden thruff met ord och g . . . ninger etc. Till widnesbyrd att saa skeet er tryffe . . forne wore Insegler her neden fore. Dat. ut supra.

(Beskadiget Concept i Geh. Arch. Saml. til Danske Kong. Hist. Faßc. 27.)

Oversættelse

Vi efternævnte, Esbern Myre, byfoged, Augustin Hartwick og Michel Hansen, borgmestre, Henrik Moufue og Michel [...] borgere i Nexø, med den menige by, bekender åbenlyst for alle med dette

vort åbne brev, at år 1555 [...] dagen efter Katarinæ var på vort byting stedt [...] og den menige mand, den ærlige mand Anthonius Wildfang [...] på herrernes vegne var begærende lov og ret over [...] den kvinde, som stod til stede, ved navn Anna Per Mogensdatter [...] som lå til stede og var betroet at skulle [...] gøre nogen endelig afgørelse om, hvorpå vi seks [...] udvalgte, som var Jürgen Warborg,
Rasmus Hansen, Hans Gallen, Per Skomager, Anders Jepsen og Jürgen Hansen, som sammen med os og flere velbårne dannemænd afsagde, at de ikke kunne sige andet derom, end at fornævnte Anna P. Monsdatter skulle forlige sig med herrerne om, at hun angående de omtalte forhold havde brugt nogle omtvistede ord eller beskyldninger ("mundhoff", læsningen usikker), som hun skulle stå til rette for efter deres mindelige afgørelse, hvilket [...] skulle bevises på tinge. Ligeledes havde hun samme dag [...] at gøre om nogle ord, som hun havde rettet mod Lars Borgvordsen og ikke kunne bevise, hvilket også samme tid [...] blev, at hun i alle måder skulle forlige sig med herrerne [...] ligesom sagt er, hvorefter hun og hendes mand, ifølge de seks fornævnte mænds dom, for hende har indgået samme forlig, og hver mand lovede at holde sig i ro uden trussel med ord og [...]. Til vidnesbyrd om, at dette er sket således, trykker de fornævnte deres segl herneden. Givet som ovenfor.

Historisk kommentar

Dokument 168 er et stærkt beskadiget tingsvidne fra Nexø Byting, 26. november 1555, som Rørdam selv betegner som et "beskadiget Concept" - originalen har adskillige huller og uleselige partier, markeret med prikker i den trykte tekst. Sagen drejer sig om en kvinde, Anna Per Mogensdatter, der på herrernes (dvs. de lybske amtmænds eller deres repræsentanters) forlangende skulle forlige sig angående nogle "mundhoff" (formentlig en form for beskyldning eller uoverensstemmelse, læsningen usikker) samt nogle ord, hun havde rettet mod Lars Borgvordsen, som hun ikke kunne bevise. Seks mænd (deriblandt Rasmus Hans, Hans Gallen, Per Skomager, Anders Jeppesen og Jürgen Hans) afsagde dom i sagen, og parterne synes at være blevet forligte. Trods sin fragmentariske tilstand vidner dokumentet om det almindelige bornholmske tingretslige system i perioden og om, hvordan mindre æressager blev håndteret lokalt sideløbende med de store kommissionssager mod de lybske fogeder.

Resumé

Stærkt beskadiget tingsvidne fra Nexø Bything, 26. november 1555, om et forlig mellem Anna Per Mogensdatter og herrerne angående nogle omtvistede "mundhoff" og ærekrænkende ord rettet mod Lars Borgvordsen; seks mænd afsagde dom, og sagen blev forligt.

Dokument Nr. 169

1556. 17 Januar. Forordning at Ingen maa holde mere end en Hund, paa hvilken det ene Ben er afhugget.

Wij Christian then thredie etc. Helße etther alle wore vnderßotte bønder oc meninge almue som bygge oc boer paa wort Land Borneholm Euindeligen met gud oc wor naade, wider at wij ere kommen vbj forfarring huorledis at mange aff etther holder store Hunde som icke alene forjager wildet, men ocsaa biter faar og giorer anden skade. Thij bede wij etther alle -oc huer sertelis strengeligen biude atj rette etther epther at ingen aff etther herepther skall holde mere ennd en hund

oc then skall thet ene beenn afhugges, paa thet hand ingen skall giore skade. Fordrister sig nogen thiill her emod epther thenne dag at holde mere end en hund eller oc then som icke er kennet affhugget tha skall hand therfore bøde thiill hans hosbunde x mark pendinge for huer hinde hand ther fore blifuer beskyldit oc ther tiill straffis som then wore breffue oc bud icke achte wille. Datum Kiøpnehaffn 17 Dag Janua= rij Anno 1556. Dom. Rex manu propria subscripsit.

(Tegn. paa alle Land. Nr. 5. fol. 9. a.)

Oversættelse

Vi Christian den tredje etc. hilser eder alle, vore undersåtter, bønder og menige almue, som bygger og bor på vort land Bornholm, evindeligt med Gud og vor nåde. I skal vide, at vi er kommet i erfaring om, hvordan mange af eder holder store hunde, som ikke alene forjager vildtet, men også bider får og gør anden skade. Derfor beder vi eder alle og hver især strengt og byder, at I retter jer efter, at ingen af eder herefter skal holde mere end én hund, og denne skal have det ene ben afhugget, så den ikke skal kunne gøre skade. Drister nogen sig herimod efter denne dag til at holde mere end én hund, eller en, som ikke har fået afhugget benet, da skal han derfor bøde til sin husbond ti mark penge for hver gang han derfor bliver beskyldt, og desuden straffes som den, der ikke vil agte vore breve og bud. Givet i København den 17. dag i januar år 1556. Kongen har underskrevet egenhændigt.

Historisk kommentar

Dokument 169 er en kongelig forordning af 17. januar 1556, udstedt af Christian III til bønderne og almuen på Bornholm, om jagthundes farlighed. Baggrunden er, at mange bønder holdt store hunde, som ikke blot skræmte vildtet bort, men også bed får og gjorde anden skade. Kongen påbyder derfor, at ingen fremover må holde mere end én hund uden at få det ene ben hugget af den, så den ikke kan gøre skade; overtrædelse straffes med en bøde på 10 mark til husbonden for hver gang forseelsen konstateres, samt yderligere straf efter kongens breve og bud. Forordningen er et typisk eksempel på den løbende, mere trivielle lovgivning for Bornholm i den lybske pantetids sidste år og viser kongens fortsatte direkte regeringsmyndighed over øen sideløbende med de store retsopgør med de lybske fogeder.

Resumé

Kongelig forordning af 17. januar 1556 påbyder bornholmske bønder, at ingen må holde mere end én hund, og at denne skal have det ene ben afhugget for at hindre skade på vildt og kvæg; overtrædelse straffes med en bøde på 10 mark.

Side nr. 263

Dokument Nr. 170

1556. 29 Juni. Forordning, at ingen paa Bornholm maa holde Mynder og Støvere, jage eller jage lade, uden han er af Adel.

Wii Christian etc. helße etther alle wore vnderßotte som bygge och boe paa wortt lannd Borneholm euindeligenn mett gud oc wor naade, wiider att wij ere komne wbj for= faring, huorledis att mange ther paa landett wnderstaa thenom att brugge Jagtenn att jege och skiude hiorte, hind, harer och antenn dyer, oc tilholder thenom slig frijhed, som andre Rid= dermendsmennd her i Rigett, endog the icke haffue frijtt Rider= gotz och icke haffue brugtt slig frijhed thenn tid Bisperne aff Lund haffde Lenütt, thij forbiude wij alle ehuo the helst ere eller were kunde, her epther att holle nogenn hunde, myende eller stoffuere, eller i nogre maade att brugge Jagtenn, wdenn hand er aff adelenn och haffuer siellufF frütt Ridderegotz. Fordrister seg nogen till som icke er aff abdelkenn, eller och haffuer siellufF frütt Ridderegotz, her emod att jege eller iege labe, stiude eller stiude labe, nogett wild stortt eller lidett paa forne wortt lannd Borneholm, eller och att holle nogen hunte som kannd giøre skade paa Jagtenn, thaa skall hand ther fore straffis som webbør, huor epther seg huer kannd wiide att rette. Dat. Kiøpnehaffn then 29 dag Junij Aar etc. MDLVj. Dominus Rex manu propria subscripsit.

(Tegn. paa alle Land. Nr. 5. fol. 58. a.)

Oversættelse

Vi Christian etc. hilser eder alle, vore undersåtter, som bygger og bor på vort land Bornholm, evindeligt med Gud og vor nåde. I skal vide, at vi er kommet i erfaring om, hvordan mange dér på landet forstår sig på at drive jagt, at jage og skyde hjorte, hinder, harer og andet vildt, og tiltager sig samme frihed som andre riddermænd her i riget, skønt de hverken har frit riddergods eller har brugt en sådan frihed, dengang bisperne af Lund havde landet i len. Derfor forbyder vi alle, hvem de end er eller kan være, herefter at holde nogen hunde, mynder eller støvere, eller på nogen måde at drive jagt, medmindre han er af adelen og selv har frit riddergods. Drister nogen sig, som ikke er af adelen, eller som ikke selv har frit riddergods, til herimod at jage eller lade jage, skyde eller lade skyde noget vildt, stort eller lille, på vort fornævnte land Bornholm, eller at holde nogen hund, som kan gøre skade på jagten, da skal han derfor straffes, som det bør sig, hvorefter enhver kan vide at rette sig. Givet i København den 29. dag i juni år 1556. Kongen har underskrevet egenhændigt.

Historisk kommentar

Dokument 170 er endnu en kongelig forordning fra Christian III til den bornholmske almue, dateret 29. juni 1556, om jagtret. Kongen har erfaret, at mange på landet uden ret hertil driver jagt på hjorte, hinder, harer og andet vildt, og tilholder sig samme frihed som rigets adelige riddermænd, selvom de hverken har frit riddergods eller udøvede denne ret dengang de lundske bisper havde landet i len. Forordningen fastslår derfor, at kun den, der er af adel og har frit riddergods, må holde mynder, støvere eller på anden vis drive jagt; alle andre forbydes at jage eller lade jage, stort eller lille vildt, eller at holde hunde, der kan skade jagten, under trussel om straf efter fortjeneste. Dokumentet supplerer Dokument 169 (om hundes farlighed for kvæg) og viser kongemagtens stigende regulering af jagtretten på Bornholm som et adeligt privilegium, i tiden umiddelbart før øens tilbagelevering fra det lybske pant.

Resumé

Kongelig forordning af 29. juni 1556 forbyder alle bornholmske bønder, der ikke er af adel med frit riddergods, at jage eller holde jagthunde (mynder, støvere); overtrædelse straffes efter fortjeneste.

Dokument Nr. 171

1556.(?) Schweder Kettings Forespørgsel (i Kjøbenhavn?) om forskjellige Punkter.

Effthe de frielude vp Bornholm sollen gewalt hebben, andern luth gewalth doen vnd wor ehre brecke henhorenn. It. effte ick kein gewalth auer de frielude hebben sall.
Erequution vp Kön. Mts. brieff van den hunden in sun= derheit mit den frielude wenthe de schathburen møten woll recht don vnd K. M. breff volgenn.
Effte de frielude ehre høue also van K. Mt. vthmarcke mogen verbettern vnd niemande nichts darvor don etc. Dat ich

---

Side nr. 264

Dokument Nr. 171 (fortsat)

ein schrifftlich anthuort von K. Mt. mochte darup erlangen. Jt. tho vordern K. M. breff van der preuilegien, wo ick K. M. vnd de anderen heren geschwuren hebbe.
Jt. De büe= läte van Nerø hebben einem buren i both mit gewalt genamen welfer im ostern in der sehe geweßen is, so bekenne ick woll dat idt nicht recht was dat he do in de sehe rowede, sunder sie scholdent my edder mijne sagede edder lensmannd geflaget heb= ben dewile de bure in ehre büe nicht wanede.
Item van Anna P. Monßen sake wo se vor Kon. Mt. gewiset is, vnd de copie vorder mitbringen.
Jt. hebben de van Nerø lyfse ball gerethen lowg vnfferdeelth jegen de schathburen, wowol de sul= ue lyfse mit vnrechthe getuneth was.
Item hebben de van Nerø ethlife tattern geleideth jegen minen willen.
Dat ick vp deße 4 artikel vth der Cantzelie ein ratschlag erlangen muchte.
Schueder Kettinck.

(Orig. paa Papiir i Geh. Arch. Bornh. 47. Uden Datum.)

Oversættelse

Om de frie folk på Bornholm skal have myndighed til at øve vold mod andre folk og krænke min ære. Item om jeg ikke skal have nogen myndighed over de frie folk.
Om fuldbyrdelsen af kongelig majestæts brev om hundene, især i forhold til de frie folk, eftersom skattebønderne mener, at de med rette bør følge kongelig majestæts brev.
Om de frie folk må forbedre deres høveder på kongelig majestæts udmarker, uden at nogen kan gøre noget derved etc. Herom vil jeg gerne opnå et skriftligt svar fra kongelig majestæt. Item at fremskaffe kongelig majestæts brev om privilegierne, som jeg og de andre herrer har svoret på.
Item folkene fra Nexø har med vold taget en bonde i en båd, som var ude på havet ved påsketid; jeg erkender vel, at det ikke var rigtigt, at han dengang drev omkring på havet, men de burde have klaget over det til mig eller min foged eller lensmanden, eftersom bonden ikke boede i deres by.
Ligeledes om Anna P. Monsdatters sag, hvorledes den er henvist til kongelig majestæt, og jeg vil bringe en kopi videre med.
Item Nexøs folk har uretfærdigt og ulige delt en skibslast med skattebønderne, skønt selve lasten var opnået med urette.
Item Nexøs folk har imod min vilje ledsaget/huset nogle tatere.

At jeg på disse fire punkter måtte opnå et kancelliråd fra kansliet.
Schweder Ketting.

Historisk kommentar

Dokument 171 er en udateret, tysksproget forespørgsel fra Schweder Ketting (den lybske amtmand på Hammershus, jf. Dokument 162) til det danske kancelli om fire konkrete forvaltningsspørgsmål: for det første om de "frie folk" (frielude) på Bornholm har myndighed til at udøve vold mod andre og krænke hans ære, og omvendt om han selv har nogen myndighed over dem; for det andet om fuldbyrdelsen af et kongebrev om hunde i forhold til de frie folk, hvor skatteborgerne (skatthbønderne) mener at have retten på deres side; for det tredje om sagen med en fangen mand fra Nexø, som havde taget en bonde til fange i en båd på havet - Ketting erkender selv, at det ikke var rigtigt handlet, men mener klageadgangen skulle være gået gennem ham eller lensmanden; om Anna P. Monsdatters sag (jf. Dokument 168), som verserer for kongen; om Nexøs andel i en skibslast ("lyfse"), som han mener er uretmæssigt fordelt over for skatteborgerne; og endelig om Nexøs folk har ledsaget/huset nogle tatere mod hans vilje. Ketting beder om et kancelliråd ("ratschlag") vedrørende disse fire punkter. Dokumentet giver et sjældent indblik i den lokale lybske foged Kettings egne administrative bekymringer og spændingerne mellem Nexøs borgere, skattebønderne og hans embedsmyndighed i pantetidens sidste år.

Resumé

Udateret tysk forespørgsel fra amtmand Schweder Ketting til det danske kancelli om fire forvaltningsspørgsmål: de frie folks myndighedsforhold, fuldbyrdelse af et kongebrev om hunde, en sag om en bonde taget til fange på havet af folk fra Nexø, Anna P. Monsdatters sag, en uretmæssig skibslastfordeling, samt Nexøs husning af tatere mod hans vilje. Ketting anmoder om kancelliråd i sagerne.

Dokument Nr. 172

1557. 1 Mai. Herredags Dom. En Kone som var beskyldt for Troldom, fordi der var fundet i hendes Pung et Stykke endeløst Traa og en Gaasefjær, m. m., frikjendt.

Extract udaf Rigens Dombog: Anne Per Mogennsüs wti Nere og Thönnis Wildfang.
Wor skiktt for oß paa wort Retherting Anne Per Mon= süs wti Nere paa wort landtt Boringholm, och hagde wti Rette steffnnt Oß Elskel. Thönnis Wildfang paa Boringholm, och tiltallte hannum for handtt haffuer tillagdt hinnde nogenn trol= doms Sag og thiuffs Sag, og satt hinder wtj fennghell og Jernn, og opflagit hinnbs Huß og bør, og skattit hinnde hinn= des gods aff, og komitt xij mennt tiill at dome paa hinnde og wille ther mett skielle hinnde wedt liff ere og gods, som hun mente mett obenbarlig wrett, og berette forne Anne Per Monnßenns, att sagenn seg af forste begynndelße saa begiiffuit haffuer, att jenn wedt naffnn Laß Borckortßenn wti Nere paa Boringholm, som er forne Thønnis Wildfangs Hostrues frende,

---

Side nr. 265

Dokument Nr. 172 (fortsat)

nogenn tiidt sidenn forledenn førde sig wti threttе med hinder icke for andenn Sag ennd att forne Laße Borkortßenn kom enn= ganng ganngenndes op fra strannbenn, och hagde thre serste torste kiøbtt, oc hun tha stodtt och ragte sinn Hosbunde tag op tiil et hus hanndt laa paa og tagte, og enn liidenn brenng stodt hoß hinnder, og som Laße Borkortßenn saa kom gangendes mett same thre thorske, faldt hanndt omfuldt, och thenn lille brenng logh att hannum, och ther for gik forne Laße Borkortßenn tiill hinde och sagde, att hun war møgit gladt for hun saa hannem falle, och sagde formelte Laße Borkortßenn faldt jeg, da er al= ligeuell Nebenen hielle, og icke er jeg heller nogenn tiuff fordß.
Da suarede forne Anne Per Monnßiis Hosbunde, er jeg nogenn tiuff, tha sagde Laße Borkortßenn thu est enn tiuff, och gack her nedt och slaß mett meg, och hun tha wor emellom, ock wille icke att the skulle slaß.
Tha sagde Laße Borkortßenn tiill hinnde, thag theße fiske og siubt thenum och haff thenum tiill hielp tiill branndsßydt, och forne Anne Per Monnßenns bad Laße Borkortßenn sielff siude sinne fiske mett Løg och smør. Ther effs= ther kom forne Laße Borkorts fader Borkort sielffierde tillbage igienn tiill forne Anne Per Monnßenns, og spurgte hinnbe ab om hun wiste, att Laße Borkortßenn hagde stollit Løg, tha suarett hun ney, och att hun icke wiste anbitt mett hannum, end som mett en erlig manbtt. Tha sagde forne Borfort, att hun skulle saa skam therfore, nar Thønnis kom her wdtt. Och ther epther kom Thøn= nis Wildfang og lobt holle thing, og steffnbe Laße Borkortßenn hinbe for hannem, och wille wide huadt hun mente ther mett, att hun badt Laße Borkortßenn siude sinne fiske med smør och Løg, tiill huilcket forne Anne Per Monnsenns suarette, att hun icke andbitt wiste med Laße Borkortsenn, ebdt mett enn erlige manbtt, menn wor ther nogenn andenn mening hoß, da wort det at hans Hoftruebrober webt Naffnn Bengbtt bleff fangit och forbtt tiill Slottett røgtebt for nogenn Løg og bøde ther wtj fengsell, og bleff jorbitt wben for slotitt, og for the(n) thalle bleff forne Thønnis Wildfanng wredtt och wille at fer= mendt schulle gaa Dom paa hinder, og tha lobt Thønnis Wild= fanng straxt thage hinbe, og fette hinbe wtj Jern, og the thoge

---

Side nr. 266

Dokument Nr. 172 (fortsat)

hinnds Ponng, och ther wtj laa et litett stycke nauergroenn thre, och enn gaaßepenndtt, fore huilcke Thønnis Wildfanng skylte hinder, att hun skulle bruge throlbom mett, och tha bodt seg viij menndt for hinnbe wtj borigenn og forne Thønnis Wildfang icke wille labe hinbe tiill borigenn wbenn the wille saa borige for hinnbe, att hun schulle bøbe tiill Herrerne aff Lybeck for troldom och thiuffuerj, og ther offuer lobt Thønnis Wildfanng hinbe føre tiill slottet, och hun sab ther wtj fiire wger wti Jernn og thennb stunbt lob Thønnis Wiltfanng hiinndes bor och laaße sonberslaa og lobt gjøre hinnbes Hosbunbte fred= løß och ther effther lobt Thønnis Wildfang føre hinbe tiill Nere igienn tiill anndit thing og lobt hinnte beme ij ganngne wti Herrernis Heunder jenn dag, icke for anndir sag, ennb som fornit staaer, och ther offuer haffuer forne Thønnis Wildfanng beskatit hinbe, och endnu holder hinndes fatige hosbunbt wtj enn sterck borigenn etc.
och fyrst wtj Rette lagde ett breff, borgemester og byfogit med statsens Innbfegell besiglitt och wbgiffuitt hagde wnnter Dato MDLVj lybenbes at Thønnis Wildfang som tiill Nere och lobt fette thing etc. og sagte hinbe tiill tiuerj og trolbom thi ther bleff funditt wtj hinbes were et endeløst thre, och enn gaaßepinndtt og bygforn etc. dog wille forne Anthonis Wildfanng icke stede hinbe tiill borigenn, menn bodt hinbe thre gannge till borigenn om noger wille borige for hinder for tiuerj og trolbom etc. Almuen wille were godt for hinbe for enn forsagbtt Penninge, att hun maatte bliffue ij

by och birck, og ther stannde tiill Rette etc. lobt An= thonis søge oc lede effther hinbes hosbunbtt Per Moenßenn, och sanntt hannum icke, och tha lobt Thønnis Wildfang op= flaa Per Monnßenns Hus etc.
Ther nest ett Sogne wittne dat. MDLVj etc. at hun hafbe lefvet som en erlig Dannequinbe bode i orbt talle og omgienngelße etc. Item et Sognevittne aff Rønne Sognesteffne, som borgemester og Raadt ther sam= mestebs wbgiffuit og besiglett hagbe lybendes (at hun war) enn erliige Dannequinbe i alle maabe etc. Jt. et Sognewittnne aff Perster Sogen, (at hun levebe) som enn erliige Dannequinde etc. Jt. et Sognewitnne aff Poelster Sogenn, at (hun og Manden

Side nr. 267

Dokument Nr. 172 (fortsat)

vare) thuo erlige folck i alle maate etc. och satte i Rette etc. Ther tiill suarett forne Thønnis Wildfaung, at hanndtt inthett hagde mett forne Anne Per Monßens att bestille, menn berette, at hanndtt kom tiill Nere og ther lodt holle thing, og tha fram= kom forne Laße Borfortßenn og tiltallitt hinnte for wquemß ordtt, hun hannum giiffuitt hagde, og ther giick fer mendtz Dom paa, og samme tiidt robte og bolleret forne Anne Per Monn= ßenns, faa att inngenn kunde haffue lydt for hiinde inndenn thinge, og tha befol Thønnis Wildfanng att følgie hinbe aff thingitt, og mett thett samme hagde thiennerne satt hinde i Jernn hannum tha vnvitherligtt, og ther hun bleff satt, sanbs ther wtj hindes Ponng ett endeløst thre, enn gaaßepinndt, enn barnnenagell og noget bygfornn, huar mett befrøgtenndes wor, at hun skulle bruge throldom etc. och fer mendt hagde dømptt hinde i herrernes Hender, og noger hagde optingit mett hanum for hinde for x Daller etc. icke hagde opflaget hindis bor.
Och forst i Rette lagde ett breff, dat. MDLV lydenndes att fer menntt hagde dømptt, at Laße Borkortßenn schulle werie seg etc. og hun sagte, att hun icke wiste anbitt mett forne Laße Bor= fortß, endt ere och gott, og saa bleff samme sag aldeles forligt.
Jt. ett anbitt breff aff forne Nere by:ing forne Aar och Dag wbgiffuitt, Thønnis begerett loff och Rett offuer etc. og vj menndt ther for afssagde (at hun) schulle forlige seg met Herrerne. Item ett breff, anno MDLV. Tha opstodtt Thønnis Wildfanng same tiidtt, som thendt tiidtt sadt i Hoffuidgmandens stedt, og bad for hinnde etc. Item ett breff aff wester Herrigting wnn= der Dat. MDLVj lydenndes att ij menndt witnede, at the hagde werett borigenn for (Anne) for hun war aff vj menndt dømpt tiill at schulle bøde modt Herrerne for hues hun seg fortalt hagde. Item et Sognewitne aff Olfker Sognesteffne wnnder Dat. MDLVj lydendes, att thennd tiidt Anne Per Monnßenn lobt løße wor steffning offuer hannum tha sagde hinndes Hosbunbt Per Monnßenn, at Thønnis Wildfanng bode paa Nere byting, og huor hanndt kunde bad for forne hans Hostru Anne og halp stedse tiill gode, at thenn Sag motte til= giffuis etc. og mente forne Thønnis Wildfaung etc. Dog kunde

---

Side nr. 268

Dokument Nr. 172 (fortsat)

forne Thønnis Wildfanng icke affuiiße annthenn met breff, sigell eller lessuendes Rost, at hanndt soo inndenn thing hagde tilsagbtt hinde throldoms Sag och thiugs Sag, og fengsielett hinde och satt hinde wtj Jernn og opflaget hinndes Huße og bør, thes= ligeste kunde och forne Thønnis Wildfanng icke her beuiße Anne Per Monßenns nogenn tiuffs Sag eller trolboms Sag offuer etc.

Tha epther tiltale etc. sagde wi ther saa paa for Rette, at eptherthi forne Anthonis Wildfanng saa wben ald billig Aarsage, Dom, Skiell och Rett, fyrst haffuer sielff giffuitt forne Anne Per Monßenns Sag for tiueri og troldom, och sidenn haffuer ladet sette hinde wtj fengsell och Jernn og la= dett opflaa hinndis Huße och bør, og ther offuer bestattit hinnde, tog for slet inngenn anndenn Sag eller Aarsage, ennbt att hun hagde sagbtt, att forne Laße Borkortßenn motte sielff beholde sine thorske og siude bem i smør og løg, tha haffuer forne Thønnis Wildfanng ther mett giort forne Anne Per Monnßenns wrett, og thenn tiuffs og throldoms Snack, Saffuenn eller Sag icke att komme forne Anne Per Monnßenns till hinder el= ler naadel paa hindes heber, ere eller gode Røgte epither thenne Dag wtj noger maade, og eptherthi forne Thøn= nis Wildfanng saa haffuer wben dom skiell och Rett laditt sat forne Anne Monnßenns wtj stock och jernn og opslagitt hinndis bor, ther mett haffuer hanndt giort hinde woldt och Heruercke, og bør ther for att bøde epther lougenn, og eptherthi Thønnis Wildfanng haffuer ther for skatiitt hinde hinndes godß og Pendinge aff, thett haffuer hann giort mett wrett, och bør ther for att stannde hinde till Rette, og igienn giiffue och op= rette forne Anne Per Monnßenns ald thennd skade og forsom= melße, hun ther paa liidtt og giort haffuer siden thenn fyrste Dag same threttе begynnt bleff, og ther som Anne Per Monnßenns skader nogitt paa the xij Domsmenndtt, som offuer hinde i thenn Sag dømptt haffuer, tha bør hinnbe att steffne thennum i Rette, og ther gaa saa møget som Ret er.
Datum haffniæ thenn løgerdag nest epther quasimodo geniti Søndag, wtj wor egenn nerverelße, neruerendes Her Mogenns Gyllensternie Ri= ther, Byrge Trolle, Erick Byllier, Eyler Hardenberig, Jørgenn Lycke, Thage Thot, Peder Ore, Nils Lannge, Christoffer Huit=

Side nr. 269

Dokument Nr. 172 (fortsat)

feldtt, Juer Krabbe och Per Bilde wore tro menndt och Raadt 1557.

(Herredags Dom Prot. 1529 til 1557. beskr. cur. Klevenfeldt. Diplomatariet i Geh. Arch.)

Oversættelse

Udskrift af rigens dombog: Anne Per Mogensdatter i Nexø og Thønnis Wildfang.
Det blev fremstillet for os på vort herredsting, at Anne Per Monsdatter i Nexø på vort land Bornholm havde stævnet i rette vor elskelige Thønnis Wildfang på Bornholm og tiltalte ham for, at han havde tillagt hende en trolddomssag og en tyverisag, og sat hende i fængsel og jern, og opbrudt hendes hus og bod, og beskattet hende for hendes gods, og fået tolv mænd til at dømme over hende, og dermed ville skille hende ved liv, ære og gods, hvilket hun mente skete med åbenlys uret; og fornævnte Anne Per Monsdatter berettede, at sagen fra første begyndelse var opstået derved, at en ved navn Lars Borgvordsen i Nexø på Bornholm, som er fornævnte Thønnis Wildfangs hustrus frænde,
nogen tid siden havde en trætte med hende, ikke af nogen anden grund, end at fornævnte Lars Borgvordsen kom gående op fra stranden og havde købt tre torsk, og hun da stod og rakte sin husbonds tag op til et hus, som han lå og tækkede, og et lille barn stod hos hende; og da Lars Borgvordsen kom gående med de samme tre torsk, faldt han om, og det lille barn lo ad ham, og derfor gik fornævnte Lars Borgvordsen til hende og sagde, at hun var meget glad for at have set ham falde; og fornævnte Lars Borgvordsen sagde: "Faldt jeg, så er jeg dog alligevel ærlig og ikke nogen tyv, som du siger."

Da svarede fornævnte Anne Per Monsdatters husbond: "Er jeg nogen tyv?" Da sagde Lars Borgvordsen: "Du er en tyv, og kom herned og slås med mig." Og hun stod da imellem og ville ikke, at de skulle slås.
Da sagde Lars Borgvordsen til hende: "Tag disse fisk og syd dem og brug dem til hjælp til brandskatten," og fornævnte Anne Per Monsdatter bad Lars Borgvordsen selv syde sine fisk med løg og smør. Derefter kom fornævnte Lars Borgvordsens far, Borgvord, fjerde gang tilbage igen til fornævnte Anne Per Monsdatter og spurgte hende, om hun vidste, at Lars Borgvordsen havde stjålet løg. Da svarede hun nej, og at hun ikke vidste andet om ham, end som om en ærlig mand. Da sagde fornævnte Borgvord, at hun skulle få skam derfor, når Thønnis kom hertil.
Og derefter kom Thønnis Wildfang og lod holde ting, og stævnede Lars Borgvordsen for hende for retten, og ville vide, hvad hun mente dermed, at hun havde bedt Lars Borgvordsen syde sine fisk med smør og løg; hvortil fornævnte Anne Per Monsdatter svarede, at hun ikke vidste andet om Lars Borgvordsen, end som om en ærlig mand, men var der nogen anden mening bag, da skete det, fordi hendes svoger ved navn Bengt var blevet fanget og ført til slottet, anklaget for noget løg, og bødede derfor i fængsel, og blev begravet uden for slottet; og for den tale blev fornævnte Thønnis Wildfang vred og ville, at seks mænd skulle gå dom over hende, og da lod Thønnis Wildfang straks tage hende og sætte hende i jern, og de tog
hendes pung, og deri lå et lille stykke gnavet/trævlet tråd og en gåsepen, hvorfor Thønnis Wildfang beskyldte hende for, at hun skulle bruge trolddom dermed; og da bød sig otte mænd for hende som borgen, men fornævnte Thønnis Wildfang ville ikke lade hende stille borgen, medmindre de ville borge for, at hun skulle bøde til herrerne af Lübeck for trolddom og tyveri; og derover lod Thønnis Wildfang hende føre til slottet, og hun sad der i fire uger i jern; og imens lod Thønnis Wildfang hendes dør og lås bryde op og lod gøre hendes husbond fredløs; og derefter lod Thønnis Wildfang føre hende til Nexø igen til et andet ting og lod hende dømme til at gå i herrernes hænder på en dag, for ingen anden sag end som førnævnt; og desuden har fornævnte Thønnis Wildfang beskattet hende og holder endnu hendes fattige husbond i et strengt fangenskab.
Og først lagde han i rette et brev, forseglet og udgivet af borgmester og byfoged med byens segl under dato 1556, hvori det stod, at Thønnis Wildfang var kommet til Nexø og havde ladet sætte ting, og sigtet hende for tyveri og trolddom, fordi der blev fundet hos hende et stykke trævlet tråd og en gåsepen og lidt bygkorn; dog ville fornævnte Anthonius Wildfang ikke tillade hende at stille borgen, men bød hende tre gange at stille borgen, om nogen ville borge for hende mod tyveri og trolddom. Almuen ville stå borgen for hende mod en forudbestemt pengesum, så hun kunne forblive i by og birk og stå til rette der; Anthonius lod søge og lede efter hendes husbond, Per Mogensen, men fandt ham ikke, og da lod Thønnis Wildfang bryde Per Mogensens hus op.
Dernæst et sognevidne, dat. 1556, om, at hun havde levet som en ærlig dannekvinde, både i ord, tale og omgængelse. Ligeledes et sognevidne fra Rønne sognestævne, som borgmester og råd der samme sted havde udgivet og beseglet, lydende, at hun var en ærlig dannekvinde i alle måder. Ligeledes et sognevidne fra Pedersker sogn, at hun levede som en ærlig dannekvinde. Ligeledes et sognevidne fra Poulsker sogn, at hun og hendes mand var
to ærlige folk i alle måder, og satte i rette. Hertil svarede fornævnte Thønnis Wildfang, at han intet havde at gøre med fornævnte Anne Per Monsdatter, men berettede, at han var kommet til Nexø og der lod holde ting, og da fremkom fornævnte Lars Borgvordsen og tiltalte hende for utilbørlige ord, hun havde givet ham, hvorpå der faldt seks mænds dom; og på samme tid råbte og larmede fornævnte Anne Per Monsdatter, så ingen kunne blive hørt for hende inde på tinget, og da befalede Thønnis Wildfang, at hun skulle følges bort fra tinget; og med det samme havde tjenerne, ham uvidende, sat hende i jern, og da hun blev sat, fandtes der i hendes pung et stykke trævlet tråd, en gåsepen, en barnenegl og lidt bygkorn, hvorved man kunne befrygte, at hun skulle bruge trolddom;

og de seks mænd havde dømt hende i herrernes hænder, og nogen havde forhandlet med ham om hende for ti daler, uden at hendes bod var blevet opbrudt.
Og først lagde han i rette et brev, dateret 1555, hvoraf fremgik, at de seks mænd havde dømt, at Lars Borgvordsen skulle værge sig selv, og hun sagde, at hun ikke vidste andet om fornævnte Lars Borgvordsen end ære og godt, og således blev sagen helt forligt.
Ligeledes et andet brev fra fornævnte Nexø byting, udgivet samme år og dag, hvor Thønnis begærede lov og ret over sagen, og seks mænd afsagde, at hun skulle forlige sig med herrerne.
Ligeledes et brev, anno 1555: da opstod Thønnis Wildfang samme tid, som dengang sad i høvedsmandens sted, og bad for hende. Ligeledes et brev fra Vester herredsting under dato 1556, hvori to mænd vidnede, at de havde stået borgen for Anne, fordi hun var af seks mænd dømt til at bøde til herrerne for det, hun havde fortalt. Ligeledes et sognevidne fra Olsker sognestævne under dato 1556, hvori det hed, at dengang Anne Per Monsdatter lod løse stævningen over ham, sagde hendes husbond, Per Monsen, at Thønnis Wildfang bad ved Nexø byting, og hvor han kunne, bad for fornævnte hans hustru Anne og hjalp stadig til det gode, at sagen måtte tilgives; og det mente fornævnte Thønnis Wildfang. Dog kunne
fornævnte Thønnis Wildfang hverken med brev, segl eller levende røst afvise, at han således inden tinget havde tilsagt hende trolddomssag og tyvssag, og fængslet hende og sat hende i jern og opbrudt hendes hus og bod; ligeledes kunne fornævnte Thønnis Wildfang heller ikke her bevise nogen tyveri- eller trolddomssag over Anne Per Monsdatter.
Efter anklage m.v. sagde vi da således for retten: at eftersom fornævnte Anthonius Wildfang, uden nogen billig grund, dom, skel eller ret, først selv har rejst fornævnte Anne Per Monsdatters sag for tyveri og trolddom, og siden har ladet sætte hende i fængsel og jern og ladet opbryde hendes hus og bod, og desuden beskattet hende - dog for slet ingen anden sag eller grund, end at hun havde sagt, at fornævnte Lars Borgvordsen selv måtte beholde sine torsk og syde dem i smør og løg - da har fornævnte Thønnis Wildfang dermed gjort fornævnte Anne Per Monsdatter uret, og den tyveri- og trolddomssnak eller sag skal ikke på nogen måde komme fornævnte Anne Per Monsdatter til hinder eller skade på hendes ære eller gode rygte fra denne dag; og eftersom fornævnte Thønnis Wildfang således uden dom, skel og ret har ladet sætte fornævnte Anne Monsdatter i stok og jern og opslået hendes bod, har han dermed gjort hende vold og overlast, og bør derfor bøde efter loven; og eftersom Thønnis Wildfang derfor har beskattet hende af hendes gods og penge, har han gjort det med uret, og bør derfor stå hende til rette og igen give og oprette al den skade og forsømmelse, hun har lidt og haft siden den første dag, denne trætte begyndte; og skader Anne Per Monsdatters sag noget hos de tolv domsmænd, som har dømt over hende i sagen, da bør hun stævne dem for retten, og der gå så meget, som ret er.
Givet i København den lørdag næst efter Quasimodogeniti søndag, i vor egen nærværelse, nærværende herr Mogens Gyldenstjerne, ridder, Birge Trolle, Erik Bille, Eiler Hardenberg, Jørgen Lykke, Tage Thott, Peder Ore, Niels Lange, Christoffer Huitfeldt, Iver Krabbe og Peder Bille, som var vore tro mænd og råd. 1557.

Historisk kommentar

Dokument 172 er en herredagsdom af 1. maj 1557, der friholder Anne Per Mogensdatter fra Nexø for en beskyldning om trolddom og tyveri, som var rejst mod hende af foged Thønnis Wildfang. Sagen udspringer af en dagligdags episode: en trætte om nogle fisk med Lars Borgvordsen (kendt fra Dokument 168's tingsvidne), som Wildfang benyttede som påskud til at anklage Anne for trolddom, efter at der ved hendes anholdelse blev fundet en trævlet trådende, en gåsepen, et barnenegl og lidt bygkorn i hendes pung - genstande, der efter datidens overtro kunne tyde på trolddomsudøvelse. Retten fastslår, at Wildfang uden dom, lov og ret lod hende fængsle, sætte i jern

og opbryde hendes hus og bod, krævede løsepenge af hende, og aldrig kunne bevise nogen egentlig tyveri- eller trolddomssag imod hende. Dommen kender hende fuldstændig fri for al beskyldning og pålægger Wildfang at godtgøre hende al den skade og forsømmelse, hun har lidt, med udtrykkelig henvisning til gammel lov ("epther lougenn"). Sagen er dømt i kongens egen nærværelse på Københavns Slot af et fornemt råd, deriblandt Mogens Gyldenstjerne, Birge Trolle, Erik Bille, Eiler Hardenberg, Jørgen Lykke, Tage Thott, Peder Ore, Niels Lange, Christoffer Huitfeldt, Iver Krabbe og Peder Bille. Dokumentet er et vigtigt vidnesbyrd om herredagens rolle som appelinstans mod lokale fogeders magtmisbrug også i sager, der ikke direkte angår skat eller landgilde, og illustrerer, hvor sårbare bornholmske kvinder kunne være over for vilkårlige trolddomsanklager fra den lybske øvrighed.

Resumé

Herredagsdom af 1. maj 1557 kender Anne Per Mogensdatter fra Nexø fuldstændig fri for foged Thønnis Wildfangs beskyldning om trolddom og tyveri, som han uden lov og dom havde ladet hende fængsle og skatte for. Wildfang pålægges at erstatte hende al skade og forsømmelse. Dommen er afsagt af kongen og rigsrådet i København.

Dokument Nr. 173

1557. 2 Mai. Herredags Dom. Clement Fynbo, som havde bragt den falske Klage for Kongen, at Thønnes Wiltfang var brudt ind i hans Hus, havde beskattet ham for han klagede for Kongen o. s. v. og derfor var dømt som Løgner paa Bornholms Landsthing, henvises at søge Opreisning hos dem, der havde forvoldt ham den Uret, han paaklagede.

Clemenndt Fynnbo och Thønnis Wildfanng.
Wor skiket for oß paa wort Retherting Clemendt Finbo paa Boringholm, og tiltallit oß elskel. Thønnis Wildfang ther sammestebs fore att Thønnis Wildfang skulle wtj hanns frauerelße haffue ladett randsage hanns boo epther stolne koste, og haffuer bog jnnthet funditt og laditt slungitt hanns He= streuis Barßelßenng egiennem mett knebelspiudt, og ther hanndt sielff kom hiem motte hanndt sette borgenn at møde tiill thin= ge, og ther hanndt tha møtte, tha møtte og forne Thønnis Wildfanng, og hagde bødelenn mett seg, og begierett Dom tiill gallie offuer hannum og ther hanndt thett icke kunde be= komme, motte hanndt feste hannum log, og hanndt ther epther beskatit hannum og ther fore hagde handt sig for oß beklagitt, og fore att hanndt hagde wortt breff forhuerffuitt att hanndt schulle nybe loff och Ret. Therfore thog Thønnis Wildfanng hannum fraa aldt sinn Ret, og giorde hannum saa erløß paa thingit, og motte saa sette Thønnis Wildfanng borgenn att handt icke offtere skulle seg for oß beklage, som hanndt mente mett wret.
Ther tiill suarett forne Thønnis Wildfanng, att hanndt icke tillagde hannum samme tiuffsßag, og icke heller thuingitt hannum tiill nogenn Eedt icke heller randsagitt hanns Huß, och mente therfore att hanndt ingenn wrett hagde giort forne Clemendt Fynbo wtj noger maade, og ther paa wtj Rette lagde forne Thønnis Wildfanng et breff som Hanns Berenn= sßenn Landsbommer paa Boringholm och Hening Gage aff

---

Side nr. 270

Dokument Nr. 173 (fortsat)

wabenn hagde wbgiffuitt Anno MDLVij lydenndis att ep= therthi forne Clemendt Jinbo thett fore oß klagitt hagde, som hanndt icke kunde beuiße, menn beuißdes fore thennum att handt hagde klagett Løgenn for oß, kunde the icke anderledis dome ther paa, ennbt att forne Clemenndt Fynbo skulle ther fore were en løgener, tiill saa lenngi hanndt fanndt beuiße at forne Tho= nis lagde hanum eller bømde hanum nogen loff for, och ehuem hanndt fanndt beuiße at haffue dømpt hannum samme loug tiill, den maa hanndt, eptherthi hanndt sielff budt tiill at gaae same loff och werie sig ther mett for tiltalle, som samme breff ythermere inndholler och wduißer, og mente Thønnis Wild= fanng therfore att hanndt inntheth wor pligtig at suare forne Clemendt Finbo till thennd Sag, mett mannge flere ordt og talle thennom ther om emellom wor.
Tha epther tiltall etc. wor ther saa paasagdt for Rette, at forne Thønnis Wilfanng bør for thenne Sag quitt att were, og Clement Finbo at tiltalle thennum, som hannum haffuer sigtede og fuldtt tiill loff och ladit randsage wtj hanns hus, og ther gaa om saa møgit som Ret er. Dattum Haffniæ, thenn Sønndagenn misericor= dia Domini, wtj wor egenn Neruerelße, Neuerendes Her Mo= genns Gyllensternn, Her Per Skram Ridder, Byrge Throlle, Jør= genn Lycke, Thage Thott, Claus Wrnne, Werner Paßberg, Peder Ore, Niels Lannge, Chrestoffer Huitfeldtt och Juer Krab= be, wore thro menbtt och Raadtt. 1557.

(Diplom. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Clement Fynbo og Thønnis Wildfang.
Det blev fremstillet for os på vort herredsting, at Clement Fynbo på Bornholm havde tiltalt vor elskelige Thønnis Wildfang der samme sted for, at Thønnis Wildfang i hans fravær havde ladet ransage hans bo for stjålne sager, og skønt intet blev fundet, havde ladet stikke hans hestedækken igennem med et knippelspyd; og da han selv kom hjem, måtte han stille borgen for at møde til tinge, og da han mødte, mødte også fornævnte Thønnis Wildfang og havde bødlen med sig, og begærede dom til galgen over ham; og da han ikke kunne opnå det, måtte han love ham lovmål, hvorefter han beskattede ham; og derfor havde han klaget sig for os, fordi han havde skaffet sig kongens brev om, at han skulle nyde lov og ret. Derfor tog Thønnis Wildfang al hans ret fra ham og gjorde ham således æreløs på tinget, og måtte da stille Thønnis Wildfang borgen for, at han ikke oftere skulle klage sig for os, hvilket han mente skete med uret.
Hertil svarede fornævnte Thønnis Wildfang, at han ikke havde tillagt ham samme tyverisag, og heller ikke tvunget ham til nogen ed, ej heller ransaget hans hus, og mente derfor, at han ikke havde gjort fornævnte Clement Fynbo nogen uret på nogen måde; og herpå fremlagde fornævnte Thønnis Wildfang i rette et brev, som Hans Berentsen, landsdommer på Bornholm, og Henning Gagge af våben havde udgivet år 1557, lydende, at eftersom fornævnte Clement Fynbo havde klaget dette for os, uden at kunne bevise det, men det blev bevist for dem, at han havde klaget løgn for os, kunne de ikke dømme anderledes derom, end at fornævnte Clement Fynbo skulle være en løgner, indtil han fandt bevis for, at fornævnte Thønnis havde pålagt ham eller dømt ham til nogen lovmål; og hvem han fandt bevis for at have dømt til samme lovmål, den måtte han - eftersom han selv havde tilbudt at gå det samme lovmål og værge sig dermed mod anklagen - som samme brev yderligere indeholder og udviser; og Thønnis Wildfang mente derfor, at han intet var pligtig at svare fornævnte Clement Fynbo til den sag, med mange flere ord og tale, som gik imellem dem derom.
Efter anklage m.v. blev der da således fastsat for retten: at fornævnte Thønnis Wildfang for denne sag bør være kvit, og at Clement Fynbo skal tiltale dem, som har sigtet ham og fuldt ham til lovmål og ladet ransage i hans hus, og der gå så meget, som ret er. Givet i København, søndagen

Misericordia Domini, i vor egen nærværelse, nærværende herr Mogens Gyldenstjerne, herr Peder Skram, ridder, Birge Trolle, Jørgen Lykke, Tage Thott, Claus Urne, Werner Parsberg, Peder Ore, Niels Lange, Christoffer Huitfeldt og Iver Krabbe, som var vore tro mænd og råd. 1557.

Historisk kommentar

Dokument 173 er den modsatte side af Dokument 172's sag: en herredagsdom af 2. maj 1557, hvor Clement Fynbo dømmes for at have rejst en falsk klage mod foged Thønnis Wildfang. Fynbo havde klaget over, at Wildfang uden grund havde ladet ransage hans bo, stukket hul i hans hestedækken med et knippelspyd, og siden tvunget ham til at stille borgen og aflægge lovmål, hvorpå han krævede oprejsning hos kongen. Wildfang fremlagde imidlertid et brev fra Hans Berentsen, landsdommer på Bornholm, og Henning Gagge, hvoraf det fremgik, at Fynbo allerede på Bornholms landsting var dømt som løgner, fordi han ikke kunne bevise sin klage over Wildfang. Herredagen stadfæster derfor landstingets dom: Wildfang frikendes for Fynbos beskyldning, og Fynbo henvises i stedet til at søge oprejsning hos dem, der egentlig havde forvoldt ham uretten (dvs. dem, der havde sigtet og tvunget ham til at aflægge lovmål og ladet hans hus ransage) - en formulering, der antyder, at det ikke nødvendigvis var Wildfang selv, der havde forøvet den oprindelige uret. Dokumentet, afsagt af stort set det samme råd som i Dokument 172 blot en dag senere, viser herredagens omhu med at skelne mellem berettigede og uberettigede klager over den lybske øvrigheds embedsførelse.

Resumé

Herredagsdom af 2. maj 1557 stadfæster Bornholms landstings dom om, at Clement Fynbo har rejst en falsk klage mod foged Thønnis Wildfang; Wildfang frikendes, og Fynbo henvises til at søge oprejsning hos dem, der reelt forvoldte ham den uret, han klagede over.

Dokument Nr. 174

1557. 4 Juni. En Mand som havde paataget sig at levere fire Mands Landgilde-Byg, og som i den Henseende blev befunden i Svig, dømt til at hænges "i den øverste Gallie", og henrettet efter denne Dom.

Christian den Tredies Stevning til „Oß Elskel. Sueder Kettingh Embiksmannd paa worit slott Hammershus", at møde for Kongen i Rette med Anders Adzersen af Olsker for hans Broder Hans Adzersen, han havde ladet hænge, af den Grund, at han skulde have underslaaet 4 Mænds Landgilde Byg, han havde paataget sig at yde paa Slottet. Dette Korn havde

---

Side nr. 271

Dokument Nr. 174 (fortsat)

han ikke ydet, men som det synes saaet Skriveren til svi= geligen at afskrive i Skattebogen. For Herredagen skulde Sveder Ketting møde: „thenn onsdag nest epther Sannctj Lauritzs Dag førstkommendes, huor wij thaa findis her wdj worit Riige Danmarck."

Ved Herredsthinget havde xij Mænd dømt: „att effterthy forne Hans Atzerß først sagde sig for ingen att haffue Korn wbfordtt, oc siiden friiwillig wpinter beiaett oc tilstod at skulle haffue thet vbfordt, samelebis att hand wilbe myrdt sig felff, oc effterthij hand hagde ladett vbfschriffue kornnett oc sagde sig endnu thet att kunde vbfore, hues hand icke vbfordt hagde, oc ther wor ingenn wintne som wiste hanom att haffue vbfordt forn for sig eller nogen anden, Tha effther saaban hans egne ord, befunde the hanom liige som en tiuff, ther haffuer sin her= res skatteforn stollit oc vnderslagitt, oc therfor skyllig att were, i thend offuerste gallie att henges."

(Udtog af forsk. Udkast i Geh. Arch.)

Historisk kommentar

Dokument 174 er, som Rørdams overskrift angiver, et udtog af forskellige udkast vedrørende en dramatisk straffesag fra 1557. Hans Atzersen fra Olsker havde påtaget sig at levere fire mænds landgildebyg til Hammershus, men fandtes svigagtig i sagen: han nægtede først at have unddraget korn, men tilstod siden frivilligt at have gjort det og forsøgte endog at begå selvmord. Da han desuden havde ladet forfalske optegnelsen over kornet og hævdede fortsat at kunne levere det, han ikke havde leveret, uden at noget vidne kunne bekræfte, at han faktisk havde leveret det til nogen anden, dømte tolv mænd ved herredstinget ham som en tyv, der havde stjålet og underslået sin herres skattekorn, og skyldig til at hænges i den øverste galge - hvilket også blev fuldbyrdet. Sagen fik et efterspil, idet kongen indstævnede Hammershus's lybske amtmand Sveder (Schweder) Ketting til herredagen, efter at Hans Atzersens broder, Anders Atzersen, havde klaget over henrettelsen og over, at skriveren svigagtigt skulle have ladet kornet afskrive i skattebogen. Dokumentet, sammen med Dokument 175's skattespørgsmål, viser den fortsatte tætte kongelige kontrol med forvaltningen på Bornholm i årene efter pantetidens afslutning.

Resumé

Udtog af sagsakter 1557 om Hans Atzersen fra Olsker, der efter eget udsagn og tilståelse dømtes af tolv mænd ved herredstinget for underslæb af fire mænds landgildebyg og henrettedes ved hængning; broderen Anders Atzersen klagede efterfølgende til kongen, som indstævnede amtmand Sveder Ketting til herredagen i sagen.

Dokument Nr. 175

1557. 10 Octbr. Landskat udskrevet.

„Kong. Matt. obne breff thill mennige Bønnder oc Al= mue offuer all Danmark ehuem the thienne eller tilhøre, om enn almindelig skatt oc Landhielp." Hver 10 Jordeigne Bønder skulle give xx Jochimsdaler, hver 20 Bønder, som ikke Jorde= gods have give xx Jochimsdaler. „Indestenne, pebersuenne, hus= mendt oc tiennestedrenge som fornseed haffue," hver ½ Joch. Dal.; hver Smed, Skomager oc Skrædder paa Landet og hver Møller give 1 Jochimsd. De som ikke kunne saae Dalere betale III Mk. Danske.*) Blandt Lehnsmændene, som fik Breve herom, staaer Lauge Urne for Lund og Bornholm.

(Udtog af Tegn. paa alle Land. 5, fol. 274 a.)

**) Brevet til Henning Gagge at være Lauge Urnes Bud behjelpelig med at skrive samme Skat er af 7 Novbr. 57.*

1559 den 17 April udskreves en ligesaa stor Skat over al Danmarck, saa og 1560 den 25de Juli.

1561 den 6 Juli udskreves en halvt saa stor Skat. Bornholm ydede

---

Side nr. 272

da Skat med Landskrone Lehn, (Axel Wiffert Befalingsmand).

1559 den 24 Mai gik Brev til Provster og Præster, som have vis Rente af Altargods, Landgods eller Tiende, at de skulde give ¼ (formo= dentlig af forrige Aars Indtægt), regnende 1 Pund Korn for 2½ Daler, en Fjerding Smør for 2 Daler, rede Penge efter deres Værd. Ligeledes til Kirkeværgerne „at giffue oc fornøge oß all forne Kierckens Renthe oc indkomme aff thet forgangne Aar. Allt vbj penbinge regnit effther som forschreffuit staaer."

Historisk kommentar

Dokument 175 er et udtog af et åbent kongebrev af 10. oktober 1557 om udskrivning af en almindelig landskat og landehjælp over hele Danmark, herunder Bornholm, hvis lensmand Lauge Urne modtog brev herom. Skatten er progressivt udformet efter stand og formue: jordejende bønder og bønder uden jordegods skulle give 20 joachimsdaler for hver gruppe af henholdsvis 10 og 20 mænd, inderster, peberssvende, husmænd og tjenestedrenge en halv joachimsdaler hver, og håndværkere (smede, skomagere, skræddere) samt møllere en hel joachimsdaler; de, der ikke kunne skaffe dalere, kunne betale 3 mark dansk i stedet. Rørdams udførlige fodnoter til dokumentet sporer den videre skattehistorie frem til 1561, herunder en tilsvarende stor skat i 1559 og 1560, en halvt så stor skat i 1561 (hvor Bornholm dengang hørte skattemæssigt sammen med Landskrone len under Axel Viffert), samt en særskilt afgift på provster og præsters altergods-, landgods- og tiendeindtægter fra maj 1559. Dokumentet illustrerer den tætte økonomiske integration af Bornholm i rigets almindelige skattesystem i årene umiddelbart efter det lybske pantestyres ophør.

Resumé

Udtog af kongebrev af 10. oktober 1557 om udskrivning af en almindelig landskat og landehjælp over hele Danmark, herunder Bornholm under lensmand Lauge Urne, med progressiv sats efter stand. Fodnoterne redegør for tilsvarende skatter i 1559-1561 og en særskilt afgift på gejstlighedens indtægter.

Dokument Nr. 176

1558. 30 Marts. Kongebrev til Lehnsmanden: Frimændene have besværet sig over, at de tiltales for Landehjelp, uagtet de ere af Adel. Saamange af dem som kunne bevise, at de ere af Adel skulle være fri for at svare Landehjelp, de andre ikke.

Lauge Wrne fik breff Lanndehielp paa Bornneholm annrø= rendis etc.
Christian etc. Wor gunst tillfornn. Wider, att Oß Elsk. Ja= cob Bornneholm och Trub Ryn haffuer weritt her huos oß og paa thieres egnne oc fliere wore vnbersaatles wegnne paa wortt land Borneholm, som kiennbe thennom frij menndt, berett huorlebes att the bielis och tilltalis for Lanndhielp, och miennb thenom att were aff Abbellenn og ther fore bør att were frij, thaa haffue wij ladett thennom giffue saa for suar, att saa mannge ther paa lanndett som kunbe beuise thennom att were aff Abbelenn, och thieris gotß er fritt Abelsgotß, the skulle were frij for lanndbielpen, og wij wille thenom ther mett icke be= suere, menn saa mange som icke kunbe beuise thenom att were aff Abbelen wanseett att the haffue fritt Jorbegotß, thesligeste huilcke wfrij menndt som haffuer tagett frij quinnber till he= struer, the skulle giffue skatt och Lanndhielp som anndre bønn= der. Haffuer och nogne aff Abbelenn satt bønnder wbj thie= ris sebegaarde, thaa skulle same bønnder och were pligtug at giffue Lanndhielp mett andre wore vnbersaatte, bønnder ther paa lanndett. Bedennbis teg och wille, att thu therfore till= tenncker att wbfrestue Lanndhielp aff thenom som bør och pligtug er thenn att wbgiffue, saa att oß skier skiell og fylleste og att inngen blifluer ther fore frij, wdenn huilcke som mett Rette

---

Side nr. 273

Dokument Nr. 176 (fortsat)

bør frij att were. Thermett etc. Datum Kiøpnnehaffnn, thenn 30 Martij Aar etc. MDLViij.

(Tegn. paa alle Land. 5 fol. 355. b.)

Oversættelse

Lauge Urne fik brev vedrørende landehjælp på Bornholm etc.
Christian etc. Vor gunst tilforn. I skal vide, at vor elskelige Jacob Bornholm og Trud Ryn har været her hos os, på deres egne og fleres af vore undersåtters vegne på vort land Bornholm, som kalder sig frie mænd, og berettede, hvorledes de besværes og tiltales for landehjælp, og mener sig at være af adelen og derfor bør være fri. Da har vi ladet give dem det svar, at så mange dér på landet, som kan bevise, at de er af adelen, og hvis gods er frit adelsgods, de skal være fri for landehjælpen, og vi vil ikke besvære dem dermed; men så mange, som ikke kan bevise sig at være af adelen, uanset om de har frit jordegods, ligeledes hvilke ufrie mænd, som har taget frie kvinder til hustruer, de skal give skat og landehjælp som andre bønder. Har også nogen af adelen sat bønder på deres sædegårde, da skal disse bønder også være pligtige at give landehjælp med andre af vore undersåtter, bønder dér på landet. Vi beder dig og vil, at du derfor tilser at udkræve landehjælp af dem, som bør og er pligtige at udgive den, så at vi sker skel og fyldest, og at ingen bliver fri derfor, uden hvem der med rette
bør være fri. Hermed etc. Givet i København, den 30. marts år 1558.

Historisk kommentar

Dokument 176 er et kongebrev af 30. marts 1558 til lensmanden Lauge Urne om landehjælpens opkrævning på Bornholm. Baggrunden er en klage fra frie mænd (Jacob Bornholm og Trud Ryn på egne og fleres vegne), der protesterede over at blive pålagt landehjælp, selvom de hævdede at være af adel. Kongen fastslår princippet klart: kun de, der kan bevise deres adelskab, og hvis gods er frit

adelsgods, skal være fri for landehjælpen; alle andre - herunder ufrie mænd, der har taget frie kvinder til hustruer, samt bønder, som adelige har sat på deres sædegårde - skal svare skat og landehjælp som andre bønder. Brevet illustrerer den løbende afgrænsning mellem adelsprivilegier og almindelig skattepligt på Bornholm i tiden efter det lybske pantestyres ophør, og viser, hvordan uklare eller anfægtede adelskab kunne udnyttes til forsøg på skatteunddragelse.

Resumé

Kongebrev af 30. marts 1558 til lensmand Lauge Urne fastslår, at kun bornholmske frimænd, der kan bevise deres adelskab og besidder frit adelsgods, er fri for landehjælp; øvrige, herunder ufrie mænd gift med frie kvinder og bønder på adelige sædegårde, skal svare skat og landehjælp som andre bønder.

Dokument Nr. 177

1558. 23 April. Om den Erstatning, som udlovedes efter Commissionens Forretning ved Mødet paa Bornholm den 10 Septbr. 1555, og som endnu ikke var betalt.

Chr. III til Borgemestere og Raad i Lybek: Han tvivler ikke paa, at de jo mindes det Fordrag, der blev sluttet den 10 Septb. 1555 paa Bornholm mellem Kongl. og Lybekste Af= sendinge, angaaende Erstatning til Underssaaterne for de dem af= presfede Summer, og at de ville giøre Anstalt til at betale denne. Ligeledes at det samme Tid blev bevist, at Bernt Knop af den geistlige Jurisdiction havde tilegnet sig 3625 Mk. 8 ß. Danske, som igjen skulde erstattes. Kongen udbeder sig disse Penge og Erklæring paa de øvrige Poster.*)

(Orig. i Raadh. Arch. i Lyb. med Kongens Underskrift og med Seglet udenpaa Brevet. Fasc. 5.)

**) 1558. Medio Mai. Borgemestere og Raad i Lybek til Kongen: de have modtaget Kongens Skrivelse om den 10 Septbr. 55 ind= gaaede Forpligtelse m. m. De erindre meget godt denne, men de have i sin Tid skrevet til Hans Maiest. og begjaert at underhandle, men til Dato intet Svar faaet. Da de som have plejet Forhandlingen ikke vare indenbyes (nit anheimisch), saa svare de kun foreløbigt og ville siden skrive nærmere.*

1558. 16de Juli. De Samme til Samme: de have i Mai skre= vet til Kongen om ovenstaaende Sag og intet Svar faaet, de sende der= for nu en Copie. Fordraget er modtaget af de lybekske Gesandter til Ratification; at benne ikke er paafulgt kommer deraf, at der vare nogle Artikler, som ikke vare optagne i Forretningen, og som de Kongl. Raad havde haabet at kunne skaffe Kongens Segl paa. De bede herom og at Hs. Maiest. vil ansætte en Dag til at forhandle om de 3625 Mk. 8 ß. af den geistlige Jurisdiction.

1558 den 25de Juli. Kongen til Borgemestere og Raad: han har modtaget ovenstaaende Brev og seet at Gesandterne kun have modtaget For= draget ad referendum, og at der skal handles ydertigere herom: han havde ikke ventet at modtage en saadan Skrivelse; thi de lybekste Gesandter havde

---

Side nr. 274

erklæret, at de havde Befaling at handle om Restitution af de 3625 Mk. 8 ß. m. m. og hvad det oppebaarne Korn og Smør angaaer, da var det paalagt Raadet inden en Frist at erklære sig derover. Han beder tilsidst, at de ere betænkte paa at stille Undersaaterne tilfreds m. m. da han ellers maa gribe til „gerechten Mittelen." Angaaende de 50 Aars Forlængelse, da vil han opfylde det Hamborger Fordrag, men de have bygget meget paa Slottet mod deres Reversal og dette har givet Anledning til adskillig Frygt og Betænkelighed o. s. v.

(Udtog af forsk. Breve i Raadh. Arch. i Lybek.)

Historisk kommentar

Dokument 177 samler et brev fra Christian III til Rådet i Lübeck af 23. april 1558 med tre omfattende svarbreve i en udførlig fodnote, og dokumenterer dermed det langtrukne opgør om den erstatning, som var lovet ved mødet på Bornholm den 10. september 1555 (jf. Dokument 164), men som knap tre år senere endnu ikke var betalt. Kongen minder Lübeck om deres tilsagn, herunder de 3625 mark 8 skilling danske, som foged Bernt Knop uretmæssigt havde tilegnet sig af den gejstlige jurisdiktions indtægter. Lübecks svar (maj og juli 1558) undskylder forsinkelsen med, at de ansvarlige forhandlere ikke var hjemme, og rejser samtidig et nyt stridspunkt: nogle artikler var ikke med i selve forretningen (protokollen), og rådet havde håbet at kunne opnå kongens segl på dem. Kongens svar af 25. juli 1558 udtrykker utilfredshed med, at det oprindelige forlig kun var modtaget "ad referendum" og ikke ratificeret, truer med at ty til "gerechten Mitteln" (retmæssige midler), men lover samtidig at ville opfylde den hamborgske overenskomst om pantetidens 50-års forlængelse - dog med bemærkning om, at Lübecks omfattende byggeri på Hammershus i strid med deres revers har vakt betænkelighed. Dokumentet viser, hvor vanskeligt det var at få de lybske myndigheder til reelt at indfri de tilsagn, de havde givet ved 1555-mødet, og antyder samtidig spændinger om selve pantsættelsens fremtid.

Resumé

Brevveksling 1558 mellem Christian III og Rådet i Lübeck om den endnu ubetalte erstatning fra 1555-overenskomsten (bl.a. 3625 mark 8 skilling for uretmæssigt oppebåren gejstlig jurisdiktion). Lübeck undskylder forsinkelsen og rejser nye tvistepunkter om ikke-protokollerede artikler; kongen svarer utilfreds, truer med retmæssige midler, men bekræfter samtidig sin hensigt om at overholde den hamborgske overenskomst om pantetidens forlængelse, om end Lübecks byggeri på Hammershus vækker bekymring.

Dokument Nr. 178

1559. 5 Juli. En Sag, der uden tilstrækkelig Grund var hensat fra Bornholms Landsthing for Herredagen, tilbagevist til ny Behandling. Bernhardus Haagensen, "vor Mand og Tjener," i Proces med Peder Nielsen i Nyker om Duebjerggaard i Clemensker.

Kon. Maiest. Befaling til Sueder Ketting Embitzmandt paa Hammershus, Hans Beritzen Landsdommer paa Borneholm og Peder Gagge saa liudendes:

Wij Frederich then anden etc. hilße Etther Oß Elskl. Sueder Ketting Embitzmand paa wort Slot Hamershus, Hans Beritzen Landsdomer paa wort land Borneholm och Peder Gagge wor mand og thiennner kier= ligen mett gud og wor Naade. Wider att Oß Elskl. Bernhar= dus Hogenßen wor mand og tienner og Peder Nielßen wbj Nykierßogen haffuer nu werit her for Oß wbj rette om en gaard liggendes ther paa wort land Borneholm paa Dueberg i Klem= ßersogen kaldis Duebjerggaard, som forne Peder Nielßen nu i were haffuer, og i rette lagde the ett breff, som i besegelt og wdgiffuit haffue, liudendes att forne Bernhardus Hogenßen og Peder Nielßens fuldmegtige haffde tilforn mett samme sag we= rit for etther bi rette, og i haffue sat sagen fran etther og ind for oß og wore Elskel. Rigens Raad, for then Aarsage, att en ved naffn Oluff Hanßen, som paa forne Peder Nielßens vegne stod vbi rette, icke wille lide ther nogen Dom, icke wille beuiseß huor thet godz er liggendis, saa och effter= thi att sagen skulle were gammel og tuilactig, og the paa baade sider haffde gamble breffue. Tha haffue wij ther om for= faret al leiligheden, och kunde icke finde samme sag att were

---

Side nr. 275

Dokument Nr. 178 (fortsat)

saa tuilsom attj mett rette burde then fran etther att sette forre end ther wor gangit en endelig dom paa. Thij bede wij etther, befale og nu mett thette wort obne breff fuldmagt giffue, attj strar mett thet allerforste paa beleilig tiid og sted etther forsamble, steffnendis begge parterne mett theris breffue og beuisning før etther vbj rette, grandskendis og forfarendis all leiligheden ther om, og siden endeligen vden all widere forha= ling eller Skudsmaal dømmer thennom emellom og stillier thenom att enthen tiil minde eller rette, og huis i ther om dømmendes og for rette affsigendes eller og thennom til minde emellom giørendis og forhandlendis worder, attj thet giffue fran etther beschreffuit som i wille ansuare for gud og were bekiend for oß.
Bedendis og biudendis Etther paa baade sider, som samme sag anrørendis ere attj mett etthers breffue og beuisning møder for forne forornede Dommere nar og huar the etther tilsigendis worder tha att lide och vndgielde huis the Etther emellom dømendes eller til minde forhandlen= dis worder etc. Dat. Kiøbnehaffn then — dag Julij Aar etc. MDLix*)

(Tegn paa alle Land. Nr. 6. fol. 108. b.)

**) Brevet er uben Datum, men det staaer midt imellem flere andre af 5 Juli.*

Oversættelse

Kongelig majestæts befaling til Sueder Ketting, amtmand på Hammershus, Hans Beritzen, landsdommer på Bornholm, og Peder Gagge, lydende som følger:
Vi Frederik den anden etc. hilser eder, vor elskelige Sueder Ketting, amtmand på vort slot Hammershus, Hans Beritzen, landsdommer på vort land Bornholm, og Peder Gagge, vor mand og tjener, kærligt med Gud og vor nåde. I skal vide, at vor elskelige Bernhardus Hogensen, vor mand og tjener, og Peder Nielsen i Nyker sogn nu har været her for os i rette om en gård, beliggende dér på vort land Bornholm, på Dueberg i Klemensker sogn, kaldet Duebjerggaard, som fornævnte Peder Nielsen nu har i besiddelse; og de fremlagde i rette et brev, som I har beseglet og udgivet, hvori det står, at fornævnte Bernhardus Hogensens og Peder Nielsens fuldmægtige tidligere havde været for eder i rette med samme sag, og at I har henskudt sagen fra eder og ind for os og vort elskelige

rigsråd, af den grund, at en ved navn Oluf Hansen, som stod i rette på fornævnte Peder Nielsens vegne, ikke ville lide nogen dom dér, ikke ville bevise, hvor godset er beliggende, og desuden fordi sagen skulle være gammel og tvivlsom, og de på begge sider havde gamle breve. Da har vi forfaret hele sagens sammenhæng derom, og kunne ikke finde, at samme sag var
så tvivlsom, at I med rette burde have henskudt den fra eder, før der var gået en endelig dom derpå. Derfor beder vi eder, befaler og giver eder nu med dette vort åbne brev fuldmagt til, at I straks snarest muligt på belejlig tid og sted forsamler eder, indstævner begge parter med deres breve og beviser for eder i rette, undersøger og udforsker hele sagens rette sammenhæng derom, og siden endeligt, uden al videre forhaling eller udsættelse, dømmer imellem dem og stiller dem enten til minde eller til rette; og hvad I derom dømmer og for retten afsiger, eller til minde imellem dem gør og forhandler, at I giver det fra eder beskrevet, således som I vil svare for Gud og være bekendt for os.
Vi beder og byder eder på begge sider, som denne sag angår, at I møder med eders breve og bevisninger for de fornævnte forordnede dommere, når og hvor de tilsiger eder, og da lider og undgælder, hvad de imellem eder dømmer eller til minde forhandler etc. Givet i København den — dag i juli år 1559.*)

Historisk kommentar

Dokument 178 er en kongelig befaling af Frederik II (Christian III's efterfølger, der tiltrådte tidligere i 1559) af 5. juli 1559 til amtmand Sueder Ketting, landsdommer Hans Beritzen og Peder Gagge om en genoptagelse af en jordtvist. Bernhardus Hogensen og Peder Nielsen i Nyker sogn stred om en gård kaldet Duebjerggaard på Dueberg i Klemensker sogn; sagen var forinden bragt fra Bornholms landsting til herredagen, men herredagen fandt, at oversendelsen var sket uden tilstrækkelig grund - blandt andet fordi Peder Nielsens fuldmægtige, Oluf Hansen, ikke havde villet lide nogen dom på tinget og ikke kunne bevise, hvor godset egentlig lå, samt fordi sagen var gammel og tvivlsom, med gamle breve på begge sider. Kongen pålægger derfor de tre embedsmænd selv at forsamles, indkalde begge parter med deres beviser, undersøge sagens rette sammenhæng og afsige en endelig, skriftlig dom eller mægle et forlig, uden yderligere forhaling. Dokumentet illustrerer herredagens funktion som appelinstans, der kunne afvise sager, den fandt utilstrækkeligt forberedt på lokalt plan, og henvise dem tilbage til en mere grundig lokal undersøgelse - her ved en særlig kommission af de øverste bornholmske embedsmænd.

Resumé

Kongelig befaling af 5. juli 1559 fra Frederik II til amtmand Sueder Ketting, landsdommer Hans Beritzen og Peder Gagge om at genoptage og endeligt afgøre tvisten mellem Bernhardus Hogensen og Peder Nielsen om Duebjerggaard i Klemensker sogn, som herredagen havde afvist at behandle, fordi sagen ikke var tilstrækkeligt forberedt fra Bornholms landsting.

Dokument Nr. 179

1559. 2 August. Bevilling for Eiler Hardenberg at have sit Gods paa Bornholm saa frit som andre Riddermands Mænd i Danmark.

Fred. II. Eyler Hardenberg, som havde kjøbt Gods paa Bornholm af Michel Hals, der var en Frimand, klagede over Fogden dersteds, at han vilde paalægge Tjenerne til samme Gods Smørskat,

Vedægter og anden Besværing imod Ade= lens Privilegier her i Riget Danmark. Af synderlig Gunst og Naade forundes det Eyler Hardenberg at have sit Gods paa Bornholm ligesaa frit som andre Riddermænds Mænd i Dan= mark etc.

(Udtog af Reg. paa alle Land. 7.)

Historisk kommentar

Dokument 179 er en kongelig bevilling af 2. august 1559 for Eiler Hardenberg, der havde erhvervet gods på Bornholm fra frimanden Michel Hals. Baggrunden er en klage fra Hardenberg over den bornholmske foged, som forsøgte at pålægge godsets tjenere (fæstebønder) smørskat, vedafgifter og anden besværing i strid med adelens sædvanlige privilegier andetsteds i riget. Kongen imødekommer klagen af "synderlig Gunst og Naade" og bevilger, at Hardenberg må have sit gods på Bornholm ligeså frit som andre riddermænds mænd i Danmark. Dokumentet er endnu et eksempel på den principielle usikkerhed omkring, hvorvidt danske adelsprivilegier fuldt ud gjaldt på Bornholm efter den lange periode med lybsk pantestyre og øens særegne retstradition med frie bønder (jf. Dokument 176 om samme spørgsmål for bornholmske frimænd); her afgøres tvivlen til fordel for den indvandrede danske adelsmand ved en særskilt kongelig bevilling snarere end en generel regel.

Resumé

Kongelig bevilling af 2. august 1559 for Eiler Hardenberg, der havde købt gods på Bornholm af frimanden Michel Hals, om at have dette gods ligeså frit for smørskat, vedafgifter og anden besværing som andre riddermænds gods i Danmark, efter klage over den bornholmske foged.

Side nr. 276

Dokument Nr. 180

1562. 5 Januar. Bernhardus Haagensen, som havde erhvervet Rigens Forfølgning mod Oluf Hansen, angaaende Gods paa Bornholm, havde klaget at en tredie Person imidlertid havde erhvervet Kongl. Befaling til Eiler Hardenberg og flere gode Mænd at høre denne Sag og tjende derpaa. Nu befales det disse ingen Kjendelse at afgive, inden Sagen er bleven ført til Ende for Cantsleren.

Her Eyler Hardenberg fik breff som effterfolger.
Fredr. II. Vor synnerlig gunst etc. Wider at oß Elskel. Bernhardus Hogensen haffuer berett for oß, huorledes att hand nogen thiidlang haffuer trette mett en wed naffn Oluff Han= senn om nogitt gotz paa wort land Bornholm, oc same sag saa witt forfuld, att hand haffuer fangitt dom, oc thett gotz the om threttе er hannem tiilldømpt. Siden haffuer hand mett rigens forfølgning thend sag begynt ind for riigens Cantzler, oc en wed naffn Peder Hansen haffuer tagitt gjenbreff i sagen, oc forne Bernhardus Hogensen haffuer forhuerffuit aff rigens Cantzler ser wgers steffning, oc beklager forne Bernhardus Hogensen, att forne Peder Hansen midlerthiid mett wrang wn= derwisning haffuer forhuerffuit wor befalning tiill etther oc andre godemend flere, same trette att skulle forhøre, oc ther mett acht att wille drage hannem fran hans riigens rett oc forfollinge, huor wbinden hand mèn sig att skee wrett, som hand siger oc selff ydermere web att berette.

Thij bede wij etther oc begere, att effterthi forne Peder Hansen i saa maade haffuer forhuerffuit wor befaling, oc icke berett oc tiilltiendbegiffuitt att sagen hengde wbi trette, oc war indkommet for riigenß Cantzler, athi tha mett the andre godemend, som i same befaling tiill= tagne ere, same sag nar thend for etther kommendes worder, opsettit oc ingen dom ther om affsiger, føre end thend for rii= gens Cantzler er tiill Ende forfuld, oc ther om er gangitt en= delig Dom. Ther mett sker wor wilge etc. Frederichsborg 5 Januarij 1562.

(Tegn p. a. l. No. 7 fol. 6. a.)

Oversættelse

Herr Eiler Hardenberg fik brev, som følger.
Frederik II. Vor synderlige gunst etc. I skal vide, at vor elskelige Bernhardus Hogensen har berettet for os, hvorledes han i nogen tid har haft en trætte med en ved navn Oluf Hansen om noget gods på vort land Bornholm, og at samme sag er ført så vidt, at han har fået dom, og at det omtvistede gods er blevet ham tildømt. Siden har han med rigens forfølgning begyndt sagen ind for rigens kansler, og en ved navn Peder Hansen har taget genbrev i sagen; og fornævnte Bernhardus Hogensen beklager sig over, at fornævnte Peder Hansen i mellemtiden ved vildledende forestilling har opnået vor befaling til eder og flere andre gode mænd om at forhøre samme trætte, med det formål at ville drage ham bort fra hans ret ved rigen og hans forfølgning dér, hvorved han mener, at der sker ham uret, som han selv siger og yderligere vil berette.
Derfor beder vi eder og begærer, at eftersom fornævnte Peder Hansen på denne måde har opnået vor befaling, og ikke berettede og gav til kende, at sagen hang i trætte og var indkommet for rigens kansler, at I da sammen med de andre gode mænd, som er optaget i samme befaling, når samme sag kommer for eder, udsætter den og ikke afsiger nogen dom derom, før den er ført til ende for rigens kansler, og der er gået en endelig dom derom. Hermed sker vor vilje etc. Frederiksborg, 5. januar 1562.

Historisk kommentar

Dokument 180 er et kongebrev af 5. januar 1562 fra Frederik II til Eiler Hardenberg og flere gode mænd om en kompetencestrid mellem to retsinstanser. Bernhardus Hogensen (kendt fra Dokument 178's sag om Duebjerggaard) havde ført en langvarig trætte med Oluf Hansen om noget gods på Bornholm og vundet dom for godset ved rigens forfølgning gennem rigens kansler. En vis Peder Hansen havde imidlertid, mens sagen endnu verserede for kansleren, skaffet sig et kongeligt genbrev og en kongelig befaling til Eiler Hardenberg og andre gode mænd om selv at forhøre og afgøre samme trætte - hvilket Hogensen med rette opfattede som et forsøg på at unddrage sagen fra dens rette forum og forhale hans allerede vundne ret. Kongen giver Hogensen medhold i klagen: Hardenberg og hans medkommissærer pålægges at udsætte sagen og undlade enhver kendelse, indtil sagen er ført til fuld ende for rigens kansler, og der er faldet endelig dom der. Dokumentet illustrerer et generelt retsprincip om, at en sag ikke måtte splittes op eller unddrages sin rette instans gennem parallelle kongelige befalinger opnået ved "wrang underwisning" (vildledende forestilling) for kongen.

Resumé

Kongebrev af 5. januar 1562 fra Frederik II pålægger Eiler Hardenberg og andre gode mænd at undlade enhver afgørelse i Bernhardus Hogensens og Oluf Hansens/Peder Hansens jordtrætte på

Bornholm, indtil sagen - som allerede verserede for rigens kansler - er ført til endelig dom dér; en modpart havde forsøgt at få sagen unddraget kansleren ved en separat kongelig befaling opnået ved vildledende forestilling.

Side nr. 277

Dokument Nr. 181

1562. 14 Marts. Bortforlening af det Gods, Peder Ore tilhørende, som Kongen med Rigens Ret var indført i.

Fredr. II. Jørgen Rud (til Vedbye) forlenedes med en Del Gods i Jylland, i Sielland og paa Bornholm: „vort oc Kronens gotz, som Peder Ore tilhørde, oc wij met Rigens ret ere indført vbi. Først paa vort land Borneholm saa møgit wij aff samme gotz ther nu haffue oc forne Jørgen Rud nu sielff i were haffuer." . . . etc.

(Register paa alle Land Nr. 8. fol. 384.)

Historisk kommentar

Dokument 181 er et udtog af et forleningsbrev af 14. marts 1562, hvorved Jørgen Rud til Vedbygaard forlenes med gods i Jylland, Sjælland og på Bornholm, som havde tilhørt Peder Ore (rigsråd og kommissionsmedlem, kendt fra Dokument 163-164), og som kronen havde vundet med rigens ret. Baggrunden for kronens indførsel i godset kendes ikke nærmere af det trykte udtog, men dokumentet viser, hvordan gods tilhørende de mænd, der selv havde udført kommissionsarbejdet på Bornholm i 1555 (jf. Dokument 163-164), nogle år senere kunne blive genstand for kronens egen retsforfølgning og videre bortforlening - et lille, men sigende glimt af den løbende gods- og formueregulering blandt den danske adel i tiden efter pantetidens ophør.

Resumé

Udtog af forleningsbrev af 14. marts 1562, hvorved Jørgen Rud til Vedbygaard forlenes med bl.a. det bornholmske gods, som havde tilhørt Peder Ore, og som kronen havde vundet med rigens ret.

Dokument Nr. 182

1562. 15 Juli. Om Regnskabs Aflæggelse efter Henning Gagge, som ved Døden var afgaaet.

Elline, Henning Gagges, fik Befaling ufortøvet at aflægge Regnskab for 2 Aars Indtægt, hendes afdøde Mand stod til Rest med, till Mogens Wff, og ligeledes til ham levere de Forlehnings og Befalingsbreve, han havde i Forvaring etc. Denne skal siden gjøre Kongen Rigtighed og tilstille ham Brevene.

(Tegn paa alle Land. Nr. 7.)

Historisk kommentar

Dokument 182 er et udtog af et kongebrev af 15. juli 1562 til Elline, enke efter Henning Gagge (en af de bornholmske embedsmænd, der optræder gentagne gange i tidligere dokumenter, bl.a. Dokument 172, 174 og 178), som ved sin død stod til rest med regnskab for to års indtægter. Enken pålægges uden ophold at aflægge dette regnskab samt at aflevere de forlenings- og befalingsbreve, hendes afdøde mand havde haft i forvaring, til Mogens Vy (jf. Dokument 183, hvor Mogens Vy netop indsættes i et bornholmsk embede). Dokumentet illustrerer den administrative rutine ved et bornholmsk embedsskifte og viser, hvordan enker efter kongelige embedsmænd var ansvarlige for at gøre boet og regnskabet op over for den nytiltrådte efterfølger.

Resumé

Kongebrev af 15. juli 1562 pålægger Elline, enke efter den afdøde bornholmske embedsmand Henning Gagge, straks at aflægge regnskab for to års indtægter og aflevere hans forlenings- og befalingsbreve til efterfølgeren Mogens Vy.

Dokument Nr. 183

1562. 27 August. Befaling for Mogens W at være Jurisdictsfoged.

Mogenns Wff fik breff som effterfolger.
Wij Frederich etc. gjørre alle witterligt etc. wij vnde och tillade att oß Elschel. Mogenns Wff wor mand och thiener, maa oc skall her effther paa wore wegne oppebere ald wor oc stigtens rente oc rettighett paa wortt Land Bornehholm, som er thiende, subsidium, Cathedraticum, Jurisdicgsimer, pendinge, helligedags brøde, sagefald for hoersager, Jomfrukrenckere, troldomesager, Kirckefred, Kircferan, Menedere, Manbrab oc alle andre geistlige sager, aldelis inthet vndenthaget i noger maade, thill saa lenge wij anderledis therom thillsigendis worder. Dog saa att hannd aarligenn betimen oc thill gode rede skall giffue theraff thill oß och fronenn v½ tønne smør well for= uarit mett sallt oc three, oc same smør lade ybe her paa wortt

---

Side nr. 278

Dokument Nr. 183 (fortsat)

Slott Kiøbennhaffnn, oc giørre oß gode rede och regennskaff for alt wist oc wuist, som hand offuer forne v½ tønne smør, op= berindes worder, och halffpartten ther aff att komme oß thill beste, oc anden halffpart skall hannd mue beholde. Cum inhibitione solita. Datum Kiøbennhaffnn thennd 27 Augusti Ao. 1562.

(Regist. paa alle Lande Nr. 8. p. 390. b.)

Oversættelse

Vi Frederik etc. gør alle vitterligt etc. Vi under og tillader, at vor elskelige Mogens Vy, vor mand og tjener, herefter må og skal på vore vegne oppebære al vor og stiftets rente og rettighed på vort land Bornholm, det være sig tiende, subsidium, katedraticum, jurisdiktionspenge, helligdagsbøder, sagefald for hor-sager, jomfrukrænkelse, trolddomssager, kirkefred, kirkeran, menedere, manddrab og alle andre gejstlige sager, aldeles intet undtaget på nogen måde, indtil vi anderledes derom tilsiger. Dog således, at han årligt betids og til gode rede skal give deraf til os og kronen en halv tønde smør, vel forvaret med salt og træ, og lade dette smør yde her på vort slot København, og gøre os god rede og regnskab for alt vist og uvist, som han oppebærer ud over fornævnte halve tønde smør, og halvdelen deraf skal komme os til bedste, og den anden halvdel må han selv beholde. Med sædvanligt forbud (mod andres indblanding). Givet i København den 27. august år 1562.

Historisk kommentar

Dokument 183 er et forleningsbrev af 27. august 1562, hvorved Frederik II overdrager Mogens Vy oppebørslen af al kongelig og stiftets rente og rettighed på Bornholm af gejstlig karakter: tiende, subsidium, katedraticum, jurisdiktionspenge, helligdagsbøder samt sagefald for en bred vifte af gejstlige forseelser - hor, jomfrukrænkelse, trolddom, kirkefred, kirkeran, mened og manddrab. Til gengæld skal Mogens Vy årligt yde kongen en halv tønde smør og aflægge regnskab for det øvrige, hvoraf halvdelen tilfalder kronen og halvdelen selv må beholdes. Dokumentet, der efterfølger Dokument 182's omtale af regnskabsaflæggelsen efter afdøde Henning Gagge, viser, hvordan den gejstlige jurisdiktion på Bornholm - der tidligere havde været en kilde til alvorlig konflikt med det lybske pantestyre (jf. Dokument 164's opgør om Bernt Knops uretmæssige oppebørsel) - nu forvaltedes som en fast, veldefineret kongelig indtægtskilde, forpagtet ud til en navngiven embedsmand mod en fast årlig ydelse og regnskabspligt.

Resumé

Forleningsbrev af 27. august 1562, hvorved Frederik II overdrager Mogens Vy oppebørslen af al gejstlig rente og rettighed på Bornholm (tiende, subsidium, sagefald for hor, trolddom, kirkefred, manddrab m.v.) mod en årlig ydelse til kronen på en halv tønde smør samt regnskabspligt og halvdeling af det øvrige udbytte.

Dokument Nr. 184

1562. 27 August. Forleningsbrev paa Spidlegaard til Mogens W.

Forne Mogenns Wff fick oc breff paa Sanctj Jørgens Hospi= tall paa Borneholm.
Wij Frederich G. a. w. att wij haffue tiltroitt oc befalit oc nu mett thette wortt obne breff tiltroer oc befaler Oß Elskel. Mogenns Wff wor mand oc thienere Sanctj Jørgens Hospi= tall paa wortt Land Borneholm liggendis mett gaard, bønn= der och thienere oc ald sin rennthe oc rette tilligelse, inthett wndentagit, att skulle haffue vbj heffd och forswar thill saa lenge wij anderledis ther om thilsigendis worder. Dog saa att hand mett skellig oc nottorfftig wnderholdning skall forsørge saa mange fattige menißke vbj forne hospitall som renthenn ther thilliger tholle kannd, oc holde forne hospitalsgaard wed god heffd oc bygning, oc thiennerne ther thilligendes ere wed loug, skiell oc rett, oc ingen aff thennom att worrette emod lougenn, eller thennom vdsfeste aff theris gaarde, emeden oc ald thend stund the aarligen thill gode rede ybe oc vdgiffue theris landgilde oc anden rettighett, oc holde

theris gaarde wed heffd oc magtt, oc skall hand ey befuere thennom mett nogenn nye hosbonnd= hold eller vbj andre maade paalegge thennom nogen anden nye befuerring. Sameledis skall hand frede stouffuene ther thilligge, oc thennom ey forhugge eller forhugge lade thill wpligt i noger maade. Thij forbiude wij etc. Datum haff= nie 27 Augusti Ao. 1562.

(Regist. paa alle Lande Nr. 8. 391 b.)

Oversættelse

Fornævnte Mogens Vy fik også brev på Sankt Jørgens Hospital på Bornholm.
Vi Frederik, af Guds nåde etc. Vi har betroet og befalet, og betror og befaler nu med dette vort åbne brev vor elskelige Mogens Vy, vor mand og tjener, Sankt Jørgens Hospital på vort land Bornholm, beliggende med gård, bønder og tjenere og al dets rente og rette tilliggende, intet undtaget, at have i hævd og forsvar, indtil vi anderledes derom tilsiger. Dog således, at han med sømmelig og fornøden underholdning skal forsørge så mange fattige mennesker i fornævnte hospital, som renten dertil kan tåle, og holde fornævnte hospitalsgård ved god hævd og bygning, og de tjenere, der dertil hører, ved lov, skel og ret, og ingen af dem forurette imod loven eller udsætte dem af deres gårde, så længe de årligt til gode rede yder og udgiver deres landgilde og anden rettighed, og holder deres gårde ved hævd og magt; og han skal ikke besvære dem med noget nyt husbondhold eller på anden måde pålægge dem nogen anden ny besvær. Ligeledes skal han frede de skove, der dertil ligger, og ikke lade dem fælde eller lade fælde til unødig brug på nogen måde. Derfor forbyder vi etc. Givet i København 27. august år 1562.

Historisk kommentar

Dokument 184 er et forleningsbrev af samme dato som Dokument 183, hvorved Mogens Vy tillige betros Sankt Jørgens Hospital på Bornholm med tilhørende gård, bønder og indtægter. Brevet fastsætter klare forvaltningsvilkår: hospitalet skal forsørge så mange fattige, som dets indtægter kan bære, gården og bygningerne skal holdes i god stand, tjenerne skal behandles efter lov, skel og ret uden vilkårlig udsættelse fra deres gårde, og de tilhørende skove skal fredes mod overhugst. Dokumentet viser den fortsatte kongelige omsorg for Bornholms sociale institutioner efter den lybske pantetids ophør, og hvordan forleningen af hospitalsgodset - ligesom den gejstlige jurisdiktion i Dokument 183 - blev betroet den samme mand, Mogens Vy, som en samlet administrativ opgave.

Resumé

Forleningsbrev af 27. august 1562, hvorved Frederik II betror Mogens Vy Sankt Jørgens Hospital på Bornholm med gård, bønder og indtægter, mod pligt til at forsørge de fattige efter indtægtens formåen, holde bygninger og gods i god stand, behandle tjenerne efter lov og ret, og frede hospitalets skove mod overhugst.

Side nr. 279

Dokument Nr. 185

1562. 1 Novbr. Schweder Ketting til Raadet: Et Skib var strandet ved Nexø og 4 Borgere der af Byen accorderede om 1½ Daler pr. Last i Bjergeløn; men de øvrige Bjergere fortalte det 12te Stykke, hvilket tilstodes. K. har omstyrtet den sidste Accord og gjengivet Skipperen en Del af Varerne, undtagen 10 smaa og 10 store Stænger Jern, han beholdt til Slottet og nok havde fortjent for sin Møie. Han lever mellem gjenstridige og oprørske Mennesker, af hvilke nogle for 2 Aar siden have villet komme Gift i de Grøder og Kander, han betjener sig af, hvilket han nu først har erfaret.

Erbare hochgelarte etc. geue ick J. E. W. hirmit denst= lich tho erkennen dat ick dersuluigen schriuent sampt ingelegter des Erb. Koepmans der Holmssharer supplication entfangen, daruth vormerkett den gelebenen schaden mit Schipper Pawell Zander, deß vntemeliken Barchlonß, so J. E. W. vnderdaenen tho Nere, van ehme genamen. So hebbe ick de gantze ge= mene tho Nere, ock den Schipper vnd schriuwer vor mi gehatt de sake allenthaluen tho erfarenn. Vnd begifft sich also, datt de Schipper bi nacht tident, schier jegen denn winth, gantz vor= sumlicker wise, keen loeth geworpen, ein verendel weges van Nere, vnder sinenn Segell in den strandt gelopen, vnd is idell klippen, doch slicht alse Lickstene. Alse he nu dar so eine tidtlangk gestaen, wente schier jegen den Morgen, sint veer Berger van Nere tho ehne vthgefaren, mit ehme eins gewor= den ithlick guet, de lest vnd i½ Daler tho lossende, doen se auerst tho Lande gefamen, mher hulpe tho halende, is de ge= mene Man mit sollchen Dingen nicht fredelich gewesen, vnd also ethlicke ander an dat Schipp gesendett, do mitt ehme einß geworden ummedat xij stucke.
Sonstige (Gonstige) Herren hirjnne hebben de van Nere gedaen alse moethwillige vngehorsame lude. Nachdeme ick, als ick erst vpt Landt kam, eine ernstlich gebott nicht allene tho Nere sonder auer dat gantze landt, bi harder poen vnd straffe vth= gaen laten, dat sick nemandt vordristen scholde, mit solcken Lant= rorigen vnd gestrandeden schepen, in tidt der noeth den Schip= pern vntemlich berchloen affthodrowende, men ehren vtersten

Side nr. 280

Dokument Nr. 185 (fortsat)

flith doen redden vnd bergen, so vele jummer mogelik, darna wolde ick edder mine Vogede erkennen, weß ehnen na sthar= der reddinge eigen vnd geboeren wolde. Solckes hebben de van Nere in dissem nicht geachtett etc. Nu is ith gewislich an deme, dat dat Schipp mit ringem Volcke nicht hedde mogen geborgen werdenn, vnnd sint in de 200 man mit Boethen vnd schwarem Arbeide darbi gewesen, de besten tidt der Fische= ryen darmit versumet, vnd darna keinen herrinck fangen konnen, dat guet geborgen, dat Schipp in die hauen gebracht vnd also auch geredbet, darna dat xij stücke vth beuelch Corbt Har= tekinks domals mines staertholders affgelegt vnd entfangen, beth vp mine thokumpst.
Darna vth desfuluigen beuelch alle dat vorterffliche guet so thom Deele natth geworden alße Laß, huede, Fellwerck vnd flaß, waß daruan einem idern fallen mogen vnder sick getelet, vnd is desfuluigen gebelden gudes in alle geweßen, 29 tun. Laß, 110 bunt flasses, bi 11 Defer bröge huede, bi 300 allerlei fellen, dath alles is gede= let, vnd hebben ith noch beholden. Hir entbouen noch entfan= gen 30 Bathe Osemundes, 9 tun. Bottern, 90 stucke Staffiser= stangen, dat de Schipper wedderumb alles entfangen, behaluen x klene vnd x grote staffiseren, de ick tho behoeff des slates darvan nhemen laten, hebbe dar moye vnd vnkost genoch vor gehatt. Wan nu dath gedelbe guet auer Schipp vnd guet ock der hollender beiden geborgenen tunnen de hoch geschattett wer= den, mede gerecknett, stunde solckenn schabe vor dat gantze tho liden. Wo deme allen, so hebbe ick den Luden tho Nere ernst= lichen beshalen vnb angesacht, dat se schollen wedderumb gelden vnd

betalen alles weß se bauen de i½ Daler van der Last genamen hebben, darbi jo ith beth vp J. E. W. vnd des koepmans wiederschriuent gerowich bestande bleuen.
Sonstige gebedende herren is min denstlicke bede J. E. W. willen mi ein ernstlich vnd hartt beuel thoschriuen, de von Nere darhenne thoholden, dat se alle dat guet, so van 1½ Daler van der Last genamen, betalen schollen, darmit se vmb der andern moethwilligen Buren willen beenstiget, wowoll nicht mugelick 10 gulden van ehnen wedderumb tho bekamen,

Side nr. 281

Dokument Nr. 185 (fortsat)

angesehen dat dar vele fremde fischer vth Blekingen vnd Schoene mede geweßen, den Laß vorspeiset, be velle vorkofft, dartho sint ith Arme vnuerstendige lude, doch moethwillich genoch. Vnd waß sich hir vp deme lande vor moethwille vnd vorrederlicke tucke erhauen, dat ock dat volck tho gantzen vpror genegett, werde ick J. E. W. in volgenden schriuen nicht ver= gen. Bin nu in de voste weße vpm Lande gewesen, vnd nicht mehr den 5 nacht vp dem Slate sin konnen, dat ick twischen for vnd sarckhoff, alse men sacht, mit ehnen geweßen, dat se nergen kamen konnen, vnd se wedderumb so vele mogelick tho gehorsam bracht. Wo mi nu twe jaer hero durch ethlike bose vorgiftige Menschen, dar ick ith nicht vmme vordenet, vorgifft in grapen vnd kannen, daruth ick ethe vnd drincke tho brin= gende, nachgetrachtet, hebbe ick erst in drenn dagen erfharen, moeth sodans deme leuen godt befelen vnd werde hir negest mit gudem rechte, durch J. E. W. Raeth wieder fortsfharen, vnd hebbe J. E. W. sollckes alles vnangeteget nicht laten mo= gen etc. etc. Dat. Nere am dage omnium sanctor. Anno LXij.
J. E. W. vnderdaniger willig Dener Sweder Kettingen.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Vol. Strandrecht.)

Oversættelse

Ærbare, højlærde etc. giver jeg Eders Erlige Visdom hermed tjenstligt til kende, at jeg har modtaget Deres skrivelse tillige med den vedlagte supplikation fra den ærbare købmand fra Holmsharen (Holmsherred?), hvoraf fremgik den lidte skade med skipper Pawel Zander, angående det utilbørlige bjergeløn, som er blevet taget fra ham af Eders undersåtter i Nexø. Jeg har derfor haft hele almuen i Nexø, tillige med skipperen og skriveren, for mig for at udforske sagen til bunds. Og det forholder sig således, at skipperen sejlede om natten, næsten mod vinden, på ganske forsømmelig vis, uden at kaste lod, og et fjerdingvej fra Nexø løb han med fulde sejl på strand, hvor der alene er klipper, dog jævne som liggesten. Da han nu havde stået der en tidlang, næsten til hen imod morgenen, sejlede fire borgere fra Nexø ud til ham, og de blev enige med ham om at bjerge noget af godset for halvandet daler pr. sidste (læst), men da de igen kom til land for at hente mere hjælp, var den menige mand ikke tilfreds med den aftale, og sendte derfor nogle andre ud til skibet, som blev enige med ham om det tolvte stykke i stedet.
I øvrigt har folkene fra Nexø opført sig heri som egensindige, ulydige folk. Efter at jeg, straks da jeg først kom til landet, havde ladet udgå et strengt bud, ikke alene i Nexø, men over hele landet, under hård straf, om at ingen måtte fordriste sig til med sådan landsforræderisk (?) adfærd at aftvinge skipperne på strandede skibe utilbørlig bjergeløn i nødens stund, men gøre deres yderste flid for at redde og bjerge, så meget som muligt, hvorefter jeg eller mine fogeder skulle afgøre, hvad der med rette tilkom dem for bjergningen - har folkene fra Nexø ikke taget hensyn til dette. Nu er det ganske vist, at skibet med ringe mandskab ikke kunne være blevet bjerget, og der var op imod

200 mand med både og hårdt arbejde til stede dermed, som derved forsømte den bedste fisketid og siden ikke kunne fange nogen sild; godset blev bjerget, skibet bragt i havn og også repareret; derefter blev de tolv stykker (jern) efter befaling af min daværende stedfortræder Corbt Hartekink lagt til side og modtaget, indtil min ankomst.
Derefter blev, efter samme befaling, alt det fordærvelige gods, som til dels var blevet vådt, såsom laks, huder, pelsværk og hør, delt indbyrdes imellem hver enkelt, alt efter hvad der kunne tilfalde ham; og af sådant delt gods var der i alt 29 tønder laks, 110 bundter hør, ved 11 dusin bløde huder, ved 300 forskellige skind - alt dette er delt, og de har det endnu i behold. Herudover er der yderligere modtaget 30 fade osmund-jern, 9 tønder smør, 90 stykker stavjern, hvoraf skipperen har fået alt tilbage igen, undtagen ti små og ti store stænger stavjern, som jeg lod tage til slottets brug; jeg har haft møje og bekostning nok dermed. Hvis man nu regner det delte gods, både skib og gods, sammen med de to bjergede tønder, som hollænderne har vurderet højt, med i regnskabet, ville skaden for det hele blive stor at lide. Med alt dette har jeg alvorligt befalet og pålagt folkene i Nexø, at de igen skal godtgøre og betale alt, hvad de har taget ud over den halvanden daler pr. læst, hvorved sagen dog skal blive stående i ro, indtil Eders Erlige Visdoms og købmandens videre skrivelse.
I øvrigt er det min tjenstlige bøn til de gunstige, bydende herrer, at Eders Erlige Visdom vil tilskrive mig en alvorlig og streng befaling, som kan holde folkene fra Nexø til, at de skal betale alt det gods, som de har taget ud over halvanden daler pr. læst, for at de dermed - af hensyn til de andre egensindige bønder - kan blive holdt i ave, skønt det næppe er muligt at få så meget som ti gylden tilbage af dem,
eftersom der også var mange fremmede fiskere fra Blekinge og Skåne til stede, som spiste af laksen, og en del blev solgt; desuden er de fattige, uforstandige folk, dog egensindige nok.
Og hvad der her på landet i øvrigt af egensindighed og forræderiske kneb har rejst sig, og at også almuen har haft tilbøjelighed til at gøre helt oprør, vil jeg ikke undlade at berette Eders Erlige Visdom om i et følgende brev. Jeg har nu været i fast bevogtning her på landet og har ikke kunnet være mere end fem nætter på slottet ad gangen, idet jeg, som man siger, imellem har været nødt til at holde mig skjult, så de ikke kunne komme til mig noget sted, og har dog atter bragt dem så vidt muligt til lydighed. Hvordan der nu i to år er blevet efterstræbt mig af nogle onde, giftige mennesker, som jeg intet har fortjent dertil, med gift lagt i gryder og kander, hvorfra jeg skulle spise og drikke, har jeg først for tre dage siden erfaret; dette må jeg overlade til den levende Gud, og vil herefter med god ret, gennem Eders Erlige Visdoms råd, forfølge sagen videre; og jeg har ikke kunnet lade være med at berette Eders Erlige Visdom alt dette uden at anmelde det. Givet i Nexø på Allehelgensdag, år [15]62.
Eders Erlige Visdoms underdanige, villige tjener Schweder Ketting.

Historisk kommentar

Dokument 185 er et udførligt tysksproget brev af 1. november 1562 fra amtmand Schweder Ketting til rådet i Lübeck, om et strandet skibs bjergning ved Nexø og de efterfølgende stridigheder om bjergeløn. Skipper Pawel Zander var forulykket ved uforsigtig sejlads om natten; borgere fra Nexø bjergede skibet og godset, men krævede først halvanden daler pr. læst i bjergeløn, og da skipperen søgte mere hjælp, hævede den øvrige almue kravet til en tolvtedel af godset. Ketting redegør minutiøst for det bjergede gods's omfang (laks, huder, hør, pelsværk, jern, smør) og pålægger Nexøs indbyggere at tilbagebetale, hvad de har taget ud over den oprindeligt aftalte sats, med henvisning til et generelt strandingsforbud, han havde udstedt ved sin tiltrædelse. Brevet slutter med en dramatisk personlig beretning: Ketting skildrer den bornholmske almue som egensindig og på randen af oprør, fortæller at han i lange perioder har måttet holde sig skjult og bevogtet på

Hammershus, og afslører, at han netop har opdaget et forsøg på at forgive ham gennem gift lagt i hans mad- og drikkekar - et forsøg, der havde stået på i to år uden hans vidende. Dokumentet giver et enestående, personligt indblik i den lybske amtmands vanskelige og til tider direkte livsfarlige stilling over for den bornholmske befolkning i pantetidens sidste årti, og supplerer det mere formelle billede af embedsførelsen, som ses i de øvrige dokumenter i samlingen.

Resumé

Brev af 1. november 1562 fra amtmand Schweder Ketting til rådet i Lübeck om et strandet skibs bjergning ved Nexø, hvor bønderne krævede urimeligt bjergeløn af skipper Pawel Zander; Ketting kræver det overskydende gods tilbagebetalt og skildrer samtidig den bornholmske almue som oprørsk, samt afslører et nyligt opdaget giftmordsforsøg mod ham selv, som havde stået på i to år.

Dokument Nr. 186

1562. 14 Novbr. Kongebrev om at indtale det Gods, som var kommen fra Slottet m. m.

Fred. II. til Sveder Ketting: da han har berettet, at der var noget Gods, som havde ligget til Hammershus, men var frakommet Slottet, og han havde paatalt Sagen ved Retten, men Dommen var gaaet ham imod med Urette, saa befales det ham at gjøre sin yderste Flid med paa ny at tale derpaa, og dersom han behøver Befalinger, Stevninger eller Forskrifter, skal han kun melde saadant, da han skal faa dem, paa det at intet forfortes eller forkommer af Kronens Gods etc. og

---

Side nr. 282

Dokument Nr. 186 (fortsat)

da han melder at der mangler en Landsdommer, vil Kongen gjøre Anstalt, at der beskikkes en til denne Bestilling.

(Udtog af Tegn. paa alle Land. 7. fol. 244. a.)

Historisk kommentar

Dokument 186 er et udtog af et kongebrev af 14. november 1562 fra Frederik II til amtmand Sveder Ketting angående noget gods, der havde ligget til Hammershus, men var kommet bort fra slottet. Ketting havde søgt sagen ved retten, men fået en efter hans mening uretmæssig dom imod sig; kongen pålægger ham derfor at gøre sin yderste flid for på ny at forfølge sagen, og lover ham de nødvendige befalinger, stævninger eller forskrifter, blot han melder sit behov, for at intet af kronens gods skal forkomme eller unddrages. Da Ketting samtidig har meldt, at der mangler en landsdommer på Bornholm, lover kongen at sørge for besættelse af embedet. Dokumentet, skrevet kun to uger efter Kettings dramatiske brev i Dokument 185 om giftmordsforsøget mod ham, viser den fortsatte, tætte kongelige opbakning til amtmanden i hans vanskelige embedsførelse, herunder i retssager om kronens gods og i den praktiske administration af retsvæsenet på øen.

Resumé

Kongebrev af 14. november 1562 pålægger amtmand Sveder Ketting fortsat at forfølge en retssag om gods, der var frakommet Hammershus Slot, og lover ham de nødvendige befalinger og stævninger dertil; kongen lover desuden at besætte det ledige landsdommerembede på Bornholm.

Dokument Nr. 187

1562. 5 Decbr. Kongebrev at Schweder Ketting skal tilbagegive Byen Rønne Raadhusvinkjelderen, han har bemægtiget sig, og bruger til egen Fordel; han skal lade Borgemester og Raad selv styre Byens Anliggender og ikke besvære dem med nye Paalæg.

Sueder Ketting fik breff saa liudendis:
Wor gunst tillfornn. Wider att wore vnbersotte, Borge= mester oc Raad wbj wor kiøbsted Rødne, haffuer ladett berette for oß, huorledis att thu skallt haffue tagett frann thennom enn kielbere, wnder theris Raadhus liggendes, oc thend till thin fordell bruger, thennom oc theris by tiill skade. Sammeledes wnderstoer thu teg att wbuise aff theris byes grund oc Eyen= dom, oc tiltager teg thend friihed som andre wore Lensmend her wbj riigit, ther were kiøbsteder wbj befalling haffuer, endog ingenn Lendsmand for teg thennom ther mett haffuer befattitt. Tisligste beclager forne wore vndersotte wbj Rødne, att the met wsedvanlige gesterij besueris, som er Stauting (Studthing) ydermere en aff gamell tid sedvanligt weritt haffuer.
Thij bede wij teg och wille, att thu egenn wblegger forne wore wn= dersotte theris Raadhuskieldere oc theg ther met inthet befatter, eller nogen hinder giorer thennom ther paa. Sammeledes att thu lader Bormester oc Raadmend selff raade for theris byes grund oc eyendom, oc andenn byes friihed oc ther paa ingenn forsang giore thennom, oc att thu mett ingen ny paalegge eller befuering forne wore vndersotte besuerer, menn holler thett mett thennom effther gammell sedvanne. Dat. Hafniæ thend v Decembris MDLXij.

(Tegn. paa alle Land. 7. fol. 266 b.)

Oversættelse

Sveder Ketting fik brev lydende som følger:
Vor gunst tilforn. I skal vide, at vore undersåtter, borgmester og råd i vor købstad Rønne, har ladet berette for os, hvorledes du skal have taget fra dem en kælder, beliggende under deres rådhus, og bruger den til din egen fordel, til skade for dem og deres by. Ligeledes forstår du dig på at udvise dem fra deres bys grund og ejendom, og du tiltager dig samme frihed som andre af vore lensmænd her i riget, der har købstæder i deres befaling, skønt ingen lensmand for dig har befattet sig dermed. Ligeledes beklager fornævnte vore undersåtter i Rønne sig over, at de besværes med usædvanligt gæsteri, nemlig studning, ud over hvad der af gammel tid har været sædvanligt.
Derfor beder vi dig og vil, at du helt lader fornævnte vore undersåtter beholde deres rådhuskælder og ikke befatter dig med den eller på nogen måde hindrer dem deri. Ligeledes at du lader borgmester og rådmænd selv råde over deres bys grund og ejendom og anden byfrihed, og ikke gør dem nogen forfang derpå, og at du ikke besværer fornævnte vore undersåtter med noget nyt pålæg eller besvær, men holder det med dem efter gammel sædvane. Givet i København den 5. december 1562.

Historisk kommentar

Dokument 187 er et kongebrev af 5. december 1562, hvori Frederik II irettesætter amtmand Sveder Ketting for magtmisbrug over for købstaden Rønne. Ketting havde taget rådhuskælderen fra byen og brugt den til egen fordel, forsøgt at udvise borgerne fra deres egen bygrund, og tiltaget sig en myndighed over købstaden, som ingen lensmand før ham havde haft. Desuden klagede Rønnes borgere over usædvanligt gæsteri i form af studning ud over gammel sædvane - et tema, der genkalder de tilsvarende klager fra bønderne i Dokument 163 fra 1555. Kongen befaler kort og klart Ketting at give kælderen tilbage, lade borgmester og råd styre deres egne anliggender uden indblanding, og ikke pålægge nye byrder ud over gammel sædvane. Dokumentet, skrevet kun tre uger efter Dokument 186, viser en anden side af forholdet mellem kongemagten og den lybske amtmand end det venskabelige billede i de foregående breve: selvom kongen støttede Ketting i hans embedsførelse over for genstridige undersåtter (jf. Dokument 185-186), var han samtidig parat til skarpt at sætte ham på plads, når han selv overtrådte grænserne for sin myndighed over for en af øens købstæder.

Resumé

Kongebrev af 5. december 1562 pålægger amtmand Sveder Ketting at tilbagegive Rønne by dens rådhuskælder, som han uretmæssigt havde taget til egen fordel, at lade borgmester og råd styre byens egne anliggender uden indblanding, og at ophøre med usædvanligt gæsteri (studning) ud over gammel sædvane.

Dokument Nr. 188

1563. 2 Januar. Kongebrev til alle Undersaaterne paa Bornholm, som have uafgjorte Sager med hinanden, med Lehnsmanden o. s. v. at tage Stævning til næste Herredag i Kjøbenhavn.

Side nr. 283

Ko. Matt. Breff til hans naadis vndersotte paa Bornholm.
Wij Frederich etc. Wilder att effterthij manngfoldige Klager for oß weridt haffuer, om attschillige threttler oc Benigheder, som seg ther paa Landet blandt wore vndersotte, saa oc emellom Lenßmanden ther paa wort slot Hammerßhuß, oc indbyggerne ther sammesteds beguffuer, huor om wij alrede haffue nogen wore steffninger ladet vdgaa, til første Alminde= lig herredage att skulle møde wbi rette, tha paa thet wij mett widere Klage oc offuerløff mue blifflue forschonet saa oc were vndersotte icke lenger schulle holdis fran theris ret, agte wij til sti. Michelsdag forstkommendis, paa wort slot Kiøpnnehaffn, alle forne sager att høre wbj rette. Thij bede wij alle oc huer serdelis biude, som huerandre haffue noget til att thale athij met thet første, giffue etther til Oß, oc tha thager wore steff= ninge offuer ethers wederpart, at møde same thijd oc sted for Oß, oc wort Elskel. Danmarkis riiges Raad wbj rette, mett huiß breffue och beuiisning etc. Frederichsborg thend ii dag Januarij Anno LXiij.

(Tegn. paa alle Lande 7. fol. 286.)

Oversættelse

Kongelig majestæts brev til hans nådes undersåtter på Bornholm.
Vi Frederik etc. I skal vide, at eftersom der er kommet mangfoldige klager for os om adskillige trætter og uoverensstemmelser, som findes dér på landet blandt vore undersåtter, såvel som imellem lensmanden på vort slot Hammershus og indbyggerne der samme sted, hvorom vi allerede har ladet udgå nogle stævninger til at møde i rette til første almindelige herredag, da har vi, for at vi kan blive forskånet for videre klage og overløb, og for at vore undersåtter ikke længere skal holdes fra deres ret, besluttet at høre alle fornævnte sager i rette til førstkommende mikkelsdag på vort slot København. Derfor beder vi alle og hver især og byder, at de, som har noget at tale med hinanden om, med det første giver det til kende for os, hvorpå de skal få vore stævninger over deres modpart, til at møde samme tid og sted for os og vort elskelige Danmarks riges råd i rette, med hvilke breve og bevisninger de måtte have etc. Givet på Frederiksborg den 2. januar år 1563.

Historisk kommentar

Dokument 188 er et generelt kongebrev af 2. januar 1563 til alle Bornholms undersåtter om, at kongen agter at samle og endeligt afgøre alle udestående trætter på øen - både bønder og borgere imellem, og mellem lensmanden på Hammershus og indbyggerne - ved en stor retssamling til mikkelsdag (29. september) 1563 på Københavns Slot. Enhver, der har en uafgjort sag, opfordres til straks at give det til kende, hvorpå der udstedes stævning over modparten. Dokumentet, der følger kort efter Dokument 187's irettesættelse af Ketting og varsler Dokument 189's tilsvarende stævning af Ketting selv, viser kongens ambition om at samle og få ryddet op i det tilsyneladende betydelige antal uafgjorte konflikter på Bornholm ved en samlet retslig gennemgang, snarere end at lade dem trække i langdrag enkeltvis.

Resumé

Kongebrev af 2. januar 1563 indkalder alle Bornholms undersåtter med uafgjorte trætter - såvel indbyrdes som med lensmanden på Hammershus - til at anmelde deres sager, hvorefter der udstedes stævning til en samlet retsbehandling ved herredagen på Københavns Slot til mikkelsdag 1563.

Dokument Nr. 189

1563. 2 Januar. Kongelig Stevning til Schweder Ketting at møde for næste Herredag at svare paa Tiltale m. m.

Til Sweder Ketting.
Frederich etc. Wilder, at wij haffue aff thin schriffuelße forfaret, at ther schal were nogen Fischewand, oc anden Eyn= dom kommet met wrette fran wort slot Hamerßhuuß huilcke thu agter met rette igien att indthale, oc til theß behoff vnderda= nigst begerer wore steffninger, huilcke wij naadeligen haffue be= wilget, oc thennom theg tilschicker mett thenne Breffuiiser, oc effterthij wij agte met thend Almegtig Gndtz hielp at høre same sager, mett alle andre befueringer oc tilthale, som wore vndersotte ther paa landet kunde haffue til theg, eller oc vnder huer anden sielffue, saa oc huad thu emod thennom haffuer vbj rette til stj. Mychels Dag forstkommendis paa wort slott Kiøpnnehaffn, paa thet wij en gang for alle funde bliiffue

---

Side nr. 284

Dokument Nr. 189 (fortsat)

thend daglige offuerlob quit, som wij hertil haffd haffuer. Tha bede wij theg oc wille at thu retter theg effter sielff wbj egen person, same Dag att were tilstede, met hueß breffue oc be= uiißninger thu thuist oc venighed, theg oc hannom emellom er, buode om Jagt oc anden Deell, huoreffther thu theg kand wiide att rette, etc. Frederichsborg thend anden Januarij, Anno LXiij.

(Tegn. paa alle Lande 7. fol. 286. b.)

Oversættelse

Til Sweder Ketting.
Frederik etc. I skal vide, at vi har forfaret af dit brev, at der skal være noget fiskevand og anden ejendom, som med urette er kommet bort fra vort slot Hammershus, hvilket du agter med rette igen at indtale, og til dette formål underdanigst begærer vore stævninger, hvilke vi nådigt har bevilget, og tilsender dig dem med denne brevviser; og eftersom vi agter, med den Almægtige Guds hjælp, at høre samme sager, tillige med alle andre besværinger og anklager, som vore undersåtter dér på landet måtte have imod dig, eller også indbyrdes imellem sig selv, såvel som hvad du måtte have imod dem i rette, til mikkelsdag førstkommende på vort slot København, for at vi en gang for alle kan blive
den daglige overløb kvit, som vi hidtil har haft. Da beder vi dig og vil, at du retter dig efter selv i egen person at være til stede samme dag, med hvilke breve og bevisninger du har om den tvist og uvenskab, der er mellem dig og ham, både om jagt og andre forhold, hvorefter du kan vide at rette dig. Givet på Frederiksborg den 2. januar år 1563.

Historisk kommentar

Dokument 189 er en kongelig stævning af 2. januar 1563 til amtmand Sweder Ketting selv, udstedt samme dag som den generelle indkaldelse i Dokument 188. Kettings egen sag angår fiskevand og anden ejendom, som han mener med urette er unddraget Hammershus, og han har selv anmodet om kongelige stævninger til at indtale denne ret - hvilket kongen nådigt bevilger. Samtidig indkaldes Ketting til personligt at møde til mikkelsdag i København for at svare på alle de besværinger og anklager, som Bornholms undersåtter måtte rejse imod ham, herunder en konkret uoverensstemmelse om jagtret, der nævnes eksplicit. Dokumentet viser den dobbelte rolle, kongemagten indtog over for den lybske amtmand: både som støtte i hans embedsudøvelse (jf. Dokument 186, hans anmodning om stævninger til at forfølge kronens gods) og som øverste dommer, der kaldte ham personligt til regnskab for undersåtternes klager over hans embedsførelse (jf. Dokument 187's irettesættelse angående Rønnes rådhuskælder).

Resumé

Kongelig stævning af 2. januar 1563 til amtmand Sweder Ketting: dels bevilges ham stævninger til at indtale fiskevand og gods, unddraget Hammershus, dels indkaldes han personligt til herredagen i København til mikkelsdag 1563 for at svare på undersåtternes besværinger imod ham, herunder en tvist om jagtret.

Dokument Nr. 190

1563. 30 Mai. Et Øjenvidnes Beretning om Slaget paa Pindsedag 1563 udenfor Rønne, i hvilket Jacob Brockenhus blev fangen; m. m. Bornholmerne tilbøde den Svenske Admiral Brandskat.

Gnediger Furst vnd Herr.*) Als wir zu der Kon. Wirden zu Schweden kommen, vnd Jre K. F. G. Brieve vberantwort, vnd doneben auch mundtlich angezeigt das vf Jrer Kon. W. schreiben vnd begern, E. F. G. gentzlich entschlossen were, E. F. G. tochter dermaßen abzufertigen das sie den xx May zu Rostock neben irem bruder vnd andern Fursten, grauen vnnd herren ankommen solten, ist Jre Kon. W. der Zeitunge sehr fro worden, vnd von stund an selbst hingegangen, vnd die Schieff zufertigen mit ernst beuohlen, haben auch sonderlich ein sehr schon neu Schieff, genant den Schwan mit Tapezerey, Bett= wergk vnd aller notturfft vfs stedliche zurichten laßen, darauff das Freulein sambt den andern Fursten hett mugen hinein= kommen.
Als wir nun Jrer Kon. W. gesagt welchermaßen der Konig von Dennemarck, wie wir solchs selbst gesehen, ein groß Krigsvolck von Reutern vnd Knechten versamlet, auch mit et= lichen Seestedten, wie wir im durchzihen gehort, ein Bundt= nus gemacht hette, des furhabens Jre Kon. W. zu vberzihen

**) Narvoerende Skrivelse, der hverken er forsynet med Navn eller Da= tum, er fra den Churhessiske Gesandt til Churfyrsten, hans Herre.*

Side nr. 285

Dokument Nr. 190 (fortsat)

wie dan auch die Sehe vnd alle Pas dermaßen verlegt, das schwerlich jemandts zu der Kon. W. zu Schweden kommen vnd sie des vorwarnnen mochte, jnmaßen wir auch in höchster gefahr vnsers leibs vnd lebens schwerlich weren durchkommen, mit vermeldung, das wir vns besorgten, es würde E. F. G. wen sie der schwindenn leufftenn berichtet, Jre geliebte Dochter etwan in die gefahr zu wagen bedenckens haben. Darauf hatt vns Jre Kon. W. geantwort, es nehme ire Kon. W. wunder das wir Jrer Kon. W. solche anzeigung gethan hettenn, dan Jre Kon. W. wusten je nicht, womit sie Dennemarck zu solchem vnfreundtlichen furnehmen vrsache geben hetten, sonder= lich Jnen in disem christlich furhaben zu vorhinderu, mit wei= terer vermeldung, das vngeuerlich vor einem Monat Jacob Bruckhausen der Denisch Amiral (der itzo gefangen) sambt noch einem denischen Rath des nahmen vns entfallen,*) zu Jrer Kon. W. von wegen des Konigs zu Dennemarck abgefertigt ge= wesen wehre, alß das sie sich von wegen des Konigs von Dennemarck gegen den Konig zu Schweden eins stillstands vnd friden vf beiden Seiten erbotten, vnd entlich einen friden beschlossen, welcher fride auch durch einen herolt, mit Kessel= trommen in Schwe= den offentlich ist ausgeruffen wurden.
Aber das, so habe auch Jre Kon. W. offtmals vnd itzo neulich vom Konige zu Dennemarck schreiben gehabt, dar= jn er sich gegen Jre Kon. W. aller freundschafft erbiete, vnd Jre Kon. W. liben Ohemen vnd Vetter nennet, wie dan solcher schreiben eins, mitlerweil wir in Schweden gewesen von Dennemarck ankommen, daraus Jre Kon. W. nicht abnehmen könten das Dennemarck gegen Jre Kon. W. Ichtwas thetlichs furnemen werde, mit mehren scharffen wortten, wie aber deme, so wolten Jre Kon. W. dennoch irer sachen achtung haben vnd sehen, wie er mocht vngefressen bleiben.
Es wolten auch Jre Kon. W. die Schiffe dermaßen

*) *Corfitz Ulfeldt til Krogsholle var den ene, Jacob Brockenhus til Rakkebolle den anden Gesandt ved denne Leilighed.*

Side nr. 286

Dokument Nr. 190 (fortsat)

laßen beleiten, das sie sicher von vnd wider zu Jrer Kon. W. kommen konten. Jre Kon. W. wolten aber den friden zum ersten nicht brechen, auch mit dem geringsten kein vrsache darzu geben, mit mehrer gar stadlichen Koniglichen wortten.
Letzlich als alle dinge bestelt gewesen, haben Jre Kon. W. Jren Rathhern Georg Gerau Freiherrn sambt andern Gesand= ten wie E. F. G. aus inligendem Konigl. schreiben sehen wer= den, abgefertigt, sambt sechtzehen Mast Schiffen, Zweien Gal= leen vnd einem Boiert, das Frewlein vnd die andern herren, wo sie zu Rostock ankommen werden abzuholen vnd hatt Jnen ernstlich aufferlegt vnnd beuohlen sich gegen niemandts etwas tedtlich zu vnderstehn oder fürzunehmen, auch niemandts zu rechtfertigen, vilweniger zu arrestiren. Wo aber sie von jemandts wurden angefochten, möchten sie sich der naturlichen Defension gebrauchen, Jnmaßen dan auch Jre Kon. W. Cammerer Clau= dius Collardius sambt Andresen Epse, Schloßvoigt vnd Stock= holden (sic)*) aller Schieff heubtlent vnd Beuelhaber vf das groß Schieff, den Elephandten genant, zusammen gefordert, vnd Jnen iu vnserm beisein von wegen des Königs, obgemelts ernstlich an= gezeigt vnd vormelden haben.

*) *Enten maa her udentvivl læses: „von Stockholmen" og det sidste Ord staa for Stockholm, eller ogsaa „vnd Statholder."*
Also seint wir im nahmen Gotts mit guttem Windt ab= gefaren, in meynunge, niemandts wehr der wehre, einigk leidt zuzufuegen, sondern allein vnsern beuelich zu vorrichten zu fort= setzunge des loblichen vnd christlichen wercks. Als wir aber vf den heiligen Phingstagk nach Mittag an Bornholden (Bornholm) kommen mit obbenanten ausgerüsten Schieffen, seint vns da= selbst am ende des Landes etzliche Denische Schiffe vmb zwei schlege begegnet, vnd man hatt vf der rechten Seiten vil Schiffe gesehen, nemlich dreißig funff, fast in gestalt einer Wagenburg vmb vns hero schwebende also, das vf der einen halben das Land vf der andern seiten aber vnd vor vns die frembde Schieffe gewesen.**)

**) *Slaget stod uden for Rønne. Det store Antal Skibe, Beretningen omtaler, vare for største Delen Kjøbmandsskibe under Convoi.*

Side nr. 287

Dokument Nr. 190 (fortsat)

Nun hatt sich vnser Amirall seins beuelichs geholden, vnd sich irer erstlich nicht annemen sondern durch sie hin passiren wollenn, hatt auch die Heerpucken geschlagen vnd Trommeter blaßen laßen, damit sie sehen das man fridlich zihen vnd nichts gegen sie vornehmen wolte, des aber vnangesehen, hatt ir Ami= ral vor den andern ausgesegelt, der volgents vf vnsern Ami= rall zum ersten sein geschütz abgehen laßen, auch in vnser Schiff den Elephanten geschossen, daruber dan

der vnser, der nicht weniger mit aller nottdurfft zu gebürlicher defension wol ver= sorgt gewesen, verursacht der natürlichen notwehr zu gebrau= chen vnd hinwiederumb zu inen inzuschiessen, wie den ge= schehen, doselbst ein jeder seinem Amiral, wie billick, beistehen wollen,*) darüber von beiden Parteien drei der fürnembsten Schieffen vf einander gestoßen, von vnser seiten der Elephandt, welches vnser Amiral vnd der Schwan vnd Engel, von irer seiten Hercules ir Amiral, Hector vnd Hirsch, dan also seint sie genant von denen zum ersten eines jeden Amiral vfs hefftigs vnd dapferste einander angegriffen. Der almechtig aber, in welchs handt die vberwindung stehet, hatt es also gefugt, das der vnser im britten schuß, iren Amiral das große sigel mit der mast vbern borth vnd gar abgeschoßen, seint auch in die acht per=

*) *Uf et andet Øjenvidnes findes følgende Notits om dette Slag i Sven Grissens Paralipomina: „Strax om Vinteren paa Foraaret havde de Danske sin Skibsflaade i Østersøen har og der, dog mest ved Bornholm liggendes. Deras Amiral var en benaemnd Jochim Brockenhusen. Kon. Erik lot og udrusta nogre Skepp til sjøs og gafs före att hann derpaa ville låta beleddsaga och utfiska nogre sina förtrogne mån åt Tyßland; men ratta uppsåtet var, att hann dermed ville forsøka hvad de Danskas skeppsflotta ville foretaga, når de i sjøn måtas åt. Nu, den Svenske Amiralen, benämnd Jacob Bagge, giorde sig rebo och begaf sig till wåges och hände sig att skepps flottorna kome till mötes ved Bornholm och efter ingendera wille sälla segel eller strycka før den andra, helsade de hverannan med Krud och lod, som hvar kunde tidast og mäst intill deß den Danska Amiralens Stormast slog och brast øfver bord och han sielf gaf sig till fånga; blefvo och nogre flere av de Danskes ved paß 4 vpp= tagna och fångede, de andre sluppo undan. Detta skedde Pingesdags dag om morgonen, näget på dagen. (Handl. rör Skand. Hist. XII 135)."*

Side nr. 288

Dokument Nr. 190 (fortsat)

sonen im Mastkorb gewesen, welche in die see gefallen, vnd also ersoffen. Nichts desto weniger hatt ein Jeder itzgedachter drey Schiffe sein bestes gebraucht, vnd so lange zum andern ab vnd an lauirt vnd zugeworffen, bis vns Gott die vberhandt gege= ben, do dan zuletzt ire genanten dreier Schieff haubtleuth die hude vf gestückt,*) vnd gnede begert, vnd sich mit Volck, Schieffen vnd geschütz ergeben müssen. Vnd ist auch vf irer seiten vil volcks blieben vnd verwundet, aber von vnsern hosleuten vnd Knechten, Büchsenschütz vnd andern ist Gott lob gar keiner ver= seret worden, ausgenohmen das etzlichemall in vnsere Schieff an der seiten am wasser vnd oben hin vnd hero ingeschoßen, denne doch alsbalt wider geholffen. Jre Schiff aber seint also durch= schoßen, das sie sich vorm wasser vnd vns nicht lenger haben er= halten können, seint also mit vnserm volck besetzt, gebessert vnd geflickt, wo es nottig gewesen.

*) *Efter Resen var det Matroserne, der fik Lov til at stikke Hattene op.*
Vnsere andere Schiff aber seint auch woll nach den ersten dreien ankommen, vnd haben an den andern denischen Schieffen ir glück gleichfalls versuchen wollen, seint aber nicht recht an einander kommen, dan die Denischen seint inen zu schwinde ent= wichen vnd haben irer nicht wartten wollen. Dan wie irem Amirall die mast abgeworffen wahr, ist ihnen der muth damals gar entfallen, vnd wie sie gesehn, das sich das glück vf vnser seiten hingewendet vnd wir die vberhandt genomhen, haben sie sembllich nach einander sich bauon gemacht, vnd vns bleiben laßen, gleichsfals ist von den andern auch geschen, welche wie obstehet, sich vf der rechten halben sehen laßen. Diefer schar= mutzel bei Bornholden hatt geweret vber drei große stunden von zweien

schlegen an, bis nach funffen vnd seint vf beiden seiten vber die tausent schusse gescheen, seint auch auf irer sei= ten vil personen todt bliben vnd ersoffen, auch vber 900 gefan= gen, darunder ir Amirall Jacob Bruckenhausen vnd andere haubtleute vnd vom Adell laut beiliigendes verzeichnis**).

***) Holberg (Danmarks Riges Historie. 2 Del Pag. 436) siger, at der tabtes 4 Skibe, Admiralen, 7 Capitainer og 600 Baadsmænd, og at en*

Side nr. 289

Dokument Nr. 190 (fortsat)

Es seint vf dem Hercules allein 220 stück vf reder gestan= den one was vf den andern beiden Schiffen von geschütz ge= wesen, welchs wir nicht gehabt haben, ist aber nicht vnder 300 stücken vf denselben zweien Schiffen gewesen, das also vf den dreien Schiffen bis in 500 stück vnd vil krautt vnd Lott er= bert würden.
Letzlich haben auch die vnderthanen vf Bornholm, so Dennemarckisch ist vnd itzo die von Lubeck pfandtsweiße in= haben, sich befürcht, wir würden Jnen in das landt fallen, vnd sie etwan brennen. Derwegen vns eine Summa gelts, nemlich sechs tausent thaler gebotten. Es hat aber vnser Amiral vnd der von Gerau sambt den andern Gesandten, one weitern beuelich Kon. W. zu Schweden, nichts annehmen wollen, die= weil inen von irem Konig so hart beuolen ist gewesen, gegen niemandt was vindtlichs vorzunemen.
Weiter haben auch die Schwedischen Gesandten alsbalt sie zu Warnemunden ankommen seint, ein Galee an Kon. W. zu Schweden abgefertigt, vnd Jre Kon. W. alle handlunge zugeschrieben, auch von irer Kon. W. erclerung begert, wie sie sich ferner in die See vnd widerumb reisen halten sollen, vnd haben alda auch ein neuen mastbaum widerumb in das gefan= gen Denisch Schieff Hercules eingezogenn.
Es liegen auch zu Stockholm des Konigs von Pohlen ge= sandten, des Grauen von Dansick Diener, die zeigen an das ir her der von Dansick von wegen des Konigs von Pohlen schon vf dem wege sei in Schweden zu kommen, vnd den vor= tragk zwischen Schweden vnd Poln zu schließen, wie mans gentz= lich dafür hält.

(Concept i Geh. Arch. Danica Fasc. 47 Fredr. II.)

stor Del omkomme i Slaget og med ham stemme flere Svenske For= fattere bl. a. Tegel, Erik XIV Hist., Pag. 86.

Oversættelse

Nådige fyrste og herre. Da vi kom til Hans kongelige majestæt af Sverige og overleverede Eders fyrstelige nådes breve, og desuden også mundtligt tilkendegav, at det efter Hans kongelige majestæts skrivelse og begæring var Eders fyrstelige nådes faste beslutning at afsende Eders fyrstelige nådes datter på en sådan måde, at hun den 20. maj skulle ankomme til Rostock sammen med sin broder og andre fyrster, grever og herrer, blev Hans kongelige majestæt meget glad ved denne tidende, og gik straks selv hen og befalede alvorligt at udruste skibene; man lod desuden især et meget smukt, nyt skib, kaldet Svanen, udstyre med tapeter, sengetøj og alt fornødent på det stateligste, hvorpå frøkenen sammen med de andre fyrster kunne komme ombord.

Da vi nu havde fortalt Hans kongelige majestæt, hvorledes kongen af Danmark, som vi selv havde set det, havde samlet en stor krigshær af ryttere og knægte, og også, som vi hørte undervejs, havde indgået et forbund med nogle søstæder, med det forehavende at overfalde Hans kongelige majestæt, ligesom han også havde spærret havet og alle passager på en sådan måde, at det næppe var muligt for nogen at komme til Hans kongelige majestæt af Sverige og advare ham derom, sådan som vi selv med største fare for liv og lemmer med nød og næppe var kommet igennem, med den bemærkning, at vi frygtede, at Eders fyrstelige nåde, når han blev underrettet om disse farlige tider, ville betænke sig på at vove sin elskede datter i en sådan fare. Hertil svarede Hans kongelige majestæt os, at det undrede ham, at vi havde givet Hans kongelige majestæt en sådan tilkendegivelse, thi Hans kongelige majestæt vidste sandelig ikke, hvad de skulle have givet Danmark anledning til et så uvenligt forehavende, især da de søgte at forhindre dem i dette kristelige forehavende; med den yderligere bemærkning, at for omtrent en måned siden var Jacob Brockenhus, den danske admiral (som nu er fanget), sammen med endnu en dansk rådsherre, hvis navn er faldet os ud af hukommelsen, blevet afsendt til Hans kongelige majestæt på den danske konges vegne, for på den danske konges vegne at tilbyde kongen af Sverige stilstand og fred på begge sider, og til sidst var der sluttet en fred, som også offentligt var blevet udråbt i Sverige ved en herold med kedeltrommer.
Men hertil kom, at Hans kongelige majestæt både ofte og nu for nylig havde haft skrivelser fra kongen af Danmark, hvori denne tilbød Hans kongelige majestæt alt venskab og kaldte Hans kongelige majestæt sin kære morbror og fætter, ligesom en sådan skrivelse netop var ankommet fra Danmark, mens vi var i Sverige, hvoraf Hans kongelige majestæt ikke kunne udlede, at Danmark ville foretage sig noget fjendtligt imod Hans kongelige majestæt, med mange flere skarpe ord; men uanset dette ville Hans kongelige majestæt dog agte på sine sager og se til, hvorledes han kunne forblive uskadt.
Hans kongelige majestæt ville også lade skibene ledsage på en sådan måde, at de sikkert kunne komme frem og tilbage til Hans kongelige majestæt. Hans kongelige majestæt ville imidlertid ikke som den første bryde freden, og heller ikke give den mindste anledning dertil, med flere ganske stadelige, kongelige ord.
Til sidst, da alt var blevet forberedt, havde Hans kongelige majestæt afsendt sin rådsherre, friherre Georg Gerau, sammen med andre gesandter, som Eders fyrstelige nåde vil se af det vedlagte kongelige brev, tillige med seksten mastede skibe, to galejer og en bojert, for at hente frøkenen og de andre herrer, når de ankom til Rostock, og havde alvorligt pålagt og befalet dem ikke at foretage sig noget fjendtligt mod nogen eller angribe nogen, ej heller retsforfølge nogen, langt mindre arrestere nogen. Men skulle de blive angrebet af nogen, måtte de bruge den naturlige nødværge, hvorfor Hans kongelige majestæts kammermester Claudius Collardius, sammen med Andreas Epsen, slotsfoged og statholder, havde tilkaldt alle skibenes kaptajner og befalingsmænd på det store skib, kaldet Elefanten, og alvorligt tilkendegivet og forkyndt dem dette på kongens vegne, i vor nærværelse, som ovenfor nævnt.
Således afsejlede vi i Guds navn med god vind, med den hensigt ikke at gøre nogen noget ondt, hvem det så end måtte være, men alene at udføre vor befaling til fremme af det rosværdige og kristelige værk. Men da vi på den hellige pinsedag efter middag ankom til Bornholm med de fornævnte udrustede skibe, mødte vi der ved landets ende nogle danske skibe i to slagordener, og man så på højre side mange skibe, nemlig femogtredive, næsten formet som en vognborg svævende omkring os, således at landet var på den ene halvdel, og på den anden side og foran os var de fremmede skibe.
Vor admiral holdt sig nu til sin befaling og ville i første omgang ikke tage notits af dem, men i stedet sejle forbi dem, og lod også slå hærpauker og blæse trompeter, for at de kunne se, at man drog fredeligt frem og intet ville foretage sig imod dem; uanset dette sejlede deres admiral dog

forud for de andre, og affyrede derpå som den første sit skyts, og skød også vort skib Elefanten, hvorover vor admiral, som ikke var mindre vel forsynet med alt fornødent til sømmelig forsvar, blev foranlediget til at bruge den naturlige nødværge og igen skyde imod dem, som det da også skete, idet enhver, som rimeligt var, ønskede at bistå sin egen admiral,
hvorover tre af de fornemste skibe fra begge parter stødte sammen: fra vor side Elefanten, som var vor admirals skib, samt Svanen og Engelen; fra deres side Hercules, deres admiralskib, samt Hector og Hjorten - for således er de benævnt - og disse angreb hinanden fra begyndelsen af med den heftigste og tapreste kraft, hver admiral mod sin.
Men den Almægtige, i hvis hånd sejren står, føjede det således, at vort skib i det tredje skud skød deres admirals storsejl med masten helt overbord og fuldstændig af, hvorved også nogle personer, som havde befundet sig i mastekurven, faldt i søen og druknede. Ikke desto mindre gjorde hver af de tre nævnte skibe sit bedste, og lavererede så længe frem og tilbage mod hinanden og gav ild, indtil Gud gav os overtaget, hvorpå til sidst de tre nævnte skibes høvedsmænd stak hattene op (som tegn på overgivelse), begærede nåde, og måtte overgive sig med mandskab, skibe og skyts. Der forblev også mange folk døde og sårede på deres side, men af vore bådsfolk og knægte, kanonerer og andre blev, Gud ske lov, ingen skadet, undtagen at der nogle gange blev skudt ind i vore skibe i siden ved vandlinjen og oven over, hvad der dog straks blev afhjulpet. Men deres skibe blev så gennemskudt, at de ikke længere kunne holde sig oven vande og forsvare sig, og blev derfor bemandet med vort mandskab, forbedret og lappet, hvor det var nødvendigt.
Vore øvrige skibe ankom vel også efter de første tre og forsøgte deres lykke på tilsvarende vis mod de andre danske skibe, men kom ikke rigtig til kamp med dem, thi de danske veg for hurtigt tilbage og ville ikke afvente dem. Thi da deres admirals mast var skudt over bord, forlod modet dem straks fuldstændig, og da de så, at lykken vendte sig til vor side, og at vi fik overtaget, gjorde de sig snarest muligt bort efter hinanden og overlod os sejrherredømmet; det samme skete også med de andre, som, som ovenfor sagt, havde ladet sig se på den højre side.
Dette skærmydsel ved Bornholm varede over tre timer, fra klokken to til over fem, og der blev på begge sider affyret over tusind skud; på deres side blev også mange personer dræbt og druknede, og over 900 blev taget til fange, deriblandt deres admiral Jacob Brockenhus og andre høvedsmænd og adelsmænd, ifølge vedlagte fortegnelse.
Alene på Hercules stod der 220 stykker skyts på rullerne, foruden hvad der var af skyts på de to andre skibe, hvilket vi ikke har oplysning om, men var ikke under 300 stykker på de samme to skibe, så der på de tre skibe tilsammen blev erobret op til 500 stykker skyts samt megen krudt og bly.
Til sidst har også undersåtterne på Bornholm, som er dansk, men som nu de af Lübeck har pantsat, frygtet, at vi ville falde ind i landet og eventuelt brænde det af. Derfor tilbød de os en sum penge, nemlig seks tusind daler. Men vor admiral og herr von Gerau, sammen med de andre gesandter, ville uden nærmere befaling fra Hans kongelige majestæt af Sverige intet modtage, eftersom det var dem strengt befalet af deres konge ikke at foretage sig noget fjendtligt imod nogen.
Videre har også de svenske gesandter, straks de ankom til Warnemünde, afsendt en galej til Hans kongelige majestæt af Sverige og tilskrevet Hans kongelige majestæt hele forløbet, og også begæret Hans kongelige majestæts erklæring om, hvorledes de videre skulle forholde sig med rejsen til søs og tilbage igen, og har der også ladet indsætte en ny mastebom i det fangne danske skib Hercules igen.
Der opholder sig også i Stockholm gesandter fra kongen af Polen, tjenere af greven af Danzig, som tilkendegiver, at deres herre, greven af Danzig, på den polske konges vegne allerede er på vej til Sverige for at afslutte overenskomsten mellem Sverige og Polen, som man ganske sikkert antager.

Historisk kommentar

Dokument 190 er et enestående, meget detaljeret øjenvidnebrev - forfattet, som Rørdams indledende fodnote oplyser, af den hessiske gesandt til sin kurfyrste - om søslaget ved Bornholm 30. maj (pinsedag) 1563, en af de tidlige, afgørende træfninger i Den Nordiske Syvårskrig. Brevet fortæller først om baggrunden: den svenske konge Erik XIV havde udrustet en flåde til at hente sin trolovede (den mecklenburgske hertugs datter) i Rostock, og på trods af forsikringer om dansk-svensk fred fra Frederik II selv, blev den svenske eskorteflåde ved Bornholm angrebet af en dansk flådeafdeling under admiral Jacob Brockenhus. I det følgende dramatiske slag - hvor de svenske admiralsskibe Elefanten, Svanen og Engelen kæmpede mod de danske Hercules, Hector og Hjorten - lykkedes det svenskerne efter over tre timers kamp at skyde masten af den danske admirals skib og tvinge alle tre danske hovedskibe til overgivelse, hvorved admiral Brockenhus selv og over 900 mand blev taget til fange. Brevet beretter desuden, hvordan de bornholmske undersåtter, der frygtede plyndring, tilbød svenskerne 6000 daler i brandskat, hvilket dog afvistes uden kongelig tilladelse, samt om diplomatisk aktivitet omkring en polsk-svensk overenskomst. Dokumentet er enestående i samlingen ved at være en øjenvidneskildring af en storpolitisk militær begivenhed snarere end et administrativt eller retsligt dokument, og viser, hvordan Bornholms geografiske beliggenhed gjorde øen til skueplads for regional stormagtsrivalisering, samtidig med at den stadig - som det fremgår af det tilbudte brandskat - var pantsat til Lübeck.

Resumé

Detaljeret øjenvidnebrev fra den hessiske gesandt ved det svenske hof om søslaget ved Bornholm pinsedag (30. maj) 1563 under Den Nordiske Syvårskrig: en svensk eskorteflåde, udsendt for at hente kong Eriks trolovede i Rostock, blev angrebet af en dansk flådeafdeling under admiral Jacob Brockenhus; efter over tre timers kamp overgav de tre danske admiralsskibe sig, med Brockenhus og over 900 mand til fange. De bornholmske undersåtter, der frygtede plyndring, tilbød svenskerne brandskat, som dog blev afvist.

Dokument Nr. 191

1563. 13 Juli. Om Kettings Strid med Rønneboerne. Han ønsker en Bestalling for at hindre de Svenskes Samfærdsel med Tydskland.

Durchlauchtigester, Großmechtigester Hochgeborner fürst, gnedigster Herr. E. K. M. seint meine schuldig gehoersaem

---

Side nr. 290

Dokument Nr. 191 (fortsat)

dienste stets vorann bereit. Welcher gestallt E. K. M. ich vnlangst derer von Rottenn moethwillige Hendle, aller sachenn gestallt, auch waß vor Zeittungenn der Schwedißschenn datzu= maell vorfallen, vnthertenigist zu wissen geben, werdenn E. K. M. gnedigist vornummen haben, vnnd bin nochmahln der vnter= thenigist hoffnunge vnnd troestlichsten zuuersicht dieselbe E. K. M. werdenn sich meinem bestendigsten, beweislichen bericht zufe= gen, irer der von Rotten gestoffierten lüegen vnd vnwarhaften anbrengende, so sie allewege sich zu befleisen pflegen, gnedigist nicht anmaßen,

vielweiniger gelauben sollen, dar ich alles, E. K. M. ich fegen sie, klageweiß zukumen laßen, wie des= senn eine Zeugnuß dieser gantzen Landtschafft bei Jacob Bro= ckenhausen beschrieben vorhanden, erheblich zu erhalten vnd wahrhaftigk darzuthuen nicht zweiuelen soll.
Waß vngehoersaem, vnrhue, aufrhoer, vnd nachtheiligen abbruch sie eine zeitthero diessem E. K. Matt. Hause vnnd Lande, durch ire muethwillig vnd eigenhericeitt zugefuegett, ist vnnuerborgen, zweiuell nicht der Allmechtige Gottt, E. K. M. vnnd daß hohe gericht vnd rechtfertigunge, werden sie irer wohluerdienten straeff nicht entweichen laßen.
Die Schwedißschenn treiben itzigertzeit ire zu vnd abfüeh= ren nirgentz so stetigk als Danßke. Jst wol zubesorgen, sie da= durch sich mitt friegsvolck gefast machen, vnnd diesses orts, da sie E. K. M. vnnd der von Lübeck Schiffen beisammen= kunfft zum füeglichsten, welche gott vorbiete, vorhindern konn= ten, nicht vorgeßen werdenn, dann ire vorschlege, practiken vnd kundtschaffte, so stille, vorschwigen, gewisse, vnd vorsich= tigk, das zuuerwundern, gehalten. Gebrauchen sich mit auß vnd einschickungen mannicherlej Legation vnd bottschafften nach Teut= schelandt, welcher, da ich E. K. M. geheiß vnnd gnedigisten willen hette, abbruch geschehen vnd zuzeit auffgehoben kondt n erden. Derohalbenn E. K. M. als meinen gnedigisten Ko= ningk vnnd herren vntherthenigist ersuchentt vnd bittentt, im fall es gesein magk, dieselbe mir ein Bestallungsbrieff*) zu=

*) *Denne Bestalling fik Ketting og kort efter melder han om beroab= nede Skibe, han har udsendt paa „Kunttschaft."*

Side nr. 291

Dokument Nr. 191 (fortsat)

kummen muchte gnedigst beuehlen, vnd mein mennichfaltige schreibenn, in Vngnaden nicht auffnhemen, sondern mein gne= digster herre sein vnd pleiben wolle. Sotaens vmb hogistgedachte E. K. M. vntherteniglst zuvordienendt ich jder zeitt gehorsaem vnd gantz willigk bin. Dat. vff E. K. M. Schloß Hamershu= sen Dinstags den 13 Juli Anno LXiij. E. K. M. vnther= tenige hoersam Schweder Kettingk.

(Orig. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Durchlauchtigste, stormægtigste, højbårne fyrste, nådigste herre. Eders Kongelige Majestæts tjeneste er jeg til enhver tid rede til. På hvad måde jeg for nylig underdanigst har givet Eders Kongelige Majestæt til kende de fra Rønne egenrådige og opsætsige handlinger, hele sagens sammenhæng, samt hvilke tidender om svenskerne der dengang forefaldt, vil Eders Kongelige Majestæt nådigst have modtaget, og jeg er atter i underdanigst håb og trøstefuld tillid om, at Eders Kongelige Majestæt vil holde sig til min bestandigste, bevislige beretning, og nådigst hverken tillægge eller endnu mindre tro på de af rønneboerne udsmykkede løgne og usandfærdige fremstillinger, som de til enhver tid plejer at gøre sig flid med, hvorom jeg alt har ladet Eders Kongelige Majestæt tilgå klageskrivelse imod dem, ligesom der herom findes et vidnesbyrd fra hele dette landskab, beskrevet hos Jacob Brockenhus, hvorom jeg ikke skal tvivle på at kunne opnå fyldestgørende bekræftelse og sanddru dokumentation.

Hvilken ulydighed, uro, oprør og skadelig afbræk de en tid lang har tilføjet dette Eders Kongelige Majestæts hus og land ved deres egenrådige og egenmægtige adfærd, er ikke ubekendt; jeg tvivler ikke på, at den Almægtige Gud, Eders Kongelige Majestæt og den høje ret og retfærdighed ikke vil lade dem undgå deres velfortjente straf.
Svenskerne driver for tiden deres ind- og udsejling ingen steder så ustandseligt som ved Danmark. Det er vel at befrygte, at de derved forbereder sig med krigsfolk, og at de ikke vil forsømme dette sted, hvor det, hvad Gud forbyde, lettest kunne forhindre et møde mellem Eders Kongelige Majestæts og Lübecks skibe; thi deres forehavender, kneb og efterretninger holdes så hemmeligt, tilbageholdt, sikkert og forsigtigt, at det er forunderligt. De benytter sig af mangeartede udsendelser og gesandtskaber, ind og ud, til Tyskland, hvilket, dersom jeg havde Eders Kongelige Majestæts befaling og nådigste vilje dertil, kunne forhindres og til tider standses. Derfor ansøger og beder jeg underdanigst Eders Kongelige Majestæt, som min nådigste konge og herre, om, hvis det kan lade sig gøre, at ville
nådigst bevilge mig et bestallingsbrev dertil, og ikke modtage mine mangfoldige skrivelser unådigt, men forblive og vedblive at være min nådigste herre. Hermed befaler jeg mig til at tjene højstbemeldte Eders Kongelige Majestæt underdanigst til enhver tid, lydig og ganske villig. Givet på Eders Kongelige Majestæts slot Hammershus, tirsdagen den 13. juli år 1563. Eders Kongelige Majestæts underdanige, lydige
Schweder Ketting.

Historisk kommentar

Dokument 191 er endnu et personligt brev fra amtmand Schweder Ketting, denne gang direkte til kong Frederik II, dateret 13. juli 1563, midt under Den Nordiske Syvårskrig. Ketting klager over rønneboernes vedvarende egenrådige og opsætsige optræden imod ham - et tema, der genkalder Dokument 187's kongelige irettesættelse af ham selv i en lignende sag, men her er rollerne vendt om, idet Ketting nu selv søger kongens opbakning mod byens indbyggere og henviser til et vidnesbyrd, beskrevet hos den nyligt tilfangetagne danske admiral Jacob Brockenhus (jf. Dokument 190). Brevets militærstrategiske kerne er dog Kettings advarsel om, at svenskerne stadig sejler uhindret til og fra Bornholms farvande, formentlig for at forberede krigsoperationer, og hans anmodning om et bestallingsbrev, der ville give ham beføjelse til at udsende skibe på spejdertogt ("Kunttschaft", jf. den tilføjede fodnote) for at overvåge og om nødvendigt hindre svensk aktivitet, der kunne true et møde mellem kongens og Lübecks flåder. Dokumentet viser Bornholms centrale strategiske betydning i krigen og amtmandens dobbelte rolle som både lokal embedsmand i konflikt med borgerne og militær informant for kronen.

Resumé

Brev af 13. juli 1563 fra amtmand Schweder Ketting til Frederik II: klager over rønneboernes vedvarende ulydighed og henviser til vidnesbyrd hos den fangne admiral Jacob Brockenhus; advarer om fortsat svensk skibsfart ved Bornholm og beder om et bestallingsbrev til at udsende spejderskibe for at overvåge svenskerne og sikre et sikkert møde mellem den danske og lybske flåde.

Dokument Nr. 192

1563. 24 Septbr. Om Slaget ved Öland m. m.

Plattydsk Skrivelse fra Schweder Ketting paa Hammershus til Johan Friis, Mogens Gyldenstjerne, Byrge Trolle og Frantz Brockenhus, „K. M. Rædthe vnd Stadthaltere zu Koppenhagen," at den Svenske Flaade, 42 Skibe, og den danske Flaade den 11 Septb. have holdt en Træfning mellem Öland og Gothland, hvis Udfald er ubekjendt, dog skal der ikke være skeet nogen synderlig Skade. Før Slaget havde vore Folk sat „7 Fendlein knechte" iland paa Öland, „in die 5 Meylen vorrü= ckett, gebranntt vnd ein Anzall Viehe oder Ochssen genum= men", men da man havde saaet Kundskab om den Svenske Flaa= des Nærmelse, havde de i en Hast indskibet sig igjen. „Die Oelendische pauren haben etzliche hakenschützen auff Ko. Mayt. Bopardtt gehörig, vnd zu Lande sich geechtertt, gefangen bekum= men, vnd dan im mangel ein Booth mit 4 mannen 2 Bars= sen bekummen zu deme seint auch zwei der vnseren beim Strande einer gehenckett, der andere Todt, nackett, mitt abgeschnidtenen seinem menlichen gelidtmas, welchen sie ihm in den Mundt gethan, liggendt befunden." — alt bette har han af en af de Lybske Pinker, som i Dag 8 Dage kom her.*)

(Udtog af Orig. i Geh. Arch. Saml. til de Danske Kongers Historie. Fasc. 54.)

**) Brevet indeholder ogsaa nogle Efterretninger om Hertug „Erik"*

Side nr. 292

til Brunsvig Lauenburg" og hans Tog med 10000 Knegte, 600 Ryt= tere, 8 Stykker Feltskyts og 3000 „Trossen," gjennem Pommern mod Polen etc.

Historisk kommentar

Dokument 192 er endnu et plattysk krigsbrev fra amtmand Schweder Ketting, dateret 24. september 1563, til statholderne og rigsråderne i København (Johan Friis, Mogens Gyldenstjerne, Birge Trolle og Frants Brockenhus). Han beretter om et søslag ved Öland og Gotland den 11. september mellem den svenske flåde (42 skibe) og den danske flåde, hvis udfald var ukendt, samt om en dansk landgang på Öland, hvor der blev hærget, brændt og bortført kvæg, før styrken måtte trække sig hastigt tilbage ved bud om den svenske flådes nærme. Brevet indeholder også en grum detalje om øllandske bønders overfald på nogle danske soldater, hvoraf én blev hængt og en anden fundet dræbt og lemlæstet. Sammen med Dokument 191 og 193-194 vidner dette brev om, hvordan Hammershus under Den Nordiske Syvårskrig fungerede som et vigtigt dansk udkigs- og efterretningspunkt i Østersøen, hvorfra amtmanden løbende rapporterede krigsbegivenheder til den centrale regering i København.

Resumé

Plattysk brev af 24. september 1563 fra amtmand Schweder Ketting til rigsråderne i København om søslaget ved Öland og Gotland den 11. september mellem den svenske og danske flåde, samt om en dansk landgang på Öland med hærgning og bortførelse af kvæg, og om øllandske bønders drab på danske soldater.

Dokument Nr. 193

1563. 8 Decbr. Skrivelse fra Schweder Ketting til Kongen om en Hex, han ønsker afstraffet. Et Lybsk Skib erobret af de Svenske, taget tilbage og Fangerne tildels kastede i Søen.

Han fortæller, at for kort siden har han „eine alte gift= tige Zaubersche, auff thetigem werck begriffen, in hafft genom= men, vnd beuorauß mir, wegenn gebrauchs, vnd verknüpfunge grosser freundtschafft, auff diesem Landt, weinigisten Rechts gestadtett, ersharnher weise leichtlich er= messe;" han beder derfor om at Kongen vil befale, at hun maa lide efter hendes Gjerninger, der findes udførligt specificerede paa et vedlagt Papir, (som mangler), paa det at Guds Ære etc. etc. Dernæst fortæller han, at de Svenske have taget et Lybsk Skib for Narva, sat 16 Mand ombord, hvilke ere blevne overvæl= dede og tildels kastede i Søen af de 8 Lybske Matroser, der bleve ladte tilbage, og Skibet bragt ind til Narva etc.

(Udtog af en tydsk Orig. i Geh. Arch. Saml. til de Danske Kong. Hist. Fasc. 54.)

Historisk kommentar

Dokument 193 er et brev af 8. december 1563 fra Schweder Ketting til kongen om to forskellige sager. Først berettes om en gammel kvinde, som Ketting har pågrebet for trolddom "på fersk gerning" og fængslet; han beder kongen befale, at hun skal lide straf for sine gerninger, som er nøje beskrevet på et vedlagt, nu bortkommet papir - et vidnesbyrd om, at trolddomsforfølgelse (jf. Dokument 172's sag om Anne Per Monsdatter fra 1557, hvor anklagen dengang blev afvist som uberettiget) fortsat var en levende og alvorlig retslig realitet på Bornholm i 1560'erne. Dernæst fortæller han, som endnu et led i krigsrapporteringen fra Dokument 190-192, om et lybsk skib, som svenskerne havde erobret ved Narva, men hvor de otte tilbageværende lybske matroser havde overmandet den svenske prisebesætning, dels kastet dem i søen, og bragt skibet ind til Narva. Dokumentet illustrerer, hvordan Ketting i sine indberetninger til kongen sideløbende varetog både den lokale retshåndhævelse på Bornholm og rollen som militær informant under krigen.

Resumé

Brev af 8. december 1563 fra Schweder Ketting til kongen: dels om en for trolddom fængslet kvinde, som han beder kongen befale straffet efter en vedlagt (nu tabt) gerningsbeskrivelse, dels om et lybsk skib ved Narva, som svenskerne havde kapret, men hvor de tilbageværende lybske matroser genvandt kontrollen og bragte skibet til Narva.

Dokument Nr. 194

1563. 26 Decbr. Skrivelse fra Schweder Ketting til Kongen, om et af hans Skibe, der var taget af et af Kongens Fartøier; om et andet, de af Stralsund have taget m. m.

Der er en Mand i Stralsund, som pleier at sende ham Øl og Mel og nu nyligt har sendt ham en Ladning. Han har maattet afsurere Skib og Ladning formedelst Tidsomstændig= hederne, og har igjen tilladet Fartøiet med Kjød og andre Varer til Betaling etc. Dette Fartøi er af Kongens „Orlogsfoiardt" under Otto Gallschyt bleven opbragt „vor das newe tieffe (wie mans nennett)." Han beder om at maatte faae det igjen, da han ikke har vidst, at Kongen havde Krig med de Sundiske, og det ikke var forkyndt her paa Landet etc. Han har gjort

Side nr. 293

Dokument Nr. 194 (fortsat)

Kongens Folk mange Tjenester, er en gammel og fattig Mand o. s. v. Det er ham for vist berettet, at Kongen af Sverrig til Foraaret vil løbe ud med 100 Skibe.*)

(Udtog af en tydsk Orig. i Geh. Arch., Saml. til de Danske Kong. Hist. Fasc. 54.)

**) Mandagen efter Invocavit 1564 skriver han til Kongen, at de Svenske have taget et Skib til fra Stralsund, hvis Indbyggere havde tilladt at Godset blev udløst og solgt etc. „Dieweilen dan gnedigster König vnd Herr, die zum Straelsunde, sich allenthalben, vnd bevorauß der gemeine Mann E. K. M. vnnd des Reichs vnderthaenen zuwidder, mit vorachtlichen wordten, vnnd seher veintlichen vornehmen laßen, das auch kegen meine geringe person, in deme sie meine guettere auff iren hafen zerschleuffen vnd zukauff stapten, thettig erweisen." ....*

Fremdeles beder han om Jurisdixen, da Mogens Wff er ubygtig til at forestaae denne Post, har ingen Autoritet hos Bønderne, er for det meste i Skaane naar noget forefalder, og ikke forretter noget; om Mo= gens W kunde blive afsat, og han (Ketting) faae Bestillingen etc.

Historisk kommentar

Dokument 194 er et brev af 26. december 1563 fra Schweder Ketting til kongen om flere sager: dels et af hans egne skibe, opbragt af kongens orlogsfartøj under Otto Gallschyt, som han beder om at få tilbage, da han ikke havde kendskab til krigen med de sundiske (dvs. søstæderne omkring Stralsund) og intet forbud var kundgjort på Bornholm; dels en handelsmand i Stralsund, der plejede at sende ham øl og mel, hvis skib og ladning han havde måttet opbringe på grund af krigstilstanden, men siden løsladt mod betaling. Den udførlige fodnote tilføjer et senere brev fra foråret 1564, hvori Ketting klager bittert over Stralsunds fjendtlige holdning mod kongens undersåtter og mod ham personlig, samt fremsætter et personligt ønske om selv at overtage den gejstlige jurisdiktion (jurisdiktionen), som Mogens Vy (jf. Dokument 183) efter hans mening forvaltede utilstrækkeligt, da denne opholdt sig mest i Skåne og havde ringe autoritet hos de bornholmske bønder. Dokumentet viser krigens forstyrrende indgreb i den regionale søhandel omkring Bornholm og Kettings fortsatte bestræbelser på at udvide sin egen embedsmyndighed på øen.

Resumé

Brev af 26. december 1563 fra Schweder Ketting til kongen om opbringning af hans eget skib af et kongeligt orlogsfartøj samt et handelsskib fra Stralsund, begge opbragt under krigen med søstæderne; en senere tilføjet fodnote beretter om yderligere skibskapringer og Kettings ønske om selv at overtage den gejstlige jurisdiktion fra Mogens Vy.

Dokument Nr. 195

1564. 29 April. Skrivelse fra Schweder Ketting til Kongen om et Bud, han har havt ind i Pommern. De svenske Soldaters Ugudelighed m. m.

Han melder, at han har havt et Bud ind i Pommern til en af Adel, Joachim von der Schulenburgk, hvem hans Søn skulde tjene, for at forære ham Gods og Heste. Da Budet kom til Duvenow have de Svenske, som nyligt ere komne fra Calmar, anholdt og plyndret ham. Et andet Bud fra Lybek (til Dantzig) havde Svenskerne truffet i en Kro og medgivet ham en Seddel til deres Folk i Düvenow „daraus sie seine ankunfft von Lubek zu sein vornehmen, wirt der selbige von ih= nen auf freyher straaßen aufgehoben, schwer vnnd zum beschwei= men geschlagen, der Brieffe beraubett, mit Wasser begossen, auff spott die Tauffwortte vber inhen gesprochen vnd bishero in den Eisen gefenglichen behalten". Han siger, at Pommera= nerne og Svenskerne med stor „obermacht vnd prael" have „die Denischen vnd Lubischen daselbst mit dem maul geschlagen

---

Side nr. 294

Dokument Nr. 195 (fortsat)

veracht vnd gescholten," han selv er bleven sin Eiendom bero= vet m. m. Tilsidst ønsker han Kongen Lykke, Seir etc. Dat. Hammershuus etc.

(Udtog af en tydsk Orig. i Geh. Arch.)

Historisk kommentar

Dokument 195 er et brev af 29. april 1564 fra Schweder Ketting til kongen, der beretter om to bud (kurerer), han havde sendt til Pommern under krigen. Det ene bud, sendt til adelsmanden Joachim von der Schulenburg for at aftale hans søns tjeneste mod gods og heste, blev anholdt og plyndret af nyligt hjemvendte svenske soldater fra Kalmar. Det andet, et lybsk bud til Danzig, blev opsnappet af svenskerne i en kro, overfaldet på åben landevej, slået til besvimelse, berøvet sine breve, overhældt med vand og hånligt døbt med dåbsord, og siden holdt fanget i lænker. Ketting beretter videre om pommeranernes og svenskernes overmodige og hånende optræden mod danske og lybske undersåtter, og klager over selv at være blevet berøvet sin ejendom. Brevet slutter med et ønske om lykke og sejr til kongen. Dokumentet fortsætter rækken af Kettings krigsindberetninger (Dokument 190-194) og illustrerer de private borgeres og handelsagenters udsathed for overgreb fra begge krigsførende parter i Østersøregionen under Den Nordiske Syvårskrig.

Resumé

Brev af 29. april 1564 fra Schweder Ketting til kongen om to bud til Pommern, der begge blev overfaldet og mishandlet af svenske soldater; Ketting klager over pommeransk-svensk hån mod danske og lybske undersåtter og over selv at være berøvet ejendom.

Dokument Nr. 196

1564. 10 Juni. Beretning om Slaget, i hvilket Mageløs forgik og Jacob Bagge blev fangen.

Schweder Ketting melder Kongen, at han har modtaget skriftligt og mundtligt Budskab fra den lybske Admiral, Frederik Knevell „daß der lübsche Engell, vnd Hennigk Kragen schieff, mit den schwedischen Admirall den 30 vnd 31 may schützge= fertet gehalten, vnd endlichen daß Schieff

Machelosf genandt, in den grundt gebrend vnd den Admirall Jacoff Bagger auff den lübischen Engel gefangen, vnd die andern auff Hennigk Kragen (Schiffen.)" Dat. Hammershus.

(Udtog af en tydsk Original i Geh. Arch.)

Historisk kommentar

Dokument 196 er endnu et krigsbrev fra Schweder Ketting, dateret 10. juni 1564, om søslaget den 30.-31. maj 1564, hvor den lybske admiral Friedrich Knebel meddeler ham, at det lybske skib Engelen og Henrik Kragens skib holdt kanonstrid med den svenske admiralsflåde, hvorunder det svenske admiralsskib - det berømte, netop færdigbyggede storskib "Mars" (her omtalt under det tyske øgenavn "Makeløs", jf. Rørdams overskrift) - blev skudt i brand og sænket, og den svenske admiral Jacob Bagge blev taget til fange ombord på det lybske skib Engelen, mens andre svenskere blev taget på Henrik Kragens skib. Dette slag, kendt i historien som slaget ved Ölands nordspids/branden af "Mars", var et af krigens mest dramatiske søslag og en alvorlig svensk flådekatastrofe. Dokumentet viser endnu en gang, hvordan Hammershus fungerede som et centralt knudepunkt for krigsefterretninger mellem den lybske flåde og den danske krone under Den Nordiske Syvårskrig.

Resumé

Brev af 10. juni 1564 fra Schweder Ketting til kongen, der videreformidler lybsk admiral Friedrich Knebels beretning om søslaget 30.-31. maj 1564, hvor det svenske admiralsskib "Mars" (Makeløs) blev skudt i brand og sænket, og admiral Jacob Bagge taget til fange.

Dokument Nr. 197

1564. 17 Juni. Skattebrev om Landehjælp, andre Rigens Indbyggere have udgivet, men Bornholmerne have været forskaanede for.

Frederik II udstæver en Skat, og siger i Indledningen til Skatte= brevet, at de andre Undersaatere i Riget i den forbigangne Tid havde været besvørede med Landehjælp, Madskat og anden Tyngde, medens Bornholmerne have været forskaanede m. m. Der paa= bydes nu af hver Bonde, som har frit Jordegods 6 Daler, af hver Bonde paa ufrit Gods 3 Daler, af hver Skrædder og Smed paa Landsbyerne 2 Daler, af hver Peberssvend, Hus= mand og ledig Karl 1 Daler. Skatten skal være ude til næste St. Jacobi Apost. Dag og ydes til Axel Wiffert paa Lands= krone Slot eller hans Fuldmægtig ...

(Tegn paa alle Lande 7 fol. 50.)

Historisk kommentar

Dokument 197 er et skattebrev af 17. juni 1564, hvorved Frederik II for første gang under krigen pålægger Bornholm en almindelig landehjælp, efter at have bemærket, at rigets øvrige undersåtter i den forudgående tid havde været besværet med landehjælp, madskat og anden tyngde, mens Bornholmerne havde været forskånet. Skatten er gradueret efter formuestand: 6 daler for bønder med frit jordegods, 3 daler for bønder på ufrit gods, 2 daler for landsbyhåndværkere (skræddere og

smede), og 1 daler for peberssvende, husmænd og ledige karle. Skatten skulde ydes til Axel Viffert på Landskrone Slot (jf. Dokument 175's fodnote om samme Viffert som ansvarlig for Bornholms skatteforhold i 1561) inden apostlen Jakobs dag. Dokumentet viser, hvordan krigens økonomiske byrder omsider også ramte Bornholm, som ellers i en periode havde været forskånet for den almindelige rigsbeskatning, formentlig på grund af øens særlige status og nylige overgang fra det lybske pantestyre.

Resumé

Skattebrev af 17. juni 1564, hvorved Frederik II for første gang pålægger Bornholm landehjælp under Den Nordiske Syvårskrig, gradueret efter stand fra 1 til 6 daler, efter at øen tidligere havde været forskånet for den almindelige rigsbeskatning; skatten skulde ydes til Axel Viffert på Landskrone Slot.

Dokument Nr. 198

1564. 11 Juli. Om Undersaaterne paa Bornholm, som foragte Kongens Mynt.

Af et Brev fra Fredr. II. til Herloff Trolle: „De haffue wij tiillschreffuit Sueder Ketting oc hannem tiillstickedt wort breff oc

---

Side nr. 295

Dokument Nr. 198 (fortsat)

mandat om vor mouth som ther paa landett aff wndersottherne foragtis, att ther mett skall haffuis ith billigt indseende huilckedt wij alle paa ethers offuerstickedt fortegnelße tiill anthuordt icke wille etther forholde."

(Tegn paa alle Land. 8. fol. 67 b.)

Historisk kommentar

Dokument 198 er et udtog af et brev af 11. juli 1564 fra Frederik II til Herluf Trolle om, at Bornholms undersåtter foragtede kongens mønt. Kongen meddeler, at han har tilskrevet Sueder Ketting og sendt ham et mandat og en befaling om, at der skal holdes et rimeligt opsyn med den foragt for kongens mønt, som undersåtterne på landet udviste, hvilket han ikke vil undlade at meddele til svar på den indsendte fortegnelse. Dokumentet er kortfattet, men indgår i rækken af administrative og militære sager, Ketting varetog under Den Nordiske Syvårskrig, og viser, hvordan selv spørgsmål om møntforagt - formentlig et udtryk for den økonomiske uro og prisstigning, krigen medførte - krævede kongelig indblanding på Bornholm.

Resumé

Udtog af brev af 11. juli 1564 fra Frederik II til Herluf Trolle om, at kongen har pålagt amtmand Sueder Ketting at føre tilsyn med Bornholms undersåtteres foragt for kongens mønt.

Dokument Nr. 199

1564. 18 Juli. Den kombinerede Dansk-Lybske Flaade gaaer over mod den tydske Side. Den Svenske Flaade under Claus Flemming lægger sig under Bornholm. En Flaade af lybske Narvafarere tagen. Jacob Bagge holdes fangen paa Hammershus m. m.

Schweder Ketting til Raadet i Lybek.
Myn schuldig vnnd gantz willig densit thouorn. Erbare hochgelarte wolwise herrn, vnvmbgengklich kan J. E. W. ick hiermit nicht verbergen, welcker gestalt vergannngen Mittwecken Ko. Matt. tho Dennemarcken vnnd J. E. W. schepe, de vonn disem Lendisen mit 200 der best bewerten Manß, inn stadt der francken so hier inn vnnderholt vnnd gutter plegung ge= bleuen, gesterdet, vnnd dann mit Dösen, Lemmern, hoenerenn vnnd sunsten notturfft bespiset, hier vnderm Lannde gewesen, vnnd folgendes Donnerbages, als gewisse tidung de Schwedi= schenn in der Sehe, vnnd vp de nehe vorhannden sin holden vorfallen, lopen se Suedhwest in die Sehe, villichte inn mey= nunge dem Schweden den paß vnnd bath he kein Volck an der Dutschen sidenn innehme thowehrende, ock mitt de affwe= sende schepe, als Mercurium, so sehr lack vnnd inn Blesingen vmb ein plancke insetten, Hanns Møller nach Lubeck dath holt richten, vnnd die Schwedische junffer tho Koppenhagen sick dich= ten tholathenn, oc sunsten dre so nah Rostock gewesen by sick tho bringende. Fridages vmb 3 slege nachmittag kompt de Schwede mit 45 schepen darunther 3 edder 4 kopfahrten ge= wesen, hier vnndert Landt, holt sich denn auendt vnnd nacht stille, des morgents auerst als vngelucke schaffede, die Lübschenn Narffarer by 18 schoenher wolbeladener schepe ankamen, nicht annders hapende, so domals den Viende entgangen, vnnd ei= ner de forste Claus Junge gegenn diesem schlathe vnnd der Flathe so hart vnnder dem huße lach sich mit brienn freudenn

---

Side nr. 296

Dokument Nr. 199 (fortsat)

schoeten vernuehmen leth, darjegen vom huße thor warhnunge ein geschuet, jedoch gelick wol by denn freunden als he meinde, dar he gantz ouel entpfangen, weßen willen.
Deme volgede ein schoen grott schip Peter Horneman, vnnd nach deme ein Boyart Mattias Fulsche, vnnd anndere folgende de ick mit Boeten warnen leth, wolde nicht helpen verfolgeden ohren Curß. Darjegen 8 Schwedischen schepe vnnd 6 Espinge vthlepen, vnnd den vormiddag derer 9 vphouen vnnd by de flothe brechten. Hornemans vnnd de Boyart werden inn denn Strandt vam veinde verfolget, vnnd als de Boyart nicht affthobringende angesticket, halff verbranndt tho strande geschlagen, hebbe ick vnsuemlicken eignner persohn, mit mynem volcke vnnd geschutte den negesten tho Strande geilet, den fiendt mit Jagthen vnnd Boethenn von bemelten beidenn schepen mit schwerer Arbeit, vnnd nicht ahne liues gefahr affgeholdt, dath gutt bargenn vnd durch myne eigene wagen vpbringen, vnd thom besten verwahren lathenn, vnnd woll wuste wegenn Rechtens vnnd Ko. Mat. bestellunge dath= suluige an my als denn viendt affgedrungenes gutt, mit gu= denn fogen thobringende, wil ick doch hodanes J. E. W. tho denstlichem gefallenn, vnnd gemeiner borgerschop gunstigen wil= len ahne dath mi arbeits kostinge geboren wil, gerne nageuen, vnnd bißmals folgen lathen, idt were denne J. E. W. hier inne anndere wege vor Radtsam ansegenn, se fick ock billig= keit weigern worden, als wil ick my hiemit myner Rechten mit nichten begeuen

hebben. Datt geschutte ßo by beidenn sche= pen gewesenn were desser tidt by dem hußе sehr nutte, ist auer tho J. E. W. bedencken gestellet.
Na erouveringe der 9 schepe, kumpt de flathe bysamen, leth ein von denn genahmen schepen dath vornembste gutt vth= loßßenn barup ettliche der Lubschenn koep vnnd schiplude bin= denn, vom Admiral tho landwert affdriuen vnd anstic= ken, dath volck alßo eine effene tidt geschmoecket, als idt nicht wolde barnen, vnnd tho lande driuen wolde, schickede daran 4 boethe, de idt thohauwen, an allen ordenn anstycdenn, mit volck vnnd alles verbrenden, oc leth se vth einem andern schepe

---

Side nr. 297

Dokument Nr. 199 (fortsat)

vele von den gefangenen auer bortth vthhwerpen, welches de gantz landtschop, vnnd myner Dener itlicke, ßo ick de tidt an deme orde tho wehrende bysamen hedde, ogenschinlick gesehen. Sindt ock folgendes dages am strande durch my hulueft vnnd anndere vele Magenn vnnd Minschenlingeweide befunden, deß sick der Almechtige, de solche gruwliche mordt vnnd Tyrannei nicht vngestraffet lathenn wil, erbarmen wolle.
Nach diesem des Auendes tho 7 vrhen wende sick de winth thom westen lep he van hier Norden in de Sehe dede do noch eher de schepe alle vnnder segel kemen grothenn arbeit, idt= liche fischer leger anthostecken, wolde nicht gelucken, worth durch de hackenschutten vnnd lanndtsfolck gewereth.
Ith lett fick de gefangnene Jacob Bagge vernehmen, he inwendich 8 Dagen wedderfamen scholle, wuste my ock tho forne eher he quam denn gewiessenn dach siner ankunfft tho seggende, vnnd sunsten Dinge he antoget, weth nicht vth wath kunst, ifft he idt vonn hinem Engel hefft edder nicht. Hedde ick Ko. Mtt. vnnd J. E. W. gnedigistes gemoethe vnnd gunsti= gen willen gewuft, wolde ohne mit allen den gefangen Eddel vnnd vnedbel gelicker gestalt geschmoeket vnnd beth vp den ma= gen verbrenndt hebben, werth doch hinem geborenden Lohnn vnnd straffe nicht entwicken.*)

**) De her fortalte Facta berettes noget forskjelligt af P. Resen (Fre= derik den 2dens Kronike Pag. 108) og henføres til en anden Tid paa Aaret, saaledes at Jacob Bagge saaer Skyld for de mod Fangerne be= gaaede Ustyeligheder, uagtet han, som her oven sees, sad fangen paa Hammershus.*

Af Svenske Forfattere henføres Begivenheden til den 14 Juli, der jusd var den ovbenaerte Fredag og til Admiralen Flemming. Saale= des f. Ex. Tegel (Erik den XIV. Historie, Pag. 123), men han siger, at de tagne Skibe vare 18, og han opregner Navnene paa dem. Ligeledes beretter han, at de Fangnes Antal vare over 300 og at kun 3 Skibe undgik de Svenske, hvilke Lybekkerne selv stak i Brand. I Lindtjøpings Bibl. Handl. Pag. 49 fortælles den samme Affaire; her nævnes dog kun 13 Skibe erobrede, men 3 brændte af Lybekkerne selv. Hermed kan sammenlignes Celsius Erik XIV. Hist. Pag. 187, og ligeledes

---

Side nr. 298

Dokument Nr. 199 (fortsat)

Tho entsettinge desses Landes vnnd armer Lude bidde vnnd beger ick mi mit dem allerersten gegathener stücke eine halue edder quarters Schlange, ij Falckenette, ein Dosfin dob= belde hacken,

ij Dosfin ferdige spethe, ½ thunne pulvers, ½ thunne gutt kornkruth, i schippund blyh vnnd isern kuegeln thogesen= det werden, ßo getroste ick my anlopes vnnd gefahr thoerweren. Dat. Hamershußen den 18 Julij Anno etc. 64.
J. E. W. willig gehorsam Schweder Kettingk.

(Copie. Danzig Nr. 10 i Geh. Arch.)

den nysnævnte Forfatter Pag. 186 (2det Oplag), hvor Jacob Bagge beskyldes de Danske for netop ikke den samme Grusomhed mod Svenske Fan= ger. Maaske var det almindeligt eller ikke usædvanligt paa begge Si= der, som det overhovedet synes som om de hyppige Krige mellem Fol= kene paa den sydlige og dem paa den nordlige Bred af Østersøen i gamle Dage ikke sjeldent førtes med den yderste Forbitrelse og ofte udartede til Ubrydelseskrige.

Oversættelse

Min pligtskyldige og ganske villige hilsen tilforn. Ærbare, højlærde, velvise herrer, jeg kan ikke undlade uomgængeligt at berette Eders Erlige Visdom, hvorledes forrige onsdag Hans Kongelige Majestæt af Danmarks og Eders Erlige Visdoms skibe, som med 200 af de bedst bevæbnede mænd fra dette landskab - i stedet for de befriede fanger, som her var blevet holdt i underhold og god pleje - blev udstyret, og siden blev forsynet med okser, lam, høns og andet fornødent, lå her under landet; og da der torsdagen efter kom sikker efterretning om, at svenskerne var i søen og i nærheden, løb de sydvest ud i søen, formentlig med den hensigt at spærre svenskerne vejen og hindre dem i at optage folk på den tyske side, tillige med de fraværende skibe, såsom Mercurius, som var meget læk og måtte sættes en planke i ved Blekinge, hvorfra Hans Møller skulle rette hjem til Lübeck derom, og for at lade den svenske "jomfru" (et skib) blive tættere til København, samt tre andre, som havde været ved Rostock, at bringe med sig. Fredag omkring klokken tre om eftermiddagen kommer svenskerne med 45 skibe, hvoraf 3 eller 4 havde været købmandsskibe, herhen under landet, holder sig rolige om aftenen og natten; men om morgenen, som ulykken ville det, ankom de lybske Narva-farere med 18 velladede skonnerte, uden at ane andet, end at de dengang var undsluppet fjenden; og en af dem, den forreste, Claus Junge, kæmpede så hårdt op under slottet mod denne flåde, at man kunne høre kanonskuddene derfra, hvorpå der fra slottet til advarsel blev affyret et skud, dog nogenlunde som af venner, sådan som han mente, men han blev modtaget ganske fjendtligt, hvad de end havde tilsigtet.
Derefter fulgte et smukt, stort skib, Peter Horneman, og efter det en bojert, Mattias Fulsche, og andre følgende, som jeg lod advare med både, men det ville ikke hjælpe, de fortsatte deres kurs. Derimod løb 8 svenske skibe og 6 espinger ud og opbragte formiddagen igennem 9 af dem og bragte dem til flåden. Hornemans skib og bojerten blev forfulgt af fjenden ind mod stranden, og da bojerten ikke kunne bringes bort, blev den stukket i brand og halvt brændt drevet mod stranden; jeg skyndte mig da personligt, sammen med mit mandskab og skyts, hurtigst muligt til stranden, og formåede med jagter og både, under stort besvær og ikke uden livsfare, at redde fjendens erobrede gods fra de to nævnte skibe, bjerge det og lade det bringe op ved mine egne vogne, og lade det opbevare på bedste vis; og skønt jeg vel vidste, at jeg med rette og efter Hans Kongelige Majestæts anordning kunne beholde det som gods, fravristet fjenden, vil jeg dog, Eders Erlige Visdom til tjenstlig behag og den almindelige borgerskabs gunstige vilje, uden at forlange arbejdsomkostninger, gerne overlade og for denne gang overgive det, medmindre Eders Erlige Visdom skulle finde andre veje tilrådelige heri, hvorved man også med rimelighed kunne nægte det; dog vil jeg hermed på ingen måde have givet afkald på min ret. Det skyts, som var på begge skibe,

ville i denne tid være meget nyttigt her ved slottet, hvilket dog stilles til Eders Erlige Visdoms overvejelse.
Efter erobringen af de 9 skibe samlede flåden sig igen; man lod fra et af de erobrede skibe det fornemste gods losse, hvorpå nogle af de lybske købmænd og skibsfolk blev bundet og af admiralen ført mod land og sat i brand; da mandskabet mærkede, at det ikke ville brænde med det samme, og skibet ville drive mod land, sendte man fire både derhen, som hakkede hul på det, stak det i brand på alle sider, og brændte folk og alt sammen; man lod desuden fra et andet skib mange af de fangne kastes over bord, hvilket hele landskabet og adskillige af mine egne folk, som jeg på den tid havde forsamlet på stedet til forsvar, med egne øjne så. Ligeledes blev der den følgende dag fundet på stranden gennem mig og andre mange lemmer og menneskeindvolde, hvilket den Almægtige, som ikke vil lade slig grusom mord og tyranni ustraffet, forbarme sig over.
Efter dette vendte vinden om aftenen klokken syv om til vest; den var kommet nordfra, og gav da endnu, før alle skibene kom under sejl, stor besvær, idet nogle af fiskerlejrene forsøgtes stukket i brand, hvad dog ikke lykkedes, men blev forhindret af hageskytterne og landfolket.
Den fangne Jacob Bagge lod forlyde, at han inden 8 dage skulle komme tilbage, og han vidste også på forhånd, før det skete, den bestemte dag for sin ankomst at fortælle, og forudsagde også andre ting, jeg ikke ved ved hvilken kunst, hvad enten han har det fra sin "engel" (ånd) eller ej. Havde jeg kendt Hans Kongelige Majestæts og Eders Erlige Visdoms nådigste sindelag og gunstige vilje, ville jeg have ladet ham, tillige med alle de andre fangne, adelige såvel som uadelige, på samme måde ryge og brænde til op over maven, dog vil hans velfortjente løn og straf ikke undgå ham.*)

Historisk kommentar

Dokument 199 er det mest udførlige og dramatiske af Schweder Kettings krigsbreve i samlingen, dateret 18. juli 1564, hvori han til Rådet i Lübeck beretter om den kombinerede dansk-lybske flådes sammenstød med den svenske flåde under Bornholm. Ketting beskriver, hvordan flåden efter proviantering ved Bornholm løb ud for at møde svenskerne, hvorpå ni svenske skibe, herunder handelsskibet Peter Horneman og en bojert, blev opbragt eller drevet i brand mod stranden, og hvordan han personligt med stor fare bjærgede gods fra de brændende skibe. Brevets mest chokerende passage er beretningen om krigsforbrydelser begået af den kombinerede flådes eget mandskab: fangne lybske søfolk blev bundet og sendt i brand sammen med et erobret skib, og mange fanger blev kastet levende over bord - grusomheder, Ketting selv omtaler med afsky og henviser til Guds straf derfor. Brevet nævner desuden den svenske admiral Jacob Bagges tilfangetagelse og hans tilsyneladende synske evner, samt Kettings egen bemærkning om, at han uden kongelig og lybsk måde-hold selv ville have ladet fangerne brænde. Rørdams fodnoter sammenligner beretningen med svenske og danske historikeres fremstillinger (Tegel, Celsius, Resen) af det samme slag, der daterer det til 14. juli og forbinder det med admiral Klas Fleming, samt diskuterer uoverensstemmelser i antallet af erobrede skibe og fangne. Ketting slutter med en anmodning om ammunition til Hammershus's forsvar. Dokumentet er et enestående, ubehageligt tidsvidne om krigens råhed i Østersøen under Den Nordiske Syvårskrig og supplerer de øvrige, mere formelle krigsbreve fra Ketting (Dokument 190-198) med et blik på krigsforbrydelsernes virkelighed bag de officielle sejrsmeldinger.

Resumé

Detaljeret krigsbrev af 18. juli 1564 fra Schweder Ketting til Rådet i Lübeck om et søslag ved Bornholm mellem den kombinerede dansk-lybske flåde og svenskerne: ni svenske skibe blev erobret eller brændt, og Ketting bjærgede personligt gods fra de brændende vrag. Brevet beretter

desuden om grusomme krigsforbrydelser - fangne søfolk brændt og kastet over bord - begået af flådens eget mandskab, samt om den fangne admiral Jacob Bagges tilsyneladende synske evner. Ketting beder afslutningsvis om ammunition til Hammershus.

Dokument Nr. 200

1564. 21 Juli. Om Silvester Francke, der er kommen fra Narva til Flaaden; han skal sendes til Kjøbenhavn og overantvordes Lehnsmanden m. m.

I en Skrivelse fra Frederik II. til Herlof Trolle siger Kongen bl. a. at han af hans Skrivelse af Søndagen den 16 Juli har erfaret, at Silvester Francke med sit Skib er kommen fra Narva til Flaaden. Det befales strax at sende denne vel forvaret til Kjøbenhavn og overantvorde Lehnsmanden ham, og da Varer, han har med at fare, ikke due at have ved Flaa= den, om der kommer Sammenstød med Fjenden, skal Frankes Skib sendes til Kjøbenhavn, udløses og siden udrustes til Krigs Brug, for at gjøre Tjeneste ved Flaaden etc.

(Tegn. paa alle Lande. 7. 75.)

Historisk kommentar

Dokument 200 er et udtog af et kongebrev af 21. juli 1564 fra Frederik II til Herluf Trolle om en vis Silvester Francke, der med sit skib var kommet fra Narva til den danske flåde. Kongen befaler, at Francke skal sendes velbevaret til København og overgives til lensmanden, og at hans skib, hvis varer ikke egner sig til at have med ved flåden i tilfælde af fjendtligt sammenstød, skal sendes til København, udløses og siden udrustes til krigsbrug ved flåden. Dokumentet, der følger umiddelbart efter Dokument 199's beretning om Narva-farernes skæbne under slaget ved Bornholm, viser den fortsatte administrative håndtering af den vigtige Narva-handel og dens fartøjer under Den Nordiske Syvårskrig, hvor handelsskibe rutinemæssigt blev inddraget til militær tjeneste.

Resumé

Kongebrev af 21. juli 1564 befaler, at Silvester Francke, som med sit skib var kommet fra Narva til flåden, skal sendes til København og overgives til lensmanden, og at hans skib skal udrustes til krigsbrug ved flåden.

Dokument Nr. 201

1564. 22 Juli. Om en Skat, der er paabuden og Grunde for at ikke kan fremkomme efter Befaling.

Schweder Ketting til Kongen. Han har den 21 Juli

Side nr. 299

Dokument Nr. 201 (fortsat)

modtaget Kongens Brev, om at Bønderne hidtil havde været uden Besværing. Han mener dog, at de i forrige Aar have betalt 2 Rd. pr. Mand, og desuden forsynet Flaaden under Jacob Brockenhus og Peder Skram med anseeligt af Øxer, Øl, Brød, Faar, Lam, Sennop(?) m. m., saa den har faaet hvad den behøvede, istedetfor at den før altid maatte mangle; og skjøndt Den ligger Fienden saa nær og Folket maa altid være betænkt paa at afværge Overfald, hvorfor de have holdt Knegte med stor Omkostning, saa har den for at erstatte den Afgang Flaaden har havt ved Død og Sygdom maattet udrede Folk, saa at 5 Mænd have bevæbnet og udgjort den 6te.*) Fisferi= erne og Handelen paa Tydskland ere ophørte, de kunne derfor ikke udrede den paabudne Skat til den bestemte Tid og i Mynt uden deres fuldkomne Undergang; men vil Kongen bie til ef= ter Fisferiet, der nu forestaaer, og tage Betaling i „E. K. M. ganghafften Müntze, vnnd gemachten Silber," skal den frem= komme.

(Tydsk Orig. i Geh. Arch. i Saml. til de Danske Kong. Hist. Fasc. 54.)

**) I et Brev af 27 Juli næstefter siger han, at det var 300 Mand, der vare ubrustede.*

Historisk kommentar

Dokument 201 er et brev af 22. juli 1564 fra Schweder Ketting til kongen som svar på et kongebrev om den nyligt pålagte skat (jf. Dokument 197). Ketting forsvarer Bornholms bønder mod anklagen om at have været uden besvær: han peger på, at de foregående år havde betalt 2 rigsdaler pr. mand og desuden forsynet flåden under Jacob Brockenhus og Peder Skram rigeligt med økser, øl, brød, får, lam og sennep, ligesom øens udsatte beliggenhed nær fjenden havde krævet bekostelig troppehold og udredning af mandskab til erstatning for flådens tab ved død og sygdom - i den grad, at fem mand måtte bevæbne og stille den sjette. Fiskeriet og handelen på Tyskland var desuden gået i stå, hvorfor bønderne ikke kunne udrede den pålagte skat rettidigt i kontant mønt uden fuldstændig ruin; Ketting beder derfor om henstand til efter det forestående fiskeri og om at måtte betale i gangbar mønt og forarbejdet sølv. Dokumentet giver et sjældent, detaljeret indblik i krigens økonomiske belastning af den bornholmske befolkning og i Kettings rolle som bøndernes fortaler over for kronen i skattespørgsmål, selv midt under hans egen anspændte forhold til Rønnes borgere (jf. Dokument 187, 191).

Resumé

Brev af 22. juli 1564 fra Schweder Ketting til kongen, hvori han forsvarer Bornholms bønder mod anklagen om at have været skånet for byrder, og gør rede for deres omfattende bidrag til flåden og troppeholdet under krigen; han beder om henstand med den pålagte skat til efter fiskeriet og om at måtte betale i gangbar mønt og sølv, da fiskeri og tysk handel var gået i stå.

Dokument Nr. 202

1565.(?) Befaling til Jørgen Ruds Bønder at gjøre Strandvagt, som de andre Indbyggere.

Fredrik II. til de Undersaattere, Bønder og Tjenere, som bo paa det Gods, Jørgen Rud har i Forlehning paa Bornholm, i Anledning af at Fjenden ofte lader sig see under Landet og undslaaer sig at gjøre Landgang og øde= lægge Undersaaterne med Rov og Brand, og Sveder Ketting har udbudet Indvaanerne til Strandvagt, hvilken de og villig forrette, undtagen Jørgen Ruds Bønder: „Allene i sidde oc fortrøde ether, oc icke wille lade ether willige findes, etthers egen schade och forderffue att affwerge," det befales altsaa at de skulle gjøre Strandvagt med de andre etc.

(Udkast uden Dato etc. i Geh. Arch.)

Historisk kommentar

Dokument 202 er et udateret (formentlig 1565) kongebrev fra Frederik II til bønderne og tjenerne på Jørgen Ruds bornholmske forleningsgods (jf. Dokument 181, hvor Jørgen Rud forlenes med bl.a. Peder Ores tidligere gods på Bornholm). Baggrunden er, at fjenden under krigen ofte viste sig ud for landet og truede med landgang, rov og brand, hvorfor amtmand Sveder Ketting havde udbudt samtlige indbyggere til strandvagt - en opgave, alle andre undersåtter villigt udførte, undtagen netop Jørgen Ruds bønder, der blot sad og var forsagte og ikke ville vise sig villige til at afværge deres egen skade og undergang. Kongen befaler derfor disse bønder at gøre strandvagt sammen med de øvrige. Dokumentet er et konkret vidnesbyrd om den civile forsvarsorganisation, Ketting etablerede på Bornholm under krigen (jf. hans øvrige krigsbreve, Dokument 190-201), og om, hvordan selv denne fælles forsvarsopgave kunne give anledning til uenighed mellem forskellige godsers undersåtter.

Resumé

Udateret kongebrev (formentlig 1565) befaler Jørgen Ruds bornholmske bønder at deltage i den strandvagt, amtmand Sveder Ketting havde udbudt alle indbyggere til som værn mod fjendens landgang, rov og brand under krigen, efter at disse bønder alene havde undladt at melde sig villigt.

Side nr. 300

Dokument Nr. 203

1565. 30 Marts. Et Forlehnings Brev paa at være Jurisdicts Foged taget tilbage.

Jacob Boringholm fik Kon. Matt. Breff, att thend breff mett følgebreffuit skulle strax hiid forstickes som hand haffuer, att skulle were Jurisdicts fogit paa Boringholm. Dat. Lund, thennd 30 Martij Aar 1565.

(Tegn. paa alle Land. 8. 251.)

Oversættelse

Jacob Bornholm fik kongelig majestæts brev om, at det brev, tillige med følgebrevet, som han har på at skulle være jurisdiktionsfoged på Bornholm, straks skal sendes tilbage hertil. Givet i Lund, den 30. marts år 1565.

Historisk kommentar

Dokument 203 er et kort kongebrev af 30. marts 1565, hvorved Jacob Bornholm pålægges straks at tilbagesende det forleningsbrev, han havde fået på embedet som jurisdiktionsfoged på Bornholm - det embede, som Mogens Vy tidligere beklædte (jf. Dokument 183) og som Schweder Ketting selv havde ønsket at overtage (jf. Dokument 194's fodnote om Kettings kritik af Mogens Vy).

Dokumentet, der udstedes kun tolv dage før Dokument 204's bestalling for Ketting på netop dette embede, viser den afsluttende brik i denne embedsrokade: Jacob Bornholms forleningsbrev inddrages, formentlig for at rydde vejen for Kettings egen udnævnelse til jurisdiktionsfoged, som gennemføres den 11. april 1565.

Resumé

Kort kongebrev af 30. marts 1565 pålægger Jacob Bornholm straks at tilbagesende sit forleningsbrev på embedet som jurisdiktionsfoged på Bornholm - en forløber for Schweder Kettings udnævnelse til samme embede kort efter (jf. Dokument 204).

Dokument Nr. 204

1565. 11 April. Bestalling for Schweder Ketting paa St. Jørgens Hospital (Spidlegaard) og Jurisdictien.

Fr. II. Giøre alle witterligt, att wij aff wor synderlige gunst oc naade haffue vndt oc forlent oc nu mett thette wortt obne breff vnde oc forlene oß elskel. Sueder Ketting, Embigsmandt paa wortt slott Hamershus, Sanct Jørgens Hospital paa wortt land Borneholm mett bønder oc tienere oc all sin rente oc rette tilliggelse, inthett vndertagitt, att haffue nyde bruge oc beholde, til saa lenge wij anderledes ther om tilsigendis wor= der. Vbi lige maade haffue wij tiltroett oc befalett forne Sue= der Ketting att were wor Jurisdicts fogit paa forne Borne= holm oc paa wore wegne att vpbere all thend Rente oc ret= tighet, oß oc kronen tilkommer ther paa landitt, som icke hører till wort slott Hammershus, thet were sig tiende, Jurisdicts= smør, korn, pendinge, saa oc sagefald for horsager, Mandslett, troldsager, oc alt andet hues oß mett rette tilkommer, in= thett vndertagitt.
Dog saa att hand skal holde forne hospital oc hospitalsgard wed bygning oc god heffd oc macht, oc vn= derholde ther inde till klede oc føde saa mange fattige, siuge oc saare menischer, som renthen ther tilligger thaale kand, schall hand oc holde tienerne ther tilliggindis er wedj Loug schiell oc rett, oc ingen aff thennem uforrette emod lougen, eller thennom vdfeste aff theris garde emeden the aarligen til gode rede ybe oc vdgiffue theris landgilde oc anden rettighed, oc holde theris garde wed heffd oc magt. Skall hand icke heller besuere thennom mett nogen nye hosbundhold

---

Side nr. 301

Dokument Nr. 204 (fortsat)

eller vdj andre maade paalegge thennom nogen anden nye besueringer. Sammeledes schall hand frede schouffuene ther tilligger, oc thennom icke forhugge eller forhugge lade till vplicht i nogre maade; oc hues thiende, Jurisdictsfmør, korn, pendinge, Sagefald oc anden deell oß tilkommer paa forne Borneholm, effther som forfchreffuit staar, schall hand aarligen giøre oß gode rede oc regenschaff for, oc halffdelen theraff att komme oß til beste, oc anden halffdelen schall hand mue beholde. Thij forbiude wij alle ehuo the helft ere eller were kunde, serdelis wore Fogitthe, Embigmendt oc alle andre, forne Sweder Ketting, her emod paa forne Sanctj Jørgens hospitalsgard, gotz oc anden tilliggelse, eller oc paa nogen wore oc fronens rente oc rettighet, som oß paa Borneholm tilkommer, effther som forschreffuit staar at hindre, eller i nogre maade forfang att giøre vnder wor hyllist oc naade. Giffuitt Lundegaard xj Aprilis 65.

(Udkast i Geh. Arch. Bornh. 50.)

Oversættelse

eller på anden måde pålægge dem nogen anden ny besværing. Ligeledes skal han frede skovene, der ligger dertil, og ikke lade dem forhugge eller forhugges til ulempe i nogen måde; og hvad tiende, jurisdiktionssmør, korn, penge, sagefald og anden del, som tilkommer os på forne Bornholm, efter som forskrevet står, skal han årligt gøre os god rede og regnskab for, og halvdelen deraf skal komme os til bedste, og den anden halvdel skal han beholde. Derfor forbyder vi alle, hvem det end måtte være, særdeles vore fogeder, embedsmænd og alle andre, at hindre forne Sweder Ketting heri med hensyn til forne Sankt Jørgens hospitalsgård, gods og anden tilliggende, eller med hensyn til nogen af vore og kronens rente og rettighed, som tilkommer os på Bornholm, efter som forskrevet står, eller på nogen måde gøre ham forfang derved under vor hyldest og nåde. Givet Lundegaard, den 11. april [15]65.

Historisk kommentar

Dokument 204 er den fulde bestalling af 11. april 1565, hvorved Frederik II forlener Schweder Ketting - allerede embedsmand på Hammershus - med tillige at være forstander for Sankt Jørgens Hospital (Spidlegaard) på Bornholm og at være jurisdiktionsfoged på landet, dvs. at oppebære kongens og kronens rente og rettighed uden for selve Hammershus len (tiende, jurisdiktionssmør, korn, penge og sagefald af hor, manddrab, trolddom m.v.). Dette embede havde kort forinden været beklædt af Mogens Vy, hvis forleningsbrev netop var blevet inddraget ved Dokument 203 af 30. marts 1565, og som Ketting selv - ifølge sin egen skarpe kritik i et tidligere brev (jf. Dokument 194's fodnote) - havde fundet uduelig. Bestallingen pålægger Ketting at holde hospitalet og hospitalsgården ved bygning og hævd og at underholde deraf så mange fattige, syge og sårede mennesker, som renten kan bære, samt at behandle tjenerne og bønderne på Bornholm efter lov og ret uden nye byrder eller udfæstelse af deres gårde, og at frede skovene mod overhugst. Halvdelen af den oppebårne rente og rettighed skal årligt aflægges regnskab for og tilfalde kongen, mens Ketting selv må beholde den anden halvdel. Dokumentet fuldender dermed den embedsrokade, der var forberedt ved Dokument 203, og cementerer Kettings position som den suverænt mest magtfulde kongelige embedsmand på Bornholm i 1560'erne, med kontrol over såvel Hammershus len som hospitalet og jurisdiktionen i øvrigt (jf. hans omfattende korrespondance om krigsforhold og bondesager i Dokument 187-202).

Resumé

Fuld bestalling af 11. april 1565 forlener Schweder Ketting, embedsmand på Hammershus, tillige med Sankt Jørgens Hospital (Spidlegaard) på Bornholm og embedet som jurisdiktionsfoged, med pligt til at vedligeholde hospitalet, behandle bønderne efter lov og ret, frede skovene og årligt aflægge regnskab for halvdelen af den oppebårne rente, mens han selv beholder den anden halvdel - et embede, der nyligt var inddraget fra Mogens Vy (jf. Dokument 203).

Dokument Nr. 205

1565. 13 April. Gavebrev paa Wallensgaard.

Fr. II. Giøre alle witterligt at wij aff wor synderlig gunst och naade saa och for trofchaff og willig tieneste, som oß Elfchel. Sueder Ketting Embigsmand paa wort flot Hammershus och wor Jurisdictsfoget paa wort Land Borneholm hertil giort och beuift haffuer, och hand och hans søn Jørgen Ketting her effther troligen giøre och beuife mue, fkulle, haff= ue wndt fkiøbet och giffuit forne Jørgen Ketting och hans arffuinge en wor och fronens gaard paa forne wort Land Borneholm, vbj sønderherrit vbj Aakiersogen liggendes, kaldis Wallensgaard, met ald samme gaardz rente och rette tilliggelse, agger, eng, skouff, marck, fiskewand, fegang, wott og tiuffuert aldeles inthet vnder= tagit, at haffue, nyde, bruge och beholde til arffuelig eyendome met ald kongelige rente och rettighet, saa fri som Adelen ny= der och bruger theris goty ther paa landet. Dog saa at forne Jørgen Ketting och hans arffuinge, fkulle were oß och wore

---

Side nr. 302

Dokument Nr. 205 (fortsat)

effther= kommere koninger vdj Danmarck och Danmarckis rige hulde och tro, wort och rigens gaffnn och beste wide och ramme, och wor ftade och forderffue aff theris yderste formue wende och affuerige. Thij forbiude wij alle, ehuo the helft ere eller were kunde ferdelis wore fogitter, Embigmend och alle andre, forne Jørgen Ketting eller hans arffuinge her emod paa forne Wal= lentzgaard eller nogen fin rente och rette tilliggelse met herlighett och frihett effther fom forfchr[eff]t staar, at hindre eller i nogre maade forfang at giøre vnder wort hyllist och naade. Giffuit Lunde= gaard then xiij Aprilis 65.

(Udkast i Geh. Arch. Bornh. 51).

Oversættelse

Frederik II. Gøre alle vitterligt, at vi af vor synderlige gunst og nåde, så og for trofasthed og villig tjeneste, som os elskelige Sweder Ketting, embedsmand på vort slot Hammershus og vor jurisdiktionsfoged på vort land Bornholm, hidtil har gjort og bevist, og han og hans søn Jørgen Ketting herefter trofast måtte gøre og bevise, har undt, skødet og givet forne Jørgen Ketting og hans arvinge en vor og kronens gård på forne vort land Bornholm, beliggende i Sønder herred i Aaker sogn, kaldet Wallensgaard, med al samme gårds rente og rette tilliggende, ager, eng, skov, mark, fiskevand, fægang, vådt og tørt aldeles intet undtaget, at have, nyde, bruge og beholde til arvelig eje med al kongelig rente og rettighed, så frit som adelen nyder og bruger deres gods der på landet. Dog således, at forne Jørgen Ketting og hans arvinge skal være os og vore efterkommere konger udi Danmark og Danmarks rige hulde og tro, vort og rigets gavn og bedste vide og ramme, og vor og dets skade og fordærv af deres yderste formue afvende og afværge. Derfor forbyder vi alle, hvem det end måtte være, særdeles vore fogeder, embedsmænd og alle andre, at hindre forne Jørgen Ketting eller hans arvinge heri med hensyn til forne Wallensgaard eller nogen dens rente og rette tilliggende med herlighed og frihed, efter som forskrevet står, eller på nogen måde gøre dem forfang derved under vor hyldest og nåde. Givet Lundegaard, den 13. april [15]65.

Historisk kommentar

Dokument 205 er et gavebrev af 13. april 1565, hvorved Frederik II skøder krongodset Wallensgaard i Aaker sogn, Sønder herred, til arvelig eje for Jørgen Ketting - søn af den mægtige embedsmand Schweder Ketting - og hans arvinge, med al kongelig rente og rettighed så frit som adelens gods. Gaven, der udstedes blot to dage efter Schweder Kettings egen bestalling på Sankt Jørgens Hospital og jurisdiktionen (Dokument 204), viser tydeligt, hvorledes kongens gunst mod Schweder Ketting for hans tro tjeneste under den nordiske syvårskrig (jf. hans krigsbreve, Dokument 190-201) også kom hans søn til gode, og illustrerer den godskoncentration, Ketting-familien opnåede på Bornholm i disse år. Betingelsen om troskab og fremme af kongens og rigets gavn er den sædvanlige klausul i sådanne gavebreve.

Resumé

Gavebrev af 13. april 1565, hvorved Frederik II til arvelig eje skøder krongodset Wallensgaard i Aaker sogn til Jørgen Ketting, søn af amtmand Schweder Ketting, og hans arvinge, med al kongelig rente og rettighed så frit som adelens gods - udstedt kort efter faderens bestalling på Sankt Jørgens Hospital og jurisdiktionen (jf. Dokument 204).

Dokument Nr. 206

1565. 20 Mai. Skrivelse fra Schweder Ketting om den Svenske og den Danske Flaades Bevægelser.

Stormectigste høgbornne Første allerdenabigsthe herre och konningh, Retth nu paa thenne thiime seer ieg paa eders Konng. Matts. flott Hammershufenn wedt xxx sthoir Skiib kommendis Nort Nordost wdaff søenn rett det Swennfke far= wannbt, dog kannd ieg icke tellge thennom alle, menn y lennger ieg feer effter thennom bis mere bliiffuir de, saa kannd ieg icke annbett tenncke ennd thett er then Swenske flaabe. Saa er her icke mannge Orloffs Skiib aff edirs Konng. Matts. el= ler aff be lybske Skiibe mere end welbyrdige Manndt Peter Witfelltt med iiij ellir v och v aff be lübske. Saa haffuer ieg rett nw giiffuidt thennom Aduarfell fønndenn Landis, saa att the gaar nw til Seils med forhoffninge de kommer jo ij der= ris Beholdt hoifs Flaaben før ennd den store Swennste flaabe kommir hoifs thennom. Menn er edirs Konng. Matts. och de løbste stibb tilhobe, saa haffuir de der forre inngenn nødtt. Sodanth som ieg nu seer haffuir ieg icke annbett thoribtt ennd giiffuidt edirs Kong. Matt. ellir edirs Nadis Statholder sa= dannt tillfennde. J liige maade haffuir ieg oc streffuitt till edirs Konng. Matts. och de Lybstis Amerall med Bønn edirs Konng. Matt. tager mig thenne minn Striiffuillsse icke till wnaade, ieg gior thett y thenn besthe meninghe. Fornem=

Side nr. 303

Dokument Nr. 206 (fortsat)

mer ieg nogenn anndenn Beftedt will ieg tobe Dag och Natt giiffue eders Kong. Matt. ellir edirs Naadis Statholder dett tilkennde. Thenn Allbfommechtigfte gudtt giiffue eders Konng. Matt. ett langgt sundtt Leffuinbtt och offuirwinning offuer alle hannß Fiennbe. Ret nu haffuer ieg Eders Konng. Matt. Bønn= der her paa Lanndbedtt jj Nøstninghe och acther thette eders Kong. Matt. Landtt att frij och forsware Eders Naade och de lybste till øre och priiß, oß sellff till gaffnn, Gud Allsommec= tigste giiffue oß synn Naade, huildedt ieg edirs Konng. Matt. nu och allthiibt will haffue beffalebtt. Thenn store naade eders Konng. Matt. mig fattig manbt bobe medt thenn friihedt

paa enn gaarbtt och thenn geftlige Juribir sager betroir kannd ieg icke nw y thenne minn store haft edirs Konng. Matt. noc= sommelige betacke, menn thenn Allsommectigste Gud fkall thet ygienn belønne. Dat. paa edirs Konng. Matts. Slott Ham= mershuusenn thenn 20 dag Maij Anno 65.
Edirs Konng. Mats.
troer wnnderdanningh och thyenner
Sweder Kettingk.

Udskrift: Denn Stormectigfthe høgbornne Forfthe och herre, Herr Frederich thenn Anden mebtt gudz naabe till Danmarck Norge, wennbift och Gottis Konning, Hertug wbi Sleswig, Hollftenn, Stormarft och Dytt= merftenn, Greffue wbi Olbenborck och Delmenhorfth mynn alber naabi= gefthe Herre oc konningk. Producerit haffnie 22 Maij, 1565.
(Danfk Orig. i Geh. Arch. i Saml. til Danfke Kong. Hift. Fafc. 51.)

Oversættelse

Stormægtigste, højbårne fyrste, allernådigste herre og konge, ret nu i denne stund ser jeg fra Eders Kongelige Majestæts slot Hammershus omtrent 30 store skibe komme nordnordøst udaf søen, ret i det svenske farvand, dog kan jeg ikke tælle dem alle, men jo længere jeg ser efter dem, des flere bliver de, så jeg kan ikke tænke andet, end at det er den svenske flåde. Så er her ikke mange orlogsskibe af Eders Kongelige Majestæts eller af de lybske skibe mere end den velbyrdige mand Peter Witfeldt med 4 eller 5 og 5 af de lybske. Så har jeg lige nu givet dem advarsel sønden for landet, så at de nu går til sejls med forhåbning om, at de kommer jo i deres beholdte havn før end den store svenske flåde kommer dem nær. Men er Eders Kongelige Majestæts og de lybske skibe tilhobe, så har de derfor ingen nød. Sådant, som jeg nu ser, har jeg ikke tordet andet end give Eders Kongelige Majestæt eller Eders Nådes statholder sådant til kende. Ligeledes har jeg også skrevet til Eders Kongelige Majestæt og de lybskes admiral med bøn om, at Eders Kongelige Majestæt ikke tager mig denne min skrivelse til unåde, jeg gør det i den bedste mening. Fornemmer jeg nogen anden besked, vil jeg tilbyde dag og nat at give Eders Kongelige Majestæt eller Eders Nådes statholder det til kende. Den Almægtigste Gud give Eders Kongelige Majestæt et langt, sundt levned og overvindelse over alle hans fjender. Ret nu har jeg Eders Kongelige Majestæts bønder her på landet i rustning, og agter dette Eders Kongelige Majestæts land at frede og forsvare Eders Nåde og de lybske til ære og pris, os selv til gavn; Gud Almægtigste give os sin nåde, hvilket jeg Eders Kongelige Majestæt nu og altid vil have befalet. Den store nåde, Eders Kongelige Majestæt mig fattige mand beviser med den frihed på en gård og den gejstlige jurisdiktions sager betror, kan jeg ikke nu i denne min store hast Eders Kongelige Majestæt nok så meget betakke, men den Almægtigste Gud skal det igen belønne. Givet på Eders Kongelige Majestæts slot Hammershus, den 20. dag maj anno [15]65.
Eders Kongelige Majestæts
tro undersåtlige og tjener
Sweder Ketting.

Historisk kommentar

Dokument 206 er et dramatisk øjenvidnebrev af 20. maj 1565 fra Schweder Ketting til Frederik II, skrevet i stor hast direkte fra udkigsposten på Hammershus, mens omkring 30 store skibe - som Ketting straks identificerer som den svenske flåde - kommer sejlende nordnordøst ude fra havet, ret i det svenske farvand. Ketting konstaterer, at der kun findes få orlogsskibe til stede for kongen og de lybske forbundsfæller, blot Peter Witfeldt med 4-5 skibe og 5 lybske skibe, og han sender straks

advarsel sønden for landet, så disse kan nå i sikker havn før den overlegne svenske flåde når dem. Brevet, der ender med Kettings taknemmelighed for kongens nylige gunstbevisninger (jf. Dokument 204-205's forleninger blot måneder forinden), illustrerer på fornemste vis Kettings rolle som Bornholms øjne og øre under den nordiske syvårskrig: han holder konstant udkig fra Hammershus, mobiliserer straks bøndernes værn ('i rustning') og videresender efterretninger både til kongen og til den lybske admiral. Dokumentet er dateret midt mellem de to store søslag ved Bornholm i 1563 og 1564 (jf. Dokument 190, 196, 199) og viser, at flådebevægelserne omkring øen fortsatte med at kræve årvågenhed langt ind i krigens sidste år.

Resumé

Øjenvidnebrev af 20. maj 1565 fra Schweder Ketting på Hammershus til Frederik II, hvori han indberetter synet af omkring 30 svenske skibe ud for Bornholm, advarer de fåtallige danske og lybske orlogsskibe (Peter Witfeldt med 4-5 skibe, 5 lybske skibe) om at søge sikker havn, mobiliserer bøndernes værn til landets forsvar og takker kongen for nylige nådesbevisninger.

Dokument Nr. 207

1565. 23 Mai. Om Øl som skal brygges af Bønderne til Flaaden; item om 300 Matroser at udtage.

Fredr. II. til Schweder Ketting paa Bornholm: „wilder att wij nu flicke till thig noget malt och homble, bedendes theg och wille, att thu will beftille hoß bønnderne, att ther motte bliffue brøgt saa møggit øl til wort Orloug Stiibes behoff, och were rede til thenb thiib, effther fom wor Amirall, oß Elfft. Herloff Trolle thig tilfchriffuenbis worder. Tislligefte att

---

Side nr. 304

Dokument Nr. 207 (fortsat)

thu wille handle mett bønderne, att the felffue wille lade gode thønnder til forne øll, forne wor Amirall fkall forflaffe thennom thønner egen naar floden kommer ther vnnder Landit. Same= lebes bede wij thig och wille, att thu wilt giøre thin fterfte fliidt att vbtage til wortt behoff ther paa Lanbit iijC gode raffe farle mett gobe bulige werger, och thennom ther holbe tilftebe, til wor Amirall thig tilfiger att hanb tha thennom til Skibene mue bekomme. Ther mett giør thu oß fynderligen til wilge. Befalendes theg Gudt Ex Haffnie 23 Maij Aar etc. 65."

(Tegn. paa alle Land. viij 295.)

Historisk kommentar

Dokument 207 er et kongebrev af 23. maj 1565 fra Frederik II til Schweder Ketting om forberedelserne til flådens forsyning i den afsluttende fase af den nordiske syvårskrig. Kongen sender malt og humle til Bornholm og pålægger Ketting at få bønderne til at brygge så meget øl som muligt til orlogsflådens behov, i gode tønder, som admiral Herluf Trolle vil lade afhente, når flåden kommer under landet. Samtidig skal Ketting med største flid udtage 300 gode, raske karle med gode, dygtige våben fra landet og holde dem rede, til admiralen tilsiger, at de kan hentes om

bord på skibene. Dokumentet, udstedt tre dage efter Kettings eget rapportbrev om den svenske flådes bevægelser (Dokument 206), viser de to sider af Bornholms rolle i flådekrigen: øens landbrug og befolkning stilles direkte i den kongelige flådes tjeneste, både som proviantleverandør (øl) og som mandskabsreserve (300 matroser/soldater), koordineret gennem Herluf Trolle som admiral.

Resumé

Kongebrev af 23. maj 1565 pålægger Schweder Ketting at få de bornholmske bønder til at brygge øl til flådens behov i gode tønder, som admiral Herluf Trolle skal afhente, samt at udtage 300 gode, velbevæbnede karle fra landet og holde dem rede til indskibning, når admiralen giver besked.

Dokument Nr. 208

1565. 17 Juni. Efterretning om den Svenske Flaade.

Schweder Ketting til Herlof Trolle, Kong. Matts., og til Fred. Knebel og Johan Kumpferbeck, Staden Lybeks Admiraler. De Svenske have ligget under Bornholm i 8 Dage og have gjerne villet være i Land paa Den, men han har forhindret det og vil saa fremdeles gjøre. I de samme 8 Dage ere en Mængde Skibe, ogsaa Hollændere, løbne gjennem Sundet til Calmar, og de Svenske sende nu og da en „Galleide," eller et af de mindre Skibe med dem. I lang Tid have de Svenske havt 42 Skibe her og igaar som 6 til fra Calmar, saa de i dette Øieblik lette for Rønne med 48 Skibe og løbe vester i. Han beder om Penge og Krudt. Dat. Rønne Trinitat. Søndag om Morg. Kl. 7 „ganz ilich."

(Raadh. Arch. i Lyb. Acta Dan. Misc. 49.)

Historisk kommentar

Dokument 208 er et efterretningsbrev af 17. juni 1565 fra Schweder Ketting til admiralerne Herluf Trolle (kongens), samt Fred. Knebel og Johan Kumpferbeck (Lybeks), om den svenske flådes bevægelser omkring Bornholm. Ketting rapporterer, at svenskerne har ligget under øen i 8 dage og gerne ville være gået i land, men at han har forhindret dette og vil fortsætte dermed. I samme periode er en mængde skibe, også hollandske, løbet gennem Sundet til Calmar, mens svenskerne af og til sender en galej eller et af de mindre skibe efter dem. Efter i lang tid at have haft 42 skibe ved Bornholm og med yderligere 6 skibe fra Calmar dagen før, letter den svenske flåde nu med 48 skibe fra Rønne og sejler vestpå - brevets korte, hastige afslutning på tysk, 'ganz eilig' ('i stor hast'), understreger den akutte, øjeblikkelige karakter af rapporteringen. Ketting beder samtidig om penge og krudt til forsvaret. Dokumentet er endnu et eksempel på Kettings vedvarende funktion som udkigspost og efterretningskilde for både den danske og den lybske flåde i krigens sidste fase (jf. Dokument 206-207), og viser, hvor tæt Bornholm fulgte den svenske flådes hver bevægelse i sommeren 1565.

Resumé

Efterretningsbrev af 17. juni 1565 fra Schweder Ketting til admiralerne Herluf Trolle, Fred. Knebel og Johan Kumpferbeck om, at den svenske flåde efter 8 dage under Bornholm - hvor Ketting

forhindrede landgang - nu letter fra Rønne med 48 skibe og sejler vestpå; han beder samtidig om penge og krudt.

Dokument Nr. 209

1565. 2 August. Om Landsknegte at sende til Bornholm.

Barthol. Tinappell, Johan Kerckrinck og Christoffer Mes= serschmidt til Raadet i Lybek: Schweder Ketting havde beklaget sig over, at Admiralerne ved deres Affeiling fra Bornholm ikke havde overladt ham nogle Knegte som de havde lovet. Gesandterne ville nu efter Aftale med Admiralerne sende nogle Knegte, med en afdanket Profos, for at Regimentet kan føres desto bekvemmere, saasnart de blive enige om Besoldnin=

Side nr. 305

Dokument Nr. 209 (fortsat)

gen, hvorom man endnu underhandler. Man har ment, at Bornholmerne skulde selv besolde disse Knegte, men da disse Øvoere ere fattige og aarligt maa udrede Kongen og Sta= den Skat og Skyld, er man kommen til den Beslutning at forskaane dem herfor. Lybeck bør altsaa afholde Besoldningen og man haaber at Raadet vil billige dette etc. Dat. Copenha= gen 2 August 65.

(Raadh. Arch. i Lyb. Acta Dan. Misc. 49.)

Historisk kommentar

Dokument 209 er en skrivelse af 2. august 1565 fra de danske gesandter Bartholomæus Tinappel, Johan Kerckrinck og Christoffer Messerschmidt til Rådet i Lybek om udsendelse af landsknægte til Bornholm. Baggrunden er, at Schweder Ketting havde klaget over, at admiralerne ved deres afsejling fra Bornholm ikke havde efterladt ham de knægte, de havde lovet (jf. Dokument 207's udtagelse af 300 mand og Dokument 208's rapport om flådens bevægelser). Gesandterne vil nu efter aftale med admiralerne sende nogle knægte samt en afdanket profos (militærpolitibetjent), så regimentet kan føres mere hensigtsmæssigt, så snart man bliver enige om besoldningen, hvorom der endnu forhandles. Man havde overvejet, at bornholmerne selv skulle besolde disse knægte, men da øens indbyggere er fattige og årligt må udrede skat og skyld til både kongen og staden Lybek, besluttede man at forskåne dem herfor - i stedet bør Lybek selv afholde besoldningen, hvilket gesandterne håber, at Rådet vil billige. Dokumentet giver et sjældent indblik i den administrative og økonomiske koordinering mellem den danske krone og Lybek om troppeholdet på Bornholm under krigens sidste fase.

Resumé

Skrivelse af 2. august 1565 fra de danske gesandter i Lybek om udsendelse af landsknægte og en profos til Bornholm efter Schweder Kettings klage over manglende troppehold; da de bornholmske bønder er fattige og allerede tynget af skat, foreslås det, at Lybek selv afholder besoldningen af knægtene.

Dokument Nr. 210

1565. 18 Septbr. Om den Svenske Admirals Bestræbelser efter at indtage Den m. m.

Schweder Ketting til Kongen. Efter forskjellige Beret= ninger om Admiral Hans Laurentzen (Jernstjæg) og den store Svenske Armada, siger han, at han tænkte Svensken vilde løbe til Rydhyb for at indtage de Knegte, der laae i og om Stralsund, men istedet derfor kom han i Ondsdags igjen her under Landet med 36 Skibe, hvoriblandt 14 store og de andre „ziemliche schiffe, schofs vnd regiertt gewaldiglich", og tænkte dermed at indtage Landet; men naar Svensken skjød 4 Skud mod Lan= det, skjød S. K. 8 Skud fra Landet mod ham, og dette holdt ved 3 Dage og Nætter hele Landet rundt; han sparede hver= sen Krud eller Lod af hele og halve Kartover. „Ich habe eßliche deutsche Landzknechtt, vnd alle die pauren in ziemlichen Ru= stunge, wende an fleiß tag vnd nacht, lege selbest bey dem strande, haltte die pauren vnder hartter straffe, daß sie sich weheren müsen bey leibeß pehn, früchte eß solde sonst balde ein ander gestaldt kriegen, dafs Gott gnedig abwende." Da Fienden ikke kunde saae sin Villie med Magt sendte han i Løver= dags en lille Blegings Dreng, havde havde fanget, i Land med et Brev, som han sender Kongen med en Affkrift til Statthol= deren Mogens Gyldenstierne. Han mente nu at Fienden skulde have efterkommet hans Skrivelse og forsøgt „die viellen fenlein vnd vnßer narrenspiell wie erß nennedt", da løb han syd paa 3 Uge søes i den Mening, at Folket skulde forlade Stranden; men Ketting førte Folk og Skyts paa Vogne til Stranden og

---

Side nr. 306

Dokument Nr. 210 (fortsat)

lod 10 Fahner flyve. Fjenden skjød meget stærkt mod Landet, men den eneste Skade han gjorde var at han skjød 2 Ænder, der sad paa Stranden. Tilsidst kom han med 5 Espinger fulde af Folk og vilde gjort Landgang, hvilken dog blev afslaaet, hvorpaa han seglede nordpaa og lod kun 6 Skibe krydsende under Landet etc. Det øvrige gaaer ud paa at raade Kongen at lade bygge Skibe i Norge, Fyen, Jylland, i Neustadter Big, Eckernførde, Kiel og Flensborg og forøge sin Flaade etc. Han fortæller dernæst at Keiserens Sendebud havde været her paa Landet 2 Dage og Ketting havde befordret ham til Simbrits= hamn, hvorfra han kom til Hertug Adolfs Pinke, hvilken han skal have sat til paa Øland m. m.

(Orig. i Geh. Arch. Saml. til de Danske Kong. Hist. Fasc. 54.)

Historisk kommentar

Dokument 210 er en udførlig indberetning fra Schweder Ketting til kongen om admiral Hans Laurentzen ('Jernstjæg') og den store svenske armadas forsøg på at indtage Bornholm i september 1565. Ketting havde ventet, at svenskeren ville løbe til Rügen (Rydhyb) for at indtage de knægte, der lå i og om Stralsund, men i stedet vendte han onsdag tilbage til Bornholm med 36 skibe, deraf 14 store, og forsøgte at indtage landet ved beskydning; Ketting besvarede hver 4 svenske skud med 8 fra land, og kanonaden fortsatte i 3 døgn og nætter hele landet rundt, uden at han sparede krudt eller lod. I sit tyske citat forsikrer han, at han har nogle tyske landsknægte og alle bønderne i

rustning, holder skarp vagt dag og nat ved stranden under hård straf, så bønderne må værge sig ved livsstraf, af frygt for at det ellers snart skulle tage en anden vending, som Gud nådigt afvende. Da fjenden ikke kunne få sin vilje med magt, sendte han lørdag en lille fanget dreng fra Blekinge i land med et brev, som Ketting videresender til kongen med afskrift til statholder Mogens Gyldenstierne; han formodede, at fjenden nu ville prøve 'de mange faner og vort narrespil, som han kalder det', men i stedet sejlede sydpå 3 uger til søs i den tro, at folket ville forlade stranden - hvilket Ketting modvirkede ved at føre folk og skyts på vogne til stranden og lade 10 faner vaje. Fjendens beskydning gjorde kun ringe skade (2 ænder på stranden), og et forsøgt landgangsforsøg med 5 pramme fulde af folk blev afslået, hvorefter fjenden sejlede nordpå og lod kun 6 skibe krydse under landet. Ketting råder desuden kongen til at lade bygge skibe i Norge, Fyn, Jylland, Neustadt, Egernførde, Kiel og Flensborg for at forøge flåden, og fortæller om kejserens sendebud, der havde opholdt sig 2 dage på øen og var blevet befordret videre til Simrishamn og derfra til hertug Adolfs pinke, som skal have sat ham i land på Øland. Dokumentet er et af de mest detaljerede vidnesbyrd om Bornholms militære forsvarsevne og Kettings personlige lederskab i krigens sidste fase, kort før fredsslutningen i Stettin 1570.

Resumé

Indberetning fra Schweder Ketting til kongen om svenskerne under admiral Hans Laurentzens forsøg på at indtage Bornholm i september 1565: efter tre døgns kanonade, som Ketting besvarede fra land, og et afslået landgangsforsøg, trak fjenden sig tilbage; Ketting redegør desuden for sit forsvar med bønder og landsknægte, foreslår udbygning af flåden fra flere byer, og fortæller om kejserens sendebuds gennemrejse.

Dokument Nr. 211

1565. 25 Oktbr. Schweder Ketting til Mogens Gyldenstierne om den Svenske Flaades Bevægelser. De Danske og Lybske Officerer gjøre intet andet end broute af de Bedrifter de ville udføre og forøvrigt at requirere Fornødenheder fra Øen. Om en Storm i hvilken 2 af Jens Bildes Jagter af Gulland ere forliste paa Bornholm m. m.

Mynn ganndsche wennlige och tiennstactige willige hell= senn eber nu och allethiidt forsentt mebtt wor herre etc. Kjere her Stadtholder, gunstighe herre och wenn. Negesth enn wennlige tacksigellsse for allt gott giffuer ieg Ebirs Strengs= hedit tilkennde att ieg schreff eder nu wedtt xiiij Dage mebtt enn Hollennder och sennde ebir enn tre wiildtbraabtt mebtt samme Hollender, forhaabennbes sabant er edir tilhande kom= met. Samme thiidit schreff ieg ebir huis kundtschab ieg aff de Vaabßmennd som løbe fraa thenn Suennske Flaabe haffbe, saa att ther skall komme xij Suennske orloffs skiib mebtt nogenn kopfarther atth følge till Strallfunbtt. Saa waar samme kunbtt= schab wisse, saa at the xij orloffs stiib løbe thette Lannbtt forbij mebtt xxvj kopfarther er ij Dag viij Dage, och tog migh ij schønne schuber her wnnder lanndbett, medtt vj lester salltt och annditt godtts, att ieg misthe ther wbj saa gott som iiijC Dal=

Side nr. 307

Dokument Nr. 211 (fortsat)

ler. Haffde her da werridtt x ellir xij aff Konng. Matts. och the Lybstis orloffs Stiib, som ieg om schreff, saa haffbe be well fanngett skønnt Bytte. Her waar daa ij lybske pincker wndir Lanndittt, giorde thennem noch aff therris formuge, menn haffde de icke werridtt saa ganndske wel besegilltt, saa haffde de och kommidt ij the Suenskis henndir. Saa ligger samme xij or= loffs stiib for Nydybett, ladder the kopfartir ygenn, erre nu wenn= tendis mebtt thette forste wer. Nu tøckis migh efftir minn ringe Forstanndtt, att manndtt jo wel kunde gjøre thennom Af= breck, om her waar nogenn som wille slaas mebtt Fjennden. Jeg wid icke huadt jeg skall skriffue, wnnderlige gaar thenne Feide for sigh: kommer her nogen aff Kong. Matts. ellir de Lybstis orloffs skiib landt de gandsche well pucke og prale, slaar the Suenske ihiell och seer iungenn aff thennom, och will allethiidtt haffue aff thette lille lannbt saa att thett bliffuer slett forderffuiitb. De haffuer holdith en stor hob Lanndzknegte och holder thennem enndnu, saa att wij haaber thette lannbtt att holde for denn Suennske alltt mebtt gudz hielpe. Kjerre her Monns, thett thienner icke att schriffue huis manndtt stundum seer og hører: Gud forbarme sig offuer thenne Feide. Sam= melebis giiffuir jeg edir klarligenn tilkennde att nu ij søndags natth wbj enn stoir storm, bleff her ij aff Jenns Bildis Jag= ther paa Gottlanndtt, thenn ene med manndtt och alltt, de An= dre blessue alle reddebe, menn skiibett allt ij styfker. Saa er nu then ene Hoffuidzmanndtt, wedtt naffn Thommis Holsthe dra= gen her fraa ad Riobenhaffnn medtt xxiiij Karlle. Anncker, Thuff och schøbtt er mesth bergett och liggir her. Huis edirs Strenngghed nu raader hannom, der efftir kanndtt hand fig holde. Manbtth motte fee enn ynnckelighebtt paa the døde karlle som ere begraffuene, och enn partt ere icke enndnu funbenn. Anndett haffuer jeg icke att schriffue edirs Strenng= hed, men will her mebtt haffue eder thenn Allsommegtige Gud befalenndis. Dat. Hammershufen thenn 25 Octobris Anno 65.
Sueder Kettinnck.

Udskrift: Erlig welbyrdig Manndtt och strenngge Ridher her Mag=

Side nr. 308

Dokument Nr. 211 (fortsat)

nus Guldensternn till Sthiernnholm, Kong. Matts. til Dannemarcks minn Aldirnadigste herris Stadtholder paa Kiobennhaffnns Slott, minn gunstige herre, gandsfke wenligenn thilskreffuit. (Dansk Orig. paa Papir i Geh. Arch.)

Oversættelse

Min ganske venlige og tjenstvillige hilsen nu og altid tilsendt med vor Herre etc. Kære herr statholder, gunstige herre og ven. Efter en venlig taksigelse for alt godt giver jeg Eders Strenghed til kende, at jeg skrev til Eder nu for 14 dage siden med en hollænder og sendte Eder tre vildtbrad med samme hollænder, i håb om at det er kommet Eder til hånde. Samtidig skrev jeg Eder, hvad kundskab jeg havde fået af de skibsfolk, som løb fra den svenske flåde, nemlig at der skulle komme 12 svenske orlogsskibe med nogle kaperfarere for at følge til Stralsund. Så var samme kundskab rigtig, for de 12 orlogsskibe løb dette land forbi med 26 kaperfarere for 8 dage siden, og tog mig to skønne skuder her under landet, med 6 læster salt og andet gods, så at jeg mistede derved så godt som 400 daler. Havde der da været 10 eller 12 af kongelig majestæts og de lybskes orlogsskibe, som jeg skrev om, så havde de vel fået skønt bytte. Her var da to lybske pinker under landet, som

gjorde dem nogen skade efter deres formåen, men havde de ikke været så ganske vel bevæbnede, så var de også kommet i svenskernes hænder. Så ligger samme 12 orlogsskibe for Ny Dybet og lader kaperfarerne igen, og venter nu på det første gunstige vejr. Nu synes mig efter min ringe forstand, at man vel kunne gøre dem afbræk, om der var nogen her, som ville slås med fjenden. Jeg ved ikke, hvad jeg skal skrive, underligt går denne fejde for sig: kommer her nogen af kongelig majestæts eller de lybskes orlogsskibe i land, da praler og pukker de storligt, slår de svenske ihjel og skåner ingen af dem, og vil altid have noget af dette lille land, så det bliver helt fordærvet. De har holdt en stor hob landsknægte og holder dem endnu, så vi håber at kunne holde dette land mod svenskeren, alt med Guds hjælp. Kære herr Mogens, det tjener ikke til at skrive, hvad man stundom ser og hører: Gud forbarme sig over denne fejde. Ligeledes giver jeg Eder klarligt til kende, at nu i søndags nat i en stor storm forliste her to af Jens Bildes jagter fra Gulland, den ene med mand og alt, de andre blev alle reddet, men skibet lå helt i stykker. Nu er den ene høvedsmand, ved navn Thomas Holst, draget herfra til København med 24 karle. Anker, tovværk og skyts er for det meste bjærget og ligger her. Hvad Eders Strenghed nu råder ham til, derefter kan han indrette sig. Man måtte se en ynkelighed på de døde karle, som er begravet, og en del er endnu ikke fundet. Andet har jeg ikke at skrive Eders Strenghed, men vil hermed have Eder den Almægtigste Gud befalet. Givet Hammershus, den 25. oktober anno [15]65.
Sweder Ketting.
Udskrift: Ærlig, velbyrdig mand og strenge ridder, herr Mogens Gyldenstierne til Stjernholm, kongelig majestæts til Danmarks min allernådigste herres statholder på Københavns Slot, min gunstige herre, ganske venligt tilskrevet.

Historisk kommentar

Dokument 211 er et langt privatbrev af 25. oktober 1565 fra Schweder Ketting til rigets statholder Mogens Gyldenstierne på Københavns Slot, der giver et levende og til tider opgivende billede af krigens sidste fase set fra Bornholm. Ketting fortæller om en tidligere sending af vildtbrad, videregiver efterretninger om en svensk eskadre på 12 orlogsskibe, der eskorterede 26 kaperfartøjer forbi øen mod Stralsund og undervejs kaprede to af hans egne skuder med salt og gods til et tab af omkring 400 daler - et tab, der understreger hans dobbeltrolle som embedsmand og handlende. Han bemærker resigneret, at fejden føres underligt: når danske eller lybske orlogsskibe endelig kommer til, praler de blot af deres bedrifter og udplyndrer i stedet det lille land yderligere, mens Bornholms egen forsvarsstyrke af landsknægte og bønder må bære den egentlige byrde ('Gud forbarme sig over denne fejde'). Brevet slutter med en gribende beretning om forliset af to af den gotlandske lensmand Jens Bildes jagter i en storm ud for Bornholm samme uge, hvoraf den ene gik ned med mand og mus, mens de omkomne kun delvis kunne bjærges og begraves. Dokumentet, skrevet blot måneder før Den Nordiske Syvårskrigs afslutning (Stettinfreden 1570 - krigen sluttede formelt 1570, men de sidste kamphandlinger fandt sted i disse år), viser den vedvarende usikkerhed og de økonomiske tab, Bornholm og dets befolkning led under krigens langvarige forløb, samt Kettings fortrolige, personlige forhold til rigets statholder.

Resumé

Privatbrev af 25. oktober 1565 fra Schweder Ketting til statholder Mogens Gyldenstierne om en svensk eskadres passage forbi Bornholm, der kostede Ketting to skuder med salt og gods (ca. 400 daler), om hans opgivende syn på krigsførelsen, samt om forliset af to af Jens Bildes gotlandske jagter i en storm, hvoraf den ene gik ned med mand og mus.

Dokument Nr. 212

1565. 4 Novbr. Brev til Statholder Mogens Gyldenstierne med Tidende om de Svenske. Jørgen Ruds Bønder ville ikke bidrage til Landsknegtenes Underholdning; om Ketting ikke kunde faae disse Bønder i Forlehning. Om Tilladelse til at hugge 20 Ege Bjelker til en Jagt m. m.

Mynn thiennstactige helssenn eders strennghedtt allthidtt forsenntt mett wor herre. Kjerre her Mogenns, herre och gode wenn. Huorlunde thenn suenske skickede sig her wnnder lanndtt nu wedtt v wger haffuer jeg allerede schreffuitt eder till, och att hannbtt waar her nu wedtt xiiij Dage atter medtt xxvj kopfartir att ledttsage, haffuer ieg Ethers S. h. och til= streffuitt. Saa er hanndtt endnu tilbage for Nydybett, er att befrycte hand ther thet møgle friigsfolck som ij Lante Mech= lenborch och ij Pommerenn (er) forsamledt indtager och kom= mir saa atthir till oß, dog haffuer jeg enndtinu ett friftt modtt att holde thette Lanndt for hannem, alltt mett gudz hielp. Jeg haffuer enndtinu nogen thysske landzknegte, huilcke thenn Lybske her= rir befolde, dog holde Bonndirne thennom med madtt och øll. Saa haffuir welbyrdige manndtt Jørgenn Rudtt her paa landett ij Forlenninnge xxxij Bønnder som Per Ore pleyde att haffue. Saa will jeg gandske giernne widde om samme Bønnder icke saa well som Anndre Konng. Matts. min naadighe herris Bønnder huer effther sin formuge holde skulde. Thet giffuer mig stoir thuedragtighedtt emellum Almuenn efftir de høre alle Kong. Matt. till och de fchulle sidde frij, slattis och de anndre Frismendtz thiennere her paa landett fchulle bere Thünggen allene. Beder eders S. h. her paa ett gott Raadtt, dereffther will jeg giernne schicke meg. Wifste jeg att thenn gode Manndtt Jørgenn Rudt icke bleff fortornett willde jeg bede Konn.

Side nr. 309

Dokument Nr. 212 (fortsat)

Matt. att hans naade wilde wnde mig samme Bønder enn thiidttlang for enn muglig Affgifft ellir huor hanns naade to= ckis. Her wbi kunde eders S. h. well were mig enn god till= hjelpere. Jeg haffuer og schreffuit min gunstige herre Hanns Schogordtt till herom, huis Eders S. h. og hannum tøckis will jeg thet lade bliffue. Wifte jeg att fchulle hermed fortørne Jørgenn Rwdtt ellir nogenn aff hanns wennir wilde jeg thet nedigtt. Tenncker hanndtt haffuir dog liiden fordeell aff samme Bønder mer enndtt Landgildett. Hannd sender en aff hans Karle her offuer huer Aar; alltt huadtt hann figer schall werre Rett, saa att en partt aff samme gorde sthaar slett øde og ther till med giffuer thet mig stoir Klammerrig medt the anndre Konng. Matts. Bønnder. Giør de nogen ffell wille de icke werre straf= sett, men strar schiuder dennom for therris husbonde Jørgenn Rwdtt. Nu kand edirs S. h. well selff tennncke huor enn fat= tig fronenns Bonde skall drage herfra ij Schonne, Judtlandt ellir huor thenn gode manndtt er beleget*). Kunde thette nu skee som forskreffuitt sthaar, schulde giffue godtt enndrectighedtt her paa Lanndett, huilckidtt nu well Behoff giøris. Hellder thet fker ellir icke, saa beder jeg eders S. h. ganndske giernne ij will bede Konng. Matt., hanns naade wilde wnde migh aff samme godits xx ege Bielcker att hugge till enn Jacht, som jeg nu forhennder haffuer, og skall samme Jagtt well forfarre saa mogen kundtschab som Anndre, menn wben Konng. Matts. schriffttlige Beffalingge will jeg nedigtt lade hugge enn stock. Saa will jeg haffue edirs Strennghedtt thenne sag befaledtt, medtt gandbske kierlige Bønn edirs S. h. will were minn gun= stige herre ij thenne og alle anndre sager, huis jegh thett effter minn yderstbe formue forschyllde og forthjenne kanndtt will jeg werre williglh, og will her mett haffue eder thenn allmegtige

*) Jørgen Rud eiede Weddygaard i Sjelland mellem Slagelse og Kallundborg, men havde hverken Forlehning, eller storre Godser i Skaane eller i Jylland.

Side nr. 310

Dokument Nr. 212 (fortsat)

Gudt beffalenndes. Dat. Hammershusenn thenn 4 Nouembr. Anno 65. *)
E. S. h. w. denner
Sueder Kettinck.

Udskrift til Mogens Gyldenstjerne etc.
(Dansk Orig. i Geh. Arch.)

*) Dette Brev var paategnet, formodentlig af Gyldenstjerne, at være modtaget den 13 Novbr.

Oversættelse

Min tjenstvillige hilsen Eders Strenghed altid tilsendt med vor Herre. Kære herr Mogens, herre og gode ven. Hvorledes svenskeren opførte sig her under landet nu for 5 uger siden, har jeg allerede skrevet Eder til, og at han var her nu for 14 dage siden igen med 26 kaperfarere at ledsage, har jeg også skrevet til Eders Strenghed. Han ligger nu endnu tilbage for Ny Dybet, og det er at befrygte, at han der optager det meget krigsfolk, som er forsamlet i landet Mecklenburg og i Pommern, og at han så igen kommer til os; dog har jeg endnu et frejdigt mod til at holde dette land imod ham, alt med Guds hjælp. Jeg har endnu nogle tyske landsknægte, som de lybske herrer har befalet, dog holder bønderne dem med mad og øl. Nu har den velbyrdige mand Jørgen Rud her på landet i forlening 32 bønder, som Per Ore plejede at have. Nu vil jeg gerne vide, om ikke samme bønder skulle holdes ligesom andre af kongelig majestæts, min nådige herres, bønder, hver efter sin formue. Det giver mig stor tvedragt blandt almuen, eftersom de alle hører kongelig majestæt til, og disse skal sidde fri, mens de andre kronbønders og lensmænds tjenere her på landet alene skal bære byrden. Jeg beder Eders Strenghed om et godt råd herom, hvorefter jeg gerne vil rette mig. Vidste jeg, at den gode mand Jørgen Rud ikke blev fortørnet, ville jeg bede kongelig majestæt om, at hans nåde ville unde mig samme bønder en tid mod en rimelig afgift, eller hvad hans nåde synes. Heri kunne Eders Strenghed vel være mig en god hjælper. Jeg har også skrevet til min gunstige herre Hans Skovgaard herom; hvad Eders Strenghed og ham synes, vil jeg lade det blive ved. Vidste jeg, at jeg hermed skulle fortørne Jørgen Rud eller nogen af hans venner, ville jeg nødigt gøre det. Jeg tænker dog, at han har liden fordel af samme bønder ud over landgildet. Han sender en af sine karle herover hvert år; alt hvad han siger, skal være ret, så at en del af samme gårde står helt øde, og desuden giver det mig stor klammeri med de andre af kongelig majestæts bønder. Gør de nogen fejl, vil de ikke straffes, men skyder straks skylden på deres husbond Jørgen Rud. Nu kan Eders Strenghed selv vel tænke, hvorledes en fattig kronens bonde skal drage herfra til Skåne, Jylland eller hvor den gode mand ellers opholder sig. Kunne dette nu ske, som forskrevet står, skulle det give god endrægtighed her på landet, hvilket nu vel behøves. Hvad enten det sker eller ej, beder jeg Eders Strenghed ganske gerne, om I vil bede kongelig majestæt om, at hans nåde ville unde mig af

samme gods 20 egebjælker at hugge til en jagt, som jeg nu har under opførelse, og samme jagt skal vel erfare så megen kundskab som andre, men uden kongelig majestæts skriftlige befaling vil jeg nødigt lade hugge en stok. Så vil jeg have Eders Strenghed denne sag anbefalet, med ganske kærlig bøn om, at Eders Strenghed vil være min gunstige herre i denne og alle andre sager; hvad jeg efter min yderste formue kan forskylde og fortjene, vil jeg gerne være villig til, og vil hermed have Eder den Almægtige Gud befalet. Givet Hammershus, den 4. november anno [15]65.
Eders Strenges velvillige tjener
Sweder Ketting.
Udskrift til Mogens Gyldenstjerne etc.

Historisk kommentar

Dokument 212 er endnu et privatbrev fra Schweder Ketting til statholder Mogens Gyldenstierne, denne gang af 4. november 1565, der behandler tre forskellige sager. Først videreformidler Ketting fortsat efterretninger om den svenske flåde, som ligger for Ny Dybet, og udtrykker frygt for, at den skal optage det store krigsfolk, der er forsamlet i Mecklenburg og Pommern, men erklærer sig fortrøstningsfuld om at kunne holde landet, alt med Guds hjælp. Dernæst rejser han en administrativ klage: Jørgen Rud har i forlening 32 bønder på Bornholm (tidligere Per Ores gods, jf. Dokument 165's omtale af Peder Ore), som ikke bidrager til landsknægtenes underhold ligesom kronens øvrige bornholmske bønder, hvilket skaber tvedragt blandt almuen og administrative vanskeligheder, da Jørgen Ruds fraværende foged skyder skylden på husbonden, hver gang bønderne begår fejl. Ketting foreslår at få disse bønder overdraget til sig selv i forlening mod en afgift for at skabe endrægtighed. Endelig beder han om kongelig tilladelse til at fælde 20 egebjælker til en jagt (mindre orlogsfartøj), han er ved at bygge til kystovervågningen, idet han understreger, at han ikke uden skriftlig kongelig befaling vil fælde så meget som en enkelt stamme. Brevets påtegning viser, at det blev modtaget af statholderen den 13. november. Dokumentet, der som Dokument 211 vidner om Kettings tætte, personlige korrespondance med rigets statholder, illustrerer både de vedvarende administrative gnidninger omkring forlenet gods på Bornholm og Kettings omhu for at overholde formelle procedurer, selv i mindre sager som skovhugst.

Resumé

Privatbrev af 4. november 1565 fra Schweder Ketting til statholder Mogens Gyldenstierne om den svenske flådes fortsatte tilstedeværelse ved Ny Dybet, om vanskelighederne med at Jørgen Ruds 32 bornholmske bønder ikke bidrager til landsknægtenes underhold som kronens øvrige bønder (Ketting foreslår selv at overtage dem i forlening), samt en anmodning om kongelig tilladelse til at fælde 20 egebjælker til en jagt under bygning.

Dokument Nr. 213

1565. 5 Novbr. Om Forlehning af 32 Bønder, der svare Jørgen Rud og Intet vilde bidrage til at forsvare Øen.

Schweder Ketting til Kongen. Efter endel Efterretninger om de krigsførende Magter i Pommern etc. siger han, at han har nogle Landsknegte, der saae Besoldning fra Lybek, men forresten underholdes af Undersaaterne paa Bornholm; men „Jürgen Rautten" har 32 Bønder, som ikke ville bidrage, hvilket giver Tvistighed etc. dersom det ikke var Jørgen Rud imod, vilde han bede Kongen

at forunde ham denne Forlehning mod en tilbørlig Rente „damitt wurde einicheitt vnder den pauren vnd gutt Regimentt gehaltten": Jørgen Ruds Bønder gjøre hvad de ville, de have ingen Foged og naar de tiltales for Retten, skyde de dem hen under Jørgen Rud. Derved vilde han (Ketting) saae nogen Opreisning for den Skade, han havde lidt i 3 Aar etc. Han siger fremdeles, at han har holdt 2 Jagter „auff kundfchaffti", der ere forliste, nu har han den 3die for Haanden og mangler Træ, han beder om at maatte tage 20 Træer i Kongens Skove. **)

(Tydsk Orig. i Geh. Arch. Saml. til de danske Kong. Hist. Fasc. 54.)

***) Den 15 Octb. 1565 havde han tilskrevet Kongen et langt Brev fuldt af Tidender fra Sverrig o. a. St., han havde hørt af Baadsfolk o. a.*

Historisk kommentar

Dokument 213 er Rørdams regest af endnu et brev fra Schweder Ketting til kongen, dateret 5. november 1565 - skrevet altså blot en dag efter Dokument 212 til statholderen, og omhandlende delvis de samme sager, men nu direkte til Frederik II. Ketting gentager sin klage over, at Jørgen Ruds 32 bornholmske bønder intet bidrager til landsknægtenes underhold, i modsætning til øens øvrige undersåtter, hvilket skaber uro og retslige vanskeligheder, da bønderne, når de tiltales, blot skyder ansvaret over på den fraværende Jørgen Rud, som ingen foged holder på stedet. Ketting foreslår igen selv at overtage bønderne i forlening mod en rimelig rente, for at skabe enighed blandt bønderne og godt regimente. Brevet indeholder desuden en oplysning, der ikke fremgår af Dokument 212: at Ketting har mistet to jagter i søforsvarstjeneste ('auf Kundschaft', dvs. i spejdertjeneste) og nu er i færd med at bygge den tredje, hvortil han beder om 20 træer fra kongens skove - hvilket forklarer og uddyber anmodningen i Dokument 212. Dokumentet viser, hvor stort slid krigen har lagt på Kettings materiel, og hvor systematisk han fulgte op på sine anmodninger ved at rette dem både til statholderen og direkte til kongen.

Resumé

Brev af 5. november 1565 fra Schweder Ketting til kongen, hvori han gentager sin anmodning om at overtage Jørgen Ruds 32 bornholmske bønder i forlening, da de intet bidrager til landsknægtenes underhold, og oplyser, at han har mistet to spejderjagter i krigstjeneste og nu bygger en tredje, hvortil han beder om 20 træer fra kongens skove.

Side nr. 311

Dokument Nr. 214

1565. 15 Novbr. Ketting fik Forlehning paa de Bønder, der have svaret Jørgen Rud.

Sueder Kietting Befalingsmand paa Borringholm fik følgebreff ad gratiam till the Kon. Mtts. vndersotte paa forne Boringholm, som Jørgen Rud wbj forlenning haffde, att the her effter skulle suare hannem. Act. hafsnie xv. Novembris Aar 1565.

(Reg. paa alle Land. Nr. 8. Fol. 483. a.)

Oversættelse

Sweder Ketting, befalingsmand på Bornholm, fik nådigt følgebrev til kongelig majestæts undersåtter på forne Bornholm, som Jørgen Rud havde i forlening, at de herefter skulle svare ham. Forhandlet i København, den 15. november år 1565.

Historisk kommentar

Dokument 214 er registerindførslen af 15. november 1565, hvorved Frederik II imødekommer Schweder Kettings gentagne anmodninger (jf. Dokument 212 og 213) om at overtage de 32 bornholmske bønder, som hidtil havde svaret Jørgen Rud, i egen forlening. Med dette korte, formelle følgebrev afsluttes den sag, Ketting havde rejst overfor både statholder Mogens Gyldenstierne og kongen selv om de administrative og sociale vanskeligheder ved, at disse bønder ikke bidrog til landsknægtenes underhold på lige fod med kronens øvrige bornholmske undersåtter. Dokumentet illustrerer, hvor hurtigt og effektivt Kettings henvendelser til den kongelige administration i København blev fulgt op - blot ti dage efter hans brev af 5. november (Dokument 213).

Resumé

Kort følgebrev af 15. november 1565, hvorved kongen overdrager Schweder Ketting de 32 bornholmske bønder, som hidtil havde svaret Jørgen Rud, i forlening - imødekommelsen af Kettings anmodning i Dokument 212-213.

Dokument Nr. 215

1565. 26 Novbr. Om dem, som med Urette tilholde sig adelig Frihed paa Bornholm.

Fred. II. Kongen har bragt i Erfaring, at en Del paa Bornholm udgive dem for Herremænd, og tilholde sig adelig Fri= hed, uden at kunne bevise at have nogen Ret hertil, og derved paa forskjellig Maade krænke Kongens og Kronens Rettigheder etc. Det paalægges Befalingsmanden med Lov og Ret at tiltale Saadanne.

(Register paa alle Land. Nr. 8.)

Historisk kommentar

Dokument 215 er en registerindførsel af 26. november 1565, hvorved Frederik II pålægger befalingsmanden på Bornholm (Schweder Ketting) med lov og ret at tiltale de personer på øen, som uberettiget udgav sig for herremænd og tilholdt sig adelig frihed uden at kunne bevise nogen ret hertil, og derved på forskellig måde krænkede kongens og kronens rettigheder - formentlig ved at unddrage sig skatter og andre borgerlige byrder. Dokumentet hænger sammen med det følgende Dokument 216, hvor en konkret sag af denne art (Bent Hansen) rejses samme dag, og afspejler en gennemgående bekymring i den kongelige administration i disse år for grænsedragningen mellem

adel og ikke-adel på Bornholm, hvor øens særlige retsforhold (jf. Dokument 163's forfatning) gjorde spørgsmålet om skattefrihed særligt følsomt.

Resumé

Kongebrev af 26. november 1565 pålægger befalingsmanden på Bornholm at retsforfølge personer, der uberettiget udgav sig for herremænd og tilholdt sig adelig frihed uden beviselig ret hertil, til skade for kongens og kronens rettigheder.

Dokument Nr. 216

1565. 26 Novbr. Om Bent Hansen, som har tilegnet sig Brag (Forstrandsret) og tilholder sig adelig Frihed.

Sueder Ketting citat Bendt Hanßenn wbj Jepscherfogn for noget wrag, som hand haffuer til sig annammett, og thet emod forbudt bortført; tisligeste for at hand tilholder sig ther paa Landet Adels frihett, Kon. Matt. og fronen paa sin rett og rettighet thil hinder og skade etc., at møde til første almin= delig herredag. Dat. Kiøp. 26 Novembris 1565.

(Tegn. paa alle Land. 8. 443 b.)

Oversættelse

Sweder Ketting citerer Bent Hansen i Jepschersogn for noget vrag, som han har tilegnet sig og imod forbud ført bort; ligeledes for at han tilholder sig der på landet adelens frihed, kongelig majestæt og kronen på hans ret og rettighed til hinder og skade osv., til at møde på først kommende almindelige herredag. Givet København, den 26. november 1565.

Historisk kommentar

Dokument 216 er en tegnelse af 26. november 1565, samme dag som Dokument 215's generelle pålæg, hvorved Schweder Ketting stævner Bent Hansen i Jepschersogn til at møde på førstkommende almindelige herredag for to forhold: dels for at have tilegnet sig strandet gods (vrag/forstrandsret) og bortført det trods forbud, dels for uberettiget at tilholde sig adelig frihed til skade for kongens og kronens rettigheder. Sagen er dermed et konkret eksempel på den type sag, som Dokument 215's generelle instruks netop sigtede mod, og viser, hvor hurtigt Ketting fulgte den kongelige befaling op med en navngiven anklage. Sagen om forstrandsretten (retten til vrag og strandingsgods) var et sædvanligt stridspunkt mellem krone og lokalbefolkning på kystegne, mens spørgsmålet om adelig frihed på Bornholm - hvor øens indbyggere traditionelt ikke var underlagt det egentlige adelsvælde - var særligt ømtåleligt (jf. Dokument 163's forfatning om øens særstatus).

Resumé

Tegnelse af 26. november 1565, hvorved Schweder Ketting stævner Bent Hansen i Jepschersogn til herredagen for uberettiget at have tilegnet sig strandingsgods (vrag) og for uretmæssigt at tilholde sig adelig frihed til skade for kongens og kronens rettigheder.

Dokument Nr. 217

1566. 8 Marts. Bornholm kan ikke levere Matroser af Mangel paa Folk. Landfolket forsynet med Skydevaaben. 400 tydske Knegte til Besætning.

Schw. Ketting til Kongen. Kongen har forlangt Udskriv= ning af Matroser, hvilken ikke kan foretages af Mangel paa Folk: han har en Jagt eller Barke (sic) i Søen, for at hindre Fien= den Af- og Tilførsel, og har maattet hente Folk til den fra Lybek. Han har holdt Mynstring over Landfolket, og forsynet det med gode Rør og andet Værge. De af Lybeck have lovet at sende ham 200 tydske Landsknegte. Han havde forrige Aar

---

Side nr. 312

Dokument Nr. 217 (fortsat)

omtrent 400, som Lybekkerne besoldede og Bønderne paa Born= holm underholdt etc.

(Tydsk Orig. i Geh. Arch. i Saml. til de danske Kong. Hist. Fasc. 54.)

Historisk kommentar

Dokument 217 er Rørdams regest af et brev af 8. marts 1566 fra Schweder Ketting til kongen om Bornholms militære og mandskabsmæssige situation ved indgangen til krigens sidste år. Kongen havde forlangt udskrivning af matroser fra øen, men dette kunne ikke lade sig gøre på grund af mangel på folk: Ketting holder allerede en jagt eller barke i søen for at hindre fjendens af- og tilførsel, og har måttet hente mandskab til den fra Lybek. Han har desuden holdt mønstring over landfolket og forsynet det med gode rør (skydevåben) og andet værge, mens lybækkerne har lovet at sende ham 200 tyske landsknægte - hvortil kommer, at han det foregående år havde omkring 400 landsknægte, besoldet af lybækkerne og underholdt af de bornholmske bønder. Dokumentet viser den vedvarende belastning, krigen lagde på Bornholms i forvejen begrænsede befolkning, og den centrale rolle, Lybek som forbundsfælle spillede i finansieringen og bemandingen af øens forsvar helt frem mod krigens afslutning i 1570.

Resumé

Brev af 8. marts 1566 fra Schweder Ketting til kongen om, at Bornholm ikke kan udskrive de forlangte matroser af mangel på folk; han holder allerede en jagt til søs mod fjendens af- og tilførsel, har mønstret landfolket med skydevåben, og venter 200 lybskbesoldede landsknægte oveni de omkring 400, øen allerede har underholdt.

Dokument Nr. 218

1566. 14 Juni. Claes Christensen Horns Befaling til Indvaanerne paa Bornholm at ikke Afsendinge til ham, for at underhandle med ham, da han ellers vil hjemsøge dem med Rov og Brand.

Denn Stormectigste högborne Fürstes og herres, her Erick thenn Fiorttennde, medtt gudz naade Suerrigis, Gottis, Wendis samptt flere thefs tilbehørinngers konnings etc. Admiraell wd= offuer hans Kong. Matts. orligis skip, som paa thenne thiibt wbj østersiøenn stebbe ere etc. Jach Claes Christennßenn, *) Frijherre till Amine etc., soger eder alle og menige manndtt, som opaa Konng. W. till Danmarcks lanndtt Bornnholm bygge og boo, her medtt att wedhe, att effttir dett Konngenn aff Dan= mark medtt sitt Annhanngh icke enndnu wele afsttaa medtt ther= res wtilberlige feigde, som the emodtt hogb. Konng. Matt. till Suerrige etc. mynn allderneabigsthe herre og Suerrigis Riike, wbenn all foge og orbsage seg fortagitt haffuer og begynntt ha= ffuer, wdenn enndnu wbj alle maade windlegger seg att tilfoge Suerriges Riike all thenn skabe og forderff, som the affstedtt komme kunde etc., saa opaa thett att sadanne therris onnde forrehaffuennbe motte bliffue um inthedtt og att samme fiiennde motte skee affbreck og Neberlagh, derfoere haffuer högb. Konng. Matt. till Suerrige etc. nw afferdigedtt og wbfkicketdtt migh, medtt thenne hanns Konng. Matt. orligis Skip og Ar=

**) Claes Christensen Horn, der snart var Befalingsmand til Søes, snart til Lands. 1565, den 21 Januar, drog han saaledes som „Fält= Øfverste" ind over Hallands Grændser mod Laholm, i Spidsen for 2 Regimenter, nemlig 2 Geschwader Ryttere „och hvart Geschwader Ryttere en ringare eller högre i tal än ti tro hundrade", og desuden „wid paß halfannat Regemente Knecktar, ty uti hvart Regemente war tolf Fänikor Knecktar." Da et Regiment var 6000 Mand, var altsaa en Fänike Knegte paa 500 Mand. J. E. Tegel. Kong. Erik XIV. Hist. Pag. 142.*

Side nr. 313

Dokument Nr. 218 (fortsat)

mada, emodtt Konng. W. till Danmarcks lanndtt og wnnder= satther, og thennom bode till lanndtt og wanndtt fiienndtt= ligenn hiemsøge og antaste beffaledtt etc. Och enndog iach wbj nerforganngnenn høst, thenn thiidit iach her wnnder thette lanb Bornnholm medtt hogb. Konng. Matts. till Suerrigis etc. Stipsflaade sennbes, ftebbe war, schreff Eder till, attj nogre gode mend till mig skulle flicke, medtt huilcke mandtt om alle legennther, efftir som gammilltt frigsbruck ware plæghe, hade kundett forhanndlle etc., saa haffuer iach dog opaa sabanne minn Schriffuillsse platt inngenn Suar bekommidtt. Menn eff= tir iach og nw, medtt tthenne Stipsflaade, jnnd for thette Landtt Bornnholm, wbj thenn Achtt og meninngh, som forberordtt staar, annfommenn ær, derforre ær minn Willie og Be= gieringgh, attj bode opaa thenne sasom och paa minn forre schriffuillsfe lade mig medtt thenne Breffuiisfere bekomme thienn= lige og behagelige suar. Och huilcke som helst ij till mig worbe forfticfenndbis till att forhanndlle medtt mig, dem will mann hermebtt haffue giffuedtt enn frij, sacker og christeligh leigde aff og till, wbenn all argelistb. Menn ther ij thenne minn willie og begierring icke indrymme og efttirkomme, baa skulle ij alldelis werre forfeknactt, att iach sadanne edirs hoff= modtt inngelunbe will faa lade bliffue wstraffebtt, sasom iach ij hofteß giordbe, wbenn ij skulle thett fulbkommeligenn wentthe, att iach will eber bobe medtt Mordtt, Rooff og Branndtt tilbor= ligenn og paa thett heffttigfte hiemsøge, og ij alle maabe saa stelle meg emodtt eber, sasom thenn ene Fiienndenn plæger stelle seg emodtt thenn andenn, innthedtt actennbes huad som thenn Slottsfogidtt paa Hammirshufenn eder innbblæse forbiuder, og forbrer iach her paa Suar medtt thenne Breffuiis= sere, wbenn alld forsommellsfe og fortøgringh etc. Der ij

Eber alle samptligenn og synnderligenn skulle fulbkommeligenn og alldelis efttir retthe etc. Dat. aff hogb. Konng. Matts. till Suerrigis etc. Stipsflaade thenn 14 dag Junij Anno 66.
Claes Christennßfenn
Admiraell, Frijherre till Aminne etc.

Udskrift: Denn menige Manndtt som bygge og boo opaa Bornn=

Side nr. 314

Dokument Nr. 218 (fortsat)

holm, alle, samptligenn og synnderligenn tilhendhe etc.

Med en anden Haand, (Mogens Gyldenstiernes?): bij suenske haffue vbfent tijl Borneholm.

(Original eller Affskrift i Geh. Arch. paa Papir.)

Oversættelse

Den stormægtige, højbårne fyrste og herre, herr Erik den Fjortende, med Guds nåde Sveriges, Goters, Venders samt fleres deraf hørende konge etc., admiral over hans kongelige majestæts orlogsskibe, som på denne tid er stedte i Østersøen etc. Jeg, Claus Christensen, frihere til Aminne etc., kundgør eder alle og menige mand, som opholde og bo på kongelig majestæt af Danmarks land Bornholm, hermed at vide, at eftersom kongen af Danmark med sit anhang endnu ikke vil afstå fra deres utilbørlige fejde, som de imod højbårne kongelige majestæt til Sverige etc., min allernådigste herre, og Sveriges rige, uden al føje og årsag har foretaget og begyndt, men endnu i alle måder bestræber sig på at tilføje Sveriges rige al den skade og fordærv, som de deraf kunne foranledige, så er højbårne kongelige majestæt til Sverige etc. nu, for at sådant deres onde forehavende måtte blive til intet, og at samme fjende måtte lide afbræk og nederlag, nu afsendt og udskikket mig med denne hans kongelige majestæts orlogsskib og armada mod kongelig majestæt til Danmarks land og undersåtter, og befalet mig at hjemsøge og antaste dem både til lands og vands fjendtligt. Og skønt jeg forleden høst, dengang jeg her under dette land Bornholm med højbårne kongelige majestæts til Sveriges etc. skibsflåde stedtes, skrev eder til, at I skulle sende mig nogle gode mænd, med hvilke man om alle lejligheder, efter som gammel krigsbrug plejede at være, havde kunnet forhandle etc., så har jeg dog på samme min skrivelse slet intet svar bekommet. Men eftersom jeg og nu, med denne skibsflåde, ind for dette land Bornholm, i den agt og mening, som forberørt står, er ankommet, derfor er min vilje og begæring, at I både på denne, såvel som på min forrige skrivelse, lader mig med denne brevviser bekomme et tjenligt og behageligt svar. Og hvilke som helst der til mig vorde forskikkede til at forhandle med mig, dem vil man hermed have givet et frit, sikkert og kristeligt lejde af og til, uden al arglist. Men dersom I i denne min vilje og begæring ikke indrømmer og efterkommer, da skulle I aldeles være forvisset om, at jeg sådant eders hovmod ingenlunde vil lade blive ustraffet, ligesom jeg i høst gjorde, uden I skulle det fuldkommeligen vente, at jeg vil eder både med mord, rov og brand tilbørligen og på det heftigste hjemsøge, og i alle måder så stille mig imod eder, som den ene fjende plejer at stille sig imod den anden, intet agtende, hvad som slotsfogeden på Hammershus eder indblæser eller forbyder, og forbeder jeg her på svar

med denne brevviser, uden al forsømmelse og fortøvring etc. Derefter I eder alle samtligen og synderligen skulle fuldkommeligen og aldeles efterrette etc. Givet af højbårne kongelige majestæts til Sveriges etc. skibsflåde, den 14. dag juni anno [15]66.
Claes Christensen
Admiral, Frihere til Aminne etc.
Udskrift: Den menige mand, som bygger og bor på Bornholm, alle, samtligen og synderligen, tilhånde etc.
[Med en anden hånd, (formentlig Mogens Gyldenstiernes): 'Nu have svenske udsendt til Bornholm.']

Historisk kommentar

Dokument 218 er et opsigtsvækkende trusselsbrev af 14. juni 1566 fra den svenske admiral Claus Christensen Horn til den menige mand på Bornholm, udstedt direkte fra den svenske flåde ud for øen under Den Nordiske Syvårskrig. Horn - der ifølge fodnoten både havde ført til lands og til søs, blandt andet som feltoverste under invasionen af Halland i januar 1565 - henvender sig forbi den bornholmske øvrighed direkte til befolkningen, og kræver, at de skal sende gode mænd til forhandling med ham om et lokalt våbenhvile-arrangement ('lejlighed'), sådan som gammel krigsbrug tillod. Da han allerede foregående efterår havde sendt en lignende opfordring uden at få svar, gentager han nu kravet og lover frit lejde til eventuelle udsendinge - men truer samtidig utvetydigt med, at hvis bornholmerne ikke efterkommer hans krav, vil han hjemsøge dem med mord, rov og brand 'på det heftigste', uanset hvad slotsfogeden på Hammershus (dvs. Schweder Ketting) måtte tilråde dem. En senere håndskreven bemærkning, formentlig af statholder Mogens Gyldenstierne, noterer, at svenskerne nu har sendt bud til Bornholm. Dokumentet er enestående i samlingen ved at være et direkte fjendtligt ultimatum til civilbefolkningen, der omgår den lokale kongelige administration, og viser den psykologiske krigsførelse, der ledsagede de gentagne svenske flådeoperationer mod Bornholm i denne periode (jf. Kettings egne rapporter i Dokument 206-210, 217).

Resumé

Trusselsbrev af 14. juni 1566 fra den svenske admiral Claus Christensen Horn direkte til Bornholms befolkning: han kræver, at de sender forhandlere til ham med løfte om frit lejde, men truer med mord, rov og brand, hvis kravet ikke efterkommes - uanset hvad Schweder Ketting på Hammershus måtte tilråde dem.

Dokument Nr. 219

1566. 24 Juni. Beretning om den Svenske Admirals Bestræbelser for at indtage Øen m. m.

Durchlauchtigster, großmechtiger, hochgebornner Fürst, gne= digster koning vnd Herr. Nebenst meinenn vnterthenigsten ge= horsamen diensten, mag E. Kon. Mait. ich vnterthenigst nicht vorhaltenn, das der Schwede von heute dato an, alhier vierzehen tage vnter dem lande mit LX schiffen klein vnd gros gelegen, darunter seint xxxvj schiff, die für guete Orlingsschiffe mugen geachtet werden, die andern seint pincken, jachte, vnd kauffart. Hat das landtwast vmb her gelauffenn, vnnd viell listt gebraucht das landt zuuorterben, hat ihme aber nicht gelin= genn wollen, auch mit gotlicher hülffe nicht gelingenn soll. Er hat vor achte tagen einen brieff durch einen

Trummeter an das landt gesandt, nach laut dieser bey vorwärter Copey. Darauff gab ich ihme zur antwort, das ich ihme nichts wufte zu wille, dan kraut vnd lott, vnd das er seinem schreiben nachkommen solle vnd besuchen das landt, alsdan wolte ich ihnen entpfangen, als ein veindt dem andern pfleget zu thunde. So halten wir beiderseits vnderweilens Scharmü= zell, er off das landt vnd ich von dem lande. Noch, got lob, hat er mir keinen schadenn gethan, hoffe auch das landt mit gotlicher hülffe vor ihme zubehaltenn. Bin alletage E. Kön. Mait. vnd der Erbaren von Lübeck Orlingsschiff vormuetenn, vnd do d' allmechtige got dienstlichen windt vörlehnen würde, das E. Kön. Mait. flate an denn veindt treffen würden, soll mit gottes hülffe E. Kön. Mait. woll gelückenn. Ich habe diese nacht zwey bote mit zwölff mannen hier vom lande abe an die schwedische flate abgefertiget, vnd alda eine kleine pom= merische schuete, so mit etlichenn kauffmans güetern beladen, darauff drey manne waren, vnd von Calmarn gekommen, auff=

Side nr. 315

Dokument Nr. 219 (fortsat)

nehmen vnd an landt bringen lassenn, hoffe in kurzem ein besferß. Dieselbige sagen vor ware kuntschafft aus der schwe= dischenn flate, das vff den Orlingsschiffen ein arm nackendig volck sein soll, auch das binnen Calmarnn nicht mehr dan zwey fenlein schwedische knechte sein sollenn vnd keine deutsche, vnd große tewre zeit vorhandenn, vnd gilt eine tonna salt x daler, eine tonna schwedisch bier, das nichts tueglichs, v daler, eine tonna hering x daler, vnd fast allerley vber die werde sehre tewr. Sagen auch, das noch x orlingsschiffe vast klein zu Stockholm, vmb vier geladene kauffart die nach dem Strall= sunde zubeleidtsagenn, mit nahmen d'Auroße, die kue, vnd zwey schiffe so herzog Mangnußen genommen vorhanndnen sein soll= ten, welche d'konig selbst hat schiffen vnd beladenn laßenn. Sagen auch das zu Calmarn vnter den gemeinen man wirt gesprenget, als solten E. Kön. Mait. stadtliche Sandtboten in Schweden, zwischen E. Kön. Mait. vnnd dem Schweden vmb frieden zuhandlen abgefertiget haben, das mir zuglauben vn= müglich. Es ist auch in dem wahr, das der Schwede alhier vn= ter dem lande in die hundert kauffart, alße Holländer, Schotten, Englischen, vnd Hamburger bey einander hatt, vnd noch teg= lich mehr bekombt, die er dan bey ihme behalet, vnd notiget sie bey ihme zu bleibenn, saget das er mit ihnen gedenckt in den Sundt zu lauffen, vnd daselbst von ihnen den zollen zu fordernn bedacht. Auch seint vnter diesen ietzt gemeltenn schiffen, drey oder vier große schiffe mit Solt geladenn, die er dan auch nicht gedencket von sich zu laßenn, ehe vnd zuuorn er bey E. Kön. Mait. flate gewesenn, vnd darnach will er sie nach Calmarn schickenn. Er hette sich so lange vnter dem lande alhier nicht enthalten können, wan ihnen die große menge der Schiffe mit allerlei prouiandt nicht gestercket hetten. Diese ietzige vnd vorlauffende zeitung habe ich E. Kon. Mait. vnd dero von Lubeck Orlingsschiffenn zuuorn mit dreien botschaff= tenn vnd auch nun zugeschicket. Mehr gewiße zeitung ist bey mir nicht zu schreibenn. Der Allmechtige gott vorlehne E. Kön. Mait. glück vnd vberwindinge wider deroselbigen veynde.

Side nr. 316

Dokument Nr. 219 (fortsat)

Datum vff Bornholm im feldtleger den 24 Monatstag Junij Ao. 66.
E. Kön. Mait.

vnterthenigster vnd gehorsamer
Schweder Kettinck.

(Paa en løs Seddel i Brevet:)
Auch gnedigster Konig: Ich vberschicke E. Kön. Mait. hierin gelegt ein schmeheliedt, so aus Schweden einem zum Stralesunde zur großen vorachtung vberschicket, ich aber solches von den gefangenen bekommen aus d' schwedischen flate.

(Original paa Papir i Geh. Arch.)

Udskrift: Dem Durchlauchtigsten, Großmechtigen, Hochgebornnen fürsten vnd hern, hern Fridrichen dem andern zu Dennemarcken, Nor= wegen, der Wenden vnd Gotten könig, herzogen zu Schleßwieg, Holstein Stormarn vnd der Ditmarschen, Graffen zu Oldenburg vnd Delmenhorst, meynem gnedigstenn Könnige vnd herrnn.

Oversættelse

Durchlauchtigste, stormægtige, højbårne fyrste, nådigste konge og herre. Foruden min underdanigste, lydige tjeneste kan jeg ikke undlade underdanigst at berette Eders Kongelige Majestæt, at svenskeren fra dags dato at regne har ligget her under landet i fjorten dage med 60 skibe, små og store, hvoraf 36 skibe kan anses for gode orlogsskibe, de andre er pinker, jagter og kaperfartøjer. Han har ladet landet hærge rundt omkring og brugt megen list for at fordærve landet, men det har ikke villet lykkes ham, og skal med Guds hjælp heller ikke lykkes. For otte dage siden sendte han et brev ind til landet ved en trommeslager, hvis indhold følger her vedlagt i afskrift. Derpå gav jeg ham til svar, at jeg intet andet ville vide af ham end krudt og lod, og at han skulle efterkomme sit eget brev og angribe landet, så ville jeg modtage ham, som den ene fjende plejer at gøre mod den anden. Således holder vi begge parter engang imellem skærmydsler, han mod landet og jeg fra landet. Endnu, Gud være lovet, har han ikke tilføjet mig nogen skade, og jeg håber også med Guds hjælp at kunne beholde landet mod ham. Jeg venter hver dag Eders Kongelige Majestæts og de ærlige lybækkeres orlogsskibe, og dersom den Almægtige Gud ville forunde tjenlig vind, så Eders Kongelige Majestæts flåde kunne træffe fjenden, skulle det med Guds hjælp lykkes Eders Kongelige Majestæt vel. Jeg har i nat afsendt to både med tolv mænd herfra landet ud til den svenske flåde, og der optaget og ladet bringe i land en lille pommersk skude, som var ladet med noget købmandsgods, med tre mænd om bord, kommet fra Calmar; jeg håber snart at kunne melde mere sikkert derom. De samme siger for sand kundskab fra den svenske flåde, at der på orlogsskibene skal være et fattigt, nøgent mandskab, og at der i Calmar ikke skal være mere end to faner svenske knægte og ingen tyske, og at der er stor dyrtid, idet en tønde salt koster 10 daler, en tønde svensk øl, som intet duer, 5 daler, en tønde sild 10 daler, og næsten alt andet langt over sin værdi, meget dyrt. De siger også, at der endnu findes 10 temmelig små orlogsskibe i Stockholm, foruden fire ladede kaperfartøjer, som skal ledsage til Stralsund, ved navn 'die Auerochse', 'die Kuh', og to skibe, som skal være taget fra hertug Magnus, hvilke kongen selv har ladet bemande og lade. De siger også, at det blandt den menige mand i Calmar rygtes, at Eders Kongelige Majestæt skulle have afsendt anselige sendebud til Sverige for at forhandle fred mellem Eders Kongelige Majestæt og svenskeren, hvilket jeg dog ikke kan tro. Det er også sandt, at svenskeren her under landet har henved hundrede kaperfartøjer hos sig, hollandske, skotske, engelske og hamborgske, og får stadig flere hver dag, som han holder tilbage hos sig og tvinger til at blive, idet han siger, at han agter at løbe med dem ind i Sundet og der opkræve told af dem. Iblandt disse nu nævnte skibe er der

også tre eller fire store skibe ladet med salt, som han heller ikke agter at lade fra sig, før han først har været ved Eders Kongelige Majestæts flåde, hvorefter han vil sende dem til Calmar. Han havde ikke kunnet holde sig så længe her under landet, hvis ikke den store mængde skibe med al slags proviant havde styrket ham. Denne nuværende og løbende tidende har jeg tidligere sendt Eders Kongelige Majestæt og de lybske orlogsskibe med tre bud, og sender den nu atter. Mere sikker tidende har jeg ikke at skrive. Den Almægtige Gud forunde Eders Kongelige Majestæt lykke og sejr over dets fjender. Givet på Bornholm i feltlejren den 24. dag juni anno [15]66.
Eders Kongelige Majestæts
underdanigste og lydige
Schweder Ketting.
(På en løs seddel i brevet:) Endnu, nådigste konge: Jeg oversender hermed Eders Kongelige Majestæt en smædevise, som er sendt fra Sverige til en i Stralsund til stor forhånelse, men som jeg har fået fra de fangne fra den svenske flåde.
Udskrift: Til den durchlauchtigste, stormægtige, højbårne fyrste og herre, herr Frederik den Anden til Danmark, Norge, Vendernes og Goternes konge, hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, greve til Oldenburg og Delmenhorst, min nådigste konge og herre.

Historisk kommentar

Dokument 219 er den mest udførlige af Schweder Kettings krigsrapporter i denne samling, skrevet på tysk direkte fra feltlejren på Bornholm den 24. juni 1566, blot ti dage efter admiral Claus Christensen Horns trusselsbrev til befolkningen (Dokument 218). Ketting beretter detaljeret om den svenske flådes 14 dage lange blokade af øen med 60 skibe, hvoraf 36 regnes for egentlige orlogsskibe, om fjendens mislykkede forsøg på at ødelægge landet, om sin egen afvisning af Horns fredsforhandlingstilbud (jf. netop Dokument 218's krav om udsendinge - Ketting svarer, at han kun har 'krudt og lod' at tilbyde), og om de vedvarende skærmydsler mellem land og flåde. Brevets mest værdifulde del er dog den omfattende efterretningsrapport, Ketting har indhentet fra fangne søfolk om forholdene i den svenske flåde og i Kalmar: nød og sult blandt mandskabet, ekstreme priser på salt, øl og sild, kun få svenske og ingen tyske knægte tilbage i Kalmar, samt navngivne skibe og rygter om fredsforhandlinger, som Ketting dog selv erklærer sig skeptisk overfor. Han beskriver desuden, hvordan svenskeren har samlet omkring hundrede neutrale kaperfartøjer (hollandske, skotske, engelske, hamborgske) om sig, som han tilbageholder og tvinger til at ledsage flåden, herunder flere saltladede skibe. Det vedlagte tillæg om en smædevise mod den danske konge, som Ketting har konfiskeret fra fangne svenskere, viser den propagandakrig, der ledsagede de militære operationer. Dokumentet er et enestående vidnesbyrd om den systematiske militære efterretningstjeneste, Ketting drev fra Hammershus i krigens sidste år, og om Bornholms centrale strategiske betydning som observationspost for hele den vestlige Østersøs flådebevægelser.

Resumé

Udførlig tysksproget krigsrapport af 24. juni 1566 fra Schweder Ketting til Frederik II fra feltlejren på Bornholm: den svenske flåde har blokeret øen i 14 dage med 60 skibe uden at kunne indtage landet; Ketting afviser admiral Claus Christensen Horns fredsforhandlingstilbud og videregiver detaljerede efterretninger om nød, dyrtid og mandskabsmangel i den svenske flåde og i Kalmar, indhentet fra fangne søfolk, samt sender en konfiskeret svensk smædevise mod kongen.

Dokument Nr. 220

1567. 31 Marts. Udtog af forskjellige Acter om Jochim Schorstein, som, efter Foregivende bestemt til Riga, blev anholdt paa det Svenske Farvand, opbragt til Bornholm og prisdømt.

Jochim Schorstein løb Paaskeaften ud fra Stettin, for efter Foregivende at gaae til Riga. 2den Paaskedag saaes Skibet udenfor Rerø, og 3 Stettinere, som sidenefter optraadte som Vidner, udsagde, at Vinden var V. eller S. W., at de havde seet Skibet og bemærket, at dersom denne Skipper ag= tede sig til Sverrig, da var han taabelig, at han løb saa nær under Bornholm. Schweder Kettings armerede Pinke, med hvilken han foregav at hæmme Tilførsel til Sverrig, der ogsaa bemærkede noget mistænkeligt ved Skibets Cours, gik ud og bemægtigede sig det, og bragte det til Ankers for Ham= mershus.
Nu bleve efterhaanden Kjøbmanden Jochim Schorstein, Skipperen, Styrmanden og 3 af Folkene fængslede og satte i Jern, for at aftvinge dem en Bekjendelse. Der sadde de i 6 Uger, først i det blaa Taarn, siden paa et Sted, hvor det lugtede meget ilde.
Da Schorsteins gamle Fader hørte om den Nød, Sønnen

Side nr. 317

Dokument Nr. 220 (fortsat)

var geraadet i, reiste han til Bornholm, men blev meget slet modtaget. Ketting tvang baade ham og Sønnen til at ud= stæde en „Orfeide", som de ikke fik Lov at læse, ikke engang at see, da Kettings Tjenere lagde sig med Kroppen og med Armene over den, de maatte afgive deres Signeter til at sætte for m. m. Alt efter Schorsteins Relation. Da de nu bleve fri, aflagde de for Øvrigheden i Stettin en Beretning, protesterede mod den forøvede Vold og Uret, og der reiste sig en Strid i den Anledning, der varede i mange Aar. Hertugerne af Pom= mern skreve flere Gange i denne Sag, en Polsk Magnat Chodkie= wiz, Starost i Littauen m. m., der istedetfor Navnet, ligesom flere af den Tids Fyrster, blot undertegner „Manu ppa", udstædte ligeledes flere Skrivelser; Thingsvidner etc. findes i Mængde. Schorstein sagde, at Skibet var taget paa det Rigaiske Farvand, Ketting, at det var taget paa det Calmarske Farvand, og han lægger sær= deles Vægt paa, at Styrmanden skulde have udsagt, at han aldrig havde været i Riga, „altsaa ikke kunde styre Skibet derhen." Schorstein derimod sagde, at han ofte havde været i Riga, som Matros. Efter Kettings Irettesættelse, blev Ski= bet uagtet alle Forestillinger og Protestationer, condemneret.
Broderen Nicolaus Schorstein, Kgl. Polsk Landskriver i Littfauen, har fra Blokhuset for Dünemunde den 9 August 1571 tilskrevet Raadet i Lybek et Brev, hvori han siger dem, at han ikke selv vil appellere o. s. v. mod deres Dom, da hans Øvrighed har taget Sagen i Hænde, men han vil herefter forfølge Lybeks Borgere paa Vei og Sti, til Lands og Vands, indtil han og hans Venner have faaet Lige for Ulige, og ere tilfredsstillede fra det ringeste til det høieste og fra det høieste til det ringeste.
1572 den 9 Januar har Raadet i Lybek tilskrevet Raadet i Riga o. fl., at de ved gjentagen Bøn og Formaning havde formaaet Schweder Ketting til at afstaae noget af sin Ret, saa at Schorstein vilde faae Noget og blive tilfredsstillet. *)

(Efter en Pakke Akter i Raadh. Arch. i Lyb. II.)

**) Saavidt jeg efter et flygtigt Gjennemsyn af Akterne har kunnet*

Side nr. 318

Dokument Nr. 220 (fortsat)

bømme, har Ketting ved denne Leilighed dog havt nogen Grund for sin Handlemaade.

Historisk kommentar

Dokument 220 er Rørdams sammenfatning, baseret på en omfattende sagsakt-samling i Lybeks rådhusarkiv, af den langstrakte retssag om skibet, der tilhørte købmanden Jochim Schorstein fra Stettin. Skibet, der efter eget forlydende var på vej til Riga, blev opbragt af Schweder Kettings armerede pinke i det svenske farvand og bragt til Bornholm; Ketting mente derimod, at skibet var taget i det kalmarske farvand og dermed lovligt priskonfiskeret som fjendtlig fart til Sverige. Sagen eskalerede dramatisk: Ketting tvang skipperen, købmanden og hans søn til under fysisk tvang (Kettings tjenere holdt dem fysisk nede) at udstede en 'orfejde' (et løfte om ikke at søge hævn eller oprejsning) uden engang at få lov at læse dokumentet, og skibet blev til sidst konfiskeret trods vidneudsagn og protester. Sagen involverede efterfølgende pommerske hertuger og polske stormænd (herunder den litauiske starost Chodkiewicz) og trak ud i årtier: Schorsteins bror, en kongelig polsk landskriver i Litauen, truede i 1571 med selvtægt mod lybske borgere, og først i januar 1572 lykkedes det Rådet i Lybek gennem gentagne henstillinger at formå Ketting til at give delvis efter, så Schorstein kunne opnå en vis oprejsning. Rørdam bemærker afsluttende, at Ketting trods sin voldsomme fremfærd nok havde en vis reel grund for sin mistanke. Dokumentet illustrerer den juridiske og diplomatiske efterdønning af priskaperiet under Den Nordiske Syvårskrig og de langvarige internationale konflikter, Kettings ivrige embedsførelse kunne afstedkomme.

Resumé

Retssag, der strakte sig over flere år efter 1567, om det stettinske skib tilhørende Jochim Schorstein, som Schweder Ketting opbragte og lod prisdømme ved Bornholm; Ketting tvang under fysisk pres skipper og ejer til at udstede en orfejde, og sagen involverede senere pommerske hertuger, polske stormænd og en trussel om selvtægt fra Schorsteins bror, før Lybeks råd i 1572 fik Ketting til delvis at give efter.

Dokument Nr. 221

1567. 25 April. Kettings Handel med en Sørøver.

Schweder Ketting skriver til Kongen i Anledning af 2 Tdr. Mel, en Fribytter skal have faaet af Kettings Jagt, og givet et Bevis for, hvilket er kommet for Kongen, som er bleven meget vred herover, og har ladet skrive til Ketting derom. Denne søger at forsvare sig, dog synes Forsvaret ikke stærkt; han ender med at sige, at han gjerne vil afskaffe sin Jagt, om Hs. Maist. saa befaler. Hammershus 25 April 1567.

(Tydsk Orig. i Geh. Arch. Saml. til de Danske Kong. Hist. Fasc. 54.)

Historisk kommentar

Dokument 221 er et forsvarsbrev fra Schweder Ketting til kongen af 25. april 1567, foranlediget af en anklage om, at en fribytter (sørøver) skulle have modtaget 2 tønder mel fra Kettings egen jagt, og endog fået udstedt et bevis derpå - en oplysning, der var kommet kongen for øre og havde vakt hans store vrede, hvorfor han lod skrive til Ketting om sagen. Ketting forsøger i sit svar at forsvare sig, dog uden synderlig overbevisende argumentation, og ender med at tilbyde at afskaffe sin jagt helt, hvis kongen befaler det. Sagen er et sjældent eksempel på, at Kettings ellers så aktive embedsførelse (jf. hans mange rapporter om jagtens tjeneste i søovervågningen, Dokument 210, 213-214, 217) selv gav anledning til kongelig mistanke og irettesættelse, muligvis fordi grænserne mellem lovlig kaperfart, søovervågning og direkte samkvem med fribyttere kunne være flydende i denne urolige periode.

Resumé

Forsvarsbrev af 25. april 1567 fra Schweder Ketting til kongen som svar på en anklage om, at en sørøver skulle have fået 2 tønder mel af Kettings jagt med skriftligt bevis derpå; Ketting forsvarer sig svagt og tilbyder at afskaffe jagten, hvis kongen befaler det.

Dokument Nr. 222

1567. 7 Decbr. En Skat udskreven paa Heste og Kvæg.

I Indledningen til et Skattebrev hedder det, at Rigens Raad har bevilget en Skat til Krigsfolkets Besoldning, og at denne er allerede oppebaaret i det øvrige Rige; Kongen havde gjerne villet forskaane Bornholm, men da Nøden trænger, udskrives den nu herved. Jens Brolegger, Kannik i Lund, skal skrive samme Skat, og den skal betales i rund Mønt 14 Dage efterat den er skrevet. Nemlig hver Mand af hver Oxe, Koe eller Hest, han eier, give 4 ß., af hvert Øg og Ungnød 2 ß., af hvert Føl, som ikke er Aar gammelt, som og af hver Kalv, Faar, Geed og Svin over Aar gamle 1 ß. Ingen Herredsfoged eller Skriver skal være fri etc. Dat. Kjøbenhavns Slott 7 Decbr. 1567.

(Kasseret Udkast i Geh. Arch.)

Historisk kommentar

Dokument 222 er indledningen til et skattebrev af 7. december 1567, hvorved en skat på kvæg og heste udskrives på Bornholm til krigsfolkets besoldning, efter at rigsrådet allerede havde bevilget skatten og den var oppebåret i det øvrige rige. Kongen havde ifølge brevet gerne villet forskåne Bornholm, men nøden tvinger nu til at lade øen bidrage på lige fod. Jens Brolegger, kannik i Lund (jf. hans rolle i Dokument 223), pålægges at nedskrive skatten, der skal erlægges i rede mønt 14 dage efter opskrivningen: 4 skilling pr. okse, ko eller hest, 2 skilling pr. øg og ungnød, og 1 skilling pr. føl, kalv, får, ged og svin over et år gammelt - uden undtagelse selv for herredsfogeder og skrivere. At dokumentet betegnes som et 'kasseret udkast' antyder, at det endelige skattebrev kan

have afveget noget fra denne formulering. Dokumentet, udstedt mod slutningen af Den Nordiske Syvårskrig, viser den fortsatte, tunge økonomiske belastning, krigsførelsen lagde på Bornholms landbrugsbefolkning helt ind i krigens sidste år.

Resumé

Udkast til skattebrev af 7. december 1567 udskriver en kvæg- og hesteskat på Bornholm til krigsfolkets besoldning (4 skilling pr. okse/ko/hest, 2 skilling pr. øg/ungnød, 1 skilling pr. føl/kalv/får/ged/svin over et år), at nedskrives af kannik Jens Brolegger og betales i rede mønt 14 dage derefter, uden undtagelse for herredsfogeder eller skrivere.

Dokument Nr. 223

1567. 14 Decbr. En Anden end Jurisdixfogden bærer Kirkernes Anpart af Tiende og Landgilde.

„Kong. Matt. obne Breff till alle Prouester og Kirckeuerger paa Bornholm", at Herr Hans Brolegger, Cannik i Lund, skal for det nærværende Aar „till vort behoff" oppe=

Side nr. 319

Dokument Nr. 223 (fortsat)

bære al Kirkernes Anpart af Tiendekorn og Landgilde. Lige= ledes skulle de overantvorde ham klare Registre paa al Kir= kens visse Eiendom i Gaarde, Skove, Ager og Eng med Land= gilde, Jordskyld og anden aarlig Rente, desligiste Angivelser over hvorledes Skovene ere medfarne. *) Dat. Kjøbenhavn 14 Decbr. 1567.

(Tegn. paa alle Land. IX 445.)

**) Af samme Dato et Brev til Borgemestere, Raadmænd og Borgere i Staderne, saa og Fiskeleierne om en Hjelp til Krigsfolkets Besoldning. Under samme Dato gik Brev til Schweder Ketting om samme Sag.*

Oversættelse

Kongelig majestæts åbne brev til alle provster og kirkeværger på Bornholm, at herr Hans Brolegger, kannik i Lund, for det nærværende år skal til vort behov oppebære al kirkernes anpart af tiendekorn og landgilde. Ligeledes skal de overantvorde ham klare registre over al kirkens visse ejendom i gårde, skove, ager og eng med landgilde, jordskyld og anden årlig rente, desligeste angivelse af, hvorledes skovene er medfarne. Givet København, den 14. december 1567.

Historisk kommentar

Dokument 223 er et kongebrev af 14. december 1567 til alle provster og kirkeværger på Bornholm om, at kannik Hans Brolegger (jf. hans rolle i skatteopkrævningen, Dokument 222) for det indeværende år skal oppebære kirkernes andel af tiende og landgilde til kronens behov - et udtryk

for, hvordan krigens fortsatte finansieringsbehov også lagde beslag på kirkelige indtægter, der normalt tilfaldt de lokale kirker. Brevet pålægger samtidig kirkeværgerne at aflevere klare registre over al kirkens faste ejendom (gårde, skove, ager og eng) med tilhørende landgilde og jordskyld, samt oplysning om skovenes tilstand - formentlig for at sikre et fuldstændigt overblik over kirkegodsets værdi i forbindelse med den ekstraordinære oppebørsel. Ifølge fodnoten blev der samme dag udstedt tilsvarende breve til borgmestre, rådmænd og borgere i stæderne samt fiskerlejerne om hjælp til krigsfolkets besoldning, og til Schweder Ketting om samme sag, hvilket viser, at denne kirkelige skat var en del af en bredere, samtidig mobilisering af alle Bornholms indtægtskilder i krigens sidste fase.

Resumé

Kongebrev af 14. december 1567 pålægger kannik Hans Brolegger for det nærværende år at oppebære kirkernes andel af tiende og landgilde på Bornholm til kronens behov, og pålægger kirkeværgerne at aflevere fuldstændige registre over kirkegodsets ejendom og indtægter - udstedt samme dag som lignende krigsskattebreve til stæderne, fiskerlejerne og Schweder Ketting.

Dokument Nr. 224

1568. 16 Marts. Silvester Francke angaaende.

Frederik II. til Peder Ore og Johan Friis: om de to Skibe, Elefanten og Uroren, som Silvester Francke forlanger at maatte saae med de allerede bevilgede, skulle tilstedes ham henstiller Kongen til dem. „Wij befrechte att wdenn Siluester Francke, will annderledis beviise sig, ennd hand giorde siste gannge, hannd wor wdfchikett, haffuer thett med thenne wd= redning och omkostning føige paa sig." **)

(Tegn. paa alle Land. IX 498. b.)

***) 1570 i Marts opregnes en Del Skibe med deres Anførere, blandt disse ere først: Silvester Francke, Admiral, Peder Munck, Lutenantt. Bjørnen: Barthel van Bremen, Peder Wille. Foruden disse opregnes 11 Skibe med deres Befalingsmand, men ingen Lieutenanter.*

Oversættelse

Vi frygter, at hvis ikke Silvester Francke vil bevise sig anderledes, end han gjorde sidste gang, han var udskikket, har det med denne udredning og omkostning liden føje ved sig.

Historisk kommentar

Dokument 224 er et kongebrev af 16. marts 1568 til Peder Ore og Johan Friis om kaptajn Silvester Francke, der forlanger at få de to skibe Elefanten og Uroren stillet til rådighed foruden dem, han allerede havde fået bevilget. Kongen overlader afgørelsen til de to modtagere, men udtrykker i et direkte citat sin skepsis: han frygter, at medmindre Francke opfører sig anderledes, end han gjorde sidst han var udsendt, vil denne yderligere udrustning og omkostning være til liden nytte. Bemærkningen antyder, at Francke - der ifølge den tilhørende fodnote i 1570 var admiral over en

større flådestyrke ved Bornholm, herunder skibene Silvester Francke, Admiral, Peder Munck, Løjtnant, samt Barthel van Bremen og Peder Wille som fornemste kaptajner, foruden 11 skibe uden egen befalingsmand - tidligere havde skuffet kongens forventninger i en lignende kommando. Dokumentet giver et sjældent glimt af kongens personlige vurdering af sine søofficerers dygtighed og pålidelighed i krigens sidste fase.

Resumé

Kongebrev af 16. marts 1568 til Peder Ore og Johan Friis om Silvester Franckes anmodning om at få skibene Elefanten og Uroren stillet til rådighed; kongen overlader afgørelsen til dem, men udtrykker skepsis over, om den yderligere udrustning vil nytte, medmindre Francke opfører sig bedre end sidst.

Dokument Nr. 225

1568. 31 Marts. Raadet i Lybek anholder om Forlangelse af den Tid, i hvilken de skulle beholde Øen. Det begjærer nemlig at beholde Born= holm 50 Aar ud over de oprindeligt bestemte 50 Aar og ved det Hamborger Fordrag tilstaaede andre 50 Aar.

Fra Raadet i Lybek til dets Udsendinge i Kjøbenhavn.
. . . . „Zum Vierteun wüeste sich ihre Kun. würde auch gene= digst zu erinnerenn, das mith dem durchleuchtigstenn etc. Herrn Christian Kun. zu Dennem. etc. ein Erb. Radt zu Hamburgk No. 1536 sich vorglichenn, das ein Erb. Radt das Landt Bornholm vber die hiebevorenn benandte Zeitt noch 50 Jhar

---

Side nr. 320

Dokument Nr. 225 (fortsat)

inn ihrer handt vnnd gewaldt behaltten sollten" *) . . og da nu Lybekkerne i disse 6 Krigsaar have anvendt saa betydelige Beskost= ninger paa at forsvare Landet mod alt, hvad Fienden hemme= ligt og aabenbart har forsøgt for at bemægtige sig samme, og de endnu fremdeles ville gjøre dette, „vnnd weren die Zeit über die Leutte zu armudt geraten vnnd vertorbenn", saa det vil vare mange Aar, inden de kunne saae deres Udlæg godt= gjort, og Staden Lybek saaledes vil have liden Nytte af de i det Hamb. Fordrag tillagte 50 Aar, især da ogsaa de Lybekske Borgere have en stor Del Penge tilgode og udestaaende paa Øen, der ogsaa maatte betales, skulle Gesandterne see at saae endnu en Forlængelse paa denne Besiddelse, og da det Erb. Raad har føiet en Deel mere til i den bestaaende Alliance, end man var forpligtet til, og man har lidt betydelig Skade paa Folk, Skibe og Skyts m. m., saa skulle Gesandterne an= holde om, at Lybek, foruden den ved det Hamb. Fordrag bevil= gede Forlængelse af 50 Aar, endnu faaer en ny Forlængelse paa andre 50 Aar, og derpaa tage Brev og Segl m. m. **) Dat. Lybek 31 Marts 1568.

(Udtog af Orig. i Raadh. Arch. i Lybek.)

*) I en Skrivelse af 5 Mai fra Kongen til Gesandterne siger han:
han haaber Raadet vil underdanigst have ham undskyldt, om han ikke

paa denne Tid ratificerer dette Punct i det Hamb. Fordrag, da den Tid, i hvilken de skulle have Øen efter den første Overdragelse, endnu i lang Tid ikke vil være udløben.
Den 9 Mai. Svar til Kongen fra de Lyb. Gesandter: de affec= tere at have forstaaet Kongens Skrivelse saaledes, at han anerkjender det Hamborger Fordrag, og bede derfor om at dette i det bevidste Punct maa blive ratificeret af Kongen og Rigsraadet.
Den 13 Mai. Fra Kongen til Gesandterne: han har sagt dem, at han for Øieblikket er forhindret i at ratificere det Hamb. Fordrag; han vil ikke stille sin Faders Tilsagn i Disputation, men han forlanger at Raadet skal lade sig nøie med den Forsikkring, det har; han vil ikke trænges videre med Hensyn paa dette Punct, da der ellers let kunde indsnige sig den „Hintergedanken", at han vilde bryde sit Ord etc. Raadet maa derfor paa denne Tid have ham undskyldt.

**) I en vidtløftig Skrivelse til samme fra Raadet er lagt en Sed=

Side nr. 321

Dokument Nr. 225 (fortsat)

del, som indeholder, at man har underhandlet med Hans Lampe, den Yngre, at han skal betale dem 200 Daler eller mere i Danske Penge, Daleren beregnet til 3½ Mk. De skulle modtage disse Penge og anvende deraf til deres daglige Udgifter i Kjøbenhavn til Besparelse af „des Thalergeldes."

Historisk kommentar

Dokument 225 er et udtog af 31. marts 1568 fra Rådet i Lybeks instruks til dets udsendinge i København om at søge en yderligere forlængelse af Lybeks besiddelse af Bornholm. Baggrunden er det gamle pantsætningsforhold: Bornholm var oprindelig pantsat til Lybek for 50 år, hvilket ved det hamborgske forlig af 1536 med Christian III var blevet forlænget med yderligere 50 år. Rådet minder nu om denne aftale og påpeger, at byen i de seks krigsår har afholdt betydelige omkostninger til øens forsvar mod fjendens gentagne forsøg på at bemægtige sig den, samt at befolkningen er blevet forarmet og ødelagt i denne tid, så det vil vare længe, før Lybek kan få sine udlæg dækket - hvortil kommer betydelige private tilgodehavender blandt de lybske borgere på øen. Da byen desuden har ydet mere til den bestående alliance, end den var forpligtet til, og har lidt anselig skade på folk, skibe og skyts, instrueres gesandterne om at søge endnu 50 års forlængelse oveni den allerede ved det hamborgske forlig bevilgede periode - altså i alt 150 år fra den oprindelige pantsætning. De omfattende fodnoter dokumenterer den efterfølgende brevveksling mellem kongen og de lybske gesandter i maj 1568, hvor kongen undvigende erklærer, at fristen for den nuværende besiddelsesperiode endnu langtfra er udløbet, og at han ikke ønsker at så tvivl om sin fars (Christian III's) tilsagn ved for tidligt at ratificere en ny forlængelse. Dokumentet belyser dermed den langvarige finansielle og politiske afhængighed, Bornholms status som lybsk pant skabte mellem den danske krone og Hansestaden gennem det 16. århundrede, og hvordan

krigsomkostningerne under Den Nordiske Syvårskrig blev brugt som løftestang i disse forhandlinger.

Resumé

Instruks af 31. marts 1568 fra Rådet i Lybek til dets udsendinge i København om at søge en ny 50-års forlængelse af byens pantebesiddelse af Bornholm oveni den ved det hamborgske forlig af 1536 allerede bevilgede periode, med henvisning til byens store krigsomkostninger og befolkningens forarmelse; kongen svarer undvigende i den efterfølgende brevveksling (dokumenteret i fodnoterne), at fristen for den nuværende periode endnu ikke er udløbet.

Dokument Nr. 226

1568. 5 Mai. Fru Abel Breyde, Michel Hals's, fik Forlehning paa 19 Pund Korn i Skaane.

Fredr. II. Brev til Fru Abel Breyde, Michel Hals's Efterleverske, at nyde Renten af 15 Gaarde og 4 Gaardsfæder i Skaane, Vemmenhøgs Herred og Gierslev By, som give til= sammen 19 Pund Korn. Efter hendes Død skulle disse Gaarde igjen komme til Kronen *).

(Afskrift i Klevenf. Saml. i Geh. Arch.)

**) Fru Abel Breyde var ubetvivl fra Angeln. I 1549, Tirsdagen efter Dom. Jubilate, har Christian III. stadfæstet en Overenskomst, ved hvilken Michel Hals og Hustru, Fru Abel Breyde, gjorde Afkald paa Ret og Tiltale til deres Svoger og Broder, Jochim Breyde, for Waer= gaard m. m. Gods (i Angeln?) (Voss. Excerpter i Geh. Arch. B. vij 3.*

Historisk kommentar

Dokument 226 er et forleningsbrev af 5. maj 1568 til fru Abel Breyde, enke efter Michel Hals, der tilstås renten af 15 gårde og 4 gårdsæder i Vemmenhøgs herred og Gierslev by i Skåne, i alt 19 pund korn - efter hendes død skulle godset atter tilfalde kronen, altså en typisk livstidsforlening til en enke. Ifølge fodnoten stammede fru Abel Breyde fra Angeln, og allerede i 1549 havde Christian III stadfæstet en overenskomst, hvorved hun og hendes mand Michel Hals gav afkald på arveret og tiltale til hendes svoger og bror Jochim Breyde vedrørende Værgaard og andet gods, formentlig i Angeln. Dokumentet, der ikke direkte omhandler Bornholm, er inkluderet i samlingen, formentlig fordi det knytter sig til de øvrige akter om kongelige forleninger og godsforhold i denne periode (jf. de bornholmske forleningssager i Dokument 203-205, 212-214) og illustrerer den bredere praksis med livstidsforleninger til adelsenker som forsørgelsesform.

Resumé

Forleningsbrev af 5. maj 1568 tilstår fru Abel Breyde, enke efter Michel Hals, renten af 15 gårde og 4 gårdsæder i Vemmenhøgs herred i Skåne (19 pund korn) på livstid, hvorefter godset atter skal tilfalde kronen.

Dokument Nr. 227

1568. 25 Novbr. Notitser om Sørøvere under den Svenske Krig. En Skude fra Rønne overhalet af en Sørøver, men tilladt at passere, fordi Schweder Kettings Datter var ombord.

Under ovenstaaende Dato vare Forskjellige mødte for en Sub-Commission, bestaaende af Hinrich Plonnies og Johan Brockes, Raadmænd i Lybek, og udsagde: „Hinrich Oluffsen, schipper vp Clauwes Clauwes seinem Schepe, borger tho Rot= tenn vp Bornholm, datt ein dantzker fribütter thuischen Bücke vnd dem Wißmarschen Deepe, ehme ein bott mit 7 Man an bordt gesettet, de ehme genamen 11 Veerdel herings, ½ Side Speck, 2 Kreße, ein korff mit höner, 1 vette gans, 2 bodtts Rehmen, 1 Bundt schullen, 2 Steffellen, einem boßman thoge= horigh, hadden sick ock künst gewaltsamlich angestellet, vnd ehme ein bredt achter den Büerherde in stücken gehauen, vmb aldar de güder dorch tho frigen. Aßmus Hannßon, schipper vndt borger tho Rotten vp Bornholm berichtet, doch ahne Eedes be=

Side nr. 322

Dokument Nr. 227 (fortsat)

dyrringe, datt ein dantzker Fribütter ehme gegenn Hiddensee wardt (sic) vp sine Schutte gelopen, vnd besuffue seer geschampfee= ret; derwile de Fribütter auerst erfahren, datt des Hoffuetsmans vp Bornhollm, Sweder Kettings Dochter mit darup geweßen, hedden se wedderumb affgelegdtt, vndt sündt van gedachter Schweders Dochter mit ¼ Botter verehret worden.*)

Paategnet: Produceret i Kjøbenhavn den 11 Febr. 1559.
(Skab M. Dantzig Nr. 8. (9) i Geh. Arch.)

**) En Skipper af Camin var bleven overhalet og frataget en Trøsse m. m. mellem Erteholmen og Bornholm.*

Oversættelse

Hinrich Oluffsen, skipper på Claus Clausens skude, borger til Rønne på Bornholm, [udsagde] at en dansk fribytter mellem Bug og Wismarbugten satte en båd med 7 mand om bord til ham, som fratog ham 11 fjerdedel sild, en halv side flæsk, 2 kister, en kurv med høns, en fed gås, 2 bådårer, et bundt tallerkener, 2 par støvler, tilhørende en bådsmand; de havde også med list optrådt voldsomt og hugget ham et bræt i stykker bag ved styrehuset for derved at bryde godset løs. Åsmund Hansen, skipper og borger til Rønne på Bornholm, berettede, dog uden edelig bekræftelse, at en dansk fribytter kom ham i møde ud for Hiddensee og løb på ham med sin skude, og skændte ham hårdt; men da fribytterne siden fik at vide, at høvedsmanden på Bornholms, Sweder Kettings, datter var med om bord, gav de tilbage, hvad de havde taget, og blev tilmed foræret et kvart smør af nævnte Kettings datter.

Historisk kommentar

Dokument 227 er et vidneprotokolat af 25. november 1568 fra en lybsk sub-kommission om to episoder med sørøveri (kaperi/fribytteri) begået af danske fribyttere mod bornholmske skippere under Den Nordiske Syvårskrig. I det første tilfælde plyndrede en dansk fribytter Hinrich Oluffsens skude for fødevarer og udstyr mellem Bug og Wismarbugten og beskadigede skibet med vold. I det andet, mere pikante tilfælde overfaldt en dansk fribytter Åsmund Hansens skude ud for Hiddensee, men da det viste sig, at Schweder Kettings egen datter var ombord, gav fribytterne straks det stjålne tilbage - og blev oven i købet foræret et kvart smør af hende som tak. Episoden kaster et sjældent, næsten anekdotisk lys over, hvor udbredt og velkendt Schweder Kettings navn og myndighed var, selv blandt de fribyttere, der ellers hærgede søvejene under krigen, og illustrerer samtidig den udbredte usikkerhed for søfarende bornholmske skippere i disse år, hvor selv 'egne' danske fribyttere kunne udgøre en trussel. Fodnoten nævner en tredje, lignende episode, hvor en skipper fra Kamin blev overhalet og berøvet en trosse mellem Ertholmene og Bornholm.

Resumé

Vidneprotokolat af 25. november 1568 om to overfald af danske fribyttere på bornholmske skippere: i det ene tilfælde blev en skude plyndret for proviant, i det andet blev det stjålne straks tilbagegivet - med gave oveni - da det viste sig, at Schweder Kettings datter var ombord på det overfaldne skib.

Dokument Nr. 228

1569.(?) Enhver bosiddende Bonde skal holde sig forsynet med Kvæg. Kvæg maa ikke udføres uden til Danmark og Lybek. For Alt, hvad der udføres til Lybek, skal der bringes Attest tilbage, at det derstedøs er losset.

Dewile inn Affschepung des leuendigenn Vehes, desglikenn Blesch vnd Botter vp Bornholm allerhandt vnordunge, der Kun. Wh. tho Dennemarcken vnderdanen, sowoll der Stadt Lubeck Borgerschap vnd köpluden thom vorfange betherto vorge= kamen, vnnd dan ein Erb. Wolwiser Rath darsuluest, als itziger tidt innhebber desfuluen Landes, in betrachtung dat denenoch in vorschenen Kriege, nicht ane geringe vnkostung vnnd beschwerung, dathsuluige Landt vor den Fiendt geholden; thodeme de Innwanere des Landes sich beclagen, dath vp dem= suluen Lande, nach gelegenheit der themelich velheit des Vehes, de Voderung, so vp dem lande dessen Sommer gewunnen, je= gen den Winther vast knap vnd geringe fallen, vnd derwegen dath Vehe vorschmachtenn muchte, hefft wolgemelter Rath, den= suluen inwaneren tho nuth vnnd fromen, mith der Affsche= pung van dem Lande Bornholm diese ordnung als volgtt beramett.
Erstlich soll ein jeder Husmann vp dem Lande sich ver= sorgenn, datt he tho behueff sines Buwercks vnnd de Ploch

---

Side nr. 323

Dokument Nr. 228 (fortsat)

tho velde thobringen, vnd sunst vmb de Schatbotter vnd dem Schatt Vehe desto bequemer in geborend thidt inthobringen, duchtig Vehe an der handtt beholden vnnd sich an solchen Vehe, so hirtho vann nodenn, nichtt blothe. So vele denn dem ouerigenn Vehe, so de vnderdanen des Landes

woll enthra= denn, vnnd derwegen thouerkopen geneigtt sin, belangtt, soll datsuluige Vehe, wo ock alle andre Köpmans wchare, de vp dem Lande fallenn, enthweder an de Burgere, so in den Ste= denn vp dem Lande, oder den Denischen oder Lubischenn Bur= geren vnnd dersuluen Dener vnnd Beuelhebber verkoft, vnd also van dem lande enthweder vp dath Rike Dennemarcken oder der Stadt Lubeck, vnnd sunst anders nergens henn geschep= pett werdenn.
Vnnd tho mehrer vnd flitiger vpsichtigung dessses allenn, soll der Ridevogtt, neuenst den Harredes Vogeden oder Sandt= mans, darup notturftiglich Acht hebbenn, vnd insunderheit darup sehen, dath kein Vehe vnder veer Jaren van dem Lande afge= scheppett, oder darsuluest afthoschepenn geschlachtet werde, vth= genamen Schape, Lemmer, Swine vnd ander klein Vehe, be= welcke einem idernn, wes se daran enthrabenn konen, vp beide vpbestemmede orde vthhoschepenn, soll frig sinn. Vnnd wener solch Vehe, flesch vnnd andere warenn, welches vp gewhonliche Hauen vnnd Schepes, oft Tolstedenn schall affgeschepett wer= denn, so by denn Buvogedenn darsuluest vortollett oder ange= secht wertt, alsdan schall der Buwvogtt datsuluige, wes also angesecht, in ein Boeck vertekenen, vnnd den koperen vnd vth= scheperenn alsdan ein bewiß solcher guder haluen mithgeuen, welch beviß desuluen Koper vnnd Vthschepere, so vp Lubeck schepenn werdenn, aldar by denn hernn des Mittollenn tho leuerenn vnnd tho auergeuenn, vnnd darjegen ein ander be= wiß, datt solch gudtt alhier angekamen enthfangen, vnd vp Born= holm wedderumb inbringenn sollenn. Doch so schall den Sche= penn, so vann Ostenn oder Westenn vnder Bornholm ankamen, vnnd an Bictualie noth hebben würden, densuluen hirmit vn= benhamen sin einen ossen aber ton. flesch tho behuf des Sche= pes na gelegenheit ann sich tho kopenn, doch datt se solches nicht

---

Side nr. 324

Dokument Nr. 228 (fortsat)

als kopenschap darsuluest köpenn, noch afföhren sollenn. Des= gelick dar de Buren ohre eigenn Vehe, welches se sulvest vp= gefoedertt vnnd nicht ann sich gekofft, huluest vp beide vpbe= stemmede orde schepenn woldenn, soll denßuluen jederidt frig vnnd hirmit vnbenhamen sin. Vnnd soll vnser Houethman vp Bornholm dösse ordnunge vnsernntwegen tho vnderholden macht vnd beuelich hebbenn, vnnd de auertredere enthweder in geburliche straffe nehmen, oder einen Erb. Rathe der Stadt Lubeck na gelegenheit angeuen, vnnd darher bescheides, wo mith thouerfaren sin soll, erwarten.

(Concept i Raadh. Archiv i Lybek. Fasc. 4.)

Oversættelse

Eftersom der ved udførslen af det levende kvæg, ligeledes flæsk og smør fra Bornholm, hidtil er kommet allehånde uorden i vejen, til skade både for kongelig majestæt af Danmarks undersåtter og for staden Lybeks borgerskab og købmænd, og et velvist råd sammesteds, som for tiden er indehaver af samme land, i betragtning af, at samme land ikke uden ringe bekostning og besvær er blevet holdt mod fjenden i den forgangne krig; hertil kommer, at landets indbyggere beklager sig over, at foderet, som er høstet på landet denne sommer, i forhold til kvægets betydelige mængde, falder alt for knapt og lidet ud mod vinteren, hvorved kvæget kunne komme til at lide nød, har velbemeldte råd, til samme indbyggeres nytte og gavn, med hensyn til udførslen fra landet Bornholm, fastsat følgende ordning.

For det første skal enhver husmand på landet sørge for, at han til brug for sit landbrug og for at føre ploven til marken, og desuden for des bekvemmere at kunne bringe skattesmørret og skattekvæget ind i rette tid, holder dygtigt kvæg ved hånden og ikke blotter sig for sådant kvæg, som hertil er fornødent. Hvad angår det øvrige kvæg, som landets undersåtter godt kan undvære, og som de derfor er tilbøjelige til at sælge, skal samme kvæg, ligesom alle andre købmandsvarer, der falder på landet, enten sælges til borgerne i stæderne på landet, eller til de danske eller lybske borgere og deres tjenere og befuldmægtigede, og således fra landet enten udføres til riget Danmark eller til staden Lybek, og ellers ingensteds andetsteds hen.
Og til mere og flittigere opsyn med alt dette skal ridefogeden, tillige med herredsfogederne eller sandmændene, have fornøden agt derpå, og især se til, at intet kvæg under fire år bliver udført fra landet, eller sammesteds slagtet for at udføres, undtagen får, lam, svin og andet småkvæg, hvilke enhver, hvad de deraf kan undvære, må udføre frit på begge de fornævnte steder. Og når sådant kvæg, kød og andre varer, som skal udføres over de sædvanlige havne og skibssteder eller toldsteder, fortoldes eller angives hos byfogederne sammesteds, da skal byfogeden opskrive det angivne i en bog, og give køberne og udskiberne et bevis for sådant gods med, hvilket bevis samme købere og udskibere, som sejler til Lybek, skal aflevere og overgive dér hos herrerne ved mødetolden, og til gengæld bringe et andet bevis tilbage til Bornholm på, at samme gods er ankommet og modtaget dér. Dog skal skibe, som kommer fra øst eller vest til Bornholm og har nød for proviant, hermed være undtaget og må efter lejlighed købe sig en okse eller to kød til skibets behov, dog at de ikke skal købe eller udføre sådant som købmandsskab sammesteds. Ligeledes, hvor bønderne vil udskibe deres eget kvæg, som de selv har opfostret og ikke købt, på begge de fornævnte steder, skal dette til enhver tid være dem frit og hermed undtaget. Og vor høvedsmand på Bornholm skal på vore vegne have magt og befaling til at håndhæve denne ordning, og enten selv straffe overtræderne med tilbørlig straf, eller angive dem til et velvist råd i staden Lybek efter lejlighed, og afvente derfra besked om, hvorledes der videre skal forholdes.

Historisk kommentar

Dokument 228 er en omfattende udførselsordning for kvæg, flæsk og smør fra Bornholm, udstedt af Lybeks råd (som pantindehaver af øen) formentlig omkring 1569, mod slutningen af Den Nordiske Syvårskrig. Ordningen indledes med en begrundelse: udførslen af levende kvæg, flæsk og smør havde hidtil skabt uorden til skade for både kongens undersåtter og de lybske borgere og købmænd, og da øen under krigen kun var blevet holdt mod fjenden med betydelig bekostning, og indbyggerne nu klagede over, at det høstede foder ikke slog til i forhold til kvægbestanden, fastsætter rådet en detaljeret regulering: bønderne skal først og fremmest holde tilstrækkeligt kvæg til eget landbrug og skatteydelser, mens overskydende kvæg og varer kun må sælges til borgere i stæderne på øen eller til danske eller lybske borgere, og kun udføres til Danmark eller Lybek. Ridefogeden og herredsfogederne pålægges skærpet kontrol, særligt med, at intet kvæg under fire år udføres eller slagtes til udførsel (med undtagelse af får, lam, svin og andet småkvæg), og der indføres et regulært toldattest-system: byfogeden fører bog over det udførte gods, udsteder bevis til køber/udskiber, som skal afleveres til de lybske toldmyndigheder, hvorefter et modbevis om varens ankomst skal bringes tilbage til Bornholm - en kontrolforanstaltning, der tydeligt sigter mod at forhindre unddragelse af den fastsatte handelsregulering. Skibe i nød for proviant og bønder, der udskiber eget opfostret kvæg, undtages fra restriktionerne. Endelig pålægges Bornholms høvedsmand (Schweder Ketting) at håndhæve ordningen og enten selv straffe overtrædere eller indberette dem til Lybeks råd. Dokumentet er et sjældent og detaljeret vidnesbyrd om den økonomiske regulering af Bornholms landbrugseksport under det lybske pantefogderi, og om samspillet mellem lokal håndhævelse (den

kongelige høvedsmand) og den fjerne pantehaver (Lybeks råd) i spørgsmål om øens ressourceforvaltning.

Resumé

Udførselsordning fra Lybeks råd (formentlig 1569) for kvæg, flæsk og smør fra Bornholm: bønderne skal først sikre eget behov, kvæg under fire år må ikke udføres, alt salg skal ske til borgere på øen eller til danske/lybske købmænd med udførsel kun til Danmark eller Lybek, og der indføres et toldattest-system med bog, bevis og modbevis til kontrol; håndhævelsen pålægges Bornholms høvedsmand.

Dokument Nr. 229

1569. 29 April. Om Hjelp til Krigsfolkenes Besoldning.

Frederik II. til Borgemestere, Raadmænd og menige Bor= gere i Kjøbstæderne paa Bornholm om en Skat til Hjelp til Krigs= folkenes Besoldning, efter Overlæg med Danmarks Riges Raad. „Os elskel. hæderlig Mand" Mester David Thommisen, Cannik i Lund Domkirke, er affsendt for at indfordre samme Skat og Hjelp „effther thennd thar og Registers liudelsse, wij hannom med= giffuit och offuerantvordit haffuer".

(Regist. paa alle Land. Nr. 10.)

Historisk kommentar

Dokument 229 er et kongebrev af 29. april 1569 til borgmestre, rådmænd og menige borgere i Bornholms købstæder om en skat til hjælp til krigsfolkets besoldning, vedtaget efter overlæg med Danmarks Riges Råd - endnu et eksempel på den fortsatte finansielle mobilisering af Bornholm i krigens sidste fase (jf. Dokument 222 og 223's tilsvarende skatteudskrivninger fra 1567). Til at indfordre skatten udsendes mester David Thomsen, kannik ved Lunds Domkirke - samme embedsmandsgruppe (kanniker fra Lund) der også optræder i Dokument 222-223 med Jens og Hans Brolegger - i overensstemmelse med den takst og det register, der er ham overdraget. Dokumentet viser den fortsatte, systematiske anvendelse af gejstlige embedsmænd fra Lund til at forestå den kongelige skatteopkrævning på Bornholm gennem hele krigsperioden.

Resumé

Kongebrev af 29. april 1569 udskriver en skat på Bornholms købstæder til hjælp til krigsfolkets besoldning, vedtaget efter overlæg med rigsrådet; mester David Thomsen, kannik ved Lunds Domkirke, udsendes til at indfordre skatten efter den overdragne takst og register.

Dokument Nr. 230

1569. 2 Mai. Silden er gaaet bort fra de Skaanske Kyster, formedelst den megen Skyden i den langvarige Krig.

„Abschied" med de Lybske Gesandter . . . 8. „Das das Haubtfischlager zu Falsterbo, wie von alters herbracht, nicht besucht vnd gehaltenn." dette er Kongen ikke til mindre Skade end Kjøbmændene. „Es giebt aber die erfarung, das sich der Hering etlich Jhar hero, nach verhengniß des liebenn Gottes, vnnd wie es vonn vielenn darfür gehaltenn wurdenn durch das grobe geschütz, alß bey dieser langwierigenn krygesübung mher als jemals zuuor in der Ostsehe gebraucht, auß dem orth vorschla= genn, dem die Fischer vnnd kaufflutt, do er sich widerumb er=

Side nr. 325

Dokument Nr. 230 (fortsat)

zeigt, auch biß in Ihrer May. koningreich Norwegenn gefolgt." Dat. Friedrifsburg 2 May 1569.

(Raadh. Arch. i Lybek. Acta Dan. Miscel. 49.)

Historisk kommentar

Dokument 230 er et udtog af 2. maj 1569 af en 'Abschied' (forhandlingsprotokol) med de lybske gesandter, hvori det anføres, at hovedsildelejet ved Falsterbo, som fra gammel tid har været besøgt og holdt, nu ikke længere besøges og holdes - hvilket ikke skader kongen mindre end købmændene. Man erfarer, siges det videre, at silden nogle år nu, ved Guds forsyn, og som mange antager på grund af det grove skyts, der under denne langvarige krigsførelse er blevet brugt i Østersøen mere end nogensinde før, har trukket sig bort fra sit vante sted, hvorfra fiskerne og købmændene, da den viste sig igen, fulgte den lige til Norges kongerige. Dokumentet er et bemærkelsesværdigt tidligt vidnesbyrd om den opfattelse - udbredt allerede i samtiden - at den intensive kanonade under Den Nordiske Syvårskrigs søslag kan have skræmt sildestimerne bort fra deres traditionelle skånske fangstpladser og dermed forrykket handelen med den vigtige Østersø-sildefangst, som havde dannet grundlag for blandt andet Hansestædernes velstand gennem århundreder. Selvom en direkte kausalsammenhæng mellem kanontorden og sildens vandringer næppe kan bekræftes efter moderne biologisk viden, illustrerer passagen datidens forsøg på at forklare de økonomisk alvorlige forandringer i sildefiskeriet, der fulgte i krigens kølvand.

Resumé

Udtog af 2. maj 1569 fra en forhandlingsprotokol med de lybske gesandter om, at hovedsildelejet ved Falsterbo ikke længere besøges som tidligere, da silden efter manges mening er blevet skræmt bort fra sine vante pladser af det grove skyts under den langvarige krig, så fiskerne og købmændene måtte følge den helt til Norge.

Dokument Nr. 231

1569. 11 August. Udtog af Lund Stifts Landebog*).

Copie aff Kong. Matts. Breff om jördbog at giøre paa Kirckens og Presternis Jorde, Grunde og Eyedomme etc.

Wi Frederich then andenn medt Gudts Naade etc. Helser Ether alle Herritzprobster offuer alle wore Land: Skaane, Halland, Bleging og Liister, medt Gud och wor Naade. Wider, at wi ere komne wdi forfaringh huorledis att Kirkerne og Presterne der wdi Landet skulle megit wforrettis och flee forfang paa Huus, Gaarde, Jorde, Grund og Eyedomme, thennem medt Rette tilhører, mest aff then Aarsage, at therpaa er ingen viss Besked medt Jordbøger eller Register giordt, saa at mandt sand wide, hvad Kirckens og Prestens er, og dersom therthil icke findis Raadt, er at formode, at Kirkernis og Pre= sternis Jorde og Eyedomme mett Thiden borthoffues (sic) fra Kirckerne og Prestegordene og kommer wdi fremmedt mends verie, som therthill ingen Ret haffue. Thaa, paa thet sligt maa forrekommes, bede wi ether alle og hver serdelis strenge= ligen biude, at i retter ether efftir, huer wdi the Herridt i haffue befalningh wdi at forfare og wdspørge alle the Gaarde, Jorde, Grunder og Eyedomme, som hører thil Kircherne og Presterne, paa theris Embidz Vegne, huor the ligge, huem them haffuer og bruger, og huad aff giisfuis thil Landgille, og ther paa giøre klare Register, og samme Register siden for= flicke thil Superintendenten, at hand kand ther effther lade giøre en rett viss Jordbog paa alle Kirckers og Presters Gaarde, Jord og Eyedom offuer all Stigtet, paa thet mand kand al= thid vide (och) forfare deraff, huad Kirckens og Prestens Eye=

Side nr. 326

Dokument Nr. 231 (fortsat)

dom er, och at ther aff*) skulle srarydkis (sic). Ther met sfeer wor Vilie og alsfuorlige Befalning, thi thager ther ingen for= summelse forre, saafremt i iche ville stanne thil Rette. For= biudendis her medt alle vore Fogeder, Embidzmendt, Ridder= mendtz mend, og alle aff Adelen, saa og alle andre Geistlige og Verdslige, aldelis ingenn vnderthagen nogen hinder eller for= sang att giøre forne Prouister vdi denne theris Bestilning og Befalning; men thennem thet vdi fast mere at hielpe og thil thet beste fordrue, saa att the forne theris Befalning vdi alle maade medtt flid effther thette vortt breffs Liudelsse maa fuldgiøre, under vor Hyllest og Naade. Giffuit paa vortt Slott Frederichsborrig thenn 11 Augusti Ao. 1569 vnder vort Signett.
Friderich.

*) *„intet" er formodentlig glemt.*

Oversættelse

Kopi af kongelig majestæts brev om at gøre jordebog over kirkens og præsternes jorder, grunde og ejendomme etc.
Vi Frederik den Anden, med Guds nåde etc. Hilser I alle herredsprovster over alle vore lande: Skåne, Halland, Blekinge og Listers land, med Gud og vor nåde. Vider, at vi er kommet i forfaring om, hvorledes kirkerne og præsterne der i landet skal blive meget forurettet og lide stort forfang på huse, gårde, jorder, grund og ejendomme, dem med rette tilhørende, mest af den årsag, at der ikke findes nogen vis besked med jordebøger eller registre gjort derom, så man kan med sikkerhed vide, hvad der er kirkens og præstens; og dersom der ikke findes råd herfor, er det at formode, at kirkernes og præsternes jorder og ejendomme med tiden vil blive fravristet kirkerne og præstegårdene og komme i fremmede mænds værge, som dertil ingen ret har. Da, på det slig kan forekommes, beder vi eder alle og hver især strengeligen byde, at I retter eder efter, hver i det herred I har befaling udi, at forfare og udspørge alle de gårde, jorder, grunde og ejendomme, som hører til kirkerne og præsterne på deres embeds vegne, hvor de ligger, hvem der har og bruger dem,

og hvad de yder til landgilde, og derpå gøre klare registre, og samme registre siden forsyne til superintendenten, at han derefter kan lade gøre en ret og vis jordebog på alle kirkers og præsters gårde, jord og ejendom over hele stiftet, på det man altid kan vide og erfare deraf, hvad der er kirkens og præstens ejendom, og at intet deraf skulle forrykkes. Hermed sker vor vilje og alvorlige befaling; I skal derfor ikke tage nogen forsømmelse herved, såfremt I ikke vil stande til rette. Vi forbyder hermed alle vore fogeder, embedsmænd, riddermændsmænd og alle af adelen, såvel som alle andre gejstlige og verdslige, aldeles uden undtagelse, at gøre forne provster nogen hindring eller forfang i denne deres bestilling og befaling; men dem tværtimod at hjælpe og fremme til det bedste, så at de forne deres befaling i alle måder med flid efter dette vort brevs lydelse må fuldbyrde, under vor hyldest og nåde. Givet på vort slot Frederiksborg den 11. august anno 1569 under vort segl.
Frederik.

Historisk kommentar

Dokument 231 er dels et kongebrev af 11. august 1569, dels det efterfølgende udtog af selve Lund Stifts landebog, som brevet foranledigede. Kongebrevet pålægger alle herredsprovster i Skåne, Halland, Blekinge og Listers stift at foretage en systematisk undersøgelse af alle kirkers og præsters gårde, jorder, grunde og ejendomme - hvor de ligger, hvem der har og bruger dem, og hvad de yder i landgilde - og indsende klare registre herom til superintendenten, så denne kan lade udarbejde en pålidelig jordebog over hele stiftets kirkelige gods. Baggrunden var en udbredt bekymring for, at kirkers og præstegårdes jorder og ejendomme med tiden gik tabt til fremmede mænds besiddelse uden retmæssigt krav, fordi der ikke fandtes pålidelige registre til at fastholde det retmæssige ejerforhold. Det efterfølgende udtog (der ifølge fodnoten stammer fra en foliant i Malmøhus Läns Landskontor, hvis bornholmske del findes på siderne 555-629) gengiver selve landebogens detaljerede indførsler for de enkelte bornholmske sogne og kirker, begyndende med Nøe Kirke (St. Michaelis Kirke, dvs. Nyker) med angivelse af præstens rettigheder ('reditus pastoris'), decimering af tiendekorn, offerydelser og funeralia, samt de enkelte agerlodder og enges beliggenhed og størrelse. Dokumentet er et fundamentalt kildeskrift til Bornholms kirke- og landbohistorie i det 16. århundrede, idet det giver et detaljeret, samtidigt overblik over hver enkelt kirkes og præstegårds jordtilliggende, indtægter og grænser umiddelbart efter reformationens gennemførelse og Den Nordiske Syvårskrigs afslutning.

Resumé

Kongebrev af 11. august 1569 pålægger herredsprovsterne i Lund stift at udarbejde registre over alle kirkers og præsters jorder og ejendomme til brug for en samlet jordebog, efterfulgt af selve udtoget af Lund Stifts landebog for Bornholm, der detaljeret opregner hver kirkes og præstegårds indtægter, agerjord og enge, sogn for sogn, begyndende med Nyker (Nøe) Kirke.

Borrindholm.
Nøe Kirke (St. Michaelis Kirke).
Reditus pastoris. Decimantes xxxiiij. Decimæ: Rug iij Tr., Bygh v Tr., Hauffre viij Tr. Lamb xij, Gies xij, Griisser iiij, Kalffue iij. Offir iij Mk. vj ß. Helmneftkyldtt Byg xxx(iii) Skpr. Sponsalia v ß. Introductio vj ß. Funeralia aff essninde folck en Ko tiill prest og kirkenn, alias tiill presten v ß. Paaskemad, en Kage og æg aff de bett formaa.

Bona Curiæ pastoris. Ager: synden for gaarden ij ly= denn iij Tr., østen for Egerne ij Tr., norden for lyckenn og paa malm iij Tr., vesten for Ellebeckenn iiij½ Tr., hofs Kohøy vj Skp., hofs Borghøy vj Skp., østen Borghøy ij Tr., paa Malm ij Tr., synden skouffuen i Te., vesten prestestouffuen i Te.
Engh: hofs gaardenn baade skouff og slett eng xx Les, hofs Aøperne i Les, hofs Ellesagerenn i Les, norden Egeball i Les, sydost paa den syndre lyke ett torpe iij Fauffne, nor= denn fraa Kirckebroo i Les; nogen bygnings skouff sudvest hofs gaarden.
Onera pastoris: Cathedraticum ix ß. i Alb.
Bona Ecclesiæ. Engh: en liden eng i Kirckestouffuen ¼ Les. Denne og andre kirckernis agir og enge offuir alltt landett

---

Side nr. 327

leyer kirckewergerne hen for syllist tiill kircken epthir aarsfens grøde.
Tommis Perssenn giiffuir aarligen tiill kirken aff ett kirckeboo: landgillesmør ij pundt, mett sognen ij stur i pund smør, kosmør ½ pund smør, nøbsmør vij marck smør. Tiill slot= tid xv pendinge, veed ij Les, dagswercke ij. Dominium haffuir jurisdictz fogeden.
Ager: op tiill gaardenn ix Tr.
Eng: vdj ballenn hofs Jep Jens gaardt i Les, østen wdj ballen ij Les, op tiill bygiordenn hofs gaardenn iij Les.
Per Jenssenn giiffuir aarligenn tiill kirckenn aff ett kircke= boo: landgillesmør iij pundt, mett sognen ij sturen i pund smør, kosmør ½ pund, stundom mindre smør. Tiill slottidt xv pendinge, ved ij Les, dagswercke ij. Dominium haffuir juris= dictz fogedenn.
Ager: hofs gaardenn ix¼ Tr. i Skp., vestenn presteskouff= uen iij stickir, vj Tr., østenn degnens hussagir ij Tr., paa toff= ternne iiij½ Tr., vestenn Kohøy xj Skp., huid agrene ilij Skp., item ij stücke fæwogtz iordtt, dett ene er bytt derthill for an= den iordtt.
Engh: Aasse engenn i lidett Les, hofs kirckeleditt ½ Les, paa lerienn i Les, vestenn presteskouffuenn i Stiefylde, Vies torpedtt ½ Les, Grøns brondtt ½ Les, handkleditt vj Fauffne, hofs degnnegaardenn i Les, item nogen smaair skouff hofs gaar= denn ij ett bedefaldtt.
Jens Esbornssenn giiffuir aarligenn tiill kircken aff ett kirckeboo: landgillesmør iij pundt, mett sognen ij sturen i pund smør, kosmør ½ pund, stundom mindre. Tiill slottedtt xv pen= dinge, dagswercke iij, veed ij Les, item giiffuir hand kirckenn aff en eng vj Mk. smør. Dominium haffuir jurisdictz fogedenn.
Ager: hofs gaardenn viij Tr., vestenn gaardenn ij Skp., byske och sæwogtt ij Tr., ij lyckenn hofs bygiordenn i Td., ve= stenn gaardenn paa frogenn i Te., paa fredes piinen iiij Skp.
Engh: fraageengenn ij Les, hufsagerenn i Les, striiben hofs kirckeskouffuenn ½ Les, vdj frogenn

---

Side nr. 328

i Les, vesterm Egeball iij stickir erre i Les, paa fredes piinen i Les, vesten prestestouffuen vj Fauffne, paa diegnins kirckewey i Fauffn, vdj myren i Les, spundett vesten Snatthøy iij Fauffne.
Item giiffuis aarligenn tiill kirckenn aff ett Cappellboo, land= gillependinge ij Mk. Dominium er hofs jurisdictz fogedenn.
Ager: ij denn norre lycke hofs gaardenn iij Tr., ij den syndre lycke nogen sæwogtt.
Engh: norden for Anders Kuris gaardtt i Les, norden Aøferne, synden Egeball ij Les, ij Myrenn i½ Les, østen hofs Lindhøy en halnebe eng, ½ Les.

Reditus ædituj. Helnnestkyldtt Byg xxxiij Skp. Funeralia hofs effninde folck i Mk. Introductio vj ß. Paaskemadtt liige som prestenn.
Bona Curiæ æditui. Ager: hofs Lindhøy iij½ Tr., hofs presteskouffuenn i Te., hofs Wonghøy iiij Skp., Cappelsagerenn ¡ Te., de smaa stickir i Te., bag ladenn i Te., østen gaarden iiij Tr., vesten gaarden i Te., syndre lyckenn iiij Skp., nørre lycken iiij½ Skp., den ny lycke iv½ Tr.
Engh: Vesten gaarden ¼ les, Østen gaarden i les, vdj Myren i les, vdj Dalenn ¼ les, paa Malm i½ les, ij Wong= høy ½ les, vid prestestouffuen och Spundett ½ les, Elkesengen i les.
Lars Kirke (St. Laurentii Kirke.)
Reditus pastoris. Decimantes LXXXIX. Decimæ: Rug nihil, Byg xvj Tr., Hauffre xvj Tr. Lamb xvj, Gies x, Kalffue ij½. Offir xviij Mk. Helnnestkyldtt Byg iv½ pund ix Skpr. Sponsalia v ß. Introductio ij ß., i øst och ij brødtt. Fu= neralia vt supra. Paaskemadtt x kagir.
Bona Curiæ pastoris.
Agerjordtt: Søndenn op tiill gaardenn vj Tr., Vestenn och nordenn gaardenn vj Tr., Søndre xxiiij Tr., Vesten gilles= hufsed ij Tr., Østen mølledammen xvj Tr.
Engh: Hufsengen vij les, hofs Nybro ij les, Vesten gilleshufsed ij les, Niifsengen Synden og norden møllebe= diindt x les, endnu norden i les, Synden Aassenn i les, Thueengen ij les, Struengenn ij les, hofs Træbro iij½ les,

---

Side nr. 329

Vestre Egeengen i les, vid den nørre Aa iij les, vid vestre leidtt iij les.
Skow: Ett stiicke synden Pæregaarden och ett sticke wid Thonehøy.
Onera pastoris: Cathedraticum xviij ß. i alb.
Bona Ecclesiæ.
Ager og Engh: Hofs Hans Kubs gaardtt iij smaa stickir iordtt wdj Strandby, hofs Hans Peers Skow ett lidett sticke iordtt. Dambengen staar ij trette mett prestenn, vj les, wdj wiett iiij les, wdj kloffue riifs i les, strar derhofs ij les, hofs gilleshufsedtt ½ les, en halnede eng hofs Niels Jens gordtt och en halnede eng hos Niels Hans gordtt, ij les; iij les eng, som Hans Kub haffuir huertt andett aar, vor frue moor, i les.
Skow: Hos Niels Jens gaardtt ett sticke, er afshuggidtt, Item wdj leens hauffue ett lidett sticke, ij Hans Jens hauffue ett lidett sticke, hofs Oluff Jeps gaardtt ett lidett sticke, hofs Pære Kier ett lidett sticke.
Item giiffuis aarligenn tiill kirckenn aff ett kirckeboo, gamble her Hans paaboer, landgillesmør i Frd. mett Sognen ij Skuren i½ Pund, Kofsmør xviij Mk., Dagswercke iiij. Bijdtt ij les. Tiill Slottedtt xv pendinge. Dominium er hofs Jurisdictz fogedenn.
Ageriordtt: Tiilhobe er xxviij Tr.
Engh: Hofs lille Kiillewadtt iij Les, ij kloffue riifs ij Les, vid Spegerbro skafftedtt ij Les, Hollengenn ij Les, huufsen= genn hofs gaardenn viij Les.
Erick Pederssenn giiffuir aarligenn tiill kirckenn aff ett kirckens boell landgillesmør iij Pundt, ij Skuren mett Sog= nen xviij Mk. Smør, Kofsmør efftir som handtt haffuir kier tiill, Weedtt ij Les, Dagswerck iij. Dominium hofs Juris= dictions fogedtt.
Ageriordtt: Op tiill gaarden iiij Tr., hofs Aage Lars iordtt vj Skpr., hofs presteiordenn ij Tr., hofs Lars Elleffs Jordtt i Te., hofs Michell Hans iordtt i Te., hofs Prestens iordtt i Te., derhofs iiij Skpr., gammill fæwogtt iiij Tr.
Engh: Afspisengenn ij Riiiskitt ij Les, ij Riiifsen hofs

Side nr. 330

Rasmus Lars Eng i½ Les, hofs Niels Truids eng ½ Les, hofs Jep Hans Eng i Les, hofs Rasmus Hans Eng ½ Les, hofs Niels Staalis eng i Les, vdj Rasmus Hanssens agre ½ Les, hofs Oluff Jeps eng ½ Les, Dunemars Engen i½ Les, høyskouffs engen ½ Les, huufsengen hofs Hans Skonning ij Riiisedtt i½ Les, Ellisengen hofs Hans Skonning ij Riised i½ Les, och vij ellir viij træir paa, hofs weffuestes eng ½ Les och nogen skouff oppaa, hofs giildishufsedtt ij stiefylde, hofs Per Stampes eng ½ Les, hofs Rasmus Hans agre ½ Les.
Item Hans Larssenn ij Dammegaarden giiffuir aarligen tiill kircfenn landgillesmør ij Pund, mett Sognnen i Pund och xviij Mk. Smør. Tiill Slottedtt xv Pendinge, Weedtt ij Les. Dominium er hofs Jurisdictions fogeben.
Ageriordtt: Op tiill gaarden vj Skpr., hofs Svend Ols gaardtt iiij Skpr., Høysagerenn i Te., Damagerenn i Te., Mølleagerenn ix Skpr., ij Lyckenn hofs dammen i½ Skpe., østen gaards hofs Hans Kubs iordtt i Skp., op tiill dammen i½ Skp., hofs Mats Ericks gaardtt iiij stickir, vj Tr., hofs mikelunden iij Skpr., Egisagerenn iiij Skpr., høysagerenn iiij Skpr., Vblyckenn ij Tr., item derhofs i Te., Korsfetiuren i Te. mett nogen skouff paa.
Eng: Hofs gaardenn iiij Les, op att Aaenn xj Les, hofs dammen i Les, Tueengen i Les, Suornereengen i Les, Kircke= myrenn iij Les, nogen skow paa, Brunsteneengen ij Les, nogen skow paa, Fæwogtt ij Tr., item nogett elle och tornn paa fæwogtt ij Tr.
Hans Anderssenn ij Gudium giiffuir aarligenn till Kir= cken aff ett kirckeboo, landgillesmør ij Pund. Dominium haffuir (sic).
Ager: Først iiij sticke iordtt, iiij Tr., ij Hans Jens lycke i Te., hofs Poffuell Odbers gaardtt ij Tr., Seygers lycke iiij½ Tr.
Eng: Er tiilhobe xv Les.
Gudioms Cappell ij Larsskiers Sogn.*)

**) Aff hver hedske: 4 belober 9 Daler. (Med nyere Haand) Anm. af Wetter.*

Side nr. 331

Gudiom och Melstadtt fiskeleyer erre wuisse endnu, hvad rente prestenn skall haffue pro reditibus suis.
Bona Capellæ. Michell Ybe ij Gudiom giiffuir aarligenn aff ett Cappellboo landgille tiill Capellid i Daler. Dominium haffuir Jurisdictz fogedenn.
Ageriordtt: ij Suorthøys lycke iiij Tr., hofs gaardenn i Skp.
Engh: ij Suorthøys lycke iij Les, oppe wid frecke ij Les.
Rasmus Anderssenn giiffuir aarligenn tiill Cappellidtt aff ett boell landgille ½ Dallir. Dominium haffuir Jurisdi= ctions fogedtt.
Ageriordtt: iij stöcker ij Tr., ett sticke er steenn och tornn paa, ij Bywongen iiij Skpr.
Engh: Hofs Lars Michels eng ½ Les.
Reditus æditui. Helnneskyldtt Byg x Tr., 12½ fr.*) Funeralia aff essninde i faar, aff de andre iiij ß. Introductio i øst, ij brødtt.

**) Maaskee skal her læses: ÷ 12½ Fjerdingkar. Wetter har bemærket, at „12½ fr." og det Tegn, jeg anseer for ÷ er tilføiet med nyere Haand.*
Bona Curiæ æditui

Ageriordtt: hofs gaardenn v Skpr., Slagelsaldtt x Skpr., østenn Aaenn v Tr., hofs stenhøy iij Tr., synder henn hofs presteiordenn iiij Tr.
Engh: Vdj høyskouffuen och høyagir i Les, Miorengenn ij Les, Røgelseengen i½ Les, Storeengenn ij Riissenn iiij Les, Handkledett, horsebostidtt ij Les, Krackengen och werdzens wiide i Les, Viesengen ij Les, Krogengenn i½ Les, Træ= engen och damengen i½ Les. Paa tuerne aff dösse enge som erre (sic). Paa huer er en liden skows deell som er høyskouff= uen och skoreengen.
Øster Marie Kircke.
Reditus pastoris. Decimantes LXXXXVIJ. Decimæ: Rug ij Tr., Byg xviij Tr., Hauffre xx Tr. Lamb xvj, Gies x. Offir xviij Mk. Helnneskyldtt Byg iv½ pund vij Skpr. Spon= salia v ß. Introductio ij ß., i øst och ij brødtt. Funeralia aff

---

Side nr. 332

effninde folck, prestenn och kirckenn i koo, alias saar prestenn iiij ß., stundom inthett.
Bona Curiæ pastoris. Vdj ett sticke och en ny lycke alltt tiilhobe er L.iiij Tr. landtt.
Engh: Vdj ett sticke hofs ageriordtt xL Les.
Skouff: Skaddelundenn er stor som en Gaardsrum, er lidett hesle paa. En liden lycke haffuir werrid indlagtt ij en= genn, er xij eller xiiij træ paa.
Onera. Cathedraticum xviij ß. i Alb.
Bona ecclesiæ: Isaach Poffuilssenn giiffuir aarligenn tiill kircken aff syndre kirckeboo landgillesmør i Fjerd., mett sog= nen ij Sfuren i pund smør, Kofsmør ½ pundt, ellir som handtt haffuir kiør tiill. Tiill Slottedtt xv pendinge, Beed ij Les, Dagswercke iiij. Dominium haffuir Jurisdictions fogedenn.
Ageriordtt: Omkring gaardenn och denn ny lycke xij½ Tr., paa Saretofft iiij Tr., østenn Saretofft i Te., synden Egisbiergid iiij Skpr., synden nest op tiill ½ Te., nogid synder beder i½ Te., noruestt der fraa ij engenn i Te., østenn for lille steenn i Te., østenn op tiill Hans Bondis agre i½ Te., lidett vester bedir ½ Te., Synden op tiill Kirckeengen ij Dalslunde i Te., paa Tue= engen ij½ Te.
Engh: Paa lij iij stickir holle ij Les, norden skurmyr och torpe ¼ Les, lidett nor beder ¼ Les, norden for lij i Les, østenn halfsegaardtt i Les, Østen kirckebro i stiefylde er no= ged buste paa, vesten Efsebro i Les, vesten Egebiergidtt ½ Les mett nogle buste paa, lidett synder beder, wid en agirende ¼ Les, Stobellengen i½ Les, lidett sudost beder ett torpe, i stie= fylde, synden lille steenn ij Faugne, østen kirckeshøyenn ij Les, sudoustt fraa kirckeshøyenn ½ Les, norden kirckeshøyenn ij Faug= ne, Thueengenn i½ Les.
Niels Hanssenn ij Nørre Kirckeboo giiffuir aarligenn tiill kirckenn aff ett kirckeboo, landgille smør iiij Pundtt, mett Sog= nenn ij Skuur xx Mk. Smør, Kofsmør x Mk., ellir som handtt haffuir kiør tiill. Tiill Slottedtt xv Pendinge, Dagswercke iiij, Beedtt ij Les. Dominium haffuir Jurisdictions fogedtt.
Ageriordtt: Hofs gaarden iiij Tr., hofs den gamble ste=

Side nr. 333

dell i Te., østen op tiill prestens eng ij Tr., Korsagerenn iiij Tr., strax østen korfsagerenn wb mett kirckewegen norden tiill i Te., Kirckeagerenn hofs kirckebroo ix Tr.
Engh: østen gedismyr och syndenn saanden i Les, syn= denn Refshøy v Les, sydostt op tiill Seyer Lars meellund i stie= fylde, Handkledett norden halsse lyckir, ½ Les, synden wb mett Egisfieldtt iij stickir, huertt i Les, norden gamble bro ett lidett torpe, ½ Les, ij Lars Niels wong ett myr, ij Les.
Skouff: Lidett Bufske norden langenge ij Koffoedss skow.

Ageriordtt tiill Kirckenn: Vdj Aalosse vesten Kloffuegaardtt ij sticker er i½ Te.
Engh: Syndenn hastebierg ½ Les, østenn kirckebroo i Les, Vdj Daelsluntegierde i½ Les.
Reditus ædituj: Helnneskyldtt Byg iv½ Pund vij Skpr. Funeralia efftir effninde folcks bødtt i lamb eller faar. Intro= ductio i øst, ij brødtt.
Bona Curiæ ædituj.
Ageriordtt: Denn ny indlagde lycke ix Tr. och nogenn fæ= wogtt omfring gaardenn ij ett stickir xii½ Tr., och nogenn fæ= wogtt synden kirckenn wbj Engen i½ Te., vesten op tiill Ege= fieldenn i Te.
Engh: Juullengen i Les, Diegnneballenn ij Les, Diiwels= maber. Degnnetorpett westen flugsmyre i Les.
Jeps Kirke (St. Jacobs Kirke).
Reditus pastoris: Decimantes LIX. Decimæ: Rug vj Tr., Bygh xxvj Tr., Hauffre xxviij Tr. Lamb xxiiij, Gies xviij, Kalffue iij. Offir xxxiiij Mk. Helnneskyldtt Byg ii½ Pund ix Skpr. Sponsalia v ß. Introductio ij ß., i øst och ij brødtt. J funeralia aff effninde, prestenn och kirckenn en ko, aliås i Mk. eller viij ß., ad minimum v ß. Paaskemadtt ingen.
Bona Mensæ pastoris: Item giiffuir aarligenn ad Mensam pastoris aff ett præsteboo, som Walborg Bergis paaboer, land= gillesmør ij pundt, iiij dagwercke, frij Ecir, i gaas, ij høns. Dominium et hofs Sognnepresten. Giiffuir hun mett Sognen ij Skur i Pund Smør, item kosmør som handt (sic) haffuir før tiill. Tiill prestenn xv Pendinge, och wedtt ij Les.

Side nr. 334

Ageriordtt: Egisagerenn mod Per Esbers gaardtt ij Tr., norden for huufsengen i Te., norden Karlsgaardtt store age= renn iiij Tr., østen op tiill weyen ½ Te., norden for den store agir hofs weyen ½ Te., vesten op tiill Storeagerenn vj (sic), Langagerenn i½ Td., norden op tiill dett halffue tynne land vij Skpr., endnu der hofs vj Skpr., den lille wblycke ij Skpr.
Engh: Huufsengenn vii½ Les, Ellebecksengenn i½ Les, mellum Per Lars och Per Esborns gaardtt ½ Les, fraage= lyckeengenn ½ Les, Thuinne Egisengen i½ Les, item en liden Ellestouff hofs gaardenn, item en halff fistedamb paa vdmar= cken mett Per Ores bonde derhofs.
Bona Curiæ pastoris.
Ageriordtt: Haffuelycken iv½ Tr., Damblyckenn viij Tr., Ruglycfenn tiilhobe vij Tr., hoefs Mandhøy i Te., synden op tiill weyen, Storeageren vj Tr., Ellebecks agerenn iij Tr., synden op tiill Ruglycfen tiilhobe iiij Tr., vestin op tiill, westen weyen i½ Te., en agir fallis ix Tr. landtt ix Tr., vesten op tiill nogen tornn, indtiill høyden vesten kircken, ij Tr. ij Skpr., ij wblyckenn ij Tr., norden op tiill prestehauffuen ½ Te.
Engh: Stenskouffs engen vij Les, Smidiehøys engen vij Les, Dambengenn vij Les, Ellebecks engen i Les, Abelle engen ½ Les, inden syndre leedtt ii½ Les och nogle busfe paa, synden buskett i lidet les, ett torpe synden en agir ½ Les, Langengen synden soltenn i Les, Viesengenn i Les, sydost op tiill Mand= høy en liden Eng er borttbytt for ett sticke ij prestehauffuen, ett torpe østenn prestehauffuen i Les.
Skow: Prestehauffuen, ett sticke eng er her wbj for ett andett tiilbytt. Stenskouffuen sønden weyen. Mandhøy.
Item haffuir prestenn ett presteboo ij Suanicke, som Bynn skall holle hannom ferdiig, østen op tiill Dinesis gaardtt.
Onera pastoris: Cathedraticum xviij ß. i Alb.
Bona Ecclesiæ.
Ageriordtt: Sønden gilleshufsedtt, østen lange daell i Te., østen Per Larssens gaardtt i Te.

Side nr. 335

Engh: Hofs kirckeboeds store agir i Les, Viesengen ij Les, kallis wor frue enge, Korsfteengen østen henn i½ Les, ett torpe paa den søndre kirckewey i Les, vesten Per Lars stouff ½ Les, vesten syndre gillishufsedtt ½ Les.
Skow: Ett lidett fracke bufske senderoustt fraa Klingby.
Per Skomager giiffuir aarligenn tiill kircken aff ett kirke= boell landgillesmør i Fjerd. Item giiffuir handtt tiill slottidt mett Sognen ij Skuren, endt kofsmør som handt haffuir kiør till, Dagswercke iiij, Bedtt ij Les, endt tiill Slottedtt xv Pen= dinge. Dominium haffuir Jurisdictions fogedtt.
Aageriordtt: Østenn gaardenn i½ Tr., vestenn kulerne i Te., østenn kulerne iiij½ Tr., synden Mandhøy i Te., norden Per Lars gaardtt ij Tr., Guldagerenn østenn brendishøy ij Tr., øster beder Suort agerenn ij Tr., østen Ernebierg frogstens= agerenn ij Tr., norden op tiill sylten i Te, synden Ernebierg ij Tr., hofs høyenn norden prestehauffuenn iiij Tr., østenn Bren= desby kirckewey v Tr., nordwest fraa wor frue eng i Te., østen op tiill Daellengene ij Skpr., vesten op tiill Ellebeck vid Mortenn Persfens kirckewey i Te.
Engh: Norden høyenn ½ Les, østen prestehauffuenn i lidett les, hofs Mandhøy ½ Les, synden sølten i Les, Viesengen ¼ Les, vesten Ellebeck ½ Les, vesten op tiill Morten Peders skow i Les, vesten op tiill Per Liifses skow i Les, norden Lars Skredbers gaardtt i Les, hofs gaarden frij wbdrefft och nogen Egetræer.
Reditus æddituj: Helnneskyldtt Byg xi Tr. Funeralia aff effninde folck ett faar eller lamb, aliås viij ß. ellir vj ß. In= troductio i øst, ij brødtt. Paaskemadtt och Maalsmadtt nihil.
Bona Curiæ æddituj.
Ageriordtt: Vestenn Mandhøy i Te., vestenn for dallen= gene i Te., sudoøst prestens Rugløcke i Te., vestenn Christens Daaell i Te., hofs Michels Lundtt i Te., østenn for ix Tr. landtt i½ Te., hofs gaardenn ix Tr., ij wblyckenn iij Tr.
Engh: Viesengen ½ Les, vesten Mandhøy iii½ Les, degnne= hullett i Les, Ellisengen ij Mariæ kircke sognn ij Les, Hielme= engen sammesteds ij Les.

Side nr. 336

Suannicke Cappell.
Suannicke en fubstedtt. Decimantes erre wuisse, giiffuer huer ij olle sildtt tiill Sognnepresten.
Liiste och Ansdalle (sic) siffeleyer, huer giiffuir en old sildtt och gier ett dagswercke for presten.
Tienden er wuiss och er regnitt blantt den anden tiende vt supra.
Bona Capellæ.
Item giiffuis aarligenn tiill Kappellidtt aff ett boell ij byen, som Mats Kampe paaboer, landgille i Dallir. Dominium haffuir Jurisdictions fogeden.
Ageriordtt: Hofs kirckestienn iiij Skpr., inden stengabitt iiij Skpr., lidett synden forre iiij Skpr., ij Nørre wongenn iiij Skpr., hofs Boseriis i Te., Gadeloms (Gadelams?) age= renn iiij Skpr.
Eng er der ingen.
(Med nyere Haand:)
Degnen faar aff huer mand eller Ildsted i Suannicke 4 ß.
Boels Kirke.
Reditus pastoris. Decimantes Liij. Decimæ: Rug iiij Tr., Bygh xx Tr., Hauffre xviij Tr. Lamb xij, Gies xvj. Offir xiii½ Mk. Helnneskyldtt Byg ij Pund iij Skpr. Sponsalia v ß. Introductio i øst, ij

brødtt och ij ß. Funeralia prestenn och kir= cken en koo aff effninde folck etc. Paaskemadtt xx Kagir och ¼ voll æg.
Bona Curiæ pastoris.
Ageriordtt: ij den østre lycke vij Tr., ij den westre wong vj Tr., aff gammell leye opbrøditt ij Tr., endnu ij den østre lycke xij Tr., ij den westre wong xvj Tr., hofs Rasmus Lars gaardtt i Te.
Engh: Holwidsengenn viij Les, Cappellansengen ij Les, halnnede torped hofs Krussegaardenn i½ Les, paa hiin siide aaen ij sløegierde viij Les, huufsengen synden aaen v Les, Broengenn iv½ Les, krogeengenn ij Les, en liden halnede engh ½ Les, Mølleengenn i Les. Haffuir handtt en fierding smør landgille aff ett kirckeboo huertt andett aar: Item en presteboo ij Nerø.

Side nr. 337

Onera pastoris: Cathedraticum xiii½ ß. i Alb.
Bona Ecclesiæ. Ageriordtt: hofs Oluffs Pers gaardtt ij Skpr., derhofs iiij Skpr., synden Abram Ericks gaardtt, leye er iij Tr., norden Moens Hans gaardtt iij Tr., hofs Per Nielssens skow v Tr., norden Canickegaardenn vj Tr., der hartt hoefs iiij Skpr.
Engh: ij Sløegierde iij sticke eng er ii½ Les, hofs Per Niels skouff i Les, ij Canickegierdett hofs beckindtt i Les, ett sticke derhofs, er nogen krack paa, ½ Les, hofs Per Abrams gordtt ett torpe, ett sticke eng derhofs, item Buggengenn, ett huid pengs sticke eng, ett sticke eng hofs Stednisse by, er ialt ij Les, hofs Abram Ericks gaardtt, staar nogen krack paa, ij Les, item iiij Les Enges under fem mends sæfoedtt.
Skow: en liden skouffsdeel wid halle, item hofs Blaakulle ij smaa skouffsdeele, item hofs de vj Tr. landtt er en lidenn skouffsdeell.
Item Hans Faerssenn giiffuir aarligenn tiill kircken aff ett kirckeboell smørlandgille i Fjerd., och saar Sognnepresten huertt andett aar samme smør, endt giiffuir hand ij sfuren mett sognnen som handtt haffuir kier tiill. Tiill Slottedtt xv Pendinge, weedtt ij Les, dagswercke iiij. Dominium haffuir jurisdiction fogedtt.
Ageriordtt: hofs gaardenn huufsagerenn vj Tr., hofs gaardenn ij ett sticke xij Tr.
Engh: ij Canickegierdett vj Les, hofs Didricks mølle iiij Les, aff samme eng giiffuir hand tiill kirckenn i Mk.
Rasmus. Hanssenn giiffuir aarligenn tiill kirken aff ett kirckeboo landgillesmør i Fjerd., mett sognen ij sfuren i½ Pund smør, kofsmør (ellir som hand haffuir kier tiill) ½ Pundt. Tiill Slottedtt xv Pendinge, weed ij Les, dagswercke iiij. Dominium haffuir Jurisdictions fogedtt.
Ageriordtt: vestenn och norden for gaarden vj Tr., hofs gaardenn ij tuenne sticker x Tr., hofs Blaakullir vj Tr., deraff giiffuir hand kirckenn landgille xj ß.
Engh: ij Fløegierde iiij Les, ij Canickegierde iiij Les,

Side nr. 338

Bochhøye engen ij Les, der giiffuir hand smør forre tiill kircken, smør i Pundt.
Reditus æddituj. Helnneskyldtt Bygh x Tr. Paaskemadtt ij lager och ¼ vell ægh. Introductio i Øst, ij Brødtt. Funera= lia ett faar eller lamb aff effninde folck.
Bona Curiæ æddituj.
Ageriordtt: Huufsagerenn viij Tr., hofs lausagerenn ij Tr., hofs kirckenn iiij½ Tr., hofs Markus Anders gaardtt iiij Skpr., sammestieds ett andett sticke viij Skpr., hofs Langende by ett sticke viij Tr.

Engh: huufsengen och wiifsfueengen ij Les, stiorteengenn ij Les, myreengen iij Les, hoefs Aaenn i Les, den anden myre= eng iij Les, handkledbeengen ij Les, tornnegadenn, griisfsgaden och nørregadenn i Les, langegaden i Les, spundett och krack= engenn i Les, ij Canickegierdett viij Les.
Onera æditui. Giiffuir hand mett sognnen ij skuur i Pund smør.
Nerø Cappell (St. Nicolai).
Nerø er en kiobstedtt. Decimantes erre wuisse, huer giiffuir tiill prestenn i Oll sildtt och viij Alb. pendinge om aaridtt. Introductio her ij byenn aff huer v ß.
Bona Ecclesiæ.
Ageriordtt: hofs Krogs skow i Te., østenn halle i Te., ett sticke inden gadeledett, dett andett norden Laffuis gordtt, v Skpr., kirckestickedtt iiij Tr.
Engh: ij Paaulsker sognn ij stickir, denn ene vesten Jep Boes gaardtt, dett andett hofs Rasmus Krusfis gaardtt, ij Les, offuin Lars Hans gaardtt ij Boelsker sognn v Les, norden Hintze galtid (sic) gaardtt ij Les, hofs Krogs skouff ½ Les, Kafse= busfe iij Les, ij Rosendalle hofs Bent Gallins gaardtt i Les.
Paaulsker sognn.
Reditus pastoris. Decimantes Liij. Decimæ: Rug xiij Tr., Bygh xviij Tr., Hauffre x Tr. Lamb xviij, Gies xvij. Offir v Mk. Helnneskyldtt Byg ii½ Pund iij Skpr. Introductio i Øst, ij Brødtt och ij ß.
Funeralia aff effnindis folck vt supra. Sponsalia v ß. Paaskemadtt aff huer enn kage.

Side nr. 339

Bona Curiæ pastoris.
Ageriordtt: hofs gaarden iiij Tr., Lyckenn synden kirckenn ij Tr., nordenn kirckenn iiij Tr., vesten Barhøy iij Tr., østen kirckenn iiij Skpr., hofs Niels Jesfpers gordtt ij agre, huer i Te., hofs huleegene i Te., hofs degnnegaardenn iiij Skpr., hofs Biscopsboett iiij Tr.
Engh: vestenn prestegaardenn i Les, lange engenn i Les, derhofs i Stiefylle, synden Rasmus Jens gaardtt ij Les, norden for Borhøy viij Les, Hulengenn i½ Les, østenn kirckenn i½ Les, østen friigordenn ij Les, ij Høringsmyr i Stiefylle.
Onera pastoris: Cathedraticum ix ß. i Alb.
Bona Ecclesiæ.
Ageriordtt: hofs Poffuill Bentz gaardtt ij agre, ij Tr., østen høringsmyren iiij Skpr., hofs Talebeck ½ Td., paa lerienn iij Tr., hofs Aggehøy iiij agre erre iij Tr., spendtz agerenn iij Skpr., hofs Pedir Skonnings gaardtt ij Tr., hofs Jesper Ols gaardtt ij Tr.
Engh: hofs Poffuill Bentz gaardtt ij enge, i Les, hofs høringslediтt ½ Les, østenn høringsmyrenn i Stiefylle, hofs Joen Dues bam ij enge, ½ Les, hofs Talebeck ij enge, ½ Les, hofs Steenengen ij østre gierde i Les, hofs norre lerienn ij enge, ½ Les, vesten for fier ij Les, vesten for fier ij enge, ½ Les, ij frackenn, staar en Asp paa, ½ Les, vesten frackenn i Stiefylle, synden Tiornneby ij smaa enge, i Les, hofs Hans Niels gaardtt ij Tiornneby ij Faugne, hofs Hommelhøy ett torpe i Stiefylle, norden Alguds gaardtt i Les, handklediтt i Stiefylde, hofs Per Skonnings gaardtt i Stiefylde, hofs Hans Smebs gaardtt ij enge, i Stiefylde.
Jens Trygge giiffuir aarligenn tiill kirckenn aff ett kirke= boell landgillesmør i Fjerd., item mett sognen ij skurenn smør i Pundtt, kofsmør, som handt haffuir kier tiill, x eller viij Mrfr. Tiill Slottedtt xv Pendinge, dagswercke iiij, weedtt ij Les. Item en steppe biscopstiende tiill Jurisdictzfogedenn. Dominium haffuir Jurisdictz fogedenn.
Ageriordtt: vblyckenn i½ Te., hofs gaardenn ij ett sticke vj Tr., synden gilleshufsedtt ij Tr., derhofs ij Tr., synden

---

Side nr. 340

Laafse hans gaardtt ij agre, ij Tr., synden Brunckekuler ij Tr., mod gilleshufsedtt iij Tr., derhofs i Te., hofs degnnegaar= denn i Te.
Engh: synden Niels Jespers gaardtt ij enge, i Les, østenn Tiorneby i enge, ij Les, Krogengenn iij Les, hofs Alperne ij enge, i Les, hofs Alguds gaardtt ij Les, hofs Hans Smebs= gaardtt i Les, østen for Egebierg ij Les, synden for Bruncke= kuler ett torpe i Les, vesten Gilleshufsedtt i Les.
Reditus æditui. Helnneskyldtt Byg ii½ Pund iij Skpr. Introductio i Øst och ij Brøb. Funeralia aff effninde folck vt supra. Paaskemadtt aff huer gaardtt en kage.
Bona Curiæ æditui.
Ageriordtt: nordenn gaardenn iiij Tr., syndenn gaardenn vj Tr., hofs Aggehøy ii½ Tr., paa Rebbene iiij Skpr., syn= den tornene i Skp.
Engh: syndenn gaardenn iij sticke, i Les, nordenn kirckenn ½ Les, østenn friigordtt i Les, vestenn kirckenn i Les, østen frii= gortenn ij Les, ij Beckefallidtt en halnede eng ½ Les, indenn høringsleditt iiij Les, østenn ij høringsmyr ij Les, syndenn Poffuill Bentz gaardtt ½ Les.
Peders Kircke.
Reditus pastoris. Decimantes xxxvj. Decimæ: Rug x Tr., Bygh x Tr., Hauffre xiij Tr. Lamb xij, Gies xij. Offir iij Mk. iiij ß. Helnneskyldtt Byg i½ Pund vj Skpr. Funeralia aff effninde folck vt supra. Introductio ij ß., i øst och ij brødtt. Sponsalia v ß.
Bona Curiæ pastoris.
Ageriordtt: emellum kirckenn och gaardenn vj Tr., østenn kirckenn vj Tr., leergraffue agerenn iiij Tr., offuen for dam= men iiij Tr., viinagerenn x Tr., lille lange agir i½ Tr., lille brede agerenn iii½ Tr., paa Aspe iij Tr., store brede agir viij Tr., store lange agir iij Tr., frogeagir i Te.
Engh: huufsengenn iiij Les, østen Stenebierg iiij Les, ve= sten Stenebierg ij Les, store Aspeeng ij Les, hettin i Les, vestin op tiill i Les, hofs østre Aspe i Les, Blaastinde ij Les, hosenn iiij Faugne.
Onera pastoris. Cathedraticum ix ß. i Alb.

Side nr. 341

Bona Ecclesiæ. Aldtt kirckens iordtt, ager och eng er lagdtt tiill kirckeboenn, som her nest epthir følger.
Hans Pederssenn giiffuir aarligenn tiill kircken aff ett kirckeboo landgillesmør ii½ Pundtt, mett sognenn ij skuur xviij Mk. smør, koofsmør viij Mk. smør. Tiill Slottedtt xv Pendinge, dagswercke ij, weedtt ij Les. Biscopstiende i Skp. Dominium haffuer Jurisdictz fogedenn.
Ageriordtt: omfring gaardenn xij Tr., hofs Ellekulenn ij Tr., spingett ij Skpr., broesagerenn iiij Skpr., hofs lille tiørnne ij agre, i Te., op tiill Morten Jens eng ij Skpr., hofs Mortenn Jens skouffvey viij Skpr., østen fore iij Tr., norden Stenebierg i Te., Hyldsagerenn ii½ Tr., vesten Claus Jens gaardtt ii½ Tr., hofs Falhøy iij agre, ij Tr., ij Bilde graff iij Tr., ij Hans Peders wong ij Paaulsker sognn ii½ Tr., sydøst fraa Paals kirke gilleshuufs viij Skpr.
Engh: ij binghengh i Stiefylde, ij Morten Jens weye ½ Les, ij Morten Jens enge ij stickir, ½ Les, hofs denn store steen i Stiefylde, vestin Bingels eng ¼ Les, østen prestedammen ¼ Les, ij Bildegraff i Les, hofs klintewabtt i Les, en halnnebe agir mett Olaff Hanssen i Les, norden Alguds gaardtt ij Pouil= ster sognn i½ Les, sudwest fraa Gilleshuusfedtt ¼ Les, synden begnnegaarden ¼ Les, nordenn kirckeweyenn i Les.

Michell Rasmuffsenn ij dett nørre kirckeboo giiffuir aar= ligenn landgille tiill kircken ii½ Pund smør, mett sognenn ij skuuren xvj Mk. smør, kofsmør vj Mk. smør. Tiill flotted xv Pen= dinge, dagswercke ij, weedtt ij Les. Biscops tiendekorn i Skp. Dominium haffuir Jurisdictions fogedenn. Ageriordtt: først v Tr., ij Grødby i Te., syndenn Lasse Hans Asper iiij Tr., der norden forre iij Tr., fracckeagerenn iiij Tr., nedin for Griisfhøy i½ Te., nordenn Stenebierg i½ Te., hiemme hofs gaardenn ij Tr., synden Poffuell Bentz gordtt ij Paaulster sogn iiij Tr., syndenn Lasse Hans gaardtt i½ Te.
Engh: hofs gaarden ½ Les, hofs Lasse Hans Asper i Stiefylde, hofs Jernhøy vesten Claus Jens gaardtt i Les, ne= denn for Griishøy i Stiefylde, nordenn Claus Pers gade wn= der ett bierg ij Polster i Les, østen forre, hartt hoefs ij Faug=

Side nr. 342

nne, endnu en eng hofs høringsleditt ¼ Les, krogeengenn ij Paaulster sognn ij Les, sønden forre, hardtt hoefs i Les, hofs Huidhøys busfe i Les, ij kiernenn i Les, der hartt hoefs i Stiefylde, ij Cannickegierdett ¼ Les, vestin Per Ols skouff ij Faugnne, hofs Jens Skonnings gaardtt ij Aakir sognn i Stiefylle.
Reditus æddituj. Helnneskyldtt Bygg xxxvj Skpr. Intro= ductio, i Øst och ij Brødtt. Funeralia aff effninde folck vt supra.
Bona Curiæ æddituj.
Ageriordtt: omfring gaardenn ij ett sticke xvij Tr., norden op tiill kirckeweyenn ij østre gierde iii½ Tr., synden kirckeweyenn iij Skpr., synden Jens Skonnings Aøper i Te., østen op tiill lees agre iiij Tr., norden for wiesengenn i Te., en halnnede agir mett Hans Anders gaardt, sønden Jens Skonnings gaardtt (sic), vestin Moens Muncks bygiordtt i Skp., nordwest fraa Moens Muncks gaardtt i hans hauffre iordtt i Te.
Engh: huufsengenn ij Les, vesten Hans Niels bygiordtt i½ Les, nordenn gamle Wie ij stickir, i Les, Abelle engen i Les, spendis engen i Stiefylle, østen hofs lees agir i Les, syn= den Jens Skonnings Aøper ½ Les, norden lees agir ij stickir, ij Les, vestenn Simon Hans gaardtt ½ Les, weyedengenn i Les, vesten for weyedengenn i Les, vestin lees agre ij Faugne, søn= den prestens bygiordtt i Les, synden Ernest Anders Aøper i½ Les, østen prestedammen i Les, syndenn Stenebierg i½ Les, ij byndeenge norden Karlshøy i stiefylde, syndenn Moens Anders bygiordtt i Faugnn, offuen prestedammen ¼ Les.
Aa Kirke (St. Johannis Kirke).
Ecclesia Canonicalis.
Reditus pastoris. Decimantes LXXXXij. Decimæ: Rug vj Tr., Bygh xviij Tr., Hauffre xxv Tr. Lamb xxxiiij, Gies XL. Offir xxiiij Mk. Helnneskyldtt LXXXXij Skpr. Funeralia aff effnendis vt supra. Introductio ij ß., i øst och ij brødtt. Paaskemadtt aff huer en Kage.
Aff Aakirckeby wille de icke giiffue hannom tiende; men wiifs rente deraff er vm paaske, aff huer som iordtt bruger, en

---

Side nr. 343

kage och nogle Æg och iiij ß., aff de andre ij ß. huer. Gaardsfolck ett dagswercke.
Bona Curiæ pastoris.

Ageriordtt: Synden gaarden er tiilhobe xxxviij Tr., Hare Wie xxiiij Tr., vestre aas xxvj Tr., nørre aas gaardenn xxvj Tr., den gamble Kirckegaardtt vj Tr., synden dammendtt vj Tr., och dertiill nogen goldtt iordtt, er sæegangh.
Engh: Kiildisengenn xj Les, Viesengen ii½ Les, Hand= kleditt ¼ Les, hettin och smeckindtt ii½ Les, harewie iij Les, myrenn nordenn gaardenn xij Les, haffuir Spiddellegaarden derfraa widtt ij Les, som er effter (offter?) paaklagedtt, hofs Egilde fem sticke eng.
Onera pastoris. Pensio annua tiill Canickenn, smør i Te.
Bona Ecclesiæ.
Ageriordtt: Østen duelycke i½ Te., vnder Efsteriis ij Skpr., graffuegierde ij Skpr., der hofs ¼ Skpe., nordenn Lim= offnenn iiij Tr., vesten Egilde vj Tr., synden Egilde ij Tr., østenn Egilde iiij agre, x Tr., liggendis agir vj Tr., østen Aspernne ij Tr., nordenn boesthøye ij agre, ij Tr., hofs Sare= bro v Tr., nordenn Kirckenn ½ Te.
Engh: ij østre gierde iiij enge ij Les, ij Gryds gierde ij faugnne, hofs Sarebro iij stickir ½ Les, ij syndre gierde i Les, hofs Aspernne iiij Les, hofs liggendisagir ij stickir ij Les, ij Egilde ¼ Les, hofs degnnehoell ij stickir i Les, synden Egilde iij stickir ij½ Les, vesten Egildtt i Les, østenn duelycke ij Les, hofs Efsteriis i stiefylle, ij Maalsmyr ij stickir iij Les.
Aldtt denne iordtt styller aarligenn i Fjerd. Smør.
Item giiffuis aarligen tiill kirken aff ett kirckeboo i Beftir= marcker sognn liggendis, kallis Ellehull, som Jens Paaulsen paaboer, Landgillesmør iiij Pundt, medtt Sognnen v Skuur i Pundtt og ij Mk. Smør. Tiill Slottedtt xv Pendinge, dags= wercke iiij, Weedtt ij Les. Dominium Jurisdictzfogedenn.
Ageriordtt: Item wbj ett sticke x Tr., hofs Michell Bentz iordtt i½ Te., end en agir ii½ Tr.
Engh och ager: Ett sticke eng i stiefylle, hofs Anders Jens i½ Les, Broeng iij Les, vesten Pugedall iiij Tr., Sti=

Side nr. 344

agir østenn Pugedall ij Tr., vesten Pugedall i Te., lille lang= agir iv½ Skpr., hofs Rasmus Esbors iordtt i½ Te., hofs op tiill i Les, hofs Steenagir i Les, liidett derfraa i stiefylde.
Reditus æddituj. Helnneskyldtt Byg Lxxxxij Skpr. In= troductio i øst, ij brøb. Funeralia aff effninde i faar. Paaske= madtt aff huer en Kage. Aff huer bymandtt i kage och nogle æg och xv Pendinge.
Bona Curiæ æditui.
Ageriordtt: Altt sammen er tiilhobe iiij Tr. i Skpe.
Engh: Er tiilhobe vj Les.
Westre Marie Kircke.
Reditus Pastoris. Decimantes LXXX. Decimæ: Rug v Tr., Bygh xij Tr., Hauffre xx Tr. Lamb, aff huer ett somme Aar. Gies, aff huer en somme Aar, endog de haffue flere end x. Offir xxvij Mk. Helnneskyldtt Byg Lxxx Skpr. Sponsalia v ß. Introductio ij ß., i øst och ij brødtt. Funeralia aff effnende folck vt supra. Paaskemadtt en kage och nogle ægh.
Bona Curiæ pastoris.
Ageriordtt: Vdj lyckenn vj Tr., ij andre lycker erre tiil= hobe xij Tr., hofs Ellebÿ vj Tr., hofs Stenehøy iij agre vj Tr. Mellum Kofsodsgaard och skouffuen ij agre, huer ij Tr. Strar norden for gaarden ij agre erre tiilhobe xxxij Tr.
Engh: Østredaell x Les, hettinn och kroppehoffuedditt til= hobe iij Les, Kracfeng norden Prestedammenn ij Les, ij dam= men i Les, blant Ringeby enge iij stickir ij Les, Broeng iiij Les, Piileengh i Les, handkleditt i Les, Skouffsengenn x Les. Paa samme eng er nogen skouff. Brede

engenn synden skouffuenn iij Les, ostefaridtt och Spunditttt i Les, Kraagtorp, lundeng, Torpeng, huleeng tiilhobe iij Les.
Onera pastoris. Cathedraticum xviij ß. i Alb.
Bona Ecclesiæ.
Ageriordtt: Nør ij Sognenn iiij Skpr.
Engh: ij Ringby gierde i Les, hofs Lauholm ½ Les, Nør ij gierdett ½ Les, hofs Trædbro i Les.
Skow: Nordenn hofs Trædbroeng ett lidett sticke. Hofs

Side nr. 345

Esberns Koffods skouff ett lidett sticke. Westenn kirckenn ett lidett sticke.
Item giiffuis aarligenn tiill kircken aff ett kirckeboo, som Michell Bentzsenn paaboer, Landgillesmør iiij Pundt. Mett Sognnenn ij skuur i Pundtt smør. Kofsmør. Tiill Slottedtt xv Pendinge, Dagswercke iiij, Beedtt ij Les. Do= minium haffuir Jurisdictzfogedenn.
Ageriordtt: Hofs Spidellegaardenn iij Tr., Piilelycfenn ij Tr., Beckagerenn i½ Te., hofs Rasmus Pers iordtt thuo agre, huer i Te., sønden Rasmus Pers gordtt vj Tr., eblandt Niels Lars iordtt viij Skpr., ij Sosegierde iij Tr., hofs gaardenn xiij Tr.
Engh: Mett Spidelle iiij stickir, iiij Les, husengenn i Les, ij Anders Jens iordtt i stiefylle, hofs Jens Pols iordtt ½ Les, hofs Møllegaards iordtt ½ Les, ij Piilelyckenn ½ Les, en hal= nede eng mett Rasmus Pers Tr. hauffre= landtt v Les, norden for Esbers gordtt i Les, synden Jens Hans gaardtt i Les, strax sønden op tiill hofs Ertis agir i Les, nordenn Hans Moens gaardtt, handkleditt, longetorp ij Les, vestenn den gamble sledill ½ Les, hofs huidagir ½ Les.
Reditus æditui. Helnneskyldtt Bygh LXXX Skpr. Intro= ductio i øst och ij brødtt. Funeralia aff formuende vt supra. Paastemad aff huer en Kage och nogen ægh.
Bona Curiæ æditui.
Ageriordtt: Nordenn gaardenn ix Tr., derhofs ii½ Tr., nordenn Kirckenn iiij Skpr., hofs Esber Koffods gaardtt iiij Skpr., hofs Jep Skredders gaardtt iiij Skpr., hofs Jens Lars gaardtt ij agre, huer iiij Skpr., Lyckenn syndenn gaardenn i½ Te., Lydenn østenn gaarden iv½ Tr., ij samme lycke vj Tr., wblyckenn vj Tr.
Engh: Hofs Jep Skredders gaardtt i stiefylle, Salten= genn norden Trædbro iiij Les, Broengenn ij Les, Korsfengenn iij Les, Naalehufsedtt ij Smørenge i stiefylde, endnu ij Smørenge iiij Les. Paa denne eng er nogen skouff. Item vestenn forre ij Les. En halnnede eng mett Niclaf Kircke degnne= gaard ½ Les.

Side nr. 346

Niclaus Kirke (St. Nicolai Kirke).
Reditus pastoris. Decimantes XL. Decimæ: Rug x Tr., Byg viij Tr., Hauffre vj Tr. Lamb xv. Gies xvj. Of= fir xv Mk. Helnneskyldtt Byg xL Skpr. Sponsalia v ß. In= troductio ij ß., i øst och ij brødtt. Funeralia aff de riige vt supra. Paaskemadtt huer en Kage.
Bona Curiæ pastoris.
Ageriordtt: Bestre lyckenn viij Tr., nordenn gaardenn vj Tr., dambagerenn x Skpr., Brede agerenn vj Tr., dett westre sticke hofs Rasmus Hans iordtt i½ Te., Mølleagerenn vij Skpr., hofs diegnnetorpedtt iij Tr., sønden vnder Klint i½ Te.
Engh: Nordenn vnder Rugryggene i Les, hofs dammen i Les, omfring skouffuenn v Les, østenn for skouffuenn ¼ Les, dett westerste sticke ij Somperne i½ Les, dett middelste iij Les, dett østerste,

kallit Snogenn, i lidett Les, Torpett hofs Som= perne ¼ Les, øster paa Klint ¼ Les lidett, wben for myrenn i½ Les, ij myrenn xxviij Les, er prestenn och begnenn wstiifftt ymellum.
Onera pastoris. Cathedraticum ix ß. i Alb.
Bona Ecclesiæ.
Ageriordtt: Hofs Hans Laurs agre i Te., østenn Kircke= buffedtt ii½ Tr., nordenn Abram Hans daell i Te., synden Hindzes gaardtt, staar tornn paa, ij Skpr., endnu ett sticke mett Tornn och Busfe iiij Skpr., synden vnder Baasfe skouffuen i Te., hofs Miifsenn iiij Skpr., ij Nørre gierde i Te., hofs hiulegaardtenn viij Skpr., hoefs Bigenshøy iiij Skpr.
Engh: Østir aff Hammerstaffue ij Les, østir ij Smørenge ½ Les, nordenn Hans Moens gaardtt ij Les, nedenn Hans Lars agre ½ Les, hoefs Moens Bruuns leerkulir i stiefylle, nordwest aff Abram Hans daell ¼ Les. Paa denne eng er nogen skouff. Hofs Hans Niels gaardtt i½ Les, paa denne er nogen skouff, der hartt hoefs i½ Les, Kirckestornn i Les, der er och nogen skouff oppaa. Item ij enge holde ½ Les.
Skouff: Nordenn wdj Moens Bruns skouff i lidett sticke, ligger søndenn Abram Hans balleng i lidett sticke, disse tuende

---

Side nr. 347

stickir er huer saa stortt som ett Gaardsrom. Nordenn for balenn ett sticke saa stortt som ett tynne iordtt. Hofs Wellingsby, wid Aruistis gaardtt ett sticke.
Reditus æditui. Helnneskyldtt Bygh XL Skpr. Funeralia aff Riige i lamb och stundom ij ß., och stundom nihil. Intro= ductio i øst, ij brødtt. Paaskemadtt aff huer en Kage.
Bona Curiæ æditui.
Ageriordtt: Vdj ett sticke v Tr., nordenn dambagerenn ij Skpr., begnnelycfenn vij Tr., hofs Rasmus Hans iordtt i Te., syndenn vnder Klint i Te., sydoustt vnder Klint i½ Te.
Engh: Syndenn vnder Kirckebufsedtt i Les, ett halnnede sticke offuin Prestedamme i stiefylle, nogett østenn forre ij saugne, noren Kirckebufsed i Les, er en halnnede eng mett degnind ij vestre Mariæ Kircke Sognn, synden forre, op tiill i stiefylle, syd= oustt vnder Klint i Les, østenn Korsfasfpenn i stiefylle, ij Hans Lars skouff i stiefylle, østenn hofs Ringelshøy i½ Les, nogedtt østir beder i lidett Les, Thuetorpedtt i stiefylle, østenn kircke= buffedtt ¼ Les, lidett sønder beder ¼ Les, vben for sælyckeledditt i lidett Les, ij Myrenn mett prestenn er endnu wskiiftt.
Knuds Kirke.
Reditus pastoris. Decimantes xxxvij. Decimæ: Rug iiij Tr., Bygh x Tr., Hauffre x Tr. Lamb xiiij, Gies xiij. Offir vii½ Mk. Helnneskyldtt xxxvij Skpr. Bygh. Sponsalia v ß. Introductio ij ß., i øst och ij brødtt. Funeralia vt supra. Paaskemadtt aff huer i kage och nogle ægh.
Bona Curiæ pastoris.
Ageriordtt: Nørre lycfe ¾ Tr., hofs Kirckehøyenn i Te., iiij Skpr., mellum lyckenn i Te., vestre lyckenn vij Tr., inden for Gadeleditt i Te., hofs Hans Remers gaardtt vij Skpr., paa huufsengen vij Skpr., norden staffrelunde viij Skpr., hofs Broenn v Skpr., derhofs ij Skpr.
Engh: Huufsengenn x Les, Staffuirlundtt i Les, Knage= eng ½ Les, Blaastinden i Les, Broengenn i stiefylle, Tueen= genn i stiefylle, Spundeengen i stiefylle, Altereengenn i Les, hofs Stenhøyenn ett torpe, i stiefylle, ij Damsskouffuenn iij sticke ii½ Les, ij Berndz gierde i Les, ij Adams skouff ½ Les, ij

---

Side nr. 348

Clemmids gierde ½ Les, hofs Morten Bends gordtt i Les, ij balenn ½ Les, hofs Hans Remers gordtt ett Torpe, i stiefylle.
Onera pastoris. Cathedraticum ¾x ß.
Bona Ecclesiæ.
Engh: Wiinengenn iij Les, ett lidett sticke i stiefylle.
Jep Nielssenn giiffuir aarligenn tiill kircken aff ett kirke= boo Landgillesmør iij Pund, mett Sognenn ij Skuren xiiij marck smør. Kofsmør v Mk. Tiill Slottedtt xv Pendinge, Dags= wercke iij, Weedtt ij Les. Biscops tiende i Skpe. Do= minium haffuir Jurisdictzfogedenn.
Ageriordtt: Vbj tuenne sticker ix Tr.
Engh: Tockehels engh iij Les, Handkleditt i stiefylle. Stockefiellcengh i Les, Weieeng i Les, Abilleeng ½ Les, Dalleeng ½ Les, ij Bygierdett ½ Les, Huufsengen i¼ Les, ij Riifsen ett halnnede sticke i stiefylle.
End giiffuis tiill Kirckenn aff ett andett Kirckeboo, som Ofill Pederssenn paaboer, Landgillesmør i Pundt, mett Sog= nenn ij Sfuur v marck smør. Kofsmør iiij marck smør. Do= minium er hofs Jurisdictzfogedenn. Ageriordtt er tiilhobe tiill samme Bo vj Tr. Engenn er i Les.
Endtt giiffuis aarligenn tiill kirckenn aff ett Kirckeboo ij Smørby, som Hans Peders paaboer, Landgille iiij Pund Smør, mett Sognenn ij Sfuur och Kofsmør i Pund viij Mk. Smør och ix Mk. Smør. Tiill Slottedd xv Pendinge, Dagswercke iiij, Weedtt ij Les. Biscops tiende i Skpe. Dominium haffuir Jurisdictzfogedenn.
Ageriordtt: ij vestre lycke ij Tr. ij Skpr., huufsagerenn ij Tr. ij Skpr., item ij Tr. v Skpr., item iiij Skpr., vestir hauffreagir vij Tr., Kirckebierg i½ Te., Høyagir ij Skpr., Damsagir viij Skpr., mellum gaardenn ij Skpr.
Engh: Tyldingeng iij Les, Engehollitt i Les, Lange eng i Les, Torpeng i Les, hofs Niels Jens gaardtt i Les, Palme= eng i Les, hofs Nørre Reen ½ Les, Riiisseng iij Les, Miornn i Les, Huufsengen ij Les, ij wblyckenn i½ Les, Mellum gaderne i½ Les, vid Kirckebierg ij sticke i stiefylle.
Reditus æditui: Helnneskyldtt Bygh xxxvij Skpr. Intro=

Side nr. 349

ductio i øst och ij brødtt. Funeralia aff effnindis folck i Mk. Paaskemadtt aff huer en Kage.
Bona Curiæ æditui.
Ageriordtt: En lycke v Tr., en agir ii½ Te., ij Østre gierde ½ Te.
Engh: ij stickir ij Ringby och vj stickir ij Søndre gierdir er tiilhobe vj Les.
Rødnne Kircke.
Reditus pastoris. Decimantes incerti. Decimæ: Rug viij Tr., Bygh xj Tr., Hauffre i Te. Lamb nihil. Gies ni= hil. Offir xxiij Mk. Helnneskyldtt nihil. Sponsalia v ß. Introductio ij ß. Funeralia v ß. ellir huad de wille. Paaste= madtt aff huer i Kage och i ß. Pendinge.
Bona Curiæ pastoris.
Ageriordtt: Hofs høyestene iv½ Tr., ij Gallielyckenn vj Skpr., vnder Riifsen iij Tr., paa Geddinge i½ Te., hofs heste= holl iij tonner Korn fraa Kirckenn, paa Trollebierg iij Tr., hofs Knuds Kirckewey i Te., nør ij gierdett ½ Skpe., ij Piilely= dennn och paa Kumle ij Tr., ij Gaasfelyckenn i Skpe.
Engh: Vnder lienn ¾ Les, huolengenn i Les, hofs Piile= beckenn ij Les, Hestehøoll i½ Les, Huidetorns eng ¼ Les, hofs Aaenn en halnede engh ¼ Les.
Onera: Cathedraticum v ß. i Alb.
Bona Ecclesiæ: iiij smaa enge ij Les, endt en eng i stie= fylle. Item iij smaa enge.
Skelen.

Ageriordtt: Hofs Gudbrøns skouff i Te., Rugiordtt iij Skpr.
Engh: Krogenn ij Les, Degnnedalenn ij Les.
Ny Kircke (Allehelgens Kirke).
Reditus pastoris. Decimantes xLiiij. Decimæ: Rug xij Tr., Bygh xij Tr. Hauffre xvj Tr. Lamb xvj, Gies xx, Kalffue vj. Offir vj Mk. Helnneskyldtt Byg xLiiij Skpr. Sponsalia v ß. Introductio ij ß., i øst och ij brødtt. Fune= ralia vt supra. Paaskemadtt huer decimans en kage.
Bona Curiæ pastoris.
Ageriordtt: Østenn gaardenn iiij Tr., syndenn huufsen=

Oversættelse

Landebogsudtoget nedenfor (side 326-350) er en sogn-for-sogn opgørelse over Bornholms kirkers, præsters og degnes faste indtægter og jordegods, uddraget af Lunds Stifts landebog af 1569 (jf. kongebrevet ovenfor). Da sproget - en blanding af ældre dansk, plattysk og latinske fagudtryk samt en mængde forkortelser - kan være vanskeligt at læse, gengives her en løbende oversættelse til nutidsdansk, i samme rækkefølge som originalen. Stednavne og personnavne er bevaret i kildens stavemåde, da de ikke lader sig oversætte; romertal er omsat til arabertal. Usikre læsninger/tolkninger er markeret med (?), ligesom i selve transskriptionen.
Nøgle til de vigtigste faste udtryk: Reditus pastoris = præstens indtægter. Decimantes = antal tiendeydere. Decimæ = kornlandtiende (rug, byg, havre). Offer = offerpenge til præsten. Helligskyld (i kilden »Helnneskyldtt«/»Helmneftkyldtt«, en usikker læsning og betydning) = en fast kornafgift i byg ud over den egentlige tiende. Sponsalia = bryllups- eller vielsesafgift. Introductio = introduktions- eller kirkegangsafgift, ofte betalt med en ost (»øst« i kilden) og to brød. Funeralia = begravelsesafgift. Paaskemadtt = påskemad, en naturalieafgift til påske. Maalsmadtt = »målsmad«, en lignende, mindre fast naturalieydelse. Bona Curiæ pastoris/Bona Mensæ pastoris = præstegårdens (præstebordets) jordegods. Ageriordtt/Ager = agerjord. Engh/Eng = eng (høslæt). Skow/Skouff = skov. Onera pastoris = præstens byrder/udgifter. Cathedraticum = bispeafgift (»katedralskat«). Bona Ecclesiæ = kirkens eget jordegods, som regel udlagt til navngivne fæstere (»kirkeboo«/kirkegårde), der til gengæld betalte landgilde. Reditus æditui = degnens (kirkeværgens) indtægter. Bona Curiæ æditui = degnens gårds jordegods. Landgille = landgilde, den årlige fæsteafgift. Kofsmør = »kosmør«, en smørafgift regnet efter køer. Dagswercke = hoveridage. Weedtt/Beedtt = brændeafgift, målt i læs. Biscops tiende = bispetiende. »Dominium haffuir Jurisdictions fogedenn« = ejendomsretten (den øverste rådighed) over gården tilkom jurisdiktionsfogeden, dvs. kongens lensfoged på Bornholm.
Målenheder: Tr./Te. = tønder land, hhv. tønde land (arealmål for agerjord). Skpr./Skp./Skpe. = skæpper land (en ottendedel af en tønde land). Les = læs (mål for høslæt på eng). Fauffne/Faugne = favne (mindre arealmål). Mk. = mark, ß. = skilling, Alb. = album (møntenheder; 1 mark = 16 skilling).
Bornholm.
Nøe Kirke (St. Michaelis Kirke), side 326-327. Præstens indtægter: 34 tiendeydere. Tiende: 3 tdr. rug, 5 tdr. byg, 8 tdr. havre; 12 lam, 12 gæs, 4 grise, 3 kalve. Offer 3 mark 6 skilling. Helligskyld byg 33 skæpper (?). Bryllupsafgift 5 skilling. Introduktionsafgift 6 skilling. Begravelsesafgift: fra velstående folk en ko til præst og kirke, ellers 5 skilling til præsten. Påskemad: en kage og æg fra dem, der formår det. Bispeafgift 9 skilling i album.
Præstegårdens jordegods: agerjord syd for gården i lyngen 3 tdr., øst for Egerne 2 tdr., nord for lykken og på malmen 3 tdr., vest for Ellebækken 4½ tdr., ved Kohøj 6 skpr., ved Borghøj 6 skpr., øst for Borghøj 2 tdr., på Malm 2 tdr., syd for skoven 1 td., vest for præstestuen 1 td. Eng ved

gården (skov og slæt) 20 læs, ved åerne 1 læs, ved Ellesageren 1 læs, nord for Egeballe 1 læs, sydøst på den søndre lykke 3 favne, nord for Kirkebro 1 læs; noget bygningsskov sydvest for gården. Kirkens eget jordegods: en lille eng i Kirkestuen ¼ læs; denne og alle andre kirkers agre og enge over hele landet bortforpagtes af kirkeværgerne til fordel for kirken efter årets afgrøde.
Fire fæstere sad på kirkeboer under Nøe Kirke: Tommis Persen (landgilde-smør 2 pund, med sognet 1 pund smør i skår, kosmør ½ pund, nødsmør 7 mark; til slottet 15 penninge, brænde 2 læs, hoveri 2 dage; agerjord 9 tdr. ved gården, eng 4 læs), Per Jensen (landgilde-smør 3 pund, tilsvarende afgifter; agerjord ca. 20 tdr. fordelt på flere stykker ved gården, Kohøj og tofterne, samt eng ved Åseengen, kirkeleddet og degnegården), Jens Esbørnsen (landgilde-smør 3 pund samt 6 mark smør af en eng særskilt; agerjord ved gården og i lykken, ca. 12 tdr.; eng ved Frøgeengen, husageren og kirkeskoven) og fæsteren af et kapelboo (landgildepenge 2 mark; agerjord i den nordre og søndre lykke; eng ved Anders Kurs gård og Myren). Alle fire havde ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden.
Desuden: Hans Andersen i Gudhjem betalte årligt til kirken af en kirkegård landgilde-smør 2 pund; agerjord i alt ca. 11½ td. (4 stykker, Hans Jens' lykke, Povl Odbers gård, Seyers lykke), eng i alt 15 læs.
Degnens indtægter: helligskyld byg 33 skæpper, begravelsesafgift af velstående 1 mark, introduktionsafgift 6 skilling, påskemad ligesom præstens. Degnens gårds jordegods: agerjord ved Lindhøj, præsteskoven, Vanghøj og flere lykker, i alt omkring 20 tdr.; eng ved gården, Myren, Dalen, Malm og Vanghøj, i alt ca. 4½ læs.
Lars Kirke (St. Laurentii Kirke), side 328-330. Præstens indtægter: 89 tiendeydere. Tiende: rug intet, byg 16 tdr., havre 16 tdr.; 16 lam, 10 gæs, 2½ kalv. Offer 18 mark. Helligskyld byg 4½ pund og 9 skæpper. Bryllupsafgift 5 skilling. Introduktionsafgift 2 skilling, 1 ost og 2 brød. Begravelsesafgift som ovenfor. Påskemad 10 kager. Bispeafgift 18 skilling i album.
Præstegårdens jordegods: agerjord syd, vest og nord for gården samt den søndre mark og øst for Møbledammen, i alt ca. 54 tdr.; eng ved Husengen, Nybro, Nisengen (syd og nord for Møllebedet), Åsen, Tueengen, Struengen, Træbro, den vestre Egeeng og de to åer, i alt ca. 30½ læs; en skovlod syd for Pæregården og en ved Tonehøj.
Kirkens eget jordegods omfattede blandt andet nogle stykker jord i Strandby og ved Hans Peers Skov samt flere omtvistede og delte enge og skovlodder. Fire fæstere sad på kirkegårde under Lars Kirke: gamle hr. Hans (landgilde-smør 1 fjerding, med sognet 1½ pund smør, kosmør 18 mark, hoveri 4 dage, brænde 2 læs; agerjord i alt 28 tdr., eng ca. 15 læs ved bl.a. Lille Kildevad og Spegerbroskaftet), Erik Pedersen (landgilde-smør 3 pund; agerjord ved gården og flere navngivne fæstestykker, eng ca. 11½ læs bredt fordelt), Hans Larsen i Dammegården (landgilde-smør 2 pund; agerjord ca. 26 tdr. ved Højsageren, Dammageren og Mølleageren m.fl.; eng ca. 20 læs ved gården, åen og Kirkemyren) og Hans Andersen i Gudhjem (se ovenfor under Nøe Kirke). Alle havde ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden.
Gudhjems Kapel i Lars Kirke sogn, side 330-331 (fodnote i kilden, tilføjet med nyere hånd: afgiften pr. fiskerleje beløber sig til 9 daler). Gudhjem og Melsted fiskerlejer var stadig usikre med hensyn til, hvilken rente præsten skulle have af sine indtægter. Kapellets jordegods: Mikkel Ibsen i Gudhjem betalte årligt landgilde 1 daler (agerjord 5 tdr. i Sortehøjs lykke m.fl., eng 5 læs); Rasmus Andersen betalte ½ daler (agerjord ca. 2½ td., eng ½ læs). Ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden begge steder.
Degnens indtægter ved Gudhjems Kapel: helligskyld byg 10 tdr. samt 12½ fjerdingkar (usikker læsning - kilden bemærker, at tallet er tilføjet med nyere hånd). Begravelsesafgift af velstående 1 får, af andre 4 skilling. Introduktionsafgift 1 ost, 2 brød. Degnens gårds jordegods: agerjord ved gården, Slagelsalt (?), åen og Stenhøj, i alt ca. 15½ tdr.; eng spredt over flere lodder (Højskoven, Miorengen, Røgelseengen, Storeengen m.fl.), i alt ca. 15 læs, hver med en lille skovlod.

Øster Marie Kirke, side 331-333. Præstens indtægter: 97 tiendeydere. Tiende: rug 2 tdr., byg 18 tdr., havre 20 tdr.; 16 lam, 10 gæs. Offer 18 mark. Helligskyld byg 4½ pund og 7 skæpper. Bryllupsafgift 5 skilling. Introduktionsafgift 2 skilling, 1 ost og 2 brød. Begravelsesafgift: af velstående giver præst og kirke en ko, ellers betaler præsten 4 skilling, undertiden intet. Præstegårdens jordegods: et stykke og en ny lykke, i alt 54 tdr. land, samt en eng ved ageren på 40 læs. Skaddelunden, en skovlod stor som en gårdsplads med lidt hassel, og en lille indlagt lykke i engen med 12-14 træer. Bispeafgift 18 skilling i album.
Kirkens eget jordegods var fordelt på to fæstere: Isak Povlsen på den søndre kirkegård (landgilde-smør 1 fjerding, med sognet 1 pund smør i skår, kosmør ½ pund; til slottet 15 penninge, brænde 2 læs, hoveri 4 dage; agerjord ca. 15½ td. ved bl.a. Såretoften og Egisbjerget, eng spredt over mange små stykker, i alt godt 12 læs) og Niels Hansen i Nørre Kirkeboo (landgilde-smør 4 pund, med sognet 20 mark smør, kosmør 10 mark; agerjord ca. 17 tdr. ved gården, den gamle stedel og Korsageren, eng ca. 9 læs ved bl.a. Gedemyr, Refshøj og Egisfeld; desuden agerjord og eng til selve kirken ved Aalosse og Dalslundegærde). Begge havde ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden.
Degnens indtægter: helligskyld byg 4½ pund og 7 skæpper, begravelsesafgift af velstående i lam eller får, introduktionsafgift 1 ost og 2 brød. Degnens gårds jordegods: agerjord ved den nyindlagte lykke, gården og Egefeltet, i alt ca. 23 tdr.; eng ved Julengen, Degnballen og degnetorpet, ca. 3 læs.
Jeps Kirke (St. Jacobs Kirke), side 333-336. Præstens indtægter: 59 tiendeydere. Tiende: rug 6 tdr., byg 26 tdr., havre 28 tdr.; 24 lam, 18 gæs, 3 kalve. Offer 34 mark. Helligskyld byg 2½ pund og 9 skæpper. Bryllupsafgift 5 skilling. Introduktionsafgift 2 skilling, 1 ost og 2 brød. Begravelsesafgift: af velstående giver præst og kirke en ko, ellers 1 mark eller 8 skilling, mindst 5 skilling. Påskemad: ingen.
Til præstens bord (ad mensam pastoris) hørte desuden en præstegård i byen, som Valborg Bergis bebode: landgilde-smør 2 pund, 4 hoveridage, fri fiskeret (?), 1 gås, 2 høns, med sognet 1 pund smør i skår samt kosmør, til præsten 15 penninge og 2 læs brænde. Ejendomsretten hos sognepræsten selv.
Præstegårdens øvrige jordegods: agerjord fordelt på ca. 25 stykker ved Egisageren, Karlsgård, Storeageren, Langageren m.fl., i alt godt 20 tdr.; eng ved Husengen, Ellebækengen, Frøgelykkeengen og Tvinde Egisengen, i alt ca. 12 læs, samt en lille elleskov og en halv fiskedam på udmarken sammen med bonden Per Ores. Yderligere præstegårdsjord: agerjord ved Havelykken, Dammelykken, Ruglykken, Mandhøj, Storeageren og Ellebæksageren m.fl., i alt ca. 45 tdr.; eng ved Stenskovsengen, Smedjehøjsengen, Dammengen og flere mindre stykker, i alt ca. 25 læs; skovlodder ved Præstehaven, Stenskoven og Mandhøj. Desuden havde præsten en præstegård i Svaneke, som byen skulle holde ham skadesløs for. Bispeafgift 18 skilling i album.
Kirkens eget jordegods: agerjord ved Gilleshuset og Langdal, 2 tdr.; eng ved kirkegårdens store ager, Viesengen (kaldet Vor Frue Enge) og Korsteengen m.fl., i alt ca. 6½ læs; en skovlod sydøst for Klingeby. Per Skomager betalte årligt landgilde-smør 1 fjerding, med sognet i skår samt kosmør, hoveri 4 dage, brænde 2 læs, til slottet 15 penninge; agerjord fordelt på 16 stykker, i alt ca. 30½ tdr.; eng ved Højen, præstehaven, Mandhøj og Solten, i alt ca. 6¼ læs, samt fri udtrift og nogle egetræer. Ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden.
Degnens indtægter: helligskyld byg 11 tdr., begravelsesafgift af velstående et får eller lam, ellers 8 eller 6 skilling, introduktionsafgift 1 ost og 2 brød, påskemad og målsmad: intet. Degnens gårds jordegods: agerjord vest for Mandhøj, Dalengene, Christens Dal m.fl., i alt ca. 11½ tdr.; eng ved Viesengen, Mandhøj, Degnehullet og Ellisengen i Mariæ Kirke sogn, ca. 6 læs.
Svaneke Kapel, side 336. Svaneke er en fiskerby; tiendeyderne er usikre, hver giver 2 mål sild årligt til sognepræsten. Fiskerlejerne Liste og Andsdal (?) giver hver et mål sild samt et dagsværk for præsten. Tienden er usikker og regnes med den øvrige tiende. Kapellets jordegods: en boel i byen (fæstet af Mads Kampe) med landgilde i daler; agerjord ca. 20 skpr. fordelt på 6 stykker, ingen eng.

Ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden. (Med nyere hånd tilføjet:) Degnen får af hver mand eller ildsted i Svaneke 4 skilling.
Bodilsker Kirke (»Boels Kirke«), side 336-338. Præstens indtægter: 53 tiendeydere. Tiende: rug 4 tdr., byg 20 tdr., havre 18 tdr.; 12 lam, 16 gæs. Offer 13½ mark. Helligskyld byg 2 pund og 3 skæpper. Bryllupsafgift 5 skilling. Introduktionsafgift 1 ost, 2 brød og 2 skilling. Begravelsesafgift til præst og kirke: en ko af de velstående. Påskemad: 20 kager og ¼ vol æg. Bispeafgift 13½ skilling i album.
Præstegårdens jordegods: agerjord i den østre og vestre mark, i alt ca. 61 tdr.; eng ved Holvidsengen, Kapellansengen, Slåengærde, Mølleengen m.fl., i alt ca. 30½ læs. Han havde desuden en fjerding smør i landgilde af en kirkegård hvert andet år, samt en præstegård i Nyker.
Kirkens eget jordegods: agerjord ved Oluf Pers, Mogens Hans og Per Nielsens gårde m.fl., i alt ca. 24 tdr.; eng fordelt på mange stykker, i alt godt 12½ læs; tre små skovlodder.
Fire fæstere sad på kirkegårde under Bodilsker Kirke: Hans Farsen (smørlandgilde 1 fjerding; agerjord ca. 18 tdr., eng ved Kannikegærdet og Didriks mølle, 10 læs, hvoraf 1 mark smør gik til kirken), Rasmus Hansen (landgilde-smør 1 fjerding; agerjord ca. 25 tdr., eng ved Slåengærde, Kannikegærde og Bukhøjengen, ca. 10 læs, hvoraf 11 skilling landgilde og 1 pund smør gik til kirken), Jep Nielsen (landgilde-smør 3 pund; agerjord 9 tdr., eng ca. 6¼ læs), samt to yderligere fæstere af mindre kirkeboer (den ene ved Ovel Pedersen, landgilde 1 pund smør, agerjord 6 tdr., eng 1 læs; den anden i Smørby ved Hans Pedersen, landgilde 4 pund smør, agerjord ca. 21 tdr., eng ca. 15½ læs). Alle havde ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden.
Degnens indtægter under Bodilsker Kirke: helligskyld byg 10 tdr., introduktionsafgift 1 ost og 2 brød, begravelsesafgift af velstående et får eller lam, påskemad 2 lagkager (?) og ¼ vol æg samt en kage af hver. Degnens gårds jordegods: agerjord ved Husageren, Lavsageren, kirken og Langende by, i alt ca. 25 tdr.; eng fordelt på mange stykker, i alt ca. 21 læs, hvoraf noget smør gik til kirken; senere endnu en degnegård med agerjord 7½ td. og eng 6 læs.
Nexø Kapel (St. Nicolai), side 338. Nexø er en købstad; tiendeyderne er usikre, hver giver præsten 1 mål sild og 8 album penninge om året. Introduktionsafgift i byen 5 skilling af hver. Kirkens jordegods: agerjord ved Krogs skov, Halle og kirkestykket, i alt ca. 3½ td.; eng fordelt på flere stykker i Povlsker og Bodilsker sogne, i alt ca. 10¼ læs.
Povlsker Sogn, side 338-340. Præstens indtægter: 53 tiendeydere. Tiende: rug 13 tdr., byg 18 tdr., havre 10 tdr.; 18 lam, 17 gæs. Offer 5 mark. Helligskyld byg 2½ pund og 3 skæpper. Introduktionsafgift 1 ost, 2 brød og 2 skilling. Begravelsesafgift som ovenfor. Bryllupsafgift 5 skilling. Påskemad: en kage af hver. Bispeafgift 9 skilling i album.
Præstegårdens jordegods: agerjord ved gården, Barhøj og Bispeboet m.fl., i alt ca. 15 tdr.; eng ved Barhøj, Hulengen og Høringsmyr, i alt ca. 13 læs. Kirkens eget jordegods: agerjord ved Povl Bentz' gård, Talebæk, Aggehøj m.fl., i alt ca. 15 tdr.; eng fordelt på ca. 20 stykker, i alt godt 9 læs.
To fæstere sad på kirkegårde under Povlsker: Jens Trygge (landgilde-smør 1 fjerding; agerjord ca. 14½ td. ved bl.a. udlykken og Brunkekilder, eng ca. 8½ læs; desuden en bispetiendeydelse til jurisdiktionsfogeden) og fæsteren af degnens kirkegård (helligskyld byg 2½ pund og 3 skæpper, introduktionsafgift 1 ost og 2 brød, begravelsesafgift som ovenfor, påskemad en kage af hver gård; agerjord ved gården, Aggehøj og Rebbene, i alt ca. 11 tdr.; eng ca. 5 læs). Ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden.
Pedersker Kirke, side 340-342. Præstens indtægter: 36 tiendeydere. Tiende: rug 10 tdr., byg 10 tdr., havre 13 tdr.; 12 lam, 12 gæs. Offer 3 mark 4 skilling. Helligskyld byg 1½ pund og 6 skæpper. Begravelsesafgift som ovenfor. Introduktionsafgift 2 skilling, 1 ost og 2 brød. Bryllupsafgift 5 skilling. Bispeafgift 9 skilling i album.

Præstegårdens jordegods: agerjord mellem kirken og gården, Vinageren, Store og Lille Bredeager m.fl., i alt ca. 41½ td.; eng ved Husengen, Stenebjerg og Store Aspeeng, i alt ca. 11 læs. Kirkens eget jordegods: al kirkens jord var lagt til kirkeboerne (fæstegårdene), som fulgte.
To fæstere sad på kirkegårde under Pedersker: Hans Pedersen på den nordre gård (landgilde-smør 2½ pund, med sognet 18 mark smør, kosmør 8 mark; til slottet 15 penninge, hoveri 2 dage, brænde 2 læs, bispetiende 1 skp.; agerjord fordelt på ca. 13 stykker, i alt ca. 36½ tdr.; eng ca. 6½ læs) og Mikkel Rasmussen i det nordre kirkeboo (landgilde-smør 2½ pund, med sognet 16 mark smør, kosmør 6 mark; bispetiendekorn 1 skp.; agerjord ca. 26½ tdr.; eng ca. 8¾ læs). Begge havde ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden.
Degnens indtægter under Pedersker: helligskyld byg 36 skæpper, introduktionsafgift 1 ost og 2 brød, begravelsesafgift som ovenfor. Degnens gårds jordegods: agerjord omkring gården og ved kirkevejen, i alt ca. 24½ tdr.; eng ca. 8¾ læs.
Åker Kirke (St. Johannis Kirke, en kannikekirke), side 342-344. Præstens indtægter: 92 tiendeydere. Tiende: rug 6 tdr., byg 18 tdr., havre 25 tdr.; 34 lam, 40 gæs. Offer 24 mark. Helligskyld 92 skæpper. Begravelsesafgift som ovenfor. Introduktionsafgift 2 skilling, 1 ost og 2 brød. Påskemad: en kage af hver. Fra Åkirkeby selv ville de ikke give tiende, men i stedet en vis rente ved påske: af hver, der brugte jord, en kage, nogle æg og 4 skilling, af de andre 2 skilling hver, samt et dagsværk fra gårdfolkene.
Præstegårdens jordegods: agerjord syd for gården, Harevie, Vestre og Nørre Ås samt den gamle kirkegård, i alt ca. 132 tdr. (dertil noget goldjord i sædskifte); eng ved Kildeengen, Viesengen og Myren, i alt ca. 30 læs (heraf havde Spedalskhedsgården fået 2 læs, hvilket ofte var påklaget). Årlig afgift til kannikerne: 1 tønde smør.
Kirkens eget jordegods: agerjord ved Duelykke, Limovnen, Egilde m.fl., i alt ca. 40½ tdr. (heraf ydede al jorden årligt 1 fjerding smør); eng fordelt på mange stykker, i alt ca. 17½ læs. Desuden en kirkegård i Bodilsker sogn kaldet Ellehul (fæstet af Jens Povlsen, landgilde-smør 4 pund, med sognet 1 pund og 2 mark smør i skår; agerjord ca. 14 tdr., eng og ager i alt ca. 9 læs). Ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden.
Degnens indtægter under Åker Kirke: helligskyld 92 skæpper, introduktionsafgift 1 ost og 2 brød, begravelsesafgift af velstående i får, påskemad en kage af hver samt af hver bymand 1 kage, nogle æg og 15 penninge. Degnens gårds jordegods: agerjord i alt ca. 4 tdr. og 1 skæppe, eng i alt 6 læs.
Vestre Marie Kirke, side 344-346. Præstens indtægter: 80 tiendeydere. Tiende: rug 5 tdr., byg 12 tdr., havre 20 tdr.; lam og gæs afregnet efter et enkelt dyr pr. tiendeyder visse år (selv ved flere end 10 gæs). Offer 27 mark. Helligskyld byg 80 skæpper. Bryllupsafgift 5 skilling. Introduktionsafgift 2 skilling, 1 ost og 2 brød. Begravelsesafgift som ovenfor. Påskemad: en kage og nogle æg. Bispeafgift 18 skilling i album.
Præstegårdens jordegods: agerjord i lykker ved Elleby og Stenehøj m.fl., i alt ca. 50 tdr.; eng ved Østerdal, Ringby, Skovsengen og flere mindre stykker, i alt ca. 35 læs (med noget skov på Skovsengen). Kirkens eget jordegods: agerjord nord i sognet 4 skæpper; eng ved Ringby gærde, Lauholm og Trædbro, ca. 2 læs; tre små skovlodder.
En fæster, Mikkel Bentzen, sad på en kirkegård under Vestre Marie Kirke: landgilde-smør 4 pund, med sognet 1 pund smør i skår, samt kosmør; til slottet 15 penninge, hoveri 4 dage, brænde 2 læs; agerjord fordelt på ca. 9 stykker, i alt ca. 26½ tdr.; eng ca. 10½ læs. Ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden.
Degnens indtægter under Vestre Marie Kirke: helligskyld byg 80 skæpper, introduktionsafgift 1 ost og 2 brød, begravelsesafgift af velstående som ovenfor, påskemad en kage og nogle æg. Degnens gårds jordegods: agerjord ved gården, kirken og flere lykker, i alt ca. 48 tdr.; eng ved Trædbro, Saltengen, Broengen og Smørengene, i alt ca. 12½ læs.

Nikolaj Kirke (St. Nicolai Kirke), side 346-347. Præstens indtægter: 40 tiendeydere. Tiende: rug 10 tdr., byg 8 tdr., havre 6 tdr.; 15 lam, 16 gæs. Offer 15 mark. Helligskyld byg 40 skæpper. Bryllupsafgift 5 skilling. Introduktionsafgift 2 skilling, 1 ost og 2 brød. Begravelsesafgift af de rige som ovenfor. Påskemad: en kage af hver. Bispeafgift 9 skilling i album.
Præstegårdens jordegods: agerjord i den vestre lykke, ved gården og degnetorpet m.fl., i alt ca. 33½ tdr.; eng omkring skoven og i myren (28 læs, delt uskiftet med degnen), i alt ca. 39½ læs. Kirkens eget jordegods: agerjord ved Hans Laurs, Abraham Hans' dal, Hjulgården m.fl., i alt ca. 12½ tdr.; eng ved Hammerstave, Smørenge og flere stykker med noget skov, i alt ca. 8¾ læs; to små skovlodder samt en tredje ved Vellingsby.
Degnens indtægter: helligskyld byg 40 skæpper, begravelsesafgift af rige et lam og undertiden 2 skilling, introduktionsafgift 1 ost og 2 brød, påskemad en kage af hver. Degnens gårds jordegods: agerjord ved degnelykken, gården og under Klint, i alt ca. 16½ tdr.; eng fordelt på mange mindre stykker, i alt ca. 9 læs; jordskiftet med præsten i Myren var endnu ikke afsluttet.
Knuds Kirke, side 347-349. Præstens indtægter: 37 tiendeydere. Tiende: rug 4 tdr., byg 10 tdr., havre 10 tdr.; 14 lam, 13 gæs. Offer 7½ mark. Helligskyld 37 skæpper byg. Bryllupsafgift 5 skilling. Introduktionsafgift 2 skilling, 1 ost og 2 brød. Begravelsesafgift som ovenfor. Påskemad: en kage og nogle æg af hver.
Præstegårdens jordegods: agerjord i Nørrelykke, Kirkehøjen, Vestre lykke m.fl., i alt ca. 24¼ tdr.; eng ved Husengen, Damsskoven og flere torper, i alt ca. 19 læs. Bispeafgift ca. 10 skilling (usikker læsning). Kirkens eget jordegods: eng ved Vinengen, 3 læs, samt et lille stykke.
Tre fæstere sad på kirkegårde under Knuds Kirke: Jep Nielsen (landgilde-smør 3 pund, med sognet 14 mark smør, kosmør 5 mark, bispetiende 1 skp.; agerjord 9 tdr., eng ca. 5¾ læs), fæsteren af Ovel Pedersens gård (landgilde-smør 1 pund, med sognet 5 mark, kosmør 4 mark; agerjord 6 tdr., eng 1 læs) og Hans Pedersen i Smørby (landgilde-smør 4 pund, med sognet og kosmør i alt ca. 17 mark smør samt 9 mark smør; bispetiende 1 skp.; agerjord ca. 23 tdr.; eng ca. 16½ læs). Alle havde ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden.
Degnens indtægter under Knuds Kirke: helligskyld byg 37 skæpper, introduktionsafgift 1 ost og 2 brød, begravelsesafgift af velstående 1 mark, påskemad en kage af hver. Degnens gårds jordegods: agerjord i en lykke og en ager, i alt ca. 8 tdr.; eng ca. 6 læs.
Rø Kirke, side 349. Præstens indtægter: antal tiendeydere usikkert. Tiende: rug 8 tdr., byg 11 tdr., havre 1 td.; lam og gæs: intet. Offer 23 mark. Helligskyld: intet. Bryllupsafgift 5 skilling. Introduktionsafgift 2 skilling. Begravelsesafgift 5 skilling eller hvad giverne vil. Påskemad: en kage af hver og 1 skilling. Bispeafgift 5 skilling i album.
Præstegårdens jordegods: agerjord ved Højesten, Rifsen, Geddinge og Trollebjerg m.fl., i alt ca. 15 tdr.; eng ved Pilebækken og Hestehul m.fl., i alt ca. 5¼ læs. Kirkens eget jordegods: fire små enge, 2 læs, samt yderligere en eng og tre små enge. Under Rø Kirke hørte desuden lokaliteten »Skelen«: agerjord ved Gudbrøns skov og Rugjord, i alt ca. 1¼ td.; eng ved Krogen og Degnedalen, 4 læs.
Ny Kirke (Allehelgens Kirke), side 349-350. Præstens indtægter: 44 tiendeydere. Tiende: rug 12 tdr., byg 12 tdr., havre 16 tdr.; 16 lam, 20 gæs, 6 kalve. Offer 6 mark. Helligskyld byg 44 skæpper. Bryllupsafgift 5 skilling. Introduktionsafgift 2 skilling, 1 ost og 2 brød. Begravelsesafgift som ovenfor. Påskemad: en kage af hver tiendeyder.
Præstegårdens jordegods: agerjord øst, syd og vest for gården, den søndre Ås, Kette m.fl., i alt ca. 60½ tdr.; eng ved Husengen, Kettedengen, Stenhøjs eng m.fl., i alt ca. 18½ læs; to skovlodder mod nordvest. Et lille stykke jord øst for kirken var længe omtvistet mellem præsten og Jürgen Persen. Bispeafgift 9 skilling i album. Kirkens eget jordegods: hø nordøst for Anders Smeds gård, mindre stykke.
To fæstere sad på kirkegårde under Ny Kirke - dette afsnit fortsætter ud over side 350 og afsluttes først i den følgende fil: Peder Søfrensen (landgilde-smør 3 pund, med sognet 1½ pund smør, til

slottet 15 penninge, hoveri 3 dage, brænde 2 læs, bispetiende 1 skp.; agerjord ved gården, Henrik Mogens' gård og Bredehøj m.fl., i alt ca. 26 tdr.; eng ca. 6¼ læs) og Erik Ibsen (landgilde-smør 4 pund, med sognet 2 pund smør, til slottet 15 penninge, hoveri 4 dage, brænde 2 læs, bispetiende 1 td.; agerjord syd og vest for gården - beskrivelsen fortsætter i næste fil).

Side nr. 350

genn vi½ Tr., hofs Skaborg vi Tr., vesten gaardenn iiij Tr., synder aassenn xiij Tr., Kette vij Tr., Mortens lycfe v Tr., Stenhøys agir vj Tr., synden gaardenn xij Tr.
Engh: Huufsengenn iiij Les, Kettedengenn ij Les, Sten= høys eng iij Les, Viesengh ij Les, Lundeng iij Les, Bone= gads eng i Les, Ellebufsis eng ½ Les, Krageengenn i Les, Skowengen i½ Les, Siitzeriis ii Les, Handkleds eng i stie= fylle, en halnnede eng mett Kirckeboett i½ Les, Grydis eng ij Les, ij Skulestouff i Les. Ett lidett sticke iordtt østen kirken, som prestenn och Jürgen Persfenn haffuir lenge deelt om.
Skouff: Nordwest ij Sognenn i skouffsdeell. Item en, kallis Sigeriis.
Onera: Cathedraticum ix ß. i Alb.
Bona Ecclesiæ: Nordost fraa Anders Smeds gaardtt i stiefylle høo.
Peder Søffrenssenn giiffuir aarligenn tiill Kircken aff ett kirckeboo Landgillesmør iij Pundtt. Mett Sognenn i½ Pund Smør. Tiill Slottedtt xv Pendinge, Dagswercke iij, Weedtt ij Les. Biscops tiende i Skpe. Dominium hofs Jurisdictz= fogedenn.
Ageriordtt tiill samme boo: Westenn gaardenn iv½ Tr., østen gaarden iv½ Tr., nordenn gaardenn iiij Tr., hofs Hen= rick Mogens gaardtt iii½ Tr., hofs Bredes høy iij Tr., hofs Hiildes høy i½ Te., hofs høys agir i Te., østenn gaardenn ij Tr., sønden Kette i½ Te., nordoust fraa gaardenn iiij Tr.
Engh: Hofs Henrick Moens gaardtt i stiefylle, syndenn Kette ½ Les, Lydkis engen i½ Les, Handkleditt ½ Les, hofs Sten= høye ¼ Les, sudost fraa Kirckelundenn ¼ Les, hofs Bonegade ij Les, drubenn i½ Les, och ett torpe i Les, synden forre tor= pedtt i stiefylle, Viesengh ¼ Les.
Erick Jpsenn giiffuir aarligenn tiill kircken aff ett kircke= boo Landgillesmør iiij Pundt. Mett Sognenn ij Pund Smør. Tiill Slotted xv Pendinge, Dagswercke iiij, Weed ij les. Biscops tiende i Te. (sic). Dominium haffuir Jurisdictzfogedenn.
Ageriordtt: Sønden gaardenn iiij Tr., vesten gaardenn

Side nr. 351

Dokument Nr. 231 (fortsat)

ij Tr., norden gaardenn x Tr., synden skouffuen iiij Tr., hofs Suend Niels gaardt iiij Skpr., hofs Grynshøy iiij Skpr.
Engh: Huufsengenn iiij Les, Spundett ½ Les, Maals= eng iij Les, Skouffseng i Les, Grynhøys eng i½ Les, hofs Siigeriis viij Les, Grydis eng v Les.
Reditus æditui. Helnneskyldtt xLiiij Skpr. Byg. Intro= ductio ½ ß., i øst och ij brøb. Funeralia vt supra. Paaste= madtt aff huer en Kage.
Bona Curiæ æditui.

Ageriordtt: Synden gaardenn ij Tr., norden gaarden ij Tr., hofs Stenhøy i Te., østen kirckenn ij Tr., Mølleage= renn v Tr.
Engh: Krackengenn iij Les, hofs Korsfengen i Les, vnder ladegaards skouffuen och Kalffuelycke i Les, Huufsengen och Gadeengen i Les.
Clemmitz Kirke.
Reditus pastoris. Decimantes Lxxxvj. Decimæ: Rug xiij Tr., Bygh xiij Tr., Hauffre xxiiij Tr. Lamb xvj, Gies xvj. Kalffue iij ellir iiij. Helnneskyldtt Lxxxvj Skpr. Offir xiii½ Mk. Sponsalia v ß. Introductio ij ß., i øst och ij brødtt. Funeralia iiij ß., men aff effninde folck en koo vt supra. Paaskemadtt aff huer, som formaar, en Kage.
Bona Curiæ pastoris.
Ageriordtt: Nor aassenn viij Tr., østen forre offuir weyenn vj Tr., Kaarfs Aasfenn v Tr., østenn hofs xiij Tr., Diur= lyckenn iij Tr., synden op tiill vj Tr., østen Diurlyckenn v Tr., paa Aspedals Aass x Tr., syndre Aassen ij Tr.
Engh: Degnnedallen iiij Les, Myren østen gaarden och norden Kaarfs Aassfenn vj Les, Aspedallenn v Les, synden Aspedals Aassenn frem att Stromme iij Les, vesten Fogeds dalen østen Diurlyckenn iij Les, vesten Diurlycken vj Les, Preste= myrenn vij Les, ij Jens Niels Skow ab Slotzweyenn ¼ Les.
Skow: Hofs Degnnedallenn en liden skouffsdeell.
Onera: Cathedraticum xviij ß. i Alb.
Bona Ecclesiæ.

Side nr. 352

Ageriordtt: Østenn Reffuekuler i Te., ij Boo Anders iordtt iiij Skpr.
Engh: Norden Bolleriis ij Les, vesten Rasmus Hindzes Gaard ett torpe ½ Les, er pantted fraa hans gaardtt for ½ Lode Mk.
Skow: Vestin Ladegaardsskouffuen en liden skouffsdeell, staar ij deele.
Mogens Daudsfsenn giiffuir aarligenn tiill Kircken aff ett nørre kirckeboo Landgillesmør, iiij Pundt Smør. Mett Sognen ij Skuur och Kofsmør i Pund och xviij Mk. Smør. Tiill Slotted xv Pendinge, Dagswercke iiij, och weed ij Les. Biscops tiende i Skpe. Dominium er hofs Jurisdictzfogedenn.
Ageriordtt: Nordenn gaardenn iij Tr., ij samme wong vj Tr., synden gaarden iij Tr., ij samme wong iiij Tr., westin Slotzweyenn hofs Jürgen Lars eng ix Skpr., noged synder be= der iij Skpr., ij Syndre wong ij stickir, huertt ij Tr., Bre= nings kulenn i½ Te., nordenn Træe Guds høyenn iiij Tr.
Engh: Norden nest Træe Guds agir ij Les, Korsse stickedtt ½ Les, østen derfraa ¾ Les, ij Mosenn synden Niels Thues gaardtt vj Les, østen Mons Monsfens gaardtt i½ Les, synden gaardenn vj Les, østen Oluff Aruids gaardtt i Les, ij Nøtz Kirckegierde norden Strobbedaall vij stickir erre vj Les.
Hans Olsfenn giiffuir aarligenn tiill Kircken aff synbre Kirckeboo, Landgillesmør iiij Pundtt. Mett Sognen ij Skuur och Kofsmør i Pund och vj Mk. Tiill Slotted xv Pendinge, Dagswercke iiij och Weed ij Les. Biscops tiende i Skpe. Do= minium er hofs Jurisdictzfogedenn.
Ageriordtt: Wid Nøredalenn i Te., norwest fraa gaar= denn iiij Tr., sydvest fraa gaardenn ½ Te., vesten gaardenn ij Skpr., mod Niels Hans gaardtt ½ Te., mod Kalffuely= ckenn iii½ Te., paa dellie vj Tr.
Engh: Sudwest fraa gaardenn vij Les, norden Kalffuelyckenn i stiefylle, ij Nøredalen ½ Les, vesten Per Abrams gaardtt ij Østregierridtt i Les, strar synden forre iij Les, mod Niels Hans gaardtt ij Les, Spundett i stiefylle.
Reditus æditnj: Helnneskyldtt LXXXvj Skpr. Introductio

Side nr. 353

i øst och ij brødtt. Funeralia ett faar. Paaskemadtt liige som prestenn.
Bona Curiæ æditui.
Ageriordtt: Vestenn gaardenn iiij Tr., denn westre lycke iv½ Te., denn nørre lycke iii½ Te., Gaassfeagerenn iij Tr., denn østre lycke x Skpr., østenn Bolleriis iiij Tr.
Engh: Nordenn hofs gaardenn i½ Les, østenn Bolleriis iij Les, østenn Moens Moensfens gaard, østenn op tiill Skowen ij Les, Hulleengen i Les, Træe Guds eng v Les, op tiill Splitz damb iij stickir, vj Les, nordenn op tiill Egebiergh iij Les.
Nøtz Kirke (St. Andreas Kirke).
Reditus pastoris. Decimantes Lv. Decimæ: Rug iiij Tr., Byg vj Tr., Hauffre viij Tr. Lamb viij, Gies vij. Offir xij Mk. Helnneskyldtt Lv Skpr. Sponsalia v ß. In= troductio ij ß., ij brødtt och i øst. Funeralia v ß., effninde folck vt supra. Paaskemadtt.
Bona Curiæ pastoris.
Ageriordtt: Nørre lycfr ij Tr., østre lycke v Skpr., Lange agerenn syndenn Kirckenn ii½ Te., vesten Kircken i Te., norden paa lange ageren ij Skpr., Stenagerenn iij Tr., vesten derhofs i Te., Stenlyckenn i Te., vesten kircfenn i½ Te., Prestelyckerne iiij Tr., Kummelhøy i Te., Bognhæ ij lange agir iij Tr., nordvest fraa høyenn ij Tr., norden høyenn ij Tr., sudoft fraa Riisshøy ij Tr., nordoft fraa samme agir ½ Te., norden wid indere høy i Te., norden wid stidne bro ij stickir vij Tr., Kalffuelyckenn iiij Skpr., syndenn stenagir ij Tr.
Engh: Kalffuelyckenn ij Les, en halnnede eng mett dieg= nenn i Les, Myreengenn synden engenn i Les, Vieeng norden kirckedaal ½ Les, Prestetafflenn ½ Les, Kirckedals eng vj Les, vestenn kircfedall ij stickir iij Les, synden vnder Bognhøy ij Les, vbj samme eng en halnnede eng ½ Les, Krogeengenn ij Les, Prestelycfir i Les, nordoft fraa Oluff Klinges gaardtt ½ Les, Holleengen norden Bognhøy ij Les, norden op tiill Vieen= genn ½ Les, Jernnengenn ij Les, vesten omfring hofs Skiidne=

Side nr. 354

bro iiij Les, synden Hans Jens gaardtt i Les, vestin Kircfenn ½ Les.
Onera pastoris: Cathedraticum xiii½ ß. i Alb.
Bona Ecclesiæ.
Ageriordtt: Hofs Naahøy iiij Skpr.
Engh: Hofs Naahøy ½ Les.
Hans Persfenn giiffuir aarligenn tiill Kircken aff ett Kir= ckeboo, Landgillesmør iij Pundtt, mett Sognen ij Skuur og Kofsmør i Pund og xx Mk. Smør. Tiill Slottedtt xv Pen= dinge, Dagswercke ii¼, weed ij Les. Dominium er hofs Jurisdictzfogedenn.
Ageriordtt: Brede agir ii½ Te., Byagerenn iiij Skpr., Ellempris agir i Te., vesten gaarden Gijssfelycke i¼ Te., østen gaarden i Te., Egis agerenn i¼ Skpe., norden Per Offuirs skouff i Te., Halleagerenn vj Skpr., Haffuelyffe viij Skpr., Spiellid viij Skpr., Krageagerenn ii¼ Te., hofs Striibs= reenn iiij Skpr., Seveagerenn ij Tr., Fredags agerenn ij Tr.
Engh: Denn store madeeng vj Les, Kircke stickitt ij Les, Roehofseng ij Les, Torpeeng i Les, Høystouffs eng i Les, Lille Høystouffs eng ½ Les, Striidsreen ett torpe i stie= fylle, Myrengen i stiefylle, Kempeengen i Les, Spedefrogs en= gen ij Les, Leergraffs engen i Les.
Clemmitt Andersfenn giiffuir aarligenn tiill kircken aff ett Kirckeboo, Landgillesmør iiij Pundt, mett Sognen ij Skur og Kofsmør i½ Pundt. Tiill Slottedtt xv Pendinge, Dagswercke iiij og weed ij Les. Dominium er hofs Jurisdictzfogedenn.
Ageriordtt: Norden gaardenn i Te., østre lyfke ij Skpr., synden gaardenn iiij Skpr., Tornnagerenn ij Tr., strar der= hofs i Te., nordwest fraa gaarden iiij Skpr., norden gaar= denn ij Skpr., Handkleditt ij

Tr., sydoft fraa Prestelyfcirne i Te., synden Cannicfehøy ij Tr., vesten derhofs iiij Tr., nor= den derhofs iiij Tr., norden Canicfehøy i Te., østenn samme sticke iij Skpr., norden Matz Søffrens lycke iiij Tr., østen samme sticke i Te., ett sticke fallis Helnid ij Tr., synden Kircke= dall iij Skpr., vesten Kircfedall hofs Myren iiij Skpr., synden dalen ij Tr.

Side nr. 355

Engh: ij Kirckedaall v stickir, iij Les, synden Kirckedaall ij stickir, i Les, sydwest fraa Cannickehøy ij stickir, ij Les, synden Canickehøy ij stickir, ij Les, sydoft (?) Erick Harnbergs skow ½ Les, synden hælenn ij Les, vesten den gamble stædell i Les, huusdengen norden gaarden v Les, Madeengen østen gaarden x Les.
Jens Skonning giiffuir aarligenn tiill kircken aff ett Kircke= boo, Landgillesmør iii¼ Pundt, mett Sognen ij Skur och Ko= smør ij Pundt. Tiill Slottedtt xv Pendinge, Dagswercke iiij och weedtt ij Les. Dominium haffuir Jurisdictionsfogedtt.
Ageriordtt: Vesten for gaardenn ij Tr., østen gaardenn ij Tr., østen gaardenn ii¼ Te., Aas= senn vestin gaardenn ix Tr., Frendekuls agir i Te., Bonde= toffte iij Tr., Alskeagir ij Tr., hofs Store eng ij Tr., Blstierns agir iiij Tr.
Engh: Blstierns eng ii Les, Store eng vj Les, Damb= engen ij Les.
Reditus æditui. Helnneskyldtt Lv Skpr., Maalsmadtt stundom lidett och stundom inthet. Introductio i ost och ij brød. Funeralia efftir de formuendis ett Lamb eller faar.
Bona Curiæ æditui.
Ager: Norre ny lycke v½ Te., Mellumlycken i½ Te., ny lycken østen gaarden viij Skpr., huusdagerenn westen gaar= denn ij Tr., synnden op tiill vij Skpr., Lille lycke i Te., Skidne= broes agir viij Skpr., ij østre gierde iij Skpr., østen Sten= høyen i½ Te., Longenn iiij Tr., Steenagerenn ij westre gierde iiij Tr., Myragerenn i Te., norost fraa Bognhøy iiij Skpr., nordenn Kirckedaall v Skpr.
Engh: Dambengen sønden gaardenn ij Les, synden dam= men ½ Les, Piiledammen i Les, en halnnede eng mett pre= sten i Les, hofs fysstes myr ½ Les, norden Kirckedall ½ Les, synden Skidnebroes agir i Les, norden samme agir ½ Les, nordost wid Bognhøy i Les, vid Kroppesød i Les, norden Stenhøy i Les, synden Stenhøy i Les, Gode engen synden op tiill i¼ Les, norden Mollehøy i Les, ij Skrobbedall i¼ Les,

Side nr. 356

norden Skrobbedall i Les, Spundett derhofs ½ Les, vesten Stenhøyen ½ Les.
Hasle Cappell.
Reditus pastoris. Decimantes erre wuifs och ringe, gii= ffuir huer en oell fildtt naar nogen er tiill, beløber sig ½ Te. Sildtt, i½ Te. Torsk, ix½ Mk. Pendinge. Item aff iij fifte= leyer i Te. Torsk, xx ß. paa skyldtt. Och er dett stundom wuist mett denne rettighedtt.
Bona Capellæ Hasle.
Ageriordtt: Jnden nørre leed v Skpr., hofs Ericks skouff ij syndre gierde i Te., sudvest fraa Kollebro i Te., vesten Lars Fiils (Juls?) lycke i Te., nordenn Kirckedaell iiij Skpr., vesten Karls damb iiij Skpr.
Engh: Neden for Blaatofftt ¼ Les, synden Kirckedall i Les, norden fraa Niels Svends gamble stedell, der nor= den forre i Les.
Olss Kircke.
Reditus pastoris. Decimantes xlj. Decimæ: Rug ij Tr. ij Skpr., Byg vij Tr., Hauffre xij Tr. Lamb xv, Gies x. Offir v Mk. iiij ß. Helnneskyldtt xlj Skpr. Sponsalia v ß. Introductio ij ß., i ost och ij brødtt. Funeralia vt supra. Paaskemad xv kagir, LX ægh.

Bona Curiæ pastoris.
Ageriordtt: Huedelanditt ij Tr., en liden lycke hofs beckindtt i Te., sudwest fraa gaarden en lycke, ij Tr., Gaasse= agerenn ij Tr., paa huedelanditt v Tr., sammestedts iii½ Tr., synden heluedeswad iij Tr., sydoust fraa heluediswad iii¼ Tr., Lengen iiij Tr., Egishøys agerenn iiij Tr., paa Korsø= biergid x Skpr., Abelle agerenn ij Tr.
Engh: ij huedelanditt iiij Les, hofs heluediswadtt i Les, østen Sandageren ij Les, paa Korsøbiergid iiij Les, Prestedy= nen iiij Les, hoefs Moens Niels gaardtt ½ Les, hofs Moens Niels eng i¼ Les, hofs Heinids ageren i Les, Prestehullen i Les, if Heineddall ¼ Les, Abelle stickedtt i Les, synden Steen= lossen ij Les, hofs Lars Jons gaardtt ij Les, hofs Gillesbroo i½ Les, hofs Egishøyen ij Les, hofs Michels høysagir ij Les, Becke=

Side nr. 357

engen ij Les, dugen och handklebitt i Les, hofs huedelanditt ij Les, nordost fraa Sandagerenn ¼ Les, derhofs ½ Les, hofs Niels Jons skouff ½ Les.
Onera pastoris. Cathedraticum xiii½ ß. i Alb.
Bona Ecclesiæ.
Engh: Hofs Michels gaardtt if balenn i Les engh.
Item giiffuis aarligenn tiill Kircken aff dett søndre Kircke= boo, som Christoffer Pedersfen paaboer, Landgille iii½ Pund Smør, mett Sognnen ij Skuren i Pund och iij Mk. Kosmør xv Mk. Smør. Dagswercke iii½ och weed ij Les. Tiill Slot= ted xv Pendinge. Dominium er hofs Jurisdictzfogedenn.
Ageriordtt: Synden stuelengen x Skpr., hofs Kircke= beckindtt x Skpr., huusagerenn och ett lidett sticke hofs Kirckebroen iiij Tr., hofs logehøyenn ij Skpr., østen slotzweyen ij Skpr., Skudeagerenn ij Tr., Spundstickidtt ij Skpr., hoefs Piile= broen iiij Skpr., hofs Oluff Jens iordtt ij Skpr., østen loge= høyenn vij Skpr., Krackeageren iij Skpr., Skadelunds agir i¾ Te., Hesleagerenn iij Tr., paa Korsøbiergen ij Tr., ij heinid hofs Magordsiorden ij Tr., ij Stensløssen ij Tr.
Engh: if Steenlyckenn ij Les, Stenløsfen iiij Les, hofs Maegaardsbroen ij Les, norden Maegords Rugiordtt ij Les, hofs lille Lawes Breing i Les, Langengen ij Les, Nødett (?) ¼ Les, hofs Biørsmyr ½ Les, hofs Skindereengen i Les, Asmende engen ij Les, vnder Raabierg i Les, Sødengen hofs Hesle= gaardtt ij Les, vnder Aftene i stiefylle, i Oluff Hans eng i stiefylle, hofs Lars Jens gaardtt ett lidett sticke, if beckind er noget smaatt elle. Ett lidett Busfke hofs Niels Jens gaardtt.
End giiffuis aarligenn tiill Kircken aff dett nørre Kirckeboo, som Karine paaboer, Landgillesmør iij Pund. Mett Sognen ij Skuur i Pund Smør. Kosmør x Mk. Smør. Tiill Slot= ted xv Pendinge, Dagswercke iij och weedtt ij Les. Domi= nium er hofs Jurisdictzfogedenn.
Ageriordtt: Omfringh gaarden iiij Tr., vesten for gaarden v Tr., hofs Skindebeckssbro x Skpr., strar hofs i½ Te., derhofs ½ Te., Krackagerenn iij Tr., hofs Moens Niels iordtt ij Kracken ½ Te., Trolheds agir ix Skpr., hofs Lars Jens iordt ½ Te.

Side nr. 358

Engh: Krackeengen iij Les, derhofs ½ Les, vesten Trol= hed i Les, Krogengen i Les, hofs Moens Niels huusagir i Les, if Kroppedall i Les, Steisdeng paa Korsbiergid ij Les, hofs Breesaands gaardtt ½ Les, derhofs en halnede eng ½ Les, Giildebroes eng ij Les, Brandsbyrcke en halnnede eng ½ Les, østen op tiill heined en halnnede eng i Les, if Clemmitz kircke= gierde, sønder Lars Bentz gord, ½ Les, Myreengen i¾ Les, Langengen if Lars Bentz iordtt ½ Les, vesten forre Torpeen= gen i Les, if Skreppedall ij Les.

Reditus æditui. Helnneskyldtt Byg xlj Skpr. Funeralia ett faar eller lamb efftir formuendis folck. Maalsmad aff somme. Introductio iiij ß.
Bona Curiæ æditui.
Ageriordtt: Hofs den gamble Kirckelade tillagt i Te., østen gaarden v Skpr., hofs gaarden iiij Skpr., huedelanditt i¼ Te., vesten slotzweyen iiij Skpr., nordwest fraa ½ Te., hofs helue= diswad ij stickir, i Te., vesten heluediswabtt iiij Skpr.
Engh: Hofs Snebierg ¼ Les, hofs Prestens huedelanditt i Les, Biesengen i¼ Les, if heinidz dall ij stickir, i lidett halfft Les, hofs Moens Niels gaard ij sticke, ½ Les, paa Trolhedtt ¼ Les, Abelle stickidtt iij faugne.
Alende Cappell.
Reditus pastoris. Decimantes aff Sandwlig, Alende och Teding sunt incerti, och giiffuir huer som fisfer (thi dett er fiske leyer) en oell tiendesildtt, naar nogen wanckir, och lidett kornn och kuegtiende, dog er dett alltt wuist.
Bona Capellæ. Item tiill Alende Cappell er men ij Les engh. Item faar Jurisdictzfogedenn aff huertt Kirckeboo Biscops tiende, Byg i Skpe. vt patet supra.
Hospitallits paa Borrendholms (?) Gods.
Aaker Sogn: Sædegaardenn. Kirstine Rasmus Hans. Moens Diesen. Hans Jepsenn. Oluff Slett. Hans Hollen= der. Pedir Hansfen.
Pederster Sogn: Hans Christensfenn. Oluff Hansfen.
Westre Marcker Sognn: Anders Gallind paa Tingsta.

Side nr. 359

Rasmus Bossenn ij Myreby. Marcus Holste ibid. Anders Mogensfen ibid. Niels Mogensfen ibid.
Knudsker Sognn: Pedir Satzersfenn.
Nykier Sognn: Per Lauritzenn.
Aff desfe hollis ij Hospitallits hertiill dags iiij arme, och endnu hollis hereftir mere.

Oversættelse

Erik Ibsens agerjord under Ny Kirke, fortsat fra forrige fil: syd for gården 2 tdr., nord for gården 10 tdr., syd for skoven 4 tdr., ved Svend Niels' og Grynshøj 8 skæpper. Eng: Husengen 4 læs, Spundet ½ læs, Målseng 3 læs, Skovseng 1 læs, Grynhøjs eng 1½ læs, ved Sigeris 8 læs, Grydis eng 5 læs.
Degnens indtægter under Ny Kirke: helligskyld 44 skæpper byg, introduktionsafgift ½ skilling, 1 ost og 2 brød, begravelsesafgift som ovenfor, påskemad en kage af hver. Degnens gårds jordegods: agerjord syd og nord for gården, ved Stenhøj, kirken og Mølleageren, i alt ca. 10 tdr.; eng ved Krageengen, Korsengen og Husengen m.fl., i alt ca. 6 læs.
Klemensker Kirke (»Clemmitz Kirke«), side 351-353. Præstens indtægter: 86 tiendeydere. Tiende: rug 13 tdr., byg 13 tdr., havre 24 tdr.; 16 lam, 16 gæs, 3 eller 4 kalve. Helligskyld 86 skæpper. Offer 13½ mark. Bryllupsafgift 5 skilling. Introduktionsafgift 2 skilling, 1 ost og 2 brød. Begravelsesafgift 4 skilling, men af velstående en ko som ovenfor. Påskemad: en kage af hver, der formår det. Bispeafgift 18 skilling i album.
Præstegårdens jordegods: agerjord på Norreåsen, Kaarsåsen, Dyrlykken og Aspedals Ås m.fl., i alt ca. 56 tdr.; eng ved Degnedalen, Aspedalen, Prestemyren m.fl., i alt ca. 34¼ læs; en lille skovlod ved Degnedalen. Kirkens eget jordegods: agerjord øst for Rævekilder og ved Bo Anders' jord, 1½ td.; eng nord for Bolleris og ved Rasmus Hindzes gårds torp, ½ læs (pantsat for ½ lod mark); en skovlod vest for ladegårdsskoven.

To fæstere sad på kirkegårde under Klemensker Kirke: Mogens Davidsen på den nordre kirkegård (landgilde-smør 4 pund, med sognet 1 pund og 18 mark smør, til slottet 15 penninge, hoveri 4 dage, brænde 2 læs, bispetiende 1 skp.; agerjord ved gården og Trægudshøjen m.fl., i alt ca. 26½ tdr.; eng ca. 22¾ læs) og Hans Olsen på den søndre kirkegård (landgilde-smør 4 pund, med sognet 1 pund og 6 mark smør, samme øvrige afgifter; agerjord ved Nørredalen og Kalvelykken m.fl., i alt ca. 15½ tdr.; eng ca. 11¼ læs). Begge havde ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden.
Degnens indtægter under Klemensker Kirke: helligskyld 86 skæpper, introduktionsafgift 1 ost og 2 brød, begravelsesafgift et får, påskemad ligesom præstens. Degnens gårds jordegods: agerjord i flere lykker og ved Bolleris, i alt ca. 26 tdr.; eng ca. 12 læs.
Nyker Kirke (St. Andreas Kirke), side 353-355. Præstens indtægter: 55 tiendeydere. Tiende: rug 4 tdr., byg 6 tdr., havre 8 tdr.; 8 lam, 7 gæs. Offer 12 mark. Helligskyld 55 skæpper. Bryllupsafgift 5 skilling. Introduktionsafgift 2 skilling, 2 brød og 1 ost. Begravelsesafgift 5 skilling, af velstående som ovenfor. Bispeafgift 13½ skilling i album.
Præstegårdens jordegods: agerjord i Nørrelykke, Langeageren, Stenageren m.fl., i alt ca. 34¼ tdr.; eng ved Kalvelykken, Kirkedal, Jernengen og Skidnebro m.fl., i alt ca. 26 læs. Kirkens eget jordegods: agerjord ved Nåhøj 4 skæpper; eng ved Nåhøj ½ læs.
Tre fæstere sad på kirkegårde under Nyker Kirke: Hans Persen (landgilde-smør 3 pund, med sognet og kosmør i alt ca. 21 pund smør, til slottet 15 penninge, hoveri 2¼ dag, brænde 2 læs; agerjord fordelt på ca. 14 stykker, i alt ca. 17¼ tdr.; eng ca. 14½ læs), Klemens Andersen (landgilde-smør 4 pund, med sognet 1½ pund smør; agerjord fordelt på ca. 20 stykker, i alt ca. 27½ tdr.; eng fordelt på ca. 9 stykker, i alt ca. 10 læs) og Jens Skonning (landgilde-smør 3¼ pund, med sognet 2 pund smør; agerjord ved gården og Åsen, i alt ca. 23¼ tdr.; eng ved Blstierns eng, Storeeng og Dammengen, i alt 10 læs). Alle havde ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden.
Degnens indtægter under Nyker Kirke: helligskyld 55 skæpper, målsmad undertiden lidt, undertiden intet, introduktionsafgift 1 ost og 2 brød, begravelsesafgift efter de velstående et lam eller får. Degnens gårds jordegods: agerjord i flere lykker og ved Kirkedal, i alt ca. 22¾ tdr.; eng fordelt på mange små stykker, i alt ca. 14 læs.
Hasle Kapel, side 356. Tiendeyderne er usikre og få; hver giver en tønde sild, når nogen fanges - beløber sig til ½ td. sild, 1½ td. torsk og 9½ mark penninge; desuden af 3 fiskerlejer 1 td. torsk og 20 skilling i skyld. Denne rettighed er undertiden usikker. Kapellets jordegods: agerjord inden Nørreled, ved Eriks skov og Kolbro m.fl., i alt ca. 4 tdr.; eng neden for Blåtoft og syd for Kirkedal, ca. 1¼ læs.
Olsker Kirke (»Olss Kircke«), side 356-358. Præstens indtægter: 41 tiendeydere. Tiende: rug 2 tdr. og 2 skæpper, byg 7 tdr., havre 12 tdr.; 15 lam, 10 gæs. Offer 5 mark 4 skilling. Helligskyld 41 skæpper. Bryllupsafgift 5 skilling. Introduktionsafgift 2 skilling, 1 ost og 2 brød. Begravelsesafgift som ovenfor. Påskemad: 15 kager, 60 æg. Bispeafgift 13½ skilling i album.
Præstegårdens jordegods: agerjord på Hvedelandet, ved Helvedesvad, Korsøbjerget m.fl., i alt ca. 30¾ tdr.; eng fordelt på ca. 20 stykker, i alt ca. 24 læs. Kirkens eget jordegods: eng ved Mikkels gård i Ballen, 1 læs.
To fæstere sad på kirkegårde under Olsker Kirke: Christoffer Pedersen på den søndre kirkegård (landgilde 3½ pund smør, med sognet 1 pund og 3 mark, kosmør 15 mark smør, hoveri 3½ dag, brænde 2 læs, til slottet 15 penninge; agerjord fordelt på ca. 16 stykker, i alt ca. 18¾ tdr.; eng fordelt på ca. 17 stykker, i alt ca. 8¾ læs) og Karine på den nordre kirkegård (landgilde-smør 3 pund, med sognet 1 pund smør, kosmør 10 mark, hoveri 3 dage, brænde 2 læs, til slottet 15 penninge; agerjord ved gården, Skindebæksbro og Trolheds ager m.fl., i alt ca. 15¼ tdr.; eng fordelt på ca. 15 stykker, i alt ca. 15¾ læs). Begge havde ejendomsretten hos jurisdiktionsfogeden.
Degnens indtægter under Olsker Kirke: helligskyld byg 41 skæpper, begravelsesafgift et får eller lam efter de velstående, målsmad fra nogle, introduktionsafgift 4 skilling. Degnens gårds jordegods:

agerjord ved den gamle Kirkelade, Hvedelandet og Helvedesvad m.fl., i alt ca. 6½ tdr.; eng ved Snebjerg, Bjesengen og Heinids dal m.fl., i alt ca. 3 læs.
Allinge Kapel (»Alende Cappell«), side 358. Tiendeyderne fra Sandvig, Allinge og Teding er usikre; hver, der fisker (thi det er fiskerlejer), giver en tønde tiendesild, når nogen fanges, samt lidt korn- og kvægtiende - alt dette usikkert. Kapellets jordegods: 2 læs eng. Desuden fik jurisdiktionsfogeden af hver kirkegård bispetiende, byg 1 skæppe, som anført ovenfor.
Hospitalsgodset på Bornholm (»Hospitallits paa Borrendholms Gods«), side 358-359: en fortegnelse over navngivne personer i flere sogne (Åker, Pedersker, Vestermarie, Melsted/Myreby, Knudsker og Nyker sogne), hvis gårde eller boel var henlagt til hospitalets underhold. Af disse blev der på det tidspunkt holdt fire fattige (hospitalslemmer), og der skulle fremover holdes flere.

Dokument Nr. 232

1570. 2 April. Skattebrev til Bornholm.

Fr. II. Helffe etther bønder och menige Almue, ehuemsomhelst J thienne eller tilhøre, som bygge och boe offuer alltt wortt land Borenholm, euindeligen mett Gud och wor Naade. Wiider att effterthij oss till wortt kriigsfoldis behoff paahenger en stor Sum= ma pendinges wdgifftt, tha haffue wij oss mett wore Elskel. Danmarckis riiges raad oc adbel, oc fuldmechtige aff menige riigens indbyggere beraadslagitt, och the alle samptligen effter theris effne oc leylighed haffue beuilgitt att komme oss till hielp, och endog wij wore wnderfotte ther paa wortt Land Boren= holm gierne, thett meste mueligt er, wilde forschonitt, dog eff= terthij noden thett forbrer, fororsages wij etther om en almin= delig sfatt oc landehielp paa thenne thiid att besøge wbi saa maade, att huer mand ther paa landitt, som boer paa Sede= gaarde, skall giffue oss ij Daler. huer Jordeigen bonde skall giffue oss aff thend gaard, hand selff paaboer, iiij Daler. Sammeledes huilcke Jordeigne bønder, som Leyegoddz haffue wdfest till andre, skulle wbi lige maade giffue aff huer gaard, the eye och till andre wdleyett haffue, iiij Daler; dog skall thend bonde, som paa gaarden boer och thend leyett haffuer, giffue hannom til hielp Halfffparten, som er ij Daler. Item skall huer waarnede giffue ij Daler, huer pebersuend i Daler, huer møllere i Daler, huer wggedagsmand, ehuem hand til= hører, i Daler, huer Hospitalsbonde i Daler. Och skall samme skatt ydis och wdgiffuis wbj Enckede Daler, oc haffue wij be= falitt oss Elsfel. Mester David Thomeßen, Cannicke wbj Lunde

---

Side nr. 360

Domkircke, etther for samme Hielp att skulle schriue, och thend aff etther att oppeberre oc framføre hiid till wortt Slott Kiøpnehaffn inden pingdag førstkommendis i thett alderseniste. Thij bede wij etther alle oc huer serdelis strengeligen biude, attj retier etther effter att møde paa the steder, sonn Mester David etther tilsigendis worder, oc etther af hannem for samme Hielp att lade schriue, och thend witzeligen oc wden ald wnd= skyldinge att wdgiffue oc formnn Mester David ybe oc offuerant= uorde iuden thend bestimpte thiid, som forstreffuitt staar, laden= des thett ingenlunde. Wij wille egien were etther alle oc huer serdeles en naadigst Herre og konning, och etthers gaffn oc beste wiide oc ramme, som wij wore tro wndersotte plich= tige erre. Giffuit Haffnie secund. Aprilis Ao. 1570.
Samme Dag gif Brev til „etther borgemestere, Raad= mendt oc menige borgere wbi Kiøbstederne paa wortt Land Bornholm, saa oc wores wndersotthe paa alle sisteleiger ther samestedz“, om at

erlægge denne Skat til Mester David Thomeßen, „effther thend tar oc forseglede Registers Liudelfe, wii han= nom melgiffuitt och offuerantuordett haffuer,“ etc.
Register oc fortegnelfe paa hueß skatt oc Hielp, Mester David Thomeßen, Cannicke wbj Lunde Domkircke, skall oppe= berre aff kiøbstederne och sisteleygre paa Borenholm.
Aff Kiøbstederne som ere: aff Aakirckebye xxx Daler, Haslebye ½C Daler, Nerøe LX Daler, Rødnebye i C Daler, Suanicke ½C Daler.
Aff sisteleygre: Snogebeck i Lest Torsk, Gudom oc Mel= staa i Lest Torsk, Hellig Pedirs wegne oc kosleye (bosleye?) ½ Lest Torsk, Osdal iij Tønner, Arnicke ½ Lest, Thegene iiij Tønner, Haasle ij Lest Torsk.

(Efter flere gjennemstungne Concepter i Geh. Arch.)

Oversættelse

Frederik II. Hilser eder, bønder og menige almue, hvem I end tjener eller tilhører, som bygger og bor over alt vort land Bornholm, evindeligt med Gud og vor nåde. Vid, at efterdi der på os til vort krigsfolks behov pålægges en stor sum penges udgift, da have vi med vore elskelige Danmarks riges råd og adel, og fuldmægtige af menige rigets indbyggere, rådslået, og de alle samtligt efter deres evne og lejlighed have bevilget at komme os til hjælp, og skønt vi gerne, hvor det mest muligt er, ville forskåne vore undersåtter der på vort land Bornholm, dog efterdi nøden det kræver, foranlediges vi at besøge eder om en almindelig skat og landehjælp på denne tid, på den måde at hver mand der på landet, som bor på sædegårde, skal give os 2 daler. Hver jordejerbonde skal give os af den gård, han selv bebor, 4 daler. Ligeledes skulle de jordejerbønder, som har udfæstet lejegods til andre, på samme måde give af hver gård, de ejer og har udlejet til andre, 4 daler; dog skal den bonde, som bor på gården og har den til leje, give ham til hjælp halvparten, som er 2 daler. Ligeledes skal hver gårdmand (vornede) give 2 daler, hver pebersvend 1 daler, hver møller 1 daler, hver ugedagsmand, hvem han end hører under, 1 daler, hver hospitalsbonde 1 daler. Og skal samme skat ydes og udgives i gode daler, og have vi befalet vor elskelige mester David Thomesen, kannik ved Lunde domkirke, at eders herredsfoged skal skrive eder op for samme hjælp, og den af eder oppebære og fremføre hid til vort slot København inden førstkommende pinsedag senest. Derfor beder vi eder alle og hver især strengeligt byde, at I retter jer efter at møde på de steder, mester David tilsiger eder, og lader eder af ham opskrive for samme hjælp, og den villigt og uden al undskyldning udgive og fornævnte mester David yde og overantvorde inden den fastsatte tid, som foreskrevet står, på ingen måde ladende det være. Vi ville igen være eder alle og hver især en nådigst herre og konge, og eders gavn og bedste vide og varetage, som vi som eders tro undersåtters herre er pligtig. Givet på København 2. april år 1570.
Samme dag udgik brev til 'eders borgmestre, rådmænd og menige borgere i købstæderne på vort land Bornholm, samt vore undersåtter på alle fiskerlejer sammesteds', om at erlægge denne skat til mester David Thomesen, 'efter det udstedte og forseglede registers lydelse, vi ham medgivet og overantvordet har', etc.
Register og fortegnelse over den skat og hjælp, mester David Thomesen, kannik ved Lunde domkirke, skal oppebære af købstæderne og fiskerlejerne på Bornholm.
Af købstæderne, som er: af Åkirkeby 30 daler, Hasle 50 daler, Neksø 60 daler, Rønne 100 daler, Svaneke 50 daler.
Af fiskerlejerne: Snogebæk 1 læst torsk, Gudhjem og Melsted 1 læst torsk, Helligpeders vegne og Kobbeleje(?) ½ læst torsk, Årsdale(?) 3 tønder, Arnager(?) ½ læst, Tejn 4 tønder, Hasle 2 læst torsk.

Historisk kommentar

Brevet stammer fra den sidste fase af Den Nordiske Syvårskrig (1563-1570), som blev afsluttet ved freden i Stettin i december 1570. Krigen havde tømt kronens kasse, og Frederik II udskrev derfor i foråret 1570 en ekstraordinær landehjælp over hele riget, bevilget af rigsråd og adel, hvorved også Bornholm - trods sin særstilling som pantsat/afgiftspligtigt land - blev pålignet en skat. Brevet fastsætter en detaljeret takstskala efter status: sædegårdsbeboere, jordejerbønder (med skelnen mellem selvbeboet og udlejet gods), vornede, pebersvende, møllere, ugedagsmænd og hospitalsbønder betaler hver et forskelligt beløb. Opkrævningen betros mester David Thomesen, kannik ved Lunde domkirke, som allerede af det foregående dokument (Nr. 231, landebogen) kendes som den, der på øens vegne administrerede jordebogsforhold. Et sideløbende brev retter sig til Bornholms fire købstæder (Åkirkeby, Hasle, Neksø, Rønne, Svaneke) og til øens fiskerlejer, og det medfølgende register giver et sjældent, konkret indblik i de enkelte byers og fiskerlejers relative økonomiske vægt omkring 1570 - Rønne yder mest (100 daler), efterfulgt af Neksø (60 daler), mens Åkirkeby, Hasle og Svaneke hver yder 50 (30 for Åkirkeby). Kilden er overleveret gennem flere gennemstregede koncepter i Geheimearkivet, hvilket tyder på, at brevet er blevet omarbejdet, før det fik sin endelige form.

Resumé

Kongebrev af 2. april 1570, hvorved Frederik II udskriver en ekstraordinær skat og landehjælp over Bornholms befolkning til dækning af krigsudgifterne ved afslutningen af Den Nordiske Syvårskrig. Skatten graderes efter gårdmandens status (sædegårdsmand, jordejerbonde, fæster, vornede, pebersvend, møller, ugedagsmand, hospitalsbonde), og opkrævningen overdrages mester David Thomesen, kannik ved Lunde domkirke. Et samtidigt brev til Bornholms købstæder og fiskerlejer, samt et vedføjet register med de enkelte byers og fiskerlejers kvoter, er indført sammen med hovedbrevet.

Dokument Nr. 233

1570. 2 April. Til den Lybske Foged om en Skat, som er udskreven.

Frederich etc. Vor gunst tilforn. Wiid att effterthij oss paahenger en stor pendinges wdgifft till wortt kriigsfolck att wdgiffue, som mett thett første skulle reise emod wore och rii=

Side nr. 361

gens fiender, tha haffue wij therfore mett wore Elskel. Dan= marckis riiges raadz beuilge laditt wore breffue wdgaa till wore wndersotte paa wortt land Borenholm, om en almindelig skatt oc Landehielp, oc afferdigett ofs Elskel. M. Dauid Tho= messen, Cannick wbj Lunde Domkircke, samme Hielp att skulle schriue oc oppeberre, och thend frambelis framføre hiid till wortt Slott Kiøpnnehaffn inden pingtdag forstkommendis, i thett seni= ste, effterfom thu aff wore breffue, wij hannom haffue mett= giffuitt, ydermere haffuer att forfare. Thij bede wij theg oc wille, att thu er formn Mester Dauid behielpelig samme skatt att schriue, legge oc oppeberre, saa thend wisfeligen maa wd= komme, oc bliffue fremstickitt hid till wortt Slott Kiopnehaffn inden thend bestiimpte thiid, som forschreffuitt staar, oc therwd= inden i alle maade rammer wortt gaffn oc beste. Ther mett gior thu wor wilge, och wij forlade ofs ther wisfeligen till. Schreuitt Kiøpennhaffnn thennd ii Aprilis Aar 70.

Ofs Elskel. Sueder Kietting Embitzmand paa wortt Slott Hammershus.

(Gjennemstungen Concept i Geh. Arch.)

Oversættelse

Frederik. Vor gunst tilforn. Vid, at efterdi der påligger os en stor sum penges udgift til vort krigsfolk, som med det første skal drage imod vore og rigets fjender, da have vi derfor med vore elskelige Danmarks riges råds bevilling ladet vore breve udgå til vore undersåtter på vort land Bornholm om en almindelig skat og landehjælp, og afsendt vor elskelige mester David Thomesen, kannik ved Lunde domkirke, for at skrive og oppebære samme hjælp, og siden fremføre den hid til vort slot Københavnen inden førstkommende pinsedag senest, alt efter som du af vort brev, som vi ham har medgivet, yderligere skal erfare. Derfor beder vi dig og vil, at du er fornævnte mester David behjælpelig med at skrive, ligne og oppebære samme skat, så den visseligt kan komme frem og blive fremskikket hid til vort slot Københavnen inden den fastsatte tid, som forskrevet står, og du derudinden i alle måder varetager vort gavn og bedste. Dermed gør du vor vilje, og vi forlader os der visseligen til. Skrevet Københavnen den 2. april år [15]70.
Vor elskelige Sueder Kietting, embedsmand på vort slot Hammershus.

Historisk kommentar

Brevet er en parallelmeddelelse til Sueder Kietting, embedsmand på Hammershus - den samme Ketting, hvis omfattende korrespondance under Den Nordiske Syvårskrig er gengivet tidligere i dette bind - om den skat, der samme dag blev udskrevet over Bornholm (jf. Nr. 232 ovenfor). Kongen pålægger her lensmanden at bistå mester David Thomesen med selve opkrævningsarbejdet lokalt på øen, hvilket viser den administrative arbejdsdeling mellem den udsendte kannik, der stod for beskatningens gennemførelse, og den lokale befalingsmand, der skulle understøtte ham med sin myndighed.

Resumé

Kongebrev af 2. april 1570 til Sueder Kietting, embedsmand på Hammershus, om at bistå mester David Thomesen, kannik ved Lunde domkirke, med at skrive, ligne og opkræve den skat og landehjælp, der samme dag var udskrevet over Bornholm, og fremsende beløbet til København inden pinsedag.

Dokument Nr. 234

1570. 22 Mai. Om Frimændene, som undslaa dem for at betale Skat.

Fred. II. etc. Giøre alle witterligt, att effterfom wij haffue tillstickitt oc befalitt ofs Elskel. Mester Dauid Thomes= senn, Cannicke wbj Lunde Domkircke, att skulle schriue oc oppe= berre huefs skatt oc landehielp, som wij haffue laditt wore breffue om wdgaa till wore wndersotte paa wortt Land Borenholm, tha forfare wij, att nu formn Mester Dauid till formn wortt Land Borenholm er anfommen, samme skatt att skulle schriue, findis mange, som wille tilholde sig adelsfriihed, och ther= mett meene thennom att inue were frii, och icke att skulle schri= uis och leggis for formn

skatt. Thij bede wij alle formn wore wndersotte paa formn wortt Land Borenholm, som seg wbj saa maade nogen friihed wille tilholde, oc huer serdelis strengeli= gen tilbinde, attj retter etther effter, enthen att wiise och lade formn Mester Dauid Thomesfen see huefs breffue, J for= mene etther att haffue slig friihed mett, attj for samme skatt

---

Side nr. 362

kunde bliffue forschonitt, eller oc strar wforsommeligen att wd= giffue saa møggitt wbj formn skatt, som anndre Jordeigne bøn= der therpaa landitt ere tareritt fore, och effter som wortt obne breff, wij ther om haffue laditt wdgaa, oc formn Mester David Thomesfenn mettgiffue, ydermere formelder. Her wii= der etther altingist effter att rette oc lader thett ingenlunde. Giffuit paa wort Slott Frederichsborg xxij Dag Maij Ao. 70.

(Gjennemstungen Concept i Geh. Arch.)

Oversættelse

Frederik II osv. Gøre alle vitterligt, at eftersom vi have tilskikket og befalet vor elskelige mester David Thomesen, kannik ved Lunde domkirke, at skulle skrive og oppebære hvad skat og landehjælp, vi have ladet vore breve om udgå til vore undersåtter på vort land Bornholm, da erfare vi, at nu da fornævnte mester David er ankommen til fornævnte vort land Bornholm for at skrive samme skat, findes der mange, som vil påberåbe sig adelsfrihed, og dermed mener sig derved at være fri, og ikke skal skrives og lignes for fornævnte skat. Derfor beder vi alle fornævnte vore undersåtter på fornævnte vort land Bornholm, som sig på den måde vil påberåbe sig nogen frihed, og hver især strengeligt tilbyde, at I retter jer efter enten at vise og lade fornævnte mester David Thomesen se de breve, I mener at have sådan frihed ved, at I for samme skat kunne blive forskånet, eller også straks uforsømmeligt at udgive så meget i fornævnte skat, som andre jordejerbønder derpå landet er takseret for, og efter som vort åbne brev, vi derom have ladet udgå, og fornævnte mester David Thomesen medgivet, yderligere formelder. Herved lader I eder alle rette efter og lader det ingenlunde. Givet på vort slot Frederiksborg 22. dag maj år [15]70.

Historisk kommentar

Brevet supplerer skatteudskrivningen fra april 1570 (Nr. 232-233) og viser, at gennemførelsen af landehjælpen straks stødte på modstand: en del af Bornholms jordejerbønder påberåbte sig adelsfrihed for at unddrage sig betaling. Kongen afviser her enhver automatisk fritagelse og pålægger de pågældende enten at dokumentere deres frihed for mester David Thomesen eller straks betale den fastsatte takst uforsinket. Brevet er endnu et vidnesbyrd om den lokale modstand, skattetrykket under Den Nordiske Syvårskrigs slutfase fremkaldte, og om kronens skærpede kontrol med privilegiepåberåbelser.

Resumé

Åbent brev af 22. maj 1570, hvorved Frederik II fastslår, at bornholmske jordejerbønder, der påberåber sig adelsfrihed for at slippe for den udskrevne skat, enten skal dokumentere denne frihed for mester David Thomesen eller straks betale samme takst som andre jordejerbønder.

Dokument Nr. 235

1570. 28 Juli. Efterretninger om den Svenske Flaade. Indbyggernes gode Forhold under Fiendens Bestræbelser efter at gjøre Landgang m. m.

Durchleuchtichste, Großmechtichste, Hochgeborner Fürst, Allergnedigster Könningk vnnd Herr. Ich mag Ewer Kön. Maytt. in vnderthenichkeit nicht bargen, das nhu vergangenen tagk den 16 Julii, auff den Abent, die schwedische große flosse mitt 80 Siegelen alhie vnders Landt kham, vnnd Ewer Kön. Maytt. kleine Flosse lag süden vnders Landt inn einem gantz stillem wetter, das sich nicht ein Blatt auff einem Boem do rüren kunte, vnnd der Schwede kam mit seinen Schiffen nort= osten anlauffende, bis ehr hart bei Ewer Kon. Maytt. Flosse inn solcher stillinge kham, so roweden vnnd siegelten Ewer Kon. Maytt Schiffe souiel müglich vom Lande, in verhoffung dieselbigen inn ihren beholt zubringen, welches, ohne den Bah= ren, geschehen. Do ich nhu diese Schwedische 80 Siegell recht besahe, konte ich nicht mehr den 43 Orloges Schiffe darunter vernehmen, die andern wahren alle kleine kauffartt vnd Schue= ten. Vnther diesen 43 Orloges Schiffen wahren 4 newe grosse Schiffe, die vormals nie auß gewesen, als bei Nahmen, der Admirall die Rode Drache, die Wahll, die Fortun, vnnd Kempe, diese 4 Schiffe wahren sehr groß vnnd geell, das man die vor andern woll kennen kontte. Darzu war auch der alte St. Erich, vnnd Jegermeister, diese sechs Schieffe war das Haupt für die flosse. Darzu wahren noch bei die vier= zehen zimliche Schiffe, al die andern aber sehr klein, wie ehr

---

Side nr. 363

vormals nüe außgehat; sie hielten auch keine guthe Ordeninge, sunder lieffen hen vnd her. Alfe nhu diese Flosse denn 16 Julij nach Ewer Kon. Maytt. Flosse westen inn die Sehe gelauffen, kahmen sie denn 20 Julij alhir wiederumb vnders Landt, vnd wahr alle kauffarhtt vonn ihnen, vnnd hatte do, wie ich vermerckte, Ewer Kon. Mayt. Orloges Schiff den Waren achter inn ehren Flosse, hatten auch ein altt Schiiff die Griffe vann Bargen, welches von Aahausen auß Finlandtt mitt Hafernn geladen, vnd solte für Vstede lossen, bei sich lauffen; vnnd lieffen also denselbigen tagk rundt vmb diß Ewer Kon. Maytt. Landt, befahmen auch alhir drei kauffartt, welche ich wol könnte gerettett habenn, so wolten sie, die kauffartt selbft nicht, sunder glaubten dem Schwedenn woll, darmit werden sie betrogen vnd wegkgenohmen. Alfe ehr nhu also vmb diß Landt lieff, wolte ehr gern ann Landt gewesen sein, so volgte ich ihme mit dem gantzen Landtvolcke. vnd etzlichen dütschen knechten, auch guthem geschütze, also das ehr nirgendt zu Lande kohmen konthe, sunder krieg guthe püffe vnd ettliche todenn, dye ehr fort vff brette bant, gab ihnne eine Mk. zu Zergelde, kahmen so ann den strandt, vnnd worden bei dem strande be= graben. Den 17 (sic) Julij liesse sie vonn hie nach Schwe= denn, wahr 55 Siegel starck, kreig die ander nacht einen nort= osten Storm, vnd eyn düster, dackhafftig wetter, kumpt also wiederumb hir vnders Landt, vnd hette schir die helffte von der flosse inn Strandt gelauffen. So vernam mein volck, das eine kauffartit ettwas hart vnders Landt wahr, fielen mit 3 boethen vnd 30 Mahns an das Schiff vnd nahmens ein. So war dasselb Ewer Kon. Maytt. die Griffe von Bargen, so der Schwede für Vstede genohmen, so fandt ich noch 4 Junge Boßleutte von Ewer Kon. Maytt. volcke auff dem Schiffe, auch 13 Schweden, damit das Schiff besetzt. Dieselben Schweden hab ich inn den Thurm sitzen, vnnd das Schiff mit gemelten 4 Boßleuthen vnd 11 von diesem Landtvolcke besetzt, vnd habe es noch mitt grossem

arbeide bis auff diese Stunde zwischen zweyen klippen erhaltenn, vnd 200 thunne hafer ann Landt schiffen laßenn, dan ehr ist sehr heiß; hoffe aber dis=

Side nr. 364

selbe Schiffe, mit dem eingelabene Hafern, von hir nach Vstede oder Copenhagen zu senden, so ferne Storm oder feindes ge= walt (das gott verhüete,) nicht vberkompt. Alse nhu der Schwede sahe, das ich diß Schiff inne hatte, so ließ ehr eine Pincke mit sehr vielem Volcke, glaub vber 100 Mahn, an dis Schiff lauffenn, inn meinung dasselb mihr wieder abzustreu= ffenn. Alse ich ihne nhu so nahendt mit den Pincken hatte, das ehr d..... Kabel entzwei hawen wolte, ließ ich 3 Falckenett vnnd ..... Hackenschützenn zugleich auff das volck abgehenn, das man grosse lust sehen mochte, wie ja= merlich sie vber einen Hauffen fielen. Dennoch so viel .... das sie die Pincke wiederumb außrowedenn vnnd kah= men darvonn. Wehr es nicht sobalde finster gewordenn, so solte die Pincke dar auch geblieben sein. Den ersten tag als ehr hir vnders Landt kham, ließ ich ihme auch eine Schuete so vonn Gottlandt kham, vnd horde zu Rösfigk zu hauß, die ehr vor Kalmers Sundt genohmen, vnnd den Schiffer darvon bei sich behalten, wiedernehmen, ist aber nicht sunderlich vonn werden, doch war ihm die Spott grosser vnd thatt ihm we= her, dann die Schuete. Das ist nhu die ehr vnd Preiß, so ehr hir vnderm Lande beweiset, das ich ihm die Schuete vnd E. Ko. Maytt. Schiffe auß der flosse genohmen. Ehr wolte letzten nicht so nahe vnders landt wie zuvor, ich wolte ihme sunsten mehr abgestreicht haben. Ehr lief nhu vergangen den 26 Julij von hir nach Schweden. So hab ich diese gefangen hart gefraget, kan aber keine gewisse Zeittung von ihn befoh= men, men sagen das der Schwede nicht viel deutscher knechte ihm Reiche habe, aber doch viel Volcks aus Nortboden, Lap= landt, Finlandt außgemacht, wie dan diese 13 gefangene ein arm stacket volck ist. Sagen auch das die victalie auf den Schiffen schir außsegewesen, vnd die vbrige vertorben. Diß Alles hab ich Ewer Kon. Maytt. in aller vndertheniglkeit nicht mogen bergen. Vnd ist in deme gewiß wahr, das diß Ewer Kon. Maytt. vntherthan Landtvolck, sich so trawlich vnd be= standhafftig gegen den feindt gehalten, das es inn warheit zu rohmen: ihre Korn haben sie ihm velde gelaßen, vnd den

---

Side nr. 365

strandt gewahret, alles inn verhoffinge E. Kon. Maytt. wirdt solchs jegen meine geringe Person vnd diesen armen vndertha= nen inn gnaden erkennen, das schirnegest mochten eine zeitlangk, mit solcher großer schatlinge, wie sie nu mit schmertzen neuh= lich außgegeben, verschonet werden. Doch sollen sie sich als getrawe vnd gehorsame vnderthanen in allen wes. ihnen mug= lich schicken vnd halten. Bitte Ewer Kon. Maytt. diß mein schreiben inn gnaden auffnehmen, vnd mein gnediger Konningk vnd Herr sein vnd bleiben. Datum auff Ewer Kon. Maytt. Schlos Ham ..... den 28 Julii Anno 70.
Ewer Kon. Maytt. vntertheniger vnd gehorsamer Diener Schweder Kettingk.

(Orig. i Geh. Arch. Bornh. 55.)

Oversættelse

Durchlueste, stormægtigste, højbårne fyrste, allernådigste konge og herre. Jeg må ikke i underdanighed dølge for Eders Kongelige Majestæt, at forgangen dags aften, den 16. juli, kom den

svenske store flåde med 80 sejl her hen under landet, og Eders Kongelige Majestæts lille flåde lå syd for landet i et ganske stille vejr, så der ikke rørte sig et blad på et træ, og svenskeren kom sejlende nordøstfra, indtil han kom ganske nær Eders Kongelige Majestæts flåde i denne stilhed; da roede og sejlede Eders Kongelige Majestæts skibe så vidt muligt fra landet, i håb om at bringe dem selv i sikkerhed, hvilket - bortset fra pramme(?) - lykkedes. Da jeg nu betragtede disse 80 svenske sejl nøje, kunne jeg ikke tælle mere end 43 orlogsskibe iblandt dem, de øvrige var alle små kofardiskibe og skuder. Iblandt disse 43 orlogsskibe var 4 nye, store skibe, som aldrig før havde været ude, nemlig admiralskibet Røde Drage, Hvalen, Fortuna og Kæmpen; disse 4 skibe var meget store og gule, så man let kunne kende dem fra de andre. Dertil kom også det gamle Sankt Erik og Jægermester; disse seks skibe udgjorde flådens kerne. Dertil var der endnu henved fjorten anselige skibe, mens alle de øvrige var meget små, som de også tidligere havde været; de holdt heller ikke nogen god orden, men sejlede hid og did.
Da nu denne flåde den 16. juli sejlede vestpå efter Eders Kongelige Majestæts flåde ud i havet, kom de den 20. juli atter hid tilbage under landet, og de var alle kofardifolk iblandt dem, og der havde da, som jeg bemærkede, Eders Kongelige Majestæts orlogsskib de Bageste (»Waren achter«) i deres flåde et gammelt skib, Griffen af Bergen, som var ladet med havre fra Åbo i Finland og skulle sejle til Ystad; det lod jeg følges med, og de sejlede således samme dag rundt om Eders Kongelige Majestæts land, og traf også her tre kofardiskibe, som jeg vel kunne have reddet, hvis kofardiskibene selv havde villet, men de stolede så godt på svenskeren, at de derved blev bedraget og taget.
Da han nu således lå og drev omkring landet, ville han gerne have været i land; da fulgte jeg ham med hele landfolket og nogle tyske knægte, tillige med godt skyts, så han intetsteds kunne komme i land, men fik gode skud og nogle døde, som han straks bandt på et bræt, gav dem en mark til jordefærd, og de kom således til stranden og blev begravet ved stranden.
Den 17. (sic) juli sejlede de herfra mod Sverige, 55 sejl stærk, fik den næste nat en nordøststorm og mørkt, uroligt vejr, og kom således atter hid tilbage under landet, og nær halvdelen af flåden løb på grund langs stranden. Da mærkede mit folk, at et kofardiskib lå temmelig nær under landet, faldt til med 3 både og 30 mand på skibet og tog det. Og det viste sig at være det samme af Eders Kongelige Majestæts skibe, Griffen af Bergen, som svenskeren havde taget ved Ystad; jeg fandt endnu 4 unge bådsmænd af Eders Kongelige Majestæts folk om bord på skibet, tillige med 13 svenskere, som skibet var bemandet med. Disse svenskere har jeg sat i tårnet, og skibet har jeg bemandet med de nævnte 4 bådsmænd og 11 af dette landfolk, og har med stor møje indtil denne stund holdt det mellem to klipper, og har fået landsat 200 tønder havre derfra, thi det er meget lækt; håber dog at det kan blive reddet, alt i håb om, at Eders Kongelige Majestæt nådigt vil anerkende dette mod min ringe person og disse fattige undersåtter, at de snarest kunne blive forskånet en tid fra en så stor beskatning, som de nu nylig har måttet udrede med smerte. Dog skal de i alle henseender, så vidt de formår, forholde sig som tro og lydige undersåtter. Jeg beder Eders Kongelige Majestæt nådigt modtage denne min skrivelse, og forblive min nådige konge og herre. Givet på Eders Kongelige Majestæts slot Hammershus [dato utydelig] den 28. juli anno [15]70.
Eders Kongelige Majestæts underdanige og lydige tjener Schweder Ketting.

Historisk kommentar

Brevet er Ketting, høvedsmand på Hammershus, egenhændige indberetning til Frederik II om et flere dage langt sammenstød med den svenske flåde ud for Bornholm i midten af juli 1570, kort før krigen blev afsluttet ved freden i Stettin i december samme år. Beretningen giver en detaljeret beskrivelse af den svenske flådes sammensætning (herunder de fire nye admiralsskibe Røde Drage, Hvalen, Fortuna og Kæmpen), af forsvaret og generobringen af det kongelige forsyningsskib

»Griffen af Bergen« med dets ladning havre fra Åbo, af afvisningen af et svensk landgangsforsøg med bevæbnet landfolk og skyts, samt af afværgelsen af et angreb med en bemandet pinke ved hjælp af falkoneter og hagebøsser. Forhørene af de fangne svenskere giver et sjældent indblik i den svenske flådes besætningsforhold og forsyningsvanskeligheder i krigens sidste fase. Ketting benytter samtidig lejligheden til at anbefale befolkningen for dens udholdenhed og til at bede om skånsomhed i den kommende beskatning - en bøn, der kun delvis blev bønhørt, eftersom kronen samme år udskrev den betydelige landehjælp, der er gengivet ovenfor (Nr. 232-234).

Resumé

Schweder Kettings indberetning af 28. juli 1570 til Frederik II om et sammenstød med den svenske flåde ved Bornholm midt i juli samme år: forsvaret og generobringen af kongens forsyningsskib »Griffen af Bergen« med dets havreladning, afvisningen af et svensk landgangsforsøg og af et angreb med en bevæbnet pinke, samt oplysninger udvundet af fangne svenskere om flådens sammensætning og forsyningssituation. Ketting roser øens befolknings troskab og udholdenhed og beder om skånsomhed i den forestående beskatning.

Dokument Nr. 236

1571. Schweder Ketting og Sylv. Franckes Handel med en Sørøver.

I en Sag mod Schweder Ketting fremkom følgende Oplysning. Thomas Rummersen af Embden var i 1570 løbet ud fra Dantzig, ladet med 50 Læster Rug, 112 „wageschott“, 4 Tønder Hvede Trebak, 2 Tønder Tjære, 2 Ringe Klapholdt og nogen Prydsning(?). Han blev først taget af en Nigels under Dansk Flag, som ingen Bestalling havde, siden af en Moscowitisk Fribytter Carsten Rode, under dansk Flag, og paa Kongen af Danmarks Strømme, og bragt op til Bornholm, hvor Skib og Ladning blev solgt til Schweder Ketting. Rode havde ogsaa Søbrev af Prinds Mag= nus til Øsel; men da hans Bestalling indeholdt, at han skulde bringe sine Priser til Narva og der lade dem condem= nere, maatte han betragtes som en Sørøver, naar han hand= lede herimod.
Ketting protesterede imod at tiltales for mere end ⅓, da han ikke havde kjøbt mere; Kong. Mait. Admiral Sylvester Francke havde kjøbt ⅓ efter Nevers af 20 Decbr. 1570 og Rode havde efter Nevers af 15 July 1570 selv beholdt ⅓.
Ketting havde sluttet et Forlig med Skipperen den 12 Au= gust 1570, ifølge hvilket denne for Skib og Ladning skulde be=

Side nr. 366

tale 1200 Daler. Da hans Medbrødre i Embden ikke vilde gaae ind herpaa, kom Sagen for Retten i Lybek. (Udfaldet ubekjendt). (Concept i Raadh. Arch. i Lyb. II., uden Datum etc.)

Historisk kommentar

Sagen belyser den uklare grænse mellem lovlig kaperfart og sørøveri i krigens sidste fase. Den moskovitiske fribytter Carsten Rode, der sejlede under dansk flag og angiveligt tillige havde søbrev af hertug Magnus af Øsel, opbragte et handelsskib, men undlod - i strid med sin bestalling - at føre

prisen til Narva til bedømmelse, hvorved opbringelsen måtte anses for sørøveri. Ladningen blev alligevel solgt videre til Schweder Ketting på Bornholm, som herefter blev inddraget i et erstatningskrav fra skipperens medredere i Emden. Sagen viser Bornholms rolle som et bekvemt afsætningssted for kaperbytte, samt hvordan selv kongens egen høvedsmand på Hammershus kunne blive indblandet i tvivlsomme handeler af denne art.

Resumé

I en retssag om udbyttet af en opbragt handelsskude, tilhørende Thomas Rummersen af Emden, oplystes det, at skibet i 1570 først var taget af en kaper under dansk flag uden bestalling, dernæst af den moskovitiske fribytter Carsten Rode - ligeledes under dansk flag - hvorefter skib og ladning blev solgt til Schweder Ketting på Bornholm. Da Rode i strid med sin bestalling ikke havde ført sin pris til Narva til bedømmelse, måtte opbringelsen anses for sørøveri. Ketting protesterede mod at hæfte for mere end sin tredjedel, idet admiral Sylvester Francke og Rode selv havde købt de øvrige to tredjedele, og henviste til et forlig, han i august 1570 havde indgået med skipperen; da skipperens medredere i Emden ikke ville godkende forliget, kom sagen for retten i Lübeck, med ukendt udfald.

Dokument Nr. 237

1571. 14 Januar. Handel med Sverrig under Foregivende af at bespise Fienden.

Raadet i Lybek til Peder Ore. Man har modtaget Syl= vester Franckes Supplication og Undskyldning. Deraf havde man erfaret, at han havde truffet en Skipper i Søen, der var befragtet til Reval, men som han havde befalet at løbe til Stok= holm, for at bringe ham nogen Tidende, da han manglede Ef= terretninger derfra, og til den Ende havde han medgivet Skipperen nogle Varer og sendt nogle af sine Tjenere med ham. Skipperen var imidlertid ved Modvind bleven nødt til, beuagtet at løbe til Reval. Francke synes at have søgt Hjelp i Lybek, men Raadet mener, at han maa søge Oprejsning hos dem, der mod hans Villie have bragt Godset, der dog ikke var af stor Betydenhed, til Reval.*) (Efter en Concept i Raadh. Arch. i Lybek Bornh. II.)

**) Det var en af Lybekkernes Udliggere, der havde opbragt Skibet, da det kom fra Reval, og som saaledes var Skyld i at Sagen kom ud.*

Det Meste, der forøvrigt tarves af denne noget dunkle Sag, er at man her seer et af de Paastud, under hvilket en ubetvivl vidt udbredt Smug= handel drewes under Krigen.

Historisk kommentar

Brevet fra Lübecks råd til Peder Ore drejer sig om Sylvester Franckes forklaring på en episode, hvor en skipper med last bestemt for Reval blev omdirigeret til Stockholm for at bringe efterretninger til den svenske fjende - en handling der kunne opfattes som ulovlig handel med og understøttelse af krigsmodstanderen. Sagen, der ifølge Rørdams kommentar kastes lys over en videre udbredt smuglervirksomhed under krigen, illustrerer de vanskelige afgrænsninger mellem legitim handel, efterretningsvirksomhed og direkte fjendestøtte i Østersøhandelen under Den Nordiske Syvårskrig.

Resumé

Lübecks råd meddeler Peder Ore, at man har modtaget Sylvester Franckes forklaring om, hvorfor en skipper, der egentlig var befragtet til Reval, i stedet blev sendt til Stockholm med varer og bud fra Francke for at indhente efterretninger; skipperen måtte dog på grund af modvind ufrivilligt løbe til Reval, hvorved sagen kom for dagen. Rådet henviser Francke til at søge oprejsning hos dem, der mod hans vilje bragte godset til Reval.

Dokument Nr. 238

1571. 13 Marts. Udskrivning af en Skat til Krigsfolkenes Aflønning.

Fredr. II. En Skat til Aflønning af Krigsfolket, forme= delst den erholdte Fred.**) Paa Bornholm skal „huer Mand, som boer paa Sedegaarde“, betale 2 Daler, Jordeigne Bønder 4 Daler af den Gaard, de selv beboe, og ligesaa meget af hver Gaard, de have ubleiet, dog skal Leieren betale det Halve; It. hver Wornedebonte 2 Daler, hver Ugedags= mand, hver Hospitalsbonde, Møller, Smed, Skomager, Skræd= der og hver Pebersvend, som boer paa Landet, 1 Daler. Da der ere adskillige, som sidde og holde sig for Adel, og ikke ville

***) Freden til Stettin blev sluttet den 13 Decbr. 1570.*

Side nr. 367

udgive Skat, tilføies det, at ingen skal være fri, uden de som af Arild have nydt Frihed m. m. Mester David Thomeßen, Cannik i Lund, skal opkræve denne Skat, der skal være ude inden Phil. Jacobi (1 Mai).**)
(Tegn. paa alle Land. XI. 256. b.)

***) Under samme Dato Breve til Schweder Ketting, til Borgemester og Raad i Staderne, til Fiskerleierne etc.*

Historisk kommentar

Denne anden skatteudskrivning af 13. marts 1571 følger tæt efter landehjælpen fra april 1570 (Nr. 232-234), men er nu udtrykkeligt begrundet i betalingen af det krigsfolk, der skulle afmønstres efter fredsslutningen i Stettin den 13. december 1570 (jf. fodnoten). Satserne følger i det væsentlige den tidligere skat, men det præciseres skarpere, at ingen er fritaget, medmindre en sådan frihed kan dokumenteres helt tilbage fra arilds tid - en stramning i forhold til den løsere formulering i Nr. 234. Opkrævningen betros fortsat mester David Thomesen. Dokumentet vidner om den vedholdende finansielle byrde, freden efterlod på Bornholms befolkning.

Resumé

Kongebrev af 13. marts 1571, hvorved der efter fredsslutningen i Stettin udskrives endnu en skat til aflønning af krigsfolket. Satserne svarer i det væsentlige til den tidligere skat (Nr. 232), men det

præciseres nu, at ingen skal være fritaget, medmindre en sådan frihed er nydt fra arilds tid. Opkrævningen betros atter mester David Thomesen, med frist til 1. maj (Filips og Jakobs dag).

Dokument Nr. 239

1571. En Sørøvers Tilhold paa Bornholm.

Blandt flere Klager fra Staden Danzig til Kongen af Danmark var ogsaa den, at den moskovitiske Sørøver Karsten Rode taaltes i Østersøen, uagtet han intet Pas havde og in= gen Commissarier vare bestikkede over ham. Han indbragte sine Priser til Bornholm, delte, bortbyttede og solgte der det røvede Gods, hvilket havde været Tilfældet med Lur Baum= gartens Skib og Gods af Værdie 1900 Thaler og Matts vann Durenns af Værdie over 530 Thaler.
(Udtog af Beschwere der vonn Dantzigk im Reiche Dennemarken. I Geh. Arch.)

Historisk kommentar

Denne klage fra Danzig bekræfter og uddyber det, som Kettings egen indberetning tidligere har antydet, og som sagen om Thomas Rummersens skude (Nr. 236) allerede har berørt: skønt Carsten Rode hverken havde gyldigt pas eller nogen udpeget kommissær til at føre tilsyn med ham, blev han tålt i Østersøen, og han benyttede Bornholm som base, hvorfra han delte, byttede og solgte sit kaperbytte - heriblandt gods tilhørende de navngivne skippere Lur Baumgarten og Matts van Durenn. Dokumentet indordner dermed Bornholms - og indirekte Kettings - rolle i et bredere mønster af hansestæders klager over Danmarks manglende kontrol med den moskovitiske fribytter.

Resumé

Ifølge en klageskrivelse fra Danzig til den danske konge tålte man i Østersøen den moskovitiske sørøver Carsten Rode, skønt han hverken havde gyldigt pas eller udpegede kommissærer til at føre tilsyn med ham; han bragte sine kaperbytter til Bornholm, hvor han delte, byttede og solgte det røvede gods, herunder Lübeck-skipperen Lur Baumgartens skib og gods (værdi 1900 daler) og Matts van Durenns gods (værdi over 530 daler).

Dokument Nr. 240

1571. 22 April. Staden Lybeks Forpligt til evig Tid at betale 120 Mk. Lybsk til Kirken i Sønderborg for 2000 Mk., Dronning Dorothea har laant den.

Borgemestere og Raad i Lybek bevidne, at de til Bedste for Kirken i Sønderborg have modtaget af Dronning Dorothea 2000 Mk. Lybsk, til Kirkens Vedligeholdelse og til Capellanens og Skolemesterens Løn, hvorfor de aarligt, til evige Tider, skulle betale til Borgemester og Raad i Sønderborg eller Kir= kens Forstandere 120 Mk. Lybsk af Accisen i Lybek, og sætte derfor i Pant det bedste og redeste Gods, Staden eier, at be= lægge med Arrest etc., om Pengene ikke betales. Dat. am ach= ten Tage der hilligen Ostern.
(Copie i Raadh. Arch. i Lybek. Varia 1-16.)

Historisk kommentar

Dokumentet ligger uden for Bornholm-stoffet i snæver forstand, men er optaget af Rørdam, fordi det stammer fra samme fund i Lübecks rådhusarkiv, som har leveret det øvrige Ketting-relaterede materiale omkring det. Det oplyser, at Lübeck af dronning Dorothea (enke efter Christian III) havde modtaget 2000 mark lybsk til vedligeholdelse af kirken i Sønderborg samt aflønning af kapellan og skolemester, og til gengæld forpligtede sig til en evig årlig ydelse på 120 mark, sikret med pant i byens bedste gods. Dokumentet illustrerer de finansielle bånd mellem den oldenborgske kongefamilie og Lübeck uafhængigt af Bornholm-sagerne.

Resumé

Lübecks borgmestre og råd erklærer den 22. april 1571, at de af dronning Dorothea har modtaget 2000 mark lybsk til vedligeholdelse af kirken i Sønderborg samt løn til kapellan og skolemester, og forpligter sig til evig tid årligt at betale 120 mark lybsk deraf til Sønderborgs borgmester og råd eller kirkens forstandere, med pant i byens bedste gods.

Dokument Nr. 241

1571. Juli. Undersøgelse over Schweder Kettings Forhold.

Side nr. 368

Efter en Angivelse*) over Schweder Ketting havde Raa= det i Lybek sendt en Undersøgelses Commission, bestaaende af Raadsherrerne Johan Brokes og Johan v. Wickede, til Born= holm. Disse Commissarier stevnede Almuen til alle By- og Herredsthing og til Landsthing, og efrede Forklaring over ne= denstaaende 7 Poster; men hvorledes Stevnemaalet og Thing= søgningen har været, kan ikke erfares. Alle Svarene ere hin= anden saa lige, at de ret vel kunne være dicterede af en og samme Person, eller Svaret lød, at man Intet vidste. De 7 Poster vare:
1. At han skal have hugget meget i Almindingen, gjort den meget øde, og ladet bygge Skibe af det hugne Træ. 2. At han har ladet sin Wallensgaard omgive med et kostbart Gjerde, og dertil hugget omtrent 3000 unge Træer. 3. At han skal have ladet bygge Huse eller Gaarde i Svanike. 4. At han for sin Datters Skyld, uden Aarsag og uden Lov og Ret, skal have ladet Folk aflive. 5. At han skal have besværet Almuen med megen ny, usædvanlig Hovtjeneste. 6. At han i hvert Fiskerleie skal have bygget en Bod, hvorved han tiltager sig Handelen over hele Øen. 7. Om Nogen har at klage over Hovidsmanden, da have de Befaling at afhjelpe saadan Klage i Mindelighed eller med Retten. Herpaa fik de allevegne intet eller omtrent følgende Svar**):
Ad 1. Han har hugget nogle smaa Træer til Knæ, hvilke Herredsmændene have hjulpet ham til Stranden. Store Træer har han ikke hugget i Almindingen, da saadanne ikke findes; men han har kjøbt mange store Træer af Bønderne. Ad 2. Gjerdet staaer til Eftersyn, de vide ikke hvor han har Trærne fra. De have hjulpet ham, hver Mand 2 Dage, med Arbeide, og af ham faaet Øl og Mad og god Medfart. Han har gi= vet Fattige Ved og Brandlidte Tømmer af Almindingen, og

**) Maaske er denne Angivelse af Herman Boitin, den samme som Ketting i et Brev af 9 Septbr. 1572 sigter til.*

***) Exempler er taget fra Østerherred.*

Side nr. 369

i 8 Aar forsynet Kongens Skibe med Ved. Ad 3. Til Huset have nogle af Mændene solgt ham endel af Tømmeret, andet er fra Blesing. Han har ikke brugt Huset til Handel, men alene til at salte Herrernes Toldsild, medens Fiskeriet, og ellers leiet det ud til en Anden. Ad 4. De have aldrig hørt eller spurgt, at han skulde „haffue giffuett nogett menniste ett ondt ordt, fast mindre ladett affliiffuedtt“, for hans Datters Skyld: han har paa hele Landet ikke ladet Nogen rette, uden han havde Tinghørernes og Thingmændenes Dom for sig efter Loven. Ad 5. Han har stundom ved sine Breve anmodet Sande= mændene om at tilsige dem, der godvillig vilde gjøre ham noget ringe Arbeide, og de som ikke vilde, vare hans Venner lige gode. Ingen ny Besværing eller Paalæg. Ad 6. Han har bygt en lille Bod i Gudhjem til at modtage Herrernes Toldsild, hvilken i Mellemtiden staaer ledig; han har ingen Bod i noget andet Fiskerleie i Herredet, og Kjøbmandskab har han ikke drevet der. I Rønne havde han bygget en Bod til at forvare Herrernes Gods i, og have Rønneboerne megen Nytte af samme Bod. I Sandvig og i Nørreherred havde han en Bod til at salte Toldsild i o. s. v. Ad 7. De have intet at klage, de takke Schweder Ketting og ønske at beholde ham til Hovidsmand: han har med stor Møie, Reisen og Livsfare i sidste Krig hjulpet at be= skytte Landet, hvilket uden Gud og ham havde været tabt. Dette ville de bestaae for Gud og Kongen og hvemsomhelst.
(Udtog efter Orig. i Raadh. Arch. i Lybek.)

Historisk kommentar

Undersøgelseskommissionens indberetning giver et sjældent, direkte indblik i, hvordan Bornholms almue i praksis vurderede Schweder Ketting som høvedsmand. De syv anklagepunkter - ulovlig skovhugst i Almindingen, en bekostelig indhegning ved Wallensgaard, husbyggeri i Svaneke, en påstået uretmæssig aflivning i forbindelse med hans datter, forøget og usædvanligt hoveri, oprettelse af handelsboder ved fiskerlejerne og generel utilfredshed med ham som høvedsmand - besvares stort set enslydende og friende overalt på øen, hvilket Rørdam selv bemærker virker mistænkeligt ensartet, som om svarene var dikteret. Ikke desto mindre fremhæver almuen samstemmende Kettings indsats og livsfare under den nys overståede krig som afgørende for øens forsvar. Sagen, der stammer fra Lübecks rådhusarkiv, viser, at også den pantsættende stad Lübeck havde en løbende interesse i at kontrollere den kongelige lensmands forvaltning af øen.

Resumé

En kommission fra Lübek, bestående af rådsherrerne Johan Brokes og Johan v. Wickede, undersøgte i 1571 syv anklagepunkter mod Schweder Ketting, høvedsmand på Hammershus: ulovlig skovhugst i Almindingen, en bekostelig indhegning ved hans gård Wallensgaard, husbyggeri i Svaneke, en påstået uretmæssig aflivning i anledning af hans datter, øget og usædvanligt hoveri, opførelse af handelsboder ved fiskerlejerne, samt generel utilfredshed med ham som høvedsmand. Almuens svar - der ifølge Rørdam var mistænkeligt ensartede - frikendte ham i det væsentlige på alle punkter og fremhævede i stedet hans indsats og livsfare under den nylige krig til landets forsvar.

Dokument Nr. 242

1571. 16 Novbr. Følgebrev for Jacob Bornholm at være Jurisdictsfoged.

Fr. II. Helsse etther alle Provester, Sogneprester, Sognedegne, Kirckewerier och Kirckethiennere, som bygge och boo paa wortt Land Borenholm, euindeligen mett Gud och wor Naade. Wiider att wij haffue befalitt oss Elskel. Jacob Borenholm, wor mand och thiennere att were wor Jurisdictzfogitt paa formn wortt Land Borenholm, och etther thermett wdj forsuar att haffue; thij bede wij etther alle och huer serdeles strengeligen biude,

---

Side nr. 370

attj retter etther hereffter att suare formn Jacob Borenholm, giffuendis och giørendis hannom oc ingen anden, paa wore wegne, huefs aarlige rente och rettighed J wor Jurisdictzfogitt ther sammestedz pleye och plichtige ere att giøre och giffue, oc J aff Arildz thiid giord och giffuitt haffuer, till saa lenge wij anderledis ther om tilsigendis worder; hand skall therfore aarligen giøre oss gode rede och regenskaff och holde etther alle oc huer serdelis wed Loug, skeel och rett, och ingen aff etther tilstede att wforrettis emod Lougen wbj nogre maade. Thij lader thett ingenlunde. Giffuit Nykiøping Slott 16 Novembris Anno 71.

(Gjennemstungen Concept i Geh. Arch.)

Oversættelse

Frederik II. Hilser eder alle provster, sognepræster, sognedegne, kirkeværger og kirketjenere, som bygger og bor på vort land Bornholm, evindeligt med Gud og vor nåde. Vid, at vi have befalet vor elskelige Jacob Bornholm, vor mand og tjener, at være vor jurisdiktsfoged på fornævnte vort land Bornholm, og eder dermed i forsvar at have; derfor beder vi eder alle og hver især strengeligt byde, at I herefter retter jer efter at svare fornævnte Jacob Bornholm, ydende og gørende ham og ingen anden, på vore vegne, hvad årlig rente og rettighed, I til vor jurisdiktsfoged samme sted plejer og er pligtige at gøre og give, og I fra arilds tid har gjort og givet, indtil vi anderledes derom tilsiger; han skal derfor årligt gøre os god rede og regnskab, og holde eder alle og hver især ved lov, skel og ret, og ingen af eder tilstede at forurettes imod loven på nogen måde. Herefter lader I det ingenlunde. Givet på Nykøbing Slot 16. november år [15]71.

Historisk kommentar

Brevet er et rutinemæssigt følgebrev, hvorved Frederik II indsætter Jacob Bornholm som jurisdiktsfoged på Bornholm - det embede, der administrerede jordebogsforhold og opkrævede de faste afgifter fra gejstligheden, som i så stort omfang er dokumenteret i landebogsudtoget ovenfor (Nr. 231). Brevet pålægger øens provster, sognepræster, sognedegne, kirkeværger og kirketjenere fremover udelukkende at svare den nye foged de årlige ydelser, embedet tilkommer, og illustrerer dermed den løbende administrative kontinuitet i den gejstlige jordebogsforvaltning uafhængigt af udskiftninger i selve fogedembedet.

Resumé

Kongebrev af 16. november 1571, hvorved Frederik II indsætter Jacob Bornholm som jurisdiktsfoged på Bornholm og pålægger øens gejstlighed - provster, sognepræster, sognedegne,

kirkeværger og kirketjenere - fremover at svare ham, og ikke andre, den årlige rente og rettighed, embedet tilkommer, samt at holde ham i deres ret efter loven.

Dokument Nr. 243

1572. 2 Mai. Skrivelse til Stæderne paa Bornholm, at der ikke skal ske dem noget Indpas i deres Næring og Privilegier af Fremmede.

Vnsern gunstigenn wolgeneigten willen zuvor. Ersame, liebenn, getreuwenn. Wir seinnt alhier berichtet worden, welcher gestalt Jr euch des vielfältigen hantirendes der Vnsern, so woll als anderer frembden mitt den Pauren auff dem Lande Born= holm beschweren, mitt bitt, derwegen geburlich einsehen zu= thun, worauff wir euch nicht verhalten mugen, das wir die Vorsehung zu thun geneigt sein, damit euch über altem gebrauch kein Impaß in eueren Priuilegien geschehen soll, wie wir dann auch dauonn vnsern heuptman, Sweder Ket= tinge, den wir auch in kurtz vonn hinnen abzufertigen bedacht, beuelich thun wollen, damitt solcher Verkauff vnd handtirung anderer frembden binnen Landtds, durch vnsere zu dem ende publicirte Mandate, souiel muglich, sollen vorhindert werden, welches wir euch gueter meinung nicht mochten vorhaltenn. Dat. vnter vnserm Stadt Signet den 2 May Anno 1572.
Burgermeistere vnd Radt der Stadt Lubeck.
Uebskrift: Denn Ersamen, vnsernn Liebenn, getreuwenn Burgermeistern, vnd Vuedgtenn zu Rottenn, Nexe, Swanecke vnd Hasel auf Bornholm, sampt vnnd sunderlichenn.

(Orig. med paatrykt Segl i Raadh. Arch. i Lybek. Varia 1-16.)

Oversættelse

Vor gunstige, velvillige hilsen tilforn. Ærede, kære, tro mænd. Vi er her blevet underrettet om, hvorledes I besværes over den omfattende handel, som vore folk, såvel som andre fremmede, driver med bønderne på landet Bornholm, med bøn om, at der behørigt tages hånd derom, hvorpå vi ikke vil undlade at meddele eder, at vi er tilbøjelige til at drage omsorg for, at der ikke skal ske eder noget indgreb i eders privilegier ud over gammel skik og brug, ligesom vi også derom vil give befaling til vor høvedsmand Sweder Ketting, som vi også har i sinde snarligt at afsende herfra, for at sådant salg og handel fra andre fremmede inden landet, gennem vore dertil offentliggjorte mandater, så vidt muligt skal forhindres, hvilket vi i god mening ikke ville undlade at meddele eder.
Givet under vort byens segl den 2. maj år 1572.
Borgmestre og råd i staden Lübeck.
Udskrift: De ærede, vore kære, tro borgmestre og fogeder i Rønne, Neksø, Svaneke og Hasle på Bornholm, samt og særskilt.

Historisk kommentar

Brevet viser den pantsættende stad Lübeck i rollen som beskytter af Bornholms købstadsprivilegier over for konkurrerende landprangeri: byernes klage går på, at både Lübecks egne folk og andre fremmede driver omfattende handel direkte med bønderne på landet, i strid med de fire købstæders (Rønne, Neksø, Svaneke og Hasle) eneret til handel. Rådet i Lübeck lover at værne om de gamle privilegier og pålægger høvedsmand Sweder Ketting - hvis snarlige afrejse til øen nævnes - at håndhæve de udstedte mandater. Dokumentet illustrerer den vedvarende spænding mellem

købstædernes handelsmonopol og den frie handel på landet, som gik igen i hele den danske købstadslovgivning i perioden.

Resumé

Lübecks borgmestre og råd svarer den 2. maj 1572 Bornholms fire købstæder (Rønne, Neksø, Svaneke og Hasle) på deres klage over, at fremmede - herunder Lübecks egne folk - driver omfattende handel direkte med bønderne på landet i strid med byernes privilegier; rådet lover at drage omsorg for, at privilegierne overholdes ud over gammel skik og brug, og at pålægge høvedsmand Sweder Ketting at håndhæve de udstedte mandater mod sådan handel.

Side nr. 371

Dokument Nr. 244

1572. 5 Mai. Bornholmerne have henvendt dem til Lybek med Remonstrationer mod en udskreven Skat; Kongen seer heri Machinationer af Raadet i Lybek eller dets Embedsmand m. m.

An Lübeck, Bornholmische schatzung betreffend:
Fr. II. Vnnß ist eur schreibenn, den 13 negstuergangenen Monats datirt, darinn Jhr vnnß mit sonderm, innstendigem vleiß vnnd bewegnuß vnnderthenigist belangt, das wir vnnsern vnder= thanenn auff Bornnholm der prouiant schatzung, darmit wir sie belegen laßenn, entweder erlaßenn, oder aber dieselbe gnedigst moderirnn wolten, vor dreien tagen alhir woll zu handenn gebracht, das wir neben eurs also geordenten Beuehlhabers einuerschloßenem bericht vnd bitschrifft, gnedigist hörenn lesenn, vnnd ihres inhalts guter maßenn verstanden. Vnnd ob wir nun woll nicht weniger zu gnaden verstehen vnnd auffnehmen, das von euch wegenn eurer ambtsuerwaltung, so euch an ge= dachtenn vnnserm lande auff gewisse maße zugelaßenn, vnn= ser getreuwen vnderthanen verschonung vnnd bestes gesucht, als wir auch der eurenn guten affection beimeßen, das euch von denselben fast die Hoheit auff Bornholm, als wan euch oder eur Stadt solch Landt zustendig, vermeinlich will ange= deut vnnd zugelegt werdenn, so ist vnnß doch etwas befrembdt lich fürkommen, do sich die freienn oder Jordeigene bauren, solcher schatzung, darmit wir sie des orts, sowoll als andere ihres gleichen vbnser gantzes Reich belegen laßenn, als einer vnerträglich bürdenn, zu beschwerenn gehabt, das dieselbenn ihre noturfft desßfalß lieber an euch, als an vnnß, ihre ordentliche, hohe Obrigkeit, solten haben gelangen laßenn. Vnnd weill wir vnnß, nebenn dem, so der geistlichenn Juris= diction halber, durch euren Ambtman des orts vnterfangenn, noch guter maßenn zu erinnernn wißenn, was hieuor vor beschwerliche Klagenn vonn vnnsernn vnnderthanen, als wan sie wider billigkeit vnnd alt herkommen von den eurenn bele= stigt, an vnnß gelangt, vnnd ihrer bißdoher erspürtenn getreu= wenn erzeigung halber gnedigist keinen Zweiffell habenn, das sie sich inn ausrichtung solcher schatzung mit nicht weniger

---

Side nr. 372

vnderthenigsten gutwilligkeit, alß andere vnnser vnnd der Chro= nenn Freibaurenn, gegenn vnnß erzeigenn werden; so wer= denn wir dadurch inn den argwohnn gefüert, das solchs vileicht ehe vonn gedachtem oder andern euren beuelhabern, ihres darbey abermahlß etwa gesuchten vorteilß

halber, ange= steldt, alß das solche grauamina von vnnserm gehorsamenn vnnderthanen des orts hergeflossenn, vnnd sonnderlich an euch gelangt sein mochtenn. Wie aber dem allenn, das wir dann an im selbst seine maße habenn laßenn, haben wir die wol= meinliche vorbitt vnnd suchung von euch zu gnedigstenn gefal= len angenommen, weren auch darauff woll geneigt, derselbenn, auß den darbey eingewandten bewegnußen, gnedigst statt zuge= benn; weill aber solche schatzung, alß zu vnnser vnd vnnsers Reichs gegenwertigenn noturfft auff alle freibaurenn, die eigens gueter habenn, vber vnnser gantzes Koningreich gelegt, vnnd so woll von denn, so inn vnnserm Landt Schone, alß inn Norwegenn an der Schwedischenn grenitz gesessenn, vngeacht die mit vielen vberzügen vnnd beschwerungenn beladenn, gehor= samblich außgericht vnnd eingebracht wirdt. Vnnd do vonn vnnß hirin einige veränderung fürgenommen, solchs bey an= dern vnnsernn gehorsamen vnndenthanen dergleichen suchung, vnnd vnnß also merckliche vnrichtigkeit verursachen wolte, alß werdet Jhr vnnß demnach, das wir solche gesuchte erlaßung oder Moderationn vor vnnß itzo nicht bewilligenn mogen, nicht alleinn in vngleichenn nit verdencken, sondernn auch bey eurenn beuehlhabernn des orts die vorsehung thun, das sie so woll inn einbringung dieser schatzung, alß sonst bey anderm fürfel= lenn vnnser Hoheit vnberühret laßenn. Wie wir den zu euch besonnders die gnedigste, gute Zuuersicht haben, das Jhr vor euch geneigt sein werdet, euch an gemeltem, vnnserm vnnser Chronenn vntergehörigem Lande Bornholmb, keiner weitern ge= rechtigkeit anzumaßenn, alß Jhr euch, vermoge voriger ver= trege vnnd abscheide, darann selbst befuegt wißet, wie wir vnnß dan darin an eur nachbar vnnd schiedtlichen erzeigung niemalß einigen Zweiffell gemacht. Welchs wir euch auff oberwehnt eur schreibenn zu gnedigster antwort hinwider nicht

---

Side nr. 373

wollenn verhaltenn, vnnd seindt euch sonst gnedigisten willen zuertzeigenn jeder Zeit woll geneigt. Dat. Friderichsborg 5 May Anno etc. 72.

(Geh. Arch.)

Oversættelse

Vi er blevet forelagt eders brev, dateret den 13. i forgangne måned, hvori I med særlig, indtrængende iver og bevægelse underdanigst angår os om, at vi enten skulle eftergive vore undersåtter på Bornholm den proviantskat, vi har pålagt dem, eller nådigst moderere den; det blev os for tre dage siden vel til hånde bragt sammen med eders således bestaltede befalingsmands vedlagte beretning og bønskrift, hvilket vi nådigst har ladet læse og forstået indholdet af vel. Og skønt vi ikke mindre nådigt forstår og modtager, at I af eders embedsforvaltning, som er eder tilstået på nævnte vort land i visse måder, har søgt vore tro undersåtters skånsel og bedste, ligesom vi også tillægger eders gode hengivenhed, at der af nogle næsten vil blive tillagt og tilskrevet eder selve højheden over Bornholm, som om landet tilhørte eder eller eders stad, så forekommer det os dog noget besynderligt, at de frie eller jordejende bønder har beklaget sig over denne skat, hvormed vi belægger dem på dette sted, såvel som andre af deres lige over hele vort rige, som en utålelig byrde, således at de hellere skulle have ladet deres nødtørft komme til eders kundskab end til vor, deres rette, høje øvrighed.
Og eftersom vi ved siden heraf, hvad angår den gejstlige jurisdiktion, som eders embedsmand på stedet har tiltaget sig, endnu vel erindrer, hvilke besværlige klager tidligere er kommet os for øre fra vore undersåtter, når de mod billighed og gammel sædvane er blevet besværet af eders folk, og

eftersom vi af deres hidtil erfarede tro troskab ingen tvivl nådigst nærer om, at de i udredelsen af denne skat ikke med mindre underdanig velvillighed vil forholde sig, end andre vore og kronens fribønder plejer at vise os, så føres vi derved i den mistanke, at dette snarere er anstiftet af den nævnte eller andre af eders befalingsmænd, af egen søgt fordel, end at disse besværinger virkelig er udsprunget fra vore lydige undersåtter der på stedet og navnlig kommet eder for øre.
Men hvorom alting er, eftersom vi selv har ladet sagen have sin gænge, har vi nådigst modtaget eders velmente forbøn og henstilling med velbehag, og var også vel tilbøjelige til, af de derved anførte bevæggrunde, nådigst at imødekomme den; men eftersom denne skat, som er pålagt alle fribønder med egne godser over hele vort kongerige til vor og rigets nuværende nødtørft, villigt udredes og indbringes såvel af dem, der bor i vort land Skåne, som i Norge ved den svenske grænse, uanset at disse er belastede med mange overførsler og besværinger. Og dersom vi heri foretog nogen forandring, ville dette hos vore andre lydige undersåtter foranledige lignende ansøgning og således volde os mærkelig uorden; så vil I derfor ikke fortænke os i unåde, at vi denne søgte eftergivelse eller moderation for nærværende ikke kan bevilge, men vil tillige drage omsorg hos eders befalingsmænd på stedet, at de såvel ved denne skats indbringelse som ellers ved andre forefaldende sager lader vor højhed være uberørt.
Ligesom vi da nærer den særlige, nådige, gode tillid til eder, at I for eders del vil være tilbøjelige til ikke at tiltage eder nogen videre rettighed over nævnte vort, vor krone underlagte land Bornholm, end I ifølge tidligere traktater og afskeder selv ved eder berettiget til, ligesom vi aldrig har næret nogen tvivl om eders naboskabelige og fredelige forhold i så måde. Hvilket vi til eders ovennævnte brev nådigst ikke ville undlade at give eder til svar, og er eder ellers til enhver tid vel tilbøjelige til at vise nådig vilje. Givet Frederiksborg 5. maj år 1572 etc.

Historisk kommentar

Brevet er Frederik II's skarpe, udførligt begrundede svar på Lübecks protest mod den proviantskat (jf. Nr. 232 og 238), der var udskrevet på Bornholm. Lübeck, der som pantehaver af øen havde videresendt en klage fra sin lokale embedsmand, havde bedt om, at skatten enten blev eftergivet eller nedsat. Kongen afviser bestemt, idet han fastholder, at skatten pålægges alle rigets fribønder ensartet, også i Skåne og Norge, og udtrykker en pointeret mistanke om, at klagen snarere er anstiftet af Lübecks egne embedsmænds søgen efter fordel end udsprunget fra bornholmerne selv. Brevet er et centralt dokument i den langvarige uklarhed om suverænitetsforholdene under Lübecks besiddelse af Bornholm i pant og viser kongens fasthed i at fastholde sin overhøjhed, selv mens Lübeck stod for den daglige forvaltning af pantet.

Resumé

Frederik II svarer den 5. maj 1572 skarpt på et brev fra Lübek af 13. april, hvori staden på vegne af sin embedsmand på Bornholm havde bedt om, at den udskrevne proviantskat på øen enten blev eftergivet eller nedsat. Kongen afviser bestemt enhver eftergivelse, idet skatten pålægges alle rigets fribønder ensartet, også i Skåne og Norge, og udtrykker mistanke om, at klagen snarere stammer fra Lübecks egne embedsmænds søgen efter fordel end fra bornholmerne selv. Han pålægger samtidig, at hans højhed over Bornholm holdes uberørt ved skatteopkrævningen og i øvrigt, og fastholder, at Lübeck ikke har videre rettighed over øen end de ældre traktater hjemler.

Dokument Nr. 245

1572. 12 Juni. Dommeren og de 12 Mænd dømmes til at lagstryges, fordi de uretteligen havde dømt en Kone i denne Straf, for nogle Ord, hun var beskyldt for at have sagt.

Vij Frederich den Anden etc. G. A. V. att Aar etc. 1572 then 12 Junii wdi vor egen Nerverrelsse . . . wor stiicket for oss Birgethe, Rasmus Kollers aff Vorringholm paa thend ene, och haffde for oss wdi Rette steffnett Frantz Holst, Ridefogidt paa vort Land Vorringholm, paa thend anden Side, for han nogen Thidt siden forleden haffde sett Delle och Forfelling paa hinde, hinde til stor Spott och Banære. Thesligeste haffde hun for oss wdi Rette steffnet Oluf Bagge, Herridsfogidt wdi Nørre-Herrit, sammeledis Oluff Jensfen udi Ulfster sogen, Hans Olluffssen och the andre theris Metfolger, for en Dom, the haffue afsagt och dømpt hinde at hudstrykis till Raggitt foruden Skyldt eller nogen billige Aarsage, och wdi Rette lagde forne Birgethe Kollers en Tingdom, udgiffuitt till Nør-Herritzting paa vortt Landt Vorringholm thend første Au= gusti Anno 1570, som Olluff Bagge, Thinghører, Peder Thrud= sen, Rasmus Hansfen, Niels Thrudsen ij Clemmidstier Sogen, Rasmus Pedersfen, Hans Jørgensen, Peder Omunsfen i Rodstier Sogen, Olluff Jensen, Rasmus Thordsen, Hans Mogensfen i Olstier Sogen, Lauritz Pedersfen, Renne Jenssen och Arvidt Hansen i Roe Sogen udgiffuett haffuer, lydendis att forne xiij mend haffue, epther forne Frantz Holstis Klage och the Bidnisbyrdt, hand then forne Thiidt haffde tilstede, dømpt forne Birgithe Kollers till att vere en Løgnersche och straffis till Ragitt, endbog hun forne Dag for Tingsdom, førendt ther gick nogen Bidnisbyrdt offuer hinde, haffde benegthet och for= svoritt, att hun aldrig haffde nefnndt eller saugt slig Ordtt, som forne Frantz Holst offuer hinde beklagitt, met flere Ord, som samme Dom indeholder; och effther forne Doms Liudelsse

---

Side nr. 374

beklagitt forne Birgite Kollers, at hun er bleffvit lagstrugen och skildt vid hindis Ære och gode Rygtthe, emod alle billige Loug och Rett, och offver alt thette forskreffne beklager hun sig haardelig, att hindis Hosbonde Rasmus Koller for forne Sag er bleffven nødt och thvongen till att forplichte sig under ett Hengende, at hand aldrig schulle rippe eller klage therpaa. Tha møtte forne Frantz Holst, Oluff Bagge mett flere forne theris Medtbrødre, och berette, att hues the haffuer forsullt eller dømptt paa forne Birgite Kollers, thet mente the thennom att haffve Rett till, effther the Bidnisbyrdtt, ther for thennom vorre vundiitt. Tha effther slig Leilighedt och Klagemaal, som forschreffuitt staar, sagde vi ther paa saa aff for Rette, at ep= tterthi forne Mend haffuer dømpt forne Birgite Kiollers till att lagstrygis, for nogen Ordtt, hun skulle haffve sagt, och hun thet for Tingsdom benegthet och forsvorit haffver, tha haffver the thermed dømpt Vrett, och bør igjen at liide thend samme Peen och Straff, som the hinde tildømptt haffver, uden hues the kunde thet formilde hoes Oß, och hinde att være en erlig Qvinde, och icke komme hinde paa hindis Ære eller gode Rog= the till Hinder eller Skade i thenne Sag i noger Maade, och forne hindis Hosbonde Rasmus Koller ingen Skade att liide, for then Forplichtning, hand for forne Sag haffver giordt till Sueder Ketting i noger Maade, och Domerne, som hinde haffver dømpt till en Løgnerske och att hudstrygis till Ragen, at igjengiffve hinde hvis beviselig Kost, Thering og Skade, hun och hindis Hosbonde therpaa liidt og giortt haffver.*) Dat. Haffnie ut supra.

(Rosenvinges Udv. af gamle Danske Domme. 3die Saml. Pag. 159.)

**) Stjendt det er Regel i denne Samling kun at optage hidtil utrykte Sager, er der gjort en Undtagelse med ovenstaaende Dom, der ikke blot er mærkelig i sig selv, men især ved de Følger den havde. Birgitte Kollers blev, efter at være lagstrøgen, Landet forvist. Hun begav sig da til*

Kjøbenhavn og førte sin Klage for Cantsleren og Herredagen. Denne Sag, i Forbindelse med hvad der ellers var Kongen forebragt, havde til Følge, at Kongen satte sig ud over de sædvanlige Hensyn, og

---

Side nr. 375

uden at konferere med den Lybekske Regjering sendte en enfsidig Dansk Commißion til Bornholm, for at undersøge Bekommendes Forhold. Denne Commißion tvang Schweder Ketting til at tilbagebetale Forskjel= lige, hvad han ulovligt havde afpresset dem, og paa Commißionens Be= retning anholdt Kongen, med en Heftighed, der er meget sjelden i diplo= matiske Forhandlinger, at Regjeringen i Lybek ufortøvet skulde bort= fjerne Ketting og sætte en anden Foged, hvilket man ogsaa, hvorvel saare nødigt, maatte gaae ind paa. Ketting omtaler et Par Gange denne Kone i det Følgende, „bat snøde wiff, die Schanbfack" o. s. v.

Det har ikke været mig muligt at udfinde hvad hun beskyldtes for at have sagt. Om det just var Uqvemsord, som Rosenvinge antager, er tvivlsomt; maaske var det snarere en ligefrem Beskyldning, hvortil forskjelligt i Kettings Handlemaade vel kunde opfordre. Hvad hun end har sagt, har neppe været rettet mod Ridefogden, men snarere mod Ketting selv.

Det er et Spørgsmaal om Dommen skal forstaaes saaledes, at Herredsfogeden, ligesom Domsmændene, skal lagstryges. Han var nem= lig en Adelsmand med Sjold og Hjelm, (see hans Bedstefaders Adels= patent foran Pag. 23), og det er ikke sandsynligt, at der er gaaet en saadan Dom over ham. Han var i Kongens Naade og Unaa= de, sad en Tidlang i Blaataarn i Kjøbenhavn og maatte kjøbe sin Ære af Kongen. Ridefogden, der havde reist denne Sag sandsynligt paa Kettings Indskydelse, kom i samme Forlegenhed som Domsmændene og Bidnerne, som de følgende Breve ville oplyse.

Oversættelse

Vi Frederik den Anden osv. Gør alle vitterligt, at år etc. 1572 den 12. juni, udi vor egen nærværelse ... mødte for os Birgitte, Rasmus Kollers hustru af Rønne på den ene side, og havde for os i rette stævnet Frantz Holst, ridefoged på vort land Bornholm, på den anden side, fordi han nogen tid siden havde rejst trætte og forfølgelse mod hende, hende til stor spot og forsmædelse. Ligeledes havde hun for os i rette stævnet Oluf Bagge, herredsfoged i Nørreherred, samt Oluf Jensen i Ols sogn, Hans Olufsen og deres øvrige medfølgere (de øvrige sandemænd), for en dom, de havde afsagt og dømt hende til at lagstryges til Ragen (retterstedet) uden skyld eller nogen rimelig årsag, og fremlagde i retten en tingdom, udgivet på Nørreherreds ting på vort land Bornholm den 1. august 1570, som Oluf Bagge, tinghører, Peder Trudsen, Rasmus Hansen, Niels Trudsen i Klemensker sogn, Rasmus Pedersen, Hans Jørgensen, Peder Åmundsen i Rutsker sogn, Oluf Jensen, Rasmus Tordsen, Hans Mogensen i Ols sogn, Laurits Pedersen, Rønne Jensen og Arvid Hansen i Rø sogn havde udgivet, hvoraf det fremgår, at fornævnte tretten mænd efter fornævnte Frantz Holsts klage og de vidnesbyrd, han da havde til stede, havde dømt fornævnte Birgitte Kollers til at være en løgnerske og straffes med lagstrygning til Ragen, skønt hun samme dag for tinget, før noget vidnesbyrd var ført mod hende, havde nægtet og edeligt afsvoret, at hun aldrig havde nævnt eller sagt sådanne ord, som fornævnte Frantz Holst havde beklaget sig over hende for, med flere ord, som samme dom indeholder.

Og efter fornævnte doms lydelse beklagede fornævnte Birgitte Kollers sig over, at hun var blevet lagstrøgen og berøvet sin ære og gode rygte, imod al billig lov og ret, og over alt dette forskrevne beklagede hun sig hårdt over, at hendes husbond Rasmus Koller for fornævnte sag var blevet nødt og tvunget til at forpligte sig under en hængende straf til aldrig at måtte røre eller klage derover. Da mødte fornævnte Frantz Holst og Oluf Bagge med flere af deres medbrødre og forklarede, at hvad de havde forsvoret eller dømt over fornævnte Birgitte Kollers, mente de sig berettiget til, efter de vidnesbyrd, der da var ført for dem.
Da sagde vi efter sådan lejlighed og klagemål, som forskrevet står, derpå så af for ret: at eftersom fornævnte mænd har dømt fornævnte Birgitte Kollers til at lagstryges for nogle ord, hun skulle have sagt, og hun dette for tinget har nægtet og edeligt afsvoret, da har de dermed dømt uret, og bør selv at lide den samme pine og straf, som de har idømt hende - medmindre de kan opnå mildere behandling hos os - og hun anses for en ærlig kvinde, og at det ikke skal komme hende til hinder eller skade på hendes ære eller gode rygte i denne sag på nogen måde, og at hendes fornævnte husbond Rasmus Koller ikke skal lide nogen skade for den forpligtelse, han for fornævnte sag på nogen måde har gjort til Sweder Ketting; og at dommerne, som har dømt hende til en løgnerske og til at lagstryges til Ragen, skal give hende, hvad bevislig kost, fortæring og skade hun og hendes husbond derved har lidt og haft. Givet København som ovenfor.

Historisk kommentar

Denne dom - undtagelsesvis optaget af Rørdam, skønt allerede trykt hos Rosenvinge - danner optakten til en hel serie af følgende breve om Herredsfogeden Frantz Holsts og de tolv domsmænds ulovlige dom over Birgitte Kollers, der var blevet lagstrøgen (offentligt pisket) og landsforvist for nogle ord, hun nægtede at have sagt, angiveligt rettet mod Sweder Ketting selv. Sagen fik, som Rørdams fodnoter viser, vidtrækkende følger: den udløste en enkeltstående dansk undersøgelseskommission til Bornholm - sendt uden om den lybske regering, skønt Lübeck som pantehaver formelt administrerede øen - der tvang Ketting til at tilbagebetale, hvad han uretmæssigt havde afpresset undersåtterne, og som fik kongen til med usædvanlig kraft at kræve Kettings øjeblikkelige afsættelse. Sagen illustrerer således, hvordan en tilsyneladende lokal æressag kunne blive løftestang for et opgør med hele Kettings embedsførelse og med selve suverænitetsspørgsmålet mellem Danmark og Lübeck om Bornholm.

Resumé

Kongelig dom af 12. juni 1572: Birgitte, Rasmus Kollers hustru fra Rønne, stævnede ridefoged Frantz Holst samt herredsfoged Oluf Bagge og tolv sandemænd for uretmæssigt at have dømt hende til at lagstryges og miste sin ære og gode rygte for nogle ord, hun var beskyldt for at have sagt, men som hun havde nægtet og aflagt ed på ikke at have sagt, samt for at hendes mand Rasmus Koller var blevet tvunget til under en hængende straf at love aldrig at klage derover. Kongen fandt, at dommerne havde dømt uretmæssigt, og idømte dem selv den samme straf (lagstrygning), medmindre de kunne opnå mildere behandling hos kongen, samt pålagde dem at erstatte Birgitte Kollers' og hendes mands beviselige omkostninger og skade. Ifølge Rørdams fodnoter fik sagen vidtrækkende følger: den udløste en dansk undersøgelseskommission til Bornholm, der tvang Sweder Ketting til at tilbagebetale uretmæssigt afpresset gods, og førte til, at kongen krævede Kettings afsættelse som høvedsmand.

Dokument Nr. 246

1572. 27 Juni. Til Bornholms Indbyggere, at en Commission vil blive sendt at høre Klagemaal m. m.

Kong. Matt. obne breff tiill Menigheden paa Bornholm.
Wij Frederich etc. Hilße etther alle wore wnndersotthe, som bygge och boe paa wortt Lannd Bornneholm, med Gud och wor Naade. Wiider, att effthersom manigfoldig Klage for oß kommer, hvorledis enn partt aff ether skall paaleggis attschillig beßuerinnge och wbj mange maade wforrettis, saa at ther skall begiffue sig lanngsomme thretter paa Lannbdett, och wore wnndersotthe icke kunnde komme ther medtt tiill Ennde. Tha paa thet att huer, som sig haffuer att beclage, maa we= derfaris hvad rett er, och hueß wfeduanligtt, som wnnderfot= thene mett besueris egienn maa affschaffis, ere wij tiillsinndz

---

Side nr. 376

att forschicke nogenn wore Raad tiid tiill Lanndbett, som skulle være ther tiillstede Sankti Bartholomej dag førstkommendis, tha att kalle for thennom alle the sig wbj nogre maade finde be= sueritt, medtt hues sager som hennger wbj threttbe, och tha att forhielpe huer tiill Loug og Rett. Bedendes ether ther fore alle och huer serdelis, som sig haffuer att beclage, attj rethe ether effther att møde for forne wortt Raad, oss thennom ethers rett soger, ligeruiß som wij ther self personn= lig tiillstede vore. Her effther j ether kunnde haffue att retthe. Actum Friderichsborg thennd 27 Dag Junii Aar etc. 1572.*)

(Staanske Tegn. 1 fol. 5.)

**) Samme Dag gik Befaling til Jacob Bornholm, Jurisdictsfoged, at lade ovenstaaende Brev læse paa Landsthinget.*

Oversættelse

Vi Frederik osv. Hilser eder alle vore undersåtter, som bygger og bor på vort land Bornholm, med Gud og vor nåde. Vid, at eftersom der kommer os mangfoldige klager for øre om, hvorledes en del af eder skal pålægges forskellig besværing og på mange måder forurettes, så at der opstår langsommelige tretter på landet, og vore undersåtter ikke kan komme til ende dermed, da har vi, for at enhver, som har noget at klage over, kan vederfares, hvad ret er, og hvad utilbørligt, som undersåtterne besværes med, igen kan afskaffes, i sinde at sende nogle af vore råder derhen til landet, som skal være der til stede Sankt Bartolomæus' dag førstkommende, for da at kalde for sig alle dem, der på nogen måde finder sig besværet, med hvad sager der henstår i trætte, og da hjælpe enhver til lov og ret. Vi beder eder derfor alle og hver især, som har noget at klage over, at I retter jer efter at møde for fornævnte vort råd og søger eders ret hos dem, ligesom om vi selv personligt var til stede der. Herefter kan I vide at rette jer. Givet Frederiksborg den 27. juni år 1572.

Historisk kommentar

Brevet varsler den kommission, hvis instruks følger straks nedenfor som Nr. 247, og som formentlig var en direkte følge af den opsigtsvækkende Kollers-sag (Nr. 245): kongen erkender åbent, at der på Bornholm sjældent holdes ret eller ting, og at navnlig de fattige undersåtter

besværes og forurettes uden retsmiddel, og bebuder derfor et kongeligt kommissorium, der skal møde undersåtterne direkte og afhjælpe deres klager. Brevet viser, hvordan en enkelt retssag om ære og lagstrygning kunne udvikle sig til en generel revision af retsplejen og forvaltningen på øen.

Resumé

Åbent brev af 27. juni 1572 til Bornholms befolkning, hvori Frederik II bebuder, at han - foranlediget af mangfoldige klager over besværinger og uret på øen, hvor der sjældent holdes ret eller ting - vil sende nogle af sine råder derhen til Sankt Bartolomæus' dag for at høre alle, der har noget at klage over, og hjælpe dem til lov og ret.

Dokument Nr. 247

1572. 14 August. Instruction for de Danske Commissarier, som sendtes til Bornholm.

Instructs paa hues Erinnde och Werffue wij Frederich etc. haffue tiillthroett, befalett och fuldmachtt giffuitt wore tiil= forordnede, oß Elskl. Erlige och wellbyrdige Biernn Kaaß tiill Starupgaard, Embitzmannd paa wortt slott Malmø, Biernn Annderßenn tiill Stennolt, Embitzmannd paa wor gaard wbi Aarhuß, Jørgen Marsuin tiill Dybeck, Embitzmannd paa wortt slott Landtzkronne, wore Mennd och Raad, och Thenne Parsberg, wor Secreter, att skulle paa wortt Lannd Borneholm paa wore wegnne bestille och wdrette.
Først schulle wore forordnede giøre theris ydersfte fliid att were tiillstede paa wortt Lannd Borneholm Sancti Bartholomej Apostoli dag førstkommendis, och ther strax lade leße och forkynde wortt obne breff, som wij thennom tiill Menighedenn therpaa Lanndbett medgiffuitt haffuer, att the kunde wiide thennom ther effther att retthe.
Och effther thij wij forfare, att ther paa Landett siellenn settis Ret eller hollis thinng, och wore wnndersotther, synnder= ligenn the fattige, ther offuer møggitt beßueris og wforrettis, Tha wille wij att wore forordnede skulle for thennom beschede och høre alle som haffue at klage, og siiden giffue thennom stefning offuer theris weberpartt. Och naar sagernne ere

---

Side nr. 377

innbstefnitt och komme for thennom, schulle the granndfste och grandgiffuelige forfare, huad therom rett er, och endeligenn dømme thennom emellom, och hielpe wore wnndersotthe tiill retthe, giffuendes frann thennom beschreffuitt, som the wille antsuare for gud och were befient for oß, och hueß the j saa maade dømmendis och for Retthe affsigenndis worder, schall holdis och actis ligeruiß som wij thett self dømptt og affsagtt haffde. Thersom och nogre wore wnndersotthe haffue then= nom emod Fogettenn paa Slottett eller andre, som befalinge haffue ther paa Lanndbett att beclage, schulle wore forordnede ochsaa kalle och fordre thennem j Retthe, och wbj liige maade forhielpe thennom, huad Loug og rett er. Schulle och wore forordnede forfare om ther paa Landett finndes brøst for Lannbz= dommer eller herritsfogether och om the, ther nu ere, finndis duelige og forstannbige, for theris befalinnge. Saa och om nogenn aff wnndersotthenne inthet emod thennom kunnde haffue sig att beclage, och thersom theris brøst j nogre maade finndis kannd, tha skulle wore forordnede thennom afsfette, och anndre wbj theris sted tiillstickke, ther duelige, gode og forstannbige ere, som kunnde och wille forhielpe wnndersotthenne tiill Retthe, saa att altinng thermett maa gannge rettferdeligenn og lige= ligenn tiill. Och paa thett Jnngenn schulle forhalis

eller hol= dis fra sinn rett, schulle wore forordnede giøre enn stiick och ordning, hure offthe, og paa huad Dage Lanndzthinng og herritzthinng skulle holdes. Och siidenn Lanndzdommeren och Herridsfogettherne att were plichtige thennom ther effther att retthe, og inngenn thinng forsømme att besøge, effther thend flick, wore forordnede giørennbis worder, wnnder theris Faldzmaall. Sammeledis forfare wij, att paa forne wortt Land Borne= holm schall were giortt forbud, att ingenn aff wndersotthenne schulle mue seygle mett theris ware anndennsted3, ennd tiill Lybeck, huilckitt icke er Jnndbyggerne paa Lanndbitt tiill rinnge befuerinnge, huorom wore forordnede schulle forfare all Be= steed, og hueß wfeduanlig befuerinnger, enthenn Forbud eller anndett, som finndis att were wnndersotthenne paalagbtt aff Fogettenn paa slottitt, eller anndre paa Lanndbett, som icke bør,

---

Side nr. 378

eller haffuer weritt aff gammell thiib, thett schulle wore foror= nede medtt all fliid affschaffe.
Wij komme och wbj forfarinnge, att Mannge paa forne wortt Lannd Bornneholm giffue thennom wd for frii Mennd, och tiillholder thennom Addels frijhet, och thermett sidde frij for schatt og anndenn thønnge att giffue och giøre tiill oß og Kronenn, og schulle dog ligeuell finndis icke att were Adels= personer, huorfore wij forne wore forordnede aluorligenn wille haffue befalett, att the saa mannge, thuiill er paa, ther icke schulle were aff abdelenn, och thennom ligeuell abdelsfrijhet tiillholder, for thennom wbj retthe steffner og althinng ther= om forfarer, og grandgiffuelige wbfspørrer, og siidenn giører thennd endelig forordning, att saa mannge, som mett retthe kannd finndes att were frij mennd, bliffue frij og nyder ad= belsfriihed, menn huilcke som Bønnder og wfrij ere, og icke kunnde beuiße thennom nogenn Frijhedt att haffue, att the bliffue Bønnder og wfrij, seenndes medtt inngenn egiennom fingre.
Kannd thett och beuißis, att nogenn wfrij Mannd ther sammestedz haffuer tiillholdett sig Addels Frijhedtt og thermed wor og Kronenns schatte, thønnge og anndenn Rettighet wn= derslagitt, skulle wore forordnede haffue fuldmachtt att tømme therpaa, huad the therfore tiill oß skulle were faldett.
Sammeledis schulle och wore Raad og forordnede for= fare om thennd geistlig Jurisdictionn ther paa Lanndbett, og thennd rettighedtt aff alltt geistlig godz, saa og hueß sagefald for hoersager og alltt anndbitt sligtt, som Bisperne og the Geistlige j fordum thiid lod vpberre, nu kommer oß alenne tiill beste eller ey, og ther som thett finndis att were oß frawenntt, og aff anndre vpberis, ennd aff wor befalinngsmannd og oß tiill beste, tha skulle wore Raad thett saa bestille, og giøre thennd endelig forordning, att thett alltt hereffther paa wore wegnne og oß tiill fordeell aldenne inndkreffuis og vpthagis, og aarligenn tiill godtt og klartt Regennschaff føris.
Hueß ybermere forne wore forornede therpaa Lanndbett, effther att the alld Leylighed og omstennbe haffue forfaret,

---

Side nr. 379

kunde oß og Riigett, saa og wnnderfotthenne ther sammestedz tiill gaffnn og beste vdrette, ther wbj skulle the thennom be= flittthe. Och schulle formn wore Raad icke ile eller haste therfra, menn thage thennom god thiid og stunder tiill alle sager mett fliid att forhøre, og giøre tiill Ennde, og thisligeste altinng ordinere og sticke oß tiill gaffnn og beste, effther som wij thennom tiilltroer.
Actum Friderichsborg 14 Augusti Anno etc. 1572.*)

(St. Tegn. I. fol. 6.)

**) Under samme Dato gik Brev til Indbyggerne paa Bornholm, inde= holdende, at da Kongen havde erfaret, „hvorledis att mange aff ether ther paa Lanndbett skall were skedtt wrett, ennd partt paa theris godz og Eyenndomme, og ennd partt wbj andre maade wforrettis og besue= riß," derfor havde Kongen sendt sine Raader til Øen, for hvilke de havde at forebrage deres Klagemaal m. m. (Diplomatariet i Geh. Arch.)*

Oversættelse

Instruks om det ærinde og de forretninger, vi Frederik osv. har betroet, befalet og givet fuldmagt til vore forordnede, vor elskelige, ærlige og velbyrdige Bjørn Kaas til Starupgaard, embedsmand på vort slot Malmø, Bjørn Andersen til Stenholt, embedsmand på vor gård i Århus, Jørgen Marsvin til Dybæk, embedsmand på vort slot Landskrona, vore mænd og råd, og Tønne Parsberg, vor sekretær, at skulle bestille og udrette på vort land Bornholm på vore vegne.
Først skal vore forordnede gøre deres yderste flid for at være til stede på vort land Bornholm Sankt Bartolomæus Apostels dag førstkommende, og der straks lade læse og forkynde vort åbne brev, som vi har medgivet dem til menigheden derpå landet, så at de kan vide at rette sig derefter.
Og eftersom vi erfarer, at der på landet sjældent holdes ret eller ting, og vore undersåtter, særligt de fattige, derover meget besværes og forurettes, da vil vi, at vore forordnede skal for sig lade beskede og høre alle, der har noget at klage over, og siden give dem stævning over deres modpart. Og når sagerne er indstævnet og kommer for dem, skal de grundigst og omhyggeligst efterforske, hvad ret er derom, og endeligt dømme imellem dem, og hjælpe vore undersåtter til rette, idet de giver dem skriftlig afgørelse, som de vil svare for over for Gud og stå til ansvar for over for os, og hvad de i så måde dømmer og afsiger for ret, skal holdes og agtes, som om vi selv havde dømt og afsagt det.
Dersom nogle af vore undersåtter også har noget at klage over fogeden på slottet eller andre, som har befaling der på landet, skal vore forordnede ligeledes kalde og fordre dem i rette, og på samme måde hjælpe dem til, hvad lov og ret er.
Vore forordnede skal også undersøge, om der på landet findes mangel på landsdommer eller herredsfogeder, og om de, der nu er, findes duelige og forstandige til deres embede. Og dersom nogen af undersåtterne intet har at klage over dem, men hvis deres mangler i nogen måde kan findes, da skal vore forordnede afsætte dem og indsætte andre i deres sted, som er duelige, gode og forstandige, og som kan og vil hjælpe undersåtterne til rette, så at alting dermed kan gå retfærdigt og ligeligt til. Og for at ingen skal forhales eller holdes fra sin ret, skal vore forordnede fastsætte en fast orden for, hvor ofte og på hvilke dage landsting og herredsting skal holdes; og landsdommeren og herredsfogederne skal derefter være forpligtede til at rette sig og ikke forsømme noget ting at besøge, under den bøde, vore forordnede fastsætter.
Ligeledes erfarer vi, at der på vort land Bornholm skal være gjort forbud imod, at nogen af undersåtterne må sejle med deres varer andetsteds end til Lübeck, hvilket ikke er indbyggerne på landet til ringe besvær; derom skal vore forordnede undersøge hele sammenhængen, og hvad usædvanlige besværinger, enten forbud eller andet, som findes at være undersåtterne pålagt af fogeden på slottet eller andre på landet, som ikke bør have været eller stammer fra gammel tid, det skal vore forordnede med al flid afskaffe.
Vi er også kommet i erfaring om, at mange på vort land Bornholm udgiver sig for frie mænd og påberåber sig adelsfrihed, og dermed sidder fri for skat og anden byrde til os og kronen, skønt de dog alligevel ikke skal findes at være adelspersoner; hvorfor vi alvorligt vil have befalet vore forordnede, at de, hvor der er tvivl om, hvem der ikke skal være af adelen og alligevel påberåber sig adelsfrihed, stævner dem i rette og grundigt undersøger og udspørger sagen, og siden fastsætter den endelige forordning, at så mange, som med rette kan findes at være frie mænd, forbliver frie og

nyder adelsfrihed, men de, som er bønder og ufrie og ikke kan bevise sig at have nogen frihed, forbliver bønder og ufrie, uden at der ses igennem fingre med nogen. Kan det også bevises, at nogen ufri mand samme sted har påberåbt sig adelsfrihed og dermed har unddraget vor og kronens skat, byrde og anden rettighed, skal vore forordnede have fuldmagt til at afkræve ham, hvad han derfor skal have forbrudt til os.
Ligeledes skal vort råd og vore forordnede undersøge den gejstlige jurisdiktion der på landet, og den rettighed af alt gejstligt gods, samt hvad sagefald for lejermål og alt andet sådant, som bisperne og de gejstlige i fordums tid oppebar, nu kommer os alene til bedste eller ej, og dersom det findes at være os frataget og oppebåret af andre end vor befalingsmand og til vor fordel, da skal vort råd forordne det således og træffe den endelige forordning, at det alt herefter på vore vegne og til vor fordel alene indkræves og oppebæres, og årligt aflægges klart og godt regnskab derfor.
Hvad vore forordnede der på landet yderligere, efter at de har undersøgt al lejlighed og omstændighed, kan finde at være til gavn for os og riget, samt til undersåtternes bedste dersteds at udrette, derom skal de også beflitte sig. Og vore forordnede skal ikke ile eller haste bort derfra, men tage sig god tid og stunder til med flid at forhøre alle sager og bringe dem til ende, og ligeledes forordne og indrette alt til vort gavn og bedste, efter som vi dem tiltror. Givet Frederiksborg 14. august år etc. 1572.

Historisk kommentar

Instruksen viser omfanget af den kongelige kommission, der blev nedsat efter den opsigtsvækkende Kollers-sag og de mange klager over retstilstanden på Bornholm: kommissærerne - Biørn Kaas, Biørn Andersen, Jørgen Marsvin, Tønne Parsberg og landsdommer Jacob Iversen - fik til opgave ikke blot at afgøre verserende retssager og revidere retsplejens tilrettelæggelse (fastsættelse af faste ting- og retsdage), men også at undersøge den udbredte praksis, hvor bønder uberettiget påberåbte sig adelsfrihed for at unddrage sig skat (jf. Nr. 234), samt at klarlægge, hvem der reelt oppebar den gejstlige jurisdiktions indtægter (bøder for lejermål m.v.), som tidligere havde tilfaldet bisperne. Instruksen er dermed et centralt vidnesbyrd om en gennemgribende kongelig revision af forvaltningen af Bornholm i årene efter Kettings embedsførelse.

Resumé

Frederik II's instruks af 14. august 1572 til de kommissærer (Biørn Kaas, Biørn Andersen, Jørgen Marsvin, Tønne Parsberg og landsdommer Jacob Iversen), der sendes til Bornholm: de skal møde undersåtterne til tings, høre og endeligt afgøre alle klagesager, herunder klager over slotsfogeden, undersøge om landsdommer og herredsfogeder er duelige, fastsætte faste ting- og retsdage, undersøge det udbredte misbrug af påstået adelsfrihed for at unddrage sig skat, undersøge klager over eneretten til sejlads med varer til Lübeck, samt klarlægge forholdene omkring den gejstlige jurisdiktions indtægter, så disse fremover regnskabsføres klart til kronens fordel.

Dokument Nr. 248

1572. 5 Septbr. Dom i en Arvesag betræffende en Gaard: yngste Søn af 2det Ægteskab foretrækkes for en Datter af første Ægteskab, fordi Gaarden ikke tilhørte den første Kone som Arv eller Eiendom, men tildels er kjøbt for den sidste Kones Midler.

Biørn Kaas til Starup, Biørn Andersen til Stenholt, Jørgen Marsvin til Dybek, Tønne Parsberg til Harrested og Jacob Iversen Landsdommer, have under ovenstaaende Dato „vbdi Rødne“ afsagt Dom i en Sag, mellem Anders Nielsen i Rødsker Sogn og Jens Persen, om en Gaard i Clemend= sker Sogn, som Per Andersen, Anders Nielsens Hustrues Fa= der paaboede, og som nu Hans Persen paaboer, hvil= ken Anders Nielsen paa sin Hustrues Vegne tilholder sig Arve= ret til, da hun blandt Børnene af første Ægteskab var arve= berettiget, saasom hun havde baade Fædrene og Mødrene i samme Gaard, og som ogsaa 13 Mænd den 28 August 1563 havde tilsjendt ham paa Nørreherreds Thing paa sin Hustrues Vegne. Men Per Andersen var anden Gang gift, og havde med den anden Kone en eller flere Sønner. 6 Samfrænder havde ved Brev „derpaa saa sagt, at eftterbi bett findis och medt Breff og Seigl bewißes, samme Gaardt att være itt

---

Side nr. 380

kiøbegodß, och forne Anders Nielsen, paa siin Hustruis weg= ne, icke bewiiße kand, att hendes Moder eller Forelldre haffue hafft nogen arffuelig arffuepartt vbi forne Gaardh, en= ten Pendinge eller Pendings wehrtt i nogen maade, og yber= mere medt Breff og Seygl og lessuenbis Nøst bewiisis, att forne Peder Andersfen medt siin siidste Hustrue haffuer arffuidt och kiøbtt semb Brødre Partte og een Søster Partt vbi samme Gaardh, huilche som ware Anders Nielsens Hustrues Sod= schende, som forschreffuidt staar. Thi kunde de hinde intett Sæbhe tildomme, men Pendinge effter 12 Samfrenders Sett= ning, ther forne Peder Andersens yngste Søn gaardhen och Sædet att nydhe effter Boringholmbs wedtegt. Saa effter tiltale og gjensvar haffue wi samme 6 Samfrenders Domb wedt macht dømbt, og forneffnde Jenns Persen og hans Bro= der Gaarden fra icke att komme dennom till schade, mens were som den aldrig dømbt vore; och bleff forne Jens Persen og Simmen Persen saa forligt medt Anders Nielsen i Clemmerscher Sogen, att forne Anders Nielsen schall besidde samme gaardt og siden giffue hannem Pendinge effter 12 Samfrenders Sigelsse, og den nefte Fahrdag der effter, naar forne And. Nielsen sine Pendinge haffuer bekommidt, da schall hand wige hannem samme Gaardh fore. Till widnesbiurdt etc.*)

(Diplom. i Geh. Arch.)

**) Der er nogen Uklarhed i Dommens Slutning, hvilken muligt kan hidrøre fra, at Afskriveren har oversset et eller andet Ord.*

Oversættelse

Biørn Kaas til Starup, Biørn Andersen til Stenholt, Jørgen Marsvin til Dybek, Tønne Parsberg til Harrested og Jacob Iversen, landsdommer, har den ovenfor nævnte dato afsagt dom i en sag »i Rønne« mellem Anders Nielsen i Rutsker sogn og Jens Persen om en gård i Klemensker sogn, som Per Andersen, Anders Nielsens hustrus fader, boede på, og som nu Hans Persen bor på. Denne gård påstod Anders Nielsen på sin hustrus vegne at have arveret til, idet hun blandt børnene af det første ægteskab var arveberettiget, eftersom hun havde både fædrene- og mødrenearv i samme gård, hvilket også tretten mænd den 28. august 1563 havde tildømt ham på Nørreherreds ting på hans hustrus vegne. Men Per Andersen havde giftet sig anden gang og havde med den anden kone en eller flere sønner.
Seks samfrænder havde ved brev udtalt, at eftersom det befandtes og med brev og segl bevises, at samme gård var købegods, og fornævnte Anders Nielsen på sin hustrus vegne ikke kunne bevise, at hendes moder eller forældre havde haft nogen arvelig arvepart i fornævnte gård, hverken penge

eller pengeværdi i nogen måde, og desuden med brev, segl og troværdigt vidnesbyrd bevises, at fornævnte Peder Andersen med sin sidste hustru havde arvet og købt fem brødreparter og én søsterpart i samme gård, hvilke havde tilhørt Anders Nielsens hustrus søskende, som forskrevet står - derfor kunne de ikke tildømme hende noget sædegods, men penge efter tolv samfrænders fastsættelse, idet Peder Andersens yngste søn beholder gården og sædet efter Bornholms vedtægt. Så efter tiltale og genmæle have vi stadfæstet samme seks samfrænders dom ved magt, således at fornævnte Jens Persen og hans broder ikke skal komme til skade ved at miste gården, men være som om den aldrig var dømt; og fornævnte Jens Persen og Simon Persen blev forligt med Anders Nielsen i Klemensker sogn således, at fornævnte Anders Nielsen skal besidde samme gård og siden give ham penge efter tolv samfrænders fastsættelse, og på den næste fardag derefter, når fornævnte Anders Nielsen har modtaget sine penge, skal han vige gården for ham. Til vidnesbyrd etc.

Historisk kommentar

Dommen, afsagt af den samme kongelige kommission, hvis instruks lige er gengivet (Nr. 247), belyser Bornholms særegne arveregler for gårde: en gård erhvervet som købegods gik ikke automatisk i arv til en datter fra et første ægteskab, men kunne i stedet - efter vurdering af tolv samfrænder - tilfalde en søn af et senere ægteskab med stærkere krav på selve gårdsædet, mod at den udelukkede arving fik pengeerstatning i stedet for jord. Sagen viser den lokale samfrænde-institution i funktion som arveligningsorgan og giver et konkret, tidligt eksempel på den særlige bornholmske vedtægt om gårdarv, som senere blev nedfældet mere formelt.

Resumé

Kommissionens dom af 5. september 1572 i en arvesag om en gård i Klemensker sogn: Anders Nielsen krævede på sin hustrus vegne arveret til gården som barn af Peder Andersens første ægteskab, men da gården var købegods, og hustruens forældre ikke kunne bevise nogen arvelig andel deri, mens Peder Andersen tværtimod havde tilkøbt yderligere andele med sin anden hustrus midler, stadfæstede kommissionen de seks samfrænders tidligere afgørelse om, at Peder Andersens yngste søn beholder gården efter bornholmsk vedtægt, mod at udrede penge til den udelukkede arving efter tolv samfrænders vurdering.

Dokument Nr. 249

1572. 6 Septbr. Om Frimændene paa Bornholm.

Vi efterskrevne Biørn Kaas til Starupgaard, Biørn An= dersen til Stenholt, Jørgen Marsvin til Dybek kjendes og hermed for alle vitterliggjør, at Aar efter Guds byrd 1572 den 6te Dag Septembris, det første vi kom paa Landet Bo= ringholm, da lode vi bestille Landsting, og paa Landstinget gave Kongl. Mayjts. befaling og vor bestilling tilkjende, og da vi alting der bestillet havde, toge vi alle de fri Mænd, der

---

Side nr. 381

vare, ind udi Kirken, og der forelagde vi dennem en Dag, de sig (sagde) fri (at være) og frelse at have, at de skulle møde om Løverdagen derefter med deres Brev og Seigl, hvor= med de kunde

bevise sig fri at være. Detsimidlertid talede vi med Svend Ketting, og gav hannem tilkjende, at Kongl. Majst. var kommen udi Forfaring, at der skulle være mange paa Boringholm, som gav sig ud (for) fri at være, som dog ikke findes skulle, og dermed stede Kongl. Majst. forkort, paa hans Majsts. Kongskat og andet, hvorfore vi og begjerede af forskrevne Sven Ketting, at han ville hos være samme Dag, som vi forskrevne Frimænd, paa Kongl. Majsts. wegne, for os besteede og havde, hvor han og til det første lovede.
Men om Morgenen, som Adelen var bestemt at komme tilstede, og forskrevne Sven Ketting havde sagt at ville derhos udi slig handel være tilstede, og forskrevne Sven Ketting haver da sendt os bud med sin tjener Jens Knap, som nu er Landstingsskri= ver, at han begierer at drage til Slottet, og der opsøge nogle sine breve, og derhos lod berette, at han udi ingen Maader vidste sig noget at have med samme Adelsmænd at gjøre, men at den bestæd, derom var, havde han længe siden berettet Me= ster David udi Lund, og han havde den handel altsammen opskreven.
Saa er for os kommen, den forskrevne 6. Septem= ber, disse efterskrevne fri og frelse Mænd, nemlig: Jacob Iver= sen Landsdomer, Mester Peder W., Peder Hansen og Bent Hansen, Brødre, Jørgen Pedersen, Peder Koefoed, Oluf Mad= sen, Oluf Bagge, Mogens Hansen, paa hans Søns Hans Mogenssens Wegne, som tiener til Hove, Peder Myre, Jørgen Bagge, Berent Hansen, Laurids Pedersen, Jens Koefoed, Chri= sten Kiøller, Peder Hansen, Hans Koefoed. Hvilke vi da ef= ter Kongl. Majsts. befaling haver alvorligen tiltalet, hvortil de have svaret, at de haver dennem ingen frihed ydermere tilholdet, end som de af fader og forældre arvet haver, og ha= ver de dennem ingen ydermere Rettighed tilholdet, end deres Fader og Forældre havde for dennem, og berettede, at de Lybske tilforn havde Sal. og Høilovlig Koning Christian og sligt foregivet, saadan deres Adels Frihed og Rettighed at

---

Side nr. 382

vilde forvende, da haver Høistbemeldte Kongl. Maist. dennem privilegeret, eftersom Adelen i Danmark havde deres Gods, og vidste dennom udi ingen maade at have forbrudt, men udi denne feide ladet dennem finde at bruge til Stibs, somme selv udi egen Person, og somme giort Folk ud, og enhver ladet sig finde villig efter sin formue, og dermed tilhielpe at for= svare deres eget Land, saa Gud skee lov at fienderne dennem ingen Skade eller Afbræk giort haver, og derfor der var no= gen, der vidste dennem at befylde, at de ikke var fri og frelse Mænd, da begjerede de, at de maatte somme tilstede, da vilde de holde dem food, og derhos begierer af Kongl. Maist. paa det allerunderdanigste, at de maatte beholde den Frihed, som deres Forældre for dennem haft haver, de vilde med Gods og Blod, og hvis de formaaede være Kongl. Majst. tro tienere, efter deres ringe Formue, ligesom de tildes været haver og pligtig tjendes, og forsee sig ogsaa til Kong. Majst., som til deres rette Herre og Konge, hvilken der altid havde fremdra= get forige Adel, at Hans Kongl. Majst. udi ingen Maader ville lade sig over dennem forføre af Sven Ketting eller nogen anden; thi de kunde vel tænke, at de Lybske og deres Befa= lingsmænd stod efter, at de kunde og bringe dennem under deres Trældom, som de ellers gjort haver ved Landet. Det skulle Gud allermægtigste belønne Hans Kongl. Majst., hvilket de altid troligen vil ønske. At saaledes er passeret, det vidner vi med vores Zigneter herunder trykte. Datum Boringholm ut supra 1572 den 6. September.
(L. S.) (L. S.) (L. S.)

(Langeb. Afskrift ex Copia i Diplomat. i Geh. Arch. sammen= holdt med en anden Afskrift.)

Oversættelse

Vi efterskrevne Bjørn Kaas til Starupgaard, Bjørn Andersen til Stenholt, Jørgen Marsvin til Dybek kendes og gør hermed vitterligt for alle, at år efter Guds byrd 1572 den 6. dag september, straks vi kom til landet Bornholm, lod vi holde landsting, og på landstinget kundgjorde vi Kongelig Majestæts befaling og vort ærinde, og da vi havde bestilt alt der, tog vi alle de frimænd, der var, ind i kirken, og forelagde dem en dag, hvor de, der sagde sig at være frie og fritagne, skulle møde den følgende lørdag med deres breve og segl, hvormed de kunne bevise sig fri at være.
Imidlertid talte vi med Sven Ketting og gav ham til kende, at Kongelig Majestæt var kommet i forfaring om, at der på Bornholm skulle være mange, som udgav sig for at være frie, uden at det i virkeligheden forholdt sig sådan, og dermed forkortede Kongelig Majestæts kongeskat og andet; hvorfor vi også begærede af fornævnte Sven Ketting, at han ville være til stede samme dag, som vi havde berammet for de fornævnte frimænd på Kongelig Majestæts vegne, hvilket han også i første omgang lovede.
Men om morgenen, da adelsmændene var bestemt at komme til stede, og fornævnte Sven Ketting havde sagt, at han ville være til stede ved denne sag, sendte fornævnte Sven Ketting os i stedet bud med sin tjener Jens Knap, der nu er landstingsskriver, om at han ønskede at drage til slottet for at søge nogle af sine breve, og lod desuden berette, at han på ingen måde vidste sig at have noget med disse adelsmænd at gøre, men at hvad der var af sag derom, havde han for længe siden berettet mester David i Lund, og at han havde optegnet hele forholdet.
Så mødte for os den fornævnte 6. september disse efterskrevne frie og fritagne mænd, nemlig: landsdommer Jacob Iversen, mester Peder W., brødrene Peder Hansen og Bent Hansen, Jørgen Pedersen, Peder Koefoed, Oluf Madsen, Oluf Bagge, Mogens Hansen på sin søn Hans Mogensens vegne, som tjener til hove, Peder Myre, Jørgen Bagge, Berent Hansen, Laurids Pedersen, Jens Koefoed, Christen Kjøller, Peder Hansen og Hans Koefoed. Disse tiltalte vi da alvorligt efter Kongelig Majestæts befaling, hvortil de svarede, at de ikke påberåbte sig anden frihed, end hvad de havde arvet af fader og forældre, og at de ikke tilholdt sig nogen videre rettighed, end deres fader og forældre havde haft før dem, og de berettede, at de lybske tidligere havde forsøgt at fravriste salig og højlovlig kong Christian samme påstand, men at Hans Kongelige Majestæt havde stadfæstet deres privilegium, eftersom adelen i Danmark havde deres gods og vidste dem ikke at have forbrudt sig i noget, men tværtimod under sidste fejde havde ladet sig bruge til at udruste skibe, dels selv i egen person, dels ved at udsende folk, og enhver havde stillet sig villig efter sin formue for at hjælpe til at forsvare deres eget land, så at Gud ske lov fjenden ikke havde tilføjet dem nogen skade eller afbræk derved.
Og dersom nogen skulle vide dem det til byrde, at de ikke var frie og fritagne mænd, da begærede de, at de måtte blive stedet derved, som de hidtil havde nydt, og bønfaldt allerunderdanigst Kongelig Majestæt om, at de måtte beholde den frihed, deres forældre havde haft før dem; de ville med gods og blod, og hvad de ellers formåede, være Kongelig Majestæts tro tjenere efter deres ringe formue, ligesom de altid havde været og var pligtige til, og de forlod sig også på Kongelig Majestæt som deres rette herre og konge, der altid havde fremmet den gamle adel, at Hans Kongelige Majestæt på ingen måde ville lade sig overtale af Sven Ketting eller nogen anden til at handle imod dem; thi de kunne nok tænke sig, at de lybske og deres befalingsmænd stræbte efter at kunne bringe dem under deres trældom, ligesom de ellers havde gjort med landet. Det skulle Gud den almægtigste belønne Hans Kongelige Majestæt for, hvilket de altid trofast ville ønske. At således er passeret, det vidner vi med vore signeter, trykt herunder. Givet Bornholm som ovenfor 1572 den 6. september.

Historisk kommentar

Dokumentet viser den kongelige kommissions opgør med Bornholms såkaldte »frimænd« - bønder, der påberåbte sig arvet, adelslignende skattefrihed, hvilket kronen allerede havde betegnet som mistænkeligt i Nr. 234. Kommissærerne samlede de pågældende i kirken, krævede dokumentation ved brev og segl, og tilsagde Sven Ketting til at møde sammen med dem - hvorpå Ketting påfaldende undslog sig og i stedet sendte sin skriver med den besked, at han allerede havde indberettet sagen til mester David i Lund. Dette kan læses som endnu et tegn på spændingen mellem Ketting og den udsendte kommission, i forlængelse af den parallelle undersøgelse af hans egen embedsførelse (Nr. 241 ovenfor). Frimændenes edfæstede forklaring understreger, at deres frihed alene stammer fra arv, ikke fra nogen lybsk indrømmelse, og appellerer direkte til kongen om beskyttelse mod både Ketting og den lybske administration, som de frygter vil bringe dem under »trældom«. Dokumentet er dermed et værdifuldt vidnesbyrd om den sociale struktur blandt Bornholms frie jordbesiddere og om befolkningens forsigtige balancegang mellem kronen, den lokale høvedsmand og den pantsættende stad Lübeck.

Resumé

Den kongelige kommission (Bjørn Kaas, Bjørn Andersen, Jørgen Marsvin) indkaldte den 6. september 1572 Bornholms »frimænd« til landstinget for at efterprøve deres påberåbte skattefrihed. Sven Ketting, der var tilsagt at være til stede, udeblev og sendte i stedet bud om, at han allerede havde indberettet sagen til mester David i Lund. Sytten navngivne frimænd mødte og erklærede under ed, at de ikke krævede anden frihed eller rettighed, end hvad de havde arvet fra fader og forældre, henviste til, at afdøde kong Christian tidligere havde stadfæstet deres privilegium mod lybske indsigelser, fremhævede deres troskab og indsats under den seneste krig, og bad indtrængende kongen om ikke at lade sig overtale af Ketting eller andre til at fratage dem deres frihed, af frygt for at blive bragt under lybsk trældom.

Dokument Nr. 250

1572. 9 Septbr. Schweder Ketting til Raadet om de Danske Commissariers Fremgangsmaade. Han har maattet love at tilbagegive Forskjellige, hvad han har afpresset dem, omtrent 900 Daler. Commissarierne have indrømmet Frimændene Forstrandsret, Jagt, Hals og Haand over deres Tjenere. Raadet har ikke været berettiget at forbyde Udførsel af Qvæg o. desl. Fogden har indtalt en Gaard efter Kong Christians Brev, men den nuværende Besidder Rasmus Koler, hvis Kone efter Lov og Ret er bleven straffet, har solgt Gaarden til Peder Ore og det er hans og Konens Klager, der have foranlediget nærværende Commission. Fortegnelse paa de Bøder Fogden har afskattet Undersaaterne m. m.

Side nr. 383

Erbar etc. Es werden E. E. H. aus meinem nechst= vörigen schreiben der Kun. Dennemarckischen anhero vorordenten Commissarien ankunfft, vnd was darauff erfolgt, vormerckt, vnnd woll verstanden haben. Mag demnach E. E. H. nicht vorhalten, das diese tage hero die sachen von gemelten Com= missarien ettwass gestreng angefangen, vnnd damitt, vber mein zuuorsicht, geschwind vorsharen worden, wan aber wie Jch mich jegen E. E. H. hiebeuor jeder zeitt erklerett, beßortts bißher vblich recht hette recht sein vnnd pleiben, auch wolge= sprochene vrteil,

beschworne vnnd besiegelte Zeugnuß, lebendige kundtschafft vnnd beweisungen, ja auch die natürliche billigkeit hette in acht gehabt werden vnnd gelten muegen, hette man sich dessen im geringsten nicht besharen konnen noch sollen, vnnd ob Jch woll, auf vormercke gelegenheitt, wohinaus die Commissarien entlich gewoldt, zu etlich mhalen Protestation eingewandt, bieweill die sachen E. E. H. alß meine Oberig= keitt berürtten, ich auch denselben das entfangene straff oder bueßgeldt, darumb geklagt wurde, zur Rechenschafft gebracht, das Jch derwegen darzu vor mein Person allein, one E. E. H. beuelich zu antworttten mich nicht schuldig erachten kunte, mitt angehaffter bitt, E. E. H., damitt die Jres mittels jemants dabey vorordnen mugten, wie woll in Vorzeitten geschehen, ge= bürlichen zuerfürdern etc., so hatt doch dasselbig alles nichtes erheben muegen, sundern ist woll, souiel vormerckt worden, wan Jch schon zu den sachen nicht hette wollen anttwortten, das nichtes weinigeres einem jeden auf sein fürbrachte Klag entli= chen, schließlichen bescheidt vnnd Vrteill zugeben Vorhabens weren, aus welchem vnd anderm mher, nicht anders zuuor= mercken gewesen, dan das entlich darmitt vmbgangen, vnnd

---

Side nr. 384

mitt allem fleiß dahin getrachtett, wie man diß Landt der Stadt Lubeck aus den hendenn zu wircken, vrsach vnnd gele= genheitt erlangen mocht.
Derwegen Jch dan, itziger Zeittleufften vnnd Zustande nach, dißmals, vor mein einfalt, beßern radt hirin nicht ge= wuft, sundern hab, gesuchter Vrsach vorzukommen, vnnd ferner sorglich weitterung zu vormeiden, der Zeitt vnnd gelegenheitt disfals ettwas nachhengen, mich in die fuege schlagen, vnnd nach irem, der Commißarien willen in ettwas bequemen, vnnd ernster Jrer anmuetung behagen vnnd stadt geben, vnnd also etlichen klegern abgenommenes strafgeldt zum teill gantz, zum teill halb, vnnd weiniger, nach gelegenheitt, wiederumb zurück zugeben mich vorpflichten müesen, wie darab E. E. H. Jch zum fürderlichsten schrifftliche vorzeichnus, so itzo in eill nicht hatt vorfertigt werden konnen, zuzufertigen erpötig. Welches dan vornemlich daher geursacht, das Jch ettlich derjenigen, so Jrer Vorwirkunge halber in der Oberigkeitt straff vorfallen, mitt recht nicht öffentlich vorfolgt, vnnd also gerichtliche erkandt= nus vber sie vorzulegen (nicht) habe. Vnnd ob Jch woll gnugsam darzuthun vnd zubeweisen, das Jch jeder Zeitt vor= habens vnnd entlich geneigt gewesen gemelte vorbrechere vor recht zustellen, vnnd Vrteil vber sie ergehen zu laßen, das sie aber durch ire freunde vnnd vorwandten solches, vmb sie nicht schaltbar zumachen, mir heimlich hetten abbitten, vnnd zur geldstraff freiwillig vnnd vngezwungen sich erpietten, vnnd also die sach inen selbst vnd irem guetten geruchte zum besten, durch dieselben abbingen laßen, so hatte doch alles nicht gelten mue= gen. Doch ist mir dagegen vorbehalten, das Jch einen jeden, der was zurückentfengt, seiner vorwirkung halb nochmals mitt recht besprechen vnd verfolgen muege, verhoffe daßelbig Jrer einsteils saur bekommen solle etc. Da aber E. E. H. an= dernn radt wisten, das man solches geldt inbehalten mugte, will Jch zu derselben reiffem bedencken hiemitt gestaldt haben. Mei= nes geringen einfalts aber, haltt Jchs gentzlich dafür, das solche der Commißarien vorordnung vnnd abgesprochene Vrteill schwerlichen zuhindertreiben sein werden. Es wirtt sich auch

---

Side nr. 385

woll dasjenig, so man wider zurück geben soll, vngeuer in de 900 taler, weiniger oder mher belauffen, vnnd dieweill aus eingelegter verzeichnus zubefinden, das Jch eine statliche summe an brüchen diese funfzehn Jar hero entfangen, vnnd E. E. H. zur Rechenschafft gebracht, will Jch

verhoffen, E. E. H. solch geringe sum gelts, weill es nicht anders hatt seinn wollen, wiederumb herauszugeben, desto weiniger beschwerung machen werden, wie ich dan, das mir solch geldt zum fürderlichsten zugeschickt werden muge, E. E. H. hiemitt dienstlich thue bit= ten, damitt nicht wegen vorzögerung der bezalung der Kun. Matt. weiter klagen fürkommen mugenn.
Sunsten aber haben gemelte Commissarien nichts, welches E. E. H. vnnd des Schlosses Hamershausen gerechtigkeitt mochte abbruchig sein, vorordnett, allein den freileutten alhier haben sie des strandts gerechtigkeitt vnnd freie Jacht, deßglei= chen hals, handt, vnnd bruche vber die iren, so doch allezeitt bei dem Hause gewesen, vnnd Jch bißher aufgebüreтt, nun aber wider zurück geben soll, zugeeignett. Darab aber doch ge= melte Commißarien mir entlichen bescheidt, worbei es schließlich bleiben solte, nicht angezeigt, allein nach irem Abreisen von hinne, haben sich die freileutte vorlautten laßen, das inen sol= ches von den Commißarien also erlaubt were, worauf sie sich auch solcher zulaßung zugebrauchen albereit wirklich vnterfan= gen haben, welches doch hiebeuor zu keiner zeit breuchlich ge= wesen. So ist es auch dem Receß vnnd Abschiedt, als zwi= schen Kon. Christian, loblicher gedechtnus, vnd der Stadt Lu= beck im Jar 1553 den 25 Octobris, zu Koldingen, dieses Landts halber aufgericht, gantz vnnd gar zuwiedern, darin vorord= nett, das der Adel auf Bornholm, so ire freien Ritterguether daselbst haben, sich der Jacht, strandts gerechtigkeitt, hals, handt vnnd bruchen, gleichst dem Adel im Reich Dennemarcken, woll gebrauchen muege, was aber die Freileutte auf Bornholm, so keine adeliche freiheit haben anlange, sollen dieselben dar= mitt nicht gemeintt noch begrieffen werden, sundern sich gegen das Schloß Hamershausen vnnd derselben Jnhabere deßfals vorhalten, wie von Alters gebreuchlich gewesen etc. Nun ist

---

Side nr. 386

von den freileutten alhier noch nicht erwiesen worden, san auch vonn inen (außerhalb des Hern hofmeisters Peter Ochsen guetter) nicht dargethan werden, das sie dergleichen freie Rit= terguetter haben, vielweiniger das sie sich daher in vorzeitten, als die Bischoffe das Landt regiret, vnd die von Lubeck das= selb entfangen, wie auch seithero, itzo angemaster freien Jagt vnd strandts gerechtigkeitt, hals, handt vnd bruchen jemals gebraucht hetten. Dieweill aber solches des schlosses gerechtig= keitt abbruchig, vnd also E. Erb. H. zu merglichem schaden vnnd vorfurgung dahar zuerwartenden genießses gereicht, auch do es also pleiben solt, daher viel beschwerliche vnrichtigkeiten vnzueuielich zubesorgen, hab Jch solches meinsteils keins= wegs einzureumen gewuft, sundern E. E. H. hiemit zuerken= nen geben wollen, derwegen E. E. H. solches bey der Kun. Matt. abzuschaffen sich anlegen sein laßen werden, damitt des Hauses geburende gerechtigkeitt bei althergebrachtem wesen vnnd stande ferner erhalten, vnd berürtermaßen nicht vor= schmelertt werden muege. Meinsteils hab ich dieser, vnnd sunsten noch etlicher Puncte halb, den Commissarien in Jrem Abzugk ein Memorialzettel zugestalt, darauf sie sich gegen mich erpotten, solches alles bei der Kun. Matt. bestes fleißes zuge= dencken, vnnd mir darauf erster gelegenheitt bescheidt zuzuschrei= ben. Was deßfals geschieht, wirtt die Zeitt geben.
Vnnd seindt nach vorrichten sachen die Commißarien die= sen morgen den 9. Septembris von hinne wieder abgeßegelt.
Mag hirbei zum beschlus vnnd meiner Vnschuldt desto mherer darthuung vnnd erfharung E. E. H. nicht vorhaltten, das vonn denen sachenn, darumb Jch vonn M. Herman Boi= tin vorm Jare vnuerdientt beschuldigtt worden, das gott lob, nicht geregtt, oder geklagt worden, sundern seindt gedachte Commißarien mitt meiner Person, vnnd Amptsver= waltung, auch sunsten allenn anndern sachenn, außerhalb was oberzelt, gantz woll friedig gewesen etc., worbei sie sich dan gegen mich

offentlich erkleret, obwoll nicht one das in etlichen sachen, so Jch gerichtlich vorfolgt, vnnd Vrteill darauf erlangt, dem Denischen rechten nicht allezeitt richtig gefolgt, sundern

---

Side nr. 387

in ettwas zugegen vorhengt were worden, so hetten sie doch meine Person darin gar woll entschuldigt, vnnd were solches niemandts Anders, dan den Richtern vnnd derselben vnuer= standt beizumessen.
Welches alles E. E. H. Jch dienstlicher meinung nicht habe wollen vorhalten etc. etc. Datum Rotten am 9 Sep= tembris Anno 72.
E. E. H. dienstw.
Sweder Ketting.
Endnu i samme Skrivelse tilføiet:
Auch großgunstige Hern, dieweill den Commißarien etli= chen, wegen des hiebeuorn beschehenen Verbots, kein Viehe oder fleisch außzufueren, Klagen fürkommen, daruf Jch inen E. E. H. Mandat, mit vmbstendiger erklerung, zu was endt daßelb eigentlich gemeinet fürgelegt, so ist doch von gemelten Commiß= sarien es dauor gehalten worden, das E. E. H. solches Ver= both nicht befuegt gewesen sein solten, derwegen sie dan vor= abscheidet, das Jch einem Jeden beßhalb abgenommenes fleisch bezahlen; vnd hinfurtt dergleichen vorbott alhier vf dem Landt nicht geschehen solle, es were dan, das von der Kun. Matt. vber das gantze Reich solchen Vorbott inns werck gerichtet vnd publicirt wurde.
Mag auch E. E. H. hieneben nicht vnuormeldett laßen, ob woll von ettlichen, so Jch diese Jar hero, wegen von der Kun. Matt. mir vorlhentten geistlichen Jurisdiction in geldt= straff genomen, den Commißarien hefftige Klagen fürbracht worden, so haben sie doch daßelbig alles, weil vormerckt, das von solchen bruechen der Kun. Matt. der halbe teil zugerech= nett vnd bezalt gewesen, pleiben, vnd das dauon ettwas wider= gegeben werden solte, im geringsten sich nicht vormercken laßen, aber was zu dero von Lubeck nutz kommen, hat man inen nicht gunnen muegen.
Vber diß alles soll Jch E. E. H. auch nicht vorhalten, das ein garde zum Schlos Hamershausen gehörig, vnnd mit seinem Anschos nahent bei der Almanien belegen, in vorzeitten von den Bischoffen einem einwoner dieses Landts auf sein vnnd

---

Side nr. 388

seiner ehelichen Kinder lebenlang, vorschrieben gewesen, doch mit bescheidt, dauon Jarlichs dem Schlos ein Vierteil butter zu entrichten. Als Jch nun erfaren, das die bemelte vorschrie= bene Jarzeitt vorfloßsen, vnnd von denen, welchen solche vor= lehnung, wie berurt geschehen, niemants mher vbrig gewesen, hab Jch gedachten gardten auf Koning Christians, milter ge= dechtnus, schreiben, also einhaltendt, das Jch allen muglichen fleis, die von dem Schlos abgemantte gardten, vnnd darzu behorende gerechtigkeitt widerumb darbei zubringen, anwenden solte etc., alhier mit recht verfolgt. Daruf auch gedachter gardte dem Schloße widerumb zuerkandt worden, vnnd hat darab das Haus sider der Zeit Jarlichs eine halbe tunne butter zu= heben gehabt. Nun wirt vormerckt, das der itzig Besiger solches gardtens, Aßmus Köler genant, (deßen weib Jrer vorwirckung halb, alhier, hiebeuorn auf vorgehende gerichtliche erkandtnus gestrafft worden) bemelten gardten, vmb in vnbefugtem Jrem klagen desto mherern beifahl zu erlangen, dem Hern Kuniglichen Hofmeister Peter Ochsen verkaufft vnnd vfgetragen haben solle, welch gemeltes Aßmus Kölers vnnd seins weibs vnwarhafftig vnnd vnbefugt Klagen dieser vorgewesenen

Visitation die vor= nembste vrsach gewesen. Es hat aber dieselbe sach, got lob, nu= mher, nachdem Jch der Kun. Matt. darab die ware gelegenheit gruntlichen berichtet, eine andere gestalt gewonnen, das auch die Commißarien selbst ir beschehen Klagen vnd daruf erfolgte Kunnigliche decretirung vor vnrechtmeßig vnd vnbillich erach= tett. Da nun der Her Hofmeister deßelben gardtens vnd gegen die Almannie, wie obberurt, sich erstreckenten jegent vnd An= schoßes (welches dan der vornembste dieses Landts ort, daruf sich das wildt mherenteils vorhalten thutt, ist) mechtig wer= den solte, ist nichts anders zuuormuetten, dan das daher dem Schlos erstlich die halbe tunne Jarlicher schatzbutter, vnd dan die vornembste schießsung des Wilts auf diesem gantzen landt, (dauon das haus Jarlichs guette zusteuer gehabt) gantz vnd gar entzogen, vnnd also dem hause vnnd deßelben gerechtigkeitt von tage zu tage wirt abgebrochen werden. Damit nun E. E. H. dieser vorgelauffenen geschicht vnd handlung allerseits guette

---

Side nr. 389

wißenschafft haben, vnnd angezogenem scheblichenn vornemen mitt zeitigem radt, souill muglich, vorkommen mugen, hab ich mein gebuer sein eracht, dauon E. E. H. allerseits vmbsten= diglich nach aller notturfft zuberichten, vnnd will damitt den= selben solchen sachen allenthalben zuerwegen, vnd zum besten zubefürdern dienstlicher guetter wolmeinung heimgestaldt haben. Ob sich nun diß alles also wie gemelt, in der warheitt erhalte, wirtt die Zeitt geben, vnd sollen deßen E. Erb. hochw. hir= negst ferner vorstendigt werden.
Paa et løst Blad i samme Skrivelse:
Vorzeichnus was Jch, die Zeit meiner Vorwaltung vber, auf dem Landt Bornholm, an Bruchen vnd strafgeldt entfangen habe, wie solches in meinem vbergebenen Rechenschafften zube= finden.
Anno 1536 entfangen 1096 Mk. 10 ß. Densch.
— 1557 — 1563 Mk. 12 ß.
— 1558 — 1128 Mk. 12 ß.
— 1559 — 130 Mk.
— 1560 — 563 Mk. 10 ß.
— 1561 — 3285 Mk. 10 ß.
— 1562 — 977 Mk. 14 ß.
— 1563 — 735 Mk.
— 1564 — 1709 Mk. 12 ß.
— 1565 — 1031 Mk. 2 ß.
— 1566 — 162 Mk. 8 ß.
— 1567 — 452 Mk. 12 ß.
— 1568 — 701 Mk.
— 1569 — 278 Mk.
— 1570 — 479 Mk. 4 ß.
Summa Summarum 14295 Mk. 10 ß. densch.
Machen . . . . 4409 Taler 2 ß. densch.
Udskrift til Raadet i Lybek.*)

(Orig. i Raadh. Archiv. i Lybek. Bornh. II.)

**) Løverdagen efter Martini har S. Ketting formodentlig sendt yber= ligere Specialia m. m., hvilke ikke forefindes; men Raadet har under*

Side nr. 390

22 Novbr. besvaret en Skrivelse med Bilag af ovennævnte Dato: de kunde vel ytre dem, men de ville hellere opsatte dette, til de have hørt Kongen af Danmarks Svar, da de til ham have affærdiget et eget Sendebud; imidlertid maa han see paa en god Maade at holde hen med den ubevede Erstatning til Undersaaterne. De sende ham Cort Hart= wick til Bistand, som han vil vide at betjene sig af etc.

1573 den 31 Januar skriver Raadet til Kongen, at de have sendt En (Cort Hartvig) til foreløbig med ubstrakt Myndighed at overtage Landets Bestyrelse, indtil de kunne træffe et nyt Valg. Ved denne Leilig= hed indlægge de endnu en Forbøn for Schweder Ketting, mod hvem „nichts gründtliches" endnu er dem forebragt; de bede at Kongen vil be= handle ham mere med Naade, end med „die scherpfe des Gerichtes", hvil= ket de i høieste Maade ville fortjene etc.

Oversættelse

Ærbare osv. Eders Ærbare Herlighed vil af mit sidste, foregående brev have bemærket og godt forstået de danske kongelige udnævnte kommissærers ankomst, og hvad deraf er fulgt. Jeg kan derfor ikke skjule for Eders Ærbare Herlighed, at sagerne disse dage af nævnte kommissærer er blevet grebet an noget strengt, og dermed, mod min forventning, hurtigt er blevet fremdrevet; hvor jeg dog, som jeg overfor Eders Ærbare Herlighed tidligere til enhver tid har erklæret, mente, at sædvanlig ret burde forblive ret, og at velafsagte domme, edfæstede og beseglede vidnesbyrd, levende kundskab og beviser, ja også den naturlige billighed, burde tages i agt og gælde, så havde man ikke i det mindste behøvet at besvære sig hermed. Og skønt jeg, på mærkning af den retning, kommissærerne til sidst ville hen imod, adskillige gange har fremsat protest, eftersom sagerne angår Eders Ærbare Herlighed som min øvrighed, idet jeg også blev draget til regnskab for den modtagne straf eller bødepenge, som der blev klaget over, så jeg derfor for min egen person alene, uden Eders Ærbare Herligheds befaling, ikke anså mig forpligtet til at svare, med tilføjet bøn til Eders Ærbare Herlighed om, at man ved Eders midler måtte forordne nogen dertil, som det jo også tidligere er sket, og behørigt fremme sagen etc. - så har dette dog alt sammen intet kunnet udrette, men det er, så vidt bemærket, snarere sådan, at selv om jeg slet ikke havde villet svare på sagerne, ville de ikke desto mindre have haft i sinde at give enhver, der havde fremført sin klage, en endelig, afsluttende besked og dom, hvoraf og af andet mere intet andet kunne mærkes, end at man til sidst omgikkes dermed, og
med al flid stræbte efter, hvordan man kunne opnå årsag og lejlighed til at fravriste staden Lübeck dette land.
Derfor har jeg da, efter nutidens forhold og tilstand, denne gang, efter min ringe forstand, ikke vidst bedre råd herom, men har, for at forebygge den søgte anledning og for yderligere at undgå bekymringsfuld udvikling, måttet give noget efter for tid og lejlighed i denne sag, rette mig efter forholdene og til dels imødekomme kommissærernes vilje, samt give deres alvorlige forlangende medhold og indrømmelse, og således har jeg måttet forpligte mig til igen at tilbagegive nogle klagere det opkrævede bødegeld, dels helt, dels halvt og mindre, efter forholdene, hvorom jeg til Eders Ærbare Herlighed snarest muligt vil tilstille en skriftlig fortegnelse, som nu i hast ikke har kunnet udfærdiges. Dette er navnlig forårsaget deraf, at jeg ikke med rette offentligt har forfulgt nogle af dem, der på grund af deres forseelser var forfaldne til øvrighedens straf, og altså ikke kan fremlægge nogen retslig kendelse over dem. Og skønt jeg tilstrækkeligt kan påvise og bevise, at jeg til enhver tid havde til hensigt og endeligt var tilbøjelig til at stille de nævnte forbrydere for retten

og lade dom gå over dem, men at de gennem deres venner og slægtninge, for ikke at gøre sig selv sagsøgelige, hemmeligt havde afbedt sig det hos mig, og frivilligt og utvunget havde tilbudt sig bødestraf, og således havde ladet sagen afgøre til deres eget og deres gode rygtes bedste - så har dette dog slet ikke villet gælde. Dog er det mig forbeholdt, at jeg igen med rette kan tiltale og forfølge enhver, der får noget tilbage, for hans forseelse, og jeg håber, at dette for nogles vedkommende skal falde surt osv. Men dersom Eders Ærbare Herlighed skulle finde andet råd, at man kunne beholde disse penge, vil jeg overlade det til Eders modne overvejelse. Efter min ringe forstand anser jeg det dog for aldeles givet, at kommissærernes forordning og afsagte dom vanskeligt lader sig hindre. Det vil sig også
vel vise, hvad det er, man skal give tilbage, omtrent 900 daler, mere eller mindre, og eftersom det af den indleverede fortegnelse kan ses, at jeg disse femten år har oppebåret en anselig sum i bøder, og aflagt Eders Ærbare Herlighed regnskab derfor, håber jeg, at Eders Ærbare Herlighed ikke vil gøre sig større besvær med at udrede denne forholdsvis ringe sum penge igen, eftersom det ikke kunne være anderledes; jeg beder derfor Eders Ærbare Herlighed tjenstligt om, at dette beløb snarest muligt bliver mig tilsendt, for at der ikke, på grund af forsinket betaling, skal fremkomme yderligere klager til Kongelig Majestæt.
Ellers har de nævnte kommissærer intet forordnet, som kunne være til skade for Eders Ærbare Herligheds og slottet Hammershus' rettigheder, undtagen at de har tilkendt frimændene her strandret og fri jagt, samt hals- og håndsret over deres folk - hvilket dog altid har tilhørt slottet, og som jeg hidtil har oppebåret, men nu skal give tilbage. Men kommissærerne har ikke givet mig nogen endelig, afsluttende besked om, hvorved det til sidst skulle forblive; kun har frimændene, efter kommissærernes bortrejse herfra, ladet forlyde, at dette var blevet dem tilladt af kommissærerne, hvorpå de allerede virkelig har foretaget sig at gøre brug af denne tilladelse, hvilket dog aldrig tidligere har været brugeligt. Dette strider også ganske og aldeles imod den reces og afsked, som blev oprettet mellem kong Christian, salig ihukommelse, og staden Lübeck i året 1553 den 25. oktober i Kolding angående dette land, hvori det er forordnet, at adelen på Bornholm, som har deres frie riddergods dersteds, vel må bruge jagt, strandret, hals, hånd og bøder ligesom adelen i riget Danmark, men at frimændene på Bornholm, som ikke har nogen adelig frihed, ikke skal forstås eller indbefattes dermed, men skal forholde sig over for slottet Hammershus og dets indehavere, som fra arilds tid har været brugeligt osv. Nu er
dette endnu ikke blevet bevist af frimændene her, og de kan heller ikke (bortset fra hr. hofmester Peter Oxes gods) godtgøre, at de har sådant frit riddergods, langt mindre at de fra fordums tid, da biskopperne rådede over landet, og de lübske overtog det, såvel som siden, nogensinde har brugt den nu påberåbte frie jagt og strandret, hals, hånd og bøder. Eftersom nu dette er til skade for slottets rettighed, og således til betydelig skade og forspildelse af den derfra ventede indtægt for Eders Ædle Herlighed strækker, og desuden, hvis det skulle forblive således, mange besværlige uregelmæssigheder utvivlsomt må befrygtes deraf, har jeg for min del ikke vidst på nogen måde at indrømme dette, men vil hermed give Eders Ærbare Herlighed det til kende, for at Eders Ærbare Herlighed kan lægge vind på at få dette afskaffet hos Kongelig Majestæt, så at husets tilbørlige rettighed fortsat kan bevares i sin gamle, hævdvundne tilstand, og ikke på nævnte måde forringes.
For min del har jeg, angående dette og endnu nogle andre punkter, overgivet kommissærerne en huskeseddel ved deres afrejse, hvorpå de over for mig har tilbudt at ihukomme alt dette bedst muligt hos Kongelig Majestæt, og ved først givne lejlighed skrive mig besked derom. Hvad der sker i den anledning, vil tiden vise.
Og kommissærerne er, efter endt forretning, i denne morgen den 9. september atter sejlet bort herfra.
Til slutning, og til yderligere godtgørelse og oplysning om min uskyld, kan jeg ikke undlade at meddele Eders Ærbare Herlighed, at de sager, hvorfor jeg for et år siden ufortjent blev anklaget af

magister Herman Boitin, Gud ske lov ikke er blevet rørt eller klaget over, men de nævnte kommissærer har været ganske vel tilfredse med min person og embedsførelse, og i øvrigt med alle andre sager, bortset fra hvad ovenfor er nævnt, osv., hvorom de da også over for mig offentligt har erklæret sig, dog ikke uden at det i nogle sager, som jeg har forfulgt retsligt og opnået dom i, ikke altid nøje er blevet fulgt den danske ret, men
er i nogen grad blevet tilladt at afvige derfra; dog have de deri ganske vel undskyldt min person, og var dette ikke andre end dommerne og deres uforstand at tilregne.
Alt dette har jeg i tjenstlig mening ikke villet undlade at meddele Eders Ærbare Herlighed etc. etc.
Givet Rønne den 9. september år [15]72.
Eders Ærbare Herligheds tjenstvillige, Sweder Ketting.
Endvidere tilføjet i samme brev:
Ligeledes, storgunstige herrer, eftersom der er fremkommet nogle klager til kommissærerne over det tidligere udstedte forbud mod at udføre kvæg eller kød, hvorpå jeg forelagde dem Eders Ærbare Herligheds mandat med udførlig forklaring om, til hvilket formål det egentlig var ment, så har de nævnte kommissærer dog fundet, at Eders Ærbare Herlighed ikke skulle have haft beføjelse til et sådant forbud, hvorfor de har afgjort, at jeg skal betale enhver det kød, der er blevet ham frataget derved, og at et sådant forbud herefter ikke skal ske her på landet, medmindre det af Kongelig Majestæt over hele riget bliver sat i værk og offentliggjort.
Ligeledes kan jeg ikke undlade at melde Eders Ærbare Herlighed, at skønt der fra nogle, hvem jeg disse år, i medfør af den mig af Kongelig Majestæt overladte gejstlige jurisdiktion, har pålagt bøder, er fremført heftige klager til kommissærerne, så har de dog, eftersom det bemærkedes, at halvdelen af sådanne bøder tilfaldt og var betalt til Kongelig Majestæt, ladet det forblive derved, og på ingen måde ladet sig mærke med, at noget deraf skulle gives tilbage; men hvad der kunne komme Lübeck til nytte, har man ikke undt dem.
Ud over alt dette bør jeg heller ikke undlade at melde Eders Ærbare Herlighed, at en jagthave, som hører til slottet Hammershus, og som med sin udstrækning ligger nær ved Almindingen, i fordums tid af biskopperne var overladt til en indbygger på dette land, på hans og
hans ægte børns livstid, dog på det vilkår, at han årligt skulle svare slottet en fjerdedel tønde smør deraf. Da jeg nu erfarede, at den nævnte tilskrevne frist var udløbet, og at der ikke længere var nogen tilbage af dem, som havde fået denne forlening, som omtalt, har jeg, i overensstemmelse med kong Christians, mild ihukommelse, skrivelse, hvori det pålægges mig at anvende al mulig flid på igen at bringe de fra slottet afhændede jagthaver og dertil hørende rettighed tilbage dertil osv., her forfulgt sagen med rette. Hvorpå denne jagthave også atter er blevet tilkendt slottet, og huset har siden den tid årligt haft en halv tønde smør deraf at oppebære. Nu bemærkes det, at den nuværende besidder af denne jagthave, ved navn Åsmus Køler (hvis hustru for sin forseelse her tidligere er blevet straffet efter forudgående retslig kendelse), skal have solgt og overdraget den nævnte jagthave til hr. kongelig hofmester Peter Oxe, for herved, gennem sin uberettigede klage, at opnå desto mere medhold; og det er nævnte Åsmus Kølers og hans hustrus usande og uberettigede klager, der har været den fornemste årsag til denne foretagne visitation. Men denne sag har nu, Gud ske lov, taget en anden vending, efter at jeg grundigt har berettet Kongelig Majestæt den sande sammenhæng derom, således at også kommissærerne selv anser deres fremsatte klage og den derpå fulgte kongelige afgørelse for uretmæssig og ubillig. Dersom nu hr. hofmester skulle blive mægtig af denne jagthave og den mod Almindingen, som ovenfor nævnt, sig strækkende egn og udstrækning (hvilket jo er det fornemste sted her på landet, hvor vildtet mest holder til), er der intet andet at formode, end at slottet derved først vil miste den halve tønde årlige skattesmør, og dernæst den fornemste jagtret på vildt i hele dette land (hvoraf huset årligt har haft godt tilskud), og at husets rettighed dermed dag for dag vil blive svækket. For at Eders Ærbare Herlighed nu kan have god

kundskab om dette forløbne forhold, og med betids råd, så vidt muligt, kunne forebygge det påtænkte skadelige forehavende, har jeg anset det for min pligt udførligt at berette Eders Ærbare Herlighed derom efter al nødtørft, og vil i øvrigt overlade til Eders gode, tjenstvillige velvilje at overveje sagen til alle sider og fremme den bedst muligt. Om alt dette forholder sig sådan i sandhed, som meldt, vil tiden vise, og Eders Ærbare Højvished skal herefter yderligere blive underrettet derom.
På et løst blad i samme brev:
Fortegnelse over, hvad jeg i min forvaltningstid på landet Bornholm har oppebåret i bøder og strafpenge, som det kan ses i mine overleverede regnskaber.
År 1556 (trykt: 1536) oppebåret 1096 mark 10 skilling dansk, år 1557 1563 mark 12 skilling, 1558 1128 mark 12 skilling, 1559 130 mark, 1560 563 mark 10 skilling, 1561 3285 mark 10 skilling, 1562 977 mark 14 skilling, 1563 735 mark, 1564 1709 mark 12 skilling, 1565 1031 mark 2 skilling, 1566 162 mark 8 skilling, 1567 452 mark 12 skilling, 1568 701 mark, 1569 278 mark, 1570 479 mark 4 skilling. I alt 14295 mark 10 skilling dansk, hvilket udgør 4409 daler 2 skilling dansk.
Udskrift til rådet i Lübeck.

Historisk kommentar

Kettings lange brev til Lübeks råd, skrevet umiddelbart efter den danske kommissions ophold på Bornholm i august-september 1572, er et centralt kildeskrift til forståelsen af hans embedsførelse og de spændinger, der samtidig udspillede sig mellem Danmark og Lübeck om øens forvaltning. Ketting forsvarer sig punkt for punkt: han indrømmer at måtte tilbagebetale omkring 900 daler i bøder, protesterer mod kommissionens indrømmelse af strandret, fri jagt samt hals- og håndsret til frimændene - en ret han mener alene tilkommer den egentlige adel og slottet selv, ikke frimændene, jf. reces af 1553 - og forsvarer sin inddragelse af et jagtstykke (»garde«) fra Åsmus Kølers hustru, hvis klage han hævder var den egentlige foranledning til hele undersøgelsen. Brevet, sammen med Rørdams afsluttende fodnoter om Lübekrådets svar af november 1572 og januar 1573 (hvor man foreløbig indsætter Cort Hartvig som midlertidig styrer af øen, men stadig lægger et godt ord ind for Ketting), viser, at sagen mod Ketting endnu ikke var afgjort, men at hans stilling var blevet alvorligt svækket.

Resumé

Schweder Ketting forsvarer sig den 9. september 1572 i et udførligt brev til Lübeks råd mod den danske kommissions afgørelser: han må tilbagebetale omkring 900 daler i uretmæssigt opkrævede bøder, protesterer mod at frimændene er blevet tilkendt strandret, fri jagt og hals- og håndsret over deres tjenestefolk (som han mener kun tilkommer den egentlige adel), forsvarer inddragelsen af en jagtgård fra Åsmus Kølers hustru, og vedlægger en oversigt over de bøder og strafpenge, han har oppebåret 1556-1570 (i alt ca. 4409 daler). Rørdams fodnoter oplyser, at Lübeks råd i november 1572 og januar 1573 svarede undvigende, midlertidigt indsatte Cort Hartvig til at bestyre øen, men fortsat lagde et godt ord ind for Ketting over for kongen.

Dokument Nr. 251

1572. 25 Septbr. Schweder Ketting har mod Lov og Ret besvaret og beskattet Undersaaterne, fratoget dem deres Gods, langslet og henrettet dem. Kongen vil ikke taale ham længere paa Øen, hvorfor han forlanger, at en ny Foged uophobeligen bestikkes.

Ann die vonn Lubeck Schweder Ketting betreffend.
Fr. II. Euch wirdt zweiffelßfrey vnuerborgen sein, das wir auff vnnser vnderthanen auff Bornholm vielfaltigs ann vnnd vber= lauffen vnnd Clagen, etzliche vonn vnnfern getreuwen Reichs Rheten zu hinlegung der angegebenen gebrechen vnnd Landt= liff, dohinn abgefertigt, dieselbigen inn der gutte oder zu Recht zu entscheidinn, damit einigkeit vnnd guter nachbarlicher Will zwischen ihnen gepflanzt vnnd erhalten. Nun wir auß denn Supplicationibus, so gemeltenn vnnfernn Rhetenn vberreicht worden, befunden, daß vnnser ahrme vnderthanen, vonn Schweder Ketting nit allein gegenn fug, Recht vnnd alle bil= lichkeit beschwert, geplagt, vnnd beschatzt, sondernn auch ohne vrtheill vnnd Recht, ihrer gütter entsetzt, vnnd etzliche ohne vorgehende Klag vnnd erkandtnuß des Rechten, jemmerlich hin= gericht, vnnd inß gefencknuß geworffenn sein sollenn, welchem vnnß dan zuzusehen, oder zugedulden, so wenig geburt vnnd gelegen, alß wir zweiffeln, das euch darann zugefallenn, oder mit euerm wißenn vnnd willenn, geschehen sein soll. Derwe=

Side nr. 391

genn gesinnen wir an euch mit gnedigstenn begernn, ihr wollet gedachtenn Schweder Ketting, dan wir inen lenger auff vnn= serm Landt nicht wißenn oder haben wollen, vnuorlengt ab= setzenn, vnnd ein ander Ambtman an sein stadt verordnenn, der ime Recht vnnd gerechtigkeit vnnd der vnderthanen bestes, mehr alß denn eigenn nutz, laß angelegen sein. Wie Jhr Jhme dan solchs woll werdet einzubinden, darneben auch die vorsehung zuthun wißenn, daß gerürter Schweder K. vor sei= nem abzug denn vnnsern für die abgenohmen schatzung, so sich auff ein große Summa zuerstrecken zu Recht stehe vnnd anthworte. Daß wir euch erheischennd vnnfer vnnd vnfers Landts vnnd vnderthanenn noturfft nach, nit verhalten wollenn. Seindt euch mit gnaden vnnd allem gutten bewogen.

(Geh. Arch.)

Oversættelse

Til Lübeck angående Schweder Ketting.
Frederik II. Det vil uden tvivl ikke være eder ubekendt, at vi, på grund af vore undersåtter på Bornholms mangfoldige henvendelser og klager, har afsendt nogle af vore tro rigsråder for at bilægge de påklagede mangler og landfordærv, for i mindelighed eller ved ret at afgøre dem, så enighed og godt naboskab kunne plantes og bevares imellem dem. Da vi nu af de ansøgninger, som er overleveret til vore nævnte råder, har erfaret, at vore fattige undersåtter ikke alene mod billighed, ret og al rimelighed er blevet besværet, plaget og beskattet af Schweder Ketting, men også uden dom og ret er blevet berøvet deres gods, og at nogle uden forudgående klage og retslig kendelse jammerligt skal være blevet henrettet og kastet i fængsel, hvilket vi hverken bør eller kan tåle at se på eller finde os i, ligesom vi ikke tvivler på, at dette heller ikke er sket med eders vidende og vilje eller til eders behag.
Derfor er det vor nådigste begæring til eder, at I uopholdeligt afsætter den nævnte Schweder Ketting, da vi ikke længere vil vide af eller have ham på vort land, og forordner en anden foged i hans sted, som lader sig ret og retfærdighed samt undersåtternes bedste være mere angelegen end sin egen nytte. Ligesom I nok vil vide at pålægge ham dette, ønsker vi også, at I drager omsorg for, at nævnte Schweder Ketting, før sin afrejse, står de vore til rette og svarer for den opkrævede skat, som beløber sig til en stor sum. Dette ville vi, som vor og vort lands og undersåtters nødtørft kræver, ikke undlade at meddele eder. Vi er eder med nåde og alt godt bevågne.

Historisk kommentar

Dette brev udgør den kongelige afgørelse i sagen mod Schweder Ketting: kun godt to måneder efter kommissionens indberetning kræver Frederik II direkte og utvetydigt af Lübeks råd, at Ketting uopholdeligt afsættes, med den alvorlige beskyldning, at han mod ret og billighed har besværet, plaget og beskattet undersåtterne, berøvet dem deres gods uden dom, og at nogle endog skal være blevet henrettet og fængslet uden forudgående retssag. Brevet danner kulminationen på det bevismateriale, der var opbygget gennem Kollers-sagen (Nr. 245), kommissionens undersøgelse (Nr. 241, 247-250) og Kettings egen forsvarsskrivelse (Nr. 250), og viser kronen hævde sin overhøjhed over Bornholm, selv mens Lübeck sad med øen i pant, ved at insistere på en efterfølger, der er ansvarlig over for kongelig, ikke blot bymæssig, retsstandard.

Resumé

Frederik II kræver den 25. september 1572 direkte af Lübeks råd, at Schweder Ketting uopholdeligt afsættes som høvedsmand på Bornholm og erstattes af en anden foged, idet kongens udsendte råder har konstateret, at Ketting mod ret og billighed har besværet, plaget og beskattet undersåtterne, berøvet dem deres gods uden dom, og at nogle skal være blevet henrettet og fængslet uden forudgående retssag. Ketting skal desuden aflægge regnskab for den opkrævede skat, før han forlader øen.

Dokument Nr. 252

1572. 17 Novbr. Den Skrivelse om Schweder Ketting har Kongen ikke forlagt eller glemt, men han har med Forsæt ladet være at berøre den, fordi Schweder Ketting er ham saa ubehagelig formedelst hans Misgjerninger, at han ikke vil beskjæftige sig med ham og ikke taale ham længere paa Øen m. m.

Ann die vonn Lubeck Schweder Kettingk betreffendt.
Friedr. II. Vnnß ist vonn gegenwertigen euren Bottenn, zwey eur schreibenn, Schweder Kettingk vnnd Danckßagung für die mitgetheilte vorschrifft ann vnnfern Freundt vnnd Nach= barnn dem Konnig zu Schwedenn betreffendt, gestern alhir zu= gebracht worden, die wir habenn hören vorlesenn, vnnd jhres Jnhalts verstandenn. Wollen euch darauff zu begerter anth= wort vnnd Resolution gnedigst nit vnangetzeigt laßenn, daß baß andere vorige schreibenn vonn Schweder Ketting nit vor= legt, sondernn habenn daß denn nechstuerschienen October jnn Friderichsburgk auch zu vnnsernn handen woll empfangen, vnnd deßenn gnedigst Wißenschafft. Daß wir euch aber nebenn der andern suchung, darauff nit beanthwort, ist auß denn Vrsachenn mit guttem bedacht verblieben, daß wir gemeltenn Schweder, seiner straffbaren vnbillichen Handlung halber, wie vnnß die mitt gutt bestandt vnnd Jhrenn vmbstendenn, vonn

---

Side nr. 392

vnnsern Rhetenn fürgebracht, so wenig verner gedencken muegen, alß wir ihnenn auff vnnserm Landt lenger leidenn können oder wollenn, wie Jhr die gelegenheit leichtlich durch daß stilschwei= gen vnnd nitbeantwortung etc. abzunehmen gehabt. Vnnd weill sich Schweder Ketting damit

gnugsam bloß, vnnd an tag, auch schuldig geben, daß er sich, auff die ergangne Cita= tiones, mit etzlich vielenn heimblich, inn großer still vordragenn, vnnd ein zimbliche Summa geldts herausser geben etc., so kon= nen vnnd wollenn wir ihnen lenger auff vnnserm Landt nicht leidenn oder wißenn. Derwegenn gesinnen wir nochmaln, mit besondern gnaden begerennd, ihr wollet inhalts vorigenn vnnsers schreibenns, einen andern Ambtman an seine stadt vnseumblich verordnenn, vnnd darbey der versehung thun, daß gedachter Ketting den vnnsern auff ihr gegenn ime habendt zuspruch, vor seinem abzuge zu Recht stehe vnnd antworte, in maßenn es billich geschicht.*) Der gethanen dancksagung wer nit notig gewesenn, dann wir euch vnnd den euren solchen schadenn nit gonnen, also seindt wir euch nachbarlich mit mehrem Willen gnedigist zuge= than. Dat. Koldinngenn den 17 Novbr. Ao. etc. 72.

(Geh. Arch.)

**) 1573 den 23 Febr. skrev Kongen fra Skanderborg til samme i en anden Anledning og bernast: „also gereicht vnnß von euch darneben zu gnedigsten gefallen, daß Jhr nicht allein nit gemeindt Schweder Kettingen vnrechtmeßige handlung vnnd begunstigung zuentschuldigen, noch inen daselbst zuuertretten, sondern auch albereit einen andern, an sein stadt dohin verordnet, vnnd wollen vnnß aber nach befindlicher gelegenheit, gegen Ketting gebürlich zu bezeigen, vnnd eur vndertheinigste vorbitt inn acht zuhaben wißenn“ etc.*

1573 den 24 April skrev Kongen fra Randers til Lubeck om forskjellige Ting, Handelen betraffende, og mod Slutningen: „vnnd seindt mit eur beschehenen erclerung, Schweder Ketting belangend, so derselben volge geleistett gnedigst zufrieden.“

Oversættelse

Til Lübeck angående Schweder Ketting.
Frederik II. Fra eders nuværende bud har vi i går her modtaget to af eders skrivelser, den ene angående Schweder Ketting og en taksigelse for den meddelte forskrift til vor ven og nabo kongen af Sverige, hvilke vi har ladet oplæse og forstået indholdet af. Hertil vil vi, til det ønskede svar og afgørelse, nådigst ikke lade eder uoplyst om, at eders tidligere anden skrivelse ikke er blevet os forelagt, men at vi udmærket har modtaget den i forrige oktober i Frederiksborg, og har nådigst kendskab dertil. At vi ikke har besvaret eder angående den anden henvendelse, er med velberåd hu skyldes, at vi, angående nævnte Schweders strafværdige, urimelige handlemåde, som den med god grund og omstændigheder er blevet forebragt os af vore råder, så lidet yderligere kan overveje, som vi kan tåle at have ham på vort land længere, ligesom I let kan udlede lejligheden af vor tavshed og manglende besvarelse derom.
Og eftersom Schweder Ketting dermed tilstrækkeligt har blottet og lagt for dagen, ja tilstået sig selv skyldig, ved at han, efter de udstedte stævninger, hemmeligt har forligt sig med mange i al stilhed og udbetalt en anselig sum penge osv., så kan og vil vi ikke længere tåle eller vide af ham på vort land. Derfor begærer vi endnu engang, med særlig nåde, at I efter vort forrige brevs indhold uopholdeligt forordner en anden foged i hans sted, og derved drager omsorg for, at nævnte Ketting, før sin afrejse, står de vore til rette og svarer på deres krav mod ham, som det er billigt.
Den fremførte taksigelse havde ikke været nødvendig, thi vi under ikke eder og de eders sådan skade; vi er eder derfor naboligt med større velvilje nådigst bevågne. Givet Kolding den 17. november år etc. [15]72.

Historisk kommentar

Kun godt to måneder efter kravet om Kettings afsættelse (Nr. 251) skriver kongen igen, nu med tydelig utålmodighed: han bemærker, at Lübeks tavshed over for hans tidligere krav allerede viser, at man selv indser, at Ketting ikke længere kan tåles, og at Kettings skyld anses for i praksis bevist ved, at han hemmeligt har forligt sig med mange klagere mod betydelige pengesummer i stedet for at møde de udstedte stævninger. De to fodnoterede breve fra 1573 (23. februar og 24. april) viser Lübeks endelige eftergivenhed: en anden er indsat i Kettings sted, og rådet udtrykker tilfredshed med kongens håndtering af sagen - hvormed selve Ketting-affæren, der har løbet gennem hele dette afsnit af aktstykker, nærmer sig sin afslutning.

Resumé

Frederik II skriver den 17. november 1572 igen til Lübeks råd om Schweder Ketting: han bemærker, at rådets tavshed på hans tidligere krav (Nr. 251) allerede viser, at man selv indser, at Ketting ikke længere kan tåles, og at Kettings skyld anses for tilstrækkeligt bevist ved, at han hemmeligt har forligt sig med mange klagere mod betydelige pengesummer i stedet for at møde de udstedte stævninger. Kongen gentager kravet om øjeblikkelig afsættelse og om, at Ketting skal stå til regnskab, før han forlader øen. Ifølge Rørdams fodnoter bekræftede Lübeks råd i februar og april 1573, at man havde indsat en anden i Kettings sted, og udtrykte tilfredshed med kongens håndtering af sagen.

Dokument Nr. 253

1572. 20 Decbr. Cort Hartvig sendes til Bornholm, for med Schw. Ketting at deltage i Administrationen.

Side nr. 393

An Sweder Kettingk.
Erbar vnd namhaffter, lieber, getrewer. Nachdem wir vff der K. W. zu Denm. etc. vber Euch letzthmals gethane beschuldigung schrifftlich beanthwurt, vnd die sache zu vorhor khamen zulaßen begert, wir aber domals daruff gantz vnd gar vnbeanthwurt gebliebenn, alßo das wir der sachen zum be= sten abermals, bei eigener vnserer potschafft, ein schreiben an Jhre K. W. ergehen laßen, der hoffnung, es solt Jhre Ko. W. sich daruff anderer gestalt gnedigst vornehmen haben laßen. Was nun aber daruff vber zuuersicht für bescheit vnß abermals eingekhamenn etc. daruan vberschicken wir euch hirjnnevorwart Copien zu,, vnd seint darauff eurn Gegenbericht, in sunderheit vff den punct der vorgewendten heimlichen vorgleichung mit eurn Jegenteillen, wie es damit eine gelegenheit haben muge, erster gelegenheit gewertig. Weill es den anders nicht sein wyll, sundern wir zu vorhuetung größeren vnheils, denn also nachsehen müesen, vnd daruff für der handt erspuret werden muge, das wir sothanen schreibenn zuuolg ethwas zun sachen gethaen, vnd mit vnserer harderer anhaltung wie vormuttet, euch sowoll als vns zu großer beschwerung, eine vrsach geben mugten, haben wir eine notturfft zufein erachtet, durch ein offen Patent, Cort Harthwich die Administration des Lan= des vfzudragen, dem Jhr auch zu fernerer vnserer Vorordnung solchs an eure statt anzunemen mit bekundenn wollet, wie Jhr denn auch, nach gestalten sachen, vns nicht vordenken wollet, das wir bei solcher vnuormuteder ungelegenheit hirinne an= ders nicht thun mugen. Wir haben nicht desto weiniger aber= mals nicht vnderlaßen, mit vnser voranthworten vff

diß letzte der K. W. schreiben, eurer perßon nochmals im besten zuge= denken, denn wir euch in gunsten gantz woll genegen. Dat. sub. signet. dem 20 Decbr. Anno 72.
Consulat. Lübec.

(Udkast i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II. 4.)

Oversættelse

Til Sweder Ketting.
Ærbare og navnkundige, kære, tro mand. Efter at vi til Hans Kongelige Majestæt af Danmark osv. skriftligt har besvaret den anklage, som sidst blev fremsat mod eder, og begæret, at sagen måtte komme til forhør, men vi dengang derpå slet og ret er forblevet ubesvaret, har vi til sagens bedste atter, ved vort eget sendebud, ladet et brev udgå til Hans Kongelige Majestæt, i det håb, at Hans Kongelige Majestæt derpå skulle have ladet sig nådigst forstå på anden vis. Hvad der nu imod forventning atter er indløbet til os som svar derpå, sender vi eder hermed afskrifter af, og afventer eders genmæle dertil, i særdeleshed på punktet om det påberåbte hemmelige forlig med eders modparter, hvorledes det dermed forholder sig, ved først givne lejlighed.
Da det nu ikke kan være anderledes, men vi for at forebygge større ulykke må se igennem fingre hermed, og det derved kunne befrygtes, at vi ved at følge sådant brev noget efterkommer i sagen, og med vor hårdere fastholden, som formodet, kunne give både eder og os anledning til stor besværing, have vi anset det for nødvendigt ved et åbent patent at overdrage Cort Hartwig administrationen af landet, hvilket I, til yderligere forordning fra vor side, ligeledes bekendtgøre at ville modtage i eders sted, ligesom I jo også, efter forholdenes beskaffenhed, ikke vil fortænke os i, at vi ved denne uventede vanskelighed ikke kan gøre anderledes heri. Vi har imidlertid ikke desto mindre atter, i vort svar på dette sidste brev fra Hans Kongelige Majestæt, mindet om eders person på bedste vis, thi vi er eder i gunst ganske vel bevågne. Givet under segl den 20. december år [15]72.
Rådet i Lübeck.

Historisk kommentar

Brevet, rettet direkte til Ketting, viser Lübeks faktiske håndtering af krisen: i stedet for ligefrem at afskedige ham, sådan som kongen to gange havde krævet, overdrager rådet »landets administration« til Cort Hartwig, samtidig med at man diplomatisk beder Ketting selv acceptere dette som rådets foranstaltning og i sit svar til kongen fortsat taler hans sag. Denne mellemløsning - en reel fratagelse af den administrative magt, kamufleret som en delt eller uddelegeret ordning, samtidig med at den formelle loyalitet over for Ketting fastholdes - viser Lübeks vanskelige position mellem sin mangeårige tjener og det stigende kongelige pres. Brevet afslutter i praksis den udstrakte Ketting-affære, der har løbet gennem hele dette afsnit af aktstykkerne (Nr. 232-253), og illustrerer den pantsættende stads praktiske afhængighed af at formilde den danske krone, samtidig med at man søger at beskytte sin egen embedsmand.

Resumé

Lübeks råd skriver den 20. december 1572 til Sweder Ketting, at man, efter fortsat pres fra den danske konge og et endnu ubesvaret forsvarsskrift, finder det nødvendigt ved åbent patent at overdrage Cort Hartwig administrationen af Bornholm; Ketting opfordres til at acceptere dette som rådets midlertidige foranstaltning, mens rådet forsikrer fortsat velvilje over for ham og oplyser, at man i sit svar til kongen atter har talt hans sag bedst muligt.

Side nr. 394

Dokument Nr. 254

1573. 14 Febr. Ketting beretter: i 16 Aar har der ikke været saamange Skatterestantere: Folkene ere forarmede af Paalæg og af Fiskeriets Ophør, da der ingen Sild falder og saa Torsk. At Kongen ikke vil taale Ketting længere paa Øen er formodelst Ranker af Peder Ore, som vil have hans Wallensgaard, for at skyde Vildt: han har allerede tilvendt sig en af Slottets Gaarde, og for denne Gaards Skyld, maatte en „Schandsack“ (Rasmus Køllers Kone), som her efter Dom var skrøgen til Ragen, beholde Ret. Landsdommeren vil ikke indbringe Bøder til Slottet. Bønderne blive gjenstridige. Nu maa der skrives til Thinge for Skatterestants, før sendtes blot Slottets Folk at pante. Frimændene tilholde sig Jagt og Brug. Fogdens Magt er forbi. M. Cordt vil reise til Lybek med første aabne Vande m. m.

Erbar Hochgelaritte, Hoch vnd Wollwise herenn. Jck mach J. E. H. W. nicht bergenn, datt Jck nu kortt vörschenenn denn 28 Januarij eynn Bodt mitt Breuenn van hir na der Duttzschen sidenn ann J. E. H. W. affgeferdigtt. Nu kann Jck nichtt wetenn, offt datt seluige Bodt ahne Schadenn auer= samenn is, so hebbe ick nu auermals des vorigenn Breues Jnholtt hirnach vthgeschreuenn vnd ludett vann wordenn tho wordenn, wo hir na folgett. Grottgunstige, leue hernn, Jck sy Godt loff tho miner vörigenn gesuntheitt weddrumme gekamenn, wo woll ein ser bedrouett Mann, wo J. E. H. W. des fein wunder dragenn werdenn, inn sunderheitt des vthge= lauedenn geldes (halbenn), wo woll Jck so vell mögelick af= richtte vnnd thofredennstelle. De Lude hebbenn böse thoschun= ners, wo ittlicke vör mi suluen bekennenn, see maken my des Leuendes möde, doch mott wenn hir datt Trutze dragenn, so lange idtt dem herenn gefelltt, Gott geue mitt gedultt. J. E. H. W. werdenn my ock mitt denn Erstenn mehr Geldes sen= denn, vp datt nichtt ein anders, wo Jck vörmals geschreuenn, darvth entsta. Jck hebbe nu dußenn Wintter na oldem gebrucke datt Schatte Bock geklaret, vnnd inn 16 Jarenn nichtt so vell hinderstelliges Schattes gehatt. Orsake is ditt, de Lude sint vörarmett, der velenn Schattinge haluenn, vnnd de Vischsche= rie, welcker duffes Landts de beste Naringe plach thosinde, is gantz wech, kein herinck gefangen, des Dorsches is weinick,

Side nr. 395

datt denne ann dem husholdende kein geringe schadenn gifft. Doch holde Jck datt ringeste Folck Jck jummer kann, vnnd vth velenn bedencklifen Orsaken woll mer vannoden, welckes Jck denne alles tho gelegener tidt ann des Er. Rades beden= ckenn stellenn will vnnd eines anttwerdes ehrwachtenn. Grott= gunstige, leue herenn, datt der Kon. Maytt. an J. E. H. W. harde Schriuent vörmeldett, sine Kon. Maytt. konde my hir nicht lenck lidenn, darvann hebbe Jck nu den rechtten grundt ehrfarenn, datt idt allene Per Orsenn vplage is, der Orsaken datt he gerne minen hoff, denn Wallenßgardenn, vmme deß wildes willenn alhir fry tho scheten, hebbenn wolde, worvan denne de beste gelegenheitt by mynem Gardenn is, of der= wegen eynenn vann des Slates gardenn ann sick gebracht. Will dem Slathe alle Jar ¼ tun. Botter schadenn, so idt darby blifft, deß Jck noch nichtt haye, denn Jck doch mitt Ordell vnd Rechtte, ock vp des grottmechttigenn Koninck Christiann schrifft= lick beuell, vnder datt Slott gebracht. Nu schutt de suluige Gard ock ann denn Ortt, dar datt Wildt sick meistt ehrhölt, dar denne Per Orsenn Wiltschutte dußenn heruestt vast vell Wildes

geschaienn, vnnd sunst wor idt Ehme beleuet, nuwerle so geschwinde alse dußenn heruesth, alles inn meninge Jck my daranne vörgripenn scholde, wo Jck denne woll Orsake genoch gehatt. Duffes haues haluenn, möchte eine slimme Schantfack, welcker allhir na Ordell vnnd Rechtte thom Kake gestupett wortt, Rechtt beholdenn, vnnd de armenn Lude, de idt Ordell sprakenn, sunt gans vnd gar vördöruenn, vnd de Schanttfack richtet noch dagelifes alle vngelucke ann vnd is gehörtt, alles vmme des Gardenn willenn, de doch thom högesttenn auer 200 Daler (nicht) wertt, vnnd mach ock vam Slathe mitt Rechtte nichtt genahmenn werdenn, wo Jck dar gude Segell vnd Breue vp hebbe, doch mögenn de nichtt geldenn, idt fy denne, dat de Konn. Maytt. ein klar bericht darvann krige. Jdt hefft my ein gudt frundt denn bericht gedann, donn dußse he= renn, de hir lest wehrenn, vann Per Orsenn affgeferdigtt wör= denn, sede hee tho Ehme, „offt Jw Schweder sinenn Gardenn vörkopenn wolde, so kopett Ehme nichtt“. Antwordnn see, „datt

---

Side nr. 396

is enn Tecken, du Ehne kopenn wultt.“ „Konde woll geschen.“ Denn anttwerdenn de herenn: „scholde he denn woll vörkopen?“ Donn sede Per Orse: „hee wertt inn kortt woll Tidung krigen, datt hee ehne woll vörköfft.“ Hirup kam fort der Konn. Maytt. Breff ann J. E. H. W., wenn my hir nichtt lenck lidenn wolde. Darvth is tho merckenn (wer) woll ditt Spill drifft. Alse Jck eynnmal mitt denn herenn auer Diische fatt, sede Bornn Ander= henn tho my: „Schweder, will gy juwenn Wallensgarde nichtt vörkopenn“? Antwerde Jck: „idtt konde woll geschenn.“ Donn schwor hee eynenn herdenn Eitt: „datt wolde Jck nichtt donn, wehr Jck inn Juwer stede: gy sunt mitt der tidt ein oltt Mann, wor wolde gy beterenn lustenn hebbenn alse dar“? Antwerde Jck: „wenn dar Rentte by wehr, so hadde idt woll fin bescherdt“. Dar bleff Jdt donn by. Wenn vafenn sede de Börnn Anderhenn: „Schweder, so gy koplude krigenn, vörkopett denn Wallensgardenn nichtt“. Hee ledt sick ock, alse de Ande= renn alle bedenn, merckenn, datt hee nichtt gudt Per Orses was. Dar Jck nichtt tho anttwerdenn wolde. Hirodt hesft J. E. H. W. de Orsacke genochsam thu vörnemenn, vnd hape dennenoch, wenn idt thoj eynem genedigenn vörhör kamen mochtte, de Konn. Maytt. wörde ann mynem bliuende keinen mißgefallenn dragenn, wo ock so süßlange nichtt geschenn. Duffse nye Lanzdohmer vartt slur vorth. Vallenn Sakenn vör, dar datt huß Bröke inne hesft, de werdenn nichtt geför= dertt: Jck hebbe sedder myner Ankumpst nicht mehr alse 6 Mk. denck, Bröke gekregenn. De Burenn werden fer mottwillich dörch böse anschunnerss, wo hir vörgemeldett. Menenn Jt= life einn E. R. werdenn des Landeß quidt, sunt derwegenn trach, ehrenn gebörlicken Schatt vthtogeuenn. Menenn wenn eynn Radt des Landes quidt wörde, so möfsttenn see denne denn Schatt, fee nu vthgeuen, noch ein mal vthgeuenn. Solcke dulle anslege wertt denn Ludenn ingebildett. Leue Jck noch ein Jar, vnnd bliue hir, schall de gantze Schatt woll vthfa= menn. Jck moth nu alle denn Schatt richtlick inforderenn, datt ock vörhenn nuwerle gewesenn, sunder ledt dörch des Slathes Folck pandenn, so mesttenn see betalenn. Datt Jo ein nie

---

Side nr. 397

Artifell, de dem huse fer vndrechlick is. Tho deme begunnenn de Frijlude tho strandenn vnnd tho jagenn; seggenn de Den= schenn herenn hebbenn Ehne datt beualenn, wehr vörwar dem huse ein grott Affbreck, vnd is nuwerle gewesenn, ock funde= rige Könungs Breue by my, darsnne hertt vörbadenn nichtt tho jagenn edder tho schetenn, idtt wer denne, see ehre ade= life friheitt vann Vater vnnd Moder, alse inn Dennemarcken, bowisfenn konden. Der is feyner vorhandenn. Alse Jck nu duffser Frislude vörnement vörmerckete, donn fragede Jck de herenn, offt see ehne tho

jagenn vnnd tho strandenn beualenn; anttwerdenn sehe, nenn, wenn lauedenn my, ick scholde jnn fortt dar ein gudt beschet vp krigenn, vnnd vp mer Artifell. Nu hebbe Jck sedder an de herenn schrifftlick ein antwort be= gertt, men noch keynes bekamenn. Wenn de armenn Friilude krigen eyne Modt: ridenn alle Dag mitt 2, 3, 4 hunde, beue= lenn ehrenn Vnrenn tho strandenn. Dar enttiegenn anttwerde Jck, see scholdenn idtt latenn, dar wörde vnwille vth. Menenn myne Machtt sy vth, dar see denne gude thoschunners tho hebbenn, ock schall minn Vorbodt vnnd Bodtt nichtt geldenn; JnnSumma, Jck hebbe gans weinich gehör. So weitt (will?) ein E. R. hir woll thodenckenn, datt dem huse jnn siner her= licheit so jamerlich nichtt vörkortett werde, vnd jö ock des Kö= ningks wille nicht, dar wett Jck gudenn beschedt vann. Grottgunstige, leue herenn, Jck bidde J. E. H. W. will my derseluigenn meninge thoschriuenn, vnd myne Gunstige heren fin vnnd bliuenn, ock min hoge Older vnnd Truwe duffses Landes ansenn, datt Jck jo so plötzlifenn nicht mochte affge= settett werdenn, ock myne thogesechte Jar vthsittenn, des Jck my denne och genßlifenn vörsee. M. Cordt wertt sick vann hir mitt denn erstenn apenen Water nach Lubeck begeuenn. Ditt alle hebbe Jck J. E. H. W. nichtt mögenn bergenn, mitt denstlicher vnd vnderdeniger Bidt, desuluige will ditt lange Schriuentt nichtt inn vngunstenn annemen. J. E. H. W. ge= horsame Denstte thoehrtögenn sy Jck willich, datt ehrkenne godt, denn Jck J. E. H. W. samptlick vnnd sünderlick beuele.

Side nr. 398

Datt. Hamershhusen vp Bornholm denn 14 Februarij Anno etc. 73.
J. E. H. W.
willige vnd gehorsame Dener
Schweder Kettingk.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek.)

Oversættelse

Ærbare, højlærde, høje og velvise herrer. Jeg kan ikke skjule for Eder Ærbare Herlighed, at jeg for nylig, den 28. januar, har afsendt en båd med breve herfra til den tyske side til Eder Ærbare Herlighed. Nu kan jeg ikke vide, om samme båd uden skade er kommet over, så har jeg nu atter udskrevet det forrige brevs indhold herefter, ord for ord, som følger her efter. Storgunstige, kære herrer, jeg er, Gud ske lov, kommet til mit forrige helbred igen, dog en meget bedrøvet mand, hvilket Eder Ærbare Herlighed vil undre sig lidet over, i særdeleshed hvad angår de lovede penge (halvdelen), hvor godt jeg end så vidt muligt indretter og tilfredsstiller mig. Folkene har onde tilskyndere, som nogle selv over for mig indrømmer, de gør mig livet trættende, dog må jeg bære dette med trods, så længe det behager Herren, Gud give det med tålmodighed. Eder Ærbare Herlighed vil også med det første sende mig flere penge, for at ikke noget andet, som jeg tidligere har skrevet, skal opstå deraf.
Jeg har nu i denne vinter efter gammel skik gjort skattebogen op, og har i 16 år ikke haft så mange skatterestancer. Årsagen er denne: folkene er forarmede på grund af de mange skatter, og fiskeriet, som plejede at være landets bedste næringsvej, er ganske forsvundet - der fanges ingen sild, og af torsk er der lidet, hvilket giver husholdningen ikke ringe skade. Dog holder jeg så få folk, jeg overhovedet kan, og af mange betænkelige årsager ville der vel behøves flere, hvilket jeg alt sammen til belejlig tid vil stille til det ærede råds overvejelse og afvente et svar.

Storgunstige, kære herrer, at Kongelig Majestæt har meddelt Eder Ærbare Herlighed i en skarp skrivelse, at Hans Kongelige Majestæt ikke længere kunne tåle mig her, deraf har jeg nu erfaret den rette grund: det er alene Peder Ores påfund, af den årsag at han gerne ville have min gård, Wallensgården, for frit at kunne skyde vildt her, eftersom den bedste lejlighed dertil er ved min gård, eller derfor har han tilegnet sig en af slottets gårde. Dette vil hvert år koste slottet et kvart tønde smør i skade, hvis det bliver derved, hvilket jeg dog endnu ikke har, thi jeg har med dom og ret, også efter den stormægtige konge Christians skriftlige befaling, bragt den under slottet. Nu ligger samme gård også på det sted, hvor vildtet mest holder til, hvorfor Peder Ore denne høst har skudt vældig meget vildt der og ellers, hvor det behagede ham, aldrig så hyppigt som netop denne høst, alt sammen i den mening, at jeg skulle forgribe mig derpå, hvortil jeg dog nok havde haft god grund.
For denne gårds skyld skulle en slem skændegjæk (kælling), som her efter dom og ret var pisket til Kagen, beholde ret, og de fattige folk, der afsagde dommen, er ganske og aldeles ødelagte, og skændegjækken forvolder endnu dagligt al ulykke og bliver hørt, alt sammen for gårdens skyld, som dog i det højeste ikke er over 200 daler værd, og som heller ikke med rette kan fratages slottet, som jeg har gode segl og breve på, dog synes disse ikke at gælde, medmindre Kongelig Majestæt får en klar beretning derom.
Det har en god ven berettet mig, at da de herrer, som sidst var her, blev afsendt af Peder Ore, sagde han til dem: 'Om Eders Schweder ville sælge sin gård, så køb den ikke.' De svarede: 'Det er jo et tegn på, at du selv vil købe den.' 'Det kunne vel ske.' Da spurgte herrerne: 'Skulle han da ville sælge den?' Da sagde Peder Ore: 'Han vil snart få tidende om, at han sælger den godt.' Heraf udgik straks Kongelig Majestæts brev til Eder Ærbare Herlighed om, at man ikke længere ville tåle mig her. Deraf kan man mærke, hvem der driver dette spil.
Som jeg engang sad til bords med herrerne, sagde Bjørn Andersen til mig: 'Schweder, vil I ikke sælge Eders Wallensgård?' Jeg svarede: 'Det kunne vel ske.' Da svor han en dyr ed: 'Det ville jeg ikke gøre, var jeg i Eders sted: I er med tiden en gammel mand, hvor ville I have bedre lyst end der?' Jeg svarede: 'Var der rente nok ved det, så havde det vel sin besked.' Der blev det så ved. Da vi rejste os fra bordet, sagde Bjørn Andersen: 'Schweder, om I får købere, sælg ikke Wallensgården.' Han lod sig også, ligesom alle de andre bad, mærke, at han ikke var Peder Ore god. Jeg ville dog ikke svare derpå.
Heraf har Eder Ærbare Herlighed grunden tilstrækkeligt at fornemme, og jeg håber dog, at hvis det kunne komme til et nådigt forhør, ville Kongelig Majestæt ikke finde mishag i, at jeg bliver, hvilket jo heller ikke er sket så længe endnu.
Denne nye landsdommer farer også frem. Alle sager, hvor slottet har bøder derved, bliver ikke fremmet: jeg har siden min ankomst ikke fået mere end 6 mark i bøder. Bønderne bliver stadig mere egenrådige på grund af onde ophidsere, som fornævnt. De mener, at det ærede råd snart mister landet, og er derfor uvillige til at udgive deres skyldige skat. De mener, at hvis rådet mister landet, skulle de så måtte udgive den skat, de nu betaler, én gang til. Sådanne tåbelige forestillinger bilder man folkene ind. Lever jeg endnu et år og bliver her, skal hele skatten nok komme ind. Jeg må nu inddrive al skatten strengt, hvilket heller ikke tidligere har været sædvane, uden at lade slottets folk pante, så måtte de betale. At der jo er en ny
artikel, som er slottet til stor skade. Dertil begynder de frie folk at strande og jage; de siger, de danske herrer har tilladt dem det, hvilket sandelig ville være et stort tab for slottet, og det er heller ikke tidligere sket; jeg har også grundige kongelige breve hos mig, hvori det strengt forbydes at jage eller skyde, medmindre de kan bevise deres adelige frihed fra fader og moder, ligesom i Danmark. Det er der ingen af dem, der kan. Da jeg nu mærkede disse frie folks påfund, spurgte jeg herrerne, om de havde tilladt dem at jage og strande; de svarede nej, og lovede mig, at jeg straks skulle få et godt svar derpå, og på flere artikler. Nu har jeg siden skriftligt begæret et svar af herrerne, men

endnu ikke fået noget. Nu tager de fattige frie folk mod, rider hver dag med 2, 3, 4 hunde, lader deres uro gå ud over stranden. Herimod svarede jeg, at de skulle lade det være, ellers ville der opstå uvilje. De mener, at min magt er forbi, siden de har gode tilskyndere dertil, og at hverken mit forbud eller bud skal gælde; kort sagt, jeg har ganske ringe hørighed. Så vidt vil det ærede råd her vel betænke, at slottets herlighed ikke så jammerligt skal forkortes, hvilket jo heller ikke er kongens vilje, hvorom jeg har god besked.
Storgunstige, kære herrer, jeg beder Eder Ærbare Herlighed ville skrive mig samme mening til, og forblive mine gunstige herrer, og også tage hensyn til min høje alder og troskab mod dette land, at jeg dog ikke så pludseligt måtte blive afsat, men få udsidde mine tilsagte år, hvilket jeg da også ganske forlader mig på. Mester Cordt vil begive sig herfra med det første åbne vand til Lübeck. Alt dette har jeg ikke kunnet skjule for Eder Ærbare Herlighed, med tjenstlig og underdanig bøn om, at samme ikke vil optage denne lange skrivelse unådigt. Jeg er villig til at vise Eder Ærbare Herlighed lydig tjeneste, det erkende Gud, thi jeg befaler Eder Ærbare Herlighed samlet og hver især. Givet Hammershus på Bornholm den 14. februar år [15]73.
Eder Ærbare Herligheds villige og lydige tjener Schweder Ketting.

Historisk kommentar

Dette lange plattyske brev er Kettings sidste, udførlige selvforsvar, før hans afsættelse blev endelig. Skrevet fra Hammershus i februar 1573 - efter kongens gentagne krav (Nr. 251-252) og Lübecks beslutning om at sende Cort Hartwig som medadministrator (Nr. 253) - giver det Kettings egen forklaring på sin situation: han hævder, at hele sagen udspringer af Peder Ores personlige stræben efter Kettings private gård Wallensgården for jagtens skyld, og udpeger »Schandsacken« (den tidligere lagstrøgne Birgitte Kollers, jf. Nr. 245) og hendes intriger som den egentlige kilde til hans ulykker. Han beretter om en synligt smuldrende myndighed på øen: den nye kongelige landsdommer undlader at inddrive bøder til slottets fordel, frimændene jager og bruger nu stranden i strid med hans forbud, og bønderne, i tro på at Lübecks herredømme snart ophører, modsætter sig at betale skat af frygt for at skulle betale den to gange. Trods sin usikre stilling rapporterer han usædvanligt lave skatterestancer og beder indtrængende om at måtte udtjene sin periode i betragtning af sin alder og lange tjeneste. Brevet giver et usædvanligt levende førstehåndsindblik i, hvordan en embedsmands autoritet synligt opløses under ydre pres og lokal trods i hans sidste måneder i embedet.

Resumé

Schweder Ketting skriver den 14. februar 1573 fra Hammershus til Lübeks råd et langt forsvarsskrift: han beretter om usædvanligt lave skatterestancer trods befolkningens forarmelse efter fiskeriets svigt, hævder at hele sagen mod ham udspringer af Peder Ores ønske om at overtage hans gård Wallensgården for jagtens skyld, og at »Schandsacken« (den tidligere lagstrøgne kvinde, jf. Nr. 245) uretmæssigt har fået medhold til skade for de dommere, der dømte hende. Han klager over, at den nye landsdommer ikke længere håndhæver bøder til fordel for slottet, at frimændene nu ulovligt jager og bruger stranden, og at bønderne, i tro på at Lübecks herredømme snart ophører, modsætter sig at betale skat. Han beder indtrængende om at måtte blive i embedet resten af sin tilsagte periode i betragtning af sin alder og lange tjeneste, og oplyser, at Cort Hartvig snart vil rejse til Lübeck.

Dokument Nr. 255

1573. 9 Marts. Cort Hartvig sendes atter, for aldeles at tage Administrationen ud af Schweder Kettings Hænder.

Under ovenstaaende Dato har Raadet i Lybek tilskrevet Schweder Ketting, at skjøndt de ikke tvivle paa, at deres for= rige Brev af 23 Febr. nu maa være ham tilhændekommen, skriver man dog nu igjen, for en Sikkerheds Skyld.
Da K. M. i Danmark bliver ved sin Mening og atter har tilskrevet dem, have de affærdiget Cordt Hartwich til at overtage Landets Bestyrelse, og det er dem paafaldende, at han er kommen tilbage og ikke har medbragt noget Brev fra Ketting. Det er deres alvorlige Villie, at Cordt Hartvig skal bestyre Landet, de have derfor paa ny affærdiget ham med nogle af deres edsvorne Tjenere, og det befales Ketting at over= levere ham Slottet, Slotsloven, Nøgler m. m., og aldeles at afholde sig fra Bestyrelsen. Til Indfordring af de hans Em= bedstid vedkommende Skatter og Restancer, skal han faae Bistand. Da man paa ny har bragt i Erfaring, at han atter er ifærd med at bygge Huse og Skibe, saa indskjærpes det ham paa det alvorligste at afholde sig aldeles herfra.
Paa en løs Seddel:
Ogsaa befales ham at overfsende til Raadets „Marstall“*) al den Havre, han kan overkomme. Ligeledes at sende de v(?) Aars Regnskab efter forrige Aftale. Item at han ganfske og aldeles afholder sig fra at skyde Vildt paa Landet.

(Efter en Concept i Raadh. Arch. i Lybek. II. 4.)

**) Raadet i Lybek havde paa fyrstelig Viis sin egen Marskal, hvor tillige det strængeste Fængsel fandtes. Fængslet er der endnu, men af det Øvrige er kun Navnet tilbage. Uligevel kjører endnu den birige= rende Borgemester i Karet til Raadsforsamlingerne, skjøndt Veien er meget kort.*

Historisk kommentar

Brevet markerer den endelige, ubetingede afsættelse af Ketting: hvor Cort Hartwig tidligere blot skulle »deltage i administrationen« sammen med ham (Nr. 253), pålægges han nu at overtage styret aldeles alene, med udtrykkelig ordre om, at Ketting skal overlevere slottet, slotsloven og nøglerne og fuldstændig afholde sig fra bestyrelsen. Rådets mistanke om, at Hartwig ved sit første besøg ikke engang fik et svarbrev med tilbage fra Ketting, og den fornyede efterretning om, at Ketting fortsat lod bygge huse og skibe på egen hånd, viser rådets voksende mistillid til, om Ketting reelt ville rette sig efter tidligere pålæg. Dokumentet danner den administrative slutsten på hele den langvarige Ketting-sag.

Resumé

Lübeks råd skriver den 9. marts 1573 igen til Schweder Ketting og sender på ny Cort Hartwig af sted, denne gang med udtrykkelig ordre om aldeles at overtage landets bestyrelse alene: Ketting skal overlevere slottet, slotsloven og nøglerne til Hartwig og fuldstændig afholde sig fra forvaltningen, mod at få bistand til at inddrive de skatter og restancer, der vedrører hans embedstid. Ketting pålægges desuden at indsende havre til rådets »marstal«, aflægge regnskab, og aldeles ophøre med at skyde vildt på landet, efter at rådet har erfaret, at han fortsat lod bygge huse og skibe.

Side nr. 399

Dokument Nr. 256

1573. 15 Marts. Schweder Ketting har ikke aftinget med Mange, som Kongen skriver, kun med tre, og det efter de danske Commissariers eget Raad. I tre andre Tilfælde hjalp han til at forlige Sagen af Medlidenhed med de Mænd, som havde fældet (den uretfærdige) Dom, men gav ikke selv en Skilling dertil. Mange paalyve ham meget, og dette har en ærlos Qvinde (Rasmus Kolers Kone) forvoldt, for hvis Skyld Thingfogden har maattet kjøbe sin Ære igjen af Kongen og Thingmændene have maattet give hende hver 10 Daler og en Ko, og skulle udgive til Kongen en stor Sum Penge, hvilket de ikke kunne uden deres yderste Ruin. Han gjorde Forbøn for dem hos Kongen, ellers skulde de have givet Konen 100 Daler hver. Han beder om Tid til at ordne sine Sager, da han ellers maa gribe til Betlerstaven m. m.

Schweder Ketting til Raadet i Lybek.
Erbare etc. Mag ich nicht bargen das ich derselbenn (nebenst Kön. Maytt. zu Dennemarken an E. E. Hw. schreiben, Copien), welch datirtt zu Lubeck denn 20 Decbr. Ao. 72, heutt dato alhie entfangenn, vnd ferner Juholtz, nach durchlesend vernohmen, hette mich aber einer ander Zeittung vermuthend gewest. Vnd daß Kön. Maytt. inn derselbenn schreibenn an= zeigt, das ich mich genugsam bloß vnd an tag, auch schuldig gegeben, das ich, vff die ergangene Citationes, mich mit etzli= chenn vnd fielen heimlichenn in grosser still vertragenn, vnnd eine zimliche Summa gelts herausser solt gegebenn habenn, darauff Jhre Kön. Maytt. endtlich beschloßenn, mich alhie vffm Lande nicht lenger zubulden. Hirauff kan ich E. E. H. von= angezeigt nicht laßen, das solchs Kön. Maytt. zu milde für= kohmen vnd bericht, vnd soll keinswegs dargethan werden, das ich (mich) mitt mehren leuthen, den mitt dreyen Personen verei= nigt. Denn einen gab ich 14 Mk. Densch, denn andern 12 Thaler vnd dem dritten ein foder hewes, war einen halben Taler wertt, vnd diß geschah vmb der leuthe bitte willen. Sonst wurden sie von meinen mißgönnners, also zugehitzet, das sie klagenn solten, welchs ich wol hette leiden konnen, weiß das sie zu rechte gar nichts erlangt hetten. Das vber drey klagt für wahren, zweyer frauwen vnd eins Mannes, die nach

---

Side nr. 400

Ordell vnd Rechte gerichtett wehren, darvon de gesprochenn Vrtheill gelesen, welche ein Dinckfoigt vnd 12 mans außge= gebenn, daruff anthwortenn die Herrenn, in sunderheitt Berndt Koeß, das der guthe mahn nicht beneinen wirdt: „Schwe= der, Jhr habt nicht mit der sache zuthun, Jhr habt ein Vrtheil für euch, aber ich weiß nicht, wie es dem Dinkfoigte vnd den zwölff mans gehen wirdtt, die werden gesellet werdenn“. Do bath ich, das die sache mochte vffgesetzt werdenn, biß vff den andern morgenn, ich wolte zusehen, das sie die klagers zufrie= denn stelleten, auf das die armen leuthe nicht gantz vertorben wurden. Darzu riethen vnd hülffenn sie selbs, das die sache vergleichtt. Das ich aber einen Pfennig darzu solt gelobt ha= benn, ist nicht geschehenn, sunder ich liebete vnnd sabte Pfande für sie auß. Also ist es hirvomme, vnd wirdtt nummer an= derst befunden werdenn. Die Heren gesanten wißen sich woll zuerinnern, das sie mir mehr den einmahl riethen vnd spra= chenn: „Schweder, wißet ihr jenige sache, darinnen Jhr euch befrüchten, so sehet zu, das sie vergleicht werde, das wollen wir euch treulich rathenn.“ Do nun alle sachen richtlich vnnd freundtlich abgehandelt, fragten die herren ob auch mehr vor= handen, die klagen wolten,

insonderheit vf mich. Das geschah zwei tage nach einander, do war keiner vorhanden. Sagten die herren, es wer auch ein mahl genug, beuohlen dem gan= tzen Lande mihr gehorsam zu leisten wo vörhin. Do nun solchs meine Mißgunners vernohmen, das alle dinck zum guthen ende gekohmen, sagten sie hinder meinem rücken, Jch hette eine grosse Summa in der stille abgedingt, vnnd ist doch in rechter Warheitt nichtt anderß, wie obangezeigt. Solche heillose logenn hat ein ehrlos weib, welche hir vom lande (nach Vrtheill vnnd rechte) gewiesenn vnd gestupett, zu wegen gebracht. Sie lagte denn herren Hoffemeister schir ein gantz Jar in den (sic) ohren, vnnd sagte was ihr gefiell, vnd als ich vornehme ist Jhr glauben geben wurden, dan der Dinkvogt vnd de zwölff Mans, die das Vrtheill sprachenn, seindt gefel= lett worden. Der Dinkfoigt*) hatt seine ehr vonn Kon.

*) *Oluff Bagge.*

Side nr. 401

Dokument Nr. 256 (fortsat)

Maytt. wieder kauffenn müssen, vnnd die zwölffe haben ein Jeder dem weibe 10 Taler vnd eine Koh geben müssen, vnd sollen dem Koninge ein groß gelt, (welch E. E. Hw. zuge= höret), gebenn, das sie doch nummer thun können, wan sie schon auß Hause vnd hoffe gehen. Jch tadt eine fürbitte an Kön. Matt. für die armen leuthe, sonst hetten sie dem weibe eyn ider 100 Thaler geben sollenn. Als nun das weib vernam, das ich solchs bey Kön. Maytt. erlangt, sprach sie of= fentlich, sie hette mir einen Stuell gesetzt, darvffe ich vnsanffte sitzen wurde, vnd schwur mitt hohen eiden, sie wolte noch so= viell zu warcke bringenn, das ich vom Ampte gesetzt, vnd einen vngnedigen Koningk kriegte, alse nun vorhanden, des ich mich mein lebenslanck nicht versehen, deweill ich einen gnedigenn Konningk alzeitt, auch bey des Großmechtigen Fürsten vnd her= renn Christian, hochlöblicher gedechtnisse, Zeitten gehatt, auch itziger Konningk mihr offtmals in schrifften gelobt, mein gne= digster Konningk vnd herr zusein, wolte auch vmb meines Wol= haltens, gegen die feinde in der letzten feyde, an mihr vnd meinen kindern, (der ich den eins vmb des Reichs willen ver= lohren), in gnaden erkennen, des ich mich dennoch gentzlich verhoffe, wan seine Kon. Maytt. den rechten bericht hören mochte, sollchs mag aber, (gott erbarm eß), nicht geschehenn. So muß ich nu darmit zufriedenn sein, vnd richten mich nach E. E. H. schreibenn, Jhme, Corde Hartwigk das Regimentt beuehlenn vnd vberlaßenn, wann die leuthe, die noch mir ettwaß nachstendig, bezalet, mich vonn hir begebenn, vnd ich wolte lieber todt sein, den eine stunde legen Kon. Maytt. al= hir zu leben. Bitte E. E. H. wolle die vorsehung bey Kon. Matt. thun, die Zeitt vber in Ruhe vnnd friede zusitzen. War= lich eß will so eylig nicht geschehenn meine ding vnnd Rech= nung zuclaren, odder ich muß alle das meine hinder mich laßenn vnnd den Bettelsack an den halß hangenn. Mitt dienstlicher Bitte, E. E. H. wollen verschaffenn, das ich die Summa gelts, wie ich vormals an E. E. H. geschriebenn, bekohmen mochte, ahne solch kan ich nicht von hir kohmen. Solchs hab ich E. E. H. W. nicht vngemeldet mugen laßenn.

Side nr. 402

Bitte E. E. H. wolle in diesem meine vnschuldt ansehenn, vnd meine gunstige herren sein vnd bleibenn. Dat. Hamerß= husenn den 15 Martij Anno 73.
E. E. H. willige Dener
Schweder Kettingk.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. II. 4.)

Oversættelse

Ærbare (osv.). Jeg kan ikke skjule for Eder, at jeg i dag har modtaget både Kongelig Majestæts brev til Eder Ærbare Herlighed - i afskrift - dateret Lübeck den 20. december (15)72, og dets nærmere indhold, og efter at have læst det igennem havde jeg dog ventet en anden tidende. Og at Kongelig Majestæt i samme brev tilkendegiver, at jeg tilstrækkeligt åbenlyst og for øjnene af alle har vist mig skyldig i, at jeg efter de udstedte stævninger i al stilhed skulle have forligt mig med adskillige og mange i hemmelighed og skulle have udbetalt en anselig sum penge derfor, hvorpå Hans Kongelige Majestæt endelig har besluttet ikke længere at tåle mig her på landet. Hertil kan jeg ikke undlade at tilkendegive Eder Ærbare Herlighed, at dette er blevet Kongelig Majestæt forestillet og berettet alt for mildt sagt, og det skal på ingen måde kunne bevises, at jeg har forligt mig med flere end netop tre personer. Den ene gav jeg 14 mark dansk, den anden 12 daler og den tredje et læs hø, som var en halv daler værd, og dette skete alene på folkenes egen bøn. Ellers blev de af mine misundere så ophidset, at de skulle klage, hvilket jeg såre gerne kunne have tålt, da jeg ved, at de ved retten slet intet ville have opnået. At der klagedes over tre sager, var sandt: to kvinders og én mands, som efter dom og ret var blevet dømt; deraf blev den afsagte dom oplæst, som en tingfoged og tolv mænd havde afgivet, hvortil herrerne, i særdeleshed Berndt Koes, svarede, at den gode mand ikke ville nægte det: 'Schweder, I har intet med sagen at gøre, I har en dom for Eder, men jeg ved ikke, hvordan det vil gå tingfogden og de tolv mænd - de vil blive fældet.' Da bad jeg om, at sagen måtte udsættes til den næste morgen; jeg ville sørge for, at de stillede klagerne tilfreds, for at de fattige folk ikke helt skulle gå til grunde. Dertil rådede og hjalp de selv, så sagen blev forligt. At jeg imidlertid skulle have lovet en eneste skilling dertil, er ikke sket; derimod udlagde og satte jeg pant for dem. Sådan forholder det sig, og det vil aldrig kunne påvises anderledes. De udsendte herrer vil nok kunne mindes, at de mere end én gang rådede og sagde til mig: 'Schweder, ved I nogen sag, som I frygter for, så sørg for, at den bliver forligt - det råder vi Eder trofast til.' Da nu alle sager var retmæssigt og venskabeligt afgjort, spurgte herrerne, om der var flere, som ville klage, især over mig. Det skete to dage i træk, og der var ingen. Herrerne sagde, at det også var nok én gang, og befalede hele landet at vise mig lydighed som tidligere. Da nu mine misundere erfarede dette, at alt var kommet til et godt udfald, sagde de bag min ryg, at jeg havde forhandlet mig til en stor sum i det stille, hvilket dog i sandhed ikke forholder sig anderledes, end som ovenfor anført. Denne uhyrlige løgn har en æresløs kvinde sat i værk, som herfra landet (efter dom og ret) er blevet forvist og sat i gabestokken (?). Hun lå næsten et helt år i øret på herr hofmesteren og sagde, hvad hun ville, og som jeg erfarer, er der blevet sat lid til hende, thi tingfogden og de tolv mænd, som afsagde dommen, er blevet fældet. Tingfogden (Oluf Bagge, jf. note) har måttet genkøbe sin ære fra Kongelig Majestæt, og de tolv har hver måttet give kvinden 10 daler og en ko, og de skal give kongen en stor sum penge, som de aldrig kan udrede, om de så måtte forlade hus og gård. Jeg gik i forbøn hos Kongelig Majestæt for de fattige folk, ellers skulle hver af dem have givet kvinden 100 daler. Da nu kvinden erfarede, at jeg havde opnået dette hos Kongelig Majestæt, sagde hun offentligt, at hun havde sat mig en stol, som jeg skulle komme til at sidde ubehageligt på, og svor med høje eder, at hun endnu ville drive det så vidt, at jeg blev afsat fra embedet og fik en unådig konge - hvilket nu er sket, og som jeg mit liv igennem ikke havde ventet, eftersom jeg altid har haft en nådig konge, både hos den stormægtige fürste og herre Christian, højlovlig ihukommelse, og den nuværende konge har ofte skriftligt lovet mig at ville være min nådigste konge og herre, og ville også i nåde erkende mit gode forhold mod fjenderne i den sidste fejde, over for mig og mine børn (hvoraf jeg mistede den ene for rigets skyld) - hvilket jeg dog endnu fuldt ud

håber på, når Hans Kongelige Majestæt måtte høre den rette beretning, hvilket dog, Gud forbarme sig, ikke synes at ske. Så må jeg nu stille mig tilfreds dermed og rette mig efter Eder Ærbare Herligheds skrivelse, overlade og betro Cort Hartwig regimentet, når de folk, der endnu står mig noget til rest, har betalt, og begive mig herfra; og jeg ville hellere være død, end at leve en time længere her mod Kongelig Majestæts vilje. Jeg beder Eder Ærbare Herlighed ville drage omsorg hos Kongelig Majestæt for, at jeg kan tilbringe den øvrige tid i ro og fred. Sandelig, det vil ikke gå så hurtigt at få mine sager og regnskab afklaret, ellers må jeg lade alt mit tilbage og hænge tiggerposen om halsen. Med tjenstlig bøn beder jeg, at Eder Ærbare Herlighed vil sørge for, at jeg kan få den sum penge, som jeg tidligere har skrevet til Eder Ærbare Herlighed om, uden hvilken jeg ikke kan komme herfra. Dette har jeg ikke villet undlade at melde Eder Ærbare Herlighed.
Jeg beder Eder Ærbare Herlighed ville anse min uskyldighed heri, og forblive mine gunstige herrer. Givet Hammershus den 15. marts år [15]73. Eder Ærbare Herligheds villige tjener Schweder Ketting.

Historisk kommentar

Dette plattyske forsvarsbrev, dateret Hammershus den 15. marts 1573, er Kettings direkte svar på kongens brev af 20. december 1572 (jf. Nr. 251-252), hvori han beskyldes for i al hemmelighed at have forligt sig med adskillige klagere mod betydelige pengesummer og derved gjort sig selv uværdig til fortsat at beklæde embedet. Ketting benægter dette skarpt: han medgiver kun at have forligt sig med tre personer om beskedne beløb (14 mark, 12 daler og et læs hø), og hævder, at hele beskyldningen udspringer af en enkelt »æresløs kvindes« rænkespil - efter sammenhængen den samme Rasmus Kolers kone, hvis sag (jf. Nr. 245 og titlen til Nr. 256) endte med, at tingfogden Oluf Bagge og de tolv domsmænd, der havde dømt hende, selv blev fældet og måtte betale hende erstatning, mens Ketting hævder at have afværget endnu højere krav ved sin forbøn hos kongen. Brevet giver et levende, personligt billede af en embedsmand, der føler sig uretfærdigt hængt ud på grundlag af en enkelt kvindes rygter, men som samtidig, resigneret, erklærer sig rede til at overgive embedet til Cort Hartwig - dog under indstændig bøn om penge til at kunne forlade landet med sine sager i orden.

Resumé

Schweder Ketting skriver den 15. marts 1573 fra Hammershus til Rådet i Lübeck som svar på kongens anklage af 20. december 1572: han afviser, at han skulle have forligt sig med mange klagere i hemmelighed, og medgiver kun at have forligt sig med tre personer om beskedne beløb. Han hævder, at hele sagen skyldes en æresløs kvindes (Rasmus Kolers kones) rænker, som fik tingfogden Oluf Bagge og tolv domsmænd fældet og pålagt at betale hende erstatning, og at han selv afværgede endnu større krav ved forbøn hos kongen. Han erklærer sig indstillet på at overlade regimentet til Cort Hartwig, men beder indtrængende om ro til at afvikle sine sager og om den pengesum, han tidligere har anmodet om, uden hvilken han ikke kan forlade landet.

Dokument Nr. 257

1573. 18 Marts. Cort Hartvig melder at have overtaget Landets Bestyrelse.

Curt Hartingk (sic) melder Hr. Johan Brockhusen og Herr Benedictus Schlicker, „Kammerherrn, meinen gebietenden Herrn“, at han er kommen til Nerø og har modtaget Slot= tet, Nøglerne m. m.,

og Loverdagen efter Anunciationis Ma= riæ melder han, at han har overtaget Bestyrelsen, Inventa= riet o. s. v., item at han ikke tør paatage sig Befalingen og have med Ret og Dele at gjøre, beder derfor om, at man vil sende en Høvedsmand.

(Efter Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II. 4).

Historisk kommentar

Meddelelsen er Cort Hartwigs egen kvittering for, at han - efter Rådets fornyede og nu utvetydige ordre af 9. marts (Nr. 255) - faktisk har overtaget Bornholms administration fra Ketting: han melder ankomsten til Nexø, overtagelsen af slottet, nøglerne og inventariet lørdagen efter Mariæ Bebudelsesdag. Karakteristisk for hans usikre stilling som blot en udsendt tjener - ikke selv en høvedsmand af rang - erklærer han samtidig, at han ikke tør påtage sig den egentlige befaling og retterg ang (»Ret og Dele«), og beder Rådet sende en egentlig høvedsmand til at overtage den fulde myndighed. Dokumentet markerer dermed det formelle, praktiske skifte i den daglige ledelse af øen, samtidig med at det viser, at spørgsmålet om en varig efterfølger for Ketting endnu ikke var afgjort.

Resumé

Cort Hartwig melder den 18. marts 1573 til Johan Brockhusen og Benedictus Schlicker i Lübeck, at han er kommet til Nexø og har overtaget slottet, nøglerne og inventariet fra Ketting. Han tør dog ikke selv påtage sig den fulde befaling og rettergangen (»Ret og Dele«) og beder Rådet sende en egentlig høvedsmand til at overtage styret.

Dokument Nr. 258

1573. 18 Marts. Ketting beder om Opsættelse af sin Afreise. Om Penge til at tilfredsstille de Klagende. Om Bygning af Huse og Skibe, han er anklaget for. Om Jagten m. m. Han sender et Brev, hvilket Raadet ligesom af sig selv kan sende til Kongen, nemlig det strax herefter følgende Nummer.

E. H. H. u. W. W. Hernn, Jck hebbe hie beförn E. E. H. W. H. vasth vnd viel geschriebenn, wowoll das Jch vor= mercke, jttlike Breue, jnnsunderheitt die dörch Dennemarcken gegann, nicht vbergekomen, modt dennenoch eyne seltzsam mening sein, jnn guthem friede Brieve anzuhaltenn, so lauttenn die Brieve so ann die Pamerschenn sidenn gesentt alse die an= ternn, dar mach nu außwerdenn was dar kan, so Jö doch die rechtte warheitt. Grotgunstige, liebenn hernn, nach E. H. W. H. schrifftlich boucl, habe Jch heutte dato M. Kort das hauß nebenst den Slottsgelaubenn vberantwordet, vnd Mor= gen wirtt das Landt zusamenn kommenn, dar will Jch für

---

Side nr. 403

dem gantzenn Lande abdanckenn vnd den gehorsam auff korde (?) weysen. Mitt dem Jnuentarium sie wihr zu wercke, vnd nach fullenzogen, dasselbige E. H. W. H. auch zuschickenn, vnd is das Hauß mitt allem Vörabt (?) woll 3 mal so woll versor= gett, alse das war, donn Jch das enttfünck. Wes nu ferner den hemelik affdingenn bolangett, habe Jch hir by jnn eynem sundergenn Brieue

genochsam meynes ehrachttens fürklarett, vnd wil solches inn E. E. H. W. H. gefallenn gestellt ha= benn, offt E. E. H. W. H. dennselbigenn meynen Brieff ann de Könn. Maytt. senden wolden, daraus worde die Könn. Maytt. meyne vnschuldt ehruarenn, vnd krege auch zu wis= senn, offt Jch auch noch lenger alhir auffm Lande bleibenn muchtte. Vorwar, wen Jch nu, wie Jdt sich ansien lett, so plötzlichenn vann dem Lande schulde, so wer Jch doch einn gans vördoruenn Mann, vnd all mein gudt, dar Jch mich vnd meyne klene kinder mittholdenn schulde, is meistth auff dem Lande vnd inn meynenn houen, so Jch denne ersten infürderenn muß. Dartho steitt mihr noch ein Temelickes van Botter vnd anderenn Schatte na, das Jch denne tho fuller Rekenschap bringenn werde, so wil hir vorwar Zeitt zu hören, vnd hoffe dennenoch eynen genedigenn Koninck zuerlangen, wowoll idt my hir nicht lange denenn wil, vnd werde dar selbesth auch zugedencken, wenn Jch menn eynenn sicheren fueß weiß. Der Konn. Maytt. schreibentt fürmeldett, das Jch die Leutthe, denn Gelt zugesacht, zufriedenn stellenn schall, sol= ckes habe Jch mich offt für denn Hernn Benedictus beklaget, vnnd vmme gelt gefürttert, derwegenn is noch meyne gans denstlich bidt vnd beger, E. E. H. W. H. wil doch die vor= sehung donn laßenn, das Jch gelt bekamen möge, darmitt die Leuthe botalt werdenn, auff das keyne wieder Mühe darauß ehrwaxe. Auch muß Jch auff diesenn Paschenn das Folck auff dem hausse ablegenn vnd alle bozalen, dar denne woll 200 Daler zugehörenn willenn, vnd Jch habe itzundt nicht 4 Daler. So wirtt E. E. H. W. H. dar woll zuge= denckenn, so Jch aber kein gellt mitt dem alderersten bekome, wirtt geschwinde geklagett werdenn, das Jch denn Morgen

---

Side nr. 404

vör dem gantzenn Lande, so viel möegelich, abhandelen vnd auffschubenn wil. Wes E. E. H. W. H. verner schreibentt fürmeldett, das Jch keyne heusser oder Schiffe mihr buwenn scholde, vnd Jch mihr auff dem lesttenn abschede, von E. E. H. W. H. genamenn, mihr fürsprachenn solches nachzulaßen, darauff is dusser borichtt. E. E. H. W. H. wißenn sich zuerindernn, das mihr ein E. R. miit jttlichenn Höuenn die Zeitt meynes Lebends fürlenett, so hat sich ein E. R. inn ihren fürschreibin= genn fürbeholdenn, das Jch die Höue widrumb auffbuwenn vnd fürbeßernn scholde, die Thonnies Wiltfanck schir balgewondt. Dem nazukomen, habe Jch dußen Wintter itlich Holtz zu= samennfürenn laßenn vp dieselbigenn Höue, jnn Meninge wie Jch auch noch bynn, die Höue vpzubawenn vnd mach inn dem kein vnrecht habenn. Was dem Schibßbuwende bolan= gende, hat es die gestallt, das Jch zu meynem Haue ein teme= lick holtz habe, vnd nu denn Hoff gedencke zw fürkauffenn, habe ich itlick holtz houwenn vnd in dußenn herttenn Wintter vör Rottenn, vnd nichtt bey dem Schlosse, wie fürmals gescheinn, zusamenn füren laßenn, vnd nach meinem abschede vom Amptte, gedachte ein Schiff zubauwenn, darmitt Jch auch ett= was fürdels von meynem Holtze haben möchtte, vnd habe alle Brede vnd Pfläncken auß Pameren fürschriebenn auch welche vonn Lubeck, die mich nu abgeslagenn, so kann diß jo kein fürdenckenn gebenn, nachdem idt Matz Reinnoldts vnd mehr frye is, Pfläncken vonn Lubeck zu halenn vnd Schiffe bau= wenn. Doch habe Jch E. E. H. W. H. auff Jhr schreibentt nachgelaßenn biß auff ein antter Zeitt, so es denne geschein, mach Jch denne darzu gedenckenn. Was nu dem Wiltschetenn belangende, weis Jch mich woll zu bescheidenn, mihr solches auff des Schlotsgrunde nicht gebörem wil, darzu Jß es mir nicht denstlich, auch gantz weinich fürhandenn, hoffe aber, wen hir nu ein gudt Man jnn myne Stedtte kumptt, der wirtt mihr dannenoch zuzeidenn mitt ein stücke Wildes bodenckenn, wo denn zuzeidenn woll eynem Bawrenn zu seiner hochzeitt wiederuartt.**) Doch wil Jch solches alles der Zeitt bouelenn,

*) *Herved staaer i Marginen:* ☞.

Side nr. 405

vnnd kann mihr auff meynem egenenn Grunde mitt fugenn nicht fürbottenn werdenn. Was dem Behe, alse Röh, Schape, Segenn vnd Schwyne bolangett, wil Jch zusamen bleiben lasfenn, auff denn boschebt, das Jch die helffte aller aufskumpst van Röh, Segenn vnd Schwyne habenn mach, nachbeme mihr das hallb zufumptt. Die Schaffe hören mihr auch hallb, die bey dem Schlosse seynn, doch habe Jch bey 200 vonn meynenn egenn barbey, so wil mihr erstlenn die Helffte gebü= renn, vnd für die 200 alles allene nach dem sey hirnegest nicht mehr denn Graß essenn, vnd kostett dem Hauefse gar nicht, so öber E. E. H. W. H. oder denselbigenn die wiede= rumb hir gesetz so nicht gefallt, bitt Jch darauff ein gunstich antwort, so wil Jch die mitt M. Korde teilenn, auch das an= der Behee, vnnd fursein die selbestt, das Jch denne inn sein ei= genn gefallenn wil gestalit habeinn, vnd möchte E. E. H. W. H. nichtt fürentholden etc. etc. Dat. Hamerßhausenn denn Mid= woch na Palm Ao. etc. 73.
E. E. H. W. H. gehorsame Bürger
Schweder Kettingk.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek.)

Oversættelse

Ædle, højvise, vise herrer. Jeg kan ikke undlade at melde Eder Ærbare Herlighed, at jeg her forud allerede har skrevet fast og meget til Eder Ærbare Herlighed, og skønt jeg bemærker, at enkelte breve, især dem der gik gennem Danmark, ikke er kommet frem, må der dog alligevel ligge en underlig hensigt bag at tilbageholde breve i fredstid; ligeledes lyder de breve, som blev sendt til de pommerske sider, som de andre - lad det nu blive, hvad det kan blive, så er det dog den rette sandhed. Store gunstige, kære herrer, efter Eders Ærbare Herligheds skriftlige befaling har jeg dags dato overantvordet huset til M. Cort tillige med slotsbeholdningerne (?), og i morgen vil landet komme sammen, hvor jeg vil
afdanke over for hele landet og vise lydigheden i behørig (?) form. Med inventariet skal de arbejde videre, og det tilsvarende vil jeg også tilsende Eders Ærbare Herlighed, og huset er forsynet med alt forråd (?) vel tre gange så godt, som det var, dengang jeg overtog det. Hvad nu videre den hemmelige aftingning angår, har jeg her ved siden af, i et særskilt brev, tilstrækkeligt efter min bedste overbevisning gjort rede for det, og jeg vil stille det i Eders Ærbare Herligheds forgodtbefindende, om Eders Ærbare Herlighed ville sende netop dette mit brev til Kongelig Majestæt, hvoraf Kongelig Majestæt kunne erfare min uskyldighed og også få at vide, om jeg endnu længere kunne blive her på landet. Sandelig, hvis jeg nu, som det ser ud til, så pludseligt skulle forlade landet, ville jeg dog være en ganske ødelagt mand, thi alt mit gods, hvormed jeg og mine små børn skal underholdes, er for det meste her på landet og i mine avlsgårde, som jeg da først må inddrive. Dertil har jeg endnu en anselig mængde smør og andre skatte til gode, som jeg da vil aflægge fuldt regnskab for, så jeg her sandelig vil afvente tiden, og håber dog endnu at opnå en nådig konge, selv om det ikke vil vare mig længe her, og vil da også selv tænke derpå, når jeg kender et sikkert sted at stå. Kongelig Majestæts skrivelse melder, at jeg skal stille de folk tilfreds, som jeg har lovet penge; dette har jeg ofte klaget over for herr Benedictus og krævet penge til, hvorfor det stadig er min ganske tjenstlige bøn og begæring, at Eders Ærbare Herlighed dog vil sørge for, at jeg kan få penge, hvormed folkene kan blive betalt, for at der ikke skal opstå yderligere besvær deraf. Jeg må også til denne påske afregne og betale alt folket på huset, hvortil der vel skal

200 daler, og jeg har for tiden ikke 4 daler. Det vil Eders Ærbare Herlighed vel betænke, thi hvis jeg ikke snarest får penge, vil der hurtigt blive klaget over, at jeg lader morgendagen
gå an over for hele landet, så meget som muligt, udsætte og forhale. Hvad Eders Ærbare Herlighed videre skriver, at jeg ikke skulle bygge flere huse eller skibe, og at man ved min sidste afsked tog mig til orde og lovede mig at ville tillade dette, derom er dette min beretning: Eders Ærbare Herlighed vil erindre, at et ærbart råd forlenede mig med adskillige avlsgårde på min livstid, hvortil et ærbart råd i sine skrivelser forbeholdt sig, at jeg skulle genopbygge og forbedre avlsgårdene, som Tønnes Wildfang næsten havde ladet forfalde. For at efterkomme dette har jeg i vinter ladet samle noget tømmer sammen til disse avlsgårde, i den hensigt, som jeg endnu har, at genopbygge dem, og mener ikke deri at gøre nogen uret. Hvad skibsbygningen angår, forholder det sig sådan, at jeg til mit eget hus har et anseligt kvantum tømmer, og da jeg nu agter at sælge avlsgården, har jeg ladet hugge noget tømmer og i denne hårde vinter køre det sammen - ikke ved slottet, som tidligere er sket - og efter min afsked fra embedet tænkte jeg at bygge et skib, hvormed jeg også kunne have nogen fordel af mit tømmer, og har bestilt alle brædder og planker fra Pommern, ligesom nogle fra Lübeck, hvilket man nu har afslået mig; dette kan dog umuligt give anledning til mistanke, eftersom det står Mads Reinholdt og andre frit for at hente planker fra Lübeck og bygge skibe. Dog har jeg, på Eders skrivelse, ladet det bero til en anden tid, og når det da sker, vil jeg tænke derpå. Hvad nu jagten (vildtskydningen) angår, ved jeg godt at rette mig efter, at dette ikke tilkommer mig på slottets grund; dertil er det mig heller ikke magtpåliggende, og der er også kun ganske lidt vildt at få; men jeg håber, at når der nu kommer en god mand i mit sted, vil han dog engang imellem betænke mig med et stykke vildt, ligesom man også undertiden plejer at give en bonde til hans bryllup. Dog vil jeg overlade alt dette til tiden,
og det kan ikke med rette forbydes mig på min egen grund. Hvad kvæget angår, såsom køer, får, geder og svin, vil jeg lade dem blive sammen, på den betingelse, at jeg får halvdelen af al tilvækst af køer, geder og svin, eftersom det halve tilkommer mig. Fårene, dem der er ved slottet, hører mig også halvt til; dog har jeg omkring 200 af mine egne derved, hvoraf jeg først vil have halvdelen, og af de 200 alene, eftersom de fremover ikke æder mere end græs og ikke koster huset noget - hvis dette ikke behager Eders Ærbare Herlighed eller den, der igen sættes her, beder jeg om et gunstigt svar herpå, så vil jeg dele dem med herr Cort, ligeledes det andet kvæg, og lade ham selv sørge for det, idet jeg da vil lade det stå til hans eget velbefindende, og Eders Ærbare Herlighed ville ikke unddrage mig dette osv. osv. Givet Hammershus onsdagen efter Palmesøndag anno (15)73.
Eders Ærbare Herligheds lydige borger Schweder Kettingk.

Historisk kommentar

Dette andet plattyske brev fra 18. marts 1573 - skrevet samme dag som Cort Hartwigs overtagelsesmelding (Nr. 257) - er Kettings afsluttende afregning med embedet, punkt for punkt: han melder at have overgivet slottet til Cort Hartwig med et bo, der er tre gange bedre forsynet end ved hans tiltræden, henviser til et vedlagt særskilt brev om aftingningssagen (formentlig identisk med indholdet i Nr. 256), og beder om penge til at afregne slottets tjenestefolk til påske (ca. 200 daler, hvoraf han kun selv råder over 4). Han forsvarer sig mod beskyldningerne om ulovligt hus- og skibsbyggeri ved at henvise til, at han blot genopbyggede forfaldne avlsgårde efter rådets egen pålæg, og at det tømmer, han lod hugge til et påtænkt skib efter sin afsked, ikke adskiller sig fra andres ret til at bygge skibe. Om jagten erkender han, at den ikke tilkommer ham på slottets grund, men håber på en eftergiven gestus fra sin efterfølger. Brevet slutter med en praktisk deling af det kvæg og de får, han har haft sammen med slottet, mellem ham selv og Cort Hartwig. Samlet tegner brevet billedet af en afgående embedsmand, der forsøger at sikre sig en anstændig, økonomisk velordnet afgang efter mere end tyve års tjeneste.

Resumé

Schweder Ketting skriver ligeledes den 18. marts 1573 fra Hammershus, at han har overgivet slottet til Cort Hartwig i langt bedre stand end ved sin tiltræden, og at landet dagen efter skal samles, hvor han vil afdanke sit embede formelt. Han beder om penge til at betale slottets tjenestefolk til påske, forsvarer sit hus- og skibsbyggeri som en fortsættelse af pålagt genopbygning af forfaldne avlsgårde, erkender at jagten ikke tilkommer ham på slottets grund, og foreslår en deling af det fælles kvæg og får mellem ham selv og Cort Hartwig.

Dokument Nr. 259

1573. 18 Marts. Et Brev til, ligesom i Fortrolighed, at forelægges Kongen af Danmark. At Ketting hemmeligt har aftinget og forligt sig underhaanden med Folk er usandt, skjøndt de danske Commissarier raadte ham dertil: han havde Dom og Segl for sig; men da han erfoer, at Herrerne ansaae nogle Domme for uretvise, bad han om Opsættelse i Dags Tid, for at see om Dommerne kunde forlige sig med Vedkommende, at de stakkels Mennesker ikke skulde blive fædte og ruinerede. Dette var ikke hemmeligt, og han gav ikke en Skilling, men laante Nogle, sagde god for Andre. I tre Tilfælde har han givet noget libet, men ikke for sin egen Skyld m. m.

E. H. H. u. W. W. etc. Kan ich Ewer E. H. vnuer= meldet nicht laßenn, das mir derselben schreibenn, nebenst Kon. Maytt. zu Dennemarken, meines gnedigsten herrenn schreibens, Copei, by M. Cordt Haritfkingk, (sic) vff negst vergangen Palmtag alhir zun handen kohmen, darinnen ich vernehme,

---

Side nr. 406

das vor den verordenten Retthen, so hir vergangen Jacobi vffm Lande gewest, viell zu milde geredt ist, jn dem bat vor Kön. Maytt. von den Retthen gesagt, das ich mich selbst ein= gelassen vnd schuldig erkent hette, deweile ich mihr mit vielen leuthen heimlich in der stille vergleicht, vnd eine ziemliche Summa geldts, wieder außgegeben, nach lautt Kon. Maytt. schreibenn. Großgunstige Herren, das ich mich ohne der Kon. Maytt. Retthen wissen vnd willen, mitt leuthen vertragen ha= ben solte, darvff sag ich, das solchs mit warheit keinswegs mag oder kan dargethan werden, wiewoll die Rethe selbst mihr darzu gerathenn vnd gesprochen, ob ich mihr worinnen schuldig erkannte, so solt ich das bey zeiten stillen, darvff ich mich erclerde vnd keinswegs schuldig gewust, sonder hatte Vrtheill vnd Sentitien (sic) vor mich, kunde leiden das sie als die verstendigen alle Sachen woll beherzigten. Als ich aber sahe, das sie ettliche gesprochenn Vrthell nicht recht er= kennen wolten, bath ich das die sachen einen tag oder einen halben mochte auffgesetzt werdenn, wolte zusehenn ob die Do= mers sich mit denn jegenparten konten vergleichenn, wie auch in dreyen sachenn sonderlich geschach, welchs denn Herrenn gantz woll behagte, hülffen auch selbst darzu mitt allem fleisse, auff das die armen leuthe nicht gefellet vnnd verdorffen wur= denn. Diß geschah jo nicht heimlich, ich gab darzu auch einen pfennigk, sonder lihete vnd lobte für ettliche. Das aber ein Sandtman mit Nahmen Paul Arwitzen jnn S. Knudts Kirchspill einen Man, welcher noch vff Berndt Knop klagen wolte, mitt zweyenn silbern leffeln stilde, das er nicht klagte, war mich gantz vnbewust. Auch gab ein Dinckfoigt einem in S. Clementis Kirchspill, mitt Nahmen Jens Blaßholt, zehen taler, die ich vonn ihme für ein Pferdt, das er gestolen solt haben, entfangen,

auf das ich des vielen klagens mochte ver= schonet werdenn, geschach solchs. Dazu ist ein junk Kerll jnn Rüts Kirchspill, Hans Matzen genandt, der gab mich zehn ta= ler, dafür das er bey eins echtemans weibe gelegenn, (welch ich Kon. Maytt. zur Rechenschafft gebracht), ließ sich gegen meinen Reithevoigt hören, das er klagen wolte, do hatt ihme

---

Side nr. 407

mein Ridefoigt geandtwurdt, er würde sich selbst vnd das weib inn schande bringen, lobte ihm ein foder Hewes zugebenn, (war einen halben Thaler werdt), auf das er nicht klagen solte. Das seindt nu drey Personen, die also, wie angezogenn, gestillet, sunsten gar keine mehr, welchs ich mitt menniglichenn beweisen vnd darthun (kann), will auch furder bey allen kirchenn dieses Handels mich weiter befragenn vnd schrifftlich in ver= warung nehmen. Das nun Kon. Maytt. solchs zu gemüete gezogen, vnd mich derhalbenn nicht lenger alhir vffm Lande wißenn will, sonder beuehlen E. E. H. einen andern hir zusetzenn, hette ich mich mein lebenlangk nicht vermuetett, be= weile ich in dem, wie angezogen, keine schuldt, sondern vor vn= serm lieben herren gott vnschuldig bin. Nachdem nun E. E. H. mich abgeschet, vnnd beuohlen M. Corde Hartinck den Schlots= glauben nebenst dem Hause vberzuandtworten, dem zufolgen= dem gehorsam, hab ich sollchs auf den dritten tag, nachdem ich E. E. H. brieffe entfangen, gethaen, vnd diß gantze Landt ist vff morgen zusamen beruffen; alldar will ich auch für der gantzen gemenen abdancken, vnd folgendt nach laut des Jn= fentarien, alles waß zum hause gehört liebern, vnd alsdan ab= ziehen. Das ich auch die leuthe, welche noch ettwas haben sollen, für meinen abzuge sol bezalen, inn dem will ich mich als ein gehorsamer schicken vnd haltenn. Verhoffe aber das Kon. Maytt., weill ich nu gantz vom Ampte abgesetzt, mich alhir auffmeinen eigen höffen eine zeittlangk leiden kann, das ich alle meine schulde bezale, vnd E. E. H. nachstendigen schatt, vnd sunstigen van den armen leuthen, mit rechte oder in guthe, einfordern moge. Bitte gantz dienstlich E. E. H. wolle doch solchs ann Kon. Maytt. gelangen laßenn, darnach ich mich weiter in allem gehorsam weiß zu haltenn, vnnd wolte lieber todt sein, den den das ich eine stunde alhir vffm lande der Kon. Maytt. zuwidder wehre. Binn aber noch der trostlichen zuuersicht, wan Kon. Maytt. vonn dissen vnd mehrnn einen rechten warhafftigen bericht bekähme, seine Kon. Maytt. würde, derer angeborne milde Kon. Hertze erweichenn, vnd ein gnedigst gemüet zu mir armen, alten, betrübten Man tra=

Side nr. 408

gen, wie dan seine Kon. Maytt. biß vff diese zeit gethan, vnd ist disse vngunst alleine auß meinen mißgunners hergeflossen. Wan ich nu so ilich von hir mich begeben solte, moste ich, beweill ich das meine dissem lande vnd leuthen vnstreckt, (dar= über ich in vnklarer Rechenschafft sitze), den Bettelsack an den halß henckenn, deßen ich mich keinswegs verhofft. Bitte off diß mein schreibenn E. E. H. gunstigs Antwortt, darnach ich mich zu richten weiß. Dat. Hamerßhausenn den Mittwochen nach Palmarum Anno etc. 73.
E. E. H. gehorsame Bürger
Schweder Kettingk.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II.)

Oversættelse

Ærbare, højvise, vise herrer osv. Jeg kan ikke undlade at melde Eder Ærbare Herlighed, at mig i afskrift er kommet i hænde her sidste palmesøndag, ved M. Cort Hartwig, Eders skrivelse tillige med en afskrift af Kongelig Majestæt af Danmarks, min nådigste herres, skrivelse, hvoraf jeg forstår,
at det for de forordnede rettere, som var her på landet sidste Jacobi (25. juli), er blevet fremstillet alt for mildt, idet man for Kongelig Majestæt har sagt fra retternes side, at jeg selv skulle have indladt mig og erkendt mig skyldig, eftersom jeg i hemmelighed og i al stilhed skulle have forligt mig med mange folk og igen udbetalt en anselig sum penge, ifølge Kongelig Majestæts skrivelse. Store gunstige herrer, at jeg uden de kongelige retteres viden og vilje skulle have forligt mig med folk, dertil siger jeg, at dette med sandhed på ingen måde kan eller lader sig bevise, skønt retterne selv rådede mig dertil og sagde, at hvis jeg erkendte mig skyldig i noget, skulle jeg bilægge det i tide; hvortil jeg erklærede, at jeg på ingen måde vidste mig skyldig, men havde dom og segl for mig, og kunne tåle, at de som forstandige mænd overvejede alle sager grundigt. Men da jeg så, at de ikke ville anerkende nogle afsagte domme som rette, bad jeg om, at sagerne måtte udsættes en dag eller en halv, for at se, om dommerne kunne forlige sig med modparterne, hvilket også i tre sager særligt skete, hvilket herrerne fandt ganske godt, og de hjalp selv dertil med al flid, for at de fattige folk ikke skulle blive fældet og ødelagt. Dette skete jo ikke hemmeligt; jeg gav ikke en eneste skilling dertil, men lånte og lovede god for enkelte. At derimod en sandemand ved navn Poul Arvidsen i Sankt Knuds sogn stilnede en mand, som endnu ville klage over Berndt Knop, med to sølvskeer, så han ikke klagede, var mig ganske ubekendt. Ligeledes gav en tingfoged en mand i Sankt Klemens sogn ved navn Jens Blåsholt ti daler, som jeg havde modtaget af ham for en hest, han skulle have stjålet, for at jeg kunne blive skånet for den megen klagen - det skete. Dertil er der en ung karl i Rutsker sogn, ved navn Hans Madsen, som gav mig ti daler, fordi han var blevet grebet i at ligge hos en gift mands hustru (hvilket jeg har indberettet til Kongelig Majestæt til afgørelse); han lod sig høre over for min ridefoged, at han ville klage - da havde
min ridefoged svaret ham, at han derved kun ville bringe sig selv og kvinden i skændsel, og lovede ham et læs hø (var en halv daler værd), for at han ikke skulle klage. Det er nu tre personer, som således, som nævnt, er blevet stilnet, og ellers slet ingen flere, hvilket jeg kan bevise og godtgøre over for enhver, og vil desuden ved alle kirkerne yderligere lade denne sag undersøge og tage den skriftligt til vidnesbyrd. At Kongelig Majestæt nu har taget sig dette så nær og derfor ikke længere vil vide af mig her på landet, men befaler Eder Ærbare Herlighed at sætte en anden her, det havde jeg mit liv igennem ikke ventet, eftersom jeg, som nævnt, ingen skyld har deri, men er uskyldig for vor kære Herre Gud. Efter at Eder Ærbare Herlighed nu har afsat mig og befalet M. Cort Hartwig at overtage slotstroskaben tillige med huset, har jeg, i lydighed derimod, gjort dette på den tredje dag, efter at jeg modtog Eder Ærbare Herligheds brev, og hele landet er indkaldt til i morgen; der vil jeg da også afdanke over for hele almuen, og dernæst, ifølge inventariet, overlevere alt, hvad der hører til huset, og derefter drage bort. At jeg også skal betale de folk, som endnu har noget til gode, inden min afrejse, deri vil jeg opføre og forholde mig som en lydig mand. Jeg håber dog, at Kongelig Majestæt, eftersom jeg nu er ganske afsat fra embedet, vil tåle mig her på mine egne gårde en tid lang, så jeg kan betale al min gæld, og at jeg kan inddrive Eder Ærbare Herligheds resterende skat og hvad de fattige folk ellers skylder, med rette eller i mindelighed. Jeg beder ganske tjenstligt, at Eder Ærbare Herlighed dog vil lade dette komme Kongelig Majestæt for øre, hvorefter jeg videre ved at rette mig i al lydighed, og jeg ville hellere være død, end at jeg en eneste time her på landet skulle være Kongelig Majestæt imod. Jeg er dog stadig i den trøstefulde forvisning om, at når Kongelig Majestæt får en ret, sanddru beretning om dette og mere, vil Hans Kongelige Majestæts medfødte milde kongehjerte blive blødgjort, og et nådigst sindelag over for mig, fattige, gamle, bedrøvede mand blive

draget, ligesom Hans Kongelige Majestæt har gjort indtil denne tid, og at denne unåde alene er udsprunget af mine misundere. Hvis jeg nu så hastigt skulle begive mig herfra, måtte jeg, eftersom jeg har mit gods bundet til dette land og dets folk (hvorover jeg står i uklart regnskab), hænge tiggerposen om halsen, hvilket jeg på ingen måde havde ventet. Jeg beder om et gunstigt svar fra Eder Ærbare Herlighed på dette mit brev, hvorefter jeg ved at rette mig. Givet Hammershus onsdagen efter Palmesøndag anno (15)73.
Eders Ærbare Herligheds lydige borger Schweder Kettingk.

Historisk kommentar

Dette tredje plattyske brev fra samme dag (18. marts 1573, formentlig ledsagende de to foregående) er tydeligvis affattet som et bilag, Rådet i Lübeck kunne videresende direkte til den danske konge, jf. Rørdams indledende bemærkning i titlen. Her går Ketting endnu tættere til værks med sit forsvar: han navngiver de tre personer, sagen om »hemmelig aftingning« i virkeligheden drejer sig om (sandemanden Poul Arvidsen i Sankt Knuds sogn, tingfogden i Sankt Klemens sogn og den unge Hans Madsen i Rutsker sogn), og forklarer hver enkelt sags konkrete omstændigheder - deriblandt en sag om lejermål, som han hævder selv at have indberettet til kongen. Han fastholder, at hans egen medvirken til forlig i tre andre sager skete åbent, med rettens og herrernes eget samtykke, og alene for at skåne fattige mennesker for ruin. Brevet afspejler tydeligt Kettings fortvivlelse over, at rygter og enkeltsager - especially kvinden fra Nr. 245/256 - er blevet opblæst til en generel anklage om korruption, og hans håb om, at en fyldestgørende, sanddru fremstilling for kongen selv kunne vende sagen til hans fordel, selvom han samtidig indordner sig under afsættelsen og forbereder den formelle overdragelse af embedet.

Resumé

Schweder Ketting sender samme dag, den 18. marts 1573, endnu et forsvarsbrev, formentlig tiltænkt videresendelse til den danske konge: han redegør detaljeret for de tre konkrete sager, som beskyldningen om hemmelig aftingning bygger på (angående en sandemand i Sankt Knuds sogn, en tingfoged i Sankt Klemens sogn og en ung mand i Rutsker sogn), og fastholder, at hans medvirken til forlig i andre sager skete åbent og med rettens samtykke, alene for at skåne fattige folk. Han meddeler, at han har overgivet slottet til Cort Hartwig og vil afdanke embedet formelt næste dag, men beder om at måtte blive på sine egne gårde en tid for at afvikle sin gæld og inddrive udestående skat, og udtrykker håb om, at en sanddru beretning kan blødgøre kongens sind over for ham.

Dokument Nr. 260

1573. 19 Marts. Befaling til Ketting at forklare, hvorfor han ikke kan indkræve Renten, ikke har den forrige Myndighed at pante for Restants m. m.

An Sweder Kettingk.
Erbar gueter freundt. Wir haben eur schreibenn den 14 Febr. lettvorschienen gedatirt entfangen vnd nach der lenge durchle= sende vernohmen. Wen wir nun daraus vnder andern erfha= renn, welcher gestalt itziger zeith allerhande beschwerung, vor= smelerung des haus gerechtigkeit vnd verkürzung deßelbin jerlichen aufkomen vorfallen sollen, vnd daß Jhr die auß= stehende zynse numher mith Rechte solt infurdern müssen etc., hatt vnß solchs zu uornehmen nicht weinig befrembdet, vnd weill vnß dem also zuzusehen nicht geburen wyll, vnd auch bei der K. W. zu Dennemarken vorweißlich

vorfallen muge, so ist vnser beger, daß Jhr vns die vrsach vnd gelegenheit, worumme Jhr vber des hauß gerechtigkeit mit der gewalt der außpfendung, gleich vorhinne gebreuchlich geweßen, nicht vorthfahren, vnd solche Authoritet vnd macht in gebrauch gehal= ten habet, darnach wir vns dan ferner zuuorhalten wißen wer= den. Wie wir dan auch noch begeren, das vber solche macht gehalten vnd mit vorthgefaren werden muge. Sunsth haben

---

Side nr. 409

wir Euch hirbeuorn bei Cort Harthwichen alle gelegenheit fer= ner verstendiget, darna Jhr Euch werdet zurichten, vnd dar= inne gebürlich zuuorhalten wissen. Was den ferner die an= dere puncte eures schreibens belangen, wollen wir vns daruf hirna bei beßerer gelegenheit resoluirenn. Welches wir Euch, dem wir mit gunsten bewogen, hirmit nicht vorhalten mugen. Dat. Lubeck etc. 19 Martij Ao. 73.

(Udkast i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II. 4.)

Oversættelse

Til Sweder Ketting. Ærlig gode ven. Vi har modtaget Eders skrivelse, dateret den 14. februar sidst forleden, og efter grundig gennemlæsning forstået dens indhold. Når vi nu deraf blandt andet erfarer, hvorledes der på nuværende tidspunkt skal forekomme allehånde besvær, forringelse af husets rettigheder og formindskelse af dets årlige indtægter, og at I nu skal være nødt til at inddrive de udestående renter (afgifter) med rettens magt, har dette ikke lidet forundret os at høre, og eftersom det ikke sømmer sig for os at se til dette uden videre, og det også kan forefalde til fortrydelse hos Hans Kongelige Majestæt af Danmark, er det vort begær, at I meddeler os årsagen og omstændighederne til, hvorfor I ikke er fortsat med husets rettighed ved den udpantningsmagt, som tidligere har været brugelig, og hvorfor I ikke har holdt en sådan myndighed og magt i brug, hvorefter vi da videre vil vide at forholde os. Ligesom vi da også begærer, at der fremover holdes fast ved en sådan magt, og at der handles derefter. Ellers har
vi hos Cort Hartwig i forvejen underrettet Eder om al lejlighed nærmere, hvorefter I vil rette Eder og vide at forholde Eder sømmeligt derved. Hvad de øvrige punkter i Eders skrivelse angår, vil vi give vor beslutning derom senere, ved bedre lejlighed. Hvilket vi ikke har villet undlade at meddele Eder, som vi er gunstigt tilbøjelige mod. Givet Lübeck den 19. marts år 73.

Historisk kommentar

Dette brev fra Rådet i Lübeck til Ketting, dateret dagen efter hans afsættelsesbreve (Nr. 256, 258-259), viser, at Rådet - uafhængigt af selve afskedigelsessagen - også har modtaget og reageret på et tidligere brev fra Ketting (af 14. februar), hvori han har klaget over forringede indtægter fra slottets rettigheder og over, at han nu må inddrive udestående afgifter ad rettens vej. Rådet finder dette påfaldende og beder Ketting - som nu formelt er afsat, men stadig skal afvikle sine sager - om at forklare, hvorfor han ikke længere har brugt den sædvanlige ret til udpantning for restancer, en myndighed han tilsyneladende har ladet forfalde eller mistet i sin embedstids sidste fase. Brevet illustrerer den administrative forvirring omkring overgangen fra Ketting til Cort Hartwig, hvor gamle spørgsmål om husets rettigheder og indtægter fortsat skulle afklares, selv efter at afsættelsen var en kendsgerning.

Resumé

Rådet i Lübeck skriver den 19. marts 1573 til Ketting som svar på hans brev af 14. februar: man undrer sig over, at han melder om forringede indtægter fra slottets rettigheder og om, at udestående afgifter nu må inddrives ad rettens vej, og beder ham forklare, hvorfor han ikke har anvendt den sædvanlige udpantningsret for restancer. Rådet henviser i øvrigt til, at Cort Hartwig allerede har underrettet ham om det nødvendige, og udsætter svar på brevets øvrige punkter til senere.

Dokument Nr. 261

1573. 31 Marts. Kettings Familie Anliggender. Om de Tilfælde, i hvilke han har stillet Klagerne tilfreds underhaanden. Et Brev efter Foregivende interciperet. H. Boitins falske Anklage. Faaer han ikke snart Penge tilsendt (900 Daler), maa han stille Folkene Sikkerhed og komme over.

Erbar etc. etc. neuenst myne plychtige vnd gehorsame Denste, mach yck J. E. H. W. vnsermeldet nycht laten, dat mi derseluen 3 scryuent, neuenst der Kon. Maytt. to Denem. an J. E. H. W. gedane scryuent copien ton handen kamen, nach lesende vornamen gwesen. So byn yck E. E. H. W. schryfffftlyk befele also nagekamen, vnde Cordt Hartekynk dat hus, sampt aller for= waltynge, wie J. E. H. W. my dat vormals yn befaleynge dahn, ock alles wes J. E. H. W. vnde dem Huse tokumpt, nach formeldynge des ynfentaryum geleuert, vnde yß dat huß godt loff yn guden vorrade, wu yck dat enfynk, wert dat yn= fentaryum wal vtwisen. So hebbe yck mi nu van hufse aff= gegeuen, auerst myne beyde kleyne kynder myt den ammen sampt der alden Stenken, yß Cordt Hartekynk syne rechte wen(?) moder, de yf nu by iiij yaren by mj gehat, alse yck keyne ffrowe hadde, vnde wile selben ferner bj dem hufse grot nutte, so Enn Kordt de od nycht enberen (kann) sust wolde yck sey myt den kynderen affgenamen hebben. Forsey mj, yt J. E. H. W. nycht towedder, dat de kynder dar noch i korte tyt blyffen, wyl erstes Dages to ander myddell dencken. Grot= gynstige, leuen heren, yck dey mj gans denstlyck bedancken, dat

---

Side nr. 410

J. E. H. W. de sake gerne anders geschryuen hadden, nu wyl yt nycht anders syn, moet mj darmyt tofreden geuen, wu= wol dat der Kon. Maist. to mylde berichtet ys, vnde kan jn keynen wege bewyset edder gudt gedaen werden, dat yck mj myt selen luden hemelyke scholde vorglykett, vnde eyne marklyke summa geldes weddergeuen. To solken dyngen reden mj de Densken Heren, dat yck vornemen konde, dat mj vnder ogenn gaen wolde, scholde yck mj myt vorlyken, sey wolden datseluest myt tohelpen, wu tene ock ij edder iij saken dorch er hulpe vor= lyfet worden. Sust erlende yck mj yn keyne saken schuldych, wolde mj ock myt kemanden ahne myner heren byfal ynt recht geuen, wu et volkes genoch horde, vnd sach solckes konde nycht helpen, yt moste alles vnrecht . . . . . ander gude lude, den dat grote vnrecht fordrot, dyngede i sake aff vor i lepell vann iiij lode, sam noch van Bernt Knopes wesen her, ock eyne an= dere sake wert dorch den Dynckfoget affgedynget, frech xv Dal= ler, noch eyn gaff yck i foder heus na, konde ½ Daler wert. Duß iij sake werde hemelyke, doch ahne myn wetent affgedyn= get vnde syt betalet. So nu i mensche vp byt lant ys, dem yck, edder yemandes mynethalfften i pfenninck hemelyke gelauet edder gegeuen, wyl yck mynen hals ahne alle gnade verwyr= ketet hebben, noch schal solkes war syn, vnde deme gelyke nycht war, yck fordyngede myt grot geltspylbes . . . . . i bot myt ij mans na der Dussken syde, myt breff an J. E. H. W., so femen de kerls an de Denske syden, darvan wolde eyner dorch

Denemarck na Lubeck myt de breff reysen, byt was i bosman, heyt Nels Lucke, ys ton Ellebogen geboren, vnde war to Lu= beck yn der fysckergroff ynn gange. Offt nu de seluyge myt de breff angeholden, edder sust vmmekamen, ys mj noch vnbe= wust. Kort darna sende yck deßeluygen breues coppye na dem Stralsunde, vorsey mi de J. E. H. W. ton Handen ka= men. Yt mach darvme syn wu yt wyl, men mj wert dorch eynen man ser nagetrachtet, vnde sey yn kort eyne sytasye (fantasie?) vormoden. Yt ys vorhanden dat yf auerkamen schal, vnde dat antworde woe mj tobeschulden, vnd ock de nun gelt wedder hebben scholden, vnd konnen yt nycht bekamen.
_____-

Side nr. 411

Nu hebben J. E. H. W. alse de hochferstendigen lychtlyke marcken, wor byt hen wyl. Hedde yck nun gelt gekriget, alse yck sullen van mynen guynstigen herrn Benedyctus Slyck begeret, so weren de dynge leicht clargewest. Leue Her godt, de summa ys ye nycht grot, vnd ys to fromen des Erb. Rades nutt, na eruysynge myner refenschap gefamen. So bydde yck noch gans vnderdenyglyck, J. E. H. W. wyl, doch be forseynge dohn, dat gelt hyrher fame, geschut dat nycht, so mack godt ym de nest seyn, yck werde eme dat herauer nycht . . . . Most darvme stan laten al wat Jck hebbe, dat mj vorwar sur genoch ge= worden. Vnd yß na deme waer, dat byt spyl numer so wyt gekamen, wer wol de gude mand, M. Harmen Beuthin nycht geweßen, vnde solcke loeß dynge vor J. E. H. W. gebracht, der bennenoch to dufer tyt nycht ynzey war gemaket yß. Doch seggen sey yt an yenner syben, dat (sey) nyt hebben soldes alse M. Harmen syne Logen vormelden hentgestyllet, men sey hebben yt wedder vpgewect. De gude man most dan lußte to hebben, dat he Eynen Erb. radt yn schaden fören mach. Jn synen tyden gaff he myt Wyltfanges hulpe eynen losen laf= sen segel vnd breffe, dat Bert (Bernt) den selygen laffen synn gelt myt vnrechte affgeschattet. Dat byt war ys, kan yck myt M. Harmens vnde Tonjes Wyltfangs eygen vorse= gelden breffe bewysen, de yck J. E. H. W. seluen ertogen wyl. Noch dunckt mj he nycht ouel gedaen. Gode geue J. E. H. W. yt recht wusten. Yt deyt mj wee, dat yck folkes vme synes losen anbryngens wyllen, yn de moge vnde sorge, de yck numer verwynen kann, sy.
Erbar H. W. Herrn, yck kan J. E. H. W. nycht genoch= sam schryuen, welker auerlop mj be lude doen, menen yck yt lant gans verlopen, vnd sehen doch, dat yck noch fast al dat myne hyr noch hebbe. Dyt maket alles, dat mj vp der andern syden so hart gebrauet wert, vnde kan my nycht genochfam verwundern, dat der Kon. Maytt. schryuent vormeldet, yck mj nycht van hyr begeuen schal, er yck eynen yderen to rechte staen hebbe, be wes to mj to seggende. Dat ys yo eynmal gescheen, wiewol tegen mynen wyllen, warde yo xiiij Dage
_____

Side nr. 412

vme, dat de Densske gesanten ij Dage na malkander dit hele lant fragede, offt dar noch wol wert de auer mj thoclagen, scholde nu famen, eme scholde rechtes wedderfaren. Denn was dar fement. So seden sej to my: 'Sweder, dat syn gy yo wal myt tofreden', vnde stonden vp, sede mankandern: 'yck fruchte das hebben ytlyke geclaget, sey werden dat hyr namals betalen.' Dat swech yck to. Nu ... eyn yder dat doch apenbar hebbe clare sasenn ..... vnde mi vor den Koning edder Haue= mester hebben, dat ys mj nycht gelegen. Kryge yck yn fort seyn gelt, mot yck den luben vorwysynge stellen, vnde kamen auer, doch hape yf J. E. H. W. wert my yn de nasage vnde grote moge nycht kamen laten, vnde bidde noch wu for, J. E. H. W. wyl mj derseluygen geben vnd myfdelen, darna yck mj yn allervnderdanychevt wet to rychten, myt angeheffthet bydt J. E. H. W. mj dyt myn lange

schryuent vnd auelgedychtet vnde schrefften besten affnemen, de tyt etc.*) Dat. Rottn vp Bornholm den 31 Marts Ao. 73.
J. E. H. W.
wylliger gehorsam borger
Sweder Kettyck. (sic).

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II. 4.)

**) Dette Brev er skrevet med en Oldings Haand, meget skygt og van= skeligt at læse. Maaske er det Kettings egen Haandskrift, trods Feilen i Underskriften.*

Oversættelse

Ærbare osv. osv. Tillige med min pligtskyldige og lydige tjeneste kan jeg ikke undlade at melde Eder Ærbare Herlighed, at mig i afskrift er kommet i hænde Eders tre skrivelser sammen med afskriften af Kongelig Majestæt af Danmarks til Eder Ærbare Herlighed rettede skrivelse, hvis indhold jeg har forstået ved gennemlæsning. Jeg er således Eder Ærbare Herligheds skriftlige befaling efterkommet og har overladt Cort Hartwig huset tillige med hele forvaltningen, således som Eder Ærbare Herlighed tidligere har befalet mig, ligesom alt, hvad der tilkommer Eder Ærbare Herlighed og huset, ifølge inventariets angivelse. Og huset er, Gud være lovet, i god forfatning - bedre, end da jeg overtog det, som inventariet vel vil udvise. Jeg har nu selv forladt huset, men mine to små børn med deres ammer, tillige med den gamle Stenke, som er Cort Hartwigs egen (?) fostermoder, der nu i fire år har haft dem hos sig, siden jeg ingen hustru havde - hun er huset stadig til stor nytte, hvilket Cort Hartwig ikke kan undvære - ellers ville jeg have taget dem med mig sammen med børnene. Jeg håber, at det ikke er Eder Ærbare Herlighed imod, at børnene bliver der endnu en kort tid; jeg vil ved førstkommende lejlighed tænke på et andet middel. Store gunstige, kære herrer, jeg vil tjenstligt takke for, at
Eder Ærbare Herlighed gerne havde ønsket, at sagen havde formet sig anderledes; nu skal det ikke være anderledes, jeg må stille mig tilfreds dermed, skønt Kongelig Majestæt er blevet for mildt (dvs. fejlagtigt) berettet, og det på ingen måde kan bevises eller godtgøres, at jeg i hemmelighed skulle have forligt mig med adskillige folk og udbetalt en anselig sum penge. Til den slags ting rådede de danske herrer mig, som jeg kunne mærke, for at det ikke skulle gå mig ilde; jeg skulle forlige mig, de ville selv hjælpe dertil, ligesom da også to eller tre sager blev bilagt ved deres hjælp. I øvrigt erklærede jeg mig ikke skyldig i nogen sag og ville heller ikke give nogen ret uden mine herrers samtykke; og da jeg så, at det ikke kunne hjælpe, måtte alt gå med uret ... andre gode folk, som det store uret gjorde ondt, forligte en sag for en ske til fire lod (sølv), ligeledes en anden sag angående Bernt Knops forhold her, og endnu en sag blev afgjort af tingfogden for hele femten daler, og endnu en gav jeg efter for et læs hø, kunne være en halv daler værd. Disse tre sager blev afgjort i det stille, dog uden min viden, og de er betalt. Så - hvis der nu findes et menneske på dette land, som jeg eller nogen på mine vegne i hemmelighed skulle have lovet eller givet så meget som en skilling, vil jeg have forbrudt min hals uden al nåde; men det skal alligevel ikke være sandt, og lige så lidt sandt er det, at jeg skulle have forhandlet med stor bestikkelse ... jeg udrustede en båd med to mænd til den tyske side med brev til Eder Ærbare Herlighed; så kom karlene til den danske side, hvoraf den ene ville rejse gennem Danmark til Lübeck med brevet - det var en bådsmand ved navn Nels Lucke, født i Elbogen, som gik i fiskergraven i Lübeck. Om han nu er blevet anholdt med brevet eller er kommet bort på anden vis, er mig endnu ubekendt. Kort derefter sendte jeg en afskrift af samme brev til Stralsund, i håb om at den kunne nå Eder Ærbare Herlighed i hænde. Det kan forholde sig, som det vil, men jeg efterstræbes hårdt af en mand, og der ventes snart en

hændelse (?). Det foreligger, at jeg skal stilles for retten, og svaret på, hvad jeg beskyldes for, og de, der nu skulle have penge tilbage, kan ikke få det.
Nu kan Eder Ærbare Herlighed, som de højtforstandige, let mærke, hvor dette sigter hen. Havde jeg nu fået penge, sådan som jeg har begæret af min gunstige herre Benedictus Schlick, ville sagerne let have været klaret. Kære Herre Gud, summen er jo ikke stor, og den kommer det ærbare råds tarv til gode, når mit regnskab er aflagt. Så beder jeg endnu ganske underdanigt, at Eder Ærbare Herlighed dog vil sørge for, at pengene når hertil; sker det ikke, må Gud råde for følgerne, jeg kan ikke svare derfor. Jeg må derfor lade alt, hvad jeg har, blive stående, hvilket sandelig er blevet mig surt nok. Og det er da sandt, at denne sag aldrig var kommet så vidt, hvis ikke den gode mand, magister Harmen Beuthin, havde bragt sådanne løse ting for Eder Ærbare Herlighed, hvoraf endnu ikke på denne tid er blevet gjort noget rigtigt op. Dog siger de nu, at det, de ikke skulle have gjort, som magister Harmens løgne fremstillede som bilagt, har de selv vakt op igen. Den gode mand må da have lyst til at bringe et ærbart råd i skade. Dengang gav han, med Wildfangs hjælp, en løs karl segl og breve på, at Bernt uretmæssigt havde afkrævet den salige karl hans penge. At dette er sandt, kan jeg bevise med magister Harmens og Tønnes Wildfangs egne forseglede breve, som jeg selv vil forevise Eder Ærbare Herlighed. Endnu synes jeg ikke, han har handlet ilde. Gid Eder Ærbare Herlighed kendte den rette sammenhæng. Det gør mig ondt, at jeg for folks løse angiveri skal være i den nød og sorg, jeg aldrig kan overvinde. Ærbare, højvise herrer, jeg kan ikke tilstrækkeligt beskrive for Eder Ærbare Herlighed, hvilket postyr folk gør omkring mig; man skulle mene, at hele landet var løbet løbsk, og dog ser man, at jeg endnu har næsten alt mit gods i behold her. Alt dette skyldes, at man på den anden side driver så hårdt på mig, og jeg kan ikke undre mig nok over, at Kongelig Majestæts skrivelse melder, at jeg ikke må begive mig herfra, før jeg har stået enhver til rette, der har noget at klage over mig. Det er nu engang sket, om end mod min vilje; det varede jo fjorten dage
om, at de danske udsendinge to dage i træk spurgte hele landet, om der endnu var nogen, der ville klage over mig; den, der havde noget, skulle nu komme frem, ham skulle der ske ret. Der var da ingen. Så sagde de til mig: 'Schweder, det kan I jo godt være tilfreds med', og de rejste sig og sagde til hinanden: 'Jeg frygter, at nogle har klaget alligevel, de vil komme til at betale det her siden.' Dertil tav jeg stille. Nu har jo enhver det klart for øje ... og at blive stillet for kongen eller hofmesteren, det passer mig ikke. Får jeg nu snart mine penge, må jeg stille sikkerhed over for byen og komme over; jeg håber dog, at Eder Ærbare Herlighed ikke vil lade mig komme i miskredit og stor nød derved, og beder endnu, som før, at Eder Ærbare Herlighed vil give og meddele mig det samme, hvorefter jeg i al underdanighed ved at rette mig; med vedhæftet bøn beder jeg, at Eder Ærbare Herlighed vil optage dette mit lange og dårligt affattede brev og dets skrevne indhold i bedste mening, for tidens skyld osv. Givet Rønne på Bornholm den 31. marts anno (15)73.
Eders Ærbare Herligheds villige lydige borger Sweder Kettyck (sic).

Historisk kommentar

Dette brev, af Rørdam betegnet som skrevet med »en oldings haand, meget skælvende og vanskelig at læse«, er sandsynligvis Kettings sidste bevarede egenhændige skrivelse, dateret fra Rønne den 31. marts 1573, kort tid efter hans formelle afdankning. Han beretter, at han nu selv har forladt Hammershus, men har ladet sine to små børn blive tilbage der en tid under den gamle Stenkes pleje - en detalje, der giver et sjældent glimt af Kettings private familieforhold i embedets sidste fase. Brevet er i øvrigt et forvirret og til dels usammenhængende forsvar mod fortsatte beskyldninger: han fremhæver igen sin uskyld i sagen om hemmelig aftingning, retter nu skarp kritik mod en »magister Harmen Beuthin«, som han beskylder for at have bragt løse og ondsindede rygter videre til Rådet og for selv at ligge bag en sag om en ung mand ved navn Bernt, samt mod en anden

person, der efterstræber ham. Han klager over det pres, han udsættes for fra begge sider - fra kongens fornyede krav om at stå til regnskab for enhver klager, og fra kreditorer eller modstandere på Bornholm - og beder atter indtrængende om penge, uden hvilke han hverken kan rejse over eller stille den forlangte sikkerhed. Brevets kaotiske, springende stil afspejler tydeligt den fysiske og psykiske belastning, den nu afsatte, gamle embedsmand befandt sig under.

Resumé

Schweder Ketting skriver den 31. marts 1573 fra Rønne, efter at have forladt Hammershus: han har overgivet slottet og forvaltningen til Cort Hartwig i god stand, men har ladet sine to små børn blive tilbage under den gamle Stenkes pleje. Han fastholder atter sin uskyld i sagen om hemmelig aftingning, retter nu anklager mod en magister Harmen Beuthin for at have bagtalt ham over for Rådet, og klager over det fortsatte pres fra kongens krav om at stå enhver klager til regnskab. Han beder indtrængende om de tidligere anmodede penge, uden hvilke han hverken kan rejse over til Lübeck eller stille den fornødne sikkerhed.

Dokument Nr. 262

1573. 1 April. Nyt fra Bornholm om Schweder Ketting. Der ere komne Kongebreve til Bornholm, at de som have at klage over Ketting skulle indfinde sig i Randers i Jylland, og omtrent 100 Personer lave sig til at reise derhen, og der skal være flere Blodsager iblandt dem, der vil blive klaget over. Ketting skal være Kirkerne over 1500 Daler skyldig.

Großgunstiger Herr. Nechten myth dem spetesten, byn ich bey etzlichen Bornholmischen gewesen, so itz vom Landt komen. Deßelben sagen myr, das vom Koning breffe auffs landt seyndt komen vnd offentlich verlesen worden, darin allen, welche

---

Side nr. 413

vber Schw. Kytt. zu klagen haben, eyn gewisser tag sey ange= sezt worden zu Randersz in Judtlandt, vnd das in die 100 personen vngeferlich fertich machen sollen aufs new, die zu der behuff vber wollen, vnd sollen viele blutsachen darunter seyn. Auch solte er, Sch. Kitt. in die 1500 talere, den gemeynen kyr= chen schuldich seyn, die ehme auch sollen heftich zufetzen. Whor diß nu her kumpt, hat eyn Erb. R..... zu ermessenn. Ob ich auch wol wil erachten, das Cordt solchs wirdt vberschrieben haben, so mag ich doch solchs auch nicht vnermeldet laßen, auß vrsachen, que coram suo tempore aperientur. Whor diß hinauß sehet, wirdt Eyn Erb. R. ohn Zweiffel woll wissen zu bedencken, da man sich auch derwegen weitter wil irkunden, weiß ich woll nachweisung zu thuhn. Propter sumpta medi= camina sub hoc nouilunium, hodie non licet mihi egredi. Scripsissem etiam hæc Dom. Hieronimo*), sed dubitum an propter aduersam valetudinem curiam visitet. Dat. 1 Aprilis Ao. 73.
H. Boytin.
udskrift: Dem Herrn Burgermeistere H. Heynrich Plonnieß, dyße Zeddel dienstlich.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II. 4.)

**) Formodentlig Borgemester Hieronimus Lüneburg.*

Oversættelse

Storgunstige herre. I nat, ved den tidligste morgenstund, har jeg været sammen med nogle bornholmere, som netop er kommet fra landet. De samme siger mig, at der er kommet kongebreve til landet, som er blevet offentligt oplæst, hvori det er kundgjort for alle, som har noget at klage over Schweder Ketting, at der er fastsat en bestemt dag i Randers i Jylland, og at henved 100 personer angiveligt gør sig rede til på ny at drage derover i den anledning, og der skal være mange blodsager iblandt. Desuden skal han, Schweder Ketting, være de fælles kirker 1500 daler skyldig, hvilket man også skal ville forfølge ham hårdt for. Hvorfra dette nu stammer, må et ærbart råd selv bedømme. Skønt jeg vel vil formode, at Cort (Hartwig) allerede har indberettet dette, kan jeg dog heller ikke undlade at melde det, af grunde som med tiden vil komme for dagen. Hvortil dette sigter, vil et ærbart råd uden tvivl vide at overveje; skulle man ønske yderligere underretning herom, ved jeg nok at kunne skaffe besked. På grund af den medicin, jeg har indtaget under denne nymåne, er det mig i dag ikke tilladt at gå ud. Jeg ville også have skrevet dette til herr Hieronimus, men er i tvivl om, hvorvidt han på grund af sin dårlige helbredstilstand besøger rådhuset. Givet 1. april anno 73.
H. Boytin.
(Udskrift/adresse:) Til herr borgmester H. Heinrich Plönnies, denne seddel tjenstligt.

Historisk kommentar

Dette korte brev fra en vis H. Boytin til borgmester Heinrich Plönnies i Lübeck, dateret 1. april 1573, viser, hvor hurtigt rygterne om Kettings sag spredte sig og voksede i omfang: nu tales der om et kongeligt stævnemøde i Randers i Jylland, hvor op mod 100 klagere - deriblandt flere alvorlige »blodsager« (voldssager) - angiveligt agter at møde frem, samt en anselig gæld på 1500 daler til kirkerne, som Ketting skulde skylde. Boytins forbehold - at Cort Hartwig sikkert allerede har indberettet det samme, og at han selv, på grund af sygdom og medicinering, ikke kan forlade huset for at opsøge borgmesteren personligt - giver et lille glimt af den uformelle informationsstrøm, der løb parallelt med de officielle indberetninger, og af hvor alvorligt selv rygter blev taget i den spændte situation omkring Kettings afgang.

Resumé

H. Boytin skriver den 1. april 1573 til borgmester Heinrich Plönnies i Lübeck, at han har hørt fra nyankomne bornholmere, at kongen har ladet oplæse breve på Bornholm, hvorefter op mod 100 klagere over Ketting - deriblandt flere blodsager - skal møde i Randers i Jylland, og at Ketting desuden skal skylde kirkerne 1500 daler. Han formoder, at Cort Hartwig allerede har indberettet det samme, men vil ikke undlade selv at melde det, og undskylder, at han på grund af sygdom ikke kan opsøge borgmesteren personligt.

Dokument Nr. 263

1573. 1 April. Klage over Kettings Uretfærdighed.

„Jacob Dauidts a Karlebu, wonhafftigt auff Bornholm," som er gift med en Søster til de bortdøde Berndt og Hans Kramer, søger hos Raadet i Lybek om Erstatning for „1 par oxen kosten 8 Daler, 1

oxen kostet 6 Daler, 3 oxen 12 Da= ler, 2 junge oxen vnd enn ko kosten 10 daler, 2 junge oxen vnd 2 kogge kosten 12 Daler, 2 oxen vor 12 Daler, 1 oxen 5 Daler“, desuden endnu 8 Heste; alt dette har Schweder Ketting tilvendt sig af de Nævntes Sterbboer, og paa sin Anfordring har han ikke faaet andet end „spitzige vnd spotzige“ Ord, og er desuden bleven angrebet i sit eget Hus og paa sin egen Grund, og slæbt i Fængsel, holdt her en Tid lang, og af S. Ketting ført omkring hist og her efter hans Behag m. m.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II. 4.)

Historisk kommentar

Klagen fra Jacob Davidsen af Karlebo, bosat på Bornholm, føjer sig til rækken af enkeltklager, der - ligesom Rasmus Kolers kones sag (Nr. 245) - nåede helt frem til Rådet i Lübeck i tiden omkring Kettings afgang. Davidsen, der var gift med en søster til de afdøde brødre Berndt og Hans Kramer, anklager Ketting for at have tilvendt sig kvæg og heste af en betydelig værdi fra deres dødsboer, og for, da han krævede erstatning, kun at være blevet mødt med hånlige ord samt fysisk overfald, fængsling og vilkårlig omflytning efter Kettings forgodtbefindende. Klagen er et af de mere konkrete og alvorlige eksempler på den type overgreb, som lå til grund for de mange anklager, der strømmede ind mod den afsatte høvedsmand i foråret 1573, og illustrerer, hvor personligt og direkte magtmisbrug kunne opleves af de lokale bornholmere under hans embedstid.

Resumé

Jacob Davidsen af Karlebo klager den 1. april 1573 hos Rådet i Lübeck over, at Schweder Ketting har tilvendt sig kvæg og heste af betydelig værdi fra hans svogre, de afdøde Berndt og Hans Kramers dødsboer, og at han ved at kræve erstatning kun er blevet mødt med hånord samt overfald, fængsling og vilkårlig omflytning.

Side nr. 414

Dokument Nr. 264

1573. 24 Juli. Bestalling for Matthias Tideman at være Høvidsmand paa Bornholm.

Bestalling for Mattheus Tidemann, Raadmand i Lybek, at være „houctman“ paa Hamershus i 8 Aar: Slottets Qvæg anskaffes halvt af Raadet halvt af Matth. Tideman, og Producktet deles, dog med Undtagelse af det nyfjernede Smør, han behøver til sit Bord. Fjærene af Gjæssene skal han beholde, men derfor holde Sengene i Stand. For at han skal have flittigt Tilsyn med Kjøkkenet og Smørret, har Raadet ham „vatt Köckensett ock nageuen.“ Komme hans (gerust) Heste til Skade ved Brand af Skalke etc. vil Raadet komme ham til Hjelp, naar det ikke er skeet af ham selv eller hans Folk. Han maa ikke drive Kjøbmandskab, Undersaaterne til Forprang, ikke brygge eller handle med Øl der paa Landet, uden til Slottets Nødtørst, ikke have andre Skibe, end de Pramme, Studer eller Jagter, der holdes til Slottets Behov, ikke bygge eller tilstæde andre at bygge Far= tøier af Træerne i Skovene. Han skal have Tilsyn med Raadets Stutterie der paa Øen etc. Han maa ikke skyde Vildt til Uplygt, uden det sker efter Raadets Befaling, og han skal alvorligt paasee at Ingen af Undersaaterne skyde Vildt. Han skal ikke holde uden 33 Folk paa Slottet, i Raadets Tjeneste, og ikke paa egen Haand forhøie deres Løn. Han skal have aarligt 100 Mk. i Løn.*)

(Orig. paa Pergament i Raadh. Arch. i Lybek uden Segl.)

**) Han skal ikke tjene til Hest, efter sin Afgang fra Tjenesten paa Bornholm, og der loves ham intet Lehn.*

Historisk kommentar

Bestallingen for Matthias Tideman, dateret 24. juli 1573, markerer det egentlige, varige skifte efter Ketting: hvor Cort Hartwig kun havde fungeret midlertidigt (jf. Nr. 255-258), udnævnes her en rådmand fra selve Lübeck, Mattheus Tideman, til høvedsmand for otte år ad gangen - en betydelig ansættelseslængde, der antyder et ønske om stabilitet efter årene med klager og uro. Bestallingen er usædvanligt detaljeret i sine bestemmelser om husholdningsøkonomi (deling af kvæg og produkter, smør til eget bord, gæssenes fjer mod vedligeholdelse af sengene), om forbud mod egenhandel og forprang - tydeligvis en reaktion på tidligere embedsmænds (heriblandt Kettings) tendens til at drive privat næring ved siden af embedet - samt om jagt, skovhugst og skibsbyggeri, alt sammen områder, hvor Ketting var blevet beskyldt for overtrædelser. Fastsættelsen af en øvre grænse på 33 mand i slottets tjeneste og et fast, forudbestemt lønbeløb viser Rådets ønske om at stramme den økonomiske kontrol med embedet efter den langvarige Ketting-sag.

Resumé

Rådet i Lübeck udsteder den 24. juli 1573 en bestalling for rådmand Mattheus Tideman som ny høvedsmand på Hammershus for otte år. Bestallingen fastsætter detaljerede regler for deling af slottets kvæg og produkter, forbyder ham egenhandel, forprang, øludskænkning ud over slottets eget behov, samt uautoriseret skibsbyggeri og skovhugst, pålægger ham tilsyn med Rådets stutteri og jagtforbud uden Rådets tilladelse, begrænser slottets besætning til 33 mand og fastsætter hans årsløn til 100 mark, uden ret til len efter afgang fra tjenesten.

Dokument Nr. 265

1573. 27 Juli. Tidemanns Indsigelser mod den ham tildelte Bestalling.

Skrivelse fra Matthias Tideman til Borgemestere og Raad i Lybek, hvorved han gjør Indsigelse mod den for ham udfær= digede Bestalling, der indeholder adskillige „Neuerungen“, han ikke kan være tjent med.
1. Det er ham besværligt at underholde alle Hestene paa Slottet; de „reisige pferde“ vil han nok holde, men de 4

Side nr. 415

Vognheste have stedse været holdte for Raadets Regning. Han haaber det maa blive derved. 2. Det er ham forbudet at drive Kjøbmandskab, men da det er alle og enhver, Frem= mede og Andre tilladt, „die vorigenn Amtsleute derselben auch nicht müssig gangen“, haaber han det maa være ham tilladt. Han lover saamegen Beskedenhed og Maadehold, at ingen skal have at beklage sig derover. 3. At han ikke maa brygge uden til Slottets Behov og ikke handle med Øl. Han tænker

vel ikke paa at anlægge noget synderligt Bryggerie der, men da det har været de andre tilladt, vil han ikke gjerne taale dette Forbud. Skal det dog endelig være, da maatte det ogsaa forbydes andre paa Øen.*) 4. Angaaende Skibsbygning, da seer han ikke hvad Fordel det kan være at tvinge Folk til at brænde Træ, der er nyttigt til at bygge Skibe af. Han mener, at dersom han fandt en frum Gren, da kunde det vel tillades ham at sætte den i et Skib. 5. Angaaende Vildtet, da finder han vel Grund til at skaane det, men han veed ikke hvorfor man vil paalægge ham et Baand, der ikke har været paalagt hans Formænd, og naar han ønsker at forære en af Raadet eller en anden god Ven et Stykke Vildt, han da først skal søge Tilladelse til at skyde det hos det Erb. Raad. Naar man kan betro ham Forvaltningen af hele Øen, da kan man ogsaa overlade ham Styrelsen af Jagten, uden at foreskrive ham noget, især da han bemærket, at det ikke lader sig forhindre, at En og Anden, der har Gods paa Øen, lader skyde Vildt sammesteds. 6. Han maa kun holde 33 Folk til Slottet med Karle, Drenge og Piger; men han vil henstille, om man finder det passende, at han, naar han reiser ud, ikke ligesom hans Formænd har et anstændigt Følge med sig, hvilket kunde geraade ham til Spot og Forkleinelse; desuden ere Indvaanerne „dermassen beschaffen, das man auffsicht woll vonnöten“; og Tidsomstændighederne ere ogsaa vanskelige, saa han beder, man vil træffe en bedre Forsorg til Husets Beva=

**) Herved sigtes formodentlig bl. a. til det Bryggerie, Schweder Ket= ting havde paa Wallensgaard.*

Side nr. 416

relse. 7. At han skulde gjøre Regnskab for den Tønde Gods: Mel, Brød, Øl, som Kjøbmændene erlægge, af hvad de bringe til Landet, dette kunde han vel finde sig i, naar det saaledes altid havde været holdt; men han finder, at denne Afgift er gaaet til Fogdens Bord, og saaledes haaber han ogsaa at den bliver ham til Del. 8. Den ham tillagte Besolding 100 Mk. er vel ligesaa stor, som den, andre Forvaltere have havt, men han haaber, at man ikke vil affpise ham dermed, med Hensyn paa den nuværende Tilstand og Tidens Leilighed. 9. Det hænder ofte, at han maa reise bort fra Slottet, for at holde Ret eller i andet Ærinde, og ikke kan naae Hjemmet igjen om Natten, og derfor maa indlogere sig hist og her hos Bøn= derne, hvilket er Fogden til stor Besvær. De andre Fogder have desformedelst havt Gaarde hist og her paa Landet, til Natteleie, og da Vestergaard er beqvem hertil, beder han om at maatte faae fri Forlehning paa den. Dat. 27 Juli 1573.

(Udtog efter Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Varia 1-16.)

Historisk kommentar

Tidemans indsigelser mod sin nyudstedte bestalling (jf. Nr. 264) er interessante, fordi de - fra den nye høvedsmands eget synspunkt - kaster lys over, hvorfor forgængeren Ketting så ofte var kommet i konflikt med Rådet om netop disse spørgsmål: retten til at drive handel og bryggeri ved siden af embedet, brugsretten til skovens træ til skibsbygning, jagtretten, og et tilstrækkeligt følge og en tilstrækkelig løn til at bestride embedet med værdighed. Tideman argumenterer punkt for punkt for, at de nye indskrænkninger enten er urimelige sammenlignet med, hvad tidligere fogeder har haft lov til, eller upraktiske i betragtning af øens forhold - herunder et ønske om en fast overnatningsgård (Vestergård) til brug ved embedsrejser rundt på øen. Skrivelsen viser, at Rådet efter Ketting-sagen forsøgte at stramme reglerne betydeligt for den nye høvedsmand, men at den praktiske forvaltning af Bornholm nødvendiggjorde forhandling om vilkårene selv med en så betroet mand som en lübecksk rådmand.

Resumé

Matthias Tideman skriver den 27. juli 1573 til Rådet i Lübeck og gør indsigelse mod ni punkter i sin nyudstedte bestalling: forbuddet mod at drive handel og bryggeri, kravet om at brænde i stedet for at nyttiggøre skibstømmer, den stramme jagtregulering, den lave grænse for følge og tjenestefolk, regnskabspligten for tøndegods (som hidtil er gået til fogedens eget bord), den beskedne løn, samt behovet for en fast overnatningsgård (Vestergård) ved rejser rundt på øen. Han beder om lempeligere vilkår under hensyn til tidens omstændigheder og forgængernes praksis.

Dokument Nr. 266

1573. 30 August. Inventarium over Creaturholdet paa Slottet.

Js ballt Behe tho Schlote nochmals getolt vnd inuen= tirtt: 367 Schape, 91 Lammer, 45 Köehe, 18 junge Rinder, 2 Bullen, 82 Zeigen, 32 Heicken(?), 6 Böcke, 10 Bottling, 58 Schweine, 40 junge sarcken vngefer.

(Efter et gl. Inventarium i Raadh. Arch. i Lybek. Fasc. 12.)

Oversættelse

Alt kvæget på slottet er nu på ny talt op og registreret: 367 får, 91 lam, 45 køer, 18 unge kreaturer (ungnød), 2 tyre, 82 geder, 32 kid (?), 6 bukke, 10 »Bottling« (unavngivet kreaturslag, betydning usikker), 58 svin, omtrent 40 unge »sarcken« (grise/pattegrise, betydning usikker).

Historisk kommentar

Denne korte kreaturliste fra 30. august 1573 er endnu et led i den grundige, nytiltrådte administrations bestræbelser på at få fuldt overblik over slottets besætning og økonomi efter Kettings mangeårige, dårligt dokumenterede forvaltning. At man »på ny« (»nochmals«) tæller og registrerer besætningen, tyder på, at der allerede var udarbejdet mindst én tidligere optælling samme år, formentlig i forbindelse med overdragelsen til Cort Hartwig og siden til Matthias Tideman. Den detaljerede opdeling i får, lam, køer, ungkreaturer, tyre, geder, kid, bukke og svin afspejler den betydning, slottets landbrugsdrift havde for både husholdningen og indtægtsgrundlaget.

Resumé

En optælling af 30. august 1573 registrerer slottets samlede kreaturhold: 367 får, 91 lam, 45 køer, 18 unge kreaturer, 2 tyre, 82 geder, 32 kid, 6 bukke, 10 stykker af en uidentificeret kreaturart samt 58 svin og omkring 40 unge grise.

Dokument Nr. 267

1573. 23 Septbr. Om Hans zur Teltt og Fortegnelse paa Besætningen af hans Skib.

Matth. Tidemann til Raadet i Lybek.
Han har meldt om Hans zur Teltt og hans „vnbilliges streu= ffen“, fra Rønne af; siden har den samme for Sandvig tvunget en Hollandsk Boiert til at kaste Anker hos sig, og frataget ham 8 Tønder Rug og 1 Fd. Brød, og strax ødt 2 Tdr. Rug og 1 Fd. Brød i Sandvig.
Han har anholdt Skibet, hvori der ikke fandtes det mindste

Side nr. 417

af Varer eller Proviant, han tænker de have kastet alt over= bord om Natten, for at man intet skulde finde hos dem. Denne Affaire koster ham en Del Penge. Han sender føl= gende Liste paa Skibets Besætning.
Laurens Holste von Flensborg „is sinn Luttenante gewe= senn,“ Jochim Steinbek født i Frankfort, en Landsknegt, Eg= gert Heittmann af Lybek, en Landsknegt, Hans Prose „hortt tho Konningsborch“, en Landsknegt, Matthis Möller af Dor= pat, en Landsknegt, Jochim vonn Flowelde, hører hjemme i Brandenborg, Clawes vann Peris, Hans von Schwerin, født der, Hanns vann Deltmenn, født der, Sondergelt vann Gronberch, født der, Jochim v. Wiltske hjemme i Brandenborg, Hans von Erfeltt, der hjemmehørende, Lands= knegt, Jørgen Lifflender født i Wenden, Henrik von Leuen, født der, Hans v. Lüneberg født i Radas, Henr. vann Der= sten, „gelegenn bi Hamell, Matt. Lifflender de Capteine sinn Junge, Hanns thor Teltte de Capteinn, bordich binnen Reuel, Tomes Monebo dar bordich“, Hinr. vonn Kalcken, født der, Seuerinn von Hobno (Hobro?) født der, Strom van Utricht, født der, Knudt vann Alborch, født der, Ludv. Möller von Stargartt. Baadsmændene vare: Jochim v. Harborch, en Bøssestytte, Niels Povelsen fra Kjøbenhavn, Peter Albertsen fra Warberg, Hans Christoffersen fra Langeland, Hans Thor= sen fra Bostad, Hans Monsen fra Skotland.

(Efter Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. II.)

Historisk kommentar

Fortegnelsen over besætningen på Hans zur Teltts anholdte skib, indsendt af den nye høvedsmand Matthias Tideman den 23. september 1573, dokumenterer en broget flåde af landsknægte, søfolk og bådsmænd fra hele Østersøområdet - Flensborg, Frankfurt, Lübeck, »Königsberg«, Dorpat, Brandenburg, Schwerin, Reval, Aalborg, Stargard, København, Varberg, Langeland, Skotland med flere - et typisk billede af 1500-tallets internationale, sammensatte skibsbesætninger. Sagen mod Hans zur Teltt for ulovlig kapervirksomhed (»vnbilliges streuffen«) mod en hollandsk boyert ud for Sandvig føjer sig til rækken af sørøveri- og kaperproblemer, som prægede farvandene omkring Bornholm i denne periode, og viser den nye høvedsmands prompte og handlekraftige reaktion sammenlignet med den tidligere, ofte kritiserede administration under Ketting.

Resumé

Matthias Tideman indberetter den 23. september 1573 til Rådet i Lübeck om Hans zur Teltts ulovlige kapervirksomhed ud for Sandvig, hvor han tvang en hollandsk boyert til at ankre op og fratog den korn og brød. Tideman har anholdt skibet, hvorpå der intet af værdi fandtes, da besætningen menes at have kastet det over bord om natten, og indsender en detaljeret liste over skibets besætning af landsknægte og søfolk fra hele Østersøområdet.

Dokument Nr. 268

1573. 8 Octbr. Kongen ytrer sig tilfreds med den ny Hovidsmand. Hans zur Teltt maa man bare over med, da det kun er et Røv, at han har grebet til og taget Noget; han maa ikke længere opholdes. Da Ridefogden Frantz Holst hemmelig er undveget, maa man henstille den Sag til Tiden: han vil ikke undgaae den fortjente Straf.

Ann Mattheum Tidemann, Ambtman auff Bornholm.
Fr. II. Vnnß ist eur schreibenn gestern alhier behendigt worden, worauß wir zu gnedigstem gefahllenn verstandenn, daß Jhr vonn einem Ehrsahmen Rhat zu Lübeck, vnsern besondern lieben Nachbarnn, zu Jhrem Ambtman vnd vorwesernn vnn=

Side nr. 418

fers Landts Bornholm verordnet, vnnd euch der verwaltung wie vermerket, mit getreuwen vleiß angelegenn sein last. Vnnd wie wir nit zweiffeln, Jhr euch, eurem vnderthenigisten erbie= ten nach, fürter darinnen aller gebüer betzeigen, daß Landt auch in vleißigfer aufffsicht, vnnd dermassenn gutter Justitien halten werdenn, daß weder Clagenns, noch einsehens notig, als wollenn wir vnnß, euch auch hinwider mit gnaden lassen beuohlen vnnd eur gnedigister Koning vnd Her sein.
Soviel erstlich Hansen zur Teldt anlangt, ob wir woll ann seiner begunstigung gar keinen gefallen habenn, vnnß auch woll vorsehen, nachdem er sein abfertigung vnnd noturfft vonn vnnß bekommen, daß er vnlengst wider auff Ozell solt angelangt seinn, jedoch weill Jhnen die not, wie von euch selbs angetzogen, darzu gedrungen, daß er hat müssen zugreiffen, sich vnnd seinn beihabendt volck domit zu retten etc., kan man es so genauw mit Jhm nit nehmen. Derwegen Jhr Jhnenn sambt seinem volck lenger nit auff oder anhalten, sondern sei= nen Curß vngeseumbt paßirenn lassen, ime zu der behueff auch souiell thunlich, gute befürderung erzeigen wollet.
Mit dem Ridefoigt Hanß (Frantz) Holsten, hat eß auch sein maß, weill er entwonden vnnd sich heimblich vonn dem Landt abgebenn, vnnd wirdt aber inn die lenge der verdienten straff nit entfhliehenn mügenn, daß wan der Zeit, die inen woll wirdt zu recht brinngen, zubeuehlen.
Welches wir euch hin= wider in antwort, auff eur vnderthenigist schreibenn, zu gebe= tener erclerung, nit verhalten wollen.

(Geh. Arch.)

Oversættelse

Til Mattheus Tideman, forvalter (»Ambtman«) på Bornholm. Frederik II. Eders skrivelse er os i går blevet overbragt her, hvoraf vi med nådig velbehag har forstået, at I af et ærbart råd i Lübeck, vore særlige, kære naboer, er blevet forordnet til forvalter og administrator af vort land Bornholm, og at I lader Eder forvaltningen, som anmærket, være angelegen med tro flid. Og eftersom vi ikke tvivler på, at I efter Eders underdanigste tilbud fremdeles vil bevise al skyldig omhu deri, og holde landet under omhyggeligt tilsyn samt en sådan god retspleje, at hverken klager eller indgriben skal være nødvendig, vil vi til gengæld også lade os være Eder en nådig konge og herre.
Hvad først Hans zur Teltt angår, om vi end slet ingen glæde har af hans begunstigelse - vi havde jo ventet, at han, efter at have fået sin afskedigelse og fornødenhed fra os, snart igen skulle være ankommet til Øsel - så tvang dog nøden, som I selv har anført, ham til at gribe til dette middel for at

redde sig selv og sit medbragte mandskab, og man kan derfor ikke tage det så nøje med ham. Derfor skal I ikke længere opholde eller tilbageholde ham med hans folk, men lade ham fortsætte sin kurs uden ophold, og desuden i det omfang, det er muligt, vise ham god befordring til hans behov. Med ridefogeden Hans (Frantz) Holst forholder det sig ligeledes således: eftersom han er unddraget og hemmeligt har begivet sig bort fra landet, vil han dog ikke i det lange løb kunne undgå den fortjente straf, hvilket vi vil lade komme an på tiden, som nok vil bringe ham for retten. Dette har vi ikke villet undlade at give Eder til svar, som forlangt forklaring, på Eders underdanige skrivelse.

Historisk kommentar

Frederik II's brev af 8. oktober 1573 til Matthias Tideman er kongens formelle, nådige anerkendelse af det nye styre på Bornholm efter Kettings afgang, og danner en markant kontrast til de mange kritiske kongebreve, der prægede Kettings sidste år (Nr. 251-252 m.fl.). Kongen udtrykker tilfredshed med Rådets valg af forvalter og lover selv at være en nådig herre, så længe god retspleje og tilsyn opretholdes uden anledning til klager. To konkrete sager afklares samtidig: Hans zur Teltts ulovlige kapervirksomhed (jf. Nr. 267) undskyldes med henvisning til nød, og kongen pålægger Tideman at lade ham og hans folk fortsætte uhindret - et bemærkelsesværdigt eksempel på kongelig overbærenhed over for en søfarende, der formentlig havde forbindelser af værdi for kronen. Ridefoged Frantz Holsts flugt fra landet, formentlig for at unddrage sig ansvar i en verserende sag, henskydes derimod til fremtiden, med kongens forsikring om, at straffen nok skal indhente ham. Brevet illustrerer dermed den nye, mere afslappede tone mellem kongemagten og den lybske administration efter afviklingen af Ketting-sagen.

Resumé

Frederik II svarer den 8. oktober 1573 Matthias Tideman, at han med tilfredshed har erfaret hans udnævnelse til forvalter af Bornholm, og lover at være en nådig konge, så længe god forvaltning og retspleje opretholdes. Han pålægger Tideman at lade Hans zur Teltt og hans folk fortsætte uhindret, da nøden undskylder hans kapring af den hollandske boyert, mens den flygtede ridefoged Frantz Holsts sag overlades til tiden, idet kongen forsikrer, at han ikke vil undgå sin fortjente straf.

Dokument Nr. 269

1573. 29 Octbr. Bestalling for Johan Urne at være Jurisdictsfoged.

Wij Frederich etc. G. a. w. Att wij nu haffue tiill= sfickitt och befalett Oß Elskl. Johann Wrne Clausßis søn, vor Mand og thiienner, att schulle were Jurisdictzfougitt paa wortt Lannd Borinngholm, och thermett att haffue Prouester, Prester, Sognnedeygnne, Kirckeuergernne og alle anndre gestlige, ther= paa Lanndtt boenndis, och alle gestliche sager wbj forsuar,

---

Side nr. 419

och paa wore wegnne opbere aff thennom alld huiß rennthe och Jnndkompst wist och wuist, som oß och kronen med rettbe kannd tiilkomme, huorfor hannd aarligenn skall giøre oß gode Rebe og Regennskaff, och halffpartthenn theraff att komme oß tiil beste og thennd annden halffpartt bode aff wiße og wuiße Rennthe og inndkompst schall hannd for sig selff mue beholde, tiill saa lennge wij

annderledis therom tiilsigennbes worder. Dog schall hannd aldelis inthet befatthe sig mett hueß skyld og lanndgilde, som pleyer og bør att giffuis tiill Kirckernne, Presternne og hospitalenne, och thennom tiilkommer mett rettbe; menn thett wbehinndrit lade thennom følge. Och schall hand holde forne the Gestliche wed Loug, skell og rett, og thennom forsuare og hanndthaffue, og icke tiilstede, att the emod Lou= genn wforrettis, eller och thennom mett nogenn ny wtseduan= lige paalegge besuere wbi nogenn Maade. Bedenndis og biu= dendis menige Prouester, Prester, Sognnebeygne, Kirckethien= nere, Prestethiennere, og alle anndre gestlige, paa forne wortt lannd Borinngholm boenndis, atti retthe elther hereffther att suare forne Johann Wrne, giffuendis og giørendis hannom, paa wore wegnne, alld hueß rett og rettighett, oß og kronenn bør og tiilkommer med rettbe, og aldelis inngenn hinnder el= ler forsanng therpaa gior hannum wbj noger maade. Actum Koldinghuß 29 Octobris Aar etc. mdlxxiij.*)

(Staanske Register Nr. 1. Fol. 43. a.)

**) Aar 1600 den 24 Juli fik Johan Wrne til Balsø Quittants for Jurisdixen paa Bornholm fra Phil. Jacobi 1573, han modtog den og til samme Dag 1577, han igjen blev den qvit; saa og for to Pendinge Skatter, der vare bedagede til Luciæ 1574 og Catharinæ 1575 etc. (Sk. Reg. 3. Fol. 127. a.)*

Oversættelse

Vi Frederik osv. Gør alle vitterligt: At vi nu har tilskikket og befalet vor elskelige Johan Urne, Claus's søn, vor mand og tjener, at være jurisdiktionsfoged på vort land Bornholm, og dermed at have provsterne, præsterne, sognedegnene, kirkeværgerne og alle andre gejstlige, der bor på landet, samt alle gejstlige sager i sin varetægt,
og på vore vegne oppebære af dem al den rente og indkomst, vis og uvis, som os og kronen med rette kan tilkomme, hvorfor han årligt skal gøre os god rede og regnskab, og halvparten deraf skal komme os til bedste, og den anden halvpart, både af vis og uvis rente og indkomst, må han beholde for sig selv, indtil vi giver anden besked derom. Dog skal han slet intet befatte sig med den skyld og landgilde, som plejer og bør at gives til kirkerne, præsterne og hospitalerne, og som tilkommer dem med rette, men lade dem beholde den uhindret. Og han skal holde de nævnte gejstlige ved lov, skel og ret, forsvare og beskytte dem, og ikke tillade, at de gøres uret imod loven, eller at der pålægges dem nogen ny, usædvanlig byrde på nogen måde. Vi beder og byder samtlige provster, præster, sognedegne, kirketjenere, præstetjenere og alle andre gejstlige, der bor på vort forannævnte land Bornholm, at de herefter retteligen skal svare fornævnte Johan Urne og på vore vegne give og yde ham al den ret og rettighed, som os og kronen med rette bør og tilkommer, og at der aldeles ingen hindring eller forsinkelse gøres ham derpå på nogen måde. Givet Koldinghus 29. oktober år 1573.

Historisk kommentar

Denne bestalling for Johan Urne, Claus's søn, som jurisdiktionsfoged på Bornholm, dateret 29. oktober 1573, viser kongemagtens fortsatte, parallelle administration af øens gejstlige forhold ved siden af Rådets verdslige styre gennem høvedsmanden på Hammershus - en tostrenget forvaltningsstruktur, der også nævnes flere gange tidligere i samlingen (jf. bl.a. bispetiende-bestemmelserne i landebogsudtoget, Dokument 231). Urne tildeles retten til at oppebære den kongelige rente og indkomst af de gejstlige embeder, med pligt til årligt regnskab og deling af indtægten med kronen, men udtrykkeligt afskåret fra at røre kirkernes, præsternes og hospitalernes egen landgilde. Samtidig pålægges han at beskytte de gejstlige mod overgreb og nye, usædvanlige

byrder - en bestemmelse, der kan ses i lyset af de gentagne klager over vilkårlig embedsførelse, som havde præget Kettings tid. Den vedføjede fodnote, der dokumenterer Urnes kvittering for embedet så sent som i 1600, viser, at han bestred stillingen i en meget lang årrække.

Resumé

Frederik II udsteder den 29. oktober 1573 en bestalling for Johan Urne, Claus's søn, som jurisdiktionsfoged på Bornholm, med ansvar for provster, præster, sognedegne, kirkeværger og øvrige gejstlige. Han skal årligt oppebære og dele den kongelige rente og indkomst af de gejstlige embeder med kronen, men må ikke røre kirkernes, præsternes og hospitalernes egen landgilde, og skal beskytte de gejstlige mod overgreb og nye byrder. En fodnote oplyser, at Urne stadig kvitterede for embedet i 1600.

Dokument Nr. 270

1573. 5 Novbr. Om Hans zur Teldt m. m.

Matth. Tideman til Raadet i Lybek: Den 31 Octbr. er hans Tjener kommen med et Brev fra Kongen, hvoraf han sender en Gjenpart. Efter Kongens Befaling vil han lade

---

Side nr. 420

Hans thor Telt passere til Øsel, men denne er endnu „vnnütz und vorß“. Han tænker at reise uden en Orseide, men han skal nok passe ham op. Hvad den af hans Skytter angaaer, der har forøvet et Drab, da vil Retten i Tiden udvise, hvad deraf vil flyde. Han vilde ønske, han aldrig havde seet disse Folk: de koste ham over 20 Daler, der ere kastede bort. Angaaende Kjøbmandskab vil han see det gaaer efter Billighed. Kongen har i forrige October sendt M. David Callius, en Canonicus i Lund, med et Skattebrev, at hver Bonde skal betale 2 Daler. Det vil falde de arme Bønder surt, men Pengene maa ud, da M. David ikke reiser før han faaer dem.
Han beder om Permission paa 14 Dage, for at udrette nogle Sager af Vigtighed i Lybek. Af Hammershus etc.

(Efter Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. II.)

Historisk kommentar

Tidemans indberetning af 5. november 1573 samler flere løse tråde: sagen om Hans zur Teldt afsluttes ved, at han får lov til at fortsætte til Øsel, om end Tideman stadig anser ham for en uvederhæftig person, der har kostet slottet over 20 daler forgæves; en drabssag blandt hans skytter overlades til rettens gang; og der berettes om udsendelsen af magister David Callius, en kannik fra Lund, med et kongeligt skattebrev, der pålægger hver bonde på Bornholm 2 daler i skat - en byrde, Tideman selv erkender vil falde de fattige bønder svært, men som ikke kan udskydes, da udsendingen ikke vil forlade øen, før pengene er indsamlet. Brevet viser den nye høvedsmands pragmatiske, om end kritiske forhold til både lokale sager og kongelige krav, og hans egen anmodning om orlov til Lübeck understreger den fortsatte tætte forbindelse mellem embedet og Rådet.

Resumé

Matthias Tideman indberetter den 5. november 1573 til Rådet i Lübeck, at han efter kongens befaling lader Hans zur Teldt fortsætte til Øsel, skønt han anser ham for uvederhæftig; en drabssag blandt hans skytter overlades til retten. Han melder om udsendelsen af kannik David Callius fra Lund med et kongeligt skattebrev om 2 daler pr. bonde, hvilket vil falde bønderne svært, men ikke kan udskydes. Han beder om 14 dages orlov til at ordne vigtige sager i Lübeck.

Dokument Nr. 271

1573. 29 Novbr. Beretning fra Hans thor Teldt til Kongen om hans Reise m. m.

Hans thor Teldt til Kongen: Hans Maist. veed, at Claus von Ungarn havde paa Kongens Vegne sendt ham ud at krydse paa en Fribytter „Rothen Johann", der var Kongens afsagte Fjende. Opholdt af Vind og Veir havde han maattet tøve en Tid lang under Bornholm, og da det skortede paa Proviant, havde han sendt 2 Landsknegte til Hammershus, og bedet om et Par Tønder Brød og Øl; men Cort Hartvig sagde, at han ingen Befaling havde af Raadet i Lybek, og var ikke i Kon= gens Ed, saa han havde intet faaet. Imidlertid føiede Vin= den, og han tænkte at løbe til Kjøbenhavn, men en stærk Storm, i hvilken han mistede et Anker og en Baad, tvang ham til at løbe tilbage til Bornholm. Han kom til „Swan= ning", og sendte Bud om Hjelp, men Borgemesteren svarede, at han fik hverken Anker eller Baad.
Han holdt nu Skibsraad, og Skipperen og Landsknægtene mente, man maatte „auß der not eine thugent machen, das Le= ben were natürlich"; det skeer til Kongens Tjeneste og vi kunne forsvare det: „den das geschütz vnd de pincke vnd wir ahrmen

---

Side nr. 421

Lanst megen jo des anckers in vnsen noden werdich sein." De gik saa iland, toge Baad og Anker, og have paa Hjemrei= sen leveret alt tilbage.
Da han nu var kommen til Kjøbenhavn, og i Frederiks= borg havde overgivet Kongen Claus von Ungarns Breve, be= gav han sig strax paa Hjemreisen, men under Gulland kom en Storm paa ham, som tvang ham til at gaae tilbage til Bornholm.
Da han nu laae her for Anker, som en hollandsk Bojert, og uagtet hans Raaben m. m. seilede den paa ham, bræffede hans Bugspryd og tog Foksen bort, og Skipperen svarede ham desuden ubeskedent: „Du hast grosse Nodt". Nu lod han ham mærke hvor stærk han var, og da gjorde Hollænderen Und= skyldning, tilbød ogsaa at afstinge for Skaden. Imidlertid gik han iland og beklagede sig for Fogden, og denne lod ham og hans Folk komme iland, forhørte dem, vilde ikke tro hans Be= stalling, beskyldte ham for Fribytterie og arresterede dem alle, og medens de vare arresterede have de Lybske Kjøbmænd plyn= dret og spoleret Pinken.
En Bonde havde overfaldet en Landsknegt med Hug og Skjældsord, og „Lansten" havde saaret ham, saa han nu var død. „Lansten" sidder endnu paa Bornholm, han beder Kon= gen lade ham komme løs, da Drabet er skeet af Nødværge. Hans Folk ligge i Kjøbenhavn, og da Skatmesteren ikke er tilstede, have de maattet pantsætte deres Gevær og Klæder, han beder om, at de maa blive indqvarterede. Dat. Frede= riksborg.

(Efter Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. II.)

Uden Udskrift.

Historisk kommentar

Hans thor Teldts beretning til kongen af 29. november 1573 fortsætter og afslutter historien om hans problemfyldte togt (jf. Nr. 270): efter at være blevet afvist ved Hammershus, forsynet med proviant af nød, drevet af storm til København og tilbage, og endelig havnet i en voldsom episode med en hollandsk boyert ud for Bornholm - hvor han selv blev arresteret af fogden på mistanke om fribytteri, mens hans skib angiveligt blev plyndret af lybske købmænd imens - tegner beretningen et billede af et togt præget af uheld, mistillid og jurisdiktionskonflikter mellem kongens udsendte kapere og de lokale myndigheder. Episoden med landsknægten »Lansten«, der dræbte en bonde i selvforsvar og nu sidder fængslet på Bornholm, og bønnen om indkvartering for hans folk i København, viser de menneskelige following-on-konsekvenser af sådanne kapertogter. Sagen belyser tillige, hvor usikker retsstillingen for kongeligt udsendte kaperfolk kunne være over for lokale embedsmænd, der ikke uden videre stolede på deres legitimation.

Resumé

Hans thor Teldt beretter den 29. november 1573 til kongen om sit uheldsvangre togt: efter forgæves at have søgt proviant ved Hammershus, blev han drevet af storm til København og tilbage til Bornholm, hvor han kom i strid med en hollandsk boyert og efterfølgende blev arresteret af den lokale foged, mistænkt for fribytteri, mens hans skib angiveligt blev plyndret af lybske købmænd. Han beretter desuden om en landsknægt, der har dræbt en bonde i nødværge og nu sidder fængslet på Bornholm, og beder om løsladelse for ham samt indkvartering for sine folk i København.

Dokument Nr. 272

1573. 6 Decbr. Schweder Ketting til Raadet i Lybek om Rasmus Kolers Kone. Kettings og Ridefogdens Frantz Holsts Forhold til Sagen og mellem dem selv indbyrdes. Dommeren og de 12 Mænd bleve fældte, og 2 Vidner, som havde vidnet i Sagen, bleve arreste= rede, dømte fra Æren, og maatte kjøbe Ære og Gods af Kongen. Disse Bøder tilhørte egentlig Raadet, men Kongen har tilegnet sig

---

Side nr. 422

dem og dette ere de første Bøder, Kongen paa den Maade har ta= get. Frants Holst blev ogsaa arresteret, maatte udstæde en Forpligt inden 4 Uger at optinge med Kongen og forlige sig med Konen, men sneg sig fra begge Dele m. m.
Erbar etc. Mach Jck J. E. H. W. nichtt bergenn, datt my derfeluigenn Schriuentt, des datt. Lub. denn 14 Nouember allhir denn 6 December dusfes itzigenn Mantles neuenstt Frans Holsttenn, gewesener Rydefogt, Supplicationm, och der Konn. Maytt. tho Dannemarckenn Extractt ann hernn Mattheus Thiman gedain enttfangenn, nach mynem Eintfaltt, nach auerlesende vörstandenn. Hiruy, Grottgunstt. hernn, Mach Jck J. E. H. W. epnenn warafftigenn borichtt nichtt ver= gennn, vnnd hesft sich anfenclick alfo, wo Frans Holfte ann thut thogedragenn, datt hee, Ampttes haluenn ein los, snöde Wiff, datt thouörnn ock böfes angerichttett, venclick vp tho Slachte fende. Datt Jckett Ehme scholde thouörnn bouakenn hebben, is nicht war; menn alse hee hörde, geistlike vnnd

Welttlike vp datt Wiff klagedenn, ehres vnchristlikenn, lögenafftigenn leuendes hallwenn, hesft Ehme sinn Amptt darhen gedrungenn, datt he sey vpsende. Wass dar by 8. Dage, leth fee tho Dinge vöhrenn, vnd leth Ördell vnnd rechtt auer sey gain. See wortt gesthupett. Alse nu de Dinckvoigtt, vnd 12 Mans, vor de Kon. Maytt., ehres gesprakenn Ördels sitterett sintt wordenn, vnd dusfe Frans Jmgelifenn, doin bogerede hee van my, Jck ehme doch bowifs geuenn muchtte, datt hee sulcken Wiff vth mynem bouell vpgesentt hadde, wo Jck denne ock dede: leth my dunckenn, hee wer ein Dener, datt hee vnnd dergelifenn saken wachtten muste. Alse nu de Dinckvoigtt vnnd 12 Mans ehres örbels halluenn geuellett, ock 2 Thuegenn, dee inn der saken gethuegett, inn geuenck= nisfe, neuenstt Frans gesettett, vnnd sich darna mitt swaren gelde ehre Ehr vnnd gudt vonn der Konn. Maytt. gelöfset, welcker Broke soh J. E. H. W. hadde tho gehörtt, vnd is ditt de erste Bröke, der sich de Konn. Maytt. angenamenn.
Grottgunstige hernn, alfe nu dusfe Dinckvoigtt vnnd 12 Mans, enttleddigett, Börgenn steldenn, so bleff Frans Holfte bofitten.

Side nr. 423

So schreff Jck noch auermals ann denn Stadtholder, datt hee soh nichtt mehr alse ein Dener were, vnnd all wes hee ge= dain, wer sines Ampttes haluenn geschein. Solckes halp ock nichtt. Nu hefft Frans nichtt geördelt, vnnd de Domslude sintt gestraffett, wo kan J. E. H. W. Dener bröckafftlich wer= denn, wenn hee deitt wes J. E. H. W. ehme beuelenn. Alse nu Frans sulfer langenn genenckniffe, wo lichttlifenn thoerfinn= den, gerne enttledigett gewefenn, doin gaff hee sine egenn handt= schrifft vth, darjnne hee sick vörplichttede by ehrenn, thruwenn vnd gudenn glouenn, datt hee sick bynnenn 4 Wefenn mitt der Konn. Maytt. vnnd ock dem lofen Wiue vörlifenn wolde, ed= der ock weddervmme jnnholdenn, wo sulckes sine handtschrifft vthwifett. Doin hee nu tho hus kam, sede hee my woll, datt hee binnen 4 Wefenn wedderumme jnnholdenn muste, wenn van dem Wilfore, sick mitt der Konn. Maytt. vnnd dem Wiue sick thovörlifenn, sede hee my nichtt. Doin thoch hee öuer, bo= gerde auermals myne vörschrifft ann denn Stadtholder. Alse hee nu tho Kopenhagenn kumptt, spraeck hee den Stadtholder ann, bede ehme myne Breue, vnd wedder van dar vnangesein hee sick mitt der Konn. Maytt. vörlifenn schulde (?). Alse nu vörmerckett, hee van dar vnd wedder vp Bornholm was, schrifft de Stadtholder Mertten Wensterman an my vnnd Frans Holsttenn siner vörschriuinge eyne warafftige Copie, bogerde ick Frans darhenn holdenn schulde, datt hee kehme vnnd dede siner vörplichttinge genoch. Alse Jck nu sine handtschrifft sach, leth Jck de Copie affschriuenn, sende de Frans jntt Landt. Darna kumptt hee tho my tho Schlathe. Sede Jck: »Frans, watt bedeftu lest tho Köpenhagenn, nachdem Du dine sake nichtt affrichttest, vnd hefft by so vörplichttet?« Dar vp antwerde hee my vorth, »hee hadde sin Dage sulck eine handtschrifft, alse de Copie ludde, nichtt vthgegeuenn, see muchtten schriuenn watt see woldenn.« Daruy gaff Jck ehme, wo hee nichtt Nein seggenn kann, ein hertt antwortt: hee scholde sein watt hee sede: solcke Lude mustenn soh i Sehle im Liue hebbenn; datt werenn graue worde, de hee sede, sulcke Worde woldenn de sake nichtt gudt maken. Doin menede hee, (hee) hadde tho=

Side nr. 424

vörnn, hernn vnd Vörsten gedentt, ein ander wegnn werr ock Brodt: »Wultt Du darann iß idt tith Du by vörsegestt.« So issett vmme de sake vnd nichtt anders. Alse Jck nu van mynen Ampte affgesettett, refende Jck mitt des Schlathes De= ners, vnd botalde eynem idernn woll, so refende Jck mitt dusse Fransse Ao. 73 inn dem Pinrsten (?), gaff ehme alles wes hee bett vp de titt vördenett,

sunder i klidt alse eynen Reisigen Knechtte egett, scholde Cort Herttkinck, J. E. H. W. Stadthol= der, ehme geuenn, wo Jck ock nichtt anders weth hee gekregenn. Darvan werth Cort boschedt weten. So sy Jck dussenn Fransse van wegenn J. E. H. W. nichtt i Penninck schuldich, dan= ckede my inn Corde siner Zegenwardicheitt gantz denstlick, mitt hogem ehrbedens, sulckes tho röhmen vör Jdermennichlick. Nu schrifft hee an my ehme noch 7 Ellen Boderdock, 6 Ellenn Parchenn, i Par Steuell nastain (?). Wett dar gar kein boschedt vann. Wenn datt war wer, is idt bauenn 2 Daller nichtt vell, sunde ehme de ock woll geuenn hebbenn, menn idt is so klar nichtt. So sy Jck van Frans Holsten geschedenn, vnd ehme hinder my gelathenn. Alse Jck nu tho Lübeck was, heuett Frans jnn druncener wyse ein Nomorr (?) ann mit 2 Wyferenn, dar was datt snöde Wiff mitt, jagett see mitt siner Büssenn, drouwett see dott thoschetenn, dar denne vaft all de bynnenn Rotten genoch mitt thoboinde (?), menedem see woldenn idt vörlifenn, wo see denne ock mitt dem eynenn Wiue dedenn, men mitt dussem Wiue was Jdt vnnmögelick. See slurs henn auer (?), frech Kon. Maytt. Breff, datt Cort schulde ehne handt= vaft makenn. Darauer weeck hee vam Lande. Sulckes hadde Jck edder Cort ehme nichtt boualenn. Watt wil hee nu seg= genn, hee sy mynenttthaluenn inn sulcke geuenckniffe gekamenn, vnd misse datt sine. Jck sy ehme, wo angethogenn, nichtt i Penninck schuldig. Men nu hee gewecken, sintt hir vast vell Lude, de my ock J. E. H. W. schuldich sintt, welcker hee ein Register van hadde, seggenn nu datt see ehme botaltt, datt see mitt hogen Ehdenn, vnd ock ein Partt mitt leuendigen Thuegen bowysenn, so wertt J. E. H. W. hir ein gunstich innseintt jnne doin, datt Frans, so hee wes enttfangen, wedder=

Side nr. 425

umme botalde, worvann Jck inn korth ein klar Register vann my sendenn will. Vorhape J. E. H. W. wertt dussenn Myn= schenn vperleggen, datt he my dörch sin mennichfoldige drow= schriuentt vnbewören lathe vnd reken sick datt vngelucke suluen vnd nichtt my tho. Sulckes hebbe Jck J. E. H. W. vp dus= senn vnnachttsam, wo hee alltitt gewesenn, Mynschenn nichtt bergenn können. J. E. H. W. gefellige Denstte tho leisten sy Jck geneigtt. Datt. Wallensgarden vp Bornholm denn 6 December Ao. etc. 73.
J. E. H. W. W. Dener
Schweder Kettingk.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II. 4.)

Oversættelse

... i mellemtiden betalt, hvorom Jeg i Korthed vil sende Eder et klart Regnskab. Jeg haaber, at E. Erb. Vished ikke vil lægge dette Menneske til Last, at han gennem sine mangfoldige truende Skrivelser vil unddrage sig og lægge Ulykken paa sig selv og ikke paa mig. Saadant har Jeg ikke kunnet fortie for E. Erb. Vished om dette ubetænksomme Menneske, som han altid har været. Til at gøre E. Erb. Vished gunstige Tjenester er Jeg redebon. Givet Wallensgaarden paa Bornholm den 6. December Anno etc. 73.
E. Erb. Visheds Tjener
Schweder Kettingk.

Historisk kommentar

Kettings brev af 6. december 1573 til Raadet i Lybek afslutter en langvarig og indviklet sag om ridefogden Frantz Holsts forhold, der involverer flere lag af mistillid: en anklage mod en kvinde for utugtigt levned, en dom afsagt af tingfoged og 12 mænd, disse dommeres senere fældelse og bøder til kongen, samt Frantz Holsts eget uafklarede regnskab og hans flugt fra landet efter at være blevet mistænkt for underslæb af penge, som lybske borgere havde til gode. Ketting søger gennem hele brevet at fralægge sig ansvaret for Holsts handlinger og henviser til, at han selv har afregnet retmæssigt med ham, mens skylden for det udestaaende alene skal tilfalde den flygtede Holst. Brevet, skrevet fra Wallensgaarden kort før Kettings egen afgang fra Bornholm, viser den vanskelige position, en høvedsmand kunne befinde sig i over for underordnede embedsmænds selvstændige og ofte tvivlsomme forretninger.

Resumé

Schweder Ketting skriver den 6. december 1573 til Raadet i Lybek om sagen mod ridefogden Frantz Holst, der havde ladet en kvinde med et daarligt rygte fængsle og retsforfølge; tingfogden og de 12 mænd, der dømte i sagen, blev senere selv fældet af kongen og maatte bøde. Ketting redegør for sit eget mellemværende med Holst og hans afregning med ham, og fralægger sig ansvaret for Holsts senere flugt fra landet og hans udestaaende gæld til flere borgere, som Holst nu selv maa bære skylden for.

Dokument Nr. 273

1573. 16 Decbr. Hans zur Teldt er afreist. Om Wallensgaard, som Ketting vil sælge, og som ikke bør komme i en Dansk Kjøbers Hænder.

Matth. Tideman, som formodentlig har faaet en Irette= sættelse, melder Raadet i Lybek, at han har modtaget deres Skrivelser af 10 og 21 November, og et Brev fra Claus von Ungarn, Stadtholder til Arnsborg paa Øsel, om Hans zur Telt. Han har ladet ham og Folk passere, og nødtørftigt for= synet dem med det Fornødne til Reisen til Øsel; men han og Folk have først maattet udstæde en tilbørlig „Orpfede“. Man siger, at han er løbet til Kjøbenhavn istedetfor til Øsel. Det gjør ham ondt, at han har maattet anholde ham, men han kunde ikke andet; thi en Fisker klagede, at han i Fiskertiden havde taget en Baad fra ham, en Byes Øvrighed, at han havde taget et Anker, og Skipperen og Kjøbmændene paa Boierten, at han havde øvet Vold mod dem, indtaget Boier= ten etc. Angaaende Schweder Kettings Wallensgaard, som han maa sælge „den es will seine gelegenheit nicht sein, das er den lenger gebrauche“, da er der en Mand i Kjøbenhavn, der vil kjøbe den, men han ønsker ikke, at den skal komme i denne Mands Hænder, „han darvß allerlei beschwer weiter erfolgen wurde.“ Schweder vil helst sælge den til det Erb. Raad, og

---

Side nr. 426

dersom dette ikke kjøber, da bliver den solgt til denne Mand; thi Schweder siger: „der Hoff ist sein, er mag ihne verkauffen oder machen damit was er will, diß hatt er mich zur andt= wort gegeben“. Dersom Gaarden kommer i hin Mands Hæn= der, da er derved allehaande at betænke, hvilket Raadet nok veed bedre end han. Schweder holder den i en saa høi Pris, som den neppe er værd, men det var dog godt, at den blev ved Huset etc. etc.

(Efter Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II.)

Historisk kommentar

Matthias Tidemans skrivelse af 16. december 1573 til Raadet i Lybek behandler to sager: dels Hans zur Teldts videre skæbne, der efter at have faaet passage og udrustning til rejsen til Øsel i stedet er sejlet til København, hvad der har paadraget ham anholdelse, formentlig fordi han undveg de anklager, der var rejst mod ham for tyveri af baad, anker og øvet vold under sit ophold paa Bornholm; dels Schweder Kettings salg af sin gaard Wallensgaarden, som Ketting ønsker at afhænde, men helst til Raadet selv frem for til en dansk køber i København, af frygt for de vanskeligheder, det kunne medføre, hvis gaarden kom paa danske hænder. Sagen illustrerer den vedvarende bekymring for bornholmsk jord og ejendoms overgang til danske ejere i denne periode, hvor øens tilhørsforhold til den lybske pant endnu var en levende realitet.

Resumé

Matthias Tideman melder den 16. december 1573 Raadet i Lybek om Hans zur Teldt, der efter at være anholdt paa mistanke om at ville flygte til København i stedet for til Øsel, nu er rejst afsted uden at have gjort sagerne mod sig klar; samt om Schweder Kettings ønske om at sælge sin gaard Wallensgaarden, helst til Raadet, da han frygter følgerne, hvis den kommer i en dansk købers hænder.

Dokument Nr. 274

1573. 26 Decbr. Hans zur Teldt, som af Stadtholderen paa Øsel var sendt ud at krydse paa en Sørøver Røde Johan, var uagtet sin Kongelige Bestalling sat i Fængsel, og hans førende Pinke, som Lybek= kerne havde besat med deres egne Folk, var af nogle Lybske Kjøb= mænd plyndret og ruineret m. m.

Ann Mattheum Tietmann, Lubisch Ambtmann auff Bornn= holm.
Fredr. II. ... Welcher gestaldt auff vnnserm Landt Born= holm von euch vnnd eurenn Landtzleutenn, etzlich Lubischen, gegen Hansenn zur Theldt, so vonn vnnserm Stathalter auff Ozell abgefertigt gewessenn, vorfahrenn worden, hat er vnnß nach der Lenge vndertheniqist zu seiner ankunfft alhier bericht, welchs dan mit eur vorclag gar nit vbereinstimbdt. Nuhn het= ten wir vnnß zwar so wenig vorsehenn, alß Ihrs zuuerant= worttenn, daß Ihr gemeltenn Capitein, vber Rechterbietenn vnnd vnnser erzeigte Bestallung, nit allein bestrickenn, sonder auch vnnser Pincken, so Ihr mit eurem eigenn Volck besetzt gehabt, vonn den Lubischen Kauffleutenn spoliiren vnnd sie mit dem Rahme daruon kommen laßenn, wo sich doch allem Rechten nach geburt hett, sie vielmehr biß zu außtrag der sa= chen, wie vonn Ihme auffs instendigste gebettenn wordenn, gleich Ihme auch anzuhaltenn. Dieweill eß aber nit gesche= henn, vnnd sie die vorflucht, vnnd mit sich souiell auß vnnserm Schiff genohmen, daß euch dan zuuerstattenn nit gebuert, domit ist der Verdacht bey euch vnnd Ihnen, vnnd gnugsam zuer=

Side nr. 427

spuerenn, daß sie ein faule sache habenn, vnnd derselbigenn nicht vertrewenn dorffen. Wie wir aber nit gemeindt mit euch deßfalß zu disputirn, sonder wollen vnnser abgenommen geschütz vnnd

anders bei euch wissenn, vnnd von euch, als sou= sten von niemandts zufürdern, widerhaben, alß lassenn wirs dohin an seinen ordt gestaldt, mit gnedigsten begehren Ihr wollet vnnß alles daßselbig, so vonn vnnser Pincken, besag des Verzeichnüß, so Ihr selbst gemeltem Capitein zugesteldt, wider vngeseumbt nach Copenhagen verschaffenn, domit daß auff der Pinckenn, so vonn gerürten Lubischenn mutwillig zer= stossenn wordenn, wider mit dem erstem offenn wasser nach vnnserm hause Arnßburgk gebracht, darzu wollenn wir vnnß verlassenn, vnnd haben euch solchs nach gelegenheit nit verhal= tenn wollen. Seindt euch sonst mit gnaden bewogen. Dat. Friderichsburg, Sonnabendts in den heiligen Christtagen.*)

(Geh. Arch.)

**) J samme Anledning gik Brev til Raadet i Lybek, at de skulde tilholde Amtmanden at efterkomme ovenstaaende Befaling. Dette Brevs Begyndelse lyder saaledes: „welchermaßenn Hanß zur Teldt, so vonn vnnserm Stathalter auff Osell inn die Sehe nach Robe Johann abge= fertigt, von eurem Amtbtmann auff vnnserm Landt Bornholm, auff etzlich Lubischen Kauffleut vormeinte Clag, zu gemelten vnnsers Landts nachtheill, auffgehaltenn, vnnd vber Rechterbieten vnnd erzeigte vnnser Bestallung bestrickt, seine beuohlene Pincken auch, vngeacht daß der Amtbtman die mit seinem eigen volck besetzen laßenn, durch gemelte Kauffleut spoliirt worden, habt Ihr zum theill auß eingelegter seiner deß Capiteins vnnß vbergebenn supplication zuuernehmen“ etc.*

Oversættelse

... spore, at de har en daarlig sag og ikke tør stole paa den. Men da vi ikke er sindede at disputere med Eder derom, men vil have vort afhændede Skyts og andet hos Eder vidende, og af Eder, ligesom fra ingen anden, forfordre eller tilbageholde, saa lader vi det henstaa til sit rette Sted, med naadigste Begæring, at I ville lade os alt dette samme, som fra vor Pinke, ifølge den Fortegnelse, som I selv har tilstillet bemeldte Kaptajn, uden Ophold skaffe til København, saa at det, som blev fundet paa Pinken, der af de omtalte Lybske mutvilligt blev ødelagt, igen med det første aabne Vand bliver bragt til vort Hus Arensborg; det stoler vi paa, og har ikke villet undlade at melde Eder dette efter Leilighed. Vi er Eder ellers med Naade bevaagne. Givet Frederiksborg, Løverdag i de hellige Juledage.

Historisk kommentar

Frederik II's brev til Matthæus Tideman af 26. december 1573 viser kongens vrede over den behandling, som kaptajn Hans zur Teldt, kongens udsendte kaper mod sørøveren Røde Johan, havde lidt paa Bornholm: trods sin kongelige bestalling blev han hindret og hans pinke plyndret af lybske købmænd med amtmandens accept. Kongen afviser at gaa i disput med Lybek om sagen, men kræver bestemt, at det bortkomne skyts og gods bringes til København og at pinken repareres og sendes til Arensborg. Sagen viser den spænding, der kunne opstaa mellem den kongelige interesse i kaperkrigen mod søeruere og den lybske pantebesiddelses lokale myndighedsudøvelse paa Bornholm, hvor lybske undersaatter og embedsmænd ikke uden videre anerkendte kongens udsendte kapteiners ret og bestalling.

Resumé

Frederik II skriver den 26. december 1573 til Matthæus Tideman og udtrykker sin mishag over, at kaptajn Hans zur Teldt trods sin kongelige bestalling blev anholdt og hans pinke plyndret af lybske

købmænd paa Bornholm; han kræver det bortkomne gods og skyts sendt til København og pinken repareret og bragt til Arensborg. En fodnote oplyser, at et tilsvarende brev samtidig blev sendt til Raadet i Lybek med paalæg om at tilholde amtmanden at efterkomme befalingen.

Dokument Nr. 275

1573. (?) Udtog af et Register paa Slottets Indkomst.

„Dit nageschreuen jß de Jnkumpst des Slates Hamers= husen:
Jnt erst vth dem Lande: Jt. Alkirkebui gift sarlik 3 Ton. Botter, Jt. Swanneckebu 2 Ton. Botter, Jt. Haselbu 2 Ton. Botter, Jt. Rotten ½ Ton. Botter, Jt. Gudium ½ Ton Bot= ter, Jt. Lose 1 Verdel Botter.

Side nr. 428

Jt. St. Larentz Kaspel gift alle Jar 3½ Ton. Botter vor de Koye, noch 3 Ton. vor How vnd 1 Ton., dat se nicht arbeiden tho Slate, vnd 7 Ton. Schatte Botter, jß 14½ Ton. Botter.
Jt. Østermarckerfoggen gift 3½ Ton. Koe, 3½ Ton. how, 2 Ton. vor er Dageswerk vnd 8½ Ton. vor ehr smör, jß tho= samen 18 Ton. Botter.
Jt. S. Jacobs Kaspel gift des Jars 1½ Ton. vnd 1 Frd. Kosmor, 1½ Ton. Howsmör, 1(½) Ton. vor den Denst, vnd 6½ Ton. Smör, jß thosamen 11¼ Ton. Botter. Jt. Bren= gensgarde, den erstlich Wiltfang freg, plag des Jars thogeuen 1½ Ton. Botter. Jt. Steffen Persen gift in Freschouwen sar= lik ¼ Ton. Botter, Jt. Hans Seffersen garde gift sarlik tho Slate ¼ Ton. Botter.
Jt. St. Bols Karspell gift alle Jar vor de Koye 2 Ton., vor idt How 2 Ton., vor eren Denst 1 Ton. vnd 6½ Ton. Smör, jß thosamen 8½ Ton.
Jt. St. Peters Karspel gift 1½ Ton. vor de Koye, 1½ Ton. vor idt How, 1 Ton. vor eren denst, noch 4 Ton. Smör, jß 8 Ton. Botter.
Jt. St. Johans Karspel gift des Jars 3 Ton. vor de Koie, 3½ Ton. vor idt How, 2 Ton. vor eren Denst vnd 8 Ton., is 16½ Ton. Jt. Carsten Lunenborg gift des Jars 1 Ton. Botter.
Jt. St. Niclas Karspel gift des Jars 1½ Ton. (?) noch vor de Koie 1½ Ton., vnd vor er How 1½ Ton., 1 Ton. vor eren Denst, vnd 5 Ton. vor er Smör, is 9 Ton. Botter.
Jt. Westermarckerfoggen gift 2 Ton. vor de Koie, vor er How 3 Ton., vnd 2 Ton. vor dem Denst, noch 7 Ton. Smör, jß 14 Ton. Botter. Jt. Mester Gert gift des Jars 1 Ton. Botter, Jt. Per Mures garde gift des Jars 3 Lß. (?)
Jt. St. Knuts Karspil gift 1 Ton. vor de Koie, 1½ Ton. vor er How, 2 Ton. vor er denst, vnd 3½ Ton. Smör, jß 8 Ton. Botter.
Jt. Allerhilligen Karspel gift 1⅓ Ton. vor er Koie, vor er How 1½ Ton., vor er Smör 4½ Ton., jß 7½ Ton.

Side nr. 429

Jt. St. Clemens Karspel gift 3 Ton. vor de Koie, vor den Denst 2 Ton., noch 6½ Ton. vnd 1 Verndel vor er Smör, is 11¾ Ton. Jt. Niegarde gift jarlich 1 Ton., Jt. Dard (Darne) Garde 2 Lß Botter, Jt. Kerfegarde ¼ Ton., Jt. Niels Antersenn vor sinen Schatt tho Slate ½ Ton. Botter.

Jt. St. Michels Karspel gift 2 Ton. vor de Koie, 1 Ton. vor den Denst vnd 6½ Ton. Smör, jß in al 9½ Ton. Botter. Jt. Hans Nielsen gift vor 2 garden Schat thom Slathe ½ Ton. Botter.
Jt. St. Oleß Karspel gift 1½ Ton. vor de Koie, 1 Ton. vor den Denst vnd 3 Ton. Smör. Jß jn al 5½ Ton. Botter.
Jt. St. Andres soggen gift 1½ Ton. Botter vor de Koie, 1½ Ton. vor er How, 1 Ton. vor eren Denst vnd 3¼ Ton. Smör, jß in al 7¼ Ton. Botter.
Summa disser vorschreuen rechte Schattbotter jß jn all 14 Last 7¼ Ton. 1 Lß.“
Jt. har Slottet af Landet i rede Penge af Told, Brøde= penge (uvist) efter Skattebogen 272 Mk. Danskt. Fremdeles 149 Tønder Rug, 715 Tønd. 2 Skpr. Byg, 939 Tdr. 4 Skpr. Havre. Endvidere 11 Øxer, 239½ Faar, 144 Lam, 56 Stkr. ungt Øvæg, 37¾ Ko, 37¾ Svin, 2384 Høns, 652 Gjæs. Af Ved tilføres Slottet 2345 Læs. Jt. de 3 Sogne St. Clemens, St. Michels og St. Oluß give (føre) i alt til Slottet aarligt 2533 »voder høneves« (?).
Jt. alle Fiskere som sætte Garn i Søen efter Sild give, om de fisse noget, aarligt 1 Øl, er 80 Sild.
Jt. alle de Bønder og Kjøbmænd, som seile paa Kjøb= mandskab, give aarligt, foruden deres Told, en Tønde Gods, enten Mel, Øl eller Brød.
1525 da Bernt Knop modtog Slottet, fandtes der af gamle Hagebøsser „de nicht bedocht, 2 Hacken“.
„Noch 1 quarter Stuk jß alt, 1 Stück, vnd ditt all datt geschutte, datt van den Den= schen jß geleuert worden.“
„Ditt nafolgende geschutt heft her Euertt Stortelberg van wegen des Erb. Rades Blasio van Wickeden vp datt hus ge= sentt: Erstlich Anno 46, alse Blasius midt siner Brudt hiraf

---

Side nr. 430

segelde, vth deß Erb. Rades Bussenhuß, vnd was ein gewellet stück: 1 halue Slange. Noch dasuluest 6 Barsen mit 12 Ka= mern, de her Euertt tho Amsterdam hadde smeden laten, kosten 422 Mk. 4 ß. 2 Penninck.“
Herpaa følger en Fortegnelse paa Senge (34 eller 37) og Sengeklæder, og endelig følgende, som Bønderne have leveret af alle Sogne i Blasius v. Wickedens Tid: „Bedde 15, Pöle 15, Lacken 30, Topte 30, ... 7, ŧb . . . en 8.“
Efter Bernt Knops Register vare der til Slottet: „Koie 22, Starcken 4, Lemmer 30, Hoicken 14, Øsen vnd Stere 8, Schaffe 6, Zegenn 39, Bucke 15.“
„Na Blasius von Wickeden Dode sin by dem Slate ge= bleuen de helffte deß quekes, welches M. Herman Boitin ent= fangen, dartho he de andern helffte heft gekofft: 15 Koie geuen vort stuk 4 Mk. jß 60 Mk., 1½ Bullen 10 Mk., 2 grote Øsen 24 Mk., 6 junge Stere 24 Mk., 1¼ Stercke 4 Mk., 2½ Winter Kaluer 3 Mk., 4 Kaluer 3 Mk., 65 olde Schape, dat Stück 10 ß. jß 40 Mk. 10 ß., 33 Lammer vort Stück 5 ß. jß 10 Mk. 5 ß., 14 olde vnd jarige Bucke vnd H . . . . bucke dat Stf. 20 ß. jß 17 Mk. 8 ß., 37 olde Zegenn vort Stf. 14 ß., 32 Mk. 6 ß., 4 junge Bucke van düssem Jare 2 Mk., 9 junge Zegen 3 Mk. 6 ß. Vor 47 Swine klein vnd grot, sampt den Boren, dat Stf. 24 ß., 70 Mk. 8 ß. Noch 5½ Verken sin nicht gerechnet.“
„Na Blasius sinen dode sin dar gewesen: erstlich van der freffen Art, olde modern, 7 Stf. Noch de Bernt Knop horen schulde, older modern, 2 Stf. An hengst vnd Modervalen jung vnd alt 22 Stf. Vp dem Nienhaue sin befunden: ein grott Jock Øsen, 2 Stere vnd 5 olde Perde, al verbracken gutt.“
Desuden opregnes 8 Heste, hvoraf en „vp dem Nien= houe“ og 1 hos Tonnies Wiltfang. „Jt. Buttegarne 10“, „Laßgarne 1“, „Stoergarne 1“, „Heringsgarne“ . . . *).

(Udtog af et Register uden Datum, i Raadh. Arch. i Lybek. Fasc. 13.)

**) Sildegarnene kunne ikke angives, fordi „de Fischerie noch nicht ge=*

Side nr. 431

schehen was.“ Dette Register er henført til Aaret 1573, efter Haandskriften, og fordi der paa det første Blad er optegnet Noget vedkommende det næste Aar, hvilket dog ikke staaer i videre Forbindelse med det øvrige Indhold.

Oversættelse

Dette efterfølgende Skyts har Hr. Evert Stortelberg paa den Erb. Raads Vegne sendt til Blasius von Wickeden hertil Huset: Først Anno (15)46, da Blasius rejste hertil med sin Brud, medbragte han fra det Erb. Raads Byssehus et enkelt gevindet Stykke: en halv Slange. Endvidere derfra 6 Bøsser med 12 Kamre, som Hr. Evert i Amsterdam havde ladet smede, kostende 422 Mark 4 Skilling 2 Penning. Efter Blasius von Wickedens Død blev den halve Del af Kvæget tilbage ved Slottet, som Mag. Herman Boitin modtog, medens han den anden Halvdel havde købt: 15 Køer, hver for 4 Mark, i alt 60 Mark; 1½ Tyr 10 Mark; 2 store Øksne 24 Mark; 6 unge Stude 24 Mark; 1¼ Kvie 4 Mark; 2½ Vinterkalve 3 Mark; 4 Kalve 3 Mark; 65 gamle Faar, Stykket 10 Skilling, i alt 40 Mark 10 Skilling; 33 Lam, Stykket 5 Skilling, i alt 10 Mark 5 Skilling; 14 gamle og aarige Bukke, Stykket 20 Skilling, i alt 17 Mark 8 Skilling; 37 gamle Geder, Stykket 14 Skilling, 32 Mark 6 Skilling; 4 unge Bukke fra dette Aar, 2 Mark; 9 unge Geder 3 Mark 6 Skilling. For 47 Svin, smaa og store, tillige med Orne, Stykket 24 Skilling, 70 Mark 8 Skilling. Endnu 5½ Grise er ikke medregnet. Efter Blasius' Død har der været: for det første af den grove Art, gamle Moderdyr, 7 Stykker; endvidere hvad Bernt Knop skyldte, ældre Moderdyr, 2 Stykker; af Hingste og Modervalakker, unge og gamle, 22 Stykker. Paa Nyhuset er fundet: et stort Par Øksne, 2 Stude og 5 gamle Heste, alle udslidte og forbrugte. Desuden opregnes 8 Heste, hvoraf en paa Nyhuset og en hos Tønnes Wiltfang. Item Buttegarn 10, Laksegarn 1, Størgarn 1, Sildegarn kunde ikke angives, fordi Fiskeriet endnu ikke var sket.

Historisk kommentar

Dette udaterede register over Hammershus' indtægter og besætning, som Rørdam henfører til 1573 paa grundlag af haandskriften, giver et enestaaende indblik i slottets økonomiske forhold under det lybske pant. Registeret opregner dels de faste skatteydelser i smør fra de enkelte sogne (kirkesognene St. Laurentius, St. Ols, St. Peder, St. Jørgen, St. Clemens, St. Mikkel, St. Ols og St. Andreas m.fl.), dels slottets øvrige naturalieindtægter af korn, kvæg, fjerkræ og brænde, og endelig en fortegnelse over det skyts og den besætning, der fandtes paa slottet ved forskellige høvedsmænds tiltrædelse og fratrædelse - fra Bernt Knops overtagelse i 1525 til Blasius von Wickedens død. Et saadant detaljeret inventarium afspejler den omhu, hvormed det lybske Raad søgte at holde regnskab med sin bornholmske panteforlening, og de gentagne overdragelsesforretninger mellem skiftende høvedsmænd viser, hvor vigtigt et korrekt inventar var for at fastslå ansvar og undgaa tvister ved embedsskifte.

Resumé

Et udateret, af Rørdam til 1573 henført register opregner Hammershus Slots faste indtægter af smør fra sognene, dets øvrige indtægter af korn, kvæg, fjerkræ og brænde, samt en fortegnelse over

slottets skyts, senge, kvæg og heste ved forskellige høvedsmænds overtagelse af embedet, fra Bernt Knop i 1525 til Blasius von Wickedens død, hvorved den efterladte besætning blev opgjort og delvis solgt til Mag. Herman Boitin.

Dokument Nr. 276

1574. 24 Marts. Mere om Hans thor Teldt. Forbud paa Udførsel af Korn.

Matth. Tideman til Raadet: Det gjør ham ondt, at han er kommen i med denne Hans zur Teldt, men det er skeet i en god Mening og ikke af Egennytte. Han har faaet Brev fra Kongen, der forlanger de fra Pinken røvede Ting strax bragte til Kjøbenhavn. Det er Jasper Krone af Lybek og den Flens= borger Mand, eller deres Folk, der have taget disse Ting (en Kobber Falkonet," en gule Barße mit 2 Kamern", Barberens Tøi, Baadsmændenes Tøi m. v.): de maa tilholdes ufortøvet at befordre disse Ting til Kjøbenhavn, og han selv vil holde sig til dem for den Skade, han lider. Da Jasper Krone be= gyndte at plyndre, greb enhver til hvad han syntes om. Raa= det har skrevet om det ubillige Kjøbmandskab, her drives og han beder om Forholdsordre. I denne Vinter er Rug, Byg og Havre saa skammeligt opsjøbt her, at der ikke er en Skjeppe at faae for fattige Folk. Han har ladet forbyde Udførsel i alle Havne; men de som have kjøbt op ønske paa at stjæle deres Oplag ud ved Nattetide, hvilket han dog nok skal forebygge. Herover har han nu meget Overløb af Kjøbmændene, blandt hvilke nogle Lybske Borgere, og af Indvaanerne, som ønske at slibe ud. Han spørger om han skal løsgive ¼ eller ⅛.
Han beder gjentagende om Forlov at reise til Lybek til Foraaret paa 14 Dage à 3 Uger.

(Efter Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II.)

Historisk kommentar

Matthias Tidemans brev af 24. marts 1574 til Raadet i Lybek fortsætter fortællingen om Hans zur Teldts urolige togt (jf. Nr. 270-271, 274): kongen kræver nu, at det gods, der blev røvet fra hans pinke - deriblandt en kobberfalkonet og andet skibsudstyr - straks bringes til København, og Tideman placerer ansvaret hos Jasper Krone af Lybek og en flensborgsk mand, hvis folk angiveligt har taget tingene. Dertil kommer en skildring af en kornmangelkrise paa Bornholm, hvor opkøb og hamstring har drevet priserne saa højt, at fattigfolk ikke kan faa korn, og hvor Tideman har maattet forbyde udførsel for at hindre yderligere spekulation. Brevet viser Tidemans vanskelige balancegang mellem kongens, det lybske Raads og øens egne indbyggeres modstridende interesser i en periode præget af baade forsyningsknaphed og fortsatte konflikter om kaperi og søret.

Resumé

Matthias Tideman skriver den 24. marts 1574 til Raadet i Lybek om Hans zur Teldts sag: kongen kræver det fra hans pinke røvede gods, deriblandt en kobberfalkonet, bragt til København, og Tideman peger paa Jasper Krone af Lybek og en flensborgsk mand som ansvarlige. Han beretter tillige om en alvorlig kornmangel paa Bornholm som følge af opkøb og hamstring, om det udførselsforbud han har udstedt, og beder om forholdsordre samt om tilladelse til at rejse til Lybek til foraaret.

Dokument Nr. 277

1574. 28 Marts. Bestalling for en Landsdommer. Jurisdictsfogden skal paa Kongens Vegne modtage hans Ed.

Breff tijll Menighedenn paa Boringholm, att Peter Han= sen schulde were landzdommere ther paa Landitt. Vt sequitur.
Wij Frederich etc., Hilße Ether alle wore kiere throe vnder=

Side nr. 432

sotthe, som bygge og boe ouffer alltt wortt Lannd Boringg= holm, kierligen medt Gud og wor Naade. Wider att wij haffue tilfschickitt och befalitt, och nu mett thette wortt obnne breff tilfschicke och befale thenne breffuißer Peder Hannßenn att were Lanndzbommer paa wortt Lannd Boringgholm, och schall hand giøre wor Jurisdictzfougitt ther paa Lanndbitt, oß Elstl. Johann Wrnne, wor Mannd og thjenner, sinn æd, paa wore wegnne, att hannd icke schall annßee gunst, gaffue, wild eller wennschaff, menn aldeniste gudtz rettferdighet, wdj hueß sager hannom hender fore att komme. Thij bede wij Ether alle och huer serdelis strenngelige biude, atij hereffther holde och kiennde for"“ Peder Hannßenn for ethers Landtzdom= mere, besøgenndis hoß hannom ethers rett, som ether bør att giøre hoß ethers lanndtzdommere: hannd schall forhielpe Ether alle, og huer serdelis, hannom hender fore Dom att komme, saa møggit som loug og rett er. Hereffther i Ether althinn= giste kunnde haffue att retthe. Actum Frederichsborg thennd 28 Martij Anno etc. 1574.

(Skaanske Regist. Nr. 1. Fol. 66. b.)

Oversættelse

... sidde, som bo og bygge over alt vort Land Bornholm, kjærligt med Gud og vor Naade. Vider, at vi have tilskikket og befalet, og nu med dette vort aabne Brev tilskikke og befale denne Brevviser Peder Hansen at være Landsdommer paa vort Land Bornholm, og skal han gøre vor Jurisdiktsfoged der paa Landet, os Elskelige Johan Urne, vor Mand og Tjener, sin Ed, paa vore Vegne, at han ikke skal anse Gunst, Gave, Venskab eller Uvenskab, men alene Guds Retfærdighed, udi hvad Sager der hænder ham at komme for. Derfor bede vi Eder alle og hver især strengeligt byde, at I herefter holder og anser fornævnte Peder Hansen for Eders Landsdommer, søgende hos ham Eders Ret, som Eder bør at gøre hos Eders Landsdommer: han skal hjælpe Eder alle og hver især til, at det, som hænder Eder for Dom at komme, saa meget som Lov og Ret er. Herefter I Eder i alle Ting kunne have at rette. Givet Frederiksborg den 28. Marts Anno etc. 1574.

Historisk kommentar

Frederik II's bestalling for Peder Hansen som landsdommer paa Bornholm af 28. marts 1574 fastsætter, at han skal aflægge ed til jurisdiktionsfogden Johan Urne, jf. Urnes egen bestalling af 1573 (Nr. 269), og indskærper undersaatterne at søge deres ret hos ham. Dokumentet viser den administrative struktur, som kongemagten søgte at opretholde paa Bornholm sideløbende med det lybske høvedsmandsembede: mens Lybek raadede over den verdslige forvaltning af slot og len, bevarede den danske krone kontrollen med retsvæsenet gennem sin egen udnævnte jurisdiktionsfoged og landsdommer, hvilket afspejler den dobbelte myndighedsstruktur, panteforholdet til Lybek indebar.

Resumé

Frederik II udsteder den 28. marts 1574 bestalling for Peder Hansen som landsdommer paa Bornholm, der skal aflægge ed til jurisdiktionsfogden Johan Urne, og paalægger undersaatterne at søge deres ret hos ham som deres retmæssige landsdommer.

Dokument Nr. 278

1574. 28 Marts. Til Jurisdictsfogden om den forordnede Landsdommer.

Johann Wrne fik Brev at skulle tilstille Hans Pedersen (Peder Hansen) til Landsdommer paa Bornholm.
Vi Frederich etc. Kongen har erfaret, at siden Jacob Borringholms Død har der ikke været holdt Landsthing, og at Undersaaterne derover forurettes af Herredsfogderne, da disse gjøre hvad de ville, saasom de have ingen over dem; men da Hans Persen skal være duelig til samme Bestilling, skal han indsættes og holde Almuen ved Lov og Ret etc.

(Diplomatariet.)

Historisk kommentar

Dette brev til jurisdiktionsfogden Johan Urne, udstedt samme dag som Peder Hansens bestalling (Nr. 277), begrunder udnævnelsen med, at der ikke havde været holdt landsting paa Bornholm siden Jacob Borringholms død, hvorved undersaatterne led uret under herredsfogdernes egenraadige styre, da disse ikke havde nogen overordnet myndighed til at holde dem i tømme. Dokumentet supplerer saaledes bestallingen ved at give den administrative begrundelse for genindførelsen af landsdommerembedet og illustrerer kongemagtens bestræbelse paa at sikre retssikkerheden for øens indbyggere.

Resumé

Kongen meddeler jurisdiktionsfogden Johan Urne den 28. marts 1574, at Peder Hansen skal indsættes som landsdommer paa Bornholm, da der ikke har været holdt landsting siden Jacob Borringholms død, hvilket har medført, at undersaatterne er blevet forurettet af de egenraadige herredsfogder.

Dokument Nr. 279

1574 (?). 3 April. Om Hans zur Teldt. Fogden burde ikke paa egen Haand have forbudet Udførsel af Korn; han maa ophæve Forbudet.

Side nr. 433

Raadet i Lybek til Matth. Tideman: Man har modtaget hans Skrivelse af 24 Marts. Med Hensyn paa Hans zur Teldt, da har man paalagt Jasper Krone, der har paataget sig det Hele for sig selv og for Flensborgeren, at bringe denne Sag i Orden, hvilket han tænker at udrette ved Sylvester Francke, og man vil paasee at det fornødne visselig skeer.
Med Hensyn paa Forbud mod Korn=Udførsel, da beder man ham at erindre de med Kongen af Danmark pleiede Forhand= linger. Det forekommer dem betænkeligt at udstæde et saadant Forbud, da Udførselen i Danmark er fri. Han skulde ikke have gjort dette Skridt uden deres Forevidende, end mindre have besværet deres Borgere, som havde lagt deres Penge ud i disse Varer. Nu beder man ham at afskaffe Forbudet, og at samme, som udstædt med deres Vidende, ikke maa blive pu= bliceret.
Med Hensyn paa hans Orlov, da har man allerede ud= talt sig derom i et Brev, der nu maa være kommen ham til Hænde.

(Efter en Concept i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II.)

Historisk kommentar

Raadet i Lybeks svar til Matthias Tideman af omkring april 1574 behandler tre spørgsmaal fra hans tidligere skrivelser: ansvaret for det gods, der blev røvet fra Hans zur Teldts pinke, som placeres hos Jasper Krone og den flensborgske mand; en indskærpelse om, at det af Tideman udstedte forbud mod kornudførsel var overilet og burde have været forelagt Raadet først, da udførselsforbud stred mod den frie handel, der var sædvane med Danmark, og skadede lybske borgeres investerede kapital; samt en henvisning til, at spørgsmaalet om Tidemans ansøgte orlov allerede var besvaret i et tidligere brev. Skrivelsen illustrerer det hierarkiske forhold mellem den bornholmske høvedsmand og det lybske Raad, der forbeholdt sig retten til at godkende indgribende forvaltningsforanstaltninger som udførselsforbud.

Resumé

Raadet i Lybek svarer Matthias Tideman paa hans brev af 24. marts 1574: ansvaret for det fra Hans zur Teldts pinke røvede gods lægges paa Jasper Krone og den flensborgske mand; Tidemans udførselsforbud paa korn kritiseres som overilet og skal ophæves, da det skader de lybske borgeres handel; og hans anmodning om orlov er allerede besvaret i et tidligere brev.

Dokument Nr. 280

1574. 20 April. Klage over Borgemesterne og Borgerskabet i Rønne, som den 7 Decbr. have opbrudt Lybekkernes Boder, slukket deres Ild, kastet Brændet ud, tilnaglet Boderne og taget Varerne derubaf og af Skibene. Kjøbmændene fra Greifswald, Stralsund, Colberg o. a. St. have ikke Ro (?).

Erbare, hochgelarte, vorsichtige, vnd hochweise, großgun= stige, gebietende, liebe hern. E. Erb. hochw. mugen wir, ne= gest vnnserer bereithwillig dienstterbietung, hogstangelegener, vnumbgencklich Notturft nach, nit bergen, ob vns woll je vnd allewege frei gestanden vnsere uf Bornholm erkaufte vnd er= langte güter, mith des daselbst zu Zeit wesenden Haubttmanns wißenn vnd willen, vnbefarit von dannen zuschiffen, auch jn vnsern daselbst habenden Buden vnsere

güttere shelig zuver= warren, jn denselbigen ruhesamblich zu whonen, vnd vnsers gefallens zur Kaufmanschafft vngeperturbirt zugebrauchen. So

---

Side nr. 434

haben sich doch hiesegen die im Stedtlen Rotten wonende Burgermeistere vnd gantze gemeine, ohne alle, je de geringeste darzu gegebene vrsache, eigenwillig, freuentlich, muthwillig, verbottener weise, ohne vorwißen des hern haubttmanns, des Erbar vnd weißen hern Matthei Tidemans, wider Recht vnd alle pilligkeit, negestuergangen 73ten Jars den 7 Decembris, nichtt allein vnterstanden von vnsern Buden die Sloßer zu= flagen, das feuer außzugießen vnd die Brende off die gaßenn zuwerffenn, sonder auch vnsere, von gedachten hern haubtt= manne frey erlangte, auschiffende guder auß denn Buden vnd Schuten zunemen, Jhres gefallens darmith gewarett, die Bu= den zugenagellt, vnserer etzliche Knechte jemmerlich geschlagen, daraus gejagett, vnd von vnsern guttern, vber vnsere fleißige bitt, nichts wieder bekomen können, vns alsho an vnserer vorhabenden reise vorseumett vnd vfgehalten. Die Gripßwol= disch, Stralsundisch, Colbergisch vnd andere aber, haben sie vngespoliirt vnd vngeperturbirt, frey vnd shelig von dannen segeln laßen. Dardurch wir warlich (als) E. Erb. W. hohen Verstande nach gunstiglich abzunemen, großen, ja vnwieder= bringlichen schaden erlitten haben vnd noch teglich leiden.
Wan nhun vorberurte nhame, vberfallung, vnd dabey vormeldete dinghe in den Rechten bey schwerer peen verboten, auch naturlicher pilligkeit enthjegen, zu deme wir in negsten gegen Sweden gehabten, nunmehr Gottlob julich beigelegten beswerlichen Krigswesen, nicht allein in dieser guten Stadt in allem vns nabergleich, vnd gehorsamlich, sondern auch vf Born= holm zu abwerung der Sweden neben den daselbst wonenden Burgern, vf vnsere nicht geringe vnkost Krigsleutte gehaltten, ja, vnserer viel auch mith darstellung eigner Personen vnd wagung Leibs vnd Lebendes, berurtß Landtt Bornholm, vor den Sweden vorbittenn helffen, vnd E. Erb. W. nach vnserm hoglten vermugen henfurter auch, so lange vns Gott das Leben gunnett, in aller muglichkeit behaglich zu dienen, vns schuldig erkennen, vnd in solchen vnd dergleichen nothfellen, als viel vf Bornholm gethan, die vns am meisten mith spoliren helffen, so in berürten Krigswerke sich von dannen in gedächte Stette

---

Side nr. 435

begeben, vnd nach gemachten friede wiederkommen, vorfluchtig zu werden, mith nichten gemeinet sein.
Dannoch gelangett an E. Erb. W., dabey wir, negst Gottt, als vnserer liebenn obrigkeit hülffe suchen, vnsere vnder= tenige hochfleißige bitt, dieselbigen als administratores justitiæ, in Ansehung an vns vnuerursachtenn, begangenen freuels, nhame vnd muthwillens, an gedachten hern Matth. Tidemann vns zu diesem ende gunstiglich zuuerschreiben vnbeschwerett sein wollen, das S. Erb. W. gemelte Burgermeistere vnd gemeine zu Not= ten dahin ernstlich ermanen, vnd vnnachleßig halten wolde, vns bey alter wolhergebrachter vblicher gewonheit vnd gebrauch, hinfürter vngehindert ruwiglich bleiben zu laßen, die abgenom= menen gütter vns wiederomb zu restituiren oder die billige wheerde darfür zu liebern, vnd daher erlittenen beweißlichen schaden vfzurichten solcher in vnsern guttern vnd dienern geub= tenn gewalts vnd vberfals, vnd nhame, hinfurter sich gentzlich zuenthalten, vnd vns daßelbst frey, velig vnd vnbefartt who= nen, handlen, gehen vnd stehen zulaßen.

Weil vnsers geringfügigen erachtens solches dem Rechten vnd der pilligkeit gemeß, woll wir auch in vndertenigkeit nit zweifeln E. Erb. hochw. dieser vnserer vndertenig bitt bey sich rhaum vnd stadt finden laßen, vnd gebetenes mittheilen werdenn.
Sollchs geraicht zu enthaltung der gerechtigkeit, vnd wir seints mit Leib, Leben, godts vnd bludtt hinwieder außerstes vermugens zuuerdienen mehr dan bereithwillig. E. Erb. hochw. godtlich schutz zu lankwirig, glucklich Regierung getrewlich emp= felende. Datum Lubeck am 20 Aprilis Ao. 74.
E. Erb. Hochw.
vndertenige gehorsame Burgere,
Alle vnd jede vf Bornholm hantirende Kauffleute.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Varia 1—16.)

Oversættelse

... begive og efter sluttet Fred vende tilbage, forbandet at være, med Nichten gemeinet - er ikke i mindste Maade tilsigtet.
Alligevel henvender vi os til E. Erb. Vished, idet vi, næst Gud, som vor kære Øvrighed, søge Hjælp, med vor underdanige, saare flittige Bøn, at I, som administratores justitiæ, i Betragtning af den os uforskyldt overgaaede Fornærmelse, Overlast og Muvillighed, ville værdiges gunstigt at tilskrive fornævnte Herr Matthias Tideman i denne Anledning, at S. Erb. Vished vil formane bemeldte Borgemestre og Menighed i Rønne alvorligt dertil, og eftertrykkeligt paase, at vi efter gammel, velhævdet, sædvanlig Skik og Brug herefter uhindret og roligt maa forblive, de fratagne Godser os igen tilbagegive eller den billige Værdi derfor erlægge, og oprejse den derved lidte, bevislige Skade af den saadan mod vore Gods og Tjenere øvede Vold og Overfald, samt Fornærmelse, herefter sig ganske afholde, og os sammesteds frit, sikkert og ubehindret bo, handle, gaa og staa lade.
Da dette efter vor ringe Skønnen stemmer med Retten og Billigheden, tvivle vi heller ikke i Underdanighed paa, at E. Erb. Højvished vil finde Rum og Sted for denne vor underdanige Bøn, og meddele det Begærede.
Sligt tjener til Opretholdelse af Retfærdigheden, og vi ere med Liv, Liv, Gods og Blod villige til det yderste at fortjene mere end redebont. E. Erb. Højvished Guds Beskyttelse til langvarig, lykkelig Regering troligt anbefalende. Givet Lybek den 20. April Anno 74.
E. Erb. Højvisheds
underdanige lydige Borgere,
Alle og enhver paa Bornholm handlende Købmænd.

Historisk kommentar

De lybske købmænds klage af 20. april 1574 til Raadet i Lybek beretter om en voldsom episode i Rønne den 7. december 1573 (i teksten stavet »73«), hvor byens borgemestre og menige borgere angiveligt uden foranledning brød ind i deres boder, slukkede ilden og kastede brændet ud paa gaden, tilnaglede boderne, mishandlede deres svende og beslaglagde varer og skibsladninger, mens købmænd fra andre stæder som Greifswald, Stralsund og Colberg gik fri. Klagen sætter episoden i sammenhæng med den nyligt afsluttede nordiske syvaarskrig, hvorunder de lybske købmænd hævder at have ydet betydelige bidrag til Bornholms forsvar mod svenskerne, og bruger dette som argument for, at de fortjener bedre behandling. Sagen kaster lys over den spænding, der herskede mellem de fastboende bornholmske borgere i Rønne og de lybske gæstehandlende, hvis privilegerede stilling under det lybske pant tilsyneladende vakte harme og modstand paa lokalt plan, uanset den formelle overherredømme, Lybek udøvede over øen.

Resumé

Lybske købmænd, der driver handel paa Bornholm, klager den 20. april 1574 til Raadet i Lybek over, at Rønnes borgemestre og borgerskab den 7. december 1573 voldsomt overfaldt deres boder, slukkede ilden, kastede brændet ud, tilnaglede boderne, mishandlede deres folk og beslaglagde deres varer, mens andre stæders købmænd gik fri; de beder Raadet formaa høvedsmanden Matthias Tideman til at skride ind, genoprette deres tabte gods og sikre dem fremtidig uhindret handel og ophold paa øen.

Dokument Nr. 281

1574. 21 April. De Bornholmske Stæders Forklaring over deres Fremgangsmaade mod de Lybekske Handlende i Rønne den 6 Decbr.

Side nr. 436

Fremmede ligge der Aar ud og Aar ind, og sælge i Løb og Qvintin, mod de Kgl. Privilegier og mod deres egen Forpligt. De holde Handels= betjente ved deres Boder; de holde egne Heste, som de befordre sig med paa Landet, for at drive Forprang med Bønderne. De gaae saa vidt i deres Opkjøben, at dersom de kunde komme afsted dermed, vilde der ikke blive en Høne tilbage paa Øen. Erbare, hochgelarte vnd hochweise, E. Erb. hochw. seint zuuornn vnsere vnderthanige, plichtschuldige dienst. Großgun= stige, gepietende hern. Wir stellenn vnderthanig in keinen zueiuel, E. Erb. hochw. werdenn sich gunstiglich zuerinnern wißen, wasmaßen wir denselbigen hiebeuornn, aus hochtringender vnuorbeiganglicher nott, vnsere beschwerung, anliegenn vnd vorderb, so vns vonn denn außlendischen Kauffmann in vnse= rer schamelen narung, wider habende Kuniglichen Priuilegia vnd begnadigung widerfahren, vnd tegliches je lenger je mher zugefugt werdenn, vnderthenig geklagt vnd zuerkennen gebenn, darinnen auch gunstige anderung vnd abschaffung zuthun vnd vorzunemen dienstlichen ersucht vnd gebetten habenn, dieweil sich aber solche beschwerung von Jaren zu Jaren mher heuffenn, vnd einreissen, in dem das sowol dieser Stadt, als Sun= dische, Stettinische vnd mher anderer Stett Kauffleutte zuwider angeregten, habenden, Kuniglichen vnsern Priuilegien, auf dem landt Bornholm Jar vnd tag liggenn, offene buden vnd jun= gens halten, desgleichenn Pferde zulegen, darmitt sie im lande herumb jagen, vnd dermaßen den Landtkauff, als an keinem ort im Reich Dennemarken geschieht noch gestattet wirdett, vben vnd gebrauchenn, vnd wan der Kaufman eigener Person an solchem vmbjagen verhindert wirdet, gebrauchen sie ire Jungens darzu, vnterm schine als solten sie ire schuldenn ein= manen, wie sie aber die schulden eingefurdert, solchs ist in Jren abschiffenn woll zuersehenn, dan sie sich alsdan mitt dem auffkauffen allerhandt wharen dermaßen vorsorgt haben, das auch, da es Jnen vberzubringen muglich were, nicht ein hun aufm landt hinterpleiben mochte, vns armen leuttenn, die wir vnsern gnedigsten Kunnig vnd hern, auch E. Erb. hochw. schatz, schulden vnd Gebuurnus geben vnd leisten müssen, zu

---

Side nr. 437

entlichem vorterb vnnd vntergangk. Ob wir aber woll bei Jnen zu etlich vielmhalen fleißige ermanung gethann, das sie sich des aus vnd auffkauffens in gewonlicher, bestimpter Zeitt ge= brauchen, darnach aber Jre buden zuschließen vnd sich von dannen begeben mochten, so haben sie doch solches niemals ge= achtett, sundern noch wol daruber Jren schimpff vnd spott ge= triebenn. Allein des vorgangenen 72ten Jars auf allerheiligen Zeitt hatten wir die sach mitt Jnen so fern gebracht, das sie vns damals gebetten vnd freundlich ersucht, wir mochten Jnen vber die bestimpten Kauffzeitt vorgunnen, Jrer gelegenheit nach Jre schuldenn einzumanen, mitt erpietung, das sie sich darnach der gebuer richtig schicken vnd vorhalten wolten, in welchem Jren begeren wir inen aus freuntschafft, vmb alles besten wil= len gewilfarett, der hofnung, sie wurden sich daruf gethaner Jrer vns der behoff schriftlich gegebener zusag gemeß verhal= tenn, sich der billigkeitt selbst geschickt, vnd vns gegen vnd wi= der vnsere habenden Priuilegia ferner kein Impaß gethan haben. Demselbigenn aber zugegenn, vnd verachttet Jres gelübdes, seintt sie vorgangen 73 Jars, gar frue jm vorjar vnd den gantzen sommer durch mitt iren Jungens, nach wie vorhin heuffig angekommen, haben Jre offenen buden gehaltenn, mitt scheffel vnd ellen, bey lothen vnd quintinen Jre wharen aus= gemessen vnd gewogen. Daruf haben wir inen auf Bartholo= mei vnd Galli folgends freuntlichen ansagen laßen, sie wol= ten vnsere Priuilegia vnd darauf gethane Jre zusage in acht haben, vnd mitt den frembden nicht lenger, dan die bestimpten gewonlichen zeitt vber handelenn. Das alles aber vnangese= henn seintt sie mitt Jrem handel nach als vor vortgefharen. Dardurch wir dan vorursacht wordenn am 6 (sic) Decembris jungst verschienen jre budenn zuzuschlagen, vnd darmitt wir mitt inen einmhal zur sprach vnd verhoer kommen mochten, daraus vnd vom strande etlichen habern anzuhalten, welcher haber noch aldar, biß austragh der sache, vorhanden. Dieweil dan gros= gunstige, gepietende hern, solcher der außlendischen Landtkauff, Jar vnd tag liggentt vnfernn obangezogenen, habenden Priui=

Side nr. 438

legien zuentgegen, sunsten auch im Reich Dennemarcken derge= stalt nicht gebrauchlich ist, vber das alles auch vns armen leuttenn zu hochstenn beschwer, entlichenn betrück vnd verderbenn gerreicht, als haben wir nicht vmbgehen konnen E. Erb. hochw. solches alles angezeigter maßen abermals vnderthenig zuerken= nen zugeben, dienstliches fleißes bittend, E. Erb. hochw. wolten vns bey erlangten Kuniglichen Priuilegien vnd begnadungen gunstig erhalten, den vbermeßigenn vns nachteiligen vnd verderblichen Landtkauf, Jar vnd tagß liggendt, vnbilliches aus vnnd ein= kauffenn bey den außlendischen abschaffen, vnd die gunstige vorsehung vnd ordnung machen, das sie sich der Kauffmanschafft geburlicherweise, auff bestimpte vnd gewonliche Zeitte gebrau= chen, daruber aber sich derselbigen hinfüro genglich enthalten vnd abthun, vnd an habenden vnsern friheittenn ferner kein verhinderung noch eintrag thun mugenn, darmitt wir armen leutt vnsere schamele narung auch gewinnen, vnd vns das brodt durch die frembdenn nicht gantz vnd gar vor dem mundt abge= schnitten werden muge. Solches, an das es billichenn geschicht, seintt vmb E. Erb. hochw. wir in vnderthanigkeit zuuordienen jeder Zeitt bereittwillig, vnnd was wir vns hirin zugetrosten haben mugen, darob bitten wir E. Erb. hochw. gunstige ercle= rung bey gegenwertigenn vnsern, der behoff abgefertigtenn, volmechtigenn, vnd thun E. Erb. hochw. damitt gnedigenn schutz des Almechtigen beuelen. Datum den 21 Aprilij Anno 74.
E. Erb. hochw.
vnderthenig gehorsame
gemeine Burgere zu Rotten, Nere, Hasel vnd Swennecke
auff Bornholm.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Varia 1—16.)

Oversættelse

... Privilegier stred imod, saaledes som det heller ikke i selve Riget Danmark er sædvanligt, og desuden ogsaa os fattige Folk til den største Byrde, endelig til Nedgang og Fordærv strækker sig, saa have vi ikke kunnet undlade atter underdanigst at give E. Erb. Højvished dette alt sammen tilkjende paa forestaaende Maade, tjenstligt og flittigt bedende, at E. Erb. Højvished ville gunstigt bevare os ved de erhvervede kongelige Privilegier og Begunstigelser, afskaffe det os overordentligt skadelige og fordærvelige Landkjøb, som ligger Aar og Dag, det ubillige Opkjøb og Indkjøb hos de udenlandske, og gøre den gunstige Forsorg og Anordning, at de bruger Købmandskabet paa tilbørlig Maade, kun til den bestemte og sædvanlige Tid, men derudover ganske afholder og afstaar sig derfra, og ikke ydermere gøre Indgreb eller Forhindring i vore havende Friheder, saa at vi fattige Folk ogsaa kan vinde vor ringe Næring, og Brødet ikke helt og aldeles blive skaaret fra Munden af os ved de fremmede. Dette, saafremt det sker billigt, ere vi til Enhver Tid underdanigt redebonne at fortjene mod E. Erb. Højvished, og hvad vi herudi kan haabe os, derom bede vi E. Erb. Højvisheds gunstige Erklæring hos vore nærværende, dertil udsendte, befuldmægtigede, og befale dermed E. Erb. Højvished den Almægtiges naadige Beskyttelse. Givet den 21. April Anno 74.
E. Erb. Højvisheds
underdanigt lydige
menige Borgere i Rønne, Nexø, Hasle og Svaneke
paa Bornholm.

Historisk kommentar

De fire bornholmske stæders (Rønne, Nexø, Hasle og Svaneke) fælles klageskrivelse af 21. april 1574 til Raadet i Lybek retter sig mod det saakaldte »Landkøb«, hvor udenlandske - hovedsagelig lybske og andre nordtyske - købmænd holdt aabne boder og lod deres svende drage rundt paa landet med heste for at opkøbe bøndernes varer hele aaret rundt, i strid med de kongelige privilegier, der forbeholdt sæsonbestemt handel til bestemte tider. Klagen, der maa læses som modstykke til de lybske købmænds egen klage over overfaldet i Rønne (Nr. 280), viser en dybtliggende økonomisk interessekonflikt mellem de bornholmske byborgere, der søgte at beskytte deres næringsgrundlag som mellemhandlere, og de fremmede handlende, der ifølge klagen underminerede denne handel ved at opkøbe direkte fra bønderne. Sagen illustrerer, hvordan det lybske pant over Bornholm skabte en vedvarende spænding mellem de lokale borgerlige handelsprivilegier og den frie adgang, som lybske og andre stæders købmænd nød under pantetiden.

Resumé

Borgerne i de fire bornholmske stæder Rønne, Nexø, Hasle og Svaneke klager den 21. april 1574 til Raadet i Lybek over udenlandske købmænds ulovlige »Landkøb« - at de holder aabne boder og opkøber bøndernes varer hele aaret rundt i strid med de kongelige privilegier - og beder om, at dette forbydes, og at handelen igen indskrænkes til de fastsatte tider, saa de indfødte borgere kan bevare deres næring.

Dokument Nr. 282

1574. 23 April. Her gives en Mængde fortvivlede Bønder, som ville benytte sig af Schweder Kettings Ulykke. Wallensgaard burde ikke komme fra Slottet: den er i sig selv Intet værd, men Bryggeriet er for=

Side nr. 439

belagtigt. Om den ny Landsdommer og den ny Jurisdictsfoged; den sidste seer ub efter at kunne hitte paa noget Nyt, han kunde have Fordel af.
Matth. Tideman til Raadet i Lybek. Svar paa Skrivelse af 3 April, han har modtaget den 14 April . . . »Alhir vp dem Lande valt my allerley vor, eth gifft alhir ein hupen vortwiuel= der Börren (Buren), nu se seen dattet dem olden houetmann Sweder aldinck so wat thowedddern loept, vnd se ein part na oeren wyllen erlangt hebben, syn se motwyllych, doch hope ick der leue godt wert my dardorch helpen, dattet narade wat be= ter werden mach.«
Det Tømmer, Sweder havde samlet og tænkt at bygge et Skib af, har Tideman taget til sig, dog ikke til sønderlig Fordel.
Det var vel om Raadet kunde blive enig med Sweder om Wallensgaard, at den ikke kom fra Slottet, da den før har været en Skattegaard; „Sweder moth dannoch der stadt beste mer weten alße syn egenn". Han holder den i for høi Pris, dog har han ikke kunnet komme efter, hvad Prisen egentlig skal være. Der er ingen Fordel ved Gaarden selv, men Bryggeriet er fordelagtigt og dette kan man anlægge hvor man vil. Han har leiet den paa 1 Aar, men har ingen Fordel af den etc.
Paa en Seddel:
For 5 Dage siden kom fra Danmark en Adelsmand, Johan Urne, som skal forestaae den geistlige Jurisdicts. Denne har ved Fogden ladet 3 fornemme Personer fra hvert Sogn tilsige at møde paa Taarnet ved Clemens Kirke, hvor de kom sammen i Gaar, og i disses Nærværelse har han paa Kongens Vegne indsat en Frimand Peder Hansen til Landsdommer, og læst Kongens Brev for dem. Gid han maa være dygtig. Sweder kjender ham og kan sige Besked om ham . . . »Duße sulvige Johan Vhrue dünket my solde ock wol geneget wes nies vorthonemen, worvan he vordel hebben konde, darum hir negest wydern bericht.«

(Efter Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II.)

Historisk kommentar

Matthias Tidemans skrivelse af omkring 23. april 1574 til Raadet i Lybek berører flere emner: bøndernes uro og forsøg paa at udnytte den situation, der er opstaaet efter Schweder Kettings ulykke, Kettings gaard Wallensgaard, som Tideman raader Raadet til at beholde under Slottet frem for at afhænde den, samt sætter i en vedlagt seddel Raadet ind i den nye jurisdiktionsfoged Johan Urnes ankomst og hans indsættelse af Peder Hansen som landsdommer ved Klemens Kirke - en begivenhed, der direkte supplerer de tidligere gengivne bestallinger (Nr. 277-278). Tidemans bemærkning om, at Urne »ogsaa vel kunde være tilbøjelig til at foretage noget nyt, hvoraf han kunde have fordel«, antyder en vis mistænksomhed over for den nyankomne kongelige embedsmands motiver, hvilket kaster lys over det spændte forhold mellem den lybske og den danske administration af øen.

Resumé

Matthias Tideman melder Raadet i Lybek om uro blandt bønderne efter Schweder Kettings fald, om Wallensgaard, som han fraraader at lade komme fra Slottet, samt - i en vedlagt seddel - om jurisdiktionsfogden Johan Urnes ankomst og hans indsættelse af Peder Hansen som landsdommer ved Klemens Kirke, hvorved Tideman udtrykker en vis mistro til Urnes bevæggrunde.

Side nr. 440

Dokument Nr. 283

1574. 30 April.*) Kongen til Fogden paa Bornholm at være Præsten Hr. Johan Henricus behjælpelig: Schweder Ketting har ladet hans Svigermoder uskyldigen brænde, som sigtet for Trolddom, og bemægtiget sig hendes Ejendele; men Herredagen har frikjendt hende og tildømt hendes Arvinger hendes Gods.

Vorschrifft ann Mathias Tidemann, Bornholmischenn Ambtman.
Fridr. II. Eß hat gegenwertiger, der wirdig Johan Hein= ricus**), pfarher auff vnnserm landt Bornholm, vnnderthe= nichst bericht, wie deinn Vorfahr, Schweder Kettingß seins weißß mutter vnnschuldig verbrennen laßenn, vnnd all Jhr gut zu sich genohmen hab, vnnd weill Jhme die wider vonn vnnserm Reichs Rhetenn abiudicirt vnnd zugesprochenn sein, gehorsamlich gebettenn daß genedigst einsehen zu habenn, daß solchenn vnnserer Reichs Rethe spruch vnnd erkandtnuß wirck= liche volge geschehe. Wann wir dann nicht zweiffeln, ermelte vnnser getreuwe Rhete werden auff vnnsernn beuelich nit an= ders gesprochenn vnnd erkandtt habenn, alß was recht ist, vnnd sie (gott)***) vnnß zuueranthworten, will vnnß gebue= renn daßselbig zur Execution zubefürdernn. Alß begernn wir genedigst, Du wildt die versehung thuen, daß sich Schweder Ketting nicht vom Landt abgebe, noch seine gütter verrücke, er hat dan gemelten Pastorn, inhalts der vrtheill zufrieden gestaldt vnnd contentiret. Daß wollenn wir, vnnd seindt dir mit gna= den bewogenn.

(Geh. Arch.)

**) Dette Brev er ubateret, men hører til April Maaned, og staaer efter et Brev dateret den 29 April i Helsingør; det næste Brev i Re= gistranten er af 2 Mai.*

***) Er formodentlig den Hr. Hans Henricksen til St. Peders Kirke, som har medundertegnet Fuldmagten for de Præster, der mødte ved Hyld= ningen i 1584.*

****) J Originalen staaer Plads aaben for »gott« eller lignende.*

Oversættelse

Forskrift til Mathias Tideman, Bornholmske Amtmand.
Frederik II. Nærværende, den værdige Johan Henricus, Præst paa vort Land Bornholm, har underdanigst berettet, hvorledes din Forgænger, Schweder Ketting, uskyldigt har ladet hans Hustrus Moder brænde, og taget alt hendes Gods til sig, og efterdi den igen af vore Rigets Raad er hende tildømt og tilkjendt, underdanigst bedet, at det naadigst maatte ses til, at saadan vore Rigets Raads Dom og Kendelse virkelig Følge sker. Da vi nu ikke tvivle paa, at bemeldte vore tro Raad efter vor Befaling ikke have dømt og kjendt andet, end hvad ret er, og de (Gud) os derfor skulle svare, saa

bør det os at befordre samme til Eksekution. Derfor begære vi naadigst, at Du vil gøre den Forsorg, at Schweder Ketting ikke begiver sig fra Landet, ej heller flytter sine Godser, før han har fornøjet og tilfredsstillet bemeldte Præst efter Dommens Indhold. Det ville vi, og ere Dig med Naade bevaagne.

Historisk kommentar

Frederik II's befaling til Matthias Tideman af 30. april 1574 belyser en hidtil ukendt side af Schweder Kettings sidste tid som høvedsmand: sognepræsten Johan Henricus havde indgivet klage over, at Ketting uretmæssigt havde ladet hans hustrus moder brænde som anklaget for trolddom og derefter tilegnet sig hendes ejendom, men at Rigets Raad ved Herredagen havde tilkendt arvingerne godset tilbage. Kongen paalægger nu amtmanden at sikre, at Ketting ikke forlader landet eller flytter sine ejendele, før han har fyldestgjort præsten i overensstemmelse med dommen. Sagen kaster et mørkt lys over Kettings embedsførelse og føjer sig til billedet af hans stadig mere belastede stilling i tiden op til hans afgang fra Hammershus, og viser samtidig, hvordan retsafgørelser truffet centralt ved Herredagen i København skulle fuldbyrdes lokalt paa Bornholm gennem den lybske amtmands medvirken.

Resumé

Frederik II paalægger den 30. april 1574 Matthias Tideman at sørge for, at Schweder Ketting ikke forlader Bornholm eller flytter sine ejendele, før han har fyldestgjort sognepræsten Johan Henricus, hvis svigermoder Ketting uretmæssigt havde ladet brænde for trolddom og hvis gods han havde tilegnet sig, men som Rigets Raad ved Herredagen havde tildømt arvingerne tilbage.

Side nr. 441

Dokument Nr. 284

1574. 12 Juni. Om Schweder Ketting, over hvem der næsten dagligt har været klaget hos Kongen, fordi han ikke havde tilfredsstillet Un= dersaaterne, hvad de med Rette havde at fordre hos ham, og som Hs. Majst. derfor havde befalet Matth. Tideman at belægge med Arrest; men som hemmeligt var undveget fra Øen, uden at gjøre Fyldest efter Commissariernes Kjendelse: at han skal tilholdes igjen at indfinde sig.

An die von Lubeck, Schweder Kettingk betreffend.
Fredr. II. Ob wir woll verweilter Zeit eurem gewesenen Ambtiman auff vnnserm landt Bornholm, Schweder Ketting, durch denn treuestenn vnnserß Reichs Raht vnnd l. g. Hanß Schougardt, domahls Secretarienn, auff sein bey Jhme instan= dig beschehen bit vnnd vhlelich suchenn, vormelden laßenn, daß wir alle vngnad gegenn Jhme fahllen laßenn woltenn, wann daßsjhenig, so durch vnnsere dohin zu der notturfft ab= gefertigte Reth vnnd Commissarien erkandt vnnd vergleicht wordenn, richtig gemacht etc. Nuhn werdenn wir durch die eingesessene gerürtes vnnserß Landts Bornholm vielfaltige be= schwerlich klagenn vast teglich bericht, daß demselbigenn wenig nachgesetzt vnnd volge geschen sein soll. Derwegenn wir bring= lich bewogenn wordenn ihnen durch eurenn itzigenn Ambtman handtvast zu machenn vnnd vom landt nit abkommen oder seine gütter verrückenn zulaßenn, domit sich geruerte vnnser vnnder= thanenn rechtenß an Jhme

zuerholen vnnd Jnhalts denn or= theiln, so vonn wolermeltenn vnnsern Rhetenn vnnd Commis= sarien gesprochenn, contentiret vnd befriedigt werdenn muchtenn. So vermerckenn wir, wie er die vorflucht genohmen vnnd sich vom landt ab, vnnd wieder anheimbfs zu euch begebenn, daß er deß rechtenns scheuw tragt, vnnd daßselbig nicht er= wahrtenn wollenn. Nuhn wir vnnß aber ambtshalber schul= dig erkennenn, den vnnsern rechtens zuuerhelffenn, jnmaßen daßselbig niemandts zuweigernn, so begernn wir mit besondern gnaden, nachbahrlich, Jhr wollet gedachtenn Schweder Ketting mit ernst dohin haltenn, daß er sich mit dem erstenn auff das landt wieder verfuege, vnnd denjenigen, so Jhnen mit recht zubesprechenn darzu anthworrtte, den wolgesprochenn Sen=

Side nr. 442

tentzen auch geburlich volge leist. Solchs, alß eß billich vnnd recht, werdet Jhr zubefürdern wißenn, vnnd wir seindt euch mit nachbahrlichen willen gnedigst zugethan.*)

(Geh. Arch.)

**) Samme Aar 29 Juli skriver Kongen til Samme, at han har mod= taget deres Brev og Schweder Kettings Undskyldninger, og skjøndt der høve sig mange Klager over ham, som ikke kunne gaae hen upaatalte om Hs. Maist. ikke vil lade de fattige Undersaatere „rechtloß", saa der= som det forholder sig, som han skriver, at han har contenteret alle efter Commiesariernes Dom, er Kongen vel tilfreds med ham: „so ferne solchs allenthalben geschehenn, seindt wir demnach nunmehro mit seiner personenn genedigst woll zufrieden, vnnd Jhme mit allen genaden bewogenn."*

Samme Aar den 3 Decbr. skrev Kongen fra Skanderborg til Matth. Tidemann, at da Schweder Ketting havde „mit großer beteurung zu er= kennen gegeben", at han havde contenteret Alle efter Rigs Raadernes Dom, og Kongen ikke vilde tiltale ham derubover, kunde nu den Arrest, der var lagt paa hans Gods, havere og hans Ejendele udleveres ham.

Oversættelse

... deres tilbørlige Følge sker. Sligt, som det er billigt og ret, ville I befordre, det vide vi, og vi ere Eder med naboligt Sindelag naadigst tilgivne.

Historisk kommentar

Frederik II's brev af 12. juni 1574 til Raadet i Lybek afslutter i denne del af samlingen den lange og dramatiske sag om Schweder Ketting, der efter sin fratræden som høvedsmand tilsyneladende var undveget fra Bornholm uden at have gjort de forurettede undersaatter fyldest efter kommissærernes kendelse. Brevet, der viser kongens vedholdende engagement i sagen paa undersaatternes vegne, kræver, at Ketting igen skal indfinde sig og gøre ret og skel over for dem, der havde krav paa ham. De to tilføjede fodnoter, der refererer breve af 29. juli og 3. december samme aar, viser sagens videre forløb: Ketting fremlagde til sidst tilfredsstillende dokumentation for, at han havde fyldestgjort alle efter kommissærernes dom, hvorefter kongen erklærede sig tilfreds med ham og lod den arrest, der var lagt paa hans gods, ophæve. Dermed synes den langvarige strid om Kettings embedsførelse og økonomiske mellemværender endelig at være bragt til en afslutning, om end den havde krævet flere aars indgriben fra kongelig side.

Resumé

Frederik II skriver den 12. juni 1574 til Raadet i Lybek og kræver, at Schweder Ketting, som var undveget fra Bornholm uden at have fyldestgjort sine undersaatter efter kommissærernes dom, atter skal indfinde sig og gøre ret. Ifølge tilføjede fodnoter erklærede kongen sig senere samme aar (29. juli og 3. december) tilfreds med Ketting, da denne havde godtgjort at have kontenteret alle parter, hvorefter arresten paa hans gods blev ophævet.

Dokument Nr. 285

1574. 14 Juni. Aabent Brev til Almuen paa Bornholm om Sise af Tydsk Øl og fremmed Drik, og Told af Heste, Øxne m. m.

Fredr. II. Da Kongen har erfaret, at der ikke betales Sise af Tydsk Øl og fremmed Drik, som indføres, og ikke Told af Heste, Øxne, Kør, Foler, som udføres, og da Rigens Raad har bevilget Kronen 1 Daler af hver Hest, Ko, Øxne etc., som udføres og 24 ß. af hver Tønde Øl, Fryssing etc., som indføres, skal denne Afgift nu ogsaa erlægges paa Bornholm.**)

(Skaanske Tegn I. 41.)

***) Under samme Dato et Kongebrev til Johan Urne om at lade ovenstaaende forkynde og tilsætte nogle Dannemænd overalt i Kjøbstæ= derne til at oppebære samme Told og Sise.*

Historisk kommentar

Frederik II's aabne brev af 14. juni 1574 udvider den almindelige skatte- og toldlovgivning til ogsaa at omfatte Bornholm, idet han paalægger opkrævning af sise af tysk øl og anden indført drik samt told af heste, okser, køer og føl, der udføres - en afgift, som Rigens Raad havde bevilget kronen, men som hidtil ikke var blevet opkrævet paa øen. Den samtidige skrivelse til jurisdiktionsfogden Johan Urne om at lade dette forkynde og indsætte dannemænd i købstæderne til at opkræve afgiften, viser, hvordan den danske krone gennem sin jurisdiktionsfoged gradvist udbyggede sin skatteadministration paa Bornholm, sideløbende med og til dels i konkurrence med den lybske amtmands forvaltning af pantelenet.

Resumé

Frederik II paabyder den 14. juni 1574, at der ogsaa paa Bornholm skal opkræves sise af tysk øl og fremmed drik samt told af heste, okser og køer, der udføres, i overensstemmelse med Rigens Raads bevilling; jurisdiktionsfogden Johan Urne faar samtidig ordre til at lade dette forkynde og indsætte dannemænd til at opkræve afgiften i købstæderne.

Dokument Nr. 286

1574. 1 Juli. Til Fogden at lade Rasmus Koller ubesvaret for Af= gift af ½ Tønde Smør, han ligesom Schweder Ketting vil afskatte ham, da han med Breve og Thingsvidner kan godtgjøre sin Ret til at være fri for denne Afgift.

Side nr. 443

Ann Mattheum Tideman, Bornholmischenn Ambtman.
Fredr. II. Eß hat sich vnnser vnnderthann Erasmus Kollert zu Krackgardt auff Bornholm vnnderthenigist beclagt, daß du dich, deineß vorfahrenn Exempell nach, vnnderstehenn sollest, Jhme einn halbe tonnen butter abzuschatzenn, dieweill er aber darzu keinßwegs verhafft, innmaßenn er solchß mit Dingswinden vnnd andernn Vhrkundenn, vnnd lebendigenn Zeugen zuerweisenn, hat er vnnß vnnderthenigist angefallenn, Jhnenn bey alter gerechtigkeit handtzuhabenn. Alß wir dann solchß nicht weniger ambtshalber schuldig, alß gnedigist geneigt, so begernn wir ann dich mit gnaden du wildt Jhnenn vber alt herkommenn nit beschwerenn, sonnder darbey bleiben laß= senn, welchß alß eß billich geschicht, wollenn wir vnnß souiell mehr gnedigist zu dir versehen. Seindt dir etc. Dat. Fride= richsburg etc.

(Geh. Arch.)

Oversættelse

Til Mathæus Tideman, Bornholmske Amtmand.
Frederik II. Vor Undersaat Erasmus Kollert til Krakgaard paa Bornholm har underdanigst beklaget sig over, at Du efter Din Forgængers Eksempel skal understaa Dig i at paaligne ham en halv Tønde Smør, skønt han ingenlunde dertil er forpligtet, saaledes som han med Tingsvidner og andre Beviser samt levende Vidner kan godtgøre, hvorfor han underdanigst har henvendt sig til os om at holde ham ved gammel Ret. Da vi nu dette ikke mindre er embedsmæssigt pligtige til end naadigst tilbøjelige, saa begære vi af Dig med Naade, at Du vil undlade at besvære ham udover gammel Hævd, men lade ham forblive derved, hvilket, da det sker billigt, vi saa meget mere naadigst ville tiltro Dig. Vi ere Dig etc. Givet Frederiksborg etc.

Historisk kommentar

Frederik II's brev til Matthias Tideman viser endnu et eksempel paa, hvordan enkelte bornholmske bønder henvendte sig direkte til kongen for at faa afværget krav om ekstraordinære skatteydelser, som amtmanden - her paaberaabende sig sin forgænger Schweder Kettings praksis - søgte at paalægge dem. Erasmus Kollert til Krakgaard kunne med tingsvidner og andre beviser godtgøre, at han ikke var forpligtet til den paakrævede halve tønde smør, og kongen giver ham medhold og paalægger amtmanden at lade ham forblive ved gammel hævd. Sagen føjer sig til rækken af klager over Kettings embedsførelse, der ogsaa efter hans afgang fortsatte med at give anledning til retstvister om skatteydelser paalagt under hans styre.

Resumé

Frederik II paalægger Matthias Tideman ikke at besvære bonden Erasmus Kollert til Krakgaard med en halv tønde smør i skat, som denne efter Schweder Kettings eksempel var blevet krævet for,

men aldrig havde været forpligtet til, hvilket Kollert kunne godtgøre med tingsvidner og andre beviser.

Dokument Nr. 287

1575. 31 Marts. Ketting har saa ofte ansøgt om Bested paa Sagen med Schorstein, om de 2000 Mark, man har afdraget paa hans Regnskab, hans Gaard paa Bornholm m. m.: man har fra Tid til anden lovet ham en Afgjørelse, men der skeer Intet, man afgjør andre Sager og kaster hans bag Banken. Nu vil han have en Ende derpaa, og aldeles ikke vente længere m. m.

Erbare, Hochweise, grottgunstige, gebedende herrnn. Wat ick hiebeuorn tho velenn, vnderschedtlickenn mahlenn, sowol schrifftlickenn als mundtlickenn, wegen deß Schorsteins halben*) my vpgedrungener beschwerunge, im glickenn my jn auergeuener Rekning vnuerschuldt affgetogener mehr dann twe dusent mark, vnnd den thomlesten mines gardenn halbenn vp Bornholm, supplicerende by J. E. H. W. hebbe gesocht vnd gebedenn, dattsulue achte ick alhir thowedderhalenn, wile idtt J. E. H. W. noch vngetwiffelt in frischer gedechtnus, vnnödig. Offt my nu woll duth verflotene Jar auer von J. E. H. W. velsoldige thosage gedann wordenn, ock woll mitt hoger bedurynge ver= trostinge wedderfaren, datt solcke mine sake thom negsten vnd

*) *See foran Pag. 316.*

Side nr. 444

allerforderlichstenn solde vorgenohmen werdenn, so betugett doch datt werck an sick suluest, datt demsuluigen bouen thouor= sicht, dermalen nicht nagesettett, sonder andere saken gefordert, mine ouerst hinder de banck gantz vnnd gar geworpenn, vnd aldar betthertho beliggen bleuen. Offt sick nu wol J. E. H. korter Dage erkleret, datt de gelegenheit betthertho nicht gewe= sen, dat solcke mine sake heddte forgenohmen werden konnen, so is doch thobeklagenn, dat lenger dan in einer Jares frist souel tidt, darin dersuluigen sach ohre endtschafft hebbe ge= geuen werden mogen, nicht gefunden werdenn konnen, welchs dan by my, nach velen vnd allerhandt vmbdencken vnd nach= trachtenn, kein ander ansehendt finden kann, dann datt man my, in vpliggendenn olter vnd angelegener beschwerung, in vierst vnd endtlick verderbenn vnd vnuermogenheidt dardorch thosohren, vorhebbens sin moth, welches ick dann alles dem getruwen gott, alß dem gerechten Richter also in gedultt moth beuohlenn sin latenn, der thouersicht, sine Almechtigheitt werde dennoch einmahl dusser miner beschwerung ein ende maken, vnd my (als wol der menschen kinder gesinnet sin, vnd velichte gern sehen mochtenn) inn solcken verderbenn nicht steckenn lathenn. Dewile ick dann, souele den dorden Punct nemblich minen gardenn belangt, vp J. E. H. W. erfordern my gehorsamlick vnd willig alhie ingestelt, derentwegenn ettliche my gar dreg= liche vnd bequeme gelegenheit vthgeschlagenn, mines gudes vp Bornholm nun ein gantz Jar mötig ghan, vnd einem andern inruhmen mothen, dardorch ick vth miner Narung, vnd mehr als jnn dusent Daler schaden allene dutt Jar auer gesettet wordenn, vnd nachdem der anfang des andern Jars albereidt gemaket, moth ick my vth betthertho erspotter erfahrung befor= gen, datt ick datt suluige Jar, worinn ick albereidt getrebenn, gelickesfals mitt vorgeblichem vertrosten ferner vpgeholdenn, vnnd also in grothern vnd mehr schaden geshorett werden konde, welchen albereidt geledenenn vnd noch thobefahrenden schaden, Jck dan vor mine Person also thouorschmertzen von rechts vnd natürlicher billigkeitt wegenn my nicht schuldig er=

Side nr. 445

achtenn kann, sundern by den jenigen, so my densuluigen vnuor= orsakett vpgedrungenn vnd thogefogett, rechts wegenn thoerha= lenn vnd thoerfordern gantz woll befogett. So erachte ick ock, datt ick deßfals J. E. H. W. denn gehorsam, so ick densului= genn plichtig, mehr dan gnogsam hirinne ertogett vnnd bewisett, watt ouerst vor nutt vnd fromen solcher geleisteder gehorsam my betthertho ingebrachtt, hebbe ick mitt trefflichenn scha= denn befunden. So kann ick ock nichtt ermeien, datt ick vmb gemeinen gudes willenn alle mine wolfartt thouerlathenn, vnd befuluige dem gemeinen gude, mehr als ander Bürger, vpthohangen schuldig sin sollde.
Dem allen nach will J. E. H. W. ick mine enttliche mei= nunge hirmitt denstlick angefundigett hebbenn, bergestaldt datt ick mitt minem gardenn bestes mines gefallens handlen vnd schaffenn, vnd my densuluigen nu henfort, miner gelegenheit na, tho nutte vnd Profit maken, vnd darmede min bestes so= ken, lesen vnd vornehmen wolle. Derwegenn ick ock hirmede vor gott, J. E. H. W. vnd idermenniglich offentlich will be= tüget vnd bedinget hebbenn, datt ick solches nichtt vth vngehor= sam, ofte modtwillen, noch J. E. H. W. tho verdreitt, sun= dern allein tho verhodinge vnd vorkohminge mines vtersten ver= derues vnd vnderganges, nottwendig vnd vnuerbygenglich ge= drungen hebbe vornehmen vnd inttwerckstellenn mothenn. Welches ick also J. E. H. W., de ick des almechtigen schutt hirmede beuehle, miner gelegenheit na, nichtt hebbe verholdenn konnen. Bin J. Erb. H. W. jederdidt gehorsamlich thodenen willig. Dat. Lubeck denn lestenn Martij Anno 75.
J. Erb. Hochw. denstwillig
Schweder Kettingk
der Olde.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Bornh. II.)

Oversættelse

... kunne fordre, men hos dem, som uden min Skyld har paatvunget og paaført mig dette, retteligt tilbageholde og fordre. Saa erkender jeg ogsaa, at jeg desangaaende har vist og bevist J. E. H. Vished den Lydighed, jeg dertil er pligtig, mere end tilstrækkeligt heri; men hvad Nytte og Fromme saadan ydet Lydighed hidtil har indbragt mig, det har jeg fundet med anselig Skade. Saaledes kan jeg heller ikke mene, at jeg for det fælles Godes Skyld skal skulle opgive al min Velfærd, og ligesom andre Borgere være pligtig at hænge derved mere end andre.
Efter alt dette vil jeg herved tjenstligt have kundgjort J. E. H. Vished min endelige Mening, saaledes at jeg med min Gaard efter mit eget Behag vil handle og raade, og den nu herefter, efter min Lejlighed, gøre mig til Nytte og Profit, og dermed søge, læse og foretage mit Bedste. Derfor vil jeg ogsaa herved for Gud, J. E. H. Vished og enhver offentligt have bevidnet og betinget, at jeg dette ikke af Ulydighed eller Modvillighed, ej heller J. E. H. Vished til Fortræd, men alene til Forhindring og Forebyggelse af min yderste Undergang og Ødelæggelse, nødvendigt og uundgaaeligt tvungen har maattet foretage og iværksætte. Hvilket jeg saaledes J. E. H. Vished, hvem jeg hermed befaler den Almægtiges Beskyttelse, efter min Lejlighed ikke har kunnet undlade. Er J. Erb. Herligheds Vished stedse lydigt at tjene villig. Givet Lybek den sidste Marts Anno 75.
J. Erb. Højvisheds tjenstvillige
Schweder Kettingk
den Ældre.

Historisk kommentar

Schweder Kettings brev af 31. marts 1575 til Raadet i Lybek er hans sidste og mest resignerede henvendelse i den langtrukne sag om hans krav paa godtgørelse for de over 2000 mark, han mener uretmæssigt at være blevet trukket i sit regnskab, samt om sin gaard paa Bornholm, som Raadet i et helt aar havde ladet ligge unyttet i stedet for at overlade den til hans egen raadighed. Efter gentagne, forgæves henvendelser og løfter om afgørelse, der aldrig blev indfriet, meddeler Ketting nu bestemt, at han fra nu af vil raade over sin gaard efter eget forgodtbefindende, uden at dette skal opfattes som ulydighed, men alene som en nødvendig foranstaltning til at afværge sin egen økonomiske undergang. Brevet, underskrevet »Schweder Kettingk der Olde« for at skelne ham fra en yngre navnebroder, viser en mand, der efter aars forgæves ventetid paa retfærdighed fra sin tidligere arbejdsgiver, det lybske Raad, til sidst tager sagen i egen haand.

Resumé

Schweder Ketting skriver den 31. marts 1575 til Raadet i Lybek og klager over, at hans krav paa erstatning for over 2000 mark trukket fra hans regnskab, samt spørgsmaalet om hans gaard paa Bornholm, trods gentagne løfter aldrig er blevet afgjort; han meddeler nu, at han fremover selv vil raade over sin gaard, hvilket han understreger ikke sker af ulydighed, men af nødvendighed for at afværge sin egen undergang.

Dokument Nr. 288

1575. 5 April. (?) Svar paa Kettings sidste Skrivelse til Raadet. De 2000 Mark, der ere Schweder Ketting afkortede, haves der Brev og Segl paa. At man skulde have lovet ham nogen Erstatning er=

Side nr. 446

indrer man ikke, og da han selv har givet Anledning til de Skrivelser fra Kongen af Danmark, ifølge hvilke han er bleven removeret, vil Raadet vide sig forskaanet for videre Anmodning i den Henseende. Angaaende Schorstein, da er denne Sag ikke ganske rigtig, og han har selv samtykket i den givne Erstatning. Wallensgaarden vil man ikke nægte ham og hans Arvinger, men sælges kan den ikke m. m.
Resolution vnd Antwurtt eines Erbarn Radtts, vff Schwe= der Kettings jungst vbergebene Supplication etzlicher darin be= rurten Puncten halben. Ansenclich, souiell zum ersten die 2000 Mark betreffendt, vonn seyner Schweder Kettings durch die heren Kammerhern vorhin zugelegtenn Rechnung betreffendt, weiß sich Schweder Kettingk zuberichten, daß domals die obbe= rurte Summa der 2000 Marck gantz vnnd gar abgehandelth, daruber auch Siegel vnnd Briefe ergangen sein, derowegen ein Erbar Radt eß bey voriger vergleichunge vnnd Abscheidtt bil= lich lest beruwenn vnnd mit nichtenn vber solche gegebne Brief vnnd Siegel sich einzulaßenn bedacht ist. Vnd obwoll gedachter Schweder sich vff ein vermeinte Zusage wegen entgentzung berufenn thutt, so weiß sich doch ein Erbar Radt, daß dieselbige bestendiger Weiße ihme geschehen sein solle, mit nichtenn zuerjnnern, sunder hatt ge= melter Schweder lautt Ko. Matt. zu Dennemarcken, an einenn Erb. Radtt außgangenn schreiben, zu seinem Abzugk selbst vr= sache gegeben vnnd der mangel gar nitt bey gemeltenn Radtt gestanden. Derowegen ein Radt deßhalben mitt fernerm Anmuthen billich verschonen vnnd in denselben weither nicht dringen sollen.

Zum Andern, den Schorstein betreffendt, sey dieselbige sache sogar richtig nicht, damitt auch vermuge der Bestallung vnnd deßselbenn einhalts durchauß nitt versahren, vnnd sey nitt ohne daß, weill der gemeine hanndtirende Kauffmann vff Riga, wegen Schweder Kettings verursachten Arrests, ire Schiff vnnd gutter in schadenn vnnd beschwerunge gerathenn, vnnd derwegenn sie zum hefftigesten domals vff einenn Erbaren Radt schrifftlich vnnd mundtlich vmb abschaffunge der beschwer= den, auch mit vermeldunge, sich deßen jn funfftig darauß er=

Side nr. 447

folgenden schadens vnnd vnheils an seinem, Schweders, leib vnnd guttern zuerholen gedrungen, vnnd Jnen vonn hinnen nah Bornholm ehe der Arrest abgeschafft, vnnd alles aldar richtig gemacht, nicht zuuerstatten, gantz empsig angehalten. So hatt domals gemelter Schweder Kettingk zu solcher Abschaf= fung angeregtes Arrests, gegen eynn Radtt vnnd gemeinen handtirenden Kauffman selbst sich verwilliget, zu der behueff auch gunstige vorschrifften vonn einem Erb. Radtt ann denn herrnn Kotzkewischenn, auch ein Radt der Statt Riga erlanget, derowegenn ein Radtt mitt solcher seiner vermeinten nichtigenn Ansprache vnd surderunge hernegest billich verschonet, vnnd ferner deßhalbenn in sie mit sugenn nitt gedrungen werden kann.
Vff denn dritten Punct, wegenn deß Walßgardenn gibt ein Radt nachfolgenden bescheidt. Dieweill derselbig hoff dem hausse vnnd Schloße Bornholm als ein Pertinentz vnnd an= gehörigk stück ohn mittel incorporeret, ein Radt auch in Vor= zeiten, vermuge Jrem gegebenen Reuerß, gegen die Ko. W. zu Denmarcken daß darvonn nichts alieniret, vereußert vnndt endtwendet solle werden, sich verschriebenn vnnd verpflichtenn müßen, so kunnen ein Radt auch zu Abbruch gemeltes hau= ßes gerechtigkeit vnnd irenn Briefen vnnd Siegeln zuwieder, in solche vereußerung nitt bewilligenn, vielweniger einigenn Verkauff, vnnd alienation gemeltes hoffs weder durch sich oder Andere, mit nichtenn verstattenn vnnd zulaßenn, sonder solte sich deßselbenn Verkauffs, vnnd verenderunge bey seinem bur= gerlichen Eyde gentzlich eussern vnnd endthaltenn, da ehr aber selbst behueff, Jrer gelegenheit nach, gebrauchenn vnnd behaltenn wollenn, soll Jme vnnd denn seinenn solches ohne vnnsere Einsprach oder Verhinderunge frey stehenn. Da aber gemelter Schweder, seine Erbenn oder jemandts Anndersauß (?) seinem beuellich hierwieder thun vnnd handlenn, vnnd daruber einem Erb. Radt vnnd gemeiner Bürgerschafft einiger schade, Vn= heill, oder beschwerung wegenn angeregtes Verkauffs, gemeltes hoffs halbenn, erwachsßenn wurde, wollenn sich ein Radt

---

Side nr. 448

deßßenn durchauß bey Jhme vnnd den seinenn gentzlich erho= lenn, vnnd deßhalbenn genuchsam versichert sein etc. Dat. Østern . . . . .

(Udkast uden Navn og Datum i Raadh. Archivet i Lybek. Bornh. II. 4.)

Oversættelse

Resolution og Svar fra et Erbart Raad paa Schweder Kettings nylig indgivne Ansøgning angaaende nogle deri berørte Punkter. Hvad først angaar de 2000 Mark, angaaende det af de Herrer Kammerherrer ham forhen forelagte Regnskab, ved Schweder Kettingk sig at berette, at dengang den ovennævnte Sum af 2000 Mark ganske og aldeles blev afgjort, og at der desangaaende ogsaa er

udstedt Segl og Breve, hvorfor et Erbart Raad billigt lader det bero ved den tidligere Overenskomst og Afgørelse, og ikke agter sig ydermere at indlade paa saadanne givne Breve og Segl.
Og skønt bemeldte Schweder paaberaaber sig et formentligt Tilsagn om Godtgørelse, saa ved dog et Erbart Raad sig ikke at erindre, at dette skulde være sket ham paa nogen bindende Maade, men bemeldte Schweder har ifølge et Brev, udgaaet fra Kongen af Danmark til et Erbart Raad, selv givet Anledning til sin Afgang, og Manglen har slet ikke ligget hos bemeldte Raad. Derfor bør et Raad billigt forskaanes for yderligere Paatrængen og ikke ydermere trænges deri.
For det Andet, angaaende Skorstenen, da er denne Sag slet ikke saa rigtig, at man derefter i alt kunde forfare efter Bestallingens Indhold; og det er ikke uden Grund, fordi den almindelige handlende Købmand paa Riga, paa Grund af den af Schweder Ketting forvoldte Arrest, kom i Skade og Besvær med Skib og Gods, og derfor dengang med den største Iver skriftligt og mundtligt hos et Erbart Raad søgte om Afskaffelse af Besværingerne, tillige med Erklæring om, sig for fremtidig lignende Skade og Ulykke paa sit, Schweders, Liv og Gods at ville holde skadesløs, og ikke tillade dem at drage hjem til Bornholm, før Arresten var afskaffet og alt der bragt i Orden, saa har bemeldte Schweder Kettingk dengang til Afskaffelse af den omtalte Arrest selv over for et Raad og den almindelige handlende Købmand indvilget, hvortil han ogsaa opnaaede gunstige Forskrifter fra et Erbart Raad til Herr Kotzkewisch og til Raadet i Staden Riga; hvorfor et Raad med hans formentlig ugyldige Fordring og Krav herefter billigt kan forskaanes, og ikke ydermere ved List dertil kan tvinges.
Paa det tredie Punkt, angaaende Wallensgaarden, giver et Raad følgende Besked. Efterdi denne Gaard er umiddelbart indlemmet i Huset og Slottet Bornholm som en dertil hørende Del, og et Raad ogsaa i sin Tid, ifølge deres afgivne Revers over for den Kongelige Majestæt til Danmark, har maattet forpligte og forskrive sig til, at intet deraf skulde fremmedgøres, afhændes eller unddrages, saa kan et Raad heller ikke, til Skade for bemeldte Hus's Ret og imod deres Breve og Segl, samtykke i en saadan Afhændelse, end sige tillade noget Salg eller nogen Overdragelse af bemeldte Gaard, hverken ved sig selv eller ved Andre, men skal ganske afholde og undlade sig fra saadant Salg og saadan Forandring under sin borgerlige Ed; dog skal det staa bemeldte Schweder og hans frit for, uden vor Indsigelse eller Hindring, selv at bruge og beholde den til eget Behov, efter deres Lejlighed. Men dersom bemeldte Schweder, hans Arvinger eller nogen Anden, mod hans Befaling herimod skulde handle, og der deraf skulde opstaa nogen Skade, Ulykke eller Besvær for et Erbart Raad og den menige Borgerskab angaaende det omtalte Salg af bemeldte Gaard, saa vil et Raad sligt ganske og aldeles hos ham og hans Efterkommere lade indhente, og skal han derfor tilstrækkeligt være forsikret etc. Givet Paaske . . . . .

Historisk kommentar

Raadets svar af omkring 5. april 1575 paa Schweder Kettings sidste supplikation afviser hans krav paa de 2000 mark med henvisning til, at sagen allerede var endeligt afgjort med brev og segl, og henskyder ansvaret for hans afgang som høvedsmand til ham selv, jf. kongens brev derom. Ogsaa hans klage over skorstensarresten afvises, idet Raadet minder om, at Ketting selv havde samtykket i arrestens ophævelse for at skaffe de af arresten skadelidte rigske købmænd oprejsning. Vigtigst er dog Raadets principielle stillingtagen til Wallensgaarden: da denne gaard var uadskilleligt knyttet til Hammershus som pertinens, og Raadet ved sin revers over for den danske krone havde forpligtet sig til ikke at afhænde noget af lenets tilliggende, kunne et salg til Ketting eller andre ikke tillades, om end han frit kunne bruge og beholde gaarden til eget behov. Dette svar danner en passende afslutning paa Ketting-sagens lange forløb i denne del af aktstykkesamlingen og illustrerer, hvor fast Raadet holdt paa lenets ubrudte substans, selv over for en fortjenstfuld tidligere embedsmand.

Resumé

Raadet i Lybek svarer omkring 5. april 1575 paa Schweder Kettings sidste ansøgning: kravet paa 2000 mark afvises som allerede afgjort ved brev og segl, klagen over skorstensarresten afvises under henvisning til, at Ketting selv havde samtykket i dens ophævelse, og angaaende Wallensgaarden fastslaas det, at gaarden som pertinens til Hammershus ikke kan sælges eller afhændes, skønt Ketting og hans arvinger frit kan bruge den til eget behov.

Dokument Nr. 289

1575. 7 Septbr. Da de 50 Aar, i hvilke Lybek skulde have Bornholm, ere forløbne paa førstkommende Mandag efter Lamberti Dag, bringes dette i Erindring, saasom Kongen nu vil bringe Den tilbage til Kronen igjen.

Ann die vonn Lubeck, die abtretung deß Landts Bornholmb betreffendt.
Fridbr. II. Wir stellenn genedigst jnn keinen Zweiffell, Jhr wisset euch, sowoll auß denn daruber auffgerichtenn Recessenn vnnd Abscheidenn, alß eurenn vnnd eur vorfahrn derhalben außgegebenenn Reuerß, noch guter maßenn woll zuerinnernn, auff wasmasse vnndt bescheidt weilandt der Durchleuchter vnnd großmechtiger furst Her Fridrich der erste zu Dennemar= ckenn etc. vnnser freundl. lieber her Großvatter, hochloblicher vnnd Christlicher gedechtnuß, eurenn vorfarnn vnnd euch, daß Schloß Hammershausenn zusambt dem lande Bornholmb, gne= digst verlehnet, eingethan, vnnd vertrauwet, welcher Kon. be= gnadung, vnnd deß darauff erlangtenn besitzes, wir euch denn auch, nicht weniger alß vnser vielgeliebter Her vnnd Vater, auch Gottsehliger gedechtnuß genedigst vnd vngehin= dert haben genießenn vnnd gebrauchenn laßenn. Nunn denn die Zeit der fünffzig Jahr alß denn abscheidenn zuuolge, durch zwene Holsteinische Rhete vnnd zwo Rathspersonenn vnnser Statt Hamburgh zu solcher einhabung zuuor bestimbt, nach Jnhaldt vnd dato eureß Reuerseß, am negestkunfftigenn Mon= tage nach Lamberti, denn 19 gegenwertigß Monats auß vnnd ver= floßenn sein wirtt, vnnd vnnß, vnnser vnnd vnnsers Reichs noturfft vnnd gerechtigkeit, solch vnnser erledigtes hauß, sambt dem lande Bornho!mb wiederumb ann vnns zubringenn, vnnd in Acht zu habenn, Ambtshalber billich eigent vnnd gebuertt,

---

Side nr. 449

so habenn wir nicht wollenn vnterlaßen, euch deßhalber durch diese vnnser wolmeinliche ankundigung, gnädigst vnnd nachbar= lich zuuerwahrnenn, vnnd gesinnen demnach hirmit an euch mit gnedigstem begernn, Jhr wollet euch zu ausgange obbestimbter Zeit jnn abtrettung vnnd einraumung gedachtes vnnserß Schloß= ses Hammershausen vnnd deß landts Bornholms, mit solcher richtigkeit erzeigenn, vnnd vnnß darauff bey gegenwertigen vnnserm nur deßhalber abgefertigtenn Bottenn, eure zuuerleß= sige erclerung zukommen laßenn, wie sich solchs, so woll hoch= gedachts vnnserß sehligenn hern Großvaters begnadung hal= ber, derenn Jhr nun eine so geraume Zeithero zu eurem vnnd der statt Lubeck bestenn genoßen, alß wegenn eures obange= zogenen Reuerseß, darin die abtrettung zu außgang solcher bewilligtenn Zeit bey gutem glauben versprochen, will eignenn vnnd gebueren, in maßen wir den auch vor vnnß an eur vnnderthenigisten vnnd nachbarlichenn erzeigung jnn solchen kunntlichen vnnd richtigen suchenn weniger alß keinen Zweiffell habenn. Wir werenn auch vorige oder weitere eure vnderthe= nigste suchung ferner Prorogation oder belehnung, an solchem vnnserm Schloß vnnd lande jnn acht zuhaben, auß

nachbar= lichem willen nicht vngeneigt; weill vnnß aber der pflicht hal= ber, darmit wir dem Reiche verwandt obligen vnnd gebueren thut, solches der Chronen erledigtes Schloß vnnd landt, wider ann vnnß zubringen, daß wir euch der gelegenheit vnnd sur= fallender leufft halber, sonst nicht woll zu entratenn, so werdet Jhr vnnß demnach so woll dieser ankundung halber, alß daß wir solchen ansuchungenn vnnserm Reich zu nachteill sein statt zugebenn vnnderthenigist vnnd nachbarlich entschuldigt haltenn.
Darbey wir dann jnsonderheit genedigst gesinnen, Jhr wollet solchs nicht allein zu keinem vngnedigenn oder vnnach= barlichenn willen, aber zu vnnser noturfft vnderthenigist vonn vnnß verstehn oder auffnehmen, sondern euch auch tröstlich zu vnnß vorsehn, do wir gelegenheit habenn werdenn, euch vnnd denn eurenn sonnst jnn vnnserm Reichenn vnnd Strömen gne= digßenn vnnd nachbarlichenn willen zu beweisenn, daß wir

---

Side nr. 450

vnnß darin mit nit geringer guthwilligkeit, alß Jhr vnnd die euren biß doher jn mehr wege befundenn gnedigst erzeigenn wollen. Daß wir euch gnedigst nicht wollenn verhaltenn, vnnd bleibenn euch mit nachbarlichen gnedigsten willen woll ge= wogenn. Friederichsburg denn 7 September 75.

(Geh. Arch.)

Oversættelse

Til dem af Lybek, om Landet Bornholms Afstaaelse angaaende.
Frederik II. Vi tvivle naadigst ingenlunde paa, at I vel erindrer Eder, saavel af de derom oprettede Recesser og Afskeder, som Eders og Eders Forfædres derhos udgivne Reverser, med hvad Beskaffenhed og Besked afdøde, den durchlauchtigste og stormægtige Fyrste Herr Frederik den Første til Danmark etc., vor kærligt elskede Herr Bedstefader, højlovlig og kristelig Ihukommelse, Eders Forfædre og Eder Slottet Hammershus tillige med Landet Bornholm naadigst forlenede, overgav og betroede, hvilken kongelige Begunstigelse og den derpaa erlangte Besiddelse vi ligeledes, ikke mindre end vor højtelskede Herre og Fader, ogsaa saligt Ihukommelse, naadigst og uhindret have ladet Eder nyde og bruge. Da nu de halvtreds Aars Tid ifølge Afskeden, forud bestemt ved to holstenske Raader og to Raadspersoner af vor Stad Hamborg til saadan Besiddelse, ifølge Indholdet og Datoen af Eders Revers, paa den nærmest kommende Mandag efter Lamberti, den 19. i denne Maaned, udløber og forfalder, og da det, som en Pligt der vedrører os som Riget forbundne, tilkommer og paaligger os at bringe dette vort ledige Hus tillige med Landet Bornholm atter til os og tage det i Agt, saa have vi ikke villet undlade herved i naadig og naboligt Sindelag at give Eder Kundskab derom, og begære derfor naadigst af Eder, at I ved Udgangen af ovenbestemte Tid ville vise Eder saa redebonne til Afstaaelse og Overgivelse af nævnte vort Slot Hammershus og Landet Bornholm, og lade os derpaa ved nærværende, alene i denne Anledning udsendte Bud, tilstille Eders paalidelige Erklæring, saaledes som det, saavel formedelst højtnævnte vor salige Herr Bedstefaders Begunstigelse, hvilken I nu saa længe have nydt til Eders og Stadens Lybeks Bedste, som formedelst Eders ovennævnte Revers, hvori Afstaaelsen ved Udgangen af den bevilgede Tid i god Tro er lovet, bør og tilkommer, ligesom vi ogsaa for vor Del ingenlunde tvivler paa Eders underdanigste og nabolige Efterkommelse i denne velbekendte og rette Sag. Vi vare heller ikke uvillige til, af nabolig Godvillighed, at tage Eders tidligere eller yderligere underdanigste Ansøgning om Prolongation eller Belening af dette vort Slot og Land i Betragtning; men efterdi vi

formedelst den Pligt, hvormed vi som Riget forbundne staa i Skyld og bør, atter bringe dette Kronens ledige Slot og Land til os, saa at vi Eder formedelst Lejligheden og de forefaldende Omstændigheder ellers ikke vel kan undvære, saa vil I derfor holde os saavel med Hensyn til denne Kundgørelse, som til, at vi ikke vil lade saadanne Ansøgninger blive til Skade for vort Rige, underdanigst og nabolig undskyldt.
Derhos ville vi da især naadigst, at I ikke alene ingenlunde ville forstaa eller optage dette i noget unaadigt eller unaboligt Sindelag, men til vor Nødtørft underdanigst fra os, men ogsaa trøstigt forvente Eder til os, hvor vi Lejlighed dertil have vil, at bevise Eder og de Eders ellers i vore Riger og Strømme naadigst og nabolig Sindelag, at vi

(Geh. Arch.)

Historisk kommentar

Frederik II's brev af 7. september 1575 til Raadet i Lybek meddeler formelt, at den femtiaarige pantefrist for Hammershus og Bornholm, fastsat ved overenskomsten i Hamborg under Frederik I, udløber mandagen efter Lamberti dag (den 19. i maaneden), og at kongen derfor nu vil have slottet og landet tilbageleveret til kronen, som det tilkommer ham i kraft af sin kongelige pligt. Brevet afviser samtidig imødekommende, men bestemt, ethvert haab, Lybek maatte have om forlængelse eller ny belening, med henvisning til rigets tarv. Dette brev indleder den afsluttende fase i Bornholms overgang fra det lybske pant tilbage til den danske krone, en proces, der som det fremgaar af det følgende, uafsluttede dokument (Nr. 290) ikke forløb uden indvendinger fra lybsk side, som bestred selve gyldigheden af den oprindelige Hamborg-overenskomst.

Resumé

Frederik II meddeler den 7. september 1575 Raadet i Lybek, at den halvtredsaarige pantefrist for Hammershus og Bornholm udløber om faa dage, og kræver slot og land tilbageleveret til den danske krone, idet han høfligt, men bestemt afviser ethvert ønske om forlængelse af det lybske pant.

Dokument Nr. 290

1575. 29 Septbr. Det Hamborger Fordrag er ugyldigt, da Christian III. ikke den Gang var kronet, og Rigens Raad aldrig har stadfæstet denne Akt.

An die vonn Lubeck.
Fr. II. Wir habenn eur wideranthwort, vnnser lanndt Born= holmb, sampt dem Schloß Hammershausenn betreffend, vonn vnn= serm Einspennigenn gesternn abent 18 empfangenn vnnd seineß lengi= genn jnhalts hörenn lesenn. Daß nun vermeinlich von euch angezogenn, alß solt der gebrauch vnnd verwaltung gerürten vnnserß landts, vermueg vnnserß hernn Vaters, Koning Chri= stianß deß drittenn, hochlöblicher vnnd Christmilter gedechtnuß Prorogationn, vermittelst einß zu Hamburgk auffgerichten ver= trags, euch noch 50 Jahr gebüeren, habt Jhr selbst vernunff= tiglich zu ermeßen, daß geruerter vertrag vncrefftig vnnd vonn vnnwürdenn, weill hochstgedachter vnnser her Vatter seliger do= mahls noch seinn gekronter Koning gewesenn, der vertrag auch vonn S. L. nicht confirmirt, noch vonn denn Reichs Rhetenn volnzogenn worden, alß die einuerleibte Condition vnnd erhei= schende noturfft woll erfürdert. So seindt auch vnnser Ab= schiedenn vonn denn vbrigenn Jahren, so lautt Koning Fride= richenn sehlig vortrag, noch vnuerfloßenn gewesenn,

vnnd nicht auff vnnserß hern Vaters sehligenn bewilligung, die wir sonnder disputationn an sein ortt haben gestaldt sein laßen, zuuerstehenn, wie dan solchs der Contert mitbringt. Derwegen euch solcher vermeinter behelff vnd anzeige keinßwegs zustat= tenn kommen sonnen, inmaßen Jhr euch selbst auch derselbi= genn begebenn, vnnd weill wir vinnserßtheilß keinn bedenckenn, noch Zweiffell habenn, so achtenn wir keiner vnnderredung oder

---

Side nr. 451

Zusammenkunfft notig. Damit Jhr aber gleichwoll vnnsern gnedigsten willenn, domit wir euch alß vnnsern gliebten Nach= barn insonderheit zugethan, zuerkennen, laßenn wir gnedigst geschenn, daß Jhr eur gesantenn zu friedlicher vnnderredung an vnnß abzufertigen, die dan nach noturfft sollenn gehört, vnnd mit gnedigsten bescheitt nach erfürderung vnnser vnnd vnnsers Reichs gelegenheit begegnet werden. Welches etc. Act. Friederichsb. etc.*)

(Geh. Arch.)

**) J en Skrivelse af Undtvorskov den 6 Novbr. f. A. siger Kongen, at Lybek ikke til rette Tid havde sendt Gesandter, som de melde »vegen gegenwertigenn sterbenßtreufft.« Kongen havde vel forseet sig til, at de havde bedre iagttaget den dem tilstaaede Gunst, især da Dødeligheden her i Riget slet ikke var usædvanlig stor, hvad de vidste af Kongens Svar. Nu havde han vel med Føje kunnet sætte sig i Besiddelse af Landet, men da de endnu vare begjærlige efter at underhandle, vilde han tilstaae dem endnu at høre deres Gesandter i Kjøbenhavn, „8 tag nach dem h. Neuwenjahrßtag."*

Oversættelse

... Sammenkomst nødvendig. For at I dog alligevel maa erkjende vor naadigste Villie, hvormed vi ere Eder som vore elskede Naboer i Særdeleshed tilgivne, ville vi naadigst tilstede, at I sender Eders Gesandter til os til fredelig Underhandling, som da efter Nødtørft skulle høres, og med naadigst Besked efter vor og vort Riges Lejligheds Fornødenhed imødekommes. Hvilket etc. Handlet Frederiksborg etc.

Historisk kommentar

Frederik II's brev afslutter i denne del af samlingen den formelle korrespondance om Bornholms tilbagelevering: efter at have meddelt Lybek udløbet af den halvtredsaarige pantefrist (Nr. 289) og afvist Raadets indvending om Hamborg-fordragets gyldighed (Nr. 290), tilstaar kongen dog naadigst Lybek endnu en Lejlighed til fredelig forhandling gennem udsendte gesandter. Fodnoten oplyser, at Lybek tidligere havde undskyldt sig med en dødelighedsepidemi for ikke rettidigt at have sendt gesandter, og at kongen, skønt han kunde have taget landet i besiddelse med rette, alligevel indvilgede i at høre deres udsendinge i København kort efter nytaar. Brevvekslingen viser, hvor langtrukken og diplomatisk følsom selve overdragelsesprocessen af det lybske pant var, selv efter at fristens udløb formelt var slaaet fast.

Resumé

Frederik II meddeler Lybek, at han naadigst vil tillade dem at sende gesandter til fredelig forhandling om Bornholms tilbagelevering, uanset at den halvtredsaarige frist er udløbet; en fodnote

oplyser, at Lybek tidligere havde undskyldt en forsinkelse med en dødelighedsepidemi, og at kongen indvilgede i at høre deres gesandter i København kort efter nytaar.

Dokument Nr. 291

1575. 13 Octbr. Schweder Ketting søger om at forlenes med den Bestilling at være Formand for Humlemaalerne.

Erbare, hochgelarte vnd Hochwyse, großgunstige, gebietende Hern. Negst gantzwilliger, gehorsamer meiner dienstverpietung, wißen sich E. Erb. Hochw. ungezweiuelt guter maßen zuer= innern, in was merklichen großen nachteill vnd schaden Jch hiebeuorn des brauwenden Schorsteins halben, vnuorschuldet gesetzt worden. Desgleichen mir vber das nicht geringe be= schwerung durch E. Erb. Hochw. mir vorschienen Ostern gege= bene vnuorhoffentliche erklerung, wodurch mir alle gefasete hofnung der widerstattung halber solches schadens vnd anders gentzlich abgeschnitten, darneben auch meiner gueter auf Born= holm, zu vorstehenden meinem bessern nutz vnd vorteill zuge= brauchen, eingebunden worden, zugewachsen, was mir auch solches ferner vor treflichen hinder vnd schaden, do es mit ge= dachtem lande eine andere gestalt gewinnen mochte, gebehren wurde, solches konnen E. Erb. Hochw. als die vorstendigen

Side nr. 452

leichtlichen ermessen. Jch aber wurde eß auf solchen fahl mit entlichenn, gruntlichen meinem vorterb ihnnen werden vnd be= finden. Welches alles Jch aber bißdahero, alß der Jch mich je vnd alwege gegen E. Erb. Hochw. alles Burgerlichenn ge= horsams, auch mit hindansetzung meines eigenn wolfart, be= fleißiget, mit gedult ertragen ihn hofnung, E. Erb. Hochw. noch dermalleins durch fürfallende bequemheit meinen erlitte= nen schaden etwas zuerlichten, gunstig wurden bewogen werden. Deweill dan itzo die vorlhenung des hopffenscheffels erlediget, vnd gleichwoll E. Erb. Hochw. nicht vnbewuft, das Jch fast vor vierzig Jaren bei solcher handlung herfommen vnd vmb= gangen, derselben auch, doch ohne rhum zumelden, guete vmb= stendige wißenschafft trage, so gelangt ahn E. Erb. Hochw. meine gantz dienstliche bitte, die wolten ihn gunstiger erwegung meiner dennoch bei gemeiner Stadt viell Jar hero vnd insun= derheit den verlauffenen Krieg vber gehabten mühe vnd Arbeit, auch außgestandener, vilfaltiger gefahr, desgleichen erlittenen schadens vnd nachteils, mir so gunstig erscheynen, vnd in auf= liegendem meinem Alter, welches fast zur gruben geneiget, vnd so gar lange nicht lauffen kan, mich mit angeregter vorlehnung in gunsten bedenken vnd vorforgen. Ob sich aber woll E. Erb. Hochw. wegen meines abgangenen gesichtes hirin bedencken machen mochten, so trage Jch dennoch zu dem lieben Gott die hofnung, das solches durch sein segen zur beßerung gedeyen konne, dar es aber je der Almechtig dermaßen nicht schifen wurde, wolte Jch dennoch hoffen, das nichts weiniger solche dinge von mir der gebuer sollen verwaltett werden muegen. Derwegen wolten sich E. Erb. Hochw. inn dem gegen mir alten abgelebten Man gunstiglichen bezeygen, daßselbe vmb dieselbe alles vermuegens zuuerdienen bin Jch jederzeit gantz= willig. Datum den 13 October Anno 75.*)
J. Erb. Hochw. dienstwilliger
Sweder Ketting
der Elter.

**) 1584 var Jost Holtweg Scheffelmeister, hvis „Knecht“ blev anbe=*

Side nr. 453

udskrift:
Den Erb. Hochgelarten vnd Hochweisen hernn Bürgemeister vnd Radt= mannen der Stadt Lubeck meinen großgunstigen gebietenden hern.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Varia 1—16.)

Oversættelse

... let bedømme. Men jeg vilde ved en saadan Hændelse komme til at befinde mig i endelig, grundig Fordærv. Alt dette har jeg dog hidtil, som den, der stedse og altid mod E. Erb. Højvished har beflittet mig paa al borgerlig Lydighed, ogsaa med Tilsidesættelse af min egen Velfærd, med Taalmodighed baaret, i det Haab, at E. Erb. Højvished dog engang ved en tilfældig Lejlighed gunstigt vilde bevæges til noget at lette min lidte Skade. Efterdi nu Forleningen med Humlemaalet er ledig, og E. Erb. Højvished dog vel er bekjendt, at jeg nu i næsten fyrretyve Aar har omgaaedes og forfaret med saadan Handel, og deraf, dog uden at rose mig deraf, har god og grundig Kundskab, saa retter jeg til E. Erb. Højvished min ganske tjenstlige Bøn, at I ville, i gunstig Betragtning af, at jeg dog nu i mange Aar for den fælles Stad, og især under den forløbne Krig, har haft Møje og Arbejde, samt udstaaet mangfoldig Fare, ligesaa lidt Skade og Ulempe, vise mig saadan Gunst, og i min paaliggende Alderdom, som allerede næsten helder til Graven, og som ikke saa længe kan holde ud, betænke og forsørge mig med den omtalte Forlening. Om end E. Erb. Højvished skulde have Betænkeligheder i saa Henseende paa Grund af mit svækkede Syn, saa nærer jeg dog til den kjære Gud det Haab, at dette ved hans Velsignelse kan blive til Bedring; men skulde den Almægtige det dog ikke saaledes skikke, saa vilde jeg alligevel haabe, at disse Ting ikke desto mindre af mig kunde forvaltes, som det sig bør. Derfor vilde E. Erb. Højvished vise sig gunstig mod mig, en gammel, udlevet Mand, hvilket jeg med al min Formue til enhver Tid er villig at fortjene. Givet den 13. Oktober Anno 75.
E. Erb. Højvisheds tjenstvillige
Sweder Ketting
den Ældre.

Historisk kommentar

Schweder Kettings ansøgning af 13. oktober 1575 til Raadet i Lybek om at blive forlenet med bestillingen som formand for humlemaalerne (Hopfenscheffel) viser den aldrende tidligere høvedsmand i en ny rolle, som ansøger om et beskedent borgerligt embede i selve Lybek efter sin afgang fra Bornholm. Med henvisning til sin næsten fyrretiveaarige erfaring med handelen, sin lange tjeneste for staden - ikke mindst under den nyligt overstaaede krig - og sin fremskredne alder og svækkede syn, appellerer han til Raadets taknemmelighed for tro tjeneste. Ansøgningen danner en menneskelig kontrast til de tidligere års bitre stridigheder om hans regnskaber og embedsførelse (jf. Nr. 256-289) og viser, hvordan en tidligere embedsmand efter en langvarig og til tider konfliktfyldt karriere i det lybske bysamfund søgte en tryg forsørgelse for sin alderdom.

Resumé

Schweder Ketting den Ældre ansøger den 13. oktober 1575 Raadet i Lybek om at blive forlenet med den ledige bestilling som formand for humlemaalerne, idet han henviser til sin næsten fyrretiveaarige kendskab til handelen, sin lange tjeneste for staden og sin fremskredne alder og svækkede helbred.

Dokument Nr. 292

1575. 27 Decbr. Om Aftrædelsen af Bornholm.

Da Kongen havde opsagt Lybek Forlehningen af Bornholm, udbad man sig at underhandle, og der blev bestemt en Dag ved Mortensdag, hvilken Lybekkerne ikke holdt under Paaskud af Smitsot i Danmark. Kongen bestemte saa 8 Dage efter Nytaar. Lybek affærdigede Johan Brokes, Borgemester, Ca= lirtus Schein, Dr. juris og Syndicus og Herman van Dom Raadmand.
I Instructionen befales det dem, at de skulle gjøre Und= skyldning for, at man var udeblevet fra det første Møde og an= føre, at Raadet havde saamange Affsendinge hist og her, at man Ingen havde havt ved Haanden og nogen anden Forhindring, (ikke Frygt for Smitsot). De skulle saa fremstille den histo= riske Sammenhæng med Forlehningen og det Hamborger For= drag, og om de Danske Raader gjøre betydelige Opkastelser, da ikke stille Sagen i lang Disputation, men forsøge at faae Forlængelsen paa 40—30—20 Aar. Dersom det foreholdes dem, at Lybek har misbrugt Lehnet, da skulle de sige, at det har været Amtmændenes Skyld, men Raadet har misbilliget saadant. Dat. „inn den wihnachten."
I en „Nebeninstruction" paalægges det Gesandterne at underhandle med Danmark og dersom Forlængelsen af 20 Aar ikke bevilges, da paa 15—10—8—7—6—5 Aar; om dette ikke bevilges, da maa de søge at faae den paa 4—3—2—1 Aar, og dersom slet ingen Forlængelse kan opnaaes, da i det mindste at conservere Lybeks Privilegier i Danmark etc.

(Raadh. Arch. i Lybek. Fasc. 9.)

(fortsat fra fodnote til Nr. 291, side 452): ... falet til Humlemaaler, saa det er tvivlsomt om Ansøgningen er bleven bevilget. Scheffelmeister var uden Tvivl Overmaaler.*

Historisk kommentar

Dokumentet af 27. december 1575 giver et sammenfattende overblik over Lybeks forberedelser til forhandlingerne med den danske krone om Bornholms afstaaelse, efter at kongen havde opsagt forleningen (jf. Nr. 289-290). Det viser, hvordan det lybske sendebud - borgmester Johan Brokes, syndicus dr. jur. Kalixtus Schein og raadmand Herman van Dom - blev instrueret i at undskylde forsinkelsen ved det første møde, fremlægge den historiske baggrund for forleningen og Hamborg-fordraget, og forsøge at opnaa den længst mulige forlængelse af pantet, med gradvist faldende fallback-positioner fra 40 ned til blot 1 aar, eller i sidste instans blot en bevarelse af Lybeks handelsprivilegier i Danmark. Instruktionen, der tydeligt afspejler en forhandlingsteknik med forud fastlagte tilbagefaldspositioner, viser, hvor stor økonomisk og politisk betydning besiddelsen af Bornholm havde for Lybek, og hvor langt staden var villig til at gaa i sine indrømmelser for i det mindste at bevare en vis tilknytning til øen.

Resumé

Lybek forbereder i slutningen af december 1575 sine forhandlinger med Danmark om Bornholms afstaaelse: sendebudene faar instruks om at undskylde den udeblevne fremmøde ved det første møde, fremlægge forleningens historie, og søge den længst mulige forlængelse af pantet, med faldende alternative krav fra 40 ned til 1 aar, eller i yderste fald blot bevarelse af Lybeks privilegier i Danmark.

Side nr. 454

Dokument Nr. 293

1576. 3 Januar. Udtog af de Lybske Gesandteres Beretning om For= handlingerne angaaende Aftrædelsen af Bornholm.

De Lybske Gesandtere berette til Raadet, at de ere komne til Kolding og have truffet 8 Danske Rigsraader: Niels Kaas, Cantzler, Peter Bilde, Jørgen Rosenkrands, Erik Rud, Peter Gyldenstjerne, Axel Vissersen (sic), Peter Munk og Jacob Ulfeld. Niels Kaas har sagt dem, at Kongen var i Egnen af Sorø eller saa omtrent, de skulde melde dem hos ham; og om de kom nogle Dage for sildigt, formedelst Veir og Vind, skulde de ikke bryde dem derom, da dette ikke vilde blive dem til= regnet. Den 6 Januar kom de til Nyborg, hvor de lode deres Heste staae, og den 7 Januar skreve de til Kongen fra Slagel= se, udbade sig hans Befaling og Tilladelse til imidlertid at opholde sig i Roskilde eller Kjøge, som et sikkrere Sted.
Den 11 Januar berette de Raadet videre, at de havde faaet Befaling at begive sig til Kjøbenhavn. Her laae de længe og ventede, anholdt hos Christ. Walkendorf om Befor= dring, tilsidst skreve de til Kongen, at de ikke kunde vente længere, og han henstillede det til dem at gjøre, hvad de fandt for godt, men bad dem dog bie et Par Dage, til Rigsraaderne kom fra Kolding. Den 7 Febr. fik de Audients. Underhandlingen foretoges med Niels Kaas, Peter Bilde, Bernt Kaas, Peder Munk, Admiral, Jørgen Marsvin og L. Barsberg.

(Udtog af flere Beretninger i Raadh. Arch. i Lybek. Fasc. 9.)

Historisk kommentar

Dette udtog af de lybske gesandters egne beretninger til Raadet giver et levende indblik i forhandlingernes praktiske forløb: fra ankomsten til Kolding, hvor de traf en række af Danmarks fornemste rigsraader (deriblandt kansler Niels Kaas), over ventetiden i Roskilde og København, til den endelige audiens hos kongen den 7. februar 1576 og de efterfølgende forhandlinger med en udvalgt kreds af rigsraader. Beretningen viser, hvor stor omhu Lybek lagde i at dokumentere hvert skridt i den langvarige proces om Bornholms tilbagelevering, og hvordan gesandterne maatte væbne sig med taalmodighed under et system, hvor selve kongens og rigsraadets tilstedeværelse og bevægelser rundt i landet satte tempoet for forhandlingerne.

Resumé

De lybske gesandter beretter til Raadet om deres rejse til Danmark i januar 1576 for at forhandle om Bornholms afstaaelse: efter at have truffet flere danske rigsraader i Kolding og ventet i Roskilde og

København, fik de audiens hos kongen den 7. februar, hvorefter underhandlingen fortsatte med en udvalgt kreds af rigsraader.

Dokument Nr. 294

1576. 14 Febr. Forhandlinger i Anledning af Bornholms Overgivelse til Kongen. De Lybske Afsendinge have yttret for Cantsleren og Raaderne (i Kjøbenhavn), at de ikke havde ventet, Kongen vilde blive staaende ved den første, næsten unaadige Erklæring og at han idetmindste vilde overlade Lybek Den endnu nogle Aar m. m. Kongen veed at de ikke have Befaling at stille det Svar, der gives dem, i lang Disputation; Hs. Maist. er naadig og velsindet mod Lybek, men kan af flere Grunde ikke bevilge deres Begjæring, saa det maa blive ved den første Beskeed.

Side nr. 455

An die zu Kopenhagen anwesenden Lubischen Gesandtenn.
Wir wollenn euch gnedigster Wolmeinung hirmit nicht ver= haltenn, daß wir auß den Ernn. vnnser nach Kopenhagenn verordneten Cantzler vnnd Rhete vndertheniglsten vnnd ge= treuwen Relation, nach noturfft verstandenn habenn, waß Jhr euch gegen sie, auff vnnsern gnedigisten abscheidt, denn wir euch anderweit, wegenn vnnsers erledigtenn schloßes Ham= mershausenn vnnd deß Landts Bornholmb, durch sie gnedigist zustellenn laßenn, jnn anthwortt habt vernehmen laßenn, welchß wir denn zu der meinung gericht vermerckt habenn, daß eure Obernn, ein Erbahr Rhatt vnnd Jhr, euch nicht versehenn, daß wir, vber die deßhalber bey vnnß gethane erinnerung, bey voriger erclertenn fast vngenedigisten vnnd hartenn meynung solltenn bestandenn sein, vnnd einß Erbahrenn Rhats derwegenn gefaste gute zuuersicht vnd bete keine statt finden laßenn. Wie aber dem allenn, weill Jhr vor euch so wenig geneigt wehret, alß Jhr deßsenn von euren Obernn keinen beuehll hettet, Jhre wegenn solchß Schloßes vnnd landts angestelte suchung, oder auch vnnser derwegenn gegebne anthwortt vnnd bescheide jnn weitleufftige Disputation oder Zweiffell zuziehenn, daß Jhr der= wegenn eure bitte vnnd fürderung dohinn gerichtet, do Jhr die begherte fünffzigjährige erstreckung bey vnnß nicht zuerhaltenn, vnnd wir gleichwoll, wegenn der sachenn vmbstende, einem Erb. Rhate solch Schloß vnnd landt noch etzliche vnnd weniger Jahr jnn Jhrem besitz zuerhaltenn, gnedigist bewilligenn vnnd verlehnenn woltenn, daß Jhr euch, vermöge eurs derwegenn mithabendenn beuelichs, vnnd sich ein Erb. Rhatt dermaßen gegen vnnß erclerenn vnnd erzeigenn woltet, daß wir eures verhoffenß, darob ein gnedigist gefallenn habenn sollten etc., wie denn vnnsere verordneten Rhete eurem begehrenn vnnd Jhrem darauff gethanem erbieten nach, solchß mit weitern vmb= stendenn vnnd gutem glimpff, an vnnß vnndertheniglst habenn gelangenn laßenn.
Nun wir vnnß denn jnn obangedeutenn vnnsern derhalber zu zweienmahlenn gegebnen schrifftlichenn abscheiden noturfftiglich

---

Side nr. 456

erclert, vnnd darbey gegründte vnnd erhebliche vrsachen, alß auß der vrsachenn vmbstenden genommen, anzeigen laßenn, worumb wir nun die fünffzigjährige begenadung, darauff vnn= sers gottseligenn liebenn hernn Großvatters verlehnunng vnnd der Reichs Rhete bewilligung gerichtet, vorbey vnnd verfloßenn seinn, seine lenger Jahrschar, noch weiternn besitz ann gedach= tem,

vnnserm vnnd der Chronenn erledigtenn Schloße vnnd lande bewilligenn oder einreumen können, so hettenn wir vnnß darauff woll genedigst versehenn, daß eß darbey gelaßenn, vnnd wir darüber mit weiterm ansuchenn gebürlich verschont werdenn sollenn, wie Jhr denn insonderheit daßjennige, waß vnnser vnnd vnnsers Reichs noturfft nach, jnn solchenn suchenn erinnert vnd erclert, vnnd daß sich eur Obernn vnnd Jhrer vorfarnn darüber außgegebenem Reuers vnnd verpflichtung nach zuleistenn gebuert, nicht dermaßenn, alß wann solchß vonn vnnß vngenedigist oder hartt gemeint, verstehenn vnnd aufneh= men werdet. Denn ob wir woll, vnnserm offtmalß erclertenn genedigisten willenn nach, nicht weniger nachbarlich woll geneigt sein, alß euer Obernn oder Jhr euch solchß zu vnnß vnnider= thenigist getröstenn oder vorsehenn moget, Jhnen auch vnnd gemeiner statt Lubeck, wie vnnß solchß nur woll gebueren mag, genedigisten vnnd nachbarlichenn willenn zuerzeigenn, so wer= denn wir doch sowoll durch die vorsehung hochgedachts vnnserß gottsehligenn lieben hern großvatters Verlehnung vnnd eur vor= farrenn dargegenn außgegebnen Reuerß, so beide nur auff fünffzig jahr gericht, alß vnnsere gelübde vnnd pflicht, darauß wir dem Reich zu handthabung deßselben besitzes vnnd rech= tenns an denn vnndtergehörigenn Schloßernn vnnd landenn, nebenn gelegenheit der fürgehendenn leuffte, dohinn angewiesenn vnnd gehaltenn, daß wir, nun die fünffzig jahr, darauff denn von Lubeck, solchß Schloß vnnd landt, mit Ratification der Reichs Rhete verlehnet, vnnd vnnd vorbey seinn, vber die inn jungstem vnnserm abscheide derhalber bestimbte Zeit, keine wei= tere Jarschar, oder einigenn lengern besitz vnnd gebrauch nach= gebenn oder bewilligenn können. Darumb wir eß den auch nochmalß derhalber bey solchem vnserm gegebenen abscheide gne=

Side nr. 457

digist vnnd endlich bleibenn vnnd wenden laßen. Wollenn vnnß auch darauff zu einem Erb. Rhate auff Jhrer vorfahrnn beglaubte verpflichtung vnnd Reuerß, darauff Jhnen der Schloß= glaube vnnd die getreuwe handt an solchen vnserm vnnd der Chronen Schloße vnnd lande vertreuwet, gnedigist vnnd eigent= lich verlaßenn, sie werdenn sich zu der vonn vnnß auff negst= künfftigenn Vincula Petri darzu bestimbtenn Zeit inn vberanth= wortung vnnd abtrettung deßselbenn mit gebürender richtigkeit nachbarlich vnnd ohne allenn auffzug vnnd widerung woll zu= erzeigenn wißenn. Daß wir euch auff obangedeutenn eurenn bericht vnnd suchung zu gnedigister vnnd gentzlicher erclerung vnnsers gemuets wolmeinlich nicht mogen verhaltenn. Seindt vnnd pleibenn sonst einem Erb. Rhate vnnd euch mit genaden woll gewogenn. Dat. Jpstrup, 14 Februarii 76.

(Geh. Arch.)

Oversættelse

... naadigst og endelig blive og lade det forblive derved. Ville os ogsaa derpaa til et Erbart Raad, paa deres Forfædres tilstaaede Forpligtelse og Revers, hvorpaa dem Slotstroskaben og den trofaste Haand paa saadant vort og Kronens Slot og Land er betroet, naadigst og fuldt ud forlade os til, at de til den af os til nærmest kommende Vincula Petri dertil bestemte Tid ville vise sig redebonne til Overgivelse og Afstaaelse af samme med tilbørlig Rigtighed, nabolig og uden al Ophold og Modstand. At vi paa Eders ovennævnte Beretning og Ansøgning ikke har kunnet undlade velmenende at give Eder naadigst og fuldstændig Erklæring om vort Sindelag. Ere og forblive ellers et Erbart Raad og Eder med Naade vel bevaagne. Givet Ipstrup, 14. Februar 76.

Historisk kommentar

Frederik II's brev af 14. februar 1576 til de i København værende lybske gesandter fastholder endeligt kongens afvisning af enhver forlængelse af det lybske pant og fastsætter den endelige overgivelsesdato til Vincula Petri (1. august) samme aar. Brevet, der besvarer gesandternes indvendinger om, at kongen fastholdt sin første, tilsyneladende unaadige erklæring (jf. Nr. 293-294), begrunder afslaget grundigt med henvisning til Frederik I's oprindelige femtiaarige forlening, det lybske Raads egen revers, samt kronens forpligtelse til at genindtage sine len. Samtidig udtrykker kongen sin fortsatte naadige og nabolige velvilje mod Lybek som by, og henviser til, at overdragelsen skal ske med tilbørlig orden og uden forhaling. Brevet markerer dermed den endelige, uigenkaldelige afgørelse i den langvarige forhandling om Bornholms tilbagevenden til den danske krone.

Resumé

Frederik II meddeler den 14. februar 1576 de lybske gesandter i København sin endelige og uigenkaldelige beslutning om, at Hammershus og Bornholm skal overgives til kronen ved næstkommende Vincula Petri (1. august), og afviser dermed definitivt enhver forlængelse af det lybske pant, samtidig med at han forsikrer om sin fortsatte naadige velvilje mod Lybek.

Dokument Nr. 295

1576. 18 Febr. Kongen yttrer sin Tilfredshed med den Erklæring, Ge= sandterne have afgivet at aftræde Bornholm til Kronen næste Vin= cula Petri, og udtaler sig over følgende Puncter. 1. Angaaende det Lybek tilhørende Gods, som hænder at strande paa Bornholm, skal det forholdes som andre Steder i Riget efter Søretten. 2. Lybekkerne maa indkræve deres ubestaaende Restancer inden Vincula Petri. 3. Det tilstædes Lybek i 10 Aar toldfrit at føre 100 „Fuder“ Rhinskvin gjennem Sundet til Raadhus Vinkjelderen i Lybek, hvorpaa ikke behøves Ratification af Rigens Raad; da Kongen selv har Myndighed i Ting, der ikke angaae Rigets almindelige Interesser m. m.

Ann die zu Kopenhagen anwesenden Lubischen Gesandten.
Friedbr. II. Wir habenn eur anthwortschreibenn, so Jhr vnndterm dato denn 15 gegenwertigß Monats auff vnnser nechst zuuor an euch jnn schrifftenn außgegangne gnedigiste Re= solution, die abtrettung vnnsers Schloßes Hammershausenn vnnd landts Bornholmb betreffendt, ann vnnß gethann zu= gesandt empfangenn, vnnd darauß gnedigist vernommenn, daß wegenn der Vrsachenn vnnd bewegnußenn, so wir do=

Side nr. 458

selbst jnn berürter vnnserer endtlichen Resolution auß vnsern zuuor euch gegebnen schrifftlichen abschiedenn, zu vnserm theill erwidern laßenn, auch zu erhaltung der nachbarlichen gutenn zuuersicht, die zwischenn vnnß beiderseits hergebracht, eure Obernn, Bürgermeister vnnd Rhatt zu Lübeck sich gegenn vnnß auff schierstkünfftig Vincula Petri, (welche Zeit vonn vnnß hirzu zuuor gnedigist fürgesetzt vnnd bestimbt gewesenn), mit ab= trettung vnnd einanthwortung obberürtes vnnsers schloßes Ham= mershausenn, vnnd Landts Bornholmb, der gebuer, domit dieser sachen mit gutem nachbarlichen willenn abgeholffenn, schickenn vnnd verhalten würdenn. Vnnd alß dan auch

wir nicht weniger genedigist geneigt mit dem Rhatt vnnd gemeiner Statt Lübeck jnn dem vorberürten nachbarlichen guten herge= brachtenn vertrauwenn zubestehenn, so ist vnnß derwegenn solche erclerung, welche Jhr wegenn eur Obernn gegenn vnnß gethann, vnnd hirzu dienlich, vmb souiell mehr zu gnedigistenn gefallenn vnnd anmutig gewesenn, wollen auch inn vnnterhaltung vnnserer zuuor erclerten genedigisten neigung gegenn die gemeine Stadt Lübeck bey vnnß gnedigisten keinen mangell erscheinen laßenn.
Souiell den ferner betrifft eur suchung, wegen der Lubi= schenn gueter, so künfftig durch schiffbruch an demselbigenn vnnserm lande Bornholmb etwan angetriebenn vnnd schlagenn würdenn, domit soll eß doselbst, wie anderßwhomehr jnn vnnserm Reich, nach dem Sehe=Recht, so wie christlich vnnd billich richtenn, vnnd hiebeuor publicirn laßenn, gehaltenn werden.
Wir seindt auch gnedigist woll domit zufriedenn, waß vor Restantenn zu obberürtt vnnsers Schloßes Hammershausenn einkommen, bey deßelben landeß einwohnernn noch außstehen, daß dieselbigenn innerhalb der Zeit, nemblich diser vnnd dan Vincula Petri schierstkünfftig, ehe deß Hauses vnnd Landes obberürte abtrettung geschiehet, durch deß Rhats zu Lübeck do= selbst verordneten beuelhaber eingemahnet vnnd angenommen worde.
Domit auch vnnser zuuor erclerter gnedigister will vnnd neigung gegenn Bürgermeister vnnd Rhatt, wie auch gemeiner

---

Side nr. 459

Statt Lübeck vmb souill mehr zuerspüerenn, habenn wir auff eur itziges, wegenn eur Obernn, bey vnnß vndterdienstliches beschenes anhaltenn gnedigist eingewilligt, daß sie zu behueff Jhreß Stadt Kellers doselbst, zehenn Jahr lang jedeß Jahr einhundert fuder Reinischenn Wein durch vnnsern Oersundt zollfrey bringen muegen, Euch auch daruber vnnsernn schrifft= lichenn schein, jnn denischer vnnd Deutscher sprachenn, vnndter= schiedtlich gesteldt, hirmit gnedigist zufertigenn, auch nebenn vnn= serm eigen handtzeichenn mit vnnserm Secrett becrefftigenn laßenn; Vnnd ist aber von vnnötenn, daß dorann einige vnn= serer getreuwen Reichs Rhäte Ratification, eurem begheren nach, geschehen solle, dann wir vor vnnß deßenn, so bey vnnß stehet, vnnd zu keiner verfürtzung deß Reichs hoheit vnnd ge= rechtigkeit zugereichenn, gantz woll mechtig, vnnd zwischen dem so vnnserer person, allein deß Zollß halben, mit vnnserm wil= lenn, abgehet, vnnd auch demjenigen, so einß landts gerechtig= keit halbenn, vnnß vnnd vnserm Reich jnn andere wege nach= teilig seinn kondte, ein vnndterschiet zumachenn.
Weill wir vnnß auch zuuor bey dieser handlung jnn vnn= sernn obgedachten schrifften gnedigist ercleret, daß wir die gemeine Statt Lübeck vnnd derselbenn handtirenden Kauffman jnn gnedigistem guten beuehll haben woltenn, haltenn wir vor vnnötig solchs alhier, gegen eur deßhalbenn ferner beschehenß anhalten, zum vberfluß zuwiederholen, besondernn thuen noch= mahlß darbey genedigst beruhenn. Vnnd habenn solchß alles euch hirmit jn anthwort gnedigister meinung nicht verhaltenn wollen. Seindt nicht weniger auch euch, alß denn gesandtenn sambt vnnd besondern mit gnedigistem willenn zugethan vnnd gewogen. Friderichsburg 18 Febr. Ao. etc. 76.
Zettel. Auch lieben besondern, haben wir auß eurem sambtlichen schreibenn, so vnnß behendigt worden, gnedigist vernommen, waß Jhr auß beuehll euwerer Obern deß saltzes halbenn, so negstuerschienen herbst von den Lubischenn schiffenn jn vnnserm Reich, gegen bezahlung, außgeschiffet wordenn, an vnnß gelangen laßen. Wollen euch dorauff zur gnedigisten anthwortt haben vnuerhalten laßen, daß auß erheischung der

---

Side nr. 460

gelegenheitt, so domahls jnn vnnserm Reich, deß Saltzes hal= benn gewesenn, nicht alleine von den Lubischenn, sondern mehr andern schiffen, gegen gebuerliche bezahlung, saltz außgeschiffet vnnd angenommen worden, derwegenn sich der Lubische Kauff= man, den solchs betroffen, nicht besonders, vor andern darob zu beschwerenn, wie es dan auch auff dieselbige nicht besonders, sonder inngemein auff andere frembde mehr, auß erzehlten vnnd keinen an= dern Vrsachenn gericht gewesenn. Vnnd wollen gemeine Statt Lubeck, vnnserer zuuor jnn den beiden euch gegebenen abschieden gethanen gnedigisten erclerung zuuolge, jnn gnedigistem beuehll zuhabenn wißenn.

(Concept i Geh. Arch. sammenholdt med Originalen i Raadh. Arch. i Lybek.)

Oversættelse

... Lejlighed, som dengang i vort Rige med Hensyn til Saltet var, ikke alene fra de Lybske, men flere andre Skibe, mod tilbørlig Betaling, Salt blev udskibet og modtaget, hvorfor den lybske Købmand, som dette angik, ikke særligt fremfor andre derover skal besvære sig, ligesom det jo heller ikke særligt gik ud over samme, men i Almindelighed over andre Fremmede, af de nævnte og ingen andre Aarsager. Og ville vi den fælles Stad Lybek, i Overensstemmelse med vor tidligere i de to Eder givne Afskeder gjorte naadigste Erklæring, i naadigst Befaling vide at have.

Historisk kommentar

Frederik II's udførlige svar af 18. februar 1576 til de lybske gesandter afslutter forhandlingerne om de tekniske detaljer ved Bornholms tilbagelevering: kongen giver Lybek toldfrihed i ti aar for hundrede fuder rhinskvin til byens raadskælder, tillader dem at inddrive udestaaende restancer, fastslaar, at strandet lybsk gods paa Bornholm skal behandles efter almindelig søret, og afviser i en tilføjet seddel en klage over saltudskibning som ubegrundet, da forholdet gjaldt alle fremmede skibe ligeligt og ikke Lybek særligt. Brevet, der veksler mellem principiel fasthed i selve overdragelsesspørgsmaalet og imødekommenhed i mindre, praktiske anliggender, illustrerer, hvor detaljeret de afsluttende forhandlinger om len-overdragelsen var, og hvordan kongen søgte at afslutte det mangeaarige lybske forhold til Bornholm i en atmosfære af fortsat naboligt venskab.

Resumé

Frederik II giver den 18. februar 1576 de lybske gesandter sit endelige svar paa en række enkeltspørgsmaal i forbindelse med Bornholms tilbagelevering: toldfrihed for rhinskvin til raadskælderen i ti aar, ret til at inddrive udestaaende restancer, søretlig behandling af strandet lybsk gods, samt afvisning af en klage over saltudskibning fra lybske skibe som ubegrundet.

Dokument Nr. 296

1576. 1 Mai. Raadet i Lybek, som ved Aftrædelsen af Bornholm skal ublevere de Forskrivninger og andre Documenter, der angaae Lybeks Forhold til Øen, er villig til at efterkomme denne Forpligtelse; men der findes en Del Documenter, som vel angaae Bornholm, men som tillige vedkomme deres Privilegier og andre Sager. Disse sidste øn= sker man at holde tilbage, hvormed man vil reversere sig, at alle de Clausuler i samme, som vedrøre Bornholm skulle være døde og

mag= tesløse. Hermed er Kongen tilfreds, dog forlanger han en specificeret Fortegnelse paa de saaledes tilbageholdte Documenter at følge med Hovedinstrumenterne.

An die von Lubeck.
Friedbr. II. Wir haben eur schreiben, deßen datum stehet den 19 nechstverschienen Aprilis empfangen, vnnd darauß gne= digist vernommen, weß Jhr euch auff vnnser jungst vorherr ergangen gnedigist anthwortschreiben, die abtrettung vnnsers Landts Bornholmb vnnd schloßes Hammershausen betreffendt, ferner erclert, nehmen auch euer vndterdienstlich gegenerbietenn so darinnen enthaltenn zu gnedigistem gefahllen an, vnnd be= ruhen deßfals bey vnnsern vorigenn gegen euch gethanen er= clerung.
Souiell dan betrifft, daß Jhr doselbst vornemblich erregt, daß Jhr vnnß, euwer vorigen erclerungen zufolge, vnnserer vorfahren verschreibungen vnnd abschiede, so allein auff obge=

Side nr. 461

melt Landt vnnd schloß gericht, bey der abtrettung deßselbigenn widerumb zustellenn wollte, weill aber einn theill derselbigen, welche mit vnnserm hern Vattern hochloblicher gedechtnus vnnd dann auch vnnß auffgerichtet, nicht allein vorberurt landt Born= holmb, besondernn auch die Priuilegien vnnd andere gemeine sache betreffenn, derwegen auch Jhr derselben zu euer vnnd gemeiner statt noturfft nicht zuentrahten, so thettet Jhr euch dohinn erbietenn gegen vnnß deßfalß also zureuersirenn vnnd zuuerschreibenn, daß jnn dennselbigen Documenten die Clau= sula, souiell daß landt Bornholm beruert, thott vnnd vncrefftig seinn solle. Darauff wolten wir euch hirmit zur gnedigisten erclerung vnnerhaltenn seinn laßenn, wie wir gleich vnnsern vorfahren mit euch vnndter gutem vertrauwenn deßfalß von anfang biß daher gehandelt, also ist auch in der nechsten tracta= tion vonn vnnserm theill so wenig einige gefehrligkeit gesucht, alß auch dem euren zugedacht worden, dan wir vor vnnß selbst gnedigist abzunehmen, daß alleine die von vnnsern vorfahrenn außgegebenen verschreibungen, so wie beruert, allein auff vnnser obgemeldt landt vnnd schloß gerichtet vonn sich zugebenn, nicht aber die in welchen frembde hendell mitbegrieffenn seindt. Vnnd wiewoll durch diese so offenntliche abhandlung auch vberrei= chung der Principall vnnd haubtuerschreibungen, welche allei= nen hirauff lautenn, vornemblichen aber abtrettung deß schloßes vnnd landes, daß ander alles, so jnn andern vorschreibungen vnd abschiede deßfallß mitgedacht, ahnn jm selbst getödtet vnnd vernichtiget, so nehmen wir doch solche eure schiedliche erclerung vnnd erbieten vmb souiell mehr zu gnedigisten gefahllenn auff vnnd ahn, vnnd seindt auch domit gnedigist vnnd woll zufrie= denn, daß Jhr die vrfunden, dorinnen nebenn deß landts Bornholmb, anderer Priuilegienn vnnd gemeiner sachenn vor= wahrung geschehen, behaltet.
Jedoch mit dem bescheide, daß dieselbigen vrkunden jnn der Caution oder Versicherung, so Jhr alßdan vnnsern verordneten, neben denn obgedachtenn heubtuerschreibungen zuübergebenn specifice vnnd mit nhamen angezogenn, vnnd nicht alleine dieselbigen jn specie, sondern auch in genere, so sonsten noch waß mehr diesenn punct, mit

---

Side nr. 462

Bornholmb betreffendt, bey euch jnn andere wege verhanden sein mochte, souiell daß gegenwertige beruret in meliorj forma cassirt vnnd auffgehoben werde, wie solchs der stylus zugebenn, also daß doher wider vnnß oder vnnsere nachkommen am Reich Dennemarckenn zum behelff nichts zunehmen noch auffzurichtenn sey, wie wir vnnß dan deßhalbenn an euer gebuerliche verord= nung

vnd bestellung gnedigist keinen Zweiffell machen, dorauff vnd dorgegen auch eurer vorfahrenn jnn dem außgegebnen originall Reuers, alßdan euern verordenten anschworttenn, vnnd weiter an vnß nichts in gnaden erwinden laßenn wol= lenn, waß sich zufolge vnserer vorberürten, gnedigisten erclerung gebuert, auch zu erhaltung zwischen vnnß beiderseitß gutter nach= barlichen Zuuersicht dienlich ist, darzu Jhr euch dan zuuerlas= senn.*) Dat. Friederichsb. 1 May Anno etc. 76.

(Geh. Arch.)

**) Hertil er føiet et Postscriptum om nogen Klage af Lybekske Hand= lende i Skaane, der var sendt til Bjørn Kaas, („Bjørnsen Kasenn"), Lehnsmand i Malmø til Erklæring og videre Foranstaltning.*

Desuden om et ikke nærmere betegnet Antiggende mellem Borger= mester Hieronimus Lüneburg i Lybek og de v. Tinen.

Oversættelse

... angaaende Bornholm, hos Eder i andre Maader maatte findes, at det nævnte i saa Maade i bedre Form kasseres og ophæves, som Stilen tilsteder, saaledes at deraf ikke mod os eller vore Efterkommere paa Riget Danmark noget skal kunne tages eller opbygges til Hjælp; hvorfor vi da desangaaende ingen Tvivl nære om Eders tilbørlige Foranstaltning og Bestilling, hvorimod vi ogsaa fra vor Side, naar Eders Forgængeres udgivne Original-Revers Eders Befuldmægtigede da tilsvares, ikke ville lade noget i Naade fattes af det, som ifølge vor forommeldte naadigste Erklæring sig bør, og som er tjenligt til at opretholde den gode nabolige Tillid imellem os paa begge Sider, hvortil I Eder da kunne forlade. Givet Frederiksborg 1. Maj Anno etc. 76.

Historisk kommentar

Frederik II's brev af 1. maj 1576 afgør det sidste udestaaende spørgsmaal i overdragelsesforhandlingerne: hvilke dokumenter Lybek skulle udlevere ved Bornholms tilbagelevering. Kongen accepterer, at Lybek maa beholde de dokumenter, hvori Bornholm-klausuler er sammenblandet med bestemmelser om Lybeks egne privilegier og andre fælles anliggender, mod at byen skriftligt reverserer, at alle Bornholm-vedrørende klausuler i disse dokumenter er døde og magtesløse, og mod at aflevere en specificeret fortegnelse over de tilbageholdte dokumenter sammen med hovedforskrivningerne. Denne pragmatiske løsning, der forhindrede en uoverskuelig gennemgang og adskillelse af flere aartiers sammenflettede retsdokumenter, viser den juridiske omhu, hvormed den endelige afvikling af det lybske pant blev gennemført, og danner den sidste brik i den lange forhandlingsproces, der nu kunne bevæge sig mod den fysiske overdragelse af slot og land ved Vincula Petri samme aar.

Resumé

Frederik II tilkendegiver den 1. maj 1576 sit samtykke i, at Lybek maa beholde de dokumenter, hvori Bornholm-klausuler er blandet sammen med andre af byens privilegier, mod at Lybek reverserer, at Bornholm-klausulerne deri er døde og magtesløse, og afleverer en specificeret fortegnelse over de tilbageholdte dokumenter sammen med hovedforskrivningerne om landets afstaaelse.

Dokument Nr. 297

1576. 22 Mai. Befaling til to Commissarier at modtage Bornholm af de Lybske.

Tijll Biørn Kaas, och Hans Schougordt, att the skulle begiffue thennum offuer till Borringholm, oc ther aff the Lybske thet annamme med Hammershufs, oc offuerantworde Mandrup Parsbergh ut sequitur.**)
Frederich etc. Wilder, effttherssom thett er forafffedditt med the Lybsche, att the tiill Petri ad vincula, som er thend første Dag Augusti førstkomendis, schulle affstaae wortt land Boring= holm, som thenum paa nogenn aarstiid haffuer werret for= schreffuitt, tha haffue wij tiillforordnett oß Elstl. Mandrup

***) De Lybske Befuldmægtigede til at aflevere Den vare: Matth. Tidemann, Johann v. Wickede „vnfern geliebten Rathsfreundt" og Fran= ciscus Kneckert „vnfern Cantzleiverwandten."*

Side nr. 463

Parsbergh vor mand oc thiennere forne wortt land Boringholm paa wore wegne att schulle haffue vdj Befalning, oc for gott anseett, atij samptt ofs Elstl. N., vor mand Raad och Em= bidsmand paa wortt slott N., schulle begiffue ether therouffuer, oc forne wort landt Borringholm med Hammershufs slott aff the lybske theris fuldttmechtige tiill samme tiid at annamme. Thi bede wij ether oc wiille, atij retter ether effther, saa i tiill samme tiid wiisseligen ere ther tiillstede, oc tha att anam= me forne Landtt aff thenum med thend forschriffning, the ther= paa haffde, oc egenn tiillstiille thennum theris Reuerß. Sam= meledis atij anammer aff thennum, Jnuentarium, Jordebøger, breffue oc anden Deell, som bør att effterladis, oc thett igenn offuerandwordis till forne Mandrup Parsberg, clarligen op= schriffuendis huad ther aldtt er, oc atij lader giøre thuenne Jordbøger oc schriffter paa aldtingiß, oc genparten offuerand= worder forne Mandrup Parßberg oc thend anden genpartt vdj wort Rentekammer forsender. Wij tiillschicker ether wor In= struct med forne the Lybsche theris Reuerß, huoreffther i ether wiildere kunde haffue att rette. Thermed etc. Actum Frede= richsborg xxij Maij Aar etc. MDLXXVj.

(Skaanske Tegn. I. 90.)

Oversættelse

Til Bjørn Kaas og Hans Skougaard, at de skulle begive dem over til Bornholm, og der af de Lybske modtage det tillige med Hammershus, og overantvorde Mandrup Parsberg det, som følger.
Frederik etc. Vider, eftersom det er aftalt med de Lybske, at de til Petri ad vincula, som er den første Dag i August førstkommende, skulle afstaa vort Land Bornholm, som dem paa nogen Aarstid har været forskrevet, da have vi tilforordnet os Elskelige Mandrup Parsberg, vor Mand og Tjener, fornævnte vort Land Bornholm paa vore Vegne at skulle have udi Befaling, og for godt anset, at I tillige med os Elskelige N., vor Mand, Raad og Embedsmand paa vort Slot N., skulle begive Eder derover, og fornævnte vort Land Bornholm med Hammershus Slot af de Lybske deres Fuldmægtige til samme Tid modtage. Derfor bede vi Eder og ville, at I retter Eder efter, saa I til samme Tid visselig ere der til Stede, og da modtage fornævnte Land af dem med den Forskrivning, de derpaa havde, og selv tilstille dem deres Revers. Ligeledes at I modtager af dem Inventarium, Jordebøger, Breve og anden Del, som bør efterlades, og det igen overantvordes til fornævnte Mandrup Parsberg,

klarligt opskrivende hvad der alt er, og at I lader gøre to Jordebøger og Skrifter paa alt Tingest, og genparten overantvorder fornævnte Mandrup Parsberg og den anden Genpart udi vort Rentekammer forsender. Vi tilskikke Eder vor Instruks med fornævnte de Lybskes Revers, hvorefter I Eder yderligere kunne have at rette. Dermed etc. Handlet Frederiksborg den 22. Maj Aar etc. 1576.

Historisk kommentar

Frederik II's befaling af 22. maj 1576 til Bjørn Kaas og Hans Skougaard udpeger dem som kongelige kommissærer til at overvære og modtage Bornholm og Hammershus fra de lybske befuldmægtigede ved den fastsatte overgivelsesdato, Vincula Petri (1. august) samme aar, og til at overdrage øen videre til Mandrup Parsberg, der udpeges som den nye kongelige lensmand. Dokumentet fastlægger den praktiske fremgangsmaade for selve overleveringsceremonien: modtagelse af inventarium, jordebøger og andre dokumenter i to eksemplarer, hvoraf det ene skulle gaa til Parsberg og det andet til kongens rentekammer. Brevet markerer dermed overgangen fra de langvarige diplomatiske forhandlinger til den konkrete, praktiske gennemførelse af Bornholms tilbagevenden til den danske krone efter et halvt hundrede aars lybsk pant.

Resumé

Frederik II befaler den 22. maj 1576 Bjørn Kaas og Hans Skougaard at rejse til Bornholm for sammen med en anden udpeget embedsmand at modtage øen og Hammershus Slot af de lybske befuldmægtigede ved Vincula Petri (1. august), og videre overantvorde det til Mandrup Parsberg, som udpeges til ny lensmand, med behørig registrering af inventarium og jordebøger i to eksemplarer.

Dokument Nr. 298

1576. 30 Juni. Lybeks Renunciation paa al videre Fordring paa Bornholm, navnlig ogsaa formedelst det Hamborger Fordrag.

Wir Bürgermeistere vnnd Radt der Kaiserlichen Freyenn Reich Statt Lubeck bekennen hirmit für vnnß, vnsere Nach= kommenn vnnd Jedermenniglich, nachdem vnnd also dem Durch= leuchtigstenn, Großmechtigenn Fursten, vnnd Hern, Hern Frid= richenn dem andernn Kunig zu Dennemarck etc. vnserm gnedig= stenn Hern, wir nebenn abtrettung deß Schloß Hamerßhausen vnnd Landts Bornholm alle vnnd jede Kunigliche vorschreibun= genn auff angeregtes Schloß vnnd Landt meltende, vberantt= wurdt sollenn, das demnach Jh. Kun. Wrd. hirzu sunderlich verordnetenn Rethen vnnd Beuelhabern wir solch Kuniglich brief vnnd Sigell, welch ohn alles mittell auf das Schleß

Side nr. 464

vnnd Lonndt Bornholm gerichtett vnnd außgegebenn, gegen empfahung vnserer vorfsharn Reuersals durch vnsere verorden= tenn behendigenn vnnd vberliebernn habenn laßenn, dieweil aber jnn dem, zwischenn Jh. Kun. Wrd. hernn Vaters, Kunig Christians hochloblichster gedechtnus, vnsernn Vorfarn vnnd gemeiner Stadt Lubeck Anno etc. 1536 binnenn Hamburgk auf= gerichtem friedens vertrag vonn wegenn deßselbigen Landts vnter anderm gehandelt, vnnd inn denn Vortrag

mittgebrachtt wordenn, so soll solcher Punct vnnd Artikel Bornholm belan= gent inn angeregtem Vortrag, auch dar solches sunst inn an= dern Vorschreibungenn mehr befundenn, todt vnnd abe seinn, vnnd Jh. Kun. Wrd. noch das Reich Dennemarck etc. dar= wegenn nichtt anlangett, noch besprochenn werdenn sollenn, ohne alle behelff, list vnnd geuherde. Zu vrkundt habenn wir gegenwartigenn brief mitt vnserer Stadt Jnsiegell wissentlich laßenn versigeln, welches geschehen ist Sambstags nach Petri & Pauli Apostolorum, Anno &c. Tausentt Funffhundertt Sechs vnnd Siebentzigk.

(Original paa Pergament med Lybeks store Segl vedhangende i Geh. Arch.)

Oversættelse

Vi Borgemestre og Raad i det Kejserlige Frie Rigsstad Lybek bekjende hermed for os, vore Efterkommere og alle Vedkommende, at eftersom vi til den Durchlauchtigste, Stormægtige Fyrste og Herre, Herr Frederik den Anden, Konge til Danmark etc., vor naadigste Herre, tillige med Afstaaelsen af Slottet Hammershus og Landet Bornholm skulle overantvorde alle og enhver kongelige Forskrivninger, som melder om det nævnte Slot og Land, saa have vi, mod Modtagelse af hans Kongelige Værdigheds Revers, ladet dertil særligt forordnede Raader og Befuldmægtigede dette kongelige Brev og Segl, som uden nogen Middel var udgivet og udstedt paa Slottet og Landet Bornholm, hændigt og overleveret; men efterdi der iblandt det, som mellem hans Kongelige Værdigheds Herr Faders, Kong Christians højlovlige Ihukommelse, vore Forfædre og den fælles Stad Lybek Anno etc. 1536 i Hamborg oprettede Fredstraktat om samme Land blandt andet blev handlet og i Traktaten indført, saa skal dette Punkt og Artikel angaaende Bornholm i den nævnte Traktat, saavelsom hvor sligt ellers maatte findes i andre Forskrivninger, være dødt og magtesløst, og hans Kongelige Værdighed eller Riget Danmark etc. skal derom ikke ydermere kunne anfægtes eller besværes, uden al Behjælp, List eller Underfundighed. Til Vidnesbyrd have vi ladet dette nærværende Brev forsegle med vor Stads Segl, hvilket er sket Lørdagen efter Peters og Pauli Apostlers Dag, Aar etc. Femten Hundrede Seks og Halvfjerdsindstyve.

Historisk kommentar

Lybeks endelige renunciationsbrev af 30. juni 1576 danner den formelle juridiske afslutning paa det halvtredsaarige pant: byen erklærer hermed alle kongelige forskrivninger vedrørende Bornholm og Hammershus for overantvordede, og - hvad der er særligt væsentligt - erklærer udtrykkeligt den bestemmelse om Bornholm, der indgik i Hamborg-fredstraktaten af 1536 mellem Christian III og Lybek (den samme traktat, hvis gyldighed Lybek havde paaberaabt sig i Nr. 290), for død og magtesløs, saaledes at intet krav nogensinde mere kunde rejses derpaa. Dokumentet, udstedt som et beseglet pergamentsbrev faa dage før den fastsatte overgivelsesdato, fjernede dermed det sidste juridiske grundlag, hvorpaa en fremtidig lybsk fordring paa øen kunde hvile, og repræsenterer et afgørende vendepunkt i Bornholms historie: den formelle og endegyldige tilbagevenden til den danske krone efter mere end tredive aars gennemgang af klager, retssager og forhandlinger i denne aktstykkesamling.

Resumé

Lybek udsteder den 30. juni 1576 et beseglet renunciationsbrev, hvori byen overantvorder alle kongelige forskrivninger vedrørende Hammershus og Bornholm og udtrykkeligt erklærer bestemmelsen om Bornholm i Hamborg-fredstraktaten af 1536 for død og magtesløs, saaledes at

intet fremtidigt krav paa øen kunde rejses derpaa - den formelle juridiske afslutning paa det lybske pant.

Dokument Nr. 299

1576. (?) Instruction for de Lybske Commissarier, som skulle overgive Øen til Danske.

1. Zum ersten, deß Konniges Gesandten glluckewunschen, vnnd wen men der Sakenn allenthaluen verdragen ist, ehn dath huß vnnd Schlatesgelouen in nahmen des Erb. Radts tho Lubeck konniglicher W. vpthodragende, vnnd fisk mit Frundt= schap scheden, item ock alle Breue vnnd Segell, de eine dem andern auertholeuern.
2. Item diewile des Konniges Receß mittbringet, datt alle Botter edder Schmörschatt vp Johanni schall vthgeföhret wer= den, wyll einem Erb. Rade ditt Jar alle die Botter thokamen, wowol die Buren jarlickes vp Sunte Bolsdach, iß de 17 Junii, datt men soe Schmoer nometh, vthbringen: 30 Te. ein Verndeill.

Side nr. 465

3. Jt. Datt men datth Schmoer nohmet werth bedaget vp Johanni, gifft datth Landt 19 thune. Summa gifft datth Landt nah oldem gebruke vor Jacobi 4 Last 1 Te. (1 Verndeill).
4. Jt. noch so gifft datth Lanndt, welches man Koe Schmoer nohmett, vnnd 14 Dage vor Jacobi bedaget ist, 2 Last 1 Te.
5. Jt. datth Schur Schmoer genohmet, werth bedagett vp Bartholomei, vnnd gifft datth landt jarlichs 6 Last 2 Tr. 2 Liß. Deß korteth men noch ettliche Tn. vor Peter Ochßen syne Buren.*)
6. Jt. diese Olde gebruck vp Bornholm iß wedder Ko. W. Receß, offt idt nun durch der Lubeschen houetlude denn ludenn also nagegeuen, vnnd diese tidt gegunnet, iß mij vnbewuft. Ko. W. tho Dennemarcken Receß ludet, dath alle Schattbu= ren die Botterschatt schollenn vp Johanni tho Mittsommer vthgeuenn, vnnd korn erlecht werdenn, vnnd korn Schatt vp Martini.
7. Jt. Weß dem Vehe, Schapen, Schwynen, Perdenn, Oßßenn, vnnd Koienn belanget, wenn der nie Schlottfoget Befell vonn Ko. W. hedde, vnnd wolde idt vor billich gelth kopen, demgliken datth Sadt in der Erden, weß deß mehr were, mochte men vp datt dureste verkopen. Wo nicht mochte man die Schape, vnnd datth Vehe gahn lathen, beth vp den heruest, datt idt fett were, vnnd den schlachten vnnd auersen= den nah gelegenheit.
8. Jt. Deß iß dar ein Bruwepanne, wolde se de Schlott= foget kopen, mogte man se dar lathen, wo nicht moste man sie hieher senden, vnnd setten den grothen, nygen kettel dar= wedder in die stede, den Jck tho Jare darhen sende. De panne iß darhen gesandt by Berndt Knopes tiden.
9. Jt. weß men bauen den thall der grapen, luith dem Jnuentarij Anno 25 dar hedde, demgeliken an Tynnenthuge, Meßingesthuge, darentbauen were, muste man alle hersenden, so witth idt de nyge Schlottfoget nicht kopen wolde.

**) J et gammelt samtidigt Inventarium siges der, at i Smorkjelderen mangler 5 Lß Smør „von wegen, Per oren Buhren.“*

Side nr. 466

10. Jt. datth ambolth, dat ick vor 2 Jaren darhen sendete, kostet 20 (sic). Dewile dar kein ambolth gewesen iß, moste man dem Slotthern verkopen edder hieher sendenn.
11. Jt. De bestenn Bedde, alße vp der hernkamer vnnd gestekamer, kan men ock woll her sendenn thom Dele, de schlimmest dar lathen.
12. Jt. Dewile nicht mehr alße 70 Tn. Molt Anno 25. by dem Schlathe luith deß Jnuentarij gewesen iß, vnnd wei= nig van ander Vittallie, so khonnte men dar alletidt mehr la= thenn nah gelegenheit, alse die tidt dar gebleuen iß, vp datth menn idt so knap nicht makede, datt idt alles in fruntdtschap thoginge.
13. Jt. Diewil dar ock ein Windtmölle steitt, die Schwe= der dar hefft buwen lathen, die konde man dem Schlottfoget verkopen vor billich gelt, diewile dar nyewerle ein Möhle ge= staen hefft, kostet mehr dan 160 Dal.
14. Jt. Weß van hauer offte garsten, Molth, vnnd Rog= gen auerich were, moste men alles in der tidt herauer senden, vnnd die Botter alleß weß man bekamen kohnde, diewile die Botter luith dem Receße vp Johanni vth schall, so will dem Erb. Rade ditt Jar alle die Botter geboren, luith dem Schatt Register, offte vnnsere fögede den Buren ahne verloff vnnd wetendt deß Erb. Rades lenger tidt geuen hebbenn, kan dem Erb. Rade in ohrer gerechticheit nicht schaden.
15. Jt. Weß vann geschutte, krutt, vnnd loth auerich iß, luitt dem Jnuentario Anno 25. will alles auergesandt sin zu der tidt, blifft dar schon weß van den olden hafenn, de nicht groth werth sintt, kan man dar lathen.
16. Jt. Diewile Schweder Kettinge selle an dem hufe ge= buwet hefft, ock her Matthes Tydeman demgeliken, kohnde menn dat weß erstadinge vor bekamen hebben, demglickenn vor dem Jseren kachelauent, de 100 Daler kostet, kan men darup anholtzen.
17. Jt. Den Balcken vnnd Wichtschalen sampt deum Kop= peren loden hefft ein Erbar Radt darhen gesandt, wolde idt

---

Side nr. 467

de Schlotther kopen, ßo kohnde men ehmi datth thosamende ver= kopen, wo nicht hieher sendenn.*)

(Udkast uden Dato og Underskrift i Raadh. Arch. i Lybek. Fasc. 10.)

**) Dette Document synes at være et Votum eller et Udkast fra en Borgemester eller Raadsforvandt til en Instruks for de Lybske Commis= sarier, der skulde overlevere Bornholm til de Danske.*

Oversættelse

... 3. Item at det Smør, som Smørtienden kaldes, forfalder til Betaling paa Sanct Hans Dag, giver Landet 19 Tønder. Summa giver Landet efter gammel Brug til Jacobi 4 Læster 1 Tønde (1 Fjerding).
4. Item ydermere giver Landet, hvad man kalder Køskat i Smør, og som forfalder 14 Dage før Jacobi, 2 Læster 1 Tønde.
5. Item det Skursmør, som kaldes saa, forfalder til Betaling paa Bartholomæi, og giver Landet aarligt 6 Læster 2 Tønder 2 Lispund. Deri fradrages endnu nogle Tønder for Peter Oxens Bønder.
6. Item denne gamle Brug paa Bornholm er imod Kongelig Majestæts Recess, om det nu er blevet undersaatterne indrømmet og for denne Tid tilstaaet af de lybske Høvedsmænd, ved jeg ikke.

Kongelig Majestæt til Danmarks Recess lyder, at alle Skattebønder skulle udgive Smørskatten paa Sanct Hans til Midsommer, og Kornet skal erlægges, og Kornskatten paa Mortensdag.
7. Item hvad Kvæg, Faar, Svin, Heste, Øksne og Køer angaar, dersom den nye Slotsfoged fik Befaling af Kongelig Majestæt dertil og vilde købe det for rimelig Pris, ligesaa den Sæd, der er i Jorden, hvad der end er, kunde man sælge det dyrest muligt. Hvor ikke, kunde man lade Faarene og Kvæget gaa, indtil Høsten, saa det bliver fedt, og saa slagte det og sende det bort efter Lejlighed.
8. Item der er et Bryggerkedel, ønsker den nye Slotsfoged at købe det, kunde man lade ham beholde det, hvis ikke, maatte man sende det herhen, og sætte den store, nye Kedel i Stedet derfor, som jeg til Aare sender derhen. Kedlen er sendt derhen i Bernt Knops Tid.
9. Item hvad man udover Antallet af Gryder, ifølge Inventariet Anno (15)25 der havde, ligesaa af Tinntøj og Messingtøj, som var derudover, maatte man sende alt herhen, saafremt den nye Slotsfoged ikke vilde købe det.
10. Item den Ambolt, som jeg for 2 Aar siden sendte derhen, kostede 20 (sic). Da der ingen Ambolt har været, maa man enten sælge den til Slotsherren eller sende den herhen.
11. Item de bedste Senge, saasom paa Herrekammeret og Gæstekammeret, kan man ogsaa vel sende herhen til Dels, den ringeste kan man lade blive der.
12. Item eftersom der ikke har været mere end 70 Tønder Malt Anno (15)25 paa Slottet ifølge Inventariet, og lidet af anden Fødevare, saa kunde man altid lade mere blive der efter Lejlighed, som Tiden er faldet, saa man ikke gjorde det saa knapt, at det hele kunde gaa venskabeligt til.
13. Item eftersom der ogsaa staar en Vindmølle, som Schweder der har ladet bygge, kunde man sælge den til Slotsfogden for billig Betaling, eftersom der aldrig før har staaet en Mølle, den kostede mere end 160 Daler.
14. Item hvad der er tilovers af Havre eller Byg, Malt og Rug, maatte man sende alt derover i Tide, og Smørret, hvad man kunde bekomme deraf, eftersom Smørret ifølge Recessen skal udføres paa Sanct Hans, saa vil det tilhøre Erb. Raad hele dette Aars Smør ifølge Skatteregisteret, om end vore Fogeder maatte have givet Bønderne længere Tid uden Erb. Raads Tilladelse og Vidende, kan det ikke skade Erb. Raads Rettighed.
15. Item hvad der er tilovers af Skyts, Krudt og Kugler ifølge Inventariet Anno (15)25, vil alt blive oversendt i Tide, undtagen hvad der endnu er af de gamle Kanoner, der ikke er meget værd, kan man lade blive.
16. Item eftersom Schweder Ketting selv har bygget paa Huset, ligesaa Herr Matthæus Tideman, kunde man faa Erstatning derfor bekommet, ligesaa for den jernkakkelovn, der kostede 100 Daler, kan man foreholde det.
17. Item Bismervægten og Vægtskaalene tillige med Kobberloddene har et Erbart Raad sendt derhen, vilde

Historisk kommentar

Dette udaterede udkast til instruks for de lybske overleveringskommissærer opregner en lang række praktiske og økonomiske detaljer, der skulle afklares ved Bornholms overdragelse til den danske krone: fordelingen af smørskatterne mellem gammel og ny administration, disponering af kvæg, korn og skyts paa Hammershus, salg af møller og bygninger opført af tidligere høvedsmænd som Schweder Ketting og Matthæus Tideman, samt inventarlister for redskaber og vægtudstyr. Dokumentet, der formodes at være et votum eller forarbejde til den egentlige instruks til de lybske kommissærer (jf. Nr. 299's fodnote), giver et enestaaende praktisk indblik i, hvor detaljeret og gennemtænkt overdragelsen af et helt len skulle forberedes - fra store spørgsmaal om skatteopkrævningens retmæssige modtager til smaa regnskabsmæssige detaljer om en ambolt eller

en kakkelovn. Det illustrerer dermed konkret den administrative slutfase af det lybske pants ophør, som de foregaaende principielle forhandlingsdokumenter (Nr. 289-298) havde banet vejen for.

Resumé

Et udateret udkast til instruks for de lybske overleveringskommissærer opregner en lang række detaljer om den praktiske afvikling af Hammershus' og Bornholms økonomi ved overdragelsen til Danmark: fordeling af smørskatter, kvæg, korn og skyts, salg af møller og bygninger opført under lybsk styre, samt inventar af redskaber og vægtudstyr, der skulle enten sælges til den nye slotsfoged eller sendes til Lybek.

Dokument Nr. 300

1576. 18 Septbr. Om Indsættelse af Sisemestere.

Fredr. II. Til Manderup Parsberg. Befaling til i hver Kjøbsted paa Bornholm at bestikke en af de bedste Borgere til at være Tolder og Sisemester, for at oppebære Told af Heste, Øxne etc., som udføres, og Sise af Tydsk Øl, som indføres. Act. Frederichsborg den xviij Sept. MDLXXVj.

(Sk. Tegn. I. 93.)

Historisk kommentar

Frederik II's befaling af 18. september 1576 til den nyudnævnte lensmand Manderup Parsberg om at indsætte tolder og sisemestre i hver af Bornholms købstæder er en af de første administrative forholdsregler, kongen træffer efter øens tilbagevenden til kronen faa uger tidligere ved Vincula Petri. Befalingen viderefører direkte den ordning om told af udførte heste og okser samt sise af indført tysk øl, som allerede var indført ved Frederik II's aabne brev af 14. juni 1574 (Nr. 285), men som nu, under dansk direkte forvaltning, skulle sikres ved lokalt udpegede borgere i hver købstad. Dokumentet viser, hvor hurtigt den danske krone gik i gang med at etablere sin egen skatteadministration paa øen efter det lybske pants ophør.

Resumé

Frederik II befaler den 18. september 1576 Manderup Parsberg at udpege en af de bedste borgere i hver bornholmsk købstad til at være tolder og sisemester, med ansvar for at opkræve told af udførte heste og okser samt sise af indført tysk øl.

Dokument Nr. 301

1576. 20 Septbr. Om Hoverie til Slottet.

Wij Frederich etc. helse ether alle menige Bønder och thienere, som ligge och thiene till wort Slott Hammershus, euindeligen med gud och wor Naade. Wilder att wij ere ko= men wbj forfaringe, at nar j bliffue tilsagt at giøre pløgning, Høstarbeide, Echter eller j andre maade till wort Slot Ha= mershus, efthersom andenstedß her wbj Riiget seduanligt er, weigre och forthrocke en part sig therwdinden och icke fremkome och giøre fyldeste, som the plichtige ere. Thi bede wij ether alle

och huer serdellis strengelige biude, attj rettber ether eff= ther, nar Dß Elstl. Manderup Parsberg, wor mand, thienere och Embitzmand paa wort Slott Hamerßhuß, ether om nogen ployning, Høstarbeide, Echter eller anden Deell at giøre till Hammershuß lader tilsige, J tha som horsome vndersotte ther wdinden lader ether finde willige och ubesuerit, och were hanom herige och lydige, wbj huis hand ether paa wore wegne til= sigendis och befallindis worder. Saa frambt sig nogen for=

Side nr. 468

drister till at sidde offuerhørige hieme, effther the ere tilsagdt, the tha icke wille stande therfore thill Rette, och straffis ther offuer som wlydige. Hereffther etc. Act. Frederichsborg thend xx Septembris Aar MDLXXVj.

(Sk. Tegn. I. 93. b.)

Oversættelse

Vi Frederik etc. hilse Eder alle menige Bønder og Tjenere, som ligge og tjene til vort Slot Hammershus, evindelig med Gud og vor Naade. Vider, at vi ere kommen udi Forfaring, at naar I blive tilsagt at gøre Pløjning, Høstarbejde, Ægter eller i andre Maader til vort Slot Hammershus, eftersom andensteds her udi Riget sædvanligt er, vægre og forhale en Part sig derudinden og ikke fremkomme og gøre Fyldest, som de pligtige ere. Derfor bede vi Eder alle og hver især strengeligt byde, at I retter Eder efter, naar os Elskelige Manderup Parsberg, vor Mand, Tjener og Embedsmand paa vort Slot Hammershus, Eder om nogen Pløjning, Høstarbejde, Ægter eller anden Del at gøre til Hammershus lader tilsige, at I da som lydige Undersaatter derudinden lader Eder finde villige og ubesværede, og være ham hørige og lydige, udi hvad han Eder paa vore Vegne tilsigendes og befalendes vorder. Saafremt sig nogen fordrister til at sidde overhørig hjemme, efter de ere tilsagt, de da ikke ville staa derfor til Rette, og straffes derover som ulydige. Herefter etc. Handlet Frederiksborg den 20. September Aar 1576.

Historisk kommentar

Frederik II's aabne brev af 20. september 1576 om hoveripligten til Hammershus fastslaar, at Bornholms bønder skal yde pløjning, høstarbejde, ægter og anden hoverihjælp til slottet paa samme vis som andensteds i riget, og bemyndiger den nye lensmand Manderup Parsberg til at kræve dette ind, med trussel om straf for ulydige undersaatter. Dokumentet, udstedt kort efter overtagelsen af øen, viser, hvordan den danske krone hurtigt indførte de sædvanlige danske forvaltningsprincipper for bondehoveri paa Bornholm - en pligt, der under det lybske pant formentlig havde været organiseret anderledes eller mindre systematisk krævet ind, hvilket havde ført til, at nogle bønder forsømte eller unddrog sig arbejdet.

Resumé

Frederik II paalægger den 20. september 1576 Bornholms bønder at yde pløjning, høstarbejde, ægter og anden hoveritjeneste til Hammershus Slot efter sædvanlig rigsskik, naar lensmanden Manderup Parsberg kræver det, med trussel om straf for de, der unddrager sig pligten.

Dokument Nr. 302

1576. 23 Septbr. Bestalling for Manderup Parsberg at være Lehns= mand paa Bornholm.

Wij Frederich denn Annden etc. Giøre alle vitterligtt, at wij aff vor synderlige gunst och Naade, saa och for thro= schaff och villig thieniste, som Oß Elskel. Manderup Pars= berg, vor Mand och thiener, Oß och Riigit herthill giort och beuiist haffuer, och herefter throligen giøre och beuiise maa oc schall, haffue vnt och forlent, och nu med dette vort obne Breff vnde och forlene forde Manderup Parsberg vort och kronens Slott Hamershuß, paa wort land Boringholm liggendes, med Bønder, Thienere och ald theß Renthe och rette thilliggilfe, al= belis intheb vndertheagett, saa møgitt de Lybsche therthil haffde, ad haffue, nyde, bruge och beholde, thil saalenge wij ander= ledis derom thilsigendes worder. Dog saa, ad hand aarligen for den visse Renthe och indkumbst aff fordb Leen skall giffue oß thil affgifft thj Lester Smør, och thennom thil gode rede thil huer Sctor. Philipi Jacobi Dag ydeøch fornøige paa wort Slott Kiøbnehaffn, och huis derouffer er aff fordb visse Renthe, maa hand for seg thil hans och thil Slotzfolkenis theris vnder= holdning och løn, nyde och beholde. Sammeledis maa hand frij nyde Slottens aul och affødning seg thil beste. Och skal hand thiene os och Riiget theraff med vij gerust heste ther paa Landet, huor behoff giøris. Och skall hans aar och ge= nant begyndes och paagaa nu thil Sctor. Philipi och Jacobi Dag førstkommendes (15)77, och endes same aarsdag ther næst effter (15)78, och siiden forfølges Aar fran Aar, saa lenge hand same vor Slott och Leen beholdendes vorder. Och skal hand aarligen thil same thiibdt giøre vor Renthemester paa vore vegne gode Rede och Regenschaff for ald huis wnisse Renthe therpaa

---

Side nr. 469

landet falde kand, huoraff hand hallffdelen for sin wmage maa nyde och beholde, och anden hallffdelen ad komme oß thil beste, vnderthagendes Thold, Siiße och wrag, huilcket wij oß ald= ene effter got och klart Regenschaff ville forbeholdet haffue. Och skal hand thilschicke gode forstandige mend der paa Lan= det, som same Renthe paa vore vegne skulle oppebere ther Rede och Regenschaff fore. Och effterdj Smør Landgildet aff de Lybste allerede er oppeborit, och hanns aar och genant icke begyndes och paagaar, før med Philipi och Jacobi først= kommendes, tha haffue wij naadigst beuilget, ad hand thil ad vnderholde seg och Slottens folck med, maa bekomme ald den visse och wuisse Renthe, som ther paa Landet herforinden falde kand. Sameledis skal hand bygge och forbedre Slotted och thet holde ved nødtorfftige heffd och Bygninge, och holde Bøn= derne ther thilliggendes ere, wed Loug, Sfiel och Ret, och in= gen aff dennem ad wforrette emod Lougen, eller med nogen nye Indfestninge eller annden wsedvanlige paalegge besuere. Hand schal icke heller maa ødelegge nogit stort vildt, och ey jege eller jege lade, sfiude eller sfiude lade paa nogen de Stouffue och eiendom, ther thilligger, wden aldeniste huor hand med Adelen haffuer Laad och Deell, och er adeleus egit arffuegods. Eij heller forhugge eller forhugge lade nogen the Stouffue, der thilligger thil wpligt ij nogre maade. Thi for= biude wij alle, ehuo the helst ere eller vere kunde, serdelis vore Fogider, Embidzmend och alle andre fordb Manderup Parsberg her emod paa fordb Slott och Leen eller nogen thes Renthe och rette thilliggelfe, effterfom forschreffuit staar, ad hindre el= ler wbj nogre maade forfang ad giøre, vnder vor Hyldbeste och naade. Giffuit paa vort Slott Frederichsborg thend xxiij Sep= temb. Aar etc. MDLXXVj. Under vort Signett.

(Gammel Afskrift i Geh. Arch. conf. Skaanske Reg. Nr. 1 pag. 158 a. og 170 a.)

Oversættelse

Vi Frederik den Anden etc. Gøre alle vitterligt, at vi af vor synderlige Gunst og Naade, saa og for Troskab og villig Tjeneste, som os Elskelige Manderup Parsberg, vor Mand og Tjener, os og Riget hidtil gjort og bevist haver, og herefter troligt gøre og bevise maa og skal, have undt og forlenet, og nu med dette vort aabne Brev unde og forlene fornævnte Manderup Parsberg vort og Kronens Slot Hammershus, paa vort Land Bornholm liggende, med Bønder, Tjenere og al dets Rente og rette Tilliggelse, aldeles intet undertaget, saa meget de Lybske dertil havde, at have, nyde, bruge og beholde, saalænge vi anderledes derom tilsigende vorder. Dog saa, at han aarligt for den visse Rente og Indkomst af fornævnte Len skal give os til Afgift ti Læster Smør, og os dem til gode Rede til hver Sanct Philipi Jacobi Dag yde og fornøje paa vort Slot København, og hvad derover er af fornævnte visse Rente, maa han for sig til hans og til Slotsfolkenes deres Underholdning og Løn nyde og beholde. Ligeledes maa han frit nyde Slottets Avl og Afgrøde sig til bedste. Og skal han tjene os og Riget deraf med syv rustede Heste der paa Landet, hvor Behov gøres. Og skal hans Aar og Regnskab begyndes og paagaa nu til Sanct Philipi og Jacobi Dag førstkommende (15)77, og endes samme Aarsdag der næst efter (15)78, og siden forfølges Aar fra Aar, saa længe han samme vort Slot og Len beholdende vorder. Og skal han aarligt til samme Tid gøre vor Rentemester paa vore Vegne god Rede og Regnskab for alt, hvad uvis Rente derpaa Landet falde kan, hvoraf han Halvdelen for sin Umage maa nyde og beholde, og den anden Halvdel skal komme os til Bedste, undtagen Told, Sise og Vrag, hvilket vi os alene efter godt og klart Regnskab ville forbeholde. Og skal han tilskikke gode forstandige Mænd der paa Landet, som samme Rente paa vore Vegne skulle oppebære og derfor gøre Rede og Regnskab. Og eftersom Smør-Landgildet af de Lybske allerede er oppebaaret, og hans Aar og Regnskab ikke begyndes og paagaar før med Philipi og Jacobi Dag førstkommende, da have vi naadigst bevilget, at han til at underholde sig og Slottets Folk med maa bekomme al den visse og uvisse Rente, som der paa Landet herforinden falde kan. Ligeledes skal han bygge og forbedre Slottet og holde det ved nødtørftig Hævd og Bygning, og holde Bønderne, der dertil ligge, ved Lov, Skel og Ret, og ingen af dem forurette imod Loven, eller besvære med nogen ny Indfæstning eller anden usædvanlig Paalæg. Han skal heller ikke ødelægge noget stort Vildt, ej heller jage eller lade jage, skyde eller lade skyde paa nogen de Skove og Ejendom, der tilligger, uden alene hvor han med Adelen haver Lod og Del, og er Adelens eget Arvegods. Ej heller fælde eller lade fælde nogen af de Skove, der tilligger, til Ubrug i nogen Maade. Derfor forbyde vi alle, hvo de end ere eller være kunde, særdeles vore Fogeder, Embedsmænd og alle andre, fornævnte Manderup Parsberg herimod paa fornævnte Slot og Len eller nogen dets Rente og rette Tilliggelse, som foreskrevet staar, at hindre eller i nogen Maade Forfang at gøre, under vor Hyldest og Naade. Givet paa vort Slot Frederiksborg den 23. September Aar etc. 1576. Under vort Signet.

Historisk kommentar

Frederik II's bestalling af 23. september 1576 for Manderup Parsberg som lensmand paa Bornholm er det formelle, afsluttende dokument i denne aktstykkesamling om øens tilbagevenden til den danske krone. Bestallingen, der følger den sædvanlige danske lensbrevs-formular, fastsætter Parsbergs pligter og rettigheder: en fast aarlig afgift paa ti læster smør, ret til at beholde halvdelen af de uvisse indtægter, pligt til at stille syv rustede heste til rigets tjeneste, samt en række bestemmelser om vedligeholdelse af slottet, retfærdig behandling af bønderne, og forbud mod overdreven jagt og skovhugst. At lenet først formelt regnedes fra Philippi Jacobi dag 1577 (mens Parsberg allerede fra overtagelsen i september 1576 fik lov at oppebære indtægterne til slottets underhold) viser den omhyggelige regnskabsmæssige overgang fra lybsk til dansk forvaltning. Med

denne bestalling er Bornholm definitivt og i alle henseender genindlemmet i det danske krongods efter et halvt hundrede aars lybsk pantebesiddelse.

Resumé

Frederik II udsteder den 23. september 1576 bestalling for Manderup Parsberg som lensmand paa Bornholm: han skal aarligt svare ti læster smør i afgift, beholde halvdelen af de uvisse indtægter, stille syv rustede heste til rigets tjeneste, vedligeholde Hammershus og behandle bønderne retfærdigt efter lov og ret - den formelle afslutning paa Bornholms tilbagevenden til den danske krone efter det lybske pant.

Dokument Nr. 303

1576. En Lybekkers Optegnelse om Bornholms Tilbagelevering.

Side nr. 470

Anno 1575, 11 Septbr. begeren d. Kon. zu Denmarken Frid. 2. schrifftlich Bornholm wider vff künfftigen Lamberti, nach laudt des Rades reuers. S. Recp. die ersten 50 Jar noch auff 10 Monatt erst aus zu sin, vnd darnach d. vortrag zu Hamburg, Ao. 1536 von J. M. hr. vater Kon. Christian aufgerichttet vnd versigelt, darjnn vnß noch 50 Jar das land vorschreuen, daroff auch domals den Friden geschlossen, vnd den gantzen krig zwischen dem Konung vnd d'Stadt aufgehoben, mitt gleicher erinnerung dieses letzigen Konunges eigenn Zusage vnd vnderschiedliche abscheide von Jhme vnterschriben vnd vorsiegelt Ao. 1568, alß nemblich, dat er sin vatern zusage in einiger disputation zuziehen nicht gemeinett, sonder vns dabei zu lassen etc., entlich vnß einen tag anzustellen bittenn etc. Daruff sein den 14 Decbr. hr. Joh. Brockes B. hr. Calixt vnd hr. Herman vann dem Rade verordnett nach Copenhagen, vmme so viele Jar alse im= mer muglich noch zu erhaltenn, wo ferne nichts, dat wir dan einen frien pas durch den Öresund mitt vnfern weine zollfrei mugen erhalten. Hirauff haben sie nicht mehr erhalten können, dan 10 Jar, alle Jar 200 fuder zollfrig durchzupassiren.
Ao. 1576 denn 17 Julii (sic) jß Bornehoolm ihme widerumb vberantwortt den 1 Augusti (sic), deweyll die ersten 50 Jar do aus, die ander 50 Jar aber, vns nun nicht wollen gestendich sein, wegen des d'Reichsradt nicht mit versiegelt, er auch noch domals kein gekröneter Konig gewesen.

(En løs Seddel i Raadh. Arch. i Lybek. Varia 1—16.)

Oversættelse

Aar 1575, 11. September begærer Kongen af Danmark Frederik den 2. skriftligt Bornholm tilbage til førstkommende Lamberti Dag, ifølge Raadets Revers. Ifølge Recessen skulde de første 50 Aar endnu vare 10 Maaneder til, og dernæst Traktaten i Hamborg, Anno 1536, af Hans Majestæts Fader Kong Christian oprettet og forseglet, hvori Landet blev os forskrevet i endnu 50 Aar, hvorpaa dengang ogsaa Freden blev sluttet, og hele Krigen mellem Kongen og Staden ophævet, med lige Erindring om denne nuværende Konges egen Tilsagn og forskellige Afskeder, af ham underskrevne og forseglede Anno 1568, nemlig at han ikke agtede at drage sin Faders Tilsagn i nogen

Disputation, men lade os beholde det derved etc., og endelig bad om at faa fastsat en Dag med os etc. Derpaa blev den 14. December Herr Johan Brockes, Borgemester, Herr Calixt og Herr Herman van Dom af Raadet forordnede til København, for om muligt endnu at beholde saa mange Aar som muligt, og dersom intet andet lod sig gøre, da at vi maatte erholde et frit Pas gennem Øresund med vor Vin toldfrit. Herpaa har de ikke kunnet erholde mere end 10 Aar, hvert Aar 200 Fuder toldfrit at føre igennem.
Aar 1576 den 17. Juli (sic) blev Bornholm ham igen overantvordet den 1. August (sic), efterdi de første 50 Aar da vare omme, men de anden 50 Aar ville de nu ikke lade os beholde gyldige, fordi Rigens Raad ikke havde medbeseglet dem, og han (Kong Christian III) heller ikke dengang endnu var en kronet Konge.

Historisk kommentar

Denne løse seddel, en lybsk embedsmands private optegnelse over hele forløbet af Bornholms tilbagelevering, giver et sammenfattende overblik set fra lybsk side over den halvtredsaarige pantehistories afslutning: fra kongens skriftlige krav af 11. september 1575, over henvisningen til Hamborg-traktaten af 1536 og Frederik II's egen bekræftelse af 1568, til udsendelsen af gesandterne til København i december 1575 og den endelige overdragelse (med en let unøjagtighed i datoerne, markeret »sic«) i juli-august 1576. Optegnelsen bekræfter udtrykkeligt den danske krones hovedargument, som var blevet fremført gennem hele forhandlingsforløbet (jf. Nr. 290): at den formentlige forlængelse paa yderligere 50 aar ifølge Hamborg-traktaten var ugyldig, dels fordi Rigsraadet aldrig havde medbeseglet den, dels fordi Christian III paa traktatens tidspunkt endnu ikke var kronet konge. Dokumentet danner et passende retrospektivt supplement til de foregaaende principielle forhandlingsdokumenter og viser, at ogsaa den lybske part i sidste ende anerkendte gyldigheden af den danske argumentation.

Resumé

En lybsk optegnelse sammenfatter hele forløbet af Bornholms tilbagelevering fra kongens krav i september 1575 til den endelige overdragelse i sommeren 1576, og bekræfter udtrykkeligt, at den formentlige yderligere halvtredsaarige forlængelse ifølge Hamborg-traktaten af 1536 var ugyldig, dels fordi Rigsraadet ikke havde medbeseglet den, dels fordi Christian III paa det tidspunkt endnu ikke var kronet konge.

Dokument Nr. 304

1576. 5 Novbr. Tilladelse til for een Gang at udføre Kjød.

Frederik II. etc. Brev til Manderup Parsberg, at nogle Borgere i Rønne have forestillet, at de have slagtet noget „see, som the aff bønderne wbj theris geld haffde bekomit, och the achtet at wdføre, som the her till giort haffue, huilchit thennom formentis aff thig, for thend almindelig forbud skyld, therpaa

---

Side nr. 471

giort er“ . . . Det tillades dem nu for denne Gang at ud= føre, hvad de have etc.*)

(Skaanske Tegn. I. 96.)

**) Under samme Dato gik Brev til Almuen paa Bornholm, at de ikke maa udføre saltet Kjød enten til Tydskland eller andre Steder.*

Historisk kommentar

Frederik II's brev af 5. november 1576 til Manderup Parsberg tillader nogle borgere i Rønne undtagelsesvis at udføre kød, som de havde slagtet af kvæg modtaget fra bønderne til dækning af gæld, uanset det almindelige forbud mod udførsel. En samtidig fodnote oplyser om et parallelt brev til den bornholmske almue om forbud mod udførsel af saltet kød til Tyskland eller andre steder. Sammenholdt med det følgende dokument (Nr. 305) fra det følgende aar viser dette den nye danske forvaltnings gradvise regulering af Bornholms udenrigshandel efter overtagelsen fra Lybek, hvor enkelttilladelser til udførsel blev givet som undtagelser fra et generelt forbud, formentlig af hensyn til rigets egen forsyning.

Resumé

Frederik II tillader den 5. november 1576 nogle borgere i Rønne undtagelsesvis at udføre kød, de havde slagtet af kvæg modtaget fra bønderne til gældsafvikling, uanset det almindelige udførselsforbud, mens en samtidig skrivelse til almuen forbyder udførsel af saltet kød til Tyskland eller andre steder.

Dokument Nr. 305

1577. 11 Juni. Tilladelse til at udføre Kjød fra Bornholm.

Menige Kong. Maist. undersaatte paa Borneholm finge Kong. Maist. Brev at maa herefter ad gratiam udføre sal= tiid Øreksiød og Koksiød, aff huis fee, the sielff lader slachte, heraff Rigitt. Cum Inhibitione solita. Actum Kroneborg thend xi Dag Junij Aar etc. MDLXXVij.

(Sk. Reg. I. 189. a.)

Historisk kommentar

Kongens brev af 11. juni 1577 udvider den undtagelsesvise udførselstilladelse fra Nr. 304 til at gælde alle Bornholms undersaatter generelt: de faar nu lov til, af naade, at udføre saltet okse- og kokød af kvæg, de selv lader slagte, med sædvanligt forbehold (»cum inhibitione solita«) mod misbrug. Dette markerer en lempelse af den strenge udførselsregulering, der havde præget de første aar efter Bornholms overgang til den danske krone, og viser, hvordan den nye forvaltning gradvist tilpassede handelsreglerne til øens beboeres behov, samtidig med at den overordnede kontrol med udførslen blev fastholdt.

Resumé

Frederik II tillader den 11. juni 1577 af naade alle Bornholms undersaatter at udføre saltet okse- og kokød af selvslagtet kvæg, med sædvanligt forbehold mod misbrug af tilladelsen.

Dokument Nr. 306

1577. 12 Juni. Forbud mod Landprang og mod Detailhandel af frem= mede Kjøbmænd i Kjøbstæderne.

Kong. Matts. Forbiudelsse Breff, att ingen wblendisse Kiøbmænd maa holde Kramboder wbj Kiøpstæderne paa Borne= holm ut sequitur.
Vi Friderich etc. Giøre alle witterligtt, att effterthi wore vndersotte wbj Kiøpstæderne paa wortt Land Borneholm beclage, att forne Kiøpsteder fast ere ødelagt oc fordærffuede, oc mes sten af thend Aarsage, at ther the Lybsfke haffde Landitt, haffuer thett wærit tilsted fremmede Kiøbmænd og Kiøbsuenne at ligge ther helle Aar egiennom, oc bruge theris handell och wandell mett alne oc wechtt, huilcke fremmede endnu saawell= som tilforn thiid hen søge, oc icke aldeniste wbj Kiøpstæderne holde theris Kramboder, oc bruge Kiøbmandschaff mett bøn= derne, men ochsaa understaa thennom att wbdrage paa Landitt att bruge Landkiøb, emod Necessens Lydelsse, thennom til stor skade och affbreck. Tha paa thet Kiøpstæderne paa forne wortt Land Borneholm saa møgitt thesbedre kunde blissue wed macht,

---

Side nr. 472

wille wij hermett aldelig affskaffid haffue altt Landkiøb, saa ingen maa wbdrage ther att kiøbe nogitt till forprang. Thiss= ligiste skall thett were alle wblendische forboden, som icke ere Borgere, att haffue ther wbj Kiøpstæderne theris Kramboder och selge mett Alne och wechtt, wden till almindelig Marckeder, och emellom Sti. Bartholomei och Sti. Michaelisdagtiide, som Høstemarckede holdis. Findis nogen heremod aff forne Frem= mede enthen at wbdrage paa Landtsbyerne att bruge Landkiøb, eller och att holde wbj Kiøpstæderne Kramboder paa andre tii= der, end forskreffuit staar, tha skulle the haffue forbrott, huis the haffue mett att fare, och thertil straffes som weddør. Huormett wor Befalingsmand therpaa Landitt skall haffue ett tilbørligtt Indkieende, att thet saa holdis wbj alle maade; dog schulle bor= gerne ther emod were forplicht att holde Klede, Homble, saltt, stoll, Jern och andre slige whare fall, som bonden behoff giø= ris, saa at Almuen thet wbj Kiøpstæderne for ett skielligtt werd kand bekomme. Actum Kroneborg thend 12 dag Junii Aar 1577.

(Skaanske Register Nr. 1. Fol. 189. a.)

Oversættelse

Vi Frederik etc. Gøre alle vitterligt, at eftersom vore Undersaatter udi Købstæderne paa vort Land Bornholm beklage, at fornævnte Købsteder næsten ere ødelagte og fordærvede, og mest af den Aarsag, at der de Lybske havde Landet, haver det været tilstedt fremmede Købmænd og Købsvende at ligge der hele Aaret igennem, og bruge deres Handel og Vandel med Alen og Vægt, hvilke fremmede endnu saavelsom tilforn did hen søge, og ikke alene udi Købstæderne holde deres Kramboder, og bruge Købmandskab med Bønderne, men ogsaa understaa dem at udbrede paa Landet at bruge Landkøb, imod Recessens Lydelse, dem til stor Skade og Afbræk. Da paa det

Købstæderne paa fornævnte vort Land Bornholm saa meget des bedre kunde blive ved Magt, ville vi hermed aldeles afskaffet have alt Landkøb, saa ingen maa udbrage der at købe noget til Forprang. Ligesaa skal det være alle udenlandske forbudt, som ikke ere Borgere, at have der udi Købstæderne deres Kramboder og sælge med Alen og Vægt, uden til almindelige Markeder, og imellem Sanct Bartholomæi og Sanct Michaelis Dagtide, som Høstemarkeder holdes. Findes nogen herimod af fornævnte Fremmede enten at udbrage paa Landsbyerne at bruge Landkøb, eller og at holde udi Købstæderne Kramboder paa andre Tider, end foreskrevet staar, da skulle de have forbrudt, hvad de have med at fare, og dertil straffes som vedbør. Hvormed vor Befalingsmand derpaa Landet skal have et tilbørligt Indseende, at det saa holdes udi alle Maader; dog skulle Borgerne derimod være forpligtede at holde Klæde, Humle, Salt, Staal, Jern og andre slige Varer fal, som Bonden Behov gøres, saa at Almuen det udi Købstæderne for et skelligt Værd kan bekomme. Handlet Kronborg den 12. Dag Juni Aar 1577.

Historisk kommentar

Frederik II's forordning af 12. juni 1577 mod landkøb og udenlandsk detailhandel afspejler samme bekymring for de bornholmske købstæders næringsgrundlag, som allerede havde givet sig udslag i stædernes egen klage over lybsk landkøb i 1574 (Nr. 282), men nu udmøntet i en formel kongelig forordning under dansk styre. Loven forbyder fremmede, ikke-borgere at holde kramboder og handle med alen og vægt uden for de fastsatte markedstider (mellem Bartholomæi og Mikkelsdag), og forbyder tillige landkøb ude paa landsbyerne, samtidig med at den paalægger de bornholmske borgere en modydelse: at holde nødvendige varer som klæde, humle, salt og jern til rimelig pris for bønderne. Forordningen viser, hvordan den danske krone systematisk overtog og formaliserede det handelsmæssige værn om de indfødte købstæders privilegier, som havde været et centralt stridspunkt under det sidste lybske styre.

Resumé

Frederik II forbyder den 12. juni 1577 alt landkøb paa Bornholm og forbyder fremmede, ikke-borgere at drive detailhandel i købstæderne uden for de fastsatte markedstider, mod at de bornholmske borgere til gengæld forpligtes til at holde nødvendige varer som klæde, humle, salt og jern til rimelig pris for bønderne.

Dokument Nr. 307

1577. 30 Juni. Manderup Parsberg, som har ønsket et andet Lehn, forlehnes med Silkeborg.

Breff till Manderup Parsberg saa liudendis.
Frederich etc. Wor gunst tilforn. Wiid, efthersom thu tilforn wnderdanigst haffuer werrit begierendis att motte for= schonis mett Boringholm, och sig nu tildrager, att Erich Rud er død oc affganngenn, oc wij naadigst egienn haffue forwndt oß Elskel. Jens Kaas, wor mand oc thiener, Olborg slott, som forne Erich Rud i were haffde, tha ere wij naadigst til= findtz efther slig leilighed thig att forleene forne Silckeborg Slott oc Leen, forne Jens Kaaß haffde. Thj bede wii thig oc wille, att thu strax mett thett alderførste begiissuer thig offuer tiill forne Silckeborg mett thitt folck och godtz, thu ther paa landett haffuer, dog att tu først thaller mett ofs, och thager ald be= schedenn, huorledis thu forne Slott oc Leenn schall beholde.

Side nr. 473

Thermett etc. Actum Frederichsborg thennd 30 Junij Aar 1577.*)

(Sk. Tegn. Nr. 1, p. 115.)

**) Under 7 Juli s. A. fik den Samme Brev at overantvorde Mogens Gøie Slot og Inventarium m. m., naar han kommer med Kong. Maist. Brev, og Peder Hansen, Landsdommer, og Poul Fritz, Renteskriver, be= fales at være tilstede ved Overleveringen.*

Oversættelse

Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vid, eftersom Du tilforn underdanigst haver været begærende at maatte forskaanes med Bornholm, og sig nu tildrager, at Erik Rud er død og afgangen, og vi naadigst igen have forundt os Elskelige Jens Kaas, vor Mand og Tjener, Aalborg Slot, som fornævnte Erik Rud i Værge havde, da ere vi naadigst tilsindede efter slig Lejlighed Dig at forlene fornævnte Silkeborg Slot og Len, som fornævnte Jens Kaas havde. Derfor bede vi Dig og ville, at Du straks med det allerførste begiver Dig over til fornævnte Silkeborg med dit Folk og Gods, du der paa Landet haver, dog at du først taler med os, og tager al Besked, hvorledes du fornævnte Slot og Len skal beholde. Dermed etc. Handlet Frederiksborg den 30. Juni Aar 1577.

Historisk kommentar

Frederik II's brev af 30. juni 1577 til Manderup Parsberg imødekommer dennes underdanige anmodning om at blive forskaanet fra Bornholm-lenet efter blot ni maaneders tjeneste, idet han i stedet forlenes med Silkeborg Slot, ledigt efter Jens Kaas' overflytning til Aalborg ved Erik Ruds død. Fodnoten oplyser, at Bornholm kort efter (7. juli) overdrages til Mogens Gøye, med landsdommer Peder Hansen og renteskriver Poul Friis udpeget til at overvære overleveringen. Denne hurtige embedsomrokering, mindre end et aar efter Bornholms tilbagevenden til kronen, viser, hvor almindeligt det var i den danske lensadministration at flytte adelsmænd mellem forskellige len efter personligt ønske eller politisk hensigtsmæssighed, og markerer samtidig en ny fase i øens danske forvaltningshistorie med udpegningen af Mogens Gøye som efterfølger.

Resumé

Frederik II forlener den 30. juni 1577 Manderup Parsberg, der havde bedt om at blive forskaanet fra Bornholm, med Silkeborg Slot og Len i stedet; en fodnote oplyser, at Bornholm kort efter overdrages til Mogens Gøye, med landsdommer Peder Hansen og renteskriver Poul Friis til stede ved overleveringen.

Dokument Nr. 308

1577. 23 Juli. Om Nygaard i Øster Larsker Sogn, som Schweder Ketting har solgt fra Slottet, og hvorfor han er dømt til at erstatte Kjøberen de udlagte Penge m. m.

Ahn den Rath zu Lubeck.
Fr. II. Schweder Ketting har som Amtmand paa Born= holm solgt en Gaard, Nygaard i Larskersogn, til Hans Mi= chelsen, og derpaa givet Brev og Segl. Nu finder Kongens Amtmand der paa Øen, at denne Gaard før laae til Slottet, og Schw. Ketting har ingen Ret havt til at sælge samme. Han har derfor stævnet Kjøber og Sælger for det Thing, Sagen hører under, og da Schw. Ketting ikke har mødt eller ladet møde, er Gaarden bleven dømt til Slottet, og Ketting til at erstatte Bonden de Penge og det Smør, han har be= talt derfor. Hans Michelsen vil nu søge Schw. Ketting, og Kongen beder Raadet om at være ham behjælpelig med at komme til sin Ret uden Vidtløftighed etc. Dat. Esrom 23 Juli 1577.

(Geh. Arch.)

Historisk kommentar

Denne sag af 23. juli 1577 viser, at Schweder Kettings embedsførelse som amtmand fortsat gav anledning til retslige efterspil selv et aar efter Bornholms overgang til den danske krone: han havde solgt gaarden Nygaard i Øster Larsker sogn til Hans Michelsen, skønt gaarden i virkeligheden hørte til Slottet og altsaa ikke var hans at sælge. Da Ketting ikke mødte for at forsvare salget, blev gaarden dømt tilbage til Slottet, og Ketting selv dømt til at erstatte køberen de penge og det smør, denne havde betalt. Sagen, hvori Frederik II beder Raadet i Lybek om at hjælpe køberen Hans Michelsen til hans ret hos Ketting, føjer endnu et eksempel til den lange række af tvivlsomme dispositioner, Ketting som høvedsmand havde foretaget med kronens og lenets ejendom, og viser, hvordan overgangen til dansk styre medførte en grundig efterprøvning af den tidligere lybske forvaltnings handlinger.

Resumé

Frederik II beder den 23. juli 1577 Raadet i Lybek hjælpe Hans Michelsen til hans ret over for Schweder Ketting, der som tidligere amtmand uretmæssigt havde solgt ham gaarden Nygaard i Øster Larsker sogn, skønt gaarden hørte til Slottet; gaarden er nu dømt tilbage til Slottet, og Ketting til at erstatte køberen hans udlæg.

Dokument Nr. 309

1577. 30 August. Landsdommeren forlenes med 13 Gaarde, som for= hen have ligget til den geistlige Jurisdiction.

Peder Hansen Landsdommer paa Boringholm fik for= lenings breff paa thisse effther schreffne gaarde och godtz ut sequitur.
Wij Frederich etc. Giøre alle witterligtt, att effterthi wij komme wbj forfaringe, att ther schall ligge en gantske ringe

---

Side nr. 474

renthe till Landtzdommers befalinge paa wort Land Boringholm, saa the icke kand vnderholde thennom theraff, tha haffue wij aff wor synderlig gunst och Naade vnt och forlent, och nu mett

thette wortt obne Breff vnde och forlenne Oß Elskel. Peder Hanßen wbj Simlegaard, som nu er Landtzdommer paa forne Boringholm, thisse effterschreffne gaarde oc godtz, som till theß haffue liggitt vnder thend giestlige Jurisdiktzis forle= ning samestedtz, som er: først wbj Østermarckesogen ser gaarde, Peder Jenßen, Peder Matzen, Anders Jepßen, Laße Skoma= ger, Jep Lauritzen, och Jens Schredder ibøer, wbj Ibskerso= gen en gaard, Jep Rasmußen ibøer, wbj Westermarckesogen tho gaarde, Peder Holgierßen, Rasmus Esberßen ibøer, wbj Clemidskersogen thre gaarde, Jep Schredder, Jep Jenßenn, och Anders Lauritzen ibøer, och en gaard wbj Rødsterfogen, Jens Skoning ibøer, huilcke forschreffne gaarde och godtz mett all theris renthe och rette tilliggelße, aldelis inthet vnderha= gitt, forschreffne Peder Hanßen maa och schall haffue, niude, bruge och beholde quit och frij, wden affgifft, emeden och ald thend stund hand er Landtzdommer paa forne Boringholm och wbj samme befalinge. Dog saa, att hand schall holde godtzit wed hefsd och macht, och bonderne therpaa boendis er wbd loug, schell och rett, och ingen aff thennom wforrette emod Lou= gen, eller mett nogen nye indfestning eller anden wsedvanlig paalegge besuere. Schall hand och were Jachten wbeuarit, och aldelis inthett jege eller jege lade, schiude eller schiude lade paa nogen the Schouffue och Eyendomme, ther tilligger. Och icke heller forhugge eller forhugge lade noger the sfouffue, ther tilligger till wplicht wbj nogre maade, cum inhibitione solita. Act. Frederichsborg thend 30 Augustj Aar etc. 77.

(Sk. Register Nr. 1. Fol. 199. b.)

Oversættelse

Rente til Landsdommerens Befaling paa vort Land Bornholm, saa de ikke kan underholde dem deraf, da have vi af vor synderlige Gunst og Naade undt og forlenet, og nu med dette vort aabne Brev unde og forlene os Elskelige Peder Hansen udi Simlegaard, som nu er Landsdommer paa fornævnte Bornholm, disse efterskrevne Gaarde og Gods, som til denne Tid have ligget under den gejstlige Jurisdiktions Forlening sammesteds, som er: først udi Østermarksogn seks Gaarde, Peder Jensen, Peder Madsen, Anders Jepsen, Lasse Skomager, Jep Lauritsen, og Jens Skrædder ibor, udi Ibskersogn en Gaard, Jep Rasmussen ibor, udi Vestermarksogn to Gaarde, Peder Holgersen, Rasmus Esbersen ibor, udi Klemensskersogn tre Gaarde, Jep Skrædder, Jep Jensen, og Anders Lauritsen ibor, og en Gaard udi Rutskersogn, Jens Skoning ibor, hvilke foreskrevne Gaarde og Gods med al deres Rente og rette Tilliggelse, aldeles intet undertaget, forskrevne Peder Hansen maa og skal have, nyde, bruge og beholde kvit og fri, uden Afgift, imedens og alden Stund han er Landsdommer paa fornævnte Bornholm og udi samme Befaling. Dog saa, at han skal holde Godset ved Hævd og Magt, og Bønderne, derpaa boende er, ved Lov, Skel og Ret, og ingen af dem forurette imod Loven, eller med nogen ny Indfæstning eller anden usædvanlig Paalæg besvære. Skal han ogsaa være Jagten uberettiget, og aldeles intet jage eller jage lade, skyde eller skyde lade paa nogen de Skove og Ejendomme, der tilligger. Og ikke heller fælde eller fælde lade noget af de Skove, der tilligger, til Ubrug i nogen Maade, med sædvanligt Forbehold. Handlet Frederiksborg den 30. August Aar etc. 77.

Historisk kommentar

Bestallingen af 30. august 1577 for landsdommer Peder Hansen om forlening med tretten gaarde, der hidtil havde henlagt under den gejstlige jurisdiktions len (jf. Johan Urnes bestalling, Nr. 269), viser en fortsat administrativ omorganisering af Bornholms len efter overgangen til dansk styre: da landsdommerembedets faste indtægter ikke rakte til underhold, blev det suppleret med afkastet af disse spredte gaarde i Østermarie, Ibsker, Vestermarie, Klemensker og Rutsker sogne. Bestallingen,

der er formet efter samme skabelon som andre samtidige lensbreve, med forpligtelse til hævd, retfærdig behandling af bønderne og forbud mod overdreven jagt og skovhugst, viser, hvordan den danske krone gradvist tilpassede den lokale bornholmske administration - herunder fordelingen mellem gejstlig og verdslig jurisdiktion - til sine egne behov.

Resumé

Frederik II forlener den 30. august 1577 landsdommer Peder Hansen med tretten gaarde i Østermarie, Ibsker, Vestermarie, Klemensker og Rutsker sogne, som hidtil havde ligget under den gejstlige jurisdiktions len, til supplering af hans embedsindtægter, mod sædvanlige forpligtelser om hævd og retfærdig behandling af bønderne.

Dokument Nr. 310

1577. 5 Septbr. Overdragelse af alt Peder Ores Gods paa Bornholm til Kongen, for Thorse Gaard i Skaane.

Albert Ore til Nielstrup, paa egne og hans Søsters, Johan= ne Ores Vegne, „som jeg er værge fore“, Inger Ore til Sølle=

Side nr. 475

sted, Mette Ore, Hans Barnekows Enke til Birkholm, Ane Ore, Frands Banners Enke til Koffkebdal (?), Sitzel Ore, Erich Pode= busses Enke til Hielmsøgaard, Knud Rud og Johan Rud til Møgelkjær, paa egne og Søstres Vegne, og Henrich Gyllen= stierne, paa hans Hustrues Mette Ruds Vegne, gave Kon= gen Opladelsebrev paa alt Peder Ores Gods paa Born= holm, som Vederlag for Thorsø Gaard og Gods i Skaane, „som Hans Maist. kjære Herre Fader, Salig og Høglofflige Ihu= kommelse, Koning Christen thende thredie haffde bevilget vor Broder afgangne Peder Ore att motte aname, och wij nu ere tildembt och tilfunden aff godemend, thend Sag haffuer hørdt j Rette, att giøre kronen Skiell och fyldiste før forne Thuordsø gaard og godtz.“ Med dem besegledere Biørn Andersen til Stenalt, Eyler Grubbe til Lystrup, Rigens Cantsler, Christoffer Walchendorff til Glorup, Kon. Maist. Rentemester, Herluf Skave til Eskildstrup, Landsdommer i Sjelland og Eyler Krafse til Egholm etc. Dat. Frederichsborg 5 Septbr. 1577.

(Orig. paa Perg. i Geh. Arch. med 13 hangende Segl.)

Oversættelse

... Skjell og Fyldest for fornævnte Thorsø Gaard og Gods.

Historisk kommentar

Dette pergamentsbrev af 5. september 1577 dokumenterer, hvordan slægten Ore's arvinger overdrog al Peder Ores gods paa Bornholm til kronen som vederlag for gaarden Thorsø med gods i Skaane, en overdragelse der oprindelig var bevilget af Christian III til den nu afdøde Peder Ore, men som først nu, efter dom af udpegede gode mænd, blev fuldbyrdet med kronen. Blandt de mange

medbeseglende arvinger - enker og efterkommere fra adelsslægterne Barnekow, Podebusk, Rud og Gyllenstierne - samt de fire fornemme stadfæstere (rigskansler Eiler Grubbe, rentemester Christoffer Valkendorff, landsdommer Herluf Skave og Eiler Krafse) afspejles, hvor betydningsfuldt et jordefællesskifte dette var. Dokumentet viser samtidig, hvordan kronens erhvervelse af jordegods paa Bornholm fortsatte side om side med den øvrige administrative konsolidering af øen efter det lybske pants ophør, og hvordan gamle mageskifteaftaler fra Christian III's tid stadig blev effektueret et par tiaar senere.

Resumé

Peder Ores arvinger overdrager den 5. september 1577 ved et beseglet pergamentsbrev alt Peder Ores gods paa Bornholm til kronen, som vederlag for gaarden Thorsø med gods i Skaane, i henhold til en aftale oprindeligt bevilget af Christian III.

Dokument Nr. 311

1577. 9 Octbr. Om Afregning med Lybek efter Aftrædelsen.

Frederich II. til Raadet i Lybek: Han har modtaget deres Skrivelser af 26de og 28de f. M. som Svar paa hans Reso= lution paa de indgivne Besværinger. Angaaende det Redskab og Inventarium og de 11 Tdr. Smør, der ere blevne tilbage paa Hammershus, da skal Rentemesteren betale Værdien i Penge.*)
Den foretagne Bygning paa Hammershus vil han ikke erstatte noget for, da de have maattet holde Slottet vedlige, medens de nøde Lehnet.
Han haaber Raadet ikke vil foretage noget mod den Oden= sesske Recess, han vil ikke heller; men da han har bemærket, at deres Gesandter ikke have Fuldmagt at underhandle om de op=

**) Lybekkerne anslaae Redskaberne til 328 Daler 24 ß. Lybsk, foruden Smørret.*

Side nr. 476

staaede Besværinger, vil han lade Vedkommende erklære sig, og sende dem denne Erklæring til nærmere Overveielse, og deref= ter paa Foranledning give videre Besked. Dat. Antvorskov 9 October 1577.

(Orig. i Raadh. Arch. i Lybek. Fasc. 10.)

Historisk kommentar

Frederik II's brev af 9. oktober 1577 til Raadet i Lybek viser, at afregningen mellem Danmark og Lybek fortsatte flere maaneder efter selve overdragelsen af Bornholm: kongen tilstaar godtgørelse i penge for det redskab, inventarium og de 11 tønder smør, der blev tilbage paa Hammershus, mens han afviser at erstatte det byggeri, Lybek havde udført paa slottet under sin besiddelsestid, med den begrundelse, at vedligeholdelsespligten fulgte med lenets besiddelse. Brevet, der ogsaa berører den saakaldte Odenseske Recess og de lybske gesandters manglende fuldmagt til at forhandle om

udestaaende besværinger, viser, hvor langvarig og detaljeret den økonomiske afvikling af det halvtredsaarige pant var, og hvordan begge parter fortsat i over et aar efter overdragelsen udvekslede krav og modkrav om de sidste regnskabsmæssige mellemværender.

Resumé

Frederik II meddeler den 9. oktober 1577 Raadet i Lybek, at rentemesteren skal betale værdien i penge for det redskab og de 11 tønder smør, der blev tilbage paa Hammershus, men afviser at erstatte Lybeks byggeri paa slottet under besiddelsestiden, og beder om nærmere fuldmagt fra deres gesandter til at forhandle om de øvrige udestaaende besværinger.

Dokument Nr. 312

1577. 17 Decbr. Overdragelse af Erick Hardenbergs Gods.

Erick Hardenberg gav Kongen til Mageskifte for Gods i Fyen følgende „Arffueugodtz“ paa Bornholm: en Gaard i St. Pouls Sogn „ved stranden“ giver aarlig Landgilde ij Pund Smør, i Lam, i Gaas, ij Høns, vj Dagværcke. I St. Nilaus Sogn to Gaarde, Rasmus Jensen og Esber Jensen paaboer, give tilsammen aarlig Landgilde vj Pund Smør, i Lam, i Gaas, ij Høns. En Gaard i Meby i Nylircke Sogn, Pe= der Straall iboer, giver aarlig Landgilde iij Pund Smør, i Lam, i Gaas, ij Høns. I Rødser Sogn en gaard, Dalgaard, Niels Jensen iboer, giver aarlig iiij Pund Smør, i Lam, i Gaas, ij Høns; en Gaard i samme Sogn kaldes Overdal= gaard, Hans Oluffsen iboer, ffylder aarlig 1 Tde. Smør med andre Bede. I St. Clemens Sogn en gaard, Niels Skræd= der paaboer, giver aarlig iiij Pund Smør, i Lamb, i Gaaß, ij Høns, og desuden endel Godts i Fyen. Med ham forseglede Niels Kaas til Thorupgaard, Kong. Maist. Cantsler og Ja= cob Ulfeld til Korboll. Dat. Kjøbenhavns Slot 17 Decem= ber 1577.

(Orig. paa Pergam. i Geh. Arch. med 3 hangende Segl og des= uden Erik Hardenbergs egenh. Underskrift.)

Oversættelse

... samt en Del Gods i Fyen, med tilbørlig Rente og rette Tilliggelse, alt til Mageskifte for det ovennævnte Gods i Fyen.

Historisk kommentar

Dette mageskiftebrev af 17. december 1577, hvorved Erik Hardenberg overdrager sit arvegods paa Bornholm - seks gaarde spredt over Sankt Povls, Sankt Ols, Nylars, Rutsker og Sankt Clemens sogne - til kongen mod gods i Fyn, viser fortsættelsen af den proces, hvorved kronen efter Bornholms tilbagevenden fra Lybek systematisk søgte at samle jordegodset paa øen under sig, ligesom det skete med Peder Ores gods samme aar (Nr. 310). De detaljerede landgildeydelser i smør, lam, gæs, høns og dagværker for hver enkelt gaard giver et præcist billede af den bornholmske bondejords økonomiske ydeevne i denne periode. De to medbeseglende - rigskansler Niels Kaas og Jacob Ulfeldt - understreger dokumentets officielle karakter som et led i kronens systematiske godspolitik paa øen.

Resumé

Erik Hardenberg overdrager den 17. december 1577 ved mageskiftebrev sit arvegods paa Bornholm - seks gaarde i Sankt Povls, Sankt Ols, Nylars, Rutsker og Sankt Clemens sogne - til kongen mod gods i Fyn, endnu et led i kronens samling af jordegods paa øen efter det lybske pants ophør.

Dokument Nr. 313

1577. 17 Decbr. Indskjærpelse af den Forordning, at Ingen maa holde mere end een Hund, hvis ene Forben skal være afhugget.

Kong. Matt. Breffue wbgangne thil Underfotterne paa Borringholm, att Ingen maa holde meer end en hundt ut sequitur:
Wij Frederich thend Anden etc. Wiider, eptherfom wii ere thilfindtz therpaa Landet att elsche Oß en fredeiacht, och

---

Side nr. 477

forfare att en stoer part af Ether schulle holde hunde, som wb= løbe paa Schouffuene och wbj marcken, och ødelegger och for= iager Diuffrene, therthilmedt giøre ether sielff indbiurdis schade paa Faar, Lamb och anden smaa queg. Tha epther slig Leplighett, wille wij thett saa aluorligen holdet haffue, att jngen af Ether effther thenne dag schal holde mere end en hund wbj sin gaard, och samme hund schal thett ene fremmere been were affhuggit offuenn for Kneet. Forbrister sig nogenn thiill, her emod att holde fleere hunde end enn, och thett be= findes att samme hund, hanom forloffuit er att holde, icke er lemmit som forschreffuit staar, tha schall hand haffue forbrott thil Oß en god ferdigh ore, saa offthe hand therwbj findis brødig och forsommelig, om thett er wor och Kronens bonde; thienner hand och nogen aff addelen, eller ander, tha schall hand i lige maade thil sitt herschaff were forfaldett en ferdig Øre. Och wille wij strengeligenn haffue bodit och befallit wor Lensmand therpaa Landet, att hand hermed lader haffue goet flittig och grandgiffuelig opseende, saa thett fast och wbrødeligen holdis, och mett ingen sees egienem finger, saa framt hand icke wil stande ofs thil rette, om hans forsommelße her wbj findis. Huoreffther sig huer sand wiide att forholde. Giffuit paa wortt Slott Kiopnehaffn thend 17 Decembris Anno MDLXXVij.

(Skaanske Register Nr. 1. fol. 217. b. Geh. Arch.)

Oversættelse

... erfare, at en stor Part af Eder skulle holde Hunde, som udløbe paa Skovene og udi Marken, og ødelægge og for= jage Dyrene, hvorved I tillige selv gøre Eder indbyrdes Skade paa Faar, Lam og andet smaat Kvæg. Da vi efter slig Lejlighed ville have det saa alvorligt overholdt, at ingen af Eder efter denne Dag skal holde mere end een Hund udi sin Gaard, og samme Hund skal have det ene forreste Ben afhugget ovenfor Knæet. Forbryder nogen sig herimod at holde flere Hunde end een, og det befindes, at samme Hund, ham forlovet er at holde, ikke er lemmet, som foreskrevet staar, da skal han have forbrudt til os en god færdig Øre, saa ofte han derudi findes brøstig og forsømmelig, om det er vor og Kronens Bonde; tjener han og nogen af Adelen, eller anden, da skal han i lige Maade til sit Herskab være forfaldet en færdig Øre. Og ville vi strengeligt have budet og befalet vor

Lensmand derpaa Landet, at han hermed lader have godt, flittigt og grandgiveligt Opsyn, saa det fast og ubrødeligt holdes, og med ingen ser igennem Fingre, saafremt han ikke vil staa os til Rette, om hans Forsømmelse herudi findes. Hvorefter enhver skal vide sig at forholde. Givet paa vort Slot København den 17. December Anno 1577.

Historisk kommentar

Kongens forordning af 17. december 1577 om, at ingen paa Bornholm maa holde mere end én hund, og at denne skal have sit ene forben afhugget over knæet, er en for tidens jagt- og vildtlovgivning karakteristisk foranstaltning til at beskytte det kongelige vildt mod løse hundes hærgen i skov og mark. Bestemmelsen, der straffer overtrædelse med en bøde afhængigt af, om ejeren er kronens eller adelens bonde, og som paalægger lensmanden strengt tilsyn med overholdelsen, viser den fortsatte konsolidering af den kongelige jagtret paa Bornholm efter øens tilbagevenden til kronen, hvor de danske jagtregler nu systematisk blev indført paa linje med resten af riget.

Resumé

Frederik II forordner den 17. december 1577, at ingen paa Bornholm maa holde mere end én hund, og at denne skal have sit forben afhugget over knæet, for at beskytte det kongelige vildt; overtrædelse straffes med en bøde, og lensmanden paalægges strengt tilsyn med overholdelsen.

Dokument Nr. 314

1578. 16 Febr. Om Madskat m. m.

Kgl. Befaling til Mogens Gøye at beholde den Madskat hos sig, indtil Kgl. Maists. Skibe komme der under Landet, undtagen xij Tdr. Smør, som han skal strax skal oversende, og skal han ingen af Kgl. Maists. Skibe levere nogen Proviant, uden de have Sedler med dem fra Slotsskriveren, hvormeget de skulle have. Ligeledes skal han have Tilsyn med, at naar Kgl. Maists. Skibe, Orlogsmænd eller Koffarter, komme under Landet, Folkene da ikke drage i Land og gjøre Al= muen Forfang etc. Dat. Kjøpnehaffn 16 Febr. 1578.

(Sk. Tegn. I. 132. a.)

Historisk kommentar

Kongens befaling af 16. februar 1578 til Mogens Gøye om madskatten og forsyningen af kongelige skibe viser den nye lensmands praktiske forvaltningsopgaver kort efter sin tiltrædelse: han skal opbevare madskatten (naturalieydelser i proviant) til kongelige skibe ankommer, med undtagelse af tolv tønder smør, der straks skal videresendes, og maa kun udlevere proviant mod behørig kvittering fra slotsskriveren. Tillige paalægges han at forhindre, at besætninger fra ankommende krigs- eller købmandsskibe gaar i land og gør almuen fortræd. Bestemmelsen viser Bornholms fortsatte strategiske betydning som forsyningsstation for den danske flaade i Østersøen, og hvordan den nye lensadministration søgte at balancere flaadens behov mod hensynet til den lokale befolkning.

Resumé

Frederik II befaler den 16. februar 1578 Mogens Gøye at opbevare madskatten til kongelige skibes forsyning, dog straks udsende tolv tønder smør, kun udlevere proviant mod skriftlig kvittering, og føre tilsyn med, at besætninger fra ankommende skibe ikke gør almuen fortræd ved landgang.

Side nr. 478

Dokument Nr. 315

1578. 26 April. Skovhugst efter Udvisning tilstedet mod Afgift i Smør til Slottet. Told af Heste og Øxne, og Sise af Tydsk Øl skal er= lægges ligesom andensteds i Riget m. m.

Thill Mogens Giøe, om Schouhug, Sißse och Told paa Boringholm, huorledis thermed holdis skall. Frederich etc. W. G. T. Wiid', efttthersom thu giffuer thilkiende, huorledis at Bønderne therpaa Landet ere begie= rendis at mue frembelis nyde frij Schouffhug, och giiffuer therfore tiill slottet slig affgifft. wbj smør, som the haffue giffuit aff gammell thiid; sameledis thennom saawellsom menige lan= dit at were begierendis at were frij for thold och siße aff Heste, Øren, Queg och for thydstoll eller andenn fremmit drick, tha wille wij thig herpaa naadigst icke forholde, att hueß thet schouffhug er anrørendis, som Almuen haffuer hafft ther paa landett aff gammell thid, wille wij endnu thilstede thenom att mue beholde, och giffue therfor thil slottit sligt smørlandgilde och andet, som the altid thilthesss giordt haffuer. Dog skall al= muen icke anderledes eller med anden besked thilstedis at mue hugge wbj Schouffuene, end huiß thenom aff Lensmanden el= ler hans foggid foruisses, och the thill nottorfft thil theris hus= bygninger, Ildebrand och wognthømmer behøffue, och icke mere. Thersom nogen fordrister sig thill att hugge ahnderledis, tha skal thu thale thenom thill therfore effther lougen. Huad thol= den och Sisen er ahnlangendis, wilde wii icke at kunde for= schone thenom anderledis mett, end som inbyggerne her wbj Rigett. Bedendis thig therfore och wille, att thu paa wore wegne befaler Tholderne och Sißemesterne therpaa Landet, att thage aff thenom slig thold och Sißse aff allehonde ware, som her thagis wbj Rigit, wnder thend straff som wedbør.
Huis thu therforuden paa din egne wegne thilfiende= giffuer, atthu motte forloffuis en thid lang fran landit wbj nogne thine Erhinde, therpaa lade wij thig naadigst wiide, att wij paa thenne thid icke kunde forloffue thig ther fran landit, men wille thig hermed befallit haffue, att thu bliffuer ther thilstede wed Slotted och paa landet, och haffuer ther

---

Side nr. 479

thilsiun med althingiste bode med Landet och Slottid, effther= som wij thett thig thilbetrot och befallet haffue. Thermed skeer wor wilge, thi wid thig hereffther att forholde. Actum Frederichsborgh thennd xxvj dag Aprilis Aar MDLXXVIIj.*)

(Einersens Afskrift i Diplom. i Geh. Arch. sammenholdt med Skaanske Tegn. I. 143.)

**) Ved et Brev af 17 Juli 1579 bevilgedes det menige Indbyggere paa Bornholm toldfrit at udføre Heste, Øg, Foeler, Øren, Køer og andet Qvæg, som og Kiød, og skulle de af fremmed Drik som indføres kun betale halv Sise. (Sk. Reg. I. 297. a.)*

Oversættelse

Til Mogens Gøye, om skovhugst, sise og told paa Bornholm, hvorledes dermed skal forholdes. Frederik etc. Vor gunst tilforn. Ved, eftersom du giver tilkjende, hvorledes bønderne derpaa landet begjærer fremdeles at maatte nyde fri skovhugst, og derfor giver til slottet saadan afgift i smør, som de har givet af gammel tid; ligesaa at de saavelsom menige landet begjærer at være fri for told og sise af heste, øren, kvæg og for tysk øl eller anden fremmed drik, da ville vi dig herpaa naadigst ikke forholde, at hvad skovhugsten angaar, som almuen har haft der paa landet af gammel tid, ville vi endnu tilstede dem at maatte beholde, og give derfor til slottet saadant smørlandgilde og andet, som de altid hidtil har gjort. Dog skal almuen ikke anderledes eller med anden besked tilstedes at maatte hugge i skovene, end hvad dem af lensmanden eller hans foged forevises, og de til nødtørft til deres husbygninger, ildebrand og vognstømmer behøver, og ikke mere. Dersom nogen fordrister sig til at hugge anderledes, da skal du tiltale dem derfor efter loven. Hvad tolden og sisen angaar, ville vi ikke at de kan forskaanes anderledes dermed, end som indbyggerne her i riget. Bedende dig derfor og ville, at du paa vore vegne befaler tolderne og sisemestrene derpaa landet, at de tager af dem saadan told og sise af allehaande vare, som her tages i riget, under den straf som vedbør. Hvad du derforuden paa dine egne vegne tilkjendegiver, at du maatte forlover en tid lang fra landet i nogen dine ærinder, derpaa lader vi dig naadigst vide, at vi paa denne tid ikke kan forlove dig derfra landet, men ville dig hermed befalet have, at du bliver der tilstede ved slottet og paa landet, og har der tilsyn med alting, baade med landet og slottet, eftersom vi det dig tilbetroet og befalet har. Dermed sker vor vilje, dig vide hereffter at forholde. Givet paa Frederiksborg den 26. april 1578.

Historisk kommentar

Frederik II's brev af 26. april 1578 til Mogens Gøye regulerer tre centrale forhold i overgangen til den nye kongelige forvaltning af Bornholm: skovhugst, told og sise. Bønderne fik lov til fortsat at nyde fri skovhugst mod den vante smørlandgilde, men kun til nødtørftigt brug (husbygning, brænde, vogntømmer) og kun efter lensmandens eller fogedens anvisning — en klar stramning af kontrollen sammenlignet med tidligere, mere uformel praksis, og et ekko af den regulering af skovbrug og told, der allerede ses i Dokument 306 og 313. Vigtigere er afslaget paa bøndernes ønske om at blive fritaget for told og sise: kongen fastslaar udtrykkeligt, at Bornholm skal ligestilles med resten af riget i skatte- og afgiftsmæssig henseende, hvilket markerer en bevidst politik om at integrere øen fuldt ud i det danske skattesystem efter overtagelsen fra Lybek. Brevets sidste afsnit, hvor Mogens Gøye faar afslag paa at forlade øen i en periode, understreger den vægt, kongen lagde paa en fast tilstedeværelse af lensmanden i den kritiske indkøringsfase. Den efterfølgende fodnote om toldfritagelsen af 1579 for eksport af heste, øg og kvæg (mod halv sise af indført drik) viser, at Bornholm alligevel forholdsvis hurtigt fik visse lettelser tilbage, formentlig som følge af praktiske erfaringer med den strammere ordning.

Resumé

Frederik II fastsætter den 26. april 1578 for Mogens Gøye, at bønderne paa Bornholm fortsat maa nyde fri skovhugst til nødtørftigt brug mod sædvanlig smørafgift, men kun efter lensmandens anvisning, samt at øen skal svare told og sise paa lige fod med resten af riget; desuden afvises Gøyes anmodning om orlov fra landet. En fodnote oplyser, at et senere brev af 17. juli 1579 gav toldfrihed for udførsel af heste, øg og kvæg samt halv sise af indført fremmed drik.

Dokument Nr. 316

1578. 31 Mai. Et Kirkebol overdraget Præsten til St. Olufs Kirke, for Kaldets Ringheds Skyld.

Til Mogens Giøe.
Frederik II. etc. Her Ingvald Christensen, Sognepræst til St. Olufs Kirke, havde beklaget sig over sin Præstegaards Ringhed, og Kongen havde bevilget ham det Kirkebol i Olsker Sogn, Marcus Andersen paabor; men det Kongl. Brev var tilskrevet Mandrup Parsberg, „och icke Johan Wrne, som wor Jurisdictzfogit nu er ther wnder slottit, tha bede wij thig och wille, att thu lader hannom samme boel følge paa widere beskeed," etc. Actum Otthense 31 Mai 1578.

(Diplomatariet i Geh. Arch.)

Historisk kommentar

Rørdams regest gengiver et kongebrev, der løser en administrativ komplikation opstaaet efter lensskiftet: et tidligere kongeligt tilsagn om et kirkebol til sognepræsten ved St. Olufs Kirke i Olsker Sogn var stilet til den afgaaede lensmand Manderup Parsberg, men skulle nu effektueres af den nye jurisdiktionsfoged Johan Ørn under Mogens Gøyes forvaltning. Sagen illustrerer, hvordan det gejstlige gods paa Bornholm — her et bol beboet af en fæstebonde, Marcus Andersen — kunne overføres til at understøtte en fattig præstegaard, en almindelig praksis i den lutherske kirkeordnings bestræbelser paa at sikre præsteembedernes økonomiske grundlag. Samtidig ses igen den administrative kontinuitet, der krævedes ved lensskiftet paa Bornholm, hvor kongelige tilsagn givet under én lensmand skulle videreføres korrekt under den næste.

Resumé

Frederik II befaler den 31. maj 1578 Mogens Gøye at lade det tidligere tilsagte kirkebol i Olsker Sogn, som Marcus Andersen bebor, tilfalde sognepræsten ved St. Olufs Kirke, Ingvald Christensen, til afhjælpning af hans ringe præstegaards vilkaar, uanset at det oprindelige brev fejlagtigt var stilet til den forhenværende lensmand.

Dokument Nr. 317

1578. 31 Mai. Skolemesterens Løn i Rønne.

Frederik II. til Lehnsmanden, at Skolemesteren i Rønne, hvem menige Indvaanere paa Landet have tilstaaet at give hver 1 ß. aarligt, til Hjelp til hans Underholdning, ikke redeligen kan erlange samme Hjelp, hvorfor Lehnsmanden skal vaage over, at Indbyggerne udgive, hvad de have lovet.

(Sk. Tegn. I. 148.)

Historisk kommentar

Regesten viser kongens indgriben til fordel for skolevæsenet i Rønne: menige indbyggere paa Bornholm havde forpligtet sig til en aarlig ydelse paa 1 skilling pr. husstand til skolemesterens

underhold, men opkrævningen fungerede tilsyneladende ikke i praksis, hvorfor lensmanden paalægges at haandhæve indbyggernes tilsagn. Sagen er et lille, men karakteristisk eksempel paa den spæde udbygning af det lutherske skolevæsen i provinsen efter reformationen, hvor lokalsamfundets egen finansiering ofte var svær at sikre uden kongelig og lensmandsmæssig opbakning.

Resumé

Frederik II befaler den 31. maj 1578 lensmanden paa Bornholm at paase, at landets indbyggere indbetaler den lovede aarlige skilling til skolemesteren i Rønnes underhold.

Side nr. 480

Dokument Nr. 318

1578. 24 Septbr. Optagelse paa Peder Ores Gods.

Mette Rosenkrands*), Sal. Peder Ores, gjør vitterligt, at hun for „Thordsøe gaardt och guods, ther Hanns Matt. bleff tildømpt-, oplader Hans Maist. det Gods paa Bornholm, „som min saalig Hoßbond tilhørde". Dat. Giisefeldt ,etc.

(Diplom. i Geh. Arch.)

**) Mette Rosenkrands til Balle.*

Oversættelse

Mette Rosenkrands, salig Peder Ores, gjør vitterligt, at hun for „Thordsø gaard og gods, der Hans Majestæt blev tildømt", oplader Hans Majestæt det gods paa Bornholm, „som min salige husbond tilhørte". Dat. Gisselfeld etc.

Historisk kommentar

Dette korte skøde af Mette Rosenkrands, enke efter Peder Ore, afslutter den række af mageskifter og godsoverdragelser (jf. Dokument 310 og 312), hvorved private adelsgodser paa Bornholm blev inddraget under kronen efter Bornholms tilbagelevering fra Lybek. Ligesom ved Erik Hardenbergs gods (Dokument 312) drejer det sig om et gods, som kongen ved dom havde tilkjendt sig — her betegnet „Thordsø gaard og gods" — og som enken nu formelt oplader til kongen. Sagen viser, hvordan kronens konsolidering af Bornholm ikke blot omfattede det tidligere lybske len, men ogsaa en systematisk opsamling af spredt adeligt gods paa øen, saaledes at kronen fik en mere samlet og driftsmæssigt sammenhængende besiddelse.

Resumé

Mette Rosenkrands, Peder Ores enke, oplader den 24. september 1578 til kongen det gods paa Bornholm, som var hendes salige husbonds, og som var blevet kongen tildømt ved navn Thordsø gaard og gods.

Dokument Nr. 319

1579. 25 Mai. Overlevering af Lehnet til Henrich Brahe.

Vii Frederich etc. Befaling til Knud Ulfeld og Johan Ørne at følge Henrik Brahe til Bornholm, og at være tilstede naar han annammer Slottet, hvormed han er forlenet, samt at de overlevere ham Inventarium, Jordebøger, Breve m. m. Ligeledes at de undersøge Slottets og Ladegaardens Bygning, og at de begive sig ud i Skovene og grandske, hvorledes de ere fredede o. s. v., og over alt dette forfatte en Protocol under deres Hænder.

(Sk. Tegn. I. 181. b.)

Historisk kommentar

Rørdams regest gengiver befalingen om den formelle overlevering af Bornholms len til den nye lensmand Henrik Brahe i 1579, kun godt et aar efter Mogens Gøyes tiltrædelse. Proceduren følger nøje det mønster, der ogsaa blev fulgt ved selve Bornholms overgang fra Lybek til den danske krone i 1576 (jf. Dokument 297): to udpegede kommissærer — her Knud Ulfeld og Johan Ørn — skulle overvære overtagelsen, modtage inventarium, jordebøger og breve, besigtige slottets og ladegaardens bygninger samt undersøge skovenes tilstand, og forfatte en skriftlig protokol som dokumentation. Denne systematiske overleveringsform sikrede kontinuitet i forvaltningen og en klar ansvarsfordeling mellem afgaaende og tiltrædende lensmand, og viser, at den administrative praksis etableret ved Bornholms overtagelse fra Lybek hurtigt blev til fast rutine ved efterfølgende lensskifter.

Resumé

Frederik II befaler den 25. maj 1579 Knud Ulfeld og Johan Ørn at overvære Henrik Brahes overtagelse af Bornholms len, modtage inventarium, jordebøger og breve, besigtige slottets og ladegaardens bygninger og skovenes tilstand, og nedfælde det hele i en protokol.

Dokument Nr. 320

1579. 15 Juli. Om Jagten. At Lehnsmanden aarligt maa lade skyde et Stykke Vildt og ikke mere.

Henrich Brahe fick Kong. Mayts. obne Breff at maa aar= ligen, saa lenge hand haffuer Borringholm wdi Forlenning, ther sammestedz til sit behoff lade skiude et stycke (stort) wild och icke mere.

(Sk. Reg. 1. fol. 291. b.)

***) Henrich Brahe forlehnedes den 2 Juni 1579 med Hammershus Lehn tilligemed det Gods, der var tilfaldet Kronen fra Peder Ores Ar= vinger og Erik Hardenbergs Gods, paa samme Vilkaar*

som Mogens Gøie havde havt det. Han skal derfor give Kongen 1500 gode gamle Dalere aarligt for den visse Rente og Halvdelen af den uvisse. Ligele= des indsattes han til Jurisdictsfoged paa Øen, men af Jurisdixen skal Kongen have hele Indtægten alene.

Falck Gøie til Skjersø, som udnævnedes den 13 April 1587, maatte give Kongen 1700 Daler aarligt for den visse Rente og holde Slottet vedlige paa sin egen Bekostning. Han maatte ikke føre noget til Regning for sin Skriver, heller ikke for sit Folk, naar han reiste i Riget. Ju= risdixen skulde forvaltes for Kongen, der fik hele Indtægten o. s. v.

Historisk kommentar

Denne korte bestemmelse om jagtretten fra 15. juli 1579 indskrænker lensmandens ret til at nedlægge vildt paa Bornholm til ét stykke storvildt aarligt til eget behov — en typisk regulering af jagtretten, som kronen forbeholdt sig i stigende grad i denne periode, ogsaa andre steder i riget. De to omfattende fodnoter, som Rørdam knytter til dokumentet, giver et værdifuldt indblik i lenets økonomiske vilkaar under de følgende lensmænd: Henrik Brahe overtog i juni 1579 Hammershus len tillige med det gods, der var tilfaldet kronen fra Peder Ores arvinger og fra Erik Hardenberg (jf. Dokument 310 og 312), mod en aarlig afgift paa 1500 gamle daler for den visse rente og halvdelen af den uvisse, samt jurisdiktionsfogedembedet uden egen andel i jurisdiktionens indtægter. Falck Gøie, der overtog lenet i 1587, maatte til sammenligning svare 1700 daler aarligt og desuden selv bekoste slottets vedligeholdelse, hvilket viser en gradvis skærpelse af lensvilkaarene og en øget kongelig kontrol med lensmandens regnskaber og personlige udgifter i løbet af 1580'erne.

Resumé

Henrik Brahe faar den 15. juli 1579 kongeligt aabent brev om, at han som lensmand paa Bornholm aarligt kun maa lade skyde ét stykke storvildt til eget behov. Ifølge Rørdams fodnoter forlenedes Henrik Brahe den 2. juni 1579 med Hammershus len (inkl. det fra Peder Ores arvinger og Erik Hardenberg tilfaldne gods) mod 1500 daler aarligt, mens Falck Gøie, der overtog lenet i 1587, maatte svare 1700 daler aarligt og selv bekoste slottets vedligeholdelse.

Side nr. 481

Dokument Nr. 321

1579. 21 Juli. Bønderne skulle have Udvisning af Bygningstømmer til Nødtørft. Om Præsterne skulle beholde de Gaarde, hvormed de ere forlenede for Kaldenes Ringheds Skyld, skal nærmere afgjøres. Der skal ikke foretages nogen ny Bygning paa Slottet.

Hendrik Brahe fick Breff ut Sequitur.
Frederich etc. Wor gunst tillforn. Wiid, efthersom Du lader giffue tillkiennde, huorledes du dig skallt forholde med skouffuene therpaa Landet, huad heller du skalt forunde Bønderne hiellp till Bygningsthømmer och Jldebrandt aff allmin= dings skouffue eller icke, som thiillthes wbi thinnd Formandtz= tiid steedt er, sammeledis om the præster som wij haffue for= leenndt, wbi Mogens Gøies tiid, tiill wnderholling med no= genn gaarde, thennom skulle beholde eller icke; tha bede wij thig och wille, atthu lader Bønderne wduiße och bekomme frij Bygningsthømmer och Jldebrandt

tiill Nødturfft aff allmin= delig skouffue, som tiillthes steedt er, haffuendis Jndseende med, at skouffuene icke tiill wplict forhugges i nogen maade. Huad the præster erre belangendis, som erre forleendt aff oß med gaarde, therris willkuor och Leyglighed maa Du lade be= spørge, och aff huad Aarsage the thermed erre blessuen for= leenthe, och huad heller the nocksom ellers erre forsørge= de eller icke, sidenn skall du therom sange widere Beskeed. Som thu och giffuer tillfiende, om Slottens och Ladegaardenns Bygning, at huis Bygning thu therpaa anuender maatte kor= tis Dig i thinn Affgifft, tha erre wij icke tillsinndtz, nogen nye Bygning at forrethage, menn Du wille thend gamble Bygning hollde wid Mact, huor Du best kannndt hiellpe dig dermedt, effthersom thend forsundenn er, saa Oß ingen synderlig Omkaast therpaa kannd opgaae. Thette wij thig till suar herpaa naa= digst icke forhollde kunnde. Actum Jbstrup, thennd xxj Dag Julij Aar etc. MDLXXIX.

(Sk. Tegn. I. 191.)

Oversættelse

Henrik Brahe fik brev, som følger.
Frederik etc. Vor gunst tilforn. Ved, eftersom du lader tilkjendegive, hvorledes du dig skal forholde med skovene derpaa landet, hvad heller du skal forunde bønderne hjælp til bygningstømmer og ildebrand af almindingsskoven eller ikke, som tilstedes har været i din formands tid, ligesaa om de præster, som vi har forlenet i Mogens Gøyes tid til underholdning med nogen gaarde, de skal beholde dem eller ikke; da beder vi dig og ville, at du lader bønderne udvise og bekomme fri bygningstømmer og ildebrand til nødtørft af almindingsskoven, som tilstedes har været, og have tilsyn med, at skovene ikke forhugges til overlast paa nogen maade. Hvad de præster angaar, som er forlenet af os med gaarde, deres vilkaar og lejlighed maa du lade undersøge, og af hvad aarsag de dermed er blevet forlenede, og hvad heller de ellers er tilstrækkeligt forsørgede eller ikke, siden skal du derom give videre besked. Som du ogsaa giver tilkjende om slottets og ladegaardens bygning, at hvad bygning du derpaa anvender maatte fradrages dig i din afgift, da er vi ikke tilsinds at foretage nogen ny bygning, men du skal holde den gamle bygning vedlige, hvor du bedst kan hjælpe dig dermed, eftersom den er forfalden, saa der ingen synderlig omkostning derpaa kan opgaa. Dette kunne vi dig til svar herpaa naadigst ikke forholde. Givet paa Ibstrup den 21. juli 1579.

Historisk kommentar

Kongens brev af 21. juli 1579 til Henrik Brahe regulerer tre forhold, der alle knytter sig til den fortsatte tilpasning af Bornholms forvaltning efter overtagelsen fra Lybek: bøndernes ret til frit bygningstømmer og ildebrand af almindingsskoven (en fortsættelse af den linje, der blev lagt i Dokument 315, dog nu med udtrykkelig kontrol mod overforhugst), spørgsmaalet om de præstegaarde, som Mogens Gøye havde uddelt til fattige kald (jf. Dokument 316), og endelig et afslag paa nybygning ved slottet — den gamle bygning skal blot holdes vedlige for lensmandens egen regning, uden at det maa fradrages i afgiften. Brevet illustrerer den stramme økonomiske linje, kronen førte over for det nyerhvervede len: udgifter til slottets vedligeholdelse skulle bæres af lensindtægten selv, og enhver udvidelse af bygningsmassen afvises som unødvendig, saa længe den bestaaende bygning kan sættes i stand.

Resumé

Frederik II svarer den 21. juli 1579 Henrik Brahe, at bønderne fortsat maa faa udvist frit bygningstømmer og ildebrand af almindingsskoven mod kontrol med overforhugst, at spørgsmaalet om de af Mogens Gøye forlenede præstegaarde skal nærmere undersøges, og at der ikke skal foretages nogen ny bygning ved slottet, men blot vedligeholdelse af den gamle for lensmandens egen regning.

Dokument Nr. 322

1579. 22 Juli. Bønderne skulle ikke ved en ny Lehnsmands Tiltrædelse fæste paa ny eller give ham en Kjendelse, eiheller skulle de give Senge m. m.

Side nr. 482

Mennige kronnens Bønder och Thienere paa Borringholm finge Kong. Matts. obne breff at skulle epther thenne dag were forsstonnede med nye Jndfestninge och senge at giffue -therris nye komne Leensmend paa Hammershus, som the tillthes giort haffue. Vt seqitur.
Wij Frederich etc. G. a. w., at efthersom wij komme wbi Forfaringe, huorledis worre wndersotthe, kronnens wor= nede bønder och thiennere paa wort Land Borringhollm, tiill= thes haffue werit besuerrede, saa ofthe nogenn nye Leensmandt er kommen thiid till Lanndit, at skulle feste paa nye, eller giffue hannem nogit till enn Beskiendelße, tisligeste atth the besuerris med sennge at wdgiffue til Slotted, huilckenn wlouglige paaleg och besstattelße wij allewegnne andensstedz her wbi Riigit haffue afflagdt. Tha wille wij hermed wbi lige Maade paa forne wort Lannd Borringhollm samme Misbrug och Besuerringe haffue affskaffit, saa at bønderne therpaa Landit, som haffue stedt och fest therris gaarde, effther thenne dag icke skulle werre forplict at feste paa nye, for noger ny forandring skylld paa Leensmendt, eller at giffue Leensmanden nogit therforre. Icke heller med senge at wdtgiffue til Slottidt att skulle besuerris, men huillcke wore och Kronnens Bønder och thiennere, som allerede haffue fest therris gaarde, eller hereffther festendis worder, naar the bliffue ledige, thennom skall huer nyde och beholde, emeden och alld thend stundt hand wbi tilberlige thiidt wdretther skylld, Landgillde, holder gaarden wed heffd och mackt, er Leensmanden herrig oc lydig, och icke wbi anndre Maade effther Lougen eller Recessen thennd forbryder. Och skulle Enker wbi lige Maade, som boe paa festegodß, effther therris hos= bonderß dødt, nyde therris gaarde wden stedgmaall, emeden och all thend stundt the sidde wgifft, wbi therris Enncksedde, och thennem effther Recessen, som for er rørdt, icke forbryde. Thi forbiude wij etc. Cum inhibitione solita. Actum Jbstrup thennd xxij Julij Aar etc. MDLXXIX.

(Sk. Reg. Nr. 1. fol. 297. b.)

Oversættelse

Menige kronens bønder og tjenere paa Bornholm fik kongl. Majestæts aabne brev om, at de efter denne dag skulle være forskaanede for at give deres nykomne lensmænd paa Hammershus nyfæste og senge, saaledes som det hidtil har været skik. Ut sequitur.
Vi Frederik etc. Gjør alle vitterligt, at eftersom vi er kommet i erfaring om, hvorledes vore undersaatter, kronens fæstebønder og tjenere paa vort land Bornholm, hidtil har været besværede, saa ofte en ny lensmand er kommet did til landet, med at skulle fæste paa ny eller give ham noget til en anerkjendelse, ligesom de besværes med at udgive senge til slottet, hvilken ulovlige paalæg og

besvering vi alle vegne andetsteds her i riget har afskaffet. Da ville vi hermed paa lige maade have afskaffet samme misbrug og besvering paa fornævnte vort land Bornholm, saa at bønderne derpaa landet, som har fæstet og bosat deres gaarde, efter denne dag ikke skal være forpligtet til at fæste paa ny for nogen forandring af lensmænds skyld, eller at give lensmanden noget derfor. Ikke heller skal de besværes med at udgive senge til slottet, men hvilke vore og kronens bønder og tjenere, som allerede har fæstet deres gaarde, eller herefter fæstes, naar de bliver ledige, dem skal hver nyde og beholde, saalænge han i tilbørlig tid udreder skyld og landgilde, holder gaarden ved hævd og magt, er lensmanden hørig og lydig, og ikke paa anden maade efter loven eller recessen forbryder den. Og skal enker paa lige maade, som bor paa fæstegods efter deres husbonds død, nyde deres gaarde uden stedsmaal, saalænge de sidder ugift i deres enkestand, og de efter recessen, som førnævnt, ikke forbryder dem. Derfor forbyder vi etc. Cum inhibitione solita. Givet paa Ibstrup den 22. juli 1579.

Historisk kommentar

Kongebrevet af 22. juli 1579 afskaffer en byrde, der havde tynget Bornholms fæstebønder ved hvert lensmandsskifte: kravet om nyfæste og gaveydelser (en „bekjendelse") til den tiltrædende lensmand, samt pligten til at levere senge til slottet. Ved at indføre samme retstilstand som „allevegne andetsteds her i riget" sikrede kongen bønderne en fastere og mere retligt beskyttet brugsret til deres fæstegaarde, uafhængig af hyppige lensmandsskifter — hvilket paa Bornholm i disse aar var særlig relevant, eftersom øen havde oplevet tre lensmænd (Manderup Parsberg, Mogens Gøye, Henrik Brahe) paa blot faa aar siden overtagelsen fra Lybek i 1576. Bestemmelsen om, at enker kan blive siddende paa fæstegodset uden stedsmaal, saalænge de forbliver ugifte, er ligeledes en standardbestemmelse fra periodens landbrugslovgivning, der beskyttede enker mod at miste deres hjem ved mandens død. Dokumentet viser dermed, hvordan Bornholm gradvist blev bragt ind under den almindelige danske retsorden paa landboretlige omraader, parallelt med den skattemæssige ligestilling, der blev indført i Dokument 315.

Resumé

Frederik II bestemmer den 22. juli 1579, at Bornholms kronbønder fremover skal være fri for at skulle fæste paa ny eller yde gaver til nytiltrædende lensmænd og for at levere senge til slottet, ligesom det allerede gjaldt andetsteds i riget; bønder, der har fæstet deres gaarde, beholder dem uden nyt fæste, saalænge de opfylder deres forpligtelser, og enker maa sidde paa fæstegodset uden stedsmaal, saalænge de forbliver ugifte.

Side nr. 483

Dokument Nr. 323

1579. 23 Decbr. Om Eftergivelse af den halve Madskat.

Til Henrich Brahe.
Frederich etc. Wor gunst tillforn. Wiid, at eptherfom worre wndersotthe, menige Bønder paa wort land Boringholm wnnderdanigst lader giffue oß tillkiennde, huorledes ther skall werre saa saare ringe formue eblant allmuen therpaa landit, saa the ingelunde kunde affstedkomme at wdgiffue thend Mad= skat, som nu er wbstrefuenn at skulle wdgiffuis paa foraarit. Tha haffue wii slig theris

willkor og leylighed offuerweyet og annseet, och wille wii thennom paa thenne gang naadigst haffue forskonnit med Halffparthen samme Madskat at wdgiffue, som wore Breffue om formelder etc. Act. Skanderborg.

(Sk. Tegn. I. 204.)

Oversættelse

Til Henrik Brahe.
Frederik etc. Vor gunst tilforn. Ved, at eftersom vore undersaatter, menige bønder paa vort land Bornholm, underdanigst lader give os tilkjende, hvorledes der skal være saa saare ringe formue blandt almuen derpaa landet, at de ingenlunde kan affinde sig med at udgive den madskat, som nu er udskrevet at skulle udgives paa foraaret. Da har vi saadan deres vilkaar og lejlighed overvejet og anset, og ville vi dem paa denne gang naadigst have forskaanet med halvdelen af samme madskat at udgive, som vore breve derom formelder etc. Givet paa Skanderborg.

Historisk kommentar

Brevet af 23. december 1579 om eftergivelse af den halve madskat viser, at Bornholms bønder trods den nye kongelige forvaltnings tiltag for at lette deres kaar (jf. Dokument 315, 321 og 322) fortsat oplevede vanskelige økonomiske vilkaar blot faa aar efter overtagelsen fra Lybek. Kongens indrømmelse af en halvering af madskatten for foraaret 1580 vidner om en pragmatisk landbrugs- og skattepolitik, hvor centralmagten var villig til at tilpasse afgiftskravene efter den lokale befolknings faktiske betalingsevne, snarere end at fastholde en rigid opkrævning, der kunne true almuens eksistensgrundlag. Dette føjer sig til billedet af en gradvis, men ikke altid smertefri integration af Bornholm i det danske skattesystem.

Resumé

Frederik II eftergiver den 23. december 1579 Bornholms bønder halvdelen af den for foraaret 1580 udskrevne madskat, i betragtning af almuens ringe formue.

Dokument Nr. 324

1580. 5 April. Mogens W's Familie betræffende.

Thyge Brahe*) fick Breff, Mogens Wus Dather Sidtzel Wu anrørendis, ut sequitur.
Frederich etc. Wor gunst tillfornn. Wiid, at Oß Ellsti. Fru Beritthe Kiørning**), Mogenns Wus Eptherleffuerske, haffuer wnderbannigst paa hindis Dathermandtz, Jens Nielsens wegne, ladit giffue Oß tillkiennde, huorledis Hans og Philip= pus Wu, haffuer paa thinn gaard Hammer***), fenchligenn ladit indføre hinndis Datther Sigell Wu, for nogenn gielld skylld, thisligeste for at hunn haffuer sig forseet, førend hunn er blessuenn echtegifft, wanseet att the icke haffue beuist hinnde at werre thennom nogit plictige eller skyllige, og till= med icke achted, at hunn epther hindis Forseellße, er blessuenn erligenn giftt. Tha, eptherthi thet her wbi Riiget er bode wbrugeligt og wlougligt, nogenn for gielldsag och Loug wfor=

*) *Dette er den Thyge Brahe, som blev dræbt kort efter af Eiler Krafse i Kjøbenhavn.*

***) Kjørning er en Skaansk Familie.*

****) Hammer ved Christianstad.*

Side nr. 484

uundenn fenckligenn at lade indfetthe, saa och eptherthi at hunn nu er erliigenn gifft, och huis the skulle haffue giordt thermed, skulle werrit giort tillfornn før nu, bede wij thig och wille, atthu endeligenn er fortenckt wbi strax, anseendis thette wort Breff, forne Sigell Wu aff Fengtzell egienn at løßgiffue, wan= seet huosomhelldst hinde haffuer ladit indsetthe eller giordt For= bud paa hennde løß at giffue; menn huosomhelldst hennde haffuer nogit till thalle, kannd thet søgit med Rethenn. Thermed skeer wor allsuuorlige willge och Befallinge, thi wid thig herepther at forholde. Act. Kollddinnghuß thennd 5 Aprilis Anno MDLXXX.

(Sk. Tegn. I. 213. b.)

Oversættelse

Tyge Brahe fik brev, angaaende Mogens Uus datter Sidsel Uu, som følger.
Frederik etc. Vor gunst tilforn. Ved, at os elskelige fru Berete Kjørning, Mogens Uus efterleverske, underdanigst paa sin datter mands, Jens Nielsens, vegne har ladet give os tilkjende, hvorledes Hans og Filip Uu paa din gaard Hammer fængsligen har ladet indføre hendes datter Sigel Uu for nogen gjæld skyld, ligesaa for at hun har forset sig, førend hun blev ægtegift, uanset at de ikke har bevist hende at være dem noget pligtig eller skyldig, og tilmed ikke agtet, at hun efter sin forseelse er blevet ærligen gift. Da, eftersom det her i riget er baade ubrugeligt og ulovligt, at nogen for gjældssag og lovmedholdenlig fængsel lader indsætte, saa og eftersom hun nu er ærligen gift, og hvad de skulle have gjort dermed, skulle været gjort tilforn før nu, beder vi dig og ville, at du endeligen er betænkt straks, anseende dette vort brev, fornævnte Sigel Uu af fængsel igjen at løsgive, uanset hvo som helst hende har ladet indsætte eller gjort forbud paa at give hende løs; men hvo som helst har noget at tale hende til, kan søge det med retten. Dermed sker vor alvorlige vilje og befaling, dig vide herefter at forholde. Givet paa Koldinghus den 5. april 1580.

Historisk kommentar

Sagen om Sigel Uus fangenskab paa Hammer viser kongens indgriben mod en privat fangenskabspraksis, der stred mod rigets lov: en gjældsklage kombineret med en anklage om utugt (samleje før ægteskab) var blevet brugt som paaskud for at holde den unge kvinde fængslet paa Hans og Filip Uus gaard, selv efter at hun i mellemtiden var blevet lovformeligt gift. Kongens brev fastslaar det almindelige retsprincip, at gjældssager skal søges ved retten og ikke ved egenhændig frihedsberøvelse, og paalægger de skyldige straks at løslade hende. Sagen, der involverer flere adelsslægter (Uu, Kjørning, Brahe), er et af de spredte glimt i denne del af Rørdams samling af privat adelig retspleje paa Bornholm i denne periode, adskilt fra de øvrige dokumenters fokus paa len og skat, men medtaget formentlig fordi Tyge Brahe — den senere drabsoffer — er brevets modtager.

Resumé

Frederik II befaler den 5. april 1580 Tyge Brahe at sørge for, at Sigel Uu, Mogens Uus datter, straks løslades af fangenskab paa gaarden Hammer, hvor hun uretmæssigt havde været holdt fængslet for gjæld og for at have forset sig før sit ægteskab, idet gjældssager i stedet skal søges ved retten.

Dokument Nr. 325

1580. 27 April. Landsdommer P. Hansen skal have sit Gods saa frit som andre Frimænd, dog at Bønderne yde som før til Slottet.

Fr. II. G. a. W., att wij aff wor synderligh gunst och Naade haffue wndt och tillladt, och nu met thette wortt obne breff wnde och tillade, att Oß Ellskl. Peder Hantzen, Landtzdommer paa wortt Land Bornholm, maa hereffther haffue, niude, bruge och beholde hans Jordegodtz ther paa forne wortt Land Bornholm, som hand nu selff wbi were haffuer, mett saadan Friihett, som hans forældre for hannom och hand selff hiidtill hafft och brugtt haffuer, och som andre frii mend ther paa Landett theris godtz friist haffue, dog saa att Bønderne, paa samme hans godtz boendis ere, aarligen till gode rede schulle giffue och giøre theraff till wortt slott Hammershuß slig rettighett, efftersom the aff arrildtzthiid, og hiidtill giordt och giffuitt haffuer. Thi forbiude wij etc. Act. Othense 27 Aprilis Anno 1580.

(Sk. Reg. I. 334.)

Oversættelse

Fr. II. Gjør alle vitterligt, at vi af vor synderlige gunst og naade har undt og tilladt, og nu med dette vort aabne brev under og tillader, at os elskelige Peder Hansen, landsdommer paa vort land Bornholm, herefter maa have, nyde, bruge og beholde sit jordegods der paa fornævnte vort land Bornholm, som han nu selv har i værge, med saadan frihed, som hans forældre for ham og han selv hidtil har haft og brugt, og som andre frie mænd der paa landet nyder friest deres gods, dog saaledes at bønderne, som bor paa samme hans gods, aarligen til god rede skal give og gjøre deraf til vort slot Hammershus saadan rettighed, som de fra arilds tid og hidtil har gjort og givet. Derfor forbyder vi etc. Givet paa Odense den 27. april 1580.

Historisk kommentar

Kongebrevet af 27. april 1580 stadfæster landsdommer Peder Hansens ret til at nyde sit jordegods paa Bornholm med samme frihed som andre frie mænd paa øen, dvs. sandsynligvis fritagelse for visse afgifter til slottet paa selve driftsherligheden, mens de fæstebønder, der sad paa godset, fortsat skulle svare deres sædvanlige rettighed til Hammershus. Dette er beslægtet med den tidligere supplerende forlening af landsdommeren med 13 gaarde (Dokument 309) og viser den fortsatte konsolidering af landsdommerembedets økonomiske grundlag paa Bornholm, samtidig med at kronens indtægter fra de underliggende fæstebønder holdes intakte. Bestemmelsen illustrerer ogsaa den sondring, der i periodens jordret gjaldt mellem en herremands (eller embedsmands) egen frihed over sit gods og bøndernes fortsatte afgiftspligt til det overordnede slot.

Resumé

Frederik II stadfæster den 27. april 1580 landsdommer Peder Hansens frihed til at nyde og bruge sit jordegods paa Bornholm som andre frie mænd, dog saaledes at de bønder, der bor paa godset, fortsat skal svare deres sædvanlige rettighed til Hammershus.

Dokument Nr. 326

1580. 25 Septbr. Christen Clausen til Hallegaard fik Krashave, han havde med sin Kone Fru Margrethe Uffs Datter, fri for Skat og Skyld.

Christen Clausen til Hallegaard paa Borringholm fick Breff, en gaard ther paa Landit, kaldis Krashaffue, anrørendis, som eptherfølger.

Side nr. 485

Wij Frederich thend Andenn etc. Giøre Alle witterligt, epther at Oß Ellskl. Christen Claußenn til Hallegaard paa wort Land Borringholm, wor Mannd och thiennere, haffuer wnder= bannigst for Oß ladit berethe, huorledis hand haffuer enn gaard ther paa Landit, wbi Clemskier sogenn liggendis, kalldis Krashaffue, hannom med hans Hostru Fru Margrethe Wffs= daatther arffueligenn skall werre tilkommen, huilckenn gaard tillfornn skulle haffue werrit frij til forne hans hostruis For= eldre, thil enn Leensmand paa wort Slot Hammershuß haffuer werrit, wed Naffnn Chrestenn von Haffnn, thend mand samme gaard tilhørde, wed Naffnn Olluff Thuestenn, lod ehielslaa, och saa forne gaard lod anamme och opschriffue wbi Skat till forne wort Slot Hammershuß, som och epther thend dag till thess therthil Slottidt fulld og oppeborit er, wnderbannigst be= gierrindiß, at wij hannom samme skat aff forne gaard wille epthergiffue, och tillade hannom forne gaard at niude med slig friihed, som thend tilfornn skulle haffue werret, wnder forne hans hostruis Foreldre. Tha haffue wij aff wor synderlig gunst och naade wndt og tilladt, og nu met thette wortt obne Breff wnde og tillade, at forne Christen Claußenn maa och skall herepthernіude og beholde forstreffne gaard Kraßhaffue quit och frij, wdenn nogenn wdgifft og Besuerringe at giffue eller giøre theraff thil wort Slot Hammershuß, thil saa lenge wij anderledeß therom tilsigendiß worder, cum inhibitione solita. Act. Frederichsborg thend 25 dag Sept. Aar etc. MDLXXX.

(Sk. Reg. Nr. 1. fol. 349. b.)

Oversættelse

Vi Frederik den Anden etc. Gjøre alle vitterligt, at eftersom os elskelige Christen Clausen til Hallegaard paa vort land Bornholm, vor mand og tjener, underdanigst har ladet berette for os, hvorledes han har en gaard der paa landet, i Klemensker sogn liggende, kaldet Krashave, ham med sin hustru fru Margrethe Uffsdatter arveligen skal være tilkommet, hvilken gaard tilforn skulle have været fri under fornævnte hans hustrus forældre, til en lensmand paa vort slot Hammershus har været, ved navn Christen von Havn, den mand samme gaard tilhørte, ved navn Oluf Thuesen, lod ihjelslaa, og saa fornævnte gaard lod annamme og opskrive i skat til fornævnte vort slot Hammershus, som og efter den dag til denne dag til slottet fuldt og opebaaret er, underdanigst begjærende, at vi ham samme skat af fornævnte gaard ville eftergive, og tillade ham fornævnte gaard at nyde med saadan frihed, som den tilforn skulle have været under fornævnte hans hustrus forældre. Da har vi af vor synderlige gunst og naade undt og tilladt, og nu med dette vort aabne

brev under og tillader, at fornævnte Christen Clausen maa og skal herefter nyde og beholde fornævnte gaard Krashave kvit og fri, uden nogen udgift og besvering at give eller gjøre deraf til vort slot Hammershus, indtil vi anderledes derom tilsigende vorder, cum inhibitione solita. Givet paa Frederiksborg den 25. september 1580.

Historisk kommentar

Sagen om Krashave belyser en gammel uret, der strækker sig helt tilbage til tiden under lensmanden Christen von Havn: gaarden var oprindelig fri, men blev inddraget under skat til Hammershus, efter at ejeren, Oluf Thuesen, blev ihjelslaaet, formentlig i forbindelse med selve inddragelsen eller en tvist om ejerskabet. Christen Clausens hustru, Margrethe Uffsdatter, var arving til gaarden gennem sine forældre, og Christen Clausen opnaaede nu, over hundrede aar efter (Christen von Havn var lensmand i det 15. eller tidlige 16. aarhundrede), kongelig stadfæstelse af gaardens gamle skattefrihed. Sagen er endnu et eksempel paa, hvordan overgangen til dansk forvaltning efter 1576 gav anledning til, at gamle rets- og ejendomsforhold paa Bornholm blev taget op til fornyet kongelig prøvelse og afgørelse, ofte til gunst for de lokale gods- og gaardejere, der kunne dokumentere en historisk uret.

Resumé

Frederik II eftergiver den 25. september 1580 Christen Clausen til Hallegaard den skat, hvormed gaarden Krashave i Klemensker sogn fejlagtigt var blevet paalagt Hammershus efter den tidligere ejer Oluf Thuesens drab, og stadfæster gaardens gamle skattefrihed, som den havde haft under hustruen Margrethe Uffsdatters forældre.

Dokument Nr. 327

1580. 25 Septbr. Om Cannikegaard, som Christen Clausen begjærer til Mageskifte.

Frederik thend Anden etc. Wor synderlig Gunst tillforn. Wiider, epther at Oß Ellstelige Chrestenn Claußenn till Halle= gaard paa wort Lannd Borringholm, wor Mand og thiennere, haffuer wnderbannigst for oß ladit berethe, at Capittellit skall haffue en gaard ther paa landit wbi Sancte Bodells Sogenn, kalldis Canickegaard, Peder Hantzenn iboer, som i skall haffue

---

Side nr. 486

wndt och bebreffuit Fru Abell, Michell Hallfis Eptherleffuerske, wbi hindis Lifsæthüb, huillckenn skall werre hannom mogit be= leyglig, och therforre er begierrindis at maatthe thend befomme till Maglaug, hand will wbi anbit hans godtz ther paa Landit, giøre Capitteliit god nøyactig syldiste och wederleg. Tha, ther= som thet kand skee med ethers Beuillinge, haffue wii naadigst sambtyckt hannom forskreffne Gaard till Maglag at maa be= komme, bedendis ether og begierre, atti hannom samme Gaard wille beuilge oc wnde for wederleg, och thend lade befichte, ligne och legge, emod huis hand till Capittelit theremod will wdlegge, saa Capittelit saawelsom hannom wbi samme stiffthe kand skee stiell og fylldiste, och thereptther giøres med hannom therom till Ende, giffuendis og giørendis huer andre Mage= stiffthe breffue og Foruaring, som thet sig bør. Huis hand theremod till wederlaug wdlegger, kunde J egien wnde for= streffne fru Abell, Michell Hallsis, saa hindis

Liffsæbreff ther wbi blisfuer wforfrenckit. Thermed skeer Oß till willge. Be= fallendes Ether Gud. Schreffuit paa wort Slott Frederichs= borg thend 25 dag Septembris, Aar etc. MDLXXX wnder wort Signet.
Friderich.
Opskrift:
Oß Elstelige, Hederlige og høylerde Mennd, Prelater, Canicker, och me= nige Capittell wbi Lunde Domkircke. Orig. Chartac. ex Archiv. antiqv. Holm. 1754.

(Langeb. Afskrift i Diplom. i Geh. Arch. sammenholdt med Skaanske Tegn. I. 225.)

Oversættelse

...undt og bebrevet fru Abel, Mikkel Hallesens efterleverske, i hendes livstid, hvilket skal være hende meget belejligt, og derfor er begjærende at maatte bekomme den til Maglegaard, han vil i andet hans gods der paa landet gjøre kapitlet god, nøjagtig fyldest og vederlag. Da, dersom det kan ske med eders bevilling, har vi naadigst samtykket ham fornævnte gaard til Maglegaard at maa bekomme, bedende eder og begjære, at I ham samme gaard ville bevilge og unde for vederlag, og den lade besigte, ligne og lægge, mod hvad han til kapitlet derimod vil udlægge, saa kapitlet saavel som han i samme skifte kan ske skjel og fyldest, og derefter gjøres med ham derom til ende, givende og gjørende hverandre mageskiftebreve og forvaring, som det sig bør. Hvad han derimod til vederlag udlægger, kunne I igjen unde fornævnte fru Abel, Mikkel Hallesens, saa hendes livsbrev derved bliver uforkrænket. Dermed sker os til vilje. Befalendes eder Gud. Skrevet paa vort slot Frederiksborg den 25. september 1580, under vort signet.
Frederik.
Udskrift:
Os elskelige, hæderlige og højlærde mænd, prælater, kanniker og menige kapitel i Lunde domkirke.

Historisk kommentar

Kongebrevet af 25. september 1580 til kapitlet i Lund angaar et paatænkt mageskifte, hvorved Christen Clausen ønskede at erhverve kapitlets Kannikegaard i Sankt Ibs (Bodils) sogn paa Bornholm, som Peder Hansen — formentlig identisk med den i Dokument 325 nævnte landsdommer — beboede, mod at give kapitlet fyldestgjørende vederlag i andet gods. Samtidig skulle kapitlet sikre, at fru Abel, Mikkel Hallesens enke, der havde livsbrev paa gaarden, ikke blev forurettet ved skiftet. Sagen viser, hvordan mageskifter mellem kongen (og hans undersaatter) og gejstlige institutioner som Lunde domkapitel fortsat krævede en formel proces med besigtigelse og gensidige skøder, samt hensyntagen til eksisterende livsbreve — en administrativ finesse, der gik igen i datidens godshandler uanset om Bornholm eller det øvrige rige var involveret.

Resumé

Frederik II anmoder den 25. september 1580 kapitlet i Lunde domkirke om at tillade et mageskifte, hvorved Christen Clausen til Hallegaard kan erhverve kapitlets Kannikegaard i Sankt Ibs sogn paa Bornholm mod fyldestgjørende vederlag i andet gods, dog saaledes at fru Abel Mikkel Hallesens livsbrev paa gaarden respekteres.

Dokument Nr. 328

1580. 26 Octbr. Om Anskaffelse af Skydevaaben.

Kongl. Maitt. obne breff wbganget till Borgere, Bønder och menige Allmue, som bygge och boe offuer alt Boringholm, om theris waaben og werge att skulle holde ferdige og till= stede, ut seqvitur.
Wii Frederich II. etc. Endog wii icke wiilde oß med no= gen at staa wbi Fiendtskab, men paa thett attj altingest kunde

---

Side nr. 487

werre tillrede och haffue Ethers wanden och werge wbi forraad, om nogit Jndfalld steede therpaa Landit (thet Gud forbiude) aff friibydther eller Andre, och thennom thaa kunde giøris et allsuuorligt modstand och Ethers egen schade og forderffue at kunde affuerge, tha bede wii Ether alle og huer serdelis stren= geligen biude, atti retter ether epther, huer mand at haffue och holde althid hereffther tillrede et got serdigt langt rør, och huer et pund Krud med lod og tilbeføring. Saa frambt no= genn aff Ether findis herwbindenn forsømmelige, og icke haffuer samme lange Rør med Krud og tilbeføring til Rede, naar wor Leensmand holder munstringe, the tha icke huer, saa ofte theris brøst saa findis, therofsuer wille haffue forbrott, enn Øre till Oß og Kronenn" etc.*)

(Einersens Afskr. i Diplom.)

**) Ovenstaaende Afskrift kan sammenholdes med Skaanske Tegn. Nr. 1. 228. To Aar senere udgik en ny Skrivelse herom, saalydende:*

Da Kongen havde erfaret, at den ovenstaaende Befaling kun var efterkommet af ganske faa, saa efterdi det er dem alle magtpaaliggende at have gode Vaaben og godt Værge, om noget uforvarende paakom, paalæg= ges det Enhver, under Straf af en god Øre, at anskaffe et godt langt Rør med Forlaas, „och det haffue wel færdig thillstæde." Friderichsborg Slot den 24 Aug. 1582. (Resens Atlas III. 345.)

Oversættelse

Kongl. Majestæts aabne brev udgaaet til borgere, bønder og menige almue, som bygge og bo over alt Bornholm, om deres vaaben og værge, at de skal holde dem færdige og til stede, som følger.
Vi Frederik II. etc. Endog vi ikke ville staa os med nogen i fjendskab, men paa det at I alting kunne være beredte og have eders vaaben og værge i forraad, om noget indfald skete derpaa landet (det Gud forbyde) af fribyttere eller andre, og dem da kunne gjøres en alvorlig modstand, og eders egen skade og fordærv derved kunne afværges, da beder vi eder alle og hver især strengeligen byde, at I retter eder efter, hver mand herefter altid at have og holde tilrede et godt, færdigt, langt rør, og hver et pund krudt med lod og tilbehør. Saafremt nogen af eder herudinden findes forsømmelig, og ikke har samme lange rør med krudt og tilbehør til rede, naar vor lensmand holder mønstring, da skal han, saa ofte hans brøst saa findes, derover have forbrudt en øre til os og kronen" etc.

Historisk kommentar

Dette aabne brev af 26. oktober 1580 om anskaffelse af skydevaaben afspejler tidens generelle beredskabspolitik i det danske rige, hvor kysterne — og en ø som Bornholm i særlig grad, udsat for fribyttere og fremmede overfald i Østersøen — skulle sikres gennem en almindelig vaabenpligt for borgere og bønder. Hver mand paalægges at holde et langt rør (bøsse) med et pund krudt og tilbehør parat, under bøde til kronen ved forsømmelse, kontrolleret ved lensmandens mønstringer. Den udførlige fodnote, der citerer en opfølgende skrivelse fra 1582, viser, at den oprindelige befaling langtfra blev efterlevet — kun ganske faa havde anskaffet sig vaaben — hvilket nødvendiggjorde en skærpet paamindelse med udtrykkelig strafbestemmelse. Dette giver et sjældent indblik i, hvor vanskeligt det kunne være at gennemføre en saadan forordning i praksis paa den fjerntliggende ø, og i den vedholdenhed, hvormed centralmagten fulgte op paa sine militære beredskabskrav.

Resumé

Frederik II befaler den 26. oktober 1580 alle borgere, bønder og den menige almue paa Bornholm at holde et langt rør med krudt og tilbehør parat til forsvar mod fribyttere og andre fjendtlige overfald, under en bøde på en øre til kronen ved forsømmelse; en fodnote oplyser, at befalingen i 1582 maatte gentages med skærpet straf, da kun faa havde efterkommet den.

Dokument Nr. 329

1580. 26 Octbr. At Bønderne maa være fri for at hente Vand til Slottet, uden naar der er almindelig Tørke. Item at der maa gives dem et Maaltid Mad om Dagen, naar de arbejde paa Slottet.

Fredr. II. Giøre alle vitterligt, att eptherfom wor och Kronens Bøn... och thienere paa wort land Boringholm wnderdanigst for Oß haffuer ladet berethe, huorledis the dag= ligen besuergis mett wand att føre paa wort slot Hamerens= huß, sameledis haffue ochsaa beklagit for Oß, att nar the ere wbi wort Arbeid therpaa slottit, skall thenum icke giffuis vn= derholdning, som ellers aff Arildztiid haffuer werit seduanligt, tha haffue wi aff wor synderlig gunst och Naade wndt og

---

Side nr. 488

och tillladt, och nu mett thette wort obne breff vnde och tillade, att forne wore och Kronens thienere paa wort land Boringholm maa och schulle hereptherwere och blissue quit, frj och forscho= nit for wand att hendte och føre till forne wort slot Hamerns= huß, wden nar almindelige Thørcke ere. Sameledis haffue wj aff samme gunst och Naade wndt och tillladt, ock mett thette wort obne breff vnde og tillade, att forne wor och Kronens thienere mue befomme en moltid mad om dagen paa slottit, nar the ther ere wbj arbeidt. Bedendis och biudendis wore Leensmand paa forne wort slott Hamershuß, som nu er eller hereptherfommendis worder, at hand wor och Kronens thie= nere sammestedz, nar the ther ere wbj wor bestilling og Ar= beid, giffuer thennom en moltid mad om Dagen. Forbiuden= dis alle, ehoe the heldst ere eller were kunde, serdelis wore Fougitter, Embiszmend og alle andre forne wore och Kronens bønder och thienere paa wort land Boringholm heremod att hindre eller wbj nogen maade forfang at giøre, vnder wor hyldest och Naade. Giffuit Anderskouffcloster 26 Octobris Aar etc. 1580.

(Gjennemslugten Concept i Geh. Arch., conf. Skaanske Register Nr. 1. fol. 350. a.)

Oversættelse

Frederik II. Gjøre alle vitterligt, at eftersom vor og kronens bønder og tjenere paa vort land Bornholm underdanigst har ladet berette for os, hvorledes de dagligen besværges med at hente vand til vort slot Hammershus, ligesaa har ogsaa beklaget sig for os, at naar de er i vort arbejde derpaa slottet, gives der dem ingen underholdning, som ellers fra arilds tid har været sædvanligt, da har vi af vor synderlige gunst og naade undt og tilladt, og nu med dette vort aabne brev under og tillader, at fornævnte vore og kronens tjenere paa vort land Bornholm herefter maa og skal være og blive kvit, fri og forskaanet for at hente og føre vand til fornævnte vort slot Hammershus, uden naar der er almindelig tørke. Ligesaa har vi af samme gunst og naade undt og tilladt, og med dette vort aabne brev under og tillader, at fornævnte vore og kronens tjenere maa bekomme et maaltid mad om dagen paa slottet, naar de der er i arbejde. Bedende og bydende vor lensmand paa fornævnte vort slot Hammershus, som nu er eller herefter kommende vorder, at han vore og kronens tjenere sammesteds, naar de der er i vor bestilling og arbejde, giver dem et maaltid mad om dagen. Forbydende alle, hvem de end er eller være kunne, særdeles vore fogeder, embedsmænd og alle andre fornævnte vore og kronens bønder og tjenere paa vort land Bornholm herimod at hindre eller paa nogen maade forfang at gjøre, under vor hyldest og naade. Givet paa Antvorskov Kloster den 26. oktober 1580.

Historisk kommentar

Brevet af 26. oktober 1580 imødekommer to konkrete klager fra Bornholms kron-bønder og tjenere over deres arbejdspligter ved Hammershus: den daglige, besværlige pligt til at hente og bære vand til slottet, og manglen paa forplejning under arbejdet der. Kongen fritager dem for vandhentningen undtagen i tørkeperioder, og paalægger lensmanden at sørge for et dagligt maaltid til dem, der udfører arbejde paa slottet. Bestemmelsen føjer sig til den række af lettelser i bøndernes hoveripligter, der ses gennemgaaende i denne del af samlingen (jf. Dokument 301 om hoveri til slottet, og Dokument 321-322 om bygningstømmer og fritagelse for nyfæste), og viser en fortsat kongelig opmærksomhed paa at afbalancere kronens byggeri- og driftsbehov ved Hammershus mod hensynet til den lokale befolknings arbejdsbyrde.

Resumé

Frederik II fritager den 26. oktober 1580 Bornholms kronbønder og tjenere for pligten til at hente vand til Hammershus, undtagen i tørkeperioder, og paalægger lensmanden at give dem et dagligt maaltid mad, naar de arbejder paa slottet.

Dokument Nr. 330

1580. 1 Decbr. Sylvester Franckes Gaard, Wallensgaard, som han har kjøbt af Schweder Ketting, at indbrages under Slottet for 1000 Daler, han skylder Kongen.

Wor thend anden medt Gudtz Naade Danmarkis, Norgis, wendis og gothis Konnig etc.
Wor gunst tilfornn. Wiid, att som wij nogenn Aar for= leden haffue lonth og forstrackt Sylvester Francke med jM Da= ler, huorpaa wij haffue hans Breff, att same penninge schulle egienn werrit betaldt till Sancti Hansdag Aar 79, och haffuer hand forschreffuid Oß hans gaard och godtz, som

hand haffuer kiøpt aff Suether Kiettling therpaa Boringholm till wnder= pantt, saa att thersom hand icke bethalde Oß forne Summa Penninge indenn thend dag, hans Breff formeldtitt, skulle wij

---

Side nr. 489

haffue fuldmagt forne hans gaardt att annhamme. Och eff= therthj same Dag lenge siidenn er forløbenn, och Penndingenn icke endnu ere bethald, tha bede wij thig och wille, att thu paa wore wegne strar annhammer forne Syluester Francks gaardt therpaa Boringholm wnder wortt Slott Hammershuß, och alld Renthenn theraff opbere og føre till Regennschaff thill paa widere besfeed. Thermed schier wor willge og befallinge, thi thag her ingen forsømmelße fore. Befallendes thig Gudt. Skreffuit paa wortt Slott Skanderborg thend j dag Decembris Aar etc. MDLXXX. Vnder wort Signnet.
Udskrift:
Oß Elskel. Erlig och welbiurdige Hendrick Brahe, wor Mand Thiennere og Embidzmand paa wortt Slott Hammershuß.
Med en anden Haand:
Her endis Skaanske Thegnelsser Aar etc. MDLXXX.

(Original paa Papir i Geh. Arch.)

Oversættelse

...har fuldmagt til at annamme fornævnte hans gaard. Og eftersom samme dag længe siden er forløben, og pengene endnu ikke er betalt, da beder vi dig og ville, at du paa vore vegne straks annammer fornævnte Sylvester Franckes gaard derpaa Bornholm under vort slot Hammershus, og al renten deraf opbærer og fører til regnskab, indtil videre besked. Dermed sker vor vilje og befaling, du haver her ingen forsømmelse for. Befalendes dig Gud. Skrevet paa vort slot Skanderborg den 1. december 1580, under vort signet.
Udskrift:
Os elskelige, ærlige og velbyrdige Henrik Brahe, vor mand, tjener og embedsmand paa vort slot Hammershus.
Med en anden haand:
Her ender Skaanske Tegnelser aar 1580.

Historisk kommentar

Kongebrevet af 1. december 1580 til Henrik Brahe angaar inddragelsen af Sylvester Franckes gaard Vallensgaard under Hammershus som sikkerhed for en kongelig fordring: Frederik II havde nogle aar tidligere laant Sylvester Francke 1000 daler mod pant i den gaard paa Bornholm, som denne havde købt af den tidligere lensmand Schweder Ketting (jf. Dokument 308 om Kettings retstrætter efter godshandler). Da gjælden ikke var indfriet til den aftalte termin, den 24. juni 1579 (Sankt Hans dag), befales Henrik Brahe at annammere gaarden paa kronens vegne og oppebære dens indtægter, indtil videre afgørelse. Sagen viser, hvordan kongelige laan til private paa Bornholm kunne resultere i inddragelse af fast ejendom som pant, og forbinder sig til den bredere fortælling om Schweder Kettings omtvistede godshandler paa øen efter hans afgang som lensmand.

Resumé

Frederik II befaler den 1. december 1580 Henrik Brahe at annammere Sylvester Franckes gaard Vallensgaard paa Bornholm — som Francke havde købt af Schweder Ketting og pantsat til kongen for en gjæld paa 1000 daler, der ikke var betalt til fristen — under Hammershus og oppebære dens indtægter til regnskab.

Dokument Nr. 331

1581. 22 April. Om Sylvester Franckes Gaard, Wallensgaard, som Henrich Brahe har kjøbt, men som Kongen selv vil have.

Breff til Henrich Brahe.
Fred. II. Wiid, at som wij forfare, atthu skall haffue handlit med oß Elskl. Siluester Francke, om thend gaard Wal= landtzgaard, som hand haffuer kiøpt aff Sueder Ketting, och epther at wij icke thuiffle, at thig io er witterligt, at forne Sueder Ketting, saawelsom forne Syluester Francke, med wor synderlig Beuilging och thilladelße, thend ene epther andenn, samme gaard kiøpt haffuer, thu ochsaa webst thig at erindre, at wij siidenn med flijd haffue Oß tilforhandlit huis godtz, som nogle wore wndersotthe aff Adbelen her wbj Riigitt, thu Orer og André therpaa Landet hafbdt haffue, saa thu wel theraff kunde haffue at berencke, at wij icke wilde tillade thiig eller nogenn andenn at kiøbe forne gaard, kunde wij Oß icke an= derledis til thig fortee, end atthu paa wore wegne och Oß til Beste, med forne Siluester Francke om forne gaard haffuer thig

---

Side nr. 490

inblaðt. Bedendis thig och wille, atthu paa wore wegne och Oß til Beste, forne handel, om forne gaard giører med forne Siluester Francke till Ende, thagendis endelig, nøigagtig skiøde aff hannom paa samme gaard wnder Oß och Kronnen. Huis thu hannom paa forne Kiøb wbj haffre eller anbit allerede wblagdt haffuer, wille wij thig lade egien giffue och forneige, och huis hannom ydermere therpaa sand tilkomme epther thed Kiøb och handel, thu med hannom giordt haffuer, wille wij i liige maade lade hannom giffue, naar wij aff thig maa haffue therom clar Besteed. Therepther etc. Actum Wamdrup thend 22 Aprilis Aar etc. MDLXXXj.

(Skaanske Tegn. I. 240. a.)

Oversættelse

...indbladt. Bedende dig og ville, at du paa vore vegne og os til bedste bringer fornævnte handel om fornævnte gaard med fornævnte Sylvester Francke til ende, tagende endeligt, nøjagtigt skjøde af ham paa samme gaard under os og kronen. Hvad du ham paa fornævnte køb i hvede eller andet allerede udlagt haver, ville vi dig lade igjen give og forny, og hvad ham yderligere derpaa sandelig tilkommer efter det køb og handel, du med ham gjort haver, ville vi ligeledes lade ham give, naar vi af dig derom maa have klar besked. Derefter etc. Givet paa Vamdrup den 22. april 1581.

Historisk kommentar

Kongebrevet af 22. april 1581 viser Frederik II selv overtage den handel om Sylvester Franckes gaard Vallensgaard, som Henrik Brahe efter den foregaaende befaling (Dokument 330) havde forestaaet paa kronens vegne: nu ønsker kongen, at handelen afsluttes med et endeligt skjøde direkte til ham og kronen, og at Brahe faar refunderet, hvad han eventuelt allerede havde udlagt til Francke i handelen. Sagen viser kongens personlige interesse i at samle jordegods paa Bornholm under kronen, i forlængelse af den øvrige godskonsolidering, der ses i denne del af samlingen (Dokument 310, 312, 330), og illustrerer samtidig den nøjagtige regnskabsmæssige omhu, hvormed kongen sikrede, at hans lensmand ikke led tab ved at forauttrede kongelige transaktioner.

Resumé

Frederik II befaler den 22. april 1581 Henrik Brahe at fuldføre handelen om Sylvester Franckes gaard Vallensgaard med et endeligt skjøde til kongen og kronen, samt at faa refunderet, hvad han eventuelt allerede havde udlagt Francke i handelen.

Dokument Nr. 332

1581. 26 April. Brev, at de som ville sælge deres Jordegods først skulle tilbyde Lehnsmanden samme.

Kong. Matt. obne Breff wbgangit til menige Indbyggere paa Borringholm . . . .
Wii Frederich thend Andenn etc. Wiider, epther at wij erre kommen wbj Forfaringe, at fast skal opkiøbes aff Adbelen her wbj Riigit huis godtz therpaa Landit er tilkiøbs at offuer= komme, tha erre wij tilsindtz selff at wille kiøbe och oß thil= forhandle saa møggit godtz, som ther bliffuer tilfangs. Thi wille wij ether alle och huer serdelis strengeligen budit och befallit haffue, at naar nogen aff ether threngis eller for= aarsagis at selge nogit sit godtz therpaa Landit er, tha skulle j først tilbiude thed wor Leensmand paa wort Slot Hammers= huß, paa wore wegne, och Oß at werre samme Kiøb neest, for nogen Andenn. Forbiudendes ether alle nogid ethers Jordegodtz thil Adbelen her wbj Riigid at selge og afshende, før thed Oß bliffuer tilbudit, som forschreffuit staar, wnder thend plicht som webbør. Dog skall ether hermed icke werre formeent thil huerandre indbyrdes, therpaa Landit boendis, och icke til Andre forne ethers godtz at forandre og afshende.

Side nr. 491

herepther etc. Actum Wamdrupgaard thend 26 Aprilis Aar etc. MDLXXXj.*)

(Sk. Tegn. I. 240. b.)

**) Under samme Dato gik Brev til Henrich Brahe strax at lade oven= staaende Brev forkynde.*

Oversættelse

...herefter etc. Givet paa Vamdrupgaard den 26. april 1581.

Historisk kommentar

Fodnoten til dokumentets slutning oplyser, at der samme dag udgik et brev til Henrik Brahe om straks at forkynde ovenstaaende befaling om forkøbsret, hvilket viser, hvor stor vægt kongen lagde paa hurtig og effektiv gennemførelse af godspolitikken paa Bornholm. Med dette dokument afsluttes Rørdams gennemgang af Frederik II's bestræbelser paa at samle det bornholmske jordegods under kronens kontrol, en linje der løber som en rød traad gennem dokumenterne fra Bornholms tilbagelevering i 1576 og frem til begyndelsen af 1580'erne.

Resumé

Kongebrevet af 26. april 1581 fastsætter, at Bornholms indbyggere, der vil sælge deres jordegods, først skal tilbyde det til kongens lensmand paa Hammershus, og forbyder salg til adelen i riget uden forudgaaende tilbud til kronen; en fodnote oplyser, at Henrik Brahe samme dag fik befaling om straks at lade brevet forkynde.

Dokument Nr. 333

1581. 18 Juni. Om en Skov til Præstegaarden i Clemensker.

„Hendrich Brahe fick breff, om en Prest wid naffn Hr. Lauritz Nielsen til S. Clemmitz Kircke att skulle forskaffe han= nom en skouff, som . . . . . vbi Suedder Kettings tid skall vere kommen fran samme hans Prestegaar. Och att thett (thenn) med Rette bør thertil att ligge, som thett och skal fin= dis afssteinitt" . . .

(Sk. Tegn. I. 253. a.)

Historisk kommentar

Regesten omhandler en skov, der hørte til præstegaarden ved Sankt Klemens kirke, men som i Schweder Kettings lensmandstid var blevet unddraget fra præstegaarden — endnu et eksempel paa Kettings omstridte forvaltning af Bornholms len, som allerede er belyst i Dokument 308 om Nygaard. Henrik Brahe faar befaling om at skaffe skoven tilbage til præsteembedet, med henvisning til gamle markskel eller afstikninger („afstenet"), der viser dens rette tilhørsforhold. Sagen føjer endnu et eksempel til det mønster, der ses gennem hele denne del af samlingen, hvor den nye lensadministration efter Ketting maatte rydde op i tvivlsomme dispositioner fra hans embedstid, og hvor den gejstlige institutions økonomiske grundlag søgtes retableret, ligesom det skete for præstegaarden ved St. Olufs Kirke i Dokument 316.

Resumé

Henrik Brahe faar den 18. juni 1581 befaling om at skaffe præsten ved Sankt Klemens kirke, hr. Laurits Nielsen, den skov tilbage til hans præstegaard, som var kommet bort derfra i Schweder Kettings lensmandstid, og som ifølge gamle skel med rette hører dertil.

Dokument Nr. 334

1581. 9 Juli. 48 Tønder saltet Vildt at skulle leveres fra Bornholm.

Henrich Brahe fik Brev, at Kongen havde affærdiget sin „Vildbtskiøtt" til Bornholm, for at skyde saamange Dyr, „att hand kand bekomme ther fire Lester Wildtbrad". Han skal skaffe Skytten Salt og Træ til dette Vildt, og efterhaanden lade det indsalte med største Flid, „att thett well bliffuer for= naritt." Siden skal dette saltede Vildt sendes til Kronborg.**) Han skal forskaffe Skytten Krud og Bly og Underholdning, medens han er der etc. Dat. Frederiksborg 9 Juli 1581.

(Sk. Tegn. 259. b)

***) I Anledning af Hertuginden af Mecklenborgs Besøg der?*

Historisk kommentar

Denne regest viser en anden side af kronens udnyttelse af Bornholms naturressourcer end de sædvanlige skatte- og afgiftsforhold: en kongelig vildtskytte sendes til øen for at nedlægge fire læster (et betydeligt kvantum) vildtbrad, som derefter skal indsaltes med omhu og sendes videre til Kronborg. Rørdams spørgende fodnote — om det kunne hænge sammen med et besøg af hertuginden af Mecklenburg — antyder, at leverancen kan have haft en repræsentativ funktion i forbindelse med et fornemt besøg ved hoffet. Episoden illustrerer, hvordan Bornholms righoldige vildtbestand indgik i kronens forsyning af det kongelige hof, parallelt med de tidligere regulerede jagt- og skovrettigheder (jf. Dokument 313 og 315 om jagt- og skovrettigheder).

Resumé

Henrik Brahe faar den 9. juli 1581 befaling om at bistå en kongelig vildtskytte, der er sendt til Bornholm for at nedlægge fire læster vildtbrad, med salt, ved og skydeforsyninger til nedsaltning og videresendelse af vildtet til Kronborg.

Dokument Nr. 335

1582. 25 August. Om Pasløse og udvidste Personer, som søge Tilhold paa Bornholm.

Fred. II. Da det ofte skal tildrage sig, at pasløse og udvidste Mennesker fra andre Egne af Riget eller fra andre Lande søge Tilflugt paa Bornholm, og derfra føres andensteds hen, eller Misgjerningsmænd fra Den selv, som have fortjent Straf, føres bort fra Den, saa paalægges det Indvaanerne

Side nr. 492

ikke at overføre til Landet, huse eller herberge Nogen, som ikke har rigtigt Pas. Ligeledes maa de ikke føre Nogen bort fra Landet, som ikke har Pas af Lensmanden, hans Fuldmægtig eller Magistraterne i Kjøbstæderne. Item skulle de passe vel paa deres Baade og Aarer, at de ikke benyttes af Forbrydere til at slippe bort. Befindes nogen herimod at gjøre, da selv at svare til den Undvegnes Gjerninger. Dat. Frederiksborg Slot 25 August 1582.

(Resens Atl. III. 346. sammenholdt med Skaanske Reg. Nr. 1. fol. 416. a.)

Historisk kommentar

Forordningen af 25. august 1582 om pasløse og udvidste personer viser kronens bekymring for, at Bornholm — som en fjerntliggende og forholdsvis vanskeligt kontrollerbar ø — kunne blive tilflugtssted for personer uden lovligt pas fra andre dele af riget eller fra udlandet, samt et sted hvorfra forbrydere kunne smugles bort for at undgaa retsforfølgelse. Indbyggerne paalægges baade ikke at huse pasløse personer og ikke at hjælpe nogen bort fra øen uden behørig tilladelse fra lensmanden, hans fuldmægtig eller kjøbstædernes magistrater, samt at holde opsyn med baade og aarer for at forhindre, at de bruges til flugt. Bestemmelsen om, at den, der overtræder forbuddet, selv skal svare for den undvegnes gjerninger, indfører et personligt medansvar, der skulle virke afskrækkende. Dette dokument føjer sig til det billede af Bornholm som grænseland i Østersøen, hvor kontrol med til- og fraflytning var et vedvarende sikkerhedsanliggende for den danske krone.

Resumé

Frederik II paalægger den 25. august 1582 Bornholms indbyggere ikke at huse eller overføre pasløse personer til og fra landet uden lensmandens, hans fuldmægtigs eller kjøbstædernes magistraters tilladelse, og at holde opsyn med baade og aarer, saa de ikke bruges til at hjælpe forbrydere ud af landet, under trussel om selv at hæfte for den flygtedes gjerninger.

Dokument Nr. 336

1583. 13 Septbr. Om Hoverie.

Menige Bønder paa Bornholm fik Kgl. Befaling, at da Henr. Brahe maatte foretage nogen Bygning paa Hammers= hus, saa havde de ikke blot at fremføre til Slottet, hvad der til Bygningen behøvedes, men og at gjøre andet Arbeide saa= længe denne Bygning staar paa etc.

(Skaanske Tegn. I. 342.)

Historisk kommentar

Regesten viser en udvidelse af bøndernes hoveripligt i anledning af et konkret byggeprojekt paa Hammershus under Henrik Brahes lensmandstid: udover den sædvanlige pligt til at fremføre byggematerialer skulle bønderne nu ogsaa udføre andet arbejde, saalænge byggeriet stod paa. Dette staar i en vis spænding til de tidligere lettelser i bøndernes byrder (jf. Dokument 321 om afslag paa ny bygning, og Dokument 301 om hoveri til slottet), og viser, at selv om kronen generelt søgte at lette bøndernes kaar, kunne konkrete byggebehov ved Hammershus alligevel medføre midlertidige, udvidede arbejdsforpligtelser.

Resumé

Bornholms bønder faar den 13. september 1583 kongelig befaling om, saalænge Henrik Brahe lader foretage en bygning paa Hammershus, ikke blot at fremføre de nødvendige byggematerialer, men ogsaa at udføre andet arbejde, mens byggeriet staar paa.

Dokument Nr. 337

1583. 13 Septbr. Om Brud paa Thingfreden.

Til Henr. Brahe.
Fredr. II. En, ved Navn Morten Pedersen, skal nogle Gange have været inde paa Landsthinget og givet Landsdom= meren mange ubillige Sfjeldsord, for en Dom, han har af= sagt mellem ham og en Gjødert Beselmand, og uagtet Lehns= manden og hans Fogeder have advaret ham, er han dog ved= blevet, og har tilsidst overfaldet Landsdommeren paa Thinget, og kaldt ham „en skielm och Løgner, saa Landsdommeren ther offuer haffuer mot splittit thingit." Bemeldte Morten Pedersen skal derfor tiltales til Herreds eller Bything, „hvor hans Rett falder", og til Landsthing, og en anden bestikkes at beklæde Landsdommers Sæde i den Sag.

(Skaanske Tegn. I. 343. a.)

Historisk kommentar

Sagen mod Morten Pedersen for gentagne overtrædelser af tingfreden — først ved at overfuse landsdommeren med ubillige skældsord i anledning af en dom afsagt mellem ham og en Gjødert Beselmand, og til sidst ved fysisk overfald paa landsdommeren, samt tilnavnene „skjelm og løgner", saa tinget maatte splittes — vidner om den strenge beskyttelse, tingfreden nød i periodens retsopfattelse: et angreb paa en dommer under tinget var ikke blot en personlig fornærmelse, men en alvorlig forbrydelse mod selve retsinstitutionen. At Morten Pedersen fortsatte trods advarsler fra baade lensmand og fogeder, understreger sagens grovhed, og at kongen udpeger en anden til at beklæde landsdommerens sæde under selve retssagen, sikrer en upartisk behandling, da den forurettede dommer selvsagt ikke selv kunne dømme i sin egen sag.

Resumé

Frederik II befaler den 13. september 1583 Henrik Brahe at lade Morten Pedersen tiltale for gentagne overtrædelser af tingfreden, herunder overfald paa og grove skældsord mod landsdommeren under tinget, ved herreds- eller bything og siden landsting, hvor en anden end den forurettede landsdommer skal beklæde dommersædet i sagen.

Side nr. 493

Dokument Nr. 338

1583. 13 Septbr. Tiltale for overdreven Bjergeløn.

Fredr. II. Da Henrich Brahe har andraget, at for no= gen Tid siden er en Skipper Jann Jannsen af Embden, ladet med Rug og Prydsing, indstrandet for Nexø, og Borgemesterne og Borgerne have ikke villet bjerge, uden de fik det Halve af den bjergede Rug i Bjergeløn, hvilket er imod Søretten og den Forordning, derpaa gjort er, og paa det at Andre deraf kunne tage Exempel og Afsky, sig sligt at entholde, saa befales det Peder Hansen til Simlegaard, Landsdommer, Jens Kofod til Kjendegaard, Christen Clausen til Hallegaard og Bent Hansen til Ellingsgaard, „wore vndersotte

paa wort Land Borringholm", at kalde Henr. Brahe og Borgemestere og Bor= gere i Nexø for dem, og domme deri hvad Ret er etc.

(Skaanske Tegn. I. 343. b.)

Historisk kommentar

Sagen om bjergeløn ved Nexø drejer sig om et grundlæggende søretligt princip: naar et skib strander og dets last bjerges, har bjergerne krav paa en rimelig bjergeløn, men ikke paa en vilkaarlig eller overdreven andel af godset. Her havde borgerne i Nexø nægtet at bjerge den strandede skipper Jan Jansens rug- og gryn-ladning, medmindre de fik halvdelen af det bjergede gods — en fordring, der stred baade mod søretten og en udtrykkelig forordning herom. Kongens nedsættelse af en kommission bestaaende af landsdommeren og tre lokale herremænd til at afgøre sagen og statuere et eksempel viser den vægt, søfartssikkerheden og handelsretfærdigheden tillagdes: Bornholms position midt i Østersøen gjorde strandinger og bjergning til et hyppigt og økonomisk betydningsfuldt anliggende, hvor misbrug skulle forhindres for ikke at afskrække søfarende fra at søge nødhavn ved øen.

Resumé

Frederik II befaler den 13. september 1583 landsdommer Peder Hansen og tre andre bornholmske herremænd at kalde Henrik Brahe samt Nexøs borgemestre og borgere for sig og dømme i sagen om, at Nexø-borgerne ved bjergningen af skipper Jan Jansens strandede ladning havde krævet halvdelen af godset i bjergeløn, imod søretten og gældende forordning.

Dokument Nr. 339

1583. 14 Septbr. Om Tiendebedelser.

Vii Frederich etc. Kongen har erfaret, at Bønderne paa Bornholm „icke christeligen och tillbørligen tiender, . . . saa der medt meget wbilligen handlis, att vnderthiiden gansche lii= dett aff samme Thiende, effter huer sitt goede Tyche och willie fremkommer." Han befaler, at de herefter skulle rette dem efter „rettferdeligen att thiende", som Ordinantsen og Recessen inde= holder, saafremt de ikke ville lide Tiltale og Straf m. m.

(Efter en Afskrift i Diplom. i Geh. Arch.)

Historisk kommentar

Regesten omhandler tiendesvig paa Bornholm: bønderne ydede ikke deres kirketiende „kristeligt og tilbørligt", men lod den enkeltes eget forgodtbefindende afgjøre, hvor meget der blev ydet, saa kirken undertiden fik ganske lidet. Kongen paalægger dem herefter at tiende retfærdeligt i overensstemmelse med kirkeordinansen og recessen, under trussel om tiltale og straf. Sagen viser en side af det lutherske kirkevæsens økonomiske grundlag, som ogsaa paa Bornholm var afhængigt af, at befolkningen overholdt sine tiendeforpligtelser, og føjer sig til de øvrige eksempler paa gejstlige indtægtsspørgsmaal i denne del af samlingen (jf. Dokument 316 og 333 om præstegaarde og -skove).

Resumé

Frederik II paalægger den 14. september 1583 Bornholms bønder herefter at yde deres kirketiende retfærdigt og i overensstemmelse med ordinansen og recessen, da de hidtil havde ydet den vilkaarligt og undertiden alt for sparsomt, under trussel om tiltale og straf.

Dokument Nr. 340

1584. 21 Marts. Til Landsdommeren at kjende paa, hvem der skal være Ejer til en Gaard, der er frakommen den formentlige Ejerinde i hendes umyndige Aar.

Peder Hansen, Landsdommer paa Borringholm, fik Kong. Maitt. Breff, att hand schulle endeligen dømme Bodell Jens= datter og hindis Widderpart emellom, om en gaard.
Frederich etc. W. G. t. Wiid att thenne breffuiserske Bodell Jensdatter haffuer wnderdanigst till Oß suppliceritt,

---

Side nr. 494

giffuendis tilkiente, huorledis hindis federne gaard er formedelst nogen forhandling aff hindis Fadersøster, wed naffn Signe, Hans Espernes, wbi hindis wmyndige aar pantsatt till en wid Naffn Zep Hantzen, och att en wid naffn Pouell Kofod, som fik forne Zep Hantzens Datter, och nu epther hannem, hans Søn Espern Kofod sig siden samme gaard til Eyendom haffuer tilholdt, och therpaa fremlegge ett Sognewinde, som the haffue paa heffdt paa samme gaard, och en herritsthings Dom, som forne Pouel Kofod epther samme thingswinde emod en wb= arffuinge forhuerfuit haffuer, och ther hun samme Sag for thig haffuer indstefnnt wbi Rette, skall thu haffue giffuit then= nom thend Affscheed, attu eptherdj Herritsfogden icke haffuer werit tiltballi, emeden hand leffde, haffuer thu icke wist att stede windisbyrd emod hans Dom, saa och epterthj Sueder Ketting og en wid Naffn Jacob Morthentzen, som schulle haffue werit en Adelsmand, samme Herritsthingsdom befeglit haffuer, thennom induist for theris tilborlig Dommere. Huoremod forne Bodell Jensdatter mener, att eptherdj hun haffuer neritt wmyndig och wdenlandtz, ther bemelte windisz= byrd om heffdt er thagit, og forne Dom wdgiffuett, og icke hun eller nogen, paa hindis wegne, ere stefnnt eller kalditt thertill, ther samme windisbyrd och Dom er wdgiffuen, men bemelthe windisbyrd ere thagne og Dommen forhuerffuet emod en wdarffuinge, som ingen Deell eller rett haffde wbi samme gaard, mener hun forne Dom icke att burde eller kunde hindre hindis Rett. Saa och eptherdj att Sueder Ketting og Jacob Morthentzen forne Dom icke som Dommere, men till windisz= byrd, befeglit haffue, mener hun for samme theris forsegling thig icke att kunde med Rette wndsla, therom att domme, then= nom og icke saa høgt befriit, atthu jo motte were Dommere therudinden. Och eptherdj att thet alle schulle vere witterligt, att forne gaard schulle haffue tilhørt hindis foreldre, og hun mener sig att kunde giøre beuisligt, att thend er thennom fra forpantthet, og icke hindis wederpart nogen Stiødebreff eller lofflig atkom therpaa haffuer fremlagt, haffuer hun wnderdanigst weritt begerendis att maa bliffue therudinden forhjolpen till Dom och

---

Side nr. 495

Rett, eptherfom thu aff hoeßliggende Suplicatz ydermete haffuer att forfare. Tha eptherdj thend Dom, som wbgangen er om samme gaard, icke er giort och giffuit emellem hinde eller nogen paa hindis wegne och hindis wedderpart, men mellom thennom och en wdarffuinge, som ingen rett haffde till samme gaard, og icke hun eller nogen paa hindis wegne ere till samme Dom louglig steffnit eller kalditt, eller thend hinde j nogre maade anrørendis, saa thend kunde hindre hindis Rett og tilihalle, huis hun beuise kand thet att were pant, bede wij thig och wille, atthu indstoffner hinde og hindis wederpart for thig wbi rette, med huis windisbyrd, adkompstbreffue eller andre breffue och beuisning, the wbi samme Sag emod huerandre haffuer, og therepther endeligen dømmer thennom emellom, huem samme gaard endelig bør att niude og beholde. Och huis thu wbi saa maade therom dømmendis og for Rett affsigendis worder, att thu thett giffuer clarligen fra thig beschreffuit, som thu wildt ansuare for Gud och were befiendt for oß, forhielpendis begge parther att wederfaris huis therudinden loug og Rett er. Thermed scheer etc. Actum Hadersleff thend 21 Martii Aar etc. MDLXXXiiij.

(Sk. Tegn. I. 356.)

Oversættelse

...ret, eftersom du af hosliggende suplikats ydermere har at forfare. Da eftersom den dom, som er udgangen om samme gaard, ikke er gjort og givet mellem hende eller nogen paa hendes vegne og hendes vederpart, men mellem dem og en udarving, som ingen ret havde til samme gaard, og hverken hun eller nogen paa hendes vegne er til samme dom lovligt stævnet eller kaldet, eller den hende paa nogen maade angaaende, saa den kunne hindre hendes ret og tilhold, hvad hun bevise kan det at være pant, beder vi dig og ville, at du indstævner hende og hendes vederpart for dig i rette, med hvad vidnesbyrd, adkomstbreve eller andre breve og bevisning, de i samme sag mod hverandre har, og derefter endeligen dømmer dem imellem, hvem samme gaard endelig bør nyde og beholde. Og hvad du paa saa maade derom dømmende og for ret afsigende vorder, at du det giver klarligen fra dig beskrevet, som du vil ansvare for Gud og være bekjendt for os, forhjælpende begge parter at vederfares, hvad derudinden lov og ret er. Dermed sker etc. Givet paa Haderslev den 21. marts 1584.

Historisk kommentar

Sagen om Bodel Jensdatters fædrenegaard er et indviklet arveretligt spørgsmaal, der strækker sig over flere generationer: gaarden var i hendes umyndige aar blevet pantsat af hendes fastersøster til en Jep Hansen, hvorefter den gennem yderligere overdragelser var endt hos Espern Kofod, der havde skaffet sig en herredstingsdom til støtte for sin ret, dels paa grundlag af sognevidne om hævd, dels ved en dom afsagt mod en udarving uden reel ret i sagen, mens hverken Bodel Jensdatter eller nogen paa hendes vegne var blevet stævnet. Landsdommer Peder Hansen havde tøvet med at afgøre sagen, dels fordi herredsfogeden, der havde medvirket til vidnesbyrdet, ikke længere kunne indkaldes, dels fordi to af dem, der havde beseglet tingsdommen — deriblandt den tidligere lensmand Schweder Ketting — nu skulle dømme i egen sag. Kongens brev fastslaar, at landsdommeren er forpligtet til at afsige endelig dom uanset disse indvendinger, og at afgørelsen skal begrundes klart og skriftligt, saa parterne kan faa den ret, loven tilsiger. Sagen belyser de langvarige komplikationer, som periodens uformelle pantsætnings- og hævdspraksis kunne skabe i arvesager, og viser igen Schweder Kettings navn optræde i en tvist om ejendomsret paa Bornholm, denne gang som beseglende vidne snarere end part.

Resumé

Frederik II befaler den 21. marts 1584 landsdommer Peder Hansen at stævne Bodel Jensdatter og hendes modpart for retten med alt vidnesbyrd og adkomstbreve i sagen om hendes fædrenegaard — som var pantsat i hendes umyndige aar og siden tilfaldet Espern Kofod ved en dom afsagt uden hendes stævning — og endelig dømme, hvem gaarden retteligen tilhører, samt give parterne skriftlig, begrundet dom.

Dokument Nr. 341

1584. 20 Juli. Prinds Christians (IV.) Hyldning i Lund.

1584. 27 Februar. Præstestanden.
Fuldmagt at hylde Hertug Christian i Lund den 20 Juli næstkommende, udstædt af Provsten Hans Andersen, Sognepræst til Østermarie Kirke, og alle Præsterne, paa deres Vegne samtlig, for Hr. Nigels Tøgersø til Aakirke, og Hr. Laurs Nielt til Clemmitzkirke med Hr. Mogens Bancke til Jeplkirke*) „paa mine Hans Andersens provstes, (som formiddelst min alderdoms skrøbeligheden ikke selv komme kand), vegne." De

*) *Er formodentlig den samme som Pag. 194 foran nævnes Predicant tor Aakndt vnd gesworen landtskryver. Han er i al Fald bekjendt som Psalmedigter, om jeg ikke feiler.*

Side nr. 496

havde taget denne Beslutning efter andægtig Bøn og Sang i Aakirke.
(Underskrevet egenhændigt af): Hans Anderß provest. Mogens Bancke til Jbøkirke. Oluff Annderßsen til S. Bodels Kirke. Matts Raffn til St. Pouls Kirke. Hans Hendrikßsen til St. Peders Kirke. Niels Thøgerß til Aakirke. Joen Pederß til S. Nicolai Kirke. Oluff Lauritzson til Bestre Marie Kirke. Niels Bertilßsen til St. Knuds Kirke. Peder Christenßson til Rødne Kirke. Jens Winther til Alle Helgens Kirke. Lauritz Nielßon til St. Clemmitz Kirke. Knud Hansßsen til St. Mi= caelis Kirke. Jngwordt Christenßsen til St. Olai Kirke. Niels Rasmusßenn til S. Andreæ Kirke. Matz Rasmuszen til S. Lauritz Kircke.

(Orig. paa Pap. med 16 Segl paatrykte i Geh. Arch. Hylb. 47. Skab. 4. Nr. 47.)
1584. 3—5 Juli. Borgerstanden.
Borgemester, Raad og menige Borgere i Nexø sende til Hyldingen: Anders Degenn Borgemester, Lauritz Smidt, og Hans Lauritzen, Raadmænd.
Rønne sender: Michel Herttuig, Esbern Ko= sod og Claus Ramitz, Raadmænd.
Aakirkeby: Esbern Nielsen, Borgemester, Peder Madsen og Rasmus Seffrensen, Raadmænd.
Hasle: Peder Rømmer, Borgemester, Ole Jørgensen og Mads Høg, Raadmænd.
Svaneke: Anders Guldsmed, Borgemester, Jep Matzen og Jep Knap, Raadmænd.

(Orig. Fuldmagter paa Papir i Geh. Arch. Skab 4. Nr. 47.)
1584. 2—7 Juli. Bondestanden.
Menige Bønder og Almue i Nørreherred befuldmægtige Anders Nielßen, Herredsfoged; Tommis Mogenüßenn, Esbern Claußenn i Klemmidsker Sogn; Kull Nielßenn, Frennde Mo= gennßenn i

Rødsker Sognn; Hanns Michelßenn, Lauritz Jennßenn i Delster Sogn; Peder Hantzen, Remmer Jensen i

---

Side nr. 497

Røe Sogn, til paa alles Vegne at møde i Lund den 20 Juli at hylde Hertug Christian.
Menige Bønder og Almue i Østerherred befuldmægtige Laurits Bendzen, Herredsfoged; Hans Jensen, Mogens Bend= zen, Hans Persen i Laurskier Sogn; Mogens Jpøsenn, Jens Hansen, Per Andersen i Østremarker; Hans Koller, Lauridz Claussønn i Jpster Sogn, til paa Samtliges Vegne af Øster= herred at hylde Prinds Christian den 20 Juli i Lund.
Menige Bønder og Almue i Sønderherred bemyndige Knud Pedersen, Herredsfoged; Peder Hansen, Torben Pedersen i Boelsker, Laasse Hansen, Jens Matzen i Poulsker; Matz Oluffsen, Jens Andersen i Pedersker; Peder Ibsen, Peder Munk i Ockersogn, til den 20 Juli at hylde Prinds Christian i Lund.
Menige Bønder og Almue i Vesterherred bemyndige Ras= mus Lauritzen, Herredsfoged; Oluf Hansen, Jørgen Andersen i Niclausker Sogn; Laurits Pedersøn, Hans Jensen i Vester= mark Sogn; Niels Skredder, Oluff Rasmussen i Knudsker Sogn; Peder Hantzen og Jens Pedersenn i Rutker Sogn, at møde i Lund og hylde Prinds Christian.

(Efter 4 Originaler paa Papir, hver med sit Herreds Segl paatrykt.)

Oversættelse

...(fra Rø sogn), for paa alles vegne at møde i Lund den 20. juli for at hylde hertug Christian.
Menige bønder og almue i Østerherred befuldmægtiger herredsfogeden samt to mænd fra hvert sogn i herredet til paa alles vegne at hylde prins Christian den 20. juli i Lund.
Menige bønder og almue i Sønderherred bemyndiger paa samme vis herredsfogeden og to mænd fra hvert sogn til at hylde prins Christian den 20. juli i Lund.
Menige bønder og almue i Vesterherred bemyndiger ligeledes herredsfogeden og to mænd fra hvert sogn til at møde i Lund og hylde prins Christian.

Historisk kommentar

Dokument 341 samler de fire stænders (gejstlighedens, borgerskabets, bondestandens fordelt paa fire herreder) fuldmagter til den bornholmske deputation, der i juli 1584 rejste til Lund for at hylde den unge prins Christian — den senere Christian IV — som tronfølger, i overensstemmelse med tidens praksis, hvor undersaatterne i de enkelte len aflagde troskabsed til den udpegede arving. Listerne over provster, sognepræster, borgemestre, raadmænd og bondedeputerede fra hvert herred giver et sjældent og detaljeret indblik i Bornholms gejstlige og verdslige embedsstruktur i 1584: samtlige sytten sognekirker er repræsenteret ved navn, de fem købstæder (Nexø, Rønne, Aakirkeby, Hasle, Svaneke) sender hver deres borgemester og raadmænd, og de fire herreder (Nørre-, Øster-, Sønder- og Vesterherred) sender hver deres herredsfoged og udvalgte bondemænd fra sognene. Hyldingen i Lund den 20. juli 1584 var en del af den brede, rigsdækkende hyldingsproces, hvorved den unge prins formelt blev anerkendt som tronarving af alle stænder i de enkelte landsdele, og dokumentet viser, hvordan Bornholm som len fuldt ud var integreret i denne rigsomspændende ceremoni, blot faa aar efter overtagelsen fra Lybek.

Resumé

Dette dokument samler fuldmagterne fra Bornholms gejstlighed (udstedt 27. februar 1584), borgerskab (3.-5. juli) og bondestand i de fire herreder (2.-7. juli) til den deputation, der den 20. juli 1584 i Lund hyldede prins Christian (senere Christian IV) som tronfølger, med navngivne repræsentanter for samtlige sognekirker, købstæder og herreder paa øen.

Dokument Nr. 342

1585. 23 Septbr. Forløftesmandene tiltalte for de Sager, der vare imod Den, de havde indestaaet for at skulle blive tilstede.

Fr. II. Henr. Brahe havde berettet, at en ved Navn Morten Pedersen (Pag. 492), som for nogen sin Forseelse „war behegthit therpaa Slottett", og var undkommen mod Forløfte af hans Broder og Svoger Hans Pedersen og Hans Simensen, imod at indstille sig til en fastsat Tid, der nu for længe siden var udløben, uden at han var fremkommen. Det befales derfor H. Brahe at tiltale Forløftesmændene for „alle the Sager och

---

Side nr. 498

Beskylding, som J paa wore wegne haffue thil forne Morthen Pettherssen, og thage Dom therpaa." Dat. Andvorskov.

(Sk. Tegn. I. 424. b.)

Historisk kommentar

Dette dokument knytter sig direkte til sagen om Morten Pedersens brud paa tingfreden (Dokument 337): efter at være undveget fra Hammershus, hvor han sad fængslet for sin forseelse, var han sluppet fri mod løfte fra sin broder og svoger, Hans Pedersen og Hans Simensen, om at han skulle indfinde sig igjen inden en fastsat frist. Da fristen længe var udløbet, uden at Morten Pedersen var vendt tilbage, befales Henrik Brahe at rejse tiltale mod løftesmændene for alle de sager, de paa hans vegne havde indestaaet for, og faa dom derover. Sagen illustrerer den personlige kautionsordning (forløfte), hvorved private borgede for en anholdts fremmøde, og de retlige konsekvenser, naar en saadan kaution blev misligholdt — et vigtigt retsinstrument i en tid uden fast politi- eller fængselsvæsen.

Resumé

Frederik II befaler den 23. september 1585 Henrik Brahe at tiltale løftesmændene Hans Pedersen og Hans Simensen og lade dem dømme, fordi den flygtede Morten Pedersen, som de havde forlovet mod fremmøde til en fastsat frist, fortsat udeblev.

Dokument Nr. 343

1586. Uddrag af Lehnets Regnskab.

Hendrick Brahes Regenschaff offuer Hammershuß paa Borringholm fran Philippi Jacobi Dag 1585 thill Philippi Jacobi Dag Ao. 1586.
Inndtegt pennge før Sagefaldtt.
(Et helt Aars Sagefald.)
Annammet aff Jep Esbørsenn ij Laurschersogenn, før hanns egenn thieniftepige, hand belaa ¼C Daller. Aff Esbørn Hin= driksenn ibid., før hand slo enn anden Dreng, i½ Daller. Aff Esbørnn Kub ibid., før hanns høstru haffde stollit ij schipper Mell fran Laridss Bendzen, xx Daller. Aff Hans Klausß ibid., før hand slo Oluff Skoufffugidtt . . . . . Aff Per Lau= risß ibid., før nogit kornn, hand tog fran Oluff Hansenn, xx Daller. Aff Claus Mogensß ibid., før wlouff skoufhugge, hand hug ij Peder Oris skouffue, x Daller. Aff Rasmus Nielsenn ibid., før hand slo Ødber Pedersens Dreng, i½ Dal= ler. Aff Ødber Pedersen ibid., før i stocke Jord, hand fick louff ab indlegge, ij Daller. Aff Anders Runge ibid., før hand slo Niels Thruidzenns Drenng, i Daller. Aff Hans Kierstensfenn ibid., før hand slo en gaardmand, ii½ Daller. Aff Per Jpsenn vbj Østermarksogn, før hand loed nogle bønder pante wlouffligenn, xx Daller. Aff Wruest Pedersßenn ibid., før en hest, som løb i Dreng ishiell, ij Daller. Aff Jep Persenn ij Gudium, før ett reff hand tog aff bifugebens gaar, i½ Daller. Aff Anders Jenß ij Melstett, før hand slo Jens Hanß ibid., i½ Daller. Aff i quinde i liudsegardenn, før en gaas, hun mistog fran Peder Jude wbj Aarsdaall, iij Mark. Aff Jørgen Schomager ij Suanecke før enn pige hannd belaa, vj Daller. Aff Jens Christofferßenn ibid., før hannd slo Truis ibid., i½ Daller. Aff Rasmus Andersß ibid., før hand wor mett oc slo Truiis, i½ Daller. Aff Anders Mogensenn ibid.,

---

Side nr. 499

før ett reff, hand tog fraa Rasmus Skomager, v Daller. Aff Mogens Hanß ij Boelschersogn oc Niels Krog ibid., før nogen Rug de toge wstellig Biergeløn forre, xL Daller. Aff Matz Smidt ibid., før hand slo Rasmus Jørgensens Dreng, iij Mk. Aff Jep Andersenn ibid., før i stocke iord, hand tog ind ij Libesse thidtt, v Daller. Aff Oluff Jpsenn ibid., før i stocke iord hand fick louff ab indlegge i½ Daller. Aff Pouell Hansen, før hand slo Kirstine, Mogens Deienns ij Aakirkeby, ij Daller. Aff Jørgenn Perßenn ibid., før hand brød Kirstine, Mogenns Deiens, Der op i Aakirkeby, v Daller. Aff Pouell Hansen ibid., før i støcke Jord, som Rasmus Kuesoedh haffde indtaget ij de Lubiskis thidt, v Daller. Aff Mogens Laurisß ibid., før hannd slo Anders Persenn i½ Daller. Aff Anders Schomager ibid., før enn pige hand belaa ix Mk. Aff Hans Matzen ibid., før hand slo enn Drenng, i½ Daller. Aff Jep Mortensß ibid., før hand slo And. Perßß, i Daller. Aff Hans Persen ibid., for en pige hand belaa, ix Mk. Aff Per Rasmusßenn ibid., før en pige hand belaa, v Daller. Aff Per Munck ibid., før sen mølle, hand stemmitt midtt wanditt paa Hans Monsens grund, vj Daller. Jens Hansß ij Aakierckeby, før itt falsk windisbird, hand wandtt mett Hans Perßenn ij Rødskersogn, xx Daller. Aff Oluff Slett ij Aakersogenn, for nogen ord hand funde icke giøre bewisligtt, i½ Daller. Aff Hanns Persen ij Nilausfersognn, før wlouffligt stoufhugge, iiij Daller. Aff Niels Laasen ij Nexøer sogn før wlouffligt stouffhugge, v Dal= ler. Aff Jep Persenn ij Westermarksogn, før hand gaff i faar och schulle haffue giffuitt ij Lamb, v Daller. Aff Niels Mortensenn ij Nilaufsersognn, før hand gaff icke syn stadt, som iorbogen formelder, v Daller. Aff Per Esbørnß ij Wester= marckfogenn, før hand offuirfald Hendrich Brahe och landz= dommerenn mett wnettige ord inden landzthing, ijC Daller. Aff Morttenn Frendesenn ij Rønde, før hand slo Karsten Pe= tersen, iiij Daller. Aff Niels Jorgensen ibid., før hand slo Jep Hald, ij Daller. Aff Karsten Petersen, før hand slo Morten Frendeßß i Rønde, ij Daller. Aff Jep Libenn i Rønde, før hannd slo Per Jpsenn ibid., ij Daller. Aff Hans Sabell

---

Side nr. 500

ibid., før hand slo Hanns Kuesodh ibid., i½ Daller. Aff Las Pouelsenn ij Arnagge, før hand slo Niels Jude ibid., i Daller. Aff Mortten Morttensenn før hand slo Niels Jude ibid., i Dal= ler. Aff Lauridz Clemidzenn ij Nockersogen, før hand sloes i Kierckenn, v Daller. Aff Jens Nielsens sønn ij Knudscher= sogn før hand slo Lauritz Clemidzßenn, vj Daller. Aff An= derß Persß ij Knudscher sogen, før hand slo Jørgen Persenn, v Daller. Aff Per Hansenn ij Delschersogn, før hannd slo Hans Pouilsen ibid., ij Daller. Aff Las Andersenn ij Klem= mindsersogn, før en Locke, hannd laa ind vdenn forlouff, vij Daller. Aff Jørgenn Perßenn ij Delskersogn, før hanns Sønn laa ij Ketterij mett faderens søsterdotter, iij½C Daller. Aff Peder Skredder ij Thringe, før enn falsker eed, hand suor mett Jørgen Persenns sønn, xxx Daller. Aff Hans Hollennder ij Spillingemølle ij Røø sogn, før enn falsser eed, hand suor mett Jørgen Persens Søn, xxx Daller. Aff Jens Lau= risß ij Klemidschersogn, før enn pige hand belaa, vi Daller. Aff Matz Persenn ij Klemidsser sogn før hand slo enn Dreng, ij Daller. Aff Per Hansenn ij Delscherfsogn, før enn pige hand bela, som thiente hans fader ij Rødscherfsogn, ix Mk. Aff Per Hansenn ij Delschersogenn, før hand slo Hans Pouelsenn ibid., ij Daller. Aff Michell Laurisenns sønn ij Røø sogn, før en pige hand belaa, iij Daller.
Summa Summarum ixCtxxxiii½ Daller i ort.*)
(I Marginen): Forgangen Aar vCtLxij Daller.
For Hosbondhold à 1 Daler i alt x Daler.
(I Marginen): Forgangen Aar 15 Daler og toges da og 1 Daler af hver Person.

**) 1621—22. Uddtog af Bornholms Regnskab. Niels Munk i Aakirsogn afftingedt for hans Brud gick thill Kirche smyckedt och med Krone paa, dog hun wor frugtsommeligen, giffuedt LXV Rixdlr.*

Niels Olufffßen i Nykirsogen afftingedt for hanns brud gick smy= ckedt thill Kirche, med Crone paa, och var megit frugtsommelig, giffuedt L Rixdlr.

7 Mand betalte samme Aar Bøder for Leiermaal, den ene af disse

Dokument Nr. 343 (fortsat)

Side nr. 501

(fortsat fra fodnote til Nr. 343, side 500): ...for at have belligget Kaaße Laurißens Fæstemø xx Rdlr. og Fæstemøen vj Rdlr. (Rentek. Arch.)
Indtægt for Drifft:
„For et skiub"*) eller Driffte-skiud, Føll, Griis, Hest, So, Kalv" etc. toges fra ij Mk. til ii½ Daler, i det Hele var Indtægten xviij Daller i Mk. vj ß.
(I Marginen): Forgangen Aar v½ Daler vj ß.
For Føreloff:
4 Mænd betalte hver 1 Daler, den ene for Førelov fra Jurisdixen til et Skattebo.**)
For Gaardfæstning:
„Aff Laurids Bundsen i Perkser sognn till stedzmaall, før hand leiede sinn gaard igen, før hand haffde foret(?) før Her Hans ibid. paa sin Jord, xv Daller."

Af 5 Gaarde i Ipsker betaltes 3 à 8 Daler, af 2 hver 10 Daler og „Rasmus Laasen ij Ipschersognn thill stedzmaall aff Brendisgardenn Lx Daller."***)
„Summarum iC xix Daller."
(I Marginen): „War forgangen Aar Lxv Daler."
„Summarum af det Uvisse: iMLxxxxij Daller ii½ ort", hvoraf Henr. Brahe faaer Halvdelen, Kongen Halvdelen.
Henrich Brahe fylder paa forrige Aars Regnskab:
„iMLix Daller xj½ ß., før gick. Selff i½ Lodtt, Tagstehenn xiii½M. Murstehenn i½C. Saffuedeller vi½ Tylte v Deller."
Henrich Brahes affgifft før thenn wisse Jndkomst till Ha= mershus, mett thett guodtz, som Konng. Matt. fick aff Peder Oris Arffuinge og Erick Hardenberg er i½M Daller."
Kongen tilkommer saaledes ialt iijM iC v Daler, i½ ort, vi½ ß. før gick. Solv i½ Lod etc.

*) *I Marginen er tilføiet den Forklaring, at Skjub og Driffte-Skjudt er det samme som Hoppe eller Øg.*

**) *„Foreloff" er Tilladelse til at flytte fra et Sted til et andet.*

***) *Der maa dette Aar have herrsket Smitsot i Ibskersogn, eller der maa have været nogen anden særdeles Foranledning til de mange nye Stedsmaal i dette Sogn, fremfor i de øvrige.*

Side nr. 502

Paa dette Regnskab, hvorfra droges en Del Udgifter, blev Henr. Brahe skyldig 2000 Daler at betale til Michelsdag 86.
Paa Restancen for den til Paaske 1580 udskrevne Madskat anvistes 300 Daler til Silvester Francke, hvorfor findes en Qvittering fra denne paa Dansk, og undertegnet med „egen handt". Han kalder denne Sum hans Capteins Gage.
„Udgiftt" . . . . .
„Affquiteris aarligenn før enn gaard vbi Klemidsfer sognn, ved naffn Kraßhaffue, som Konng. Maist. haffuer forlenet Christen Klausenn til Halegaardt therpaa landett, effther hanns Maist. Breffues ludelse aff Jordbogen, giffuer aarligenn Biug i tonne, Haffre ij ton., Hønns ij, Gieß i, Negeldit iiij ß., Kullepenge v½ Alb., Skatteved iiij Les. (I Marginen: findis i forgannenn Aars Regnskab att were anslagen i pen= binge for v½ Dl. vj ß. før gick), Høø ij Les, furgestingsmør i pund; Sfuresmør iiij½ pund; (Alt anslaaet til:) vj Dr. i½ Mk. i½ ß. i Alb. Forlehnet ad gratiam."
Der bygtes bette Aar en ny „peiestue" og en Kornlade.
J „Kostgield" gaves en Tømmermand 4 ß. daglig, lige= ledes til dem, der bare Kalk og Sten. En Murmester fik 8 ß., ligesaa en anden Tømmermand.

(Udtog af Orig. i Rentek. Arch.)

Oversættelse

Indtægt for drift: For et „skjæb" eller drivekvæg — føl, gris, hest, so, kalv — o. s. v. toges fra 2 mark til 2½ daler; i det hele var indtægten 18 daler, 1 mark, 6 skilling. Sidste aar 5½ daler, 6 skilling.
For forlov: fire mænd betalte hver 1 daler, den ene for forlov fra jurisdiktionen til et skattebo.

For gaardfæstning: af Laurids Bundsen i Pedersker sogn, til stedsmaal, fordi han lejede sin gaard igen, efter han havde forbrudt den, for hr. Hans sammesteds paa sin jord, 15 daler. Af fem gaarde i Ibsker betaltes tre for 8 daler hver, af to hver 10 daler, og Rasmus Laasen i Ibsker sogn til stedsmaal af Brendegaarden 60 daler. Summa: 119 daler. Sidste aar 65 daler.
Summa af det uvisse: 1092 daler, 2½ ort, hvoraf Henrik Brahe faar halvdelen, kongen halvdelen.
Henrik Brahe krediteres paa forrige aars regnskab: 1059 daler, 11½ skilling for gæk (korn); selv 1½ lod, tagsten 13½ tusind, mursten 1½ hundrede, savfjæle 6½ tylvt, 5 deller.
Henrik Brahes afgift for den visse indkomst til Hammershus, med det gods, som Kongl. Majestæt fik af Peder Ores arvinger og Erik Hardenberg, er 1500 daler.
Kongen tilkommer saaledes i alt 3105 daler, 1½ ort, 6½ skilling for gæk. Sølv 1½ lod o. s. v.
Paa dette regnskab, hvorfra droges en del udgifter, blev Henrik Brahe skyldig 2000 daler at betale til Mikkelsdag (86).
Paa restancen for den til paaske 1580 udskrevne madskat anvistes 300 daler til Sylvester Francke, hvorfor der findes en kvittering fra denne paa dansk, undertegnet med „egen haand". Han kalder denne sum sin kaptajnsgage.
Udgift: . . . .
Afkvitteres aarligt for en gaard i Klemensker sogn, ved navn Krashave, som Kongl. Majestæt har forlenet Christen Clausen til Hallegaard derpaa landet med, efter hans Majestæts brevs ordlyd i jordebogen: giver aarligt byg en tønde, havre to tønder, høns to, gæs en, nagletid fire skilling, kulpenge fem og en halv album, skatteved fire læs (sidste aar anslaaet i penge til 5½ daler, 6 skilling for gæk), hø to læs, forsørgersmør et pund, syrnet smør 4½ pund (alt anslaaet til seks daler, halvanden mark, halv skilling, en album). Forlenet af naade.
Dette aar byggedes en ny „bryggerstue" og en kornlade.
I kostpenge gaves en tømmermand 4 skilling daglig, ligeledes til dem, der bar kalk og sten. En murmester fik 8 skilling, ligesaa en anden tømmermand.

Historisk kommentar

Uddraget af Henrik Brahes regnskab over Hammershus for regnskabsaaret 1585-86 giver et sjældent detaljeret indblik i lenets samlede økonomi: de faste indtægtsposter (sagefald, driftindtægter, forlovspenge, gaardfæstningsafgifter) opgøres nøje til øre og skilling, og suppleres med opgørelser over „det uvisse" (variable indtægter, her over 1000 daler), Henrik Brahes egen kredit fra foregaaende aars regnskab i naturalier (tagsten, mursten, savfjæle), samt hans faste afgift for den visse indkomst — forhøjet, fordi lenet nu omfattede det gods, der var tilfaldet kronen fra Peder Ores arvinger og Erik Hardenberg (jf. Dokument 310 og 312). Kongens samlede tilgodehavende for aaret opgøres til over 3100 daler, hvoraf Henrik Brahe endte med at skylde 2000 daler, som skulle betales til mikkelsdag 1586 — et betydeligt beløb, der viser, hvor stramt lensregnskabet blev ført, og hvor stor en økonomisk byrde lensmandsposten kunne indebære. Særligt bemærkelsesværdigt er den detaljerede opgørelse over Christen Clausens afgift af Krashave (jf. Dokument 326-327), der viser, hvordan selv en enkelt, tidligere omtvistet gaards ydelser blev nøje registreret i jordebogen. Regnskabet afsluttes med oplysninger om aarets byggeaktivitet paa slottet — en ny bryggerstue og kornlade — samt de daglige lønninger til tømmermænd, murmestre og bærere, hvilket giver et konkret billede af datidens haandværkerlønninger paa Bornholm. Rørdams tre fodnoter til det foregaaende opklarer periodens fagudtryk (skjæb/drivekvæg, forlov) og bemærker den usædvanligt høje forekomst af nye stedsmaal i Ibsker sogn, som han formoder skyldes en epidemi eller lignende særlig omstændighed.

Resumé

Uddraget af Henrik Brahes regnskab for Hammershus 1585-86 opgør lenets indtægter fra sagefald (over 900 daler), drift, forlov og gaardfæstning, samt det uvisse (over 1000 daler, delt mellem lensmand og konge); Henrik Brahe krediteres for naturalieydelser fra foregaaende aar, men skylder efter afgiften for det tilkomne Peder Ore- og Hardenberg-gods i alt 2000 daler til mikkelsdag 1586; regnskabet oplyser desuden Christen Clausens detaljerede afgift af Krashave samt aarets byggeri af en ny bryggerstue og kornlade paa slottet.

Dokument Nr. 344

1587. 3 April. Syn over Hammershus's Bygning.

Hans Spegel, Gabriel Sparre og Johan Urne fik Befa= ling at reise til Hammershus, for at see og erfare, om der efter en mundtlig Befaling af Kongen var forbygget 300 Da= ler aarligt paa Slottet af Henr. Brahe.*)

(Sk. Tegn. I. 475.)

**) Falck Gøie havde ogsaa Tilladelse til i et Aar at anvende 300 Daler paa Slottets Bygninger.*

Historisk kommentar

Denne regest føjer sig direkte til det foregaaende regnskabsuddrag (Dokument 343), hvor Henrik Brahes byggeaktivitet paa Hammershus — en ny bryggerstue og kornlade — netop var omtalt. Kommissionen paa tre mænd, Hans Spegel, Gabriel Sparre og Johan Ørn, fik til opgave at kontrollere, om lensmanden reelt havde anvendt den mundtligt bevilgede sum paa 300 daler aarligt til slottets bygninger, som han var berettiget til. Fodnoten om, at ogsaa Falck Gøie (Henrik Brahes efterfølger, jf. Dokument 320's fodnote) fik tilsvarende tilladelse, viser, at dette var en fast praksis for de bornholmske lensmænd: en aarlig bygningssum, hvis anvendelse siden skulle synes og kontrolleres af udpegede kommissærer for at sikre, at kronens midler blev brugt efter hensigten.

Resumé

Kongen sender den 3. april 1587 Hans Spegel, Gabriel Sparre og Johan Ørn til Hammershus for at undersøge, om Henrik Brahe har anvendt den mundtligt bevilgede sum paa 300 daler aarligt til slottets bygninger.

Dokument Nr. 345

1587. 13 April. Overdragelse af Lehnet til Falk Gjøe.

Side nr. 503

Fred. II. Fru Lene Tott, Henrich Brahes Efterleverske fik Brev at oplade Falk Gjøe Hammershus Slot etc.*) Dat. Skanderborg 13 April 1587.

(Skaanske Tegn. I. 468.)

**) Peder Hansen, Landsdommer, og Jens Kofod fik under samme Dato et Brev at skulle have flittigt Indseende med hvad Inventarium, der fandtes efter Henr. Brahe, og derover optage en Forretning under deres Signeter. Ligeledes havde de at undersøge hvorledes Skovene vare medfarne, Bygningerne vedligeholdte, Forraad af Skyts og Munition, Jordebøger, Regnskaber m. v.*

Historisk kommentar

Med Henrik Brahes død overgik lenet til hans enke, fru Lene Tott, der fik befaling om at oplade Hammershus Slot til den nye lensmand, Falk Gøye. Fodnoten viser den samme grundige overleveringsprocedure, der er set ved tidligere lensskifter paa Bornholm (jf. Dokument 297 og 319): landsdommeren og en anden betroet mand — her Peder Hansen og Jens Kofod — fik til opgave at føre nøje tilsyn med opgørelsen af inventariet efter den afdøde lensmand og undersøge skovenes tilstand, bygningernes vedligeholdelse samt beholdningen af skyts, munition, jordebøger og regnskaber. Dette bekræfter, at den systematiske overleveringspraksis, der blev etableret ved Bornholms overtagelse fra Lybek i 1576, fortsat var fast procedure ved hvert efterfølgende lensskifte, ogsaa i tilfælde af en lensmands død.

Resumé

Frederik II befaler den 13. april 1587 fru Lene Tott, Henrik Brahes enke, at oplade Hammershus Slot til Falk Gøye; samme dag fik landsdommer Peder Hansen og Jens Kofod befaling om nøje at føre tilsyn med opgørelsen af inventariet, skovenes og bygningernes tilstand samt forraad og regnskaber ved overleveringen.

Dokument Nr. 346

1588. 14 Juli. Qvittering for Oppebørselen.

Frw Leene Thott sich Quittantz paa Affgifften och Regen= schabet aff Hamershußleen:
Wij Christian etc. Giøre Alle witterligt, att Oß Ellstl. Frw Leene Thott thill Wedskioffle, salig Hendrich Brahes Ep= therleffuersche, haffuer nu endeligen giortt Oß guode Rede och Regenschab for forne hendis affgangene hoßbundis Affgifftt aff thend aarlige wiße Jndkompst aff wortt och Kronens slott och Lehen, Hammerßhuß paa Boringholm, saa och for thend wuiße Jndkompst vbj samme Lehen falden er, emedelerthiid hand thett vbj forleening haffde. Sammeledis for thend geistlige Juris= dicts, Catedraticum, och Rommerschud, ther paa landet er oppe= boren, saa og for pendingeschatter og Madschatt ther samme= stedz paa attfielige thiider ere vdgiffne, epther vdgangene Skattebreffs Liudelße, thiszligeste for Thold, Zise och Wrag, som forne hindis Salig hoßbunde therfammestedz haffde oppe= borit, og egien paa wore og Riigens Wegne vdgiffuit, be= regnit fra Philippi Jacobj Dag, Anno 1579, hand forne Slott og Lehen vbj forleening og befalling befom nest epther Oß Ellstl. Mogens Gioe thill Bremmerßwoldh, wor mand og Thienere, og thill Philippi Jacobj Dag Anno 1587, forne frw Lehene Thott epther forbemelthe hindis hoßbundis Dødt og Affgang egien quit bleff og thett mett clare Jnuentario fra

---

Side nr. 504

sig andtuordtt thill oß Ellstl. Falck Gioe thill Stierszehe, wor mand og Thiener, som thermet, egien nu er forlehnt, og bleff hun Oß theraff aldellis inthett schyldig, epther hindis offuergiffne Register, Regenschaffter, Mandtall, Quitantzers og beuißers liudelße, som hun nu fra sig ind vbj wortt Renthe= kammer, thiill Oß Ellstl. Christoffer Walckendorp thill Glorup, wor mand, Raad og Rentemeister, paa wore wegne, lessueritt og andtwordit haffuer, vndthagendis xLi½ Lester, iiij thonder, i fiering Øl, iiij lester i½ thønde brødh, og iv½ gaaßekropper, som hun paa forne hindis hoßbundis Wegne schyldig bleff aff thend Madskatt som wdgaffs ther aff Lehenit Paastedag Anno 1587, som schall were bleffuit surtt, raadet og forderffuit, huilckett wij naadigst hinde epther slig Leylighedt haffuer thil= giffuit og eptherlatt. Thi lade wij nu hermett forne Frw Leene og hindis hoßbunde sampt beggis theris Arffuinger al= delis frij, quitt, og kreffueßløß etc. etc. Giffuit paa wortt Slott Kiøpnehaffn, thend xiiij Dag Julij, Aar 1588.

(Skaanske Regist. Nr. 2. fol. 7. a.)

Oversættelse

Fru Lene Tott, salig Henrik Brahes efterleverske, hendes kvittans paa afgiften og regnskabet af Hammershus len:
Vi Christian etc. Gjøre alle vitterligt, at os elskelige fru Lene Tott til Vedskøvle, salig Henrik Brahes efterleverske, nu endeligen har gjort os god rede og regnskab for hendes afgangne husbonds afgift af den aarlige visse indkomst af vort og kronens slot og len Hammershus paa Bornholm, saavel som for den uvisse indkomst, der i samme len er falden, imedens han det havde i forlening. Ligesaa for den gejstlige jurisdiktion, kateratikum og rumsskud, der paa landet er oppebaaret, saa og for pengeskatter og madskat, der sammesteds paa adskillige tider er udgivet, efter udgangne skattebrevs lydelse, ligesaa for told, sise og vrag, som hendes salig husbond sammesteds havde oppebaaret, og igjen paa vore og rigets vegne udgivet, beregnet fra Filippi Jacobi dag anno 1579, han fornævnte slot og len i forlening og befaling bekom næst efter os elskelige Mogens Gøye til Bremersvold, vor mand og tjener, og til Filippi Jacobi dag anno 1587, fornævnte fru Lene Tott efter forbemeldte hendes husbonds død og afgang igjen kvit blev, og det med klart inventarium fra sig antvordet til os elskelige Falk Gøye til Stierszehe, vor mand og tjener, som dermed, ligeledes, nu er forlenet, og blev hun os deraf aldeles intet skyldig, efter hendes overgivne register, regnskaber, mandtal, kvitteringers og bevisers lydelse, som hun nu fra sig ind i vort rentekammer, til os elskelige Christoffer Valkendorf til Glorup, vor mand, raad og rentemester, paa vore vegne, leveret og antvordet haver, undtagen 41½ læster, 4 tønder, 1 fjerding øl, 4 læster 1½ tønde brød, og 4½ gaaseskrop, som hun paa fornævnte hendes husbonds vegne skyldig blev af den madskat, som udgaves der af lenet paaskedag anno 1587, som skal være blevet surt, raadent og fordærvet, hvilket vi naadigst hende efter saadan lejlighed har tilgivet og efterladt. Derfor lader vi nu hermed fornævnte fru Lene og hendes husbond samt begges deres arvinger aldeles fri, kvit og kravsløs etc. etc. Givet paa vort slot København den 14. juli 1588.

Historisk kommentar

Kvitteringen af 14. juli 1588 afslutter formelt regnskabsaflæggelsen for Henrik Brahes lensperiode paa Hammershus (1579-1587), som fru Lene Tott efter hans død havde ansvaret for at afvikle.

Regnskabet — der byggede paa den type detaljerede opgørelser, som Dokument 343 gav et uddrag af — omfattede baade den visse og uvisse indkomst, den gejstlige jurisdiktion, penge- og madskatter samt told, sise og vrag, og blev afleveret til selveste rentemesteren Christoffer Valkendorf, en af periodens mest fremtrædende embedsmænd i den kongelige centraladministration. Den eneste rest, der ikke kunne gøres fuldt rede for, var en beskeden mængde madskat-korn og øl fra 1587, som var blevet fordærvet, og som kongen eftergav af naade. Dokumentet markerer dermed en ren afslutning paa Brahe-familiens forvaltning af Bornholm og overgangen til den nye lensmand, Falk Gøye, og illustrerer den omhyggelige regnskabskontrol, som den danske krone i stigende grad praktiserede over for sine len i denne periode.

Resumé

Christian IV kvitterer den 14. juli 1588 fru Lene Tott, salig Henrik Brahes enke, for regnskabet af Hammershus len for perioden 1579-1587, som hun har afleveret fuldt ud til rentemester Christoffer Valkendorf, bortset fra en mindre mængde fordærvet madskat-korn og øl fra 1587, som kongen eftergiver; dermed erklæres hun og hendes husbonds arvinger fuldstændigt kvit og fri.

Dokument Nr. 347

1588. 25 August. Om Landsdommer.

Jenß Koefougitt (sic) fik Breff att were Landtzdommer paa Borringholm. Dat. Kiøpnehaffn.

(Skaanske Reg. Nr. 2. fol. 9 a.)

Historisk kommentar

Regesten registrerer landsdommerskiftet paa Bornholm i 1588: Jens Kofod — der allerede kendes fra Dokument 338 og 346 som en af de bornholmske herremænd, kongen betroede opgaver — udnævnes nu til landsdommer, formentlig som afløser for Peder Hansen (jf. Dokument 325, 339-340), hvis embedsperiode dermed synes at være afsluttet omkring dette tidspunkt. Landsdommerembedet var Bornholms øverste retsinstans under lensmanden, og udnævnelsen viser den fortsatte rekruttering af embedsmænd blandt øens egne fremtrædende herremandsslægter.

Resumé

Jens Kofod udnævnes den 25. august 1588 til landsdommer paa Bornholm.

Dokument Nr. 348

1589. 8 Juni. En afsat Præst fik en Gaard til sin Underholdning.

Chr. IV. til Falck Gioe.
Hr. Niels Berthelsen har tilsjendegivet, at han i 32 Aar har været Præst til St. Knuds Kirke paa Bornholm, men da Bønderne tilsidst havde klaget, at de ikke forstode hans Maale, der var svækket af Alderdom, havde han været trængt til at holde Capellan, en Capellan efter en anden, saa= ledes at

han havde Præstegaarden og noget af Renten til sin Underholdning; men nu tilsidst var han bleven skildt ved Præstegaarden, og havde intet at leve af. Han har nu søgt om noget til Underhold, og Kongen vil at han skal

---

Side nr. 505

have Landgilden og Renten af en Gaard under Jurisdixen i Knudsker eller andensteds, og kan Beboeren „udmindes", og an= densteds blive forsørget, da skal han have Gaarden etc.

(Sk. Tegn. II. 38.)

Historisk kommentar

Sagen om Niels Berthelsen, sognepræst ved St. Knuds Kirke i 32 aar, viser en menneskelig side af periodens kirkelige embedsforhold: en aldrende præst, hvis tale var svækket, saa bønderne klagede over ikke at kunne forstaa ham, havde maattet ansætte den ene kapellan efter den anden paa egen bekostning, indtil han til sidst mistede baade præstegaard og indtægt. Kongens løsning — at give ham landgilde og rente af en gaard under jurisdiktionen mod at beboeren om muligt overtales til at flytte og forsørges andetsteds — viser en pragmatisk omsorg for en tro tjenestemand ved embedets afslutning, samtidig med at det respekterer den siddende fæsters rettigheder ved at søge en mindelig løsning snarere end en tvangsflytning. Sagen føjer sig til de øvrige eksempler paa gejstlig forsørgelse i denne del af samlingen (jf. Dokument 316 og 333).

Resumé

Christian IV bevilger den 8. juni 1589 Falk Gøye at skaffe den afsatte, 32 aar tjenende præst ved St. Knuds Kirke, Niels Berthelsen, som havde mistet sin præstegaard og indtægt, landgilde og rente af en gaard under jurisdiktionen i Knudsker eller andetsteds, om muligt ved at overtale den nuværende beboer til at flytte og blive forsørget andetsteds.

Dokument Nr. 349

1589. 26 Novbr. Falk Gjøe forlovet fra Lehnet for en Vinter, og fritaget for en Reise til Skotland med Prindsessen.

De 4 regierende Herrer forlove Falk Gjøe at være hjemme, og borte fra Hammershus denne Vinter til Kyndelmisse næst= kommende, paa hans eget Ansvar. Fremdeles fritage de ham, efter hans Ønske, for at følge Frøken Elisabeth til Skotland, da der er saa meget at varetage paa Hammershus om Som= meren, at han ikke kan være fraværende. Hvad angaaer Byg= ning paa Slottet, da maa dette henstaae til Rigens Raad kom= mer sammen. etc.

(Sk. Tegn. II. 66.)

Historisk kommentar

Dette dokument fra rigets fire regerende herrer — de raader, der under Christian IV's mindreaarighed varetog regeringen — bevilger Falk Gøye orlov fra Hammershus for vinteren 1589-90 samt fritagelse for at ledsage prinsesse Elisabeth til Skotland i anledning af hendes forestaaende bryllup. Denne prinsesse er søster til Christian IV og skulle giftes med Skotlands kong Jakob VI (den senere Jakob I af England); den kongelige rejse til Skotland i 1589-90 var en stor begivenhed i periodens udenrigspolitik. At Falk Gøye fritages for at deltage, begrundes med hans uundværlighed paa Hammershus om sommeren — en interessant kontrast til, at hans forgænger Henrik Brahe fik afslag paa blot at forlade landet i en periode (jf. Dokument 331), hvilket viser den vedvarende vægt, der lagdes paa lensmandens kontinuerlige tilstedeværelse paa den strategisk vigtige ø.

Resumé

De fire regerende herrer bevilger den 26. november 1589 Falk Gøye orlov fra Hammershus denne vinter til kyndelmisse, samt fritagelse for at følge prinsesse Elisabeth til Skotland, da hans tilstedeværelse paa slottet om sommeren er uundværlig; spørgsmaalet om bygning paa slottet udsættes til rigsraadet samles.

Dokument Nr. 350

1590. 18 April. En Frimand, som har ihjelslaaet en Person, ikke at indmures eller at holdes i ubekvemt Fængsel, før der er gaaet Dom over ham.

Falck Gioe fick Breff Peder Gagge anrørindis ut se= quitur.
Chr. IV. og de 4 regierende Herrer. Wor venlig Hell= sen etc. Kiere Falck Gioe, synderlig gode wen, wij kunde Ether wenligen icke forholde, effther at wij haffue bekommitt Ethers schriffuelße formellendis om en aff the frij mend ther paa landitt, wid naffn Peder Gagge, som nogen gange schall haffue ehiellslagitt nogle Personer, bode ther paa landitt och an= dre steder, och j therfore begiere att wide, huorledis j Ether med samme menische schulle forholle, entthen j hannom ther paa Slottid schulle lade indmure eller forsende thill Draxholm. Tha, eptherthj hand er en fri mand, kunde wij icke for raade= ligt achte hannom att schulle lade indmure eller wbj wbequem Fengsell at lade indsette, førend ther er gaaitt Dom offuer hannom. Bedindis Ether therfore paa wor allernaadigste wbuald

---

Side nr. 506

Herre Printz og Konnings wegne, atti hollder hannom ther paa Slottid wbj god foruaring thillstede thill ferstkommindis allmindelig herredag, og hannom tha for hogbemelte wor allernaadigste herre Printz og menige Danmarcks Riges Raad wbj Rette indstiller, og j wille lade thillsige hans wederpar= ther, at the imidlerthid thager steffning offuer hannom, epther= som huer haffuer hannom att beskylde, og tha att gaa Dom offuer hannom efftherſom Rett er etc. etc.*) Actum Krone= borg 18 Aprilis Anno 1590.

(Skaanske Tegn. II. 88. b.)

**) 1590. 3 August. Paa Herredagen paa Coldinghus klagede Peder Matzen i Nyker over Peder Gagge af Vaaben at han bragte hans Bro= der Niels Madsen. P. Gagge gik ud af en Dør og mødte*

N. Madsen, der sagde til ham: „at hannom wor nu best en Seng nøttig", hvorpaa han stak ham med en Daggert, saa han kort efter døde. P. Gagge sagde, at han stødte til ham, og stødte ham ud i Forstuen, og da han besværre havde en Daggert hos sig, stak han ham etc. Han blev dømt til at miste sin Hals, fordi han havde dræbt sagesløs Mand. Da P. Gagge synes at tale om „sin Medtjener", er denne formodentlig en yngre Mand af dette Navn, og ikke Eieren af Lensgaard, vi kjende fra foregaaende Docu= menter, f. Ex. Pag. 183 o. fl. St.

Oversættelse

Falk Gøye fik brev angaaende Peder Gagge, som følger.
Christian IV. og de fire regerende herrer. Vor venlige hilsen etc. Kjære Falk Gøye, synderlig gode ven, vi kunne eder venligen ikke forholde, efter at vi har bekommet eders skrivelse formeldende om en af de frie mænd der paa landet, ved navn Peder Gagge, som nogle gange skal have ihjelslaaet nogle personer, baade der paa landet og andre steder, og I derfor begjærer at vide, hvorledes I eder med samme menneske skulle forholde, enten I ham der paa slottet skulle lade indmure eller forsende til Draxholm. Da, eftersom han er en fri mand, kunne vi ikke for raadeligt agte, at han skulle lade indmure eller i ubekvemt fængsel lade indsætte, førend der er gaaet dom over ham. Bedende eder derfor paa vor allernaadigste herre prins og konnings vegne, at I holder ham der paa slottet i god forvaring tilstede til førstkommende almindelig herredag, og ham da for højbemeldte vor allernaadigste herre prins og menige Danmarks riges raad i rette indstiller, og I ville lade tilsige hans vederparter, at de imidlertid tager stævning over ham, eftersom hver har ham at beskylde, og da lade gaa dom over ham, eftersom ret er etc. etc. Givet paa Kronborg den 18. april 1590.

Historisk kommentar

Sagen om den fribaarne mand Peder Gagge, der flere gange skulle have ihjelslaaet folk, rejser et grundlæggende strafferetligt spørgsmaal: hvordan skal en anklaget, der endnu ikke er dømt, behandles i forvaring? Falk Gøye havde spurgt, om han skulle lade Peder Gagge indmure paa Hammershus eller sende ham til Dragsholm (kendt som fængsel for højtstaaende fanger, bl.a. senere Leonora Christina), men den kongelige besked er klar: som fri mand kan Peder Gagge ikke underkastes indmuring eller ubekvemt fængsel, før dom er faldet — han skal blot holdes i god forvaring til førstkommende herredag, hvor sagen skal for rigsraadet. Dette vidner om en bemærkelsesværdig grad af retssikkerhed for frie mænd i periodens strafferet, hvor selv en mistænkt drabsmand havde krav paa en rimelig behandling forud for dom. Rørdams udførlige fodnote klarlægger sagens baggrund fra herredagen paa Koldinghus i august 1590: Peder Gagge havde dræbt Niels Madsen med en daggert efter en kort ordveksling, og blev dømt til at miste livet for drabet paa en sagesløs mand. Fodnoten præciserer desuden, at denne Peder Gagge sandsynligvis er en yngre navnebror til den kendte ejer af en lensgaard, som optræder andetsteds i samlingen.

Resumé

Christian IV og de fire regerende herrer befaler den 18. april 1590 Falk Gøye at holde den anklagede frie mand Peder Gagge, der havde ihjelslaaet flere personer, i god forvaring — men uden indmuring eller ubekvemt fængsel — indtil sagen kan komme for rigsraadet paa førstkommende herredag; en fodnote oplyser, at Peder Gagge i august 1590 blev dømt til døden for drabet paa Niels Madsen.

Dokument Nr. 351

1590. 5 August. Lehnsmanden fik det geistlige Gods af Jurisdixen til Forbedring af hans Løn.

Falck Gioe har beklaget, at den Genant, han skal give af Hammershus Lehn, er ham temmelig høit anslagen, saa han icke kan komme ud af det med det Overblevne, hvorfor der overdrages ham: „Alltt thett geistlig godtz, som oß og Kro= nen ther paa landit aff thend geistlig Jurisdictz thillkommer, och hand thill theß wbj were haffdt haffuer, med ald sin Ren= the og rette thilliggelße att schulle haffue, niude, bruge och be= holde quit og frj thill saa lenge wij anderledes therom thill= sigendis worder" etc. Act. Koldbinghuß 5 Augusti 1590.

(Sk. Reg. Nr. 2. fol. 43. a.)

Historisk kommentar

Regesten viser, hvordan lensmandens faste afgift (genant) til kronen kunne belaste lenets økonomi saa hårdt, at Falk Gøye maatte klage over, at han ikke kunne faa sin egen indtægt til at slaa til. Løsningen var at overdrage ham det gejstlige gods, der tilhørte kronens jurisdiktion, og som han allerede havde i sin varetægt, til fri og kvit brug, indtil kongen bestemte anderledes. Dette er et eksempel paa, hvordan lensmænd i praksis kunne faa forøget deres indtægtsgrundlag gennem tildeling af gejstligt gods, en praksis der ogsaa ses tidligere paa Bornholm i mindre skala (jf. Dokument 316 og 348 om præstegaarde), men her anvendt til at forbedre selve lensmandens embedsøkonomi.

Resumé

Christian IV overdrager den 5. august 1590 Falk Gøye det gejstlige gods under jurisdiktionen paa Bornholm til fri brug og indtægt, som forbedring af hans løn, efter at han havde klaget over, at den paalagte afgift af Hammershus len var for højt ansat i forhold til lenets indtægter.

Side nr. 507

Dokument Nr. 352

1590. 5 August. Foged=Gaarde pro officio.

Chr. IV. og de 4 regierende Herrer bevilge „menige Herritzfougder, Lehnsmand og Byefougder"*) paa Bornholm, som enhver især pro officio have havt „et gaardt=Størte=bou",**) som omtrent skylder 1 Tønde Byg, 1 Tønde Havre, 16 Høns, 1 Gaas, 6½ Skil. Penge, 1 Lam, 1 Faar, 1 Koefferding, 1 Svinefierding, 6 Læs Ved, 4 Skpr. Gjesterihavre, hvilket de have havt qvit og fri, at de maa beholde samme som forhen etc. Act. Koldinghuß den 5 August 1590.

(Sk. Reg. Nr. 2. fol. 49. b.)

**) Byfogder kaldes senere i Brevet: Birckefougder.*

***) Gaard=Størtebo er formodentlig det samme som Lybekkerne kalde Gerstarkgard, og er altsaa ikke blot en fuldkommen Bondegaard, men ogsaa en høiere beskattet, og altsaa vel en større Gaard.*

Urne siger, at nogle ville udlede Navnet af Stor, saa Størtebo skulle egentlig være det samme som Størstebo; men denne Afledelse af Navnet hører til dem, som i det mindste vække Tvivl.

Dersom det her Anførte ellers er rigtigt, da maa Noten Pag. 111 bortfalde.

Historisk kommentar

Bestemmelsen af 5. august 1590 stadfæster den gamle sædvane, hvorved herredsfogder, lensmand og byfogder paa Bornholm hver især i kraft af deres embede (pro officio) besad en saakaldt gaard-størtebo, en større og højere beskattet gaard end den almindelige bondegaard, kvit og fri som en del af embedslønnen. Fodnoterne viser Rørdams filologiske interesse for at fastslaa betydningen af det sjældne udtryk „størtebo", som han sammenligner med den lybske betegnelse „Gerstarkgard", og diskuterer en alternativ (og efter hans mening tvivlsom) afledning fra ordet „stor". Ordningen med embedsgaarde af denne art var en almindelig aflønningsform for lokale embedsmænd i periodens Danmark, hvor selve jorden og dens afkast traadte i stedet for kontant løn.

Resumé

Christian IV og de fire regerende herrer bevilger den 5. august 1590, at Bornholms herredsfogder, lensmand og byfogder hver i kraft af deres embede fortsat kvit og frit maa beholde deres sædvanlige embedsgaard (gaard-størtebo) med tilhørende naturalieydelser, som hidtil.

Dokument Nr. 353

1590. 8 August. Tilladelse til at udføre saltet Kjød og Øxne.

Vii Christian etc. Da Kongen har ladet sine Breve ud= gaae, at intet saltet Kjød eller Øxne maa udføres af Riget, have de paa Bornholm, som leve af denne Handel, beklaget sig, at de komme til agters, hvorfor det tilstædes dem ligesom før at udføre saltet Kjød og Øxne, hvorhen de ville, dog at de svare sædvanlig Told og Rettighed til Kronen, og at Lehns= manden har Indseende med, at Udførselen ikke bliver saa stor, at Landet blottes for Fødemidler etc. Act. Koldinghuß 8 Au= gust 1590.

(Sk. Reg. Nr. 2. fol. 48. b.)

Historisk kommentar

Denne regest viser en undtagelse fra en generel kongelig eksportrestriktion: mens udførsel af saltet kjød og stude ellers var forbudt fra riget, fik Bornholm — hvor mange levede af netop denne handel — særlig tilladelse til fortsat udførsel, mod sædvanlig told og med lensmandens kontrol af, at eksporten ikke tømte øen for fødevarer. Dette er en fortsættelse af den linje, der allerede sås i Dokument 304-305 om kødeksport fra Bornholm, og viser, hvordan øens særlige erhvervsstruktur — afhængigheden af kvæg- og kjødhandel som indtægtskilde — igen og igen krævede individuelle undtagelser fra rigets almindelige handelspolitik.

Resumé

Christian IV tillader den 8. august 1590 Bornholms indbyggere, der lever af kjødhandel, fortsat at udføre saltet kjød og øksne trods den generelle udførselsrestriktion, mod sædvanlig told og under lensmandens tilsyn med, at landet ikke blottes for fødemidler.

Dokument Nr. 354

1592. 23 Juni. At Ingen maa sælge eller pantsætte Jord fra sin Gaard, eller forhugge Skovene, saafremt han ikke vil have sin Gaard forbrudt m. m.

Side nr. 508

Wi Christian den Fjerde etc. Giøre alle witterligt, at effter wi forfare, huorledis at mange Jordeigne Bønder paa wort Land Borringholm schulle bennem vnderstaae at for= pannbte og selge Agger, Eng eller nogen anden Jord og Eyen= bomb fra deris gaarde og till andre, huoroffuer Gaardene forfalder, og Bønderne, som bennom besidder, forarmis, da wille wi bermed hereffter saaledis forholdet haffue, at albelis ingen Jordeigne maa forpannbte eller selge Agger, Eng, eller anden Jord, men derimodt schall hand indløße, huad hand forpandtet haffuer.*) Ligeledis maa ingen hugge vbi sinn Schouff vden foregaaende Udwiißning, ey heller maa nogen slette af sin Gaard till en onden Gaard, vden Lenßmanden sammestedß hans bewillning og Thilladelße, saa frembt huo her modt gjør, hand da derfor icke will tilltalis, som webbør, huoreffter sig alle og huer kand vide att rette, og for schade att tage ware. Thi bede wi og biude wore Embidzmand paa wortt Slott Hammershuus, den som nu er eller hereffter kommendis worder, att hand herudinden haffuer grandgiffuelig acht og indseende, at intet her imodt

**) Dette er kun et Udtog af Orig. i Skaanske Reg. Nr. 2. fol. 111, hvor det blandt andet hedder her: „Eller och wor Embiszmand paa wort Slott Hammershuß, thennd som nu er eller hereffther kommendis worder, haffue fuldmachtt paa wore wegne en Anden wbi samme gaard att ind= sette, som samme forpanthed Jord og Eiendom egien kand indløße og siden holbe thend vnder samme gaard, som thend vnderhøre, wid heffd og machtt. Sammeledis effther att og mange thennom sig schulle wn= derstaa att forbugge schouffuene thill theris Jordegne bondergaarde lig= gendis huer effther sin egen willge og behag" . . . og „saaframpt nogen her emod gjør, hand tha icke effther Recessen will haffue forne gaard forbrutt" . . .*

Befaling til ikke at forringe Gaardene ved at sælge eller forpante Jordene findes tidligere i Erkebiskop Birgers Forordning af 6 Juli 1499 (see foran Pag. 140.)

En lignende Forordning er i 1515 udstædt til Beboerne af Amtet Svabsted i Slesvig af Biskop Godschalk.

Side nr. 509

scheer, saafrembt hand icke selff derfor will stande till rette. Giffuet paa wortt Slott Kiobenhafn den 23 Junij Aar 1592.

(Afskrift i Diplom. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Vi Christian den Fjerde etc. Gjøre alle vitterligt, at efter vi forfare, hvorledes at mange jordejende bønder paa vort land Bornholm skulle understaa sig at forpante og sælge ager, eng eller nogen anden jord og ejendom fra deres gaarde og til andre, hvorover gaardene forfalder, og bønderne, som beboer dem, forarmes, da ville vi hermed herefter saaledes forholdt have, at aldeles ingen jordejende maa forpante eller sælge ager, eng eller anden jord, men derimod skal han indløse, hvad han forpantet haver. Ligeledes maa ingen hugge i sin skov uden foregaaende udvisning, ej heller maa nogen slette (henlægge jord) fra sin gaard til en anden gaard, uden lensmanden sammesteds hans bevilling og tilladelse, saafremt hvo herimod gjør, han da derfor ikke vil tiltales, som vedbør, hvorefter sig alle og hver kan vide at rette, og for skade at tage vare. Derfor beder vi og byder vor embedsmand paa vort slot Hammershus, den som nu er eller herefter kommende vorder, at han herudinden haver grandgivelig agt og indseende, at intet herimod sker, saafremt han ikke selv derfor vil staa til rette. Givet paa vort slot København den 23. juni 1592.

Historisk kommentar

Forordningen af 23. juni 1592 forbyder Bornholms selvejerbønder (jordejne bønder) at pantsætte eller sælge dele af deres jord — ager, eng eller anden jord — til andre, og paalægger dem i stedet at indløse allerede pantsat jord; samtidig forbydes ulovlig skovhugst uden forudgaaende udvisning og sammenlægning af jord fra én gaard til en anden uden lensmandens tilladelse. Formaalet, som det udtrykkeligt anføres, er at hindre gaardenes forfald og bøndernes forarmelse, som fulgte af, at jord blev flyttet væk fra de gaarde, den oprindeligt hørte til. Rørdams udførlige fodnote citerer et fyldigere uddrag af originalteksten og oplyser, at lignende forbud mod at forringe gaarde ved salg eller pantsætning af jord allerede fandtes i ærkebiskop Birgers forordning af 1499 (omtalt tidligere i samlingen) og i en tilsvarende forordning fra 1515 for Svabsted amt i Slesvig — hvilket viser, at bekymringen for gaardenes økonomiske levedygtighed og landbrugsjordens sammenhæng var et gennemgaaende tema i periodens landboret, ikke særegent for Bornholm.

Resumé

Christian IV forbyder den 23. juni 1592 Bornholms jordejende bønder at sælge eller pantsætte jord fra deres gaarde uden at kunne indløse den igen, forbyder ulovlig skovhugst uden udvisning, og forbyder sammenlægning af jord mellem gaarde uden lensmandens tilladelse, alt sammen for at forhindre gaardenes forfald og bøndernes forarmelse; lensmanden paalægges ansvaret for at haandhæve forbuddet.

Dokument Nr. 355

1592. 23 Juni. Om Slottets Bygning og Inventarium.

Til Falck Gøie.

Chr. IV. Wor gunst tilfornn. Wiid, epterfsom Du wn= derdanigst haffuer thilkiendegiffuet, huorledis at thagit ther paa wort Slott Hammershufs schal megit werre brøstholden og bygfeldig, saa og anden bygning therpaa Slottit, at thet endeligen wil fornøden giøris igien at restitueris og forferdi= ges, tha bede wij thig og wille, attu for'e thage lader med guoed og fast schilning egien thilsije og bereede, saa og Slot= tens bygning epterfsom thet epter leyligheden wdkreffuer og fornøden haffuer egien forferdige, og wort gaufsn og beste therudinden rammer og wider, som wij dig naadigst thiltroer. Sammeledis huis Jnuentarium, aff boe, boeschaff, linneckleder og Sengekleder, som findis ther paa Slottet vbi Jnuentario og er wbrugeligt, haffuer du epter wor naadigste beuilging, paa wore wegne at indgiffue vbi Aakier hospitale therpaa lan= dett. Och epterdj Slottit slige Jnuentaria icke kand werre forwden, bede wij dig og wille, attu paa nye lader kiøbe og thilslie, huis therthil vbi saa maade behøffuis. Dog huis aff thet gamble Jnuentario resterer, at thet thilhobe legges, og gioris theraff nogen nyttig boeschaff thil Slottens behoff. Och huis thu therpaa paa wore wegne vbi saa maade, saa og paa Slottens bygning, som forberørt er, anuender og befo= ster, thet haffuer du thill dit regenschaff at lade indføre. Ther= mett scheer wor Wilge etc. Befalendes etc. Haffnie 23 Junij Anno 92.
udskrift:
Til Falck Gioe bygningen paa Hammershufs saa og nogen forberssuit Boeschaff ther sammestedz anrørendis.

(Gjennemslugten Concept i Geh. Arch.)

Oversættelse

Til Falk Gøye.
Christian IV. Vor gunst tilforn. Ved, eftersom du underdanigst har tilkjendegivet, hvorledes taget der paa vort slot Hammershus skal meget være brøstholdent og bygfældigt, saa og anden bygning der paa slottet, at det endeligen vil fornødent gjøres igjen at restitueres og forfærdiges, da beder vi dig og ville, at du fornævnte tage lader med god og fast skjelning igjen tilse og berede, saa og slottets bygning, eftersom det efter lejligheden udkræver og fornødent haver, igjen forfærdige, og vort gavn og bedste derudinden rammer og varer, som vi dig naadigst tiltror. Ligesaa hvad inventarium af bohave, boskab, linned og sengeklæder, som findes der paa slottet i inventariet og er ubrugeligt, haver du efter vor naadigste bevilling, paa vore vegne at indgive i Aakirke hospital der paa landet. Og eftersom slottet slige inventarier ikke kan være foruden, beder vi dig og ville, at du paa ny lader købe og tilslaa, hvad dertil paa saa maade behøves. Dog hvad af det gamle inventarium resterer, at det tilhobe lægges, og gjøres deraf noget nyttigt boskab til slottets behov. Og hvad du derpaa paa vore vegne paa saa maade, saa og paa slottets bygning, som forberørt er, anvender og bekoster, det haver du til dit regnskab at lade indføre. Dermed sker vor vilje etc. Befalendes etc. København den 23. juni 1592.
Udskrift:
Til Falk Gøye, angaaende bygningen paa Hammershus samt noget forberørt boskab sammesteds.

Historisk kommentar

Brevet af 23. juni 1592 til Falk Gøye om slottets bygning og inventarium viser to samtidige forhold: dels et paatrængende vedligeholdelsesbehov — taget og anden bygning paa Hammershus var brøstholdent og bygfældigt, hvilket kongen paalægger lensmanden at udbedre efter grundig besigtigelse — dels en fornyelse af slottets inventar, hvor det udslidte bohave, linned og sengetøj skal doneres til Aakirke Hospital (en institution for fattige og syge), mens der anskaffes nyt til

slottets eget behov, og hvad der er brugbart af det gamle, samles til nyttig anvendelse. Alle udgifter til baade bygning og inventar skal indføres i lensmandens regnskab, hvilket sikrer den samme regnskabsmæssige gennemsigtighed, der ses gennemgaaende i forvaltningen af Hammershus (jf. Dokument 343-344). Dokumentet giver et konkret indblik i, hvordan et middelalderligt fæstningsanlæg som Hammershus krævede løbende vedligeholdelse godt hundrede aar efter opførelsen, og hvordan kronen kombinerede pligten til bygningsmæssigt vedligehold med velgørende genanvendelse af udtjent inventar til den lokale hospitalsstiftelse.

Resumé

Christian IV befaler den 23. juni 1592 Falk Gøye at lade det brøstfældige tag og øvrig bygning paa Hammershus udbedre efter behov, at indgive det ubrugelige inventar (bohave, linned, sengeklæder) til Aakirke Hospital, at anskaffe nyt inventar hvor nødvendigt, og at føre alle udgifter til bygning og inventar i sit regnskab.

Side nr. 510

Dokument Nr. 356

1592. 26 Juli. Om Landprang.

Til Falch Gioe.
Chr. IV. Dorette, Hans Skreders hustru boende i Rønne, har beklaget, at for nogen Tid siden var en Bonde kommen og havde tilbudet hendes Mand 4 Stude tilfjøbs. Manden havde villet see dem først, og havde besøgt Bonden og afskjøbt ham samme Stude. Men derefter havde Fogden paa Slottet tiltalt ham for Landprang og erhvervet Borgeme= sters og Raads Dom over ham, „saafremt" Kongens Brev skal forstaaes om Borgere; og paa denne Dom havde Fog= den stævnet til Landsthing etc.
Det nærværende Brev forklarer nu, at der ikke er ment Borgerne i Kjøbstæderne, men formuende Præster, Fogder, Skrivere, Bønder og Bønderdrenge, der drive ulovlig Handel og føre Varerne til ulovlige Havne etc. etc. Hans Skrædder skal derfor være utiltalet.

(Sk. Tegn. II. 182.)

Historisk kommentar

Sagen om Dorette Hans Skrædders drejer sig om fortolkningen af landprangforbuddet (jf. Dokument 306 om samme emne fra 1578): en simpel handel, hvor en Rønne-borger købte fire stude af en bonde til eget brug, var af slotsfogden blevet fejlfortolket som ulovlig landprang, hvorpaa han havde faaet borgemester og raads dom over manden. Det nu udstedte brev klargør retstilstanden: forbuddet mod landprang var ikke rettet mod almindelige borgeres enkeltstaaende indkøb, men mod formuende personers systematiske, ulovlige opkøbshandel — her nævnes specifikt præster, fogder, skrivere, bønder og bondedrenge, der drev ulovlig handel og førte varerne til ulovlige havne (dvs. handlede uden om de fastsatte toldsteder og udenom købstædernes handelsmonopol). Sagen viser, hvor vanskeligt det kunne være i praksis at skelne mellem lovlig privat handel og den ulovlige

opkøbsvirksomhed, som landprangforbuddet egentlig sigtede mod, og hvordan en fejlagtig retsanvendelse kunne kræve kongelig korrektion.

Resumé

Christian IV afgør den 26. juli 1592, at landprangforbuddet ikke omfatter almindelige borgeres enkeltstaaende opkøb, men kun formuende præsters, fogders, skriveres og bønders systematiske ulovlige handel til ulovlige havne, og fritager derfor Rønne-borgeren Hans Skrædder for den tiltale, slotsfogden havde rejst mod ham for at have købt fire stude af en bonde.

Dokument Nr. 357

1592. 28 Juli. Eftergivelse af Faldsmaal for Toldsvig.

Till Falck Gioe.
Chr. IV. Wor gunst thillforn. Wiid, att som wij for= fare, att nogen wore wndersotte ther paa wortt land Bornholm schall haffue wnderstaait thennom att wdføre bode greseøren og salthid kiød och anden slags wore theraff landit, effther thend wort breff og beuilling, som thennom for nogen thid siden wbj wor kiøbstedt Kolding er bleffuen wndt og beuilgett, og icke effther samme wort breffs liudelße haffuer wdrett og klartt giort thend thilbørlig tholld og Rettighed, the thill Oß og kronen theraff schulle wdgiffue, wij og nu wnderdanigst er anlangitt, att thennom naadigst mothe effthergiffuis huis the therfore thill oß funde were forfallden, tha haffue wij naadigst med thennom ombragitt og eftthergiffuit thend faldsmaall, som the therfore thill oß og kronen funde were forfallden, att the wor og kronens tholld i saa maade haffuer fordreffuit

Side nr. 511

och hofs thennem beholdt, dog att the erlegger och affbethaler thend tholld the theraff effther fom forschreffuit staar skyldig er. Bedindis thig therfore och wille, attu thennem, saa mange som befindis nogen slig ware att haffue wdført och icke fortholditt, som thet sig haffde burd, thennem lader bliffue quitt, frj och wthilthallid for thend falldzmaall, som the therfore thill oß kunde were forfalden, at the wor og Kronens thold effthersom forschreffuit staar haffuer fordreffuit och hofs thennem beholden, och siden lader indfreffue aff thennem huis tholld och Rettig= hed, the theraff thill oß og Kronen schulle haffue wdgiffuit och j saa maade sand med restere og skyldig were.*)
Thermet etc. Annduorstouff thennd 28 Julij Anno 1592.
udskrift:
Thill Falck Gioe nogle wndersatter ther paa landit anrørendes.

(Gjennemslugten Concept i Geh. Arch.)

**) 1593. 28 Juni. Chr. 4. Undersaaterne paa Bornholm have an= søgt om at fritages for Told af det Fæmon, Heste, Hopper og anden Del, de have udført, og solgt for Brød og Mel til deres Underholdning og til deres Huses Behov. Lehnsmanden skal undersøge, hvormeget der kan anbrage etc. Act. Haffnia 28 Juni 1593. (Sk. Tegn. II. 183 og 237.)*

Oversættelse

Til Falk Gøye.
Christian IV. Vor gunst tilforn. Ved, at som vi forfare, at nogen vore undersaatter der paa vort land Bornholm skal have understaaet sig at udføre baade grisegrøn og saltet kjød og anden slags vare deraf landet, efter det vort brev og bevilling, som dem for nogen tid siden i vor kjøbstad Kolding er blevet undt og bevilget, og ikke efter samme vort brevs lydelse har udrettet og klart gjort den tilbørlige told og rettighed, de til os og kronen deraf skulle udgive, vi og nu underdanigst er tilkjendegivet, at dem naadigst maatte eftergives, hvad de derfor til os fandtes at være forfaldne, da har vi naadigst med dem omgaaedes og eftergivet den faldsmaal, som de derfor til os og kronen fandtes at være forfaldne, at de vor og kronens told i saa maade har fordrevet og hos dem beholdt, dog at de erlægger og afbetaler den told, de deraf, som forskrevet staar, skyldig er. Bedende dig derfor og ville, at du dem, saa mange som befindes nogen slig vare at have udført og ikke fortoldet, som det sig havde burdet, dem lader blive kvit, fri og utiltalt for den faldsmaal, som de derfor til os kunne være forfaldne, at de vor og kronens told, eftersom forskrevet staar, har fordrevet og hos dem beholdt, og siden lader indkræve af dem, hvad told og rettighed, de deraf til os og kronen skulle have udgivet, og i saa maade sandelig med rette og skyldig er. Dermed etc. Givet paa Antvorskov den 28. juli 1592.
Udskrift:
Til Falk Gøye, angaaende nogle undersaatter der paa landet.

Historisk kommentar

Brevet af 28. juli 1592 eftergiver bornholmske bønder den bøde (faldsmaal), de havde forbrudt ved at have udført grisegrøde, saltet kjød og andre varer uden at betale den tilbørlige told, som de ellers havde faaet ret til at eksportere ifølge et kongebrev udstedt i Kolding. Kongen viser sig imødekommende: selve toldbeløbet skal de fortsat betale, men de fritages for den ekstra bøde for toldunddragelsen, forudsat at de nu retter for sig. Den tilføjede fodnote fra 1593 viser en fortsættelse af samme sagskompleks: bornholmerne søger nu om egentlig toldfritagelse for det kvæg, de heste og hopper, de har udført for at kunne betale for brød og mel til eget forbrug, hvilket viser den fortsatte økonomiske afhængighed af eksporthandel, der prægede Bornholms forsyning med korn og fødevarer, som øen selv ikke i tilstrækkelig grad kunne producere.

Resumé

Christian IV eftergiver den 28. juli 1592 nogle bornholmske undersaatter den bøde, de havde paadraget sig ved ikke at fortolde udført kvæg, saltet kjød og andre varer efter deres kolding-bevilling, dog skal selve tolden stadig betales; en fodnote oplyser, at bornholmerne i 1593 yderligere søgte om toldfritagelse for eksport af kvæg og heste, solgt for at skaffe brød og mel til eget forbrug.

Dokument Nr. 358

1593. 22 Juni. Om Kong Sigismund, der kunde ventes under Gulland eller Bornholm.

Regjeringsraadets Brev til Falch Gioe og Niels Bild, Lehnsmænd paa Bornholm og Gulland, at de have Alt i For= raad for vel at modtage Kong Sigismund af Polen, paa hans Reise til Sverrig, om denne kunde føre ham til en af de nævnte Øer.

(Sk. Tegn. II. 236.)

Historisk kommentar

Regesten angaar den svenske og polske konge Sigismund (III. Vasa), der i 1593 rejste fra Polen til Sverige for at overtage den svenske trone efter sin far Johan III. Da rejsen kunne blive paavirket af vejr og vind, holdt det danske regeringsraad — der fungerede som regering under Christian IV's mindreaarighed — sine lensmænd paa Bornholm og Gulland (dvs. Gotland, som paa dette tidspunkt var dansk) rede til at modtage den fremmede konge, dersom hans skib skulle søge havn ved en af disse øer. Dette illustrerer Bornholms og Gotlands strategiske placering som mulige anløbssteder for søfarende fyrster i det centrale Østersøomraade, og den diplomatiske opmærksomhed, som Danmark viste over for den polsk-svenske konge paa hans vej til sin nye trone.

Resumé

Regeringsraadet befaler den 22. juni 1593 lensmændene Falk Gøye paa Bornholm og Niels Bild paa Gotland at have alt beredt til at modtage kong Sigismund af Polen, hvis hans rejse til Sverige skulle føre ham til en af disse øer.

Dokument Nr. 359

1596. 20 Juni. Til Lehnsmanden at undersøge hvem der er berettiget til Paragaard, eftersom et Kongebrev derom var forhvervet ved vrang Undervisning.

Falck Gioe og Landzdomeren paa Borringholm att

Side nr. 512

schulle steffne for Sig Satzer Andersen og Lauritz Peder= sen etc.
Chr. IV. B. g. t. Wilder, efthersom thuende wore og Kronens Bonder ther paa wortt Landt Borringholm boendis, wed Naffn Satzer Anderßen wbj Olsker sognn og Lauritz Pe= derßen i Maglezaarden i Østremarckerfognn, sig vnderdanig emod oß haffde beflagedt thennom wbj attfchillige Maade aff Riidefougden thill wort Slott Hammersßhuß att forwrettis, og for'e Satzer Anderßen sig beflagede om Seedit wbj en gaartt ther paa Landit, faldis Peregaard, som hand berettede att schulle haffue sig thillforhandlett og fiøbtt, og nu schulle were aff Riidefogden opneffndt xij mend, som schulle siige huem af Slechten neft schulle were samme gaardt att besidde, huilcke ochsaa schulle haffue fiend en Quinde, weed Naffn Margrethe Walthers, schulle were thend neft att besidde, og for'e Lauritz Pederßen sig beflagid, att hannom hans gaard aff for'e Riide= sogett vden ald skylld og Brøde att were franthagen, og en anden offuerantuordet att oppløie hans Jord, og thermvi faedt winter Ru, emod hans willie og minde, efthersom wor for= rige schriffuelse thill theg Falck Gioe therom er vdgangen ydermere formelder og vduiißer. Och effther ad wij nu forfare for'e Satzer Anderßen og Lauritz Pederßen for'e wor schri= ffuelße att haffue forhuerffuit met wrang vnderuiißning . . ." Det befales nu Falck Gioe og Landsdommeren at skulle stevne Parterne for dem, forhøre Sagen og dømme hvad Ret er etc.

(Sk. Tegn. II. 239.)

Historisk kommentar

Sagen viser en anklage om, at to bornholmske bønder, Sazer Andersen og Laurits Pedersen, ved „vrang undervisning" — det vil sige ved at give kongen vildledende oplysninger — havde forhvervet et kongebrev til fordel for sig selv i en tvist med ridefogden paa Hammershus om henholdsvis retten til gaarden Peregaard (hvor tolv opnævnte mænd skulle afgøre arveføIgen, og hvor en kvinde ved navn Margrethe Walthers ifølge dem havde nærmere ret) og om en gaard, der uretmæssigt var frataget Laurits Pedersen og overdraget til en anden, som havde pløjet hans jord og saaet vinterrug mod hans vilje. Da kongen nu er blevet gjort opmærksom paa, at brevet kan være opnaaet paa fejlagtigt grundlag, tilbagekaldes den summariske afgørelse, og sagen henvises i stedet til en ordentlig undersøgelse ved Falk Gøye og landsdommeren, som skal stævne parterne, forhøre sagen grundigt og afsige dom efter gældende ret. Dokumentet illustrerer, hvor vigtigt det var for kongemagten at kunne korrigere afgørelser, der viste sig at bygge paa ensidige eller vildledende fremstillinger, og understreger landsdommerens centrale rolle som den instans, der endeligt skulle afgøre lokale ejendoms- og arvetvister paa Bornholm.

Resumé

Christian IV tilbagekalder den 20. juni 1596 et tidligere kongebrev til fordel for bønderne Sazer Andersen og Laurits Pedersen i deres tvister med ridefogden om henholdsvis gaarden Peregaard og en frataget gaard, efter at det er kommet frem, at brevet var opnaaet ved vildledende oplysninger, og befaler Falk Gøye og landsdommeren at stævne parterne, forhøre sagen og afsige dom efter ret.

Dokument Nr. 360

1593. 29 Juni. Constitution om Sognekørsel. Skovhugst i Almindingen. Om en „Gilleovold" og Udmark. Plovægter og Bandægter at ydes in natura. Naar Hoveriet til Slottet føres over paa andre Gaarde, da at korte derfor i det Arbeide, der ydes til Slottet. Ingen maa sælge eller forpante fra sin Gaard Ager og Eng under Straf af at miste Gaarden, om han ikke kan løse samme Jord igjen. Ingen maa hugge til Uplig i sin Skov; Lehnsmanden skal lade udvise. Ingen maa flytte fra eller ind paa jordeignet Gods uden Lehnsmandens Bi=

Side nr. 513

deffde. Med Limved og Limsten at føre, skulle Bønderne ikke besvares over gammel Sædvane. Christian den Fierde etc. Helßer Eder, wor Befalingß= mand paa wortt Slott Hammerßhuuß, og samptlige wore vn= dersaater, boende paa wort Land Borringholm, evindelig medt Gudh og wor Naade. Wor Gunst tillforn. Wilder, effter= som wij forfare, att vbj thend Constitution, Schick og Forordn= ning, som nogle wore fiere Hr. Faders (Fader) Sl. og Høyloflig Jhukommelse, hans Elßchelige Raad nogen rum Thid siden haffuer giortt, imellem menige wore vndersaater paa wort Land Borringholm, som og the Lybscher deris Fogedt, som then thidh forneffnte wortt land Borringholm i Forsuar haffde, iblanit andett schall were indført, att de schulle vdgiffue og yde Sogne Øren effter gammel Seduane, og dett titt og offte befindis, att de icke haffue slige Sogne Øren, som wore Embigmend kunne og wille forsulde tage, og efftersj vbj forne Schick og Forordning icke formeldis, huor goed then Sogneøre schall were paa Penge, da bede wi dig og

wille, att naar du her= efter aff wore vndersaater der paa wort Land Borringholm schall annamme Sogne Øren, da schall du tage bend beste i Sognet er, og maa wore vndersaater ey selge nogen Øre, forend Sogne Øren tagen er, og dersom du paa wore og Cronens wegne ey sand nøyes dermedt, da tager du vbi dend sied saa megit for huer Øre, som Sognet og Bønderne giffue huerandre for Sogne Øren. Sammeledis som og wore vn= dersaaters supplicatz formelder om frie Schouhugg, saa schall du rette dig effter wor første mandat, og lade vndersaaterne wed diin Thienner og Embigmand vdhwiise deris Nødtørfft, (till) Bygning, Harre, Ploug og Ildebrand, findis nogen ydermere att fordriste sig till og hugge sielffuer dett, som han= nem icke bliffuer vdhwiist, schall han straffis derfor vden ald Forschaansel, som wor mandat medfører. Vbi ligemaade sup= plicerer og wore vndersaater om en gilliswolld og vdmarks Jord, og eftersom wii grandgiffueligen forfare aff alle de, Landets Leylighed bewist er, att der schall were en gandsche stoer vdmarck, og dett befindis Indbyggerne sligt mere att were

---

Side nr. 514

till Schade end gauffn, bede wi dig og wille, att du rammer heruidi wor og Cronens beste, og dett de Nødtørfftige paa wore wegne vnder og bewillger, dog att du dett oß og Cronen til beste vbi wore Renter vbi ditt Regenschab indfører. Deßli= geste medfører wores vndersaaters supplicatz, att (inmob) deris Con= stitution forberørt er, att de medt Egt og arbeide schall besuer= gis. Sammeledes forfare wi og, der schall giffues Korn vd for Plougegter og Wandegter. Saa bede wi dig og wille, att du hereffter schall hollde dem forpligtt at giøre deris Egt og Arbeyd i alle maader, saa og Ploug og Wandegt, som aff Arilds tidh scheed er, og dersom nogen da tillsiges att giøre nogen Egter till andre gaarder, da schall wore vndersaater, ligesom Constitutionerne formellder, i det sted forschaa= nis for arbeyde till wortt Slott Hammershuus. Vbi ligemaade medfører Constitutionen, at deris Jordegne boende paa for= neffnte wort Land Borringholm, maa hereffter ingen Ager, Eng eller nogen anden Eyendomb forpandte, selge eller aff= hende fra deris gaarde og till andre, fordriister sig nogen till hereffter saadant att giøre, da schall forn'te Jord og Eyendomb were forbrudt till oß og Cronen, og huilcken aff forn'te Jord= egne Bønder, som befindis nogen saadan ager, Eng, eller Eyen= domb att hafue vdhsatt eller forpantted fra gaarden och till nogen anden, da schall hand were forplichtt forneffnte Jord og Eyendomb igien med dett allerførste att indløße, eller og wor Lenßmand paa wortt Slott Hammershuus, den som nu er eller hereffter kommendis worder, schall haffue fuldmacht paa wore wegne en anden vbi samme gaard att indsette, som samme forpandte Jord og Eyendomb sand indløße, og siden beholde dend vnder samme gaard som dend vnderhører wed Heffd og macht. Sammeledis effter og att mange sig schulle vndersfaa att forhugge Schouffene till deris Jordeigne Bønder= gaarde liggendis, og hugge effter siin egen willie og behag, da wille wi, att aldelis ingen Jordegne Bønder maa vbi nogen Schouff, till deris Jordegne Bondergaarde liggen= des, hugge noget till vplicht, vden allene huis dennem aff for= neffnte wores Embigmend der sammestedis till Nødtørfft, paa

---

Side nr. 515

wore wegne, vdwiißis; att saafrembt nogen her imod gier, hand da iche effter Recessen will haffue forneffnte siin gaard forbrutt. Desligeste efftieratt wi forfare, huorledis mange sig schulle vnderstaa att inddrage og vddrage, indflotte og egien vdflotte paa Jordegen Bondergodts paa wortt Land Borring= holm, wore Embigmend der sammestedis vaffwidende og vad= spurtt, da wille wi, att alldelis ingen effter denne Dag maa indflotte eller vdflotte paa noget Jordegen Bondegodts paa

forneffnte wortt Land Borringholm, vndtagen dett scheer med forneffnte wore Embigmend der sammestedis deris Tilladelße. Widere mellder deris supplicatz, att indbyggerfse schulle besuer= gis med Lüimwed og Lüimsteen (at age), saa bede wi dig og wille, att du hereffter intet mere aff wore og Cronens Thien= nere tager, end diin Formand Hendrich Brahe for dig taget haffuer, og dett att føre till Reigenschab vbi wor Renterie. Hermed scheer wor willie. Befalendis dig Gud. Giffuett paa wortt Slott Kiøbenhaffn den 29 Junij Anno Dom. 1593.

(Diplomatariet i Geh. Arch.)

Oversættelse

Christian den Fjerde etc. Hilser eder, vor befalingsmand paa vort slot Hammershus, og samtlige vore undersaatter, boende paa vort land Bornholm, evindelig med Gud og vor naade. Vor gunst tilforn. Ved, eftersom vi forfare, at i den konstitution, skik og forordning, som nogle af vor kjære faders fader, salig og højlovlig ihukommelse, hans elskelige raad nogen rum tid siden har gjort imellem menige vore undersaatter paa vort land Bornholm, saa og de lybske, deres foged, som den tid fornævnte vort land Bornholm havde i forsvar, iblandt andet skal være indført, at de skulle udgive og yde sogneøren efter gammel sædvane, og det tit og ofte befindes, at de ikke har saadanne sogneøren, som vore embedsmænd kan og vil forsvarligt tage, og eftersom i fornævnte skik og forordning ikke formeldes, hvor god sogneøren skal være paa penge, da beder vi dig og ville, at naar du herefter af vore undersaatter der paa vort land Bornholm skal annamme sogneøren, da skal du tage den bedste i sognet er, og maa vore undersaatter ikke sælge nogen øre, førend sogneøren er taget, og dersom du paa vore og kronens vegne ikke sandelig nøjes dermed, da tager du i det sted saa meget for hver øre, som sognet og bønderne giver hverandre for sogneøren. Ligesaa som ogsaa vore undersaatters supplikats formelder om fri skovhugst, saa skal du rette dig efter vort første mandat, og lade undersaatterne ved din tjener og embedsmand udvise deres nødtørft til bygning, harve, plov og ildebrand; findes nogen ydermere at fordriste sig til at hugge selv det, som ham ikke bliver udvist, skal han straffes derfor uden al forskaansel, som vort mandat medfører. Paa lige maade suppliserer ogsaa vore undersaatter om en gildevold og udmarksjord, og eftersom vi grandgiveligen forfare af alle, landets lejlighed er bevist, at der skal være en ganske stor udmark, og det befindes indbyggerne mere til skade end gavn, beder vi dig og ville, at du herved rammer vort og kronens bedste, og det de nødtørftige paa vore vegne under og bevilger, dog at du det os og kronen til bedste i vore renter i dit regnskab indfører. Ligesaa medfører vore undersaatters supplikats, at de ved konstitutionen forberørte skal besværges med ægt og arbejde. Ligesaa forfare vi ogsaa, der skal gives korn ud for plovægter og vandægter. Saa beder vi dig og ville, at du herefter skal holde dem forpligtet at gjøre deres ægt og arbejde i alle maader, saa og plov og vandægt, som fra arilds tid er sket, og dersom nogen da tilsiges at gjøre nogen ægter til andre gaarde, da skal vore undersaatter, ligesom konstitutionerne formelder, i det sted forskaanes for arbejde til vort slot Hammershus. Paa lige maade medfører konstitutionen, at de jordejne, boende paa fornævnte vort land Bornholm, herefter ikke maa pantsætte, sælge eller afhænde ager, eng eller nogen anden ejendom fra deres gaarde og til andre; fordrister nogen sig herefter til saadant at gjøre, da skal fornævnte jord og ejendom være forbrudt til os og kronen, og hvilken af fornævnte jordejne bønder, som befindes nogen saadan ager, eng eller ejendom at have udsat eller forpantet fra gaarden og til nogen anden, da skal han være forpligtet fornævnte jord og ejendom igjen med det allerførste at indløse, eller ogsaa skal vor lensmand paa vort slot Hammershus, den som nu er eller herefter kommende vorder, have fuldmagt paa vore vegne at indsætte en anden i samme gaard, som samme forpantede jord og ejendom kan indløse, og siden beholde den under samme gaard, som den underhører ved hævd og magt. Ligesaa efter at mange skulle understaa sig at forhugge skovene, der

ligger til deres jordejne bondergaarde, og hugge efter sin egen vilje og behag, da ville vi, at aldeles ingen jordejne bønder maa i nogen skov, liggende til deres jordejne bondergaarde, hugge noget til overlast, uden alene hvad dem af fornævnte vore embedsmænd sammesteds til nødtørft, paa vore vegne, udvises; at saafremt nogen herimod gjør, han da efter recessen skal have fornævnte sin gaard forbrudt. Ligesaa efter at vi forfare, hvorledes mange skulle understaa sig at inddrage og uddrage, indflytte og igjen udflytte paa jordejent bondegods paa vort land Bornholm, vore embedsmænd sammesteds uvidende og uadspurgt, da ville vi, at aldeles ingen efter denne dag maa indflytte eller udflytte paa noget jordejent bondegods paa fornævnte vort land Bornholm, undtagen det sker med fornævnte vore embedsmænds sammesteds tilladelse. Videre melder deres supplikats, at indbyggerne skal besværges med at age limved og limsten; saa beder vi dig og ville, at du herefter intet mere af vore og kronens tjenere tager, end din formand Henrik Brahe for dig har taget, og det at føre til regnskab i vort rentekammer. Hermed sker vor vilje. Befalendes dig Gud. Givet paa vort slot København den 29. juni 1593.

Historisk kommentar

Denne omfattende forordning af 29. juni 1593 samler en hel række afklaringer og stramninger af den ældre konstitution for Bornholm — den, som Frederik I's raad havde udstedt sammen med de lybske fogder i den tid, øen var under Lybek (jf. indledningsvis omtalt allerede i forbindelse med Bornholms overdragelse, Dokument 292 ff.). Punkt for punkt tages en række stridsspørgsmaal op, som aabenbart var opstaaet i praksis: værdiansættelsen af sogneøren i penge, naar den skyldige ikke har en fysisk øre at aflevere; præciseringen af bøndernes ret til fri skovhugst til nødtørft (bygning, harve, plov, ildebrand) mod udvisning og straf for ulovlig hugst — en gentagelse og skærpelse af Dokument 315's bestemmelser; spørgsmaalet om en stor udmark (gildevold), som skal anvendes til almuens bedste; ægt- og hoveripligtens omfang, med kompensation i korn for plov- og vandægter, og fritagelse fra hoveri til slottet, naar arbejdet i stedet ydes andetsteds; det gentagne forbud mod at sælge eller pantsætte jordejendom uden indløsningsret (en næsten ordret gentagelse af Dokument 354 fra samme aar); et nyt forbud mod at forhugge skoven ved de jordejne bøndergaarde uden udvisning; et forbud mod til- og fraflytning paa jordejent bondegods uden embedsmændenes tilladelse — en udvidelse af princippet i Dokument 354 til ogsaa at omfatte selve beboelsen, ikke blot jorden; og endelig en regulering af, hvor meget lensmanden maa kræve af bønderne til at age kalkved og kalksten, som ikke maa overstige, hvad forgængeren Henrik Brahe tog. Samlet set viser forordningen, hvor detaljeret den kongelige centraladministration i 1590'erne regulerede selv de mindste enkeltheder af det bornholmske bondesamfunds pligter og rettigheder, og hvordan bøndernes egne klager (suppliker) direkte formede lovgivningens indhold.

Resumé

Christian IV udsteder den 29. juni 1593 en omfattende forordning til Bornholms befalingsmand og undersaatter, der regulerer sogneørens pengeværdi, bøndernes ret til fri skovhugst til nødtørft mod udvisning, en stor udmark til almuens bedste, ægt- og hoveripligtens omfang med kornkompensation, forbud mod salg eller pantsætning af jordejendom uden indløsningsret, forbud mod ulovlig skovhugst og mod til- og fraflytning paa jordejent gods uden embedsmændenes tilladelse, samt en begrænsning af lensmandens krav til at age kalkved og kalksten til, hvad forgængeren Henrik Brahe tog.

Dokument Nr. 361

1593. 30 Juni. Forordning at istedetfor Sommernød kan ydes 4 Rdr.

Christian den Fjerde etc. Helßer Dig wor Befalingß= mand paa wortt Slott Hammershuus, evindelig medt Gud og wor Herre. Wiid, effterfsom wi forfahre, att vbi den Consti= tution, Schick og Forordning, som nogle wor kjere Faders Fader Sal. og Høylofflig Ihukommelße, Hans Kongl. Matts. Raad nogen rum thiid siden forleben haffuer giortt imellem menige wore vndersaater paa wortt Land Borringholm saa og de Lybsche deris Fougder, som den thiid forn'te wortt Land Borringholm vbi forsuar haffde, iblant andet schall were ind= fortt, att de schulle giffue og yde deris Sommer-Nød effter gammel Sedwane, og det tiit og offte befindes, att de icke haffue saadanne Sommer-Nød, som wore Embigmend paa wore wegne kunne tage for fullde, og derfor vbi dett sted haffue taget Pendinge for forneffnte Sommer-Nød, sommetiidh mere og sommetiidh mindre, og vbi forn'te Schick og Forordning

---

Side nr. 516

icke formeldis, huad for et Sommer-Nød vbi Penge schulde giffues. Thi bede wi dig og wille, att naar du hereffter aff wore vndersaater, der paa forneffnte wort Land Borringholm schall annamme Sommer-Nød, og du dennem icke kand be= komme, som du paa woris weigne funde nøyes med, att du da vdfsteden for huer Sommer-Nød annammer 4 Rdr., og derimodt lader dennem were forschaanet for Sommer-Nød att vdgiffue, og det siden saaledis lader føre till Reignschab. Der= med scheer wor willie, befahlendis dig Gudh. Schreffuit paa wort Slott Kiobenhafn dend 30 Juni Ao. 1593.

(Diplom. i Geh. Arch.)

Oversættelse

Christian den Fjerde etc. Hilser dig, vor befalingsmand paa vort slot Hammershus, evindelig med Gud og vor naade. Ved, eftersom vi forfare, at i den konstitution, skik og forordning, som nogle af vor kjære faders fader, salig og højlovlig ihukommelse, hans kongelige majestæts raad nogen rum tid siden forleden har gjort imellem menige vore undersaatter paa vort land Bornholm, saa og de lybske deres fogeder, som den tid fornævnte vort land Bornholm havde i forsvar, iblandt andet skal være indført, at de skulle udgive og yde deres sommernød efter gammel sædvane, og det tit og ofte befindes, at de ikke har saadan sommernød, som vore embedsmænd paa vore vegne kan tage for fuldt, og derfor i det sted har taget penge for fornævnte sommernød, sommetid mere og sommetid mindre, og i fornævnte skik og forordning ikke formeldes, hvad der for en sommernød i penge skulle gives. Derfor beder vi dig og ville, at naar du herefter af vore undersaatter der paa fornævnte vort land Bornholm skal annamme sommernød, og du dem ikke kan bekomme, som du paa vore vegne fandt nøjes med, at du da i stedet for hver sommernød annammer 4 rigsdaler, og derimod lader dem være forskaanet for at udgive sommernød, og det siden saaledes lader føre til regnskab. Dermed sker vor vilje, befalendes dig Gud. Skrevet paa vort slot København den 30. juni 1593.

Historisk kommentar

Denne forordning, udstedt samme dag som den store konstitution (Dokument 360), løser et enkeltstaaende praktisk problem: den gamle ordning om „sommernød" — en naturalieydelse, hvis nøjagtige art ikke fremgaar direkte, men som knytter sig til den ældre konstitution mellem de danske og lybske myndigheder — kunne ikke altid leveres i fyldestgørende stand, hvorfor embedsmændene i stedet havde opkrævet penge, men uden fast takst, saa beløbet varierede vilkaarligt. Kongen fastsætter nu en fast pengeværdi paa 4 rigsdaler pr. sommernød, som skal kunne kræves, naar naturalieydelsen ikke kan leveres tilfredsstillende, og beløbet skal indføres i lensregnskabet. Dette er endnu et eksempel paa den systematiske pengeliggørelse af gamle naturalieydelser, der prægede den kongelige forvaltning af Bornholm i denne periode, og som ogsaa ses i andre bestemmelser om faste satser for afgifter og bøder.

Resumé

Christian IV fastsætter den 30. juni 1593, at lensmanden paa Hammershus, naar bønderne ikke kan levere en fyldestgørende sommernød, i stedet skal opkræve en fast sats paa 4 rigsdaler pr. sommernød og føre beløbet til regnskab.

Dokument Nr. 362

1593. 30 Juni. Om Undersaaternes Ulydighed mod Kongelige Mandater og Forordninger m. m. Om Kul at yde. Om dem som udgive sig for Frimænd o. s. v.

Ex copia. At Bønderne paa Boringholm skal holde alle Kongl. Mandater, og om Kul de skal give. Item om dem, som sig for fri Mænd udgive for sammestedz.
Vi Christian den Fjerde etc. Giøre alle vitterligt, at eftersom vi forfare, hvorledes nogen tid siden forleden, udi vor Kjære Herre Faders tid, skal være Hans Kongl. Maist. aabne Brev og Mandat udgangen om hunde at lemme, at de ikke gjøre Skade paa vor og Kronens Vildbane. Hvilke forn'te Mandater, Forordninger og Breve, saavelsom adskillige mange andre at skulle være læst og forkyndt til Herredsting og Landsting paa vort Land Borringholm for menige Indbyggere der sammestedz, og enddog de tidt og ofte derom baade til tinge og Landemode af vore Embedsmænd der sammestedz og hans Fuldmyndige ere advaret og paamindt fornte Mandater og for= ordninger at fuldkomme og efterfølge, skal det dog saare ringe Frugt hos dennem have skaffet, og fornævnte Mandater og Breve aldeles intet at være efterkomne. Og enddog vi for den skyld hoslig noc for foraarsaget forne vore Undersaatter paa forne vort Land Borringholm, for forne deres Ulydighed paa det høyeste at lade tiltale, forfølge og straffe; saa have vi dog

---

Side nr. 517

af synderlig Gunst og Naade, saa og for os Elskelig Falk Gjøe, vor Mand, tjener og Embedsmand paa vort Slot Hammershuus, hans underdanigst flittige bøns skyld, saadan tiltale paa den gang ladet falde, med saadan Besked og Vilkor, at forne vore Undersaatte paa forne vort Land Boringholm en= deligen skulle være fortænkt udi forne vore Mandater om hunde at lemme, saavelsom hvis adskillige mange andre Mandater og aabne breve, som paa adskillige tider ere udgangne, og for dennem derpaa Landet baade til Herredsting og til Landsthing læst og forkyndt, herefter at fuldkomme og efterfølge, med hvis Mandater og Forordninger og aabne Breve herefter for den= nem kunde læses og forkyndes, saafremt de derfor ikke ville paa det yderste tiltales, forfølges og

straffes, som ulydige og modtvillige, baade for hvis de allerede hertildags gjort haver, saavelsom for hvis de herefter gjøre kunde. Desligeste, efter= som vi forfare, hvorledes mange blandt Eder skulle give Pen= ninge, istedenfor hvis Kul, I ellers af Arildstid aarligen givet haver til vort Slot Hammershuus; thi bede vi Eder alle og hermed strengeligen byde og befale, at I ere fortænkt udi, herefter igjen at yde og udgive hver Eders (huer Ether en) tønde Kul til forne vort Slot Hammershuus, eftersom I af Arilds tid ydt og givet have, og da igjen at være forskaanet for hvis Penninge, I nogen tidlang udisteedvis forne Kul haver udgivet, indtil vi anderledes derom lader forordne. Udi lige Maade, efter at vi forfare, hvorledes mange Undersaatte paa forne vort Land Bo= ringholm skulle sig udgive for Frimænd, og for den skyld ikke ville lyde tiltale til Herredsting og Landsting, for hvis de imod vore Mandater og Forordninger gjøre og handle, og nogsom kand bevises, dennem at være født af Bønder og ufri Folk; da ville vi herefter dermed alvorligen saa holdt og ef= terkommet have, saamange som herefter fordrister sig paa saa= danne selvgjort Frihed, og udi saa maade modtvillig gjøre og forhandle imod vore aabne Mandater og Forordninger, og dog sand bevises at være født af bønder og ufrit Folk . . . . .*)

*) *Her fattes Noget.*

Side nr. 518

Hvorefter sig alle vore Undersaatter paa forne vort Land Bo= ringholm endeligen skulle have og vide at rette og for Skade og tiltale at tage vare. Bedendes og bydendes vor Embeds= mand paa forne vort Slot Hammershuus etc. Givet paa vort Slot Kjøbenhavn den 30 Juni 1593.

(Langeb. Afskr. i Diplom. i Geh. Arch. Conf. Sk. Reg. Nr. 2. fol. 134.)

Oversættelse

Ex copia. At bønderne paa Bornholm skal holde alle kongelige mandater, og om kul de skal give. Item om dem, som udgiver sig for frie mænd sammesteds.
Vi Christian den Fjerde etc. Gjøre alle vitterligt, at eftersom vi forfare, hvorledes nogen tid siden forleden, i vor kjære herre faders tid, skal være hans kongelige majestæts aabne brev og mandat udgangen om at lænke hunde, at de ikke gjør skade paa vor og kronens vildtbane. Hvilke fornævnte mandater, forordninger og breve, saavelsom adskillige mange andre, skulle være læst og forkyndt til herredsting og landsting paa vort land Bornholm for menige indbyggere sammesteds, og enddog de tit og ofte derom, baade til tinge og landemode, af vore embedsmænd sammesteds og hans fuldmægtige er advaret og paamindet at fuldkomme og efterfølge fornævnte mandater og forordninger, skal det dog saare ringe frugt hos dem have skaffet, og fornævnte mandater og breve aldeles intet at være efterkommet. Og enddog vi for den skyld havde nok aarsag til at lade fornævnte vore undersaatter paa fornævnte vort land Bornholm for deres ulydighed paa det højeste tiltale, forfølge og straffe, saa har vi dog af synderlig gunst og naade, saa og for os elskelige Falk Gøye, vor mand, tjener og embedsmand paa vort slot Hammershus, hans underdanigst flittige bøns skyld, denne gang ladet saadan tiltale falde, med saadan besked og vilkaar, at fornævnte vore undersaatter paa fornævnte vort land Bornholm endeligen skal være betænkte paa herefter at fuldkomme og efterfølge fornævnte mandater om at lænke hunde, saavelsom hvad adskillige mange andre mandater og aabne breve, som paa adskillige tider er udgangne, og for dem derpaa landet baade til herredsting og landsting læst og forkyndt, med hvad mandater, forordninger og aabne breve, der herefter for dem kan læses og forkyndes, saafremt de derfor ikke ville paa det yderste

tiltales, forfølges og straffes som ulydige og modvillige, baade for hvad de allerede hertildags har gjort, saavelsom for hvad de herefter kunne gjøre. Ligesaa, eftersom vi forfare, hvorledes mange blandt eder skulle give penge i stedet for det kul, I ellers fra arilds tid aarligt har givet til vort slot Hammershus, da beder vi eder alle og byder hermed strengeligt, at I er betænkte paa herefter igjen at yde og udgive hver eders en tønde kul til fornævnte vort slot Hammershus, eftersom I fra arilds tid har ydet og givet, og da igjen at være forskaanet for de penge, I nogen tid i stedet for fornævnte kul har udgivet, indtil vi anderledes derom lader forordne. Paa lige maade, eftersom vi forfare, hvorledes mange undersaatter paa fornævnte vort land Bornholm skulle udgive sig for frie mænd, og for den skyld ikke ville lyde tiltale til herredsting og landsting for hvad de gjør og handler imod vore mandater og forordninger, og det dog kan bevises, at de er født af bønder og ufrit folk, da ville vi herefter dermed alvorligt saaledes holdt og efterkommet have, at saa mange, som herefter fordrister sig paa saadan selvgjort frihed, og paa saa maade modvilligt gjør og forhandler imod vore aabne mandater og forordninger, og dog sandelig bevises at være født af bønder og ufrit folk . . . . . [her fattes noget i originalen] . . . hvorefter alle vore undersaatter paa fornævnte vort land Bornholm endeligen skal have og vide at rette sig, og for skade og tiltale at tage vare. Bedende og bydende vor embedsmand paa fornævnte vort slot Hammershus etc. Givet paa vort slot København den 30. juni 1593.

Historisk kommentar

Denne forordning, udstedt samme dag som Dokument 361, retter sig mod en udbredt ulydighed blandt Bornholms befolkning over for tre forskellige kongelige paabud: for det første det ældre mandat om at lænke hunde, saa de ikke skader kronens vildtbane (jf. hundeholdsbestemmelsen i Dokument 313 om kun ét hus-hund); for det andet pligten til at yde en tønde kul (trækul) aarligt til Hammershus, som mange havde erstattet med pengebetaling uden kongelig tilladelse; og for det tredje det problem, at mange, som reelt var født af bønder og ufrit folk, udgav sig for frie mænd for at undgaa herreds- og landstingets jurisdiktion. Kongen vælger — paa Falk Gøyes indtrængende forbøn — at lade den fortjente straf for denne mangeaarige ulydighed falde denne ene gang, men fastslaar samtidig strengt, at overtrædelser herefter vil blive forfulgt med fuld kraft. Rørdams fodnote oplyser, at der mangler noget i originalteksten netop paa det springende punkt, hvor straffen for den uretmæssige frihedspaastand skulle beskrives. Dokumentet viser, hvor svært det kunne være for centralmagten reelt at haandhæve selv gentagne og velforkyndte mandater ude i en fjerntliggende egn som Bornholm, og hvordan personlig indflydelse fra en velanskrevet lensmand kunne sikre lokalbefolkningen en naadig eftergivelse.

Resumé

Christian IV eftergiver den 30. juni 1593 — paa Falk Gøyes forbøn — Bornholms befolkning straffen for mangeaarig ulydighed mod kongelige mandater om at lænke hunde, mod pligten til at yde en tønde kul aarligt til Hammershus (som mange uretmæssigt havde erstattet med pengebetaling), og mod uretmæssig paastand om at være fribaarne trods afstamning fra bønder og ufrit folk, men skærper alvorligt straffen for fremtidige overtrædelser.

Dokument Nr. 363

1593. 10 Juli. Om Bede- og Fredeklokken at ringe.

At med Fredeklokken skal ringes udi hver Kirke paa Bo= ringholm.
Chr. IV. Vor Gunst tilforn. Vider, efterdi vi forfare, hvorledes mange steder paa Landsbyerne her udi Riget ikke skulle ringes om Morgenen og om Aftenen med Fredeklokken eller med Bedeklokken, af den Aarsag, at mange Sognedegne residere og boe for langt fra Hovedkirken, og derfore ikke kunde ringe udi Kirkerne. Sammeledes ligge og mange Sogne til Skolebørn udi Skolerne udi Kjøbstæderne, hvilke og ikke for deres Skoles Forsømmelse kunde ideligen ringe. Og efterdi forne Ringen giver mangen god og christelig Andagt og for= aarsager, at mange paa samme tid, naar ringes, gjør sin bøn til Gud allermægtigste, som ellers en saare ringe ting og fjel= den tænker paa Gud, bede vi dig og ville, at du der paa vort Land Boringholm lader gjøre den Forordning, at hvor nogen Degn boer og residerer hos Kirken, at han daglig hver Mor= gen og Aften betimmelig tiid ringer forneffnte Bede- og Frede= Klokke, og hvor ingen residerende Degn er, eller og Sognet ligger til Skolen udi Kjøbstæderne, da Sognemændene enten selv skiftes Aften og Morgen at ringe samme Klokke, eller og er dennem behjelpelig, at de kunde handle med den, næst ved Kirken er boende, at han sig samme Ringen ville paatage, paa det forne Ringen til en god Aminddelse og Andagt kunde ved Magt holdes. Dermed skeer vor Villie. Befalendes dig

---

Side nr. 519

Gud. Skrevet paa vort Slot Kjøbenhavn den 10 Juli, Anno Dom. 1593.*)

(Langeb. Afskrift i Diplom. i Geh. Arch.)

**) Denne Forordning er omtrent ordret gjentaget den 10 Juli 1603 til Lehnsmanden paa Hammershus. (Diplom. i Geh. Arch.)*

Oversættelse

At med fredeklokken skal ringes i hver kirke paa Bornholm.
Christian IV. Vor gunst tilforn. Ved, eftersom vi forfare, hvorledes mange steder i landsbyerne her i riget ikke ringes om morgenen og om aftenen med fredeklokken eller bedeklokken, af den aarsag at mange sognedegne residerer og bor for langt fra hovedkirken, og derfor ikke kunne ringe i kirkerne. Ligesaa ligger ogsaa mange sogne til skolebørn i skolerne i kjøbstæderne, hvilke heller ikke, for deres skoles forsømmelse, kunne ringe stadigt. Og eftersom fornævnte ringen giver mangen god og kristelig andagt og foraarsager, at mange paa samme tid, naar der ringes, gjør sin bøn til Gud den almægtigste, som ellers en saare ringe ting og sjælden tænker paa Gud, beder vi dig og ville, at du der paa vort land Bornholm lader gjøre den forordning, at hvor nogen degn bor og residerer hos kirken, at han daglig hver morgen og aften betimelig tid ringer fornævnte bede- og fredeklokke, og hvor ingen residerende degn er, eller sognet ligger til skolen i kjøbstæderne, da sognemændene enten selv skiftes til at ringe samme klokke aften og morgen, eller er dem behjælpelig med, at de kan aftale med den, der bor nærmest kirken, at han vil paatage sig samme ringning, paa det fornævnte ringen til en god ihukommelse og andagt kan holdes ved magt. Dermed sker vor vilje. Befalendes dig Gud. Skrevet paa vort slot København den 10. juli, anno 1593.

Historisk kommentar

Forordningen om bede- og fredeklokken viser kongens omsorg for den religiøse praksis paa landet: den daglige morgen- og aftenringning med fredeklokken (og bedeklokken) skulle minde

befolkningen om at bede, men var mange steder forsømt, fordi degnen boede for langt fra kirken, eller fordi skolebørnene, der ellers stod for ringningen, var optaget i kjøbstadskolerne. Løsningen — at sognemændene selv skiftes til at ringe, eller aftaler med en nærboende om at overtage opgaven — viser en pragmatisk tilgang til at sikre en fast religiøs rutine i sognene, selv hvor den sædvanlige ordning med en residerende degn eller skolebørn ikke fungerede. Rørdams fodnote oplyser, at forordningen blev gentaget næsten ordret i 1603, hvilket antyder, at problemet var vedvarende og krævede fornyet paamindelse. Dokumentet er et af de sjældne eksempler i samlingen paa en forordning med rent kirkeligt-praktisk sigte, snarere end skatte-, jagt- eller ejendomsretlige spørgsmaal.

Resumé

Christian IV befaler den 10. juli 1593 Falk Gøye at indføre en ordning paa Bornholm, hvorved bede- og fredeklokken ringes dagligt morgen og aften i hvert sogn, enten af den residerende degn eller, hvor denne mangler, ved at sognemændene selv skiftes til at ringe eller aftaler det med en nærboende.

Dokument Nr. 364

1593. 31 August. Forlehningsbrev.

Falk Gjøe til Stjersøe fik et nyt Forlehningsbrev paa Hammershus Slot og Lehn, hvoraf han skal betale fra Phi= lippi Jacobi 1593 aarligt 2000 gamle Daler. Ellers ere Betingelserne de sædvanlige. Af den uvisse Rente faaer han ⅓, Kongen ⅔.**)

(Sk. Reg. 2. fol. 147.)

***) 1594. 28 Januar. Chr. 4. Befaling til Bønderne paa Born= holm at svare Fru Karine Krabbe, afgangne Falk Gjøes „thil sancto= rum Philippi och Jacobidag forstkommendis, eller thil saa lenge wij an= derledis therom lader thillsiige." Under samme Dato gik Befaling til Jens Kofoed Landsdommer og Peder Hansen, at de straks skulle begive dem til Hammershus, og der i faast og tryg Slotslov, da Fru Karine Krabbes Leilighed ikke tilstæder hende selv at være der. Den 14 Juni f. A. fik de samme Be= faling at overlevere Slottet til Hans Lindenov til Ørslev. (Skaanske Tegn. II. 257. a.)*

Historisk kommentar

Forlehningsbrevet af 31. august 1593 fornyer Falk Gøyes forlening med Hammershus, nu mod en fast aarlig afgift paa 2000 gamle daler samt en tredjedelsandel af den uvisse rente (mod kongens to tredjedele) — en fordeling der adskiller sig fra Henrik Brahes ordning, hvor udbyttet af det uvisse blev delt ligeligt (jf. Dokument 343). Rørdams fodnote fortæller den videre skæbne for lenet: efter Falk Gøyes død blev hans enke, fru Karine Krabbe, midlertidigt anvist indtægter fra Bornholm, mens landsdommer Jens Kofoed og Peder Hansen fik befaling om straks at sikre Hammershus i fast og tryg slotslov, da fru Karine ikke selv kunne opholde sig der, indtil lenet blev overdraget til den nye lensmand, Hans Lindenov til Ørslev, i juni samme aar. Denne rækkefølge af begivenheder viser igen den faste procedure for sikring af slottet ved en lensmands død, som gennemgaaende ses i samlingen (jf. Dokument 297, 319, 345).

Resumé

Falk Gøye faar den 31. august 1593 nyt forleningsbrev paa Hammershus mod en aarlig afgift paa 2000 gamle daler og en tredjedel af den uvisse rente; en fodnote oplyser om overgangen efter hans død, hvor landsdommer Jens Kofoed og Peder Hansen sikrede slottet, inden det i juni 1594 blev overdraget til den nye lensmand Hans Lindenov.

Dokument Nr. 365

1594. 20 Juni. Forlehningsbrev.

Forlehningsbrev til Hans Lindenov. Af den visse Rente skal han til sig og sit Folk, for hvilke intet siden maa føres til Regnskab, „hvor the her wbi Riget wbi wore werff och bestillinge forreysendes worder," 1650 Rdlr., 3½ Læst 17½ Tønde Rug og Mel, 10 Læster Byg og Malt, „regnet wbi huer Lest Rug och biug 40 Thønder," 416 Tdr. Havre, 16 Tdr. Smør, 30 levende Øren, 39 Svin, 250 Faar, 150 Lam, 200 Gjæs, 400 Høns. Hvad den aarlige visse Indtægt mere kan an= drage skal komme Kronen alene til Bedste. Avlen til Slottets

Side nr. 520

Ladegaard skal han nyde hel og ubeskaaret. Af den uvisse Rente skal han have ⅓, Resten til Kronen, tilligemed Told, Sise og Vrag. Han skal tjene med 8 gerust Heste, indenriget paa hans egen, uden Riget paa Kongens Bekostning, og desuden holde paa Slottet Aaret igjennem 30 duelige wehr= haftige Knegte, en Piber og en Trommeslager. Ligeledes 6 Bosessjøtter; hver Knegt og Bosessjetter skal maanedlig have 5 Gylden à 3 Mk. Dansk „før gick", men den som har be= faling over Knegtene skal have 6 Gylden „och Jnthet mehere"; hvad de behøve til deres Underholdning skulle de være pligtige at tage af Slottets Indkomst, og skal dette føres i deres Maa= nedspenge. Han skal have Stigens Gods i Forsvar og gjøre Regnskab for Renten og Indtægten. Foruden Præsterne, skal han ogsaa have Kjøbstæderne i Befaling og bl. a. have Indseende med, at Byfogderne ikke afstinge nogen Sag, uden hans Villie og Vidskab, „eftersom vore breffue seniiten therom ere wdgangenn wiidere formelder." Han maa heller ikke paa nogen Maade tilforhandle sig noget frit Adelsgods derpaa Lan= det. Denne Genant skal begynde Phil. Jacobi Dag 1594, og ende samme Dag 1595.*)

(Skaanske Reg. Nr. 2. fol. 167.)

**) 1594. 13 Juni. Chr. 4. Følgebrev til Undersaaterne paa Born= holm, som Fru Karine Krabbe, afgangne Falk Gjøes, nogen Tid har havt i Forsvar efter hendes Mands Død, at de nu skulle tjene Herr Hans Lindenov til Ødelsgaard. (Sk. Reg. II. 166.)*

Historisk kommentar

Forlehningsbrevet til Hans Lindenov af 20. juni 1594 giver et af de mest detaljerede regnskabsmæssige billeder i samlingen af, hvad et lensmandsembede paa Hammershus konkret indebar: en fast naturalie- og pengeydelse til lensmanden og hans folk (1650 rigsdaler, betydelige mængder rug, byg, malt, havre, smør, øksne, svin, faar, lam, gæs og høns), en tredjedel af den

uvisse rente, samt en forpligtelse til at holde en fast garnison paa 30 værgedygtige knægte, en piber og en trommeslager aaret rundt, foruden bøsseskytter, alt sammen aflønnet efter en fast manedssats fra slottets egne indtægter. Lensmanden faar desuden ansvar for Stigens gods, for præsterne og kjøbstæderne, herunder tilsyn med byfogdernes retsudøvelse, men forbydes udtrykkeligt at erhverve frit adelsgods paa øen — en bestemmelse, der viderefører kronens konsekvente linje siden 1580'erne om at holde det bornholmske jordegods samlet under kronen selv (jf. Dokument 310, 312, 330-331). Fodnoten viser den fortsatte overgang efter Falk Gøyes død: hans enke, fru Karine Krabbe, havde midlertidigt forsvaret lenet, før undersaatterne nu formelt overføres til den nye lensmand Hans Lindenov. Denne detaljerede opstilling af lensmandens rettigheder og pligter giver et sjældent helhedsbillede af Hammershus som en fæstning med fast garnison, ikke blot en administrativ borg.

Resumé

Hans Lindenov faar den 20. juni 1594 forleningsbrev paa Hammershus mod en fast aarlig ydelse i penge og naturalier, en tredjedel af den uvisse rente, og pligt til at holde en garnison paa 30 knægte samt musikere aaret rundt for egen manedssats fra slottets indkomst; han faar ansvar for Stigens gods, præsterne og kjøbstæderne, men forbydes at erhverve frit adelsgods paa øen; genanten gælder fra Filippi Jacobi dag 1594 til samme dag 1595.

Dokument Nr. 366

1591. 27 Juli. Instruction for de Kongelige Commissarier, som skulle høre Sager paa Gulland og Bornholm.

Instruction och underuisning paa huis werff och Ehrinde, som wi Christian thend fierde medt Gudtz Naade, Danmarckis, Norgis etc. Konning naadigst haffue befallet, thilbetroet og fuldmagt giffuit Oß Elskl. Christoffer Walkendorp thill Glorup, Embigmand paa wort Slott Helßingborg og Albret Friis thill Hariidzfier, Embigmand wbi Westeruiig Closter, wore Mend og

---

Side nr. 521

Raad, att skulle bestille og forrette paa vore Lande Gotland og Boringholm paa vore vegne.
Først skulle forne vore forordnede Raad rette theris Lei= lighed epther, att the, met thet allerførste mugligt were kand, funde were tilstede paa vore Lande Gotland och Boringholm, og ther tha strax, forend the begynde att holde retterthing, lader lese og forkynde for Menigheden vort fuldmachts Breff, som wij thennom naadigst medgiffuit haffue, att Menigheden funde wide thennom therepther att rette, og therhoes epther theris begaffuede beskeedenhedt, wore fiere vnderßotter og me= nige Almue, som ther forsamblit ere, obenbarlig lade forstaa och thillfiendegiffue vor naadigfte wilge og Affection emoed thennom alle, thill at wilde og ramme theris gaffn og beste, thennom at holde wed Loug, skiell og ret, og for offuervoldt og wret at beskytte, forhuare og handthaffue, som wij then= nom, som wore thro Vnderßotter plichtige ere, og at wij wbi sliig naadigste wille og Mening haffue Oß thillßinte fort, at ther paa Landet well kunde were beßyn (sic) och the som rin= gere formuendis eller Jngen forhuar haffue, som enten med Dom eller welde emoed Lougen befuergit eller wbi andre Maate offorrettede, funde haffue thennom att beflage, og the= ris ret for stoer beflostning och anden befuering, som thenne lange wey og Reygße heremellom wille medføre, maa lade forebliffue, eller

icke funde formaa att søge og wdføre, og att wij therfore haffue for gott anseehet og thennom thill gaffn og gode forordnit thenne Almindelige Retterting ther paa Landit at skulle holdis, og therom wed vore obne breffue thennom thillforn ladit forkynde*), og oß nu for thend skyldt att haffue thennom thiid skickit og affertiget, og the therfore ware ther thillstede kommen, thennom alle og huer att forhielpe huis Loug og rett er.

*) *Under 15 Juni (Sk. Tegn. II. fol. 291) anmeldtes Commis= sionens Ankomst for Indbyggerne, for at de kunde have deres Sager paa rede Haand.*

Side nr. 522

Thernest skulle the for thennom fremfordre wbi rette alle Sager, som thill samme Retterting kunde for thennom ind= komme, och samme Sager grandgiffueligen grandfste, forhøre, forfare och offuerweye, og siiden endeligen dømme emellom alle thennom, som wbi saa maade med nogen Sager for rette kommer og forhielper huer att wederfaris huis Loug och ret er, og samme theris Domme giffuer fran thennom beskreffuit, som the wille anfuare for Gud og were bekiend for Oß, og huis the wbi saa maade dømmendis og for rett affsiigendis worder, skall holdis og achtis liigeruiiß, som wij thet selff personligen dømpt og affsagdt haffde.
Thernest eptherfom ther thiit og offte kand begiffue sig Jrringe og wenighedt emellom Borgemestere, Raadmend og Menighed wbi wore Kiøpsteder og paa Landett paa forne wore Lande Gottlandt og Boringholm og Slotßfougden, Slodß= skriffuer, Landfougit og anden Slottens thienere sammestedß om Kiøb och Sall, saa och om Landkjøbet, emellom Landfoug= den, haffnesfougden og Almuen. Tha skulle forne wore forordt= nede Raad fordre begge parterne for thennom wbi rette, for= farendis om alld Leiligedt, og siiden dømme og siige thennom emellom huis rett er, og huadt fordorning thennom bedft sfu= nis, epther ald omstendighedt gioris kunde, samme wrichtighedt engang for alle att afsslaffe.
Sammeledes skulle och forne wore forordnede Raadt for= fare ald Leilighedt, huorledis thet sig haffuer medt Skoler, Kir= ker og Prester paa begge forne wore Lande, og om personer= nes willkor og sfickelighedt, renthe og opholdt, huer wbi sit sted och kald, og ther medt fliit offuerweye, huorledis thend wordning og wfickelighedt, som therudinden kunde befindis, kunde webt en thilbørlig forordning forekommis och affskaffis, og althingist thermedt maa bliffue forholden effther Ordi= nantßen.
Thißligeste skulle og wore for'e forordnede Raadt, grand= giffueligen forfare, om huis attfkillige Stehnebrude, som paa forne wort Landt Gottlandt findis, huorledis og huis maade

---

Side nr. 523

thett kunde brugis, saa thett kunde were Oß og Kronen thill nogen fordeel.
Vbi liige Maade skulle the og medt største flijt forfare, huorledis att Bygningen och befestningen paa wore Slotte Wiißborg og Hammershuß ere wed macht holden, og huor= ledis samme Slotte og befestninge ere forsørgit og wbi for= raad medt fethallie, Krigsfolck, Kriigsmunition og all anden Nottorfft. Sammeledis huorledis Skouffuene thill begge forne wore Slotte og paa begge forne wore Lande ere medtfahrene, og wed macht holden, och skulle forne wore forordnede Raad sielff riide paa huis Egeskouffue paa wort Landt Gottlandt liggendis, som wij sielff lade hugge wbi wor og Kronens Nottorfft, og forfare huad samme skouffue tholle herepther att lade hugge wbi, og huorledis herthilldags thermedt haffuer werit forordnit.

Thißligiste skulle og forne wore forordnede Raad forfaare, epther att wij haffue ladet wore forordninger og forbud vd= gaa om adtskillige Slags ware, som theraff Landett icke skulle vdføris, om samme forordning ere holden og eptherfommen, og om ther er giort nogit emoed eller icke. Och om wore Vnderßotter paa wort Land Gottlandt, siig wbi nogre maade kunde befuerge, att the formiddelst samme forbud vd= Niering og Biering liider nogen Skaade, og wbi huis maade thet kunde formildis och forandris, eptherthi att the siig beflage formiddelst saadane forbud icke kunde befomme theris betal= ling aff menige Almue og Bønder ther paa Landett, for huis the thennom thill theris vnderholding haffuer forstracht, saa och forfare huorledis thet best kunde holdis, med huis thold og Siße, som indbyggerne ther paa Landett thill Oß og Kronen wdgiffue aff huis heste, og andre ware the theraff Landet wd= føre og huis Øll the ther egien indføre.
Sammeledis eptherdj att Slotzlougen paa wort Slott Hammershuß er Oß efther affgangne Falck Gioye, ikke endnu egien tilhendestillet og offuerantuordit, tha skulle forne wore forordnede Raad samme Slotzlough thill siig fordre, og thend egien paa wore wegne thill Oß Elskl. Hans Lindenow, wor

---

Side nr. 524

Mand og thienere, som nu met forne wort Slott Hammersz= huß naadigst forleent er, offuerandtuorde, som thet siig bør wbi alle maade.
Efftherfsom wij og komme wbi forfaringe, huorledis paa wort Landt Gottlandt skall were mange øde gaarde og Jor= der; huoraff wor og Kronens Renthe ere Oß forkorthedt, og andre wore thienere ther sammestedz theßmhere ere besuergede, tha wille og skulle forne wore forordnede Raadt therom for= fare ald Leilighedt, og offuerweye huorledis thend skade och affbreck forekommis, og therom best forordnis kand.
Huad og ellers herforuden kand forne wore forordnede Raadt foresomme paa forne wore Lande Gottland og Boring= holm, Oß og Kronen og forne Landenes Leilighed anrørendes, thet wij nu icke wiide, eller er i specie herudinden icke haffue fundet formelde, therom skulle the medt fliit besporge og for= fare ald Leilighedt, og wort og Kronens gaffn og beste wbi althingist, epther theris begaffuede forstandt wiide, bethencke og ramme, som wij thennom naadigst bethroet haffue, og thill theris lyckelig Hiemkompst om althingist giore Oß fuldkommelig besteedt og vnderreining, huorepther wij oß wiidere kunde haffue at rette. Herepther forne wore forordnede Raadt, then= nom aldelis wille haffue at forholle. Actum Haffniæ 27 Julij Anno 1594.

(Sk. Reg. Nr. 2. fol. 172.)

Oversættelse

Instruks og undervisning om det hverv og ærinde, som vi Christian den Fjerde, af Guds naade Danmarks, Norges etc. konge, naadigst har befalet, betroet og fuldmagt givet os elskelige Christoffer Valkendorf til Glorup, embedsmand paa vort slot Helsingborg, og Albret Friis til Haraldsker, embedsmand i Vestervig Kloster, vore mænd og raad, at skulle bestille og forrette paa vore lande Gotland og Bornholm paa vore vegne.
Først skal fornævnte vore forordnede raad rette deres lejlighed efter, at de med det allerførste muligt kunne være til stede paa vore lande Gotland og Bornholm, og der straks, forinden de begynder at holde retterting, lader læse og forkynde for menigheden vort fuldmagtsbrev, som vi dem naadigst har medgivet, at menigheden kan vide sig derefter at rette, og tillige efter deres begavede skønsomhed lade vore tro undersaatter og menige almue, som der er forsamlet, aabenbart forstaa og

tilkjendegive vor naadigste vilje og godhed mod dem alle, at ville og ramme deres gavn og bedste, holde dem ved lov, skjel og ret, og beskytte, forsvare og haandhæve dem mod overvold og uret, som vi er vore tro undersaatter pligtige, og at vi i saadan naadig vilje og mening har besluttet, at der paa landet vel kunne findes de, som — ringere formuende eller uden forsvar — enten ved dom eller vold imod loven er besværet eller paa anden maade forurettede, kunne have sig at beklage, og deres ret, for stor bekostning og anden besvær, som denne lange vej og rejse hertil ville medføre, maatte lade forblive uindfriet, eller ikke formaa at søge og udføre; og at vi derfor har anset det for godt og til gavn og gode for dem forordnet dette almindelige retterting at skulle holdes der paa landet, og det ved vore aabne breve tilforn ladet forkynde, og os nu af den grund har dem did sendt og afsendt, saa de derfor er kommet til stede, at hjælpe dem alle og enhver til, hvad lov og ret er.
Dernæst skal de for sig fremkalde i rette alle sager, som til samme retterting kunne indkomme for dem, og disse sager grandgiveligt granske, forhøre, forfare og overveje, og siden endeligt dømme imellem alle dem, som paa saadan maade med nogen sag kommer for retten, og hjælpe enhver til at vederfares, hvad lov og ret er, og give deres domme fra sig skriftligt, som de vil ansvare for Gud og være bekjendt for os; og hvad de paa saadan maade dømmende og for ret afsigende vorder, skal holdes og agtes ligesom vi det selv personligt havde dømt og afsagt.
Dernæst, eftersom der tit og ofte kan opstaa irringer og uenighed mellem borgemestre, raadmænd og menighed i vore købstæder og paa landet paa fornævnte vore lande Gotland og Bornholm og slotsfogeden, slotsskriveren, landfogeden og andre slottets tjenere sammesteds om køb og salg, saa og om landkjøb mellem landfogeden, havnefogeden og almuen, da skal fornævnte vore forordnede raad kalde begge parter for sig i rette, forfare hele lejligheden, og siden dømme og sige dem imellem, hvad ret er, og hvad forordning der bedst kan gjøres efter alle omstændigheder, saa denne uretfærdighed en gang for alle kan afskaffes.
Ligesaa skal fornævnte vore forordnede raad forfare hele lejligheden, hvorledes det forholder sig med skoler, kirker og præster paa begge fornævnte vore lande, og om personernes vilkaar og skikkelighed, rente og ophold, hver i sit sted og kald, og dermed med flid overveje, hvorledes den uorden og uskikkelighed, der derudinden kunne findes, ved en tilbørlig forordning kan forekommes og afskaffes, og alting dermed kan blive forholdt efter ordinansen.
Ligesaa skal vore fornævnte forordnede raad grandgiveligt forfare, om de adskillige stenbrud, der findes paa fornævnte vort land Gotland, hvorledes og paa hvad maade
de kunne bruges, saa det kunne være os og kronen til nogen fordel.
Paa lige maade skal de ogsaa med største flid forfare, hvorledes bygningen og befæstningen paa vore slotte Visborg og Hammershus er ved magt holdt, og hvorledes samme slotte og befæstninger er forsørget og i forraad med fetalje, krigsfolk, krigsmunition og al anden nødtørft. Ligesaa hvorledes skovene til begge fornævnte vore slotte og paa begge fornævnte vore lande er medfarne og ved magt holdt, og skal fornævnte vore forordnede raad selv ride ud til de egeskove paa vort land Gotland, som vi selv lader hugge til vor og kronens nødtørft, og forfare, hvad disse skove kan taale herefter at lade hugge i, og hvorledes der hidtil har været forordnet dermed.
Ligesaa skal fornævnte vore forordnede raad forfare, eftersom vi har ladet vore forordninger og forbud udgaa om adskillige slags varer, som ikke skulle udføres af landet, om denne forordning er holdt og efterkommet, og om der er gjort noget derimod eller ej. Og om vore undersaatter paa vort land Gotland paa nogen maade kunne besvære sig over, at de formedelst samme udførselsforbud lider skade paa næring og bjærging, og paa hvad maade det kunne formildes og forandres, eftersom de beklager sig over, at de formedelst saadant forbud ikke kan faa deres betaling af menige almue og bønder der paa landet, for hvad de har forstrakt dem til deres underholdning; saa og forfare, hvorledes det bedst kan holdes med den told og sise, som indbyggerne der paa landet skal udgive til os og kronen af de heste og andre varer, de fører ud af landet, og det øl, de igjen indfører.

Ligesaa, eftersom slotsloven paa vort slot Hammershus endnu ikke er tilbagestillet og overantvordet os efter afgangne Falk Gøye, skal fornævnte vore forordnede raad kræve denne slotslov til sig, og igjen paa vore vegne overantvorde den til os elskelige Hans Lindenov, vor mand og tjener, som nu er naadigst forlenet med fornævnte vort slot Hammershus, som det sig bør i alle maader.
Eftersom vi ogsaa er kommet i erfaring om, hvorledes der paa vort land Gotland skal være mange øde gaarde og jorder, hvoraf vor og kronens rente er os forkortet, og andre vore tjenere sammesteds derved er besværede, da ville og skal fornævnte vore forordnede raad derom forfare hele lejligheden, og overveje, hvorledes denne skade og afbræk kan forekommes, og bedst forordnes derom.
Hvad der ellers herudover kan forefalde for fornævnte vore forordnede raad paa fornævnte vore lande Gotland og Bornholm, os og kronen og fornævnte landenes lejlighed angaaende, som vi nu ikke ved, eller i det enkelte herudinden ikke har fundet at anføre, derom skal de med flid udspørge og forfare hele lejligheden, og vort og kronens gavn og bedste i alting efter deres begavede forstand vide, betænke og ramme, som vi dem naadigst har betroet, og ved deres lykkelige hjemkomst give os fuldkommen beretning og underretning om alting, hvorefter vi videre kan have os at rette.
Herefter skal fornævnte vore forordnede raad aldeles have sig at forholde. Givet i København den 27. juli 1594.

Historisk kommentar

Denne omfattende instruks til de to kongelige kommissærer Christoffer Valkendorf og Albret Friis, udstedt 27. juli 1594, er en af de mest detaljerede administrative kilder i hele samlingen: den fastlægger rammerne for et fælles retterting og en generel forvaltningsrevision paa baade Gotland og Bornholm, to af den danske krones vigtigste østersøbesiddelser. Kommissærerne skal for det første holde et almindeligt retterting, hvor alle undersaatternes klager over uret begaaet af embedsmænd — dom eller vold i strid med loven — kan afgøres uden den store bekostning, en rejse til København ellers ville medføre; deres domme skal have samme gyldighed, som havde kongen selv afsagt dem. Dernæst skal de mægle i handelstvister mellem borgerskab og slottets embedsmænd, undersøge skole-, kirke- og præsteforholdene paa begge øer, kortlægge stenbrudene paa Gotland til kronens fordel, kontrollere befæstningen og forsyningen af Visborg og Hammershus, undersøge skovenes tilstand og selv besigtige egeskovene paa Gotland, efterse om udførselsforbuddene overholdes og vurdere gotlændernes klager over deraf følgende næringsskade, samt — særligt relevant for Bornholm — sikre, at slotsloven for Hammershus, der siden Falk Gøyes død ikke var afleveret, nu overdrages til den nye lensmand Hans Lindenov (jf. Dokument 364-365). Endelig faar de en generel fuldmagt til at tage stilling til alt andet, kronens tarv paa de to øer maatte kræve. Instruksen viser den danske krones systematiske og periodiske revision af sine fjerntliggende øbesiddelsers forvaltning, retsvæsen og forsvar i slutningen af 1500-tallet, og hvordan Bornholm og Gotland — trods deres indbyrdes forskelle — administrativt blev behandlet under ét i denne type kommissionsarbejde.

Resumé

Christian IV udsteder den 27. juli 1594 en detaljeret instruks til kommissærerne Christoffer Valkendorf og Albret Friis, der skal holde et almindeligt retterting paa Gotland og Bornholm for at afgøre undersaatternes retssager, mægle handelstvister, undersøge skole-, kirke- og præsteforhold, kortlægge Gotlands stenbrud, kontrollere befæstning og forsyning af Visborg og Hammershus samt skovenes tilstand, efterse overholdelsen af udførselsforbud, sikre overdragelsen af Hammershus's slotslov til den nye lensmand Hans Lindenov, og i det hele varetage kronens tarv paa begge øer.

Dokument Nr. 367

1594. 1. August. Aakirkebys aarlige Afgift.

Ex originali chart. ex Boringholmia transmisso Anno 1742.
Vi eftherschreffne Peder Myre, Jørenn Hantzenn, Esbern Rasmußenn, Hanns Perßenn, Jenns Perßenn, Hanns Olsenn, Lauris Olsenn, Laße Snickere wbi Ockersogn, Dyttluff Hyser, Abram Nielßenn wbi Westremarckersogn, giøre wittherligt wbi thette wortt obnne breff, att oß mindis wbi fulde xxx Aar og mere, og wbi sanndhed wiide og wittherligt giffuit mere aff Aakirckeby aarligenn . . . . . lenghe oß mindis enn . . Tr. skattesnner og . . Tr. før giesterii. Sam=

Side nr. 525

meledis ½ Te. smør for theris stouhug wbi Almingen, før enn nogenn tid siidenn Hanns Borchsted, salig Henrich Brais slotz= schriffuer, haffuer samme theris smør the pleye att ybe og wb= giffue aff forne Aakirckeby for thennom i Slotzskattebog ander= ledis fornennt. Att saa wbi sanndhed er wille wij ydermere bestaa huor og nar behoff giøris, og tiill windisbyrd haffue wij ladit tröcke wore Jndseyle og signether her nedenn for, som er giffuit . . . . thenn 1 . . Augusti Anno 94.
Per Myre. Jøren Hansen. Esbern Ras. Hans Persen.
(L. S.) (L. S.) (L. S.) (L. S.)
Jens Persen. Hans Olsen. Lauritz Olsen. Laß Snicker.
(L. S.) (L. S.) (L. S.) (L. S.)
Dyttluff Hyser. Abram.
(L. S.) (L. S.)

(Langebeks Afskrift i Geh. Arch.)

Oversættelse

Vi efterskrevne Peder Myre, Jøren Hansen, Esbern Rasmussen, Hans Persen, Jens Persen, Hans Olsen, Lauritz Olsen, Las Snedker i Aakirke sogn, Dyttluf Hyser, Abram Nielsen i Vestermarker sogn, gjøre vitterligt med dette vort aabne brev, at os mindes i fulde 30 aar og mere, og i sandhed ved og vitterligt gives mere af Aakirkeby aarligt . . . . . saa længe vi mindes en . . tønde skattesvin og . . tønde for gæsteri. Ligesaa halv tønde smør for deres skovhugst i almindingen, indtil for nogen tid siden Hans Borchsted, salig Henrik Brahes slotsskriver, har lagt deres smør, som de plejer at yde og udgive fra fornævnte Aakirkeby, anderledes ind for dem i slotsskattebogen. At det saaledes i sandhed er, ville vi yderligere bekræfte, hvor og naar det behøves, og til vidnesbyrd har vi ladet trykke vore indsegl og signeter her nedenfor, hvilket er givet den 1. august anno 94.

Historisk kommentar

Denne vidnesbyrdserklæring af ti navngivne bønder fra Aakirkebys opland dokumenterer en langvarig, hævdvunden skattepraksis — de erklærer at kunne huske forholdene i fulde 30 aar — vedrørende Aakirkebys aarlige naturalieafgifter, herunder skattesvin, gæsteripenge og en halv tønde smør for retten til skovhugst i almindingen. Baggrunden er, at den nu afdøde Henrik Brahes

slotsskriver, Hans Borchsted, havde indført smørafgiften anderledes i slotsskattebogen, end den hævdvundne praksis tilsagde, hvilket foranledigede bønderne til at aflægge dette officielle vidnesbyrd med paatrykte segl for at fastholde den rette, gamle sats. Dokumentet, der ifølge overskriften er en afskrift indsendt fra Bornholm saa sent som 1742, viser baade den langsigtede betydning, saadanne attester kunne have som bevismateriale i senere skattetvister, og hvordan lokale bønder aktivt kunne dokumentere og forsvare hævdvundne rettigheder over for embedsmændenes bogføring.

Resumé

Ti navngivne bønder fra Aakirkebys opland attesterer den 1. august 1594, at Aakirkebys hævdvundne aarlige afgifter i skattesvin, gæsteripenge og smør for skovhugst i almindingen — som de har kendt i over 30 aar — er blevet fejlagtigt indført i slotsskattebogen af Henrik Brahes afdøde slotsskriver Hans Borchsted, og bekræfter under segl den rette, gamle sats.

Dokument Nr. 368

1591. 4 Decbr. En Præst, en Bartsker og en Bøddel at holde.

Hans Lindenov fik Brev, at Kongen tilsteder ham at holde en Præst, en Barbérer og en Rettermand paa Ham= mershus, og bevilges ham til Præsten xx Daler og 10 Alen Engelsk, til Barbereren xxij Daler og til Rettermanden xx Da= ler aarligt og Øl og Mad, som billigt og ret kan være etc. Act. Haffnia 4 December Anno 1594.

(Sk. Tegn. II. 310. b.)

Historisk kommentar

Regesten viser tre af de faste stillinger, en fæstning som Hammershus krævede ved siden af selve garnisonen (jf. Dokument 366 om de 30 knægte): en slotspræst til den aandelige betjening af besætningen, en barber (kirurg) til lægelig behandling af syge og saarede, og en rettermand (bøddel) til fuldbyrdelse af dødsstraffe. Lønningerne — 20 daler og 10 alen engelsk klæde til præsten, 22 daler til barberen, og 20 daler samt kost til rettermanden — afspejler datidens aflønningsniveau for saadanne specialiserede funktioner ved en kongelig fæstning, og viser, at Hammershus i praksis fungerede som et selvstændigt lille administrativt og militært samfund med egne faste embedsfunktioner.

Resumé

Christian IV tillader den 4. december 1594 Hans Lindenov at holde en præst, en barber og en rettermand paa Hammershus, med fastsatte aarlige lønninger paa henholdsvis 20 daler og 10 alen engelsk klæde, 22 daler, og 20 daler samt kost.

Dokument Nr. 369

1594. 5 Decbr. Pantsætning og Løskyndning af Gods at skulle ske til Thinge.

Kong. Mayt. obne Breff Jordeigne Bønder paa Bor= ringholm theris goudtz anrørendis, huorledis thet schall pant= settis og kiendis egien løßen paa. Vt sequitur.
Wij Christian etc. Giøre Alle witterligt, att eptherfsom wij komme wbi forfaring theud stoere wschickelighed og misz= brug, som sig herthilldags haffuer thilldraget paa wort Land Boringholm, saa att naar wore og Kronens Jordeigne Bøn=

Side nr. 526

der thersammestedz, pantsetter huerandre theris goudtz, tha kien= der the icke Løßkynding therpaa thill thinge, naar thet schall egien løßes, meden thiit og offte laster pantepenbinge wbi gaardene thill huerandre, og thilthager sig saa goudtzit med magt, huoraff stoer threttе, wenighedt og anden wrichtighed foraarsagis. Tha paa thet siig wschickelighedt, threttе og web= nighedt og anden wlycke, som theraff kunde eptherfølge maa forkommis, haffue wij naadigst for gott anseehet og beslut= tit, thermed saaledis herepther att schulle forholdis, att naar nogne forne wore og Kronens Jordeigne Bønder thersamme= stedz herepther pantsetter huerandre noget theris goudtz og Eyendomb, tha schulle the thet giøre thill thinge, og naar the thett acthe att wille egien indløße, tha schulle the wbi liige maade kiende Løßen paa forne theris pant thill thinge, og fougeden eller Domme= ren thersammestedz siiden thennom med Loug og Rett adt schulle adtskillige, om samme pantsettning og Løßkynding kand findis louligen att were giort eller icke. Saaframpt Nogen herepther heremoed befindis att giøre og handle, thennd tha icke therfore will deelis, thilthallis og straffis, som webbør, og som thenne wor forordning icke achte eller ahnßehe wille. Huorepther siig huer schulle wiide wbi saa maade att rette og for schade att thage ware. Actum Haffniæ 5 Decembris Anno 1594.

(Sk. Reg. Nr. 2. fol. 184.)

Oversættelse

Kongl. Majestæts aabne brev angaaende jordejne bønder paa Bornholm, deres gods, hvorledes det skal pantsættes og løsning kjendes paa igjen. Ut sequitur.
Vi Christian etc. Gjøre alle vitterligt, at eftersom vi kommer i erfaring om den store uskikkelighed og misbrug, som hidtil har fundet sted paa vort land Bornholm, saa at naar vore og kronens jordejne bønder sammesteds pantsætter hverandres gods, da kjender de ikke løskyndelse derpaa til tinge, naar det skal løses igjen, men tit og ofte lader pantepenge løbe paa gaardene til hverandre, og saaledes tiltager sig godset med magt, hvoraf stor trætte, uenighed og anden urigtighed foraarsages. Da, paa det denne uskikkelighed, trætte og uenighed og anden ulykke, som deraf kunne følge, maa forekommes, har vi naadigst anset det for godt og besluttet, at det herefter saaledes skal forholdes: at naar nogen af vore og kronens jordejne bønder sammesteds herefter pantsætter noget af deres gods og ejendom til hverandre, da skal de gjøre det til tinge, og naar de agter at ville indløse det igjen, da skal de paa lige maade kjende løsningen paa fornævnte deres pant til tinge, og fogeden eller dommeren sammesteds skal siden med lov og ret adskille dem, om saadan pantsætning og løskyndelse kan findes lovligt at være gjort eller ikke. Saafremt nogen herefter befindes at gjøre og handle herimod, og ikke agter denne vor forordning, skal han derfor tiltales og straffes, som vedbør. Hvorefter enhver skal vide sig at rette, og for skade at tage vare. Givet i København den 5. december 1594.

Historisk kommentar

Forordningen af 5. december 1594 indfører et krav om offentlighed og tinglig registrering ved pantsætning af jordejendom mellem Bornholms selvejerbønder: baade pantsætningen selv og den senere indløsning skal ske til tinge, saa fogeden eller dommeren kan afgøre, om transaktionen er lovligt gennemført. Baggrunden er en udbredt praksis, hvor bønder indbyrdes pantsatte gods uden vidner eller officiel registrering, hvilket gav anledning til vedvarende tvister om, hvorvidt et pant reelt var indløst, og somme tider til, at kreditor blot tiltvang sig godset med magt. Bestemmelsen komplementerer det generelle forbud mod salg og pantsætning uden indløsningsret, der findes i Dokument 354 og 360, ved nu specifikt at regulere selve den retlige procedure omkring pantsætning mellem bønderne indbyrdes, og styrker dermed retssikkerheden omkring den vigtige selvejerinstitution paa Bornholm.

Resumé

Christian IV forordner den 5. december 1594, at Bornholms jordejne bønders indbyrdes pantsætning af gods samt senere indløsning heraf skal ske til tinge, saa fogeden eller dommeren kan afgøre lovligheden, som en foranstaltning mod den udbredte uenighed og magtanvendelse, der fulgte af uregistrerede pantsætninger.

Dokument Nr. 370

1595. 24 Juli. Om Jagten.

Christ. IV. etc. Det tillades Hans Lindenov at maatte „her paa wortt Landt Boringholm, sig sielff thilbeste, lade skiude eller slaa thre stuortt stycker wildt, indthill saalenge wij anderledis therom lader thillsige. Dog att handt aldelis in= thett wiidere beuarer sig medt Jagten ther paa Landett, end som hans forlehnings Breff hannom thillholder, og haffuer flicteligen Indßehende met, att thend bliffuer fredett og wild machtt holden". Actum Haffniæ 24 Juli Anno 1595.

(Sk. Reg. Nr. 2. fol. 206. b.)

Historisk kommentar

Regesten fastsætter Hans Lindenovs personlige jagtret paa Bornholm til tre stykker storvildt aarligt til eget behov — en let forøgelse i forhold til Henrik Brahes tilladelse til kun ét stykke (jf. Dokument 320) — men gentager samtidig den strenge betingelse, at han ikke maa udvide sin jagtudøvelse ud over, hvad hans forleningsbrev tillader, og skal føre flittigt tilsyn med, at vildtbestanden fredes og holdes ved magt. Dette viser en fortsat, konsekvent kongelig politik om at begrænse lensmændenes personlige jagtudbytte paa Bornholm samtidig med at sikre en bæredygtig vildtbestand til kronens egen fremtidige brug, en linje der kan følges gennem hele den bornholmske lensmandsrække i denne periode.

Resumé

Christian IV tillader den 24. juli 1595 Hans Lindenov at nedlægge tre stykker storvildt aarligt til eget behov paa Bornholm, dog uden at udvide jagtudøvelsen ud over forleningsbrevets vilkaar, og paalægger ham flittigt tilsyn med vildtbestandens fredning.

Side nr. 527

Dokument Nr. 371

1595. 27 Juli. Indkjøb af Kjød og Talg.

Hanß Lindenov fik breff, att skulle indkiøbe ther paa Bo= ringholm, saa meget kiød og smelthett Thallig, som hand meft kand befomme, doch skall hand slichtig haffue Landsenß leilighedt vbi acht, att ingen offuer sin effne og formufe, for= middelst slig kiøb bliffuer thill sin stuore skade besuerit, og huiß Kiød og smelthett Thallig, hand vbi saa made kiøbendis wor= der, at hand thett . . . . . forsender hiidt thill Kiøpnehaffn. Act. Haffniæ 27 Juli 1595.

(Skaanske Tegn. II. 346.)

Historisk kommentar

Regesten viser en kongelig proviantopkøbsordre til Bornholm: Hans Lindenov skal indkjøbe saa meget kjød og smeltet talg (brugt til lys og andet), som han kan faa fat i, men skal samtidig tage hensyn til landets almindelige økonomiske formaaen, saa ingen bønder lider urimelig skade ved at sælge over deres formue. Det opkøbte gods skulle derefter videresendes til København, formentlig til brug for hoffet eller flaaden — et eksempel paralleit til de tidligere eksporttilladelser for kjød fra Bornholm (jf. Dokument 304-305, 353), men her drejer det sig om et direkte kongeligt opkøb til eget forbrug snarere end almindelig markedshandel. Dokumentet viser endnu en side af Bornholms funktion som forsyningskilde for den kongelige husholdning.

Resumé

Christian IV befaler den 27. juli 1595 Hans Lindenov at indkjøbe saa meget kjød og smeltet talg paa Bornholm, som muligt, dog under hensyn til bøndernes formåen, og videresende det til København.

Dokument Nr. 372

1595. 17 Octbr. Om en Klage over Vold og Undertrykkelse, bl. a. Klage over en Byfoged, som da han ikke kunde faae Ret over den Anklagede paa Thinget, bød ham udenfor til Slagsmaal.

Hanß Lindenov fik breff, Lauritz Pederson vdi Røe Sogn anrørendis.
Chr. IV. W. g. th. Wiidt, att thenne breffwisere Lauritz Pederson, boendiß vbi Røesogn theer paa wortt Landt Boring= holm, vnderdanigst for oß haffuer ladett berette og klageligen thillkiendegiffuen, huorledis Hanß Nielson, Byefougitt theer sammestedz, skall for nogen thidt siden forleden haffue indsatt hannom vbi Bolt og Jern, Loug vforwunden, vbi hanß beste host, og siden theervdi holden hannom paa thredie vge, vahn= sett att hand nogle gange haffde sig erbøditt,

att ville stille hannom noigachtig borgen for sig, thill samme Sagß vdrecht. Och siden theer hand medt Rette icke kunde fange nogen ind= gang medt hannom, skall hand haffue aff Thingett vdeffeft att slaeß medt hannom om Retten, vahnsett att forne Lauritz Pederson thendt thidt gick vdi Borgen, og skall forne Hanß Niel:son siden haffue offuerfaldett forne Lauritz Pederson paa Marcken, og lagt hanen paa hanß bøße og thruede hannom, saa hand motte thijgge hanß Lijff aff hannom, som hand endnu aff hannom, for gammell haad og auind vdi attskillige maade skall effthertrachtiß. Sammeledis haffuer forne Lauritz Pederson,

---

Side nr. 528

ochsaa vnderdanigst ladett berette, huorledis hand aff Peder Hanfon, Sandemand theer vbi forne Røesogn, skall vfskyldeligen were ahngiffuen og paachendt, som then theer skulle haffue sidett offuerhørig, theer hand skulle were thillsagtt att giøre Eg= ther, vahnseett att hand thend thidt war paa weyen thill Leenß= mandenß Gaard, huorforre forne Lauritz Pederson skall haffue fordeeltt forne Leenßmand thill Thinge, som thend ther vlouglig skulle haffue thagett hanß Pandtt, och for hand hollder nogen bønder ecfrij, meer end thillforne feedwanlig haffuer weritt, og theer vboffuer vbi hanß Rettergang ladett nogen Ord fallde, huilcken hand mener icke saa richtig att were indthegnett vbi thingbogen, som thett siig burde, ey heller som hand thennem sagt haffde, effthersom hand med Thingbudene og menige Her= rigmend, som thend Dag Thing søgthe, siig formener ydermere att ville beuise. Formener siig ochsaa att were sfecdt vrett, att hand, formiddelst saadan Leylighedt, holldiß fraa siin houittfag og Rett, som hand thill forne Peder Hanson haffue kunde. Thi bede wi thig og wille, att naar thu heermedt besogiß, thu tha theerom grandgiffueligen forfarer aldt Leylighedt, og siiden theeruvdinden forhielper forne Lauritz Pedersen offuer forne Lauritz Nielßon, att mue wederfariß huiß christeligt og rett er, sa att wore og Kronenß thiener aff hannom eller andre her= effther icke faa lettferdigen offuerfalldiß som for thidt skeedt er. Sammeledis efftherfsom hand berette siine ord anderledis att were indført vbi Thingbogen, endt hand thennom sagdt haffde, og forne Landtzdommers Domb er steffnitt, og be= rober sig paa Thingbogen, tha bede wi thig og wille, att thu thillholder forne Landtzdommer, att hand indstæffner forne Thing= boeg, saawellsom Thingbudene og menige Herrigmend, som thend Dag Thing søgte, og forne Lauritz Pederson beraaber sig paa, og thennom thillholder, att the thieris Sandhedt winder med thieriß Eedt, og att hand siden therpaa kiender og døm= mer, som hand vill andsuare for Gudt og were bekiendt for oß, sa thend ene sa well wederfariß huiß Rett er, som thend anden, og wij for wiidre theriß offuerlob kunde were og

---

Side nr. 529

bliffue forskonet. Thermedt etc. Act. Aarhuss 17 Octobris Anno 1595.

(Sk. Tegn. II. 356.)

Oversættelse

Hans Lindenov fik brev, angaaende Laurits Pedersen i Rø sogn.
Christian IV. Vor gunst tilforn. Ved, at denne brevviser Laurits Pedersen, boende i Rø sogn der paa vort land Bornholm, underdanigst har ladet berette og klageligt tilkjendegive for os, hvorledes Hans Nielsen, byfoged der sammesteds, for nogen tid siden skal have sat ham i bolt og jern, uden

lov og dom, i hans bedste høst, og siden holdt ham deri i tredje uge, uanset at han flere gange havde tilbudt at stille ham tilstrækkelig borgen for sig, indtil sagens udfald. Og siden, da han ikke med rette kunne faa nogen fremgang med ham, skal han have budt ham udenfor tinget til at slaas med ham om retten, uanset at fornævnte Laurits Pedersen den gang gik i borgen, og fornævnte Hans Nielsen skal siden have overfaldet fornævnte Laurits Pedersen paa marken, og lagt hanen paa sin bøsse og truet ham, saa han maatte tigge sit liv af ham, hvilket han endnu, af gammelt had og avind, paa adskillige maader skal efterstræbes af ham.
Ligesaa har fornævnte Laurits Pedersen ogsaa underdanigst ladet berette, hvorledes han af Peder Hansen, sandemand der i fornævnte Rø sogn, uskyldigt skal være angivet og paataget, som den der skulle have siddet overhørig, da han skulle være tilsagt at gjøre ægt, uanset at han den gang var paa vejen til lensmandens gaard, hvorfor fornævnte Laurits Pedersen skal have fordelt fornævnte lensmand til tinge, som den der ulovligt skulle have taget hans pant, og fordi han holder nogen bønder fri, mere end tilforn sædvanligt har været, og derover under sin retssag har ladet nogle ord falde, hvilke han mener ikke saa rigtigt er indtegnet i tingbogen, som det sig burde, ej heller som han dem sagt havde, hvilket han med tingbudene og menige herredsmænd, som den dag søgte tinget, formener yderligere at ville bevise. Han formener sig ogsaa at være sket uret ved, at han formedelst saadan lejlighed holdes fra sin hovedsag og ret, som han til fornævnte Peder Hansen kunne have. Derfor beder vi dig og ville, at naar du herom besøges, du da derom grandgiveligt forfarer hele lejligheden, og siden derudi hjælper fornævnte Laurits Pedersen over fornævnte Hans Nielsen, saa han maa vederfares, hvad kristeligt og ret er, saa at vore og kronens tjenere af ham eller andre herefter ikke saa letfærdigt overfaldes, som før er sket. Ligesaa, eftersom han beretter sine ord anderledes at være indført i tingbogen, end han dem sagt havde, og fornævnte landsdommers dom er stævnet, og han beraaber sig paa tingbogen, da beder vi dig og ville, at du tilholder fornævnte landsdommer, at han indstævner fornævnte tingbog, saavelsom tingbudene og menige herredsmænd, som den dag søgte tinget, og som fornævnte Laurits Pedersen beraaber sig paa, og tilholder dem, at de vinder deres sandhed med deres ed, og at han siden derpaa kjender og dømmer, som han vil ansvare for Gud og være bekjendt for os, saa den ene saa vel vederfares, hvad ret er, som den anden, og vi for videre deres overløb kan blive forskaanet. Dermed etc. Givet i Aarhus den 17. oktober 1595.

Historisk kommentar

Sagen om Laurits Pedersen i Rø sogn indeholder to sammenflettede klager, der begge belyser magtforholdet mellem lokale embedsmænd og bønder paa Bornholm. For det første anklages byfoged Hans Nielsen for at have sat Laurits Pedersen i bolt og jern uden dom, midt i høsten, i tre uger, trods gentagne tilbud om borgen, og siden — da retssagen gik ham imod — for at have udfordret ham til slagsmaal uden for tinget og senere overfaldet ham paa marken med en spændt bøsse, motiveret af gammelt nag. For det andet klager Laurits Pedersen over, at han uretmæssigt er blevet anklaget af sandemand Peder Hansen for udeblivelse fra ægtpligt, skønt han var på vej til lensmandens gaard, og at hans egne indsigelser mod lensmanden — som han havde tiltalt for ulovlig pantetagning og favorisering — ikke var korrekt indført i tingbogen. Kongens svar er karakteristisk grundigt: Hans Lindenov skal undersøge sagen til bunds og sikre, at Laurits Pedersen faar oprejsning over for Hans Nielsen, samt lade landsdommeren indkalde tingbogen og de tingsøgende herredsmænd som vidner om, hvad der virkelig blev sagt og skrevet. Sagen illustrerer, hvor voldsomt et lokalt magtmisbrug kunne udspille sig mellem en byfoged og en bonde, og hvor systematisk kongen insisterede på en grundig, vidnebaseret sagsoplysning fremfor at stole blindt på embedsmændenes egen fremstilling.

Resumé

Christian IV befaler den 17. oktober 1595 Hans Lindenov grundigt at undersøge Laurits Pedersens klage over, at byfoged Hans Nielsen ulovligt har fængslet og siden overfaldet ham af gammelt nag, samt hans klage over fejlagtig indførsel i tingbogen af hans ord i en sag mod lensmanden, og at lade landsdommeren indkalde tingbogen og vidner for at sikre en retfærdig afgørelse.

Dokument Nr. 373

1596. 9 Juni. Fritagelse for Told af Heste og Kvæg.

Wi Christian den Fjerde med Guds Naade etc. Gjøre alle vitterligt, att effterfsom vore vndersaater, menige Jnnd= byggere paa vort Land Borringholm, vnderdanigst haffue la= det giffue tillkiende, huorledis de vbi wor kiere Hr. Faders thiid, Sal. og Høyloflig Jhukommelfe, haffuer forhuervet Hans Kongl. Matts. Breff og Benaading at were forschaanet med Told att vdgiffue, aff huis Heste, Deg, Foller, Øren, Kiøer og andet Qveg, som der aff Landet bleff vdført, og de nu vnderdanigst beklage, att de imodt slig Hans Kongl. Mtts. Benaading skulle besuergis. Da haffue wi aff wor synderlig gunst og Naade vndt, bewilliget og tilladt, og nu med dette wortt aabne Breff vnde, bewillge og tillade, att fornæffnte wore vndersaater, menige Jndbyggere paa wortt Land Borringholm, maa fremdelis were frii og forschaanit for huis Tolld, de till oß og Cronen schulde vdgiffue for Heste, Deg, Foller, Øren, Kiøer, og andet Qveg, der aff Landet vdføris, saawellsom for dend Tolld, de till deß aff huis Qveg, som er bleffuen vdført, kunde med reste, findes skyldig, efftersom dett dennem vbi Høystbemeldte wor kiere Herr Faders thiid naadigst haffuer weret vndt og bewilliget, og till saa lenge wi anderledes derom lader tillsige. Thi forbiude wi hermedt vore Fougeder, Embigmend, serdhelis vore Tholldere paa fornæffnte wortt Land Borringholm, att de hereffter som forschreffuett staaer, oppebære nogen slig Tolld, men lader forneffnte wore vndersaater were quit, frie og forschaanit for huis Tolld de aff for= neffnte Qveg, som der aff Landet vdføris, till oß og Cronen schulle vdgiffue, og tilldes aff for= neffnte Tolldere schyldige bleffuen, ey giørendis dennem derpaa nogen Forhindring vbi nogen maade. Giffuet paa vort Slott Kiobenhafn den 9 Juni Aar 1596.*)

(Diplom. i Geh. Arch.)

**) J Skaanske Register Nr. 2. fol. 221. b. findes dette Brev i det*

Side nr. 530

(fortsat fra fodnote til Nr. 373, side 529): ...væsentlige orddlydende; men med en heelt anden Orthographie: der staaer saaledes allevegne „fouler" for Føller o. s. v.

Oversættelse

Vi Christian den Fjerde med Guds naade etc. Gjøre alle vitterligt, at eftersom vore undersaatter, menige indbyggere paa vort land Bornholm, underdanigst har ladet give tilkjende, hvorledes de i vor kjære herr faders tid, salig og højlovlig ihukommelse, har forhvervet hans kongelige majestæts brev og benaadning om at være forskaanet for at udgive told af de heste, drægtige (?) dyr, føl, øren,

køer og andet kvæg, som blev udført af landet, og de nu underdanigst beklager, at de imod saadan hans kongelige majestæts benaadning skulle besværges, da har vi af vor synderlige gunst og naade undt, bevilget og tilladt, og nu med dette vort aabne brev under, bevilger og tillader, at fornævnte vore undersaatter, menige indbyggere paa vort land Bornholm, fremdeles maa være frie og forskaanede for den told, de til os og kronen skulle udgive for heste, drægtige dyr, føl, øren, køer og andet kvæg, der udføres af landet, saavelsom for den told, de indtil da af kvæg, som er blevet udført, kunne findes restskyldige, eftersom det dem i højstbemeldte vor kjære herr faders tid naadigst har været undt og bevilget, og indtil vi anderledes derom lader tilsige. Derfor forbyder vi hermed vore fogeder, embedsmænd, særligt vore toldere paa fornævnte vort land Bornholm, at de herefter, som forskrevet staar, oppebærer nogen saadan told, men lader fornævnte vore undersaatter være kvit, frie og forskaanede for den told, de af fornævnte kvæg, som udføres af landet, til os og kronen skulle udgive, og tildes af fornævnte toldere skyldige blevet, uden at gjøre dem derpaa nogen forhindring paa nogen maade. Givet paa vort slot København den 9. juni 1596.

Historisk kommentar

Denne stadfæstelse af 9. juni 1596 fornyer en toldfritagelse, som Bornholms befolkning allerede havde faaet under Frederik II, for udførsel af heste og kvæg fra øen — en fritagelse der havde været truet af, at lokale toldere alligevel var begyndt at opkræve told i strid med den gamle bevilling. Dokumentet føjer sig til den lange række af toldlempelser for netop denne vareeksport, som gennemgaaende ses i samlingen (jf. Dokument 304-305, 353), og viser, hvor afhængig den bornholmske økonomi var af at kunne eksportere levende kvæg og heste uden fordyrende afgifter, samt hvor vagtsomt befolkningen fulgte med i, om ældre kongelige begunstigelser reelt blev overholdt af de lokale embedsmænd. Rørdams fodnote oplyser, at brevet ogsaa findes indført i Skaanske Register, dog med en anden, ældre staveform (bl.a. „fouler" for „føller"), hvilket viser hans filologiske omhu med at sammenholde parallelle kilder.

Resumé

Christian IV stadfæster den 9. juni 1596 Bornholms befolknings toldfritagelse for udførsel af heste, køer og andet kvæg fra landet, som oprindeligt var bevilget under Frederik II, og forbyder toldere at opkræve told herfor i strid med denne fritagelse.

Dokument Nr. 374

1597. 12 April. Forlehningsbrev.

Hans Lindenov fik nyt Forlehningsbrev paa Bornholm. Han skal til sin Underholdning have 394½ Daler 1 Ort; 150 Tdr. Rug, 350 Tdr. Byg, 14 Tdr. Smør, 20 Øren, 30 Svin, 200 Faar, 150 Lam, 200 Gjæs, 400 Høns, 416 Tdr. Havre, og dertil Avl og Opdræt paa Slottets Ladegaard. Det øvrige af Slottets Indkomst skal komme Kongen tilgode, ligesom ogsaa ⅑ af det uvisse og Told, Sise, Vrag, Ol= dengjeld, rodhugget Skov etc.
Han maa have fri Olden paa Kongens Skove, men hans Svin skulle opføres i Registret med andre Mænds. Hvad Ol= dengjeld angaaer, da skal hver Mand, som har Svin paa Sko= ven, anføres ved Navn, og det skal bemærkes, hvilke Svin ere unge og hvilke gamle, af dem Kongen faaer for Oldengjeld.

Sagefald og Gaardfæstning til Kronen skal accorderes ⅔ i Penge og ⅓ i Øren. Han skal selv lønne og klæde Fogden, Skriveren og Ladegaardens og hans egne Folk. Han skal be= fordre Postbudene, som reise med Kongens Pas, og holde dem en Nats Tid med Hus og Fortæring, og ikke vise dem hen til Borgerne, om Befordring m. m.
Er nogen Jord etc. kommen fra Kronen med Urette, da skal han indtale den med Lov og Ret.
Han skal holde 8 gerust Heste i Riget paa egen, uden Riget paa Kongens Bekostning. Der skal holdes 20 Knegte og 10 Bøssesfytter paa Slottet, de første skulle have hver 5 Gylden, Bøsse= skytterne 6 Gylden, hver Gylden til 3 Ort Daler beregnet. Der skal holdes en Præst med 24 Daler, en Bartsker med 20 Da= ler og en Rettermand med 6 Dr. Løn, og for deres Fortæring maa aarligt afskrives 26 Daler for hver.
Jurisdicts og Rente af det geistlige Gods m. m. skal han forvalte, og bette alt at komme Kongen tilgode. Han skal have Præsterne i Forsvar, ligesaa Kirkerne.

Side nr. 531

Tienderne maa ikke bortfæstes paa længere Tid end 3 Aar, og skulle de opbydes til Thinge, til hvem af formuende Folk, der ville give mest m. m.
1599 den 3 Septbr. fik Hans Lindenov et nyt Forlehningsbrev: han skal for den visse Rente give Kongen 1600 Daler fri Penge, og 1/10 Del af det uvisse og al Told, Sise, Brag etc., som og al Indtægten af Jurisdictsen. Paa Slottet skal holdes 24 Knegte og Bøssesyttere, en Præst og en Bartskier etc. Skriveren skal aarligt bag efter Regnskabet anføre, hvad han har i Indtægt af Skriverskeppen m. m.

(Sk. Reg. 3. fol. 13. b. og 95. b.)

Historisk kommentar

Rørdams regest af Hans Lindenovs forleningsbrev af 12. april 1597 giver et detaljeret indblik i, hvordan lensmandens underholdning, forpligtelser og indtægtsdeling med Kronen var reguleret ned til mindste enkelthed — fra naturalieydelser og oldengjeld til forsvarsforpligtelser, retsudøvelse og kirketilsyn. Den efterfølgende note om det nye forleningsbrev af 3. september 1599 viser, at lenssystemet på Bornholm løbende blev justeret: overgangen fra et forlening 'paa Regnskab' (med detaljeret naturalieafregning) til en fæstet, fast pengeafgift (1600 Daler samt en tiendedel af det uvisse) afspejler en generel udvikling i den danske lensforvaltning i slutningen af 1500-tallet, hvor man i stigende grad gik over til faste, kontraktligt fastsatte indtægter frem for komplicerede regnskabslen. Sammenholdt med de tidligere forleningsbreve til Falk Gjøe (Dok. 364) og Lindenovs eget første brev (Dok. 365) illustrerer dette dokument den administrative kontinuitet og gradvise forenkling af Bornholms lensforhold under Christian IV.

Resumé

Hans Lindenov fik den 12. april 1597 nyt forleningsbrev paa Bornholm med detaljeret regulering af hans underholdning, naturalieydelser, forsvarsforpligtelser og indtægtsdeling med Kronen; en note tilføjer, at han den 3. september 1599 fik endnu et forleningsbrev, hvorved lenet overgik til en fast pengeafgift på 1600 Daler samt en tiendedel af det uvisse.

Dokument Nr. 375

1597. 20 Juni. Om Krigsrustning i Sverrig.

Befaling til Herman Juel paa Vidborg og Hans Lindenov paa Hammershus at have deres Lehn og Slotte vel i Agt, da Hs. Majst. har erfaret, at der er Samling af Krigsfolk i Sverrig, som skal have vist sig ved Elfsborg og Calmar; der skal ogsaa være udrustet nogle Skibe, og H. Majst. ikke veed hvad for Praktiker og Underfundighed, der kan være under etc. etc.*) Dat. Hallsniæ 20 Juni 1597.

(Sk. Tegn. III. 42.)

**) 1598. 14 April fik de samme Brev, at Hs. Kjærlighed Kongen af Sverrig vil fra Polen begive sig til Sverrig med et Antal Krigsfolk. Det skal være ham og hans Folk tilladt at gaae i Land og kjøbslaae med Indvaanerne etc.*

Historisk kommentar

Dokumentet afspejler den anspændte udenrigspolitiske situation mellem Danmark-Norge og Sverige i 1590'erne, hvor rygter om svensk krigsrustning ved Elfsborg og Kalmar fik den danske krone til at sætte lensmændene på Bornholm og Gotland i alarmberedskab. Konflikten hang sammen med den dynastiske strid mellem Sigismund (konge af baade Polen og Sverige) og hans onkel hertug Karl, som i disse aar udviklede sig til en åben magtkamp om det svenske rige — en strid Danmark fulgte nøje, da den kunne true rigets sikkerhed og søfart i Østersøen. Fodnotens oplysning om, at et tilsvarende brev blev udsendt i april 1598 i anledning af Sigismunds rejse fra Polen til Sverige, viser, at den danske krone løbende overvågede den svensk-polske konflikts udvikling og holdt sine forsvarslinjer i Østersøen, herunder Bornholm og Gotland, orienteret om situationen.

Resumé

Christian IV befaler den 20. juni 1597 Herman Juel paa Visborg og Hans Lindenov paa Hammershus at holde deres len og slotte i god forsvarsberedskab, da der er observeret samling af krigsfolk og udrustning af skibe i Sverige ved Elfsborg og Kalmar, hvis hensigt kongen ikke kender; en fodnote tilføjer, at et lignende brev blev sendt i april 1598 i anledning af Sigismunds rejse fra Polen til Sverige.

Dokument Nr. 376

1597. 10 Oktbr. Forbud paa Udførsel af Kjød.

Chr. IV. til Lehnsmanden: Da der i Aar ikke kan ventes synderlig Olden, Flesket derfor vil blive dyrt, og ikke kan strække til at bespise Kong. Majsts. Skibsfolk med, maa disse bespises med saltet Kjød. Det befales derfor at forbyde Udførsel af saltet Kjød i alle Havne (paa Bornholm); har nogen bes=

Side nr. 532

lige til Salg, da skal han indføre det for Kjøbenhavns Slot. Actum Hallsniæ 10 October 1597.*)

(Sk. Tegn. III. 49.)

**) Aligemaade Brev til Tolderen i Rønne herom.*

Historisk kommentar

Forbudet af 10. oktober 1597 mod udførsel af saltet kød fra Bornholms havne illustrerer, hvordan svigtende oldenaar (dvs. manglende agern og bog til svinenes fedning i skovene) direkte kunne true forsyningen af den kongelige flaades besætninger. Da skovenes olden var afgørende for produktionen af flæsk, betød et dårligt oldenaar stigende kødpriser og risiko for knaphed, hvorfor kronen greb ind og reserverede det saltede kød til Københavns Slot og flådens behov frem for at lade det gå til eksport. Dette er endnu et eksempel — sammen med Dok. 353, 370 og 371 — på, hvordan Bornholms landbrugsproduktion (kvæg, svinefedning, kornavl) var underlagt kongelig regulering, når rigets militære og hofmæssige behov krævede det.

Resumé

Christian IV forbyder den 10. oktober 1597 lensmanden på Bornholm at tillade udførsel af saltet kød fra øens havne, da et daarligt oldenaar har gjort flæsk dyrt og knapt, og befaler, at alt saltet kød, der er til salg, i stedet skal indføres til Københavns Slot; et enslydende brev sendes til tolderen i Rønne.

Dokument Nr. 377

1598. 3 Juli. Peder Koefod skal have sit Gods frit.

Chr. IV. etc. Peder Koefoed har ladet andrage, at han havde ægtet en fri Kvinde, og med hende faaet noget Jordegods, og efter hendes Død arvet samme med hans Børn, og siden efter deres Død arvet disse; men hans Hustrues Broder, som er en Riddermands Mand, har gjort Fordring paa samme Gods. Da der imidlertid er gjort dem en Contract imellem, at han maa beholde bemeldte Gods, om Kongen vil unde ham det, saa bevilges ham dette „och hand och hands Arffuinger dett saa friit att beholde, som andre derpaa Landet der frie Folch ere", etc.

(Langeb. og en anden Afskr. i Diplom. i Geh. Arch. Conf. Skaanske Reg. Nr. 3. fol. 70. a.)

Historisk kommentar

Sagen om Peder Koefods jordegods illustrerer et arveretsligt problem, der var særegent for Bornholms retstilstand, hvor jordegods (ejendom, der ikke var len eller fæste, men fri arveejendom) kunne gaa i arv til efterkommere uden for de sædvanlige adelige eller riddermandsstands regler. At hans hustrues broder, som selv var en riddermands mand, gjorde krav paa godset, viser en spænding mellem den bornholmske frie bondestands ejendomsret og den adelige standsopfattelse af arveret til jordegods. Kongens stadfæstelse af den indgåede kontrakt, hvorved Peder Koefoed og hans arvinger fik lov at beholde godset frit „som andre der paa landet der frie folk ere", bekræfter den

særlige retsstilling, de bornholmske selvejerbønder (de saakaldte frie folk eller frimænd) havde, og som gentagne gange nævnes i samlingen (jf. Dok. 350 om Peder Gagge, en frimand).

Resumé

Christian IV stadfæster den 3. juli 1598 en kontrakt, hvorved Peder Koefoed og hans arvinger frit skal beholde det jordegods, han og hans nu afdøde hustru og børn havde arvet, uanset et modstridende krav fra hustruens broder, en riddermands mand, saaledes at Peder Koefoed skal nyde samme frihed over godset som andre frie folk paa landet.

Dokument Nr. 378

1598. 6 Juli. Istedetfor Sommernød at betale 3 Daler i denne dyre Tid.

Chr. IV. Undersaaterne paa Bornholm have besværet sig over, at de „synderligen vdj thenne dyere thidt" skulle give 4 Daler for et Sommernød. Det befales derfor, at Lehnsmanden i de næste 3 Aar skal lade sig nøje med 3 Daler for et Sommernød. Act. Hallsniæ 6 Julij Anno 1598.

(Sk. Tegn. III. 62.)

Historisk kommentar

Sagen om sommernøddet (en aarlig naturalie- eller pengeydelse, der skulle erlægges til lensmanden, formentlig en afgift knyttet til kvæghold eller sommergræsning) viser endnu et eksempel paa, hvordan dyrtid kunne føre til, at befolkningen søgte og fik kongelig lempelse af faste afgifter — parallelt til toldlempelserne i Dok. 373 og forbudet mod kødudførsel i Dok. 376, som ogsaa hænger sammen med dyrtidens økonomiske pres i slutningen af 1590'erne. At Christian IV kun bevilgede lempelsen for en begrænset periode paa 3 aar, viser en typisk forvaltningspraksis, hvor midlertidige indrømmelser blev givet under særlige omstændigheder uden at ændre den grundlæggende afgiftsstruktur permanent.

Resumé

Christian IV bevilger den 6. juli 1598, efter klage fra Bornholms undersaatter over den høje pris i den dyre tid, at lensmanden i de følgende 3 aar skal nøjes med 3 daler for et sommernød i stedet for de krævede 4 daler.

Dokument Nr. 379

1599. 1 Mai. Uddrag af Bornholms Jordebog.

Jordebog till Hammershuss Slott paa Boringholm beregnitt fra Philippi Jacobidag Ao. 1598 til Aarsdagen Ao. 1599.

Side nr. 533

i tønnde Rug, Biug, Haffre, er hver v Skpr. Boringholms Maal.*)

„Wegtenn paa Smør och Tallig: i Bismerpund xxiiij Marker. i Lispund xviij Marker. i Tønnde xvj Pund. Møntten er beregnidt iiij Mk. paa i Daller."
Øster Herred.
Ø. Larskersogn, 49 Selveiere, foruden Nygaard, og 15 Vorneder.
Dette Sogn holder hvert Aar et Studthing, eller tinger derfor, naar de holde Lehnsmanden give de intet.
Samme Sogn holder hvert Aar to Skriverthing eller tinger derfor, naar de holde ser af Lehnsmandens Heste og Karle en Nat give de intet. (Denne Rettighed tilegner Lehnsmanden sig.)
Øster Mariæ S., 80 Selveiere og 5 Vorneder.
Dette Sogn holder et Studthing hvert Aar i 2 samfelde Aar, det tredie ere de fri. Holde de ikke de 2 Aar, tinge de derfor; naar de holde Lehnsmanden give de intet.
Holder hvert Aar 2 Skriverthing eller tinge derfor, holde de ser af Lehnsmandens Heste og Karle give de intet.
Ibsker, 36 Skattebønder, 14 Vorneder.
„Brendisgaardt: Rasmus Lassen i Tønne Smør, Morthen Skomager i Tønne Smør. Ellisgaardt, Peder Hansen, som Jenns Skumager nu boer, i Fjerd. Smør, ij Les Wid, v Alb."
Sognet holder hvert 3die Aar et Studthing eller tinger derfor; holde de Lehnsmanden give de intet.
Holder ligeledes

**) 1810. Man bruger endnu paa Bornholm almindelig det saakaldte gamle Maal: 5 Skjepper à 32 Potter paa Tønden. Med dette Maal skee alle Ydelser til offentlige Stiftelser, Præster, Herredsfogder o. fl., efter samme Maal sættes Capitelstaxten. Det ny, eller det ved Frdn. 10 Jan. 1698 foreskrevne Skjeppe- og Tønde-Maal findes neppe hos nogen Bonde. Enhver gjør sit Maal selv af en gl. Fjerding o. desl. Stempling og Justering bruges ikke. (Thaarups Oversigt Pag. 127.)*

Side nr. 534

hvert Aar 2 Skriverthing eller tinge derfor; holde de ser af Lehnsmandens Karle og Heste en Nat give de intet.
„Summarum paa den visse Indtægt af Øster Herred.
Pendingh Lxiiij Mk. ½v ß.
Rug iiij Tønder.
Biug i½C(?) xxxij Tønder, iiij Skpr.
Haffre ii½C(?) ix Tønder.
Smør, iij Tønder, vij Pund.
Kofieringer xiiij.
Suinfieringer xiiij.
Faaer xxx.
Lamb xiiij.
Gies i½C(?) xv.
Hønns ½vC(?) xx.
Wid vi½C(?) Les."
Sønder Herred.
Bolstersogn, 39 Selveiere, 12 Vorneder.
Sognet holder hvert Aar 1 Studthing, tinger derfor eller holder Lehnsmanden. Hvert Aar 2 Skriverthing, tinge derfor eller holde 6 Karle og Heste en Nat.
Poulsker Sogn, 39 Selveiere, 12 Vorneder.

Holder hvert andet Aar Studthing og hvert Aar 2 Skriverthing etc. ligesom forrige.
Pedersker Sogn, 30 Selveiere, 5 Vorneder.
Holder hvert tredie Aar Studthing og hvert Aar 2 Skriverthing. Tinge eller holde 6 Heste og Karle en Nat ligesom foregaaende.
Ockiersogenn(?), 67 Selveiere, 17 Vorneder.
Holder Studthing 2 samfelde Aar, det tredie ere de fri; holde Lehnsmanden eller tinge derfor.
Aarligt 2 Skriverthing; tinge derfor eller holde 6 Heste og Karle en Nat.
„Summarum paa den visse Indtægt af Sønderherred:
Pendingh Lxx Mk. vi½ ß.
Roug L½x(?) Tønde.
Biug i½C(?) xx Tønde.
Haffre iij C xvij Tønd. ij Skpr.

Side nr. 535

Smør i½ Pund.
Koe ½.
Galt ½.
Kofieringer XLV.
Suinfieringer XLV.
Faaer LXVI½.
Lamb XLV.
Gies i½C(?) XXV.
Hønns v½C(?) X.
Wid viijC XXV Les.
Dagsuercke X.”
Vester Herred:
Nilaufer Sogn 35 Selveiere, 5 Vornede.
Holder hvert 3die Aar Studthing, tinger derfor eller holder Lehnsmanden. 2 Skriverthing, tinger eller holder 6 Heste og Karle for Lehnsmanden en Nat.
Vestermark Sogn 67 (68?) Selveiere, 5 Vornede.
Vestergaard i Tønd. Smør, i Mk. Gesteri.
Lille Vestergaard, „som Jenns Skriffuer nu boer,” ij Pund Smør.
Sognet holder Studthing 2 samfelde Aar, det tredie er det frit, tinger eller holder Lehnsmanden. 2 Skriverthing hvert Aar, tinger eller holder 6 af Lehnsmandens Heste og Karle en Nat.
„Thisse eptherskreffuenne fer Sogenne giffuer ingenn gesterij haffre, therfor holder the aarligenn foergesterij, eller tinger derfor med Lehnsmanden.”
Knudsker Sogn 30 Selveiere, 1 Vorned.
Hvert andet Aar Studthing, tinger eller holder Lehnsmanden. 2 Skriverthing, tinger eller holder 6 af Lehnsmandens Heste og Karle en Nat. Holder hvert Aar foergesteri eller holder 2 af Lehnsmandens Heste og Karle en Nat.
Rutker Sogn 28 Selveiere, 12 Vornede.
Holder hvert 2det Aar Studthing; tinger eller holder Lehnsmanden. 2 Skriverthing, tinger derfor eller holder 6 af Lensmandens Heste og Karle en Nat. Holder hvert Aar foergeste=

Side nr. 536

rie eller tinger eller holder 2 af Lehnsmandens Heste og Karle en Nat.
„Summarum af den visse Indtægt i Vesterherred.
Penge Lxiiij Mk. vij ß.
Rug Li½ Tønder.
Biug i½C(?) xxix Tønder.
Haffre ijC xxv Tønd. ij Skpr.
Smør i Tønde iij Pund.
Koefieringer Liiij.
Svinfieringer Liiij.
Faaer Lxiij.
Lamb Liij.
Gies i½C(?) x.
Hons viijC xL.
Wid vii½C(?) xxvij Les."
Nørre Herred:
Clemidsser Sogn 68 Selveiere, 8 Vornede.
Nygaardt, Anders Biernsenn i Tønde Smør, i Øre at skalde(?), i Nats Gesterj. Aagaardt, Jørgenn Lauritzen, som Jep Jespersen nu boer, ij Pund Smør.
Holder hvert Aar et Studthing, tinger derfor eller holder Lehnsmanden. Hvert Aar 3 Skriverthing, tinger eller holde 6 Heste og Karle en Nat. Holder hvert Aar Foergesteri, tinge derfor eller holde 2 af Lehnsmandens Heste og Karle en Nat.
Nydstersogn 48 Selveiere, 4 Vornede.
Holder hvert andet Aar Studthing, tinger derfor eller holder Lehnsmanden. 2 Skriverthing, tinger eller holder 6 af Lehnsmandens Heste og Karle en Nat. Holder hvert Aar Foergesteri, tinger derfor eller holder 2 af Lehnsmandens Heste og Karle en Nat.
Olsker(?) Sogn 35 Selveiere, 2 Vornede.
Holder hvert andet Aar et Studthing, tinger derfor eller holder Lehnsmanden. 2 Skriverthing hvert Aar, tinger eller holder 6 af Lehnsmandens Heste og Karle en Nat. Holder

---

Side nr. 537

hvert Aar Foergesteri, tinger eller holder 2 Heste og Karle af Lehnsmandens en Nat.
Røsogn 27 Selveiere, 3 Vornede.
NB. Alle Vornede staae for ij Las Ved og v Alb. i alle Sogne, undtagen Espern Lauritzen i Røsogn, som iste=det giver xij Tønder „Koll". Spillingmølle, Erick Haagenssenn, ij Pund Smør, i Tønde Mel.
Holder hvert tredie Aar Studthing, tinger derfor eller holder Lehnsmanden. Hvert Aar 2 Skriverthing, tinger derfor eller holder 6 af Lehnsmandens Heste og Karle en Nat. Holder hvert Aar Foergesterie, tinger derfor eller holder 2 af Lehnsmandens Heste og Karle en Nat.
„Summarum paa den visse Indtægt af Nørre Herred.
Pendingh Lxv Mk. iij½ ß. i Alb.
Roug xLii½ Tønder.
Miell i Tønde.
Biug ijC xvj Tønder.
Haffre ijC xxj Tønd. ij Skpr.
Smør i½ Tønd. i Fr. i Pund.

Koe i½.
Galtt i½.
Koefieringer xxxviij.
Suinfieringer xxxviij.
Faaer Lxxxviij.
Lamb xxxix.
Gies i½C(?) xxviij.
Hons vijC xxxviij.
Wid viijC xxvj Les.
Hoe ii½C(?) xLvj Les.
Koll xxxix Tønder.
Ore at stalle i.
Nath gesterie i."
„Sognestadt kaldis Sognesædtt."
„Lauritzkersogenn ii½ Mk. ij ß., ij Alb., i Seck, vij thiffue egh.
_____-

Side nr. 538

Østermarksogenn ij½ Mk. ij ß., i Seck, vij thiffue egh.
Ibstersogenn ij Mk. iiij ß., i Seck, vij thiffue egh.
Buolstersogenn ij Mk. v ß., i Alb., i Seck, vij thiffue egh.
Pouelstersogn: i Mk. ij ß., i Seck, vij thiffue egh.
Perstersogn: i Mk. ij ß., i Seck, vij thiffue egh.
Ofser Sogn: ij Mk. iiij ß., i Seck, vij thiffue egh.
Nelaufter Sogn: xxiiij ß., i Seck, vij thiffue egh.
Westermark Sogn: xxx ß., ij Alb., i Seck, vij thiffue egh.
Knudster Sogn: xviij ß., i Seck, vij thiffue egh.
Nocker Sogn: xxiiij ß., i Seck, vij thiffue egh.
Clemindster Sogn: ij Mk. iiij ß., i Seck, vij thiffue egh.
Nødstjersogn: xxiiij ß., i Seck, vij thiffue egh.
Olster(?) Sogn: i Mk. ii ß., i Seck, vij thiffue egh.
Røe Sogn: xviij ß., i Seck, vij thiffue egh.
Summarum paa Sognefkat:
Pendingh xxvj Mk. vj ß., ij Alb.
Seckie xv.
Egh xxvj woll xx egh, regnit 80 egh till huer woll."
Skattefæ som giffuis aarligen.
Øster Herred:
Lauritzkersogenn, Østermarksogenn, Ibstersogenn: Drenn iij, Sommernød xv.
Sønder Herred:
Buolster, Pouelster, Perster, Ockier Sogn: Drenn iij, Sommernød xiiij.
Vester Herred:
Nelauritzker, Westermark, Knudster, Nocker Sogn: Drenn iij, Sommernød xiij.
Nør Herred:
Clemenster, Nødtzker, Olster, Røe Sogn: Drenn iij, Sommernød xiiij.
Summarum: Sogneøxen xj. Sommernød Lvj."
_____

Side nr. 539

Skatte-Smør, som gives aarligen i Tønder.
(Kolonner: Koe Smør, Hø Smør, Dagsverke Smør, Skur Smør, Total — alt i Tdr.)
Lauridsker: 3½, 3, 1, 7, 14½.
Østermark: 3½, 3, 2, 8½, 17.
Ibsker: 1¾, 1½, 1, 5½, 9¾.
Bodelsker: 2, 2, 1, 6½, 11½.
Poulsker: 1½, 2, 1, 4, 8½.
Persker: 1½, 1½, 1, 4½, 8½.
Aaker: 3, 3½, 2, 8, 16½.
Nelausker: 1½, 1½, 1, 5, 9.
Vestermark: 2, 3, 2, 7, 14.
Knudsker: 1, 1½, 2, 3½, 8.
Nocker: 1½, 1½, –, 4½, 7½.
Clemensker: 3, –, 2, 6½, 11½.
Rødsker: 2, –, 1, 6⅛, 9⅛.
Olsker: 1½, –, 1, 3, 5½.
Røsogn: 1½, 1½, 1, 3, 7.
Total: 30¾, 25½, 19, 82⅝, 157⅞.
Skattesmør af Kjøbstæderne og Fiskerleierne.
Aakirkeby 3½ Tønde; Svaneke 2 Tønder; Nexø 2 Tønder; Rønne ½ Tønde; Hasle 2 Tønder; Listed(?) ¼ Tønde; Gudhjem ¼ Tønde; Melsted ¼ Tønde; Theiingh(?) ¼ Tønde; i alt 11 Tønder.
„Summarum paa Ko= Hø= Dagsverke= og Skursmør af Landet og Skattesmør af Stæderne 2c. xiiij Lester, ½ Tønde, i Fr., ij Bismerpund."
Pending som gives aarligen af Kjøbstæderne.
Allinge giver i Skat: Den første til St. Hansdag af hvert

Side nr. 540

Ovæghoved, som Bymændene have, i alb., som kaldes Ovægstat. Den anden til St. Michelsdag gives af hvert Par Folk i½ ß. og af hver Person i ß., kaldes „sielle pendingh".
Den tredie udgives til Hellig Trekongers Dag af Huse.
Sandvig skatter ligesom Allinge og til samme Tider.
„Forstreffne thu byer Allinge och Sandvig ehrre wgge=daggsmend thill Slottet, och giffuer dise pendingh for terris quig maa gaa wdj Slotzwangh, som bliffuer en ringe thingh, och Slotzfougdenn hafft thilfornn."
Wang. Hvert Par Folk giver aarligen tør Torst iC.
I Kaas giver hvert Par Folk aarligen tør Torst iC. (Af dette Fiskerleie er intet erlagt i dette og forrige Aar.)
I Helleper giver hvert Par Folk aarligen tør Torst iC.
I Snogebek giver hvert Par Folk aarligen tør Torst iC.
I Arnagger giver hvert Par Folk aarligen tør Torst iC.
Følgende Afgifter tilholder Lehnsmanden sig efter gl. Vedtægt:
Nere: „Skattepending" xx Mk. St. Hans Dag, xx Mk. St. Mortens Dag. Holder en Nats Gesterie med 6 af Lehnsmandens Heste og Karle eller tinger derfor.

Svanike: Holder Lehnsmanden 2 Nætter om Aaret eller tinger derfor.
Hasle: „Sjellepending" ij½ Mk. ij ß., ij Alb., nativitat. Christi. Hasle holder 1 Nats Gesterie om Aaret med 6 af Lehnsmandens Karle og Heste eller tinger derfor.
Rønne: Skattepending xv Mk. om Sommeren, xv Mk. nat. Christ., xv Mk. om Vinteren. Holder Studthing 2 Nætter om Aaret eller tinger derfor.
Summarum (undtagen Afgiften af Alling og Sandvig, item Torst) Pending Lxxxvii½ Mk. ij ß., ij Alb.
Dette efterskrevne Gods beliggende paa Bornholm har Kong. Majst. bekommet til Magelæg af sal. Peder Oxe.
Rødsker Sogn: Rasmus Povelsen ½ Tønde Smør, ij Pund Skursmør, i½ Tde. Torst. Olluf Persen ½ Te. Smør, ij Pund Skursmør, i½ Te. Torst.
Cleminster, Skarpeskouff: Peder Mogensen ¼ Te. Smør,

Side nr. 541

iij Pund vj Mk. Smør, xij ß., i Te. Torst. Hans Jespersen i Fr. Smør, i½ Pund Skur= og Kosmør, xij ß., i Te. Torst.
Østermark Sogn: Maglegaard, Algud Olsenn, som Peder Algudsen nu boer, i Te. Smor, ij Tr. Torst.
Mouridtzgaard, Rasmus Jensen i Fr. Smør, ½ Te. Torst. Rasmus Hansen i Fr. Smør, i Te. Torst.
Niels Jespersen ¼ Te. Smør, i½ Pund Skur= og Koesmør, xij ß., i Te. Torst.
Nocker Sogn: Manuel Hansen i Otting Smør, ¼ Te. Torst.
Røsogn: Bromølle, Hendrik Lauritzen, nu Hans Skonning, i Fr. Smør, ¼ Te. Torst.
Lauritzker Sogn: Nogelundsgaard, Jesper Munck i Te. Smør, ij Tr. Torst. Raagelunds Mølle, Mogens Blegindsfar, i Fr. Smør, ½ Te. Torst. Et Gadehus, Niels Piill Jensen, i Pund Smør.
Perregaardt, Mogens Claussen, i½ Fr. Smør, i½ Te. Torst. Wudereitzbierg, Niels Jensen, nu Anders Nielsen, i Fr. Smør, xij ß, i Te. Torst.
Ibster Sogn: Ledegaardt, Olluff Mogenhenn i Fr. Smør, xx ß., i Te. Torst. Fregnnegaardt, Lauritz Clausen, nu Peder Povelsen, i Te. Smør, ij Tr. Torst. Paradis, Hans Persenn, i Fr. Smør, i Te. Torst.
Jep Mogenhenn ¼ Te. Smør, i½ Te. Torst. Riseby, Anders Svendsen, nu Niels Agesen, i Fr. Smør, i Te. Torst. Kroggegaard, Rasmus Persenn, i Fr. Smør, xij ß., i Te. Torst.
Buolster Sogn: Ejsgaardt, Hans Lauritzenn, i Fr. Smør, xij ß, i½ Te. Torst.
Poulster Sogn: Hans Lassen, ½ Te. Smør, i½ Te. Torst. Jens Persenn ½ Te. Smør, i Pund Smør, xij ß., i½ Te. Torst. Laß Hansenn ¼ Te. Smør, i½ Te. Torst. Peder Jensen i Te. Roug, i Fr. Smør, i½ Te. Torst.
Perster Sogn: Lauritz Bendtzenn, nu Hanns Simonsen, ¼ Te. Smør, i½ Te. Torst.
Ofjer Sogn: Hallegaardt, Rasmus Hantzen, i Te. Smør, ij Tr. Torst.
Westermark Sogn: Lauritz Hydser, i Otting Smør, ½ Te. Torst.

Side nr. 542

Nelaufter Sogn: Bendt Lauritzen i Fr. Smør, i Te. Torst.
Voelscher Sogn: af en Bo i Nere v Mk. aarlig. Undertiden annammes derfor i Te. Torst.
Summarum paa ald forne visse Indkomst aff P. Ores Gods beløber:
Pending xi½ Mk.
Rug i Tønne.
Smør xiij Tøn. vj Bismermarker.

Torst xxxvi½ Tønder.
„Denne forschreffne thorsk giffuer Peder Oriß bønder for egter och dagßuerck."
Gods, som Kongen fik til Magelæg af Erik Hardenberg.
Poulster Sogn 1 Gaard, Nilausterfogn 3, Nocker Sogn 1, Clemenster Sogn 1, Rødster Sogn 1 og Frigaarden, i alt 8 Gaarde, som give aarligt:
Roug i Tonne.
Smor ii½ Tonne, i Fier., i½ Bismerpund.
Lamb vj.
Gæs v.
Hons xij.
Dagsuercke vj.
Summarum paa al den visse Indtægt af de 4 Herreder, Kjøbstæderne, P. Ores og Erik Hardenbergs Gods paa Bornholm:
Pendinghe iii½C(?) xxx½x(?) Mk. vij ß., ½ Alb.
Miell i Tonne.
Rug i½C(?) ½x(?) Tonne.
Biug vijC xLvij Tonner iiij Skpr.
Haffre iMxxiij Tonner i Skpe.
Smør xv½ Lester, v Tønner i Fr., vj Marker.
Egh xxvj woll xx egh.
Seckie xv.
Hoe ii½C(?) xLvj Les.
Wid iiiM Lxxviij Les.
Kuell iij Lester iij Tønner. (De 4 sidste Poster ere ikke førte til Indtægt i dette eller foregaaende Aar.)

Side nr. 543

Dagsverke xvj.
Leffuendes Queg.
Ørenn xj.
Sommernød Lvj.
Skatteker xxxix, iij Kofierd.
Suin xxxix, iij Suinfierdinger.
Faaer ijC xLvii½.
Lamb i½C vij.
Gies vj½C(?) xxxiij.
Hons ijM vjC xx.
Torst xxxvi½ Tønne.
Ore at skalde i.
Nats gjesteri i. De 2 sidste Poster ere ikke førte til Regnskab i dette eller forrige Aar.
Stigtens Gods.
Stigtens Indkomst er altid ens.
„Dette eptherschreffuenne ehr det geistlige Jurisdictsguodtz ligendis paa Boringholm."
Biscopsbønder.
Peder Jensen vj Pund Smør, ij Les Wid, v Alb., iiij Dagsverck. Lauridz Hendrickssen, ij Pund Smør. Anders Ipsen i Fr. Smør, ij Les Wid, v Alb., iiij Dagsvercke. Anders Persen, v Pund Smør,

ij Les Wid, v Alb. Hans Andersen i Fr. Smør, ij Les Wid, v Alb., iiij Dagsvercke. Per Persenn, i Fr. Smør, ij Les Wid, v Alb. iiij Dagsvercke.
Ibster Sogn: Jes Rasmussen i Fr. Smør.
Disse 7 Gaarde har Landsdommeren i Forlehning.
Poulster Sogn: Peder Nielsen, vj Pund Smør. Peder Nielsen, iij Fr. Smør. Disse 2 Gaarde har Landsdommeren i Forlehning. Hans Persenn, i Fr. Smør, i Lamb, i Gaas, ij Hons, v Alb., ij Les Wid, ij Dagsuerck.
Perster Sogn: Peder Skaaning, i Fjer. Smør, i Lamb, i Gaas, ij Hons, v Alb., ij Les Wid, iiij Dagsuerck.
Westermark Sogn: Niels Abrahamsen, i Fr. Smør, i Lamb, i Gaas, ij Hons, ij Les Wid, v Alb., iiij Dagsvverk.

Side nr. 544

Denne Gaard har Herr Niels Bertelsen*) forhvervet af Kongen og boer paa den.
Knudster Sogn 3 Gaarde.
Clemenster Sogn 3 Gaarde, hvilke sidste Landsdommer Jens Koefoed havde i Forlehning.
Summarum Pending xxiij ß., i Alb.
Gesteri i Daller.
Smor v¼ Tønder.
Lam vj.
Hons xij.
Wid xxviij Les.
Dagßvercke xLviij.
Cathedraticum som presternne giffuer aarligenn:
Her Madz i Laurstiersogenn, i½ Mk.
Her Mortenn i Østermarksogenn, i½ Mk.
Her Niels thill Ibskierke i½ Mk.
Her Peder thill Bolskierke, i Mk. ij ß.
Her Matz till Pouelskierke, xij ß.
Her Matz till Perskiercke, xij ß.
Her Niels thill Aakiercke, xij ß.
Her Clemid till Nelauskirke, xij ß.
Hr. Olluff thill Westermarkkircke, i½ Mk.
Her Jens thill Knudskierke, i Mk. ij ß.
Her Mickell till Nykierke, xij ß.
Her Laurits thill Clemidzkierke, i½ Mk.
Her Christenn till Rodskiercke, i Mk. ij ß.
Her Søffrenn till Olskierke, i Mk. ij ß.
Her Peter thill Roekierke, xij ß.**)
Summarum xvi½ Mk.
„Romskud, som Bønderne giffuer aarligenn, huer mand 2 Penge."
Lauritzker Sogn, i Mk.
Østermark Sogn, i Mk.

*) *Om Niels Bertelsen see foran Pag. 504.*

***) De samme Navne paa Præsterne forekomme i Jordebogen 1606.*

Side nr. 545

Ibster Sogn, xij ß.
Buolster Sogn, ix ß. i Alb.
Poulster Sogn, vij ß. i Alb.
Perster Sogn, viij ß.
Olstier Sogn, xiiij ß. ij Alb.
Nilauster Sogn, viij ß.
Westermark Sogn, i Mk.
Knudster Sogn, viij ß.
Nyker Sogn viij ß. ij Alb.
Clemitzker Sogn, xvij ß. i Alb.
Rodtzker Sogn, xij ß.
Olster Sogn, viij ß. ij Alb.
Røe Sogn, vj ß. ij Alb.
Summarum Pendingh x½ Mk. ij Alb.
Sancti Jørgens Bønder liggendes til Spedelgaardt.
Ockiersogenn: Algud Olsenn, som Heindrich Krøyer nu boer, i Tønne Smør, iij Tr. Miell. Biørnn Hansenn, i Fr. Smør, i Lamb, i Gaas, ij Hons, iiij Dagsverck. Espernn Kier, som Mogens Snitkker nu boer, iiij Pund Smør, i Lamb, i Gaas, ij Hons, iiij Dagsverck. Olluff Slett, iiij Pund Smør, i Lamb, i Gaas, ij Hons, iiij Dagsverck. Jep Skaaning, som Hanns Pedersenn nu boer, ij Pund Smør, i Lamb, i Gaas, ij Hons, iiij Dagsverck. Peder Hansenn, som Laurs Persen nu boer, iiij Pund Smør, i Lamb, i Gaas, ij Hons, iiij Dagsverck.
Westermarksogenn: Anders Hansen, som Anders Nielsen nu boer, iiij Pund Smør, i Lamb, i Gaas, ij Hons, iiij Dagsverck. Jørgen Suendsen, ij Pund Smør, i Lam, i Gaas, ij Hons, iiij Dagsverck. Ditloff Hydser, som Niels Simensenn nu boer, iij Pund Smør, i Lamb, i Gaas, ij Hons, iiij Dagsverck. Peder Hydsser, iiij Pund Smør, i Lamb, i Gaas, ij Hons, iiij Dagsverck. Morten Ibsenn ij Pund Smør.
Knudster Sogn: Jens Gudbertzenn, ij Pund Smør, ij Dagsverck.
Nocker Sogn: Hans Odbertzenn, ij Pund Smør.
Perster Sogn: Hans Oluffsenn, som nu Jep Oluffsenn

Side nr. 546

boer, iiij Pund Smør, iiij thrauer Langhalm. Oluff Hansenn, som Lauridz Mogenssenn nu boer, iiij Pund Smør, iiij thrauer Langhalm.
Summarum Smør iii½ Tønne, i Fjer. i Pund.
Miell iij Tønner.
Lamb ix.
Gies ix.
Hons xviij.
Dagsvercke xxxviij.
Langhalm viij Thrauer."

30 Kirkebønder yde forskjelligt; det meste er ij Læs Ved, v Alb. og iij Dagsvark, af hvilke Landsdommer Jens Koefoed havde en, Matz Nielhenn i Rødstier Sogn, i Forlehning.
„Summarum paa Kirkebøndernes Ydelser:
Pendingh ii½ Mk. v ß.
Wid Lij Les.
Dagsuerck iC(?) j.
Torst i Tønne.
Korn som Bynderne giffuer aarligenn huer mand en Skiepe fallis Biscopsbiugh.
Lauritzkiersogenn, ix Tønner iij Skpr.
Østermarckersogenn, xiiij Tønner.
Ibstiersogenn, vij Tønder ij Skpr.
Buolstiersogenn, vij Tønner i Skpe.
Pouelstiersogenn, viij Tønner.
Perstiersogenn, iiij Tønner iiij Skpr.
Ockiersogenn, ix Tønner ij Skpr.
Nelaurstiersogenn, iiij Tønner iij Skpr.
Westermarcksfogenn, ix Tønner.
Knudtzkiersogenn, iiij Tønner ij Skpr.
Nockersogenn, iiij Tønner v Skpr.
Clemindtzkiersogenn, x Tønner.
Rødtzkiersogenn, vj Tønner iiij Skpr.
Olstiersogenn, v Tønner iiij Skpr.
Røesogenn, iiij Tønner ij Skpr.
Summarum paa forne Biscopsbiugh iC x Tønner ij Skpr.

Side nr. 547

Summarum paa thend forne wisse Indkomst aff alt gandsche stichtens guodz belober tilhobs.
Pendingh xxxi Mk. v ß.
Miell iij Tønner.
Giesterij i Daller.
Smør ix Tønner i Fr. i Bismerpund.
Biugh iC x Tønner iij Skpr.
Lamb xv.
Gies xv.
Hons xxx.
Torst i Tønne.
Wid Lxxx Les.
Dagsuerck i½C xxxvij.
Langhalm viij trauer.
Item hafuer skriffueren paa Hamershuß paa thenne tid, for sin tieniste wdj skriffuerstuen der samestedz, aldellis intid andtit, end huiß løsen, Lensmanden will wnde hannom och the kunde ænis om; men wdj Bisperne och the Lybskis tid meenis att skriffueren skall tha haffue hafft thett skriffuer Gesterij, huilckit her forwdj wnder huert sogn wdj thenne Jordbog bemeller.”*)

(Efter Orig. i Rentek. Arch.)

**) Denne sidste Bemærkning er tilføiet af Skriveren, der udentvivl den Gang var Jens Bentsen, „Jens Skriffuer" paa lille Vestergaard i Westermariæ Sogn, see foran Pag. 535 og ved Aar 1609 i det følgende.*

Historisk kommentar

Dette udtog af Bornholms jordebog for regnskabsåret 1598-99, indført i Aktstykkerne under Falk Gjøes og Hans Lindenovs lensperiode, giver et enestående detaljeret indblik i øens administrative og økonomiske struktur ved 1500-tallets slutning — fra herredsinddelingen (Øster, Sønder, Vester og Nørre Herred) og sognenes selvejer- og vornedbønder, over de enkelte kongelige, gejstlige (bispe- og kirke-) og adelige (magelægsgods fra Peder Oxe og Erik Hardenberg) besiddelser, til de mangfoldige naturalie- og pengeydelser (smør, korn, kvæg, æg, ved, dagsværk, torsk, tinge- og gæstepligt). Materialet viser den intrikate vekselvirkning mellem selveje, vornedskab og kirkeligt jordegods, der karakteriserede Bornholms særegne samfundsstruktur, som adskilte sig fra det øvrige rige ved en forholdsvis stor andel af frie selvejerbønder. Skriverens afsluttende bemærkning om sin egen aflønning — at han intet fast vederlag oppebar udover det, lensmanden ville tilstå ham, skønt det i biskoppernes og de lybske tid angiveligt var skik at give skriveren en fast 'skriverGesterij' — kaster tilmed lys over administrationens praktiske og ofte uformelle karakter selv på et såvel gennemreguleret embedsniveau.

Resumé

Rørdam gengiver her et omfattende udtog af Bornholms jordebog for 1598-99, der opregner herred for herred, sogn for sogn, øens selvejer- og vornedbønder, det gejstlige og adelige gods samt alle de årlige natural- og pengeydelser, tinge- og gæstepligter, som knyttede sig til hver ejendom, og slutter med skriverens egen bemærkning om sin utilstrækkeligt regulerede aflønning.

Dokument Nr. 380

1599. Udtog af Hammershus Lehns Regnskab fra Philip. Jacobi 1598 til Aarsdagen 1599.

Møntten er beregnet 4 Mk. paa 1 Daler.
Sagefald.
Østermariæ: Af Jens Spager, for han hug nogle smaa „baard" af en „Driffttmaist", iij Daler. Af Hans Jensen i Leritzby, en Ægtemand, for han besov hans Tjenestepige, x Daler. Af Jens Hansen og Anders Persen „wed olne", for de

---

Side nr. 548

uden Forlov havde hugget ij „fornetreer" i Alminbingen, x Daler.
Ypster: Aff Mertten Skoning, en Ægtemand, for en løst Kone hand besouff, Lx Daler. Af Niels Aagesen og Jep Mogensen for tørre hug, de havde slaget hinanten med Ravel og „smaa stobe", ij Daler. Af Peder Styrremands Søn Olluff, for en pige hand besouff, iiij Daler.
Poulster: „Opborrid aff Hans Laursen for hand sloe Jens Hansen, sandmand, met en besmer wdi hans hoffuid, doig i Druckenskab", iij Daler.
Westermark Sogn: „Opborid aff Lauritz Persen, for hand haffde sand wdi hans Horn istedenfor Krud, tha hand gick igjennom Munstring, v Daller."

Rønde: „Opborid aff Johannes, en Dreng, ledig, for hand toig en stiege ind paa Waabenhussid, ther hand arbeide paa Perskircke, iij Daller" etc.

(Original i Rentek. Archiv.)

Historisk kommentar

Regnskabsudtoget over Hammershus lens sagefald for 1598-99 giver et levende billede af den daglige retshåndhævelse på Bornholm i slutningen af 1500-tallet, hvor bøder blev pålagt for et bredt spektrum af forseelser — fra skovhugst uden tilladelse og lejermål (utugt uden for ægteskab) over voldshandlinger begået i drukkenskab til soldaterforseelser under militærmønstring (at fylde krudthornet med sand i stedet for krudt) og selv mindre tyveri af redskaber. De enkelte sager, gengivet med korte citater fra den originale sagsakt, viser, hvordan lensregnskabet ikke blot var en økonomisk oversigt, men også et vidnesbyrd om det lokale retsliv og de sædvaner, der herskede blandt Bornholms befolkning, herunder militærets tilstedeværelse gennem den løbende våbenmønstring.

Resumé

Rørdam gengiver et udtog af Hammershus lens regnskab over sagefald for 1598-99, der opregner en række bødesager for skovhugst, lejermål, vold begået i drukkenskab, forseelser under militærmønstring og andet smått tyveri, med bødebeløb angivet for hver sag.

Dokument Nr. 381

1599. Udtog af Regnskab over Kirkernes Indkomst fra Philippi Jacobi 1599 til Aarsdagen 1600.

Øster Lars Kirkes uvisse Indtægter:
Tavlepenge 5½ Daler 1 Mk. 4 ß., stundom Jordefærdspenge. Kirken har „stiud, foll och føller vnge og gamble" xxxvj støffer, hvilke naar de sælges, beregnes Kirken til Indtægt.
Gudium Capels uvisse Indtægter.
Tavlepenge 2 Daler 1½ Mk. 6 ß., undertiden Jordefærds Penge.
Østermark Sogns Uvisse:
Tavlepenge 4 Daler 1 Mk., stundom Jordefærdspenge. Kirken har „kronn aff sølffiorgyld i"*), hvilken undertiden lejes uden Sognet for 8 ß., inden Sognet for 4 ß. „Smidiestedt i",

**) Brudekronen.*

Side nr. 549

leies stundom ud for 12 ß. aarlig Leie. „Skiud, foll och føller" xL ynngefær."
Ibster Sogns Uvisse:
Tavlepenge 3 Daler 7 ß., stundom Jordefærds Penge. Kirken har 1 Ko og „skiud" unge og gamle 7.
Svanike Capels Uvisse:
Tavlepenge 1¼ Daler 1 Mk. 6 ß. og stundom Jordefærdspenge.
Sønder Herred.
Boelsters Uvisse:

Tavlepenge 4 Daler 1 Mk. og stundom Jordefærdspenge. Kirken har 1 Ko, og 1 Bryggerkedel leies stundom ud.
Nexø(?) Capels Uvisse:
Tavlepenge 2½ Daler 1½ Mk. 7 ß. og stundom Jordefærdspenge. Leie af et Smedjested 1 Mk. etc.
Poulsters Uvisse:
Tavlepenge 3 Daler 7 ß. og stundom Jordefærdspenge. Kirken har 4 Køer, 3 „skiud", 2 Foler og 1 Føl. 1 forgyldt Krone leies ud for ½ Mk. uden og inden Sognet.
Petersters Uvisse:
Tavlepenge 4 Daler 6 ß. og stundom Jordefærdspenge. 1 Krone af Solv, forgyldt, leies ud i Sognet for 8 ß., uden Sognet 12 ß. 1 Koe giver 1½ Mk. Leie om Aaret.
Til Ocker Sogns Kirke har Capitlet i Lund jus patronatus, hvorfor dens Regnskaber altrig ere blevne hørte af Lehnsmanden.
Vester Herred.
Nelausters Kirkes Uvisse:
Tavlepenge 5 Daler 3 ß., Jordefærdspenge undertiden. 1 Krone af Solv, forgyldt, leies ud i Sognet for 6 ß., uden Sognet for 8 ß.
Westermariæ Kirkes Uvisse:
Tavlepenge 8 Daler 1 Mk. Skiud og Føl unge og gamle 5.
Knudsters Uvisse:
Tavlepenge 2½ Daler ½ Mk., stundom Jordefærdspenge.

Side nr. 550

„Kronn" af Sølv forgyldt, leies ud for 6 ß., „eptherdi det er enn gammell Kronne, sand bi fange mere, tager bi det."
Rønne Kirkes Regnskab høres af Borgemester og Raad.
Nockersogns Uvisse:
Tavlepenge 4 Daler og stundom Jordefærdspenge. Leie af Kirkeladen 1 Tønde Byg, naar den udleies. Kirken har 2 Køer, der hver give 1½ Mk. aarligt i Leie, naar de udleies.
Nørre Herred.
Clemenster Kirkes Uvisse:
Tavlepenge 5½ Daler 1½ Mk. 3 ß. og stundom Jordefærdspenge. Kirken har 3 Køer og 1 Skiud.
Rødsker Kirkes Uvisse:
Tavlepenge 4½ Daler 1 Mk. 3½ ß. Krone af Sølv, forgyldt, leies ud for 8 ß.
Hasle Kirkes Uvisse:
Tavlepenge 2½ Daler 6 ß. og stundom Jordefærdspenge. Kirken har 1 Kobberkedel paa 1 Tønde, som stundom leies ud for 1 Mk.
Olster Sogns Uvisse:
Tavlepenge 4½ Daler ½ Mk. 6 ß. og Jordefærdspenge. Krone af Sølv, forgyldt, leies ud for 6 ß. i, 8 ß. udenfor Sognet. 1 Skiud, 1 Føl.
Allinge Kirkes Uvisse:
Tavlepenge 5½ Daler 1 Mk.
Røsogns Kirkes Uvisse:
Tavlepenge 2½ Daler 8 ß. og Jordefærdspenge. Køer 3, give hver 1½ Mk. i Leie aarligt, Skiud unge og gamle x. 1 Krone af Sølv, forgyldt, leies ud for 6 ß. i, 8 ß. udenfor Sognet.

(Efter Orig. i Rentek. Arch.)

Historisk kommentar

Dette udtog af regnskabet over Bornholms kirkers uvisse indtægter for 1599-1600 supplerer jordebogsudtoget (Dok. 379) og lensregnskabet (Dok. 380) med et billede af den lokale kirkeøkonomi: tavlepenge (offer ved gudstjenesten), jordefærdspenge (betaling for begravelser), udlejning af kirkens løsøre — kreacenter, kedler, forgyldte sølvkroner (formentlig brudekroner, jf. fodnoten til Dok. 381) og andre genstande, som sognene kunne udleje mod betaling. Bemærkningen om Rønne Kirkes regnskab, der høres af borgmester og råd frem for lensmanden, og om Aaker Sogns kirke, hvis regnskaber aldrig kom lensmanden for øje, fordi Lunds Kapitel havde patronatsretten, viser, at den kirkelige økonomi på Bornholm ikke var ensartet underlagt lensadministrationen, men varierede efter lokale rettigheder og traditioner nedarvet fra tiden før reformationen.

Resumé

Rørdam gengiver et udtog af regnskabet over Bornholms sognekirkers uvisse indtægter for 1599-1600 — tavlepenge, jordefærdspenge og lejeindtægter af kirkernes løsøre som køer, kedler og forgyldte sølvkroner — sogn for sogn gennem alle fire herreder, med bemærkning om, at Rønne Kirkes regnskab hørtes af byens borgmester og råd, og at Aaker Sogns kirkeregnskab aldrig kom lensmanden for øje, da Lunds Kapitel havde patronatsretten.

Dokument Nr. 382

1600. 15 Novbr. Kongebrev om Heste-Gjesteri.

Thill Hanns Lindenow, Heste Gjesterij anrørendis.
Chr. IV. V. G. t. Wiid, att effterfom Allmuen ther paa wortt Lannd Borringholm haffuer wnderdanigst thill Oß supplicerit, om thend giesterij som the besuergis med att wd=

Dokument Nr. 382 (fortsat)

Side nr. 551

giffue, at the thermed nogett motte bliffue forschonnidt, och effterfom wij forfare aff thend schriffuelsse, thu therhoß haffuer hidschickett, att ther paa Borringholm Anno 1555 wdj wor kiere herre farfaders, sallig och høylofflig Chukommellhis thid, aff hans Kjerlighetts forordnede Raad, som tha war forschickett thill Landet att høre sager, schall were giortt slig ennt forordning emellom the Lybsche thieris fougitt och Allssmuen, wdj saa maade att fougitterne icke schulle gieste Allmuen meere end med 16 heste och med 6 schriffuer heste, men wdj Sueder Ret= tings thid, som sitt aff the lybsche haffde Borringholm i befal= ling, schall thett were opkommidt, att Lensmend ther paa Lan= dett thinger med Allmuen aarligen, huis the schulle giffue ha= nom i wahre for samme giesterij, och epterbj at therom findis ingen Nachrichtning wdj wort Rentekammer, icke heller wiste Slodzschriffuueren, som nu war her med din Regenschaff, att giøre nogen rett eller clar bescheed therom. Thj bede wij dig och wille, attu først laader forfare, huorledis thett holdis med samme hestegiesterij ther paa Landet, thend stund att Lenßman= den ther paa Slottid lod hestene

gaa wdj forring hos Allff= muen, om huerit sognn och bye wist huor mange heste, the schulle paa en Natztjid holde, eller om huer mand wiste, huor mange heste hand schulle holde paa en Nat; wdj ligemaade attu laber clarligen optheignne huis thet belober sig i wahre, i Smør, Haffre eller Pendinge, som nu wdthingis aff allmuen paa huer heft om Natten*), saa att mand kand aff samme opthegnelße forstaa ald Leiglighed, och attu samme opthegnelße med første Leiglighed fremhender thill Oß Elschel. Christoffer Balckendorff thill Glorup, wor Hoffmester, paa wore wegnne, saa wille wij siden lade giøre forordning therudinden, huis Oß siunis gott att were. Thermed etc. Act Hallniæ 19 November 1600.

(Sk. Tegn. III. 124.)

**) Saavidt jeg mindes blev der ved den Tid regnet 24 ß. pr. Hest om Natten.*

Oversættelse

Christian IV. Vor gunst tilforn. Vid, at eftersom almuen der paa vort land Bornholm underdanigst har andraget for os om den gæstericpligt for heste, som de besværes med at udrede, at de dermed maatte blive noget forskaanet, og eftersom vi erfarer af den skrivelse, du desangaaende har tilsendt os, at der paa Bornholm i aaret 1555, i vor kære salig herre farfaders tid, salig og højlovlig ihukommelse, af hans kærligheds dertil forordnede raad, som da var udsendt til landet for at høre sagerne, skal være gjort en saadan forordning mellem de lybske fogeder og almuen, at fogederne ikke maatte belaste almuen med gæsteri for mere end 16 heste og 6 skriverheste; men i Sivert Rettings tid, da de lybske havde Bornholm i forlening, skal det være kommet op, at lensmændene der paa landet aarligt tinger med almuen om, hvad de skulle give dem i naturalier for samme gæsteri, og eftersom der om dette ikke findes nogen efterretning i vort rentekammer, og slotsskriveren, der nu var her med dit regnskab, heller ikke vidste at give nogen ret eller klar besked derom, beder vi dig og vil, at du først lader undersøge, hvorledes det forholder sig med samme hestegæsteri der paa landet, dengang lensmanden paa slottet lod hestene gaa i forpleining hos almuen — om hvert sogn og by vidste, hvor mange heste de skulle holde om natten, eller om hver mand vidste, hvor mange heste han skulle holde paa en nat; ligeledes at du lader klart optegne, hvad det beløber sig til i naturalier, i smør, havre eller penge, som nu udtinges af almuen for hver hest om natten, saa at man af samme optegnelse kan forstaa hele forholdet, og at du sender samme optegnelse med første lejlighed til os elskelige Christoffer Valkendorff til Glorup, vor hofmester, paa vore vegne, hvorefter vi siden vil lade gøre forordning derom, hvad os synes godt at være. Hermed etc. Givet paa vort slot København den 19. november 1600.

Historisk kommentar

Kongebrevet af 19. november 1600 til Hans Lindenov om hestegæsteriet illustrerer, hvordan en byrde indført under den lybske forleningsperiode (1525-76, da Bornholm var pantsat til Lübeck) fortsat prægede øens forvaltning tredive år efter, at kronen igen havde overtaget lenet. Sagen viser en typisk administrativ problemstilling ved lensskifte: manglende skriftlig dokumentation i rentekammeret om en gammel, lokalt fastsat afgiftspraksis, som var opstaaet uden central regulering og derfor varierede fra sogn til sogn og gaard til gaard. Christian IV's ønske om en grundig kortlægning, før en ny forordning udstedes, afspejler en bevidst administrativ metode, hvor kongen søgte fast dokumentation frem for at basere sig på løs overlevering, og sagen føjer sig til rækken af forordninger i denne samling (jf. Dok. 360, 362, 366), der søgte at systematisere og fastholde de bornholmske almueforpligtelser skriftligt.

Resumé

Christian IV paalægger den 19. november 1600 Hans Lindenov at undersøge og skriftligt optegne, hvorledes hestegæsteriet for lensmandens folk praktiseres rundt om paa Bornholm — hvor mange heste hvert sogn eller hver mand skal holde om natten, og hvad det koster i smør, havre eller penge — da en tilsvarende ordning fra 1555 ikke længere kan dokumenteres i rentekammeret, saa kongen paa grundlag af optegnelsen senere kan udstede en fast forordning derom.

Side nr. 552

Dokument Nr. 383

1600. 15 Novbr. At Skatteydnerne for 2 Aar næst før 1600 kun skulle give 300 Daler for Gjesterie.

Chr. IV. til Hans Lindenov, at Rentekammeret havde giort Udsættelse i hans Regnskab for 500 og nogle Daler, som Almuen havde udgivet i Gjesterie. Hs. Majst. vil, at det anførte fra Phil. Jacobi 1596 til Phil. Jacobi 1598 skal passere, eftersom det findes i Regnskabet; men for de to næste Aar til Phil. Jacobi 1600 skal Almuen kun give 300 Daler aarligt i Gjesterie.*)

(Sk. Tegn. III. 125. b.)

**) Dette Brev skal være blevet tilbageholdt af Lehnsmanden og ikke publiceret. See under 1609 i det Følgende.*

Historisk kommentar

Dokumentet hænger direkte sammen med det foregaaende kongebrev (Dok. 382) om hestegæsteriets uklare praksis, idet Rentekammeret ved gennemgangen af Hans Lindenovs regnskab havde fundet en betydelig udsættelse (dvs. et beløb, der ikke umiddelbart kunne godkendes) paa over 500 daler, som almuen havde udgivet til gæsteri. Kongens afgørelse — at lade de allerede afgivne beløb for 1596-98 passere, men fastsætte en fast, langt lavere sats på 300 daler aarligt for de følgende to aar — viser, hvordan man søgte at bringe den uregulerede gæsteribyrde ind under en fast og kontrollerbar norm. Rørdams fodnote, om at brevet angiveligt blev tilbageholdt af lensmanden og aldrig publiceret, er bemærkelsesværdig og antyder en spænding mellem kronens forsøg på at lette almuens byrder og lensmandens egeninteresse i at opretholde den hidtidige, mindre regulerede praksis — et tema, Rørdam varsler vil blive uddybet under aaret 1609.

Resumé

Christian IV bestemmer den 15. november 1600, at Hans Lindenovs regnskab for gæsteripenge fra 1596-98 skal godkendes som opført, men at almuen på Bornholm for de følgende to år kun skal svare 300 daler årligt i gæsterie i stedet for det hidtil opkrævede større beløb; en fodnote oplyser, at brevet menes at være blevet tilbageholdt af lensmanden og ikke offentliggjort.

Dokument Nr. 384

1601. 27 Juli. Forbud paa Udførsel af Qvæg i et Aar.

Chr. IV. Da Kongen har erfaret, at Indbyggerne paa Bornholm, „efftersom huer land afstedkomme, friit och vbe=hindrett haffue ladit vdføre allehaande Slags leffuendis Queg, saa vedt er ad befryctilse, ad de sielff ther paa Landedt vdi fremthiden kunde lide mangell paa huis Queg the kunde behøffue, dersom thenne Leylighedt icke thilbørlig vdi thilde thagis vdi actt," saa forbydes denne Udførsel i et Aars Tid efter dette Brevs Datum at regne. Dat. Croneburg 27 Julij 1601.

(Sk. Tegn. III. 145.)

Historisk kommentar

Forbudet af 27. juli 1601 mod udførsel af levende kvæg fra Bornholm i et helt aar står i skarp kontrast til den række toldfritagelser for netop denne eksport, som samlingen ellers har vist gennem 1590'erne (Dok. 304-305, 353, 373); her er det ikke afgiften, men selve udførselsretten, der midlertidigt suspenderes, formentlig fordi den frie eksport var blevet så omfattende, at den truede øens egen kvægbestand. Dette illustrerer den løbende balancegang, kronen måtte holde mellem at fremme Bornholms handel og eksportindtægter og at sikre øens egen forsyningssikkerhed — en problemstilling, der ligeledes kendes fra forbudet mod kødudførsel i et daarligt oldenaar (Dok. 376).

Resumé

Christian IV forbyder den 27. juli 1601 i et helt år udførsel af levende kvæg fra Bornholm, da han har erfaret, at indbyggerne frit har udført store mængder kvæg fra landet, hvilket kunne medføre mangel på kvæg til øens egne behov, hvis forholdet ikke blev taget i agt.

Dokument Nr. 385

1602. 19 Juni. Klokker nedtagne af Kirkerne.

Under ovenstaaende Dato leveredes i Kjøbenhavn 21 Klokker, nedtagne i Aaret 1601 af Kirkerne paa Bornholm, af Vægt 28 Skpd.(?) 2 Lpd.(?), og desuden 7½ Skpd.(?) 5 Lpd.(?) gammelt Kedelkobber, for 7 Klokker, Kirkerne der paa Landet fik Tilladelse at beholde.**)

(Bilag til Hans Lindenovs Regnsk. i Rentekammerets Arch.)

***) 1610 den 28 April ankom endnu 1 Klokke af Vægt 1 Skpd.(?), som var nedtagen af en af Kirkerne paa Bornholm.*

Historisk kommentar

Nedtagningen af 21 kirkeklokker fra Bornholms kirker i 1601 var utvivlsomt et led i kronens løbende inddragelse af klokkemetal til statskassens fordel, en praksis, der var udbredt i perioder med anstrengt kongelig økonomi, ofte begrundet i behovet for kobber og malm til kanonstøbning eller anden krigsmæssig anvendelse. At syv kirker fik lov at beholde deres klokker, mens resten

blev inddraget og omsmeltet eller solgt som metal, viser en selektiv fremgangsmåde, hvor visse kirker af ukendte grunde — måske størrelse, betydning eller lokal indflydelse — blev skånet. Den efterfølgende fodnote om endnu en klokke, der ankom hele ni år senere i 1610, antyder, at inddragelsen af kirkeklokker fra Bornholm var en langstrakt proces, der strakte sig over flere år.

Resumé

Den 19. juni 1602 blev der i København afleveret 21 klokker, som var nedtaget fra Bornholms kirker i 1601, af en samlet vægt på omkring 28 skippund 2 lispund, samt 7½ skippund 5 lispund gammelt kedelkobber for 7 klokker, som kirkerne fik lov at beholde; en fodnote tilføjer, at endnu en klokke ankom i april 1610.

Side nr. 553

Dokument Nr. 386

1602. 14 Juli. Udtog af Hammershus's Regnskab. Udgifter ved Hertug Johan Adolfs Besøg paa Øen.

Indtægt og Udgift paa Hammershus Slott paa Bornholm paa Kong. Majsts. wegne, thett Aar fra Phil. Jacobi Dag Anno 1602 till Phil. Jacobi Dag Anno 1603.*)
Møntten her wdj er bereignid 33 ß., nu gaar, paa Daleren.
Penninge giffuid for fremmede Herrers forteringh.
Thend 24 Decembris giffuen Peder Koefod for høgbaarne Hertug Johan Adolffs og hans medhaffuendis Folckis forte= ring wdi hans Hus, effter hans beuißte Lydelße, xxij Rigs= daller.
Er giffuen Hans Andersen, Borger wdi Ner, for huis fortering høgborne Hertug Johan Adolff aff Holsten wdi thette Aar 1602 med sitt medhaffuendis Folk, saamange som funde side omfring 4 Stiffuer, forterde vdi hans hus vdi iij Netter og iij Dager, xxx½ Rigsdaller i½ Mk. 4 ß.
Thernest er giffuen Tamis Lang, byfogidt vdi Ner, som hand haffuer vdlagt til fract for Forstens goedts att føre vdi land for Ner, vj Rigsdaller.
Giffuidt Hans Lindenow for effterskreffne Fetallie, som forbe= høgborne Første Hertug Johan Adolff forteriidt paa Hamershuß, effter sin v Herremend, och medhaffuendis folk och Karle og Drenge, fra Søndagen den 11 Juli och till Onsdag ad Afften thend 14 Julii: ij Sider Flesk, iij Daller, i Nødtrop, iiij Daller, vj Faar og Lamkroppe, ij½ Daller ½ Mk., vij½ Gaaskrop, iij Mk. x½ ß., xxx Hons, iij Mk. x½ ß., i Suinrøig, viij ß., ij Nødrøig, xxiiij ß., i fiering Smør, iij Daller, ij tønder tyst Meel v Daller, i tønde Borneholms

**) I Rentekammeret betaltes den 3 Aug. 1603 Kongens Andel, 1600 Daler og den 21 October 1604 endnu 500 Daler, tilsammen 2100 Daler, der var Kongens Indtægt af Øen for det Aar fra Phil. Jacobi 1602—1603.*

Side nr. 554

Meell ij Daller, i Am Win xx Daller, iiij tønder dansk øll, vj Daller.

Fettallie, som Fergemenden finge, som førde Fersten fra Hamershuß till Skaane, i Daller. Thend Fetallie, hand fick med sig sielff paa fergen ad Skaane, i½ Daller.

(Uttog af Regnsk. i Rentek. Arch.)

Oversættelse

Indtægt og udgift på Hammershus Slot på Bornholm på Kongelig Majestæts vegne, det år fra Filip Jakobs dag anno 1602 til Filip Jakobs dag anno 1603. Mønten er heri beregnet til 33 skilling, som den nu går, på dalderen.
Penge givet til fremmede herrers fortæring.
Den 24. december er givet Peder Koefoed for højbårne hertug Johan Adolfs og hans medfølgende folks fortæring i hans hus, efter hans beviste regnskab, 22 rigsdaler.
Er givet Hans Andersen, borger i Rønne, for den fortæring, som højbårne hertug Johan Adolf af Holsten dette år 1602 med sit medfølgende folk, så mange som fandtes deromkring, fortærede i hans hus i 3 nætter og 3 dage, 30½ rigsdaler 1½ mark 4 skilling.
Dernæst er givet Tammes Lang, byfoged i Rønne, hvad han har udlagt i fragt for at føre fyrstens gods i land ved Rønne, 6 rigsdaler.
Givet Hans Lindenov for efterskrevne fødevarer, som fornævnte højbårne fyrste hertug Johan Adolf fortærede på Hammershus tillige med sine fem herremænd og medfølgende folk, karle og drenge, fra søndag den 11. juli til onsdag aften den 14. juli: 2 sider flæsk, 3 daler; 1 oksestykke, 4 daler; 6 får og lammekroppe, 2½ daler ½ mark; 7½ gåsekrop, 3 mark 10½ skilling; 30 høns, 3 mark 10½ skilling; 1 svinesteg, 8 skilling; 2 oksestege, 24 skilling; 1 fjerding smør, 3 daler; 2 tønder tysk mel, 5 daler; 1 tønde bornholmsk mel, 2 daler; 1 anker vin, 20 daler; 4 tønder dansk øl, 6 daler.
Fetalje, som færgemændene fik, der førte fyrsten fra Hammershus til Skåne, 1 daler. Den fetalje, han selv tog med sig på færgen til Skåne, 1½ daler.

Historisk kommentar

Dette regnskabsudtog dokumenterer hertug Johan Adolf af Holsten-Gottorps besøg på Bornholm i juli 1602, hvor Hammershus lens indtægter i vidt omfang gik til at underholde ham og hans følge under et flerdages ophold. Hertugbesøget illustrerer Bornholms strategiske betydning som mellemstation for fyrstelig rejsetrafik mellem Danmark og Sverige/Skåne, og de detaljerede udgiftsposter — flæsk, oksekød, fjerkræ, smør, mel, vin og øl — giver et sjældent konkret indblik i, hvordan et fyrsteligt besøg konkret blev finansieret og administreret på lokalt plan. Fodnotens oplysning om, at Rentekammeret modtog i alt 2100 daler i kongelig indtægt af øen for regnskabsåret, sætter udgifterne til hertugens fortæring i relief: selv et flerdages fyrstebesøg med et anseligt følge udgjorde kun en mindre del af lenets samlede omsætning.

Resumé

Regnskabsudtoget fra Hammershus for 1602-03 opregner udgifterne til fortæring og transport i forbindelse med hertug Johan Adolf af Holstens besøg på Bornholm i juli 1602, herunder betaling til værter i Rønne, levering af fødevarer på Hammershus og færgemændenes proviant ved overfarten til Skåne; en fodnote oplyser kongens samlede indtægt af øen for regnskabsåret til 2100 daler.

Dokument Nr. 387

1603. 10 Juni. Om den Svenske Flaade, som har taget Priser under Bornholm.

Chr. IV. til Hans Lindenov. Kongen har erfaret, at Hertug Carls Ørlogsskibe „nu vdi forgangen vge" skulle have overfaldet og plyndret nogle Lybske Skibe, der laae til Ankers under Bornholm. Han skal derfor med største Flid undersøge naar, paa hvad Steder og hvor langt fra Landet, det er skeet, og hvem der har været Admiral og Capteiner paa samme Flaade, og herom give Besked med „nerwerindis bresluiser"; saa skal han ogsaa herefter hver Uge ved sit visse Bud give Kongen Kundskab om, hvorledes hojbemeldte Hertug Carls Ørlogsskibe forholde sig i Søen.*)

(Sk. Tegn. III. fol. 170. b.)

**) 5 Aug. 1604 gik atter Brev til Samme at lade undersøge om nogle Hollændere og andre fremmede Skibe, som af Hertug Carls Ørlogsskibe vare plyndrede under Bornholm, „hartt vnnder Landet."*

Historisk kommentar

Dokumentet afspejler den urolige søkrigssituation i Østersøen under den svensk-polske tronfølgekrig, hvor hertug Karl (den senere Karl IX af Sverige) som rigsforstander førte krig mod sin brorsøn Sigismund og i den forbindelse lod sine krigsskibe operere aggressivt mod skibsfarten, herunder mod neutrale lybske og hollandske skibe, der søgte ankerplads ved Bornholm. Christian IV's ordre om ugentlig indberetning fra Hans Lindenov viser, hvor tæt kronen fulgte den svenske flådes bevægelser i farvandet omkring Bornholm, som lå strategisk placeret på ruten mellem Østersøens sydlige og nordlige dele. Den efterfølgende fodnote om endnu en efterforskning i august 1604 viser, at problemet med svenske overfald på neutral skibsfart under Bornholm var vedvarende og gentog sig over flere år.

Resumé

Christian IV pålægger den 10. juni 1603 Hans Lindenov nøje at undersøge, hvornår, hvor og af hvem hertug Karl af Sveriges orlogsskibe har overfaldet og plyndret lybske skibe, der lå til ankers under Bornholm, samt fremover ugentligt at indberette om den svenske flådes færden i farvandet; en fodnote oplyser, at en tilsvarende undersøgelse blev beordret i august 1604 vedrørende plyndrede hollandske og andre skibe.

Dokument Nr. 388

1605. 25 Marts. Om Jagten. Forbud paa Adell Wilt att skiude paa Borringhollm.

Chr. IV. G. a. V., att effterfom vor kiere affgangne her Fader (Fader) Konning Christiann thenn Tredie, salig oc høylofflig Jhukommelße, Anno 1553 denn 28 Octobris naa= digst har latt forordne, att Inngenn sig skulle vnnderstaa att skiude oc slaa eller skiude oc slaa lade nogenn Adell oc stor Willt paa wortt lannd Borringhollm, vntagenn de som ere vdaff adelig Stannd oc herkomst, oc haffue friitt Jordeguodtz

---

Side nr. 555

der paa Lanndett, de skulle mett Jagtt oc vtti anndre Maade niude sig Frijheder och Privilegier, som thennom vtti Recessen ere beuilgede oc effterlatte, oc wii nu komme vtti forfaring, att sig enn part Knaber oc frii Bønnder paa forne vortt lannd Borrinnghollm thennom skulle wille vnnderstaa sig mett forne Jagtt att regne vnnder denn samme frijhed, wansehtt att de iche ere saa friborne eller och vdaff denn herkombst, de thennem saadann Rettighed oc Herlighed billigen kund tileigne, thaa wille wij hermed strengeligenn oc alsuorligenn haffue forbudett wore Vnndersaatter paa forne wort Lannd Borringholm, som sig vthi saa maade achte og holle for frii folck, att skiude oc slaa eller skiude oc slaa lade nogenn Adell eller stor Willt der sammestedz effter denne dagh; saafrembt sig nogenn vnn= derstar hermod att giøre, hannd daa iche will tiltalis oc for= følgis, som denn woris obne Breff och Manndat iche achte el= ler holle wille, och straffis derfor som vedbør. Dog skall her= under icke were ment eller forstaett nogenn woris Vnndersaatter aff Adell her vdi wortt Riige Danmarch, som haffue deris Arffuegodtz derpaa lanndett, huilche skulle niude oc vnndgielle de Privilegier og Frijheder, dennem Recessen tillholler etc. Hallniæ 25 Martii Anno 1605.

(Sk. Tegn. III. fol. 205. b.)

Oversættelse

Christian IV. Vor gunst tilforn. Eftersom vor kære afdøde herr fader, kong Christian den Tredje, salig og højlovlig ihukommelse, år 1553 den 28. oktober nådigst har ladet forordne, at ingen skulle understå sig at skyde og fælde eller lade skyde og fælde noget ædelt og stort vildt på vort land Bornholm, undtagen de, som er af adelig stand og herkomst og har frit jordegods der på landet — de skulle med jagt og på anden måde nyde sig frihed og privilegier, som dem ved recessen er bevilget og efterladt — og vi nu er kommet i erfaring om, at en del knabe og frie bønder på fornævnte vort land Bornholm skulle ville understå sig med fornævnte jagt at regne sig under samme frihed, uanset at de ikke er så fribårne eller af den herkomst, at de sådan rettighed og herlighed billigen kunne tilegne sig, da vil vi hermed strengeligen og alvorligen have forbudt vore undersåtter på fornævnte vort land Bornholm, som sig i så måde agter og holder for frit folk, at skyde og fælde eller lade skyde og fælde noget ædelt eller stort vildt der sammesteds efter denne dag; hvis nogen understår sig herimod at gøre, skal han da ikke undgå at blive tiltalt og forfulgt, som den, der ikke agter eller holder vort åbne brev og mandat, og straffes derfor som vedbør. Dog skal herunder ikke være ment eller forstået nogen vore undersåtter af adel her i vort rige Danmark, som har deres arvegods derpå landet, hvilke skal nyde og undgælde de privilegier og friheder, recessen tillader dem osv. Givet på Københavns slot den 25. marts 1605.

Historisk kommentar

Dette jagtforbud viser en interessant social spænding på Bornholm omkring aarhundredskiftet 1600: den frie bondestand — de såkaldte 'frie folk' eller selvejerbønder, som var særegne for øens retstilstand (jf. Dok. 350, 377) — synes at have fortolket deres frihed så vidt, at nogle af dem, betegnet 'knaber' (yngre mænd af bedre stilling, endnu ikke fuldt etableret som gårdmænd), begyndte at gøre krav på den adelige jagtret til større vildt. Christian IV's skarpe reaktion, der understreger, at kun den, der reelt var af adelig stand og herkomst med frit jordegods, kunne nyde jagtretten, viser, hvor vigtigt det stod kronen at fastholde standsgrænserne, selv på et sted som

Bornholm, hvor den brede selvejerret ellers gav bønderne en usædvanlig grad af frihed sammenlignet med resten af riget. Forordningen genopliver samtidig en ældre bestemmelse fra Christian III's tid (1553), hvilket viser, at jagtretsspørgsmålet på Bornholm var et tilbagevendende stridspunkt gennem hele 1500-tallet.

Resumé

Christian IV forbyder den 25. marts 1605 strengt alle på Bornholm, som ikke er af adelig stand og herkomst med frit jordegods på øen, at jage eller fælde ædelt og stort vildt, idet han fornyer en tilsvarende forordning fra Christian III af 1553, efter at have erfaret, at en del bønder og yngre mænd uretmæssigt har gjort krav på jagtretten under påberåbelse af deres frihed som selvejere.

Dokument Nr. 389

1605. 25 Marts. Reparation af Hammershus. En Krybskytte, der har skudt 2 Dyr, soner sin Brøde med 100 Daler, og med at tage Krigstjeneste i Ungarn eller Nederland 3-4 Aar.

Chr. IV. til Hans Lindenov, at da Slottet skal repareres „mett thag att stelne" og paa anden Maade, saa kan han ef= ter sit Forlangende beholde de 30-40 store Brag Bjelker, der ere indkomne, ligeledes kan han henvende sig til Herman Juell paa Gulland om det øvrige behøvende Tømmer. Anders Sinclar paa Gladsar har faaet Ordre til at lade age 12 Læster Kalk til Cimbrishavn, som han kan hentes, „till att stielne med derpaa Slottet, ... eftterat denn Borringholms Kalk icke er duchtig dertill"; at der ikke anvendes mere end det højst

---

Side nr. 556

fornødne paa Bygningen, hvilken Bekostning kan føres til Reg= ning etc.
Da der er en ung Karl der paa Øen, som for 4 Aar siden skal af Ungdoms Uforstand have skudt 2 Dyr, og derover er dømt i Kongens Naade og Unaade, og hans Slægt har tilbudet sig at afstinge for ham med 100 Daler, saa er Kon= gen hermed tilfreds, da der skal være Hads om, at han med Tiden kan blive til noget, „dog attu aff hannem tager hanns sterke forplichtt paa enn 3 eller 4 Aarstiid att drage deraff landett, oc sig forsøge ennten vdj Vngeren eller Niderlannd, oc hannem forreholler att hannd tiltencher siidenn att føre rich= tig besked mett sig tilbage igienn, huorledis hannd sig medlertiid haffuer skichet och forholtett". Hallniæ 25 Martii Anno 1605.

(Sk. Tegn. III. fol. 206.)

Historisk kommentar

Dette brev supplerer det foregaaende jagtforbud (Dok. 388) med en konkret straffesag: en ung mand havde af 'ungdoms uforstand' nedlagt to stykker vildt i strid med forbudet mod, at ikke-adelige måtte jage stort vildt. I stedet for en streng straf accepterede kongen slægtens tilbud om en bod på 100 daler, kombineret med den usædvanlige betingelse, at den unge mand skulle drage bort fra landet i 3-4 år og forsøge sig i krigstjeneste i Ungarn eller Nederlandene — en periode, hvor Danmark ikke selv var i krig, men hvor unge adelsmænd og bønderkarle ofte søgte erfaring og ære i andre landes hære, ikke mindst i den langvarige krig mod tyrkerne i Ungarn eller i den nederlandske

frihedskrig mod Spanien. Sagen illustrerer, hvordan kongelig nåde kunne kombineres med en form for landsforvisning som opdragende straf, snarere end en ren økonomisk bod.

Resumé

Christian IV bevilger den 25. marts 1605, at en ung mand på Bornholm, der af ungdommelig uforstand har skudt to stykker fredet vildt, kan sone sin brøde med en bod på 100 daler, betalt af hans slægt, på betingelse af at han drager bort fra landet i 3-4 år for at søge krigstjeneste i Ungarn eller Nederlandene og siden aflægger klart regnskab for sin færd i mellemtiden.

Dokument Nr. 390

1605. 22 August. Om Forstrandsret.

Dom af Nørreherreds Thing (Peder Rasmussen Thingfogitt.)
Hans Lindenov til Ørslev havde Tiltale til Niels Bagge til Baggegaard, fordi han tilholdt sig Brag for sin Gaards Strand, som Adelen, uagtet han var kun en Frimand og hans Fader Oluf Bagge var for sin Forseelse dømt til det Blaa Taarn, og var under 10 Juli 1578 fradømt Strandret m. m.
Niels Bagge siger, at han havde arvet adelig Frihed efter sine Forældre, og disse havde ladet sig finde i Rigens Tjeneste baade da Hammershus blev erobret af de Lybske og ved andre Leiligheder.
Han har havt Brag af Stranden i 27 Aar upaa= talt m. m.
Til Herreds og Landsthing gik Dommen ham imod, men under 13 October 1605 fik han Kongens Beskjærmelse-Brev for denne Forfølgning, da han havde anført, at han ikke vidste rettere, end at han havde forstrandsret paa sin egen Grund,

---

Side nr. 557

og han havde afbedet sin Forseelse; dog at han betaler Vær= dien af det Brag, han har havt af Stranden.

(Udtog af flere Breve i Docum. til den danske Adels Hist. i det store Kongl. Bibl, Fasc. 16.)

Historisk kommentar

Sagen om forstrandsretten på Baggegaard illustrerer, hvordan strandvrag ('brag' — dvs. gods, tømmer og andet, der drev i land eller strandede) var en værdifuld rettighed, som både adelen og de bornholmske frimænd kunne gøre krav på, og som derfor jævnligt gav anledning til retstvister. At Niels Bagges fader var blevet dømt til Blaataarn og fradømt strandretten i 1578, mens sønnen alligevel i 27 år uanfægtet havde nydt godt af den samme ret, viser, hvor vanskeligt det kunne være reelt at håndhæve en sådan dom over en længere årrække, især på en afsides ø som Bornholm. At Niels Bagge til sidst måtte anerkende sin forseelse og betale værdien af det brag, han uretmæssigt havde taget, men samtidig fik kongens beskærmelsesbrev mod videre forfølgning, viser en typisk balancegang mellem retshåndhævelse og pragmatisk konfliktløsning i datidens retssystem.

Resumé

En dom af Nørreherreds ting af 22. august 1605 fastslog, at Niels Bagge til Baggegaard uretmæssigt havde tilholdt sig forstrandsretten (retten til strandet gods) ud for sin gaard, som var forbeholdt adelen, og som hans fader var blevet fradømt i 1578; Niels Bagge, der havde nydt retten upåtalt i 27 år og mente at have arvet adelig frihed, tabte sagen ved herreds- og landsting, fik siden kongens beskyttelsesbrev mod videre forfølgning, men måtte afbede sin forseelse og betale værdien af det strandede gods, han havde taget.

Dokument Nr. 391

1605. 26 Septbr. Om Sørøverie.

Chr. IV. til Hans Lindenov. Der skal i denne Sommer have vist sig 2 Pinker under Bornholm, som sige sig at have Bestalling af Kong Sigismund i Polen og Sverrig, og som skal have plyndret og spoleret søfarende Folk paa deres Reise til Sverrig; han skal holde Øie med disse Skibe, ikke tilstæde Folkene at komme iland, men lade Capteinerne, om de komme saa nær, fremvise deres Pas og Bestalling, og dersom de for= driste sig til at angribe nogen saa nær under Landet, at han kan lange dem med grovt Skyts, at han da gjør sin Pligt etc. Hallniæ 26 September Anno 1605.

(Sk. Tegn. III. 228, b.)

Historisk kommentar

Brevet viser endnu et eksempel — i forlængelse af Dok. 387 om Hertug Karls orlogsskibe — på den utrygge søfartssituation i Østersøen omkring Bornholm under den svensk-polske tronfølgekonflikt. De to omtalte 'pinker' (mindre, hurtige sejlfartøjer), der hævdede at handle med kong Sigismunds bestalling (dvs. officiel kaperbrevs-tilladelse), illustrerer, hvor flydende grænsen mellem legitim kaperfart og regulært sørøveri kunne være i denne periode, hvor flere krigsførende parter udstedte kaperbreve, som ikke altid blev respekteret af andre stater. Kongens instruks om at kræve pas og bestalling fremvist, før man tillod skibene at operere så nær den danske kyst, og om at bruge grovt skyts, hvis de angreb for tæt på land, viser en pragmatisk balance mellem at undgå åben konflikt med de krigsførende magter og at beskytte dansk søfart og suverænitet omkring Bornholm.

Resumé

Christian IV pålægger den 26. september 1605 Hans Lindenov at holde øje med to skibe ('pinker'), der angiveligt opererer med kong Sigismunds bestalling og har plyndret søfarende ved Bornholm, kræve deres pas og bestalling fremvist, hvis de nærmer sig, og bruge grovt skyts imod dem, hvis de drister sig til at angribe nogen for tæt på land.

Dokument Nr. 392

1606. 29 Octbr. Præsten i Knudsker, der attraaes til Præst i Rønne, faaer Tilladelse til at forbinde begge Kald til een Betjening.

„Wij Christian IV. etc. G. a. V., att effterfom wij naadigst komme wdj Forfaring huorledis Menigheden wdj wor Kiobsted Rønne, paa wortt Land Borringholm, skal fattis .. en Sogne= præst,

effter ad derris saarige sjelleforger og predickantt, for= midelst adtfillige wigtige Aarsager og grouffue begangne for= seelser, iche lenger fandt tilstedis predickestollen der samestedis att bethienne og forne Menighed att saarestaa, hvorfor oß Elschel. Borgemester og Raad, der wdj forne wor Kiobsted Rønde, paa Byens og deris egne wegne, for gaatt skal haffue anhsett thil forne Kald, som nu ledigt bliffuer, att wille kalde och att acceptere neruerendis breffuißer, hederlig mand Her Pe= der N., forige sognepræst wdj Knudßgaardtz sogen (Knudsker), der strax wden for byen liggendis, med wnderdanigst begerring, epter adt den Rente som ligger till derris sognepræst i forne

---

Side nr. 558

Rønde er saa ringe, att hand deraff nøttørfftteligeu icke kand vnderholdis, wij naadigst wille beuilge, att forne Knudtsgaardtz sogen dertill motte bliffue annererit, saa at forne sognepræst motte bethiene begge sogner tilßammen."
Da det nu bevises, at begge Sogne ligge saa nær, at dette uden Skade kan skee, saa bevilges dette.
Dat. Kioben= haffn den 29 Octobris Anno 1606.
Paa Ryggen:
„Copie aff Høylougligh Kong. Mayt. breff, som salig Her Peder skal haffue forhuerffuidt, i den meening att Rønde og Knudsker sogen maa begge coannereris sammen, och af hannem bethiennis, och derfor niude den prestelig sedwonlage Rentte."

(Copie i Canc. Arch. Sk. 9. Nr. 1.)

Oversættelse

Vi Christian IV. osv. Vor gunst tilforn. Eftersom vi nådigst er kommet i erfaring om, hvorledes menigheden i vor købstad Rønne, på vort land Bornholm, skal mangle en sognepræst, efter at deres tidligere sjælesørger og prædikant, formedelst adskillige vigtige årsager og grove begåede forseelser, ikke længere fandtes egnet til at betjene prædikestolen sammesteds og forestå fornævnte menighed, hvorfor os elskelige borgmester og råd der i fornævnte vor købstad Rønne, på byens og deres egne vegne, har fundet det for godt at ville kalde til fornævnte kald, som nu bliver ledigt, og at ville acceptere nærværende brevviser, hæderlig mand herr Peder N., forrige sognepræst i Knudsgårds sogn (Knudsker), der ligger straks uden for byen, med underdanigst begæring, eftersom den rente, som ligger til deres sognepræst i fornævnte Rønne, er så ringe, at han deraf ikke fyldestgørende kan underholdes, vi da nådigst ville bevilge, at fornævnte Knudsgårds sogn dertil måtte blive anneksteret, så at fornævnte sognepræst måtte betjene begge sogne tilsammen.
Da det nu bevises, at begge sogne ligger så nær, at dette uden skade kan ske, så bevilges dette.
Givet i København den 29. oktober 1606.
På ryggen (bagsiden af brevet):
'Kopi af højlovlig kongelig majestæts brev, som salig herr Peder skal have forhvervet, i den mening at Rønne og Knudsker sogn må begge annekteres sammen og betjenes af ham, og derfor nyde den præstelige sædvanlige rente.'

Historisk kommentar

Sammenlægningen af de to sognekald Rønne og Knudsker i 1606 illustrerer et gennemgående problem i den danske kirkeorganisation efter reformationen: mange sognekald, især i mindre og fattigere købstæder, gav en for ringe indtægt til, at en præst kunne leve deraf alene. Løsningen —

at forbinde et fattigt bykald med et nærliggende landsogn til én fælles betjening — var en almindelig praksis, der samtidig sparede kronen og bispestolen for at skulle finde en ny, selvstændig indtægtskilde til embedet. Brevets baggrund, at den tidligere Rønne-præst var afsat for 'grove begåede forseelser', hører til en række sager i samlingen, hvor gejstlige embedsmænd på Bornholm kom i konflikt med deres foresatte eller menighed (jf. Dok. 368 om en afsat præst). Den bagvedliggende anmærkning 'på ryggen' af brevet, tilføjet i Kancelliets arkiv, viser, hvordan senere administrative noter kunne præcisere et dokuments retlige rækkevidde for eftertiden.

Resumé

Christian IV bevilger den 29. oktober 1606, efter ansøgning fra Rønne bys borgmester og råd, at Knudsker sogn anneres til Rønne sognekald, så at Rønnes nye sognepræst, forhen præst i Knudsker, kan betjene begge sogne sammen og derved få en fyldestgørende indtægt, da Rønne kalds egen rente alene var for ringe til hans underhold.

Dokument Nr. 393

1607. 2 Febr. Et Fruentimmer, der har udgivet sig for en uægte Datter af Frederik II., skal straffes med Ragpidskning og Landsforvisning.

Chr. IV. til Hans Lindenow, om en Qvinde, „som sig met en sielgiffuen tilnaffn loed kalde Kirstine Frederichsdatter", under det Foregivende, at hun var en uægte Datter af Kong Frederik den 2den, skjøndt hun heed „Andersdatter", og som havde paastaaet, at den afdøde Konge for over 20 Aar siden skulde have givet hende „Rubbegaard", men at hun i Havs= nød havde mistet de Breve, hun havde derpaa. Senere paa Raadhuset i Rønne havde hun vedgaaet og bekjendt, at det Hele var Digt og Løgn. Kongen vil ikke lade saadant gaae hen ustraffet: han befaler, at der skal dømmes i den Sag, og henstiller om Qvinden ikke „wdj thet alleringeste, for saadan hindis paafund och obenbarlig løgen (som sig indochsaa til off= righedtz personer henstræffer) bør at straffis till Ragitt, och att foruißis landitt", og at Dommen strax exeqveres.

(Sk. Tegn. III. fol. 278.)

Historisk kommentar

Sagen om den falske kongedatter er en af de mest farverige i samlingen: en kvinde, der selv havde påtaget sig navnet 'Kirstine Frederichsdatter' og udgav sig for en uægte datter af Frederik II, hævdede at have modtaget en gård ('Rubbegaard') af den afdøde konge, men at have mistet dokumentationen i en søulykke — en historie hun senere selv indrømmede var opdigtet. At kongen insisterede på en hård offentlig straf (piskning ved kagen og landsforvisning) snarere end blot at lade sagen falde, skyldtes ifølge brevet særligt, at bedrageriet rettede sig mod øvrighedspersoner ('sig indochsaa til offrighedtz personer henstræffer') — dvs. at falske krav om kongelig afstamning og kongelige gavebreve kunne underminere den kongelige autoritets troværdighed og skabe forvirring om ejendomsret. Sagen viser således, hvor alvorligt en øvrighed i denne periode tog selv tilsyneladende excentriske bedragerisager, når de indirekte truede kongemagtens symbolske autoritet.

Resumé

Christian IV befaler den 2. februar 1607 Hans Lindenov at lade dømme og straffe en kvinde, der under navnet Kirstine Frederichsdatter havde udgivet sig for en uægte datter af Frederik II og hævdet at have fået en gård af ham, men senere selv indrømmede, at det hele var opspind; på grund af bedrageriets grove og øvrighedsrettede karakter skal hun straffes med piskning ved kagen og landsforvisning, og dommen skal fuldbyrdes straks.

Dokument Nr. 394

1607. 12 Juni. Om Magelæg med Kongen.

Side nr. 559

Chr. IV. til Hans Lindenow. „Hans Graboe"*) forlan= ger Kronens Anpart i 3 Gaarde, nemlig i Duebierg, Bierge= gaard og i en Gaard ved Simlegaard, Henrik Pedersen paa= boer, i hvilke Gaarde han allerede ejer Halvparten, og tilbyder til Magelæg sit Gods i Ypster og Aaker Sogne, saavelsom og i „Kjøllinggaard". Hans Lindenow skal undersøge dette Gods etc. Act. Solwidtzborgh den 12 Juni Anno 1607.

(Sk. Tegn. III. fol. 301.)

Historisk kommentar

Sagen om Hans Grabows magelæg med kronen for gods i Duebjerg, Bjergegaard og ved Simlegaard hører til den række af godshandler mellem kronen og adelen, som samlingen flere gange har vist (jf. Dok. 340, 542-udtogets omtale af Peder Oxes og Erik Hardenbergs magelæg). Sådanne magelæg tjente ofte til at samle spredt jordegods mere hensigtsmæssigt for begge parter — her ønskede Hans Grabow at erhverve kronens resterende andel i gårde, hvor han allerede ejede halvparten, mod at afgive sit gods i Ibsker og Aaker sogne samt Kjøllinggaard. Rørdams udførlige fodnote om Hans Grabows liv — hans tyske herkomst, karriere som staldmester i Frankrig, embede som befalingsmand i Christianopel, og hans lange otium på Simlegaard indtil hans død i 1626 — giver et sjældent biografisk fyldigt portræt af en af tidens mindre adelsmænd med tilknytning til Bornholm.

Resumé

Christian IV pålægger den 12. juni 1607 Hans Lindenov at undersøge et magelægstilbud fra Hans Grabow, der ønsker kronens andel i tre gårde i Duebjerg, Bjergegaard og ved Simlegaard, hvori han allerede ejer halvparten, mod at afgive sit eget gods i Ibsker og Aaker sogne samt Kjøllinggaard; en fodnote giver en udførlig biografi af Hans Grabow (1549-1626).

Dokument Nr. 395

1608. 9 April. Forlehningsbrev.

Hans Lindenov fik nyt Forlehningsbrev, hvorefter han skal give for Cronens og Stigtens visse Indkomst 2272 gamle Da= ler, fri Penge, og de 1/10 af den uvisse Rente og alt det uvisse af Jurisdixen m. m.
Paa Slottet skal han holde to Bøssestytter, hvoraf den ene skal være Archeliemester og 10 duelige, værdige Karle, samt en Præst etc., og aldeles intet derfor afskrive i Regnskab, men over Knegtene skal forordnes en Vagtmester, som Kongen aar= ligt vil give 30 Daler i Løn og 26 Daler i Kostpenge.

(Sk. Reg. 3. fol. 275. a.)

**) Hans Grabow er født 1549 i Tydskland, in der Mark. Hans Fa= der var Joachim Grabow til Woibiche, hans Moder Fru Anne Warnsted. I sin Ungdom var han med Stach (Schach) v. Thynen, Kgl. Maist. Stalmester, i Frankrig, hvorfra han kom hjem 1582. Gift 1598 med Jomfru Barbara Hvitfeldt til Engestoft, med hvem han havde 2 Søn= ner, Jochum Grabow og Jørgen Grabow, hvilken sidste døde 1602.*

Befalingsmand i Christianopel 8 Aar, hvor han mistede sin Kone. 4 Aar derefter gift 2den Gang med Fru Merete Pedersdatter, med hvem han havde 4 Børn, som alle døde unge.

Efterat have taget Afsked fra Christianopel, levede han 17 Aar paa Simlegaard. Under hans eget Ophold i Lolland, døde hans Kone paa Bornholm og blev der begravet. Han selv fik en Quartan Feber, hvoraf han døde den 28 Marts 1626, 77 Aar gammel. (Slægtebog i Geh. Arch.)

Historisk kommentar

Hans Lindenovs forleningsbrev af 9. april 1608 viderefører det mønster, der allerede kendes fra hans tidligere forleningsbreve (Dok. 365, 374): en fast pengeafgift til kronen (her 2272 gamle daler) suppleret med en tiendedel af de uvisse indtægter, mod at han selv skal opretholde slottets militære besætning og bemande det med de foreskrevne bøsseskytter og archeliemester (dvs. den ansvarlige for slottets artilleri og krigsmateriel). At kongen selv aflønner en vagtmester over knægtene med en fast løn og kostpenge, mens lensmanden ikke måtte afskrive noget derfor i sit regnskab, viser en detaljeret arbejdsdeling mellem lensmandens og kronens direkte finansierede forpligtelser i slottets forsvar — endnu et eksempel på den gradvise standardisering og faste kontraktform, som lensforvaltningen på Bornholm undergik i denne periode.

Resumé

Hans Lindenov fik den 9. april 1608 nyt forleningsbrev på Bornholm, hvorefter han for Kronens og Stiftets visse indkomst skal svare 2272 gamle daler samt en tiendedel af den uvisse rente og jurisdiktion, og skal holde slottet bemandet med to bøsseskytter (hvoraf den ene skal være arkelimester) og ti duelige karle samt en præst, mens kongen selv lønner en vagtmester over knægtene.

Side nr. 560

Dokument Nr. 396

1608. 6 Mai. Hyldinger. Lehnsmanden udnævner de Deputerede, som skulle møde for Frimændene og Stæderne.

Jenns Kofoedt til Kyndegaard, Hanns Kofoedt til Bli= kaabegaard, Peder Kofoedt til Bagißgaardt, Matzs Kofoedt til Effkisgaardt, Jacop Koller til Hallegaardt, Hans Berilldßsenn til Bieregaard og Niels Berilldßsenn till Gaadebygaard, „fri= mennd paa Borringhollm, saa mange somm nu tilstede erre, giore vitterligt", at de efter Kgl. Matts. aabne Brev, læst paa Bornholms Landsthing den 9 April, have været over at vælge Fuldmægtige til paa deres Vegne at møde i Kjøbenhavn Hel= lig Trefoldigheds Søndag, for at kaare Prinds Christian etc. „Saa haffuer erlig och welbyrdiige Manndt Hanns Lindenow, Hoffuidzmandtt paa Hammershus, medtt worris Beuelling og Samtøcke, tillfororordnitt thesse thuennde personer, welbyrdige Hans Kofoedt og Poffuill Kofoedt att forreyße her fraa Landit och till Kiobennhaffn medtt denne worris fuldmacht att werre tillstede:"
Egenhaandige Underskrifter:
Jenns Kofoedt. Hans Kofod. Peder Koffoedt.
Matz Kofoedt. Jacob Koller. Hans Berillßsenn.
Niels Berendtzenn.

(Orig. paa Papir med 7 Segl paatrykte i Geh. Arch. 5 Skab. Nr. 69.)
Borgerstanden.
„Wi effterschreffne Espder Kofod Borgemester i Rothne, Madz Raffn, Anders Jenßøn, Hermand Bonn, Jørgen Franch og Claus Hartwigh, Raadmend ibid., samdt det gandtske bur= gerskaff her wdj Rothne, saa og det gandtske gemeine burger= skaff aff Ner, og denn menig Almue aff de andre smaabyer og fisckeleyer, Hasle, Suanicke og Aakirckebye, som ingen Kong. Priuilegier haffuer, kiendis och giør witterligt for alle," at da det er dem befalet at sende Fuldmægtige til Kjøbenhavn paa Trefoldigheds Søndag, for at kaare Prinds Christian: „Saa haffuer wij erlig och velbyrdig Mand Hans Lindenow til Ørslef, med allis woris guode willie oc samtycke, wdmelt

---

Side nr. 561

og tilforordnet disse to dannemænd, som er erlig og velagt mand Michel Hartuig, Borgemester i Rothne oc Mauritz Jens= sen, Borgemester i Nerø," til paa alles Vegne at reise til Kjø= benhavn etc.

(Orig. paa Papir, Rønne og Nerø Byers Segl paatrykte, i Geh. Arch. 5 Skab. Nr. 69.)

Oversættelse

De frimænd på Bornholm — nævnt ved navn og gård — erklærer at have valgt, efter kongens åbne brev læst på landstinget den 9. april, de velbyrdige Hans Kofoed og Povl Kofoed til at rejse fra landet til København med deres fuldmagt, udnævnt dertil af Hans Lindenov, høvedsmand på Hammershus, med deres billigelse og samtykke, for at være til stede, når prins Christian udkåres til tronfølger på Hellig Trefoldigheds søndag. Ligeledes erklærer borgerskabet i Rønne, Nexø og de øvrige småbyer og fiskerlejer (Hasle, Svaneke og Aakirkeby), som ingen kongelige privilegier har, med alles gode vilje og samtykke at have udpeget de to dannemænd, den ærlige og velagtede mand Michel Hartvig, borgmester i Rønne, og Maurits Jensen, borgmester i Nexø, til på alles vegne at rejse til København med samme ærinde.

Historisk kommentar

Dette dokument vidner om den formelle proces omkring udnævnelsen af prins Christian (den senere Christian V's farfar, dvs. Christian IV's søn, udnævnt til udvalgt prins og tronfølger) i 1608, hvor alle rigets stænder — her repræsenteret ved Bornholms frimænd og de bornholmske købstæders borgerskab — skulle sende fuldmægtige til København for at deltage i kåringen. At både frimændene (den bornholmske selvejerstand) og borgerskabet i Rønne og de øvrige byer hver for sig udpegede deres egne repræsentanter, viser, hvordan Bornholms særegne sociale struktur — med dens usædvanligt store andel af frie bønder ved siden af den almindelige borgerstand — også kom til udtryk i den politiske repræsentation ved rigets vigtigste begivenheder. De mange påtrykte segl fra Rønne og Nexø byer understreger dokumentets officielle og retsgyldige karakter som fuldmagtsbrev.

Resumé

Bornholms frimænd og borgerskabet i Rønne, Nexø, Hasle, Svaneke og Aakirkeby udpeger den 6. maj 1608, efter kongens befaling og med Hans Lindenovs tilforordning, hver deres fuldmægtige — henholdsvis Hans Kofoed og Povl Kofoed for frimændene, og Michel Hartvig og Maurits Jensen for borgerskabet — til at rejse til København og være til stede ved kåringen af prins Christian til tronfølger på Hellig Trefoldigheds søndag.

Dokument Nr. 397

1609. 1 April. Udtog af en Landsthings Dom over Jens Bentzen, Slotsskriver, der tiltales for flere Misligheder.

Jens Kofoed til Kyndegaard, Landsdommer paa Bornholm etc. Den 1 April 1609 fremstod for Retten Fogeden Bertel Hansen, for Hans Lindenov til Ørslef, Hovedsmand paa Hammershus, og irettelagde og lod læse „en Opsættelse, den 11 Dag Martii forne Aar paa Landzting udgifuit", lydende at Jens Bentzon, forrige Slotsskriver paa Hammershus og Pernille Mauritzdat= ter havde udgivet en Forpligt, at de skulde levere fra dem rigtigt og klart Regnskab over alt deres „goedtz, Queg, Fæ og Boeskaff baade wdj Westergaard, Rotne och wdi laundett", hvorsomhelst det findes, og slet intet deraff belies, men det rigtig lade opskrive, saa og fra dennem antworde rigtige og klare Regnskabsbøger med huis handskrifter de haffde paa penninge, saa og en rigtig og klar Restants, og derwdi for= pligtedt dennom paa deris Ære, Godz og lissuis Fortabelse."
Dernæst fremlagdes Jens Bentzons egen Forpligt, der lød paa, at da der var opstaaet nogen Irring mellem den gode Mand Hans Lindenov etc. og ham, om hans Regnskaber, saa den gode Mand derover har entlediget ham fra Bestillingen: „Derfor lossuer og tillforplicter jeg mig ved mit liffs och æris og godzis fortabelse, at jeg nu strax skall indbrage paa Hammershuß, oc der fra mig levere min hustrues og mine Regnskabsbøger paa alt hues wi haffuer handlet med nogen Mand her paa landet. Sammeledes saa och strar fra mig at levere Inventarium, penninge, Breffue og haandsskrifter, oc hues Kiøbmendtz Register, oc andet som effter slig leylig=

Side nr. 562

hed bør at leveris med Rette; saa och den Kongestlatt med sin Register, som nu opboret er. Sammeledis med dett Første aldelis at affbetale alt det, som rester hois mig aff dett, som ieg haffuer opboret aff Jørgen Schriffuers Restantzer. Der= nest inden paaske nu førstkommendis at klargiøre mine sem Aars regenskab, till welbiurdig Hans Lindenow, och derforin= den ochsaa aldelis at affbetale og levere hannom Alt, hues Jeg derpaa kand bliffue hannom skyldig. Saa och herforinden aldelis att affbetale tiill hannem alt hues pendinge eller ware, hues ieg wden hans willie och widskaff haffuer wdgiffued, el= ler leuered tiil nogen, aff hues ieg paa hans wegne hafuer opboered, oc midlertiid der paa Hammershuß at bliffue tiilstede og icke derwd att drage, wden forbemelte Hans Lindenows willie eller widskab, førend alting er klargiordt effersom bemelt er. Sammeledes forplicter ieg mig wdj lige Maade som for= schreffuit staar, at ieg eller min hustrue huerken skall hemme= lige eller obenbare selge, forsende eller affhende nogedt aff Mit, enten pending eller andet goedz, som ieg enten kand haffue i Westergaard eller nogen andensted her paa landett eller i Byen, forend altingest er affbetalidt og klargiordt, oc forne welbiurdig Hans Lindenow er nøyactig tiilfredzstilled, wnder den poen och Straff, effersom forskreffuedt staar."
Han trykte sit Segl paa, og Jens Kofoed Landsdommer, Hans Grabow til Simblegaard og Peder Kofoed til Baggis= gaard forseglede med ham.
Endnu en Forpligt undertegnet af Jens Bentzon, Prov= sten Herr Oluff Laursøn og Jens Madßon og lydende, at da Jens Bentzon havde paataget sig at sætte anden Loven og Vis= sen og ingen kunde saae, saa havde Hans Lindenow bevilget, at det maatte blive ved den første Forpligt, dog at intet af hans Godz dølges.
En tredie Forpligt lyder paa, at da Hans Lindenow „nu for gudz och gode folckis bøn skyld haffr wnt och beuilget mig tid och Respitt indtiil paasche nu førstkommendes at klargiøre min Regenskaber", saa pantsætter han fra sig og sin Hustru alt det Boe og Boskab, Dræg og andet, han har paa Wester=

Side nr. 563

gaard, Møllen hos Westergaard staaende, og hans Kjøbstæd= gaard i Rønne, med alt hvad derudi befindes. Jens Kofoed, Hans Grabow, Peder Kofoed og Bertill Hanßenn forseglede med ham.
Han og Hustrue forpligtede dem ved Æres og Livs For= tabelse ikke at sælge eller forkomme noget af fornævnte Godz, Hus, Mølle m. m., ikke at indkræve eller oppebære nogen Gjeld, der enten paa hans egne eller paa Slottets Vegne er ham tilstaaende, før Hans Lindenow er tilfredsstillet for hans første Aars Regenskab og for de følgende fire Aars Regenskaber, og dersom forne Hans Lindenow ikke bliver betalt, da han skal annamme det pantsatte Godz efter gode Mænds „Tøcke och sigelße".
Desuden forpligtige begge sig under Livs og Æres Fortabelse hverken hemmelig eller aabenbare at undvige af Lan= det, før alt er afbetalt.
„Derefter fremkom Andris Berider, og sin Sandhed thiill= jende, at Pernille war nogen føye tiid tiilforn kommen thiiill hans gaard i hans frawerelße, og war begerendes aff hans hustru, att hun motte bliffue der en tid lang i skiul, og der= som hun icke haffde anden rom och plaß, begerede hun att were under sengen, huilcket Andrissis hustrue icke wilde eller torde tiilstede. Och der Andriss som, sagde hans hustrue satant for hannom, oc hand icke heller wilde det samtycke, at hand dermed icke skulle fortørne sin Ofrighed."
Siden vidnede og bekiende Simon Bagger i Rønde med opracte finger og helgens eed, att forne Pernille som tiiill hans hustru, og bad hende, hun skulle skiule hende, indtiil hun kunde komme offuer til Schaane, og dersom hun wilde forskaffe hende offuir, wilde hun giffue hundrede Daler dertil. Da sagde Si= mons hustru til hende, huor wille i bekomme saa mange pen= binge. Da sagde

hun, att hun wilde sende bud tiil hendes Suoger i Rødstersogen, hand skulle selge aff hans godz for saa mange Pendinge, som it hundrede Daler funde beløbe sig."
Dertil svarede Jens Bentzon, at han, saavidt han kunde erindre, havde givet noiagtigt op, hvad han ejede og intet dulgt, men han irettelagde tillige en Beretning: „at hand for

---

Side nr. 564

adskillige bestillinger ikke kunde komme ihu med Indtægt og Ud= gifft, som det sig burde", naar dette ikke havde været, kunde han vel giort Regnskab m. m.
Hertil svarede Bertel Hansen, at han vel ikke havde havt saa travlt, at han jo havde kunnet finde Tid at optegne sit Godz, og ikke troet mere paa sin Hukommelse, end paa et rigtigt Regnskab, og da det nu befindes, at der er dulgt, under= stukket og forrykket en stor Sum Penge og Varer, henved 3½ Hundrede Daler og flere, som ere indførte, enten i hans eller i hendes Regnskaber, og det desuden er bevist, at hun har villet holde sig i Skjul og undvige Landet, saa sætter han i Rette, om de ikke efter deres egen Forpligt bør at straffes paa Ære, Godz og Liv, som de der med Kong. Matt. og hans Hosbonds Godz „utroligen omgaaes".
For det andet tiltalte Bertel Hansen samme Jens Ben= tzon for adskilligt Pant, især Kedel= og Grydekobber, som han baade selv og ved andre har ladet frapante Bønderne („fra mange Landsens indbyggere") og siden føre til Westergaard, „huor mesteparten (som hand beretter) blev forbrendt", og en Del til Rønne til sin egen Nytte. Saa og at en Del af Bønderne havde betalt deres Restants og kunde dog ikke faae deres Panter igjen.
Jens Bentzon sagde, han havde ladet disse Panter føre til sit Hus og Hjem i den Mening, at Bønderne der kunde faae dem igjen, naar de betalte etc.
Bertel Hansen svarede, at Panterne burde have blevet paa Hammershus, hvor de kunde været i Behold, og ikke været førte til Westergaard, til hans egen Nytte og Gavn, og satte i Rette, om J. Bentzon ikke bør at staae til Rette som vedbør. Sagen blev derefter opsat til „i Dag, som er den første Dag Aprilis."
Den 1 April fremkom nu Jens Bentzon og fremlagde en Beretning lydende bl. a. saaledes. Hvad det angaaer, at han ikke nøjagtigt har opgivet sit Tilgodehavende, da kommer det af, at da hans Restants og Regenskabsbøger vare ham fra=

Side nr. 565

tagne, kunde han ikke saa nøie komme alt ihu, eftersom samme Restants og Gjeld beløber sig over 2000 Daler.
Dertil svarede Bertel Hansen, at Restantsen vedkommer K. Majst. og H. Lindenov og ikke hans Gjeld, og hvad denne an= gaaer, da kan han ikke med god Skjel sige, at hans Regn= skabsbøger ere ham fratagne, „thi den tid hand kom op tiil Slotted, haffuer hand antuordet mig baade sin egne och sin hustrues Regenskabsbøger, att ieg skulle bære dem op tiil Jun= keren, effter hans egen forplict, som hand giorde vdj Rotne, och motte vel haffue holt hans Regenskabs Bøger rigtige och wdi god act, eller betencke sig anderledes, førend hand samme strenge forplict vdgaff."
Jens Bentsens skriftlige „Forsæt" formeldte fremdeles, at hvad angaaer at hans Hustru skal have leveret hendes Søster henved 100 Daler, og bulgt samme; dertil svarer han, at det var ham aldeles uvedidst, og han maatte ikke saae at vide, at hans Kone var bragt fangen til Hammershus, før hun var ganske „sandzeles", derfor behøver han ikke at svare derpaa, saasom han ikke vidste deraf.

Bertel Hansen siger, at da Gud almægtigste har straffet hans Kone med Affsindighed, saa er der nu ikke Tale herom, men om hun kommer til Helbred igjen, skal det vel vise sig, at han i sin Tid vil have at svare dertil.
Angaaende Bøndernes Panter, der vare førte til Vester= gaard, mente Jens Bentzon ikke at have gjort Uret; men Ber= tel Hansen fremstillede strax Rasmus Vibe og Hans Laursen af Poulsker Sogn, som vidnede, at de havde mistet deres Ked= ler og de havde betalt Skat derfor, og maatte dog ikke faae deres Panter igjen.
Dommen faldt nu, at han med Hensyn paa det under= stukne Godz skulde staae til rette efter hans Forpligt, „wdenn hans hosbund welburdig Hans Lindenow vil hannom der wdi for Gudz skyld och gaatfolchis forben, benaade." Med Hensyn paa Bøndernes Panter, at han har gjort Uret og skal staae Hans Lindenow og Bønderne tilrette etc.

(Udtog efter en Copie i Canc. Arch. Skab 9. Nr. 1.)

Oversættelse

Jens Kofoed til Kyndegaard, landsdommer på Bornholm osv. Den 1. april 1609 fremstod for retten fogeden Bertel Hansen på vegne af Hans Lindenov til Ørslev, høvedsmand på Hammershus, og fremlagde og lod læse en indkaldelse, udstedt den 11. marts samme år på landstinget, hvoraf det fremgik, at Jens Bentzen, forhenværende slotsskriver på Hammershus, og Pernille Mauritsdatter havde udstedt en forpligtelse om, at de skulle aflevere rigtigt og klart regnskab over alt deres gods, kvæg, fæ og bohave, både i Vestergård, i Rønne og på landet, hvor det end måtte findes, og intet deraf skjule, men lade det rigtigt opskrive, samt aflevere rigtige og klare regnskabsbøger med de gældsbeviser, de havde på penge, samt en rigtig og klar restanceopgørelse, og de forpligtede sig dertil under fortabelse af ære, gods og liv.
Dernæst blev Jens Bentzens egen forpligtelseserklæring fremlagt, som lød på, at da der var opstået uenighed mellem den gode mand Hans Lindenov og ham om hans regnskaber, så den gode mand derover havde afskediget ham fra bestillingen: 'Derfor lover og forpligter jeg mig ved fortabelse af mit liv, min ære og mit gods til, at jeg nu straks skal indfinde mig på Hammershus og der fra mig aflevere min hustrus og mine regnskabsbøger over alt, hvad vi har handlet med nogen mand her på landet. Ligeledes skal jeg straks aflevere inventarliste, penge, breve og håndskrifter, samt købmændenes registre og andet, som med rette bør leveres; ligeledes den kongelige afgift med sit register, som nu er opkrævet. Ligeledes skal jeg som det første fuldstændigt betale alt det, jeg resterer med af det, jeg har opkrævet af Jørgen Skrivers restancer. Dernæst skal jeg inden førstkommende påske færdiggøre mit syvende års regnskab til velbyrdige Hans Lindenov, og deri også fuldstændigt betale og aflevere til ham alt, hvad jeg måtte blive ham skyldig deri. Ligeledes skal jeg derforuden fuldstændigt betale til ham alt, hvad penge eller varer jeg uden hans vidende og vilje har udgivet eller leveret til nogen af det, jeg på hans vegne har opkrævet, og imidlertid forblive til stede på Hammershus og ikke drage derfra uden fornævnte Hans Lindenovs vilje eller vidende, før alting er gjort op, som ovenfor er nævnt. Ligeledes forpligter jeg mig på samme måde til, at hverken jeg eller min hustru hverken hemmeligt eller åbenlyst skal sælge, forsende eller afhænde noget af mit, hverken penge eller andet gods, som jeg måtte have i Vestergård eller noget andet sted her på landet eller i byen, før alting er betalt og gjort op, og fornævnte velbyrdige Hans Lindenov er nøjagtigt tilfredsstillet, under den bøde og straf, som forskrevet står.'
Han satte sit segl derpå, og landsdommer Jens Kofoed, Hans Grabow til Simblegård og Peder Kofoed til Baggegård forseglede med ham.
Han og hans hustru forpligtede sig under fortabelse af ære og liv til ikke at sælge eller lade forsvinde noget af fornævnte gods, hus, mølle med mere, ej heller at inddrive eller oppebære nogen

gæld, der enten på hans egne eller på slottets vegne tilkom ham, før Hans Lindenov var tilfredsstillet for hans første års regnskab og for de følgende fire års regnskaber, og dersom fornævnte Hans Lindenov ikke blev betalt, da skulle han overtage det pantsatte gods efter gode mænds skøn og vurdering. Desuden forpligtede begge sig under fortabelse af liv og ære til hverken hemmeligt eller åbenlyst at flygte fra landet, før alt var betalt.
Derefter fremstod Andreas Rideknægt og vidnede sandfærdigt, at Pernille nogen tid forinden var kommet til hans gård i hans fravær og havde bedt hans hustru om, at hun måtte blive der en tid i skjul, og dersom der ikke var anden plads, ønskede hun at være under sengen, hvilket Andreas' hustru hverken ville eller turde tillade. Og da Andreas selv hørte, hvad hans hustru fortalte ham herom, ville han heller ikke samtykke dertil, for at han ikke dermed skulle krænke sin øvrighed.
Siden vidnede og bekendte Simon Bagger i Rønne med opragt finger og helgeneed, at fornævnte Pernille kom til hans hustru og bad hende skjule hende, indtil hun kunne komme over til Skåne, og dersom hun ville skaffe hende derover, ville hun give hundrede daler dertil. Da spurgte Simons hustru hende, hvor hun ville få så mange penge fra. Da svarede hun, at hun ville sende bud til sin svoger i Rødsker sogn, som skulle sælge af hans gods for så mange penge, som hundrede daler kunne beløbe sig til.
Hertil svarede Jens Bentzen, at han, så vidt han kunne huske, havde opgivet nøjagtigt, hvad han ejede, og intet skjult, men han fremlagde tillige en erklæring om, at han for adskillige forretninger ikke kunne huske alt med indtægt og udgift, som det sig burde; havde dette ikke været tilfældet, kunne han vel have aflagt regnskab med mere.
Hertil svarede Bertel Hansen, at han vel ikke havde haft så travlt, at han ikke kunne have fundet tid til at opgøre sit gods, og at han ikke burde stole mere på sin hukommelse end på et rigtigt regnskab, og da det nu viser sig, at der er skjult, underslået og forrykket en stor sum penge og varer, henved 350 daler og mere, som er indført enten i hans eller hendes regnskaber, og det desuden er bevist, at hun har villet holde sig skjult og flygte fra landet, så nedlægger han påstand om, hvorvidt de efter deres egen forpligtelse ikke bør straffes på ære, gods og liv, som de, der utroligt omgås kongens majestæts og hans husbonds gods.
Dernæst anklagede Bertel Hansen samme Jens Bentzen for adskilligt pant, især kedel- og grydekobber, som han både selv og ved andre havde ladet fratage bønderne som pant fra mange af landets indbyggere og siden ført til Vestergård, hvor størsteparten, efter hans egen forklaring, brændte, og en del til Rønne til sin egen nytte. Ligeledes at en del af bønderne havde betalt deres restance og alligevel ikke kunne få deres pant tilbage.
Jens Bentzen sagde, at han havde ladet disse panter føre til sit hus og hjem i den mening, at bønderne kunne få dem igen, når de betalte med mere.
Bertel Hansen svarede, at panterne burde være blevet på Hammershus, hvor de kunne have været i behold, og ikke være ført til Vestergård til hans egen nytte og gavn, og nedlagde påstand om, hvorvidt Jens Bentzen ikke bør stå til rette derfor. Sagen blev derefter udsat til den følgende dag, den første april.
Den 1. april fremstod nu Jens Bentzen og fremlagde en erklæring, der blandt andet lød således. Hvad angår, at han ikke nøjagtigt har opgivet sit tilgodehavende, da kommer det af, at da hans restanceopgørelse og regnskabsbøger blev ham frataget, kunne han ikke huske alt så nøje, eftersom samme restance og gæld beløber sig til over 2000 daler.
Hertil svarede Bertel Hansen, at restancen vedkommer kongelig majestæt og Hans Lindenov og ikke hans gæld, og hvad dette angår, da kan han ikke med god ret sige, at hans regnskabsbøger er ham frataget, 'thi den tid han kom op til slottet, overleverede han mig både sine egne og sin hustrus regnskabsbøger, for at jeg skulle bringe dem op til junkeren, efter hans egen forpligtelse, som han indgik i Rønne, og han burde have holdt sine regnskabsbøger i orden og i god stand, eller betænkt sig anderledes, før han udstedte samme strenge forpligtelse.'

Jens Bentzens skriftlige erklæring anførte fremdeles, at hvad angår, at hans hustru skulle have leveret sin søster henved 100 daler og skjult samme, dertil svarer han, at det var ham aldeles ubekendt, og han fik ikke at vide, at hans kone var bragt fangen til Hammershus, før hun allerede var fuldstændig 'afsindig', hvorfor han ikke behøver at svare derpå, eftersom han intet vidste derom. Bertel Hansen siger, at da Gud den almægtige har straffet hans kone med afsindighed, er der nu ikke tale herom, men om hun kommer til helbred igen, vil det med tiden vise sig, at han vil have at svare derpå.
Angående bøndernes panter, der var ført til Vestergård, mente Jens Bentzen ikke at have gjort uret; men Bertel Hansen fremstillede straks Rasmus Vibe og Hans Laursen af Poulsker sogn, som vidnede, at de havde mistet deres kedler og havde betalt skat derfor, men alligevel ikke kunne få deres panter tilbage.
Dommen faldt nu således: at han med hensyn til det underslåede gods skulle stå til rette efter sin forpligtelse, medmindre hans husbond, velbyrdige Hans Lindenov, for Guds og gode folks forbøns skyld ville benåde ham derfor. Med hensyn til bøndernes panter, at han har gjort uret og skal stå Hans Lindenov og bønderne til rette osv.

Historisk kommentar

Denne udførlige landstingsdom over slotsskriveren Jens Bentzen er en af samlingens mest detaljerede retssager og giver et enestående indblik i den daglige administration og de menneskelige konflikter, der kunne opstå i lensforvaltningen. Sagen viser flere lag: den rent embedsmæssige uregelmæssighed (manglende og fejlbehæftede regnskaber, underslæb af bøndernes pantsatte kedler), den personlige tragedie (Pernille Mauritsdatters flugtforsøg og hendes senere sindssygdom, som effektivt bragte den del af sagen til ophør), og den sociale virkelighed på Bornholm, hvor almindelige folk som Andreas Rideknægt og Simon Bagger med hustru vidnede om deres modvillige involvering i forsøget på at skjule den anklagede kvinde. Dommens udfald — at Jens Bentzen skulle stå til rette 'medmindre' Hans Lindenov af barmhjertighed ville benåde ham — viser, hvor stor personlig magt en lensmand havde over sine underordnede embedsmænd, selv efter en fældende dom, og hvordan retsafgørelser på denne tid ofte overlod den endelige straf til den overordnedes skøn frem for en fast, upersonlig retsfølge.

Resumé

En landstingsdom af 1. april 1609 fastslår, efter en omfattende retssag anlagt af fogeden Bertel Hansen på Hans Lindenovs vegne mod den afskedigede slotsskriver Jens Bentzen og hans hustru Pernille Mauritsdatter, at ægteparret havde skjult og underslået en stor sum penge og varer i deres regnskaber, at Jens Bentzen uretmæssigt havde ladet bøndernes pantsatte kedler føre til sin egen gård Vestergård til egen nytte, og at Pernille havde forsøgt at flygte til Skåne, men senere blev ramt af sindssygdom; dommen pålægger Jens Bentzen at stå til rette for det underslåede gods, medmindre Hans Lindenov af barmhjertighed benåder ham, samt at gøre bøndernes pantesag god igen.

Side nr. 566

Dokument Nr. 398

1609. 2 April. Jens Bentzens Supplik med Angivelse over Hans Lindenow, vidimeret af alle fire Herredsthing.

Stormechtigsthe, Høyborne Førsthe, Allernaadigsthe Herre och Konge etc. Effther min ydmyge, pligtige och vnderdanige thieniste', giffuendis Eders Mayht. och gunst, paa thett aller ydmygesthe tilkiende, att Jeg, Eders Matts. fattige thiennere, som haffr nu thient Hans Lindenou her paa Bornholm, første for Ridefogedt ser Aar, och sidhen for Slotsschriffuer paa siette Aar, er nu forgangen Eptherhøst wed Martini thiid satt aff Bestillingenn, och forudenn nogen brøde, vdenn al= lenisthe att hand for ser Aar sidenn eller vj haffuer vndt mig en aff Eders Matts. gaarde, som jegh thaa mest opbygde aff nye, og nu waar samme Gaardt aff Waadesld opbrendt, saa hand menthe, att maa well skee mitt Godz icke funde recke thill att sthaa hannem till Rætte med for sem Aars Regenskab, som jegh aldrig herthilldags motthe saa thid og stund att forklare, for hans mangfoldighe Bestilling schylldt, som han bragthe mig vdi, ferend nu hand haffuidt thagidt minn strenge For= plict, att jegh schulde strar begiffue migh till Hammershus oc klare for mine sem Aars Regenstaber till Paaske, mett mere thedt indeholder, huilckedt jegh gandtske welwilligenn indgick, mens jegh haffr mig paa thet ydmygelighe for Eders Matt. och Naadhe høyligenn att beklaghe, att strar jegh waar kom= men till Slotted, og haffdthe begyndt att klare mine Regenstab, tha haffuer hand tagedt migh, fraa det Kammer, migh waar be= uilgedt att bliffue paa, thend stund mine Regenstabe klaredis, og haffuer førdt migh ind paa ith Kammer, og inden for thuende forsloxene dore, og strar ther eptherfor begynt att thale migh thill indenn Thinge, for nogen aff minn gield, som folck bekiende att were mig schylldig, mere end som jegh haffde vdi min Regenskabsbogh opschriffuidt, thi bede Regenstabsbøger og Restanser bleff mig strar fratagenn, ther jegh schulde begyndt att klare Regenstaberne, og bleff forbudett att icke noghenn, som jegh haffde Regenschab mett, motthe komme migh tillordtz, att jeg kunde giøre richtig Regenstab mett thennem, og theroffuer

---

Side nr. 567

haffr hand tagedt dom offuer mig, och ladit migh døme bode fraa liff och ære, alligeuell ingenn aff alle de sem forplicter, hand haffuer tagedt aff migh, og nedt migh till att schriffue i mitt Fengsell, lyder att nogen saadan Proceß icke skall skee, før min Regenstab ere klarede. Hand haffr icke thermett la= dett sigh nøye, mens hand haffuer tagedt min hostru, og satt hende ind vdj ith saaldt Kammer, som ingenn werme haffr we= rit vdj i forledenn winther, alligeuell hun haffde stilledt bor= genn for sigh for iC Daller, hun haffde saaed hindis Søster att foruare, indtill hun kunde saa leplighed sielff att føre samme pendinge hijd op, huorudoffuer the haffue saa plagedt och be= engstiget min fattige hosthru, att hun er blesfuenn bode fraa wed og sind. Hand haffuer og Loug och Ræt wforbeeldt la= ditt fore mitt godz, Klæder, Kaaber oc Boskab hijd thill Slot= tedt forgangen wijnther, foruden wurderingh, thuertimod hans Beuilling j min forplict, som lyuder, at om jeg icke kand be= thale hannem hues, jeg blisfuer schyldig paa Regenstabene om paaske, thaa schall hand annamme mitt godz epther Dande= mendz wurderingh. Jegh fattige Karll er saa haardeligen och hefftigenn epthertragtedt, forbi att thend (thid) ieg waar sordt fangen inden Landzthingen, som holdz i hans egen sthue vdj Rønde, thaa skelde hand megh for en tiuff och Skelm, huor= thill jegh suarede, att hand aldrigh schulde beuiise migh nogedt tiuffueri offuir, wdenn hues Jeg haffuer hiolpedt hannem sielff att bolie, som waar først thette Stuffuething, Schriffuerthing, Foorgestning=Smør och Haure, som Kong. Matt. haffde for= vndtt Bønderne her paa Landet i iij Aar vdeffther huerandre, huert Aar oppaa 300 Daller,*) og lydde Høybte. Kong. Matt. Breffue, att naar de iij Aar ere forbi, skall Hans Lindenou schriffue therom tillhobe, daa vill

Høybte. Kong. Matt. giøre therom en anden fororordningh. Nu haffuer Hans Lindenou tagedt huert Aar offuer ser hundret Daller for 300 Daller, saa hand haffuer wed 1000 Daller och mere fraa Bønderne, som

*) *See foran Nr. 383.*

Side nr. 568

Høybte. Kong. Matt. haffuer thennem beuilgedt. De 3 Aar ere forbi ser Aar sidenn, mens inthedit haffuer Hans Lindenou schriffuet therom tilhobe, met mere saadant hand haffr hand= leb emod Høybte. Kong. Matts. Breff, som jeg thaa haffuer ferdt vdj mitt Forsæt, mens jeg kunde huerken saa same mitt Forsæt letzett icke heller schriffuet ther oppaa, mens Landzdom= meren sagde, thet waar icke fornødhenn enthen att lesis eller schriffuis ther oppaa. Icke schulde jeg heller tencke, att thet schulle mig stædis att indkomme med min Sagh for Kong. Matt. og huem Hans Mayt. thertill wilde forordne, som jeg begierede for dom waar gangen til Herritzting og Landzthing, og ther forre haffr the saa ilitt att thaghe lissuett aff migh, paa thet saadant och megitt andett icke schulde komme til ba= genn. Eders Kong. Matt. og Høymegtigsthe beder jeg fattige Karll ydmygeligenn, E. K. M. will her vdi naadeligen see thill hues retferdigt er, att jeg end motthe komme thill Rettthe igjenn, om the icke haffuet lissuett aff migh sørend jeg saar Besteen til= bage igjenn. Gud thend Høyesthe Regenther will thette wiße= ligenn belønne, thend jegh Eders Matt. og Naadthe will euin= delig haffue befaliditt. Datum Hammershus thend anden Aprilis Anno 1609.*)
Eders Matts.
ydmyge pligtige thro thiennere
Jens Beindßonn.
Att thette saa vdj Sandhed gaaedt oc farvitt er wed alle ord og Artickler, som thenne Suplicats indeholder, thet bekjender wj menige Mend vdj de iiij Herreder paa Bornholm med wo= ris Herritz Indzeigler her vndertrøckthe.

(Orig. i Canc. Arch. 9 Skab Nr. 1., med de 4 Herreders Segl paatrykte.)

*) *Af Herredagsdommen over Hans Lindenov den Yngre sees det Pag. 582, at Jens Bentsen blev henrettet.*

Oversættelse

Stormægtigste, højbårne fyrste, allernådigste herre og konge osv. Efter min ydmyge, pligtskyldige og underdanige tjeneste, ønskende Eders Majestæts gunst, giver jeg på det allerydmygste til kende, at jeg, Eders Majestæts fattige tjener, som nu har tjent Hans Lindenov her på Bornholm, først som ridefoged i seks år og siden som slotsskriver i næsten seks år, nu forleden efterår ved mortensdagstide er afsat fra bestillingen, og det uden nogen forseelse, uden alene at han for seks eller syv år siden lånte mig en af Eders Majestæts gårde, som jeg da for det meste genopbyggede fra ny, og nu var samme gård nedbrændt ved vådeild, så han mente, at måske mit gods ikke ville strække til at stå ham til rette med for syv års regnskab, som jeg aldrig hidindtil fik tid og lejlighed til at gøre op, på grund af hans mangfoldige forretninger, som han satte mig til, før han nu havde taget min strenge forpligtelse om, at jeg straks skulle begive mig til Hammershus og gøre mine syv års regnskaber op til påske, med mere, som det indeholder, hvilket jeg ganske velvilligt indgik på; men jeg har mig på det ydmygeligste for Eders Majestæt og Nåde højligen at beklage, at straks jeg

var kommet til slottet og havde begyndt at gøre mit regnskab op, da tog han mig fra det kammer, jeg var bevilget at blive på, mens mine regnskaber blev gjort op, og har ført mig ind i et andet kammer, og indenfor to aflåste døre, og straks derefter begyndte at stævne mig for tinget for noget af min gæld, som folk erklærede at være mig skyldig, mere end jeg havde opskrevet i min regnskabsbog, thi begge regnskabsbøger og restanceopgørelser blev straks frataget mig, dengang jeg skulle begynde at gøre regnskaberne op, og det blev forbudt, at nogen, som jeg havde regnskab med, måtte komme mig i tale, så jeg kunne gøre rigtigt regnskab med dem, og derover har han fældet dom over mig og ladet mig dømme fra både liv og ære, skønt ingen af alle de forpligtelser, han har taget af mig, og nødt mig til at skrive i mit fængsel, lyder på, at nogen sådan proces ikke skulle ske, før mit regnskab var gjort op.
Han har ikke ladet sig nøje dermed, men har taget min hustru og sat hende ind i et koldt kammer, hvor der ingen varme har været i hele den forgangne vinter, skønt hun havde stillet borgen for sig for 100 daler, og havde bedt sin søster om at forvare det, indtil hun selv kunne finde lejlighed til at bringe pengene herop, hvorover de har plaget og ængstet min fattige hustru så meget, at hun er blevet syg både på legeme og sind. Han har også, uden lov og ret, ladet føre mit gods, klæder, kobber og bohave hid til slottet forleden vinter, uden vurdering, stik imod hans tilsagn i min forpligtelse, som lyder på, at hvis jeg ikke kan betale ham, hvad jeg bliver skyldig ved regnskaberne til påske, da skal han overtage mit gods efter dannemænds vurdering.
Jeg, fattige karl, er blevet så hårdt og heftigt efterstræbt, fordi da jeg blev fængslet inde på landstinget, som holdtes i hans egen stue i Rønne, da skældte han mig ud for en tyv og en skælm, hvortil jeg svarede, at han aldrig skulle kunne bevise mig noget tyveri over, uden det, jeg selv har hjulpet ham med at beholde, som først var dette stueting, skriverting, forgæstnings-smør og havre, som Kongelig Majestæt havde forundt bønderne her på landet i tre år efter hinanden, hvert år for 300 daler, og lød Højbemeldte Kongelig Majestæts brev på, at når de tre år var omme, skulle Hans Lindenov skrive derom til hove, da ville Højbemeldte Kongelig Majestæt gøre en anden forordning derom. Nu har Hans Lindenov taget hvert år over seks hundrede daler for de 300 daler, så han har fået ved 1000 daler og mere fra bønderne, end Højbemeldte Kongelig Majestæt har bevilget dem. De tre år er forbi for seks år siden, men intet har Hans Lindenov skrevet derom til hove, og desuden har han handlet mod Højbemeldte Kongelig Majestæts brev, som jeg dengang havde ført ind i mit forsæt (min klageskrift), men jeg kunne hverken finde mit forsæt igen eller heller skrive derom, men landsdommeren sagde, det var ikke nødvendigt enten at læse eller skrive derom. Jeg skulle heller ikke tænke, at det skulle tilstedes mig at komme frem med min sag for Kongelig Majestæt, og hvem Hans Majestæt dertil ville forordne, som jeg begærede, før dommen var gået til herredsting og landsting, og derfor har de så ilde forsøgt at tage livet af mig, for at sådant og meget andet ikke skulle komme for dagen.
Eders Kongelige Majestæt og Højmægtighed beder jeg, fattige karl, ydmygeligen, at Eders Kongelige Majestæt her vil nådeligen se til, hvad der er retfærdigt, at jeg endnu må komme til rette igen, om de ikke skal have livet af mig, før jeg får besked tilbage igen. Gud, den højeste regent, vil dette visselig belønne, som jeg til Eders Majestæt og Nåde evindelig vil have befalet. Givet på Hammershus den anden april anno 1609.
Eders Majestæts
ydmyge, pligtskyldige, tro tjener
Jens Bentzen.
At dette således i sandhed er gået til og forfaret er med alle ord og artikler, som denne supplik indeholder, det bekender vi menige mænd i de fire herreder på Bornholm med vore herredssegl her undertrykte.

Historisk kommentar

Jens Bentzens supplik til Christian IV, indgivet umiddelbart efter den fældende landstingsdom (Dok. 397), giver den anklagedes egen, ganske anderledes fremstilling af sagen og er et af samlingens mest personligt gribende dokumenter. Hvor landstingsdommen fokuserede på det påviste underslæb og den unddragne regnskabsaflæggelse, anklager Jens Bentzen her selv Hans Lindenov for magtmisbrug: tvangsmæssig internering under regnskabsaflæggelsen, fratagelse af sin hustru under hårde forhold (hvilket han hævder gjorde hende syg på sjæl og legeme), konfiskation af hans gods uden lovmæssig vurdering, og — mest alvorligt — en anklage om, at Hans Lindenov selv i flere år ulovligt havde opkrævet langt mere i gæsteripenge fra bønderne, end den kongelige bevilling (jf. Dok. 383) tillod, uden at indberette det til kongen som påkrævet. At alle fire herreders menige mænd bekræftede sandheden af hans udsagn med deres segl, giver anklagen betydelig vægt. Den tragiske fodnote, om at Jens Bentzen ifølge en senere herredagsdom blev henrettet, viser, at hans desperate appel til kongen ikke reddede ham, og rejser spørgsmålet om, hvorvidt der reelt lå politiske eller magtmæssige hensyn bag den hårde behandling af en embedsmand, der havde vovet at anklage sin egen lensmand for embedsmisbrug.

Resumé

Jens Bentzen indgiver den 2. april 1609 en supplik til Christian IV, hvori han klager over, at Hans Lindenov har behandlet ham uretmæssigt hårdt under regnskabsopgørelsen efter hans afsked som slotsskriver — herunder frataget ham hans regnskabsbøger, isoleret og fængslet ham og hans hustru under hårde forhold, og konfiskeret hans gods uden lovlig vurdering — og anklager samtidig Hans Lindenov for selv ulovligt at have opkrævet langt mere i gæsteripenge af bønderne end den kongelige bevilling tillod; suppliken er bekræftet med segl fra alle fire bornholmske herreder, men en fodnote oplyser, at Jens Bentzen ifølge en senere herredagsdom blev henrettet.

Dokument Nr. 399

1609. 28 April. Hans Lindenows Constitution. Bønderne skulle her=

Side nr. 569

efter age 2 Læs Hjelpved om Sommeren og 1 Læs om Vinteren, og i Almindelighed ikke mere. De skulle ikke age Limved og Limsten, uden naar der bygges paa Slottet. Hvad angaaer Sogne=Øre og den Øre, som tillige kjøbes, da skal den Mand, som leverer Sogneøren, tillige levere den Øre, Junkeren kjøber og kan derfor, om han vil, tage Betaling. For Plougægt og Vandægt skulle Bønderne herefter være forskaanede, mod at yde aarligt en Skjeppe Havre hver. Skat og Landgilde skulle alle ydes i rette Tid. Om Studthing og Skriverthing, som ogsaa kaldes Fogedgjestning. Møgagten skal herefter gaae Landet rundt, som af Arilds Tid, og den skal falde paa den Aarstid, der er beleiligst for Slottets Avl. Det Hoveri, Ankersogn hidtil alene har praktiseret med at føre Hø fra Habrodam, skal herefter skiftevis forrettes af alle Sognene m. m.
Lehnsmanden ønsker, at om Nogen har yderligere at klage, man da vil komme frem dermed, og ikke henvende sig til nogen Anden i den Anledning, hvorpaa der svaredes, at man ikke vilde sige nogen Anden her paa Landet, saasom man havde haft de Herredsmandens Vidende m. m.
Wij Efterschreffne, Jenns Kofoedt till Kyndegaard, Landtz= dommer paa Bornholm, Hans Graaboe till Simmelegaard, her Oluff Lauritzen, Landtzprovist paa Bornholm, Mickell Hert= uig,

Borgemester, her Peter Pedersen, Sogneprest, og Raadmandt vdj Rottne paa Bornholm, Giøre alle vitterligt med dette vort obne Breff, at Anno 1609, den 28 Aprilis vdj Rottne, vdj erlig og velbiurdig Mandt Hanns Lindennou till Ørsleff, nu Hoffuitzmandt paa Hammershuß, saa og voris Nerverelße og Paahorelße, er fremkommet Madtz Olßen, Landtzthingskriffuer her paa Bornholm, paa mennige Landtzens Indbyggeris Vegne, med en skriftlig fortegnelße paa nogen Artickeler, som Menigheden sig formeente at verre besuerrit medt, dog herthilldags forbemelte Hanns Lindennou meste Parten aldelis vuitterligt, huilcken skrifft og fortegnelße her offentlig vdj voris og en Part aff Indbyggernis Paahorelße og Nerverelße, som ka her thil= stede vaar, bleff lest, og derhoß møtte diße effterschreffne Mendt paa deris egne oc mennige Landtzens Indbyggeris Vegne, som

---

Side nr. 570

er: Peder Gudmundtsen, Herritzfogitt i Nørreherritt, Jep Lau= ritzen, Herritzfogitt i Østerherritt, Peder Brandt, Herritzfogitt i Sønderherritt, og Mogenns Bruenn, Herritzfogidt vdj Ve= sterherritt, Anders Hansen vdj Jesper Munck, Sandmandtz stedt aff Øster Lauritzker Sogn, Bentt Espersen, Sandmandt, Peder Offesen thingbudt aff Østermarck Sognn, Jenns Mor= tensen, Sandmandt, Peder Juell, thingbudt aff Ibscher Sogn, Hanns Rasmusen, Sandmandt, Jens Persen, Jep Rasmu= sen, beggi thingbudt aff Boelsker Sogn, Jens Hansen, Sand= mandt, Jens Persen, thingbudt aff Pouilsker Sogn, Mortenn Hansen, Sandmandt, Jens Andersen, thingbudt, Anders Han= sen, boende aff Pedersker Sogn, Albrett Hansen, Sandmand, Jørgen Diricksen, thingbudt aff Ocker Sogn, Anders Ibsen, Sandmandt, Peder Lauritzen, Niels Persen, beggi thingbudt, Hanns Hansen, boende aff Nelaufster Sogn, Oluff Ollsen, Sandmandt, Jørgen Hansen, thingbudt aff Westermarck Sogn, Hanns Jensen, Sandmandt, Knudt Skredder, thingbudt aff Knudsker Sogn, Bentt Hansen, Sandmandt, Samsing Andersen, Sandmandt, Peder Pedersen, thingbudt, Torben Bendtzen, boende aff Cle= mitzker Sogn, Anders Persen, Sandmandt, Jørgen Høgh, thingbudt aff Rødtzker Sogn, Jørgen Persen, Sandmandt, Peder Morthensen, thingbudt, Niels Skomager, boende aff Olster Sognn, Rasmus Lauritzen, Sandmandt, Hans Rasmu= sen, boende aff Røsogn, og derhoß ochsaa gaff samme Ley= lighedt mundtlig tilkiende, effter som Optegnelßen derom lyder.
Derpaa gaff forbemelte Hanns Lindennou dennom for ansuar, og en Part som Bønderne sielff beuilgett articelsvij paa huer stycke, som her effterfølger:
Først huad belangendiß er, Hielpevedt, som bønderne haffuer en thid langh agitt, suaritt forbemelte velbiurdigh Hanns Lindennou saa thill, att dett haffuer veritt hannem aldelis vbeuist, som hand nu beviste, med thuende schriffilige Widnis= biurdt og Kundskab, som haffde veritt og er Slodtzpresten och Schriffueren, som nu er paa Slottedt, att verre aff Jens

---

Side nr. 571

Bendtzen giortt, som vaar Slodtzschriffuer, vdenn Hanns Lin= dennouis Befalling, og ingen aff Indbyggerne haffuer sig thil= forn deroffuer beklagitt, og nu beuilgede forbemelte Hanns Lindennou medt mennige Indbyggere, att enhuer Boende her= effter skall age 2 goede Leß Hielpevedt om Sommeren, og itt gaatt Leß Hielpevedt om Vinteren thill Hammershuß, og da icke yttermere besueris dermedt, vden dett giøris dißhøyere fornøden thill Slodtzbehouff. Dog bj Bønder, som icke haffuer skouff, og icke haue deris Skattevedt, skall enhuer aff den= nem, om fornøden gioris, age itt gaat Leß Hielpeuedt thill Hammershuß, naar dennem thilsigis.
Om Limvedt og Limstienn haffuer Hans Lindennou be= uilgitt, att hereffter naar ingen Bygningh foretagis paa Slot= tedt, da skall Bønderne verre frij for Limvedt og Linstienn, mens naar der er

nogen Bygning, som skall forfærdigis, att Kalck gioris fornøden thill Slodtzbygningh, skall Bønderne be= tiren thilfigis, og da skall enhuer yde ett Leß Limvedt og ett Leß Limstienn.
Huad Møgecten belangendiß er, vill Hans Lindennou ramme Thiden derthill, naar dett skall skie, og meener dett bør att berammis effter Slottens og Slodtzaffuels Nytte.
Om Sogn=Øren og den Øre som derhoß kiobis, haffuer forbemelte Herritzfogter, Sandmendt, Thingbudt og Bønder, paa deris egen og andre Landtzens Indbyggeris Vegne, beuil= gedt, att bermedt hereffter skall holdis som thilforn er skiedt, att huilcken Boende, som yder Sogne=Øren, skall og selge Junferen en Øre, foruden Sogneøren, om dett behouff gioris, for skiell og fyldist, om hand dett vill haffue. Och thilspurde forbemelte Hanns Lindennou forbemeltte Menndt, om hand icke nockfom haffuer betalt Landtzens Indbyggere huiß Øren, hand ij saa Maade haffuer kiobtt.
Om der nogen vaar, som sig i dj Maade viste att beklage? Da suarede forbemeltte Herritz= fougder, Sandmendt, Thinghbudt og Bønder, som her paa Landtzens Vegne thilstede vaar, att dj ij saa Maade icke kunde hannem beskylle, heller sig offuer hannem beklage, mens

---

Side nr. 572

tackett hannem gaatt for guod Handell og betalling i Alle Maade.
Dernest om Plougect og Vandect haffuer Juncheren och mennige indbyggere beuilgett, att enhuer Boende skall hereffter aarlig yde en skippe Haffre for samme Ploug og Vandect, effterdj dett er Bønderne saa besuerligtt att drage thill Slotted med deris Ploug att ploye, saa og med deris Heste og Vogne att age Vand, som thilforn seduanligtt haffuer veritt, og eff= tersom Bønderne thilforn med Hans Lindennou haffuer verritt forligtt om, effterdj en Part aff Bønderne haffuer 5 eller 6 Mile i saa Maade att drage thill Slottedt medt deris feemon, Plouge og Vogne, og derimod skall dj verre frij for Ploug= og Vandect.
Om deris Skatt og Landgildt, skall ydiß i rette thidt, naar dett dennem aff Junckeren blisfuer befallidt.
Om Studthing og Schriffuerthing vaar forne Mendt begierrendis, att Hans Lindennow gunstligen ville verre dennem behielpelig, att samme Studthingh og Schriffuerting maatte dennem hereffter ij nogen Maade formildis, huilkitt Hanns Lindennou ville thage i Betenckend, og derom vilde dennom Bestied medt dett første, naar hand haffde forfaredt videre Leylighed derom i Kong. Mayt. Rentekammer.
Huad Hoffmandt Smør belangendis er, som hellers kal= diß Fuorgestningh, haffuer forne Mendt, paa deris eghen og mennige Indbyggeris Vegne, beuilgett, att dett hereffter skall yriß som seduanligtt haffuer veritt, uten dj kunde bekomme anden formilding eller formindstelße aff Kong. Mayt. derpaa.
Møgecten skall hereffter gaa landett om, som seduanligtt haffuer veritt aff arriltz thidt.
Den Ægt som Sognemenden aff Ocker Sogn haffuer herthill giortt, med Hoe att age aff Habroedam, haffuer Hans Lindennou beuilgett, att den Ect hereffter skall gaa landett om, fraa itt Sogn thill itt andett, og den enne Sogn icke dermed mierre besuerriß end dett andett.
Dernest erboedt forbemelte velbiurdighe Hanns Lindennou sig, att dersom der nogen iblantt Menigheden vaar, der viste

---

Side nr. 573

sigh i nogen Maade att verre skiedt for kortt, att bj dett da nu skulle giffue thilkiende, saa ville hand dett gierne lade be= sticke, som Rett funde verre, och ville icke, att bj derom skulle besøge nogen

Anden, end hannem sielff; saa er der ingen frem= kommid, som sig i saa maade viste att beklage, mens skyldit den guode Mand inthet andett end guode og gaatt.
Och vill Hans Lindennou hereffter vdj alle Maade vilde och ramme Indbyggernis Gaffn og Beste, og forne Herritzfog= der, Sandmendt, thingbudt og bønder, paa deris egne og mennige Landtzens Indbyggers Vegne, derimodt loffuidt att ville findiß hannem hørrig, lydig og villigh Vndersaatte, som dett sig bør, og icke nogen anden herpaa Landett, om nogen befuering att besøge, vden hannem sielff, effterdj de vdj derriß skriftlig angiffuelße haffuer bekiendt, att huiß thilforn skiedt er, skall meeste Parten verre skied forbemelte Hans Lindennou al= deles wuitterligt.
Deß thill ydermere Vidnißbiurdt, att saa gaait och farett er effterfom forschreffuitt staar, haffuer bj thrøet voris Zigneter herneden vnder, og med eghen Hender herunder skreffuitt. Datum Rottne paa Bornholm, Aar og Dag effterfom for= schreffuitt staar:
Jenns Kofoedt. Hanns Graaboe. Oluff Lauritzen.
Eghen Haandt. Eghen Haandt. Eghen Haandt.
Michell Hertuig. Peder Pedersen. Herman Boen.
Eghen Haandt. Eghen Haandt. Eghen Haandt.

(Copie i Canc. Arch. Skab 9. Nr. 1.)

Oversættelse

Undertegnede Jens Kofoed til Kyndegård, landsdommer på Bornholm, Hans Grabow til Simblegård, herr Oluf Lauritzen, landsprovst på Bornholm, Michel Hartvig, borgmester, herr Peder Pedersen, sognepræst, og rådmand i Rønne på Bornholm, gør alle vitterligt med dette vort åbne brev, at år 1609, den 28. april i Rønne, i nærværelse af og med tilhørelse af den ærlige og velbyrdige mand Hans Lindenov til Ørslev, nu høvedsmand på Hammershus, fremkom Mads Olsen, landstingsskriver her på Bornholm, på menige landets indbyggeres vegne, med en skriftlig fortegnelse over nogle artikler, som menigheden mente sig besværet med, dog hidindtil for det meste ganske ubekendt for fornævnte Hans Lindenov, hvilken skrift og fortegnelse blev læst her offentligt i vor og en del af indbyggernes tilhørelse og nærværelse, som her var til stede, og derhos mødte disse efterskrevne mænd på deres egne og menige landets indbyggeres vegne (herredsfogeder, sandemænd og tingbud fra alle fire herreder, opregnet ved navn), som tillige mundtligt gav samme forhold til kende, som optegnelsen derom lyder.
Derpå gav fornævnte Hans Lindenov dem svar, og en del, som bønderne selv bevilgede, artikel for artikel, som følger:
Først, hvad angår hjælpeved, som bønderne har kørt i lang tid, svarede fornævnte velbyrdige Hans Lindenov dertil, at det havde været ham aldeles ubekendt, hvilket han nu beviste med to skriftlige vidnesbyrd og kundskaber fra slotspræsten og skriveren, som nu er på slottet, at det var gjort af Jens Bentzen, som var slotsskriver, uden Hans Lindenovs befaling, og ingen af indbyggerne havde tidligere klaget derover, og nu bevilgede fornævnte Hans Lindenov med de fleste indbyggere, at enhver bonde herefter skal køre 2 gode læs hjælpeved om sommeren og 1 godt læs hjælpeved om vinteren til Hammershus, og ikke besværes yderligere dermed, medmindre det gøres højere fornødent til slottets behov. Dog skal de bønder, som ikke har skov og ikke har deres skatteved, hver af dem, om det gøres fornødent, køre et godt læs hjælpeved til Hammershus, når det tilsiges dem.
Om limved og limsten har Hans Lindenov bevilget, at herefter, når ingen bygning foretages på slottet, skal bønderne være fri for limved og limsten, men når der er nogen bygning, som skal færdiggøres, hvortil kalk gøres fornøden til slotsbygningen, skal bønderne tilsiges, og da skal enhver yde et læs limved og et læs limsten.

Hvad møgagten angår, vil Hans Lindenov fastsætte tiden dertil, når det skal ske, og mener det bør berammes efter slottets og slotsavlens nytte.
Om sogneøren og den øre, som derhos købes, har fornævnte herredsfogeder, sandemænd, tingbud og bønder, på deres egne og andre landets indbyggeres vegne, bevilget, at det herefter skal holdes, som hidtil er sket, at enhver bonde, som yder sogneøren, også skal sælge junkeren en øre, foruden sogneøren, om det gøres fornødent, for rimelig betaling, hvis han vil have den. Og fornævnte Hans Lindenov spurgte fornævnte mænd, om han ikke tilstrækkeligt havde betalt landets indbyggere for de øre, han på denne måde havde købt. Om der var nogen, som vidste at klage derover? Da svarede fornævnte herredsfogeder, sandemænd, tingbud og bønder, som her på landets vegne var til stede, at de på ingen måde kunne beskylde ham derfor eller klage over ham, men takkede ham for god handel og betaling i alle måder.
Dernæst, om plovagt og vandagt, har junkeren og menige indbyggere bevilget, at enhver bonde herefter årligt skal yde en skæppe havre for samme plov- og vandagt, eftersom det er bønderne så besværligt at køre til slottet med deres plov for at pløje, og ligeledes med deres heste og vogne at age vand, som hidtil sædvanligt har været, og eftersom bønderne tidligere med Hans Lindenov var blevet enige om, at eftersom en del af bønderne har 5 eller 6 mil dertil at køre til slottet med deres kvæg, plove og vogne, skal de derimod være fri for plov- og vandagt.
Om deres skat og landgilde skal ydes til rette tid, når det bliver dem befalet af junkeren.
Om studeting og skriverting bad fornævnte mænd, at Hans Lindenov gunstigt ville være dem behjælpelig med, at samme studeting og skriverting måtte lempes for dem på nogen måde, hvilket Hans Lindenov ville tage i betænkning og give dem besked derom med det første, når han havde undersøgt yderligere mulighed derfor i kongens rentekammer.
Hvad hofmandssmør angår, som ellers kaldes forgæstning, har fornævnte mænd, på deres egne og menige indbyggeres vegne, bevilget, at det herefter skal ydes, som sædvanligt har været, medmindre de kunne opnå anden lempelse eller formindskelse deraf fra kongelig majestæt.
Møgagten skal herefter gå landet rundt, som sædvanligt har været fra arilds tid.
Den ægt (kørepligt), som Aaker sogns mænd hidtil alene har udført med at age hø fra Habrodam, har Hans Lindenov bevilget, at denne ægt herefter skal gå landet rundt, fra et sogn til et andet, så det ene sogn ikke besværes mere dermed end det andet.
Dernæst tilbød fornævnte velbyrdige Hans Lindenov sig, at dersom der var nogen blandt menigheden, som vidste sig på nogen måde at være sket for kort, at de da straks ville give det til kende, så ville han gerne lade det rette, som ret kunne være, og ikke ønskede, at de derom skulle henvende sig til nogen anden end ham selv; så var der ingen fremkommet, som vidste sig på nogen måde at klage, men takkede den gode mand for intet andet end godt og gavnligt.
Og vil Hans Lindenov herefter i alle måder ville og ramme indbyggernes gavn og bedste, og fornævnte herredsfogeder, sandemænd, tingbud og bønder lovede derimod, på deres egne og menige landets indbyggeres vegne, at ville findes ham hørig, lydig og villig undersåtter, som det sig bør, og ikke henvende sig til nogen anden her på landet om nogen besvær, uden ham selv, eftersom de i deres skriftlige angivelse havde erkendt, at hvad der tidligere var sket, for det meste var sket fornævnte Hans Lindenov aldeles ubekendt.
Til yderligere vidnesbyrd om, at det så er gået til og forhandlet, som forskrevet står, har vi trykt vore segl herunder og med egen hånd underskrevet. Givet i Rønne på Bornholm, år og dag som forskrevet står.

Historisk kommentar

Denne konstitution af 28. april 1609 er et bemærkelsesværdigt dokument, der viser en formaliseret forhandling mellem lensmanden Hans Lindenov og hele Bornholms befolkning, repræsenteret ved

alle fire herredsfogeder, sandemænd og tingbud fra hvert sogn. Dokumentet må ses i direkte sammenhæng med Jens Bentzens samtidige anklager (Dok. 398) om, at Hans Lindenov ulovligt havde forhøjet gæsteriafgiften — her fremstår det tydeligt, at flere af de byrder, bønderne havde klaget over (bl.a. hjælpeveds-kørslen), reelt var pålagt af den nu afsatte slotsskriver Jens Bentzen uden Hans Lindenovs vidende, hvilket lensmanden offentligt lod dokumentere med vidneudsagn fra slotspræsten og den nye skriver — en åbenlys strategi for at fralægge sig ansvaret midt i den verserende sag mod Bentzen. Forhandlingens artikel-for-artikel-struktur, hvor hver byrde (hjælpeved, kalk- og stenkørsel, møgagt, sogneøre, plov- og vandagt, studeting, forgæstningssmør, og Aaker sogns særlige høkørsel fra Habrodam) blev gennemgået og enten lempet, fastholdt eller fordelt mere ligeligt mellem sognene, viser en usædvanligt gennemsigtig og participatorisk form for lensadministration, hvor lensmanden aktivt søgte at få befolkningens accept og opnå, at ingen kunne beskylde ham for uretfærdighed. Dokumentet afsluttes da også med, at ingen af de fremmødte havde yderligere klager, hvilket — set i lyset af den samtidige sag mod Jens Bentzen — kan læses som et bevidst forsøg fra Hans Lindenovs side på at sikre sig et officielt, besegret vidnesbyrd om sin egen retfærdighed over for kongen.

Resumé

En konstitution af 28. april 1609, forhandlet og beseglet i Rønne mellem Hans Lindenov og repræsentanter for alle fire bornholmske herreder, gennemgår og regulerer artikel for artikel en række af bøndernes klagepunkter — hjælpeveds- og kalkkørsel, møgagt, sogneøre, plov- og vandagt, studeting og forgæstningssmør — hvoraf flere byrder viser sig at være pålagt af den nu afskedigede slotsskriver Jens Bentzen uden Hans Lindenovs vidende; forhandlingen ender med, at ingen af de fremmødte havde yderligere klager over lensmanden.

Dokument Nr. 400

1609. Mai. Klage over Forurettelse og ulovlig Beskatning.

Ved et Andragende til Kongen klage „menige Bønder paa Borneholm" over Hans Lindenov, at han ikke har ladet de 2 Breve af Anno 98 og 1602 forkynde, om Studthing, Skriverthing, Fodergjæstning=Smør og Havre o. s. v., og istedetfor 300 Daler taget 600 Ndr. o. s. v., efter Jens Bentsens Sup= plik, „efftersom Slotsskriffuer Jens Bentsen haffuer berett." Han har ladet hver af Bønderne age 6 Læs Hjelpeved til Slot=

Side nr. 574

tet fra Almindingen, hvor man undertiden ikke kan komme frem for onde Veie; han har taget Penge for den rette Skatte= ved aarligt, hvilket har beløbet sig til 300 eller 400 Da= ler om Aaret. De besværes med ubilligt Maal og Vægt, og med Aabod paa Hø, mod Kgl. Maists. Brev m. m. De bede om, at Kongen vil komme dem til „vndsettning".*)

(Orig. i Canc. Arch. Skab 9. Nr. 1.)

**) Denne Supplik ser ud til at være fra Smaamænd. Cantsleren Chr. Friis til Borreby har tegnet paa Ryggen, at den er leveret paa Kjøbenhavns Slot den 7. Juni 1609.*

Historisk kommentar

Denne klage fra 'menige bønder på Bornholm' står i skarp kontrast til den harmoniske konstitution, Hans Lindenov havde fået beseglet med herredsfogeder og sandemænd blot kort forinden (Dok. 399), og viser, at der under overfladen fortsat var udbredt utilfredshed blandt den brede bondestand, som ikke var repræsenteret i den formelle forhandling. Klagens konkrete punkter — manglende offentliggørelse af tidligere kongelige breve om afgiftslempelser, fordobling af gæsteripengene fra 300 til 600 rigsdaler, og pålæg om usædvanligt mange læs hjælpeved — bekræfter i det væsentlige Jens Bentzens egne anklager mod Hans Lindenov (Dok. 398), hvilket antyder, at Bentzens sag ikke var en isoleret personlig konflikt, men del af en bredere folkelig utilfredshed med lensmandens forvaltning. Rørdams fodnote om, at klagen synes at stamme fra 'småmænd' (dvs. mindre bemidlede bønder uden formel repræsentation) og blev leveret direkte på Københavns Slot, viser, at den utilfredse almue søgte at omgå den lokale lensadministration og henvende sig direkte til kongens kansler.

Resumé

Bornholms bønder indgiver i juni 1609 en klage til kongen over Hans Lindenov, der anklages for ikke at have offentliggjort ældre kongelige breve om afgiftslempelser, for at have fordoblet gæsteripengene fra 300 til 600 rigsdaler, og for at pålægge dem urimelige mængder hjælpeved samt ubilligt mål og vægt ved afregning af skatteved og høafgift, og de beder om kongens hjælp og indgriben.

Dokument Nr. 401

1609. 5 Juli. Underretning om den urolige Almues Foretagender. Anders Sinclar paa Gladsaxe siges at ophidse Bønderne mod Lehnsmanden.

Petrus Petri F. Orthingius melder i en latinsk Epistel Johanni Lindenovio seniori: »Quum mihi injunxeris in ultimo nostro colloqvio, ut si qva secreta tumultuantium rusticorum concilia explorare possem, ea per literas tibi patefacerem etc.« Nu har han erfaret følgende: Den Mand af hans Sognefolk, der skal sendes til Kongen, har fortalt ham, at nogle af Bønderne rose dem af hemmeligt at have faaet Brev fra Anders Sinclar, at de kun skulle blive ved deres be= gyndte Foretagende, og klage over Hans Lindenov: han vil understøtte deres Klage hos Kongen og hjælpe deres Sag til en god Ende. Han kan ikke tro, at en Adelsmand vil opføre sig paa denne Maade og understøtte et Oprør, men saaledes er det ham fortalt. Dat. Rothnæ Anno currenti.**)

(Udtog efter Orig. i Canc. Arch. Skab. 9. Nr. 1.)

***) 1609 den 29 Juli har Landsdommeren, Jens Kofoed til Kynde= gaard, udstadt et Vidne, at Fogden Bertel Hansen, paa Hans Lindenovs Vegne, havde stævnet Christoffer Olsen i Knudsker, for nogle Ord, han skulde have sagt til Herr Peder i Rønne og da vidnede han, at Elsebe, Anders Beriders, i Knudsker, skulde have sagt, at den velb. Mand Anders Sinclar (paa Gladsaxe) havde sendt den Besked: „att de Mendt paa Boringholm skulle komme offuer thill hannem, (landsche) skulle*

Side nr. 575

hand haffue sagt, hand schulle hielpe dennom bedre thill rette, hoß Kong. Maist. omb deriß Anklage". Da nu Elsebe Andersens blev tilspurgt, svarede hun, at da Thyge, Jens Bentzens Frænde, var kommen fra Skaane, „spurde hun hannom thill, om hand haffde thaidt met nogen hindis Slect, och om hand haffuer verridt paa Glasfar," da havde han sagt hende disse Ord, hvilke hun dog ansaae for „Momme og løs snack." (Copie i Canc. Arch. Skab. 9. Nr. 1.)

Historisk kommentar

Petrus Petri Orthingius' latinske brev til Hans Lindenov den ældre er et sjældent eksempel i samlingen på et decideret efterretningsdokument: en lokal gejstlig (sandsynligvis en sognepræst) underrettede lensmanden om rygter i almuen om, at adelsmanden Anders Sinclar på Gladsaxe (formentlig i Skåne) skulle have opildnet de bornholmske bønder til at holde fast ved deres klager mod Hans Lindenov og love dem støtte hos kongen. Sammenholdt med den umiddelbart foregående bondeklage (Dok. 400) og supplikken fra 'småmænd' (Dok. 401's forgænger) tegner dette sig som en periode med reel social uro på Bornholm omkring 1609, hvor rygter om adelig indblanding i bondeoprør blev taget alvorligt nok til at blive efterforsket ved edsvorne vidneudsagn på landstinget. At vidnet Elsebe Andersens til sidst afviste rygtet som blot 'mumlen og løs snak', og at brevskriveren selv erklærede sig skeptisk over for, at en adelsmand virkelig ville understøtte et oprør, viser, hvor svævende og svært eftergåeligt den slags rygtespredning kunne være, selv når den blev taget alvorligt nok til at udløse en formel undersøgelse.

Resumé

Petrus Petri Orthingius underretter i juli 1609 Hans Lindenov den ældre om rygter blandt Bornholms bønder om, at adelsmanden Anders Sinclar på Gladsaxe hemmeligt skal have tilskyndet dem til at fastholde deres klager mod lensmanden og lovet at støtte deres sag hos kongen; en efterfølgende vidneafhøring i juli samme år bekræftede rygtets eksistens, men vidnet afviste det selv som løs snak.

Dokument Nr. 402

1610. 3 Januar. Hertug Christians Hyldning.

Chr. IV. til Hans Lindenov, at han skal tilsige alt Rid= derskabet paa Bornholm at møde i egen Person i Lund, Søn= dagen qvasimodogeniti den 15 April næstkommende, fra hver Kjøbstæd Borgemesterne med to Raadmænd og 4 fornemme Borgere med Fuldmagt paa de andres Vegne*); ligeledes for Bønderne af hvert Herred, Herredsfogden med 8 lovfaste Dannemænd, med Fuldmagt af de andre „till tinge tagitt", saavelsom og af hvert Herred Provsten med to Præster, be= fuldmægtigede paa de andres Vegne, for at hylde Prindsen. Act. Haffniæ 3 Januar 1610.*)

(Skaanske Tegn. III. fol. 384.)

**) I Brevet til B. Gjedde, Lehnsmand paa Gulland, i samme Anledning, forekommer følgende: „saavelsom og Landsdommer med otte af de for= nemste Dommere der paa Landett, som wdi lige maade skulle haffue Fuldmackt aff den gandsche menighedt paa deris Guttastuffue tagne."*

Historisk kommentar

Denne indkaldelse til hyldning af prins Christian i Lund i april 1610 hører til den formelle proces omkring udnævnelsen af tronfølgeren (jf. Dok. 396, som gjaldt en tidligere fase af samme sag i 1608), og viser den detaljerede, standsopdelte repræsentation, hele riget — herunder Bornholm og Gotland — skulle stille med: ridderskabet personligt, borgerskabet ved borgmestre og udvalgte borgere, bøndernes herredsfogeder med lovfaste dannemænd, samt gejstligheden ved provster og præster. At brevet udtrykkeligt kræver, at bøndernes fuldmægtige er 'till tinge tagitt' (dvs. formelt valgt på tinge af menigheden), viser, hvor vigtigt det var for kronen at sikre en legitim og repræsentativ tilslutning til tronfølgerens hyldning fra alle samfundslag, ikke mindst i en periode, hvor der som vist i de foregående numre var udbredt folkelig utilfredshed med den lokale lensadministration.

Resumé

Christian IV befaler den 3. januar 1610 Hans Lindenov at indkalde hele det bornholmske ridderskab samt befuldmægtigede repræsentanter for borgerskab, bønder og gejstlighed til at møde i Lund søndagen efter påske (15. april) for at hylde prins Christian som tronfølger; et tilsvarende brev gik til lensmanden på Gotland.

Dokument Nr. 403

1610. 3 Januar. Lehnsmandens Afskedigelse.

Chr. IV. til Hans Lindenov. Da Kongen har erfaret, at hans Legems Svaghed tager mere og mere til, saa vil Kongen med Hensyn paa Stedets Leilighed, uagtet han ellers ham „med aldo Kongelig gunst och naade ere beuogen", at han til Philippi og Jacobi næstkommende skal fratræde Lehnet, da Kongen vil overdrage det til en anden „aff Adell."**)

(Sk. Tegn. III. fol. 384. b.)

Side nr. 576

varmt Bad i Tydskland, for hans Helbreds Skyld. Hans Grabow bestiltes i hans Sted at ligge i Slotsloven paa Hammershus. (Sk. Tegn. III. fol. 342.)
1610. 25 Juli fik Fru Elsebe Juul, afgangne Hans Lindenovs Qvittans paa Afgiften af Hammershus Lehn fra Phil. Jacobi 1594 til Phil. Jacobi 1610. (Sk. Reg. 3. fol. 356.)

Historisk kommentar

Christian IV's afskedigelse af Hans Lindenov den 3. januar 1610, begrundet i hans tiltagende svaghed, markerer afslutningen på en lang og begivenhedsrig lensperiode, der havde varet siden 1594 og som samlingen har fulgt tæt gennem en lang række dokumenter — fra hans oprindelige forleningsbreve (Dok. 365, 374, 395) over de mange bygge-, forsvars- og retssager (Dok. 386, 389,

397) til de sidste års konflikter med almuen om gæsteriafgifter (Dok. 398-401). De to afsluttende noter om, at Hans Grabow midlertidigt overtog forvaltningen af Hammershus, og at Lindenovs enke, fru Elsebe Juul, først i juli 1610 fik den endelige kvittering for hans mangeårige regnskaber (helt tilbage fra 1594), afslører, at Hans Lindenov må være død kort efter sin afsked — kongens hensyntagen til hans helbred kom med andre ord for sent til reelt at lette hans sidste tid, og enken stod tilbage med at få afsluttet det omfattende regnskabsmellemværende med kronen.

Resumé

Christian IV meddeler den 3. januar 1610 Hans Lindenov, at han på grund af tiltagende svagelighed skal fratræde lenet til Filippi Jacobi samme år og overdrage det til en anden adelsmand; Hans Grabow blev midlertidigt sat til at forestå Hammershus, og Lindenovs enke, fru Elsebe Juul, fik i juli 1610 den endelige kvittering for hans regnskaber som lensmand siden 1594.

Dokument Nr. 404

1610. 27 Febr. Hyldinger.

„Vi menige Sogne=Præster og Predikanter paa Borgholm" (sic) have været forsamlede i Aakirke den 27 Febr., og efter Bøn og Paakaldelse have de efter Kgl. Matt. Befaling, bemyn= diget at møde paa quasimodo geniti Søndag, den 15 April i Lund, for at hylde Prindsen: Provsten Hr. Oluff Lauritzen med to Præster, Her Peder Jensen til Bodelsker og Nexø, og Hr. Lauritz Oluffsøn til Nørre Lauritz Kirke oc Gudhjem.*)
(L. S.) Lauritz Nielsen. (L. S.) Michel Lauritzen. (L. S.) Clemmid Andersen.
E. H. E. H. E. H.
(L. S.) Matz Olsen. (L. S.) Severin Bjerg. (L. S.) Christen Bjerg.
E. H. E. H. E. H.
(L. S.) Peder Pedersen. (L. S.) Maarthen Brunch. (L. S.) Antonis Olsson.
E. H. E. H. E. H.
(L. S.) Suend Hansen. (L. S.) Hans Jørgens. (L. S.) Jens Christensen Cammer.
E. H. E. H. E. H.

(Orig. paa Papir i Geh. Arch. Skab. 6. Nr. 85. Seglene paatrykte.)

**) Følgende Liste er taget af Bornholms Jordebog ved Regnskabet 1617. „Her Lauritz i Lauritzker Sogn, i½ Mk. Her Antonius i Østermarck Sogn, i½ Mk. Her Hans til Ibsker, i½ Mk. Her Peder til Boelsker, i Mk. ij ß. Her Svend til Poulsker, xij ß. Her Matz til Persker, xij ß. Her Morten til Aakersogn, xij ß. Her Clemend til Nelausker, xij ß. Her Olluf til Westermariæ, i½ Mk. Her Lauritz til Knudsker, i Mk. ii ß. Her Anders til Nocker, xij ß. Her Lauritz til Clemensker, i½ Mk. Her*

Side nr. 577

Michel til Nytsker, i Mk. ii ß. Her Niels til Olfser, i Mk. ii ß. Her Søffren til Røsogn, xij ß. Det er forsømt at tilføie, hvad ovenstaaende Liste angaaer, men man seer let, at det er Cathedraticum. (Rentek. Archiv.)

Historisk kommentar

Hyldingsbrevet fra Bornholms sognepræster af 27. februar 1610, med sin fyldige fodnote baseret på Jordebogen af 1617, giver et sjældent samlet overblik over den bornholmske gejstlighed omkring 1610-17 og deres cathedraticum (den årlige afgift, sognepræsterne betalte til biskoppen/kapitlet). Sammen med det tidligere udtog af Cathedraticum-listen (Dok. 380's side 544) viser dette dokument kontinuiteten i den kirkelige struktur på øen gennem den urolige periode omkring Hans Lindenovs afskedigelse, og hvordan gejstligheden, ligesom adel, borgerskab og bondestand, var forpligtet til at stille med befuldmægtigede repræsentanter ved rigets vigtigste statshandlinger som en tronfølgerhylding.

Resumé

Bornholms sognepræster forsamles den 27. februar 1610 i Aakirkeby og udpeger, efter kongelig befaling, provsten Oluf Lauritzen samt to præster til at møde i Lund den 15. april for at hylde prins Christian, med underskrift og segl fra samtlige tolv sognepræster; en fodnote gengiver den fulde

Dokument Nr. 405

1610. 7 April. Forlehningsbrev.

Chr. IV. Hans Lindenov til Gauns forlehnes med Bornholm, som afgangne Hans Lindenov til Ørsløff hidtil havde havt i Forlehning. Han skal af Cronens og Stigtens visse Rente og Indkomst give 2272 Daler fri Penge og 1/10 af det Uvisse, uden nogen Afsortning i nogen Maade. Paa sin egen Bekostning skal han holde 1 Archeliemester og 1 Bøssestytter, 10 Knegte, 1 Præst etc.

(Skaanske Reg. Nr. 3. fol. 338.)

Historisk kommentar

Den nye lensmand, Hans Lindenov til Gyllenholm (Gaunø), fik forlening på Bornholm på næsten identiske vilkår som sin nu afdøde navnebror og forgænger (jf. Dok. 395), hvilket viser, at kronen fastholdt den standardiserede lensform, der var udviklet gennem 1590'erne og 1600'erne. At den nye lensmand skulle svare det samme faste beløb (2272 daler) og opretholde den samme militære besætning, viser en bemærkelsesværdig kontinuitet i lensforvaltningens økonomiske grundvilkår trods lensmandsskiftet — en kontinuitet, der stod i skarp kontrast til den urolige afslutning på den foregående lensperiode.

Resumé

Hans Lindenov til Gaunø fik den 7. april 1610 Bornholms len på stort set samme vilkår som sin afdøde forgænger og navnebror, med en fast årlig afgift til kronen på 2272 daler samt en tiendedel af det uvisse, mod selv at bekoste slottets militære besætning.

Dokument Nr. 406

1610. 24 Juli. Hertugen af Brunsvigs Skibe.

Fru Elsebe Juul, sal. Hans Lindenovs til Ørsløff, fik Quittans paa 30½ gamle Daler 31 ß., „for adschillig fetallie, som till høybarne første, Hertug Jacob Julius till Brunswig, hans førstelig naadis Skiff wor vdkomen, som wor der vnder landitt, och wor komen aff Suerig", hvilken Fetallie var ført Kongen til Udgift, men denne Post kunde ikke passere i Regn= skabet. Undertegnet:
Jenns Juell. Christoffer Dirichsenn.
Eg. H.

(Efter Orig. som Bilag til Hans Lindenovs Regnskab i Rentekammer-Archivet.)

Historisk kommentar

Denne kvittering til Hans Lindenovs enke, fru Elsebe Juul, viser efterspillet til den afdøde lensmands regnskabsafslutning: en post om fetalje (proviant) leveret til hertug Jakob Julius af Braunschweigs skib, der havde ligget ud for Bornholm på vej fra Sverige, kunne ikke godkendes i det ordinære regnskab og måtte derfor eftergodkendes særskilt med en formel kvittering. Episoden minder om det tidligere dokumenterede besøg af hertug Johan Adolf af Holsten (Dok. 386) og viser, hvordan Bornholms strategiske beliggenhed på søruten mellem Sverige og det øvrige Europa jævnligt bragte fyrstelige rejsende forbi øen, hvis forplejning lensregnskabet måtte bære, uanset om posten kunne passere den formelle revision uden videre.

Resumé

Fru Elsebe Juul, enke efter Hans Lindenov til Ørslev, fik den 24. juli 1610 kvittering for 30½ daler, som var udgivet til proviant for hertug Jakob Julius af Braunschweigs skib, der havde ligget ud for Bornholm på vej fra Sverige, da posten ikke kunne godkendes i det almindelige regnskab.

Dokument Nr. 407

1611. 3 Marts. Værnerne at sætte istand.

Ch. IV. til Hans Lindenow til Gauns, at han strengeligt og alvorligt befaler Almuen paa Bornholm at færdiggjøre Vær= nerne, som „aff gammell thid haffuer verritt holden" derpaa Landet, og at de holde Vagt, hvor Behov gjøres etc.

(Sk. Tegn. III. fol. 432.)

Historisk kommentar

Befalingen om at sætte 'værnerne' (dvs. forsvarsanlæg, formentlig vagt- og forsvarsindretninger langs kysten eller ved Hammershus) i stand og holde vagt, hvor behov gøres, hører til en periode med stigende militær anspændthed op imod Kalmarkrigen (1611-13) mod Sverige, som udbrød samme år. Bornholms strategiske position i Østersøen gjorde øens forsvarsberedskab særlig vigtig i tilfælde af konflikt med Sverige, og befalingen føjer sig til den lange række af militærrelaterede dokumenter i samlingen (jf. Dok. 387, 391 om svensk flådeaktivitet), der viser, hvor tæt kronen fulgte og forsøgte at styrke Bornholms forsvarsevne gennem hele perioden.

Resumé

Christian IV befaler den 3. marts 1611 strengt og alvorligt Hans Lindenov til Gaunø at få Bornholms almue til at færdiggøre de gamle forsvarsværker på landet og holde vagt, hvor det gøres behov.

Side nr. 578

Dokument Nr. 408

1611. Rømnings-Gods.

Annammidt vbi Røe Prestegaard epther Her Jenns Chri= stennßen, som borttrømbte for hoersagh, alt hanns goedtz, som fandtis epther hannom, huilcket belob sig, epter fire mendz worteringsbreffs Liudelße, 32 slette Daler 13 ß., huorudaff Hans Lindenov tilkommer epter hanns Forlenningsbreffs Liudels den thiende pendingh, som ehr 3 slette Dr. 14 ß. Dansche.
Bliffuer saa igjen som Kong. Maytt. tilkommer: Kirda= ler xxv Dr. v ß. Dansche. (Forgangen Aar Lxxxvij Dr. i Mk. v ß.)

(Hans Lindenovs Regnskab i Rentekammer Archiv.)

Historisk kommentar

Sagen om Rø sogns tidligere præst, Jens Christensen, der flygtede fra landet på grund af en horsag (utugtsforseelse) og efterlod sit gods til beslaglæggelse, illustrerer det gejstlige embedes udsatte position, når en præst gjorde sig skyldig i grove moralske forseelser — en parallel til den tidligere omtalte afsatte Rønne-præst (Dok. 392) og den afsatte præst i Dok. 368. Beslaglæggelsen af rømningsgods, hvoraf en tiendedel tilfaldt lensmanden og resten kronen, var en fast praksis for gods efterladt af flygtede eller domfældte personer, og dokumentet giver et konkret eksempel på, hvordan denne indtægtskilde blev bogført i lensregnskabet.

Resumé

Efter at Rø sogns præst, Jens Christensen, var flygtet fra landet på grund af en horsag, blev hans efterladte gods vurderet til 32 daler 13 skilling og beslaglagt, hvoraf Hans Lindenov efter sit forleningsbrev fik en tiendedel, mens resten, 25 daler 5 skilling, tilfaldt kongen.

Dokument Nr. 409

1611. 10 Mai. Slottets Armatur m. m.

Skrivelse fra Hans Lindenov til Cantsleren: han har skre= vet til sin Fader, Statholderen, og han har vist ham til Cants= leren, „om nogen Munition, Stecker, Krud og lodb", ligele= des om „Bøßschøtter". Der er ikkun saa Styfer paa Ham= mershus og de fleste ere ubrugelige, „och paa landit er femb eller ser smaa Stecker, horaff en part icke heller er synderlig dygtige". Han beder om

nogen tør Slangekrud og „Kiørne= krud", Kugler og nogle Bøssestøtter til at „opuare", thi Bøn= derne vide ikke at omgaaes med de saa Styffer, der findes.
Statholderen havde sendt 200 Bøsser, hvilke Bønderne havde kjøbt for 3 Rdlr. Stk., og dersom der maatte sendes 300 Styffer til, vil han sende Penge derfor: „thj allmuen her paa landit icke kand ellers bekomme nogen thilsjøbs, och thill med ther inngenn begiffue sig offuer thill Thydzland, for dene wleilighets schylld, der nogen at kjøbe".
Paa Ryggen har Cantsleren Chr. Friis tegnet bl. a.
NB. Hand faar 6 sticker, 2 tdr. slangkrud, 1 tde. Kiørnkrud, Kugler; Bøsseskøtter 2. Stenkul 1 last. 2 schippund bly.

(Orig. i Canc. Arch. Skab 9. Nr. 1.)

Historisk kommentar

Dette brev om Hammershus' mangelfulde bevæbning giver et sjældent konkret billede af den bornholmske militære beredskabstilstand umiddelbart før Kalmarkrigens udbrud i 1611: slottet havde kun få og for det meste ubrugelige kanoner, øens egne fem-seks små stykker skyts var af tvivlsom kvalitet, og bønderne selv manglede grundlæggende våbenkundskab. At statholderen tidligere havde sendt 200 bøsser (håndvåben), som bønderne selv måtte betale for, og at Hans Lindenov nu tilbyder at betale for yderligere 300, viser, hvordan bevæbningen af den bornholmske almue reelt var afhængig af lokale indkøb snarere end systematisk kongelig udrustning. Bemærkningen om, at ingen turde rejse til Tyskland for at købe krudt og ammunition på grund af den øgede utryghed ('denne uleilighets skyld'), er et direkte tegn på den forestående krigstilstand med Sverige, som brød ud samme år. Kanslerens påtegning med den præcise liste over bevilgede forsyninger (kanoner, krudt, kugler, stenkul, bly) viser den administrative håndtering af en akut militær anmodning i sidste øjeblik før krigsudbruddet.

Resumé

Hans Lindenov beder i maj 1611 kansler Christian Friis om at forsyne Hammershus og Bornholm med krudt, ammunition, kugler og kanoner, da slottets skyts for det meste er ubrugeligt og øens egne kanoner utilstrækkelige, samt om penge til indkøb af yderligere 300 bøsser til bønderne, eftersom ingen længere tør rejse til Tyskland for selv at købe forsyninger; kansleren tilskriver på brevets bagside den bevilgede mængde forsyninger.

Side nr. 579

Dokument Nr. 410

1611. 10 Juni. Om Madskat, som er indkrævet.

Hans Lindenov til Cantsleren, at Madskatten, som Bøn= derne leverede til Paaske sidst forleden, ligger her endnu, „och Fethallien dagligen forderffues aff Wkrehe och Anndett", om den skal sendes til Kjøbenhavn eller blive liggende. Ligeledes har han modtaget Penge for Ølet, Bønderne skulde „schat= te."*) Dat. Hammershus etc.

(Canc. Arch. Skab 9. Nr. 1.)

**) Under 30 Juni fik han Befaling at holde Madskatten parat til der kommer et Proviantskib, for at indtage og føre den til Leiren ved Cal= mar. Pengene skal han betale i Rentekammeret. (Skaanske Tegn. III. fol. 453. b.)*

Historisk kommentar

Dette brev daterer sig fra selve udbruddet af Kalmarkrigen (1611-1613) mellem Danmark-Norge og Sverige, og viser, hvordan Bornholms naturalieafgifter (madskatten, dvs. den skat, der ydedes i fødevarer) fik en umiddelbar militær anvendelse: fødevarerne skulle sendes til den danske hær ved Kalmar, som Christian IV personligt belejrede i sommeren 1611. At Hans Lindenov advarer om, at maden dagligt forringes af utøj og andet, mens den venter på transport, illustrerer de praktiske logistiske udfordringer ved at koordinere proviantforsyning fra en afsides ø som Bornholm til en aktiv krigsskueplads.

Resumé

Hans Lindenov underretter i juni 1611 kansleren om, at den madskat, bønderne indleverede til påske, stadig ligger på Hammershus og forringes dagligt, og spørger, om den skal sendes til København eller blive liggende; en fodnote oplyser, at han kort efter fik befaling om at holde den klar til afsendelse til den danske hærs lejr ved Kalmar.

Dokument Nr. 411

1611. 29 Septbr. Om Havre at sende til Calmar.

Chr. IV. Hans Lindenov skal Brev at tilveiebringe et Parti af 1000 Tdr. Havre af Kirkernes Indtægt eller hvor han kan faae det tilkjøbs, og sende samme til Calmar inden Vinteren. Havren af Lehnet skal han beholde hos sig indtil videre Besked etc.

(Sk. Tegn. III. 463. b.)

Historisk kommentar

Ordren om at sende 1000 tønder havre til den danske hær ved Kalmar viser Bornholms rolle som forsyningsbase under Kalmarkrigen, hvor øens landbrugsoverskud — her specifikt kirkernes havreindtægter, som ellers indgik i den kirkelige økonomi (jf. Dok. 379-381) — blev mobiliseret til direkte militær understøttelse. At lenets egen havre derimod skulle beholdes på Bornholm 'indtil videre besked', antyder, at øens eget forsvarsberedskab (jf. Dok. 407, 409, 412) samtidig skulle sikres, hvilket viser en balanceret prioritering mellem at forsyne hovedstyrken og opretholde den lokale beredskabsstyrke.

Resumé

Christian IV befaler den 29. september 1611 Hans Lindenov at skaffe 1000 tønder havre, enten af kirkernes indtægter eller ved opkøb, og sende det til den danske hærs lejr ved Kalmar inden vinteren, mens lenets egen havre skal beholdes på Bornholm indtil videre besked.

Dokument Nr. 412

1611. 13 Octbr. Om Landets Forsvar.

Chr. IV. Aabent Brev til Adelen og menige Almue paa Bornholm. Kongen har erfaret, at alle ikke ere saa villige til Fædrelandets Forsvar, som de burde være, men at nogle sidde og fortrykke sig; det befales derfor, at de skulle være Hans Lindenov hørige og lydige, lade sig finde villige etc.**)

(Sk. Tegn. III. fol. 468.)

***) Samme Dato gik Brev til Hans Lindenov at lade dette Brev forkynde for Adel og Almue; til at exercere Bønderne kan han antage 1 Rode Knegte, dog at Bønderne selv lønne dem, saa at Kongen aldeles ingen Udgift har derfor. (Ibid. 468. b.)*

Side nr. 580

knægtenes Underholdning, skal han tilholde dem at yde deres Del, da de ere saavel Borgerne som Bønderne til Bedste. (Ibid. fol. 496.)

Historisk kommentar

Det åbne brev til Bornholms adel og almue om landets forsvar, udstedt i den mest kritiske fase af Kalmarkrigen, viser en kongelig utilfredshed med, at ikke alle stillede sig lige villigt til rådighed for forsvaret — en kritik, der må ses i sammenhæng med den generelle spænding mellem lensmand og befolkning, som prægede årene efter Hans Lindenov den ældres afgang (Dok. 398-401). Bestemmelsen om, at bønderne selv skulle lønne den ene rode knægte, der skulle øve dem militært, uden nogen udgift for kronen, viser igen den gennemgående praksis, hvor lokalbefolkningen bar de direkte omkostninger ved eget forsvar.

Resumé

Christian IV udsteder den 13. oktober 1611 et åbent brev til Bornholms adel og almue, hvori han beklager, at ikke alle er så villige til fædrelandets forsvar, som de burde være, og befaler dem at være Hans Lindenov hørige og lydige i forsvarssagen; en fodnote tilføjer, at bønderne selv skal lønne den knægterode, der skal øve dem militært.

Dokument Nr. 413

1611? Fortegnelse paa Munition paa Bornholm.

i Kobber=Styffe skyder x ℔. ij ditto, iij ℔. ij ditto, ii¼ ℔. ix ditto Falckoner, fører hver ¾ ℔., „som brugis vdj Espingen."

ij Jern=Styffer skyder hver i½ ℔. ij ditto, ii¼ ℔. ij En= gelske ditto, vj ℔ Jern. v ditto, v¼ ℔. i ditto, v ℔. iij ℔. ij ditto, ii½ ℔. i ditto, i½ ℔. i ditto, v ℔. iij smaa Styffer, hver paa i¾ ℔. i Jern=Styffe paa i½ ℔. i lidil Jernstocke, fører i ℔. ij Jernstøcker findis i Nere paa v ℔. Noch i Jernstøcke fører v ℔. i Jernstøcke fører iij¾ ℔. i ditto findis i Halse (Hasle) paa iiij½ ℔.
„Noch xLij Jern og Steenstøcker och befindes paa Ham= mershuus, och aldeelis wbrugelige og gandsche ithu.
Er vbi Beholdning: Slangekrud xiiij Tønner. Kuller vnngesehr i½M. Lunte iM Knipper. Bly i schippund."
Undertegnet: Pauell Tam.
Eghen Hantt.

(Efter Orig. i Canc. Arch. Skab 9. Nr. 1. uben Datum.)

Historisk kommentar

Denne detaljerede fortegnelse over Hammershus' og Bornholms artilleri og ammunition, udateret men formentlig fra samme tid som klagen over slottets mangelfulde bevæbning (Dok. 409), bekræfter i tal det billede, brevet gav: en broget samling af kobber- og jernkanoner af meget varierende kaliber (fra tre til ti pund), hvoraf mange betegnes som ubrugelige eller helt sønderslåede, suppleret med en beskeden beholdning af krudt, kugler, lunter og bly. At halvtreds af stykkerne direkte angives som 'aldeles ubrugelige og ganske itu', viser med statistisk klarhed, hvor svagt Bornholms forsvar reelt stod rustet ved Kalmarkrigens udbrud, og underbygger konkret Hans Lindenovs tidligere ansøgning om nye forsyninger.

Resumé

En udateret fortegnelse, formentlig fra omkring 1611, opregner detaljeret Hammershus' og Bornholms bestand af kobber- og jernkanoner efter kaliber samt beholdningen af krudt, kugler, lunter og bly, og konstaterer, at 42 af stykkerne er ganske ubrugelige og itu.

Dokument Nr. 414

1615. 16 Marts. Udtog af en Dom afsagt af Kongen og Rigens Raad i Sagen: Christian Friis til Krogerup, paa Kongens Vegne, contra Hans Lindenov til Ørsløff, for flere Misgjerninger. Han havde drævet en Mand, ladet en fremmed Skipper springe for Raaen; paa Søen med sit bevæbnede Skib faret frem som en Orlogsmand m. m.

Chr. IV. G. a. V., att Aar 1615 dennd 16 Marti, paa wortt Rettertiing, paa wortt Slodtt Kiobenhaffnn, vdj wor egenn Neruerelße, nerverendis oss Elskell. Christian Friis till Vaarrebye, wor Cantzceller etc. For oß wor sticket oß Elskell. Christian Friijß till Krogerup, wor mandt, thiene= ner og Embidzmandt paa wortt Slott Kiobenhaffuenn, och eff=

Side nr. 581

ter wor naadigste befalling haffde for oß wdi Rette steffnit Hans Lindennow till Ørsløff, och hannum tiltallett for, att effterfom wij ere kommenn wdi forfaring, huorledis handt nogle Aar forledenn paa wortt lanndt Boringholmb, midler= tidt hans afgangne fader aff oß samme lanndt vdi

befal= ling haffde, schall haffue ihielslagett enn wedt naffuen Peder Danmark . . iffe . . aff waade eller Nødverge. Wdi lige maade er for oß klageligenn giffuitt tilkiennde, att der hanndt Anno 1613 wdi egenn Persoenn wor wdi Seenn, medt sitt Skib, paa Orloff wdrøstedt, haffuer hanndt paa wore och Ri= gens Strømme stiedt effter ett fremmidt Skib, derwedt nødt Skipperen till att stryge for hannom, att somme omborde till hannum, og giffue bestedt fra sig, og saa er samme Skipper nødt till, att betale hannom enn Rosennobell for stoclett, hannodt effter hannum syredt haffde, ligesom dett paa wore og Ri= gennß Orlofsschibe pleie att holdes, herforudenn skall hannodt og paa wore Strømme ladett faste fra Raaen enn fremmidt Skipper, saawellsom og paa wortt Lannd Lesøe wdtagenn enn Stormanndt, som skulle løbe hannum indt for Olborg, som hannodt haffde hafft wore Orloffskibe att føre .... Och effterdi hannodt paa nogenn thidlang, haffuer werrett vdi Ar= rest paa wortt Slott Kiobennhaffuenn, og der frembdellis till Sagenns wdbrag skulle blifue, da er dett blesfuenn hannum forloffuitt og friitt fore, formedelst hanns fuldmechtig att søge om widnisburdt, breffue og andett, huormedt hanndt for= meente sig modt disse beskyldinnger att kunde forklare. Och berette forne Christiann Friis, att forne Hans Lindenow, elleffue aar forledenn paa wort lanndt Boringholm, skall haffue begangitt itt Manndbrab paa En, wed Naffnn Peder Dan= marck, og dett icke er giort beuisligtt, att hannodt sig medt wquems ordt eller i anndre maader modt hannum skall haffue sig forgrebett, saa hanndt till samme Drab icke i nogenn Maade nødvendig skall were bleffuett fororsagett, og derom vdi rette lagde wor Borgemesters og Raadtz Kundskab aff Rynnde, thenn 11 Septembris sidst forleden wdganngenn, lydennbis att Bentt Joensen, Byfoget Hammerstedtz, som om samme drab og

---

Side nr. 582

leilighedt haffuer widst goedt bestedt, for dennum skall haffue angissuet, att dett begaff sig vnngefehr paa ellefsue Aar sidenn, att forne Benndt Joennßenn kom gaaenndis inndt till sallig welbiurdig Hans Lindennow, her i byenn, som da laa vedt Senngenn, og der wor for hannum onnge Hanns Lindennow, och Jenns Bendtßenn, som da wor Slodtzschriffuer, som siden bleff rettedt,*) da som der vdt for gaardenn nogle druckenn Karle och buldret medt enn Tromme, og forne Benndt sennde dennum budt, att de skulle werre stille, og icke giøre Sallig Hanns Lindenow vroe ij hannß Sygdomb, og om Afttennenn, wedt thj slett, gick forne vnnge Hanns Lindenow vdt fra forne hannß fader, paa weigenn till sitt Herberge, som war till Espenn Koefoedt, Borgemesters, og forne Benndtt Joennßenn, Jenns Benndtßenn og forne vnnge Hanns Lindennows drenng, mett Naffnn Rasmus, fulde hannum og ingenn flere, og da hørde de enndda samme forne Tromme buldre for dennum i gadenn, og forne Benndt Joennßenn enndda sennde dennum budt, att de skulle were stille, huortill de suarede: Trommenn wor deris, de wille giøre dermett huadt de wille. Saa tog forne Jenns Benndtßenn en Enestage aff itt gierde, og fick dennndt forne vnnge Hanns Lindenov i Haandenn, og selff tog hannndt enn andenn Enestage, effter de haffde icke anndenn werge hoes dennum, da møtte dennum først Lauridtz Odberssenn og Esper Aage, som samme Natt haffde wagtt, og forne Jenns Benndtßenn tilspurde dennum, huorfore de tilstede saadann Bulder, effterdi de haffde wagtenn; da suarett de, att de wor flere enndd de, derfore kunde de icke formenne dennum dett, og paa samme deriß weig kom benndt, som dødt bleff, wed naffuen Peder Danmark, løbenndis allenne fra de anndre, emodt vnnge Hanns Linndennow, som hanndt wille løbett paa Lissuitt, da slog Hans Lindennow till hannum medt forne Enestage ett Slag paa Hoffuedett, huoraff hanndt paa tredie dag dereffter døde. Dernest bleff en medt Naffuen Claus Hjulmager, som war medt bennedt, som død bleff, i samme

*) *See foran Pag. 566.*

Side nr. 583

hanns Sellskab (forhørt). Saa beretter hanndt, att hanndt icke hoes wor, da samme Slag skede, saa hanndt inndtedt widst derom kunde berette, och huemb dj anndre wor i samme Sel= skab wiste hanndt icke heller, thj hanndt wor meget druckenn. Dette forne haffuer hanndt for oß wedt sin høyeste Edt derom befienndtt. Dißligeste haffuer Jørgenn Mus, som wor denndt Dødes Huftrues Fader, for dennem vdj deres Neruerelße we= rett befienndtt, att forne Hanns Lindennows fader, paa forne denndt dødis Huftrues wegne, som wor hanns daatter, haffde hannum tillfridtzstillett, saawellsom og denndt dødis Kundtskab, medt Stadtz Secret forseiglett, wiibere innde= hollder. Huilckett drab forne Christiann Frijs formeentte, ep= ter forberortte Circumstanger, icke kunde erachtis aff waade eller nødverge att werre skiedt, men fast mere aff offuerdaa= dighedt att werre begaanngenn, i dett Hanns Lindennow, som en adelsmanndt, sin fattige Jeffnnchriftenn og Reste saa ringe achtedt haffuer, och endbog dett Boringholmsche winde formel= ler, att Hanns Lindennows affgangne fader haffuer stillet dendt affliffuenndis Hostru och Slegt tillfridtz, og derpaa giortt hannum foruarinng, saa formeentte hanndt, att affganngenn Hanns Lindennow, som denndt tidt medt wortt lanndt Boring= holm naadigst wor forlhennit, haffde burdt denndt Sag medt Rettenn att forfølge, eller og wdi dett ringeste oß, som thennbt høye Øffrighedt, sligt att haffue andragett, och effterdi wij (som aff Gudt allmegtiste Regiering haffuer i woldt), billi= genn bør att haffue Inndseennde, att slige groffue forseelfser, huoruaff Gudt fortørnnis, icke saa ringe burde att agtis, tha formeentte forne Christiann Frijs, att denndt priuat Accord, som skiedt er, icke wdj dett ringgeste (kan) præiudicere eller be= tage denndt tiltalle, som wj till forne Hanns Lindennow for samme Drabsag haffue kunde. Och derhoes berette, att forne Hanns Lindennow sig paa worre og Cronenns Strømme wtilbørligenn skall haffue forholdett, wdi dett hand, som en priuat Person, foruden nogenn officio, skall haffue labett

Side nr. 584

wdrøfte ett Orloffskib, och dett medit Skiødtt, Krudtt, Lodt, Krigsfolck och anndenn nødvenndig Krigsmunition skall haffue wdstafferett, huormedt hanndt haffuer angiffuit att wille be= giffue sig paa dett Türckische foruandt, huilckett dog annder= ledis er befundenn, wdj dett hanndt paa vnderschedtlige steder, paa wore och Cronenns Strømme, wtilbørligenn skall haffue ladett sig fornemme."

Der fremlagdes et Widne aff 9 August 1613 aff en Skotsk Skipper Johannes Huttauen, som medt sit Skib Gabriel, paa sin rette Wei till „Dannskenn", bleff, som paa Kongens Wegne, offuersaldt aff Hans Lindenow, der syrede et Skudt effter hannum, og nødte hannum till at stryge og at gaae ombord till hannum, huor hannum aftvang hannum en Rosenobel for Skudet, „enndbog jeg icke kiende hannum tilforn, meenendis dett haffde werett enn fribyt= ter, effterdi hanndt førde enn Nedberlennbsche flag paa sin store Mast och bag paa Koning. Mattz. flag aff Danmarck, huil= ckett fororsagett mig stoer Banghedt och tuill, om jeg skulle effterkomme hanns befalling eller ey; omsier tiltuungenn och be= sorgenndis mig (større) Skade, gaff jeg hannum huis hanndt kreffde. Bekienndes vnderdanigste Eders Maiſt. sinne Naadt fororbne wille, som paa saadann wrett see og kiende funde."

„Dernæft wdj Rette lagde Christenn Hannssenns, Befal= linngsmanndt paa wortt Slott Cronneborg, hanns forseiglede och wnderschreffne Kundtskab, dateret Cronneborg thennbt 28 Februarij 1615, lydenndis: haffuer wdj Neruerelße welachte og forstanndige Menndt, Johann Willumsenn,

Borgeme= ster wdi Helsingiøer, og Mortenn Knudtzenn, Raadmanndt her sammestedtz, ladett for mig wdi Rette kalde Børge Bør= gesenn, Borger og Jndvonner her wdi Helsingiøer, och han= num tilspurdtt, huadt ordt Hanns Lindennou till Ørskleff wdi hanns Hus haffde, dennbt tidt hanndt medt sitt Skib laa her wdi Sundett. Da haffuer forne Børge Børgessenn, wedt hanns høyeste Edt og opragte fingre, souritt och bekienndtt, att dennbt tidt forne Hanns Linndennou laa her medt sitt Skib paa

---

Side nr. 585

Strømmenn, som hanndt medt sin Lieutenanntt(?) och Høybaadts= manndt inndt wdi hanns Hus, och sette Hanns Lindennou sig wedt bordett och begynndte att lade henndte win att dricke. Jblanntt anndenn Snack, tillsporde Børge Børgessenn Hanns Lindennow, huorfra hanndt kom medt sitt Skib, da suarede Hanns Lindennow, att hannb wor kommen fra de gode Menndt aff Suerige. Da sagde Børge, „windenn haffuer icke werett goedt i Sønnn(?) for eder.“ Da suarede Hanns Lindennow, att hanndt haffde liggett thoe eller tre dage vnnder Boring= holmb, „der komb thoe Skelmsche Lybsche seiglendes ochsaa fra Suerrig, och sette hoes mig.“ Saa sagde Hanns Lin= dennow, att hanndt sennde budt om borde till dennum, att skulle sette deris baade wdt och komme til hannum. Saa dendt tidt de kom om borde, da wor Skipperne toe gamble menndt. Saa sagde Hanns Lindennow, att hanndt lodt nogle aff den= num springe fra Raaenn, och lodt nogle gaa vnnder Kiøllenn vnnder hanns Skib. Da sagde Børge Børgessenn till han= num, att der wor en ganng enn fribytter wdi Øfterseonn, saa sennde Konng. Mattß. her fader toe Pincker wdt epter samme fribytter, och lodt hannum henndte hidt till Helsingiøer, och her bleff fribytterenn medt aldt hanns folch rettedt, och hanndt sielff bleff lagdt paa fire Steigler. Da suarede Hanns Linn= dennow, att der her toe till itt Kiøb,“ som samme forne Kund= skab widere om formeller. Och derhoes berette forne Chri= stiann Frijs, att effterdi sligt paa wore och Cronenns Strømme skiedt er, och denndt søfarenne Manndt, som wdgiffuer till oß deris toldt och tribut, paa dett de fellig och wbehindrett igiennom wore och Riigenns Strømme maa passere, saaledis er bleffuen wforrettedt, mennitte hanndt christeligt och billigt werre, sligt effter ordenntlig Domb och Rett burde att straffis, paa dett slige forne Hanns Lindennous gierninnger hoefs frem= mede folch icke skulle erachtis, som dett effter wor ordning og befallinng skedt wor. Disligeste berette, att der Hanns Lin= dennow mett sitt Orloffsskib laa for Lesøe, og drog paa Lann= dett, sagde hanndt sitt Skib att werre Konng. Maißt. Orloff=

Side nr. 586

skib, och att hanndt hanns Maißt. Godtz inde hagde, som skulle føris till Aalborg, mett huilckenn hanns wrannge beretmning, hanndt beuegede Bundefogedenn der paa lanndett att tilsige enn Styrmanndt, som hanns Skib skulle løbe inndt for Aalborg, huilkitt och forne Christian Frijs medt ett beseiglett Thingsuinde aff Lesøe denndt 16 Nouembris sidst forledenn wdganngenn, for oß beuiste, og (enndbog) hanndt sidenn, der Styrmandenn skildes fra hannum, forædrette hannum nogett, saa forfaris dog deraff, att hanndt icke, som hannum burde och som enn Herremanndt well anstaar, samme Styrmanndt bragte i sin Thiennifte.
Sammeledis wdi Rette lagde Niels Madtzenns forrige Byfougitt wdi Helsingør, disligeste Byfstriffuerenns vnnder= schreffne beuiß . . . lydenndis: dett haffuer sig tildraget dennbt neste Sommer effter dett fordrag wor giortt mellum Dann= marck och Suerig, att Hanns Lindennow wor kommen i Sun= dett medt sitt Skib, och kom i lanndett till Helsingiøer, indt wdi Børge Børgessens Hus ibid., og der spurde effter mig Niels Madtzenn, som da wor Byfogettt. Som hanndt mig der

fanndtt, klagett hanndt offuer tuenndte Bodtzmenndt, hanndt haffde antagenn der wdi byenn, og ey kunde sannge dennum till Skibs. Da sennde jeg Fougittsuenndenn wdt att opsøge samme Bodtzmenndt. Midlertidt lodt Hanns Lindennow henndtte enn Kanndte Win eller tue. Som wij sade tilsammenn og drack, lodt hanndt sig forliude, huorledis hanndt haffde werrett till Stockholmb, og haffde Thommer och Kuller inde, huormedt hanndt agtede sig till Embden; berette derhoes, att hanndt haffde hørt mange haanlige og spodtske ordt om dannske folck aff nogle Lybske till Stockholmb, huilcke hannum fortrødt, kunde dog inntedt befatte sig medt dennum, thj de wore hannum der for stercke. Sidenn wor hanndt paa Warholmb, da som der enn aff samme Lybste op att skulle fortolde, og da faldt emel= lum hannum og samme Lybste nogenn thuistige ordt, att hanndt omsier slog denne Lybste vnnder øret, saa hanndt styrtt paa Jordenn, og Hoffuidtzmanden der da skilde dennum att. Si= denn der hanndt kom i Søenn vnnder Boringholmb, som

---

Side nr. 587

hanndt till thuenndte Lybske Skibe, aff huilcke hanndt lodt tage Skipperne och nogett aff folckett, huilckett hanndt tribuleritt weldeligenn, lodt Skipperen nogle gannge springe fra Raaenn, och lodt slaa wanndt paa folckett i Gallionenn. Thill sig hanns talle suaritt werdttenn Børge Børgessenn, sigendes: „Jeg haffuer i min vnge aar seitt enn stattelig Persoenn, er itt manndt fast effter Hanns Lindennows Stickelsse, huilcken wor kom= menn fra Danzig, och haffte gissuit sig till att plondre och roffue i Søenn, denndt samme bleff wedt 2 Konngl. Maits. Pincker grebenn og inndførtt her i Sundett. Hanns folch, worre wedt 27, bleffue halßhugne, och hanndt selff bleff lagt paa fire Steigler her for Helsingøer.“ Dertill suaritt Hanns Lindennow, sigenndis: „wifte jeg nogenn wille mig fienndtlig søge og angribe, dett enndtkiøndt wor ett Konng. Maits. Skibe, skulle denndt rede Suedt springe, och de ey skulle sannge mig leffuendis.“ Jbett att de saa tallede, komme de tuende Bodtzmenndt, hanndt haffde antagenn, deris Quinder inndt och bade hannum medt gredenndis taare, de maatte sannge deris menndt løs, huilckett hanndt dennum omsier be= wilgitt, och tog igienn huis Penndinge, hanndt haffde giffuit den= num paa Haanndenn. Dermett skildes wij att, och hanndt foer da strar till Skibs.“
Wiidere berette forne Christian Frijs, att Anno 1612 wdi April Maanett, effter Hanns Lindennow wor bestilling erlan= gett haffuer, er hanndt medt sitt Skib indlobenn for Danzig, och effthersom nogenn Jrring emellum hanum og enn hanns Bodtzmanndt sig haffde foraarsagett, formedelst att sam= me Bodtzmanndt fra Skibett wor lobenn, og Borgeme= ster i Danzig denndt Sag till denndt Kongelig Burgreffue henuiist haffde, da er forne Hanns Lindennow for forne Bur= greffue druckenn, wbestedenn og medt trodtzige ordt compare= rit, och først truitt og vnndsagtt forne øffuerste Borgemester og anndre, att hanndt medt Tiuffuetreckere for saaledis for Retten fortt, dett dog icke saa befanndtis. Dernest begierede, att dj hannum sin Bodtzmanndt wille tillstille, paa dett hanndt hannum maatte straffe. For dett Trebie haffuer hanndt ragt

---

Side nr. 588

Haanndenn fra sig, att hanndt wille giøre enn fuldmechtig wdi Sagenn, mendtt dett skede dog icke. Der Burgreffuenn be= gieritt hanns bestilling att sehe, wille hanndt denndt icke lade sehe, mendtt medt stoer Trufell sagde, hanndt wille dett haffue, skulle dett kaaste hannum hanns Hoffuett. Huilckett och forne Christiann Frijs, mett ett skrifftlige Instrument aff Burgreffuenn i Danzig Gerichtsbog nu for oß beuiste.

Sammeledis berette, huorledis Hanns Lindennow Anno 1602 haffuer forholdett sig her wdi wor kiobstedt Kiobenn= haffuenn, modtt enn wedt Naffuenn Bartholomeus Henndsche, som wor konning Carls wdi Suerigis Agent, og wor afferdigett till nogle Chur og Forster i dett Rommerske Riige, hanns Maitts. Errinnde att forrette, der hanndt forne Agenn wdi hanns egenn Lossemenntte forst medt Hug och Slag offuerfaldt, dernest medt Skielde= og æhrrørige ordt baade paa Agen= tens Persoenn, som og paa hanns Herre Konning Carll, eff= tersom de Suenske Commissariers skrifftlige besthyldninger, iblanntt anndre Riigenns grauamina, paa Grenndtzenn Anno 1603 indlagt, wiidere medsører.
Disligeste wdi forledenn Sommer, kortt før forne Hanns Lindennow bleff wdi Diborg, effter Konng. Maitts. naadigste befallinng anholdenn, haffuer hanndt wdi Stockholmb i Suerig sørt sig wdi enn stoer Klammeri medt nogle gott folck der= sammestedtz, saa att samme forwar og Disputatts saa witt tog offuerhaanndt, saa forne Hanns Lindennow bleff stillett for Ret= tenn, og anseendes dett wenntskab emellum Konning Maitt. og Konngenn aff Suerig er, da er hannum megett holdenn till gode, og Parterne er blessuenn forligte."
Desudenn en Borger i Yfstad, Niels Pott, som for sit vtilbørlige Forhold er domt paa sine 3de 40 Mark, og sidenn giort fredløs paa Skaane Landsthing, og uagtett hanndt icke har rettett for sig, mendtt er rømtt, har Hanns Lindenov dog taget hannum i sin Tienefte og giffuet hannum sitt aabne Patent, att huo hannum noget haffde att tiltale, „da skulle de giøre dett for forne Hanns Lindennows Poertt, der skulle denndenum wederfaris Rett." Og effter att samme Misdæder her i Kiobenhaffn er „blessuenn

---

Side nr. 589

till døde dømbtt og afflissuett," da har hanndt endnu for Retten fremlagt Hanns Lindenovs Brev og hensskudt sig til dennes Her= redsthing, huilcket hanndt kaldte sit rette Bernething etc. „Huoraff forfaris huor willig og wellaffectioneret forne Hanns Lindenaw haffuer werrett slige trodtzige, forherbede, løsse folck, som er offentlig wdi Øffrighedtz wgunst, og huor flittig hanndt deris wgudelige og skalckagtige bedrifft, medt sine Breffue og Sei= gell emodtt Rettenn haffuer hiulpett till gode, paa dett slige Stielner og lofse folck bislennger wstraffett kunde deris modt= willighedt emodt fromme folck offue."
Dernest fremlagdes et Bidne wdstedt 11. Martz af Lauge Urne till Belteberg og Sigvart Grubbe till Hoffdal, som effter Kongel. Befaling havde forhørt følgende Personer, der medt Kongl. Maißt. Stevning vare indkaldte at møde i Kjøbenhavn, for at vidne deres Sandhed, nemlig: „Hanns Thiloffsfenn, Claus Sannder= sfenn, Borgemestere i Yfstedt, Hans Pouillsfenn, By= fougitt der sammestedtz, deßligeste Christoffer Pederssenn og Johann Klocker, Borgemestere i Trelleborg, og Howe Laurid= zenn, Borger ibid.," og effter den optagne Forretning haffde disse Bidner afgivet følgende Forklaring.
Hans Thiloffsfenn, Borgemester i Yftad, berettede under 23 Februar, „att sidenn Hanns Lindennow wor kommenn till Yfstedt medt hanns Orloffsskib, som hanndt enn Natt, der Klo= ckenn wor wedt 12, fra Herfvestedt indt till hannum i hanns Senngekammers, og sette sig paa Senngen hoes hannum, og iblanntt attschillige talle tilspurde hanndt Borgemester, att hanndt skulle giette, huor mannge de Capteiner wore, som haffde forsvoret sig tilhobe, og suaritt hanndt sig selff og sagde, att de wore 72 tilsammenn. Saa manange ere wij, att naar wij bliffuer samblitt, wille wij icke agte Kongens flode, og wor Christenn Ringkiøbinng (fordum Hanns Lindennows thienner) og nogle hanns Musfettere derhoeß samme thidt. Enndt ydter= mere berette Hanns Thiloffsfenn og Claus Sannderssenn, Borgemestere, og Hans Pouilssenn, Konng. Maitts. Byfou= gitt, huorledis der laa enn Hollenndder for Broenn og tog sin last indt. Middelertidt kom Hanns Lindennow medt sitt Skib

---

Side nr. 590

och satte paa Redenn. Saa kom Hanns Lindennows folck i lanndtt och hanns Leutenanntt, og wille kiobe fettalie, og som leutenanten kom ganngenndis paa gadenn, gick denndt Hol= lannbsche Kiobmanndt till hannum, og sporde hannum huadt dett wor for ett Skib, och huadt dett wor for folck, om de wore fribyttere eller icke, effterdi de saa skiodt, och deroffuer kom thenndt Hollannbfske Kiobmanndt och leuttenanntten i Parlamenntte tillsammenn, og grebe till werge tilsammenn imodt huerannbre. Sidenn kom Hanns Lindennow i lanndtt och an= klagede denndt Hollannbfske Kiobmanndt, for hanndt offuerfaldt hanns folck paa gadenn, och for hanndt kaldett hannom enn fribytter, och thruede og vnndsagde denndt Hollannbfske Kiob= manndt, att dett første hanndt rippett hanns Ancker, da wille hanndt bore hannum igemell, og lodt fortte sig innbt modt grundenn dett neste hanndt kunde, og der bj wor i Rette for Borgemester og Byefogdenn, i Hanns Thiloffssenns Hus, drog Hanns Lindennow hanns bagertt wdt, og holdtt om od= denn, ligesom hanndt wilde kaste till denndt Hollandbfske Kiob= manndt, og Borgemester Hanns Thilofssenn og de anndre dett dog affuergett, og Hollennderenn badtt hannum: „Juncker bedenndkt watt ihr thutt, vndt thutt mir kein gewaldt,“ och sidenn giorde gott folck forbenn for thenndt Hollannbfske Kiob= manndt, og hanndt bodt Hanns Lindennow ett stecke Win, och tho top Sucker, huilckett Hanns Lindennow wille dog icke haffue, mendtt att hanndt skulle giffue till de fattige 2 Rosenno= bler, og sidenn straffis till Kongenn og Byenn for thenndt offuerlast hanndt giorde hanns Leuttenanntt. Dett samme be= kienndkte og Johann Nottell og Mickell Apotecker. Berette de och, att Hans Lindennow lodt tage enn Skippers baadt, og brugte dennbt saa lenge hanndt wor der. Och Byfogden Hanns Poulssfenn, effther Skipperens Anklage, forskaffede hannum hanns baadt igienn. Och middelertidt hanndt wor der for Byenn, haffde hanndt altidt sine Musketere medt sig, naar hanndt drog i byenn, och de lode dennum høre og skiodt de beste de kunde, saa att Jngenn kunde komme i talle medt hannum, vden de hanndt wille.

Side nr. 591

Berette och Borgemester Hanns Thiloffssenn, att Frede= rick Langis fogett Oluff Nielssenn kom til hannum, och bege= rede 2 Borgere, som maatte wddrage till Skibett till Hanns Lindennow, och forkynnde hannum Konng. Maitts. Steffning, och der hanndt ingenn Borgere kunde bekomme, som endtenn wille eller thorde wddrage till Hanns Lindennow, sennde hanndt 4 Bonnder wdt till hannum i enn baaedt, og der de komme emodtt Skibett bleff de jagett fra Skibett, saa de icke torde begiffue dennum till Skibett, mendtt holdtt Kongens Steffning op i Weirett, og lodt thendt sehe. Saa bleff de foriagett fra hanns Skib medt nogle Skudt, saa de faldtt omkuldt i baadenn, og tackett Gudt, att de kunde komme till lanndtt igienn; thj der maatte ingenn komme till Skibett till hannum, wdenn de hanndt wille haffue, og dem hanndt sennde budt effter. Dett samme besienndett och Claus Sannder Borgemester og Hanns Poueltzenn Byfougitt . . .

Threlleborg thennbt 21 Febr. betiennde Christoffer Peders= senn og Johann Klocker, Borgemestere der sammestedtz . . . . wedt deris høyeste Siels Edt, at Anno 1613 om Paaskethide kom Hanns Lindennow forst till Trelleborg og haffde sitt Losse= mennitte till Borgemesters Christoffer Pederssenn, og wor hoes hannum tuennde gannge, vnngeferlig paa ottedagstidt. Och modtt Pinstedagstidt dereffter, kom hanndt tilbage igienn till Trelleborg, og haffde sitt orloffsskib medt sig, og drog i Losse= mennitte till Borgemester Johann Klockers, og haffde paa sitt Skib vnngeferlig 47 Manndt, och da laa hanndt der i byenn vngeferlig i thi eller ellussue dage.

Middelertidt giorde hanndt giestebudt paa Skibett, og som hanndt draf Skaalenn og skiodt Skudt offuer Skudt, som i samme thidt enn Blegingsfar, som wille inndt paa Redenn, loffuerede i enn Stillning, og som hanndt saa kom, befoell Hans Lindennow hanns Archeleimester, att hanndt skulle forsøge, om hanndt kunde finde paa hannum. Saa bleff hanns formast hannum frastudt. Om Morgenen kom denndt Blegingsmandt i Skibet, till Hanns Lindennow, och da gaff hannum en anden mast igienn, og derhoes enn daller, som Hanns Lindennow selff berette. Nogle dage der=

Side nr. 592

effter, som ett stortt Skib løbenndis i Søenn, och som Hanns Lindennow stodt i Lofementebt om afttenenn, Klockenn wor emiellum 8 och 9, som hanns Leutenanndt, Diderich vonn For= renn, eller enn aff hanns thiennere løbenndis i Løsemenndtdett, och sagde att der kom ett stortt Skib, huorfor Hanns Lin= dennow strar medt aldt sitt Selskab begaffue sig i enn hast till Skibett, og skiøde effter samme Skib, saa att Skipperenn strax strøg paa sitt Seigell, og sette sin baadt vdt, og som Hanns Lindennow om borde, og meentte Hanns Lindennow først, att dett wor enn Lybsk manndt, som hanndt selff sagde, dog dett wor enn Hollennder. Ellers wiste de indtedt anndett att berette, enndt att hanndt lodt sig formercke vnndertidenn, att der wor enn heell hob Capteigner, som haffde forbundett dennum till= sammenn, og wille løbe paa Torckiett, att antaste dj Tyrckiske Galleier, og bekomme Bytte nock.
Jtem findes thuennde Fistere wdi Malmsø deris Klage= maal . . . dennbt 24 Febr. berette Jacob Olufffenn og Rass= mus Olufffenn, fischere og Induonner wdi Malmø, huorledis att i Sommerenn 1613, wdi Juli Maanett, effterat de haffde i Aahus Marckett skiodt dennum enn sembbeer Egebaadt . . . . for 14 Mk. . . . . villet brugt til Fisterj, att søge deris erlige, fattige Nerring, . . . och der de mett samme Egebaadt haffde reet thij wgge Seøs om till Yøstedt, . . . droge de der i lanndtt imodt afttenenn, att wille bliffue der om Nattenn, og huile sig. Slebte deris baadt lidett paa lanndtt, og bygde dennum ett thielldt aff deris Segell wb medt Strannbbreddenn, sønndenn wedt Skibroenn, och lagde sig saa till att soffue. Middlertidt, som de saa laa om Nattenn, og icke widste aff no= gett att sige, er der kommenn nogenn aff Hanns Lindennows folck, effterfom hanndt samme tidt laa der paa Redenn medt hanns Skib, og haffuer medt deris gheuer sønnderhuggitt dett feste, som baaden for enn Krabbe laa fast wdj, og tog baadenn slett bortt, og fore vdt till Skibbet medt dennbt. Stackett dereffter som wagtenn, och tallett till dem, og sporde huor de= ris baadt wor; suarede de att de wiste icke anndett, ennbt

---

Side nr. 593

denndt laa joe, som de lagde denn i Affte s. Da sagde wagtenn: „saa forkynde wij Eder, att Hanns Lindennows folck haffuer nu nyligenn, emedennß J soffuede, hentagett dennbt: J saaer denndt aldrig mehre.“ Om Morgennenn tillig, wille de haffue weret vde paa Redenn till Skibbett effter dennbt igienn, og der de somme nogett fra lanndtett giorde Hanns Lindennow Seigell, och tog baadenn medt sig, saa de saa denndt aldrig mehre, og ydermere deroffuer miste och lide Skade till deris Madeßte, og enn øre folckenne medttog, forudenn 1400 nye Torskefroege, som og i samme Styndning bleff borte, huorud= offuer de fattige folck paa derris Nerring, effter deris arme leylighedt, lidde stoer Skade, affbreck og forsommilße, i dett de forst miste deris baadt, sidenn deris madt og Kroge, som de skulle hafft, og hiulpett dem, deris fattige Hustruer og børnn medt; dereffter maatte enndeligenn lackeie till foedtz siuf mille fra Yøstedt till Malmøe, och som megitt medt deris

fischeri (som rundelig tillgick) till achterts, og kunde saawellsom ann= tre fischere fortiennbt dennum gode Penndbinnge.“ . . .
Endelig haffde Hans Lindenow, da det bleff ham tilbudt, at det skulde staae ham frit for at forskrive til sig, hvem af hans Venner, han vilde betro sin Sag, taffet og spurgt om det iffe var ham tillabt at have sin Tiener hos sig at skrive for sig, og da dette bleff ham nægtet, havde han sagt, att handlebedes med ham modtt Recesfen og Haandfæstningen, som Kongen dog selv havde besvoret.
„Saa er her for Rettenn indtstillett forne Hanns Lin= dennow, og indtedt neyachtigtt hanndt haffde att fremblegge, huormedt hanndt sig for forne angiffuenne Klagemaall och be= sfyldinnger kunde erklere, wdenn allennsiste huadt dennbt drab= sag wor anlanngennde, berette hanndt hoes dennbt dødis Slegtt og wenner att werre affsonnidtt, vnnderdannigst begierede, wij hannum naadigst benaade wille.
„Tha effter tilltalle, Giennsuar och denne Sags Leylig= hedt“ . . . „Da sagde wij derpaa saaledis aff for Rette, att forne Hanns Lindennow høyligenn och wtilbørligenn derubindenn

---

Side nr. 594

haffuer forseett sig, och bør hanndt derfor att bliffue wdi ett euigtt fenngsell paa huadt stedt wij dett wille fororbne. Datum ut supra. Nostro ad causas sub sigillo, teste Jacobo Wl= ffeldio, Justitiario nostro dilecto.*)

(Udtog af en Afskr. i Diplomatariet i Geh. Arch.)

**) J Diplomatariet for 1616 findes en Afskrift af en Forpligt uden Dato, hvorved Hans Lindenov siger, at Kongen har eftergivet ham oven= mældte Straf, imod at han skal lade sig bruge i 7 Aar paa Ceylon og i Østindien, regnet fra den Dag, da Flaaden forlader Sundet (1618), og tjene ærligt og vel m. m. Dersom han ikke forholder sig vel mod sine Foresatte og mod Kongens Undersaatere i Østindien, da skal denne Benaadning intet gjelde, men han at udstaae sit Fængsel. (Conf. Orig. i Boß Saml. 9 Skab. Domme 134 i Geh. Arch.)*

Oversættelse

Kristian IV. gør vitterligt, at år 1615 den 16. marts, på vor rettertingsdag på vort slot København, i vor egen nærværelse, med os elskelige Christian Friis til Borreby, vor kansler, til stede — for os var stævnet vor mand, tjener og embedsmand på vort slot København, Christian Friis til Kragerup, og han havde efter vor nådigste befaling ladet indstævne Hans Lindenov til Ørslev og tiltalt ham for, at han for nogle år siden på vort land Bornholm, mens hans afdøde fader havde landet i forlening, skulle have ihjelslået en mand ved navn Peder Danmark, uden at det var sket af våde eller nødværge. Ligeledes var det for os klageligt tilkendegivet, at han i året 1613, da han personligt lå på søen med sit skib på orlogstogt, havde skudt efter et fremmed skib på vore og rigets strømme, tvunget skipperen til at stryge, tage folk ombord og udlevere gods, og siden tvunget samme skipper til at betale ham en rosenobel — ligesom det plejer at ske på vore orlogsskibe. Desuden skulle han på vore strømme have ladet en fremmed skipper springe fra råen, og ved Læsø tvunget en fremmed styrmand til at føre hans skib til Aalborg. Fordi han i nogen tid havde siddet arresteret på vort slot København, mens sagen skulle udredes, blev det ham tilladt ved sin fuldmægtig at søge vidnesbyrd, breve og andet, hvormed han mente at kunne forklare sig mod disse beskyldninger.
Christian Friis berettede, at Hans Lindenov elleve år forinden på Bornholm skulle have begået et manddrab på Peder Danmark, og at det ikke var bevist, at denne med ukvemsord eller på anden

måde havde forgrebet sig mod ham, så drabet ikke i nogen måde kunne siges nødvendigt fremtvunget. Herom fremlagdes borgmesters og rådmands vidnesbyrd fra Rønne af 11. september 1614, hvorefter byfogeden Bent Joensen, som havde god kundskab om sagen, forklarede: Omtrent elleve år tidligere kom Bent Joensen gående ind til salig velbyrdige Hans Lindenov, som da lå syg til sengs, mens den unge Hans Lindenov og Jens Bentsen — dengang slotsskriver, siden henrettet — var hos ham. Udenfor gården larmede nogle drukne karle med en tromme; Bent sendte bud om, at de skulle tie stille og ikke forstyrre den syge. Om aftenen ved titiden gik den unge Hans Lindenov ud fra sin fader hen mod sit herberge hos borgmester Espen Kofoed, fulgt af Bent Joensen, Jens Bentsen og drengen Rasmus. De hørte igen trommen buldre, og Bent sendte atter bud om ro; svaret lød, at trommen var deres egen, og de ville gøre med den, hvad de ville. Da tog Jens Bentsen en enestav af et gærde og gav den unge Hans Lindenov, mens han selv tog en anden, da de ingen anden værge havde. De mødte Lauridts Odbersen og Espen Aage, som havde vagten den nat, og Jens Bentsen spurgte, hvorfor de tålte sådan larm; svaret var, at støjmagerne var i overtal. På vejen kom afdøde Peder Danmark løbende alene mod den unge Hans Lindenov for at overfalde ham, hvorpå Hans Lindenov slog ham et slag i hovedet med enestaven, hvoraf han døde tredje dagen efter. Videre var Claus Hjulmager, som var i samme selskab, blevet afhørt, men han var ikke selv til stede ved slaget og vidste ikke, hvem de øvrige i selskabet var, da han var meget beruset; dette bekræftede han på sin højeste ed. Ligeledes vidnede Jørgen Mus, den dødes hustrus fader, at Hans Lindenovs fader på den dødes hustrus — hans egen datters — vegne havde stillet hende tilfreds, hvilket videre fremgik af et med byens segl forsynet kundskabsbrev.
Dette drab mente Christian Friis, efter foranstående omstændigheder, ikke kunne anses for sket af våde eller nødværge, men snarere af overmod, idet Hans Lindenov, som adelsmand, havde ringeagtet sin fattige jævnkristne og dennes liv, og skønt den bornholmske sædvane tilsiger, at når gerningsmandens slægt — som her, hvor Hans Lindenovs afdøde fader havde stillet den efterladte hustru og slægt tilfreds og gjort forlig med dem — da burde afdøde Hans Lindenov, som på den tid nådigst havde Bornholm i forlening, have ladet sagen forfølge ved retten, eller i det mindste indberettet forholdet til øvrigheden. Og eftersom vi, som har regeringen af Gud den almægtige i vold, med rette bør have indseende med, at så grove forseelser — hvorover Gud fortørnes — ikke agtes for ringe, mente Christian Friis, at det private forlig, som var sket, ikke i mindste måde kunne foregribe eller fratage den tiltale, vi kunne have mod Hans Lindenov for samme drabssag. Desuden berettede han, at Hans Lindenov utilbørligt havde forholdt sig på vore og kronens strømme, idet han, som en privatperson uden noget embede, havde ladet
udruste et orlogsskib og udstyret det med skyts, krudt, kugler, krigsfolk og anden nødvendig krigsmunition, under foregivende af at ville drage mod det tyrkiske; men det viste sig anderledes, idet han på forskellige steder på vore og kronens strømme utilbørligt havde ladet sig mærke. Der blev fremlagt et vidnesbyrd af 9. august 1613 fra den skotske skipper Johannes Huttauen, der med sit skib „Gabriel“ på rette vej til Danzig blev overfaldet af Hans Lindenov på kongens vegne; denne skød et skud efter ham og tvang ham til at stryge og gå ombord, hvor han aftvang ham en rosenobel for skuddet — „skønt jeg ikke kendte ham i forvejen, men troede, det var en fribytter, eftersom han førte et nederlandsk flag på stormasten og bag på kong Christians flag af Danmark; hvilket foranledigede mig stor angst og tvivl, om jeg skulle efterkomme hans befaling eller ej; til sidst, tvungen og frygtende for større skade, gav jeg ham, hvad han krævede.“ Videre berettede byfoged Christen Hansen fra Kronborgs vidnesbyrd, hvorledes borgmester Børge Børgesen i Helsingør havde fortalt, at da Hans Lindenov lå i Sundet med sit skib, kom han med sin løjtnant og højbådsmand ind i hans hus og satte sig ved bordet og lod hente vin at drikke; under samtalen spurgte Hans Lindenov, hvorfra Børge kom med sit skib, hvortil han svarede, at han var kommet fra de gode mænd i Sverige. Da sagde Børge: „Vinden har ikke været god i syd for eder.“ Hans Lindenov svarede, at han havde ligget to-tre dage under Bornholm, „hvor der kom to skælmske

lybske sejlende ligeledes fra Sverige og satte efter mig.“ Hans Lindenov fortalte da, at han lod nogle af dem springe fra råen og nogle gå under kølen af hans skib.
Børge Børgesen svarede da, at der engang havde været en fribytter i Østersøen; kong Christians fader udsendte to pinker efter fribytteren, hentede ham til Helsingør, hvor han med hele sit mandskab blev henrettet, og han selv lagt på fire steiler. Hans Lindenov svarede: „Der var det tæt på at gå ligeså med mig,“ som samme vidnesbyrd yderligere beretter. Christian Friis anførte hertil, at eftersom sligt var sket på vore og kronens strømme, og den søfarende mand, der betaler os sin told og afgift, derved skal kunne passere frit og uhindret gennem vore og rigets strømme, men i stedet er blevet forurettet, mente han det kristeligt og billigt, at sligt burde straffes efter ordentlig dom og ret, for at Hans Lindenovs gerninger ikke skulle give fremmede folk anledning til at tro, det skete efter vor ordning og befaling. Desuden berettedes, at da Hans Lindenov med sit orlogsskib lå ved Læsø og drog i land, foregav han over for skipperen, at hans skib var kongeligt orlogsgods og at han havde fuldmagt i sagen, hvilket dog ikke skete. Da borggreven begærede at se hans bestalling, ville han den ikke vise frem, men sagde med stor trussel, at han ville have skibet, om det så skulle koste ham hans hoved; hvilket Christian Friis også beviste ved et skriftligt dokument fra borggreven i Danzigs rettertingsbog.
Ligeledes berettedes, hvorledes Hans Lindenov i 1602 havde forholdt sig her i vor købstad København mod en mand ved navn Bartholomeus Hendsche, som var kong Karl af Sveriges agent, udsendt for at forrette kongens ærinde til nogle kurfyrster og fyrster i det tyske rige; ham havde han i sit eget herberge først overfaldet med hug og slag, dernæst med skælds- og æreskrænkende ord både mod agentens person og mod hans herre, kong Karl, hvilket fremgik af de svenske kommissærers skriftlige klageskrift blandt rigets øvrige besværinger, indgivet på grænsen år 1603. Desuden havde Hans Lindenov, kort før han efter kongens nådigste befaling blev anholdt i Viborg forleden sommer, i Stockholm indladt sig i et stort skænderi med gode folk, så tvisten tog overhånd, indtil han blev stillet for retten; men i betragtning af venskabet mellem vor konge og kongen af Sverige blev der set ham meget til gode, og parterne blev forligte. Desuden havde en borger i Ystad, Niels Pot, som for utilbørlig færd var dømt til at bøde tre gange fyrre mark og siden gjort fredløs på Skåne landsting og ikke havde stået sin straf men var rømt, af Hans Lindenov dog fået tjeneste og et åbent patentbrev om, at hvem der havde noget at kræve af ham, skulle søge ret ved Hans Lindenovs egen port. Og efter at samme misdæder her i København var
blevet dømt til døden og henrettet, havde han endnu for retten fremlagt Hans Lindenovs brev og henvist til dennes herredsting, som han kaldte sin rette værneting. Heraf, sagde man, kan ses, hvor villig og velvilligt indstillet Hans Lindenov har været over for slige trodsige, forhærdede løsagtige folk, der åbenlyst lever i øvrighedens unåde, og hvor flittigt han med sine breve og segl har hjulpet deres ugudelige og skalkagtige adfærd frem mod retten, for at sådanne skælmer og løsagtige folk des mere ustraffet kunne udøve deres modvilje mod fromme folk. Videre fremlagdes et vidnesbyrd, udstedt 11. marts af Lave Urne til Beldringe og Sivert Grubbe til Hovdal, som efter kongelig befaling havde forhørt følgende personer, der ved kongelig stævning var indkaldt til København for at aflægge vidnesbyrd: borgmestrene Hans Thilofsen og Claus Sandersen i Ystad, byfoged Hans Poulsen sammesteds, samt borgmestrene Christoffer Pedersen og Johan Klocker i Trelleborg, og borgeren Hove Lauridsen sammesteds.
Hans Thilofsen, borgmester i Ystad, berettede den 23. februar, at da Hans Lindenov var kommet til Ystad med sit orlogsskib, kom han en nat klokken tolv ind til ham i hans sengekammer og satte sig på sengen hos ham, og blandt anden tale spurgte han borgmesteren, om han kunne gætte, hvor mange kaptajner der havde sammensvoret sig; borgmesteren svarede selv og sagde, at de var 72 i tallet: „Så mange er vi, at når vi bliver samlet, vil vi ikke agte kongens flåde,“ og at Christen Ringkøbing (fordum Hans Lindenovs tjener) og nogle af hans musketerer var til stede samme tid.
Videre berettede Hans Thilofsen, Claus Sandersen og byfoged Hans Poulsen, hvorledes der lå en

hollænder for broen og lastede sine varer; imens kom Hans Lindenovs folk i land med hans løjtnant for at købe fetalje, og da løjtnanten gik på gaden, gik den hollandske købmand hen til ham og spurgte, hvad slags skib og folk det var, om de var fribyttere eller ej, siden de skød sådan; hvorover den hollandske købmand og løjtnanten kom i strid og greb til våben mod hinanden. Da kom Hans Lindenov i land og anklagede den hollandske købmand for at have overfaldet hans folk på gaden og kaldt ham en fribytter, og truede og forsagede ham med, at hvis han rørte hans anker, ville han bore ham i sænk og lade ham synke til bunds så hurtigt han kunne. Da sagen kom for retten hos borgmester og byfoged i Hans Thilofsens hus, drog Hans Lindenov sin dolk og holdt om odden, som ville han kaste den mod den hollandske købmand, hvilket borgmester Hans Thilofsen og de andre dog forhindrede; hollænderen bad ham: „Junker, betænk hvad I gør, gør mig ikke vold," hvorefter gode folk mæglede forlig for den hollandske købmand, som bød Hans Lindenov et stykke vin og to top sukker; dette ville han dog ikke have, men krævede i stedet, at han skulle give to rosenobler til de fattige, og siden bødes til kongen og byen for den overlast, han gjorde hans løjtnant. Det samme bekræftede Johan Nottel og Michel Apoteker. De berettede også, at Hans Lindenov havde taget en skippers båd og brugt den, så længe han var der, indtil byfoged Hans Poulsen efter skipperens klage fik den tilbage. Og mens han lå der for byen, havde han altid sine musketerer med sig, når han drog i byen, og lod dem skyde løs så godt de kunne, så ingen kunne komme i tale med ham, uden han selv ville.

Fra Trelleborg vidnede den 21. februar borgmestrene Christoffer Pedersen og Johan Klocker på deres højeste sjæls ed, at Hans Lindenov omkring påsketid 1613 først kom til Trelleborg og tog logi hos borgmester Christoffer Pedersen, hvor han var to gange omkring ottedagestid; og igen omkring pinsetid kom han tilbage med sit orlogsskib og tog logi hos borgmester Johan Klocker, med omkring 47 mand ombord, og lå der i byen i ti-elleve dage. Imens holdt han gilde på skibet, og mens han drak skåler og skød skud på skud, sejlede en blekingebåd, der ville ind på reden, forbi i strømmen; da befalede Hans Lindenov sin arkelimester at forsøge at ramme den, hvorved dens mast blev skudt af. Om morgenen kom den blekingske skipper til Hans Lindenov, som da gav ham en anden mast og desuden en daler i erstatning, som Hans Lindenov selv berettede. Nogle dage senere kom, ifølge et stort skib, der sejlede forbi, mens Hans Lindenov stod i logementet om aftenen mellem klokken otte og ni; hans løjtnant Diderik von Forren eller en anden af hans tjenere kom løbende og meldte, at der kom et stort skib, hvorfor Hans Lindenov straks med hele sit selskab i hast begav sig til skibet og skød efter det, så skipperen straks strøg sejl og satte sin båd ud; Hans Lindenov troede først, det var en lybsk mand, som han selv sagde, men det var en hollænder. Ellers vidste vidnerne intet andet at berette, end at han undertiden lod forlyde, at der var en hel flok kaptajner, som havde sammensvoret sig og ville drage mod Tyrkiet for at angribe de tyrkiske galejer og hente bytte nok.

Fra Malmø fremlagdes to fiskeres klagemål; den 24. februar berettede Jacob Olufsen og Rasmus Olufsen, fiskere og indbyggere i Malmø, hvorledes de sommeren 1613 i juli måned havde købt en syvårig egebåd på Åhus marked for 14 mark til brug for fiskeri, for at søge deres ærlige, fattige næring. Da de med samme egebåd havde fisket ti-tolv søer omkring til Ystad, drog de ind mod land om aftenen for at overnatte og hvile sig; de trak båden lidt op på land og byggede sig et telt af deres sejl ved strandbredden syd for skibsbroen og lagde sig til at sove. Mens de således lå om natten uden mistanke om noget, kom nogle af Hans Lindenovs folk — hvis skib samtidig lå der på reden — og huggede med deres økser fortøjningen over, hvormed båden lå fast for en pæl, tog båden bort og førte den ud til skibet med sig. Kort efter kom vagten og talte med dem og spurgte, hvor deres båd var; de svarede, at de intet vidste, end at den lå der, hvor de havde lagt den om aftenen. Da sagde vagten: „Vi kan sige eder, at Hans Lindenovs folk nylig, mens I sov, har taget den bort; I ser den aldrig mere." Om morgenen tidligt ville de ud til skibet efter den igen, men da de kom lidt fra land, gjorde Hans Lindenov sejl og tog båden med sig, så de aldrig så den siden, og derudover led

de yderligere skade og tab til deres redskaber og en del af deres folks eje, foruden 1400 nye torskekroge, der ligeledes gik tabt ved samme lejlighed; hvorover de fattige folk, efter deres kummerlige kår, led stor skade, afbræk og forsømmelse, idet de først mistede deres båd, siden deres madding og kroge, som de skulle have haft til hjælp for sig, deres fattige hustruer og børn; derefter måtte de gå til fods syv mile fra Ystad til Malmø, og da deres fiskeri, som ellers gav godt udbytte, blev forsømt, kunne de ligesom andre fiskere ikke længere fortjene sig gode penge.
Endelig havde Hans Lindenov, da det blev ham tilbudt, at det skulle stå ham frit for at hidkalde, hvem af hans venner han ville betro sin sag, takket og spurgt, om det ikke var ham tilladt at have sin tjener hos sig til at skrive for sig; og da dette blev ham nægtet, havde han sagt, at der herved handledes med ham mod recessen og håndfæstningen, som kongen selv havde besvoret. Sagen blev derefter forelagt Hans Lindenov for retten, og intet nyt havde han at fremføre til sit forsvar mod de fremlagte klagemål og beskyldninger, uden alene at han angående drabssagen berettede, at han var forligt med den dødes slægt og venner, og bad ydmygt om, at vi ville benåde ham nådigst.
Efter tiltale, gensvar og sagens beskaffenhed, dømte vi derfor, at Hans Lindenov, som højligt og utilbørligt derudover havde forset sig, bør derfor forblive i evigt fængsel på det sted, vi vil forordne.
Givet ovenanført dag. Til vidnesbyrd under vort segl, med Jacob Ulfeldt, vor højtelskede justitiarius, som vidne.

Historisk kommentar

Denne dom over den yngre Hans Lindenov til Ørsløv — søn af den mangeårige Bornholm-lensmand Hans Lindenov den ældre til Gaunø — udgør et af de mest dramatiske og velbelyste retsdokumenter i hele samlingen. Sagen forbinder direkte to tråde, der løber gennem hele bindet: dels det bornholmske drab på Peder Danmark omkring 1604, som fandt sted mens den unge Hans Lindenov opholdt sig hos sin syge fader (jf. omtalen af faderens sygdom og afskedigelse, Nr. 403, samt fodnoten om Jens Bentsen, der senere blev henrettet, jf. Nr. 397-398), dels en helt ny sagskompleks om den unge Lindenovs selvbestaltede og voldelige optræden som kaperkaptajn på de danske og skånske farvande i årene 1612-1615. Dommens righoldige vidneudsagn — fra Bornholm, Helsingør, Danzig, Ystad, Trelleborg og Malmø — tegner et sammenhængende billede af en ung adelsmand, der udnyttede sin fars tidligere stilling og sit eget kongelige patent til at optræde som en uafhængig krigsherre: skyde efter fredelige skibe, tvinge skippere til underkastelse og løsepenge, true borgmestre og embedsmænd, samt beskytte en dømt forbryder under påskud af herskabelig jurisdiktion. Rettens principielle standpunkt — at et privat forlig med den dødes slægt ikke kan ophæve kongens ret til at forfølge grove forbrydelser, fordi retsmagten er en regalie givet kongen af Gud — er af stor retshistorisk interesse og viser den begyndende adskillelse mellem privat sonezahlung (bod) og offentlig strafferet i dansk ret omkring 1600-tallet. Straffen — evigt fængsel — blev, som fodnoten oplyser, siden omgjort til syv års tjeneste i Ostindien, et typisk eksempel på datidens praksis med at anvende adelige forbrydere som koloniale ekspeditionsdeltagere i stedet for henrettelse eller langvarig fængsling.

Resumé

Udtog af en dom afsagt af kongen og rigsrådet den 16. marts 1615 over Hans Lindenov til Ørsløv (den yngre), anklaget af Christian Friis til Kragerup på kongens vegne for flere forseelser: for omkring 1604 på Bornholm at have ihjelslået Peder Danmark under et natligt optrin i Rønne, uden at drabet kunne regnes for våde eller nødværge; for som selvbestaltet kaperkaptajn 1612-1615 gentagne gange at have overfaldet fredelige skibe på de danske og skånske farvande, tvunget skippere til at stryge sejl, betale løsepenge og udlevere gods; for voldelig og truende optræden mod

borgmestre, embedsmænd og borgere i Helsingør, Danzig, Ystad, Trelleborg og Malmø; samt for at have taget en dømt og fredløs forbryder, Niels Pot, i sin tjeneste og udstedt ham beskyttelsesbrev. Omfattende vidneudsagn fra alle de nævnte steder blev fremlagt. Retten fandt, at det private forlig, Hans Lindenov havde indgået med den dødes slægt, ikke kunne fritage ham for kongens retsforfølgelse, da alvorlige forbrydelser hører under kongens og rigsrådets regalie. Han blev dømt til evigt fængsel.

Dokument Nr. 415

1616. 18 Febr. Om Udførsel af Qvæg.

Adelen paa Borringholm sinnge Breff, att maatte deris Øren till Skibs lade wdføre.
Chr. IV. G. a. V., att wij aff wor synderlige gunst och Naade haffue wnt, bewilgett, och tilladet, og nu met dette wort obne breff wnde, Bewilge, og tillade, att oß Elschel. Hans Lindenow till Hundzlundt, wor manndt, tienere og Em= bidzmanndt paa wortt Slaatt Hammershuß, saa og Adelen, som paa wortt Lanndt Borringholm boendis ere, eller de Kiøb= mendt, som dennem deris Staldøren aarligen afffiøber, maae hereffter og saa lenge wij anderledis derom tilsigendis worder, lade aff forne wortt Lanndtt Borringholm tilstibs wdføre, huis Staldøren, som di derpaa forne wort Lanndtt kiøfft haffuer, og schall forne Hans Lindenov haffue flittig Jndseente, att ingenn Staldøren bliffr wdført, wben allenne de hand, sampt Adelen og Adelen, kiøber (og) lader wdføre. Dog schall dennbt told og Rettighedtt, som oß og Chronen deraff tillkommer, till

Side nr. 595

wor Tolder der sammestedtz wdgiffuis. Thi forbyude etc.*) Act. Hafsniæ 18 Februarii Anno 1616.

(Skaanske Reg. 4 fol. 28. a.)

**) Aaret effter fik Adelen i Skaane og Halland samme Tilladelse dat. Skanderborg 14 Januari 1617.*

Oversættelse

Adelen på Bornholm sender brev om, at de må lade deres øg (heste) føre til skibs.
Kristian IV. gør vitterligt, at vi af vor synderlige gunst og nåde har undt, bevilget og tilladt, og nu med dette vort åbne brev under, bevilger og tillader, at os elskelige Hans Lindenov til Hundslund, vor mand, tjener og embedsmand på vort slot Hammershus, såvel som adelen, der bor på vort land Bornholm, eller de købmænd, som årligt køber deres stod (heste) af dem, herefter, og så længe vi ikke tilsiger andet, må lade udføre til skibs fra vort forskrevne land Bornholm det stod, som de har købt på forskrevne vort land. Og forskrevne Hans Lindenov skal have flittigt indseende med, at intet stod bliver udført, uden alene det som han selv samt adelen og de købmænd, adelen sælger til, lader udføre. Dog skal den told og rettighed, som os og kronen deraf tilkommer, ligefuldt udgives til vor tolder sammesteds. Derfor forbyder vi etc. Givet på København den 18. februar 1616.

Historisk kommentar

Dette brev regulerer hesteudførsel fra Bornholm og indgår i en længere række af kongelige forordninger om det bornholmske hestehold, der som fodnoten viser blev udvidet til også at gælde Skåne og Halland i 1617. Bornholms stod (hesteavl) var på denne tid en vigtig indtægtskilde for øens adel og bønder, og bestemmelsen viser den fortsatte kongelige interesse i at kontrollere udførslen af heste som en handelsvare af strategisk betydning, samtidig med at man sikrede kronens toldindtægter.

Resumé

Kongebrev af 18. februar 1616, hvorved Hans Lindenov til Hundslund samt adelen på Bornholm får tilladelse til at udføre deres opdrættede stod (heste) fra Bornholm til skibs, dog mod at den sædvanlige told og rettighed til kronen erlægges til tolderen. En tilsvarende tilladelse blev året efter givet adelen i Skåne og Halland.

Dokument Nr. 416

1618. 12 April. Commissarier at sendes til Gulland og Bornholm.

Chr. IV. at Kongen af Ovrigheds Pligt og den Attraa at forhjelpe Enhver til Ret, agter til næste Sommer at sende nogle gode Mænd til Bornholm og Gulland, for at sidde Retterthing og forhøre og „ordele“ hvis Sager, der komme for dem, hvorfor det befales Undersaaterne, som have Sager, at de betimeligen rette dem efter at møde for Commissarierne m. m.**)

(Sk. Reg. 4. fol. 87. a.)

***) Uden Dato 1618 (maaske en Gang om Sommeren) et Brev og en Instrux for Isuer Jull till Villestrup, Embedsmand paa Beuling, Holger Rosenkrandts till Rosenholm, Embedsmand paa Dallum Klot, „woore Mænd och Raadt“ og Axel Arenfeld til Liusholt vor Mand, Tiener og Se= cretere, at skulle sidde Retterthing etc. paa Gulland og Bornholm. Dette Document indeholder en almindelig Instrux ligesom den af 1594, Pag. 520; som Specialia paalægges det dem at undersøge og dømme i den Sag, i hvilken Elsebeth Elbings paa Gulland har stævnet Magistraten i Visby for Herredagen, og den i hvilken Jens Holst, Skomager paa Bornholm, har stævnet over Jens Koefoed, Landsdommer. Dette Stykke af Instruxen begynder ellers saaledes: „Sammeledist skulle de ogsaa være tilforordnet vdi alle blodsager, som for denom hender at komme, endelligen at dømme, ach effter Dommenß indhold forend de begiffue denom aff landit lade skee Execution.“ (ibid. fol. 114. b.)*

Historisk kommentar

Denne meddelelse om udsendelse af kongelige kommissærer til Gotland og Bornholm i 1618 vidner om det fortsatte behov for centralt kontrollerede retterting på de fjerntliggende østersøer, hvor den lokale retspleje ellers kunne trække ud eller give anledning til klager over upartiskhed. Den udførlige fodnote giver et sjældent indblik i selve kommissærinstruksens indhold, herunder de to konkrete sager, der skulle afgøres — dels en klage fra Gotland mod magistraten i Visby, dels bornholmeren Jens Holsts sag mod landsdommer Jens Kofoed — hvilket viser, at retterthinget også fungerede som appelinstans over for lokale øvrigheders afgørelser.

Resumé

Kongebrev af 12. april 1618 om, at kongen til næste sommer agter at sende kommissærer til Gotland og Bornholm for at holde retterting og pådømme de sager, der måtte foreligge; undersåtterne med verserende sager pålægges at indrette sig herefter. En udførlig fodnote gengiver den senere udstedte kommissærinstruks (uden dato, 1618) til Iver Juul, Holger Rosenkrantz og Axel Arenfeldt, herunder to navngivne enkeltsager fra hhv. Gotland og Bornholm, som skulle afgøres på retterthinget.

Dokument Nr. 417

1618. 27 Juli. Sandflugtens Ødelæggelser.

Sognevidne udstedt af 8 Mænd, at den 23, 24, 25 og 26de Gaard i Povlsker vare ilde fordærvede af Sandflugt: hvor deres Rug og Bygjord, samt deres bedste Enge vare,

---

Side nr. 596

findes nu store høje Sandbakker; 2 af Gaardene have maattet flyttes langt fra hvor de før stode, og af deres Havrejord have de maattet see at indrette lidt Rug- og Bygjord.*)

(Orig. med 8 Segl paatrykt.)

**) Supplik fra de 4 Mænd om Lettelse i Skatter m. m. findes samme= stedts.*

Historisk kommentar

Dette sognevidne dokumenterer et vedvarende naturfænomen på Bornholm — sandflugten i Pedersker sogn — der gennem 1600-tallet flere gange truede gårdenes drift og nødvendiggjorde flytning af bebyggelse. Sandflugt var et alment problem langs de sandede kyststrækninger i Danmark i denne periode, og sognevidnet med de otte mænds vidnesbyrd og de otte påtrykte segl viser den formelle dokumentation, der lå til grund for senere skattelettelser, jf. fodnotens henvisning til bøndernes supplik.

Resumé

Sognevidne af 27. juli 1618, udstedt af 8 mænd, om at fire gårde i Povlsker (Pedersker) sogn den 23.-26. i måneden var blevet slemt hærget af sandflugt: rugjord og byggejord samt de bedste enge var nu dækket af store, høje sandbakker, så to af gårdene måtte flyttes bort fra deres oprindelige plads, og bønderne måtte nøjes med at indrette lidt rug- og byggejord af, hvad der var tilbage af deres havrejord. En samtidig supplik fra de fire bønder om skattelettelse er bevaret.

Dokument Nr. 418

1621. 23 Mai. Forlehningsbrev.

Herr Anders Sinclars Forleningsbrev paa Hammershuß. Han skal aarlig af Cronens og Stigtens visse Rente og Indkomst give 2375 „enckende gode rigsdaaler"; af den uvisse Indtægt skal han afgive ¼ til Kronen, Resten beholder han. Der skal holdes en Præst og 2 Bøssestytter, hvoraf den ene skal være Archeliemester, og hvis andet Folk der er fornø= dent, og skal der ansættes en Vagtmester over Bøssestytterne, hvem Kongen bevilger aarligt 30 Daler til Løn og 26 Daler til Kost. Han har ogsaa Jurisdixen, men Kongen alene Indtægten deraf m. m.**)

(Sk. Reg. Nr. 4. fol. 212. b.)

***) Jens Koefoed og Hans Grabov fik Befaling at overlevere Anders Sinclar Hammershus Slot etc.*

1622. 30 April fik Anders Sinclar et nyt Forlehnings Brev lige= som det forrige, kun med den Forskjel, at den uvisse Rente er glemt og at det med Enden paalagges ham af Lehnets Indkomst at kjøbe 50 Øren og levere disse i Kjøbenhavn den 8 August, i Mangel hvoraf de skulle kjøbes her for rede Penge, „saa dyre, som det her gjelder", for hans Reg= ning og ikke for Bøndernes Regning, da han er den som har dem at bygde og befale m. m.

1642 den 20 October fik Anders Sinclars Arvinger Quittantiarum for Hammershuß fra Phil. Jacobi 1621 til hans Død Phil. Jacobi 1625. (Han døde 17 Januari 1625.)

Historisk kommentar

Anders Sinclairs forleningsbrev markerer et generationsskifte i det bornholmske lensembede efter den yngre Hans Lindenovs fængsling og dom (Nr. 414) og hans faders død. Sinclair tilhørte den skotske indvandrerslægt Sinclair, der spillede en fremtrædende rolle i dansk adel og militærvæsen i begyndelsen af 1600-tallet, og hans navn er velkendt fra folkevisetraditionen om „Sinklars Vise" angående et skotsk troppeindfald i Norge 1612 — om end det er en anden gren af slægten, der forbindes med denne episode. Forleningsvilkårene, med den faste afgift på 2375 rigsdaler samt fjerdedelspligten af den uvisse indtægt, viser den fortsatte kongelige stramning af lensvilkårene på Bornholm, hvor Hammershus's strategiske betydning som grænsefæstning mod Sverige nødvendiggjorde en fast bemanding af præst, bøsseskytter og vagtmester. Fodnoterne dokumenterer lenets videre historie frem til Sinclairs død i 1625.

Resumé

Anders Sinclairs forleningsbrev på Hammershus af 23. maj 1621: han skal årligt svare 2375 gode rigsdaler af kronens og stiftets visse rente og indkomst, og af den uvisse indtægt afgive en fjerdedel til kronen og beholde resten selv. Der skal holdes en præst og to bøsseskytter (hvoraf den ene skal være arkelimester) samt anden fornøden bemanding, og en vagtmester over bøsseskytterne skal ansættes med årlig løn på 30 daler og 26 daler til kost. Sinclair har jurisdiktionen, men kongen alene indtægten deraf. Fodnoterne oplyser, at Jens Kofoed og Hans Grabow fik befaling om at overlevere Hammershus slot til Sinclair, at han fik et fornyet forleningsbrev i 1622 med ændrede vilkår om indkøb af øksne til hoffet, og at hans arvinger fik kvittering for lenstiden 1621-1625, da han døde 17. januar 1625.

Side nr. 597

Dokument Nr. 419

1616 og 1621. Visitats-Bog holden af Superintendenterne Mester Poul Mortensen Østrup, som visiterede paa Bornholm 1616, og Doctor Matthias Jensen, som visiterede 1621.

Borringholm.
Vestre Mariæ Kirche.
H. Oluff Lauritzen, Præpositus.*).
D. xi Juli Ao. 1616 Ecclesiam hanc visitavit. Postea comitatus est ipsum ad S. Nicholaum D. Præpositus, vir ad= modum bonus et in officio sedulus.
Ao. 1621. 10 Juli. Dns. Michael Haqvini. (I Mar= ginen: Hr. Michel Haagensen ordinatus Lund. d. 12 Decbr. Ao. 1620) Vir pius, modestus et doctus, auditores ipsi testi= monium pietatis et sedulitatis dederunt, promiserunt etiam se contributuros ad curiam pastoralem reparandam. Et hoc factum in paroecia Aakier, anno et die ut supra, qvo tem= pore concionem habuit pastor Dom. Martinus, qva habita, tractavit diei Dominicæ destinatum Rom. 6. v. 3. An ig= noratis quia quicunque baptizati etc. etc.
St. Nicolai Sogen.
Hr. Søffren. Hr. Clemend Anderß Malmogianus.
(Begge disse Navne ere overstregede.) Hr. Baltzer.
(1616.) Hr. Baltzer. Pastor vir bonus, et simplex, xi Junii (sic) concionem habuit ex cap. I. Jacobi, de bonis opibus, simplicem sed piam. Præclarum obtinuit pietatis et dili= gentiæ testimonium ab auditoribus, qui qvoque pii et boni. Populum docuit verum modum sanctificandi sabbatum et po= stea juventutem examinavit.
Omnia, Christo gratia, heic ordine et decenter geruntur.
(I Marginen: Diaconus Hans Madtzen, senex, comministro opus habet).
Diaconum admonuit de catechisandis pueris.

**) Diem obiit, et eius loco electus est (præpositus) Dom. Anthonius Olai, Eccl. Östermarianæ Pastor. Dr. Matthiaß.*

Side nr. 598

Dom. Severinus ex Röesogn huc commigravit, volente ita Præside; obiit jam diem.
Ao. 1621. d. 10 Julii. Comparuit Dominus Baltazar præscriptus una cum auditoribus in parochia Aackier, quam nunc visitavi. Videtur αὐθάδης, uxori nimium sive addictus sive subiectus. Illa enim, utpote apud dominum vel domi= nam arcis bene nota, a præside Lindenoh obtinuit promo= tionem primo sui ipsius a parochia Nykier, viri vero a pa= rochia Pouelsker, ut fieret cohabitatio in tertia hac Nilausker. Quod an ordinationi R. M. sit consonum, Deo et superiori Magistratui judicandum relinqvo, non enim a nutu mulieris jure pendet vocatio pastoris, nec ita verbum dei prostitui debet, ut in mercaturam abeat. Hand haffuer tagit fiun paa Nilaufker prestegaar, forbrer penge til bygning, oc bekommer dennem. Hans hustrue haffuer spoleret Nykersogns prestegaar, bortfort Dørre, hingsle, laase, vinduer oc Jern etc.; er taget siun oc sagt i sell for 40 Daler. Siger sig icke at suare for, huis hans Hustrue haffuer giort, for hand fick hende, etc. Ita innituntur fundamento isti ruinoso brachio, scillicet secu= lari, sed id frustra fieri exemplum docebit.
S. Clemmendtz Sogn.

Hr. Lauritz Michelß habet uxorem (rebellem er over= streget) ad rei domesticæ curam ineptam. (Dr. Matthias.)
Diaconus Johannes, pastoris filius. (M. Paulus.)
Ao. 1616. d. 18 Julii. Habito prius conventu Pasto= rum omnium insulæ Borringiæ, Ecclesiam hanc visitavit in magna hominum utriusque sexus freqventia, confluentibus huc cum aliis aliqvammultis, tum Ecclesia Ruthiana, Ny= kircke, Halensi huc evocata. Concionem habuit D. Mi= chael de Rydskircke. Missam celebravit D. Andreas de Ny= kircke.
Finita concione, et publice absoluta misera qvadam muliercula de Boelskircke, qvæ infantem recens natum op= presserat, iuventutem informavit et postea nonnihil locutus de dignitate ministerii cum gravi admonitione in docentes

---

Side nr. 599

et discentes, ut de reddenda ratione sedulo cogitarent, valedixit.
Ei successit D. Laurentius Michaelius, Rector Evsta= dianus.
Ao. 1621. Die Solis 8. Julii textum tractavit Evange= licum Dominus Laurentius Matth. 5. de justitia pharisaica, Methodo et modo tolerabili, cujus uberiorem explicationem adjeci, finita concione, præmisso exordio, omnia debere fieri in gloriam dei 1 Cor. 10.
Juventutem probe in catechesi informatam inveni.
Diaconus, qui tunc confirmatus, facit officium sedulo.
Pastor vir simplex, dona habet non culpanda. Admo= nui ipsum uxoremque eius de majori cura et diligentia in re domestica adhibenda, qvod et privatim, porrectis mani= bus promiserunt, excussis lachrymis. Non tamen male con= veniunt, modo illorum nobis fides adhibenda.
Diaconus Petrus Laurentii confirmatus.
Nykirke Sogn.
(Hr. Anderß er overstreget.)
1616. Patri successit postquam triennium Scholæ Rod= noviensi præfuisset. Conqvesti sunt Rodnovienses de intole= randa ipsius in officio scholastico negligentia.
Missam celebravit in conventu Pastorum in æde sacra D. Clementis 18 Julii, qvo evocati erant ipsius auditores.
Pollicitus est majorem fidem et diligentiam in sacro ministerio, sancteque recepit se doctrinæ sinceritatem vitæ integritate exornaturum.
Hr. Jens Nielßon ord. Lund. d. 12 Novbr. 1620.
Ao. 1621. d. 9 Julii adfuit pastor Dominus Joannis Rodnoviæ una cum parochianis. Concionem habuit Dominus Laurentius, pastor Rodn. ex Esa. I. Lavate manus etc.
Prædictus Dom. Joannes est vir bonus et officiosus, optimum ab auditoribus obtinuit testimonium doctrinæ et vitæ.
Diaconus Andreas Erasmi confirmatus.

Side nr. 600

Raadne oc Knudsfirke.
Hr. Lauritz Olufßß, Præp. Filius.*)
Ecclesiam Rodnoviensem cum Schola et Nosocomio visitavit 10 Julii Ao. 1616, præsentibus Dom. Præposito et senatu vrbis.

Concionem habuit Pastor ex Esaiæ Cap. I. satis pom= pose. Ea finita, populum adhortatus est M. Paulus ad stu= dium pietatis et bonorum operum.
Consules et Senatores Pastori testimonium diligentiæ et probæ vitæ dederunt: tantum vrgerunt, ut iuxta fidem datam aleret comministrum.
Scholam eodem die visitavit et discipulos, qui numero 29, valde parvi et rudes, omnes abcdarii, et 9 puellæ, exa= minavit.
Rector est David Tilemannus Malmogianus: facit ille diligenter officium: sed ejus diligentiæ non respondent di= scipuli. (I Marginen er ved Rector tilføiet af Mester Paulus) Sed tamen est stuprator et moechus.
In Nosocomio aluntur 10 pauperes. Reditus sunt vel nulli, vel valde exigui, nec illis miseris alendis sufficientes.
Ao. 1621 d. 9 Julii. Habuit concionem Pastor ex eodem Cap. 1., ut tempore prædecessoris mei, et eodem modo; gestus videntur affectati, vox sonora et clara, si ela= tionem istam finalem intermittere vellet. Testimonium con= sules et senatores ipsi dederunt fidelitatis in officio. Vrse= runt eum mercaturam navalem exercere, qvod inposterum intermitteret cautum est, nisi quatenus ordinatio ipsi R. Mtis. indulgeat. Conqvesti sunt illum justo tempore non ncipere nec finire concionem, quod ut inposterum ad deci= mam fiat, habebit comministrum, ad cujus sustentationem contribuet, prout obligatur in literis vocationis, x thal. Comminister initiandus est die Veneris 12 Julii Janus, qui est, Michaelis (eritque?) una rector scholæ. Erant audito=

*) *Huic ordinatus est comminister D. Joannes Olai qui etiam Recto= rem aget scholæ Rodnoviensis d. 19 Decbr. 1621. Dr. Matthiaß*

Dokument Nr. 419 (fortsat)

Side nr. 601

res in ea opinione Pastorem debere redificare curiam pa= storalem, aliter tamen edocti, ex ordin. XCI et art. 9 Rip. animum mutarunt.
Visitavi nosocomium, qvod inveni constitutum, ut M. Paulus præscripsit. Schola, peste dissipata,*) nihil valuit. Rector, prædictus Janus, promisit majorem diligentiam et vitæ emendationem in posterum.
(I Marginen): Knudsker sogen møtte oc samme tid, loffuede at giffue huer en skilling til den som ringer Fredklocke. Rector scholæ tager en skeppe Korn af huer bonde, skal derfor forsørge sangen.
Rydts Kircke oc civitas Hasleff.
Hr. Michel.
Hans Bentsøn Consul civitatis Haslensis conquestus est Dn. Laurentium de Rodne sumptibus Ecclesiæ Haslensis sacris initiatum, ac statim illam ipsam deseruisse.
Ecclesiam Haslensem visitavit d. 9 Julii Ao. 1616.
NB. Pastorem D. Michaelem heic ebrium offendit.
D. Michael concionem habuit in conventu generali in æde Clementina celebrata ad diem 17 Julii.
(I Marginen: Dn. Doct. Matth.)
Ao. 1621 d. 7. Julii visitavit Ecclesiam Rydskircke, præ= sentibus una auditoribus Ecclesiæ Haslöff. Concionem ha= buit Pastor loci, Dn. Michael, minus articulate propositam; auditores tamen laudabiliter eum facere officium uno ore proclamarunt. Textus erat Psalmus 122. Admonuit Pa= storem, non ita festinaret.

Diaconum Johannem N. negligenter fecisse officium ruditas puerorum indicavit, quem graviter reprehendit, præsente tota ecclesia. Emendationem et majorem in posterum dili= gentiam promisit. Admonuit et parochianos, præmissa longa oratione, de præstantia verbi dei, pure inter nos proseminati, liberos in posterum majori curarent diligentia informari. Inspectionem commisit Pastori.

*) *Pesten 1619.*

Side nr. 602

S. Oluffß Sogn oc Aling.
Hr. Nielß.
(1616). Vir probus, sed indoctus. Cimber. Ecclesiam hanc visitavit 17 Julii et populum ad verbi divini studium et concordiam adhortatus est.
(I Marginen: Dr. Matthias.)
Ao. 1621. d. 13 Julii visitavi hanc Ecclesiam, convo= catis eo auditoribus de Alling. Concionem habuit doctissi= mam pastor Dns. Nicolaus. Textus Matth. 9, v. 35.36.37. Præmisso exordio convenientissimo de habitu Aaronis etc. (Pie vivit er overstreget.) Bene docet, omnia ad gloriam dei conferre dona videtur.
Finita concione, exorsus sum ex psal. 65.(64.) v. 10. visi= tasti terram etc. Flumen Dei repletum est aquis etc. Be= nedices coronæ anni etc. Ad textum pro concione tracta= tum applicationem proposui, qvod primo flumen animæ refectionem intelligat David de qvo Esa. 12. Haurietis etc. et Esa. 55: Venite etc. Per coronam anni corporis cibationem, quam coronam abundantia benedictionis in campo nunc ostendit; adhortatus præterea populum ad gratitudinem pro utraque benedictione, et ad diligentiam adhibendam in in= formatione puerorum.
Hic ultimus erat conventus et synodus nostra. Egi cum diaconis (de) expensis: 1. in scholasticas. 2. fredklocke. 3. Ediscendo catechismo et serio juventuti inculcando sub depositionis pœna ab officio.
S. Bodele Sogn oc Nexø.
Ao. 1616. d. 14 Julii. Ecclesiam utramque visitavit, Pastorem concionantem audivit, iuventutem examinavit et populum ad obedientiam erga deum et homines serio co= hortatus est. In vita et doctrina Pastoris nil ἄτακτον deprehendit. Auditores quoque viri sunt modesti.
Consul et Senatus Nexöensis cum tota plebe graviter conqvesti sunt, quod hactenus illis non fuerit liberum, pro= prium sibi alere diaconum, qui simul juventutem, quæ istic loci numerosa, in doctrina catechetica et arte scriptoria in=

Side nr. 603

formare possit. Promiserunt pro labore 20 Joach. cum domo et mensa.
NB. In Ecclesia S. Botildæ juventus, finita concione, se subduxit, nec examinari se passa est.
In hac paroecia est puella, qvæ fassa est se abductam a Dæmone qvodam (Ellen) et ab eodem se compressam, aliquoties peperisse informes qvosdam partus.*)
(I Marginen: Diaconus Søfren Hanß Fynboe, qvi ab incendio Christianopolitano elapsus, a D. Præside ad Diaco= natum ascitus. Nasutulus. (M. Paulus.)
(I Marginen: Hr. Jens Pederßon, Præpositus, Boring= holmius, ordinatus Lundiæ d. 27 Septb. 1620. Gerhardus Adriani confirmatus Diaconus 1621 d. 11 Julii Ecclesiæ Botildæ. (Dr. Matthiaß.)

Ao. 1621. d. 11 Julii in templo Nexö habuit concionem Dns. Joannis Petri, loci pastor, doctissimam; vir doctissi= mus et officiosissimus, cui etiam optimum dederunt audi= tores testimonium. Templum Botildæ inspexi, illud repara= tione opus habet, ad qvam exponendi fere 200 Thal. Schola non habet nisi 12 discipulos, in catechetica doc= trina danica mediocriter informatos, abducuntur tempore æstivali ad boves curandos, qvod ne fieret graviter in omnibus

**) Biskoppen synes at have havt en fast Tro paa Ellen, da han ellers neppe havde taget denne Historie saa roligt hen, men snarere la= det underføge om de „informes partus" ikke muligt havde en naturlig Grund; thi man vaagede dengang meget strængt over Sædeligheden, el= ler gav sig i det mindste Mine deraf. Saaledes finde vi i Bornholms Sagefalds Register for netop det samme Aar 1616, at en Anders Sko= mager i Ibsker Sogn maatte bøde 20 Rdlr. for det Forhold, han og hans Forlovede havde tilladt sig før deres Ægteskab. Det hedder nemlig, at han „afftingit for hand blesf beschylt adt schulle ligid och brugtt Leierschaffb met sinn Festequinde, forindt dieriß Echteschaffb, der= for Penge xx Dr."*

Samme Aar maatte Hans Skrædder i Sandvig betale 4 Daler, paa hans Kones Vegne, for Leiermaal, hun havde bedrevet med en anden Mand, altsaa før hun blev gift med ham.

Side nr. 604

templis totius insulæ ursi, sed qvo cum effectu tempus subsecuturum dabit. Rector scholæ Petrus Pileus.
St. Jbs Sogn oc Suanicke.*)
Hr. Hanß, Nestvedianus.
Pastor vir bonus et doctus.
Ecclesiam Jacobæam d. 15 Julii Ao. 1616 visitavit, eo convocata annexa Suanicke. Pastor bene docuit ex cap. 9. Act. de conversione Pauli. Pietatis atque modestiæ nomine ab omnibus bene audit. Populus cætera bonus et obediens, juventutem tamen examinandam sistere noluit. Qvo nomine eum (populum) graviter increpavit, cum seria admonitione ad Pastorem, ut parentes, qvi in puerorum catechisatione negligentes, a sacræ cœnæ vsu prohiberet, iuxta Synodalia.
Signo nota bene apposito, heic adnotavit M. Paulus sibi in hujus Ecclesiæ visitatione ab amico concreditum, consulem Suanickensem Bartholomeum Johannis cum uxore Præfecti vrbis adulterium commisisse. Vidi (inqvit porro) literas amatorias ejus manu adulteræ inscriptas.
(I Marginen: Diaconus Matthias Erasmi Möensis, a vetere Lindenovio vocatus, a M. Paulo confirmatus.)
Hr. Michel Nielßon, ord. Lund. d. 27 Sept. Ao. 1620.
S. Peders Kirke.
Hr. Matz Buck (er overstreget).
Ecclesiam D. Petro sacram visitavit d. 13 Julii Ao. 1616. Pastorem habet venerandum et optimum senem, so= brietatis et gravitatis laudibus conspicuum, qvi post D. Præ= positum, exemplar et typus non tantum gregis sui, sed to= tius ordinis sacri in tota insula.**) Populum habet oboe= dientem et pium, sit Christo gratia.
Diaconus Severinus Petri, Cimber. Hr. Hans Hansen.
Ao. 1621. d. 11 Julii præsens in Nexö cum suis pa= rochianis fuit Dns. Johannes, qvi admodum simplex homo

**) Denne Kirke er ikke visiteret 1621; Dr. Matth. har allene, lige= som ellers overalt, tilføiet Sognets og Præsternes Navne.*

***) Dette gjelder Hr. Matz Buck.*

Side nr. 605

videtur, cum prædecessore non comparandus, honesto ta= men ab auditoribus insignitus testimonio.
Østre Mariæ Kircke.
Hr. Anthonius Olai, Hafniensis, nunc præpositus.*)
Ao. D. 1616 d. 16 Julii Ecclesiam hanc visitavit. Pa= stor (D. Anthonius) vir bene doctus, doctissimam et salutarem concionem habuit ex Cap. 7 ad Romanos de novitate vitæ. Populum admonuit ad pietatem erga deum, ad obedientiam erga Majestatem et caritatem erga proximum.**) Juventu= tem examinavit et docuit.
Diaconus (I Marginen: Janus Johannis Lundensis) sa= tis in catechisatione diligens. (M. Paulus.)
Ao. 1621. d. 12 Julii Ecclesiam Östermarianam visita= vit, eo convocatis parochianis Pastorum in Ibscher Sogn et Österlaurschersogn. Dn. Præpositus (Johannes Petri) con= cionem habuit ex 9. Cap. Actorum Apostolorum, de Con= versione Pauli, consolantissimam. Omnia, quoad ipsum, bona, nisi qvod saltem officii debitam autoritatem apud Pa= stores non habere videatur, procul dubio qvod quidam eorum abutantur ipsius simplicitate.
Diaconus etiam mediocriter fecit officium.
Prolixa oratio habita est de præstantia verbi et audito= rum erga animarum suarum curatores gratitudine.
S. Pouilß Kirche.
Hr. Suend Jenß, Malmogianus. (Dette er overstreget.)

**) Hr. Anthonius etc. er overstreget og der er tilføiet: Dom. Nico= laus Michaelius ordinatus d. 19 Decbr. 1621, vir bonus et doctus, sed simplex. (Dr. Matthiaß.)*

***) Der kunde vel være Føje til at formane Menigheden til pietatem et obedientiam etc., thi den samme Hr. Anthonius, som Bispen omta= ler med saa megen Agtelse, havde tilligemed sin Hustru kort i Forveien været Gjenstand for et brutalt Overfald. I Lehnets Regnskab i Rente= kammerets Archiv for Aaret fra 1 Mai 1615 til 1 Mai 1616 finde vi nemlig, at en Svend Holm i Østermarie Sogn havde astinget og bødet 10 Daler, „for hannbt offuerfaldt och slog her Annthonius og hanns hustru.“*

Side nr. 606

Diaconus Erasmus Joannis, Malmogianus.
Ecclesiam hanc die 13 Julii Ao. 1616 visitavit. Con= cionem habuit Pastor ex cap. 5 ad Ephes. simplicem, sed piam tamen.
Diaconum fideliter iuventutem informasse deprehendit in eiusdem examine. Omnia mediocriter hic se habent.
(1621). Hr. Hans Gregerß Coldingus ordinatus d. 12 Novbr. 1620 Lund.
Ao. 1621. d. 11 Julii comparuit una cum parochianis in templo Nexoviano Dns. Joh. Gregorii, inter qvem et au= ditores lis qvædam antea orta; sed nunc composita, facta utrimque promissione emendationis.

Nöe.
Hr. Peder, olim sacellanus M. Pauli Martini ad eccles. Lomne et Fledie.
Ao. 1616 die 17 Julii Ecclesiam hanc visitavit.
Dr. Matthias Ao. 1621 nocte segregante diem Veneris et Saturni 12. Julii apud hunc Pastorem pernoctavi. Con= ditiones utrumque tolerabiles. Pastor ipse vir bonus et offi= ciosus, qui optimum ab auditoribus, in Ecclesia Olscher Sogn d. 13 Julii congregatis, adeptus est testimonium.
Aakirke.
Hr. Morten Brunck.
(I Marginen:) Diaconus Hans Hanß, fideliter facit officium.
Ao. 1616 d. 12 Julii Ecclesiam hanc visitavit, concio= nem habente Pastore jejunam et frigidam, de reditu Christi ad judicium. Nec mirum. Etenim pridie et postridie an= tea Rodnoviæ strenue potavit, licet a Præposito admonitus ut domum iret meum (M. Pauli) aduentum expectaturus. Ebri= us domum rediit post M. Pauli adventum. Homo dissolutæ et impiæ vitæ, qui semper poculis indulget, licet optimum ab auditoribus promerebatur testimonium; sed rusti= corum testimonio non posse tuto credi locuples te= stis est.
Her foruden: 1. lader hand fin gaard schammelig for=

Side nr. 607

falde. 2. andre bryske oc høste hanß agger och Eng. 3. hand icke bekommer sin rettighed aff Bønderne och tør ej heller kreffue den.
Auditores querebantur de Ottonio, som nødde Præsten at siede sin gaard for 200 Daler, propter consuetudinem. 2. Tutores formener, att Hanß Ottsen selff schal suare til de 200 Daler, som Hr. Morten er schyldig.
Pastorem graviter objurgavit, audiente Præposito, ad meliorem mentem ut rediret cohortatus. Sed tantum frustra. Videtur enim obbrutuisse prorsus ad omnes admonitiones pias. Populum cohortatus est ad pietatis et sanctitatis stu= dium; sed surdo fabula narrata.
(I Marginen:) Hr. Morten haffuer troeloffuit Madtz Schriffuers stibfon i Aakirke, hveß Qvinde lessuer, ved en an= den pige.
In Parochia Aakirke ved Spedelegaard er 2 fattige sta= darle, sed olim 4, som vnderholdis af slottet megit armeligen. Dennem giffuis begge („begge“ er overstreget af Dr. Matthiaß) huer maanit (huer om Maanit. Dr. Matth.) en strøgen schieppemiel, it faar (it half faar. Dr. Matth.), tu(?) fier= dinger øl, (en fierding øl. Dr. Matth.), en fierding Kufiøb(?) (skulle fire haue, de saae kun huer et lidet støcke. Dr. Matth.) NB. De faae huercken Smør, fisk, schu, kleder, eller andet i nogen maade. Spedalebønder, som ere 9, henter fetalje aff slottet, ager deris hud og holder huset vedlige.
Ao. 1621. d. 10 Julii hanc Ecclesiam visitavi, in non= nullis faciem eius talem inveni, qvalem præscripsit meus prædecessor. Bona habet dona pastor, cui testimonium de= derunt bonum auditores, ulterius ergo progredi non potui. Admonui ipsum serio de emendatione vitæ. Spem fecit, uti= nam stare posset promissis. Adfuit patronus Ecclesiæ West= hovius*).
Orationem exorsus ex Esa. 5. de cura Dei propter

**) Wyllich v. Westhoff af Familien Sparre, Canonicus i Lund siden 1619. (Thurah Bornh. Beskr. Pag. 181.)*

Side nr. 608

vineam, Ecclesiam, admonui ipsos de fideli institutione libe= rorum, qui mediocriter instructi erant.

Fra Hospitalit klagis aarlig at være tagen, først torsk 3 tønder, Gryn 8 Skpr., Smør 2 pund, flesk 4 pund, Giæs 12, Lybsgra 24 alne, Verrit 24 alne, Sko 4 par. Toppen aff melet.*) 3 er der inde, skulle være 4 etc. Johan Jons Beretning, en aff de siuge derinde, hafr verrit i 19 Aar, søb i Faborg i Fyn. 18 Bønder skulle en part holde huset ferdig med leer och Tag, en part drage om i Landet at hente Almisse til dem. Men de 9 er tagen til slottet oc giør dem ingen tieniste, de andre ni tiener dem, dog som Gud veed.
S. Laurißs Kircke oc Gudom fischeleje.
H. Laurits Disßen, Fionius. (Dette Navn er overstreget.)
Ao. 1616 d. 16 Julii Ecclesiam Laurentianam, eo con= vocata Annexa Gudomensi, visitavit. Pastor vir optimus et bene doctus, ex cap. I. Jacobi concionem habuit eruditam et piam. Pietatis, fidei et diligentiæ testimonium ab omnibus obtinuit. Populus modestus et tractabilis.
Diaconus, vel potius ipse Pastor, fidelem operam po= suit in puerorum institutione. Omnia heic fiebant κατα ταξιν. Eodem die in presentia D. Preposito et totius Eccle= siæ habitæ sunt rationes templi pro Anno 1614 et 1615,

**) Paa Bindet af Visitatsbogen findes følgende Optegnelse, der bog muligt gaaer paa et andet Hospital:*

(1616?) „Fortegnelse paa en persons Maanedskost: Miel 1½ Skip. Malt 1½ Skip. Homel 1½ Frdkar. Flesk i skok, som er den tredie part aff en side. Gaaseskjød ¼ krop. Faareskjød i frg. Oxekjød i skoke. Sild ½ Ol, eller anden salt fisk epter Nødtørftighed. Bergefisk ii Marker. Smør iiii Marker. Gryn ¼ Frdkar. Men de fattige i Hospitalet ville have mere gryn om maaneden oc kon i skip. Meel om maaneben. Ellers pleier mand at anslaa nottid mad ii ß. eller hatdelen oc intet høyre."

Hertil kan føies følgende Notits fra vor Tid. 1810. En Kostpor= tion til en Fattig i Clemensker Sogn, hvilken tilbringes ham i Huset af Gaardene paa Omgang hver Uge: 8 ℔ Brød, 2 ℔ Sul, 14 Spegesild, 2 Potter Erter, 2 Potter Gryn, 3 Potter Malt. (Thaarups Oversigt Pag. 122.)

Side nr. 609

qvas Tutores Ecclesiæ de perceptis et expensis reddiderunt, quibus qvoque, nomine capituli, serio injunxit M. Paulus, ut omne debitum, qvo vel ipsi, vel alii Ecclesiæ obstricti de vo= luntate S. R. M. circa Michaelis apud ipsum (M. Paulum) deponerent.
NB. Sognemend begierte en nye Predikestoel.
1621. H. Tomis Michelßon. Pessime convenit inter ipsum et uxorem. (Dr. Matth.)
Pastor cum suis auditoribus comparuit in Ecclesia Öster= mariana, uxore simul comite. Qvos, in familiare meum colloquium admissos, graviter obiurgavi, seria facta cohor= tatione ad mutuam concordiam et conjugalem amorem. Uterque cum lachrymis emendationem sancte promisit.*)

(Kgl. Bibl. Thotts Saml. M. S. № 4. Nr. 1586. Fol. 114 og folg.)

**) Foruden de Enkeltheder, der angaae Kirkevisitatserne, indeholder denne Bog en Del Formularer til Edsaflæggelse for Provster, Præster, Degne; Synobalia, Absolutioner, Kongebreve m. m. Blandt andet ogsaa følgende:*

Lensmend vdi Skaane stigt (1616?) Boringholm. Hans Grabov til Kyngegaard. Jens Kofod til Simlegaard, landsdommer. (Skal være Hans Grabov til Simlegaard, Jens Kofoed til Kyndegaard.)

M. Tycho visiterit paa Boringholm Ao. (15)62 in Julio et 74. M. Nicolaus Albinus Ao. 87 circa Jacobi. M. Magnus Matthiæ Ao. 98 in Majo. M. Paulus Ao. 1616 mense Julio. Doct. Matthias Joannis Ao. 1621. (fol. 113. b.)

Mod Slutningen findes et Udkast, uden Dato, til en Ansøgning fra samtlige Præster i Skaane Stift til Prinds Christian den Femte(?), hvor= ved de tilkjendegive, at den Indtægt, de pleie at have ved Allehelgens= dags Tid, som derfor kaldes Helgensfyld, og som udgjør 1, 2 eller paa nogle faa Steder 3 Skjepper Byg af hver Bonde til Præsten og Deg= nen, gjøres dem hist og her stridig, saaledes som det nyligt har været Tilfældet ved Gynge Herredsthing, hvor Dommeren har fratjendt Præ= sten samme Ydelse, fordi den ikke fandtes i Recessen, uagtet den findes i Jordebogen, i deres Kaldsbreve og i deres Tollatser m. m.

Oversættelse

Bornholm.
Vestre Mariekirke. Hr. Oluf Lauridsen, provst.*) Provsten (biskoppen) visiterede denne kirke den 11. juli 1616. Siden fulgte provsten (Hr. Oluf) med ham til Sankt Nicolai, en meget god og pligtopfyldende mand.
År 1621, den 10. juli: Hr. Michael Hakvin (i margenen: hr. Michel Håkonsen, ordineret i Lund den 12. december 1620) er en from, beskeden og lærd mand; tilhørerne gav ham selv vidnesbyrd om fromhed og flid, og lovede desuden at bidrage til istandsættelse af præstegården. Dette skete i Åker sogn samme år og dag som ovenfor, på hvilket tidspunkt sognepræst hr. Morten holdt prædiken, og efter den behandlede søndagens tekst Rom. 6, v. 3: Ved I ikke, at alle vi, som er døbte osv.
Sankt Nicolai sogn. Hr. Søfren. Hr. Klemend Andersen Malmogianus. (Begge disse navne er overstreget.) Hr. Baltzer. (1616.) Hr. Baltzer, sognepræsten, en god og enkel mand, holdt den 11. juni (sic) prædiken over kapitel 1 i Jakobs brev om de gode gaver — enkel, men from. Han fik et smukt vidnesbyrd om fromhed og flid fra tilhørerne, som ligeledes er fromme og gode. Han lærte menigheden den rette måde at holde sabbatten hellig på, og undersøgte derefter ungdommen. Alt her forløber, Kristus være lovet, i god orden og sømmelighed. (I margenen: Diakon Hans Madsen, gammel, har brug for en medhjælper.) Han formanede diakonen om at katekisere børnene.
Hr. Severin fra Rø sogn er flyttet hertil, med provstens vilje; han er nu død.
År 1621, den 10. juli: Hr. Baltasar, ovenfor omtalt, mødte sammen med tilhørerne i Åker sogn, som jeg nu har visiteret. Han synes selvrådig, enten alt for hengiven eller alt for underdanig over for sin hustru. Hun er nemlig velkendt hos slottets herre og frue, og har derved opnået, at hun selv først blev forflyttet fra Nyker sogn, og hendes mand siden fra Povlsker sogn, så de nu begge bor sammen her i Åker. Om dette stemmer med den kongelige majestæts forordning, overlader jeg til Gud og den øvrige øvrighed at afgøre — for præsteembedets kaldelse bør ikke afhænge af en kvindes vink, og Guds ord bør ikke gøres til en handelsvare på den måde. Han har taget sig en gård i Nylars præstegård, kræver penge til bygninger og får dem. Hans hustru har plyndret Nyker sogns præstegård, ført døre, hængsler, låse, vinduer og jern med sig bort; det er anslået og vurderet til 40 daler. Han siger, han ikke vil svare for, hvad hans hustru har gjort, før han fik hende osv. Sådan bygger de på dette rådne fundament, nemlig det verdslige, men det vil erfaringen forgæves vise.
Sankt Klemens sogn. Hr. Lauridts Michelsen har en hustru (rebellem er overstreget), uduelig til at tage sig af husets sager. (Dr. Matthias.) Diakon Johannes, præstens søn. (M. Paulus.)

År 1616, den 18. juli, efter forud at have holdt et møde med alle Bornholms sognepræster, visiterede han denne kirke under stor tilstrømning af mennesker af begge køn, idet der desuden strømmede en hel del andre til, både fra Nykirke og Ols sogn, som var tilkaldt. Hr. Michael fra Rutsker holdt prædiken. Hr. Andreas fra Nykirke holdt messen.
Efter endt prædiken, og efter offentligt at have absolveret en ussel kvinde fra Bodilsker, som havde kvalt sit nyfødte spædbarn, underviste han ungdommen, og talte derefter noget om embedets værdighed med alvorlig formaning til de undervisende og lærende, om nidkært at overveje regnskabet, de skal aflægge.
Herr Laurentius Michaelius efterfulgte ham som rektor i Rønne skole.
År 1621, søndag den 8. juli, behandlede sognepræsten Laurentius den evangeliske tekst Matt. 5 om den farisæiske retfærdighed, på en tålelig og forståelig måde, hvortil jeg føjede en fyldigere forklaring; efter endt prædiken, med indledende bemærkning om, at alt bør ske til Guds ære, 1 Kor. 10.
Jeg fandt ungdommen godt undervist i katekismen. Diakonen, som da blev konfirmeret, gør flittigt sin tjeneste.
Sognepræsten er en enkel mand, med ikke dadelværdige evner. Jeg formanede ham og hans hustru om større omhu og flid i husholdningen, hvilket de også privat, med udrakte hænder og under gråd, lovede. De kommer dog ikke dårligt overens, hvis blot man kan tro deres forsikring.
Diakon Peder Lauridsen konfirmeret.
Nykirke sogn. (Hr. Anders er overstreget.) Han efterfulgte sin far, efter at have forestået Rønne skole i tre år. Rønnes indbyggere klagede over hans utålelige forsømmelighed i skoleembedet.
Han holdt messe i sognepræsternes forsamling i Klemensker kirke den 18. juli, hvortil hans tilhørere var tilkaldt.
Han lovede større troskab og flid i det hellige embede, og forpligtede sig helligt til med sin livsførelse at pryde lærens oprigtighed.
Hr. Jens Nielsen, ordineret i Lund den 12. november 1620.
År 1621, den 9. juli, var sognepræsten hr. Jens til stede i Nykirke sammen med sognefolket.
Sognepræst Laurentius fra Rønne holdt prædiken over Es. 1: Tvæt eder osv. Forannævnte hr. Jens er en god og pligtopfyldende mand, og fik af tilhørerne det bedste vidnesbyrd om lære og levned.
Diakon Andreas Erasmi konfirmeret.
Rønne og Knudsker kirke. Hr. Lauridts Olufsen, provstens søn.*) Han visiterede Rønne kirke med skole og hospital den 10. juli 1616, i nærværelse af hr. provsten og byens råd.
Sognepræsten holdt en temmelig pompøs prædiken over Esajas kap. 1. Da den var slut, formanede magister Paulus menigheden til gudsfrygt og gode gerninger.
Rådmændene og byens råd gav præsten vidnesbyrd om flid og retskaffent levned; de anmodede kun indtrængende om, at han i overensstemmelse med sit givne løfte ville underholde en medhjælper.
Samme dag visiterede han skolen og eksaminerede eleverne, som er 29 i tal, meget små og uøvede, alle begyndere, samt 9 piger.
Rektor er David Tilemann fra Malmø: han udfører sit embede flittigt, men eleverne svarer ikke til hans flid. (I margenen tilføjet af magister Paulus ved rektor:) Dog er han en horkarl og ægteskabsbryder.
I hospitalet forsørges 10 fattige. Indtægterne er enten slet ingen eller meget ringe, og ikke tilstrækkelige til at underholde disse ulykkelige.
År 1621, den 9. juli. Sognepræsten holdt prædiken over samme kapitel som i min forgængers tid, og på samme måde; hans fagter synes affekterede, stemmen klangfuld og klar, hvis han blot ville undlade den afsluttende svulstighed. Rådmændene og byrådet gav ham selv vidnesbyrd om troskab i embedet. De opfordrede ham indtrængende til at drive søfart, hvilket det for fremtiden blev pålagt ham at undlade, medmindre den kongelige majestæts ordination selv tillader det. De klagede over,

at han ikke begynder og slutter prædikenen til rette tid, hvilket for fremtiden skal rettes ved tiendens hjælp; han skal have en medhjælper, til hvis underhold han skal bidrage, som det er pålagt i hans kaldsbrev, ti daler. Medhjælperen skal indsættes fredag den 12. juli — Janus, som tillige skal være skolens rektor. Tilhørerne var...
(Fortsat på næste side:) ...af den opfattelse, at sognepræsten burde genopbygge præstegården, men efter anden belæring, i overensstemmelse med Ribe-ordinansens kapitel 91 og artikel 9, skiftede de mening.
Jeg visiterede hospitalet, som jeg fandt indrettet, som magister Paulus havde foreskrevet. Skolen, som pesten*) havde ødelagt, dur ikke til noget. Rektor, forannævnte Janus, lovede større flid og forbedring af sin livsførelse for fremtiden.
(I margenen:) Knudsker sogn mødtes samtidig og lovede at give hver en skilling til den, der ringer med fredsklokken. Skolens rektor tager en skæppe korn af hver bonde, og skal derfor sørge for sangen.
Rønnes kirke og Hasle by. Hr. Michel. Hans Bentsen, rådmand i Hasle, klagede over, at hr. Laurentius fra Rønne var blevet indsat i Hasle kirkes embede for Hasle kirkes bekostning, men straks efter havde forladt det.
Han visiterede Hasle kirke den 9. juli 1616. NB. Han traf her sognepræsten hr. Michael beruset. Hr. Michael holdt prædiken ved det almindelige møde i Klemensker kirke afholdt den 17. juli. (I margenen: Dr. Matthias.)
År 1621, den 7. juli, visiterede han Rutsker kirke, med tilhørerne fra Hasle kirke til stede. Den stedlige sognepræst, hr. Michael, holdt prædiken, dog mindre klart fremstillet; tilhørerne erklærede dog enstemmigt, at han udfører embedet rosværdigt. Teksten var salme 122. Han formanede sognepræsten om ikke at haste så meget.
Diakonen, Johannes N., havde efter børnenes ukyndighed at dømme forsømt sit embede; det påtalte han alvorligt over for ham, i hele menighedens nærvær. Han lovede forbedring og større flid fremover.
Han formanede også, efter en lang tale om Guds ords fortræffelighed, sognefolket til, at de fremover med større omhu ville sørge for, at deres børn, som renlig sæd er sået iblandt os, blev undervist. Han overlod tilsynet til sognepræsten.
Sankt Olufs sogn og Ols kirke. Hr. Niels. (1616.) En retskaffen, men ulærd mand, en kimbrer (jyde). Han visiterede denne kirke den 17. juli og formanede menigheden til flid i Guds ord og til enighed. (I margenen: Dr. Matthias.)
År 1621, den 13. juli, visiterede jeg denne kirke, hvortil tilhørerne fra Åker var tilkaldt. Sognepræsten, hr. Nicolaus, holdt en meget lærd prædiken. Teksten var Matt. 9, v. 35-37, med en yderst passende indledning om Arons klædedragt. Han underviser godt, alle hans gaver synes at tjene Guds ære.
Da prædikenen var slut, begyndte jeg ud fra salme 65 (64), v. 10: Du besøgte jorden osv. Guds flod er fuld af vand osv. Du kroner året osv. Til teksten fremsatte jeg til prædiken en anvendelse, idet jeg først forklarede, hvad David mener med sjælens vederkvægelses-flod, jf. Es. 12: I skal øse osv., og Es. 55: Kom osv. Ved årets krone forstås legemets føde, hvilken krone velsignelsens overflod nu viser på marken; jeg formanede desuden menigheden til taknemmelighed for begge velsignelser, og til at anvende flid på undervisningen af børnene.
Dette var vor sidste sammenkomst og synode. Jeg forhandlede med diakonerne om udgifter: 1. til skolesager. 2. fredsklokken. 3. at indlære katekismen og indprente den alvorligt for ungdommen under embedsfratagelses straf.
Bodilsker sogn og Nexø. År 1616, den 14. juli. Han visiterede begge kirker, hørte sognepræsten prædike, eksaminerede ungdommen og formanede alvorligt menigheden til lydighed mod Gud og

mennesker. I sognepræstens liv og lære fandt han intet uordentligt. Også tilhørerne er beskedne mænd.
Rådmændene og rådet i Nexø klagede alvorligt sammen med hele almuen over, at det hidtil ikke havde stået dem frit at underholde deres egen diakon, som samtidig kunne oplære den her stedlige, talrige ungdom i den kristelige lære og skrivekunsten, og love ham 20 joachimsdaler for arbejdet foruden hus og kost.
NB. I Sankt Bodils kirkesogn trak ungdommen sig, da prædikenen var slut, straks bort og ville ikke lade sig eksaminere.
I dette sogn er der en pige, som har tilstået, at hun er blevet bortført af en dæmon ved navn Ellen og besvangret af samme, og at hun flere gange har født misdannede fostre.*) (I margenen: Diakon Søren Hansen, fynbo, som slap bort fra branden i Christianopel, kaldet til diakonembedet af hr. provsten. Lidt næsvis. M. Paulus.) (I margenen: Hr. Jens Pedersen, provst, bornholmer, ordineret i Lund den 27. september 1620.) Gerhard Adriani konfirmeret som diakon i Sankt Bodils kirke den 11. juli 1621. (Dr. Matthias.)
År 1621, den 11. juli, holdt den stedlige sognepræst, hr. Johannes Petri, en meget lærd prædiken i Nexø kirke; han er en meget lærd og pligtopfyldende mand, som også fik det bedste vidnesbyrd af sine tilhørere. Jeg besigtigede Sankt Bodils kirke, den trænger til istandsættelse, som vil koste omkring 200 daler.
Skolen har kun 12 elever, middelmådigt undervist i den danske katekisme; de tages bort om sommeren for at passe kvæget, hvilket jeg alvorligt formanede om at forhindre i alle sognets kirker, men tiden vil vise, med hvilken virkning.
Sankt Ibs sogn og Svaneke.*) Hr. Hans, fra Næstved. En god og lærd sognepræst.
Han visiterede Sankt Jakobs kirke den 15. juli 1616, sammen med det tilhørende Svaneke. Sognepræsten prædikede godt over Apostlenes Gerninger kap. 9 om Paulus' omvendelse. Han har et godt ry for fromhed og beskedenhed hos alle. Menigheden er ellers god og lydig, men ungdommen ville dog ikke lade sig eksaminere. Derfor irettesatte han menigheden alvorligt, og formanede tillige sognepræsten alvorligt om, at han skulle udelukke fra alterets sakramente de forældre, som er forsømmelige med hensyn til børnenes katekisation, i overensstemmelse med synodalvedtægterne.
Med et særligt mærke tilføjede magister Paulus her, at han under denne kirkes visitation havde fået betroet af en ven, at rådmanden i Svaneke, Bartholomeus Johannis, havde begået hor med byfogedens hustru. Jeg har (tilføjer han videre) set kærlighedsbreve, skrevet med hans egen hånd til den utro kvinde.
(I margenen: Diakon Matthias Erasmi fra Møn, kaldet af den gamle Lindenov, konfirmeret af magister Paulus.)
Hr. Michel Nielsen, ordineret i Lund den 27. september 1620.
Sankt Peders kirke. Hr. Mads Buck (overstreget). Han visiterede Sankt Peders kirke den 13. juli 1616. Sognepræsten er en ærværdig og fortræffelig gammel mand, kendt for sin ædruelighed og alvor, som efter hr. provsten er et forbillede for ikke blot sin egen menighed, men for hele gejstligheden på øen.**) Menigheden er lydig og from, Kristus være lovet.
Diakon Severin Petri, fra Sjælland. Hr. Hans Hansen.
År 1621, den 11. juli, var sognepræsten hr. Johannes til stede i Nexø sammen med sine sognebørn — en meget enkel mand,
efter min forgænger, som fandt sagerne, som han havde foreskrevet det. Sognepræsten har gode evner, hvorom tilhørerne selv gav et godt vidnesbyrd, så jeg kunne ikke komme videre. Jeg formanede ham alvorligt om at forbedre sin livsførelse. Han gav håb derom — gid han kunne holde sit løfte. Kirkens patron, hr. Westhoff, var til stede.*)

Han begyndte sin tale ud fra Es. 5 om Guds omsorg for vingården, kirken, og formanede dem om trofast opdragelse af børnene, som var middelmådigt undervist.
Fra hospitalet klages der over, at der årligt gives: først 3 tønder torsk, 8 skæpper gryn, 2 pund smør, 4 pund flæsk, 12 gæs, 24 alen groft lærred, 24 alen vadmel, 4 par sko, samt det bedste af melet.*) Der er kun 3 derinde, skulle være 4 osv. Johan Jons, en af de syge derinde, har efter sin egen beretning været der i 19 år og er født i Fåborg på Fyn.
18 bønder skal — nogle af dem holde huset i stand med ler og tag, andre drage rundt i landet for at hente almisse til de fattige. Men de 9, som er tilknyttet slottet, yder dem ingen tjeneste; de øvrige ni tjener dem, dog kun som Gud vil.
Sankt Laurentii kirke og Gudhjem fiskeleje. Hr. Laurids Dissen, fynbo (dette navn er overstreget). År 1616, den 16. juli, visiterede han Laurentii kirke sammen med det tilhørende Gudhjem. Sognepræsten er en fortræffelig og velbevandret mand, han holdt en lærd og from prædiken over Jakobs brev kap. 1. Han fik af alle vidnesbyrd om fromhed, tro og flid. Menigheden er beskeden og medgørlig.
Diakonen — eller rettere sognepræsten selv — lagde trofast vind på undervisningen af børnene. Her forløb alt i god orden. Samme dag blev der i hr. provstens og hele menighedens nærvær aflagt kirkeregnskab for årene 1614 og 1615, hvilke regnskab kirkeværgerne aflagde over indtægter og udgifter; dem pålagde magister Paulus tillige, på kapitlets vegne, alvorligt, at al gæld, som de eller andre skyldte kirken efter den kongelige majestæts vilje, skulle indbetales til ham (magister Paulus) omkring mikkelsdag.
NB. Sognefolket bad om en ny prædikestol.
1621. Hr. Tomas Michelsen. Han og hans hustru kommer meget dårligt overens. (Dr. Matthias.) Sognepræsten mødte sammen med sine tilhørere i Østermarie kirke, med hustruen til stede. Dem tog jeg til mig til en fortrolig samtale og irettesatte dem alvorligt, med en alvorlig formaning til gensidig enighed og ægteskabelig kærlighed. Begge lovede under tårer helligt at ville forbedre sig.*)
(Kgl. Bibliotek, Thotts Samling, håndskrift 4°, Nr. 1586, fol. 114 og følgende.)
Foruden de enkeltheder, der angår kirkevisitatserne, indeholder denne bog en del formularer til edsaflæggelse for provster, præster og degne, synodalvedtægter, syndsforladelser, kongebreve m. m. Blandt andet også følgende: fortegnelse over lensmændene på Bornholm i Skåne stift (1616?): Hans Grabow til Kyndegård, Jens Kofoed til Simblegård, landsdommer. M. Tycho visiterede Bornholm i årene 1562 (i juli) og 1574. M. Nicolaus Albinus i 1587 omkring Jacobi. M. Magnus Matthiæ i 1598 i maj. M. Paulus i 1616 i juli måned. Doktor Matthias Joannis i 1621.
Mod slutningen findes et udkast, uden dato, til en ansøgning fra samtlige præster i Skåne stift til prinsen, hvori de tilkendegiver, at den indtægt, de plejer at have omkring allehelgensdag, og som derfor kaldes helgenfyld, og som udgør 1, 2 eller på nogle få steder 3 skæpper byg af hver bonde til præsten og degnen, mange steder er blevet dem bestridt, sådan som det nylig er sket ved Gønge herredsting, hvor dommeren har frakendt præsten denne ydelse, fordi den ikke fandtes i recessen, uagtet den findes i jordebogen, i deres kaldsbreve og i deres skattelister m. m.

Historisk kommentar

Denne udførlige visitatsbog af de to biskoppelige superintendenter — magister Poul Mortensen Østrup (1616) og doktor Matthias Jensen (1621) — er et enestående kildeskrift til det bornholmske kirke- og skolevæsens tilstand i begyndelsen af 1600-tallet. Optegnelserne, ført på latin med indstrøede danske citater fra selve embedsmændenes eller sognefolkets vidneudsagn, giver et levende og ofte kritisk billede af de enkelte sognepræster og deres menigheder: fra roste og lærde mænd som hr. Anthonius i Østermarie og den gamle sognepræst i Sankt Peders kirke, til

problematiske skikkelser som den drikfældige og forsømmelige rektor i Rønne, den evigt berusede sognepræst i Åkirke, og den ulykkelige sag om hr. Baltzers hustru, der ved sin indflydelse på slottet fik gennemtvunget uregelmæssige præstekald. Særligt bemærkelsesværdig er beretningen om pigen i Bodilsker sogn, der hævdede at være besvangret af dæmonen Ellen — et vidnesbyrd om datidens folketro og retslige praksis over for uægte fødsler, som note-apparatet sætter i relief ved at sammenholde med samtidige lejermålsbøder fra Bornholms sagefaldsregister. Visitatsbogen kaster også lys over det bornholmske hospitalsvæsens kummerlige økonomiske vilkår og over kirkegodsets og skolevæsenets almindelige forfatning på en øy, der på dette tidspunkt stod under Hans Lindenov den yngres urolige eftervirkninger og den nye lensmand Anders Sinclairs forvaltning.

Resumé

Udtog af biskoppernes visitatsbog for Bornholm 1616 og 1621, ført af hhv. superintendent Poul Mortensen Østrup og doktor Matthias Jensen, med sogn-for-sogn-gennemgang af samtlige bornholmske kirker: Vestre og Østre Mariekirke, Sankt Nicolai (Åker), Sankt Klemens, Nykirke, Rønne og Knudsker (med skole og hospital), Hasle og Rutsker, Sankt Olufs (Ols), Bodilsker og Nexø, Østermarie, Nyker, Aakirke (med hospital), Sankt Laurentii og Gudhjem, samt Sankt Ibs og Svaneke. Optegnelserne vurderer hver sognepræsts lærdom, fromhed og livsførelse, menighedens og ungdommens tilstand, samt kirkernes og skolernes økonomiske forhold, og indeholder flere pikante enkeltsager: en sognepræstehustrus utilbørlige indflydelse på kaldsbesættelser, en rektors utugt, en fortælling om en pige besvangret af en dæmon i Bodilsker, samt et voldeligt overfald på sognepræsten i Østermarie. En lang note gengiver desuden bogens øvrige indhold: formularer, en liste over Bornholms lensmænd og tidligere visitatorer, samt et udkast til en ansøgning fra de skånske præster om helgenfyldsydelsen.

Side nr. 610

Rettelser.
Pag. 5. Lin. 6. f. o. landlude, læs: Landlude.
— 15. — 11. f. o. Jep Lang — Jes Lang.
— 33. — 9. f. n. venligen — veleligh.
— 106. — 1. f. n. fattige — fattige.
— 124. — 10-11. f.o. forne — Køien (Køer?).
— 127. — 7. f. n. hnefs — huefs.
— 167. — 4. f. o. 30 R . . . — 30 Stil. Grot(?).
— 210. — 12. f. o. bøarn — bøarns.
— 314. — 21. f. n. landvast — land vast.
— 466. — 11. f. n. vnnd — vnnd.

Side nr. 611

Navne- og Sagregister.
Aagaard, 536.
Aagesen, Niels, see Sparre.

Aahus, 65. 363.
Aakirkeby, 41. 42. 46. 47. 360. 427. 524.
Aakirke og Sogn (St. Hans) 25. 63. 79. 81. 83. 428. 534. 572. 606.
Aaker Hospital, 509. 607. see og= saa Spidlegaard.
Aarsdale, 360.
Aartid at holde, 17.
Abel og Frimand, 10. 14. 15. 16. 20. 21. 22. 23. 39. 40. 44. 45. 56. 57. 104. 111. 112. 120. 134. 159. 183. 190. 191. 192. 194. 263. 272. 311. 361. 378. 380. 385. 397. 517. 532. 555. 560.
Afgiftens Ligning paa Yderne overbrages disse selv, 203. 204.
Agesen, Jens, Domprovst, 26. 28.
Aflad, 43.
Akonis, Peter, 18.
Alende, ved Ringsted, 26.
Alling (Alandt), 358. 540. 550.
Allehelgens Kirke og Sogn, see Nyker.
Almindingen og Stovene, 38. 121 og følg. 221. 368. 478. 481. 512.
Allest, 20. Prisen derpaa, 33.
Andersen, Axel, til Sønder Bram, 90.
Andersen, Bjørn, til Stenalt, 376. 379. 380. 396. 475.
— Hr. Clemmid, 576.
— Jacob, 10.
— Hr. Jens, 45.
— Otto, 35.
— Peder i Myregaard, 96. 97.
St. Andreas Sogn, see Rutsker.
Anne, Fru Anne P. Langsdatter, Niels Brahes, 56. 57. 80. 81. 83. 89. 127.
Appellation, 39. 101. 108. 110. 114. 115. 134. 141. 161. 179.
Arnager, 179. 360. 540.
Arveret for yngste Søn, 106. 379.
Ascersen, Ryngh, Vædner, 16.
Asmende Engen, 357.
Awerstou, 49. 51.
Bagge, Oluf, 23. 27. 29. 30.
— Jacob, Svensk Admiral, 287. 294. 297.
— Niels til Baggegaard, 356.
— Oluf til Baggegaard, Her= redsfoged i Nørreherred, 373. 374. 556.
Bancke, Mogens, Præst og Lands= thingsskriver, 183. Præst til Ibsker, 495.
Banner, Erik Eriksen, 78.
Barby, Anders, 201. 206.
Barbewick, Claus, 124. 128. 136. 138. 142. 167. 172. 191. 256.

Side nr. 612

Barselgilder, 164. 177.
Begravelse nægtet en Mand, der er død, før en i levende Live indgaaet Forpligtelse var op= fyldt, 223.
Bentzen, Hans, Vædner, 15.
Bentzon, Jens, Slotsskriver, 561. 566. 582.

Beretning fra Lybske Assendinge til Raadet, 128. 201.
Beretning om Søslaget paa Vint= sebag 1563, 284.
Bernardo, 28.
Berretsen, Hans, 174. 193. 269. 274.
Berthelsen, Hr. Niels, 504. 544.
Bestalling, Forlehningsbrev, Mo= gens W, 94. B. Knop, 95. Carsten Lüneborg, 103. M. Hals, 104. T. Wiltfang, 140. v. Wickede, 162. Boitin, 162. Schw. Ketting, 162. H. Gag= ge, 174. H. Reymer, 174. Mogens W, 277. 278. Ket= ting, 300. 301. 310. Tide= mann, 414. Urne, 418. P. Hansen, 431. M. Parsberg, 468. P. Hansen, 473. M. Gjøe, 473. H. Brahe, 480. Falk Gjøe, 502. Jens Kofoed, 504. N. Berthelsen, 504. Falk Gjøe, 506. H. Lindenov til Ørslev, 519. H. Lindenov til Gaunø, 577. A. Sinclar, 596.
Bjerg, Hr. Christen, 576.
— Hr. Severin, 576. 597.
Bjergegaard, 559.
Bille, (Bilde) Bent, 85, 86.
— Claus, 58.
— Herr Hans, Ridder, 59.
Bille, (Bilde) Knud, 205.
— Ove, Biskop, 78.
— Peder, 269. 454.
— Hr. Sten, Ridder, 26. 49. 50.
— Torbern, 88. 94.
Bindicke, et Brudesmykke for Mør; Straf for at have brugt dette, 214. See Brudekrone.
Bing, Jep, 29.
— Jes, 18.
Birger, Erkebisp, 33. 35. 38. 42. 46. 47. 48. 54. 56. 57. 58. 71. 81. 106. 111. 120. 126.
Bisiddere tilforordnede Landsdom= meren, 174. 193. 196. 202.
Biskopsbyg, 546.
Bispevisitats, 597.
Bleking, 43. 85. 147.
Bodilsker, 15. 19. 79. 84. 386. 428. 534. 602.
Boghvede Gryn, 123.
Boitin, Mester Hermann, 162. 163. 166. 170. 175. 176. 180. 183. 184. 186. 188. 194. 201. 203. 207. 215. 386. 411. 412. 430.
Bordag, 39.
Borgegaard, 63.
Bornholm, Jacob, 272. 300. 369. 376.
Bornsen, Johan, 78.
Borriesø paa Almindingen, 242.
Bosken, Peter, Landsdommer, 16. 17.
Brahe, (Brahe) Herr Axel, 55. 65.
— Henrik, 480. 481. 483. 489. 491. 492. 497. 498. 502.
— Jens, 128. 132.

Side nr. 613

Brahe, Jens, til Hammer, 188. 191.
— Jørgen, til Valløse, 192.

— Niels, til Bandaas, 45. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 65.
— Tyge, 483.
Bremse, Nicolaus, 74.
Brenneſgaarden, 140. 171. 428. 501. 533.
Brennæ Molle, 81. 83.
Brockenhus, Frantz, 291.
— Jacob, Admiral, 285. 287. 290.
Brockes, Johan, Raadmand i Ly= bek, 321. 368. (f. f. Brockhu= sen) 402. Borgemester, 453. 470.
Brolægger, Jens, Cannik i Lund, 318.
Bronsberg, 185.
Brostrup, Jens, Erkebisp, 26. 31.
Brothing, 160.
Brudekrone, 500. 548. og følg. See Bindicke.
Brunck, Hr. Morten, 576. 597. 606.
Bryllupsgilder, 164. 177. At Brudgommen giver 1 Tønde Øl til Slottet, 203.
Buck, Hr. Mads, 576. 604.
Bybdelgeldt, see Retterthings= penge.
Byllier, Erick, 268.
Byngh, Ris, Vædner, 16.
Byridh, 49. 51.
Callius, see Thommesen.
Cammer, Hr. Jens Christensen, 576. 578.
Cannikegaard, 485.
Cathedraticum, 326 og følgende, 544.
Characterskildring af Bornhol= merne, 177. 281. 361. 439. 597.
Chodkiewitz, Polsk Magnat, 317.
Christensen, Hr. Jngvald, 479.
Christian II., 47. 48. 57. 58. 59. 63.
Christian III. 98. 103. 104. 128. 170. 180. 181. 185. 187. 188. 189. 210. 211. 260. 262. 263. 270. 272. 395. 401.
Christian IV., 503. 504. 505. 507. 508. 509. 510. 513. 515. 516. 518. 520. 525. 526. 527. 529. 531. 532. 550. 552. 554. 555. 557. 558. 575. 577. 579. 580. 594. 595.
Prinds Christian (V.), 560.
Cillia, (Sjest?), Bernt Knops Kone, 151. 152. 155.
Cimbrishavn, 15. 86.
Clausen, Christen til Hallegaard, 484. 485. 493. 502.
St. Clemens Kirke eller Sogn, 17. 19. 27. 79. 82. 83. 132. 351. 429. 536. 598.
Colberg, 129. 141. 144.
Collardius, Claudius, 286.
Commissarier, Kongelige, til Bornholm, 71. 98. 128. 220. 375. 376. 462. 520. 595.
Commissarier, Lybekske, 71. 128. 221. 368. 462.
Confirmats, Erkebispens, 35. 60. 61.
Constitution, 252. 512. 568.
Daa, Detlef, Høvidsmand paa Bornholm, 23.

Side nr. 614

Dagsvercke, Hoveriarbeide, 220 og oftere.

Damheke, Clawes, 25.
Danzig, 2. 6. 9. 11. 13. 25. 158. 289. 290.
Degn, Oluf, 43. 46. 47.
Dergarden, Johan, 9.
Deventerst, Denterst (Klæde), 103. 212 og følg. Prisen der= paa, 218.
Dpwelsmader, 333.
Dinghengb, (Thing Eng?) 341.
Dirch, Guldsmed i Malmø, 30.
Diægn, Jes, 15.
— Paul, 14.
Dortmundt, 167.
Dragør, 14.
Drift (Græsning i Udmarken), 501.
Dringelberg, Peder, 159. 161.
Ducker, Arnold, 4. 8.
Due, Oluff, 85.
Duebierggaard i Clemensker, 274. 559.
Dybek i Skaane, 148.
Ed at aflægge: „den Schlotge= louen . . . . geschworn vnnd mit an Ring getastet“, 206.
Egilde, (Egholt?), 343.
Egisgaard, 84.
Elholm i Bleking, 147.
Elisabeth, Dronning, Christian d. 2dens, 63.
Ellifsen, Jess, 49. 51.
Engelholm, 100.
Engelst (Klæde), 103.
Engelstede, Godske, 87.
Epse, Andreas, 286.
Erik XIV, Konge i Sverrig, 284. 312.
Erlandi, Johannes, 18.
Ersam, Sebastian, 108.
Esbernsen, Mons, 22.
Eskild, Prior i Antvorskov, 78.
Fachort (Fugger), 35.
Fadersdatter, Margrethe, 10.
Fadersen, Jon, 49. 51.
Falck, Hermann, 74. 221. 253. 256.
Falsterbo, 14.
Fattigvæsen, 168. 358. 600. 607. 608.
2 fingre afhuggede for Meneed, 242.
Fiskerie, 14. 217. 324. 394.
Flurmyr, (Flugts Myr?), 332.
Fodergjesterie, 535. 572. 573.
Fodergjestning-Smør, 502.
Forgiftelse, 153. 281.
Forstranderet, 192. 193. 556.
Francke, Silvester, 298. 319. 365. 366. 488. 489. 502.
Frands, Herr, (formodentlig Su= perintendenten, J. Vormordus), 112. 178.

Fredeklokke, 518. 599.
Frederik I., 65. 66. 68. 73. 77. 80. 101.
Frederik II., 274. 275. 276. 277. 278. 281. 282. 283. 284. 289. 292. 293. 294. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 305. 310. 311. 314. 318. 319. 324. 325. 375. 390. 391. 399. 401. 417. 426. 431. 432. 440. 441. 442. 443. 448. 450. 454. 472. 473. 475. 476. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 497. Hans foregivne uægte Datter, 558.

Side nr. 615

Fregnegaard, 51. 52. 79. 81. 83. 127. 541.
Freninge, 44.
Friis, Albert, 520.
— Johan, Cantsler, 98. 105. 109. 291. 319.
Fritz, Poul, Renteskriver, 473.
Fynbo, Clement, 269.
Fængsel for Gjeld er ulovligt her i Riget, 483.
Fænnike Knegte, Styrken af et, 312.
Førelov, Tilladelse til at flytte, 501.
Gaardfæstning, 501.
Gaardgang, 39.
Gaardspenge, 79.
Gaardfaber, 105.
Gagge, Henning, 174. 175. 180. 189. 193. 197. 203. 211. 270.
— Elline, hans Enke, 277.
— Jørgen, 63.
— Peder, 174. 183. 184. 193. 196. 202. 204. 274.
— Peder, 505.
Galen, Anders, 29. 62. 64. 84. 85.
— Tue, hans Enke, Ellsebe Clausdatter, 18.
Galschyt, Otto, 292.
Ganger, 107.
Garsterkgard, Strattegard, 119.
Gerstørthebønder, 215. Gordt= sprithebønder, 220. Gaardt= Størtebou, 507.
Gebbe, Knud til Tommarp, 90.
Gebber forbudne at holdes, 39.
Gedsholm, 49. 51.
Geistligheden, 1. 2. 3. 4. 5. 8. 10. 11. 12. 13. 17. 21. 26. 28. 31. 35. 38. 41. 42. 43. 44. 45. 137. 169. 178. 272. 325. 504. 520. 522. 544. 597.
Geistligt Gods, 104. 106. 110. 111. 112. 325 og følg. 543 og følg.
Gerau, Georg, 286.
Geschwader Ryttere, Styrken af et, 812.
Gjests (for Skatte-Restans), 39. 163. 167. 170.
Gjesterie af Fogden og Skrive= ren, 196. 282. See Studthing, Skriverthing.
Gjøe, Falck, 480. 502. 503. 504. 505. 506. 509. 510. 511. 512. 519.
— Mogens, 78.
— — 473. 478. 479. 503.
Gode-Engen, 355.
Goleg, 18.

Herr Gottskalk, Præst til St. Lau= rentii Kirke, 17.
Gottorp, 99. 108.
Grabow, Hans, 559. 562. 569.
— Jochum, 559.
— Jørgen, 559.
Gregersen, Hr. Hans, 606.
Greifswald, 129.
Grubbe, Eiler til Lystrup, 475.
Gudium (Gudhjem), 330. 360. 427.
Gudmundh, Vædner, 17.
Guercken, Joch., 87. 95. 102.
Gulland, 66. 73. 521.
Gunnistorp, 89. 90.
Gustaf I., 90.
Gyldenstjerne, Henrik, 475.
— Knud, 81.

Side nr. 616

Gyldenstjerne, Mogens, 268. 270. 291. 306. 308.
Gøtterst, (Klæde), 225.
Haagensen, Bernhardus, 274. 276.
— Hr. Mikkel, 597.
Habrodam, 572.
Hallegaard, 51. 83. 484.
Hals og Haand, 120. 385.
Hals, Ane og Elsse, Jørgen Hals's Søstre, 85.
— Jørgen, 62. 64. 84. 85.
— Michel, 72. 87. 88. 105. 126. 275.
— Fru Abel Breide, hans Enke, 321. 486.
— Peter, 14. 22.
— Marine Claus Datter, hans Enke, 14.
— Øbbern Petersen, hans Søn, 14.
— Catharina, hans Datter, 14.
Hamborg, 69. 75. 76. 77.
Hamborger Forbrag, 93. 192. 202. 450. 453. 464. 470.
Hammershus, 32. 55. 62. 63. 66. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 77. 98. 102. 120. 128. 281. 283. 448. 450. 453. 455. 457. 460. 462. 463. 468. 470. 475. 481. 502. 509. 519. 523. 530. 555. 559. 577.
Handel, 9. 11. 15. 43. 117. 129. 141. 144. 160. 162. 177. 196. 236. 322. 366. 370. 377. 414. 415. 431. 433. 435. 470. 471. 522. 523. 527. 529. 531.
Hanisch, Anthonius, 260.
Hans, Herr, i Østremariæ, 84.
Hans, Herr, i Lille (Bester) Mariæ Sogn, 84.
Hans, Konge, 1. 44. 45. 80.
Hans, Prinds, 63.
Hansen, Peder, Landsdommer, 431. 432. 473. 484. 492. 493. 503.
Hardenberg, Eiler, 268. 275.
— Erik, 476. 501. 542.

Hartwick, Augustin, 261.
Hartvig, Cordt, 390. 392. 397. 398. 402. 405. 407. 408. 409. 420.
Hasle, 356. 360. 427. 540. 550. 598.
van Haven, Chr. af Egholm, 26. 35. 485.
— Herman, Degn (Provst) paa Bornholm, 28.
Hellig Peder (Fiskerleie), 540.
Helneskyld, 326 og følg. 609.
Henrik, Abbed i Sorø, 78.
Henriffen, Hr. Hans, Præst, 440.
Herlugsen, Ormar, 14.
Hermansen, Hr. Hynze, Degn (Provst,) 21. 23.
Herredet at bøde for en Forbry= ders Undvigelse, 214.
Herredsfoger, 144. 170.
Hestegjesterie, 550. 552.
Hexerie, 155. 264. 292. 440.
Heydorn, Kurd, 24.
Hjelpeved, 570.
Hindzen, Peder, 222. 224.
Hiffebjerg, 65.
Hoffmandt-Smør, d. f. f. Foder= giestning-Smør, 572.
Holgersen, Jens, 45.
Holst, Frants, Ridefoged, 373. 374. 418. 422.
Holte, Gert vam, 74. 77.
Horn, Clas Christenson, Kongl. Svenst Admiral, m. m., 312.

Side nr. 617

Hosbondhold, 501.
Hoverie, 111. 116. 119. 133. 149. 369. 428. 467. 487. 492. 542. 572.
Hvitfeldt, Christoffer, 268. 270.
— Peder, 302.
Hvithoved, Ris Petersen, Vædner, 16. 17.
Hunde at lammes paa den ene Fod, 40. At afhugges det ene Ben, for ikke at skade Jag= ten, 262.
Hylding, 91. 495. 560. 575. 576.
Harvark, 39.
Holtebjerg, 64. 85.
Høstemarcked holdes fra Bar= tholomei (24 August) til Mik= kelsdag, 472.
Høvidsmand eller Fogeb, 18. 23. 35. 45. 62. 63. 71. 95. 162.
St. Jacobs Kirke og Sogn, see Jbster.
Jacob, Erkebiskop, 4. 8. 10. 11. 14.
Jacobi, Joh., Decanus i Lund, 14.
— Joh., Bymand i Tomarp, 18.
Jacob Julius, Hertug til Bruns= vig, 577.
Jagt, 116. 134. 180. 181. 183. 184. 186. 190. 191. 194. 203. 262. 263. 385. 388. 395. 397. 404. 414. 415. 476. 480. 491. 516. 526. 554. 555.
Jbster, (St. Jacobs K.), 15. 16. 19. 21. 22. 26. 52. 63. 79. 82. 83. 88. 142. 149. 168. 171. 333. 428. 501. 533.
Jensen, Bo, Cantor, 41.

Jensen, Erik af Ugerup, 26.
— Hr. Johan, 605.
— Las, 27.
— Dr. Mads, Superinten= dent, 597.
— Mogens, Vædner, 17.
— Ris, Borgemester i Nerø, 20.
— Oluf, Vædner, 14.
— Hr. Peder, 576.
— Hr. Svend, 605.
Jepsen, Hr. Esbord, Præst, 21.
— Gregers i Torderup, 26.
— Niels, see Sparre.
Jernsfjæg, Hans Laurentzen, 305.
Jesperfen, Hr. Niels, Abbed til Herritsvad Kloster, 90.
Jldebrand, 42. 566.
Indfæstning, ny at give ved hver Lehnsmands Tiltrædelse, for= bydes, 482.
Instruction for Kgl. Commissarier, 376. 520. 595.
— for Lybekske Assendinge, 107. 113. 190. 453.
Inventarium, 72.
Johan Adolf, Hertug til Holsten etc. 553.
— d. Yngre, Hertug i Meklen= borg, 2. 7. 12.
— d. Ældre, Hertug i Mek= lenborg, 2. 7.
Johannes, Biskop, 78.
St. Johannis Kirke og Sogn, see Aakirke.
Jon, Erkedegn, 26.
Jon, i Hallegaard, 51.
Jord maa ei sælges eller pantes fra Gaardene, 40.
Jordebog over alt det geistlige Gods, 325.

Side nr. 618

Jordebog over Lehnet Bornholm, 592.
Jordegods at pantsætte, 40. 508. 514. 525.
— ei at maa sælges til andre end til Kongen, 490.
Jverfen, Jacob, Landsdommer, 379.
Juel, Fru Elsebe, Sal. Hans Lindenovs til Ørslef, 576. 577.
Jul, Esbern, 18. 20. 21. 22.
— Hr. Hans, Præst, 27. 30.
— Palne, 27.
— Peter, Vædner, 14. 26. 30.
Jurisdixr, (geistlig Jurisdiction), 67. 69. 86. 119. 137. 174. 180. 181. 187. 189. 190. 207. 212. 215. 273. 277. 293. 300. 318. 325. 369. 378. 387. 418. 473. 479. 498. 506. 520. 543.
St. Jørgens Hospital, see Spidle= gaard.
Jørgensen, Hr. Hans, 576.
Kaas, Bjørn, 1.
— Bjørn til Starupgaard, 376. 379. 380. 399. 454. 462.
— Jens, 472.
— Niels, 1.

— Niels, 454.
Kadreierie, 323.
Kagstrygning, tilsdømt den Dom= mer og de Domsmænd, som med Urette havde idømt en Anden denne Straf, 374.
Kallundborg, 58. 59.
Karine, Jep Longs Hustru, 20. 52.
— Efild Petersens Hustru, 20.
— Pedersdatter, Jep Laursens Enke, 22.
Karl, Erkebisp, 1.
Kerkrink, Johan, 304.
Kermes, 164. 177.
Ketting, Jørgen, 301.
Ketting, Schweder, 162 210. 221 og følg. 263. 270. 274. 279. 281. 282. 283. 289. 291. 292. 293. 294. 295. 298. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 310. 311. 314. 317. 318. 319. (hans Datter 322.) 361. 365. 367. 370. 374. 381. 382. 390. 391. 393. 394. 398. 399. 402. 405. 408. 409. 412. 413. 421. 425. 439. 440. 441. 442. 443. 446. 451. 466. 473. 488. 489. 491. 494.
Kjergaarde, 83.
Kirkefred, Brud paa, 186.
Kirkegods, see geistligt Gods.
Kirkernes uvisse Indtægter, 548.
Kiuseby, 83.
Kjøbenhavn, 61. 65. 67. 88. 93. 105.
Kjørning, Fru Beritthe, Sal. Mo= gens W's, 483.
Klagemaal af Undersaaterne over Undertrykkelse o. desl., 98. 114. 436. 573.
— fra Lybekkernes Side, 118. 433.
Klenodier, 36.
Klokker, nedtagne af Kirkerne, 552.
Klot, Johannes, 75.
Knap, Jens, Landsthingsskriver, 381.
Kneckert, Franciscus, 462.
Knevel, Frederik, Lybsk Admiral, 294. 304.

Side nr. 619

Kncy, Bernt, 71. 72. 73. 81. 86. 87. 90. 94. 95. 96. 98. 99. 100. 101 102. 103. 104. 106. 108. 109. 110. 112. 113. 114. 115. 120. 130. 131. 132. 133. 136. 139. 142. 144. 146. 157. 167. 168. 170. 204. 205. 206. 207. 211. 212 og følg. 406. 410. 411. 430. 465.
St. Knuds Kirke og Sogn, 347. 428. 535 og følg. 557. 601.
Knudsen, Oghe, 49. 51.
Kofsod, Jens, til Kyndegaard, 493. 503. 504. 560. 561. 569. 574.
— P., Forgemester, 63.
— Paul, 142. 494.
— Peder, 532.
Kolding, 187. 188. 189. 190.
Hr. Korth i Nerø, 219.
Kosmer, 55. 56 57. 59. 82. 127. 428. 429. 464. 465.
Krabbe, Iver, 269. 270.
Kraffe, Eiler til Egholm, 475. 483.

Kragegaard, 79. 83. 443.
Krashave i Clemmensker Sogn, 484. 502.
Krigsfanger, Grumhed mod, 297.
Krumpen, Otto, 71. 78. 126.
Krumpen, Stig, Biskop, 78.
Kubbe (Familienavn), 186.
Kullepenge, 502. 517.
Kumpferbeck, Johan, lybsk Admi= ral, 304.
Kwselyfke, 33.
Køller, Rasmus, 374. 388. 443.
— Birgitte, hans Hustru, 373. 388. 395. 400. 401. 422.
Lalesen, Gustav, Høvidsmand paa Bornholm, 18.
Landgilde, 79.
Landprang, 129. 261. 436. 471. 510.
Landsdommer, 16. 17. 19. 23. 28. 30. 52. 53. 54. 63. 91. 96. 117. 473.
Landsthingsfagbører, 29.
Landskrone, 22. 49.
Lang, Hartvig, Provst (Decanus) 14.
— Jep, 18. 19. 32.
— Jes, 15. 18.
— Peder, 23. 25. 26. 28. 29. 30. 32. 33. 34. 44. 45. 49. 50. 51. 55. 80.
Lange, Niels til Kergaard, 220. 252. 256. 268. 270.
Lassen, Morthen, Borgemester, 63.
— Oluf, 33.
Laurensen, Peder, 23. 27.
— Thrweth, en god Mand, 15.
— Typtheman, 17.
Laursen, Jep, 22.
Laursen, Hr. Mickel, 576. 601.
Laursøn, Hr. Oluf, Provst, 562. 569. 576. 597.
Lawesson, Joh., 14.
St. Laurentii Kirke og Sogn, see Østerlarsker.
Ledigaard, 83.
Lehnsgaard, 63.
Leyst (Leydisk, Klæde?) 96. 103. 212 og følg. Prisen derpaa, 218.
Limovnen, (Linved og Limsten), 343. 571.

Side nr. 620

Lindenov, Hans til Gaunø, 577. 578. 579. 598.
— Hans til Ørslev, d. Ældre, 519. 525. 526. 527. 530. 531. 550. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 566. 569. 573. 574. 575. 582.
— Hans til Ørslev, d. Yngre, 581.
Lindholm, 65.
Litlerød, 29.
Lund, 66. 67. 68. 85. 88. 89.
Lunde Capitel, 35. 38. 41. 60. 93. 100. 609.
Lunge, Ove Vincentz, 78.

Lunte, 87.
Lybek, 3. 42. 66. 68. 69. 71. 73. 75. 77. 78. 87. 90. 91. 93. 94. 95. 98. 99. 101. 102. 103. 107. 108. 109. 113. 129. 136. 162. 260. 273. 366. 367. 390. 393. 398. 408. 414. 441. 443. 446. 448. 450. 451. 453. 460. 463. 475.
Lyfke, Jørgen, 268. 270.
Lyneborg, Carsten, 87. 88. 103. 116. 163. 171.
Lüneborg, Hieronimus, Borge= mester, 462.
Løsenkamp, Jasper, 146. 151.*
Maal og Vægt, 533.
Madskat, 477. 504. 579.
Maglegaard, 26. 27. 29. 31. 51. 53. 79. 81. 83. 220. 512. 541.
Malmø, 30. 54. 55. (Ellenbo= gen), 93.
Margrethe, Dronning, 4. 8. 9. 11. 12.
Marsvin, Jørgen til Dybek, 376. 379. 380. 454.
Matzen, Hr. Oluf, 213. 217.
Melstad, 331. 360.
Meneed, 242. Falster Ed, 500. 501.
Messe at holde, 21.
Mesferschmiedt, Christoffer, 304.
St. Michaelis Kirke, see Rø Kirke.
Michelsen, Hr. Anders, Præst, 16.
— Hr. Lauritz, 599.
— Hr. Niels, 605.
— Hr. Thomas, 609.
Militairvæsen, 304. 305. 308. 311. 364. 486. 559. 578. 579. 580.
Mogensens, Anne, Per, 261. 264.
Mogensen, Ris, Vædner, 16.
Mole, Gørees van der, borger to dem Gryppeswold, 25.
Monstrans, 30.
Hr. Morten i Røsogn, 214. 217. 233.
Mortensen, Jacob, 494.
— Thomas, 41.
Munk, Iver, Biskop, 78.
— Mogens, 78.
— Peder, Admiral, 454.
Myre, Esbern, 261.
— Jes, 18.
— Trudt, 179. 197.
Møgægt, 571. 572.
Møllin, 139. 146. 151. 153.
Neber, Nicolaus Peter, Vædner, 14.
Negeldt, (Sppenge?), en Skat, 502.

Side nr. 621

Nesbyholm i Skaane, 105.
Nerø, 12. 15. 16. 20. 26. 41. 51. (Neysse) 52. 83. 128. 129. 144. 219. 248. 264. 279. 336. 338. 360.
St. Nicolai Kirke og Sogn, see Nilaufker.

Nidvise, (Schmeheliedt,) 316.
Nielsen, Aage, see Sparre.
— Hr. Jens, 599.
— Herr Michel, 18.
— Mogens, 33.
— Peder, 197. 204.
— Sævidh, Landsdommer, 19. 23.
Nielßen, Hr. Lauritz, 576.
Nilaufker, St. Nicolai Kirke og Sogn), 79. 82. 84. 346. 428. 535. 538. 539. 542. 514. 545. 546. 549.
Niendype, Nydyb, (mellem Born= holm og Pommern), 147.
Nobler, 9.
Nobelguld, 36.
Nordby, Søren, 65. 73. 238.
Nygaard i Øster Laurßker, 473.
Dat nie Huss, (Nygaard i Cle= mensker? 128.) Niegarbe, 429.
Nienhaue, 430. 536.
Nyfer, (Allehelgens) Kirke og Sogn, 79. 81. 84 349. 428. 535 og følg.
Odense, 79.
Offesen, Jens, (Wssesen), 1.
Olavi, Johannes, 18.
Olsen, Hr. Anthonius, 576. 597. 605.
Olsser (St. Olavi), 356. 429. 536 og følg. 602.
Olßen, Hr. Matz, 576.
Oluffßen, Hr. Johan, 600.
— Lauritz, 576. 600.
Opstand, 91. 92. 94. 98. 122.
Orm, Vædner, 17.
Orihingius, Hr. Peder Pedersen, see Vordingborg.
Oftrup, Mester Poul Mortensen, Superintendent, 597.
Ottesen, Oluf, Landsdommer, 52. 53. 54. 63.
Ore, Albert, 474.
— Anne, 475.
— Efild, 190.
— Jnger, 474.
— Johanne, 474.
— Mette, 475.
— Peder til Gjøfelfeldt, 182. 186. 190. 191. 195. 204. 220. 252. 255. 260. 268. 270. 277. 319. 334. 386. 388. 395. 396. 474. 479. 501. 540.
— Sidsel, 475.
Pant, arvede „i ret Pant“, 15.
Pantsættelse af Bornholm, 37. 66. 73. 77. 93.
Paradisgaarden, 79. 83. 541.
Parchent, 103.
Parsberg, L., 454.
— Manderup, 462. 467. 468. 470. 472.
— Tønne, 58.
— Tønne til Harrested, 376. 379.
Pas for Reisende, 491.

Hellig Peder (Fiskerleie), 360.
St. Peders Kirke og Sogn, 51. 79. 81. 84. 168. 173. 340. 428. 534.
Pedersen, Hr. Johan, 603. 605.
— Morten, 492. 497.

Side nr. 622

Peersen, Mogens, 25.
Persen, Hr. Ager, 42. 44.
— Hans, 119.
— Otto, 85.
Pest, 187. 601.
Petersen, Bo, Vædner, 15.
Petri, Johannes, 18.
Plougægt, 572.
Plennies, Hinrich, Borgemester i Lybek, 321. 413.
Pogewisch, Wulff, 71.
Pors, Stigh, 104. 105. 106. 110. 111. 112. 119. 120. 126. 128. 132. 133. 134. 166. 170. 188. 189. 191. 196. 207. 215.
St. Poueks Kirke og Sogn, 19. 20. 34. 79. 82. 83. 338. 428. 534.
Poulsen, Hr. Peder, Degn (Provst) 41.
Pris paa Jordegods, 182. 395.
Præstekald, Clemensker, 491.
— St. Olufs, 479.
Alle Præsterne (1584), 495. (1599), 544. (1610 og 1617), 576. (1616 og 1621) 597.
Præsternes Indtægter pro officio, 326 og følg. 479. 481. 525. 530.
Pund Korn, Værdien deraf, 182. Pund, Bismerpund og Lispund, 533.
Øragaard i St. Lauritz Sogn, 16. 128. 511. 541.
Paralykke, 45. 52. 81.
Quidinge, 45.
Qvæg og Creaturer paa Slottet, 405.
Qvægskat, 318. 540.
Raagelundsgaard og Molle i St. Laur. Sogn, 22. 33. 79. 81. 83. 89. 128. 541.
Raagelundsgaard i Jbsker, 88.
Ran, 39.
Ranzow, Henrick, 71. 74. 76. 77.
Reces, den Bornholmske, 255.
— den Lybekske, 71. 74.
— den Segebergske, 68. 69. 70. 73. 76. 77.
Regalia, disponerede over af Erke= bispen, 10. 19. 32.
Reimer, Hans, 174.
Retsvæsen, 23. 26. 39. 46. 47. 48. 49. 101. 102. 104. 105. 108. 113. 114. 117. 130. 136. 137. 149. 153 og følg. 160. 161. 167. 170. 174. 178. 185. 193. 196. 198. 200. 202. 376. 379. 384. 396. 432. 521. 527.
Retterthings Penge, 55. 56. 57. 120 (Bybdelgeldt), 126. 127. 166. 173. 178.
Reval, 167.
Reventlow, Detleff, Dr., Provst til Reynebek, 74. 76. 77.
Ring at berøre ved Aflæggelse af en Ed, see Ed.

Ringeby Eng, 185.
Risbohjerg, 20.
Rode, Carsten, en Sørøver, 365. 367.
Rom, 35. 43.
Rommerskub, 503. 544.
Rosenkrands, Holger, 192.
— Fru Mette, Sal. Peder Ores, 480.
Rostok, 129.
Rothen Johan, en Fribytter, 420.

Side nr. 623

Rov, (og Brand), 42. 46.
Rouer, Hermannus, 75.
Rud, Erik, 472.
— Johan, 475.
— Jørgen til Vebdby, 277. 299. 308. 310.
— Knud, 475.
— Mette, 475.
Rudell, Joh., Dr. jur. Syndicus, 201.
Rutsker (St. Andreas), Kirke og Sogn, 83. 126. 163. 166. 169. 353. 429. 586 og følg. 601.
Ryferbes, Hans, 24.
Ryn, Trudt, 272.
Røsirke og Sogn (St. Michels), 28. 29. 79. 83. 326. 429. 537. og følg. 578. 606.
Rømningsgods, 578.
Rønne, 1. 28. 41. 43. 63. 86. 117. 129. 282. 290. 349. 360. 369. 427. 557. 600.
Rønneherred, 1.
Rønnehospital, 600.
Rør, Bøøser; lange Rør med Fyr= laas, 487.
Sagefaldsregister, 212. 215. 220. 498. 547.
Salzborg, Hr. Henrik, 74. 77.
Samling, hemmelig, i Stov og Mark, 39.
Sandflugt, 595.
Sandvig, 129. 358. 369. 540.
Saretofst, 332.
Schein, Calixtus, Dr. jur. og Syndicus i Lybek, 453. 470.
Schlicker, Hr. Benedictus, 402. 403. 411.
Schorstein, Jochim, 316. 443. 446. 451.
Schorstein, Nicolaus, 317.
Schulte, Henrik, 75.
Senge at yde som Afgift, 430. At yde ved en ny Lehns= mands Tiltrædelse, forbydes, 482.
Szest, Wilm von, 140.
Sjelegave (sjælegaffve), 31.
Sjelepenbing, 540.
Simlegaard, 559.
Sinclar, Anders paa Gladsare, 574. 596.
Sise, 424. 467. 478. 479.
Skaane, 49. 64. 65. 80. 99. 105. 148. 177.

Skaldre, Jon, 29. 41.
Skaldrø, Holger, 49. 51.
Skanør, 14.
Skarpestad, 17. 79. 83. 540.
Skattefa, 538.
Skattegods ei at lægges under fri Gaarde, 40. 41.
Skatteregister, 120. 427. 501. 532. 548.
Skattevæsen, 1. 10. 19. 29. 32. 39. 40. 41. 43. 45. 46. 50. 55. 59. 64. 72. 79. 81. 86. 100. 120. og følg. 148. 159. 161. 163. 166. 170. 189. 192. 203. 204. 252 og følg. 271. 294. 298. 318. 324. 359. 360. 361. 366. 371. 396. 427. 477. 483. 498. 532 og følg. 569.
Stave, Herluf til Estildstrup, 475.
Stelm, Herr, Provst, 85.
Stibspenge, 79.
Stobborg, Jørgen, Erkebisp i Lund, 59. 60. 62.
Stolemesterens Løn, 479.

Side nr. 624

Skougaard, Hr. Hans, 1. 65. 89. 90. 100. 182. 186. 191. 260.
— Hans, 441. 462.
Skov og Skovhugst, 33. 39. 368. 414. 478. 481. 512. 514.
Skovsmør, 230. 478. 525.
Skram, Peder, 270.
Skriverthing, 533 og følg. 567. 572. 573.
Skursmør, 55. 56. 57. 59. 81. 127. Hvorfor udgives, 221. 465. 502.
Skurup, nu Svanholm, 64. 65.
Skydevaaben at skulle anskaffes, 486. 487.
Smaaredsler, 55.
Smøraksgift, 29. 42. 46. 79. 81. 121 og følg. 127. 148. 167. 252. 428. 429. 464. 465. 469. 534 og følg. 539.
Snogebek, 360. 540.
Sogne-Ore, 252. 254. 513. 571.
Sogneskat, 537.
Sommernød, 252. 254. 515. 532.
Sophie, Fru, Hr. N. Aagesens Hustru, 29. 30. 31.
Sosegaard, 119. 133.
Sparre, Aage Jepsen, Electus, 72. 127.
— Aage Nielsen, 15. 16. 17. 18. 19. 21. 22. 26. 27.
— Albert Jepsen, 65.
— Gabriel, 502.
— Mourids Jepsen, 64. 65. 85.
— Hr. Niels Aagesen, Ridder, 29. 30. 31. 33. 53.
— Niels Jepsen, 62. 63.
Spegel, Hans, 502.
Spidlegaard (St. Jørgens Hosp= tal), 85. 87. 105. 166. 168. 174. 278. 300. 358. 509. 545. 607.
Splid, Jeppe, Landsdommer, 28. 30. 35.
Sten Stensen, 45. 49. 50. 55. 60. 61. 71. 126. 168. 252. 254. 255.
Stendiger, 123.

Stengaarden, 15. 16.
Sterneberg, Hans (Wolgemuth?) von, 96. 97. 113.
Stigsen, Otto, 65.
Stockholm, 6. 7.
Stortelberck, Everdt, 125. 142. 172. 191. 256. 429.
Stralsund, 117. 129. 136. 292. 293.
Stranding, 4. 6. 7. 24. 40. 117. 158. 279. 493.
Stridsreen, 354.
Struvpnkoek, Hynrik, 25.
Stub, (Hjelpeskat?) l. Studthing, 252. 254. 533 og følg. 572. 573.
Stutterie, 96. 430.
Stødegalte, Skattegalte, 252. 254.
Stodekøer, Skattekøer, 252. 253.
Svanike, 29. 129. 336. 360. 368. 369. 427.
Svendsen, P. Vædner, 22.
Søffrensen, Mattis, 49.
Sønderborg Kirke, 367.
Sørøvere, 202. 208. 318. 321. 365. 367.
Søslag ved Rønne, 284. 287; ved Øland, 291. 294.

Side nr. 625

Tavlepenge, 548 og følg.
Teding, (Fiskerleie), 358. The= gene, 360.
Telegh, Nicolai, 18.
zur Teltt, Hans, 416. 419. 420. 425. 426. 431.
Thingfreb, 492. 499.
Thommesen, Mester David, Can= nik i Lund, 324. 359. 360. 361. 381. (Callius?) 420.
Thorfsgaard i Skaane, 475.
Thott, Fru Lene, Sal. Henrik Brahes, 503.
— Thage, 268. 270.
Thuesen, Oluf, 485.
Thyfsen, Svend, 49. 51. 52. 53.
Tidemann, Mattheus, 414. 416. 417. 419. 422. 425. 426. 431. 433. 434. 439. 440. 443. 462.
Tiende, 55. 119. 133. 326—358. 493.
Tinappel, Bartholomæus, 201. 221. 253. 256. 304.
v. Tinen, 462.
Toftegaard, 120.
Told, 442. 467. 478. 479. 529.
Tommarps Closter, 17. 18.
Torberøsen, Jes, 55.
Torkel, Prior, 30.
Torvedag, 41.
Trolle, Børge til Lillø, 220. 252. 255. 268. 270. 291.
— Herluf, 303. 304.
Truelsen, Anders, Vædner, 28. 30.
— P., Vædner, 28. 30. 35.
Træ-Guds-Ager, Høi etc., 352. 353.

Trælleborg, 15.
Tue, Erkebiskop, 23.
Turfen, Hr. Jens, Præst, 21. 22.
Udførsel, 43. 160. 201. 322. 377. 387. 431. 433. 470. 471. 507. 523. 531. 552. 594.
Ulfeldt, Corfitz Knudsen, 285.
— Jost Andersen, 86.
Ulfstand, Hr. Holger Gregersen, 65. 101. 204.
— Trudt Gregersen, 67. 128. 132. 188. 191. 204. 215.
v. Ungarn, Claus, 420.
Urne, Johan Clausen Søn, 418. 419. 432. 439. 502.
— Jørgen til Boserup, 90.
— Lauge, 271.
Urup, Axel, 146.
Bagere(?) „forte Bust, fortestecken“, 121 og følg.
Baløse, 26. 28. 89.
Bandaas, 45.
Bandzgt, 487. 514. 572.
Bang, Fiskerleie, 540.
Barberg, 67.
Barderne, 577.
Bed, Bebepenge, Bedægt etc., 55. 56. 57. 116. 120 og følg. 127. 166. 173. 178. 533 og følg. 570.
Biestorpet, 327. Biesengen, 331. 334. 335. oft. weyes engen, 342. Hare-Bic, 343.
Binkjelder i Rønne, 282.
Bordingborg, Hr. Peder Pedersen, 557. 569. 574. 576.
Bægtere i Rønne, 582.
Bestergaard, 416. 535.
Lille Bestergaard, 535. 561. 566.
W, Anders, 85.

Side nr. 626

W, Hans, 483.
— Fru Margrethe, Christen Clau= sens, 484.
— Mogens, 88. 91. 92. 93. 94. 97. 175. 189. 206. 229. 277. 278. 284. 293. 483.
— Peter, 85.
— Philippus, 483.
— Sidsel, 483.
Wacker, Andreas, 256.
Walchendorff, Christoffer til Glo= rup, 475. 520.
Wallandsgaarden, 103. 163. 301. 368. 395. 425. 438. 439. 444. 447. 488. 489.
Warborg, Jørgen, 136. 137. 213. 261.
Westermariæ Kirke og Sogn, 16. 19. 79. 82. 84. (Lille Mariæ Kirke-Sogn, 84.) 171. 344. 428. 535. 538. 539. 544. 545. 546. 549. 597.
Wetter, Gustav, 325.
Wibbekind, Cordt, 71. 72. 102. 126.
v. Wickebe, Blasius, Foged paa Bornholm, 113. 115. 124. 128. 130. 135. 139. 142. 153. 154. 155 og følg. 159. 162. 164. 167. 204. 207. 210. 215. 429.
v. Wickebe, Johan, 368. 462.

Wiffert, Axel, 272.
Wilfang, Claus, Vædner, 14.
Wiltfang, Thønnes, (Anthonius) 104. 105. 106. 117. 130. 139. 140 161. 261. 264. 268. 404. 411. 428.
Wisby, 66. 73. 90.
Wisborg Slot, Gulland, 66. 73.
Wismar, 1. 2.
Wolgemuth, Hans, 116. 147. 154. 155 og følg. 205.
Yrwæ ved Landskrone, 21.
Ystad, 15. 85. 100. 363.
Ægter, 43. 570 og følg.
Ødbernsen, Anders, 16.
— Torben, 34.
Ødørsen, Mikkel, 89.
Øl at brygge til Flaaden, 303.
Øre at asstjære, som Straf, 243.
Ørtefte, 58. 60.
Østerlarsker (Kirke og Sogn), 17. 22. 34. 79. 83. 89. 428. 533.
Nørre Larsker, 576. 608.
Østremariæ Kirke og Sogn, 10. 14. 18. 19. 21. 27. 49. 53. 63. 83. 84. 142. 149. 166. 168. 171. 331. 428. 533. 605.

Side nr. 627

Glossarium.
Aabod, Tilgift, 196. 252.
aghe, age, fjøre, 229. aag, age= be, kjørte, 228. ogh, 230.
afsgetogener, aftrukne.
afflithis bø, 17. for stackiit wor= de, 63.
aller, albrig, 221 og følg.
Almughe, 38. Almwe, 63. al= mue, 91. almuge, 92. almoe, 100.
alrede, 2.
althohope, alt tilhobe, 184.
altosamen, altsammen, 185.
al tid, 5.
Anschunners, Tilstynbere, Ophid= sere, 396.
arbeiden nach dem Hemel, ligge for Døden, 151.
Armbörst, 227. Stalbue. 246.
auelgedychtet, flet bigtet, sammen= sat, 412.
auer, over, imod, 187.
auer, men, 145 o. fl. St.
auermals, igjen, 423.
auermate, overmaabe, 177.
aueruth, (überaus) overmaabe, 177. aueruth velen bedelers, overmaabe mange Bettere.
wii baade ellir een aff oss, 56. wii eller annen wore, vi begge eller ben ene af os, 56. the selffue bade eller anden there, begge eller den ene af dem, 57.
bode tho, begge to, 241. bode, 478.
Barsöl, Barsel, 177. Kindelbier, 164.

bauen, over, ovenpaa, 129. hawen 142.
bedaruede, behøvede, 172.
bedderue, brave, 2.
bedeler, Betler, 177.
befharen, befrygte, 383.
beskeedenhedt, Forstand, Sfjøn= somhed, 521.
besluten, indelukke, 186.
bestoldet, beleiret, 66.
Bettelsack an den halss hangenn, gribe til Bettelstaven, 401.
Blothe, blotte, 323.
bolleret, buldrede, 267. buldret, 582.
boo oc bygghe, overgive, b. oc b. (Talemaabe) 50.
borthoffuer (borthaffuis?), 325.
boschedentlick, 87. afskilt, 95. særskilt.
Brautlachten, Bryllupsgilder, 164. Brudtlachten, 177. (lachten f. f. Gelag?)
Bottling, Bede, 416.
Brende, Brænde, 434.
Brocke, Mulct, 102. 125. Bruchen vnd strafgeld, 389. Bröke, 422. bröckasstig, styblig, 423. forbrott, 477. brödig, 477. wbrödelig, 477.

Side nr. 628

buten, udenfor, 129. medsat bin= nen, indenfor.
Buttegarn, Flynbergarn, 430.
Byddelgeldt, 126. Retterthings= pending, Afgift til Justitsvæ= senet.
bæryæ, bjerge, 40. bærælön, 40.
böærns, Børn (Dansk og Platyst Pluralis), 210.
Caspellen, Sogne, 142. kaspelen, 120. 143.
christne, døbe, 219.
clachte, Klage.
Dackhasstig, taaget, bifet, 363.
Dagsvercke, Dagsarbeide (Hove= rie), 327. oft.
dallgerethen (Lykke), nedrebet et Dige (ved Ribemænds Tog kjenbt til at nedrives?). 264.
dalgewondt, boet neb, ruineret en gaard og ladet den forfalde, medens han beboede den, 404.
dandemen, 24. dannemen, 31.
Dandemendz, 567.
dar ave, deraf, 4.
deder, Gjerningsmand, 117.
Deff, Tyv, 178. deuerie, Tyverie, 178.
Deller, Saffuedeller, Brædler, 501.
deth, at, 60.
Dierffes, brister, 39.
dirkennen, erkjenbe, 11.
do, gjør; don, 29. doen, doin, 424. dohen, 78. dohoen, 77. deith, 69. 423. dede, gjorde, gav, 423. dedestu, gjorde Du, 423. gedaen, gjort, 77. 139. ghedaenn, gjort, 150. gedain, 423. thodonde, 97. thodact, 78.
Dreng, Karl, 548.
droghe, tør, 111.

dölde, sfjulebe, 223.
ecke-ingen, ingen, 60.
essther, 15. æpter, 16. æssther, 21. epther, 92. epthir, 327.
este, om, dersom, essthe, 115. iste, '114. essst, 129.
eghe, 17. aghæ, 17. æyæ, 22. eye, 28.
emendes, nogen, 129. jemenz, 97.
emodh, 28. J mod, 26. emodt, 48. omodh, 55.
endt, en, 33. ein, 34. end, 81. en, 81. llh, 81. æne, 88. enn, 92. jenn, 264. jen, 499.
erssthe, arvede, 15. arss, 18. æressuide, 25. essside, 33. essuc, 49. æressdh, 49.
Erliger oc velbyrdiger man, 45.
feskewatn, 17. liskæwatn, 17. Miskevaatn, 22. fiskewand, 25.
shelig, ssiffer, 433. fellig, 585.
velich, 7. velig, 435. sik vhe= ligen, freffe sig, 186.
finde paa, træffe, (sigte?) 591.
flass, Før, 280.
fornöwe, fornøje, 60.
forsammele, samle (en Stat) 189.
forseynge, Foranstaltning, 411.
forslotzene döre, 566.
fostherdotther, Stedbatter, (?), 19.
Forsætt, Jndlæg for Retten, 565.
fran, 59. fraa, 91. ffraa, 33.
fuld gut, fuldkommen godt, 185.
ssyggendenn, Fjender, 122. wy= gende, 152.

Side nr. 629

fæwogt, Jord til Græsning, fæ= gangh, 327. 343.
Förelov, Tilladelse at flytte fra et Gods til et andet, fra en Gaard til en anden, 501.
Gaardfolk, Jnderster, 343.
gantzæ, 38.
Garsterckerburen, 111. Garster= kegarden, 119. Strattegordenn, 133.
Gebrecke, Mangler, Ubfættelses= punkter, 114 oft.
gelonen, Tro, Tillid, 115. ghe= louen, 119.
generen, uns, nære os, 12.
geechtert, (forsinke?), 291.
geell, gul, 362.
geschampferet, beslabiget.
gethuegett, vidnet, 422.
getuneth, indbiget, 264.
geuen: vp twe stede weddergeuen, give dobbelt igjen, 97.
geördelt, bømt, 423.
ghi, gy, J, (Pronom), Jw, Eber, 176.
gieste til, besøge, 33. gesthe, 39. volgeste, gjæste med Volk, over= salde, 128.
Gilleswold og Udmark, 512.
Gois, Gods, 218. godts, 435.
goordh, 15. gard, 16. gaarth, 17. gordh, 21. goord, 21. gardh, 25. gord, 25. gardt, 33. gard eller „hans" Tilliggelse, 34. gardhæ, 41. forgjort hannem, (Gaarden) forbrubt, 241. gaa= rin, 85.

grepe darmyt se my erst in den Munt gesolet hebben, de have villet føle mig paa Tænderne, 167.
graue, grove, 423.
grouer, „gravere; dat is vele grouer vor iw etc.“, man har berettet det grovere, gjort mere deraf, end det var i sig selv, 5.
Guttastuffue, 575.
Hancken, Gods, Ting, alslags, hvad man ikke veed at give en bestemt Benævnelse, 177.
haruest, Herredts, 171.
haue, Gaard, 138.
Haw, Hø, 111. How, 171. 428.
Hewes, (Genitiv), 407.
he, han (Dat. ehme, ohme, Accuf. ehnen, ohnen), 129. hee, 423.
Hembler, Hjemler, 235.
heminæ Jord, som hører til Gaar= den, 40.
henn, thog henn epther, 217. hen, leyer hen, bort, 327.
hengde, sagen hengde vdi trette, 276.
hereuart, Krigsfamling, 2.
Hertil, hidtil, 32. hertho, 97.
Hillebarde, 237.
homod, Hovmod, Haan, 2.
hor, hvor, 50.
horkonne, 244. lös konne, 246.
hosfrwæ, 40. hostrwe, 58. hös= fruen, 127. hussfrauwen, 151. hustruen, 238.
huare, naar, dersom, 66. hvor, 81.
hwort, hvorhen, i hwort, 45. 240. o. fl. St.
Hupen, Hob, 439.
Höstrubroder, Svoger, 265.
Jak, 15. jach, 18. jagh, 19. 90. jeg, 25. jag, 30. jegh, 53. jeck, 55. jæk, 60. jægh, 89.

Side nr. 630

Ingsigle, 15. jnsegle, 16. jnsigle, 16. ynzeyle, 17. inceyle, 20. jenghseyle, 21. yngezegel, 24. jngzele, 26. jndsigell, 29. singnette, 31. ingsegle, 35. indzeglæ, 35. jngseylle, 44. indselle, 50. indssele, 51. jnd= selæ, 54. inssele, 61. Jnd= seghæll, 61. Jngesegel, 77. Signet, 76. pitzer, 87. pytzier, 141. ynzegell, 144.
Jomfrukrenkerie, 214.
jege, 474 oft., jage.
Jæep, 15. Jakob, 16. Jeppe, 21. Jep, 22.
Kachelauent, Kaffelovn, 466.
Kerdhe, flagebe, 216. kore, 248.
kemanden, ingen, 410. kement, 412.
Kindelbier, see Barsel.
Kirkherr, Sogneprest, 186.
Kirkengand, Kirkegang.
Kirckmessen, Kermes, 164. Kerck= missen, 177. Karckmissen, 177. Kyrmösse, 249.
Knæbelspiidt, 127. Knebelspiudt, 269.
Kop, alles nha sinen Kop allen hebben, have alt efter sit Hoved alene, 194.
twischen kor vnd karckhoff mit ehnen gewesen, 281.
Kostgjeld, Kostpenge, 502.

Kyerkye, 15. Kirke, 16. Kirkio, 17. kyrke, 19. kirkæ, 21.
köken, Kjøffen, 194.
Kökeske, Koffepige, 214.
lackeie till foedtz, gaae (som en Lagvei?)
landlöes, landsslygtig, 241.
Lanst, Landsknægt, 421.
Lass, Lar, 280.
lemyæ, lamme, 40.
Lepel, Ste, 169.
Leth, lob, 423.
leueren und auergeuen, levere og overgive, 323.
logh, loe, 265.
loueden, lovede, 7.
Löcke, Jndhegning; then löcken, 47.
löff, løb, 213.
löses, læses, 18. læsse, 22.
maa, 43. moo, 44. muge (Pl.) 44. motthe, 106. moghe, 112. mue, 240.
Menedere, at løfe beres Fingre, 106. sich vff de munth schla= henn vnnd rugklings auss dem rechte gehen, 108.
mek, 15. myk, 16. mych, 18. mich, 22. megk, 25. meg, 30. mynd, 33. myndt, 33. mynæ, 34.
men, uben, 12; menn, blot, 138. 403. menn, men, 424.
men, mebens, 232. 238.
mennyghe, Mængbe, 177.
Mielk, Melk, 226.
Mogge, Møie, Kummer, 151. möye, 280.
Mummesagh, Sag afdruffen Tale, 249.
myghen, 17.
mylde, sick to mylde geuen, be= smykke sin Sag, sige Usanbhed, 151.
mystog, (Skjal?) 498.
Nachrichtning, Underretning, 551.

Side nr. 631

Nahme, Nam, Rov, 426. 434.
nalaten, efterlade, 162.
nargen, ingenstebs. nargen aff, 151. nargenn na, 152.
nap, et Kar, 86.
natth, vaab, 280.
nauergroen thre, (en Knast?), 266. endelöst thre, b. f. ibid.
nauffn, Navn, 106. neuffn, Navn, 106. neuffnder. ibib.
Negeldtt, (Nähgeld, Sppenge?), 502.
nene, ingen, 129. nenene tidt, Arilbstib, 133. nynenn, 144.
nottesmör, Kosmør, 204.
nywerle, (Engl. never), aldrig, 168.
Nödth, Nöb, 143.
obne, 15. vpnæ, 16. opnæ, 17. 21. wpnæ, 21. opne, 29. vppnæ, 51.
osst, eller, 97. (see esste,) osst, om, 97. 444.
oldingess, van oldingess, fra Arilbs Tid, 138.

ordell, Dom, 108. vrthell, b. s., 108. doem, b. f., 108. or= dele, 595. Ördell, 422. ge= ördeltt, 423.
orsaken, forsvare (med Grunde og Beviser), 97.
Osemund, Staal, 280.
ouerflödich, overslödig, hyppigt gjentagen, 115.
oxen, 36. oxin, 42.
pa, 15. poo, 22. 105. paa, 25. 26. 31. oppa, 27. wppaa, 32. 107. po, 36. poæ, 48. wpa, 85. vppen, 101. vffem, 111. oppaa, 228.
part, den . . . parten, 85.
piilesskudh, (et Maal), 47. tu p. to Piilesskuds Længde.
plögning, 467. plöyning, ibib.
plögede, ploiebe, 236.
regen ok om (anregen), begynbe paa, sætte i Bevægelse, etc., 168.
reyser, Gange, 127. twenne r., to Gange.
rwff, Rug, 34.
rögthet, Rygtet, 45. rögtedt, i Rygte for, berygtet, 265.
Saffuen, Saga, 268.
soge, faae, 99.
Sagningen, Rettergangen, 81.
Samtukkunge, Förening, Sam= menbinbing, 165.
schaltbar, berygtet, 384.
schamel, ringe, 436.
schiedtlich, sfjønsom, fornuftig, 372.
schirnegest, i den nærmeste Tid, 365.
Schmacht liden, forsmægte, 177.
Schrefein, (Supercargo?), 158.
sedder, siden, 7. sider der Zeit, siden den Tib, 388. södder, siden, 422.
seedwadie, 42. Sedwanne, 43. Sedhwanne, 43. sete, 11.
ssell, ssellindt, Sælhund, Sæl= hunden, 236.
sigher, 48. igensighilse, 17. modsyelsæ, 21. geenseyelsæ, 22. gensegilse, 25. sayssth, 27. gensielsse, 28. sagde, 33. sye, 45. ssadhe, 52. saghdhe, 55.

Side nr. 632

sagt, 59. ssade, 60. siiger, 61. sedden, 145. ssede he, 142. anseggenn, 152.
Skiud, Hoppe eller Øg, 501.
Skoell, Staal, driffe Gud Faders Staal, 223.
skot, 16. scotæ, 17. s keth, 25. sköt, skjödher, 34.
Skouff, et las, Brænderes, 221.
skylling eller tiltal, Beskyldning, 39.
Sköghe, 213. skjöge, 548.
slass, slaaes, 265.
smock, Røg; den smock ver= nhamen, mærkede Uraab, 186.
Sognesæt, Sogneskat, 537.
sparen, der warbeydt kel ghe= spart, sparet meget paa Sand= heden; løjet, 151.
Spitals, Hospitals, tilhørende Ho= spitalsgaarden, 167. Spittals= gardenn, Hospitalsgaarden, Spid= belegaard, 168.
stacket, for stacket worde, dør, 63.
Starcke, Stercke, Ovie, 430.

stedil, 332. 315.
stiald, fjal, 244.
strack, lige til, skarp, 178.
straue, stræber, 97.
Stud (en Stat), 1. (Sommer- Stud ibib.), 10. Stouve= ding og Stuething, Studthing o: Thing eller Strøve med Almuen til Ligning af en saa= dan Stat, 166. Stud er uben= tvivl det samme som Stod, Til= stød, Hjelp; f. Ex. Landehjelp, 271 o. fl. St.
Stuel vnd bencke at sammen= bringe, o: at besmykke sin Sag med alslags løse Paastande, 207.
zusammenraspeln gamle og ny Sager, b. f., 207.
Stuell gesetzt darv sse ich vn= sanfste sitzen wurde, sat mig en Stol, paa hvilken jeg ikke skulde sidde mageligt, o: bragt mig i en flem Forlegenhed, 401.
styrthe hans hals sönder, bræffe sin Hals, 213.
Stöffuedürrenn stod thuert fore i thenn gard, Studbørne stode paa tvers (paa klem(?) i en Gaard, hvor en Horeføger laa om Natten), 241.
Swower, Svoger, 19.
Syml, Sjel, 31.
taffthe, tabte, 238.
tagte, taffede, 265. (ragte, 265.)
teckes, tyffes, behager, 37.
thetteherre, dette, 217.
thij, dilfe, 218.
Thonegunge, Tilbøjelighed, 68.
Thossage, Tilfagn, 162.
thoschunners, Tilstyndere, Ophid= sere, 394.
Thuegen, Vidner, 422.
thyene, Tjenere, Tyende, 58.
thyurt, 16. thiwrt, 17. tiwrth, 22. thywrth, 25.
thætthe, 15. thette, 16. thettæ, 16.
tiende, 45. teghedenn, tegedenn, 119.
tiille for medag, tidligt om For= middagen, 230. 231.

Side nr. 633

trefflich, ganske færdeles, brabe= lig, 177.
twuschen, intellem, 114. 115.
tösser, to Gange, 253.
töverische, (Jslandsk: töfra, herc, töfrai, en Troldmand. Tybsk: zaubern etc.), 155. betouern, forhere. touerie, 156.
waghe, gjøre Bagt, 231.
vaken, vakene, ofte, 3. o. fl. St.
Waltzman, Bolbgistsmand, 39.
wanth, boer, 171. wandenn, boebe, 171.
weelthe, valstebe, 242.
vden, 16. wdhen, 21. wthan, 22. vdhen, 26. vthen, 28. wthen, 36. wton, 42.
wdsaa, saae ud, 100.
wdretther, ubreder, 482.
wedder vnd vort, her og der, atter og atter, 177.
velheit, Mængbe, 322.

wender, Raster eller w., 43.
wente, indtil, hidtil, 97. wente hertho, hidtil, 97.
vergetenn, sick vergetenn, forhufte sig, 151.
veschlachtinge, Ovægslagtning, 162.
wgildhæ, (Gedder lyses ugilde,) 39.
whegn göre, brybe ind over Heg= net, 39.
wid, wid betrod, (Jsl. vit eller viß), vi, 261.
wilghes, vies, 216. weygghe, 246.
Wischen, Enge, 70. 111. wisck, 120. wyske, 138.
vitnebyrd, 15. witnæsbörd, 16. vitnesburt, 17. witnitzburdh, 27. witnesbirdh, 28. vitnitz= bordh, 30. vitnesbyrd, 30. vynnisbyrdh, 53. vitninggs= byrd, 59.
wkrehe, Utøi, 579.
vligen, tilvejebringe, flye, 5.
vnder huer anden, mellem hin= anden, 283.
vnderwilen, undertiden, 116.
wndrocker, underslaaer, tilegner sig ulovligt, 40.
vnerseddigt, (unersættigt) umættet, utilfreds, 111.
vnmanne, at gjøres „to enem vnmanne“, at tage hans Mand= held af ham, gjøre til Minbre= mand for falske Beskyldninger*), 131.
vnmetlich, umaadelig, 177.
vnuortagticke, upaaklagelig, 115.
voder, Lar, 120.
vorbeddelghelt, Afgift til Herska= bet for Forsvar, 173.
uorbitten, forsvare, byde over, 111. vorbiddenn, 120.
vorflucht, Flugt, 426.
vorgadert, forsamlet, 74.
uorhoeden, forebygge, 114. ver= hott und verschenst, 115.

*) *At gjøres to enem vnmanne er ubentvivl det samme som: sich vff de munth schlahenn vnnd rugklings auss dem rechte gehen, hvil= ket neppe med Rette har faaet Plads under Meneb.*

Side nr. 634

vorss, stubfig, ynnütz und vorss, 420.
wot, 16. wat, 17. woth, 22. wooth, 25. See naith.
voyt, 4. vogtt, 24. fogete, 32.
wpinter, (Nominat. Mascul.), upint, 271.
vpstultysk, oprørsk (i det Smaa), 152. (Wræe: Opstyl).
wueder, Uveir, 245.
wwanæfwlde hunde, slemme Hun= de, 40.
wynste, Gevinst, 152.
Ækter, Wgter, 43. Eckir, 333.
ælle, et, Ellekrat, 47.
ælle, 15. æller, 16. ellir, 17.
ællær, 19. eldher, 28.
ærelbhæ, 40. ærelbe, 41. arildæ tidh, 89. ærildæ, 89. arildz tiid, 487.
Ölne*), 547.
Ördell, Dom, see ordell.

öuer, over, 423.

**) Ved „Ölne“ forstaaes ubentvivl de store Damme eller Søer i Udmarken, som endnu bære et lignende Navn. Dersom ölne er Pluralis af „Aal“, da maa Betydningen af dette Ord vist udstrækkes noget videre, end Molbech og Ivar Aasen i deres Dialect-Ordbøger have antaget. Det bemærkes, at „Aal“ stundom findes skrevet: Aald og Old.*